HG
L 3[illegible] oov

570990
19.10.53

POVIJEST TUROPOLJA.

I.

POVIJEST

PLEM. OPCINE

TUROPOLJA

NEKOČ

ZAGREBAČKO POLJE

ZVANE.

UREDIO, NAPISAO I TROŠKOM ISTE OPĆINE IZDAO

EMILIJ LASZOWSKI

UZ SURADNIŠTVO

JANKA BARLÈA, Dra. VELIMIRA DEŽELIĆA
i Dra. MILANA ŠENOE.

SVEZAK I.

v. I 2

U ZAGREBU
TISKOM ANTUNA SCHOLZA.
1910.

GRB PLEM. OPĆINE TUROPOLJSKE, PODIJELJEN PO KRALJU KARLU III. G. 1737.

PLEMENITA OPĆINA

TUROPOLJE.

ZEMLJOPIS,
NARODOPIS I POVJESNI PRIJEGLED.

UREDIO, NAPISAO I TROŠKOM ISTE OPĆINE IZDAO

EMILIJ LASZOWSKI

UZ SURADNIŠTVO

Dra. VELIMIRA DEŽELIĆA i Dra. MILANA ŠENOE.

U ZAGREBU
TISKOM ANTUNA SCHOLZA
1910.

Predgovor.

Kad sam god. 1904. troškom plem. općine turopoljske, otpočeo izdavati »Povjesne spomenike plemenite općine Turopolja«, istaknuo sam u predgovoru k I. svezku zamisao, da ću kao zaključni svezak izdati povijest Turopolja s hrvatskim prijevodom sadržaja (regesta) listina sadržanih u rečenom zborniku.

Nu od ove potonje zamisli sam otstupio, jer sam se uvjerio, da je to skroz suvišno. S toga sam odlučio što bolje dotjerati povijest Turopolja, koju evo ovim prvim svezkom počinjam iznositi u svijet.

Dok sam spremao ovu povijest, uvidio sam, da će biti najbolje, ako prikažem prošlost našeg drevnog plemenitog Turopolja monografijama, u kojima bi uzmogao pružiti što pregledniju sliku života ove naše drevne plemenite općine, stare nekoč hrvatske plemenske župe.

Razredao sam dakle ove monografije u četiri otsjeka: povjesni, pravno-povjesni, kulturno-povjesni i crkveno-povjesni.

U ovim će otsjecima bit obradjena povijest, pravne uredbe, kulturne i ekonomske prilike Turopolja, te povijest župa turopoljskih.

Kako je gradja za ta četiri otsjeka veoma opsežna, to sam bio prinukan neka poglavlja povjeriti izradbi poznatih naših stručnjaka. Tako je geografijski i folkloristički dio obradio prof. dr. Milan Šenoa, dobu od Ilirizma do najnovijeg vremena, te literarno-bibliografijski dr. Velimir Deželić, pristav kr. sveučilišne knjižnice u Zagrebu, a povijest župa turopoljskih Janko Barlè, prebendar prvostolne crkve zagrebačke i diecezanski arkivar. Kako ova poznata i u učenom svijetu uva-

žena imena svjedoče, uvjeren sam, da sam taj rad povjerio vrsnim silama.

Žalim jedino, što nijesam mogao pravno-povjesni dio povjeriti stručnjaku, jer onaj, kojemu sam imao volju to povjeriti nije mogao poradi bolesti preuzeti posao.

Ne mogu mimoići, a da ne spomenem i preč. g. župnika veliko-goričkoga Franju Petercu, koji je naročito za ocrtanje ekonomskih prilika Turopolja pružio znamenit prinos.

Napokon, što je najvažnije, dužnost mi je izreći toplu hvalu presvj. gosp. dr. Ljudevitu pl. Josipoviću, koji je kao župan plem. općine turopoljske, sastavak ovog djela povjerio meni, a po meni mojim čestitim suradnicima. Da bude djelo što zanimljivije, pobrinuo sam se dozvolom presvj. gosp. župana dr. Ljudevita pl. Josipovića za valjane slike, koje rijese ovo djelo. Veći dio ovih slika je skroz izvorni, do sad nepoznat, dok ih je nešto preuzeto iz Klaićeve povijesti Hrvata, što nam je uz odštetu ustupio g. Stj. Kugli. Fotografijske snimke učinio je fotografski zavod J. Rechnitzera u Zagrebu. Nekoliko snimaka učinio sam i sam, a neke mi je ustupio profesor Branko Šenoa.

Nekoliko slika prethistorijskih i rimskih starina ustupilo je hrv. arheol. društvo besplatno, na čem budi topla hvala izrečena predsjedniku istoga društva i ravnatelju hrvat. arkeol. muzeja, velemož. gosp. dr. Josipu Brunšmidu.

Naslovnu sliku grba plem. općine turopoljske, izradila je po izvorniku poznata naša stara i vrsna litografija C. Albrechta u Zagrebu.

Nekoliko nacrta učiniše gg. prof. dr. Milan Šenoa i prof. Branko Šenoa, kojima na tom topla hvala.

Na koncu ovog sveska dodao sam pet tabla sa grbovima turopoljskih plemića, koje spadaju k članku o turopoljskom plemstvu. Tu su priopćeni grbovi samo onih porodica, kojih sam grbovne listove (literae armales) našao po Turopolju. Nastojat ću s vremenom u posebnoj knjizi prikazati povijest i grbove svih turopoljskih plemićkih porodica, što će biti znatan prilog povijesti hrvatskoga plemstva.

Ovim djelom pruža se prilika, da se u tančine vidi prošlost starodrevne plemenite općine turopoljske, i s toga se opravdano nadam, da će ovo, naročito medju plemenitom braćom Turopoljcima, naći revnih čitalaca, koji će ponosom gledati na prošlost svog dragog hrvatskog Turopolja.

U Zagrebu, u nedjelju sv. Čisla 1910.

Emilij Laszowski.

Sadržaj.

Strana

Zemljopis i narodopis. Napisao Dr. Milan Šenoa* 1

Povjesni prijegled 33

Naziv »Turopolje« 35

Prije dolaska Hrvata 39

Doba do prvih vijesti o Turopolju 44

Turopolje do osnutka grada Lukavca 48

Borba Turopoljaca za grad Lukavec i plemićku slobodu njihovu . . 56

Razvitak plem. općine Turopolja na osnovi obnovljenoga bratstva g. 1560. do ilirskoga pokreta 79

Turopolje i ilirski pokret. Napisao Dr. Velimir Deželić 86

Turopolje od g. 1848. do danas. Napisao isti 206

Turopoljsko plemstvo 237

Vojne Turopoljaca 257

Provale turske u Turopolje 273

Mjestopisne i povjesne crtice 279

Grad Lukavec 281

Bukovčak 301

Buševec 302

Cerovski vrh 306

Cvetković brdo, nekoč Vojnošec 307

Cvilkovo 309

Donja Lomnica 309

Donji Lukavec 318

Dragonožec 320

Dubranec 322

Gornja Lomnica 326

Gornji Lukavec 328

Gustilnica 330

Havidić-selo 331

* *Članke, kojih pisac nije naročito označen, napisao je E. Laszowski.*

Strana

Hrašće 332
Ilovinjak 334
Jerebić 335
Kaptolomec 337
Kobilić 338
Kostanjevac 33
Kuče 342
Kurilovec 346
Kušanec 353
Laze 354
Lekenik 355
Lipnica 362
Lužje 363
Mala Gorica 364
Markuševec 366
Mraclin 368
Obrež 373
Petravci nekoć Ratkovec 374
Pleso 375
Prvonožec 379
Rakarje 380
Rakitovec 382
Rodmanec 386
Šiljakovina 386
Štefanci 387
Trnovec 387
Velika Gorica 390
Velika Mlaka 398
Vojnošec potonje Cvetković-brdo 402
Vrbanec 402
Vukomerić 403
Zamlačje 406
Zobačlaz 407

Iskaz slika.

Strana

Grb p'em. općine Turopolja, podijeljen po kralju Karlu III. (VI.) g. 1737. Faksimile izvornika. — Naslovna slika 1

Profil turopoljskoga »Vrhovlja« od Lučelnice do Kurilovca. Nacrt prof. Dra. Milana Šenoe 4

Prijedjel turopoljski na Sambukovoj karti g. 1572. — Iz zbirke kr. zem. arkiva u Zagrebu 8

Turopolje na karti Jos. Szemána, izdanoj troškom biskupa zagrebačkoga, Maksimilijana Vrhovca g. 1822. — Iz zbirke grad. muzeja u Zagrebu. 9

Turopoljski svatovi 13

Turopoljski tipovi u župi dubranečkoj 15

Narod pred župnom crkvom u Vel. Gorici 17

Narod pred župnom crkvom u Dubrancu 19

Bronsani predmeti iz prethistorijskih grobova sa žarama u Vel. Gorici. — Iz zbirke arkeol. muzeja u Zagrebu 21

Zemljane posude iz prethistorijskih grobova sa paljevinom u Vel. Gorici. — Iz zbirke arkeol. muzeja u Zagrebu 23

Rimski car Oktavijan (g. 30. pr. Is. do 14. po Is.), prvi rimski car u krajevima Hrvatske. — Kip u vatikanskom muzeju u Rimu 37

Turopoljski rimski kamen, koji se nekoč čuvao u turopoljskom arkivu. Prednja strana: Zavjetni kamen božici Nemezi — U arkeol. muzeju u Zagrebu 40

Turopoljski rimski kamen. Naličje: Spomenik Luciju Funisolanu Vettonijanu. U arkeol. muzeju u Zagrebu 41

Rimski žrtvenik, posvećen riječnom bogu Savu, nadjen u Šćitarjevu. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 43

Zemljana posuda (amfora) iz rimskoga groba sa paljevinom u V. Gorici. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 43

Zemljane posude iz rimskoga groba sa paljevinom u Vel. Gorici. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 43

Napis na podnožju kipa rimske carice Herennije Etruscille (g. 250. po Is.). Nadjen g. 1768. u Šćitarjevu. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 45

Strana

Bronsana kopča (fibula) iz rimskoga groba sa žarom u Vel. Gorici. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 47

Željezne bojne sjekire iz grobova ranoga srednjega vijeka u Vel. Gorici. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 47

Željezno oružje iz grobova ranoga srednjega vijeka sa kosturima u Vel. Gorici. -- U arkeol muzeju u Zagrebu 49

Zemljane posude iz grobova ranoga srednjega vijeka sa kosturima u Vel. Gorici. - U arkeol. muzeju u Zagrebu 53

Željezno proveslo, obruči i okovi sa drvene vjedrice iz groba ranoga srednjega vijeka sa kosturom u Vel. Gorici. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 57

Bronsani privjesci i okovi s remena iz groba ranoga srednjega vijeka sa kosturom u Vel. Gorici. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 61

Kralj Bela III. (IV.) 1224.—1270. — Iz ilustrovane kronike Ivana Turčanskoga u Beču 65

Najstarija izvorna povelja od g 1228., koja se tiče Turopolja — Izvornik na pergamenu u turopoljskom arkivu 71

Povelja bana Stjepana od g. 1249., kojom se Turopoljcima dosudjuje Veliki lug. — Izvornik na pergameni u turopoljskom arkivu 75

Povelja bana Stjepana od god. 1255., kojom se Veliki lug dosudjuje Turopoljcima. — Izvornik u turopoljskom arkivu 81

Povelja bana Nikole od g. 1278., koja sadržaje sloboštine Turopoljaca, popisane na hrv. saboru. — Izvornik u turopoljskom arkivu 89

Kralj Karlo Roberto (1301.—1342.) — Iz ilustrovane kronike (Chronicon pictum) u Beču 95

Kralj Ljudevit Veliki (1342.—1382.) — Po slici Jana Matejka 101

Herceg (1364—1376.) i potonji kralj (1385.—1386.) Karlo Drački — Po bakrorezu XVIII. vijeka od Summonte-a 111

Kralj i car Sigismund (1386.—1437.). — Po slici Albrechta Dürera (1471.—1528.) u germanskom muzeju u Nürnbergu 117

Zagreb g. 1689. — Iz Valvasorovog djela: Ehre des Herzogthum Krain . 125

Medvedgrad u XVI. vijeku — Izvorna uljena slika, nekoč u kaptolskoj vijećnici u Zagrebu, a sada u gradskom zagrebačkom muzeju 133

Razvaline Medvedgrada 141

Kralj Matija Korvin (1458. -1490.), koji je g. 1466. potvrdio plemstvo Turopoljaca. — Relijef u carskom muzeju u Beču 149

Pečat Friderika i Ulrika knezova Celjskih. — U narod. muzeju u Budimpešti 153

Povelja kralja Matije Korvina od 15. oktobra 1466., kojom se potvrdjuje plemstvo Turopoljaca. — Izvornik u turopoljskom arkivu 157

Pečat hercega i bana Ivana Korvina. — U turopoljskom arkivu . . . 165

Grobni spomenik hercega i bana Ivana Korvina u lepoglavskoj crkvi . . 169

Strana

Kneginja Beatrica Frankopanka, žena hercega i bana Ivana Korvina, a poslije markgrofa Jurja Brandenburškoga. — Slika u posjedu njemačkoga cara u Berlinu 173

Potpis kralja Ladislava II. — Iz kr. zem. arkiva u Zagrebu 181

Kralj Ljudevit II. (1516.–1526.). — Izvorna slika u dvorskom muzeju (ambraska zbirka) u Beču 185

Kraljica Marija, žena kralja Ljudevita II. — Medalju izradio Leone Leoni 189

Kralj Ferdinand I. (1527.—1564.), koji je 1560. potvrdio Turopoljcima njihovu djedovinu 197

Knez Krsto Frankopan i žena mu Apolonija Lang. — Po drvorezu njemačkog molitvenika, što ga isti izdaše u Mlecima g. 1518. 201

Boj s Turcima u Hrvatskoj. — Po drvorezu Hansa Burgkmaira (1472.—1559.) za djelo »Weisskunig« kralja i cara Maksimilijana I. 207

Naslov pisma kralja Ljudevita II., pisanoga na Muhačkom polju 25. augusta 1526. — U arkivu kneza Baćana u Körmendu u Ugarskoj . . . 213

Pismo kralja Ljudevita II., pisano na Muhačkom polju 25. augusta 1526., kojim zove biskupa zagrebačkoga Šimuna Erdöda i bana Franju Baćana u pomoć. — U arkivu kneza Baćana u Körmendu u Ugarskoj 217

Turski car Sulejman II., pobjednik na Muhačkom polju g. 1526. — Po savremenom drvorezu 221

Srebrena spomenica na bitku na Muhačkom polju g. 1526. — U arkeolog. muzeju u Zagrebu 229

Ban Nikola Zrinski, koji je g. 1553. izručio grad Lukavec Turopoljcima. Poginuo u Sigetu g. 1566. — Bakrorez u kr. zem. arkivu u Zagrebu . 233

Povelja kralja Bele III. (IV.) od g. 1225., koja sasvijem naliči izgubljenoj povelji turopoljskoj od iste godine. — Izvornik u arkivu jugoslavenske akademije u Zagrebu 240

Povelja zagreb. kaptola, kojom ban Nikola Zrinski izručuje grad Lukavec Turopoljcima g. 1553. Izvor. u turop. arkivu 245

Povelja zagrebačkoga kaptola od g. 1560., koja sadržaje obnovu turopoljskoga bratstva. — Izvornik u turop. arkivu 249

Ban Toma Erdödy, pobjednik Turaka kod Siska g. 1593. — Nadgrobni spomenik u stolnoj crkvi zagrebačkoj 253

Kralj Ferdinand III., koji je Turopolju podijelio proširena sajmovna prava. 261

Kralj Rudolfo II. koji je god. 1582. potvrdio bratstvo Turopoljaca . . . 265

Kralj Karlo III. (VI.) koji je g. 1737. plemenitoj općini turopoljskoj podijelio grb i pečat 269

Kralj i car Franjo II. (I.) (1792.—1835.) 275

Grad Lukavec sa sjeveroistočne strane g. 1895. 283

Vrata grada Lukavca 287

Strana

Dvorište u gradu Lukavcu 295
Turopoljski top u gradu Lukavcu 299
Plemićka zadružna kuća pl. Arbanasa u Donjoj Lomnici. Najstarija turop. plemićka kuća 311
Plemićka kuća porodice pl. Arbanas u Donjoj Lomnici 313
Plemićki dvor porodice Modić u Donjoj Lomnici 315
Dubranec 323
Partija iz Kuča 343
Plemićki dvor župana dr. Lj. pl. Josipovića u Kurilovcu 347
Napušteni plemićki dvor »Pogledićevo« u Kurilovcu 349
Plemićki dvor Jelačića u Kurilovcu 351
Napušteni plemićki dvor nekoč Ledera sada Briglevića u Kurilovcu . 352
Partija iz Mraclina 69
Plemićki dvorac u Plesu 377
Antun Daniel pl. Josipović, župan turopoljski 1837.—1846. 391
Vel. Gorica. Pogled s tornja župne crkve 393
Vel. Gorica: Turopoljski »grad« 395
Vel. Gorica: Pogled na župnu crkvu i perivoj 396
Vel. Gorica: Iza crkve. – Nacrt prof. B. Šenoe 397
Stari plemićki dvor u Vel. Mlaki 399
Vukomerić 404
Pogled na Markov trg. g. 1842. 1845. 405
Šaljiva slika o obnovi jurisdikcije u Turopolju nakon ukinuća apsolutizma g. 1861. — Litografija Jul. Hühna u Zagrebu 1861. u kr. zem. arkivu 407
Grbovi turopoljskih plemića. 5 tabla na koncu knjige.

Ispravci.

Nema djela bez tiskarske pogreške. Tako se i u ovom djelu potkralo nešto neznatnijih pogrešaka, koje će cijenjeni čitalac lako ispraviti. Ono nekoliko bitnijih ispravljam:

Str. 57. U potpisu k slici: »okviri za« ispravi: »okovi s«

Str. 181. 29 red. odozgo: »horvatski, nebuš ni ti ban« ispravi u »horvatski ban, nebuš ni ti.«

Str. 254. 4 red. odozgo: 1659. ispravi u 1656.

Str. 254. Iza 4. alineje uvrsti: God. 1660. 6. augusta podijeli isti kralj plemstvo i grb Ivanu Jurmiću i njegovom sinu Nikoli. Proglašeno na hrvatskom saboru u Varaždinu 18. marta god. 1664.[1]

[1] Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 137.

Zemljopis i narodopis.

I.

Okomito na os Zagrebačke gore, dakle prema jugo-istoku, protegnula se Gornja Posavina sve do ušća Une i niže ušća Lonje. Nizina je to neko 72 km. duga, rijetko gdje šira od 20 km., pa tvori tako dugi paralelogram, kome je sjevero-zapadnom stranicom Zagrebačka gora, a jugo-istočnom crta od Dubice do Novske. Sjevero-istočnu granicu tvore južni ogranci Zagrebačke gore oko Cerja i Prozorja, nisko humlje iznad Lonje i Čazme, a napokon Moslavačka gora. Ovoj crti je paralelna jugo-zapadna granica, koju sačinjavaju Vukomerićke gorice do ušća Kupe, a dalje do ušća Une ogranci Zrinske gore. Ovu jugo-zapadnu granicu najbolje ističe željeznička pruga od Zagreba preko Siska do Dubice, dok sjevero-istočnu liniju prati cesta Dugoselo—Kutina—Novska. Čitavi taj kompleks zaprema oko 1440 km^2

Sava ulazi u Gornju Posavinu iznad Podsusjeda i Samobora, pa teče u glavnom smjerom jugo-istočnim, tvoreći dva plosna, prema jugo-zapadu otvorena luka: prvi do ušća Kupe, a drugi do ušća Une. Tako Sava dijeli Gornju Posavinu u dva nejednaka dijela, i to veći sjevero-istočni, koji zaprema većim dijelom Lonjsko polje i drugi, manji jugo-zapadni, koji se i opet raspada na dva dijela, južni u porječju Sunje i Une i sjeverni — Turopolje u širem smislu, t. j. nizina na desnoj obali Save sve do Vukomerićkih gorica. Govori se ovdje o Turopolju u širem smislu, jer pravo Turopolje zaprema samo ako 30 sela, porazmještenih što po »polju«, a što po susjednom »vrhovlju« Vukomerićkih gorica.

Ova spomenuta nizina slabo se spušta od sjevero-zapada prema jugo-istoku. Razina Save leži kod Podsusjeda na visini od 127 m, dok kod Siska, koji je pravocrtno udaljen 55 km., nizina njezina iznosi 92 m. U glavnom se dakle na 1 km. nizina spušta tek nešto oko 66 cm.

Mnogo je značajnija od Save za Turopolje Odra. Ona protiče u duljini od 77 km. tu nizinu paralelno sa Savom, a jednako daleko od nje i od Vukomerićkih gorica. Odra prima sve vode Turopolja i sjevero-istočnih pristranaka Vukomerićkih gorica, te ulazi više Siska u Kupu. Prema tome čitava ta nizina sa susjednim dijelovima Vuko-

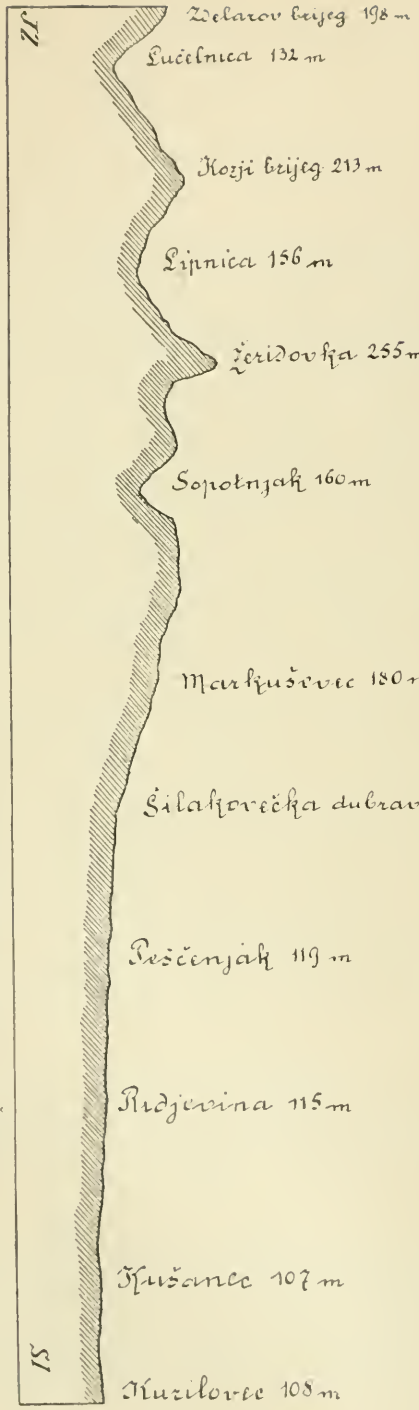

Profil turopoljskoga »vrhovlja« od Lučelnice do Kurilovca. Nacrt prof. dr. Milana Šenoe.

meričkih gorica pripada porječju Kupinom, a razvodje prema Savi ide sasma blizu, naporedo sa samom Savom. Kraj na blizu Odri nešto je niži od razine savske, što jasno pokazuju slijedeći prosjeci od sjevero-istoka k jugo zapadu.

I. Savska obala (Borovlje) 109 m — Šanci 113 m. — Hrelić 113 m., 116 m., 114 m. — Lomnica 112. — Lukavec 111 m. (dolina Odre), 112 m.

II. Savska obala (Stara livada) 108 m. — Jakuševec 111 m. — Vel. Mlaka 110 m, 109 m. — Lomnica dolnja 106 m. — Petrovina 109 m.

III. Sava (razine) 107. — Nasip 111 m. — Kosničko šiberje 170 m. — Grdovčak 106 m. — Ilovinjak 105. — Rakarje 105 m. — Vel. Gorica 106 m.

IV. Sava (Drenje) 105 m. — Ščitarjevo 107 m. — Črnkovec 105 m., — Lazina 104 m. — Novo Čiče 104 m., 105 met.

V. Sava 104 m. — Strmec 107 m. — Ribnica 103 m., 102 m. — Staro Čiče 104 m.

VI. Sava (obala) 100. — Bukevje 105 m. — Obed 101 m. — Čret 100 m. Oranice 99 m. — Čička poljana 102 met.

Prema tome je Turopolje nizina, koja je na sjevero-istočnoj strani vrlo niskim razvodjem odijeljena od Save, a na jugozapadnoj se strani lagano uzdiže prema Vukomerićkim goricama.

*

Vukomerićke gorice[1] počinju se prevalom kod Rakovpotoka, pa se protežu prema jugo-istoku sve do Kupe iznad Siska, u duljini od 35 km. Ove su gore dobile svoje ime po selu Vukomeriću, koje se opet tako zove po Vukomeru od plemena Vukote iz XIV. vijeka. Dijeleći područje Odrino od Pokupja, one se sve više šire, tako, da su u sjevero-zapadnom dijelu tek 6 do 10 km. široke, dok na jugo-istočnom kraju širina poraste do 20 km. — Sjevero-zapadni dio, koji se veže na samoborsku Plješivicu, jednovitiji je, pokazuje izrazito gorsko bilo, koje se lagano diže od 170 do 240 m., te je ujedno razvodjem izmedju Odre i Kupe. Podina je ovdje pojednako daleko od bila — na sjevernoj su strani gdjekad razvijene niske terase, dok južna strana prelazi izolovanim nastavcima u Pokupje. Nu već od prevale, kojom vodi cesta iz Markuševca u Dubranec, Vukomerićke se gorice razgranjuju; drage, koje su do sada sizale do pod bilo samo, slabo razvedene — u južno-zapadnom dijelu pokazuju podredjene drage i dražice. Većina potoka tu teče isprva dugodolinama, a tek nešto prije izlaza u nizini ulaze u drage. Tako Vukomerićke gorice nemaju jednovite gorske osi, već su čim više k jugu, sveviše razgranjene. Najviši vrhovi rijetko presižu 250 m. (Žeridovka 255 m.), a ponad same podine uzdižu se tek 120 m. Najviši vrhovi nisu ni postavljeni na bilu, nego su katšto porazmješteni na postranim ograncima. Znatna širina, a malena relativna visina podaju Vukomerićkim goricama oblik blago zaobljene plosnine, pa se karakter jednovite gorske kose brzo gubi. Oblici sporednih ogranaka i dolina dosta su blagi, slazovi neznatni. Terase na jugo-istočnom pristranku jedva se vidno spuštaju u nizinu. S toga i vodi preko Vukomerićkih gorica na pet ili šest mjesta cesta sa sjevero-istoka do Kupe bez velikih uspona. Kako se u nizozemlju pod dosta tankom crnicom nalazi naplavljeni sitni šljunak, tako u Vukomerićkim goricama prevladjuje, osobito na sjevernoj strani, crvena glina i ilovača, zgodna i za finiju pećarsku industriju (n. pr. Vel. Buna).

[1] Dr. Hinko pl. Hranilović u. Hranilović-Hirc: Zemljopis Hrvatske i Slavonije. I. p. 367. sqq.

II.

U hidrografskom pogledu pripada sve Turopolje u područje Kupe, budući da se Odra malo pred svojim ušćem okreće od Save, pa ulazi u Kupu.

Onaj dio Turopolja, što zaprema »vrhovlje« s onu stranu razvodnice Kupine i Odrine, protiču potoci u svojim duboko usječenim jarcima. Tu je najznatniji potok 19 km. duga Kravaršćica, koja sa južne strane zarubljuje općinu turopoljsku, a tekući najprije dugodolinom prema sjevero-zapadu, okreće na jugo-istok i ulazi u Kupu. Njezini su znatniji pritoci: Rečin, Velika i Mala Lučelnica te Ratkovec.

Najveći dio »polja« i »vrhovlja« potpada, kako je već spomenuto, u područje Lomnice-Odre. Odra je, osim neznatnoga najgornjega tijeka, gotovo sasma ravninska rijeka. Izvire pod imenom Lomnice na visini od 240 m. pod mjestom Galgovim na istočnom pristranku Plješivice. Ostavivši vinorodne humke, ulazi u nizinu, koja se oko Rakovpotoka često tako pretvara u čretove, da se tu Lomnica katkad veže sa Starčom, koja ulazi u Savu. — Lomnica ulazi ispod Male Mlake u Turopolje, pa lagano teče pokraj Gradiča do Kurilovca. Tu prima novo ime Odrica. Pad joj je ovdje tako malen, da za ljetnih mjeseci, kad ima malo vode, Lomnica u opće ne teče, nego stvara na ilovitom tlu čitavi niz bara. Uz lijevi joj se i desni brijeg pružaju prostrane oranice i sjenokoše, a tijek joj prate niske vrbe, rakitje i grmlje. — Kod Vukovine prima ona ime Odra, pa se primakne Savi na 3 km, a onda teče sve do svoga ušća paralelno sa Savom. Tu ona tvori razmedju: na lijevom brijegu poredala se onamo prema Savi posavska sela sa svojim oranicama, dok je na desnom brijegu sve gotovo do Vukomeričkih gorica sav kraj prekrit velikim hrastovim lugovima.

Desni pritoci Odrini dolaze svi sa Vukomeričkih gorica. Na podnožju njihovom ti potoci ulaze u čretove, a tek za nešto veće vode ulaze u Odru. Tako ima usporedo s Vukomeričkim goricama na njihovom podnožju čitav vijenac čretova i bara, koji se proteže od Stupnika pa sve gotovo do Lekenika. Takove čretove prave pritoci Lipnica, Lukavec, Pešćenjak i Ravniščak, a napokon potok Buna. Potok Obdina kao i neki drugi potoci danas su uredjeni širokim odvodnim kanalima.

Lijevi pritoci, kao Želinski potok, Kosnica s Bapčom i Ribnica vijugasta su toka sa malo vode, a zaustavljaju se takodjer u čretovima i mlakama.

Nekad je bilo u Turopolju mnogo više bara i močvara nego što ih danas ima. Stari nam spomenici često spominju imena, kao lacus, chret, palus, terra aquosa, mlaka i dr. Osobito su rasprostranjeni šašem i niskim grmljem obrasli čretovi kao Babin čret, Jalšev čret, Zetin čret — i na sred polja nastale neobrasle mlake kao Mokrica, Spotkova mlaka, Zelena mlaka. Uz ta stara imena ima danas sva sila takovih čretova i mlaka, a sama imena mjesta Velika i Mala Mlaka podsjećaju na prostranstvo vode stajačice. Zanimljiv je pojav što ga spominje Sabljar[1] o tresetištu kod Staroga Čiča: »Tresetina, jedan sat hoda dugačka a četvrt sata široka, koja dižući se nogu u vis odbija. U okolici istoga sela ima i glibovita tla, kojega se dno svezanimi jedna o drugu i zabodenimi trkljami od dvadeset hvati duljine dohvatiti neda, i gdje stupajuće živinče, ako se odmah neizvuče, sve malo po malo i bez spasa u dubljinu propada.« Dakako, ta je vijest malo pretjerana — ali je svakako značajna za one krajeve.

Od čitavoga porječja Odre, koje zaprema od 715 km² pripada dobra polovina pod Turopolje, dok je tek preostali dio njegov s onu stranu bila Vukomerićkoga, dakle u području Kravaršćice.

III.

Turopolje u užem smislu riječi proteže se u spodobi polumjeseca, koji je široko otvoren prema jugu. Započinje se na »vrhovlju« južno od mjesta Gustelnice i Dubranca, onda ide nešto prema istoku do Velike Gorice, a na jugo-istok sve do ispod Peščenice. Duljina toga luka iznosi nešto više od 40 km., a širina neko 8 – 10 km. Zapadna polovina zaprema dijelom vrhovlje, a dijelom humlje, dok istočni dio od Velike Gorice na jugo-istok zaprema nizinu, a poglavito Turopoljski lug do Odre.

Teritorij je turopoljski u razno vrijeme imao razan opseg, kako će se to lako razabrati iz slijedećih poglavlja ove knjige. Dašto da je Turopolje, taj »Campus Nobilium Zagrabiensis« mnogo gravitirao u Zagreb, pa su i gospodari Medvedgrada za to držali tu nizinu pripadnim dijelom svoga posjeda.

Stare sučije turopoljske dijelile su se na dvoje: na 13 sučija u »polju« i na 8 sučija u »vrhovlju«[2]. Medju prve broje se Buševec, Velika Gorica, Mala Gorica, Hrašće, Kobilić, Kuče, Kurilovec, Donja Lomnica, Gornji i Dolnji Lukavec, Velika Mlaka, Mraclin, Pleso i Rakitovec; 8 sučija u »vrhovlju« bijahu: Bukovčak, Cerovski vrh, Cvet-

[1] Sabljar: Miestopisni riečnik 1866. p. 358.
[2] Sabljar: Turopolje (Književnik 1864, p. 501.)

ković Brdo, Dragonožec, Dubranec, Gustelnica, Prvonožina i Vukomerić.

Pod ove sudčije pripadalo je još devet sela, i to Rakarje, Kušanec, Lazi, Gornja Lomnica, pak Lipnica, Markuševec, Havidić selo Petravci i Jarebić.

Sve do konca XVI. stoljeća teško je naći na kartama ubilježena mjesta turopoljska. Godine 1556. izdao je Wolfgang Lazij kartu Ugarske pod naslovom »Hungariae Chorografia«, a izradio je Mihajlo Zimmermann, pa ni na toj karti nema ni traga topografiji turopoljskoj, kakogod je kod izradjivanja karte saradjivao i Matej Statinski (Matheus Zaladnoky Zagrabiensis), tadanji župan turopoljski.[1] Tek 1572. izidje u Beču Sambukova karta »Illyricum«, koju je sastavio Angelini po karti Hirschvogelovoj. (Slavoniae, Carniae, Istriae,

Prijedjel turopoljski na Sambukovoj karti g. 1572.
Iz zbirke kr. zem. arkiva u Zagrebu.

descriptio.) Nu i tu se nalaze samo iskrivljena imena Lukavca — Zukhauaz i Lomnice, koju zove Vucowyna fl. — I mapa izašla u Amsterdamu u XVII. vijeku kod P. Valka i P. Schenka — pod naslovom »Sclavonia, Croatia, Bosna cum Dalmatiae parte« ima označenu Lomnicu kao Alsesouitza — i Lukavec kao Lukhauacz. Savremena ovoj karta »Nouvelle Carte du Royaume Dalmatie etc.«, izdana u Amsterdamu od S. de L' Isle Coroneli, G. T. Rosia i S. Nolina po R. i J. Ottensu ima samo Dubranec (Dubrantzi). Polovinom XVIII. vijeka izišla je karta »Tabula ducatus Carnioliae . . .«, koju je izdao Iv. Krst. Homann u Nürnbergu po karti I. W. Walvasora. Ova karta ima ubilježeno samo Goricu, Lomnicu i Dubranec. — Karta Maksa Schimeka »Das Königreich Bosnien . . .«, izdana 1788. od F. A. Schraembla u Beču, bilježi turopoljska mjesta Dubranec i Goricu.

[1] Oberhummer u. Wieser, Die karten des Lazius.

Karta Karla. Jos. Kipferlinga »Charte von Croatien . . .« izdana u Beču g. 1809. ima upisano više turopoljskih mjesta nu vrlo loše: Hrasche (Hrašće), Markosewecz (Markuševec), Lamenitz (Donja Lomnica) itd.

Prva karta, koja ima ubilježeno ime »Campus Zagrabiensis« Turopolje, s malo ne svim mjestima, jest ona biskupije zagrebačke, »Mappa dioecesis Zagrabiensis«, koju je g. 1822. troškom biskupa

Turopolje na karti Jos. Szemána izašloj troškom biskupa zagrebačkoga Maksimilijana Vrhovca. Iz zbirke grad. muzeja u Zagrebu. g. 1822

Vrhovca izradio Josip Szemán. Slično imade i mapa županije zagrebačke: »Mappa comitatus Zagrabiensis«, koju je isti Szemán izradio nešto kašnje od prediduće.

*

Godine 1864. sastojalo je Turopolje od dva bilježničtva, i to u Dubrancu i Mraclinu, onda od jednoga trgovišta u Vel. Gorici, od

dvaest i četiri sela sa pet zaselka. Svega je brojilo 802 kuće, 2 gradića i 3 plemićka dvora. Čitavo je žiteljstvo od 7539 ljudi potpadalo pod dvije župe, i to pod Veliku Goricu i Dubranec.[1] Po prijegledu, koji je sastavljen po podacima šematizama od godina 1842. i 1851., Sabljarova »Miestopisnoga riečnika« od g. 1866., po šematizmu biskupije zagrebačke od g. 1873. i po novijim podacima kr. zem. stat. ureda (1880., 1890., 1900.) može se razabrati sadanje apsolutno žiteljstvo pojedinih sela, a ujedno i prirast žiteljstva za zadnjih pet decenija.

Zanimljivo je, da se je broj žiteljstva u »vrhovlju« u nekim mjestima reducirao, tako u Bukovčaku, Cerovskom Vrhu, Havidić selu, Gustelnici i Prvonožini.

Izuzevši samu Veliku Goricu, kojoj se je žiteljstvo 4·16 put povećalo od g. 1842., sva su mjesta od onda porasla poprečno 1·8 puta. U opće spominje se g. 1560. devetdeset i devet obitelji, a te su za trista godina porasle na 654 obitelji.

IV.

Turopolje prekrito je većim dijelom oranicama na sjevero-zapadu, a šumama na jugu (vrhovlje) i jugo-istoku (Turopoljski lug).

Kako je visinska razlika pojedinih mjesta u polju sasma neznatna, to se čitav kraj prikazuje silnom obradjenom nizinom, koju sa juga i istoka okružuju šume, sa zapada Vukomerićke gorice, a na sjever se nizina gubi pod goru Zagrebačku i Plješivicu. Tek tuj i tamo javlja se po koje selo na okupu, naokolo njega nešto drveća, onda opet kakav vlasteoski dvor sa nekoliko jablana ili dvije tri tek na vršku obrasle jele.

Oblik je turopoljskih sela većim dijelom okupljen. Uz glavne se ceste nalazi katšto i oblik dugoljat, i to poglavito u ravnini. U vrhovlju su sela porazmještena u grupama, a često i rasijana po gorskim slazovima. Zadrugarstvo, koje je bilo znatno razvito u Turopolju, mnogo je doprinielo obliku sela; zato se i rijetko nalaze oduga sela.

Tipična je kuća turopoljska. Redovno su kuće gradjene od jakih i debelih hrastovih balvana, prekrivene slamom ili daščicama, a u novije vrijeme crijepom. Unutarnja je dispozicija kuće simetrična. Nad glavni se ulaz nadnio krović, što prekriljuje mali hodnik »pristošek«; sredinu kuće zaprema široka kuhinja sa otvorenim ognjištem, sa koga dim izlazi otvorima na krovu. Lijevo i desno od kuhinje nalaze se dvije široke sobe, providjene sasma malim kvadratičnim

[1] Sabljar, Turopolje (»Književnik«, 1864. p. 501).

Prijegled žiteljstva od god. 1842.—1900.

Broj	Ime mjesta	I 1842.	II 1851.	III 1866.	IV 1873.	V 1880.	VI 1890.	VII 1900.
1	Velika Gorica . .	250	300	479	514	672	812	1041
2	Mraclin	560	593	625	*772	846	914	9.0
3	Donja Lomnica .	481	645	673	856	750	892	959
4	Kurilovec	477	624	503	572	788	826	905
5	Kuče	501	563	594	625	688	716	860
6	Velika Mlaka . . .	Gor. 110 / Odra 330	Gor. 137 / Odra 347	465	462	514	651	742
7	Buševec	267	312	357	431	455	546	629
8	Hrašče	501	530	348	520	476	509	604
9	Pleso	172	234	269	273	354	405	453
10	Rakitovec	237	288	276	300	299	342	410
11	Mala Gorica	190	290	190	256	272	293	329
12	Gornji Lukavec . .	Oba Luk. 290	oba Luk. 269	224	**326	253	298	308
13	Lipnica	108	120	149	190	210	204	284
14	Kobilić	81	108	123	146	133	172	194
15	Donji Lukavec . . .	—	—	74	**	97	110	125
16	Gornja Lomnica . .	100	113	81	106	113	109	101
17	Rakarje	47	56	60	78	80	94	89
18	Laze	53	50	47	*	44	52	53
19	Kušanec	41	7	9	9	12	28	27
	u polju	4766	5586	5546	6436	7056	7973	9073
20	Dragonožec . . .	384	372	371	429	412	454	526
21	Dubranec	230	266	291	334	385	444	454
22	Jerebić	172	197	201	136	203	221	235
23	Gustelnica	144	154	197	218	192	209	209
24	Cvetković Brdo . . .	190	189	174	189	173	185	200
25	Vukomerić	110	150	151	159	177	209	199
26	Bukovčak	160	153	157	181	142	175	159
27	Markuševec . . .	173	103	111	139	123	136	163
28	Petravci	114	150	137	149	142	146	153
29	Havidić selo . . .	120	133	103	101	94	96	96
30	Cerovski Vrh	130	133	120	146	106	103	89
31	Prvonožina . .	64	70	70	89	62	76	84
	u vrhovlju	1991	2070	2083	2270	2211	2454	2567
	Svega: . . .	**6757**	**7656**	**7629**	**8706**	**9267**	**10427**	**11640**

prozorima. Jedna je od tih soba gospodarova, u kojoj se nalaze škrinje s imućtvom, a druga družinska. Naokolo velike peći prostiru se duge klupe.

* God. 1873. žiteljstvo Laza pribrojeno Mraclinu.

** God. 1873. žiteljstvo Gornjeg i Donjeg Lukavca zajedno brojeno.

Čitavi krov drži široki debeli hrastov »tram«, koji prolazi pod stropom obiju soba i kuhinje. Pod je redovno od nabijene gline, rijetko od opeke ili drveta. Pred kućom prostire se opsežno dvorište, u kome se nalaze staje za goveda, krmad, veliki sjenik, pa tanani »kukuružnjak«. Po dvije kuće imadu zajednički zdenac, ogradjen izdubenim širokim hrastovim panjem, a za dizanje vode služi poznata velika poluga sa dugom motkom »drûgom«, na kome visi »vedrica«. Iza kuće ima voćnjak — obično šljivik — a onda vrt i zavrtnica.

Turopoljska su sela sva zadržala svoju staru fizionomiju. Jedina Velika Gorica, središte turopoljsko, razvila se do znatnoga trgovišta. Tu po malo nestaje staroga značaja, starinske se seoske kuće gube, istisnute novim zidanicama. Poput mnogih drugih mjesta, imala je i Gorica oko crkve groblje — »cintor« — ogradjeno dosta visokim zidom, na kom su bile postavljene četiri kule s puškarnicama. Pred neko dvaest godina toga je zida nestalo, kad su crkvu popravljali. Turopoljski »grad«, omašna jednokatnica s niskim arkadama u prizemlju, nosi na sebi orijaški krov sa dva posve tupa zabata i malim zvonikom. Ta je zgrada i iz vana i po nutarnjoj dispoziciji posve slična staroj kanoničkoj vijećnici, koja je sve negdje do g. 1878. stojala u Zagrebu na Kaptolu. — U prvom se spratu nalazi velika sala za skupštine turopoljske (spravišća) urešena slikama bivših župana turopoljskih.

U novije je vrijeme Gorica postala znamenito trgovište, poglavito se trguje govedom, krmadi i malenim posavskim konjima. Osobito se slikovit prizor pokazuje za vrijeme sajma. Tisuće se ljudi skupi sa svih krajeva okoliša, sve od krajeva posavskih pa do »vrhovlja« i od Siska do Zagreba. Sve je to odjeveno svojom šarenom nošnjom, većim dijelom crveno i bijelo, a rijetko se dva sela jednako odijevaju. Turopoljke se odijevaju bijelo sa velikim crvenim i modrim utkanim prutama. Cipele su im moderne, katkad izvezene bijelom svilom; na grudima reda im se nekoliko redova korala, koje one zovu »kraluši«. Žene bliže Savi odijevaju se u odijela od sasma svijetlo-žute, tanane tkanine, vješaju oko vrata čitave nizove škuda križevača, a na gornje tijelo navlače crne »jakete«, katšto od teške svile. Modra boja i na odijelu i na rupcu pokazuje tugu u obitelji. Žene se iz nizine odijevaju na osobit način. Čitavo im je odijelo provezeno velikim fantastičnim ružama i cvijećem razne boje, a jednako tako i kapa na glavi. Muška nošnja nije tako različna kao ženska. Široke bijele gaće protkane su crvenim rubom, nadalje nose na sebi prsluke od crvena ili modra sukna s velikim nizovima oblih

srebrnih dugmeta, a često se pokrivaju velikim zelenim suknenim plaštom. Ljudi iz nekih krajeva »vrhovlja« nose žute ili žuto-zelene slamne šešire, koje sami proizvode. Najznatnija se produkcija razvila u okolini Šiljakovine. Veći dio odijela izvodi turopoljski seljak kod kuće.

Kod svadbe izlaze turopoljski plemići u posebnoj nošnji. Odijevaju se onda u tamno-modro odijelo, navlače čizme i pašu starinske neobično široke sablje. Svečano se odijeva »mlada«. Na glavi joj saviju vijenac bogato iskićen crvenim vrpcama, koji svjedoci poslije vjenčanja sabljama s glave skidaju i rastrgaju. Od tih se običaja vrlo mnogo već gubi.

Turopoljski svatovi.

Velika je Gorica danas sijelo kotarske oblasti i kotarskoga suda. Lijepa obnovljena crkva Majke božje diže se posred vrlo lijepih nasada. Tu se nalazi »Turopoljska štediona«, a nešto izvan mjesta nalazi se nova zemaljska bolnica. Uz jednokatnu učionu dizala se pod granatim lipama starinska kapela sv. Lovrinca, demolirana pred nekoliko godina. Uz Veliku Goricu privezala se i Mala Gorica, danas njezin pripadni dio, te sačinjava s njom jednu cjelinu. Ako prirast žiteljstva bude toliki, koliki je bio od g. 1890. do 1900., onda će obje Gorice početkom 1911. godine brojiti neko 1700 duša.

Od sela, što se protegnuše ondje, gdje se »vrhovlje« sastaje s »poljem«, znatnija su oba Lukavca, obje Lomnice i Kurilovec.

Od nekada znamenit je turopoljski grad u Lukavcu, velika četverouglata jednokatnica, sa četiri kvadratičke kule i zvonikom nad vratima. U novije je vrijeme nešto grad popravljen.[1] Tu se čuva stari »turopoljski top«, a na Lucijinje držale se tu »restauracije« turopoljskoga magistrata, t. j. birao se comes terrestris, vicecomes, dvanaest assessora, a nekad se birao i satnik i kapetan turopoljske narodne garde, koja je u miru brojila 129, a u ratno vrijeme 300 momaka.

Dvanaest kilometara duga, i posve ravna zemaljska cesta, idući od savskoga mosta kod Zagreba, sve do Novoga Čiča u jednom pravcu, u svoje je vrijeme bila glavno prometno sredstvo; u nju se dokančaju s desne i lijeve strane ceste, koje vode u odaljenija sela na Savi i u »vrhovlju«. Od g. 1861. ide Turopoljem željeznička pruga južne željeznice, koja ima tri postaje, i to Odra, Velika Gorica i Mraclin, ali su sve tri postaje dosta daleko od mjesta, jer pruga ide u neprekinutom pravcu od savskoga mosta pa gotovo do Siska, dakle čitavih pedeset km.

Kako je u »polju« pretežna kultura žita i kukuruza, a šuma hrastova, tako je »vrhovlje« obraslo vinogradima i šumama od bukve i breze. Laganim se terasama diže »vrhovlje« od »polja«. U početku je uspon posve neznatan. Podno brda ima nješto močvara i čretova, a onda se uz nisko grmlje javlja breza. Odranska šuma, Šiljakovačka dubrava i Mraclinska šuma — još posve hrastove — prelaze onda u »vrhovlje«, koje je prekrito vrlo lijepim bukvicima. Vukomeričke gorice nisu visoke, ali su dosta strme, pa zato i doline oko Dubranca pokazuju neki osobiti romantički čar. Tu se oko Peršinovca, Kozjače i Kostanjevca na južnim slazovima dolinskim uklopiše med tamnu bukovu šumu i svježe zeleno kestenje brojni vinogradi pored oraha i voćaka; na kraj vinograda podigla se starinska omašna hrastova »klet« sa prešnicom, nekad, a i danas jošte vesela sastajališta turopoljske gospode.

U »vrhovlju« najznatnije je mjesto Dubranec, položeno visoko na bilu Vukomeričkih gorica, okruženo vinogradima i bukvicima. Sa tornja župne crkve Majke božje snježne, koja je nedavno renovirana, pruža se vrlo lijep pogled prema sjeveru na Turopolje i na goru Zagrebačku, a na jug na Pokuplje, na Zrinsku i Petrovu goru. — Veli se, da se sa blizoga vršića sv. Katarine u isti čas može uočiti

[1] Pobliže o gradu Lukavcu govorit će se u posebnom poglavlju.

Zagreb, Karlovac i Sisak. Tu su na jakim granama prastaroga hrasta nekad bile pričvršćene klupe i stolovi za proštenjare. Sama crkva dubranečka ima ravni strop sa zanimljivim oslikanim kasetama.

Velika Mlaka i Pleso na istok, a Lomnica i Kurilovec na zapad glavnoj cesti, najznatnija su mjesta u sjevernom kraju Turopolja, pa se spominju već u prvo doba historije turopoljske. Nepregledno se polje razastrlo cesti na istok; tu se protegnula Velika Mlaka, a nešto južnije Pleso sa svojim starinskim kurijama. Na sred polja ima starinska kapela »Ranjenoga Jezuša«, čudna, niska gradjevina od debele hrastovine, a pod četiri omašne lipe. Još pred

Turopoljski tipovi u župi dubranečkoj.

nekoliko godina ta starina nije imala prozora, nego su se komadi postranih stijena podizali kao krila i podupirali jakim motkama.

Duboke, ovećim dijelom suhe jaruge u ovim krajevima, što su bliže Savi, a i »vrhovlju«, premoštene su obično dugim dosta visokim mostom, koji je tek po metra širok; kad zapane kiša, onda je prijelaz preko take »brvi« dosta nepriličan. Uz jaruge porasla je bijela vrba, pa žuta bekovina, trnulovo se grmlje skuplja u grupe, a malo za tim šuma se sve više gusti; iza tanane branjevine javljaju se sve veći hrastovi. Takav je kraj naokolo Plesa, Kobilića i Rakarja s jedne, a Lomnice i Kurilovca s druge strane. U tim je velikim selima zadrugarstvo bilo neobično razvito. Još je do ne davna postojala u Kurilovcu zadruga, koja je brojila preko 120 glava

Južno-istočni kraj Turopolja posve je različan od sjevernoga kraja i od »vrhovlja.« Što je na sjeveru otvoreno obradjeno polje, to je na jugo-istoku nepregledna šuma. Već od Kurilovca i Plesa počinju se šume, koje se završuju u velikom Turopoljskom lugu. To je vrelo blagodati za cijelo Turopolje. Čitave sate uzduž i poprijeko može čovjek da se vozi, a nikad kraja hrastovoj šumi. Uz prastara stabla javljaju se nove branjevine, a onda opet svježi zeleni krči i strugovi. Turopolje razlikuje dvije vrsti hrasta, i to po prolistavanju. Prvi se hrastov list javlja o Jurjevu, t. j. oko 24. aprila, dok druga vrst hrasta prolistava tek o Jelenju, dakle tek oko 22. maja. Prema tome nose ovi hrastovi imena jurjevski i jelenski hrastovi.

Kako je dohodak županije turopoljske mnogo vezan za prirod šume, tako se i marno pazi već od davnih vremena na šumu. Osim već spomenutih magistrata turopoljskih, koji se na Lucijinje — 13. decembra — na Lomnici biraju, dakle osim »comesa«, »vicecomesa«, »asesora«, »praeceptora«, ima Turopolje još čitavu četu »inspektora« i »direktora«, t. j. službenika, koji paze na polje i šumu, pa obavljaju službu poljarsku i lugarsku. Svaki »plemeniti grunt« ima pravo, da dobije svake godine za gorivo i gradnju po jedan hrast iz šume, pa da svoju krmad u odredjeno vrijeme tjera u lug u »žir«. Osim toga primjereno krčenje donosi dohodak čitavoj zajednici, pa baš za to tolika briga oko toga vrela privrede.

Po svem su Turopoljskom lugu posagradjeni »stanci«, koji nose razna imena — Duga greda, Jalševa greda, Turska greda, Hižišće itd. itd. — To su, dašto od lijepe hrastovine, posagradjeni jednokatni konaci na četiri jaka stupa — gore za krmad, a u prizemlju ili pod zemljom za pastire.

Na 24. augusta, na Bartolovo, dakle na isti dan kad se u blizim Orlama obdržaje »konjsko proštenje«, izlaze gospoda turopoljska u lug, da vide, kako oni vele: »je li natepeno«. Snabdjeveni obilnom zairom, kreću na kolima, jedni preko Kuča i Rakitovca, drugi preko Mraclina i Buševca u lug. Prolazeći lugom, gledaju kako stoji žir, hoće li godina obilna ploda donijeti. Veli se, da kad se o Bartolovu žir vidi, da će u zimi biti slabo žira, a kad ga o Bartolovu nije vidjeti, onda će obilno roditi[1].

Početkom mjeseca studenoga spremi svaka kuća, koja ima »juš«, svoju krmad, naoruža pastire kuburom, prahom i olovom i obdari potrebnim hranivom — i onda se krmad tjera u stance. Ljuta zima i visoki snijeg znali su po katšto naći čopore vukova u lugu. Bilo je

[1] Potanje u članku o turopoljskim šumama.

često, da su se vuci zaletjeli do »stanaca«. Za to su stanci i gradjeni tako, da se živina tjera u gornji sprat na dugim širokim daskama, koje se mogu poslije odstraniti.

Turopoljski se lug na istočnoj strani dira desnoga brijega Odre, dok je njezin lijevi brijeg oko Čičke poljane i Veleševca obradjen. Kraj izmed luga i »vrhovlja« veže Mraclinska šuma na po položena u polju, a na po u podovima, koji se dižu prema »vrhovlju«. Tu se prostrlo na rubu šume i polja selo Mraclin — iza velike Gorice žiteljstvom najveće selo Turopolja.

Kako se na gorama u prigorju osobito časti sv. Ivan, pa se

Narod pred župnom crkvom u Vel. Gorici.

njemu na čast pale krijesovi, tako je u nizini i u polju osobita slava namijenjena sv. Jurju — koji se ondje smatra glasonošom proljeća. Kako je već spomenuto, razlikuju upravo u Turopolju dvije vrsti hrasta — jurjevski i jelenski hrast. Prva vrst prolistava oko Jurjeva pa je taj dan za Turopolje pravi početak proljeća.

Dan pred Jurjevim zapale se po svim selima krijesovi, tako da polje iz daleka izgleda kao posuto svom silom malih plamenčaka. Vesela seoska momčad i djevojke preskakuju preko krijesa, a preostala svojta pjeva starinsku Jurjevsku pjesmu, u kojoj ima još mnogo poganskih elemenata, dok se gotovo svaki drugi vers svršava refrainom: »Na Jurjevo — na večer.«

Pjesma se pjeva na dugi otegnuti a posve jednostavni napjev.

Lepi Juro kres nalaže Na Jurjevo na večer.
Levom rukom venčec vija
S desnom rukom kres nalaže. R.
Nestalo mu malo zlata
Malo zlata, za dva lata. R.
Pošel ga je k majki prosit:
— Daj mi majko malo zlata! R.
— Nedam vera, Juro sinko
Pri tebi ga kola voze
Pri meni ga oslek nosi. R.
Ti ga pojdi k očku prosit.
— Daj mi očko malo zlata. R.
Malo zlata za dva lata!
— Nedam vera, Jure sinko. R.
Pri tebi ga kola voze
Pri meni ga oslek nosi. R.

Još se dvije strofe tako opetuju za sestru i za brata, a napokon pjesma završuje:

Darujte ga darujte ga, Juru zelenoga,
Nije Juro svaki dan
Neg u ljetu jedan dan!

U prozorje Jurjeva dana obilaze po selima tri četiri djevojčice ovjenčane cvijećem, noseći na dugom »drûgu« crvenu zastavu, obilaze od kuće do kuće pjevajući. Kod te se pratnje pjesme nalazi kao stalni refrain poslije svakoga versa: »Kiroles« — što je čudna transformacija kršćanskoga »kyrie eleison.«

I ovo se klanja zeleni Juraj,
I zeleni, Juraj, zeleno drevce. K.
I zeleno drevce, zelene hale
I zelene hale, i u kune kape K.
I u kune kape, i u bričke sablje
I u bričke sablje, v jabučkom pasu, K.
I v plavih hlačah, u žutih čizmah K.
I kukavačica zakukuvala
I zakukuvala u rano jutro
I u rano jutro predzorjem
I v zelenom lugu, na suhom drûgu
I na suhom drûgu na rakitovom. K.

I na rakitovom i na borovom K
I sve su divojke otišle zamuž
I samo ostala Maro divojka. K.
I ona imala zlatnu jabuku,
I komu jabuka, tomu divojka. K.
I Juri jabuka, Juri divojka
I on mi ju tače u' rano polje K.

Narod pred župnom crkvom u Dubrancu.

I stante se gore mlade snašice
I mlade snašice i djevojčice, K.
Pak nas darujte, nas divojčice
Nas divojčice, zelena Jurja, K.
I zelena Jurja, z daleka puta
I z daleka puta, trudnoga hoda K.
I dajte nam dajte, kaj ste kanili
I, kaj ste kanili i nakanili! K!

*

Kad ih onda daruju jajima, živežem ili novcem, onda završuju pjesmu.

Aj zbogom, zbogom, vi dobri ljudi
Mi vam falemo i Bog vam plati — Kiroles!

Nema dugo tome, što su te Dodole obilazile na po nage, prekrite samo gustim svježim hvojama mlado prolistala drvećа. Manje se pjeva slijedeća pjesma, kojoj se je sveza već na mnogo mjesta izgubila:

Sveti Juraj jake krvi
Med junaki bil je prvi;
Juraj pred se koplje meće
I pred zoru strašno šeće.
Dobro jutro tomu stanu,
Toga stana gospodaru!
Gospodine, gospodine
Cele hiže i družine
Ne moremo dugo stati,
Pred poštenih vaših vratih
Pak nam dajte sedalčice,
Mi prosimo dve tri jajca!
Ako nete daruvali,
Mi vam bumo sinka zeli,
Sinka zeli i odneli
Pa ga bumo postavili
Srede luga zelenoga
Med družice fijolice
Koje beru divojčice!

Kad primu darove onda završuje pjesmu:

Fala, fala dobri ljudi
Daj vam Bog u nebu stati,
I z Marijom stanuvati!

Tako su uz Turopolje vezana tri pučka svečana dana i to Jurjevo početak proljeća, kad hrast prolista, Bartolovo kad se žir javlja i »Luczinye na Lukavczu gradu, gde gospoda turopoljska premendbu imadu.«

V.

Sudeći po nekim spomenicima sasma privatne naravi, koji se slučajno do danas sačuvaše, socijalni je život dvadesetih i tridesetih godina devetnajstoga stoljeća u Turopolju morao biti osobito razvit. Još i danas razvito gostoprimstvo, bilo se onda tako razmahalo, da

nam je tradicija sačuvala vijesti o mnogim i uglednim familijama, koje su baš radi toga gostoprimstva posve propale.

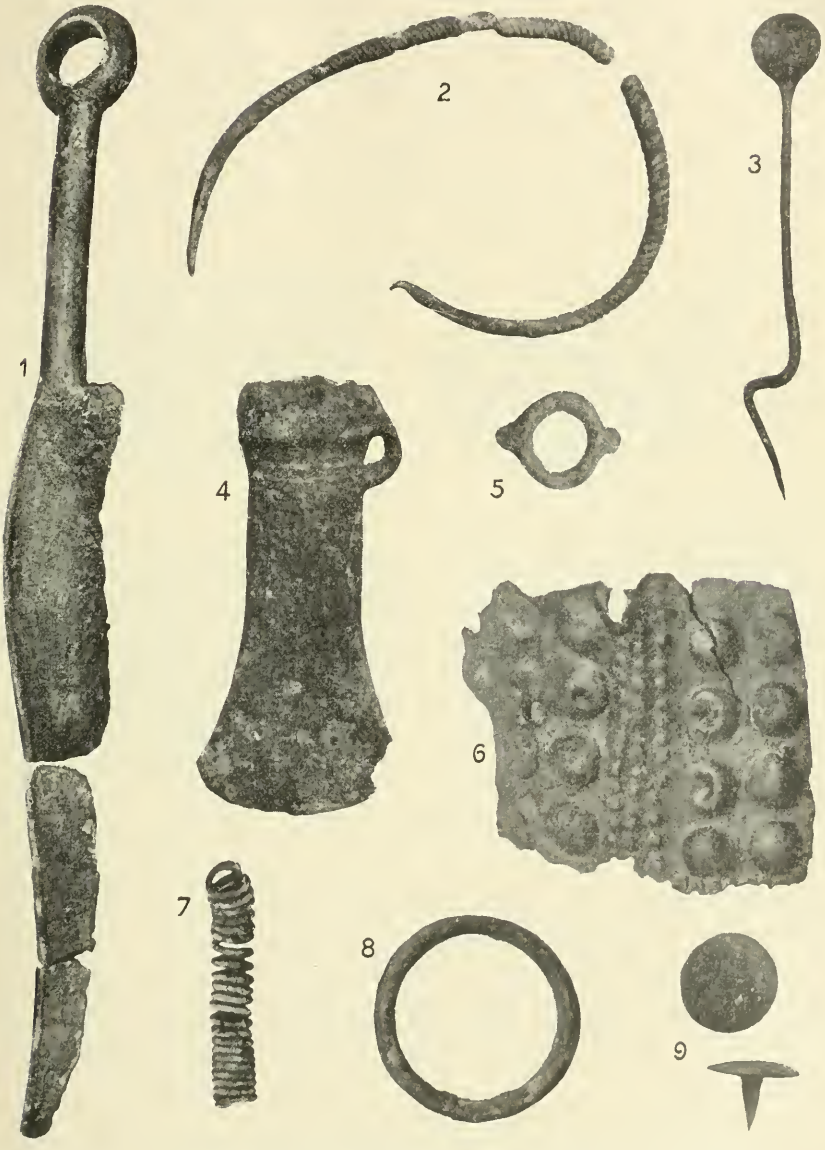

Bronsani predmeti iz predhistorijskih grobova sa žarama u Vel. Gorici.

Turopoljska je plemićka kurija bila uvijek »otvoren dom«. Ima još i danas sačuvanih svjedoka onoga patriarkalnoga »zlatnoga doba«. Još i danas nalazi se tuj i tamo gospodski hrastov dvor — oniska

jednokatnica sa silno velikim, daščicama prikritim krovom. Pred dvorom je vrtić, a podalje gospodarske zgrade, zdenac, lokva za guske i patke, pa »sukašnica« sa omašnom krušnom peći. Ulaz je u dvor nizak, širok. Velika su okovana hrastova vrata cio dan otvorena. Od maloga predvorja desno su i lijevo kuhinja i družinske sobe, dok je prvi sprat samo za »gospoštiju«. Široke stube vode do predvorja, a velikim se vratima ulazi u »palaču«; prostrana je to soba sa tri, četiri prozora. Orahov stol na srijedi, a malo pokućtva uza stijene pokazuju, da se je ovdje poglavito gostilo. S desne i s lijeve strane palači prostiru se onda gospodske sobe.

Kako u mnogim krajevima Hrvatske, a osobito vinorodnim, razvila se čitava konstitucija »vinske braće«. Svaki je plemićki dvor imao redovno svoga »perpetuusa« — obično domaći župnik — koji je opet svoju neograničenu vlast dijelio sa »fiškušem«, »regensom chori« i »vunbaciteljem«. Stereotipne, precizno izvedene ceremonije »bilikuma«, kad bi novi prijatelj došao prvi put pod krov, onda kod osobitih prilika »vanderček« — i napokon sva sila prigodnih pjesama, koje se možda već kroz stoljeća predavaju od oca na sina i unuka, posebne su karakteristike takovih društvenosti.

Turopolje ima medjutim svoj specijalitet u tome, što je ondje bilo u spomenuto vrijeme razvijeno prigodno pjesništvo. Nisu te pjesme, od kojih se neke sačuvaše, i koje dalje navodimo, ni kakve literarne vrijednosti — na mnogim mjestima izgledaju pače vrlo naivno — al ipak podaju jasno karakteristiku ondašnjega života. Većina ih je prigodna — k imendanu, k rodjendanu; neke imaju šire znamenovanje, jer su učinjene na čast novih članova »turopoljskoga poglavarstva« iza restauracije, a neke su i političke.

Prva je pjesma napitnica, spjevana prilikom sabiranja »krisicza«, kad župnik obilazi sela i dvorove i sakuplja darove. Natpis je nad pjesmom fragmentaran: »Popevka, koja dan 9-a Januar 830. vu dvoru gdina. Turopolskoga Comesa, y szl. szudbene . . .«.

Župan je turopoljski onda bio Antun Zdenčaj, a u toj se pjesmi, kao i u poznijima spominje njegova žena Maksa. Pjesmu je, kako se po rukopisu čini, spjevao Franjo Tuškan, arhidjakon i župnik odranski.

1.

Nut Krisicz sze denesz na Odri dezsi,
Veszeli o bratja, da budemo vszi. — Tralalala . . .

2.

To Zdenchay nass dragi, iz szerdcza seli
Ter zpeldum szvum sznubi, ovako veli: Tral.

3.

Naszleduite gozti lyubleni moi chin
Za zdravje vam pijem y dobro selim! Tral.

4.

Moju peldu nai szledi vszaki zmed vasz
Koji ovde pri ztolu je goztom danasz. Tral.

5.

Tak pochni ti szuszed ar doba vre je
Pit zdravje Antona, nai chasse terpe. Tral.

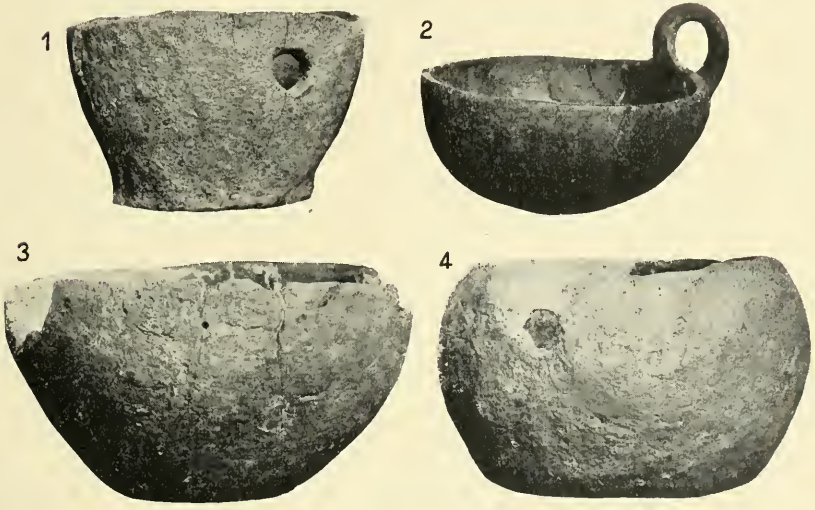

Zemljane posude iz predhistorijskih grobova sa paljevinom u V. Gorici.

6.

Iz Maxicze ktomu zpomenutsze je
Ka goztom obeda obzkerbela je. Tral.

7.

Daj zprazni na dalye o bratecz taj glass
Za neino zdravje vem imaš ti chasz.

8.

Ne dremlyi prijately joss vechera ni
Natochi i zprazni y kupiczu ti.

9.

Nebudi zamisslen nit turoben szad
Napisze, ar vreme joss ni iti zpat.

10.

Glej szada kak biztro pazlivo gledi,
Da nikomu chassa, nit vino zfali.

11.

Nezechajsze bratecz ar vina je dozt
Kad doshel szi szimo povolyen szi gozt.

12.

Vszem ovde nazochi pokasi y ti
Kak vincze rad pijess nai vidiju vszi.

13.

Szerdasszcu chloveka kak vincze godi
Nedvoim prijately, da chutiss y ti.

14.

Vsze drustvo na szvetu veszelo chini
Terszova kaplicza, y mir med lyudmi.

15.

Vu szuszredztvu szioga nebezki je dar
Krisecz ovaksze obslusava vszigdar,

16.

V Zdenchajevom dvoru, ki prestiman je
Gde gozpoda vszigdar szu dobre volye.

17.

Ktoi volyi pomozi y zdraviczum ti
Vikni nass Anton nai dugo sivi.

18.

Koi navadu dersi Horvaczke zemlye
Plebanussu krisicz kad vdvoru daje.

19.

Ter priliku daje vu letu vechput
Zeztatisze pri nyem veszelitsze zkup.

20.

Szvedochi obilno to denessni dan
Kad vszaki iz zmednasz na krisicz je zvan.

21.

Plebanussa krisicz ztarinszki je juss
Vszi ztanemo gori zavikneme tuss.

22.

Zterknemo mi chasse, da vsze zazvenche
Napimo zdraviczu prez vode zdenche.

23.

Ter reczemo szlosno nass Zdenchay Anton
Zdrav veszel nai sive y Zmaxiczom szvom.

24.

Obdersiga vissni joss na vnogo lett
Ar dal nam bu krisicz y kletu zopet.

Medjutim je i župan turopoljski našao vremena, da pjesmu pjesmom uzvrati svom prijatelju, pa mu šalje na imendan poetsku poslanicu sa slijedećim natpisom:

»Pro die onomastino AR. Dni. Vicearchidiaconi et Parochi Odrensis Francisci Tuskan, cecinit amicus et vicinus Ant. Zdenchay«.

Svakako se je društvo sastalo pri »plemenitom obedu« i Zdenčajevu pjesmu pjevalo, jer je pod pjesmom upisan naputak: »Nach der beliebten Melodie« (Po obljubljenom napjevu): »Topovi etc.«

Vikne vila kruto rano z-Oderzke dubrave
Ku gospoda turopolzka vre od negda szlave
Cheterti je listopada veli ona danasz
Ov je vszigdar dan veszelya y radozti za nas!
Franyo Tuskan szve godovno danasz obszlusava
Y obede plemenite vu to ime dava.
Kad gozpoda turopolzka ove glasze chuju
Vszi na konyih i kuchiah na Odru shetuju.
Da pohode onde Franyu priatela szvoga
Y vsze dobro nyemu sele z-szerdcza iztinzkoga,
Josche k tomu da popiju koju chassu vina
Y vikneju: Sivi Franje josche zto godina!

Finis.

Slijedeća pjesma, posvećena Antunu Zdenčaju, nosi naslov: »Magnifico Dno. Antonio Zdenchay die 13. Junii in Onomasi cecinit Fr. Tuskan V Archinus Odrensis ad Ariam; komu domovina draga je...«

1.

Zestanka nassege na Odre
Zrok je danasz god tvoj Antone!
Kojega obszlusit veszelo
Seli tvoje szerdcze iztinzko.

2.

Neopraschass trudu nikakvom
Gozte da pochaztiss z-obedom.
Joss nesaliss k tomu ni ztroska
Ar veszeli gozte musika.

3.

Da zversseno bude veszelje
Tebi na postenye Antone!
Pripomochi danasz chemo szvi
Koji jeszmo ovde nazochi.

4.

Za to poleg ztare navade
Uzimlyemo chasse vu ruke
Napijajuch Tebi velimo
Bog te sivi Anton selimo.

5.

Tvojoj Dragoj Maxi y vszem nam
Kak vu szerdczu tvojem seliss szam,
Date visse lett pohodimo,
Antunovo skup obszlusimo!

I slijedećih pet pjesmica posvećeno je županu Zdenčaju, a čini se tri prve od istoga veseloga pjesnika odranskoga. Posljedne dvije spjevane su prigodom »branja« u Zdenčajevu vinogradu na Štrabanovoj glavi, a potpisani su prijatelji susjedi Joso Galović i Janko H . . . . . iz Dubranca. Svakako je zgodno, kako veseli došljaci opisuju slavu branja, kod koje se vide »ragetlini iz puškenoga praha«.

1.

Nezrechna je zaizto
Priatelztva pravoga
Czena vszakog, navlaztito
Tone nasseg dragoga,

2.

Koji danasz vszem nazochi
Kak ga jako raduje
Zadovolnyo dozt szvedochi,
Da vu drustvu znami je.

3.

Szerdcze anda plemenito
Nyegovo prestimavaimo
Ter zdraviczu iztinito
Ovu nyemu zpevajmo.

4.

Szrechen, zdrav y veszel sivi
Dragi Anton vnogo lett
Ter oztani vszigdar pravi
Priatelztva nasseg czvet!

1⁰ Hajda Bratja pomozete
Lepo z-menom szi zlosete
Zdravicu (bis).

2⁰ Vasse flasse poprimete
Ter do gore natochete
Kupiczu (bis).

3⁰ Nyu vu vissak izdignete
Vivat szi szup vi viknete
Antonu k-godovnu.

4⁰ Bog nai dade kai szi seli
Ze szem dobrom ga nadeli
Y z-zdravjem (bis).

5⁰ Do kaple chu chassu zpiti
Kak prijatel iztiniti
Antunu na zdravje.

Lepo ti je, lepo tije veszelomu biti
Y joss k tomu, y joss k tomu zdraviczu napiti
Kuche gazdi, kuche gazdi, koga vszi lyubimo
Y kojemu ter iz szerdcza vsze dobro selimo.
Nyegov danak, nyegov danak narodyenya danasz
Zrok veszelya iztinzkoga je szegurno za nasz
Bog te sivi, gazda dragi! Zpraznimo kupicze
Ti pak Maxe, ti pak Maxe daj punit flassicze!

Gledaj bratte, ględaj bratte chuda golemoga
Sto sze vidi, sto sze vidi na gore ZDENCHAJA!
Jeli jeszu jaszne zvezde, ali sarke ztrele?
Niti jeszu jaszne zvezde, niti sarke ztrele,
Vech su ovo ragetlini z-puskenoga praha,
Koji kasu, koji kasu veszelogа dana.
Vezda vszaki, vezda vszaki, neka chashu prime,
Ter iz szerdcza, ter iz szerdcza iztinskoga vikne:
Bog te sivi, bog te sivi vnogo godin dana
Nit izpuscham, nit izpuscham tebe MAXA draga!

Viche villa, viche villa z-Strabanove glave
Evo tvojek, evo tvojeg vinograda puna
Kojek tebi, kojek tebi szrechno obchuvala
Y z-szvojemi, y z-szvojemi krili pokrivala.
Zato szada niti maraj, niti vnogo sparaj
Vech nyim luka, malo szira ovde zkupa podaj
Ar szu doshli gozti tebe selno pohoditi
Y vu dvoru tebe tvojem vredno pozdraviti:
Anda vezda vszaki chassu v-desznu ruku primi
Ter iz szercza vszaki szvojeg isztinszoga vikni:
Bog nam sivi velikoga kneza Turopolye
Ter josh k tomu vinograda ovog gozpodare
Daj nyim bose vnogo letta ovde zprevoditi
Z prijateli i szuszedi dobre volye bitti.

To vam sele prijateli z blisnyega kotara Gallovich Joszo H..... Janko z Dubranzkoga dvora.

Slijedeća je zdravica posvećena Karlu Špišiću, vlastelinu Velike Mlake, »kapitanu turopoljske kumpanije«, a uza to vicekomesu »vrhovlja«. Natpis njezin glasi:

»826. Die 4ª 9bris. Spectabili Dno. Carolo Spissich vicecomiti montano, et capitaneo nobilis turmae campi Turopolya, cecinit Fr. Tuskan VArchiuns et Parochus odrensis affect. sincero.«

V-Turopolyu na Velike Mlake je goschenye
Koje Spissich Karle daje goztom na postenye —
Kada dneva goda szvoga zmosno obszlusava,
Ter navadu predyh nassih vredno obdersava.
Tu navadu nassih predyh chemo zuzdersati
Danasz bratya! Karlu nassem zslosno zapjevati!
Bog ga sivi! Bog ga sivi! josche vnogo dana

V dobrom zdravju, y veszelju, tela chilavozti
Szladku radoszt prelyublenoj maike vu sztarozti.
Bog ga sivi! Bog ga sivi! josche vnogo dana
Turopolyzke compagnie vrednog kapitana
Vszoj obchine turopolyzke diku y postenye
Bratu, szesztram, pravu korizt, nam pak na veszelye
To iz szerdcza vszi selimo, koji szmo nazochi
Gledaj Karle! puna chassa vszakog nasz szvedochi. Vivat!

Vesela pjesmica, i gotovo neki slavopjev Turopolju posvećena je nepoznatomu gostoprimu — a na čelu joj je upisano: »Na ariu. Zpaval Janko etc. . .«

Lepo moje Turopolye
Gde szu ljudi dobre volye,
Imass vina y pssenicze
I prelepe divojchicze,
Sznehe tvoje gdo nehvali,
Ki god rad sze z-nyimi shali.
Imass dvore poglavite
I palache plemenite
Gde zeztaju sze gozpoda
Viszokoga ka szu roda,
Josche k-tomu poglavare
Po navade koi ztare
Zovu vszak dan k szebi gozte
Y zkerbiju da nepozte,
Nego da sze veszliju
Chassu vina da popiju,
To y danasz mi videchi
Ljubav gazde mi chutechi
Lyubit chemo divojchicze
A obimat vsze sznassicze,
Piti vino iz kupice,
Jezti kruha iz pssenicze,
Y selet da Turopolya
Neostavi dobra volya
Zadnich Gazdu joss prosziti
Da mu szmemo vszi napiti
Y seleti, Bog ga sivi
Zdrav nam bio, Bog ga sivi.

Poslije restauracije magistrata na Lucijinje, koja se je obavljala na Lukavcu, sastajala su se gospoda i »poglavari« u Lomnici na

zajednički objed. Tom su prilikom postale dvije slijedeće pjesme — dok je posljednja valjda iz g. 1830, kad se je krunio kraljević Ferdinand. Zanimljivo je u toj posljednjoj pjesmi, da se Turopoljci nevoljko sjećaju Zrinjskoga – nekadanjega gospodara Lukavca grada.

Zasztavu szmo, zasztavu szmo novu poszvetili
Szad pak bumo, szad pak bumo zdravicze napili —
Kralyu nassem, kralyu nassem pervu chu napiti.
Dajmu Bose, dajmu Bose vszega dobra vsiti
Kompanii, Compánii, ka je dika nassa
Alduvana, alduvana budi druga chassa
Verna bila, verna bila, kralyu, domovini
Ufamosze, ufamosze drugach da nevchini.
Z-trejtum chaztim, z-trejtum chaztim nasse poglavare
Po navade, po navade turopolzke ztare.
Z-priatelov, z-priatelov nechusze zabiti
Nyim y goztom, nyim y goztom hochu ja napiti.
Vnoga dobra, vnoga dobra leta naj siviju
Lyubav szvoju, lyubav szvoju neka nam zdersiju.
Vezda pako, vezda pako bubnyi, y szvirale
Keszte denesz, keszte denesz lepo nam igrale.
K peszmi ovoj, k peszmi ovoj dobro pomagajte
Lepe note, lepe note szlosno zaigrajte.
Y vi doli, y vi doli szileni topovi
Ki puczate, ki puczate kano y gromovi
Oglaszite, oglaszite ravnom Turopolyu
Da imamo, da imamo denesz dobru volyu.

Czelo jutro na Luczinye u Lukavczu gradu
Gde gospoda turopolzka premembu imadu
Glasznik zmosni turopolszki svetu obznanuje,
Turopolye poglavare szve da imenuje:
Mi pak kiszmo po izboru iz Lukavcza proshli
Na Lomniczu dobro kaszno gladni, sedni doshli
Napimosze iz punoga po navade ztare.
Ter viknemo Bog nam sivi nove poglavare.

---

1. V- Turopolyu joss ni bilo
   Kaj sze danasz pripetilo,
2. Dobi nyegovi ravnitelyi
   Kralya bili izviszili

3. Dajmo onda vszi szedechi,
Na dobrotu vszi miszlechi,

4. Ku zkazasse kralyi zmosni
Ovem budmo vszi podlosni,

5. Predyi szu nam to vchinili
Dok szu vnoga zadobili,

6. Ka szu kralyi potverdili,
Na nye tusne szu miszlili,

7. Kad nye Zrini je pregajnal
Od nyh dobro k- szebi zgajnal!

8. Dignemo sze vszi szedechi
Y vivat pak krichechi:

9. Bog nam sivi nasseg kralya
Koj za nasz vsza upravlya,

10. Josche k- tomu y kralyiczu,
Koja lyubi vszu praviczu,

11. Tandem kralya naszlednika,
Ki nam bude nassa dika.

12. Neka sive dragi comes;
Koj kam dojdèss onde poves,

13. Da szmo kod nyeg dobre volye
Ar nasz visse zlo nekolye.

14. Drugem zpevat rad bi peszmu
Ali szudim dobu kesznu

15. tovs Za ch a sv-ruke primem
Vszim na zdravje ovak pijem.

16. Med szobum sze vszi szlosete
Za obchinu pak zkerbete,

17. Koja szvoja vam zauffa,
Kad je zisla z-vami zkupa.

18. Bili mladi ali ztari
Turopolya poglavari!

Povjesni prijegled.

Naziv „Turopolje.“

Najstariji naziv (ime) za Turopolje bio je »Polje zagrebačko« (Campus Zagrabiensis). Ali taj naziv nije se odnosio samo na današnje Turopolje, već se je tim imenom nazivao prijedjel sve od Želina do Stupnika, i ravnica oko Stenjevca. S vremenom ograničio se je taj naziv samo na Turopolje, kao plemenitu općinu.

Prvi put što nam sačuvani pisani spomenici spominju ime »Polje Turovo« (Campus Turouo = Turopolje) jest godine 1334. I to u zborniku arcidjakona Ivana Goričkoga, u kojem se navodi crkva »Turovog polja«[1]. To je skroz osamljeni slučaj u srednjem vijeku, jer od toga vremena pak sve do XVI. vijeka nije u listinama spomenuto ime »Turopolje«; već samo »Zagrebačko polje« — »Campus Zagrabiensis«. Moram naglasiti, da nemamo ni cigle hrvatske isprave iz Turopolja sve do XVII. vijeka. Službeni jezik bio je tamo, kao u većem dijelu naše domovine, samo latinski. Iznimku od toga čine stare plemenske općine stare podgorske županije: Draganići, Krašići, Cvetkovići, Kupčinčani itd. i dalje one preko Kupe prema Gvozdu, gdje je hrvatski jezik bio službenim u nutar tih općina, a poraba glagolskog pisma općenita. Medjutim nema dvojbe, da nije već u najstarije doba narod rabio naziv »Turopolje« kako ga i danas rabi. Tekar u XVI. vijeku počinje se u listinama latinskim rabiti ime »Turopolje« (Campus Thwropolya, districtus Thuropolia). Prvi put, što ovakav hrvatski naziv nalazimo u listini, jest god. 1530.[2] Od tada biva poraba tog imena sve češća, makar da se uz to rabi i latinski naziv »Campus Zagrabiensis«, koji tekar u XVIII. vijeku biva sve redji.

Odakle taj naziv »Turopolje« i za što se tim imenom zove naše Turopolje? Bilo je pisaca, koji su tvrdili, da su Turopoljci potomci tursko-madžarskoga plemena, koje je došlo s Madžarima u Evropu i ostalo naseljeno u Turopolju. U tom imenu samom nalaze dokaz svojoj

[1] Laszowski, Povjesni spomenici plem. općine Turopolja I. 51. U buduće navadjat ćemo ovo djelo samo naznakom sveska i stranice.

[2] III. 526.

tvrdnji. Tu tvrdnju iznio je madžarski povjesničar Mihajlo Horvat u svojoj raspravi »A Patzi nemzetröl«, žaleći, da su turopoljski plemići poput onih, što su naselili gornje ugarske županije, na očigled Magjara izgubili svoj narodni jezik. Tu tvrdnju nastoji i Theodor Bottka potkrepiti u svojim sastavcima »Turmezö ismertetése«, štampanim u časopisu »Századunk« god. 1844. br. 35, 40, 41. On nalazi dokaze svojim tvrdnjama naročito u imenima najstarijih Turopoljaca: »Bodon« (Buduna), »Löcse«, (Levča), »Dobcse«, »Rados«, zatim u nazivu sela »Kuče«, zemalja »Monozlo«, potoka »Obonyn«, te skele »Kiralreve«! Dakle po tvrdnji ovih i drugih madžarskih pisaca, bi ime Turopolja potjecalo od imena plemena tursko-madžarskoga!

Pak baš ta imena, koja ovi drže kao svjedočanstvo svojih tvrdnja, na prvi pogled pokazuju baš hrvatsko porijetlo. Nijedan Slaven ne će im zanijekati slavensko porijetlo. Nije li »Monozló« — »Moslavina« od imena Mojslav ili Monoslav),[1] a »Kiralreve« madžarski prijevod za »kraljevo brodišće« itd. Ili su imena Budina, Dopča, Radoš, Milovan itd. nehrvatska?

Evo, takova tvrdnja može samo onome vrijediti, komu je hrvatski ili u opće slavenski jezik tudj, i koji hoće i samoga Boga učiniti svojim suplemenikom. Ako i doista u listinama nalazimo imena, koja zvuče madžarski, ili su gotovo pomagjarena, ne smijemo po tom zaključivati, da je u Turopolju živio madžarski živalj; znati bo moramo, da su listine pisane pod uplivom madžarske dvorske kancelarije, koja je rado imena pomadžarivala. Taj upliv opaža se malo ne u svim listinama izdanim u Hrvatskoj po svjetovnim i duhovnim oblastima.

Ime »Turopolje« izvodi bez dvojbe svoj postanak od imenice »tur«, kojom se kod Slavena nazivaše životinja, spadajući medju preživače, a razred »bovidae«; spadala je dakle u razred naših volova. Poljaci ju nazivaše »thur« ili »jumbro«, a Nijemci »Auer«, »Auerochs«, dok se u prirodoslovlju krsti imenom »bos urus«. Počam od XIII. vijeka spominju tu zivotinju razni njemački i poljski pisci. U XV. vijeku zivio je tur još u Mazoviju, u Litavskoj i sjevernoj Rusiji. Prema jednoj slici iz XVI. vijeka, koja nam prikazuje tura, bio je tur nalik našemu volu, ali daleko veći, s ogromnom glavom bez grive, debelim vratom i velikim rogovima, okrenutim napred i prema gore zavinutim. Ovi su spoda smedji, na vrhu crni. Dlaka tura bila je crna i samo na podbratku svjetlija. Jamačno već u XVII. vijeku izumro je tur i tako ga više nema medju živim stvorovima svijeta.[2]

[1] Sličan oblik dala je ugarska dvorska kancelarija imenu Berislav, pišući ga »Berizló.«.

[2] Brehm's Thierleben, treće izdanje, sv. III., str. 258.—260.

Rimski car Oktavijan (g. 30. pr. Is. — 14. po Is.), prvi rimski vladar u krajevima Hrvatske. Kip u Vatikanskom muzeju u Rimu.

Sva je prilika, da je tur možda još u historičko doba živio u Turopolju, jer mu ravnica i močvarno tlo veoma pogodovaše; sigurno su ga tamo u velikoj množini našli Hrvati, kad su naselili onaj prijedjel, koji su po turu nazvali Turopoljem, a poznavali su ga za cijelo već u svojoj pradomovini, odakle su donijeli ime njegovo.

Tur bijaše životinja, koja je koli kod starih Slavena, toli kod starih Germana bila vrlo štovana. Staroslavenska riječ »tur« znači »bik«, »oplodiitelj« i »bog sunca«, a prema tomu bijaše tur od pogana štovana životinja.

Gotovo po svim slavenskim zemljama imamo naziva mjesta i voda, koji su izvedeni od riječi »tur«. U Hrvatskoj kod Kostajnice spominje se god. 1258. potok »Turja« kao medjaš izmedju zemalja kostajničkih i dubičkih. U Kranjskoj imamo grad »Turjak« (Auersperg), djedovinu stare porodice Turjaških (Auersperga), koji u svom grbu imadu zlatnoga tura. U Moravskoj imamo »Turovo«, u sjevernoj Njemačkoj, gdje su takodjer nekoč obitavali Slaveni, ima mjesto »Turov«, »Turoven«, »Turova« itd. U Ugarskoj, nekoč slavenskoj zemlji, imade mnogo mjesta, koja svoje ime izvode od riječi »tur«. Tako Túr (Turovo), Felső-Túr u hontskoj županiji, Túr-Hármos u torda-aran. županiji, Kis-Túr i Közep-Túr u hontskoj županiji, Mezőtúr u jasz-nagy-kun-szolnočkoj županiji, isto tamo Túr Pásztó; Túr Terebes u ugočkoj županiji, Tura u pestpilis, solt-kis-kunskoj županiji i Ó túra u nitranskoj županiji. Ime turočke zupanije takodjer je istoga porijetla, a u novogradskoj županiji imamo pače i jedno mjesto, koje se zove »Turopolya«.

Prije dolazka Hrvata.

Povijest nam pripovijeda, da su najstariji poznati žitelji nase domovine bili stari Iliri, koji su u našim današnjim hrvatskim prijedjelima mirno živili sve do početka IV. vijeka prije Isusa. Tad su provalili u ove krajeve Kelti iliti Galli iz svoje stare domovine, današnje Franceske. Najprije zauzeše oblasti Posavlja i srednjeg Podunavlja te pokoriše ondjašnja plemena, koja su se kašnje nazivala skupnim imenom Panonci. Tu na ušću Kupe u Savu sagradiše Kelti utvrdu Segestiku (potonju rimsku Sisciju, onda hrvatski Sisak). Keltsko pleme, što je zapremilo prijedjel izmedju Kupe i Save — današnje Turopolje, dio Srbije i današnju Bosnu, zvalo se je Skordisci.

Šireća se ogromna i snažna rimska država došla je već god. 230. pr. Is. u sukob sa jakom ilirskom državom u Dalmaciji. Kad je kašnje opet usplamtio rat Rimljana na Ilire, odredi rimski senat god. 119 pr. Is., da konzuli Lucij Metell i Lucij Kotta navale sa sjevera na Ilire. Ovi svladaju još dio Japudije, te prodriješe u Posavlje i zauzmu Segestiku grad Skordiska. To je bila prva provala Rimljana u prijedjel, u kojem leži današnje Turopolje. Od ovih zemalja stvore Rimljani posebnu provinciju rimskoga carstva »Illyricum« — Iliriju.

Nu Panonci i Kelti oko Segestike pobune se protiv rimskoga gospotstva, te u čas, kad je počeo rimskom državom vladati potonji rimski car Oktavijan Augusto, čini se, kao da su se Skordisci riješili za čas rimskoga gospotstva. God. 39. pr. Is. udari sam Oktavijan na Skordiske i ostale Panonce, svlada ih, a grad se Segestika preda. Do god. 35. pr. Is. svladana su mnoga panonska plemena, a Segestiku preda Oktavijan upravi Fusija Gemina i vrati se slavodobitno u Rim.

Rimsko gospotstvo potraja u ovim krajevima do u V. vijek poslije Krista. Uz tvrdju Siscija (Sisak) zasnovaše Rimljani tik današnjeg Turopolja novu naseobinu Andautoniju, u današnjem Ščitarjevu na Savi. Iz ove naselbine potječe mnogo sačuvanih rimskih spomenika. Manje nam je poznato o rimskoj naselbini Quadrati, što ju prof. Vj. Klaić na svojoj historijskoj karti Hrvatske stavlja oko današnjega Lukavca.

U prvom redu spomenuti nam je zavjetnu ploču s napisom, koja je svojedobno vrlo dobro bila poznata u Turopolju. Ovu opisuje uvaženi stručnjak prof. Dr. Josip Brunšmid u »Vjesniku hrvat. arkeol. društva«, nov. ser. god. VIII. na str. 65.—68. ovako: »Ploča sa zavjetnim relijefom. Na početku XVIII. vijeka nalazila se je u crkvi sv. Petra u Petrovini u Turovom polju. Kasnije je prenesena u Veliku Goricu i uzidana u menzu jednoga oltara. Tu je veći napis prepisao župnik Stjepan Dijanešević, koji je svoj prepis priopćio Krčeliću i drugima. Poradi nastavših nekih razmirica dao je župnik Pogledić oko god. 1770. kamen izvaditi i zakopati. Zvonar velikogorički Ivan Besedić i Slovenac Martin Kovač, našli su taj zakopani kamen, a župnik ga je na to spravio u podrum. Na zahtjev plemića izdao ga je župnik, a tad je prenesen u Lukavec,[1] grad slobodne turopoljske općine. Ova ga je prije jedno 25 godina narodnom muzeju darovala. Spomenik je u staro doba stajao negdje u Ščitarjevu.

Turopoljski rimski kamen, koji se je nekoč čuvao u Turopoljskom arkivu. Prednja strana: Zavjetni kamen božici Nemezi. U arkeološkom muzeju u Zagrebu.

Visina 0·895, širina 0·63, debljina 0·13 m. Krupnozrnast bijeli mramor«.

Iz napisa, koji se nalazi na prednjoj strani ploče, razabiremo, da je taj spomenik kao zavjet postavio božici Nemezi rimski veteran Viktorin, desetnik municipija Andautonije. Na drugoj se opet strani nalazi počasni napis Luciju Funisolanu, rimskom namjestniku Panonije. Ovaj je napis stariji od gorespomenutoga, te potiče iz dobe rimskoga cara Domicijana izmedju god. 86 i 96 poslije Isusa.

Osim ovoga rimskog spomenika i još mnogo inih nadjenih u Ščitarjevu, ima još i drugih rimskih predmeta, koji su nadjeni upravo

[1] Acta congreg. 1794. Nr. 223. -3610. u turop. arkivu.

na teritoriju turopoljskom. God. 1908. otkriveno je nedaleko bolnice u Vel. Gorici staro groblje. Uz mnoge predmete nerimske nadjeno je i rimskih predmeta: amfora, fibula, ključeva. Sudeći po rimskim, nov-

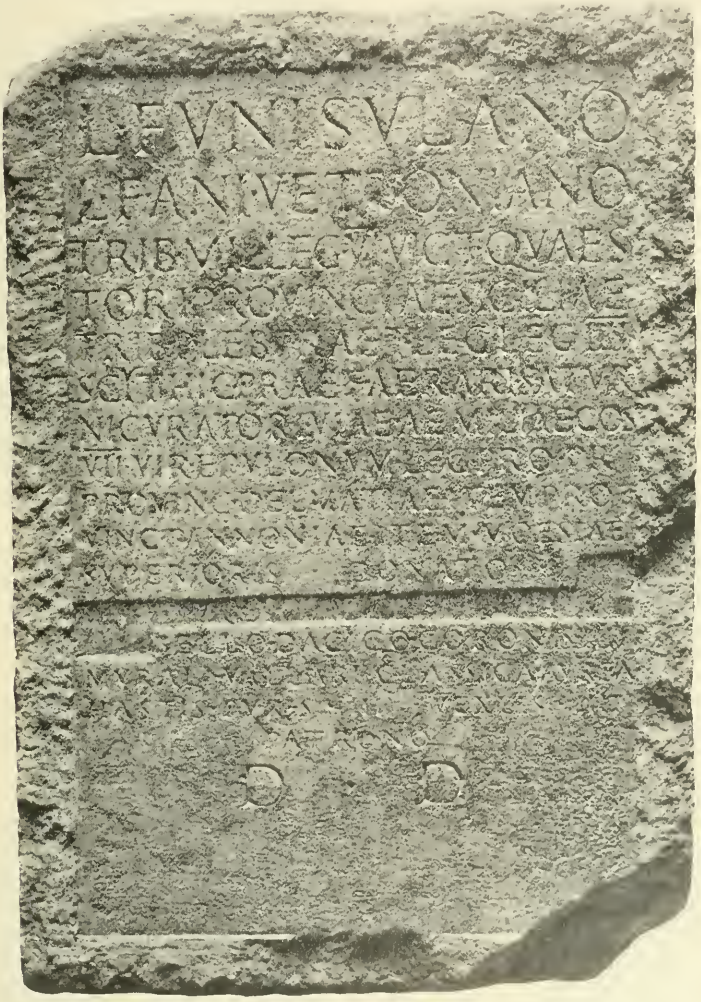

Turopoljski rimski kameni. Naličje: Spomenik Luciju Funisolanu Vettonijanu. U arkeol. muzeju u Zagrebu.

cima, što su nadjeni u grobovima, može se zaključivati, da ti predmeti potječu iz dobe rimskog cara Vespazijana (g. 69—79. poslie Isusa.).

Nu mnogo su zanimljiviji i daleko važniji predmeti ovoga groblja, koji potječu iz ranoga srednjega vijeka. Nadjeno je grobova sa kosturima, što je u ove vrste grobova nešto sasvijem nova u Hrvatskoj.

Ovi u glavnom potsjećaju na t. z. franačke grobove, nadjene u Njemačkoj i Franceskoj. U jednom se je grobu naslo predmeta, kakovi su nadjeni u Ugarskoj, koje poznati madžarski arkeolog I. Hampel pripisuje kulturi Sarmata. Neki hoće, da ti predmeti spadaju u V., pa čak i u VII. ili VIII. vijek poslije Isusa.

Nema ali dvojbe, da ovi predhistorijski predmeti pripadaju kulturi onih plemena, koje su Rimljani našli u tom kraju, a naročito Keltima, nu nije takodjer isključeno, da je ta kultura živila još koji vijek usporedno s rimskom. Nu svakako je, kako veli naš stručnjak Dr. Hoffiler, »velikogoričko groblje jedno od najvažnijih, što ih je dosele u Hrvatskoj u opće otkriveno. Ne samo zato. što se u njima nalaze tragovi tisućgodišnje povjesti toga kraja, nego i zato, što su se u novorimsko, a i u kasnije vrijeme baš tu odigrali mnogi prizori, koje je povjest zabilježila. Možda nas na tom mjestu čekaju iznenadjenja i za početak života hrvat. naroda u njegovoj današnjoj domovini«.[1]

Po tumačenju dra. Hoffillera ima u tom groblju dokaza za tri kulturne epohe: raniju hallstattsku, ranorimsku i jednu kasniju, koja sa rimskom nema ništa zajednička. Buduća iskapanja na tom mjestu pružit će za cijelo mnogo nova i korisna po povijest.

[1] Gosp. Dr. Hoffiler priopćio je opis toga groblja u X. sv. »Vjesnika hrv. arkeol. društva« upravo za to, da pomogne pisanju povjesti turopoljske. Topla mu hvala!

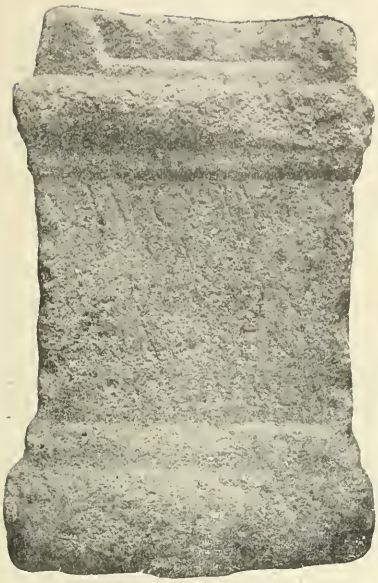

Rimski žrtvenik posvećen riječnom bogu Savu nadjen u Šćitarjevu. U arkeološkom muzeju u Zagrebu.

Zemljana posuda (amfora) iz rimskoga groba sa paljevinom u V. Gorici.

Zemljane posude iz rimskoga groba sa paljevinom u Vel. Gorici.

Doba do prvih vijesti o Turopolju.

Počam od V. vijeka naši su krajevi pozorištem raznih komesanja i selenja kojekakih pukova. Onuda prolaze zapadni Goti u Italiju, a poslije i istočni Goti. Ovi germanski narodi obore g. 476. zapadno rimsko carstvo, a g. 493. zavlada Panonijom i Dalmacijom Teodorik, kralj istočnih Gota. Godine 548., 551. i 552. stupaju prvi Slaveni (Hrvati) na zemlju današnje naše domovine. Tako napučiše Hrvati i kraj turopoljski. U tom prijedjelu zasnovana je mlada hrvatska oblast, a središte joj bijaše Sisak. Ovaj dio »Slovinske« zemlje, poznate i pod imenom »Posavske Hrvatske«, imao je svog kneza, koji stolovaše u Sisku.

Naselivši Hrvati taj kraj svoje današnje domovine, našli su tamo dvije kulture, rimsku i recimo nerimsku (barbarsku, keltsku, skordisku). Nije vjerojatno, da bi bili Hrvati ovdje zaostala barbarska plemena i rimske koloniste istrijebili. Hrvati su postali gospodujući elemenat, a oni službujući. Kako nas povijest drugih naroda uči, za cijelo su i ovi ostaci naroda predhrvatske dobe s vremenom pohrvatili se i sa novim se naseljenicima stopili, tako, da napokon nestaje rimskog i barbarskog elementa.

Teške patnje pretrpiše Hrvati tog kraja od strašnih provala Avara polovicom VIII. vijeka. Hrvati nadjoše pomoć protiv Avara kod franačkoga kralja Karla Velikoga, i s njime vojevahu na Avare, koji su god. 799. posvema svladani.

Oslobodivši se od Avara, postadoše Hrvati podanici franački, priznavši g. 803. franačko vrhovno gospotstvo. Poslije smrti kralja Karla Velikoga g. 814. zavlada franačkom državom sin mu Ljudevit Pobožni. I njemu se Hrvati poklone. U to doba vladaše u Slovinskoj zemlji u gradu Sisku knez Ljudevit. Zulumi Franaka bijahu do skora nesnosni. Posavski se Hrvati pod Ljudevitom dignu na oružje. Hrvati se junački opiraše. Ljudevit odbi u četiri godine devet franačkih vojska. Kad je pako g. 822. udarila na nj golema franačka vojska, zdvoji Ljudevit o spasu Slovinske zemlje i pobjeze k nekom knezu u Srbiju. To bijaše pad zemlje Slovinske, koja bude pridružena mark-

grofoviji furlanskoj. Tekar nakon mnogih nezgoda i nevolja, koje su snalazile kroz to strašno vrijeme Posavsku Hrvatsku, oslobodiše se Hrvati pod izmak IX. vijeka sasvim franačkoga gospotstva, i tako se je unapred mogla razvijati snažna hrvatska država pod svojim narodnim vladarima. Posavska Hrvatska dade se pod okrilje prvoga hrvatskoga kralja Tomislava (910.—930.)

Pod konac XI. vijeka (1093.) zasnovana je zagrebačka biskupija i od tad biva nešto jasnija povijest ovoga kraja. Počam od g. 1091., kad je ugarski kralj sv. Ladislav provalio preko Drave, dolaze ovi naši krajevi pod vlast ugarskoga kralja, koji ovdje u Slovinskoj zemlji izmedju Drave i Gvozda učini kraljem svog sinovca Alma. Time je ovaj dio naše domovine za čas bio otrgnut od ostalog hrvatskog kraljevstva. Kad su godine 1102., Hrvati svojevoljno izabrali Kolomana, kralja ugarskoga, svojim kraljem, položen je temelj personalnoj uniji hrvatskoga i ugarskoga kraljevstva.[1]

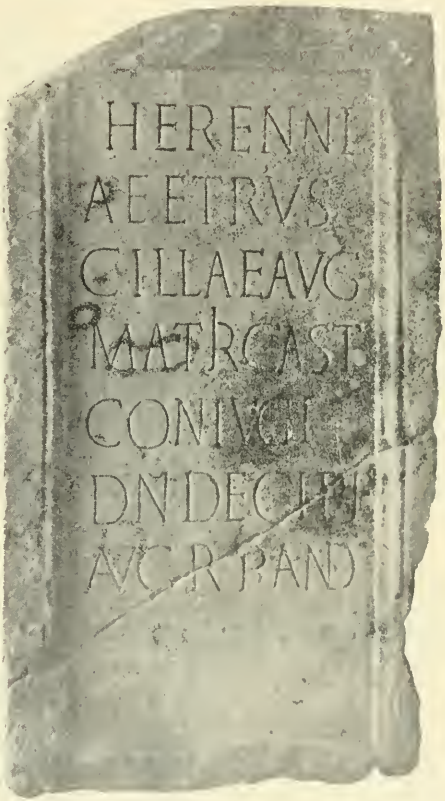

Napis na podnožju kipa rimske carice Herennije Etruscille (250. po Isus.) Nadjen g. 1768. u Šćitarjevu.
U arkeol. muzeju u Zagrebu.

* * *

Nema sumnje, da je već u najdavnije doba ono pleme, što se kašnje prozvalo turopoljskim, sačinjavalo posebnu slobodnu plemensku hrvatsku župu, kakovima mnogim nalazimo tragove na prostoru stare županije zagrebačke. Takove stare hrvatske plemenske župe bile su Moravče, Okić, Podgorje, Gorica i dr. Otkako su pako Hrvati izabrali ugarskoga kralja Kolomana g. 1102. svojim kraljem, nastale su druge prilike

[1] Pobliže o tom vidi u znamenitom djelu dra. N. pl. Tomašića: Temelji hrvatskoga državnoga prava. (Pacta conventa).

u našoj domovini, a naročito u zemlji izmedju Drave i Kupe. Tu se je počelo uvadjati ono državno ustrojstvo, koje je poznato pod imenom »sistema castra« (uredba utvrdjenih gradova). Taj tečaj započinje za cijelo već u čas, kad je ugarski kralj sv. Ladislav, provalivši u našu domovinu, zasnovao biskupiju u Zagrebu (g. 1093.)

Sva je prilika, da je ono prastaro pleme turopoljsko, a možda i druga neka plemena već i u doba prije Kolomana potpadala u obrambenom pogledu pod grad Zagreb, koji bijaše središtem njihovim, i u kojem je stolovao poglavica tih plemena.

Već za prvih hrvatskih kraljeva iz ugarske kuće Arpadove, mora da je grad Zagreb izgubio značaj plemenskoga grada, te je postao sjedištem županije (comitatus), koja je obuhvatala više plemenskih župa, a medju njima i Turopolje.

Prema uredbi castra spadali su Turopoljci u red onih žitelja županije, koji se je zvao »jobagioni« (jobagiones castri), i to jobagioni, koji su držali svoje posjede ne na temelju kraljevskih povlastica, već na temelju svoga plemenskoga prava (ratione iuris ipsorum).[1]

Riječ »jobagio« nastala je od magjarskih riječi »jobb« = bolji, i »ágy« = krevet, dakle »jobagio« znači čovjeka boljega stališa, onoga, koji u nekom oblasnom teritoriju zaprema bolji pravni položaj od drugih osoba. Tu znači viši stališ od »castrensa« (gračana), koji su takodjer živili na zemljama castra, imajući opet bolji položaj od »rusticus« (seljaka = kmetova). A moguće je, da se tim nazivom nazivahu samo pripadnici pojedinog slobodnog bratstva, odnosno plemena.

Točno opredijeliti položaj ovih nije moguće. Može se samo reći, da su »jobagiones« ili »nobiles castrenses« nekako istovjetan stalež, uživajući nešto manja prava od plemića (nobiles regni, jobagiones regis, servientes regis, de familia regis, aulici).

Ovi jobagioni s vremenom su sasvim izjednačeni s plemićima, Već u tome, što već prve isprave, koje govore o Turopoljcima. zovu ih iobagionima, razabiremo, da su ovi bili od iskona slobodni ljudi, a nedvojbeno pripadnici jednog od starih hrvatskih plemena, kojih su pripadnici smatrani vazda hrvatskim plemićima. Nema također sumnje, da su i oni poznati Turopoljci, koji su god. 1225. dignuti u red plemića, bili iobagioni, ako nam to listina i ne veli. Ovi bivaju oslobodjeni od službenosti prema gradu Zagrebu i postaju plemići. To je naravni skok jedino od stališa jobagiona, bar u to doba.

U čas, kad nam pismeni spomenici počinju spominjati Turopoljce, razabiremo, da su Turopoljci kao jobagioni spadali pod grad

[1] I. 8. 10.

(castrum) Zagreb, i bili obvezani na neke dužnosti prema ovom gradu, koji je stajao pod upravom župana, što ga je postavljao kralj. Godinom 1125. počinje emancipacija Turopoljaca od grada Zagreba, nastavlja se god. 1271., a dovršava se god. 1278.[1] tako, da već pod konac XIII. vijeka ne opstoji više onaj stari odnošaj, koji je potrajao od vremena uvedenja sistema castra.

Bronsana kopča (fibula) iz rimskoga groba sa žarom u Vel. Gorici.

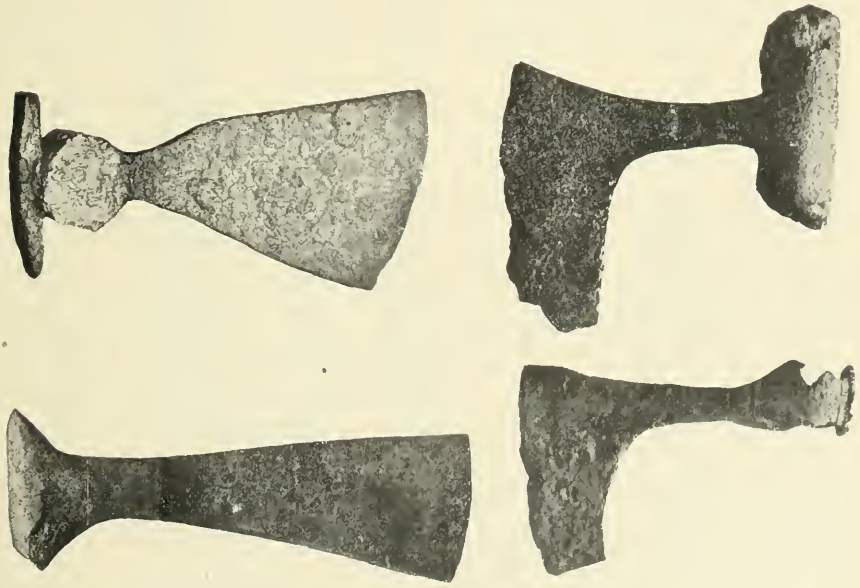

Željezne bojne sjekire iz grobova ranoga srednjega vijeka u V. Gorici.

Uspomena na tu potčinjenost gradu Zagrebu održala se je dugo. Još god. 1524. prigodom presude, koju je kralj Ljudevit II. izrekao u korist Turopoljaca protiv Gjure markgrofa Brandenburškoga, spominje se ta ovisnost.[2]

[1] Te su godine popisane sloboštine Turopoljaca. I. 30. 31.

[2] II. 531.

Turopolje do osnutka grada Lukavca.

Sve do početka XIII. vijeka veoma su oskudne vijesti o prijedjelu, u kojem se danas stere Turopolje. Nije ali ništa bolje ni sa ostalim prijedjelima naše domovine, što se steru izmedju Gvozda i Drave. Tek imade tu rukovjet listina, koje govore o tom dijelu naše domovine, a popunjuju ih donekle ljetopisi i predaje.

O samom prijedjelu turopoljskom nema izričnih vijesti sve do god. 1225. Spominje se doista nešto prije velika šuma (turopoljska) kao medjaš posjeda crkve zagrebačke, ali se o samom Turopolju ništa ne veli.

Prva vijest o Turopolju jest iz god. 1225. Ove najme godine podiže mladi kralj Bela III. (IV.) Turopoljce Budunu i braću mu Ivana i Levća te njihove rodjake Gjuru, Ivana sina Ladislavova, Pribislava, Nikolu, Dapča, Milovana, Roduša, Tola i Koskuta u red kraljevskih službenika — učini ih plemićima.[1]

Godine 1249. počeo je Ivan sin Jaroslavov, gospodar tvrdoga Okić-grada svojatati Veliki turop. Lug, ali ga u tom spriječiše Turopoljci, te je on mirno odustao od svojih težnja, a ban cijele Slavonije Stjepan izdao je o tom pismo, kojim je uredio medje ove šume i uručio ju Turopoljcima na temelju njihova plemenskoga prava na nju.[2]

Iste godine svojatao je rečeni Ivan Jaroslavov i turopoljsku zemlju Odru, koju takodjer ban Stjepan dosudi Turopoljcima, što je i kralj Bela g. 1255. i 1264. potvrdio.[3]

Glede Velikoga Luga porode se god. 1255. opet novi prijepori o medjama. Za to je ban Stjepan po nalogu kralja Bele III. (IV.) ponovno uredio medju ove šume[4].

[1] Sravni potanje u članku o turopoljskom plemstvu.
[2] Sravni potanje u članku o turop. šumama u ovom djelu.
[3] I. 9. 11.
[4] I. 10.
[5] Sravni članak o turop. plemstvu.

Turopoljski rod Staniska sina Varaciskova, koji je obitavao na zemljama današnjega Mraclina, ljuto se bio nješto zamjerio hercegu Beli (sinu kralja Bele III. (IV.), koji ih od stališa jobagiona svrgnuo na drvonoše grada Zagreba — kmetove. Nu prije nego li je herceg umro, hotio ih je opet učiniti jobagionima. Na temelju te odluke

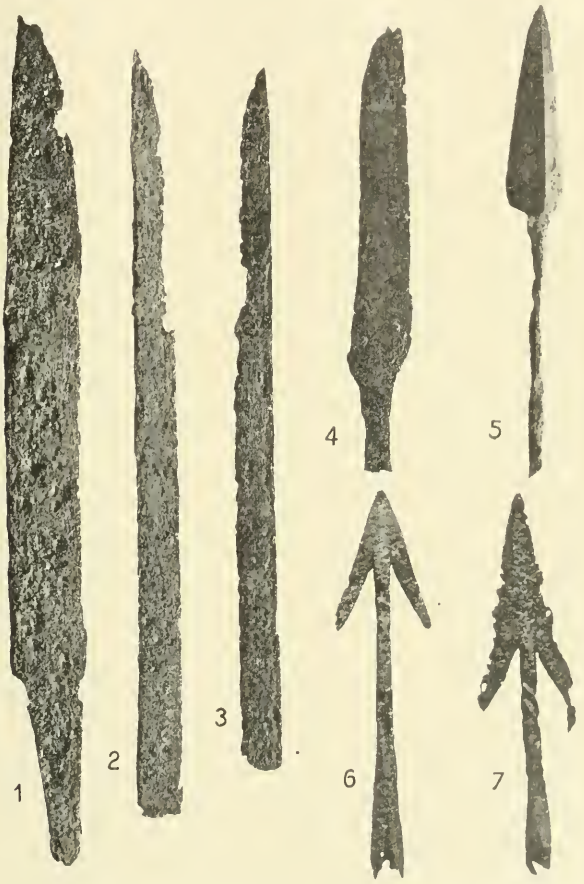

Željezno oružje iz grobova ranoga srednjega vijeka sa kosturima u Vel. Gorici.

hercegove uspostavio je taj rod ban cijele Slavonije, Joakim, god. 1271., a kralj Ladislav III. (IV.) je to slijedeće god. 1272. potvrdio.[1]

U drugoj polovini XIII. vijeka nalazimo već jasne vijesti o općinskom uredjenju Turopolja. God. 1278. 21. juna na saboru hrvatskom u Zagrebu popisane su stare sloboštine i običajna prava Turopoljaca, i uredjen odnošaj ovih prema van. O tom je ban Nikola

[1] Sravni članak o turopoljskom plemstvu.

izdao svečanu ispravu. To bi bio najstariji statut turopoljski. Ovaj statut potvrdi god. 1279. kralj Ladislav na molbu župana turopoljskoga Ladislava sina Gumzinova.[1]

Turopoljci su uvijek nastojali, da im se stare povlastice priznaju od kraljeva i banova. Tako evo zamoliše kralja Karla Roberta g. 1322., da im potvrdi povelju kralja Bele od g. 1264., kojom im je taj kralj potvrdio povelju glede Odre. Kralj je to dakako učinio.[2] Tako isto potvrdio je ban cijele Slavonije, Nikola, god. 1324. 26. januara u Zagrebu povelju kralja Ladislava od g. 1279., kojom je potvrdjen statut od g. 1278. Ovu opet povelju potvrdi ban Mikac Prodavić u Toplici (Topuskom) 4. jula g. 1326.[3] Kad je pako kralj Karlo Roberto boravio kod Toplice 4. jula 1333., dodjoše preda nj turopoljski župan Jakob sin Vukote, Miko. sin Kelemešev i Lovro sin Ratkov, zamoliše ga, da potvrdi povelje kralja Ladislava od g. 1279. o statutu turopoljskom (1278.). Kralj usliša molbu i potvrdi ovu povelju.[4]

God. 1342/3. trpilo je hrvatsko plemstvo i narod izmedju Save i Gvozda velike nevolje od velikaša, koji su mu gazili slobodu i otimali imanja. Tužbe na ta nasilja dopriješe i do kralja Ljudevita Velikoga, koji 19. maja god. 1343. iz Višegrada naloži novomu hrvatskomu banu Nikoli Baniću (Banfy de Lindva) sinu Stjepana, da povrijedjenima pribavi zadovoljštinu, a u koliko on to ne bi mogao učiniti, neka sve poteškoće pod svojim pečatom dojavi kralju. Medju ovim potištenim plemićima bili su i Turopoljci, na koje kralj upravi pismo, u kojem im priopćuje ovu svoju odredbu.[5]

Ban Nikola Banić pogibe god. 1346. u ratu protiv Mlečana u Dalmaciji, a naslijedi ga u banskoj časti Nikola Seč, jedan od najznamenitijih muževa onoga vremena. Turopoljci se odmah pobrinu za uščuvanje svojih pravica, te poslaše k banu Nikoli Seču svog župana Ivana, Stjepana sina Vukote, Miku sina Kelemuševa i Nikolu sina Ivanova, koji mu predložiše na potvrdu povelju kralja Karla Roberta od g. 1333., koja je sadržavala štatut turopoljski od g. 1278. Ban usliša molbu Turopoljaca i potvrdi to u Zagrebu 5. marta god. 1347.[6] Istu ovu povelju potvrdi 25. marta g. 1352. u Budimu kralj Ljudevit Veliki na molbu župana turopoljskoga Jakše, te Petra sina Pavlova.[7]

[1] I. 30. Sravni potanje u člancima o općinskim uredbama Turopolja.
[2] I. 41.
[3] I. 41. 42.
[4] I. 50.
[5] I. 55.
[6] I. 61.
[7] I. 67.

U to doba javlja se u Turopolju neki Grgur sin Stjepanov. Taj se god. 1344. spominje kao službenik bana, i »župan« (comes), te je dobio od kralja na dar neke posjede u Rakitovcu. Kašnje steče posjede i u Petruševcu. Taj susjed Turopoljaca bio je vrlo nasiljan čovjek, te je god. 1352. oteo Turopoljcima mnogo svinja u šumi onkraj Bune, a tri pastira svukao do gola, isprebijao ih i okovao u njegve. Na pritužbu Turopoljaca odredi kralj Ljudevit, da kaptol zagrebački ispita ta nasilja. To je kaptol učinio i izvijestio o tom kralja.[1]

Poslije smrti hercega Stjepana, kraljeva brata, koji je vladao u Hrvatskoj kao herceg ovih kraljevina, ostala je njegova udovica Margareta, kći njemačkoga cara Ljudevita Bavarskoga, u Hrvatskoj, te je mnogo utjecala na javne poslove zemlje. Ona bijaše sklona Turopoljcima, koji ju uputiše u sve svoje sloboštine i pravice. Njoj bijaše na srcu, da se štuju turopoljske slobode, što su im podijelili kraljevi. 2. decembra god. 1354. izda herceškinja Margareta u Budimu povelju, upravljenu na bana Nikolu Seča i ostale zemaljske službenike, te ubirače poreza, kojom oštro nalaže, da se imadu Turopoljci štititi u njihovim slobodama.[2] 4. pako decembra iste godine, takodjer u Budimu, potvrdi na molbu župana Stjepana sina Mikićeva i Marka sina Stanomirova povelju kralja Ljudevita Velikoga od god. 1352. o turopoljskom statutu.[3]

Jedva što je bansku stolicu zasjeo ban Leustakij, eto preda nj dodjoše Turopoljci Mračlinčani, i zatražiše potvrdu svog plemstva, koje je bilo uspostavljeno po banu Joakimu (1271.) i potvrdjeno po kralju Stjepanu VII. (V.) (1272.). Ban im izda tu potvrdu u Zagrebu 19. novembra 1360.[4]

Kad je za rata kralja Ljudevita na Bosnu (1363.) u banovini Usori izgubljen kraljevski pečat, valjalo je, da ne bude zloporaba, sve pod tim pečatom izdane povelje obnoviti. Za to Turopoljci podastriješe na potvrdu kralju Ljudevitu njegovu povelju od g. 1352., o kojoj smo gore govorili. Kralj to potvrdi 6. marta g. 1364. Tu povelju predočiše župan turopoljski Petar Stjepanov, Petar brat Jakše, Luka sin Vučjakov i Vid sin Andrije.[5]

Na poziv pape Urbana V. pobrine se kralj Ljudevit Veliki za

[1] I. 56. 60. 62. 64. 68. 69.

[2] I. 71.

[3] I. 72.

[4] I. 75. Vidi potanje u člancima o Mraclinu i o turop. plemstvu u ovom djelu.

[5] I. 77.

svoga mladoga rodjaka Karla Maloga, hercega od Drače, sina gravinskoga grofa Ljudevita, svoga prastričevića, potomka stare kuće Anžuvinaca. Već god. 1365. nalazimo mladog hercega u Dalmaciji, a god. 1369. podijeli mu kralj čast hercega Dalmacije i Hrvatske. God. 1371. preuze mladi Karlo Drački upravu svoje hercegovine i nazivlje se »hercegom Slavonije« ili »hercegom Dalmacije i Hrvatske«. Došavši u ove naše strane, najprije ga nalazimo u Čičama. Ovamo poslase Turopoljci svoje poslanike na poklonstvo i predočiše mu gorespomenutu povelju kralja Ljudevita Velikoga od g. 1364., moleći, da ih zaštiti u uživanju njihove slobode. Mladi herceg izda o tom 16. aprila povelju, kojom naloži svim županima, kaštelanima i zamjenicima ovih, da štite i čuvaju Turopoljce u njihovim slobodama. 28. pako aprila izda herceg u Zagrebu povelju, kojom potvrdi gorespomenutu Ljudevitovu povelju.[1] Herceg Karlo ostao je u Hrvatskoj do god. 1376.

Sudbina hercega Karla vrlo je žalosna. Poslije smrti Ljudevita Velikoga (1382.) zasjela je prijestol ugarsko-hrvatski kći mu Marija, a za nju vladala je njezina majka, kraljica Jelisava. God. 1385. pozvaše Hrvati hercega Karla na ugarsko-hrvatski prijestol, i bude 31. decembra g. 1385. okrunjen za kralja. Nu već 24. februara god. 1386. ubiše ga pristaše kraljice Marije u Budimu. Ubio ga je ugarski velikaš Forgač. Iza njegove smrti nasta još veće komešanje u Hrvatskoj i Ugarskoj, a naročito kad je uz Mariju uzeo vladati i kralj Sigismund iz kuće Luksenburške. Taj veliki pokret osjećalo je za cijelo i Turopolje. Nije onda ni čudo, da su Turopoljci dali g. 1408. po zagrebačkom kaptolu prepisati svoju važnu povelju od g. 1255., koja se je ticala njihova posjeda Odre.[2]

Do skora osjeti Turopolje još i veće nevolje. Prve provale Turaka u Turopolje počele su već oko god. 1422., a potrajale su sve do pod izmak XVI. vijeka.[3]

Kralj Sigismund izdao je do god. 1436. više isprava za Turopolje, ali ove se odnose lih na pojedine osobe i posjede turopoljske. Tek 9. februara god. 1436. izdao je dvije povelje, koje se odnose na općinu turopoljsku. Tad je najme na molbu turopoljskoga župana Stjepana sina Petkova i Stjepana sina Markova prepisao i potvrdio kralj Sigismund rečenu povelju kralja Bele III. (IV.) glede Odre, i povelju kralja Ladislava od g. 1279. o statutu turopoljskom.[4]

[1] I. 88. 89.
[2] 169.
[3] Vidi o tom potanje u članku o turskim provalama u Turopolje.
[4] I. 242. 245.

Turopoljci nastojahu živo, da si sa sviju strana osiguraju svoje slobode. Otkako se je kralj Sigismund po drugi put ozenio sa Barbarom grofinjom Celjskom, javlja se rod Celjskih kao najmoćniji u Hrvatskoj. Celjski, šurjaci kraljevi stiču imanja i vlasti, reć bi hoće potisnuti možne Frankopane. S njima valjalo je računati. Jos veći razlozi potakli su Turopoljce, da se osiguraju od Celjskih, a osobito

Zemljane posude iz grobova ranoga srednjega vijeka sa kosturima u V. Gorici.

kad su Friderik i Ulrik, grofovi Celjski zavladali tvrdim Medvedgradom, što ga g. 1436. kupiše od Rudolfa Albena i sina mu Leonarda. Cijelo gotovo Zagorje bilo je u vlasti grofova Celjskih, koji po tom nosiše lijepi naslov »grofova Zagorskih«. I grad Rakovac dodje u ruke Celjskih.

Pošto su si pako vlasnici Medvedgrada od davnine svojatali neko pravo na Turopolje i utjecali na općinsko uredjenje turopoljsko,[1]

[1] Sravni članak o županima turopoljskim u ovom djelu.

naravna je posljedica, da su Turopoljci nastojali mirno živiti sa gospodarima Medvedgrada. Zato evo vidimo, da 7. septembra god. 1437. dolaze turopoljski župan Stjepan Petkov, Mihalj Barnatin, Fabijan Mihaljev i Marko Ladislavov pred Ulrika kneza Celjskoga u Rakovac, gdje taj na njihovu molbu potvrdi Turopoljcima povelju kralja Sigismunda od g. 1436. o turopoljskom statutu. Iste godine 10. oktobra dali su Turopoljci po zagrebačkom kaptolu prepisati onu drugu listinu kralja Sigismunda, koja se tiče njihovoga posjeda Odre. Isto tako dali su si Turopoljci po knezu Fridriku Celjskom, hrvatskom banu 27. augusta god. 1447. u Celju potvrditi povelju kralja Sigismunda od god. 1437. glede istoga posjeda Odre, a već 31. augusta prepisao im je kaptol zagrebački ovu potvrdu.[1] To je bilo tim potrebitije, jer su knezovi Celjski bili i na desnoj obali Save neposredni susjedi Turopolju. Tu su najme držali kaštel Stupnik, što ga kupiše još od kralja Sigismunda za 2000 for.[2]

U ovo vrijeme bilo je u gradovima Medvedgradu, Rakovcu, u oba Kalnika i Koprivnici raznih službenika, po narodnosti Srba (Rasciani), koji su pred Turcima pobjegli iz svoje domovine i našli zaklonište kod kralja i velikaša, naročito kod knezova Celjskih. Ovi su doskora počeli zlorabiti svoj položaj, jer su stali uznemirivati hrvatske plemiće i njihove kmetove, čineći im nepravde, nasilja i štete. Naročito stradali su od ovih pridošlica naši Turopoljci. Od ovih uzeše traziti razne neobičajne službe i dače. Turopoljci se potuže novomu kralju Ladislavu Postumu, moleći ga za zaštitu. 22. novembra 1447. naloži kralj iz Praga hrvatskomu banu Ivanu Vitovcu, da štiti Turopoljce u uživanju njihovih starih sloboština, a onim Srbima strogo zabrani uznemirivati Turopoljce, koji od vajkada spadaju samo pod sudbenost hrvatskoga bana.[3]

Od potonjih dogadjaja u Turopolju valja nam spomenuti još i razmiricu Turopoljaca i zagrebačkoga kaptola poradi desetine (1466 do 1467.), uslijed koje su Turopoljci dosta stradali, jer ih je crkvena vlast za jedno vrijeme izopćila bila.[4]

Veoma važan privilegij dobiše Turopoljci 15. oktobra godine 1466. od kralja Matije Korvina. Stara povelja, što ju dobi o plemstvu turopoljski rod braće Budune, Ivana i Levča, te njihovi rodjaci god. 1225. od kralja Bele III. (IV.), počivala je kroz vijekove negdje čuvana. Turopoljci ju po svojim izaslanicima popu Fabijanu Mikšiću,

[1] I. 250. 251. 284. 285.
[2] C. i kr. dvorski arkiv u Beču, Hungarica
[3] I. 465.
[4] Potanje o tom vidi u članku o crkvenoj desetini u ovom djelu.

Mirku piscu Petruševiću i Ivanu Jagnjiću podastriješe kralju na potvrdu.[1] Ova povelja je kašnje mnogo služila Turopoljcima.

Ovom godinom svršava se prvi perijod — najstariji — sredovječni povijesti Turopolja, jer od tog časa Turopoljci sasvim s drugog stanovišta temelje svoje slobode.

Iza izumrća knezova Celjskih (zadnji knez Celjski, Ulrik, ubijen je od Ladislava Hunjada u Biogradu g. 1456.), zaredali su razni gospodari u Medvedgradu. Od ovih je po Turopoljce najkobniji bio Ivan Tuz.

Da se pako Turopoljci što sigurnijima mogu osjećati od prijetećih navala turskih sagradiše si na potoku Lukavcu do sela Donjeg Lukavca drvenu utvrdu — grad Lukavec. Dali su za to prema ustanovama tadanjega vremena dobili kraljevsku dozvolu, nije nam poznato. Možda i jesu, ali se nam ova nije sačuvala. Kako ćemo iz potonjega viditi, zadavao je grad Lukavec Turopoljcima veoma mnogo nevolja i briga, jer se u njem ugnijezdiše velikaši, od kojih su mnogo stradali.

[1] I. 457. Vidi potanje u članku o turop. plemstvu u tom djelu.

Borba Turopoljaca za grad Lukavec i plemićku slobodu njihovu.

Kad je ono oko god. 1478. zaprijetila Turopolju velika pogibelj od provala turskih, zamoliše Turopoljci medvedgradskog vlastelina Ivana Tuza za pomoć. Ovaj im dade u grad Lukavec 12 strijelaca, koje ali više ne izvede iz grada. Tako zaposjedoše gospodari Medvedgrada grad Lukavec, koji osta u rukama njihovim sve do godine 1553. Tu su ovi držali svoje kaštelane, koji pače obnašahu i čast vrhovnog župana turopoljskoga.[1]

Ivan Tuz nije ostavio najljepšu uspomenu u Turopolju, makar da je samo kratko vrijeme držao Lukavec. Potonji spisi napominju nasilja, što su nanesena Turopoljcima po službenicima Tuzovim, ali ne navode kakova. Svakako su bila znatna, jer je radi tih nasilja Tuz osjećao grižnju savjesti. Uskočivši Tuz pred gnijevom pravde kraljeve u Veneciju, jednom je k njemu po nekom poslu poslao brat mu Osvald, biskup zagrebački, Bartola Sampuha. Tu u razgovoru zapita Tuz Sampuha, kako li živu bijedni plemići Turopoljci, na što Sampuh odvrati: »Tako kako ih je tvoje gospotstvo ostavilo«, na što će Tuz odgovoriti: »Ja ne ću izbjeći vječnom prokletstvu radi nasilja, koja sam im nanesao.[2]

Da kako, Tuz nije izvidao rane, zadane Turopoljcima, jer se nije nikada više povratio u Hrvatsku. Umro je u Veneciji.

Grad Lukavec ostao je kraljevskim gradom, dok ga nije kralj Matija darovao svomu naravnomu sinu hercegu Ivanu Korvinu (prvih mjeseci g. 1489.)

Matija bio je vrlo sklon Turopoljcima, a razlog će biti tomu taj, što je hotio plemiće turopoljske privući na stranu svog sina hercega Ivana, kojemu je namijenio bio ugarsko-hrvatsko prijestolje. U to vrijeme našlo se je ubirača kraljevskih poreza u Hrvatskoj, koji su ubirali i od Turopoljaca porez od 1 for. po kući, pak ih pače

[1] Sravni poglavlje o gradu Lukavcu i o turopoljskom županu.
[2] II. 274.

upisivali u porezne popise kao i kmetove, što se je protivilo slobodštinama hrvatskoga plemstva. Još god. 1483. 13. februara u Šopronju izdanom poveljom oslobodio je kralj Matija svekolike plemiće jednoselce kraljevstva hrvatskoga od običajnog poreza od pol zlatnika, jer je u to vrijeme naša domovina silno opustila od provala turskih.[1] Upravo na temelju te povlastice hrvatskoga plemstva, pritužiše se Turopoljci kralju Matiji. Ovaj usliša njihovu pravednu pritužbu, te izda u taboru kod opsade Bečkog Novog Mjesta 28. juna 1487. ispravu, upravljenu na svekolike ubirače poreza u Hrvatskoj, kojom im strogo zabrani ubirati ovaj porez od Turopoljaca, jer da su i oni plemići kraljevstva hrvatskoga.[2]

Željezno proreslo; obruči i okviri za drvene vjedrice iz groba ranoga srednjega vijeka sa kosturom u V. Gorici.

Ako su Turopoljci i dobili od kralja ovu zaštitnu povelju, to ipak nijesu napustili svoje pravo na Lukavec, jer su odmah, čim doznaše, da je kralj taj grad darovao svom sinu, uložili svečani prosvjed protiv tog darovanja.

Novi gospodar grada Lukavca, mladi Ivan Korvin, herceg »Slavonije« (Hrvatske), uzeo je izvršavati svoja prava u Turopolju, darivao je svoje privrženike, ali opet nije činio nasilja Turopoljcima. Što više, on je poštivao njihove slobode i njihovo plemstvo. Kad je 7. augusta godine 1492. boravio u Zagrebu, dodjoše pred njega Turopoljci Pavao Mahinčić iz Donje Lomnice, župan Benko iz Velike Mlake, Pavao iz Kurilovca i Nikola Derpić iz Plesa, te ga zamoliše, da potvrdi Turopoljcima povelju kralja Matije od 15. oktobra godine 1466., kojom im je potvrdio povelju kralja Bele od g. 1225., na kojoj su tada Turopoljci temeljili svoje plemstvo i slobode. Herceg Ivan usliša njihovu molbu, te potvrdi Matijinu povelju posebnom svojom poveljom, koju je i vlastoručno potpisao.[3]

God. 1495. bili su hercegovi kaštelani u Lukavcu Nikola Zekel i Gjuro Šćitarevački. Kako svuda, tako su i ovdje bili sluge nasilniji

[1] II. 28.
[2] II. 53.
[3] II. 87.

od gospodara. Počeše činiti Turopoljcima neka nasilja, vrijedjajući time njihove plemićke slobode. Kad su se na to potužili Turopoljci hercegu Ivanu po svojim izaslanicima, izdao je on u Zagrebu 20. jula 1495. oštar nalog na svoje lukavečke kaštelane, da ne smiju Turopoljcima činiti nikakova nasilja, a još manje uvadjati kakove novotarije, kojima bi vrijedjali njihove slobode, što više, oni ih imadu u njihovoj slobodi štititi.[1]

I drukčije bio je herceg Ivan veoma pravedan prema Turopoljcima, što svjedoče neke njegove presude u turopoljskim parnicama.

Plemićke slobode Turopoljaca potkrijepio je i kralj Vladislav II., kad je 9. marta g. 1496. u Požunu potvrdio hrvatskomu jednoseliš-nomu plemstvu povlastice kralja Matije od 13. febr. g. 1483. glede oprosta od poreza pol zlatnika. Pak istog dana naložio je kralj Vladislav II. svomu rizničaru Sigismundu Ernuštu, biskupu pečuhskomu i svim ubiračima poreza u hrvatskom kraljevstvu, da savjesno vrše ustanove spomenutog Matijinog privilegija.[2]

Da budu Turopoljci u rukama imali taj važan potvrdni privilegij kralja Vladislava II., dali su si ga na molbu Nikole Babića iz Plesa i Valentina Švaštovića iz Lomnice prepisati po kaptolu zagrebačkom 26. aprila 1496.[3]

Poslije smrti hercega Ivana Korvina († 1504. 12. okt. u Krapini) vršila je vlast nad gradom Lukavcem njegova udovica Beatrica, kći možnoga kneza Bernardina Frankopana. Ova se uda god. 1509. za Jurja markgrofa Brandenbuškoga, a umrije god. 1510. Dok je ona živila nijesu Turopoljci osjetili nasilja sa strane njezine. Jedino god. 1509. do 1513. imali su nešto muke sa susjednim vlastelom vukovinskim, Baltazarom Alapićem. Kneginja Beatrica bijaše žena vrlo pobožna, što dokazuju mnoga pisma i isprave, što ih je izdala u korist manastira pavlinskih u Remetama i Lepoglavi, a u tom svakako nalazimo temelj njezinomu čovjekoljublju i njezinoj pravednosti.

Teški ali dani nastadoše po Turopoljce, kad je Lukavcem zavladao udovac Beatričin Juraj markgrof Brandenburški, tudjinac njemačke krvi, a čovjek pustolovna života i opće poznat nasilnik svoga vremena u Hrvatskoj. Isposlovavši si u kralja darovnicu (1510) za grad Lukavec i njegova pristojilišta, koja su obuhvatala gotovo cijelo plemenito Turopolje, osjetiše Turopoljci skoro tešku ruku novog lukavečkog gospodara. Nema sumnje, da si je mnogo toga dozvoljavao,

[1] 154. 155.
[2] II. 160. 162.
[3] II. 164.

oslanjajući se na tijesni odnošaj prijateljstva i srotstva s kraljem Vladislavom II. Osobito mnogo nasilja činili su Turopoljcima markgrofovi kaštelani u Lukavcu. Već god. 1512. počini Petar Pan Kunigsfelški znatna nasilja u Lukavcu.[1]

Videći Turopoljci, da im prijeti pogibelj njihovim slobodama, poslaše god. 1514. Gašpara Kiševića iz Lomnice, i Ivana Magdalenića iz Vel. Mlake u Budim, da zatraže potvrdu svojih sloboda i povlastica. Ovi predložiše kralju na potvrdu povelju kralja Bele od god. 1225., kralja Stjepana od god. 1272., kojom se potvrdjuje povelja bana Ivačina (1271.) glede povraćenih sloboda roda Staniskova, kralja Sigismunda od god. 1436., koja potvrdjuje potvrdu kralja Ladislava g. 1279. vrhu po banu Nikoli (g. 1278.) popisanih sloboda Turopoljskih, i potvrdu kralja Sigismunda od god. 1436. vrhu isprave kralja Bele (1255.), koja potvrdjuje ispravu bana Stjepana (1255.) vrhu velike šume turopoljske. Kralj Vladislav II. milostivo primi molbe Turopoljaca, te sve te povelje potvrdi 8. marta god. 1514[2].

Spomenuti kapetan i kaštelan markgrofa Brandenburškoga Petar Pan osobito je napastovao i tlačio Turopoljce. Godine 1514. navalio je sa markgrofovim službenicima i podanicima na plemićki dvor Mihalja Mikšića u Lukavcu, koji je orobio, a tako je navalio noću i na dvor Barnabe Pogledića u Lukavcu, i od onuda ugrabio razne predmete i odijela, a slugu Pogledićeva Lovru svezana odveo. Protiv svih ovih nasilja su se oštećenici potužili, i podban Baltazar Alapić vodio je o tom izvide.[3]

Tužbe Turopoljaca na nasilja markgrofa Brandenburškoga doprle su i do kraljevskog prijestolja. Turopoljci jasno razložiše kralju kako ih markgrof tlači i zlostavlja, te od njih poput neplemića i kmetova hoće ubirati razne daće, na koje nijesu po svojim starim plemićkim sloboštinama obvezani. Kralj Vladislav II. za to naloži iz Budima 16. novembra 1514. hrvatskomu banu Petru Berislaviću, da stvar ispita, i ako je zbilja sve tako kako Turopoljci tvrde, da ih zaštiti u njihovim slobodama[4].

Taj nalog dobili su Turopoljci u ruke. Nu prije nego li ga predočiše banu, pošli su Ivan Lacković, Toma Modić, Toma Pogledić i Kvirin Koskovič do zagrebačkoga kaptola, koji je na njihovu molbu

[1] II. 318.
[2] II. 329.
[3] II. 335. 336.
[4] II. 337.

za Turopoljce prepisao 21. marta izvornu povelju kralja Bele IV. od god. 1225., na kojoj su temeljili svoje plemstvo.[1]

Kad je pako ban Petar Berislavić iste godine na Cvijetnicu 2. aprila u Križevcima držao sabor hrvatskoga kraljevstva, dodjoše preda nj izaslanici Turopolja Toma Pogledić i sin mu Barnaba, te Ivan Lacković i Grgur iz Lomnice te predočiše gornji nalog kraljev, tražeći u bana zaštitu. Kad je to čuo zastupnik markgrofov Ivan Miškolčki, koji je takodjer došao na sabor, predoči banu neki kraljevski spis, u kojem bijaše sadržano, da se je markgrof potužio na Turopoljce kralju, jer da mu uskraćuju dužne običajne službe gradu Lukavcu, i da su radi toga pozvani na odgovornost pred kralja. Ban je dakako ovaj prigovor zabacio, jer po starom običaju i pravu bili su Turopoljci podvrgnuti samo sudbenosti banovoj, za to ban naloži podžupanima i plemićkim sucima zagrebačke županije, da pozovu markgrofa Jurja i njegovog kapetana medvedgradsko-lukavečkoga Konrada Pencingera na prvi budući sabor, da odgovaraju za nepravedni izaziv i nasilja nanešena Turopoljcima, pak da i predoče pisma, koja bi im bila u prilog protiv Turopoljaca — ako uopće koja imadu. Na samu veliku subotu pošli su plemićki suci Nikola Pezerski i Petar Imprić Jamnički na Medvedgrad, gdje su našli Pencingera i izručili mu banski poziv.[2] Dali su Pencinger i njegov gospodar došli na sud pred sabor, ne znamo, ali znamo to, da sve to nije koristilo Turopoljcima, jer je markgrof još više pobijesnio protiv njih. Na sam božić 1515. poslao je svoje službenike i kmetove u Turopolje, koji su navalili na turopoljske kuće, oplijenili ove i mnoge plemiće pohvatali i kojekuda odveli. Protiv tog nasilja uložiše Turopoljci svečani prosvjed pred zagrebačkim kaptolom 12. januara 1516.[3]

Jedva da su Turopoljci protiv ovih nasilja prosvjedovali, eto novih i mnogo većih! Po nalogu markgrofovom navališe u petak poslije Valentinovog g. 1516. Konrad Pencinger, kapetan medvedgradski, Krsto Cvet (Cweth), kaštelan rakovački i Ivan Britvić (Borothwa), kaštelan lukavečki s nekim plemićima te četom pješaka i lakih konjanika u Turopolje, da ga gotovo opustoše i unište. Tu počine upravo bezbožno nedjelo. Razbiše vrata crkve sv. Marije u Vel. Gorici, i od onuda ugrabiše vino, odijela, slaninu, gotov novac, sukno, pak i mnogo važnih povelja, što sve Turopoljci onamo sakriše. Ove isprave bile su sakrivene u tabernakulu do presv. sakramenta. Dakle

[1] II. 341.
[2] II. 241–244.
[3] II. 347.

ni ovo najsvetije mjesto čovjeku nijesu poštedili nasilnici! Sve to ustanovila je pomna istraga, što ju na molbu Turopoljaca provedoše podbani Baltazar Baćan i Baltazar Alapić, koji o tom 8. marta 1506. izdaše pismo.[1]

Opet se Turopoljci na ova nasilja potužiše kralju, koji je 3. oktobra 1516. iz Budima naložio Stjepanu Henczelffy-u, svom dvorskom sucu i potonotaru hrvatskoga kraljevstva, da sve to savjesno ispita i da shodno odredi.[2]

Nije bo čudo, da su mnogi turopoljski plemići pred ovim nasilnikom odbjegli sa svojih djedovskih ognjišta i sklonuli golu svoju glavu koje kuda, gdje ih nije morio strah i užas od strahota, što su ih pretrpili. To se je teško dojmilo plemenitog bana Petra Berislavića, koji je to tim teže snašao, jer je naša domovina u to vrijeme mnogo trpjela od Turaka. Za to je želio, da opet prikupi bjegunce. 4. decembra g. 1516. izdao je u Zagrebu pismo, kojim pozove sve te bjegunce, da se vrate u svoje domove, obećavajući im u ime kralja zaštitu i pomoć.[3]

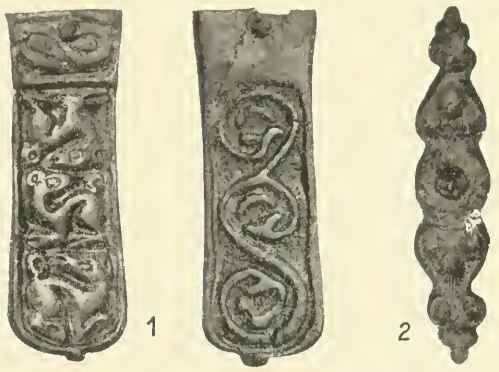

Bronsani privjesci i okovi s remena iz groba ranoga srednjega vijeka sa kosturom u Vel. Gorici.

Prigodom ovih raznih provala u Turopolje i počinjenih nasilja ubiše markgrofovi ljudi[4] Turopoljce Gjuru Voglešića, Valentina Lektorića i sina mu Jurja te Petra Arbanasića. Radi toga osudi ban markgrofa Jurja Brandenburškoga i njegovog službenika Mateja Horvata na smrt i gubitak svih imanja u kraljevstvu Hrvatskom, te odredi, da tu osudu provede banski povjerenik i zagrebački kaptol. Protiv ove presude uloži markgrofov zastupnik Ivan Miškolčki priziv na kr. dvorskog suca (judex curiae regiae). Ban podnese taj priziv 9. marta 1517. dvorskom sucu uz poziv, da do budućega suda o Tri

[1] II. 348. Sravni članak o piemstvu turopoljskom.

[2] II. 351.

[3] II. 352.

[4] 1517. bio je Petar Pan još kaštelanom Medvedgrada, Rakovca i Lukavca. (Nadbisk. arkiv u Zagrebu: Juridica, 3/143 [159]).

kralja imade markgrof banskom sudu predložiti presudu kralj. dvorskog suca.[1]

Medjutim je markgrof Brandenburški znao kralja za se predodobiti, te je Turopoljcima dao po zagrebačkom kaptolu uručiti nekakav kraljev nalog, po svoj prilici sebi u prilog, a kaptolu, da ispita dužnosti, na koje bi bili Turopoljci obvezani gradu Lukavcu, odnosno njegovom gospodaru markgrofu Brandenburškomu. Taj nalog izvršio je kaptol za cijelo pod uplivom markgrofovim. Izaslao je svog povjerenika prebendara Ivana iz Ivanića, koji je na Margaretinje i oko Magdalenina g. 1517. u Zagrebu, Odri i Glogovnici preslušao mnoge svjedoke. Ovi su za cijelo od straha pred markgrofom, ili opet iz prijateljstva mnogo toga izjavili, što je bilo u prilog markgrofu. Tako su kazali, da su Turopoljci spadali pod grad Lukavec, odnosno Medvedgrad, da su po starom običaju plaćali onamo o Gjurgjevu 8 for., a kmetovi njihovi desetinu i u ime stanka 1 for. Drugi su iskazali, da su plaćali o Katarininom »banščinu« 5 for., podavali razne podavke, da su se vazda zvali jobagioni odnosnih gradova, i bili samo predijalci, da je o Gjurgjevu svaki pojedinac Turopoljac plaćao 80 beča i slično. Dakle sve u prilog protivnika njihovih! O tom izvijestio je kaptol kralja 28. jula 1517.[2]

Nu ban Berislavić, koji je tu stvar želio pravedno riješiti, pobrine se za Turopoljce. 4. jula g. 1517. naloži zagrebačkomu kaptolu, da temeljito istrazi sloboštine i obveze Turopoljaca, i da o tom podnese kralju izvještaj. Rok sudbeni bivao je odgadjan, sve u prilog markgrofa. Kad su pako na sud pred kralja mjeseca augusta 1517. došli zastupnik markgrofov Ivan Miškolčki i zastupnik Turopoljaca Grgur Mikolski te tražili pravorijek, opet je kralj radi »važnih posala kraljevine« odgodio rok do poslije Miholja, dakako uz oštar nalog, da se Turopoljci ne smiju sustezati od dužnih služba i pokornosti markgrofu.[3] Da je kroz to doba došlo i do ozbiljnih sukoba izmedju Turopoljaca i markgrofa, ne može se zatajiti. Podanici markgrofovi iz Rakovca i Vrbovca morali su baš na vojnu u Turopolje. Da su ovi užasno nasilno postupali protiv Turopoljaca, vidi se od tuda, što je zupnik vrbovečki Gjuro radi toga uskratio svojim župljanima sv. ispovijest i pričest, na što su se ovi potužili markgrofu.[4]

Oko polovine god. 1518. javlja se novi kapetan medvedgradski Sigismund Frodnohar Bednjanski. Sa službenicima medvedgradskim i

[1] II. 363.
[2] II. 374. 376—481.
[3] II. 381. 382.
[4] II. 384.

lukavečkim, te sa oružanim kmetovima navali u Turopolje, opljačka plemićke kuće, odvukavši od onuda više od 200 komada manje i veće marve, u kućama zatečene žene i djevojke obeščasti, izbije ih, pokida im rupce s glava i dade ih vucariti za kose. Protiv tog groznoga nasilja uložiše Turopoljci 19. jula prosvjed pred zagrebačkim kaptolom. Turopoljci se opet uteku tužbom kralju, koji 20. oktobra iz Beča izda nalog na plemstvo županije zagrebačke i križevačke, da pod prisegom očituje, dali su si Turopoljci zbilja sami sagradili grad Lukavec, dali im je otet i na kakove su službe i dužnosti prema gradu Lukavcu obvezani. To sve imadu iskazati kraljevim povjerenicima Petru Komloškomu, bilježniku kr. male kancelarije, Mirku Fizeš-Medjerskomu, notaru palatina i Petru Vratiši, notaru dvor. suca. Kad su ali ovi plemići došli u Zagreb i Križevce na urečeni rok, ne dodjoše rečeni bilježnici, i tako nijesu mogli dati zatraženo očitovanje. Protiv toga, što se je za cijelo dogodilo pod uplivom markgrofa Jurja, uložiše Turopoljci prosvjed pred zagrebačkim kaptolom 12. januara 1519.[1]

Medjutim se je našlo nekoliko plemenitih Turopoljaca, i to Antun Čićković, Blaž Križanić i Gjuro Galeković iz Mraclina, Lovro Horvatić iz Kobilića, Grgur Vuglešić iz Kušanca, pak neplemići Antun Fodor iz Plesa i Ivan iz Mlake, koji su budi prisiljeni, budi od straha pred markgrofom dali u ime Turopoljaca neko očitovanje na štetu slobode i prava njihova. Čim su to saznali Turopoljci, odrješito prosvjedovaše protiv te izjave 17. januara 1519.[2]

Na ponovne pritužbe i molbe Turopoljaca naloži kralj 18. juna zagrebačkom kaptolu, da u prisuću kr. povjerenika sasluša plemiće županije zagrebačke i križevačke glede sloboština i dužnosti Turopoljaca.[3] I markgrof Juraj nastojao je iz sviju sila, da Turopoljce pokori. 24. juna 1519. izdao je budimski kaptol pismo, u kojem mnogo svjedoka iskazuje u prilog markgrofu, veleći, da su Turopoljci predijaliste Medvedgrada i obvezani na razne službe i podavanja.[4]

Prema kraljevom nalogu dao se je zagrebački kaptol odmah na posao, te je izaslao svog povjerenika prevendara Benka iz Prodavića, u prisuću kojega imao je kraljevski povjerenik Ivan Husarevački saslušati svjedoke iz županije križevačke, a Gašpar Ščitarevački svjedoke iz županije zagrebačke. Ovo je preslušavanje trajalo više dana. Saslušano je više stotina svjedoka, samih plemića, koji su

[1] II. 589. 390. 392.
[2] II. 393.
[3] II. 394.
[4] II. 395, 439.

iskazali suštu istinu, a u prilog Turopoljaca. U glavnom posvjedočiše, da su si Turopoljci sami sagradili grad Lukavec, koji im ote Ivan Tuz, i od onda ih uzeše medvedgradski gospodari siliti na razne dače i dužnosti, i da su vazda bili pravi plemići kraljevine. O tom izdao je kaptol pismo 1. augusta 1519.[1]

Taj uspjeh Turopoljaca ražestio je markgrofa Jurja, te je ovaj opet dao uznemirivati Turopoljce. Njegov medvedgradski kapetan Sigismund Frodnohar, lukavečki faktor Krsto Pan Kunigsfeldski i kaštelan lukavečki Andrija, krznar po zanatu, sabraše četu službenika, te o Velikoj Gospoji 1519. upadoše u turopoljske vinograde u Kostanjevcu, posjekoše trsja i odvezoše u grad Lukavec. Na sam blagdan Vel. Gospoje dodjoše u Ilovenjak, oteše Andriji Gerdaviću deset volova, osam krava i isto toliko telića, ženu mu i kćeri svukoše do gola, odnesoše odijela i drugu raznu rubenu, te plugove i motike, a Andriji Stringovaču oteše dvije krave, konja, sedlo i razne druge stvari. Još o blagdanu sv. Trojstva pako ulovili su na polju jednog pastira, svezali ga i izmlatili, te okolo vucarili, otevši takodjer jednoga vola. To sve su istražili i ustanovili podbanovi Mirko Bradač i Nikola Držanić (Dersfy) i o tom izdali službene izvještaje.[2]

Tužbe na ta nasilja podnesoše Turopoljci kralju, koji pozove zagrebački kaptol 14. septembra 1519., da izruči Frodnoharu kraljevsku opomenu.[3] Kaptol posla svog prebendara Benka iz Prodavića, koji nadje Frodnohara u gradu Rakovcu. Kad mu je kaptolski izaslanik predočio kraljevo pismo, odgovori prkosno: »Ovakovih se pisama kraljevskih može dosta kupiti; ma da bi došlo sto takovih pisama njegove prejasnosti, i da bi mi kralj sva moja imanja oduzeo i mene uništio, više sam dužan vjeran biti mom gospodaru, gospodinu Jurju markgrofu Brandenburškomu, komu sam prisegao«. Kaptol je to priopćio kralju svojim izvještajem 14. oktobra 1519.[4]

Mora da je uslijedilo strašno ugnjetavanje Turopoljaca. Nije onda ni čudo, da su 12. aprila god. 1520. došli pred zagrebački kaptol neki bijedni Turopoljci, i uzdajući se, da će izbjeći nevoljama, očitovali pred kaptolom, da će biti vjerni i poslušni markgrofu Jurju, i da će mu podavati običajne službe i daće, i da se više ne će protiv njega dizati. Nu jedva je to bilo stavljeno na papir, eto drugih Turopoljaca, koji odmah prosvjedovahu protiv ove izjave svoje braće.[5]

[1] II. 396.
[2] II. 417—420.
[3] II. 421.
[4] II. 423.
[5] II. 426.

Turopoljci jedva iščekivahu presudu kralja u parnici protiv markgrofa Jurja. Medjutim je markgrof radio na dvoru i kod dvorskog suda sve moguće, samo da uspije protiv Turopoljaca. Naročito se pozivaše na svjedočanstva iskazana protiv Turopoljaca. Makar da su Turopoljci predložili svoja privilegija, koja su na sudu proučavana, ipak nije kraljeva presuda bila onaka kako je morala biti. 11. juna u Budimu potpečatana je presuda kraljeva. Doista im priznaje naslov »plemenitih predijalaca«, ali odredjuje, da imadu biti pokorni markgrofu i činiti mu službe, a njihovi kmetovi da imadu podavati gradu Medvedgradu i Lukavcu desetinu krmaka i plaćati činž, dok putem pravde ne dokažu, da su plemići kraljevine, i da nisu dužni činiti ove službe i plaćati ova podavanja. Ali zato ujedno odredjuje, da markgrof i njegovi službenici ne smiju uvadjati nikakove novotarije, niti ograničivati njihovu osobnu slobodu, i činiti štete njihovomu imetku.[1]

Kralj Bela III. (IV.) 1224—1270.
Iz ilustrovane kronike Ivana Turčanskoga u Beču.

Ovom presudom nijesu Turopoljci mogli biti zadovoljni, te odmah učiniše kod kralja shodne korake, da se već jednom prizna njihovo pravo. Za to naloži kralj Ljudevit II. iz Budima 17. augusta 1520. bilježniku male kralj. kancelarije, Baltazaru Tompi, da temeljito ispita prava i dužnosti Turopoljaca. Prema tomu nalogu pošao je Tompa u srijedu poslije kraljeva sa povjerenikom zagrebačkoga kaptola, prevendarom Benkom iz Prodavića u Turopolje, i hotio o tom saslušati one plemiće Turopoljce, koji nijesu bili u pravdi protiv Jurja Brandenburškoga, bojeći se njegovih nasilja. Ovi ne htjedose ništa svjedočiti, već izjaviše: »Ma da sva naša imanja ostavimo, ne ćemo svjedočiti, jer nam se službenici medvedgradski prijete: Učinite li to

[1] II. 428.—448.

i što svjedočite protiv našega gospodara, gospodina markgrofa, hoćemo vas za cijelo sve objesiti«. Nu izjaviše ipak samo to, da nijesu obvezani ni na kakove službe, podavanja i plaćanja u novcu i naravi, ni oni ni njihovi kmetovi, osim što to činiti moraju pritisnuti silom.[1]

Medjutim je markgrof Juraj hotio silom spriječiti saslušavanje svjedoka u prilog Turopoljaca. Po njegovom su nalogu službenici medvedgradski i lukavečki oružanim četama zaposjeli putove, te su ljude, koji su polazili svjedočiti, rastjeravali puškama. Protiv ovoga javnoga nasilja uložiše Turopoljci kod kaptola zagrebačkoga svečani prosvjed.[2] Nu ovi svjedoci znali su si ipak naći put do pravde. Rečeno izaslanstvo preslušalo je u kratko vrijeme počam od srijede poslije kraljeva 428 svjedoka, koji su gotovo suglasno izjavili, da su Turopoljci i njihovi kmetovi samo pod pritiskom i na silu morali podavati daće i službe činiti gospodarima Medvedgrada i Lukavca, koja nijesu bili dužni činiti po zakonu i u smislu svojih starih sloboda, jer su bili Turopoljci vazda plemići i slobodni ljudi. Svjedoci bili su ne samo najbliži susjedi Turopoljaca, već i daljnji, a gotovo sami plemići, a što izjaviše, potvrdiše prisegom. Zapisnik o tom preslušavanju, koji pruža prekrasne vijesti o prošlosti Turopolja, izdao je kaptol zagrebački u službenom obliku 4. oktobra 1520.[3]

Uza sve to nije se ni markgrof Juraj primirio. Neprestance je snovao, kako će još mučiti uboge Turopoljce. U tom poslu bili su mu dobri pomagači njegovi službenici: Benko Štos, kapetan Medvedgrada, Lukavca i Rakovca, te Ivan Kosacki iz Kolovrata. Po nalogu svoga gospodara udari Štos oružanom četom na Kurilovec, Veliku Mlaku, Mraclin, Kuče i Kušanec, te pohvata mnoge Turopoljce, koje okova i baci u medvedgradske tamnice, a množinu marve, krmaka i mnoštvo kućnih stvari dade otpremiti u nepovrat. I njegov drug Kosacki još se ljepše ponio. On navali na Kurilovec i Kuče, gdje uhvati plemiće Petra Horošića i Andriju Biserića, te ih dade zatvoriti u Medvedgrad. Tu ih je tako grozno mučio, da su doskora umrli od muka i bijede, ne primivši ni utjehu sv. sakramenata. Njihova mrtva tjelesa dade baciti u šumu, gdje ih izjedoše vuci i druge divlje životinje.[4]

Jadikovanje Turopoljaca dopre opet do kralja Ljudevita II. Teške tužbe na Kosackoga, prisiliše kralja, da mu je iz Budima 26. juna

[1] II. 449.
[2] II. 451.
[3] II. 452.—479.
[4] II. 481.—483.

i 1. septembra god. 1521. oštro naložio, da ne muči i ne uznemiruje Turopoljce.[1] Kosacki kao da nije mario na kraljeve opomene i naloge, jer je već o velikoj Gospoji s Petrom Zelinskim i Grgurom, kaštelanom lukavečkim te jakom četom došao u Turopolje, i gotovo sva sela opustošio i oplijenio, ubirajući takodjer nasilno desetinu krmaka ne samo od kmetova, već i od plemića. Nije on mario ni na tužna vremena, koja su prijetila od provala turskih, protiv kojih bijaše proglašen rat. Nije onda čudo, da je kralj opet 27. decembra 1521. pozvao na red Kosackoga i naložio mu, da ne dira u Turopoljce dok se ne svrši parnica. Ujedno je pozvao svog namjesnika Stjepana Verbeca, da tu groznu parnicu čim skorije riješi.[2]

Dok je to gore u Budimu išlo veoma sporo, a razni kraljevski nalozi ostajali tek na papiru, a da ih nasilnici nit uvažili nijesu, počeše Turopoljci raditi, kako da nadju zaštitu i pravicu u samoj domovini. God. 1521. zabanova Hrvatskom odlični velikaš hrvatski Ivan Torkvat knez Krbavski od staroga plemena Gušića. Na blagdan sv. Apolonije 9. februara god. 1522. sazva ban sabor u Zagreb. Turopoljci dodjoše takodjer na taj sabor, gdje iznesoše nepravde i nasilja, što im je nanesao Kosacki. Potanko opisaše sve, što su prepatili od tog krvoloka. Plemeniti hrvatski ban sa svojim sucima dobro prouči te strahote, i izreče pravednu osudu, kojom odsudi Kosackoga na gubitak svih dobara u županiji zagrebačkoj, koja se imadu zaplijeniti i dvije trećine pripasti banskom sudu, a jedna trećina oštećenim Turopoljcima. Ujedno naloži županu, podžupanima i plemićkim sucima zagrebačke županije, da provedu ovu zapljenu.[3]

Nije nam poznato jeli je ova zapljena provedena, ali se ipak čini, da je ta osuda obuzdala nasilje Kosackoga, jer nema sve do god. 1524. vijesti o kakovim njegovim nasiljima. Parnica Turopoljaca protiv Kosackoga tekla je tada pred kraljevskim sudom, a kralj je Turopoljce uzeo pod osobitu svoju zaštitu. Svakako je možni ban Ivan Torkvat dobro štitio Turopoljce. Tek god. 1524. opet je Kosacki počeo uznemiravati Turopoljce. Kad su se ovi tužbama utekli ka kralju Ljudevitu II., naloži ovaj iz Budima 1. juna 1524. banovima Ivanu Torkvatu i Ivanu Tahu, te podbanovima njihovim, da štite Turopoljce. Slijedećega opet dana 2. juna upravi kralj pismo na Kosackoga, kojim ga kori radi nasilja počinjenih mjeseca februara Pavlu Jankoviću iz Kobilića, kojega je Kosacki orobio i zarobio bio, a tek kad su se

[1] II. 483.—486.
[2] II. 494—902.
[3] II. 487.—493.

*

našli jamci za 100 for. otkupnine, pustio ga je na slobodu. Radi ove jamčevine dodijavao je Turopoljcima, pak mu za to kralj strogo naloži, da se sustegne od ovih nasilja.[1]

Medjutim je markgrof Juraj Brandenburški ugovarao s kraljicom Marijom, da joj proda Lukavec s Varaždinom, Medvedgradom i Rakovcem. Čim su to Turopoljci saznali uložiše protiv prodaje svečani prosvjed kod zagrebačkoga kaptola 27. oktobra 1524. Isti taj dan potpisan je kupoprodajni ugovor u Budimu, kojim markgrof prodaje ove gradove kraljici Mariji.[2]

Za cijelo bio je markgrof dobro upućen kako stoji njegova parnica protiv Turopoljaca, i tako se hotio riješiti Lukavca i Turopoljaca.

Dugotrajna i mučna parnica s Turopoljcima dovršena je konačno kraljevskom presudom u Budimu 4. decembra 1524. Potpisaše ju kraljevski namjesnik i poznati pravnik Stjepan Verbeci, te kr. protonotari Ivan Ezoy te Benko Bekeny. Ova presuda lišava markgrofa Jurja svakoga prava na Turopoljce, rješava Turopoljce od svake službenosti i činžena podavanja, priznaje ih pravim plemićima kraljevine, koji su dužni samo banu hrvatskomu i županu zagrebačkomu o Martinju svake godine plaćati 18 pensa iliti 3 for. 60 dinara ugarskoga računa, a namiriti zaostatak od 8 maraka iliti 16 for. ugar. računa. To je sve sudjeno po starim njihovim povlasticama. Nadalje im se opet odredjuje stara dužnost, da ratuju za obranu domovine, kako su to bili dužni činiti svi plemići kraljevstva hrvatskoga. Slijedećeg pako dana 5. decembra naloži kralj čazmanskomu kaptolu, da opet utjelovi Turopolje sudbenosti bana i podbana, te ih pridruži gradu Zagrebu, od kojega su silom otkinuti bili.[3]

Kosacki je još sveudilj sjedio kao kapetan u Medvedgradu. I njemu kralj saopći gornju presudu 9. decembra, te njemu i potkapetanima grada Medvedgrada i Lukavca, tadanjim i budućim oštro naloži, da ne smiju uznemirivati Turopoljce. Sličan nalog izda istima 7. aprila 1525., a 27. maja 1525. naloži hrvatskomu banu Franji Baćanu, i podbanovima, da štite Turopoljce.[4]

Nalog kraljev obavi kaptol čazmanski tekar 10. oktobra 1525. Sa kaptolskim izaslanikom prevendarom Franjom de Stellis pošao je u Turopolje i kraljevski povjerenik Ivan Kapelski (de Kapolna), gdje

[1] II. 517.
[2] II. 518 – 522. Pobliže vidi u članku o Lukavcu u tom djelu.
[3] II. 522 – 334.
[4] II. 435 - 438.

sazvavši Turopoljce i njihove susjede proglasiše kraljevski nalog, kojim im objaviše, da su opet potčinjeni sudbenosti bana i podbana i utjelovljeni gradu Zagrebu. To je svakako naišlo na veliko oduševljenje, jer se nije nitko javio, da u propisanom roku prosvjeduje protiv toga. 28. oktobra izda kaptol o tom ispravu.[1]

Pod tim utjelovljenjem ili pripojenjem gradu (castrum) Zagrebu razumijeva se pripojenje županiji zagrebačkoj, u onom smislu kako ga tumači duh onoga vremena, jer znamo, da oblast županije ima svoj zametak u starom sistemu castra, o kojem smo već govorili.[2]

* * *

Dok je ovom parnicom dovršena borba za slobodu i pravice Turopoljaca, čeka evo Turopoljce nova borba za grad Lukavec, koji se je već od vremena Ivana Tuza nalazio u tudjim rukama. Bila je to doista mučna, ali ne tako strašna borba, premda su Turopoljci i kod toga dosta stradali i trpili štete na svom imetku.

Važno je spomenuti, da su Turopoljci zastupani bili u kobnoj bitci na Muhačkom polju god. 1526., gdje je poginulo uz kralja Ljudevita II. još i 19 Turopoljaca.[3]

Na 1. januara 1527. izabraše Hrvati na Cetinu svojim kraljem Ferdinanda I. iz kuće Habsburgovaca, dok su neki pristajali uz protukralja Ivana Zapolju. Medju pristašama Ferdinandovim bio je i ban Ivan Torkvat, dok je glavni vodja Zapoljeve stranke u Hrvatskoj bio knez Krsto Frankopan. Iste godine dobio je Ivan Torkvat od kralja Ferdinanda grad Medvedgrad. Turopoljci spadali su medju privrženike kralja Ivana Zapolje. U tom odnošaju valja nam tražiti glavni razlog, da je knez Ivan Torkvat Krbavski silno napastovao Turopoljce. O bijedi Turopoljaca, koju su trpili od kneza Ivana Torkvata pisao je knez Krsto Frankopan iz Ivanića senjskom biskupu Ježefiću: »Ovo je knez Ivan u Lukavcu ter rasčinja one uboge plemenite ljude, hotijući je podase podbiti i sebri[4] je učiniti. K tomu je poručio ka svim plemenitim ljudem, koji su medju Kupom ter Savom, da se Ferdinandu predadu; ako li ne, da je hoće vješati i glave im sjeći, kako smo vam i prvo pisali.« Knez Ivan Torkvat Karlović sjeo je u grad Lukavec a da se ne miče, već je grozno postupao s Turopoljcima.[5] Smrću Krstinom pod Varaždinom iste godine, odlane Tu-

[1] II. 539.
[2] Sravni takodjer članak o turop. županu u ovom djelu.
[3] Sravni članak o vojnama Turopoljaca u ovoj knjizi.
[4] Kmetovi, robovi.
[5] III. 2.

ropoljcima, koji su se po svoj prilici odmah pridružili pristašama kralja Ferdinanda.

1. novembra god. 1530. obdržavan je u Turopolju hrvatski sabor.[1] Doskora dodjoše novi gospodari u Lukavec: Jelena udova Nikole Zrinskoga, sestra pokojnog Ivana Torkvata, a napokon njezini sinovi Ivan i Nikola Zrinski.[2]

Dok je stari Ambroz Gregorijanec vodio upravu Lukavca, bilo je Turopoljcima sasvijem dobro, i kao da nijesu ni mislili sa Zrinskim voditi pravdu radi grada Lukavca. Grad Lukavec činio je sa selima Malom Mlakom, Lužjem, Čehima, Odrom i Bužinom posebni kotar (districtus Lukavecz 1545.) posjeda Zrinskoga. Nu do skora eto nevolje i jada! Ban Nikola Zrinski počinje tlačiti i robiti Turopoljce. Nije nam poznato, što je tomu dalo povod. Nema nigdje traga čime bi se bili Turopoljci njemu zamjerili. Poznato je ali, da je inače slavni ban Nikola Zrinski malo mario za slobode starih plemenskih općina hrvatskih. Možda je on od Turopoljaca tražio daće i službe, na koje nijesu bili obvezani. Nevolja od Zrinskoga započne mjeseca oktobra 1546. Službenici Zrinskoga Ivan Karinčić, kaštelan Krupe, Gjuro Grabuc, Nikola Budinić, Miho Todor, kaštelan Novog na Uni, Nikola Berović, Ivan Biletić, Gjuro Vuk, Marko Tovumec iz Ozlja, Dragiša Cigan, lutaš Zrinskoga, Miho Vojnović, Pavao Muratović, Gašpar Peranski, Stjepan Zimić, Ivan Oršić, Gašpar Kobašić iz Brekovice, kaštelan Mutnice, Ivan Čovnić, Lacko Budački, Gašpar Kerlevački, Gjuro Horvat, Šimun Zaječić iz Podzvizda, Pavao Bojanić, Miho Matajko iz Kostajnice, Radovan Pinezić, Ivan Dovolić iz Pedlja, kaštelan Gvozdanskoga i Jamnice, Šimun Menićki i još neki Vlah, gotovo sami stari hrvatski plemići, provališe mjeseca oktobra 1546. oružanom četom u Turopolje, gdje su kroz više dana grozno haračili. Oteše množinu žita, sijena, oružja, orudja, marve i raznog kućnog naredjaja. Po više dana boravili su u kućama plemića i pojeli i popili sve što su našli. Množinu peradi podaviše i poješe, razbiše pivnice i kleti te popiše vino. Sve to izbrojiše Turopoljci pred kaptolom zagrebačkim, koji im o tom dade pismo.[3]

Turopoljci se odmah potužiše kralju na ova nasilja, i u ovoj pritužbi naglasiše, da ban Nikola Zrinski nezakonitim načinom drži njihov grad Lukavec, te mole kralja, da im se grad povrati. Posljedica toga bijaše, da je kralj naložio iz Požuna 13. decembra 1548. svojim

[1] III. 526.
[2] Sravni članak o gradu Lukavcu u ovoj knjizi.
[3] III. 105.–125.

komisarima na budućem hrvatskom saboru, da sa protonotarom i plemićkim sucima kraljevine Hrvatske ovaj spor izmedju Turopoljaca i Zrinskoga istraže, raspravljaju i dovrše. Ujedno naloži banu, da se pokori sudu komesara, i da za tijeka parnice ne uznemiruje Turopoljce.

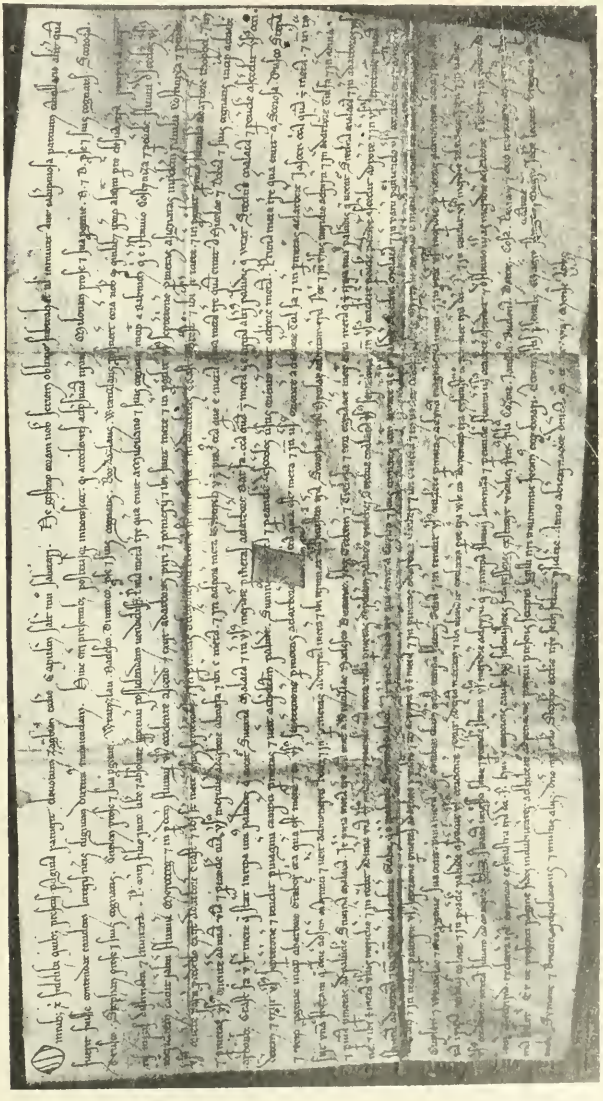

Najstarija izvorna povelja od god. 1228., koja se tiče Turopolja.
Izvornik u turopoljskom arkivu.

4. januara god. 1549. naloži opet plemićkom sucu zagrebačke županije Filipu Horvatu Klokočkomu i svemu plemstvu zagrebačke i križevačke županije, da izjave i svjedoče golu istinu glede nasilja Zrinskoga nanesena Turopoljcima, i da razjasne kako li se imade

s gradom Lukavcem, dali ga zaista Zrinski protupravno drži. Preslušavanje imao je obaviti zagrebački kaptol.[1]

Dne 3. februara počeo je kaptol saslušavati svjedoke. Saslušao ih je 44. Ovi svi suglasno svjedočiše protiv Zrinskoga.[2]

Sad istom obori Zrinski sav svoj gnijev na Turopoljce.

Na samo Matijino, u nedjelju 24. februara 1549., pošalje Zrinski svog lukavečkog kaštelana Gašpara Držanića s jakom četom, u kojoj je bilo i mnogo uskoka, konjanika i pješaka strijelaca, na Turopoljce. Ta je četa baš razbojnički postupala. Najprije navališe na kuće Petra Diankovića i Antona Bedekovića u Kobiliću, te u turopoljske gorice Kostanjevac i Mozočanje na tamošnje kleti, gdje su razbili vrata i ugrabili 10 volova, 5 krava, 5 jednogodišnjih telića, svojinu Mirka Pepelića iz Plesa. Nikoli Boltizariću iz Malog Obreža oteše 16 volova i 4 krave, nadalje oteše Jurju Šabariću 8 volova i tri krave, Mirku Trniniću iz Gornje Lomnice 3 vola i 3 krave, Luki Trniniću 2 vola i tri krave. Tako isto oteše mnogo marve Jurju i Pavlu Arbanasu iz Gornje Lomnice, Petru Diankoviću, Antunu Bedekoviću, Martinu Krajačiću, kmetu Mirka Pepelića, i Dori udovi Pavla Diankovića, što su sve otjerali u grad Lukavec. Tuj su zaklali dva vola i dvije krave, što su pojeli. Nešto marve je Zrinski ipak povratio Turopoljcima, ali samo uz uvjet, da su mu prije položili prisegu vjernosti. Ostalu marvu nije ni kašnje povratio.

U srijedu poslije Matijina, udari opet Držanić oružanom četom po nalogu Zrinskoga na Turopoljce, a naročito na kuće njihove u Kurilovcu, Kobiliću, Gornjoj Lomnici, Lužju i Velikoj Mlaki, gdje su razbijali vrata i nanijeli mnogo kvara. U Kurilovcu uhvatiše Jakoba Notića, svezaše mu ruke na ledjima, objesiše na nj jedno salo, a na sramotu njegovu, te ga tako odvedoše u Lukavec. Ženi pako njegovoj Klari i Barbari ženi Stjepana, te Magdaleni ženi Antuna Notića, braće rečenoga Jakoba, oteše s glava peče, što je bila najveća sramota za žensku. Ovake su ovamo onamo vukli, turali, oteli im pasove i mošnje s gotovinom od 83 dinara i tri srebrena prstena. Kuće turopoljske provališe i iz njih ugrabiše što god nadjoše: pšenicu, zob, žito, heljdu, guske, piliće, sirove, pokućtvo i marvu, koju otjeraše u Lukavec, gdje ju mučiše gladom i žedjom. Ovu ugrabljenu marvu, gotovo slomljenu od gladi i žedje vrati Zrinski tek onda, kad su vlastnici njezini položili prisegu vjernosti i poslušnosti, živež pako i pokućtvo zadrži Zrinski za sebe i svoje ljude.

[1] III. 139.—142.
[2] III. 144.—147.

Ovih nasilja još nije bilo dosta. Već 27. februara opet navali Držanić po nalogu Zrinskoga na bijedne Turopoljce. Pratila ga je jaka četa strijelaca i kopljanika te dovoljna kolija. Ovaj put podjoše u turopoljske gorice Kostanjevac, gdje su razvalili vrata kleti, i zatim udariše na same Turopoljce u Kuču, Plesu, Maloj Gorici, Kobiliću, Rakarju i Ilovinjaku, gdje su najprije na njih pucali iz ručnih i tezkih pušaka, i tako ih raztjerali. Ivana Kirinića kmeta Bartola Terbića uhvatiše i ubiše, a Petra Lucića uhvativši baciše na zemlju, gdje su ga drvenim i gvozdenim kijačama tako nemilosrdno mlatili, da su mu tijelo sasvim slomili. Isto tako su postupali sa Stanislavom Čunčićem i Markom Klinovićem, koje polumrtve ostaviše ležati na zemlji. Fabijana Pepelića raniše na lijevom boku, a Grgura Vorošiča na glavi. Klementa Goričkoga i Matiju Posenjaka nemilo izlemaše. Spomenutog Pepelića, Goričkoga i Posenjaka uhvaćene porobiše; oteše im pojase, šešire i mošnje s gotovinom od 3 for., i tako na pol gole u cićoj zimi odvedoše svezane u Lukavec, gdje ih zatvoriše u tamnice. U tim tamnicama držaše ih puna dva mjeseca, mučiše ih gladom i žedjom, a tek kad ovi nevoljnici pružiše po porucima jamčevinu, budu pušteni na slobodu, nu prije su morali Zrinskomu priseći vjernost i posluh.

I ova sva nedjela nijesu bila dosta nasilnicima. Pošto su razbili vrata kleti, ugrabiše Mirku Pepeliću 70, Grguru Poglediću 40, i Blažu Poglediću 40 kabala vina, koje na priredjenim kolima odvezoše u grad Lukavec. Kolika zloba bijaše u tim ljudima, vidi se najbolje iz toga, što su ono vino, što ga ne mogoše odvesti, pustili izteći na zemlju, izvadivši čepove i pipe lagava.

Kako su Turopoljci tvrdili, pretrpili su od vremena Ivana Karlovića, do ovih otimačina, više od 10.000 forinti štete, bez obzira na ina nasilja i sramote, koje su im nanešene bile.[1]

Na pritužbu Turopoljaca upravio je kralj Ferdinand I. iz Praga 18. maja 1549. odrješito pismo na bana Nikolu Zrinskoga, kojim mu nalaže, da ne ugnjetava Turopoljce, da pusti zarobljene Turopoljce na slobodu, i da im povrati grad Lukavec. Taj nalog imao je banu uručiti zagrebački kaptol. To kaptol učini po svom izaslaniku prevendaru Ivanu iz Velike, koji ga preda banu u Čakovcu 7. juna. Ban je kraljev nalog primio pokorno, obečavši poslušati kralja, dodavši, da će sam svog poslanika poslati do kralja, da ga o svemu izvijesti.[2]

Nu sve to slabo je koristilo, jer već 13. juna robi i harači po Turopolju kaštelan Gašpar Držanić. Kralj na to pozove Zrinskoga na

[1] III. 161.
[2] III 150—154.

kraljevski sud.[1] Sad je započela ozbiljna parnica. Da se ipak zaprieče nasilja, naloži kralj 15. septembra svom kapetanu u Hrvatskoj Luki Zekelu, da stiti Turopoljce, a Turopoljcima opet naloži 5. novembra, da do konca parnice podaju banu običajne daće i službe.[2] Ali i to ne pomaže jer evo opet službenici Zrinskoga robe Turopoljce.

Po nalogu Zrinskoga navališe 18. oktobra plemići Mihajlo Šišmanović, Ivan Zalaj, Juraj Karinčić, Nikola Bakšić, Franjo Herendić i Juraj Vlah na Turopoljce. Najprije navališe na kuću Martina Lackovića u Vel. Mlaki, provališe vrata i iz kuće ugrabiše dvije peče, troje hlače, jednu dolamu, tri sjekire, četiri motike, dvije četvrtinke pšenice, 100 kokoši, jedno koplje i mnogo strjelica. Istog dana navališe na kuću Jurja Lackovića takodjer u Velikoj Mlaki, srušiše peć i ugrabiše odonuda jednu kravu, dvije sjekire, ručnu pušku, koplje i mnogo peradi. U istom selu oplijeniše takogjer i kuću Petra Modića, gdje su ugrabili mnogo raži, heljde i jedno koplje. U nedjelju 10. oktobra opet navališe isti ovi službenici Zrinskoga na kuću Jurja i Blaža Poglediča u Kurilovcu, od kuda su odnijeli mnogo peradi, luka i češnjaka, te su iste godine uzorali zemlju spomenutih Poglediča, i prirod pobrali za Zrinskoga. Iste nedjelje navališe na kuću Kirina Briglevića u Kurilovcu i odonud odniješe jednog pčelca. 16. oktobra navališe opet na kuću Jakoba Notića u Kurilovcu i iz nje oteše jednog vola, tri četvrtinke heljde, 30 pilića, 2 vijenca luka, rasijekoše ladice i odnesoše razno pokućtvo. 23. oktobra navališe na kuće Nikole, Vrbana, Fabijana i Ivana te Blaža Koskovića u Hrašću, razvališe krov i spališe kuću Fabijanovu, odnijevši ovomu 2 jastuka, puna kola glavata zelja, 25 pilića, te potrošiše za svoje konje 7 plasnica sijena. Vrbanu Koskoviću odnijese mnogo sirka, heljde, dvije četvrtinke soli, dvije četvrtine luka, vijenac češnjaka, 4 motike, mnogo strjelica, koplje i sjekiru. Razvališe vrata i iz vrta odvezoše puna kola glavatog zelja. Pavla sina Vrbanova svezana držaše i zlostavljahu, te mu oteše koplje i strjelice. Slično postupahu s Nikolom Koskovićem, uhvatiše ga i sjekirom udarahu, oteše mu pojas i mošnju. Njegovu kćer Katu i Anu ženu njegovog sina Mihajla nemilo izbiše. Ogradu kuće spališe, a pšenicu u snopovima baciše pod konje. Porobiše Ivana i Blaža Koskovića u Hrašću, te Blažovu ženu raniše na prstima ruke, koju tako osakatiše.

25. oktobra pojavi se opet medju Turopoljcima poznati nasilnik, lukavečki kaštelan Gašpar Držanić. S jakom oružanom četom navali

[1] III. 155.—167.
[2] III. 174.—177.

na kuće Grgura, Matije i Jurja Devanića u Lužju, uhvati Ivana i Matiju Devanića, te ih tako dugo držao svezane, dok nije iz njihovog vrta odvezao u grad Lukavec puna kola glavatog zelja. Osim toga ugrabi mnogo inoga, a s Ivana Devanića svuče čizme, dolamu i pas,

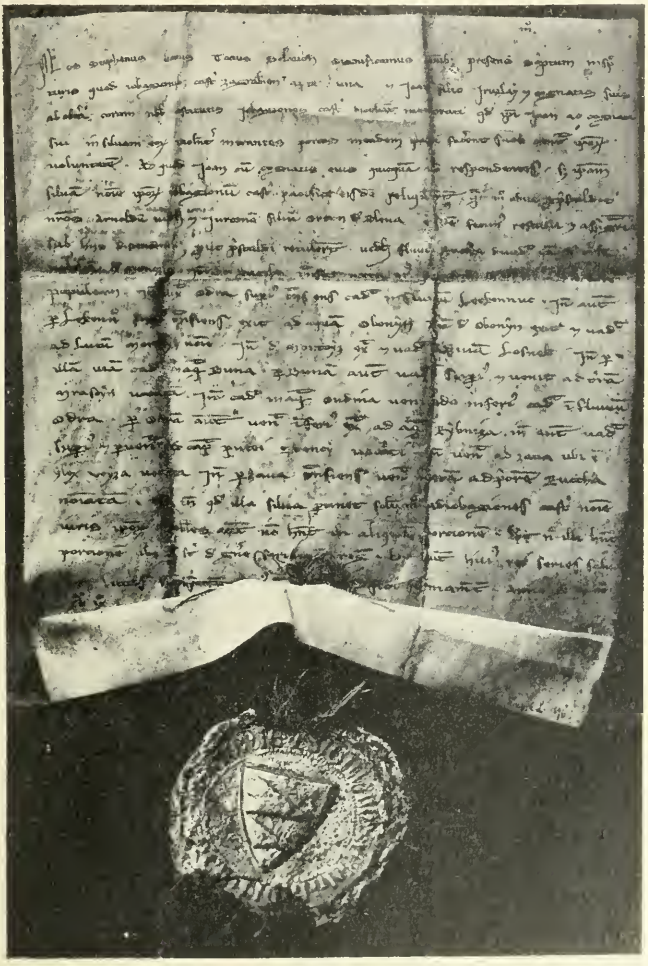

Povelja bana Stjepana od g 1249., kojom se Turopoljcima dosudjuje Veliki lug. Izvornik na pergameni u turopoljskom arkivu

što mu sve zajedno s kopljem, strjelicama i sjekirom otme. Isto tako otme s tijela Matije Devanića hlače i mošnju sa 20 denara. Istog dana porobi i Jurja Devanića u Lužju.

Uslijed ovih otimačina pretrpiše Turopoljci više od 1000 for. štete, ne gledeći na nasilja i sramote.

Sad istom, 6. novembra, uslijedi stroga osuda kraljeva, kojom bude Zrinski odsudjen na gubitak imanja u Hrvatskoj, od kojih su dva dijela imala pripasti kruni, a jedan dio kao naknada Turopoljcima.[1]

Još uvijeke doprinašali su Turopoljci dokaze protiv Zrinskoga. Dakako, mnogi su se bojali svjedočiti. Zato je kralj 5. decembra naložio podbanu Gašparu Gusiću i plemićkim sucima zagrebačke županije, da bez obzira na strah od bana svjedoče istinu, kad to zatraže Turopoljci.[2]

I službenici Zrinskoga činili su razna prosvjedovanja protiv Turopoljaca, samo da se zategne parnica. Pak još i mjeseca decembra iste godine haračili su ljudi Zrinskoga po Turopolju, a naročito neki Mihalj Šimanović.[3]

Na saboru u Požunu, o Bogojavljenju god. 1550. potužiše se opet turopoljski poslanici: Matej Slatinski, notar grada Zagreba, Blaž Pogledić, Petar Dianković i Martin Terclić, na nasilja, koja su trpili kako prije Nikole Zrinskoga od nezakonitih i nasilničkih posjednika Lukavca, tako i na ona, sto ih dnevice trpe od bana Nikole Zrinskoga i njegovih službenika. Na to odredi kralj Ferdinand i naloži 22. februara 1550. Jurju Tompi, biskupu pećuhskomu, Matiji Zaberdinu, biskupu kninskomu, Luki Zekelu, kapetanu austrijskih četa u Hrvatskoj i Pavlu Ratkaju, podžupanu varaždinskom, da odmah, čim urede razmirice glede medja izmedju Kranjske i Hrvatske, podju u Zagreb i tamo istraže spor izmedju bana i Turopoljaca. Istim ovim nalogom odredi, da Turopoljci u toj parnici uživaju potpunu provodnu sigurnost (salvus conductus), a naročito, da ih ne smije ban Nikola Zrinski i njegovi ljudi ni u čemu uznemirivati pod kaznom nevjernosti.[4]

Imenovani gore povjerenici u parnici Turopoljaca protiv Zrinskoga, pozvaše odmah 12. maja Stjepana Humskoga, Ivana Herendića i Filipa Horvata, suce županije zagrebačke, da svekolike označene svjedoke za tu parnicu na dan 1. juna pozovu u Zagreb pod prijetnjom globe od 16 maraka. Ročište je doista obdržavano, na kojem prisustvovahu kanonik štioc Luka i pronotar hrvatski Mihajlo Ravenski (iz Ravna), koji preuze zapisnik u pohranu.

Saslušano je mnogo svjedoka, koji posvjedočiše slobode Turopoljaca.[5] Ovom zastitom kraljevom budu Turopoljci osokoljeni, da se

[1] III. 178.—188.
[2] III. 190.
[3] III. 202.
[4] III. 198.
[5] III. 218.—222. 225—237.

sili silom opru. To se doista dogodi doskora. Oko blagdana sv. Gala (16. oktobra) god. 1550. sakupi ban Nikola Zrinski jaku četu, s kojom je smjerao po nalogu kralja udariti na Turke. Ovu četu ukonači Zrinski po selima oko grada Lukavca. Jedva možemo vjerovati, da bi ta četa štedila bila Turopoljce, ali baš protivno je najvjerojatnije, t. j. da su ih ovi vojnici strašno mučili. Nije onda čudo, da su se Turopoljci listom digli i navalili na njih. Kako nam pisma vele, bili bi Turopoljci svi zaglavili, da se nijesu pravodobno spasili bijegom. Na to »nasilje Turopoljaca«, koje mi smatramo pravednom samoobranom, potuži se pred zagrebačkim kaptolom u ime Zrinskoga Ladislav Britvić (Borothva) Vrbovečki, kaštelan medvedgradski, koji je dakako navalu, odnosno samoobranu Turopoljaca ocrtao kao kakovo hajdučko djelo.[1]

Ovaj otpor Turopoljaca, reć bi, da je mnogo koristio, jer iza toga ne spominju nam pisma nova nasilja Zrinskoga ili njegovih ljudi. Turopoljci osjećaju se takodjer sigurnijima, te su sve svoje sile napeli, da zadobe natrag Lukavec, i da im Zrinski dade zadovoljštinu za pretrpljene štete i sramote. Istraga je protiv Zrinskog i dalje tekla, a vodio ju je kaptol zagrebački.[2] Zastupnik Turopoljaca, Ivan iz Bogarda, iznosi opet g. 1551. pred kralja nasilja Zrinskoga i njegovih ljudi, a kralj naloži 3. marta zagrebačkom kaptolu, da ustanovi istinitost njegovih navoda. Medjutim ustrebaše Turopoljci spomenuti zapisnik iztrage od g. 1550., te zamoliše kralja, da im se to dade. Kralj doista 9. maja 1551. naloži protonotaru, da spomenuti zapisnik pod svojim službenim pečatom izda. Da li je pronotar izdao taj zapisnik ili nije, ne možemo reći, jer nam to za sada nije poznato, nu naslućivati možemo, da ga nije izručio Turopoljcima.

Parnica podastrta je dvorskomu sucu. Za Turopoljce radio je mnogo Matej Slatinski (Zalathnoky).[3] Godina 1552. protekla je nekako mirno. Za cijelo su parnična ročišta odgadjana, što se je dogadjalo možda za volju Zrinskoga, samo da se konac parnice, koju je Zrinski morao izgubiti, zategne. Napokon se morala parnica dovršiti, a Zrinski je sigurno uvidjao, da mu je dalnje zatezanje bezuspješno. S toga popusti Zrinski. Obje stranke odaberu mirovne suce, koji su mnogo pomogli dovršenju parnice. Bili su to Pavao Gregorijanec, biskup zagrebački i gjurski, Mihajlo Merei, kraljevski namjesnik u Ugarskoj, Toma Kamarski, zamjenik dvorskoga suca i

[1] III. 223.
[2] III. 238 –256. 258.–272.
[3] III. 280. 281.—288. 290. 307.

Mihajlo Ravenski, hrvatski protonotar. Njihovim nastojanjem dodje napokon do sporazumka izmedju prućih se stranaka. Dne 26 oktobra god. 1553. dodjoše pred kralja, odnosno kraljevskog namjestnika u Ugarskoj Mihajla Mereja, zastupnici Nikole Zrinskoga Ambrozij de Beycz i Mihajlo Miletinečki, te odaslanici Turopoljaca, pa ugovoriše sliedeće: Ban Nikola Zrinski »iz štovanja prema plemićima turopoljskim, a ne manje s obzirom na svoju bansku čast, koja mora svakoga u pravu štititi, a nastojati, da se oplijenjenomu povrati oteto«, vraća Turopoljcima grad Lukavec sa svim pripadnostima i zemljama, topovima, strjelivom i oružjem. Ujedno im odpušta sve ono, što su mu kao banu kroz prošle godine ostali dužni u ime otkupa zalaznine. Ne manje otpušta im sve one daće, koje bi imao pravo u buduće, dok god bude banom, od njih ubirati. Napokon im zajamči, da ne će plaćati kraljevsku daću od svojih posjeda, koju su ili ostali dužni, ili koju je od njih lukavečki kastelan Gaspar Držanić ubrao. S druge strane opet izjaviše Turopoljci, da za »tolika dobročinstva« njegova, zaboravljaju sva nasilja i otimačine, što su ih pretrpili od njega njegovih službenika i prešastnika njegovih te brata mu Ivana i bana Ivana Torkvata. Napokon opozvaše parnicu protiv njega.

Dok su obavljeni svi formaliteti, konačno izruči Zrinski 12. novembra 1553. grad Lukavec Turopoljcima. Nu time nije dovršena pravda glede Lukavca, koju vodiše kašnje prema Baćanu i Nadaždu. Dovršena je g. 1582.[1] Glavno ali polučiše, jer su opet došli u posjed svoga grada.

[1] III. 317–327. Potanje u članku o gradu Lukavcu.

Razvitak plem. općine Turopolja na osnovi obnovljenog bratstva god. 1560. do ilirskog pokreta.

Otkako Turopoljci dobiše u posjed grad Lukavec, nastaše po njih mirnija vremena. Oni postaju slobodni u svom Turopolju, i rade oko unapredjenja svoje općine. U tom poslu pomaže ih njihov zaslužni župan Matej Slatinski, kojega obilno nagradiše, darovavši mu zemlje i porušeni stari grad Lukavec, na mjesto kojega sagrade novi grad na drugom mjestu. Razmirice, što su ih imali sa susjedima Alapićima, Berislavićima i dr., tek bijahu neznatne naravi, te i ove sretno urediše.

Glavna bijaše tada zadaća Turopoljaca, da svoju staru plemenitu općinu što više ojačaju, koja je uslijed nasilja velmoža za one dugotrajne parnice o grad Lukavec smalaksala bila. Uvidjahu — za cijelo upućeni svojim vrsnim županom Slatinskim — da ih jedino sloga i staro bratstvo može činiti jakima i gospodarima na svojoj plemenskoj djedovini.

Sretna to bijaše zamisao, jer se uspjesi ove još i danas vide korisni i blagotvorni po plem. općinu turopoljsku. Dana 15. februara god. 1560. dodjoše pretstavnici plemenitih porodica turopoljskih — na čelu im Matej Slatinski — pred zagrebački kaptol, gdje se svikoliki pobratiše i obnoviše staro svoje bratstvo, »kao da proističu svi iz jedne košnice«. Urediše ustanove, po kojima se imala unapred vladati njihova općina, urediše nasljedstvo svoje braće tako, da nikad posjed Turopoljca ne može doći u tudje ruke. Urediše svoj sud i postupak pred njim, riječju sve, što se je ticalo njihova općinskoga života. Odmah naimenovaše svoje zastupnike, koji će ih zastupati prema vani kroz godinu dana. To je novi štatut općine, što ga je god. 1582. 8. marta u Beču potvrdio kralj Rudolfo II. i tako mu podijelio zakonsku moć.[1]

[1] III. 439—447. IV. 39. Pobliže sravni u članku o općini turopoljskoj u ovom djelu.

Turopoljci se odmah pobrinu i za to, da u duhu onoga vremena steku kraljevsku darovnicu za svoje posjede. I to je za cijelo bio rad njihovoga župana Slatinskoga. Kralj Ferdinand I. izda im g. 1560. 29. aprila i 11. maja u Beču t. z. nove darovnice vrhu Turopolja, u koje ih uvede kaptol zagrebački 23. aprila 1561.[1]

Otkako su se Turopoljci riješili Zrinskoga, vodio je tamo dugo vremena glavnu riječ spomenuti župan Matej Slatinski. Za njegova županovanja zasnovani su općinski sudbeni i valovni zapisnici (iudiciorum et fassionum). Tako isto počeli su se tada pisati u zapisnike zaključci turopoljskih »spravišća« (zborovi), od kojih su nam sačuvani najstariji iz g. 1571.[2]

Da Turopoljci svoja prava i slobode još više utvrde, potvrdi im kralj Ferdinand I. u Beču 17. juna na molbu župana Mateja Slatinskoga presudu kralja Ljudevita II. od g. 1524. 4. decembra, kojom su priznati pravim plemićima kraljevine i neovisnima od grada Medvedgrada i posvojenog još tada Lukavca.[3]

Osim provala turskih, o kojima ćemo u posebnom odsjeku govoriti, nemamo sve do u XVII. vijek što bilježiti iz prošlosti plemenite općine turopoljske. Početak XVII. vijeka opet je bio ponešto mučan po Turopoljce. Čestiti hrvatski ban Ivan Drašković, kojega porodicu pobratiše Turopoljci još g. 1570., kao da nije mario za to pobratimstvo. Razni vojnički službenici banske vojske grozno su počeli harati po Turopolju. Provaljivahu u kuće i otimahu od onuda što su godar našli. Na ova nasilja potužiše se Turopoljci nadvojvodi Matiji, bratu kralja Rudolfa II., koji je u to vrijeme bio vrhovni zapovjednik vojske. Taj naloži 28. marta 1602. iz Požuna banu, podbanu, kapetanima i svim časnicima banske vojske, da se okane ovakovih nasilja, jer će inače pasti u nemilost kraljevu. Nalog taj proglašen je na hrvatskom saboru 24. maja.[4]

Slijedećega dana, 29. marta, ishodiše Turopoljci od kralja Rudolfa II. potvrdu povelje kralja Ferdinanda I. od god. 1548. glede oprosta poreza, dana po kralju Matiji Korvinu plemićima jednoselcima izmedju Kupe i Save. Isti dan izda kralj takodjer i nalog banu Ivanu Draškoviću, da štiti Turopoljce, koji su i onako dosta izvrženi

[1] III. 448.—452. 458.—467. IV. 1.—4. Vidi potanje u članku o turopoljskom plemstvu u ovom djelu.

[2] Sravni pobliže o tom u člancima o sudu i spravišću turopoljskom u ovom djelu.

[3] IV. 7.

[4] IV. 74.

navalama turskim. Trećom opet poveljom podijeli Turopoljcima sajmovno pravo u Velikoj Gorici.[1]

Na kraljev nalog pisao je ban Drašković kralju pismo, u kojem

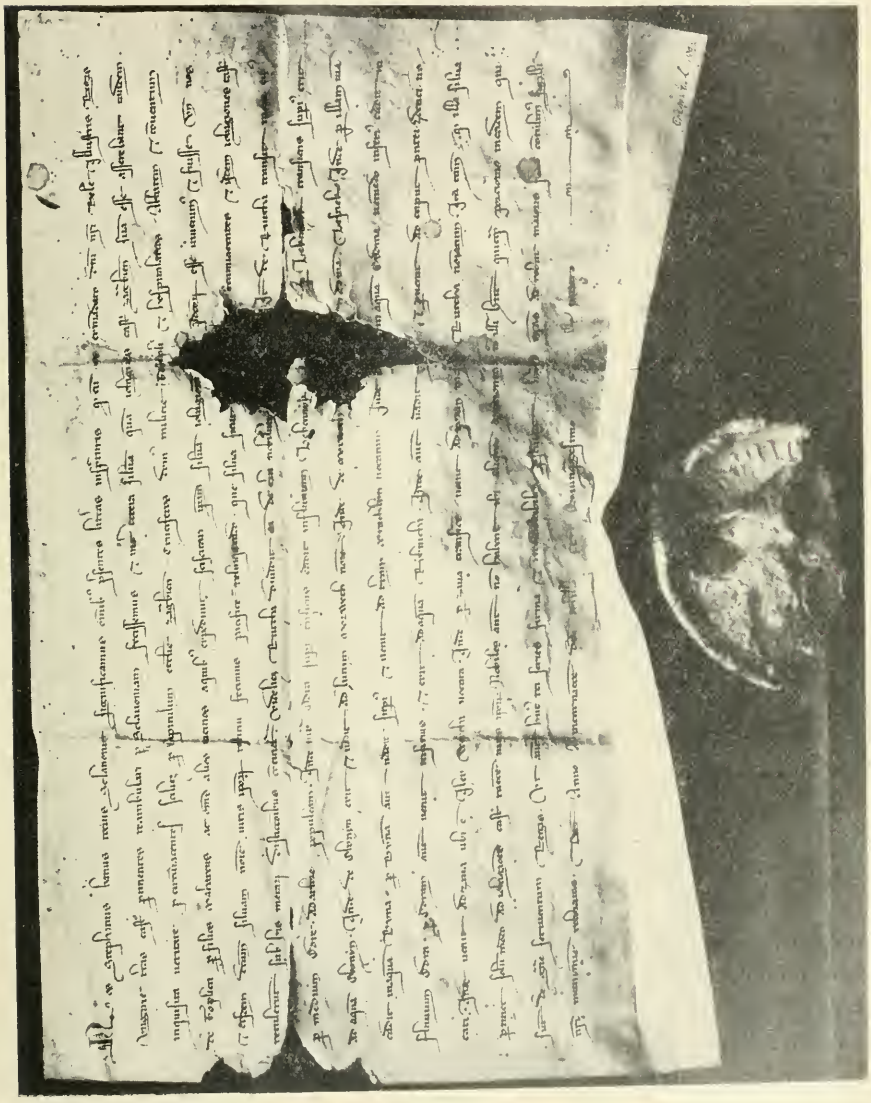

Povelja bana Stjepana od g. 1255. kojom se Veliki Lug dosuđuje Turopoljcima. Izvornik u turopoljskom arkivu.

iskazuje, da su ga Turopoljci na požunskom saboru nedužno tužili, čime su mu nanijeli veliku uvredu. Na to kralj pozove 7. septembra 1602. svog namjesnika u Ugarskoj, Marka Peteva, da sudi Turo-

[1] IV. 75. 77. 79. O sajmovima vidi u poglavlju o trgovini u ovom djelu.

poljcima radi ove uvrede nanesene banu. Kaptol zagrebački imao je Turopoljce pozvati na sud pred kralj. namjesnika. Na saboru u Zagrebu 7. januara 1607. opet su Turnpoljci po svom županu Ivanu Poglediću iznijeli sva nasilja, koja su im počinjena po nalogu bana, i terete, što im namiće hrvatski sabor. Završuju ali, da su voljni slušati sve odredbe sabora i presude njegove. Ban se je opet tužio na župana Pogledića, koji je kod sebe zadržao jedan top.[1]

Ova parnica tekla je i dalje. Preslušani su i svjedoci, koji su doista potvrdili neka nasilja, što ih haramije i drugi neki vojnici počiniše u Turopolju, ali ne banovim znanjem, koji da je više dobra učinio Turopolju nego li zla.[2]

Svršetak parnice nije poznat, ali se čini, da je dobro po Turopoljce dovršena.

Požunski sabor odredio je g. 1602. za Hrvatsku porez (dica seu contributio) u svrhu ratovanja protiv Turaka. Turopoljci ali ne htjedoše se toj odredbi pokoriti, pozivajući se na oprost, dan hrvatskim jednoselcima plemićima. U pismu, što ga je kralj 14. decembra 1603. iz Praga upravio na Turopoljce, teško im predbacuje uskraćivanje poreza, jer da time odaju nemar prema domovini, a sve to njihovo držanje da je samo na propast domovine. Boli ga, da se već nisu odazvali njegovomu pozivu od minule godine. Pod prijetnjom gubitka svih njihovih povlastica im nalaže, da taj porez plaćaju. Javlja im da je ovlastio bana Draškovića, da ih bez obzira na njihove sloboštine prisili na plaćanje ovoga poreza i na ustanak protiv Turaka.[3] Bez dvojbe su se Turopoljci pokorili tomu oštromu nalogu, jer nemamo vijesti o kakovom daljem otporu.

Kad je pako minulo ratno vrijeme i sklopljen sa Turčinom mir na ušću rijeke Žitve g. 1606., prestala je svrha ovoga poreza. Za to vidimo, da kralj Rudolfo II. 16. januara g. 1608. u Pragu obnavlja za Turopoljce onaj privilegij o oprostu poreza, dan svojedobno plemićima jednoselcima. Ovu svoju obnovu dostavi hrvatskomu saboru, naloživši, da se od Turopoljaca ne ubire ni kakav porez (taxa seu contributio). Na to je sabor u Zagrebu 23. septembra 1610. izdao povelju, kojom je Turopoljcima potkrepio taj kraljev privilegij. U toj povelji osobito naglašuje sabor hrabrost Turopoljaca i bijede, što su ih nekoč pretrpili.[4]

Čini se ipak, da je sabor tražio neke daće od Turopoljaca, jer

[1] IV. 81.– 85. 92.—92.
[2] IV 95—98.
[3] IV. 99.
[4] IV. 201. 103.

su protiv toga Turopoljci kod kralja prosvjedovali.[1] Za to je za cijelo na molbu župana turopoljskoga Gjure Vagića potvrdio opet 16. maja g. 1620. u Beču kralj Ferdinand II. spomenute povelje glede oprosta poreza, a 19. juna naložio banu Nikoli Frankopanu, podbanu i ubiračima poreza, da ne smiju od Turopoljaca ubirati porez (dica, contributio, taxa). Taj kraljevski nalog proglašen je na hrvatskom saboru 1. augusta iste godine.[2]

Od g. 1615. pak sve do konca XVII. vijeka mnogo sudjeluju Turopoljci na vojnama protiv Turaka.[3]

Od kralja Ferdinanda III. isposlovaše si Turopoljci 18. juna g. 1649. ponovnu potvrdu glede oprosta poreza, i veća sajamska prava u Velikoj Gorici.[4]

God. 1650. vladao je u Turopolju strašan glad. Nije ali ni drugdje diljem naše domovine bolje bilo. Cijena žitu bila je silno velika. Četvrtinka žita stojala je 8 for. Bijedan narod, da ne umre od glada, morao si je peći kruh od kore drveća, a jeo je kuhanu travu i lišće. Takav glad nije ni prije ni poslije više bio u Turopolju.[5]

Pod konac pedesetih godina XVII. vijeka opet su Turopoljci mnogo stradali od raznih osoba, koje su napadale njihove kuće i robili ih, prebijali i nanašali im razne štete. Na pritužbu Turopoljaca naloži kralj Leopold iz Požuna 28. novembra 1659. banu Nikoli Zrinskomu, podbanu Gašparu Orehovačkomu i ostalim velikašima hrvatskim, pak i vojnim zapovjednicima i službenicima, da štite i brane Turopoljce. Taj nalog predočiše Turopoljci podbanu u Gušćerovcu 24. januara 1660.[6]

Zima god. 1696./7. bila je po Turopoljce veoma nesnosna. Njemačka vojska, koja je tada boravila u Hrvatskoj, bude ukonačena preko zime u Turopolju. Bile su to kumpanije kapetana Skidinskoga i Lemona. Ove kumpanije bile su ukonačene gotovo po svim turopoljskim selima u »polju«. Ovi su tamo počinjali razne neprilike Turopoljcima, a bilo je i slučajeva nasilja. Tako je neki vojnik u Buševcu batinom isprebijao Marka Bobešića, a Ivana i Martina Bobešića ranio sabljom i kućna im vrata probio tanetom iz puške.[7]

[1] IV. 106.
[2] IV. 107. 111.
[3] Vidi potanje u članku o turopoljskim vojnama u ovom djelu.
[4] IV. 138.
[5] IV. 539.
[6] IV. 148.
[7] IV. 215.—229.

Vjerne službe i zasluge Turopoljaca prigodom vojne na Turke osobito su bile cijenjene. Obzirom na to oslobodi ih hrvatski sabor, drzan u Varaždinu god. 1702. člankom XXIV., za uvijeke od svakoga poreza, te im obeća, da će im kod uredjenja krajine dati zemlju kod Gline i Une, na koju će se moći nekoliko stotina njih naseliti, uz uvjet, da tamo služe kao vojnici domovini. To ali potonje nije nikada ispunjeno, ali zaključak sabora glede oprosta poreza, uz stara privilegija, odnoseći se na taj oprost, potvrdio je kralj Leopold I. u Beču 12. decembra g. 1703., a to opet 14. marta g. 1708. Isto te slobode obnovi i zajednički ugarsko-hrvatski sabor člankom XCII. god. 1723.[1]

Kad je skoro na to hrvatski sabor raspisao bio neki namet, ne htjedoše ga Turopoljci plaćati. Radi toga je hrvatski sabor g. 1734. odredio člankom XXI., da taj namet brakijem utjera.[2]

Uslijed kojekakih zloporaba i nemira prigodom obnova magistrata turopoljskoga izdao je 8. juna god. 1736. u Zagrebu ban Josip grof Eszterházi posebni statut, koji uredjuje obnovni izbor (restauraciju) i spravišće turopoljsko.[3]

Godine 1737. dobi općina turopoljska od kralja Karla III. svoj općinski grb i pečat.[4]

Kad su se god. 1746. opet ponovili neki nemiri kod obnovnoga spravišća turopoljskoga, proglasio je hrvatski sabor god. 1749. člankom XXVIII. regulatorni statut za plemenitu općinu turopoljsku.[5]

Od god. 1797. pak do 1809. vidimo, da Turopoljci mnogo sudjeluju u vojnama protiv Franceza. Bečkim ili Schönbrunskim mirom g. 1809. morao je naš kralj Franjo II. silnomu franceskomu caru Napoleonu otstupiti medju inim i Hrvatsku na jug Savi. Tako pripade i Turopolje pod francesku vladu, pod kojom ostade do godine 1813. Sudbenost turopoljska bila je za to vrijeme dokinuta (1812.), a upravu vodiše posebni franceski suci i službenici. Iza odlaska Franceza opet je obnovljena stara uprava općine 27. septembra 1813., a Turopoljci opet junački stupaju u redove vojske protiv Napoleona.

[1] IV. 234. –237. 241. 247.

[2] IV. 248.

[3] IV. 249. –235. Pobliže o tom u članku o turop. spravišću u ovom djelu

[4] IV. 258. 265 Sravni potanje u članku o kancelariji i pečatu plem. općine turopoljske u ovom djelu.

[5] IV. 269. - 289. 290. 292. – 298. Pobliže vidi u članku o turopoljskom spravišću u ovom djelu.

Turopolje zajedno sa ostalim pokrajinama franceske Ilirije nije pripojeno Hrvatskoj već austrijskoj Iliriji, koja upravu imadjaše sijelom Ljubljanu. Službeni joj jezik bio njemački, što sve zadavaše mnogo brige i jada našoj domovini. Tek god. 1822. su ovi otrgnuti hrvatski krajevi utjelovljeni opet Hrvatskoj, i došli pod upravu bana.

God. 1831. dobiše Turopoljci nove sajamske povlastice za Goricu i Dubranec, a g. 1832. uzakonjeni su po hrvatskom saboru neki članci glede držanja obnovnoga spravišća turopoljskoga.[1]

[1] IV. 446.—451. Sravni članak o turopoljskim spravišćima.

Turopolje i ilirski pokret.

Velika franceska revolucija, Napoleonove pobjedničke vojne, či tavi tok svjetske povijesti i novi procvat narodne literature u raznih naroda trgoše i Madžare iz mrtvila. Što se je začelo već pod konac XVIII. vijeka, kao protuakcija protiv pokusa germanizacije cara Josipa II., razmahalo se je jače početkom XIX. vijeka. Pitanje madžarske narodnosti, madžarskog jezika i madžarske supremacije u jedinstvenoj madžarskoj državi, to pitanje sada više ne salazi s dnevnoga reda. Taj pokret, koji se gledom na Madžare mora nazvati velebnim i poradi žrtava i prolijevene mučeničke krvi, s druge je strane imao tešku posljedicu za posestrime zemlje, koje su kroz stoljeća bile svezane uz Ugarsku ne samo zakonskom vezom, već i tradicijama krvi i srca. Već na saboru 1825. i 1850. javlja se u Madžara misao, da stvore jedinstvenu, strogo madžarsku državu, te stadoše nasrtati ne samo na nemadžarske narode u Ugarskoj, već htjedoše i u Hrvatsku uvesti mjesto službenoga latinskoga jezika — madžarski, a ne bijahu im pravo ni t. zv. posebna municipalna prava Hrvatske. Trebalo je odvažnosti, ustati protiv toga njihovoga rada, jer u samoj Hrvatskoj zavladala je neka klonutost i nemoć, tako da su posve istinite bile riječi pjesnika Stoosa: »Vre i svoj jezik zabit Hrvati hoće i drugi narod postati«. Trebalo je genija, koji bi znao i umio upaliti luč ljubavi spram domovine i rasplamtiti hrvatska srca ispod pepela nehaja i indiferentnosti. I u istinu nadjoše se ljudi, koji su stali na obranu domovine. Imena grof Janko Drašković, Ivan Drkos, Josip Kušević, a nad svima Ljudevit Gaj sa svojim paladinima uzdigoše narod k novom životu.

Za malo vremena bio je veliki dio naroda hrvatskoga u kolu Gajevu. O Gaju samom može se misliti kako mu drago, al niko mu danas ne može poreći, da nije poput nekoga indijskoga maga kao nekom čarobnom šipkom iz kamenja stvarao borce za preporod. A taj preporod ostavio je neizbrisive tragove u povijesti Hrvatske i donio joj spas baš u doba, kad su neprijatelji Hrvatske već s nekom ironijom pitali: »Gdje je ta Hrvatska?«

Danas već nitko ne sumnja u to, da je od najvažnijih pokreta, što se je dogodio u povijesti hrvatskoga naroda od najstarijih vremena pak do danas, bio u istinu pokret, koji je poznat pod imenom ilirskim. Tim pokretom zbio se je hrvatski preporod, tim pokretom narod je hrvatski bio spasen od opasnosti potpune propasti, koja mu je prijetila. Besmrtne zasluge, koje si stekoše otac hrvatskoga preporoda, dr. Ljudevit Gaj, Janko Drašković i ostali prvaci one dobe, ostat će za uvijek zlatnim pismenima ubilježene u knjizi naše historije.

Taj novi duh, koji je ušao početkom trećega decenija XIX. stoljeća u hrvatski narod, prodro je nekom rekao bi upravo gigantskom snagom u najdalje krajeve našega naroda, a kad tamo u najbližoj blizini središta čitavoga toga pokreta, u blizini grada Zagreba, u dičnom plemenitom Turopolju, našao je golemu zapreku i veliki otpor.

Koji su tomu razlozi? Zar Turopoljci nijesu od uvijek bili na glasu patriote, zar su se odjedared iznarodili? Sve su to pitanja, koja se namiću sama od sebe.

Ali na njih nije teško odgovoriti, kako se to možda u prvi mah čini. Prvo i prvo već samo ime ilirsko moralo je biti Turopoljcima silno omraženo. Još su živili stari Turopoljci, koji su se nemilo sjećali Napoleonove Ilirije. Još nije spomen minuo na one mutne dane, kad je i zadnji tračak njihove slobode za neko vrijeme ugasnuo.

Plemići bojali su se, da će demokratizam ilirski uništiti njihove pravice, njihove privilegije.

Napokon su se bojali i germanizovanja — ponjemčenja. Ostala im je u pameti i austrijska ilirska pokrajina. Kad su najme kongresom od 20. novembra 1815. iza Napoleonova pada opet caru i kralju Franji dosudjene sve ilirske pokrajine, opravdano su se ponadali Hrvati, da će kralj sve te zemlje pripojiti Hrvatskoj. Ta kralj je sam još g. 1809. obećao hrvatskim staležima, da će te zemlje vratiti Hrvatskoj, čim ih opet dobije. Al što se je dogodilo? Baš protivno! Vojnička Hrvatska bude uredjena kao krajina; gradjansku pak Hrvatsku pridruži 20. jula 1814. carstvu austrijskom.

Uzalud pretstavke, uzalud deputacije, gradjanska Hrvatska i prekosavske naše strane ujedno s Turopoljem, podijeljena je u dva okružja (karlovačko i riječko), te početkom god. 1815. dobije njemački uredovni jezik, austrijske zakone i velike poreze s monopolom duhana i soli[1]. Kako je uz to kancelar Metternich uveo apsolutizam u najvećoj mjeri, nije čudo, što su Turopoljci mrzili sve što

[1] Radoslav Lopašić: Karlovac, Zagreb 1879. str. 42.—97.

je njemačko A sad su ih eto vješti agitatori učili, da ih Ilirci hoće pošvapčiti i natovariti golemim porezima.

Napokon je u Hrvatskoj pod konac XVIII. i početkom XIX. stoljeća duh madžarske ideje već dobrano uljezao u srca hrvatskih plemića. God. 1790. na saboru za volju ugarskog ustava Hrvati su mnogo otstupili od svojih pravica. Varaždinska županija pako god. 1830. dala je naputak svojim poslanicima, da budu na ugarskom zajedničkom saboru za madžarski jezik kao jezik diplomatski, te da se uvede i u hrvatske škole. Dapače sami akademičari djaci visokih škola u Zagrebu odlučiše te iste godine, da dobrovoljnim prinosima uzdržavaju učitelja madžarskog jezika. Pa i sabor hrvatski od god. 1832. bio je posve složan sa madžarskim državnim saborom.[1]

Ideje, kako nam je uz Madžare jedino moguće, da se otmemo centralizaciji Austrije i germanizaciji, bile su tako uvriježene, da ih je samo teško mogao Gaj oboriti. Budući da je pako trebalo jedinstvenoj državi madžarskoj jedinstveni jezik diplomatički, to su mnogi od naših pretšasnika voljeli njemu nego njemačkomu. Svi ti razlozi prinukali su i Turopoljce, da ostanu u logoru protivnika ilirskih, pak je lako bilo ilirskim protivnicima usaditi u njih mržnju protiv Gaja i Iliraca, tih novotara.

Neprijatelji Ilira neprestance su govorili: »Gledajte, Iliri nose tudje ime, sumnjivo ime. Imadu osobiti, vama jedva razumljivi jezik, koji su uveli u svoje knjige. Oni se broje u narod Turaka (Bosanaca) i Srba, koji nisu vaše vjere. Oni dakle nisu Hrvati. Hoće vas Turcima, Švabama, Kranjcima i Bog znaj komu sve ne izdati...« Pokazujuć na skupinu, što se je pribirala u kazinu, govorili su: »Gledajte, ovi se čvrsto drže vaše vjere i vašeg jezika, drugi nit ne razumiju. Oni se trude, da spriječe ilirske nakane, bore se dakle za našu narodnost, religiju i za naše pravice. Oni su dakle pravi, jedini Hrvati. S njima držite, njima se pridružite.«[2]

U prvo vrijeme ilirskoga pokreta još se nije tako jasno razilazilo mnijenje u Hrvatskoj. Godina tridesetih, prije no što je stala izlaziti »Danica hrvatska« i prije nego što su ugledale svjetlo »Narodne Novine«, bilo je nekako sve mirno. Dapače i onda, kad je Gaj izdavao novine, nijesu nazori, protivni njegovima, izbili na javu. Gaj je dapače mirno mogao stanovati u kući Josipovicha, budućega svog glavnog neprijatelja, a u Turopolju rado su pjevali dapače

[1] Horváth Michael, Fünfundzwanzig Jahre aus der Geschichte Ungarns, von 1823–1848. Leipzig 1867. Bd. 1, str. 461.

[2] Siebenbürger Wochenblatt 1842, Nro. 85–87.

i njegovu: »Još Hrvatska ni propala«. Stvari u Turpolju razvijale se posve mirno i u redu.

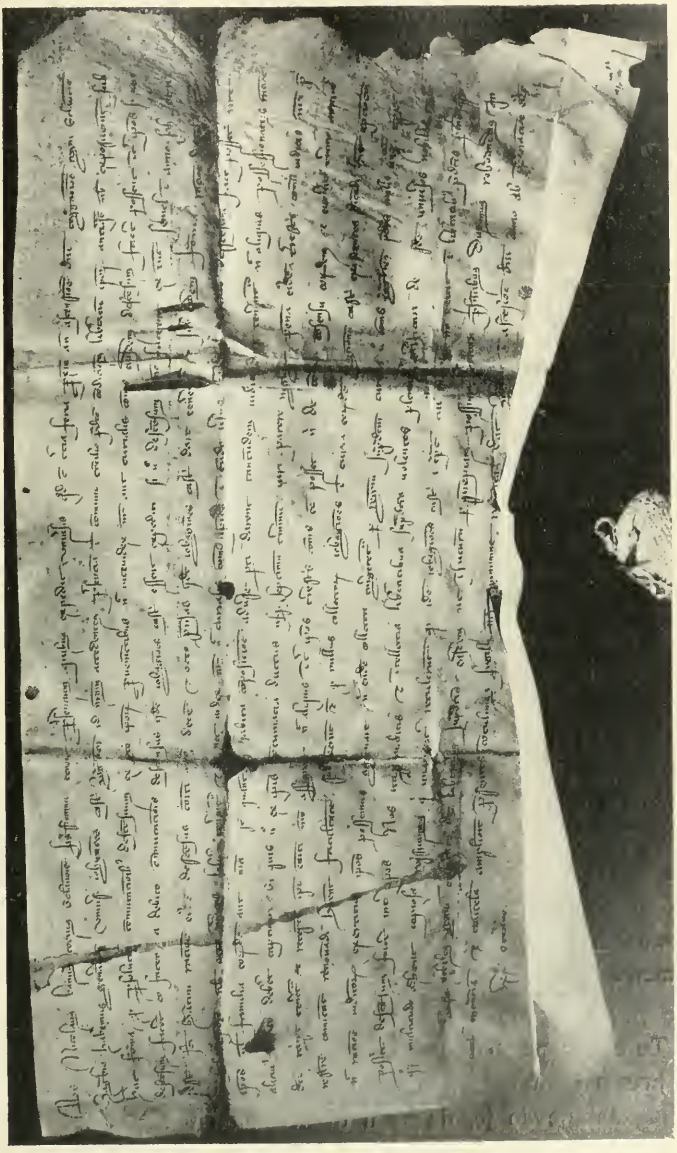

Povelja bana Nikole od g. 1278. koja sadržaje sloboštine Turopoljaca popisane na saboru. Izvornik u turopoljskom arkivu.

Ipak, kad je Gaj god. 1832. molio dozvolu, da smije izdavati novine hrvatskim jezikom, i to kod hrvatsko-ugarskoga konzilija, konzilij nije sam htio, da riješi Gajeve molbe, već ju je poslao svim

hrvatskim županijama, neka izvijeste, što misle o tom pothvatu. Sve županije popratile su tu molbu lijepo.

I eto po prvi put ustaje sada Antun Dane pl. Josipovich protiv te molbe i zahtijevaše, da zagrebačka županija te molbe ne preporuči. On je smatrao madžarski jezik kao »lingua patriae« (jezik domovine). Proti njemu ustade profesor pravoslovne akademije Ljudevit Jelačić.[1] Ali uzasve to teku još stvari u Turopolju mirno. Tek rijetko se spominje Turopolje u javnom životu države.

U ugarsko-hrvatskom saboru 1832/6., u 32. regnikolarnoj sjednici, predložio je ungvarski zastupnik, da se župan turopoljski nazove »Turopolyai ispán«, nu tomu se usprotivi turopoljski župan, tražeći, da se i dalje zove »Turopolyai gróf«, jer da se pod tim imenom zove već u više dnevnika i spisa. Taj predlog županov toplo je zagovarao hrvatski zastupnik Herman pl. Bužan, koji je tom zgodom lijepo istakao zasluge turopoljskoga plemstva, te naglasio da riječ »ispán« nije dolična. Na predlog predsjednikov odlučiše na to staleži, da se izraz i oznaka »gróf« i dalje uzdrži [1]

Dana 13. decembra 1836. izabran je u gradu Lukavcu Juraj pl. Josipovich[2] za župana. Bio je to mlad i vrijedan čovjek, uman i razborit, ali već ove godine oboli od teške sušice. Ova i tuga za ranom smrću žene Julije, prisili ga, da je morao potražiti zdravlje u Italiji. Na putu natrag snadje ga smrt u Ljubljani 2 jula godine 1837. — Za njegova županovanja nije se u Turopolju ništa važna dogodilo.

Za god. 1837. vrijedno je pak zabilježiti, da se u susjetstvu Turopolja porodio silni požar, i to 20. i 21. mjeseca oktobra u $^3/_4$ 11 sati u Novim Čičama, po sata od Velike Gorice u sjeniku ondašnje kovačnice. Ta vatra bila je tako žestoka, da je potrajala nekoliko sati, i da je izgorilo trinaest kmetskih kuća, jedan gospodski marov, jedno gospotsko stanje i do 150 zgrada, staja itd. Čitavo žito, kukuruz, slama, nekoliko krava, svinja i mnoštvo peradi postade žrtvom toga plamena.

Iste g. 1837. radilo se je u saboru hrvatskom u vrlo važnoj stvari o Turopoljcima. Tuj je najme podastrt predlog, da se napokon preuredi hrvatski sabor i da se stanu izdavati saborski dnevnici tiskom. Taj predlog zahtijevao je, da se u tu svrhu odabere posebno povjerenstvo, a išao je očito za tim, da pojedinim plemićima jednoselcima

[1] Šurmin, Hrvatski preporod. Zagreb 1903., knj. I., str. 149.
[2] Diarium ugarskog sabora 1832./6. Knj. I., p. 317., 330. 331.
[3] »Narodne Novine« 1836., br. 103.

oduzme pravo imati riječ u saboru. Taj predlog potekao je iz slavonskih strana. Slavonske se županije potužiše, da imadu Turopoljci preveliku nadmoć i prevagu u hrvatskom saboru. Slavonci su neprestance opetovali, da su njihove županije predaleko od sijela sabora i da plemići tih županija radi te udaljenosti ne mogu dolaziti u većem broju u hrvatski sabor. Isto tako zastupnici onih krajeva ne mogu dobiti nikad većinu, kad u sabor dodje zagrebačko i turopoljsko plemstvo, pak imade protivno mnijenje od slavonskoga. Aklamacija tolikih, jer je i seosko plemstvo nazočno, stvara posve nemoćnim te zastupnike, zato treba da se koordinacija sabora stavi na drugi temelj.

Ovim predlozima otvorena je upravo očajna borba Turopoljaca za pojedino i posebno virtualno pravo glasa, borba, koja se je povlačila oštro i neobuzdano čitavi decenij, a postala je glavnom točkom rasprava i hrvatskoga i ugarskoga zajedničkoga sabora.

Važan pako dogodjaj po povijest Turopolja zbio se je na dan sv. Lucije, 13. decembra 1837., kad se je izbiralo novo poglavarstvo. Taj dan izabran je županom Antun Danijel pl. Josipovich, čovjek, koji je svoje ime duboko zarezao u povijest svojega Turopolja. Tako je došao na čelo turopoljske općine muž neobična značaja, energičan i stalan, koji se nije dao ničim uplašiti, već je koracao za ciljem, koji si je stavio. O njemu se ne može reći, da je bio obrazovan u današnjem smislu te riječi. Ta svršio je tek četiri osnovne škole, a onda je pošao u vojnike. Pa i tuj je dotjerao tek do podčasnika, ali pronicavi njegov um i jakost volje digoše ga, te se je o njem čulo i u stranom svijetu mnogo više no o njegovim svim pretšasnicima zajedno.

Njegov utjecaj u hrvatsku politiku bio je silan, silniji, no što se danas može i misliti, a od časa kako je on primio kormilo turopoljske općine u svoje ruke, izbija turopoljsko ime u povijest čitave pole ove monarkije jasnim slovima. Posve pravo crta ga pisac djela »Neue Croquis aus Ungarn«[1] već god. 1844., da je energičan značaj, jaki, radini neprijatelj Iliraca. Premda Hrvat, ipak je dosta vješt madžarskom jeziku, da osobe i stvari označi njihovim pravim imenom. A drugi pisac ga označuje: Protiv svojih zemljaka ustade slijepim fanatizmom, upotrijebio je, kad je trebalo, i silu, da ili broj svojih pristaša umnoži ili da svoje protivnike ustraši ili čak uniŝti . . .

Bilo kako mu drago, ozbiljni i pravedni historičar bio on kakva mu drago mišljenja o javnim našim stvarima, mora Antunu Josipo-

[1] Neue Croquis aus Ungarn. Leipzig 1844. J. B. Hirschfeld, 16°. B. II. str. 268.

vichu priznati, da je bio čitavi čovjek, da je znao vladati srcima svojih pristaša i da je bio oduševljen za svoju stvar, za koju je znao i trpiti. Ljubio je nada sve ugarski ustav, a mrzio sve i svakoga za koga je mislio, da taj ustav ugrožava. Za tu svoju misao, on je postao god. 1848. i mučenikom i pao u tamnicu za ugarsku slobodu, iza kako ga je kralj pomilovao od smrtne kazni.

Josipovich je bio upravo fanatički branitelj ugarsko-hrvatskih ustavnih pravica. Kad je grof Gjuro Apponyi postao madžarskim dvorskim kancelarom, htjeo da suzi autonomiju županija u korist bolje uprave, naišao je ne samo u Ugarskoj, već i u Hrvatskoj na otpor. U jednoj kongregaciji zagrebačke županije trebalo je odmah proglasiti kraljevski reskripat. Dio plemićke skupštine opre se protiv čitanja kraljevskog pisma, jer su znali, što se u njem nalazi. Većina je ipak smatrala, da nije zakonito kraljevsko pismo neotvoreno ostaviti i dvorskoj kancelariji vratiti. Zato odlučiše, neka se čita. A na to ustade župan Josipovich i vikne: »Quid vult nobis praescribere iste scriba regius, grof Apponyi? Ad acta suum rescriptum!« (Što nam hoće propisivati taj kraljevski pisar, grof Apponyi? Na stran njegov reskript!) Stotina glasova kliknu: »Ad acta, ad acta! i odlučiše kraljevski otpis staviti ad acta, t. j. u županijski arkiv.

Vidi se i iz te značajne crtice, kakov je jaki i čelični značaj bio Josipovich.[1] Lijepo je o njem svojedobno rekao dr. Nikola pl. Tomašić, da je u turopoljskoj općini bilo na čelu takovih ljudi, da su ih i Ugri svojatali, tako da je na primjer pače u vrijeme medjusobne borbe u Požunu jedan odlični zastupnik rekao za Josipovicha: »Ha van erény a földön, s' honfi számára dij, ez Turopolya grófját illeti«, t. j. ako ima krijeposti na zemlji i ako ima za rodoljuba nagrade, to pripada županu turopoljskom, jer on je zastupao možda krivo, al pošteno i odlučno interese svoje zemlje. On je mogao pogrješiti, al svakako pogrješka će ona prestati.[2]

13. decembra 1838. u svojoj skupštini u Lukavcu izjaviše Turopoljci, da se od statuta, koji nalaže, da se ima glavna restauracija poglavarstva obdržavati na Lucinje, ne smije nikud otstupiti, jedino u slučaju, ako se turopoljski župan nalazi na ugarskom saboru, gdje se službeno mora nalaziti (»cui comes noster ex officio intervenire debet«)[3].

[1] Tkalec K. J.: Jugenderinnerungen aus Kroatien. (1749.—1823, 1824. - 1843.), Leipzig 1894. str. 273.

[2] Stenografski zapisnik sabora Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 1892. - 1897., str. 2339.

[3] K. k. Agramer Zeitung 1847. str. 235.

21. februara 1839. izabran je u hrvatskom saboru turopoljski sin Nikola pl. Miksić od Donjega Lukavca protonotarom kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. To njegovo »uzvišenje« dirnulo je žice ilirskog pjesnika Tome Gajdeka, poslije kanonika zagrebačkoga i predsjednika društva sv. Jeronima, te je propjevao pjesmu, koja počinje stihovima: »Veseli se Turopolje, Ti ilirsko milo oko.« Ta pjesma kao da nam dokazuje, da u ono još doba nije ilirsko ime bilo baš tako omraženo u Turopoljaca, jer nebi Gajdek išao u svojoj pjesmi posvećenoj turopoljskom plemiću nazivati Turopolje »ilirskim milim okom«. Ali vremena su se vrlo brzo promijenila.

Već ove iste godine 1839. počeo je zajednički sabor, koji je trajao čitavu godinu. Taj sabor bio je od velike važnosti po Hrvatsku. Nijedan sabor dosele nije jače htio narinuti svim narodima ugaske krune madžarski jezik od ovoga. Baš to je rodilo još većom otpornom snagom. Baš ovim zakonskim predlozima počele se radjati dvije oprečne stranke u Hrvatskoj.[1]

16. maja g. 1840. umro je ban hrvatski Vlašić, koji je već i onako pune dvije godine bolovao. Sad je vladao banske časti namjesnik, biskup zagrebački, Gjuro Haulik. 10. augusta 1840. sastao se u Zagrebu hrvatski sabor, da primi izvješće o poslovanju zajedničkog sabora i proglasi zakone ondje stvorene. U tom saboru kao da se još nisu sukobile hrvatske protivničke stranke, premda se je već početkom g. 1840. znalo, da u Zagrebu postoji tajno društvo, kojemu je predsjednik grof Aleksandar Drašković, a cilj »širiti madžarismus«. U istinu je skup ljudi oko toga društva izradio pravila, da će »glavna dužnost biti upravljajućeg odbora, da se ozbiljno bez zatezanja pobrine, da se svi na to služeći načini, kakovi su znamenitiji madžarski časopisi, novine i knjige nabave, dalje da se jedna ili ako bi potrebito bilo i više osoba odluči, koje će u Zagrebu madžarski jezik predavati.«[2] Ali ako se i nisu isticali pristaše Madžara, to su ipak za cijelo bili nezadovoljni, što je hrvatski sabor prvi put poveo riječ o narodnom jeziku u zagrebačkoj akademiji i svim školama.[2]

Dok je hrvatski sabor 1840. prilično mirno vijećao, u Madžarskoj se sve žešće stalo navaljivati na Ilire u novinama i u visokim krugovima. Tuj se javljala senzacijonalna otkrića o buntovništvu Ilira, koji da uvode srpski jezik, da žele posrbiti Hrvatsku i prevesti ju na pravoslavlje, a uništiti staru hrvatsku narodnost i domovinu.

[1] Šurmin, Hrvatski preporod knj. II. 139.

[2] Narodne Nov. 1841. str. 89. — Šurmin, Hrv. preporod II. str. 159.

[3] Acta congregationis regni 1840. broj 1. čl. 24. u kr. zemaljskom arkivu u Zagrebu.

Tako se je stvarao jaz starih i mladih Hrvata. Put Gajev u Rusiju doveo je Ilire u sumnju, da žele osnovati panslavističko carstvo. Kad su još Iliri stali uvoditi svoj grb polumjesec sa zvijezdom, crvenkape i surke, onda je sve to još većma uspalilo strasti.[1]

Kazino starih Hrvata, ugarsko-hrvatskih pristaša imao je postati ustuk revolucijonarnim ciljevima Ilira, ovih zatornika čistoga Hrvatstva. Tuj se je od samog straha pred Rusijom stalo govoriti o madžarskom kazalištu u Zagrebu, a dok su kazinaši voljeli madžarski, opet su učenici šeste latinke bacili god. 1840. svoje madžarske slovnice na kup, podžegoše vatru i ostaviše školu. Već su se stali »madžaronima« prozori trti i na večer su se sabirali pod vodstvom Alberta Štrige i drugih mladi ljudi i pjevali davorije.[2] Kad je vojnička glazba svirala madžarske pjesme, živiždalo se sve u šestnaest! Bilo je vrlo živahno vrijeme. Bili su to prvi znaci, da se približavaju burna vremena. Ali još se Josipovich ne istice odviše. Tako ga još ne mrze Ilirci.

Kad je 12. decembra 1840. obavljena restauracija u gradu Lukavcu (dan prije radi nedjelje), izabran je i opet županom per acclamationem Antun Josipovich. Ilirske novine govore simpatično o toj restauraciji i o svečanosti, koja se je tom zgodom obavila. Naročito spominju, da su Turopoljci oduševljeno klicali: »Zivio!« i ističu, da su svečanost ovu i objed zaključile naše po izboru narodne pjesme, »kojih glasovi iz ustiju svih nazočnih, milo prelivajući se, dadoše novo svjedočanstvo, da narod naš, ma za čiju bilo volju od iskrenosti narodnosti svoje i ljubavi prama njoj nikada ni nipošto popustiti kadar nije«.[3]

Videći velike promjene, što se oko njih u domovini zbivaju, zamisliše se ozbiljno neki hrvatski rodoljubi, a posljedica njihova mišljenja bila je, da se treba oprijeti tako snažnom i pobjedničkom prodiranju ilirske misli u narod. Nema sumnje, da je medju ovim ljudima bilo u istinu ljudi plemenita srca i umnih glava i čvrsta uvjerenja. Neka maglovita ilirska narodnost nije im išla u glavu. Samo na osnovu starih pravica kraljevine Hrvatske i u savezu s Ugarskom mislili su, da je osiguran spas domovine, da su bez pogibli narodni i privatni interesi. Spominjanje srodnog velikog ruskog carstva, uvadjanje mnogih novotarija svakako je moglo u njima probuditi strah, da Hrvatska s Gajevim idejama polazi na sklisku stazu. Pak i ono

[1] Šurmin, Hrvatski preporod. Knj. II. str. 177.

[2] Geschichte des Ilyrismus oder des südslavischen Antagonismus gegen die Magyaren. Nebst einem Vorworte v. W. Wachsmuth. Leipzig 1849. str. 80.

[3] Ilirske »Narodne Novine« 1840. str. 397.

Gajevo vječno »aula est pro nobis« (dvor je za nas) nije moglo oduševiti stare borce za ustavnu slobodu i za posebna prava kraljevine Hrvatske i s njom spojenih posestrimih zemalja. Zar to nisu bili sinovi onih junaka, što su se borili protiv Josefinizma i centralizacije, zar to nisu bili ljudi, koji i sami nisu odviše dobra doživili od kralja?

Ti plemeniti ljudi, pa onda dakako još i mnogi drugi, koji su ih tek majmunski oponašali i opet drugi, koji su tražili osobnih koristi, sastaviše kolo ljudi, kojima su na čelu bili grof Aleksandar

Kralj Karlo Roberto. (1301.—1342.)
Iz ilustrovane kronike (chronicum pictum) u Beču.

Drašković i Antun Danijel pl. Josipovich. To kolo konstituiralo je g. 1841., hrvatsko-ugarsku stranku, ističući javno, da je protiv ilirizma i panslavizma.

Pristaše hrvatsko-ugarske stranke naglašivali su, da oni nisu proti hrvatskom jeziku. Ne! Već jedino su htjeli, da se umjesto mrtvoga latinskog jezika uvede madžarski, kao diplomatski jezik. Narodni pako hrvatski jezik neka se govori na domaćem ognjištu, u krugu milih. Madžarskoj je po njihovu sudu bilo sudjeno, da odluči jednom nad sjevernim autokratizmom.

Dopisnik u »Jelenkoru« razlaže postanak »kasina« u Zagrebu. Čitaonica je bila u starom kazalištu (danas prirodoslovni muzej). Društvo se je ipak branilo, da bi bilo protuslavensko, zar zato što i madžarskih novina drži i što mnogi od članova, a da ne zameću materinji svoj jezik, nastoje madžarski naučiti. Društvo je odmah iz početka brojilo 120 članova. U upravni odbor izabran je uz ostale i turopoljski župan Antun Danijel pl. Josipovich. Da je ovo društvo već u početku bilo oštro neprijateljsko protiv Ilira, dokazuje nam Vukotinovićev dnevnik, u kojem je Vakanović zabilježio: »Fui apud Josipovich audivique minas contra nationem« (bio sam kod Josipovicha i čuo sam prijetnje prema narodu).

Više od dvije sta skupštinara sastalo se u Zagrebu gradu, kad je dne 14. marta 1842. pod predsjedništvom velikoga župana Nikole Zdenčaja bila glavna kongregacija zagrebačke županije, u kojoj se je raspravljalo o mjestu, gdje će se obaviti buduća županijska restauracija i o načinu kako će se obaviti. Prošlo je punih sedam godina od zadnje restauracije, koja se je god. 1835. obavila. Već kod rasprave o mjestu nastala je žestoka prepirka. Josipovich i njegovi pristaše htjeli su, da se restauracija ne obavi u zatvorenoj dvorani, već na otvorenom prostoru, da tako uzmogne i prosto plemstvo sve čuti, sve vidjeti i po volji nesmetano glasati. Reklo se je tom zgodom, da je još svima u pameti uzorni red i lijep uspjeh posljednje restauracije od godine 1835., koja je obavljena u dvorištu državne kuće glasovanjem. Zašto da se i opet ne obavi izbor onako? pitali su Josipovichevci. Da se zapriječe izgredi, glasovalo se je onda u tri razne kuće, a za mjesto sastanka bilo je dvorište. Dvorana državne kuće je mnogo premalena, da skupi u sebi sve skupštinare, kojih da bi bilo i preko dvije tisuće zajedno sa seoskim plemićima. Predsjednik Nikola Zdenčaj izjavi se odlučno protiv toga predloga, da bi se restauracija vršila pod vedrim nebom, jer to da se ne slaže ni s kulturom niti duhom sadašnjega vremena. Da se izgredi zapriječe, to je njegova stvar. One pako, koji su spomenuli riječ »izgred«, nazvao je ljubiteljima izgreda i da ih u srcu nose.

Protiv toga ustadoše neki i rekoše, da se riječ »izgred« nalazi u zapisniku od god. 1830. One godine je velikom dijelu prostoga plemstva bio zapriječen pristup u dvoranu po pandurima. To plemstvo moralo je stojati u dvorištu, gdje je još i onda, kad je u dvorani zadnji prisežnik izabran, aklamiralo podžupane, ne znajući tko se upravo bira. Priprosto plemstvo ima pravo glasovati i dolaziti u dvoranu, pak je to svoje pravo vršilo i god. 1835. Ono će to pravo ovaj put odlučno zahtijevati i ako bude treba prvo ući u dvorane i

zaposjesti je, tako da u dvoranu ne će moći ući niti veliki župan, kamo li drugi ugledniei. Sve te razloge navodio je Josipovich, al svi ti razlozi budu odbijeni. Veliki župan izrekao je odluku, da će se birati ne balotažom, već konklamacijom, a za mjesto se je odlučilo, da bude ili kazališna dvorana, ili ako bi ova bila nepodesna, dvorana u županijskoj zgradi. Napokon je odredjen i dan restauracije 31. maja.

Josipovich je predložio, da i ugledniji neplemići imadu pravo glasa, al to je odbijeno, te se o tome nije niti raspravljalo, jer je postojala posebna okružnica kraljeva, kojom se je zabranjivala svaka novotarija.[1]

Još veća je pako borba nastala s toga, što se nije htjelo više priznati svim turopoljskim plemićima jednoselcima pravo glasa.

Nije to bilo prvi put, kad se je o tom govorilo.

Godine 1835. poslužili se u istinu Turopoljci osobnim pravom glasa kod restauracije zagrebačke županije.

Već g. 1830. podnesao je turopoljski župan svoju molbu dvorskoj kancelariji, u kojoj izriče: 1. da po privilegiji kralja Rudolfa izmedju imućnog i prostog plemstva (unius sessionis nobiles) ne ima razlike glede njihovih osobnih pravica. 2. da plemići turopoljski, stanujući preko Save, sačinjavaju integrirajući dio zagrebačke županije, 3. da župan i poglavarstvo, kao takovo, tek su za obavljanje nutarnjih poslova, i da kao takovi nisu umjesto javne oblasti. 4. da se neke gradjanske parnice od župana apeliraju na županijsku oblast. 5. da u slučajevima, kad se optuženik nalazi izvan turopolja, Turopoljci imaju doći pred županijski sud. 6. da urbarijalne parnice turopoljskih plemića, koji imadu kmetove, spadaju u reviziju županije. 7. da su Turopoljci obvezani paziti na limitaciju živeža, kako ju županija odredi. 8. da se intabulacije unose po županijskom bilježniku i da fiskalske i plemićke legitimacijone parnice provodi županija. 9. da poglavari zagr. županije kod reguliranja mlinova u njihovim okružjima sudjeluju, popravak cesta odredjuju i provode osude u parnicama Turopoljaca s vanjskim ljudima. 10. da Turopoljci nose u županijsku blagajnu u saboru ejektirane krunske oferte i subsidije. 11. da zagrebačka županija podastire kralju izvještaje turopoljskog župana i 12. da turopoljski plemići moraju isto tako insurgirati i u rat poći, kao drugi plemići. Sve te razloge saslušala je kraljevska dvorska kancelarija, te je priznala i turopoljskim plemićima individualno pravo glasa kod magistratskih restauracija zagrebačke zupanije. Tim su se

[1] K. k. privilegirte Agramer politische Zeitung 1842., br. 22 i 33.

pravom poslužili, kako rekoh, g. 1835., kad se je obavljala restauracija, t. j. izbor županijskih činovnika.

Sada se Turopoljcima to pravo nije htjelo priznati, već se je osporavalo i priječilo.

Uzalud se pozivali Turopoljci na faktično vršenje toga svoga prava i g. 1790., na naročit poziv županije (god. 1805.), da sudjeluju kod restauracije, kao i na intimate kr. ugarskog namjestničkog vijeća od 12. jula 1831, od 13. februara 1833. i od 26. jula god. 1836., koji im pravo glasa priznavaju i zajamčuju, uskrati im ipak zagrebačka županija god. 1842. kod restauracije virilni glas, jer ga ne imaju (prema reformi bana Eszterhazija od god. 1735. i zak. čl. 28 : 1749.) niti kod izbora turopoljskoga magistrata i budući da se županiji i onako podvrći ne će.[1]

Rano se je počelo korteširati za tu restauraciju. Prvaci su se ilirski sakupljali već mnogo dana prije u gostioni Černy. Gotovo deset dana dolažahu s glazbom odličnicima. 20. maja bio je dogovor, na kojem su se našli Karoly, L. Bunjevac, Gaj, Dolovčak, Babukić i dr. pa su onda s dogovora išli s glasbom Gaju, Bunjevcu, Briglevići i Haramincu. Na 27. došao je Bornemisa sa svojom družbom i s glazbom, te javno reče, da je »Horvat, da je Ilir«. Starohrvatsku, ugarsko-hrvatsku stranku i Turopoljce, vodio je sam turopoljski župan. Dočim glavni korteši te stranke bili su Pisačić i Čegetek.[2]

30. maja 1842. imala se je napokon iza punih sedam godina opet izvršiti tako dugo iščekivana restauracija, t. j. obnova županijskih činovnika. Iliri su polagali sve nade u tu restauraciju, to više, što je sam upravitelj županije, Zdenčaj, bio u njihovom logoru, a tako uz zagrebačkoga biskupa i zagrebački prvostolni kaptol. Ali i hrvatsko-madžarska stranka nije stajala skrštenih ruku. Svetoivanjski plemići uz Turopoljce bili su protiv Ilira dobro oboružani. Tako se je bilo ozbiljno bojati krvavog kreševa. To je sklonulo Zdenčaja, te je zabranio dolazak na restauraciju s oružjem. Turopoljski župan Josipovich dao je poštenu riječ, da će njegovi plemići doći neoružani. Ali Zdenčajeva zabrana pala je u vodu, jer su osobito svi seržani došli s pištoljama, puškama i handžarima. Nosili su po gradu crvene zastave sa ilirskm grbom (s mjesecem i zvijezdom). I prije nego što se je mislilo, došlo je do krvi.[3]

[1] Šandor Bresztyensky, Pravno-povjesni podaci o Turopolju. Zagreb, 1892. 8°, str. 129.

[2] Šurmin, Hrvatski preporod, knj. II., str. 204.

[3] Horvath Michael, Fünfundzwanzig Jahre aus der Geschichte Ungarns von 1820 – bis 1848. Leipzig 1867. Bd. II., str. 103.

Svi su smatrali tu restauraciju veoma važnom po narodni opstanak, te su naročito po prvi put htjeli Ilirci fizički svladati svoga neprijatelja, kako su već do onda moralno bili pretežniji. Da se bar nešto osvijetli način, kako su se znale izvršavati takove restauracije, neka nam kaže ova karakteristična crtica, koja nam osvijetlava način izbora kod restauracija u tridesetim godinama. Pripovijedao ju župan Nikola pl. Zdenčaj sam E. Tkalcu.

»U početku tridesetih godina imala se je — tako reče — obdržavati restauracija. Za najvažnije mjesto prvoga podžupana korteširalo se je za nekog g. pl. Čegetka, dobričinu, al s malo upravnih sposobnosti. Ja (Zdenčaj) nijesam mogao tu kandidaturu odobriti, to manje, jer je službovao upravo kao prvi podžupan Lentulaj vrlo uman, pravedan i iskren činovnik, na kojega sam se mogao potpuno osloniti. Već nekoliko dana prije restauracije bile su došle čitave čete Turopoljaca u Zagreb, vičući i pjevajući od jedne krčme do druge. Na glavnom su trgu pekli svaku večer dva čitava vola na ražnju, a iz dvanaest velikih bačvi točilo se vino. Lentulaj pošao je zadnju veče na trg, da vidi narod i vrati se k meni: »Ne ima nade, amice — reče mi — pa da imam i novaca dosta, da deset volova ispečem i da sve okićko vino istočim«. Nasmijao sam mu se u brk i rekoh: Pusti ti to meni. Ti ćeš biti prvim podžupanom i bez vola i bez vina. Slijedeći dan u jutro bila je županijska aula već ispred mog dolaska prepuna ljudi. Sjednem na naslonjač i otkresah govor, koji u ostalom u onoj buci od stotinu glasova nije niko niti čuo. Zavikah »Silentium« i kandidiram Lentulaja i Čegetka. — Svi viču: »Hoćemo Čegetka«. — Povikah opet: Silentium, Lentulaj ili Čegetek? — Oni me nadvikaše: »Čegetek, Čegetek!« — Po treći put viknem: Silentium, Čegetek ili Lentulaj? — Oni vikahu: »Čegetek, Čegetek!« — Ja kažem: Ja čujem samo ime Lentulaj. — Oni stadoše vikati: »Ne Lentulaj, nego Čegetek«. — Ja ustanem i viknuh: Ja čujem samo Lentulaj! — »Ne, ne, nikako Lentulaj, već Čegetek«. — Na to sam proklamirao s najvećim mirom g. Lentulaja, kao prvoga izabranoga podžupana. — Stotinu je glasova vikalo: »To je nasilje, zar smo u Turskoj? — to je bezobrazno — mi protestiramo — treba staviti u zapisnik — proklamacija ne vrijedi.« Ja ostadoh mirno sjediti i puštao sam ih, da se izviču. Tada rekoh glasno velikom bilježniku, da stavi u zapisnik Lentulajevu proklamaciju. Vikači bili su zablenuti, mnogi su se smijali, drugi su grčili pijesti protiv mene. Ali ja sam kandidirao Bušića i Čegetka. To je djelovalo kao mlaz hladne vode. Izabran je Bušić, valjda jer su mislili, da sam ja za Čegetka. U takvim slučajevima sve ovisi o jakosti volje i hladnokrvnosti v..

*

likog župana. Ko to nema, bit će uvijek potučen kod restauracije. Vika stotine magaraca ne vrijedi toliko, koliko jedan glas razboritog i poštenog čovjeka.«[1]

Ilirci se pobrinuše za crvene kape i surke s crvenim ukrasima.

Na dan prije restauracije, u ponedjeljak poslije podne u tri sata, pošao je jedan dio Ilira prema Karlovcu, a drugi prema sv. Ivanu pred plemiće izbornike. Tim Ilirima bila je zadaća, da izbornike u grad doprate i da medju njih crven-kape porazdijele.

Kad su to začuli protivnici ilirski razljute se i da zapriječe dobar dolazak plemstva od Sv. Ivana i onima iz Moravča sabraše četu i odposlaše Gjuru Pisačića i njegovu družbu s tom četom u Maksimir, gdje su se nasrijed općinske ceste smijestili.

Zatim se odveze Gjuro Pisačić i njegova družba u Sesvete, da razmotre, što se ondje dogadja. Kad tamo, eto vraga, zapaziše svekolike stotine plemenitaša od sv. Ivana i iz Moravča pod crvenim kapama. Na taj pogled okrenuše se i što su brže mogli vratiše se u Maksimir.

Izvijestivši svoje o onom, što su vidjeli, stade Pisačić novcem i lijepim riječima podbadati svoju četu, neka na plemiće, što će doći iz Sesveta udare oružjem i neka im pobacaju kape na zemlju. Kad je vodja taj posao obavio odbrza u Zagreb, te prepusti razjarenu četu samoj sebi.

Kad je ta četa napokon ugledala kola izbornika, koji su pod crvenkapama veselo jurili na izbor, postavi se uzduž i poprijeko na maksimirsku cestu i poreda se tako, da je zapriječila prolaz kolima.

Odmah kako se prva kola približiše, u kojima se je vozio Ljudevit Gaj, nastade vika i buka, a četa s golim sabljama stade se prijetiti onim na kolima. Četa zaustavi najprije prvu kočiju i zametne kavgu. U to stignu i druge kočije i kola i sad nastade buna.

Jedan od sv. Ivančana, koji se je nalazio u protuilirskoj četi, plemić imenom Čegetek, čovjek starac ali neobuzdane i silovite ćudi, koji je već radi svoje silovitosti bio jednom u zupanijskom zatvoru, vikao je, sto ga grlo nosilo: »I mi smo Horvati i mi smo plemenita braća vaša, ali nismo Iliri, za to treba da i vi skinete crvene kape.«

U najvećoj uzbudjenosti udari on na kola, u kojima je sjedio prisjednik banskoga stola Tonček Štauduhar, svetoivanski plemenitaš, i uhvativši ovoga za prsa silovito jednom rukom, potrga mu gajtane na surki, drugom mu pograbi s glave crven-kapu. Pri tom pade

[1] Tkalac E. I., Jugenderinnerungen aus Kroatien (1745—1823, 1824—1843), Leipzig 1894. 8°, str. 271. 272.

Stauduharu, ura iz džepa. Kad se je Tonček Stauduhar opazio u očitoj opasnosti života, trgne sablju, mahne njom i udari napadača

Kralj Ljudevit I. Veliki (1342—1382.)
Po slici Jana Matejka.

u prsi, gdjeno se sablja na debelom remenu od torbe slomi u dva komada.

Ali Čegetek ga jošte nehtjede pustiti. Na to ga još i onim komadom sablje, što mu je ostao u ruci po glavi udari i to tako silno, da se je Čegetek s mjesta srušio i ogreznuo u krvi. Poplašiše se poradi toga dogadjaja Čegetkovi prijatelji i pustiše uz grozne psovke i kletve Ilirce, da se odvezu u grad, a Čegetka staviše na kola, te ga ispratiše u Zagreb.

Ljudevit Gaj, koji se je vozio, kako rekosmo u prvoj kočiji, dade se, iza kako je došao u Zagreb s mjesta odvesti k velikom županu Nikoli pl. Zdenčaju od Zahumić grada, da mu se prituži radi te navale.

Medjutim su već i ilirski protivnici došli u grad i ispripovijedali sav dogadjaj, dakako na svoj način, tvrdeći da je neki Ilir — inače seoski bilježnik na Čegetka prvi navalio.

Kad je Gaj upravo stigao do ugla komorske kuće, nasrnula je onamo i četa njegovih protivnika s komadom kod Maksimira slomljene sablje, da se i ona prituži velikomu županu.

Opazivši Gaja ta četa, nastala je strašna vika i ona stade sipati kletve i pogrde na narodnoga ilirskoga vodju i tuča kamenja stade letjeti na Gaja. Gaj pobrza svoje korake, ali četa nasrnu za njim vičući: »Ubijte ga! Ubijte . . .« Videći se Gaj u opasnosti života, jer je četa žestoko navalila, ne imajući u ruci nikakova oružja, jedva spasi svoj život. Jedva mu je pošlo za rukom doći u sobu velikog župana, kad eto za njim bijesne čete, koja je htjela, da prodre do samoga župana. Tek pred vratima velikog župana mogli su ju zaustaviti. Veliki je župan poradi osobne sigurnosti morao pozvati pandure s puškama pred svoj stan, kao stražu. Četa pred vratima zahtijevala je bučno, da ju puste pred njega. Sad joj to bude dozvoljeno, ali ona nije nit sada mirno ušla u sobu, već uz silne pogrde, psovke, kletve i htjela je da se razjarena baci na Gaja, koji je bio u sobi. Tek po nagovoru velikog župana i njegovih ljudi popustiše nekako napadači, da se ipak niti Gaju, niti nikome drugome nije ništa zla dogodilo.

Nego i tim nije bio svršen dan, koji je već započeo »ratnim« pripravama. U jutro su već najme, toga ponedjeljka Ilirci svoje pristaše skupili uz glazbu i svoje vodje u Streljani, gdje je za njih bilo pripremljeno 60 vjedara vina, 3 cente šunke i 4 cente teletine. Tuj je dakle bilo živo čitavi dan. Isto tako živo, ako ne i još življe bilo je u gostioni k »Paradajzelu«, gdje su se zabavljali Turopoljci i pristaše »prave hrvatske stranke«.[1]

[1] Pismo nepoznatog njemačkog pisca, što se nalazi u sveučilištnoj biblioteci u Zagrebu te »Nar. Nov«.

U večer pako imali su Iliri u Streljani svečani zbor u slavu kraljeva imendana.

U slavu imendana kralja Ferdinanda sabraše se pred slikom njegovom u dvorani i ispjevaše oduševljeno carevku uz svirku glazbe, što je došla iz Jaske, a onda s izbornicima krenuše gradom, da istu pjesmu otsviraju i otpjevaju i pred stanovima dostojanstvenika i rodoljuba, što su se nalazili u gradu.

Kad su došli do tijesnoga ulaza na promenadu kod Zdveraca naidjoše na nemilu zapreku. Josipovich je dao svoje neke ljude obući u ženske haljine i stavio ih u zasjedu, pa kad su Ilirci sa svojom glazbom do tuda došli, stadoše na Ilirce bacati tuču kamenja.

Tom zgodom pogodi kamen tako težko jednoga glazbenika, da se je srušio kao mrtav. Da je iza toga nastala strava razumije se samo po sebi. Samo teškom mukom pošlo je za rukom nekim trijeznijim vodjama, da umire svjetinu. Dakle u jednom danu pokušali su protivnici Ilirizma tri opasna napadaja. Ali i Ilirci im se još isti dan u 10 sati u noći osvetiše tako, da su na kazinu svojih protivnika polupali sve prozore.

Kako se vidi predvečerje restauracije svršilo je vrlo ominozno. Sve je dalo naslućivati na zlo.

Pod tim auspicijama granulo je jutro dana, na koji se je imala obaviti restauracija.

Bio je to utorak, zadnji dan mjeseca maja.

Dok su Ilirci bili u crkvi na svečanoj misi i sazivu duhu svetoga prihvatiše se Turopoljci i drugi protivnici Ilira ratne varke.

Već nekoliko sati prije odredjenoga vremena to jest u 6 sati u jutro sakupiše se u dvorištu državne kuće, gdje se je imala obaviti restauracija, akoprem je bilo odredjeno, da se vrata državne kuće imadu otvoriti tek u osam sati.

Tuj okupiše stol i šator, spreman za velikog župana, i sve klupe odredjene za časnike i urediše tako čitavu tvrdjavu, pravi nasip protiv navale. Ovdje su njihovi vodje koracali po poglavarskom stolu i komandirali otud svojima. Dodjoše u osam sati Ilirci i Zagrepčani, te Hrvati iz pokupskih i prekokupskih krajeva, Svetoivančani i Moravčani s crven-kapama. Oni se postaviše mirno na protivnu stranu od Turopoljaca. Premda su s jedne i s druge strane počele padati psovke i kletve, pošlo je za rukom Gaju uzdržati mir i činilo se, da će ipak restauracija mirno začeti. Ali tomu nije tako bilo. Kad je uslo poglavarstvo s velikim županom i jedva se je postavilo do stola, uljezoše i neki od Ilira do stola, da se i njihov glas čuje, no tu ih Jo-

sipovicheva stranka natrag potisne. Ilirci su htjeli, da pol stola za sebe dobiju, al Turopoljci toga nisu dali. Na to jedan od Iliraca viknu: »Dječaki, samo složno«. I svi potegoše sablje, te sad nastade pravo mrcvarenje. Plemiću P. bude otsječeno uho. Osam plemića ranjeno je na glavama. Krv poštrca sve i u žestokoj bici budu Turopoljci potjerani. Oni pobjegoše na tavan i u razne sobe. Ilirci su svakuda u bijesu trčali za njima. Josipovich je pobjegao. Pisačića su sakrile gospodje. I to je bila njegova sreća, jer bi inače platio životom.[1] Na mjestu restauracije izgledalo je sve kao na razbojištu. Stolci, stolovi, šator, sve je bilo satrveno i slomljeno. Napokon ostadoše Ilirci sami i obaviše restauraciju. Do jedan sat po podne bilo je sve gotovo u najvećem redu. Vojska je doduše došla, ali prekasno.

Dvije su verzije o početku te restauracije. Jednu verziju donjeo je »Pesti Hirlap« u svom dopisu iz Zagreba 1. juna 1843. Ondje se veli:

»U utorak u jutro, nakon »veni sancte« ipak se svi u dvorište državne kuće sakupiše, nu jedva što presvijetli gosp. vrhovni župan mjesto zauzeo, odmah hotješe Ilirci, da od turopoljskih plemića otmu jednu klupu, i budući da su ju ovi čvrsto rukama držali, Ilirci potegoše sablje i ruke im sve isposjecaše. U bici toj veliki župan ostavi svoje mjesto, kao što se jednoglasno veli: s tim riječima: »Potius solvo sessionem« i po malim stubama, do kojih mu je stolica i onako bliža bila, ode gore u kuću i posla po vojnike. Medjutim se dolje zametnu formalna bitka. Iliri povadivši sablje, nasrnuše na Turopoljce, Svetoivančane i u opće na sve one, koji nisu u »ilirskoj« opravi ili barem u crvenoj kapi došli, i budući da je turopoljski župan zadao svoju riječ i zavjetovao, da njegovi ljudi (broj turopoljskih plemića iznosi do šest stotina, koji su svi »magjarske stranke« privrženici bili), nikakove nerede zametnuti ne će, i za to bez oružja dodjoše, lako je dokučiti, da naproti oružju (pištoljama, puškama, handžarima, vjerodajnim spisima providjene, tako zvane šerežane bijahu Iliri sa sobom doveli) ovi siromasi nijesu mogli održati mejdan, i dok su vojnici onamo mogli stići, svi su iz dvorišta istjerani bili. Na to presvijetli gospodin veliki župan zapita hrvatskim jezikom, kojemu su mimo njemačkoga bili jedino vjesti, unutri zaostale crvenkape, hoće li mirni biti i zele li restauraciju? Nakon »jest« i »živio« sidje njegova presvijetlost sa svoje stolice, na kojoj su dotle Iliri dra. Ljudevita Gaja, urednika ilirskih novina nosili, a kad ju opet zauze, izabiranje časnika se u redu obavi«.

[1] Anonimni pisac njemačkog pisma u sveuč. biblioteci u Zagrebu.

»Narodne Novine«[1], priopćujući taj »Hirlapov« dopis, dodaju opaske, po kojima se čitav dogodjaj posve drukčije prikazuje:

»Istina doduše, da gospodin veliki župan jedva mjesto zauze, jer magjaronska stranka, od koje su poglavice na stolu amo tamo šetali i na klupama stojali, tako žestoko domorodnoj stranki pristup branila, da pri tom rivanju borba nastade, u kojoj medju drugima ozledjenim g. R. J. pograbi domorodne stranke četovodju G(aja) za ruku, nastojeći mu desnicu pomoću g. B. L. R. (baruna Levina Raucha) na preluću od klupe slomiti, našto G(aj) velikim naporom klupu prebaci i skočivši u srijedu domorodaca, tim učini, da se svakolika domorodna stranka nazad otisnu. U to dobije veliki župan i ostala gospoda velikaši toliko vremena, da su se po stubama u gornji kat odijeliti mogli . . . Plemenitaši pokupski i prekokupski i malo ne svi svetoivanjski i moravčanski, videći se, premda brojem mnogo jači, ipak od protivnika narodnosti, kano od jedne tvrdje od stola odrinuti, hotjeli su jednu klupu imati, na koju bi barem neke od svoje gospode namjestili. Ali stranka magjaronska stade sabljama klupu braniti. Na što mnogobrojna gospoda domorodne stranke povukoše sablje i silom rastjeraše silovite posvojitelje restauracijonalnoga mjesta i uznemiritelje ovoga konštitucionalnoga čina Laž je pak očita, da je pri toj borbi koja ruka posječena«.

Zanimivo je, kako Gaj u svojim novinama radi tog dogodjaja Turopoljce blago sudi.

O Turopoljcima se kaze: »Što se pako plemenite braće turopoljske tiče, kojimo su od najstarijega vremena slobodu svoju opčuvali i koji su zaista jezgra plemenštine hrvatske, oni su općenito vrijedni i dobri ljudi, samo škoda da se dadu varati i što u svom zaslijepljenju drže kukolj za pšenicu«.

Pobjeda ostade na ilirskoj strani, a Ilirci je proslaviše sjajnom bakljadom Ljudevitu Gaju i onim velikašima, koji drzalu s Ilircima, a to bijahu grof Laval Nugent, grof Janko Drašković, grof Juraj Oršić, barun Franjo Kulmer, Eduard Jelačić i veliki župan Nikola Zdenčaj[2]. Ta bakljada bila je veličajna, još nikad ne vidjena u Zagrebu. Povorku su vodili velikaši i plemići, te omladina, većinom u narodnim odijelima. Na čelu bila je trobojnica, koju su čuvali golim sabljama, a na to je slijedio nepregledni niz bakljonoša.

U Madžarskoj pobudila je ova ilirska pobjeda veliku senzaciju. Oni su bili bijesni na »intriganta« Zdenčaja, a još bijesniji na Ljudevita Gaja . . .

[1] »Nar. Novine« 1842., br. 49.

[2] Šurmin, Hrvatski preporod II., str. 205.

Razumije se, da i Ante Josipovich nije mogao ostati miran.

Sretni uspjeh restauracije od god. 1842., o kojoj je tako reći visio dalji napredak narodnog preporoda, najviše se ima pripisati uz Gajevu odlučnost velikom županu Nikoli Zdenčaju. Tako su izabrani za podzupane zagrebačke: Benko Lentulaj, Eduard Jelačić i Josip Bunjevac.

Nikola Zdenčaj nije doduše rodjen Turopoljac, ali se je rodio od starodavne plemićke porodice na svom djedovskom dobru u Velikom Ravnu 6. decembra 1775., i zato su ga Turopoljci u ono doba smatrali izrodom, pak su se, kako ćemo malo kasnije vidjeti, kušali osvetiti, bar na slici drugoga Zdenčaja, koji je bio njihov župan i kojega je slika visjela u dvorani, gdje su se vršile skupštine plemenite općine Turopoljske.

Svi su pripisivali pobjedu Gaju, koja je imala za posljedicu silno oduševljenje. Piše mu zato štovatelj: »Vaša je zasluga veća, nego najvećih pisatelja, jerbo je lakše perom vladati, nego činom, tako rekuć s mačem u ruci uzdizati trude, raznježene mase k životu. Vi imate zaštitu proti svakim strijelama, vaš čin — i plod vaše radnje, reštauraciju 1842., koja je više učinila i više našem svijetu života donijela, nego sve u nas napisane knige i knjižice«.

Ali ta pobjeda stojala je skupo Gaja, koji je sa svojim slavljem izazvao i zavist svojih prijatelja.

Sad su učestale denuncijacije na Gaja. Osobito neki madžarski profesor iz Zagreba, optuživao ga, da si daje pjevati kraljevsku himnu od omladine, mjesto: »Bog poživi našeg kralja«, da pjeva: »Bog poživi našeg Gaja«. Gaj da želi postati kraljem nove »Velike Ilirije«, pod koju da žele podjarmiti i Ugarsku. Ugarska da će biti podnožje slavenskog giganta.[1]

U svojoj skupštini od 7. juna 1842. u Velikoj Gorici prosvjedovali su turopoljski plemići protiv zagrebačke restauracije. O toj skupštini mnogo se je pisalo u madžarskim novinama. Medju njima je »Világ« donio opširan članak. Na turopoljsku skupštinu došao je i jedan od ilirske stranke izabrani županijski sudac. To je dalo povoda, te je već na početku skupština burno počela. Jedan od plemića prisežnika reče: »Budući da ja medju nama takovu osobu vidim, koja je na me i na moje plemenite drugove za zadnje zagrebačke reštauracije, zaboravivši svetinju mjesta, oružanom rukom nasrtala, i koja radi toga medju nama više ne može imati mjesta: za to smatram nužnim, da prije nego vijećanja započnemo, gospodina toga

[1] Gradja za povjest hrv. književnosti, knj. 6, p. XXXVII.

opomenemo, neka iz dvorane izadje napolje«. Na te riječi uspališe se strasti i mnogi plemići navališe na suca, da ga silom izguraju napolje. Zapriječio je to nasilje sam župan Antun Josipovich, rekavši: »Nadam se, da će taj gospodin, koji poradi onih dogodjaja ne može medju nama imati mjesta i sam uvidjeti, da je najbolje, da ovu plemenitu skupštinu poštedi od svoje nazočnosti«. Na to se sudac u istinu udalji. Al strasti se nijesu smirile. Na zidu dvorane turopoljske vijećnice visjela je slika župana Zdenčaja. Skupštinari navališe sada prema toj stijeni, da tu sliku strgnu sa zida i da ju rastrgaju. I opet je Josipovich imao pune ruke posla, da zapriječi taj čin osvete na jednomu od predja sadašnjega Ilirca. Iza toga je odlučeno, da se zametne pravda protiv dvojice turopoljskih plemića, u kojih je bilo skladište ilirskih crvenkapa, da tako izgube pravo na prisjednička mjesta. Kad je i to odlučeno, ustade župan Josipovich i izreče odriješitim glasom govor, u kojem istaknu sve uvrede, što su ih Turopoljci doživjeli za zagrebačke restauracije i pozva skupštinu, da uzme u pretres one toli važne dogodjaje. Madžarski dopisnik piše u svom dopisu o tom vijećanju: »U ovim vijećanjima bilo je radosno slušati, kako se turopoljski plemići više puti izraziše, da oni hoće doduše sačuvati svoju hrvatsku narodnost, nu ako bi se već morali š njom da rastanu, to oni svakako vole biti Madžari, nego li Iliri«.

Napokon iza oduljeg vijećanja odlučiše turopoljski plemići, da se pošalje preponizna reprezentacija samome kralju, u kojoj se imade umoliti, da im se vrati njihova okrnjena ustavna sloboda. Ta pako reprezentacija, neka se pošalje svim županijama, posebnim pismima, pak da se ove umole, neka bi Turopolje potpomogle. Kad je na to jedan od prisjednika upozorio, da madžarske zupanije samo madžarske dopise primaju, odlučiše skupštinari jednodušno, neka se ta pisma napišu u madžarskom jeziku.

Turopoljci su u toj svojoj znamenitoj reprezentaciji kralju opisali dogodjaje restauracije i istakli »opasne tendencije« Iliraca. Čitaonica ilirska je rasadište političkog rada ilirskog. Članovi se njezini razlikuju od drugih Hrvata i posebnim odijelom. Učinili su i posebni zemaljski grb, koji rado nose na zastavama.

Vlada potpomaže Ilirce. Turopoljska općina, stojeći na stanovištu, da je županijski zagrebački magistrat, bez Turopoljaca izabran, nezakonit, za to se toj oblasti ne pokorava i moli smjerno kralja, da istraži tu stvar, te imenuje kr. komesara.

Općina turopoljska odlučila je napokon: a) da Turopoljci ne će nikakovih gradjanskih parnica, koje bi se morale apelirati kod sedrije, onamo slati. Vole ostati bez apelacije do časa, dok kralj ne

riješi njihove tužbe, nego li da daju revidirati svoje parnice po nekompetentnim sucima. b) Ako bi se u to vrijeme koja reprezentacija morala podastrti kralju ili kr. namjesništvu, to ga općina Turopoljska ne će slati putem zagrebačke županije, već neposredno Njeg. Veličanstvu ili kr. namjesništvu. c) Ako bi koji od njih po županijskom fiskalu bio pozvan, da dokaže svoje plemstvo ili tvrdi što drugog, to ne će stupiti nit pred sedriju nit pred podžupana, već će se radije dati per contumaciam odsuditi. d) niti jedan Turopoljac ne će pred zupanijskim činovnicima podignuti nikakove parnice, prije, nego što kralj odluči o turopoljskoj tegobi. e) Ako bi zagrebačka županija u limitacijama ili drugim stvarima, koje se, a da se opće dobro ne ugrozi, nemogu odložiti, odluči bilo što mu drago, to Turopoljci sličnu javno-političnu uredbu ne će doduše priječiti, al ujedno ne će ništa podhvatiti, što bi izgledalo, kao da priznaju zakonitost vlasti. f) U zagrebačku generalnu kongregaciju ne će se poslati niti jedan zastupnik plemenite turopoljske općine, tako dugo, dok sud kraljev o toj stvari ne pukne.[1]

Znamenitu ovu skupštinu plemenite općine, s kojom je može se reći nastalo posve novo razdoblje u povijesti Turopolja, završila je gozba u Kurilovcu kod župana Antuna Josipovicha. Bio je sad on osoba vrlo važna u povijesti čitavoga naroda i od g. 1842., pak punih šest godina vidimo ga u neprestanom radu. Turopoljsko pitanje nit u ugarskom, nit u hrvatskom saboru niti raznim županijskim skupštinama ne silazi više s dnevnoga reda, već se povlači, kao neka morska zmija. Isprvice u obliku tužbe Turopoljci su se obraćali i kralju i saborima, dok nisu u glavi Josipovichevoj nikle ideje za potpunom samostalnošću turopoljske županije.

U gozbi, koja je slijedila iza te skupštine, pristupio je k stolu zupanovu odbor turopoljskih plemića i rekao je »da živu predraga naša madžarska braća, i da Bog dade, da se vezi bratske ljubavi medju nama i njima sve na uze stegnu!« — punu čašu isprazni . . .

Oduševljen zaključuje »Világov« dopisnik svoj dopis riječima: »Ovo je dakle kratak opis dogodjaja, nad kojim se mora veseliti svaki prijatelj dobre stvari, a koji nam podaje nov dokaz, kako po vječnoj Providnosti i najžalostniji dogadjaj može uroditi slatkim plodom. Eto baš najveći otpor od strane Ilira uzrokom je, prvom koraku pomirbe od strane Horvata. Primimo dakle sa svom madžarskom srčanošću na razvalinama starih raspra pruženu nam bratsku desnicu, i zaboravivši,

[1] K. k. privilegirte Agramer politische Zeitung 1842. str. 244.

što je bilo, sagradimo na novo sveti hram sloge i bratske ljubavi, protiv kojega »nec portae inferi praevalebunt«[1]

Odluka ova skupštine turopoljske bolno je odjeknula u srcima Gajevih Ilira: »najviše me je uplašila — piše Ljud. Vukotinović — što je plemeniti magistrat turopoljski na Nj. Veličanstvo poslao molbu i pisao svim županijama i to madžarski! Toga se bojim! — Samo neznam, što će previšnje mjesto tome reći . . . . Ja nisam znao, da je Turovo polje nezavisno od županije zagrebačke . . . A ako jest, kao što se de facto nastoji pokazati, što na njih spada reštauracija druge jurisdikcije? — Dakle Turovo polje kanton madžarski . . . O uboga braćo Turopoljci! Vi neznate na što se vaša pravica i vaše ime upotrijebljava . . . Nego veniet dies!«

Samo se po sebi razumije, da su turopoljsku reprezentaciju s oduševljenjem pozdravile madžarske županije. One ju redom odlučiše poduprijeti kod kralja. Tako županija čanadska, pozunska, gjurska, čongradska, zaladska. Od hrvatskih županija križevačka i varaždinska, (29. augusta 1842.) odbiše prosvjed Turopoljaca. Virovitička županija nije reprezentacije slijepo poduprla, već klauzulom, da ako bi se istragom pronašlo, da je turopoljska tužba lažna, onda neka tuzitelji neostanu bez kazni. Skupština peštanske županije raspravljala je o turopoljskoj reprezentaciji 31. augusta 1842. Dakako da ju je s velikim zanosom odobrila »kao radosni znak, da usprkos bijesne ilirske stranke u njedrima srodnoga hrvatskoga naroda još gori simpatija prama madzarskomu narodu, naklonost prama državnomu savezu, vjernost prama konstituciji.« Toga radi su spoznali stališi i redovi ove županije za svoju najsvetiju dužnost, da jednodušno očituju, da su primili bratsko pouzdanje naših hrvatskih rodjaka s bratskim nagnućem i da ih muževnom iskrenošću uvjeravaju, da ne samo što ne će njihovu prijateljsku ruku (turopoljsku) od sebe odbaciti, već da će dapače smatrati svetom dužnošću, da ih u njihovom zakonitom i ustavnom postupku i vjernosti spram ugarske krune brane i štite, hrvatsku pako narodnost svugda će postivati.[2]

Da pako skupštinari peštanske zupanije i inako iskažu svoje osjećaje činom, zamoliše velikog zupana, da župana turopoljskoga plemstva, Antuna Josipovicha, u znak, da njegove zasluge cijene, stavi u broj prisjednika peštanske županije.

Madzari su uopće radi te ilirske skupštine mnogo vikali. Turopoljska općina postade najednom znamenita. Košut je predlozio, neka

[1] Vidi Világ 1842. dopis od 13. juna iz Gorice. — Ilirske narodne novine 1842. br. 55. str. 217.

[2] Ilirske narodne novine 1842. br. 74.

se Hrvatska u pogledu javne uprave i zakonodavstva odijeli od Ugarske, ali ne od sv. krune ugarske, jer da smeta narodnoj evoluciji Ugarske. Ali javno se je mnijenje izrazilo protiv Košutova predloga.

Na županijskoj skupštini nitranskoj pročitano je tužbeno pismo Turopoljaca. Staleži izjaviše, da ilirska mržnja za osvetom vapi, te su s radošću primili na znanje vijest, koju im je veliki župan priopćio, da je već imenovan kr. komesar i da već radi u Zagrebu. Dakle i u slovačkoj nitranskoj županiji zaključiše upraviti reprezentaciju kralju i umoliti, da se krivci oštro kazne, a turopoljska plemićka općina u pravice opet umjesti.

Jedna od poslijedica županijske skupštine od 29. maja bila je, da je u Zagreb poslan kao kraljevski komesar Josip Šišković, veliki župan virovitičke županije, koji je imao zadaću, da nerede, koji su se zbili pri restauraciji razvidi i istraži.

Žalostno se je to dojmilo skupštinara zagrebačke županije i oni su u svojoj skupštini 23. augusta, kad se je kraljevski dopis o komesaru pročitao, odlučili, da se podastre kralju reprezentacija, u kojoj se je spominjalo: da staleži i redovi, kao vazda vjerni podložnici Njeg. Veličanstva, preveliku svoju žalost nad naredjenom ovom komisijom pred licem predobroga svoga oca očitovati moraju, te mole, da se ta komisija obustavi. U toj su skupštini govorili mnogi govornici. Medju njima se je osobito istaknuo zagrebački sudac Josip Štajduhar. Ne ima sumnje, da su zagrebački dogodjaji krivi, te je popunjena i banska stolica, kojom je već dvije godine kao namjesnik banske časti upravljao zagrebački biskup Juraj Haulik. Njega su Madžari optuživali, da je prigodom restauracije dao s Kaptolom novaca, da se kupe plemićki glasovi. Hrvatskim banom postade 16. juna 1842. pukovnik Franjo Haller.

Odmah, kako je imenovan Josip Šišković za komesara, poveo je strogu istragu o toku restauracije.

Naravno da je tu zgodu upotrijebio župan Josipovich sa svojim Turopoljcima. Već 18. augusta poslao mu je pismenu tužbu, koju je potpisalo 800 plemića. Nezadovoljni plemići uložili su i na skupštinu zagrebačke županije od 23. augusta protest protiv odluka, koje bi se može biti u glavnoj skupštini učinile.

Skupština je zaključila, da se proti tih nezadovoljnika pošalje fiskalna akcija, jer da je to pismo tako drsko pisano i takovim prostim i nepristojnim izrazima natrpano, da je, negledajući na »bezumnu zaista i smijeha vrijednu težnju svoju, već poradi proiznešenih nečuvenih pogrda proti vrhovnomu županu, preveliku srčbu probudilo«.[1]

[1] H. Nar. Novine 1842., str. 69.

Žestoka mržnja, koja se je u to doba razvila izmedju obiju stranaka, najbolje se zrcali u pamfletima, paškvilima i rugalicama, kojima su se obasuli neprijatelji i jedni i drugi.

Herceg (1364—1376.) i kasniji kralj Karlo Drački (1385—1386.)
Po bakrorezu XVIII. vijeka od Summonte-a.

Kako su te pjesme najbolji spomen one mržnje, mislim, da dobro činim, ako takovu jednu pjesmu ovdje priopćim.

Iz mržnje na novotare niknula je ova pjesma, koja je za pravo pamflet i puna drastičnih iskaza ogorčenja, što se najbolje vidi iz onih stihova, koji spominju onda vrlo uvažene ličnosti grofa Ivana Draškovića i Ljudevita Gaja.

Pisac je pjesme stari plemić s prijeko Save. Za čudo je, da se i dva Turopoljca nalaze na toj listi proskribovanih, i to Zdenčaj i Brigljević.

Josip Bunjevac, vlastelin iz karlovačkoga kraja, doveo je u ilirsko odijelo odjevene seljake, pa otuda aluzija u pjesmi. Joso Štajduhar bio je veliki sudac zagrebački, a Franjo Čačković Vrhovinski zanesen Ilirac — a virtuoz na flauti, utemelji god. 1827. u društvu sa pok. Klobučarićem glazbeni zavod.[1]

Chujte, ljudi, chujte chudnovite ztvari,
Kaksze vu Zagrebu narodnozt szada kvari.
Zebralisze jeszu nekteri Horvati,
Koji za to ime nista netu znati.
Negsze prekerztili jeszu na Illyre
Y tak odztupili od prave szvoje vire.
Zdenchaja Nikolu za vogyu zebrali,
Da tak domorodcze lakshe budu klali.
Ala Miko, Miko kakvaszi ti zmia,
Kakov ogeny bludni v szerczu tvojem szia.
Tiszi zrok boli, ka Horvate trapi,
Bog daj da te sarka zkoro ztrela flapi.
Oj neszrechna mati, ka te je rodila,
Bolye da te malog josche pogubila.
Zaterlosze, Bog daj, czelo tvoje pleme,
Ar je zlocheztoche y neszloge szeme.
Briglevicha Janka, koj je tepecz pervi,
Makar baš i bil on s-plemenite kervi,
Na tratinu Bog daj zkoro da pelyali,
Gde mu na vrat vuse czigani metali.
Bunyevacz pak Joso, shupelazta glava,
Koji je zaszlusil, da sze tak nazava.
Koji je dopelyal z-Karlovca tolvaje,
Cherlene nyim kape podelil y halye.
Bog daj da kak Janko dojde na vishale,
Gde mu vrane ochi na glavi kopale.
Draskovich grof Janko, koji szvoju mladozt

[1] August Šenoa, Pamflet na Ilirce. (Vienac 1878., p. 94, 95.)

Leno je potroshil nikomu na radozt
Potepel imetek, ztar postenye zgubil,
Bog daj, dasze vu peklu zkoro bude szmudil.
Lyudevite Gaje, koteri novine
Lepo je bil pochel piszat v-domovine,
Horvatzke je ozval, to je pravo bilo,
Ar je to od veka nashe ime milo.
Napreduval vendar kajti nije tako,
Nego preobernúl jesze na opako.
Sta on piszal szamo na illyrszku diku,
Na vszeh Horvatov szramot preveliku.
Za vu vendar zlobu v-vrasje prepal ruke,
Gde naj bude terpel vekivechne muke.
V-Stajdohoru Josi vech postenya nima,
Kajti to je znano vre od zdavna vszima.
Nigdar ni zaszlusil purgare da on lada,
Ar pod nyim vsze dobro nyihovo propada.
On je chlovek koj domovine nima,
Szumo kad v-sep pada — zlo za dobro prima.
Vishe govoriti nije vredno — mozti
Za takvog chloveka tratina je dozti.
Vszem pak drugem, kojiszu Horvati,
Tersze ovak lepo vishe netu zvati,
Drugo nish neselim, kak da vreme dojde,
Daszi vszaki szledni szam na zprevod pojde.
Franjo Verhovinszki neka v-sveglu pushe,
Kada vragi nyima pekli budu dushe.
Ova szrecha naj bu vszak onomu,
Kije protiv szvojem imenu i domu.

Kad je Šišković izabran komesarom, protestirali su Ilirci. Ali prošlo je mnogo mjeseci, dok je Šišković došao u Zagreb (1. oktobra 1842.). On je isprvice kušao, da primiri stranke, ali uzalud. Bude mu predana tužba hrvatsko-ugarske stranke sa svjedodžbama. On stade saslušavati svjedoke i zaprisizati ih, a kad je dovršio, ode opet iz Zagreba, da se tek početkom god. 1843. povrati, te nastavi istragu. Tako je istraga dugo trajala, dok nije napokon predao svoju relaciju.[1]

Početak oktobra 1842. bio je posvećen instalaciji novoga bana Hallera. Iliri su se upravo natjecali, kako da što sjajnije dočekaju na-

[1] Geschichte des Illyrismus. Leipzig 1849., str. 104.

mjestnika kraljevske časti u Hrvatskoj. Sam Gaj je naročito isticao, da je trebalo što veći sjaj tom prigodom razviti. Iz svih strana domovine stali se kupiti gosti. Što je cijeloj kraljevini Ugarskoj krunjenje apoštolskog kralja — naglasio je Gaj — to je za Hrvate en miniature instalacija bana, koji je vidljiva glava trojednih ilirskih kraljevina, središte želja i nade, živi simbol naših municipalnih prava. — Gaj je ponosno isticao, da se u našim starim listinama zove ban namjesni kralj (prorex). 16. oktobra došao je grof Albert Nugent, slavni junak od Saide, na čelu svojih 160 slobodnjaka u narodnom odijelu s crvenim plaštem.

Isti dan poslije podne dodjoše i Turopoljci s razvijenom zastavom. Gajeve novine ističu tom zgodom, da su imali »proslavljeni, nu i razvikani grb ilirski, koji se u njihovom grbu na zastavi blista, najme mjesec i zvijezdu — nu ne jednu, nego pače tri. Konstatujući to, isti dopisnik novina primjećuje: Pa ipak je jedna od poglavitih točki, na kojima neki nemirnjaci svoje pretenzije i tužbe proti ilirizma osnivaju, što se ilirski domoroci uz hrvatski grb i ilirskim sluze. Ovu pako svoju tužbu proglasuju za jednodušni glas svih Turopoljaca. — Ne znači li to: in propria viscera servire? — Turopoljci bili su oružani. Lijepo i vojnički odjeveni. Pred njima je dvanaest trubalja orilo. Golema množina naroda ih je pratila, mnogo gospode na konjima, banda zagrebačkih gradjana i svi viši i nizi časnici zagrebačkog gradjanskog vojništva. Turopoljci su tiho, ozbiljno i dostojanstveno ulazili. Ničim se nije pokazalo, da su u svadji sa Zagrebom.

Turopoljci su svagdje bili nazočni kod banove instalacije i u Zagrebu su se zadržavali sve do 20. u jutro, kad su pošli u 8 sati praćeni zagrebačkom bandom i mnogom gospodom, u mnogim kočijama do Save. Lijepi doček Turopoljaca ima se pripisati mnogo i finom diplomatskom taktu Ljudevita Gaja, koji i sam tumači u svojim novinama, da bi bilo krivo čitavo turopoljsko plemstvo otsuditi radi pojedinaca: »Da očito mi ovdi ispovijedamo, da bi i mi sami svakoga onoga kao neprijatelja domovine naše smatrali, koji bi ono namjeravao, čim nekoji domoroce u očima Turopoljaca potvaraju. Isto smo mi prosti od strasne pristranosti i pohlepe za kavgom, koju madžarski referenat u svakom retku pokazuje. Turopoljce pri ulasku svom bratski pozdravili, i tim se zaufanije nadamo, da će se sadašnje ove neskladi do malo vremena potpuno raspršiti, čim nam je zvjesnije poznato, da su već mnogi od vrle naše turopoljske braće uvidili, kako se te stvari medju nama razumijevati imadu«.

Ipak se ne može reći, da su tu časovitu miroljubivost Gajevu

dijelili strančari onoga doba. Izgleda, kao da su i Ilirci i Turopoljci postajali sve nesnosljiviji.

Zanimljiva je ova izjava, koju sam našao nedavno u kr. sveučilišnoj biblioteci medju starim spisima iz ostavštine pok. profesora Vjekoslava Babukića. Ja ju ovdje u cijelosti priopćujem:

»Doli potpisani svjedočim polag dušnog spoznanja i pod prisegu svim, kojim pristoji, kako ja idući dana 22. aprila g. t. na večer, da se sprejdem, po priliki okolo pol devete vure iz doljnje Ilice, gde kvartir imam, proti gornjoj Ilici, zestal sem se pred oštarijom Fritza »k belomu volu« zvanem, z dvemi plemenitaši iz Turovog polja, koji su kvartira za prenoćiti iskali. Jeden od oveh imal je pripasanu sablju, a drugi baltu. Ja sem jih pital, da kaj iščeju? oni su mi odgovorili: da nemreju kvartira najti, gde bi prenoćili.

Ja sem jih taki pital, gdo su oni i odkud su? Na to su oni pitali mene: da gdo sem ja? — Ja sem jim odgovoril, da sem ovdešnji mešter krajač i da se zovem Janko Grubač, i na to su oni meni povedali, da su plemenitaši iz Turovoga polja, ter da su na orsačko spravišće došli i da se on, koji je opasanu sablju imal i z menum govoril, zove Janko Cvetković i da je notariuš občine, kajti, veli, zna i pisati.

Idući tak vu razgovoru polag hiše grofa Keglevića cestom, koja k Savi vodi, da vu onom kraju kvartira poiščemo, pital sem jih: da kad ćeju domom iti? — odgovori mi Janko Cvetković, notariuš, da jih je nekuliko već domom otišlo, a nekoji da su ostali, i od njih dvojice, da bude doma išel, a drugi da ovde ostane.

Komeš nam je, veli, rekel, da do četertka svi pripravni moremo biti i da nas najmanje dvanaest stotin bude.

Tak spominjajuć se, dojdemo do oštarie nekog Kranjca imenom Božića, na desnu ruku ceste, kak se k Savi ide. Ovde i ja za njih zaprosim oštarijaša, da jim dopusti pri sebi prenoćiti, kak im je i dopustil.

Ja sem jako željan bil znati, kaj bi ti plemenitaši iz Turovog polja radi delati na orsačkom spravišću i za to sem ž njimi u oštariju išel i tam se sel, da zezvedim njihova mišljenja. Oni su večerali i tu smo zajedno popili tri holbe vina. Vu razgovoru pital sem njih med ostalem: Gdo vas je pozval na orsačko spravišće? Na to mi odgovori Janko Cvetković: »Naši pervi poglavari g. Jozipović komeš i Karl Jellačić, oni su nas naučili, kak imamo baratat. Naš gospodin komeš imaju pri 60 magjarskih varmedjijah kredit. Gospodin Jellačić prikazali su nam trideset veder vina i dosta kruha i mesa, tak da moremo osem dan ozde ostati. G. komeš su nam pod

zapoved rekli, da moramo vsi na orsačko spravišče dojti, ar on vsaki, veli, ki nedojde, bude plemenšćinu zgubil. Ima nas, veli, iz vsake hiže po sedem. Oni su nam zapovedali, da vsaki oboružan dojde, i da koji nemaju sablje, oni naj sekire doneseju na dugih držalih, da ako bi koji s puškom ali sabljom suprotstavil se, bolje zamahnuti i vudriti moreju — naj si, veli, vsaki zeme oružje kakvo ima, kakti pištole, nože i debele batine i da v Zagreb brez oruzja već nigdo zmed nas nejde.

G komeš Jozipović su nam rekli, da gdegod batalia bude, da nas oni budu sami peljali do zadnje kaplje kervi i da nas nećeju pustiti i ako ja padnem, veli, padnite i vi. Da mi, veli, ne bi došli na orsačko spravišće, bi nas cesar vkanil, pak bi Kranjci postali i plemenšćiju zgubili; ako nam, veli, ov cesar nebude pravice podelil, budemo se pod drugoga preporučili.

Najte od toga više govoriti, rekel sem mu ja, to su velike stvari — vi ste plemeniti človek, ali bi mogli u veliku kašu zajti. Pazite dobro kak ćete se nazad povratiti — tam bude dijakov i soldatov.

Na to on odgovori: »To je nam vse za fruštik«, a drugi, dignuvši baltu, reče: »ja bi z ovum mojum baltum tak liznil, da bi mahom tri puške najedanput zrušil. Da nam je, veli, samo dobiti Nužana, rajši bi ga seći, neg pečeno janje, njegovo je življenje kakti ptice.

Da bi mogli sve Ilirce v spravišću potući, onda bi išli na pope. Biškup i svi popi nisu drugo vredni, neg da bi jih povešali. Oni svi k Ilircem derže. Zato bi mi njih vse k redu prignali i v černoj školi, i ono veli, već vragu sluzi i vse fratre v kloštru.

Ja sem ostal v oštarii tak dugo, dok se nisu plemenitaši legli spat i do pol desete vure na večer po priliki.

Oni su oružje svoje metli pod sebe i ja sem im rekel, da ih bude žuljalo. Na to jeden odgovori: »Jedenkrat su nas vkanili i z našimi se sablicami zigravali, ne će više, govoreći: to je moj Bog i zdrava Marija«.

I tak sem ih ja s željum dobre noći ostavil.

Svjedočim u Zagrebu, 24. aprila 1843.«

U januaru god. 1843. zabranio je kralj ime i l i r s k o. Bolno su zajaukali »Ilirci« radi te zabrane. Sva bura psovki sasula se je radi toga na prvaka narodnoga pokreta, Ljudevita Gaja, koga su osobito Vraz i neki Slovenci korili, da je sam skrivio, što je ta odluka izašla. Sam Drašković pošao je kralju, da izmoli natrag ime ilirsko.

Kralj i car Sigismund (1386—1437.).
Po slici Albrechta Dürera (1471—1528.) u germanskom muzeju u Nürnbergu.

Ilirsko se je ime zabranjivalo za novine i javne spise, a napose u školi i kod javnih rasprava. Kraljevska je odluka objelodanjena 18. januara 1843.

U januaru 1843. stade izlaziti »Danica Ilirska« pod imenom »Hrvatska, Slavonska i Dalmatinska«, a Gajeve »Ilirske Narodne Novine« dobiše ime: »Narodne Novine«.[1]

Hrvatski sabor sastao se je 22. aprila g. 1843. Bio je to prv sabor, na kojem se pojaviše stranke ilirska i hrvatsko-ugarska. Ova potonja je dovela na sabor preko dvije tisuće Turopoljaca i drugih seljačkih plemića i banderijalaca, samih oruzanih ljudi.

Saborski članak I.: 1843. veli o tom:

»Župan turopoljski Antun Danilo Josipovich i drugi, koji s njime jednako misle, namjeravahu dovesti u Zagreb prosto plemstvo općine turopoljske proti starinskom običaju (budući da prosto plemstvo nit je dosad ikad državna spravišća polazilo, niti samo glavom državne poklisare izabiralo). Što smo se bojali, to se i dogodilo. Na urečeni dan dodje u Zagreb osim Turopoljaca sila i drugih prostih plemića iz varmedje zagrebačke (imenito od Sv. Ivana, iz Moravča, Šašinovca i Jamnice) svega preko 300 glava, oboružanih sabljama, sjekirama, toljagama i željezom okovanim štapovima. Uslijed toga držala je nj. eks. ban konferenciju s zastupnicima sviju oblasti, prelatima i velikašima ovih kraljevina, u kojoj s privolom sviju zastupnika kraljevine Hrvatske i Slavonije odlučeno bude, da se u takvim okolnostima, i da se zapriječe svi prestupci, koje bi spomenuto prosto plemstvo počiniti moglo, državno spravište na 22. aprila (1843.) otvoriti ne može«.

Kad je zatim 24. aprila otvorio ban sabor svojim govorom, ustade župan Antun Danijel Josipovich i uloži protest, što se sabor nije otvorio dva dana prije, kako je bilo urečeno. Staleži zabaciše taj prosvjed, jer je predsjedniku to slobodno bilo, a osim toga »otpor jednog jedinog čovjeka u javnim skupštinama ne imade mjesta«.

Napokon nisu ni Gajeve novine mogle šutiti o turopoljskim stvarima. Jedan od Ilirskih prvaka, odvjetnik Žerjavić, napisa raspravu u više brojeva pod naslovom; »Turovo polje i ugarske varmegje«.

Najprije se ljuti pisac na Madžare, što su se prenaglili, potpomažući Turopoljce i njihovu tužbu, prije nego što su se uvjerili o istinitosti njihove reprezentacije. On se zato diže i hoće da strani i domaći svijet pouči o ustroju turopoljske općine. Općina ova nepre-

[1] Šurmin, Hrvatski preporod II., str. 235 i 236.

stanim nasilnim diobama, nasljednim i drugim pravdama, ne mogavši namirivati prevelike troškove i takse, kojima je vodjenje pravda kod običnih sudova oteščano, dobila je od bana Eszterhazy-a god. 1735. u slici kompromisa neke uredbe, po kojima je ona mogla svoje parnice uz male takse svome županu podnesti na presudbu . . . U ostalom spada općina u svim političkim poslovima pod zagrebačku županiju. Ona dakle nije nikakovo od zagrebačke županije neodvisno tijelo, zato su krivo učinile madžarske županije, kad su pismo turopoljske općine primile kao valjano i zakonito; time su ne samo temelj od više stoljeća uzdrmale . . . Branivši Turopoljce — veli Žerjavić — ne imadu pojma o konstitucionalnoj slobodi i ne poznadu posebna prava Hrvatske. Svaka je županija naprama drugoj za sebe nezavisna savezna država, koja poslove svoje po starim i mjesnim običajima vodi i ravna. Ni jednoj drugoj županiji ne pripada pravo miješat se u njezine poslove, glede kojih je županija jedino kralju odgovarati duzna. Madžarske su županije dakle vlastito svoje dostojanstvo okrnjile, kad su neosnovane tužbe turopoljske općine, koja zakonitoj svojoj županiji uskraćuje posluh, s pohvalom primile i što više, još ju i potpomagale. Sveta je dakle dužnost madzarskih županija bila, turopoljskoj općini njezino pismo natrag poslati i opomenuti ju, neka zakonitoj svojoj županiji poslušnom bude. I za to je marmoroška županija jedina medju svima, koje su turopoljsko pismo u pretres uzele, sigurno tako mislila i glede turopoljske prošnje tako se izrazila.

U madžarsko-hrvatskom zajedničkom saboru i to 24. maja g. 1843. držanoj sjednici Metel Ožegović latinskim govorom nije predao svoju vjerodajnicu, jer je starodavni običaj njegovih prešastnika bio, da tu predaju u obliku lista personala, a to je i ovaj put učinjeno. Na taj govor ustade barun Stojka (Marmaroš) i primjeti, da je nekoga čuo govoriti stranim jezikom i da je tek po personalu saznao, da je to zastupnik hrvatski, za to umoljava predsjednika, neka se pobrine, da se u buduće takova sablazan ne dogodi, jer inače bi se moglo dogoditi, da će svako po svojoj volji govoriti svakakim jezikom. Iza kratke primjetbe personala, neka bi se za ovaj put još pustilo govoriti Hrvatima latinski, ustade Antun pl. Josipovich i reče: »Ja sam već u okružnoj sjednici protestovao protiv izbora hrvatskoga zastupnika, koji izbor nije onako proveden, kako bi imao biti, jer su zastupnici, izabrani po ilirskoj stranci i biskupu zagrebačkome, potlačivši ugarske stranke. U povodu svojega protesta navest ću i svoje razloge; za to molim staleže, da sadanje hrvatske zastupnike tako dugo ne smatraju zastupnicima, dok ove razloge ne

podnesem.« Saborski predsjednik opominje Josipovicha, da mu je doduše slobodno protestirati, ali da su vjerodajnice hrvatskih zastupnika u redu.

Mavro Szentkiraly, peštanski zastupnik, ne će da iztražuje, u koliko su tužbe turopoljskoga župana ispravne, al Madžare boli, što su im se Hrvati otudjili, te što im se nikako ne će da približe, a što se već tijem pokazuje, da im je dan naputak da latinski govore. U ostalom imadu se hrvatski zastupnici baš tako, kao i svaki drugi, odluci većine pokoriti, jer bez toga ne može kuća postojati. Personal žali takodjer spor izmedju Hrvata i Madzara, te želi, da hrvatski zastupnici madžarski govore, ipak misli, da bi im se, jer im to njihove instrukcije zabranjuju to pripustilo. Dragutin Klobučarić, zastupnik hrvatski, pozivlje se na to, da je Hrvatima po zakonu od g. 1805. dozvoljeno, latinski jezik kod kuće rabiti. Tako je protestirao proti Josipovića i zagrebački kanonik Mravinac.

30. maja 1843. u okružnoj sjednici izvijestila je deputacija, da je doduše našla vjerodajnice hrvatske u redu, ali da je župan turopoljski protiv njih protestirao. Prosvjed je opisao poznate zgode od 22. aprila kod izbora, kojemu nije turopoljsko plemstvo pripušteno. Josipović je u svom prosvjedu istaknuo, da se je ilirska stranka prestrašila ogromnoga broja plemića i da je nagovorila bana, neka odgodi izbor. Drugi pako dan, da ga je biskup s velikim županom nagovorio, da je ustanovio izbor na 24. aprila, kad je tek nekoliko Iliraca bilo nazočno, medju kojima i nešto neplemića, dok Turopoljci nijesu pripušteni k izboru. To je pak protuzakonje i bezakonje. Običaj je bio, da su Turopoljci birali dostojanstvenike. Za to su Turopoljci odmah poslije izbora protestirali, ali budući da je njihov protest pozdravljen s rugom i psovkama, udaljili su se, pak sada daje staležima svoj protest, te moli, da se nuncije hrvatske ne prizna takovima. Zatim je pročitan protest protiv izbora od hrvatskih nekih velikaša i plemića, koji je već uložen za samog sabora. Pročitana je i povelja kralja Matije o pravu glasanja ukupnog hrvatskog plemstva. Ožegović je na to govorio protiv Josipovicha, a izredali se još neki govornici. Odlučilo se je stvar pobliže ispitati.[1]

U desetoj okružnoj sjednica 2. juna otvorio je debatu o turopoljskom pitanju Eugen Kállay, čanadski zastupnik. Optužio je Hrvate, da su nezahvalni, a vlada da ne pazi dosta na hrvatske smutnje i da ne uvidja, da je otkako Poljska pala, Ugarska jedini bedem protiv Rusije, kako je nekoč bila predzidje protiv Turaka. Treba dakle,

[1] Vierteljahrschrift aus und für Ungarn Leipzig 1843. III. str. 55.

da vlada ukine zlo naneseno Turopoljcima.« Kubinyi zastupnik nógradski pozvao se je na svoje putovanje po Hrvatskoj. On je najme g. 1842. bio u Hrvatskoj i na vlastite oči promatrao ilirski pokret. On je vidio silnu mržnju Ilira na sve, što je madžarsko. On ne želi istraživati, ukoliko je tuj kriva moskovska propaganda ili ideja panslavizma. U svakom je slučaju velika opasnost za madžarsku državnu ideju. Treba Hrvatsku iz tog labirinta izvući. Mnogo je čitavoj stvari kriv red i uzgoj, jer svećenstvo već u sitne djece uzgaja mržnju protiv Madžara. Vlada je postupala lijeno, dapače ulijala je ulje u vatru, kad je još začetniku Gaju podala dijamantni prsten, a Draškoviću red. Treba da svi Madžari odlučno stupe na stranu župana turopoljskoga, to više, jer je donio povelje iz dobe kralja Matije, koje jasno dokazuju, da je plemstvo turopoljsko istisnuto iz svojih pravica.

Iza toga govora ustade župan turopoljski Antun Josipovich i pozva staleže, da već jednom nešta porade, jer se od vlade Turopoljci ne mogu ničemu nadati. Njega progone bijesno Iliri. On treba pomoći. Neka virovitički zastupnik potvrdi, da su Turopoljci u pravu. Ta on je sam na svoje oči vidio, kako su Turopoljci glasovali. Govorili su o toj stvari još Semsey i Rékássy. Ovaj potonji naglasi, kako taj spor izmedju Iliraca i Turopoljaca imade u sebi klicu najgore borbe. Otac sina, sin oca progoni, ako ovaj spada drugoj stranci. Za to se ne smije dulje oklijevati. Zsedenyi zaželio je, da se uopće sada ne govori o Ilirizmu, jer je to prevažno pitanje i treba pouke. Turopoljci su u ostalom sami krivi, što su isključeni od izbora. Zašto su otišli? Da su ostali u Zagrebu, mogli su lijepo glasovati. On za to predlaže, da se preko turopoljskog pitanja predje na dnevni red. Török, zastupnik aradski naglasuje, da Iliri u zadnjih 50 godina postaju sve silniji. O ilirskom pitanju neka se tek onda govori, kad se bude govorilo ex professo protiv Rusije. Sad se neka samo turopoljska tužba, kao svaka druga tužba podastre vladi.

Na to je progovorio Somsich, zastupnik somogjske županije: Glavno sijelo pokreta je Zagreb. Zlo je staro. Tužba turopoljska samo je simptom bolesti. Treba sam izvor bolesti začepiti. I za to ne smijemo te dvije stvari jednu od druge odijeliti, kako bi Zsedenyi htio, premda će doći vrijeme, kad ćemo o Ilirizmu progovoriti ex asse. Neka kralj sazove hrvatski sabor, da taj sabor istraži tegobe.

Virovitički župan Salopek reče: Župan turopoljski pozvao se je na njega, da potvrdi, da i praktično postoje pravice turopoljskoga plemstva, da dadu glasove svoje u hrvatskom saboru. On može, kao svjedok, koji je na svoje oči gledao, posvjedočiti, da je veliki župan,

kad se je radilo o tom, neka bi se ban hrvatski izabrao kapetanom Hrvatske, dao glasovati aklamacijom. A tom zgodom glasovali su svi nazočni plemići, dakle i Turopoljci. To je vidio. U turopoljskoj stvari ipak ne može glasovati, jer ne ima za to naputka.

Žitvaj, zastupnik srijemske županije, izjavio je, da su Srijemci i Slavonci posve uz Madžare, i to riječju i srcem. A tako i većina Hrvata. Na to je stao dokazivati, da pravo virilnih glasova pristoji plemstvu. On je pročitao kao dokaze dekret kralja Matije od god. 1477. i 95. članak od god. 1723., u kojima se govori o pravima, koje ima Turopolje. Da je plemstvo neprestance vršilo to svoje neosporno pravo, vidi se otud, da se govori o silnoj množini plemstva, koje je došlo k saboru god. 1800. God. 1827. tužio se je dapače Srijem, da njihovih malo zastupnika mora uvijek past sa svojim predlozima, jer ih uvijek mogu nadglasati zagrebački i turopoljski plemići. Za to je Srijem dapače odlučio, da više nit ne će slati svojih zastupnika na hrvatski sabor. Naročito se je Srijem potužio na dvostruki teret, da mora slati zastupnike u ugarski i u hrvatski sabor a da ipak ne ima onih koristi otud, kakove uživaju Hrvati. Godine 1830. zahtijevao je Srijem, da se uredi pitanje glasanja u hrvatskom saboru. 1838. bio je Žitvaj sam svjedokom, kako su stotine i stotine prostih plemića glasovali na hrvatskom saboru. On dakle smatra, da je tužba turopoljskoga župana pravedna i glasovat će, prema svojem naputku za to, da se piše vladi.

Ungvarski zastupnik izjavio se je za Turopoljce. Na to ustade Klauzal i izreče oštar govor protiv Iliraca: Velika je briga poradi Ilira. Naročito je svećenstvo mnogo krivo. Pogledamo li imenik t. zv. čitaonice i »Matice Ilirske«, to ćemo jedva 60 imena plemića naći, al zato 260 svećenika. Klauzal misli, da je svećenstvo ilirski pokret pokrenulo, da Hrvate pobuni protiv protestanata, a u tom ga mnijenju još više utvrdjuje okolnost, da je duh tolerancije god. 1832. u Hrvatskoj bio mnogo rasireniji no g. 1839. U prvom saboru je najmetek s jednim glasom pao predlog, da se dadu gradjanska prava protestantima u Hrvatskoj, a u drugom bilo je već mnogo glasova protiv protestanata. Svećenstvo je ustalo protiv tri milijuna madžarskih gradjana. Ali neka pomisli, da će budućnost biti pod paladijem ugarskoga ustava. Drugi razlog, da se je tako žestoko uspirio ilirski pokret, krivnja je vlade, što je, umjesto da nagradi domovinske književnike, odlikovala »nesretnim umom obdarena« Gaja. Taj sanja o velikoj ilirskoj monarkiji, u kojoj će biti Srbija, Bosna, Hrvatska, Dalmacija i mnoštvo madžarskih županija. A obretnika te nesretne ideje nagradjuje vlada! Govornik iščekuje bar sada od vlade, da će

izgrednike kazniti, da potlačeni ne uskolebaju i ne očajaju, jer oboje je opasno. »Mi moramo sve za Turopolje učiniti«. Kad bi govornik prije još i sumnjao u pravo Turopoljaca, sad ga je srijemski zastupnik posve uvjerio.

Protiv svih tih napadaja na Ilirce ustao je napokon hrvatski nuncij Metel Ožegović, zahtijevajući prema onoj »audiatur et altera pars«, neka vlada posluša i drugu stranu, al na to ju ne treba ugarski sabor pozivati, jer to se protivi municipalnim samosvojnim pravicama Hrvatske, koja je autonomna u tim poslovima. U ostalom on ne priznaje pravo virilnog glasa pojedinim turopoljskim plemićima. Ta i virovitički zastupnik zanijekao im je to pravo. — Iza Ožegovića ustao je virovitički zastupnik: »Ja nijesam porekao, samo sam spomenuo, što sam vidio na svoje oči.« Iza govora još nekolicine zastupnika odlučeno je:

»Vlada se pozivlje, da tužbu Turopolja, istrazi na iznova sazvanom, hrvatskom saboru.[1]

I 20. juna 1843. govorilo se je o Turopoljcima, pa kad je Ožegović, prema svom naputku, nastojao latinski govoriti, nastade žestoka debata protiv toga, jer da je diplomatski jezik samo madzarski, a tako bude zaključeno, al se hrvatski zastupnici ne htjedoše tomu pokoriti, jer se tom odlukom krše municipalna prava Hrvatske, pak su prema tome 28. juna predali svoj latinski protest protiv te odluke.

Stalezi nisu pústili, nit da se čita taj protest, prvo, jer je bio pisan latinski, a drugo zato, jer nije podesno, da se uobičaji prosvjed protiv odluka već jednom izrečenih.

U junu moglo se je nastaviti s turopoljskim pitanjem. Izjavio je kr. personal, govoreći, da se daleko povećava opasnost ilirizma, neka odgode turopoljsku stvar, jer još nije dikasterialiter raspravljena. Moric Szentkirály opro se je personalu i istaknuo, da je posve krivo njegovo mnijenje«. Ilirci govore, da treba Madžarima ušesa odrezati, da ih treba raskomadati. Mislim, da imamo pravo govoriti, da je ilirizam opasan«. Tomu se je mnijenju pridružio Franjo Kubinyi i Beöthy. Spomenuo se i »Mali katekizam za velike ljude«, gdje je program ilirizma.

Klauzal i opet istaknu sanjarije, koje bi rado Hrvatsku spojile s Bosnom i Srbijom pak i s Rusijom. — Kad se je zbio izbor u zagrebačkoj zupaniji, nesretne uspomene, ilirska je stranka tako književno poradila, da su se junaci na peru opasali sabljama i prolili

[1] Vierteljahrschrift aus und für Ungarn. 1843. Leipzig. III. str. 57.—62

krv svojih sugradjana. Vlada se je onda makla. Al što je bio rezultat? Izvrstan čovjek, čovjek povjerenja imenovan je banom, imenovan je komesar, jedan vojnički zapovjednik, žestoki pomagač ilirstva je otstranjen. Al što je učinio komesar? Tri su mjeseca prošla, i nije ga na mjestu i ništa ne radi. Izgleda, kanda će vlada s eneržijom na posao, a onda opet klone. Szemere je nazvao dapače komesara šarlatanom, a protestira protiv izraza sjedinjene zemlje, treba reći podložene (partes subjectas). Poznajemo — viknu taj govornik — mi.sanjarije onih, koji vlastitu narodnost nogama gaze, da na njezinim ruševinama sagrade gorostasni neki Eldorado. Mi se za njihove sanjarije ne bismo brinuli, al mi smo uvjereni, da se tuj radi o propasti sreće i slobode bratskog nam hrvatskog naroda. Turopoljske se reprezentacije neka odmah kralju pošalju. — I sada je ugarski državni sabor stvorio u istinu odluku, da se reprezentacija glede Turopolja pošalje kralju, tek se u njoj tužba u toliko ublažila, da nije opisana u apodiktičkom obliku, već u obliku citacije.

I u kući velikaša čitala se turopoljska tegoba 28. juna. Tu je najprije ban Haller protestirao svečano protiv riječi, koje se u toj tužbi nalaze, kao da je njega, bana, zagrebački biskup onom zgodom zaslijepio i rece, da se je sva ona stvar dogodila bez tudjeg utjecaja, po njegovu uvjerenju. Za to će on samom kralju odgovarati. Ako i štuje državni sabor, on ga ne smatra svojim sucem i zato se ne misli opravdavati, al spreman je uvijek izvijestiti. On će izbor hrvatskih zastupnika tako dugo smatrati zakonitim, dok ga god zakoniti sud ne iznadje nezakonitim. Iza banove izjave pročitana su sva pisma glede te tegobe. — Prvomu dade predsjednik u debati riječ zagrebačkomu biskupu, protiv koga je bila uperena »glavna strijela krivnje«. Biskup Juraj Haulik govorio je na to. On reče, da po načelu, koje su ustanovili sami velikaši i na državnom saboru izrekli, ne želi zastupnička kuća upuštati se u pretres naputaka i izbora. Ako to valja o pojedinim županijama, to više valja o izboru kraljevine Hrvatske i Slavonije. Nu i zakoni ugarski, naročito 58. čl. od god 1791. podijelio je pravo hrvatskomu saboru, da sve svoje municipalne predmete sam obavljati može. Sadašnji korak staleža je dakle protuzakonit. U samoj tužbi zgode su u ostalom posve izopačene, pak će razdraživati i više i onako razdražene ljude u Hrvatskoj. Za to će on reći istinu. Na hrvatski sabor zove se banskim pismom 173 osobe, medju kojima 6 velikih župana, 8 biskupa, 5 kaptola, 7 kraljevskih gradova, medju kojima i turopoljski župan. Dionici vijećanja i izbora samo su ovi upravnici, nipošto pako čitavo plemstvo. Ta ovo je i onako u svakoj županiji sa dva zastupnika zastupano.

Da bi više tisuća plemića izabirati moglo, to se već ni sa reprezentativnim sistemom ne slaže. Nu turopoljski plemići ni u vlastitim spravištima ne imadu osobno glas, jer ondje samo seoski suci imadu

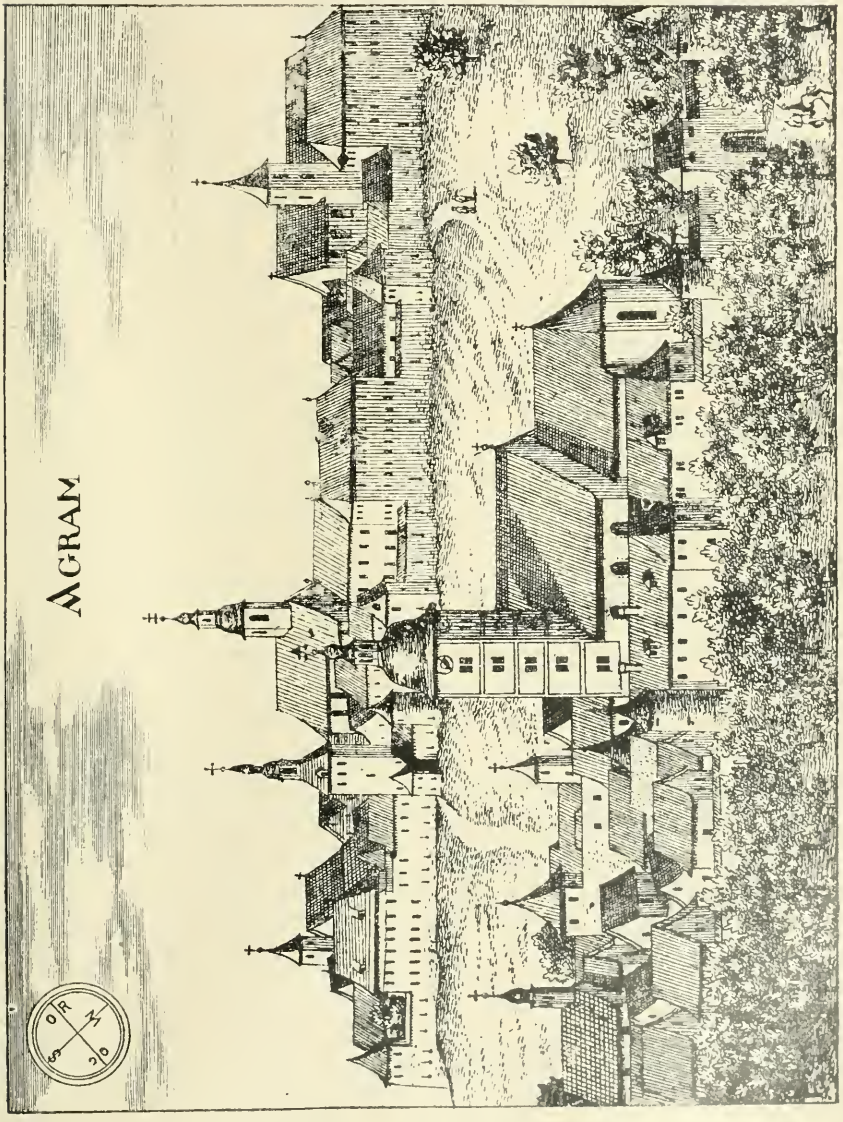

Zagreb god. 1689. Iz Valvasorovog djela: Ehre des Herzogth. Krains.

pravo glasa. Bio bi dakle absurd, da imadu glas pojedini na saboru. Pročitana pisma ne imadu dokazne moći, jer kralj Matija dopušta istina plemićima, da biraju prabiljeznika, al ne govori o tom, tko je

u saboru. U ostalom u 400 godina mnogo se je promijenilo. Govornik (Haulik) bio je već na pet hrvatskih sabora, trima je bio i predsjednikom, nu nikada nije on ondje niti jednoga turopoljskoga plemića vidio. Pitao je o tom još i više nego dvadeset uglednika i svi se složiše u tom, da turopoljski plemići nisu imali pristup u hrvatski sabor. Dakle ako su možda ipak bili, to ih je za cijelo bio vrlo neznatan i neopažen broj. Ali da ih je na stotine i oružanih dolazilo, da je svaki pojedini imao pravo glasati u saboru, to naprosto nije istina. U ostalom, da su sve i dolazili, to još ne bi ništa značilo, jer i na ugarski državni sabor dolaze ne samo oni, koji ne imadu pravo glasa, već i plemićki mladići. A na galerije dolazi još i krasni spol. Al šta bi se reklo, da na ugarski sabor dodje n. pr. 2 do 3 tisuće oboružanih plemića iz Csalaköza. I hrvatski sabor saboruje kod otvorenih vrata i jer ne ima galerija, to svaki čovjek može ući u dvoranu. Nu za to se ne može tvrditi, da svaki nazočan ima pravo glasa. A da je predsjednik odgodio sabor na treći dan, bilo je to njegovo neosporivo pravo, a učinio je dobro, jer gdje nagrne 7 do 8 stotina seoskih plemića, oružanih sabljama, buzdovanima, zaoštrenim toljagama i korbačima, gdje kolovodje njihovi o osveti govore, kojoj je ura udarila, gdje isti ovi kolovodje na upit banov odgovaraju, da ne mogu jamčit za mir, gdje su ljudi na ulicama kamenje i cigle sgrtali, u takvoj prilici nalagao je zdrav razum odgodu sjednice. Tek, kad je oružano plemstvo otišlo, sazvan je sabor, upitav prije konferenciju većine zastupnika. Ni to ne stoji, da se plemići turopoljski nisu na sabor mogli vratiti, jer stanuju sati dva i tri od Zagreba. Da je govornik bana zaslijepio, to mogu oprovrći svi nazočni velikaši. Da bi doduše sebi za čast smatrao, da mu je ona misao u glavi nikla, koja je jedina bila podobna odvratiti opasnost no toga ban nije trebao. U ostalom, neka hvale Bogu Turopoljci, da sjednice nije bilo, jer da se je prvi dan držala, mnogi bi izgubio život, tako su ogorčili mnoga srca. Smiješno je ipak, kad se u tuzbi navodi, da je on (Haulik) narotio i sgrnuo dvije do tri sto, oruzanih kuburama i pištoljama, svećenika. U cijelom saboru nije bilo više od 11 svećenika. Župan ga prikorava, da je branič Ilira, al on to nije, jedino je rasadnik sloge, pravice i mira. On je rodjen u Ugarskoj i zahvalan je svojoj domovini. Protiv ilirskih svećenika je dapače i strogo postupao, al zupanovoj stranci se nije pridruzio, jer njegova stranka s vratima zajedno u kuću provaljuje i nema povjerenja u Hrvatskoj. Govornik nije nikad bio ilirske stranke niti vodja, niti kapral, a nije bio niti zasljepilac. Smiješno je, da je on bana i druge ljude medju Ilire zagnao. »I akoprem se je župan od

onda velike časti dopao, pak jošte i županijama obećaje svoju zaštitu: ipak ona općina, koju zastupa, bit će slaba pomoć madzarštini u Hrvatskoj, i to s toga već, jer su rijetki tamo ljudi, koji bi madzarsku riječ od kineske razlikovati mogli ... Što se je u novije doba ova općina upustila u madzarsko dopisivanje s ugarskim županijama, to je osim madžarizacije još nešto drugo skriva«.[1]

Grof Erdödy reče, da bi bio sretan, kad bi mogao i znao madzarski govoriti. Njegovo ime stoji pod protestom. On smatra postupak na hrvatskom saboru nezakonitim. Ne će ipak tužiti bana, jer je taj tek nekoliko mjeseci u Hrvatskoj i ne može da pozna posve zakone. Što su Turopoljci došli oboružani, to im se ne smije zamjeriti, jer su prije deset mjeseci došli neoružani, pak su nastradali i izagnani sa izborišta. Ali plemići su se na trgu ipak ponašali plemenito i čedno. O glasovima Turopoljaca dosta je teško govoriti. Jer ako i biskup zagrebački u pet sabora nije vidio n i j e d n o g a turopoljskoga plemića, bilo je zato opet ljudi, koji su ih sijaset vidjeli. Ali je dosele izmedju bana i plemstva postojao neki patriarkalni odnošaj, zato niti ne ima dnevnika saborskih, već samo zapisnika, koji ni o čem ne govore, već samo donose rezultate vijećanja. Govornik se je pozvao na brošuru grofa Janka Draškovića i razlozio, da Ilirci idu zatim, da se posve otrgnu od Ugarske. Sam palatin progovorio je iza Erdöda i rekao, da su se dosele svi članovi države smatrali Ugrima. Tko u Ugarskoj stanuje, bio kojeg mu drago jezika, on je Ugrin. Tuj ne ima Ilira, tuj je samo jedna narodnost, ugarska. Al tuj se radi o turopoljskoj tužbi, a ne o ilirizmu, zato moli govornika, da ne zastranjuje.

Barun Levin R a u c h, hrvatski velikaš, upozorava, da će, kad bude govor o ilirizmu, navesti njegove opasne nauke, buntovne proklamacije, pjesme rugalice, koje su i s više strane osudjene i zabranjene. »Ja ću očitovati, da Iliri za to imadu crvene opanke i crvene revolucijone kape, da se u slučaju revolucije prepoznadu i ne pokolju. Očitovat ću, da su Ilirci tudju zastavu u noći blagoslovili i da su se i opet urotili u ponoći pod vedrim nebom s golim sabljama proti 40. članku god. 1536., koji pod kaznom nevjere zabranjuje urote. Ja ću pokazati, kakovu književnost u ilirskim novinama širi poznati, i kako ga neki izvrsni član naše domovine prozva, s nesretnim mozgom obdareni Gaj. Kakove neobuzdanosti, kakove nauke mladićima i seminarcima sadi, kako objavlja: da će doskora ovdje, u Pozunu, Rus davati zakone; da će Rus svakom slavenskom narodu, koji se k njemu

[1] Nar. Nov. 1843., str. 243 i dalje.

pridruzi, dati ustav; ja ću razjasniti, da ilirski »Živio« ide ruskome caru i kako Ilirci pogrdjuju neilirce i kako ih progone; ja ću dokazati, da Ilirci sa svojom zvijezdom i polumjesecom misle da se otrgnu od Ugarske i u svezi s drugim slavenskim narodima žele da osnuju veliko ilirsko carstvo. Mogu dokazati, da tu osnovu imadu već od god. 1832., dakle da velike ilirske sanje nisu nikakva reakcija, već prava akcija u smjeru te svrhe. Ilirci samo tako dugo govore o ugarskom ustavu, dok ne nadju druge putove. — Rauch se je na to oborio na biskupa Haulika i otkresao mu, da i poslije, kako je kralj osudio ilirizam, ipak potpomaže buntovnike. Kad su crnoškolci pogrdili bana, kad su htjeli da dignu bunu, kad su kralja vrijedjali, još i onda je biskup povladjivao svećenstvu, koje drži s Ilirima.

Napokon je i Rauch iza toga zastranjenja prošao na turopoljsko pitanje. On reče, da je neosporivo pravo Turopoljaca, glasati pojedince. I ovi su brojno došli, a Ilirci su drhtali, drhtao je i neki stanoviti poglavica (mislio je Haulika), jer je izgledalo, da će Ilirci pasti. Da to poglavica zapriječi, izmislio je političku stranputicu, koja se mora osuditi. Skupština je, a da nije počela, raspuštena, a iza tri dana obavljena, što je protuzakonito. »Budući da nisam, reče Rauch, niti čovjek ruske knute, niti ilirska crvenkapa, već kralju vjeran član ugarskog naroda, a vlada odgadja sa zakonitim radom, koji je nastao, to pristajem uz nuncij staleza.«

Nikola Széchén branio je Ilire, dok je opet Aleksandar Drašković sasuo na njih kišu srčbe: »Tridesetog marta prošla je godina, kad se je, ona iz pakla planula ideja ilirizma utjelovila i u čitavoj ogavnosti pokazala. Ilirci su oružjem navalili na plemiće. Plemići su ih mogli oružjem napasti, al oni izabraše blaži način. Plemstvo turopoljsko obratilo se je kralju i županijama s izjavom, da ne priznaje nezakonite oblasti. I hrvatska je stranka podastrla reprezentaciju kralju. Taj je poslao komesara, al taj je došao tek poslije tri mjeseca i onda prekinuo istragu. Sve tužbe protiv Ilira prezreo je komesar. I godina je prošla.« I on se pridruzuje nunciju. Još su govorili i drugi govornici. Palfi je nazvao zagrebačkoga biskupa strašilom. I grof Kazimir Baćani se je pridružio Palfiju, te požalio, da je turopoljsko plemstvo isključeno od izbora radi individua, »kojega kraljevstvo za pravo ne bi imalo biti na ovom svijetu, da sluša riječi Kristove«.

Grof Antun Széchén reče, da su staleži samo zato sastavili nuncij, jer su jednostrano obaviješteni od turopoljskog župana. Ta stvar neka se prepusti vladi, jer se ne da naprečac riješiti, već je stvar duge prouke.

Biskup senjski Ožegović pripovijedao je, da je već kao djak

s drugim djacima često bio u hrvatskom saboru, pa da su i vikali, pa ipak niko ne može otuda zaključiti, da je to zakonito bilo. Tako niti nazočnost Turopoljaca g. 1800. ne znači ništa. Što je turopoljski župan ostavio skupštinu, sam si je kriv. Drugi potpisani prosvjedači, neka se tješe, da je nepozvanom gostu mjesto za vratima. Tužba je neopravdana. Ne postoji zakon, koji bi odredjivao virilno pravo pojedinih Turopoljaca. Nuncij neka se natrag pošalje staležima, a Turopoljci, neka se sami tuže kralju, a Hrvatima neka se prepusti, da si urede svoj sabor po volji. I barun Franjo Kulmer izrazio se je, da je izbor bio posve zakonit. Gotovo svi hrvatski velikaši i biskupi govorili su o nunciju.

Majthenyi, veliki župan liptovski, jasno je rekao, da Madžari za to simpatiziraju sa županom turopoljskim, jer ga smatraju revnikom madžarske ideje u Hrvatskoj, ipak je protiv nuncija, jer je u obliku pogriješan.

Haulik je još odgovorio Rauchu i drugim napadačima. Većina velikaša napokon je odlučila, da se od staleža ima zatražiti, neka odustanu od svojih, u nunciju izraženih želja.[1]

Velikaši odlučiše na to odgovoriti staležima, a taj odgovor pročitan je u 36. okružnoj sjednici 8. augusta. Govornici ustadoše proti velikaša te rekoše, da treba pomoći potlačenima Turopoljcima. Jedan govornik reče, da sé putem, koji je spomenut u reprezentaciji, to učinit ne može, jer Hrvatska ima svoja posebna prava, al za to se neka reprezentacija tako prenapravi, da bi se kralj umolio, neka tužiteljima pomogne. Turopoljci — reče neki govornik — manja su i potlačena stranka, koja pomoć Madžara pravom zahtijeva i koju bi samo otudjili, ako se ostave bez pomoći. Ali drugi govornici rekoše, da osnovu reprezentacije ne treba promijeniti.

Ali staleži ustrajaše kod nuncija. Velikaši nisu mogli da obore razloge njihove, dakle treba tužbu podastrijeti kralju i to više, jer je onda stigla i druga molba saboru, u kojoj šest stotina plemića zagrebačke županije, slično Turopoljcima, prosvjeduju protiv izbora i mole državni sabor, da im pomogne.

Napokon je došao mjesec decembar i približila se je restauracija.

Smičiklas u svojoj povijesti (knj. II. str. 458.) piše o njoj tek malo: »9. decembra imala se je obavljati velika skupština županije zagrebačke. Obadvije stranke nadjoše se oružane na taj dan na trgu sv. Marka. Prije, nego što je počela skupština, sraziše se do krvi sluge baruna Levina Raucha, stojeći uz oružana svoga gospodara

[1] Vierteljahrschrift aus und für Ungarn 1843., str. 54—99.

ubiše iz puške jednoga čovjeka grofa Nugenta, a gospoda madzarske stranke tu palu žrtvu na komade razsjekoše, kako pripovijedaju očevidci. Razbijanje i pucanje, metež i urlikanje ispunjavalo je gornji grad zagrebački i prelijevalo se po drugih stranah grada. Više ljudi s jedne i s druge strane bude ranjeno. Krv je potekla, slijepo bijesnilo istom pravo započelo.

Skupština se dakako nije drzala. Magjarska stranka dizala je viku, da su Iliri krivi ovomu prolijevanju krvi; tužbami dopriješe i do prijestola pod zaštitom ugarskoga palatina . . .«

Stvar se je ovako dogodila.

Zdenčaj je kongregaciju urekao za 4. decembra 1843., ali jer je dan iza toga sajam, odgodio istu.

Već dan prije skupštine došli su mnogi Turopoljci u grad, al tu budu dočekani porugama i napadajima. Neki čovjek rekao je dapače ispred kavane, da će sutradan slaviti Hrvati svoju Bartolomejsku noć. U noći su u zagrebačkim ulicama bili prilijepljeni veliki oglasi djela »Ogledalo Iliriuma« što je već ispred dvije godine izašlo. O ponoći prolazila je ilirska omladina s debelim štapovima ulicama gradskim i pjevajući davorije. Došavši do kuće žene turopoljskoga župana polupa sve prozore.[1]

Već davno[2] prije 9. decembra bojali se Iliri turopoljskog napadaja, to više jer su čuli, da će ovi razoriti Gajevu tiskaru, za to je grof Albert Nugent opet došao sa sto trideset slobodnjaka serežana. Priredila se i mladež. Već 8. decembra došlo je sedam sto oboružanih Turopoljaca. Gradjani su to sa stravom gledali, jer je u isto vrijeme bila u Zagrebu garnizovana madžarska momčad sa fanatičkim podčasnicima pa i časnicima. 9. su se skupili Turopoljci na Markovom trgu. Turopoljci ovaj put nisu imali u svojoj sredini svog glavnog vodju Josipovicha, koji se upravo nalazio u državnom saboru u Požunu. Svejedno se sabraše u njegovoj kući i pokušaše u dvoru ove kuće obdržavati skupštinu i restauraciju. Izabraše zaista tri podžupana sve bez povjerenika, a onda izadjoše sa raznim oružjem i gotovo u vojnom redu, da osvoje županijsku zgradu makar i silom, te tamo dovrše restauraciju. U jutro 9. prosinca htio je u ostalom i Drag. Stajdaher mladi Ilirac još ispred kongregacije predati svoj votum separatum. Kad mu je u susret došao s južne promenade neki turopoljski plemić udari ga tako o šiju, da je taj, videći uz to da ga i drugi mladići progone, skočio preko plota i pre-

[1] Geschichte des Illyrismus. Leipzig 1849. str. 110.

[2] Spis pisan rukom Ljudevita Gaja u sveučilištnoj biblioteci u Zagrebu.

lomio si nogu[1]. Tako se je sa sviju strana nabralo dosta paljiva i na pojedinim mjestima grada dogodile se tučnjave, koje nisu dale slutiti na dobro.

Medjutim je već u čas, dok je još čitava gomila Turopoljaca bila u dvorištu Josipovicheve kuće i birala svoje ljude, odlučio je veliki župan u strahu, da krv ne proteće, odgoditi kongregaciju na neodredjeno vrijeme. Radi te odredbe veliki je dio općinstva pa i grof Nugent otišao s mjesta, veseleći se toj odredbi, jer da će se tako izbjeći neprilikama. Jedino kod kuće grofa Janka Draškovića stajalo je 130 serežana, što ih je za vlastitu sigurnost doveo grof Albert Nugent. Imali su crvene kape na glavi i koplja. Ondje se je našlo i nekoliko drugih ljudi. Odavle podjoše neki na Markov trg, da vide, hoće li se pojaviti Turopoljci sa svojim drugovima. Ali jedva što su do crkve sv. Marka došli, već ih četa od sedamsto Turopoljaca okruži, oboružanih pištoljama, sabljama i toljagama. Nastade gužva i za čas, već kod prve strke pade iz prvog reda Turopoljaca više hitaca. Slučajno su baš najžešći od Iliraca bili u opasnosti. I tako nastade očajna borba. Činilo se za čas da će četa Iliraca, u kojoj je bilo 25—30 mladića, žestokom svojom navalom poćerati Turopoljce. Ali sad se dogodi nešto nečuvena. Poput pelatona zakresaše s prozora jedne kuće na Markovu trgu, u kojoj su bili vodje Turopoljaca hitci iz pušaka, dva su Ilirca teško, dva lako ranjena. Na to su Ilirci bili prisiljeni, od njih nekoliko teško ranjenih, uzmaknuti u bližnju ulicu. Samo jedan Nugentov potčinjenik ostade na mjestu smrtno pogodjen hicem zemaljskog arkivara, sina referenta kr. ugar. dvorske kancelarije, dvorskog savjetnika Kuševića.[2] Ilirci su tvrdili, da Kušević, »mladi bjesomučnik« nije bio zadovoljan, što je tako usmrtio svoju žrtvu, već da je nemilosrdno sabljom udarao po jadniku, koji je moleći za milost, umirao. Grof Antun Erdödi, bivši časnik, jedan od vodja madžarsko-hrvatske stranke, udari takodjer po jadniku, koji je sretno sačuvao život u Napoleonskim ratovima, da nadje ovdje na Markovu trgu svoju smrt. Od Turopoljaca je četvorica ubijeno, a preko trideset ih je ranjeno. Kuća turopoljskoga župana postade taj dan bolnicom. Ostanci mrtvih Turopoljaca poslije su posve tiho sahranjeni. Odmah, kako su Ilirci uzmakli, stotine su Turopoljaca letile Gospodskom ulicom mimo kuće Gajeve. Gaj i njegovi bili su u strahu, da će u nju provaliti.

[1] Geschichte des Ilyrismus 1849. str. 110.

[2] Ilirci su uporno tvrdili, da je Aurel pl. Kušević ubojica, al on je pred istražni sud doveo trideset svjedoka, koji posvjedočiše njegov alibi. Gaj i njegovi su i za te svjedoke tvrdili, da su podmićeni.

*

Radi tog groznog dogodjaja sastalo se je vijeće poglavarstva i zastupstva, koje je zaključilo, da turopoljski plemići ne smiju više u kr. i slobodni grad Zagreb koračiti, jer se više imanje i život gradjana ne smije predati na milost i nemilost »buntovnika plemića«. Osim toga odabrano je posebno povjerenstvo od gradskih i županijskih činovnika, kojima je stavljena za dužnost zadaća, da istraže tačno sve te zgode, te da onda opsirno službeno izvijeste svoje poglavarstvo.

O tom dogadjaju palo mi je u ruke više preslušavanja ljudi, koji su sudjelovali u tom dogadjaju.

Zanimiv je izkaz Ivana Braunhofera pl. Braunhofskoga rodom iz Praga oberstleutnanta Erknerove 48. pukovnije u Zagrebu.

Na pitanje, neka bi izvijestio o »ekscesu«, što se je dogodio 9. decembra 1843. za županijske skupštine, odgovorio je on slijedeće: Po nalogu generala od 8. decembra 1843. imale su županijskoj skupštini prisustvovati četiri kumpanije od 7 sati u jutro do daljnje odredbe za svaki slučaj. Njemu je pako zem. zapovjednik general predao zapovjedništvo ove asistencije, koju bi eventualno trebao veliki župan zagrebačke županije. Tako je Braunhofer 9. decembra 1843. u jutro u osam sati s oba zapovjednika 1. divizije satnikom Desimonom i i satnikom Annakerom otišao k zapovjedniku generalu, da glede toga čuje daljnje naloge.

General mu u nazočnosti divizionera Webera i generala brigadira Šimunića izda nalog i upozori ga, da je, u slučaju kakove pobune odgovoran za život velikoga župana. O potrebi vojničke asistencije poručit će mu dodijeljeni politički povjerenik.

Na to Braunhofer ode na svoje mjesto na pojačanu glavnu stražu, gdje je i dalje boravio. Oba kapetana poslao je pako k njihovim divizijama u vojarnu, rekavši im, da će im potrebne zapovijedi dati izručiti po adjutantu bataljuna.

Braunhofer nastavlja za tim svoj izvještaj ovim riječima: »Kad sam pred glavnom stražom stajao, opazio sam, da su djaci, proti svakom običaju, već u devet sati odpušteni iz škole, poletili prema Markovu trgu.

Nekako oko $9^1/_4$ sati prije podne, pade više hitaca u okolici Markova trga. Ja sam to odmah dojavio zapovjednom generalu, koji se je upravo desio na sjednici u generalkomandi. U isto vrijeme dodje k njemu i politički povjerenik i vel. sudac Čačković s pismenom rekvizicijom velikoga zupana za vojničku pripomoć. Nj. Preuzvišenost zapovjednik general naloži mi odmah s pojačanjem glavne straže na Markov trg poći, sve gomile svjetine od Markova trga razagnati i poremećeni mir opet uspostaviti.

Budući da je, medjutim, mnogo svijeta s Markova trga kroz Jezuitsku i Bubnjarsku ulicu prema glavnoj straži bježalo, to je toj (straži) naloženo, da sa svojim pojačanjem nabije puške. Uz to se je svjetina razišla. Ja sam maršírao s pojačanjem glavne straže s bubnjanjem u »Gospodsku ulicu« i poslao sam u isto vrijeme g. podčastnika bat. adjutanta Lehnera po obe divizije u pripremi u općinsku vojarnu,

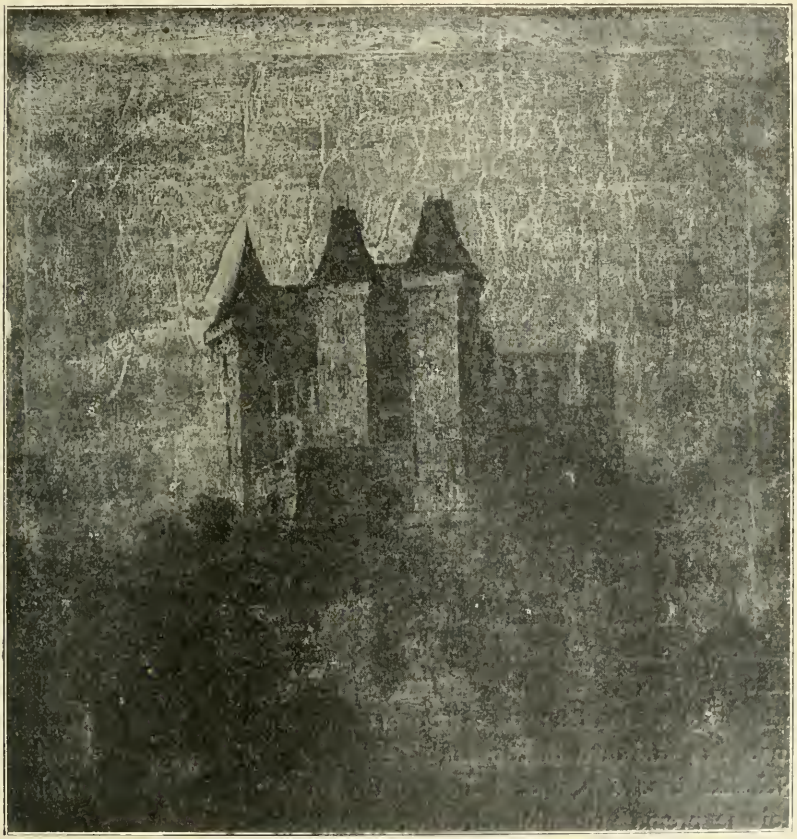

Medvedgrad u XVI. vijeku.
Izvorna uljena slika, nekoč u kaptolskoj vijećnici u Zagrebu, a sada u gradskom zagrebačkom muzeju.

koje bi bez odvlake imale najkraćim putem poći na Markov trg s dvije kumpanije i jedna u stan velikoga župana.

Na izlazu od »Gospodske ulice« i Markova trga našao sam ulicu zatvorenu znatnom množinom svijeta. Bilo je tu po prilici 700 prostih plemića od Turopolja, sv. Ivana i Stubice, svi su bili naoružani bilo sabljama, bilo jednocjevkama ili dvocjevkama. Ja sam odjašio

k njima, skup se je otvorio u sredini, ljudi stadoše mahati šeširima i vikati: »Éljen i Bravo«. Ja ih opomenuh, da se odstrane, da mir ne poremete, jer ću inače na žalost morati upotrijebiti silu«. Na to se je ta rpa posve mirno udaljila u Josipovichevu kuću — pustivši pojačanju glavne straže svoje mjesto — i, došavši na Markov trg, našao je Braunhofer kod stupa Majke Božje čovjeka, koji je ležao na uznak, bez oružja, te je iz više rana na glavi, vratu i doljnjem tijelu ranjen krvario. Da se tim neugodnim pogledom ne razdraže još i više i onako razdraženi ljudi, pak da se po mogućnosti i ranjeniku pomogne, dao ga je Braunhofer prenesti u gradsku vijećnicu. Taj čovjek bio je, kako se je poslije saznalo, podanik grofa Alberta Nugenta. Osim nekoliko znaličnika oko ranjenika i ljudi muškog i ženskog spola na prozorima, bio je sada Markov trg gotovo posve prazan. Puškaranje je prestalo. Braunhofer je na to naložio podčetniku Karneru, neka posjedne pokrajne ulice, da tako Markov trg ostane prazan.

Sam pako ode s političkim povjerenikom k velikom županu, koga nadje u njegovu stanu s više kanonika, plemića i s podžupanom Lentulajem te gradskim sucem Staidacherom. Izpriča im, šta se je dogodilo. Na Braunhoferov upit, šta će biti s Turopoljcima, koji se nalaze u Josipovichevoj kući, odvratio mu je veliki župan, da je doduše skupština za danas odkazana, al misli, da će mu Turopoljci poslati deputaciju, za to on na nju čeka i bilo bi dobro da i vojska pričeka na daljnje njegove intencije. Braunhofer je na to odjašio dò Kamenitih vratiju, da pričeka one čete, po koje je poslao.

Kad je došao do Kamenitih vrata sastane kakovih pedeset »crnoškolaca«, od kojih je veći dio bio oboružan debelim batinama, a neki, kako je vidio, i sabljama. I ti su vikali nerazumljive po nj' riječi i hrlili gore u Opatičku ulicu. Što su namjeravali i kamo su išli nije znao. Na Markovu ih trgu nije bilo, kako mu je Karner izvijestio. Nekoliko časova poslije, dodjoše četiri kumpanije iz občinske vojarne, koje je prema prijašnjoj odredbi porazmijestio.

Sve je bilo mirno do podne, al jer Braunhofer nije dobio nikakav nalog od vel. župana, a bojao se, da ne bi oružana svjetina krzmanje vojske smatrala slabošću, pošao je zapovj. generalu i izvijestio mu to svoje mnijenje. Taj ga posla vel. županu, neka što prije odredi, da se oružani ljudi iz grada udalje. Veliki župan obeća, da će Turopoljcima dati pismeni nalog, a Braunhofer ode opet k svojim četama. Ali prodje i ura, a obećane zapovijedi Turopoljcima nije bilo. Braunhofer posla adjutanta po pismo i taj ga zbilja donese k njemu, on ga pako uruči političkomu povjereniku. Bio je to spis latinski pisan, a povjerenik ga prevede na hrvatski.

Odmah na to ode Braunhofer i politički povjerenik s dva časnika u dvorište Josipovicheve kuće, gdje prisutnim Turopoljcima politički povjerenik stade čitati pismo velikoga župana. Turopoljci su ih doduše s početka dobro dočekali i šeširima im mahali, al pisma čitati nijesu dali, već su stali vikati: »Mi ne ćemo nikaj čuti, dok naša gospoda nisu totu«. Politički povjerenik prestane na to čitati i zapita, gdje su gospoda? Odgovor je bio, da upravo objeduju. Politički im povjerenik naloži, neka ih pozovu. Sada dodje više gospode, od koje je Braunhofer poznao samo Kuševića, Kosa i Pogledića, brata Josipovichke. Oni podjoše odmah k njemu i udvorno ga pozdraviše, ali ih Braunhofer uputi na političkog povjerenika, kao na organ županijske oblasti. Oni naložiše svjetini, koja je mrmljala: posluh! i sve je slušalo čitanje. Iza toga rekoše gospoda, da su Turopoljci i ostali plemići mirno htjeli da dodju u skupštinu, al da su ih na Markovu trgu ljudi od druge stranke dočekali hicima. Oni da bi i sada rado doma pošli, al da se boje napadaja. U takovom pako slučaju ne mogu jamčiti za svoje ljude i za mir. Zato mole, neka bi im se za sigurnost dale straže, koje bi ih stanoviti dio puta pratile. Nije bilo u vlasti Brauhoferovoj, da im to sam dade, već im odvrati, da to mora tek od generala izhoditi. Na to se pritužiše neki, ako već oni moraju iz grada, zašto se ne potjeraju i ljudi druge stranke. Kad je Braunhofer odvratio, da je naloženo sve oružane rpe odstraniti, ali da nije poznato, gdje se nalaze ljudi od druge stranke, odvratiše mu, da se nalaze u Dömetörfijevoj kući.

Iza toga podje Braunhofer s pratnjom u Dömetörfijevu kuću u Dugu ulicu, kod Kamenitih vrata.

Na ulazu je stajao oružan čovjek u surci, s crvenom kapom na glavi, koji na pitanje Čačkovićevo, koliko njihovih ima u kući odvrati: šest.

Braunhofer sa svojima pošao je na to u dvorište, ali nisu nikoga našli, tek u jednoj komori razizemlja tri čovjeka, a u gornjem spratu dvojicu na hodniku, koji su jednako obučeni, kao i prvi i imali puške naslonjene o zid. U jednoj sobi drugoga sprata ležale su puške i kubure na stolu. Grofa Alberta Nugenta našli su u gradjanskom odijelu, zajedno s urednikom Ljudevitom Gajem, u jednoj sobi. U kratko izvijesti Braunhofer razlog svog dolaska i Nugent im je dao postenu riječ, da od njegovih ljudi više nijednoga nema u gradu, tek da je za svoju osobnu sigurnost pridrzao uz sebe nekoliko svojih ljudi, koje su vidili. Gaj je umolio, neka bi mu se pridijelila straza, koja da čuva ne toliko njega, koliko narodno književno blago, što no se nalazi u njegovom domu. Braunhofer mu odvrati, da će noćne patrole, što su odredjene, da obilaze čitavim gradom, dostatne biti, da

i njega zaštite od svakog napadaja. U ostalom, da će njegovu molbu isporučiti zapovjednom generalu. Obaviješten na to, da se u kazinu nalazi još Turopoljaca, otputi se Braunhofer tamo, al nije već nikoga našao.

Na to se je uputio k zapovjednom generalu, da mu sve prijavi. Ovaj je dozvolio, da se Turopoljci i Svetoivanci isprate posebnim vojničkim odjelom. Iza toga je Braunhofer dao i Turopoljcima i Svetoivancima vojničku pratnju, jednima i drugima po pol kumpanije. Turopoljce je dao ispratiti do Savskoga mosta, Svetoivance pako dalje od Maksimira. Jedni i drugi zahvalili su za pratnju i nastavili dalje svoj put. U dva i po sata vratile se sve čete natrag u vojaru. Ostade samo pojačana glavna straža.[1]

Preko sto dvadeset svjedoka ispitano je u toj stvari i skupilo se je mnogo spisa.[2] Tuj se je iskazivalo, da su korteši Turopoljcima govorili, neka podju u Zagreb, i to što više njih iz jedne kuće, oboružanih. Ne učine li to, da će biti kažnjeni ili globom ili zatvorom u Lukavcu gradu. Mimo to, da ne budu li držali s Madžarima, da će im biti ugrožene njihove plemićke pravice.[3]

Iskazano je, da su se Turopoljci u kući Karla Jelačića, odvjetnika Kosa i bilježnika Vernića vježbali, a tako i u Josipovichevom dvoru. Ustanovljeno je, da su 8. i 9. decembra kod Muževića nepoznati ljudi kupovali kubure i prah i olovo. Naročito se je ustanovilo svjedocima, da je sluga Kuševićev kupovao zairu.

Turopoljci bili su oružani štapovima, pištoljama, sabljama, puškama, sjekirama, željeznim maljevima, kosama i raznim drugim oružjem. Kaptol zagrebački pozvao je za svoju sigurnost predijalce iz Kraljevca, župan pako biskupski, da spriječi navalu na biskupski dvor, predijalce iz Prečeca. Grof Albert Nugent uzeo je svoje Bosiljevčane. Turopoljci su izašli iz dvorišta Josipovicheve kuće, te su stupali protiv trga sv. Marka, razdijeljeni u vojničke kohorte.[4] U prvim kohortama bili su s puškama, u drugim sa sabljama, a zatim oni sa maljevima i sjekirama. Vodili ih njihove vodje.[5]

[1] Fassio Joannis Braunhofer. U sveuč. biblioteci u Zagrebu. Nr. 328.

[2] Rukopis u sveuč. biblioteci s naslovom: Adumbratio excessus. Nona decembris 1843. Zagrabiae per factiones comitatus Zagrabiensis patrati, in quantum per operatum comissionis mixtae d. 13. decembris 1843 functionem investigatoriam ordinantis ibidemque producta 103 attestata, quae in genere 120 testes in specievero ad puritatem conscientiae, ellicitas vero 51 authenticales fassiones complectuntur, errutus habetur.

[3] Ibid. čl. 1. Attestata sub Nris. 3 9. 63. 15. 54. 67. — Nro. 48. 49.

[4] Ibid. čl. 2—7.

[5] Ibid. čl. 8.

Vodje pako ovih turopoljskih četa bili su ovi:

1. Aurel Kušević, arkivar.
2. Barun Levin Rauch.
3. Stjepan Koos, odvjetnik.
4. Petar Tomašić, zač. namj. sudac.
5. Aleksandar Kovačić.
6. Josip Žuvić, podžupan u m.
7. Emerik Bušić, mali sudac.
8. Stojanić.
9. Stjepan Pavleković, sudac u m.
10. Karlo Jelačić, prisjednik stol.
11. Ignjat Tučić, odvjetnik.
12. Alberto Krajačić, mali sudac.
13. svećenik Stefan.
14. Gjuro L. barun Rauch.
15. Ljudevit Mikšić, umir. biljeznik.
16. grof Antun Erdödy.
17. Arbanas, turopoljski kancelista.
18. Gerenchir, odvjetnik.
19. Rikardo Jelačić.
20. Černić, turopoljski fiskus.
21. Franjo Pogledić, turopoljski podzupan.
22. Danijel Farkaš, odvjetnik.
23. grof Aleksandar Drašković.
24. Pavao Krajačić.
25. Pomper, odvjetnik.
26. liječnik Domin.
27. turopoljski kapelan.
28. Ivan Trputec, prisjednik suda.
29. grof Dionizije Sermage.
30. Marković, prisežnik ban. stola.

I tako je ta »vojska«, kako je nazivlje savremeni izvještaj, polazila i došla do županijske kuće. Taj sudbeni spis govori o pravoj bici, koja je nastala, pak veli, da se je i iz kuća pucalo, i to iz regnikolarne kuće, Ferićeve, Zerpakove, županijske, Suppanove i mjesta ispred županije.[1]

Svjedoci su potvrdili, da je prva navala počela sa strane turopoljske.[2] Prvi je uzrok svemu Aurel Kušević.[3] Nastradao je Gjuro

[1] Ibid. 11.
[2] Ibid. 12.
[3] Ibid. Svjedodžbe pod br. 45 51. 53. 54. 57. 89. 39 88.

Mrzljak, vrtljar grofa Nugenta iz Bosiljeva, na trgu sv. Marka kod kipa B. D. Marije, isječen sjekirama, sabljama, tučen maljevima, dobio je petnaest rana, od kojih je pet bilo smrtonosnih, tako da je 18 decembra od ovih rana i umro. Auditor Hržić ranjen je u glavu. Ranjeni su mnogi što od puške, što od sablje, Ivan Miletić (čovjek vojvotkinje Nugent, zvan iz Ferićeve kuće), odvjetnik Dolovčak, koga su ozlijedili Turopoljci. Radenčić, zupnik kupinečki, vidio je na svoje oči, kako su si četiri Turopoljca omastila svoje toljage u krvi Mrzljakovoj i onda ih nosili visoko kao trofeje.[1] Isti djaci, koji su mirno stajali, bili su napadnuti. Berdek iz Brdovca ranjen je na vratu. Učenika 4. gramatike, Detonija, koji je mirno stajao ispred zemaljske kuće, ranio je neki Turopoljac.[2]

Zapisnik preslušavanja napominje, da je u istinu bio Aurel Kusević začetnik svega pokolja, jer je dao znak bitke, što je ispalio svoju kuburu.[3]

Ubivši Mrzljaka, udarao ga je najokrutnije, pak je i druge zvao, da ga slijede.[4] On je poticao vatrenim riječima u boj. Gotovo svi vodje turopoljski isto su tako pozivali Turopoljce u borbu i prednjačili im činom. Tako je grof Antun Erdödy golim mačem rasplamćivao turopoljsku četu.[5] Odvjetnik Gerenčer svoje je ljude tako oduševljavao: »Amo, amo, za nama evo Iliraca. Udrite dečki, pucajte, ne bojte se! Na crlene kape cilajte!«[6]

Ispovjedili su svjedoci, da su Turopoljci iza svršena boja vikali, kad je već vojska došla: »Vivat! Madžari su preobladali. Madzarski bumo govorili!«[7]

Madžarske su novine smatrale 9. decembar svojim triumfom tako da je izbijala iz svih nada, da će madzarski jezik zagospodovati do jadranskog mora, a da je ilirska stranka posve svladana. U isto su doba opisivali Iliri čitavi dogodjaj kao razbojnički napadaj pijane rulje i egoistickih vodja bez daljnih posljedica. Zagrebačke su novine morale o tom šutiti, jer cenzor nije dopustio, da se o tom govori, premda je sam bio dopisnik »Világa«.

Josipovich sabra odmah, iza kako je kraljevski mandat u župa-

[1] Ibid. 13. Svjedodžba br. 64.
[2] Ibid, br. 92.
[3] Ibid. br. 94.
[4] Ibid. br. 14.
[5] Ibid. čl. 14. svjedodžbe s imenom Kuševićevim. 25. 34. 39./84 b) 58. 85. 89., svjedodžbe bez imena njegova 8. 19. 26, 79. 100.
[6] Ibid. 18. br. 69. 90.
[7] Ibid. 26. br. 7. 24. 76.

niji pročitan, u Zagrebu sjednicu, u kojoj zaključiše, da se ima odmah jedan odbor otposlati u Požun, da stvar svoju preporuči palatinu i Madžarima[1] a onda da podju u Beč i da tamo obadju sve ministre, pak i samoga kralja, neka bi se »pokoriteljni mandat« opozvao, neka bi se nova restauracija držala, neka bi se sazvao novi sabor, izabrali drugi poklisari itd.

O toj deputaciji, koja je zbilja stigla u Požun, pisao je odmah Klobučarić barunu Kulmeru u Beč, da osujeti njezine namjere. Namah su i sva trojica hrvatskih zastupnika, na vijest o dolasku te deputacije otišla k palatinu, da ga informiraju o čitavoj stvari i poduče, da su članovi deputacije buntovnici i nemirnjaci. Po gotovo su protestirali, da ova Josipovicheva samozvana deputacija govori u ime stališa zagrebačke i varaždinske županije. Palatin je hrvatske zastupnike primio vrlo hladno i vidjelo se je odmah, da je na Josipovichevoj strani, premda je pred zastupnicima govorio, da je za sad tobože neupućen na čijoj je strani pravo i većina. Iza deputacije Iliraca došli su nakon po sata izaslanici Josipovichevi. Svi su bili u sjajnim velikaškim odorama u zlatu i srebru, te su se dovezli u fijakerima. Palatin ih je kod sebe gotovo dva sata zadržao, a vodio je tu deputaciju k palatinu grof Ivan Nep. Erdödy. Članovi deputacije bili su: grof Antun Erdödy, barun Levin Rauch, barun Šandor Rauch, grof Aleksandar Drašković, Rikard Jelačić, Koloman Bedeković, Aurel Kušević, Lujo Mikšić, Mirko Bušić, Danijel Farkaš, Matačić stariji, Pavao Krajačić, Stjepan Kos i Stjepan Pavleković. Ista je deputacija poslije pohoda palatina otišla k banu, kod kojega je ipak ostala tek pet časaka. Ručali su kod Josipovicha, a pozvao ih je na večeru i čanadski zastupnik Klauzal, kamo su bili pozvani i neki madžarski vodje.

Ta deputacija bila je ozbiljna opasnost po Ilire. Uz to je protonotar Mikšić uz Erdödya i te kako radio protiv njih. Mikšić je uz to tvrdio, da je on za prabilježnika izabran po Turopoljcima, a i Erdödy je potvrdjivao na svoje poštenje, da je on uvijek vidio Turopoljce dolaziti u hrvatski sabor.[2]

Madžari su bili bijesni na sve dogodjaje god. 1843. i slušali su sve Josipovicha. Odlučili su prvo vrijeme, da se i opet pošalje Šiskovič ili liptovski veliki župan Majteni za kraljevskog komesara. Na sreću je došao u Beč Bužan i upotrijebio zgodan čas, opisao je Šiskovića, kakav je čovjek i što je sve radio, a za Majtenia je kazao, da ako

[1] Gaj, Korespondencija, slovo Z, br. 17. Pismo Zorčevo iz Požuna 16. januara 1844. u sveučilištnoj biblioteci u Zagrebu.

[2] Ibidem.

njega imenuju za povjerenika, to će za cijelo županija protiv njega prosvjedovati. Ta on se je uvijek i javno u saboru iskazivao očitim neprijateljem.[1]

Obe ugarske stolice, i kuća velikaša i staleži, bavile su se turopoljskim pitanjem i zadnjim dogadjajima. Govorilo se žestoko o opasnosti ilirizma. Stališi su se gotovo jednoglasno izjavljivali protiv Ilira, dok su se u velikaškoj kući čule i izjave povoljne Ilirima. Vladina stranka bila je ovdje proti izaslanja adrese kralju u tom pitanju. U sjednici od 31. januara 1844. prevršila je debata o turopoljskom pitanju mjeru i postala tako burnom, da je sam nadvojvoda morao po više puta govoriti i izjaviti, da će, »budu li još gdjekoje sjednice tako burne, biti prinuždeu umoliti, neka bi uredili nutarnju organizaciju stolice; jer će biti inače ugrožena sloboda govora i rasprava nemoguća, a on u svojoj velikoj starosti ne će moći predsjedati. To nije pomoglo, jer je u slijedećoj sjednici došlo do burnih prizora i takovih, da se je iz toga izlegao dvoboj izmedju bana hrvatskoga Hallera i grofa Ladislava Telekija.' Pet punih dana trajalo je riječkanje.[2]

Napokon je završena rasprava 5. maja, a većina je odlučila, da se kralju imade upraviti molba općenita, ne obaziruć se napose na tegobe turopoljske, neka bi Veličanstvo »poklonilo svoju pozornost izgredima u Hrvat-koj strogim vršenjem zakona, da se tako umire sjedinjene zemlje i majka zemlja«. Stališi pako nastojali su, da i turopoljsko pitanje ne sadje s vida. Budući da su pako, biskup zagrebački, Haulik i ban ustvrdili, da u Hrvatskoj ne ima ilirizma, koj bi bio opasan po državu, to su se mnogi zastupnici našli ponukanima, da opširnije povedu riječ o ilirizmu. To se je dogodilo u sjednici od 6. jula iste godine i u sjednicama, koje su slijedile.[3] Veliki su se govorili govori ovdje o ilirizmu i panslavizmu, kao najvećoj opasnosti Ugarske. Napokon je aklamacijom odlučeno: da se zatraze od vlade izjave o smutnjama u Hrvatskoj i da poradi, kako da se ukinu. I kralju je opet upravljena molba, da zakone strogo vrši, a uskrati milost svakomu, koji bi vrijedjao madžarsku narodnost. Neka Veličanstvo pazi i na ono, što se zbiva u Srbiji, na crnom moru i u dalekoj Rusiji. Posljedice tih govora i reprezentacije nisu bile po Ilire opasne. Vlada je mislila, da je sa otstupom Nikole Zdenčaja,

[1] Ibidem pismo Zorčevo od 16. I. 1844.

[2] Horváth M., Fünfundzwanzig Jahre aus der Geschichte Ungarns. Bd. II., str. 197.

[3] Ibidem II, str. 198.

[4] Ibid., str. 200.

zagrebačkog velikog župana, i tim da je maknula Antuna Kukuljevića, nadzornika sviju škola hrvatskih, dosta učinila.

Razvaline Medvedgrada.

God. 1844. postade grof Haller od Hallerkeö-a velikim županom zagrebačke županije, i bio je prvi ban, koji je u hrvatskom saboru

progovorio madžarski. To je znao Josipovich vješto upotrijebiti, kao da je to pobjeda njegova i njegove svojte. Iznenada ušao je u grad sa sedam sto Turopoljaca, zahtijevajući za njih pravo glasa u saboru. Ispred te čete stupala je ponosno glazba i svirala Rakocijevu poznatu poputnicu. Četa je koracala zagrebačkim ulicama na veliko čudo zablenutih zagrebačkih purgara, koji nisu ni slutili, što će se dogoditi. Tako su Turopoljci došli i do sabora. Tuj je Josipovich energičnim, da i preoštrim riječima postavio svoj zahtjev. Nastade bura u saboru. Žestokim načinom napao je Josipovich starca grofa Janka Draškovića, baruna Kulmera i zagrebačkog biskupa Haulika. Bilo je mučno i samomu banu utišati dojam njegovih riječi. Ban pokaza u saboru kraljevski reskript, koji je medjutim stigao. Otpečativši ga, pročitao je jasno, da je kralj naložio, neka sabor ostane u istom redu, kao i dosele, a da se ne ima ništa mijenjati glede glasova. Tako nije preostalo nit Josipovichu nit Turopoljcima drugo, već da odu neopravljena posla kući. Možemo si misliti, kako je ta odluka zapekla Josipovicha, al on ne samo da nije klonuo, već je odlučio, da podvostručenim silama poradi za svoju stvar. Tu svoju odluku poče on odmah vršiti, jer je znao, da skoro imade opet da bude restauracija županijskih činovnika. Na toj pako restauraciji trebalo je sjedinjenim silama uništiti Ilirce.[1]

Ove god. 1844., kad se je u opće stalo više pisati o Turopolju, bavili se i neki učenjaci s njihovom povješću. Tako je čuveni madžarski historičar Mihajlo Horvat stao tvrditi, kao što je već napred rečeno, da su Turopoljci ostatak prastarog turskoga plemena. To da dokazuju i toboze prava madžarska imena, koja imadu Turopoljci, kao Bodon, Ivan, Löcse i Radoš i jer se jedno mjesto turopoljsko zove Kuče. I Teodor Bothka, drugi učenjak, u svom djelu: »Turmezö ismertetése« u časopisu »Szazaduk« god. 1844. pridruzio se Horvatovu mnijenju. Bothka zato misli, da su Turopoljci porijeklom Madžari, što su ih kraljevi i vojvode kraljevske krvi Arpadovci tobož protežirali i upravo obasipavali milostima, jer su ih kao Madžare smatrali najsigurnijim zaštitnicima i privrženicima madžarske državne ideje u Hrvatskoj. Zato da su i kraljevi rado stanovali u Zagrebu, u blizini Turopolja.[2]

Barun Lutzenbacher dokazivao je u svom madžarskom djelu,

[1] Wurzbach C., Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich, Wien 1863. X., str. 279.—281.

[2] Bresztyensky, Pravno-povjesni podaci o Turopolju, str. 65., te Deželić Velimir, Turopolje i njegovi spomenici (»Prosvjeta« 1905., str. 666. do 668

da su Turopoljci starinom Madžari. Sam zagrebački biskup Juraj Haulik morao je na to reagirati, te je u svom govoru, na početku madžarskog sabora primjetio, da u tobož madžarskom Turopolju ne mogu ljudi razlikovati madzarsku od kineske riječi.

Ambroz Vranicani s Klobučarićem i ostalim Hrvatima radili su u prilog Ilira. Bili su kod nadvojvode Franje Karla, ministra Kolovrata, Sednickoga i dr. Klobučarić je bio najprije kod Gervaya i kazao mu, da je Hrvatska nezadovoljna s reskriptom. Gervay mu je odgovorio, da se Hrvatska ne bi smjela tužiti, jer je državno vijeće kasiralo sve akte porad ekscesa od 30. maja, koje je predlozio Šišković i koje je potpomagalo namjesništvo i kancelarija. Vranicani i njegovi predlagali su poglavito pet stvari. Najprije izjaviše, da su Hrvati nezadovoljni s reskriptom. Oni ne će zakone u prijevodu od namjesništva primati, već da i Hrvatima car zakone potpiše. Za Turopoljce zahtijevali su, neka se u stalež od god. 1830. postave, jer da su konzilij i kancelarija svojevoljno, a da nisu ni najviše mjesto obavijestili, Turopoljcima osobni votum podijelili.[1] Izjaviše Vranicani i dr., da mira u Hrvatskoj ne će biti, dok se Turopoljcima više glasova daje u skupštinama županije zagrebačke, nego li to oni u vlastitim »spravišćima« imadu. Sramota je, da se isti ban postavlja u »nepovoljni i nepristojni stališ«, u kojem su i drugi veliki župani od god. 1831. bili, najme, da se mora podvrći pri restauracijama volji turopoljskoga župana.

U mjesecu ožujku 1844. došla je molbenica zagrebačke županije proti Turopoljcima kraljevskim ručnim pismom u dvorsku kancelariju s razlogom, da se predmet stvarno raspravlja i da se poda opširno izvješće o predmetu.

Vranicani i dr. govorili su i nadvojvodi Franji Karlu i Sednickomu o Turopoljaca. Osobito su mu stavili na srce svoju molbu o Turopoljcima, jer tek, dok se ta molba riješi, može se nadati miru.

Zanimivo je, što je Sednicki rekao Vranicanu o Turopoljcima: »Moj Bože, zašto se nisu gospoda Hrvati zanimali u pravi čas za to, da seljačke turopoljske plemiće k sebi pridobiju, pak da izigraju župana, koji se i onako svake godine bira. U ustavnoj državi je novac dopušteno sredstvo, koje djeluje kod seoskoga plemstva.. Oni mu odgovoriše, da se Turopoljcima neprestano pripovijeda, da ih se hoće spraviti pod njemački zakon i nametnuti im poreze. »Da — reče on — znam, da bi sada teže išlo, i da bi se zato sada trebalo dvostruko

[1] Gradja za povijest književnosti hrvatske, knj. 6., str. 287.

novaca. Ali vlada u ustavnoj državi ne može mnogo učiniti. Biskup bi se u svoje doba mogao bio pobrinuti za tu stvar po svom novcu i po svom duhovnom položaju. Tako bi se zapriječile mnoge neprilike.[1]

Početkom marta (2.) pozvao je Gervay iznenada Klobučarića k nadvojvodi Ludviku i kancelaru Metternichu. Metternich je s Klobučarićem govorio gotovo čitav sat. Naročito mu je govorio o Turopoljcima i njihovim votima. Metternich mu reče: »I ban mi je izrazio istu želju, da se Turopoljcima reduciraju i smanje glasovi, prije nego što bude obdržavao restauraciju. Ja prihvaćam njegovo mnijenje, te ću stvar dobro promozgati, to se mora urediti«. Kad mu je Klobučarić govorio o nezadovoljstvu Hrvata radi prijevoda zakona, reče Metternich: »Ne spominjite nikad napose Hrvatske i Slavonije, već kazite uvijek: partes adnexae. Ja, kao Metternich, dajem vam riječ, da ćete dobiti zakone latinskim jezikom i s kraljevskim potpisom«. Premda je kancelar u svom položaju zaključak o Turopoljcima sutinirao i sutinirati morao — to je ipak dozvolio, da neka promjena mora da se dogodi. Javljajući Vranicani o tom Gaju, molio ga je, neka u Beč dodje više Hrvata, koji će o tom informirati veliku gospodu, dok je još vremena.[2]

Proti zahtjeva narodne stranke radio je najviše Dušek. Dvorska kancelarija se je već mjeseca januara na poziv Kolovratov izjavila za turopoljske zahtjeve i tegobe.

8. jula 1844. raspravljali su velikaši stališku poruku i zakonsku osnovu glede reguliranja Turovoga polja. Najprije je o tom pitanju progovorio ban hrvatski, koji je priznao, da se uz uredjenje drugih kotara imade urediti dakako i Turopolje. Prilike, u kojima je Turopolje dobilo svoja privilegija, promijenilo je vrijeme. Zato treba, da se ta plemenita općina nanovo uredi. Na toliko je podupro ovu stališku poruku, ali je zahtijevao, da odbor, koji će o tom raspravljati, ne bude složen i izaslan iz državnoga ugarsko-hrvatskoga zajedničkoga sabora, već iz hrvatskog. Tako da je bilo od davnine. Bana je zamijenio u govoru hrvatski poslanik, te se pozvao na zak. čl. 57. od god. 1646., 27. od god. 1723. i 18. od god. 1741. Naročito je spomenuo hrvatskoga bana Josipa Eszterháza, koji je po vlastitoj volji Turopolje uredio i njegova prava tako ograničio, da je pod njim svaka turopoljska općina samo jednoga suca u restauraciju poslati mogla. Poslije je to tek odobrio zajednički sabor i kralj. Iza

[1] Ibid., str. 288.
[2] Ibid., str. 290.—292.

debate, koja je nakon toga slijedila, izrekao je palatin predlog banov kao odluku većine, a kao svoje mnijenje izjavio je, da se turopoljski župan ne poziva kao reprezentanat, nego kao regalista na ugarski državni sabor.[1]

Posljedak molbi turopoljskih bio je napokon taj, da se je na saboru god. 1844. izradila opsežna zakonska osnova »o turopoljskom kotaru«: »Törvény czikely a Túrmezei kerületről« Ta osnova brojala je 71 paragraf, te je učinila Turopolje ne samo posve nezavisnim od zagrebačke županije, već dapače od čitave Hrvatske. Učinilo se je Turopolje separatnim tijelom ugarske krune, proglasilo se je samostalnim municipijem i podvrglo se je neposredno kr. ugarskome vijeću. Isti banovi hrvatski ne bi prema toj osnovi imali druge vlasti do one da imenuju povjerenika za uredjenje granica izmedju Turopolja i zagrebačke županije, i to samo onda, kad si oba municipija ne bi sama izabrala povjerenika.[2]

20. jula bilo se je u Zagrebu razglasilo, da će na partikularnu kongregaciju doći oboružani Turopoljci u velikom broju u Zagreb. Strah pred Turopoljcima tako je ušao u kosti Zagrepčanima, da su učinili vanredne priprave za njihov doček. Kaptolski slobodnjaci budu pozvani, da stupe pod oružje. Naloženo je, da se kaptolska vrata zatvore. Proglasilo se je, da Turopoljci hoće upaliti grad i da se ne će žacati ni umorstva. Na svu sreću pokazalo se, da je to tek izmišljotina.

31. jula bila je u Velikoj Gorici glavna skupština pod predsjedanjem župana Josipovicha, koji spomenu dogadjaje od 20. jula, izjavivši svoju tugu, što se nepovrijedjuju samo pravice, nego i poštenje Turopolja. Radi toga bude otposlana kralju reprezentacija, u kojoj turopoljsko plemstvo zahvaljuje na kraljevskoj zapovjedi glede restauracije, a imenito moli, da se pobrine za zagrebačku županiju, koja od 6. septembra 1843. nije više imala kongregacije, što je sakrivilo ne mali zastoj u svim poslovima i javnim i privatnim. Reprezentacijom ovom mole Turopoljci, neka bi se opet uveo red, a Turopoljcima da se dadu stara prava, koja ih idu. Budući pako da je to vrlo važno pitanje, odlučilo se je zamoliti ugarskoga palatina, da uzme ovu molbu pod svoje okrilje. Svim pako županijama, neka se pošalju slična pisma uz zamolbu, da Turopoljce podupru. Spomenulo se tuj, kako je jedan govornik u varaždinskoj županijskoj skupštini izjavio,

[1] Novine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske. 1844., str. 233.

[2] IV. 451. i Bresztyenszky, Pravno-povjesni podaci o Turopolju. Zagreb, 1892., str. 130.

da Turopoljci nijesu državni, već samo teritorijalni plemići. Turopoljci izjaviše, da je to ispod njihove časti, o tom raspravljati, gdje se to jasno protivi zakonima i povlasticama njihovim. Odlučeno je to tek zapisnički konstatovati. U ostalom pušteno je na volju svakomu Turopoljcu, da protiv dotičnog grofa govornika podigne tužbu. Odlučeno je izjaviti zahvalu gradjanstvu Zagreba, koje vjerno svojim stoljetnim simpatijama naprama Turopoljcima nije vjerovalo u glasine od 20. jula. Iza skupštine, na kojoj je još dobio Josipovich najfrenetičnije izljeve povjerenja, odjašio je župan, praćen stotinama plemića, u svoj Kurilovac, gdje je počastio preko dvije sta ljudi, velikaša i plemića i reprezentanata iz Sv. Ivana, Marče, Šašinovčane, Puščane, Jamničane, Stubičane, stare plemiće s Medvedskog brijega i posavsko plemstvo. Tom zgodom nazdravljalo se je zanosno kralju, palatinu i Madžarima, kao pravoj hrvatskoj braći.

Borba se je sve većma jačala. Mnogi doduše od starih Hrvata nisu baš ozbiljno shvaćali stvari. Ambroz se Vranicani jada na ove ljude i veli: »Koji ne vidi, da od spravišta ovisi život i smrt naše narodnosti, taj je lud ili izdajica. Sve sile naše najveće sakupiti, čvrsto se sklopiti medjusobno, sve lukavštine upotrijebiti za uništiti pasji izrod dušmanski — to je zadaća, koju nam odlučni sat nalaže. Stara srca gnjila su i bez vatre; priječe nam, mjesto da nam pomažu. Za izliku slušajmo ih — ali činimo ono, što nam pamet i srce domorodno nalaže.«

Vranicani je ujedno javio Gaju, da Madžari odlučiše, da će u budućem spravištu Ilire po Turopoljcima nadvladati i utamaniti i dodaje: »Propadnemo li sada, nas nema više! . . . Da je ban u tom kolu bio, ne dvoj. Vrijeme od štednje života je prošlo, za sve spasiti, treba sve riskirati. Sveta je stvar za koju se mučimo, pravedna pred Bogom i svijetom . . .«

Vranicani je očajavao, da se dvor još uvijek ne da uputiti, koja je stranka u Hrvatskoj jača, jer tobože da su Iliri jači, već bi si davno skinuli Josipovicha s vrata.[1] Sa strahom iščekivao se je 10. decembar.

Iza kobne decembarske skupštine god. 1843. nije dugo bilo županijske skupštine. Ilirci nisu htjeli da vijećaju s Turopoljcima, a Turopoljci nisu htjeli odustati od svog prava. Tek iza pune čitave godine 10. decembra 1844. bila je urečena po novom velikom županu, banu Halleru, velika skupština zagrebačke županije. Ilirci su pripo-

[1] Gradja za povijest književnosti hrvatske. Knj. 6., str. 298.

vijedali, a poslije i pisali, da su pristaše ugarsko-hrvatske stranke, dakle i Turopoljci sve su moguće pomišljali, kako da pobijede. Oni da su naumili ovom zgodom sve, što se je njima protivilo, uništiti i objesiti, narodne institucije razoriti, a kad bi se tome zagrebački gradjani usprotivili, da će i čitavi grad Zagreb zapaliti. Javno da su se tijem grozili Josipovich, Pisačić, Šrabec, Jakšić i dr. U istinu su silno kortešovali i dovezli u Zagreb oružja, te spremili živeža za dvije tisuće turopoljskih plemića. Jedan član kazina poklonio je 1500 forinti srebra kasinu u tu svrhu, a Ferić je svoga slugu poslao u tvornicu, da nakupi zdjela i tanjura. Kad su o tome izvijestili bana Hallera, on se je samo tim pripravama nasmijao i rekao, da će već paziti na mir.

On je zato i pozvao u Zagreb bataljun vojnika iz Karlovca. Al dodjoše samo dvije kumpanije talijanske Wimpfenove i tri madžarske Golherove. Ilirci su, gledajući pripreme svojih protivnika, pjevali dan i noć! »Bog je s nami, ko prot nami, s njime ajd pod pete!« I oni pozvaše svoje ljude u skupštinu. Naročito se isticalo 200 karlovačkih plemića i po prilici isto toliko svetoivanskih, koji su došli konjima.

Posljedica prolijevanja nevine krvi bila je, da je u Zagreb došao u kraljevo ime komesar Josip Rudić, bački veliki župan, da ispita što se ispitati dade i tko je zapravo kriv.

Ipak taj Rudić kao da je bio nekako kukavan, jer su mu prijetili, da će ga ubiti. Radi toga je vrlo rijetko dolazio u Zagreb.

I u tako zvanom učenom svijetu izazvao je dogadjaj življi rad. Madžari su dokazivali sve u šesnaest, da je Hrvatska podjarmljena zemlja i da je posve podložna Ugarskoj. Dokazivali su, kako su madžarski zakoni prije vrijedili i u Hrvatskoj. Naročito su opet jednom jače stali svojatati slavonske županije, kao svoje. Te učene radnje, pisane madžarski, latinski i njemački, imale su strani svijet uvjeriti, da Hrvati nemaju nikakovih posebnih pravica. Isto su i s hrvatske strane ustajali borci, koji su pisali protivne članke i brošure.

Madžari su u svom saboru, unatoč hrvatskih protesta, zaključili, da na ugarskom saboru hrvatski poslanici moraju madžarski govoriti, da za šest godina ima madžarski jezik postati službenim u Slavoniji i Primorju, da se u svim hrvatskim školama imadu podići stolice madžarskog jezika, da poslije osam godina hrvatske oblasti imadu s ugarskima madžarski dopisivati, a dopise madzarske da imadu odmah primati.

Josipovich svojim predlogom, koji je sabor primio, da i jedno-

*

selac plemić ima pravo glasa, znao je, da bi tim Turopoljci tako reći zavladali Hrvatskom.[1]

6. jula god. 1844. govorio je u ugarskom saboru i Antun Josipovich. Radilo se je o drugom renunciju velikaške kuće o Turopoljcima. Bezeredi, Kubinyi i Szentkiraly govorili su o opasnosti ilirizma. Tad ustane Josipovich i reče uz burno prekidanje i povladjivanje mladeži: »Ilirci su sami nevaljali ljudi, lopovi (mladež: éljen!). Medju te nevaljale Ilire spada i zagrebački biskup i veliki župan Zdenčaj (opet povladjivanje). Šipuski poslanik veli doduše, da je taj već pokopan, nu on zivi jošte i ne će nikad biti dobar Hrvat, kao što niti podkancelar Bedeković, koj nas je izdajica. Ti su isto tako dobri Hrvati, kao Ciraki i Somšić dobri Madžari. Ako nam se ne pomogne, morat ćemo si sami pomoći. Ne ostaje nam nista drugo. Mi se moramo pobuniti, jer od ove opake austrijske vlade ne možemo iščekivati ništa dobra.« Silno povladjivanje omladine pratilo je burno te riječi. Josipovich je ovdje dakle javno izjavio, da treba u najgorem slučaju uzeti oružje u ruke i bunom zapriječiti porast ilirizma. Tko njegov značaj proući, on će odmah znati, da je i to bio izlijev ojadjene i u dnu srca povrijedjene duše, koja si ne zna nikako pomoći, pak već vidi, gdje se oko nje ruše njezini najveći ideali: stara zajednica hrvatsko-ugarska, gdje vidi, da pobjedjuju t. zv. konzervativna načela, da se vraća stari mrki carem Josipom uvedeni apsolutizam. Josipovichev govor bio je izrečen onako, kako je mogao govoriti stari zanosni unionista, koji je bio uvjeren, da su Hrvatima Madžari još uvijek onaki isti prijatelji, kao prije pedeset godina. On je govorio kao onaj, koji se je bojao, da će Iliri hrvatsku slavnu kraljevinu razoriti i na njezinim razvalinama stvoriti ili austrijsku carevinu ili neku nebuloznu srpsko-ilirsku državu.

Al taj buntovni govor učinio ga je u očima Ilira: izdajicom domovine.

Prva je bila varazdinska zupanija, koja je ustala najoštrije i najsvečanije proti turopoljskoga župana, nazivajući ga izdajicom domovine i polubijesnim covjekom, zahtijevajući, da se taj čovjek kazni, koji se ne stidi mreže plesti, ne samo domu i narodu s glavnim hrvatskim i opće slavenskim dusmanima, nego se usudjuje i protiv same vlade buniti već i onako uzbunjene Madžare. Treba, da se Josipovich iz domovine proćera. Skupština varaždinske županije prihvatila je u istinu taki predlog i poslala je svim hrvatskim županijama pismo,

[1] Smičiklas, Povijest hrvatska. Zagreb, 1879. Dio II., str. 459.

kojim ih poziva, da se slože s varaždinskom županijom glede Josipovicha.

Zanimiva se je u toj stvari vodila rasprava u skupštini križevačke županije početkom mjeseca septembra 1844.

Kralj Matija Korvin (1458—1490.), koji je g. 1466. potvrdio plemstvo Turopoljaca. Relijef u carskom muzeju u Beču.

U septembru god. 1844. raspravljala je križevačka županija o Turopoljcima i Josipovichu. Varaždinska je županija tražila, da pristane uz njezinu molbu, da kralj kazni Josipovicha i da se protjera iz domovine, kao izdajica. Prvi je progovorio Jakčin. Podupro je

predlog to više, što je Josipovich bunu javno proglasio. Veliki župan reče: »Dvije su stvari, koje želi županija varaždinska. Prvo da se Josipovich iz domovine javno protjera i za prognana proglasi. Drugo, da se kralj umoli, neka ga za riječi njegove kazni. Što je do prve želje, neobična je stvar plemića u naše doba prognati, jer je prošlo odavno vrijeme, kad se je tako radilo, sada već nema zato zakona. Zato nisam za izgon Josipovicha. Što se druge želje tiče, pitam, je li to, što je Josipovich govorio protiv vlade, bilo u zakonitoj saborskoj sjednici? odgovor: »nije!« nego u okružnoj. Što se ovdje govori, smatra se više privatnom stvarju«. Zato se izjavi veliki župan i protiv toga. Zengeval i Vuščić govorili su protiv Josipovicha. Iza još nekih govornika ustade Žigrović i reče: »Josipovich je, kao što svi znamo, najveći uzrok, što se naša domovina u tako žalosnom položaju nalazi, koji sve njezine stanovnike tako muči. Zato bi bilo poželjno, da se već nikad ne vrati u ovu domovinu, koju je povrijedio s tolikim razdorima«. Ipak nije bio Žigrović ni za progon, niti za kazan, već je rekao, neka se to prepusti vladi. Grof Janko Drašković ipak je bio za reprezentaciju kralju, jer će taj čovjek (Josipovich) još mnogo domovini škoditi. Napokon je odlučeno, da se poslanicima križevačke županije dade naputak za sabor, neka tamo pred čitavim kraljestvom izraze prezir i nezadovoljstvo križevačke županije i neka zahtijevaju, da se to u zapisnik uvrsti na vječnu sramotu tog čovjeka, u ime čitavog kraljevstva. Najposlije, neka se u saboru vijeća, kako da se kazni taj izdajica roda i domovine, koji je medju jednokrvnom braćom toliki r a z d o r i n e m i r učinio.[1]

Pod veče 9. decembra 1844. dodjoše Turopoljci u Zagreb i to preko tisuće. 10. decembra bila je svečana instalacija bana Hallera de Hallerkeö za velikoga župana županije zagrebačke. Skupština se je vršila u dva dvorišta, zidom razdijeljena. U sredini je bio zeleni stol. Skupštinari su vikom pozdravljali došljaka. Turopoljci vikali su »vivat«, a Ilirci »živio«. Instalacija je dobro i sjajno prošla, ipak je palo u oči, da su se sjajili bajuneti i da se je čula svak čas njemačka zapovjed: »Habt Abht! Hahn in Arm!...« Na večer je bila rasvjeta. Ali kako je grad sumoran, vidjelo se, što je od običajnih transparenata bio samo jedan, i to s napisom: »Sloga od Boga«. Drugi dan pao je snijeg, al je ipak skupština bila pod vedrim nebom. U 10 sati otvorio je veliki župan, ban, skupštinu. Govorilo se je o budućoj restauraciji. Kad je Zorac kušao, da hrvatski govori, zapriječi mu to ban. Veliki župan izrazio se: »Tko ne zna latinski, onomu se ne pro-

[1] Branislav 1844. str. 6.

tivim govoriti hrvatski, ali dok se novi zakon ne učini, nalazim, da on griješi proti prava municipija, koji želi govoriti hrvatski«. Na to se je podigla strašna vika: »Hrvatski . . . hrvatski«! U groznoj buci čulo se vikati: »Zar je to hrvatski ban? — Kako nam može zabraniti hrvatski govoriti? — Ja ću govoriti hrvatski, dok u meni još teče kaplja krvi. – To nije način pučku ljubav steći! — Prirodno pravo je zakon božji i stariji od svih pravica i zakona ljudskih. — Tako je bilo u Varaždinu, kad su Erdöda proćerali.« — Neki seoski plemić stupio je na to pred bana i doviknuo mu: »Volim moju otsječenu glavu vidjeti na zelenom ovom stolu, nego da pustim zabraniti komu govoriti hrvatski . . .« Isti plemići s turopoljske strane vikali su: »Hrvatski — hrvatski«. Nekoji su prošli i u »ilirsko« dvorište. Upitani ondje šta žele, odgovoriše, da su čuli ovdje vikati »hrvatski«, te da i oni isto žele i stotine njih na onoj strani, koji bi rado ovamo prešli, ali ih gospoda ne puste, već da su se i oni samo kradom izmakli.[1] Vika se nije slegla, dok nije Lentulaj rastumačio, da veliki župan nije mislio zabraniti hrvatski govoriti, već samo da se ne bi hrvaština uvukla u zapisnike i pisma. Odmah na to progovori barun Kulmer hrvatski. Klobučarić, bivši državni poslanik, predloži na to, neka se za buduću restauraciju podijeli »pravo odvjela« i odličnim neplemićima. Ali na to se razbijesni Pisačić: »Ova druga stranka želi, da bi se pravo glasa i neplemićima podijelilo, al našoj plemenitoj braći Turopoljcima želi oduzeti«. Nastade strašna vika, al napokon je zaključeno, neka sve ostane pri starom. Na to se je povela riječ, da bi više plemića od istog ognjišta ili samo gospodar kuće imao pravo glasa. Josipovichevci su željeli prvo, jer ih je i po 15 u jednoj kući živilo. Al to ne bude prihvaćeno. Zatim je zaključeno, da se imenuje odbor, koji će sastaviti popis svih plemića, »da Turopoljci ne će moći, kao do sada, i svoje kmetove i pastire, kao plemiće u Zagreb voditi«. I tako se skupština mirno svršila.

Al zlo se zgodi zato u sprovodu Franje Kukuljevića. Poslije podne — kako piše Branislav — stanu trojica njih, mladi Modić, Tomašić i još jedan kod kasina s napetim pištoljima. Oni poćeraše Ilire, koji su išli k sprovodu. Na viku dodjoše i drugi iz kasina, svi oružani i stadoše pojedine Ilire ganjati. Neke su krvavo ranili. Josipovich sam letio je oko kasina, da kojega Ilirca shvati s dvocijevkom. Uzbunio se čitav gornji grad. Akademička i gimnazijska mladež na tu strku provali školska vrata i rastrča se kući. Zašto je to učinila? Zato, jer su 9. decembra u Zagrebu kolali letaci hrvatski i njemački,

[1] Branislav 1844., str. 43.–49.

neka za Boga roditelji ne puste djece u školu, budući da je Šrott s Hochreiterom odlučio, zatvoriti akademiju onda, kad budu djaci u nutra, te ih tek onda otvoriti, kad Turopoljci sve protivnike svladaju, da tada i nevinu školsku djecu, otrovanu ilirštinom, posijeku. Znajući to djaci, kad je 11. decembra gungula stala pred vratima vikati: »Čekajte, prokleti Iliri, sad ćemo i vas na sitne komade isjeći«, — preplašiše se, da su oni letaci ipak govorili istinu, i provališe iz škola. Kad tamo, nadjoše u istinu glavna vrata zatvorena. Spomenuvši se opomene, stadoše trgati vrata i cijepati, dok ih nijesu razvalili, te prodrvši na ulicu, otkud se je već turopoljska četa udaljila, odoše neki kući, a drugi na sprovod Kukuljevićev. Na putu sastaše neku četu, iz koje kirurg Domin klikne: »Udarite po ovim djacima, i to su vam Ilirci!« Nastade tučnjava. Tom zgodom probi bodežom neko ilirskom mladiću Agneziju ruku. Isti je i dva bica iz kubure izbacio na djake. Sad stigoše Wimpfenovi vojnici i otjeraše sve. Ban naloži, da se buntovni izgrednici išćeraju iz Zagreba. Bila je opasnost, da se dogode i mnogo veći nemiri.

Turopoljsko plemstvo, imajući svoju običnu skupštinu na Lucijino 1844. izabralo je nove asesore. Ti su bili: grof Ivan Erdödy, upravitelj varaždinske županije, grof Ljudevit Batthiany, grof Ladislav Teleky, grof Aleksandar Drašković, barun Levin Rauch i barun Gjuro Rauch; za tim gospoda Moric pl. Szentkiraly, podžupan peštanske županije; Koloman pl. Bedeković, asesor zagrebačke distriktualne stolice; Franjo Oršić, sudac zagrebačke županije; Karlo Jelačić; Aurel pl. Kušević, zemaljski arkivar; Gjuro pl. Pisačić; a zamjenicima: Matija Arbanas, Stjepan Koos i Ladislav Modić. Svi ovi izabrani su iz zahvalnosti, što su iskazali plemenitoj turopoljskoj općini simpatije i što su se inako za nju učinili zaslužnima.

Već god. 1840. izabrali su Turopoljci slično Franju Deaka svojim asesorom.

U sjednici od 13. decembra pročitao je županijski vice-fiškal Josip pl. Kuković prosvjed, u kojem se veli, da su doduše Turopoljci pravi plemići, ali da dosele nisu nikada imali individualno pravo glasa, a po rudolfinskom privilegiju od god. 1582. svagdje, dakle i u županijskim kongregacijama, zastupa ih samo njihov župan. Pa jer su 10. decembra došli u velikom broju na skupštinu, da si usurpiraju pravo, koje ne imadu, to fiskus ne može biti zadovoljan s ovim nezakonitim činom turopoljskim i ulaže svečani protest, te moli, da se sačuva pravo onih plemića, koji imadu individualno pravo glasa, neka se izdadu testimonijali.

Proti tome prosvjedu uložio je reprotest ašešor turopoljske općine Josip pl. Briglević, jer je župan bio nenazočan.

15. marta 1845. umro je u Velikoj Gorici župnik Franjo Domin u 68. godini života. Novine su ga hvalile kao vrlo književno obrazovanoga čovjeka i dobrotvora turopoljskoga.

17. marta 1845. predsjedao je ban kongregaciji zagr. zupanije. U toj je pročitano pismo kr. slobodnog grada Szathmár-Németi, kojim se javlja, da je taj grad imenovao Antuna Josipovicha, zupana svojim gradjaninom radi velikih zasluga. U diplomi, koju je tom zgodom taj grad poslao, kaže se: da je Josipovich najzaslužniji zastupnik zagrebačke županije na zadnjem ugarskom državnom saboru. Stališi odlučiše ovo pismo vratiti gradu Szathmár-Németi, jer stališi ne poznaju Josipovicha, kao zastupnika županije na državnom saboru, već samo kao zastupnika plemenite općine turopoljske.[1]

Pečat Fridrika i Ulrika knezova Celjskih.
U narod. muzeju u Budimpešti.

Stvari turopoljske stale su zanimati i strani svijet, izvan granica monarkije. Čak i »Augsburger Allgemeine Zeitung« imala je dopise o Turopolju. Tako dopis od 4. januara 1845., gdje se kaže: Hrvatsko turopoljsko pitanje još uvijek nije riješeno, i obe stranke iščekuju konačnu odluku. Sigurno je, da od množine plemića iz Turopolja, koji su dosele bile na skupštinama i kod restauracija, kao članovi s pravom glasa, jedva da ih dvadeseti dio ima u istinu pravo glasa, jer ne bi mogli pokazati posjed, koji je nuždan za pravo glasa. Što misli vlada o tome, to nije poznato. — Govoreći o tom, spominje dalje Augsburgerica, da su misleći na to, odlučili mnogi članovi »ultramadžarske strane«. da učine veliku žrtvu i da uz stanovite uvjete dadu Turopoljcima, koji ne imadu nekretnina, zemljišta toliko, koliko treba da dobiju pravo glasa. Osobito o tom da rade grof Kazimir Batthyani, grof Aleksander Drašković i dr.

28. marta 1845. bilo je otvorenje sabora. Već dva dana prije dolazili su Turopoljci u Zagreb. Došlo ih je oko dvije tisuće. Ban je u svom govoru naglasio, da je sabor sazvan, da se publicira prezidijal, u kom se veli, da se više restauracija i izbor hrvatskih za-

[1] »Agr. Ztg.« br. 24. od god. 1845.

stupnika na zajednički sabor ne može odgoditi i za to kralj nalaže, da ban požuri restauraciju, a da se pri popisu plemića ima uzeti za temelj cinozura od god. 1835. Protiv toga prezidijala ustade se odmah sa više strana. Josipovich pokuša u toj sjednici, da pomirljivo govori i hrvatskim jezikom: »Žalosno je — reče — i bolno za srce svakoga iskrenoga rodoljuba položaj, koji imamo razdijeljeni u stranke, koje se mrze. Mnogogodišnja mržnja, beskrajno ogorčenje, kamo nas dovedoše? amo, da stisnuti medju bajunete, pod vedrim nebom moramo vijećati. Mi želimo naš narod podignuti, a mi, sinovi istog naroda bijesnimo jedni na druge. — Nebo, pod kojim stojim, svjedokom mi je, da nijesam nikada ništa drugo želio, nego najbolje za svoju domovinu, te da su mi uvijek svetima bile narodnost i municipija moje domovine. — Na čemu se osniva naša svadja, naš razdor? na nesporazumcima, a ne na načelima. Samo sjedinjeni možemo postignuti svoju svrhu i izbjeći opasnostima, što nam prijete! Dajte dakle da panu zaprijeke, što nas dijele i dajte, da si pružimo ruke.« — Slično je govorio još i drugi govornik Josipovicheve stranke, ali Iliri rekoše: »Mi bi s oduševljenjem pristali na mir, ali tko nam jamči, da su Josipovicheve riječi iskrene? — Djela? Ova govore proti vjeroispovijesti, koju je upravo izrekao.« Turopoljci bučno prosvjedovaše. Ilirci na to: »Pokažite mu saborske sjednice — poreze, madžarski jezik.« — Uz buku uzvrati župan: »Nije istina, da sam u saboru ikad govorio proti domovine il naše narodnosti — nije istina, da sam glasovao za poreze — neka se pokažu saborski dnevnici — dnevnici!« — Na drugoj strani zamniješe povici: »Zastupnici neka govore: Bužan, Klobučarić . . .« Na to izjavi jedan od hrvatskih zastupnika na zajedničkom saboru, da je o djelovanju sabora sastavio izvještaj, kojemu može onda turopoljski župan prigovoriti, al ne misli, da je zgodno sada o tom debatirati. Još se i više govorilo o miru. Onda se je povela riječ o vojsci, koja je nazočna, al kad je predsjednik ban izjavio, da će odmah vojsku otstraniti, ako mu gospoda zajamče mir, prestalo se o tom govoriti.

Sve se isprvice radilo, da će nova restauracija biti 25. januara god. 1845. Ali to su nastojali spriječiti sami prvaci madžarsko-hrvatske stranke, jer još nijesu u sebe osjećali tolike snage, da ostanu pobjednicima. I tako se je zavlačilo s raspisom nove restauracije još pune po godine, dok napokon nije raspisana za mjesec juli, mjesec, koji je za uvijek ostao znamenit u hrvatskoj povijesti. Dan 28. juli ubilježen je naime krvavim pismenima — i još mu se i danas nije zameo trag.

Haller, koji je u svem išao na ruku madžarsko-hrvatskoj stranci,

ishodio je reškripat ugarske dvorske kancelarije, kojim se je znatno smanjio broj izbornika u zagrebačkoj županiji, osobito onih iz primorskih strana i gorskog kotara, koji su prijedjeli za ono doba još spadali pod zagrebačku županiju.

Mnogo se je iščekivalo od restauracije god. 1845. Možda ne će biti s gorega, ako ovdje navedem riječi jednoga savremenika o iščekivanju te restauracije: »Napokon je svanuo dan . . . dan trogodišnjeg vrućega čeznuća . . . dan tolikih političkih uzdaha . . . dan, na koji se polipu nalik tolike strasti pritištu . . . dan restauracije! — O riječi slatke i gorke, prozaičke i toli zanosne! Nije ljepše zvučio Jakobincu njegov »l' egalité et liberté«, Englezu njegova »charta, magna« i njegova »slobodna trgovina vune«. Ne zvuče lijepše dobroćudnomu Nijemcu riječi »kegel i pivo«, Talijanu glas Malibrankin... ne zvuči oduševljenije Poljaku »Jeszcze Polska niezginela«, kao mnogima u Hrvatskoj riječ restauracija! Ne sanja dražesniji san o devetom nebu Turčin, ne gleda s većom čežnjom Rus Carigrad, nego što su neki od zagrebačkih stališa iščikali zagrebačku restauraciju...« Ovako počinje taj savremenik svoj spis, a onda pita: a što je tu zagrebačku restauraciju učinilo žarištem tolikih želja, životnim pitanjem, da joj tolike nečuvene žrtve podaju. Zašto o njoj tepa svako dijete u Ugarskoj? Zašto i inozemstvo rado gleda u nju? Na ta pitanja odgovara sam taj savremenik posve jasno i dobro: Na zagrebačku reštauraciju svezala je neposredno pitanje hrvatska stranka — ona se je učinila osju političkog života u Hrvatskoj . . . smatrahu ju svi kao nešto odlučna u narodnoj stranačkoj borbi.

U zagrebačkom njemačkom listu dali su na 5. maja 1845. grof Stjepan Drašković i grof Karlo Jelachich de Buzin izjavu, da njihova stranka ne nosi ime niti »narodna stranka«, niti »turopoljska«, već da im je sveto ime Hrvata, da se zove »hrvatska stranka«.[1]

God. 1845. raspravljale su i u 29. broju zagrebačke njemačke novine o tom: kako se zove župan turopoljski njemački? To je odgovor na članak, što ga je donesla »Luna«. Na taj odgovor odgovara opet u istim novinama — B. —

Velike su priprave bile već mnogo dana prije skupštine. U Zagreb su stizali izbornici u rpama. Ilirci su dočekivali svoje sa jastrebarskom glazbom uz pjevanje narodnih davorija i budnica. Osobito se odlikovahu kao narodni korteši: Ivan Celinić, Jerko Belošević, Stauduar, Špindek i Domitrović. Od starijih agitatora odlikovahu se gradski sudac Josip Štajdaher, Ivan Kukuljević, kanonik Mato Vu-

[1] K. k. priv. Agramer politische Zeitung 1845., str. 156.

ković, Ambroz Vranicani, pjesnik Mirko Bogović, Roberto Zlatarović i grofovi Jurica Oršić, Gjuro Erdödi, te Albert Nugent. Narodnjaci su se smjestili u »Streljani«, u nekim gostionama donjega grada i u t. zv. »Paradajzl-u« (kasnije kuća Fichtenauova, zatim Antuna Nugenta, danas Mažuranićeva).[1]

Madžarsko-hrvatska stranka, u kojoj su se osobito isticali turopoljski plemići i Šašinovčani, Moravčani i oni iz Sv. Ivana Zeline, dolazili su u Zagreb takodjer glazbom, i to turopoljskom. Ta je glazba neprestano svirala Rakocijevu koračnicu. Najglavniji vodje ove stranke bili su Franjo Pogledić, Adalbert Modić i Josip Tomašić. Turopoljci se i opet utaboriše u kući Antuna Josipovicha (poslije Vranicanijevoj) na trgu sv. Katarine.

Kandidati za prvoga podžupana bili su po tri od svake stranke. Madzarsko-hrvatska stranka stavila je kandidate Josipa Žuvića, Eduarda Jelačića i Adalberta Modića; dok su opet Ilirci stavili kao svoje kandidate Benka Lentulaja, Franju Novaka i Stjepana Pavlekovića.

Ban Haller naložio je, da se ovaj put ne ima izbor vršiti kao dosele u zgradi županije zagrebačke, već u samoj banskoj palači. Da se ne dogode svadje, razdijelile se već isprvice stranke u dva glavna odjela. Tako je ban naložio, da lijevo dvorište imade (sa vratima zadnjima) stranka madžarsko-hrvatska, dok su se u desno dvorište (s prijednim vratima) imali smjestiti Ilirci i njihove pristaše. Da se mir još većma osigura, spremio je ovaj put ban Haller u oba dvorišta vojsku. Vojnici su bili sami Talijani, koji su kipili od mržnje na Hrvate već radi toga, što su Hrvati bili najbolji austrijski vojnici u Italiji protiv njihovih suplemenika, kad su se borili za slobodu i nezavisnost, te jedinstvo Italije. Jedan odio vojske smješten je i pred bansku palaču na Markov trg. Bili su to vojnici 13. Wimpfenove pukovnije. Sam izbor obavljao se je pod galerijom, ispod koje se je dolazilo iz jednoga dvorišta u drugo. Sam ban htio je ovaj put da vodi izbore i zato je bio namješten pred zelenim izbornim stolom i njegov stolac. On je u ostalom i onako bio imenovani veliki župan zagrebačke županije, pak je već kao takav imao dužnost i pravo predsjedati skupštinama zagrebačke županije. Hallera opisuju mnogi kao tirana, i žednoga krvi čovjeka. On je bio sve drugo nego to. Zar ne pričaju o njem, da je drhtao u svečanim zgodama? Zar nije blijedo u licu proglasivao rezultat izbora? Moglo bi se prije reći, da je rad svoje neodlučnosti skrivio mnogu nesreću. Baš u ovoj restauraciji pokazao se je slijepim slugom turopoljskoga župana. Josipovich

[1] Rudolf Horvat, Srpanjske žrtve, »Prosvjeta« god. 1909., mj. jula.

mu je upravo nalagao, koga da kao ban kandidira. Nalagao je to Josipovich kao diktator u javnoj skupštini, te su još mnogo vre-

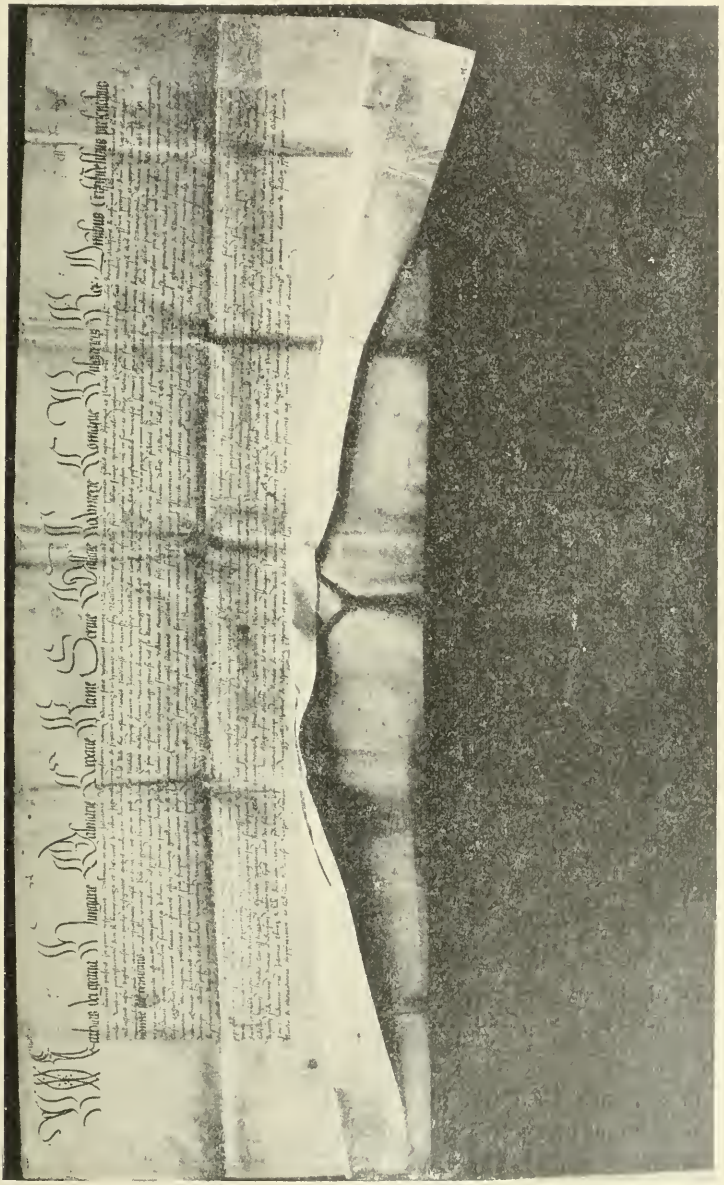

Povelja kralja Matije Korvina od 15. oktobra 1466., kojom se potvrdjuje plemstvo Turopoljaca. Izvornik u turopoljskom arkivu.

mena poslije korili bana ne samo Ilirci već i drugi, da je bnsk i cast nogama pogažena pred svima tom banskom poslušnošću. Svakako ta

poslušnost govori o svemu prije samo ne o energiji i snazi Hallerove volje. Pak ako se je ipak baš pod njim dogodilo prolijevanje krvi, to se zaista ne ima pripisati njegovoj krvoločnosti, već s jedne strane nepoznavanju odnošaja, s druge strane, što u općoj uzrujanosti i sam nije znao, što radi.

Izbor prvoga podžupana trajao je od 28. jula 1845. od jutra do 9 sati u veče. Josip Žuvić imao je 535 glasova, a Lentulaj 450 glasova. Još nije ni polovina izbornika glasala. Drugi dan se je nastavio izbor i trajao je i opet do sedam sati na večer. Kažu, da je blijed i drščući ban Haller proglasio izbor, da je izabran prvim podžupanom Josip Žuvić sa 1289 glasova. Pao je Benko Lentulaj, koji je dobio samo 974 glasa. Za Žuvića je glasovalo medju ostalima i 570 Turopoljaca.

Pojmljivo je veselje nastalo u redovima Josipovicheve stranke. Nastade pobjednička vika: Vivat! Njihova banda zasvira »tuš«. Turopoljci, na čelu im Josipovich, podjoše napred, a dvojica uzeše na ramena Josipa Žuvića, novoga podžupana i ponesoše ga kroz stražnja vrata uz gromke usklike svojih pristaša u kuću, gdje se je nalazio narodni kazino. Da su Ilirci bili konsternirani i da su stali psikati i zviždati, kako veli jedan rukopis, na način ljutih guja, te očajnim bijesom pozdravili rezultat ovoga izbora, takodjer je posve razumljivo, ako se uzme u obzir, da im je tim dogadjajem imalo biti sve oteto, što su prije par godina teškom mukom osvojili. Vidjelo se, da već nema jake ruke njihovog nekadanjeg velikog župana Nikole pl. Zdenčaja Zahromićgradskoga. Usklici nezadovoljnih Iliraca morali su prestrašiti Hallera i zato je dao i jače povisiti straže. Sad se je vidjelo već više vojske na Markovu trgu. Sam ban Haller postavio se je na prozor svojega dvora s još nekoliko svojih političkih pristaša i promatrao je budno, što se dolje dogadja.

Čitavi prvi dio god. 1845. prolazio je u čarkanjima, dok se napokon nije približio nesretni juli god. 1845., koji je za uvijek ubilježen krvavim slovima u povjesti grada Zagreba.

Bilo bi u ostalom krivo misliti, da su svi Turopoljci bez razlike bili unijoniste Josipovicheve boje. Dapače! bilo je medju njima vatrenih Iliraca. To treba da svakako ovdje zabilježim. Medju takove spadao je naročito Dragutin pl. Pogledić Kurilovečki, sin Jurja, namjesnoga župana turopoljskoga. On je dapače bio svak turopoljskoga župana Antuna Danijela Josipovicha, a brat velikoga pristaše i bojovnika unijoniste Franje Pogledića. Značajan je za ono doba i za one prilike dogadjaj, što ga je doživio baš ispred kobne restauracije od 29. jula 1845. Njega je ilirska stranka izabrala za korteša u jam-

ničkom kraju. A zbude se, te je u isto vrijeme njegov stariji brat Franjo kortešovao za Josipovichevu stranku u Pisarovini. Nastade natjecanje ove plemenite braće, koji će kome oteti više plemenitaša. Nije kortešacija u ono doba bila laka stvar. Trebalo je čitave dane i noći piti, plesati i nagovarati. Medju pisarovinskim plemićima bio je vrlo ugledan neki Marko Kovačić, uman, al analfabeta. Franjo Pogledić nagovarao ga, neka za Boga glasuje proti Iliraca, jer ovi idu zatim, da se uvedu porezi i da se plemići kasiraju. Oni idu za tim, da sabor zaključi, neka plemići polovicu dohodaka prepuste onima, od kojih ih je dosele brao, a drugu polovicu da će morati dati za terete, koje su dotad drugi nosili. Plemići u buduće ne će pobirati ni desetine, niti dimnice. U buduće ne će im zemlju obradjivati nikakova robota, nego da će se mjesto toga upoznati s porezom. Budući da plemićka dobra imadu najveći dio dohodaka od podaničkih daća, to će se od ovih neki dio plemićima ostaviti, i to samo po imenu.

Te riječi slušao je mirno seoski plemić, dade dapače i ruku kortešu Franji Poglediću, a onda zapita posve mirno: »A čuju, kaj im je Dragutin Pogledić, koji je sada u Jamnici?« — Na to mu Franjo Pogledić odvrati: »Brat mi je, rodjeni brat!« — Kovačić na to odbrusi: »Gospone! Njihov brat, koji je županijski notarijuš, čisto je drugač pripovedal, nego vi. Pak znajte, kad ne morete svojega mlajšega brata nagovoriti, ne bute bogme ni mene. Z bogom!« i ode.[1]

Sličnih Dragutinu Poglediću Turopoljaca bilo je i više, al dakako da su se i oni gubili u velikoj množini unijonista. Svakako je i ta crtica vrlo karakteristična za poznavanje one dobe.

Ako i jest ilirska stranka upotrijebila sva sretstva kortešacije i bila gotovo sigurna, da će pobijediti, to je doživjela kruto razočaranje. Premda je ta stranka imala većinu, dakako s kredencijonalima, to je propala. To se je pako dogodilo tako, da je jedan Ilirac, komu su bili povjereni kredencijonali, predao ili prodao i više od tri sto kredencijonala madžarsko-hrvatskoj stranci. Poslije se je za istoga čovjeka saznalo, da je išao svake noći velikoga župana i bana Hallera izvješćivati o svem što snuje i kako stoji ilirska stranka. Po tome nije čudo, zašto je propala ta stranka.[2] A to nije išlo bez krvi!

Kukuljević, koji je i sam bio svjedok krvavog dogodjaja ovako ga pripovijeda: »Napokon svane i 28. srpanj 1845. dan županijske ob-

[1] Gjuro Deželić, Dragutin Pogledić Kurilovečki. Životopis. »Dragoljub«. Zagreb. Tečaj XXX., str. 5.

[2] Ibid. 6.

nove. Jur dne 26. i 27. srpnja dolazile su čete birača sastojeći iz prostih plemića, praćene muzikom i gospodom jednomišljenika u Zagreb. Muzika jastrebarska pred narodnjacima svirala je narodne komade, muzika turopoljska predvodila je Turopoljce glasom Rakoczyjeve note. K protivnoj strani pripadahu Turopoljci, Sašinovčani i moravečki i svetoivanski plemići, k narodnoj pridružiše se plemići prekokupski, gorski, primorski, stubički, svetošimunski i jedan dio Moravčana i Svetoivanaca. Glavni vodje korteša magjaronskih bijahu Levin Rauch, Franjo Pogledić, Modići, otac i sin, Josip Tomašić itd., od narodne pako stranke Jerko Belošević, Štauduar, Špinderk, Celinić, Domitrović i ostali. Turopoljci uzeše svoj glavni stan u Josipovichevoj sada Vranicanijevoj kući na trgu sv. Katarine i u magjarskom kazinu; narodnjaci u Streljani i u nekim gostionama donjega grada i u u »Paradajzlu«, (danas kuća Vladimira Mažuranića u Jurjevskoj ulici).

Ranim jutrom 28. jula dade ban Haller u obadvim dvorištima i na svim hodnicima banske kuće namijestiti vojnike nasadjenim bajonetima i nabijenim puškama, te postavi za svoju strazu jedan odio vojnika i pred bansku kuću. Desno dvorište banske kuće s jednima vratima ostavi ban narodnoj stranci, lijevo dvoriste sa dvima vratima predade narodnoj stranci protivnoj, dočim je svoju stolicu sa zelenim stolom namjestio pod svodom, ispod kojega je prolaz iz jednoga dvorista u drugo vodio, ali taj prolaz bijaše takodjer s vojnicima odijeljen. Izbor prvoga podžupana, kao glave županijske uprave trajaše do devete ure na večer, ali ne bijaše taj dan jošte dovršen. Od predloženih za čast prvoga podžupana dobi izmedju Benka Lentulaja, Eduarda Jelačića, Adalberta Modića, Franje Novaka, Stjepana Pavlekovića i Josipa Žuvića, Josip Žuvić 535 glasova, dok je narodni kandidat Benko Lentulaj imao samo 430 glasova. Narodna stranka, premda je vidjela iz uspjeha ovoga glasovanja, da će ostati u manjini, razidje se iste večeri mirno u svoje stanove i vrati se drugi dan 29. srpnja na biralište. Biranje trajalo je i taj dan sve do večeri, pod najvećom žegom sunca i tiskanjem ljudi. Napokon bijaše uz neprestano prepiranje stranaka oko 7. ure na večer izbor dovršen i ban Haller, blijed i drhćući, dodje u skupštinu da proglasi posljedak biranja. Josip Žuvić dobio je 1289 glasova (medju ovima bijaše samo Turopoljaca 579) dočim je Benko Lentulaj ostao u manjini sa 974 glasa. Protivna stranka podignuvši gromoviti »Vivat«, odnese zatim najvećim oduševljenjem kroz stražnja vrata banske kuće, gdje nebijaše posadjena vojska, svoga podžupana u kazino, dočim se je narodna stranka s pretnjama i grožnjama protiskivati morala kroz vojnike na trg sv. Marka, na kom je našla rasporedane jake čete

vojnika. Jedva bijaše veća strana narodnih birača odaljila se prema Kamenitim vratima i Dugoj ulici, prijeteći u svojoj razdraženosti pjesnicama banovim ljudima, koji stajahu kod prozora u sobama banske kuće, vičući neprestano: »Balaša ban!« »Izdajice!« »Izdajice klete!« kad iz Ferićeve kuće na trgu sv. Marka, pištolj puče i jednoga djaka rani. Mladi grof Gjuro Erdödi, vatreni privrženik narodne stranke, htjede uslijed toga s nekima od narodnjaka jurišati kuću, ali vrata bijahu tvrdo zatvorena, i razjareno ljudstvo razlupa samo prozore na kući. Vojska dobi na to zapovjed od bana, da zatvori sve ulice, koje vode iz trga sv. Marka i doista bijahu u jedan tren zatvoreni svi izlazi, na što nastade dakako strašno komešanje zatvorenih na tijesnom trgu birača i glasno prepiranje s vojskom, od koje se zahtijevalo ujedno, da potraži u Ferićevoj kući onoga, koji je pucao, što medjutim zapovjednik vojske učiniti ne htjede, premda je za to od samog načelnika gradskog umoljen bio. Uslijed toga zavlada medju prisutnima od gradjanskoga stališa još veća razdraženost.

Vojnici stadoše medju one, koji mirno kući otići htjedoše, proganjati s bajunetima i raniše jednoga mesara, rodjena inače Madžara, koji je u Gospodskoj ulici kod sadašnje Kuševićkine kuće u krvi ležao. Isto tako raniše jednoga hrvatskoga nadporučnika od mjesnoga zapovjedništva, kad je htio na silu prodrijeti kroz vojsku. U isti tren dodje slučajno i grof Ivan Nepomuk Erdödy, glavni vodja protivne stranke, ne mogavši nikuda kući, te ga mladi Štajdaher sin gradskoga suca i mladi Ivan Kukuljević jedva proturaše u vijećnicu, koju bijahu takodjer panduri zatvorili. Medjutim porodi se kavga medju nekim narodnjacima koji su htjeli prodrijeti vojsku i samom vojskom. Žestoki rodoljub Mirko Bogović povuče prvi sablju na jednoga oficira i podčastnika, koji mu put priječiše, te bude najprije od oficira sabljom ranjen, našto odmah prosti vojnici stadoše strijeljati i raniše Bogovića u ruku.[1] Vojska je sada stala pucati sa svih strana prema sredini trga.

Za nekoliko časaka bilo je na trgu trinaest mrtvih i 27 ranjenih. Vojnici su pucali na sve strane i prama Markovu trgu i na Kamenita vrata.[2]

Posve drugačije opisuje taj dogadjaj pristaša »prave hrvatske stranke«: Ilirci da su pošli u donji grad. Pristaše ugarsko-hrvatske stranke mirno, a Ilirci vičući i bučeći. Ilirci da su dali u svoje dvorište uvesti bure vina i da su mnogo žrtvovali Baku. Već je veći dio Iliraca otišao, kad najednom mladi grof Erdödi ispali svoju pi-

[1] Kukuljević 29. srpnja 1845. — Historičke crtice, Vojni Sisak 1870.

[2] Gjuro Deželić, Dragutin Pogledić. Op. cit. str. 7.

stolju. Njegova je stranka odmah nahrupila i stala navaljivati na neku kuću. Zapovjedni štopski časnik trsio se, što je mogao, da primiri s dobra navalnike. Opominjao je, prijetio se, al sve uzalud, i oni stadoše na sve moguće načine, da vrijedjaju vojsku. Ustrmiše na neku gomilu pločnoga kamenja i stadoše bacati na vrata i prozore kuće. Kumpanija s bajunetima imala je rastjerati izgrednike, koji su sa svih strana stali da se dižu protiv vojnika sabljama, pištolama, turskim noževima. Samo pariranjem s puškama moglo se je zapriječiti ranjenje vojnika. Za tim se potegnuše pobješnjeli iza Markove crkve, al se vratiše na trg, gdje se s uzdignutim sabljama, pištoljama puškama i golemim toljagama stadoše prijetiti banskim dvorima, neprestano urličući: »Balaša! Balaša, izdajica, izdajica!« — Još nije palo tane, tad skoči najedanput K. S., bivši časnik, i uskliknu, da se zagrebačkih 12.000 gradjana ne boji bajuneta, da znadu umrijeti itd. Ovaj govor uspalio je ilirskoga odvjetnika i pjesnika Bogovića tako, da je povukao sablju, i navalivši na pobočnog natporučnika, uskliknuo: »Odmah ću jednog psa ubiti!« i on udari sabljom pram njemu. Al taj je mačem parirao i s dva udarca u obraz tako je odvratio Bogoviću, da je na tla pao. U isti tren puče iza palogà pištolja, tane probi časniku čaku i jedva pol palca iznad njegove glave prozuji. To je bio signal za boj i navalu na vojsku. Bogović se diže opet s tala, ali ga neki vojnik iz puške pogodi. S više strana vidjelo se, da Ilirci pucaju na vojsku, i sada u nužnoj i pravednoj obrani stadoše vojnici pucati. Rezultat je bio žalostan: 17 Iliraca je palo mrtvih, 60 ih je ranjeno. Od vojnika su pako ranjena devetorica, od kojih trojica smrtno. Gotovo u isti čas slučio se je u Dugoj ulici, koju je zatvorila vojska pod votstvom nekog časnika; drugi krvavi dogadjaj. Neki svećenik ilirske stranke, unatoč opomene, htjede da prodje na drugu stranu. Vojniku, koji mu je zapriječio put, stavi pištolju na prsa i prostrijeli ga riječima: »Questa è per te«. Onaj vojnik, koji je kraj smrtno ranjenoga prvi stajao, osveti taj sramotni čin i ustrijeli svećenika s usklikom: »E questa è per te!« Svećenik se sruši mrtav na zemlju. Sad stadoše Ilirci bježali.[1]

Kako se vidi, tuj imamo dva posve oprečna izvještaja. Na jednoj strani vidimo, da se Haller i vojnici krive radi nesreće, na drugoj strani pako čitamo, da je apsolutna krivnja na Ilircima, a vojnici da su tek prisiljeni nuždom pucati.

Razumljivo je, da su i ban Haller i vojnici, a uz to i prava

[1] Geschichte des Illirismus oder des südslavischen Antagonismus gegen die Magyaren. Leipzig 1849. 8°, str. 129.—131.

ugarsko-hrvatska stranka nastojali, da na svaki način od sebe otaru ljagu nepotrebnoga čovječega pokolja, a pojmljivo je, da niti Ilirci nisu htjeli biti krivi. U koliko nam se čini iz drugih izvještaja i tradicije usmene, što i danas još postoji u Zagrebu, glavna je krivnja svakako na banu Halleru i njegovim doglavnicima. Ipak se smije više vjerovati Kukuljevićevu izvještaju, ako ga i jest patriotsko srce zaneslo, te je odviše opisao blagim janjcima Ilirce. Bit će, da je nešto krivnje i na Ilirima, jer nisu pazili na to, da vojska napadnuta ima strogi nalog da puca. A gotovo izvan svake sumnje je danas, da je pjesnik Mirko Bogović u mladenačkom zanosu predaleko pošao. Bilo kako mu drago, ja sam ovdje oba oprečna izvještaja o tom događjaju donesao, kao što sam to i drugom zgodom učinio. Učinio sam to hotice, da se čuje i druga stranka, dok se dosele obično svi pisci strogo drže Kukuljevića. Munjina je medjutim bila u zraku, pak je trebalo, da si nadje oduška. Bila krivnja na jednoj ili drugoj strani, to je danas napokon svejedno. Ta čitavi događjaj nije bio drugo, nego jedna od posljedica, kojima su se uzroci gomilali godine i godine. Tučnjave, ako i u manjem štilu, bile su u ono doba moderne.

Slijedila je strašna noć iza grozne katastrofe. Ali njezina tišina nije bila prekidana. Sve je bilo potišteno i tužno.

Slijedeći dan, 30. jula pošla je k banu deputacija ilirske stranke, kaptol, bivša županijska oblast i plemstvo, te mu je kao banu i velikom županu izjavila, da tako dugo, dok ovaki odnošaji i takove prilike potraju, ne će niti javnim raspravama, nit županijskim, nit saborskim skupštinama prisustvovati, tek ne će niti da vrše bilo koju mu drago službu. Mnogi, koji su kandidirali za javna mjesta u ovoj restauraciji, potegoše svoje molbe.[1] Narodna stranka nije uopće prisustvovala izboru. Od molbenica ostadoše samo molbe Vakanovićeva, Ljudevita Karolya i Žige Prešerna. Antuna Vakanovića, poznatog Ilirca nije ban niti predložio. Kad je pako drugu dvojicu kandidirao ban, viknu mu glasno Antun Josipovich: »Dakle smo već na to spali, da moramo i poznate budale u službe namiještati?« Josipovich, čuvši da ban ne kandidira nekih inteligentnih ljudi, pa nit njegova rodjaka, kojega je premda Ilirca cijenio, Dragutina Pogledića upita, bana: »Šta se tu namjerava, da se ljudi od znanja odbijaju od službe. Zašto nije u kandidaciji ovoga i onoga, a naročito Pogledića?« Ban odvrati: »Svi su uzeli natrag molbenice, a i Dragutin (Turopoljac) s naročitom izjavom, da ne će pod menom služiti.«[2]

[1] K. k. priv. Agramer politische Zeitung 1845., br. 62.

[2] Gjuro Deželić, O. c. 7.

*

Još i druga deputacija gradjanstva i gradskoga poglavarstva posla je do bana i zamolila, neka bi ban naložio Turopoljcima, da još isti dan ostave teritorij grada Zagreba, jer dok su turopoljski korteši u gradu, da je ugrožena javna sigurnost. Ban Haller odgovorio je ovoj deputaciji, da nije u njegovoj moći niti vlasti, da plemiće, koji su po svom pravu došli na izbor k restauraciji u Zagreb, iz Zagreba progoni. On će ipak, kako reče, svaki nemir zapriječiti i nastavak restauracije za jedan dan odgoditi.

Korteši ilirski poslani su na to sa svojim vodjama drugi dan kući. Turopoljci pako ostadoše.[1]

Ivan Kukuljević, koji je i sam ovom zgodom ranjen, piše još o tom strašnom dogodjaju: Sva ova nesreća zgodi se za nekoliko trenutaka. Kad se vojska na trgu sv. Marka opet u red sakupi, ležahu oko nje na podu grozne žrtve u krvi. Prozori i stijene od kuća bijahu prostrijeljene. U istoj županijskoj dvorani dobi velika slika čestitoga bana Gyulaja ranu od vojničkog taneta, dočim je ban Haller kao okamenjen stajao kod prozora, opkoljen od nekoliko madžarskih velikaša i plemića, gledećih na veliko junaštvo, što je njihov obljubljeni ban dao postreljati nekoliko mirnih i neoružanih ljudi, htijući tražiti miran pokoj u svojim stanovima, dočim ih na njegovu zapovjed stiže u znak madžarskog bratimstva i ljubavi vječni pokoj u grobu . . . Budući da su tri dana neprestano sva zvona zagrebačkih zvonika, ne izuzevši niti veliko zvono sv. kralja, za mrtve zvonila, bijaše sprovod ubijenih mrtvaca urečen za dan 1. kolovoza u 5 sati. Na crnom papiru sa srebrnim slovima tiskane su žalosne osmrtnice, a glasile su ovako:

Roditelji, braća, sestre i svi ukupni domoroci s rastuženim srcm javljaju prežalosnu vijest, da su im rodjena djeca, braća, rodjaci, vjerni drugovi i jedne zemlje sinovi na dan 29. srpnja t. g. koje odmah pali, koje pako od smrtnih rana slijedeće dane ovaj svijet sa boljim promijenili. Tjelesa pokojnika do 16 na broju, pokopat će se danas poslije podne u 5 ura na Jurjevom groblju. Žalosnice obdržavat će se na dan 8. kolovoza t. g. u župnoj crkvi sv. Marka. U Zagrebu 1. kolovoza 1845.

Dne 1. kolovoza sabra se silno mnoštvo naroda na Jelačićevom trgu (onda harmica), a osobito pred bolnicom milosrdnika, gdje su ubijeni i ranjeni ležali. Pred bolnicom bilo je osam mrtvačkih kola, a dvoja su u Dugoj i Petrinjskoj ulici čekala na Celinića i sučeva sina Štajdahera.

[1] Ibidem.

Kada položiše ugledni gradjani i mladići osam mrtvačkih škrinja na kola i kad svećenici otpjevaše žalobno opijelo, zazvone sva zvona zagrebačka, žalobna muzika zasvira i ogromna svjetina krenu u najboljem redu naprijed. Prvi za krstovima idjahu siromasi, za njima mnoštvo stanovnika zagrebačkih svakoga stališa u redu, za ovima bratovštine samostana, za tima jedan odio gradjanske uniformirane čete sa svojom bandom. Ovu je slijedila velika povorka djevojčica, u bijelo obučenih, koje su nosile goruće svijeće, za njima dva mladića: grof Gjuro Erdödi i Ivan Kukuljević u narodnoj nošnji s golim sabljama, na kojima su bile nataknute narandže, za ovima opet nekoliko djevojaka, odjevenih u bijelo, noseći razno cvijeće i vijence.

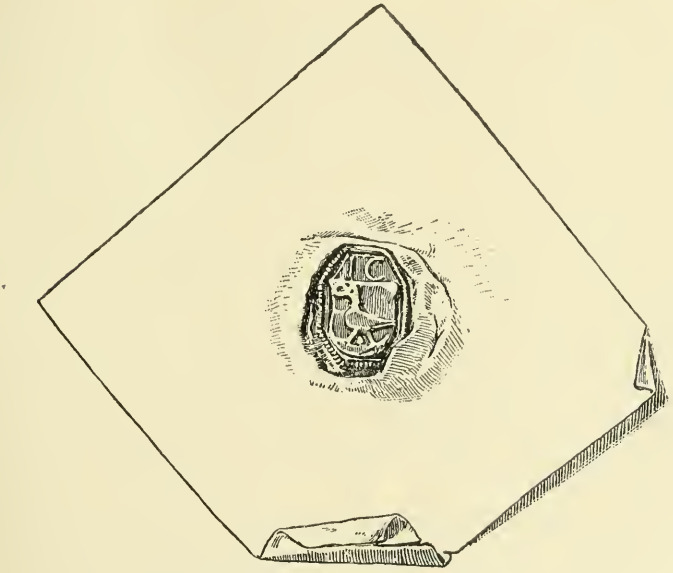

Pečat hercega i bana Ivana Korvina.

Dva gospodičića nosila su na tanjurima vijence, za njima hodili su pjevajući koralisti pred tri svećenika, koji otslužavahu žalosni obred. Okolo mrtvačkih kola bili su ponamješteni mladići u narodnoj odjeći, noseći stranom duplire, stranom krajeve od mrtvačkih pokrova. Za svakim pojedinim lijesom stupali su plačući roditelji i rodjaci pokojnikovi, a iza ovih kola opet jedan odio gradjanske čete i nebrojeno mnoštvo gospodja, plačući i tugujući. U sredini Duge ulice stade povorka. Svećenici blagoslovili su truplo mladog Celinića. Lijes pridružiše drugima, a na to krenu povorka dalje. U Poštarskoj ulici stade opet žalobni sprovod pred kućom gradskog suca Štajdlahera, da uzmu lijes njegova sina Dragutina, jednoga od najljepših mladića grada

Zagreba. Na svakoj škrinji stavljen je omanji napis: »Hodie mihi cras tibi!« (danas meni, sutra tebi!), na koju izreku sjećali su često Ilirci god. 1848. Kad je u jednu te istu veliku raku položeno deset ljesova, nasta jauk i vapaj, plač i lelek, da se je na daleko čulo.[1]

U Jurjevsko groblje položiše još i nekoliko dana poslije šest novih žrtvi, onih, koje su umrle tek kasnije od teških ozleda. I ove su imali sjajan sprovod.

Imena sahranjenih u grobu srpanjskih žrtvi jesu:

Ljudevit Bonfiko, Ivan Celinić, Janko Fibić, Ilija Gvozdanović, Ivan Koščica, Aleksander Kovačić, Pavao Popili, Franjo Reške, Dragutin Štajdaher, Ivan Seljan, Ivan Šutej, Pavao Turzo, Franjo Valentekoviċ.

Ovaj kobni dan ostavio je trajne tragove i u literaturi i inače u povijesti. Jedna od ponajboljih pjesama hrvatskoga pjesnika Antuna Njemčića: »Vijence pletu mlade krasotice« govori zanosno o mučenicima za narod, a najodličnije hrvatske gospodje stavile su si zadaću, da sabiru prinose za grobni spomenik srpanjskih žrtvi. U istinu je taj spomenik od željeza stavljen na Jurjevskom groblju u Zagrebu. Bio je to lav, koji spava. Na podnožju tog spomenika upisana su imena svih palih. Kad je Jurjevsko groblje zatvoreno, prenesen je taj spomenik sa žrtvama na Mirogoj.

Kako je sada bila Josipovicheva stranka u županijskim skupštinama ne samo u većini, već je upravo sama odlučivala, budući da su se Ilirci posve povukli iz tih skupština, to su nastojali, da tu svoju premoć što više izrabi. Restauracija, provedena u najvećem miru, izabrala je same njihove ljude, a za poslanike u sabor izabraše dva svoja pouzdanika, Josipa Briglevića i Kolomana Bedekovića. Ovima dadoše naputak, neka zahtijevaju, da s v i t u r o p o l j s k i plemići imadu pravo glasa na hrvatskom saboru. I protiv cenzure ustade županija, jer da nije dosta snažna. Osobito je uperila županija svoju oštricu protiv urednika »Novina Narodnih«, protiv Ljudevita Gaja i protiv urednika njemačkih zagrebačkih novina Stauduara. Zahtijevala je županija, da se uopće tiskara Gajeva zatvori. Gajev pravopis trebalo je uništiti i za to je zahtijevala skupština zagrebačke županije, neka se zabaci novi t. zv. organički ilirski pravopis i neka se natrag uvede stari »horvatski«, za pravo madžarski. Ustadoše i protiv »novog« književnog jezika i zahtijevaše, da se uvede opet kajkavski dijalekat.

[1] Kukuljević: 29. srpanj 1845. — Velimir Deželić: Historijski grobovi u Zagrebu (Prosvjeta 1903., str. 691. i dalje).

Pobjednica ugarsko-hrvatska stranka imala je već 4. augusta i slijedećih dana veliku skupštinu. Ona je zaključila, da se dogadjaj 29. jula strogo istraži. Medju ostalim odlukama nalazila se je i jednoglasna odluka, da se sve u novije doba proti turopoljskoga plemstva učinjene odluke i protestacije proglase kao nezakonite i da se u posebnom članku izjavi hvala turopoljskom županu Antunu Josipovichu i čitavoj plemenitoj turopoljskoj općini za muževno postupanje i za njegove u obrani prava ove županije kod kralja i raznih županija učinjene korake. Turopoljski je župan molio, da bi se izostavilo njegovo ime, jer da je to bila samo njegova dužnost. Ali staleži su željeli, da se uspomena njegova imena vječnom učini i odlučiše, da se taj članak ne promijeni ni u čem.[1] U istoj je skupštini ustanovljen i naputak županijskim zastupnicima, kako da se ponašaju u hrvatskom saboru. Naloženo im je, kad se bude govorilo u saboru o radu grofa Erdöda ili Antuna Josipovicha, turopoljskoga župana, onda neka uznastoje, da im se kraljevine zahvale na tom, što su branili pravo izbora plemstva na saboru.

Tražeći županijska skupština glas za sve turopoljske plemiće, s druge je strane zabranila pristup u skupštinu svim neplemićima, advokatima i dr., dapače zabranila im je i s kredencijonalima zastupati prave plemiće. Mimo hrvatskog sabora stala je županija na svoju ruku proglašivati zaključke ugarskog sabora, i to upravo one, kojima se je zapovijedalo, da Hrvati prihvate madžarski jezik.[2] Zamolila je skupština i sve druge županije, da joj pomognu.

Dakako, da su ju sve skupštine odbile i zahtijevale istragu za 29. jula.

Sve je iščekivalo hrvatski sabor, jer se na njem trebalo mnogo toga konačno odlučiti, što je imalo domovinu dovesti do nezavisnijega i samostalnijega položaja.

Uz to su pristaše ilirske stranke i inače nastojali, da smanje utjecaj glavnoga prvaka ugarsko-hrvatske stranke, župana Antuna Danijela Josipovicha. Zamisliše osnovu, kako bi toga žestokoga borca onemogučili za dalnju borbu, kako bi za navijek izbili mač iz ruke toga čovjeka, koji je znao uništiti svojim oštracem tolike protivnike. Zamišljeno i učinjeno.

Devet plemića, od kojih jedan iz Turopolja, napisalo je molbu, da se u Turopolju uvede red, te da se imenuje povjerenik. U istinu

[1] Novine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske 1845. str. 291.
[2] Smičiklas, Povjest Hrvatske. II., str. 461.

bude kr. komesarom imenovan Janko Kuković,[1] da provede istragu protiv Josipovicha. Madžari su odmah u novinama razglasili, da je taj napadaj na Josipovicha tek za to, što je on glavni pobornik madžarsko-hrvatskog bratstva. Pak i madžarski pisac njemačke povijesti ilirizma naročito veli, da je Josipovich bio ona pećina, na koju je bijesnila bura, na kojoj se je bijes ilirskih valova lomio. On da je bio najvećma, komu ugarski narod ima zahvaliti, što su joj ostale njezine najljepše i za trgovinu najvažnije pokrajine . . . Napominjući to, kaže o Josipovichu: Mi možemo naše podivljale protivnike uvjeriti, da će onaj, koji je svoj imetak, svoj život za svoje pravo stavio protiv njihovih ludih planova, znati, da se utješi na sve njihove osvade i klevetne životopise i brukanja, kao poštenjak riječima Ovidovim: »Conscia mens recti famae mendacia ridet!« I u svoj smrtni čas slasno će se spominjati svojega života, koji je, kako mu i neprijatelji priznaju, pošteno i pravično živio i moći će uskliknuti sa sv. Pavlom: »Bonum certamen certavi, fidem servavi, cursum consummavi, in reliquo reposita est mihi corona justitiae.«[2]

Ipak je Josipovich imao vražjega posla radi te stvari. Dugo i predugo trajala je njegova borba. On se je namjerio i na pravo osje gnijezdo. Neprijatelja je brojio na tisuće.

Za čudo je zato, da se i iza strašnog dogadjaja ipak čula riječ pomirbe, i to iz ustiju Ilirca Vukotinovića. On napisa u »Novine horvatsko-slavonsko-dalmatinske«: »Riječ u svoje vrijeme«. On je naglasio, da bi se lako pomirili, kad bi uzeli za načelo: domovinu ljubiti, ustav čuvati i pod krunom ugarskom ostati. On dapače dopušta, da bi u Ugarskoj dieti moglo madžarski govoriti, al kod kuće nikada. Koliko mi štujemo Madžare, toliko neka oni štuju i nas. »Kod vas dakle, gospodo, stoji da pokažete, jeste li pravi Hrvati . . .«

Braćo hrvatska! bili u T u r o v o m p o l j u, bili u kasinu, bili gdjegod, promislite dobro, kakove dane živimo, sad još imamo uzde u ruci, dugo nam dopuštaju, da se sami upravljamo — ali kad se glave pobune, ruke pomiješaju i oslabe, otet će nam uzde (i pravo nam je, da se uzmu), jer ćemo se inače strmoglavit u bezdno. Restauraciju ste dobili, sad se pomirite . . .«

Ali nekako komično djeluje danas ovaj poziv, dobroga patriote, jer nije bio samo glas vapijućega u pustinji, već je naprosto bio smiješan u takovoj žestokoj borbi, kad se je još pušila krv nebu pod

[1] Kralj. odlukom od 4. decembra 1845.
[2] Geschichte des Illyrismus. Leipzig, str. 136.

oblake, vapijući za osvetom. Zaista u plemenitoga pisca bilo je malo psihološkoga iskustva, kad je tražio čudo od razjarene mase.

Nije li u ostalom taj poziv bio samo diplomatički čin Ljudevita Gaja, da uzmogne poslije dobaciti na višjem mjestu: Eto vidite, Ilirci su htjeli mir, ali madžaroni nijesu htjeli da prihvate desnice ruke? Najbolji je to dokaz, tko je bundžija, a tko ne. Možda!

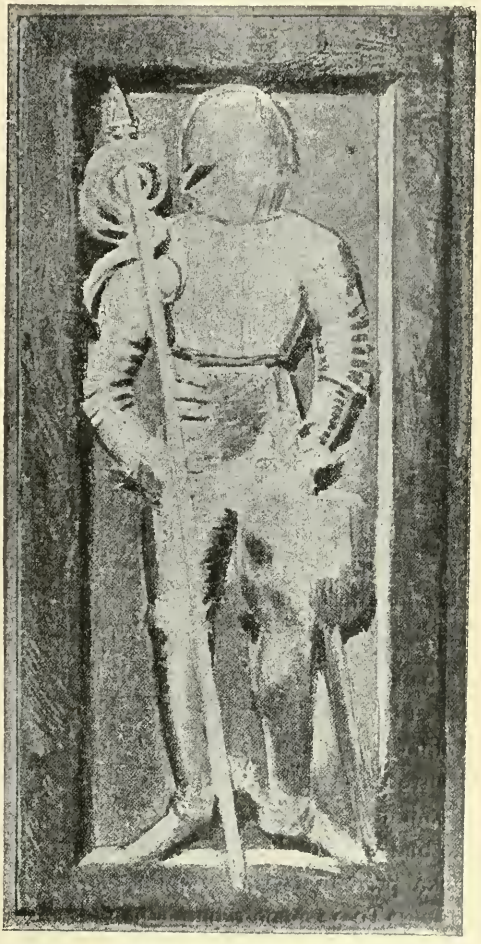

Grobni spomenik hercega i bana Ivana Korvina u lepoglavskoj crkvi

Sabor hrvatski sastao se je 23. septembra 1845.[1] željno očekivan po jednoj i drugoj stranci. Prvi put se je za sabor upotrijebilo umjesto županijske zgrade redutna sala staroga kazališta. Jedino što je uznemirivalo zastupnike bilo je to, što se je pronio glas, da će i Turopoljci doći na sabor i da će svojim propozicijama i glasovima priječiti djelovanje sabora za čitav narod. Mnogi su narodni zastupnici radi toga dobili naputak, da u tom slučaju imadu s mjesta ostaviti sabor. Medjutim je ban Haller umirio staleže kraljevine, uvjeravajući ih, da će Turopoljci, ako i dodju, biti pripušteni samo kao slušatelji i u prostoru odredjenu za slušateljstvo. I u istinu, kad su staleži, ban, zagrebački biskup i drugi uglednici pošli k svečanom sazivu Duha svetoga, pridružiše se im se i turopoljski plemići, a ti ih ispratiše i u saborsku dvoranu, ali tuj se smjestiše na galerijama ali i u prostoru, gdje su sjedili zastupnici. Videći to, ustadoše odmah iza

[1] Acta congregationis regni 1845. Nro 5. u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

banova pozdravnoga govora oba varaždinska zastupnika Aleksander Šimunčić i Petar Horvat i izjaviše na usta Petra Horvata, da ne mogu biti nazočni u saborskoj sjednici, jer prostom plemstvu nije kako im se je obećalo, zapriječen pristup u zastupnički odio, gdje imadu mjesta samo oni, koji su banskim dopisima pozvani. Oba zastupnika udaljiše se na to u istinu iz saborske dvorane, a da je prije Petar Horvat dobacio banu, da nije svoje riječi održao. Turopoljski plemići bili su vodjeni Antunom Danijelom Josipovichem, Jurjem Pisačićem i zagrebačkim županijskim zastupnicima Josipom Briglevićem i Kolomanom Bedekovićem. U drugoj sjednici 25. septembra ustade župan Antun Josipovich i potuži se gorko proti novoga reda u sabornici. Tim su zastupnici razdijeljeni i onaj dio plemstva, koji nije pozvan banskim pismima, bačen je u kut. On reče: »Vidio sam jučer, kao što i danas gledam mnogobrojno ovdje sakupljeno plemstvo, medju ogradom i izvan nje, koje se je sasvim mirno, čedno i onako, kao što se pristoji, vladalo, a da nije riješeno pitanje, hoće li se dati pravo svakom pojedinom plemiću tako dobro kao meni ovamo doći. Preuzvišeni ban dao je svojevoljno nove naredbe i ograde učiniti, i tako prije, nego li je naš sabor po nama naredjen, hoće da ga sam uredi i da pravo, koje mu zakon i običaj daje otme. On je načinio nove naredbe ili za to što je zadnji put bio red ili zato što želi, kao uvijek, i sada opet nered. U prvoj sjednici, kad bi se bili potužili varaždinski zastupnici, da po dobivenom naputku, ako se plemstvo iz dvorane ne otpravi, moraju izaći, rekao je ban, da nema vlasti nikoga isključiti, pa ipak danas, via facti, želi ono učiniti, što uraditi nema pravo. Ako preuzv. ban misli, da on svojevoljno može s nama upravljati, tad nam ni zastupnika ni skupštine ne treba, već on neka izvoli one, koji će mu se svidjati, k sebi pozvati i s njime o siromašnoj domovini onako, kako mu volja, vijećati. Zato, da ne budemo i dalje u mutnoj vodi ribe lovili, — želim znati i zahtijevam, neka pr. ban izrekne, namjerava li plemstvo zbilja odavle isključiti.[1]«

»To je nepotrebno i nepodesno. Treba da sve ostane pri starom patrijarkalnom običaju. Svakom plemiću, koji osobno dodje u sabor pripada pravo glasa. To pravo, da je uobičajeno, a temelji se i na municipalnim pravicama kraljevine. Odjelenje plemića prečkama povreda je to i opasna povrijeda municipalnih i plemićkih pravica«. Tako je Josipovich branio svoje Turopoljce zanosnim riječima. Ali ban mu Haller odvrati: On, nije nakanio nikoga vrijedjati u pravu i nikoga spriječavati u slobodnom izražaju nazora. Ali, jer je za uzdržavanje

[1] Novine horvatsko-slav.-dalm. 1845. str. 315.

mira i reda odgovoran Nj. Veličanstvu, to je našao shodnim ove promjene učiniti radi reda i sigurnosti.[1] Josipovich reče, da ga je umirila banova izjava, nu zašto nije ban u malo prije imenovanoj deputaciji nikoga izmedju brojnih plemića izabrao? Ta to je uvijek bio običaj. »Ban želi Turopoljce silom protjerati iz naše domovine, kao da smo svi protestanti. Neka nam podijeli najprije imanja onda ćemo se odseliti.[2]«

Na to se izjaviše proti Josipovicha i proti sudjelovanja običnih plemića Turopoljaca u saboru i zastupnici križevačke i slavonskih županija, kao i pojedini velikaši i plemići od inteligencije.[3] Naročito su Slavonci isticali, kako bi baš Turopoljcima pripadalo to pravo posebnih glasova, dok su sami već izabrali svog zastupnika. Kad bi se ta anomalija dozvolila, to bi se moralo dozvoliti isto i plemićima ne samo zagrebačke već i sviju ostalih županija. Ali onda uopće ne bi trebali plemići svojeg zastupnika birati i podavati mu naputke. Župan se je Josipovich na te slavonske primjedbe tako razljutio te je porekao uopće pravo Slavoncima biti u hrvatskom saboru, jer su u ugarskom državnom saboru zastupani po posebnim zastupnicima.[4] Preko tog govora prešlo se je dašto na dnevni red. Ali stvar nije bila tim ušutkana. Zastupnik zagrebačke županije Bedeković zauze se živo za Turopoljce, govoreći, da je njihovo pravo neosporivo i zahtjevajući od bana, da to pravo protokotarno utvrdi. Uzalud se je Haller izvinjavao, da se sad još uopće ne radi o glasovanju. Josipovich ustade i izjavi, da će on sa svojim Turopoljcima tako dugo ostati u saborskoj dvorani, dokle ih vojnici iz nje ne protjeraju i da ne će dopustiti nikakovo daljnje vijećanje, dok se ne proglasi odluka glede prava turopoljskih plemića i ne unese u saborski zapisnik, da svaki pojedini turopoljski plemić imade pravo posebnoga votuma u saboru. To neka protonotar u formi zaključka saborskoga ubilježi i u istoj sjednici proglasi. Samo bajunetima dat će se Turopoljci i on očerati iz dvorane.[5]

Sad nije preostalo drugo, već da ban progovori istinu. Ban Haller preda dakle protonotaru, izvadivši iz džepa kraljevski reskript od 14. oktobra 1845. hrvatskom saboru. Nastade grobna tišina i sad pročita protonotar kraljevsku odluku, kojom se sabor hrvatski po-

[1] K. k. priv. Agramer politische Zeitung 1845. str. 341.
[2] Novine horvatsko-slav.-dalm. 1845. str. 315.
[3] Kukuljević Ivan, 29. srpnja 1845. Historička crtica. Sisak 1870. str. 36.
[4] Kukuljević. 29. srpnja. Sisak 1870. str. 36.
[5] K. k. priv. Agramer Zeitung 1845. str. 344.

zivlje, da prije svega preuredi sabor, a ujedno se pripušta pravo glasa u saboru samo onima, koji su u sabor pozvani banskim pismom, a osim toga su glavom prisutni.[1] Uništuje se dakle pravo turopoljskim plemićima da budu nazočni u saboru.

Sjednica je saborska na to odmah uz gromko klicanje Iliraca završena, dok su protivnici Iliraca bili zapanjeni. U trećoj sjednici od 26. septembra ustadoše protiv kraljeve odluke kao nezakonite turopoljski župan Ante Danijel Josipovich, plemići Gjuro Pisačić, slijepi Ljudevit Jelačić, zatim tri odvjetnika Kuštić, Čubeković i Sitkaj, a od velikaša barun Levin Rauch.

Odmah kako je ban otvorio sjednicu ustade zastupnik zagrebačke županije Briglević. Jučeranje čitanje kraljevog reskripta zapanjilo ga i potreslo i jedva da sada bez suza može govoriti, videći ustavnu slobodu pokopanu. On htjede ipak onako okamenjen ustati i progovoriti, ali prije nego što je to mogao učiniti završio je ban sjednicu. Zato je morao odgoditi svoj govor. On ne može pojmiti, zašto je ban tako dugo otezao s proglašenjem toga reskripta, dok nije stvar prevršila mjeru. Zašto nije ban taj otpis čitao odmah, kad je sabor otvorio ili bar prije, nego li su varaždinski zastupnici prema svom naputku ostavili dvoranu? Govornik se na to svrnuo na prošlost i požali propast starih pravica, kakovih je tek malo zemalja s Hrvatima jednako imalo. »Onda smo si reče, sami birali predsjednika banskoga stola, protonotare, savjetnike, da, i banove smo predlagali — a sada biramo tek pronotara, koji kod sa-

[1] Kraljevsko pismo, kojim se ukida pravo glasa Turopoljcima glasi doslovce:

Ferdinandus etc. Reverendi, honorabiles etc. — Quum ad manutenendam in publicis concessibus deliberationum sanctiimoniam, id vel maxime requiratur, ut certus in efformandis conclusis ordo observetur, pro constanti nostra, qua publicum bonum perclarorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae regnorum complectimur sollicitudine, eo signanter directa, ut generalis eorundem regnorum congregatio ad diem 23. septembris a. c. Zagrabiam indicta, cum debita in tractatibus gravitate et moderatione asservetur, volumus, firmiter una praecipientes, ut interea, donec opus coordinationis dictae generalis congregationis per fidelitates vestras hac vice assumendum, pertractatum et altissima ratihabitione nostra confirmatum fuerit, jus voti, per illos tantum, qui vel medio literarum banalium evocati personaliter comparuerunt, vel jurisdictionum ablegatorum munere funguntur, jugiter exerceatur, atque ideo conclusa etiam solummodo in horum votis fundentur. Quibus in reliquo gratia et clementia nostra caesareo-regia benigne jugiterque propensi manemus. Datum in imperiali urbe nostra Vienna Austriae, die decima quarta septembris, anno domini millesimo octingentesimo quadragesimo quinto. Ferdinandus m. p.

bora sluša tudju volju — i zemaljske zastupnike. Što je krivo te su nam tolike pravice otete? Što drugo, nego nesloga osobna mržnja

Knjeginja Beatrica Frankopanka žena hercega i bana Ivana Korvina, a poslije markgrofa Jurja Brandenburškoga.
Slika u posjedu njemačkoga cara u Berlinu.

i glad za službama! Ova ogromna paukova mreža oplela je Hrvatsku, pak će skoro i Slavoniju obuhvatiti.« Govornik zatim opomenu, da je

reskript kraljev opasan po konstituciju, da je nezakonit. Zato predlaže neka sabor pošalje kralju duboku hvalu za taj reskript, al ujedno pokorno umoli kralja, da nas ostavi pri starom redu. Samo tko je proti zakona, on je i proti kralja.

Ban odvrati govorniku, da reskript uopće nije niti htio čitati, jer je mislio, da će se staleži u miru složiti, tek kad je to vidio da ne ide, dao je pročitati reskript.

Još ostrije je govorio župan turopoljski. On reče: »K onomu, što su vrijedni poslanici zagrebačke županije prije mene izustili, ne imadem, da što dodam, jer od sve duše pristajem uz njihovo mnijenje videći, da se i ostali u tome s njima slažu, ne mogu, nego vašu preuzvišenost umoliti, da izrekne odluku.« Ban je htio da se najprije o drugom vijeća, naime o izvješću državnih poslanika.

Proti toga ustade Josipovich, ne priznajući te poslanike zakonitima, jer oni nijesu branili domovinu, nego sebe i svoje službe . . . Kad su Josipovicha radi napadaja na zagrebačkog biskupa prekidali odkreše on: »Nisam jošte svršio! Molim, da me barem kao župana i zastupnika turopoljskoga pustite govoriti. Što je do samoga reskripta, ja kao plemić od moje osobe, ne mogu i ne ću više govoriti, već samo kao župan pitam vašu preuzvišenost: zašto niste odmah prvi dan dali ovaj reskript proglasiti? Šta ste s nama namjeravali? Valjda teatar igrati? Zato ste si i odabrali ovu teatralnu dvoranu? I zašto igrate s nama teatar, jer se i meni vidi, kao da igram ulogu kakova junaka. Zato treba, da se sada odmah pobrinemo; poslije će biti kasno: Contra vim mortis non crescit medicamen in hortis, da zabacimo ovaj reskript, te reprezentirajmo, da se i nadalje uzdrži stari na zakonima osnovani običaj.« Tom predlogu Josipovicha usprotivio se je sam grof Janko Drašković.

Odvjetnik Kuštić usprotivi se s dva razloga protiv reskripta s općega i posebnoga. Zakonski čl. 10. i 11. od g. 1790. naročito ističu, da se ove zemlje ne smiju vladati nikakovim reskriptima, manualima, patentima, već zato je taj reskript nezakonit, al nezakonit je i zato jer dira u temeljne povlastice plemstva — u pravo legislativnog sudjelovanja. Koliko je govorniku poznato, nije nijedna jurisdikcija zahtijevala, da i obrazovano plemstvo (literata nobilitas) bude isključena iz skupštine. Govorilo se samo o nižem plemstvu (gregaria nobilitas). Budući da se reskriptom i obrazovanom oduzimlje pravo glasa, to je reskriptom više oduzeto, no što se je tražilo. Niko ne može bit osudjen, a da se prije ne sasluša, a plemstvo se nije slušalo. Još su i drugi govorili, a naročito se je isticao župan turopoljski.

Dvije potpune ure trajala je ta sjednica, napokon odluči ban, jer je većina jurisdikcija zadovoljna s kraljevskim reskriptom, on nikakove reprezentacije protiv nje ne prima. U 12 sati zatvorio je ban sjednicu, na što mu većina oduševljeno uskliknu: Živio! dok je sam župan turopoljski uskliknuo: »Krepali, ne živili!«[1]

Ova buka tako prestraši nekoga slušaoca na galeriji, te je stao bježati k vratima, a ostali, neznajući, što je, stadoše takodjer bježati, Nastade strka i vreva, te je ban bio prinuždeu sjednicu napustiti.[2]

I u saborskoj sjednici 29. septembra kušali su ipak Josipovich i dr. prodrijeti s reprezentacijom. Najprije je barun Levin Rauch progovorio o tom, a onda sam župan Josipovich, koji zamoli bana neka se ugleda u primjer palatinov i neka se zauzme za slabiju stranku te neka pred kraljem prikaže njegovu stranku, kakova i jest, da sastoji iz vjernih kraljevskih podanika, koji nisu nikad učinili ekscesa, već su se samo branili. Staleži već zato neka podupru njegovu reprezentaciju, što sadanje doba već i za neplemiće zahtijeva prava, mora dakle još više učiniti za plemiće. Ali ako se reprezentacija ne će primiti, to on protestira proti svih zaključaka ove kongregacije.[3] Iza još nekih govora prekine ban tu debatu i htjede preći na dnevni red, ali to nije smelo Josipovicha i on izjavi, da se neda od nikog smesti i da pita bana, može li kongregacija dalje vijećati, gdje su izašli po svom naputku zastupnici zagrebačke županije, dakle zastupnici najveće većine plemstva? Odgovor banov, koji se je pozvao na sličan primjer u zaladskoj županiji nije zadovoljio Josipovicha, još manje hrvatski govor Ivana Kukuljevića, koji je historijom dokazivao, da već i u staro doba nisu dolazili svi plemići u sabor. On prosvjedova proti toga, da bi seosko plemstvo jedne općine moglo narinuti svoju volju čitavome narodu. Njemu je doduše dobro poznato, što su Turopoljci u staro vrijemo učinili za obranu domovine. »Mi znamo i to, da bi se u svemu s nama složili, da se nedadu tako slijepo voditi, ali da im se danas dade pretežni udio u saboru, gdje vise o samovolji jednog jedinog čovjeka, to bi i bez svoje krivnje bili opasnima po domovinu. Njihov vodja postao bi u Hrvatskoj diktatorom, o čem valjda i snuje i za čim teži, jer to vidimo po njegovim djelima. Onda bi lako doživili ono, što se je ispred dvijesta godina dogodilo u Engleskoj, kad je Oliver Cromvell sa svojim četama rasčerao parlamenat. Ali danas još nije tako daleko došlo, jer

[1] K. k. priv. Agramer politische Zeitung 1845. br. 78.
[2] Novine horvat.-slav.dalm. 1845. str. 220.
[3] K. k. Agramer pol. Zeitung 1845. str. 551.

i narod i kralj su još dosta jaki, da takov pokušaj suzbiju. Kažu, da su plemići birali protonotare. Osniva se to na povlastima, koje su dobili od kralja Ljudevita g. 1398., kralja Sigismunda 1439. i kralja Matije 1465; ali te pravice izmijenile su se evolucijom sabora i županije. Zato se slaže i govornik reskriptom, uz koji i onako pristaje većina. I opet je htio ban, da se predje na dnevni red i opet ga prekine Josipovich. On nebi govorio, da mu nije Kukuljević rekao da teži za diktaturom. Ta ga je riječ duboko uvrijedila i jer je Kukuljević hrvatski govorio jezik, koji zna i niže plemstvo, to mora i on hrvatski govoriti. Na to stade Josipovich braniti turopoljsko plemstvo. »To plemstvo zato bode u oči protivnike, jer drži čvrsto svoje povlastice i jer se neda svratiti s puta. Ilirci uvijek vele, da im je na srcu domovina i nama je — i treba da samo ojača, pak ćemo i one primiti u svoje krilo, koji traže svoja prava, al još nemaju nikakova. Nikad nisam htio biti diktatorom. Nikad se nisam većini opro — već sam branio. Ja sam bio vazda pošten čovjek, uvijek sam branio pravice plemenite braće turopoljske, koje toliko gospodu s druge strane peku. Moram kazat, da sam uvijek bio i uvijek ću biti pravi domorodac, da sam ljubio domovinu, materinji jezik, narodnost. Neka svaki govori, što hoće, moram reći, kako brane pravice. Evo ste čuli, da mi hoćemo, kome šta oteti, ta mi želimo i onima, koji nemaju prava takovo podijeliti. Kazat kome, da je diktator, nije nikakova umjetnost, al to valja dokazati. Kada i šta sam ja diktirao? Zar smo mi u Zagreb doveli seljake s puškama i handžarima? Zar smo pogodili koga, da pokolje ljude protivne stranke, kao što ste vi onomadne jednoga Talijana, koji je 20. julija ustrijeljen, pogodili, da pokolje ljude naše stranke. (Ilirci stadoše vikati, da je to laž). Mogu vam javiti, da s našega puta nikad saći ne ćemo, da ćemo uvijek naša prava braniti, uvijek pravi Hrvati ostati; jer zato, što se ne ćemo od braće Madžara odijeliti, ne slijedi, da hoćemo našu domovinu satrti. Ne ću se klanjat za nikakovu čast, ne ću učiniti nikakov korak, koji bi bio proti moje domovine, proti moga narod za ništa na svijetu, volio bi ići sa štapom od kuće do kuće hljebac tražiti... Ništa me nije tako zabolilo, kao riječ da sam diktator, jer on, koji je diktator on je aristokrat, a ja sam najveći dušmanin aristokracije. Ne zavidim ja nikome, da nosi zlatni ključ na ledjima, a ne ja. Nisam ja jalan drugome, što nosi ljepši kaput od mene, pače sam gotov, ako je od potrebe i ovaj moj, pa da mi je jedini, medju braću razdijeliti.[1]«

[1] Novine hrvatsko-slavonsko-dalmatinske 1845. str. 324.

Na to ulozi Josipovich protest protiv svih odluka, koje bi sabor učinio, dok se vrate otišli zastupnici i on, zavikavši, hajde van! ode sa svojih dvijesta pristaša i ostavi saborsku dvoranu.[1]

Kad se je 9. oktobra u saboru razpravljalo o izbornicima, zaključio je napokon sabor prema kr. reskriptu, da turopoljsko plemstvo u kongregacijama i restauracijama zagrebačke županije imade samo jedan glas.[2]

Kako je taj izvještaj t. j. to mnijenje o tom jedan od najvažnijih spisa u turopoljskoj povijesti priopćujem ga ovdje u cijelosti:

Mnijenje državnoga odbora o porabi osobnoga odvjeta turopoljskih plemića spravištih zagrebačke varmedje.

Nj. posvećeno Veličanstvo dostojalo je milostivnim otpisom od 21. augusta t. g. pod br. 15.291/891., pa da se uzmogne s pristojnim obzirom na okolnosti, što opstoje svestrano prosuditi i odlučiti pitanje, kako li imaju turopoljski plemići u zagrebačkoj varmedjiji pravo glasa, sabrane u saboru staleži i redove milostivo pozvati, da podnesu o tom predmetu mnijenje svoje. Na ovaj milostivi poziv izaslani odbor, da poradi o tome predlog, upotrijebivši u tu svrhu sve činjenice, što ih poznaje i sva pristupna pomagala, naročito dvije reprezentacije zagrebačke županije, jednu od 24. maja 1830., drugu od 20. januara 1844. u toj stvari podnesene, kao i molbu župana turopoljskoga od 10. maja 1830 ovako se je složio:

Ako vrijedi načelo javnoga prava, da za pravo glasa u kojoj zupaniji, nije dosta, bit uopće plemićem, nego da treba, da plemić spada bez svake sumnje na županiju gdje se želi ovim pravom služiti i da zavisi od oblasti ove županije, dakle da se mora pokoriti onome, što se zaključi na javnim skupštinama i da mora slušati poglavarstvo, izabrano na restauraciji, koje radi po zakonima. Ako sve to vrijedi, onda samo po sebi slijedi, da pravo glasa odgovara dužnosti posluha. Dakle, da se riješi pitanje; da li i kako li turopoljskom plemstvu pripada pravo posebnog glasa u skupštinama i restauracijama zagrebačke županije? treba prije svega znati, da li turopoljski plemići osobno ovise o zagrebačkoj županiji. Predmeti, koji se pretresaju u županijskim skupštinama i restauracijama il se tiču uopće države ili županije ili osobnog prava (privatum) u koliko ovo ne spada po zakonima na propisan sudbeni put. Glede poslova kraljevine uopće jer se prema municipalnim pravima riješavaju samo na saboru, vlast

[1] K. k. privil. Agramer polit. Zeitung 1845. str. 356.
[2] Ibid str. 365. i sabor. spisi u kr. zem. arkivu.

se županijska proteze tek na davanje naputka svojim poslanicima za sabor. U tom obziru Turopolje, budući da utječe u sabor po svojem zastupniku posve je nalik županiji. Zato, premda je zagrebačka županija svojim poslanicima za prošli sabor dala naputak sasvim tijem turopoljska općina nije se držala odluka, učinjenih na saboru kraljevina s privolom oblasti i zastupnika i to zato, jer nije bila nazočna. To svjedoče dostatno riječi župana turopoljskoga izrečene na ugarskom saboru, a napose spomenute u izvještaju državnih poslanika pročitanu u sadanjem saboru. Turopoljsko plemstvo ima svoj posebni pečat i magistrat, koji izabira svake godine u svojoj restauraciji. Imade male i velike skupštine. U vrijeme insurekcije ne opredjeljuje broj turopoljskih insurgenata zagrebačka županija već kraljevina, kako to svjedoče državni papiri. Ti se (insurgenti) ne stavljaju pod zastavu županijsku već pod svoju. Dapače županija se ne brine ni za pregled ovih insurgenata, niti ne imenuje časnike. Pa ako se koji od ovih treba kazniti, što ne vrše dužnosti, kazniti ih ima, kako je sabor odlučio, turopoljski župan.

Niti troškove, ni druga subsidija županijska ne porezuje zagr. županija medju pojedine Turopoljske plemiće, nego njihovi poglavari. Za tijem, kad je za vlade Marije Terezije god. 1771. proglasio naredbu, da imadu plemići dokazati plemenštinu, onda nisu turopoljski plemići zagrebačkoj županiji svoje plemstvo dokazali, nu ipak svjedodžbu turopoljske plemenštine pod svojim pečatom davaju, vode u svom kotaru zapisnik intabulacija, opredijeljuju sekvestre, odredjuju repozicije, ustanovljuju brahija, uredjuju mlinove, otvaraju puteve, upravljaju sirotinskom imovinom, u vlastitom arkivu čuvaju matice rodjenih, vijenčanih i umrlih, propisane čl. 23.: 1827. Oni ne davaju globe, globljene radi limitacije u županijsku blagajnu. Sami sude u svim zagłavnim i gradjanskim parnicama. Sve to stavljaju bez utjecaja županijskih činovnika. Riječju, niti županija, niti njezini pojedini činovnici nijesu dionici političkih vijećanja o poslovima turopoljskih plemića ili krojenja pravde pred prvim sudištem. Dakle sve ono, što se odredjuje bilo o javnim, bilo privatnim pravima županijskih plemića po županiji i njezinim činovnicima, sve se to u Turopolju pretresuje i odlučuje na velikim i malim skupštinama, na španskom sudu i pred županom, a to bez ikakova utjecaja županije velikog župana i županijskih činovnika, kako to pokazuje opširno prva od navedenih reprezentacija, a donekle i knjižica: Synoptica deductio exhibens primaevum et modernum universitatis nobilium Campi Turopolje statum idem indolem iudiciorum in praelibata universitate praevigentem«, koju je dao Juraj Josipovich, bivši turo-

poljski župan 1. septembra 1833. u vrijeme ugarskog sabora i sdruzenih kraljevina štampati u Požunu. Sve to očito dokazuje, da neknjiževno turopoljsko plemstvo jednoga selišta, zavisi upravo i neposredno od svoga poglavarstva, upravo i neposredno spada na ukupnost turopoljsku, po kojoj se samo konkretno broji u zagrebačku zupaniju.

Napokon ne može se smetnut s uma ni ovo: Turopoljci imali su prije na svojim skupštinama i restauracijama posebno pravo glasa. Al radi svadje i radi razdora, radi izgreda, što su odatle nastali, dakle radi poremećenja javnog mira, izgubili su to pravo. Godine 1735. uze im ga ban Josip Eszterhazy i odredi, što je za tim potvrdio sabor i kralj, sniziło se Turopoljcima zastupanje na 24 suca. Nema razloga, da im se otvori polje, pak da u zagrebačkoj županiji prisvojenim utjecajem zlorabe i nadalje i poremećuju javni poredak, mir i pokoj. Otvorit će im se pako ovo polje, ako budu i nadalje osobno utjecali u županijskim skupštinama unatoč stoljetnog privilegiranog običaja, da ih zastupa njihov župan, kao zakoniti zastupnik. Ako nikad, a to sada treba da se zabrani ova novotarija, dok se i u samoj Ugarskoj sve većma osjeća zlo, koje dolazi od plemića jednoselaca u županijskim skupštinama. Tomu se pako, kako je jasno, dade doskočiti samo tako, da se uvede reprezentativni sistem. Zlo, koje sve većma raste, zadaje pravednu brigu i vladi i državljanima, pak i opće dobro zahtijeva, da se ne ukine reprezentativni sistem u Turovom polju, da po povlastima već od prije. Ne smije se i nadalje trpjeti anarkija, koja je u najnovije vrijeme zavladala u ovoj županiji.

Ne ostaje dakle drugo, nego da sabor moli već radi pravde, reda i mira, radi općeg dobra, da se ostave, kako je bilo do god. 1835. — Posebni glas u zagrebačkim skupštinama neka im se ne dozvoli.

Ako li se pako to, bilo zašto mu drago, ne bi moglo protiv svake nade postići, onda treba moliti, da se bar naredba bana grofa Eszterhazy-a od god. 1735. za regulacije Turopolja uvedena, protegne i na zagrebačku županiju. Neka u zagrebačkim županijskim skupštinama i restauracijama sve nepismene turopoljske plemiće jednoselce zastupaju dvadeset i četri suca njihovih općina. Promislimo li, da je spomenuti ban radi opće koristi sam svojom vlašću stegnuo regulacijom i privilegovana prava Turopoljaca u domaćim njihovim skupštinama, a da se tomu niko nije opro. Ništa ne smeta dakle, da i Nj. Veličanstvo svojom izvršbenom vlašću isto pravili propiše i za zagrebačku županiju. Tim se ne bi smanjila povlastica turopoljskih plemića, već bi se dapače raširila. A to je ujedno i jedini način, da se u zagrebačku županiju vrati javni red, mir i pokoj. Odbor je

*

čvrsto uvjeren, ako li se jednim od ovih predloženih načina ne dokine opasni utjecaj turopoljskih plemića, svom županu slijepo poslušnih, utjecaj, koji si začeše prisvajati u zagrebačkim skupštinama, pa ako se ovi ne vrate k zakonu pravice, ako se tijem ne začepi izvor svih zala, što tište zagrebačku županiju, a po njoj i ovu zemlju, onda nema nade, da će se ostalim staležima zagrebačke županije vratiti posve prijašnja sloboda, koju sada gazi gomila prostoga turopoljskoga plemstva. Nema onda nade, da će se nekadanji mir uvesti u našu domovinu.

Poštivajući državljani s podložničkom zahvalnošću novi dokaz očinske brige Nj. Veličanstva prama ovim kraljevinama, što je zatražilo u ovom vrlo važnom poslu od staleža i redova mnijenje i predlaže odbor, neka se ovo mnijenje s djetinjskim pouzdanjem podnese premilostivom vladaru s dodatkom, da će sve brige i napore, za dobrobit ovih kraljevina ostati bez uspjeha, ako se ne doskoči ovome zlu što brže. Zato vjerni staleži i redovi ovih kraljevina nimalo ne dvoje i željno izgledaju takovu odluku.[1]

Sabor je saslušao ovaj predlog mirno, ali onda ustade žestoko zastupnik križevački i pristajući odlučno uz prvi dio predloga, začudio se je tomu kolebanju »mnijenja«, koje najprije daje pravo glasa samo županu, da poslije uzmakne i eventualno milostivo podijeli glas ipak zastupnicima od 24 sučije. On izričito istaknu, da deputacija nije zvana, da dijeli kakove milosti Turopoljcima. I više drugih zastupnika govorilo je o toj stvari, dok se nije odlučilo, da jedino župan imade zastupati turopoljsku plemenitu općinu.

Ovo je u istinu zaključio jedan od najvažnijih sabora hrvatskih. Taj sabor je stvorio zaključak, neka se kralj umoli, da vrati hrvatskoj samostalnu vladu, t. j. namjesničko vijeće, kako je to bilo za Marije Terezije. U kraljevskoj ugarsko-hrvatskoj dvorskoj kancelariji neka se osnuje posebni hrvatski odsijek. Neka se osnuje hrvatsko sveučilište, neka se urede nove stolice za hrvatski jezik. Sve to traži taj sabor. Slaže još glavnicu i daje zemaljsku potporu za narodno, hrvatsko kazalište. Jedan od najvažnijih predloga na tom saboru bio je, da se hrvatske biskupije otcijepe od madžarske crkve i neka se zagrebačka biskupija uzvisi na čast nadbiskupije. Ovaj je potonji predlog već doduše bio i prije iznesen na početku XIX. stoljeća, al je sada poprimio konkretni izražaj. Sabor je svojim radom upravo udivljavao sve i svakoga.[2]

[1] Novine hrv.-slav.-dalm., br. 86. i 87.
[2] Smičiklas, Povjest Hrvatske. II. 463.

Iliri su pratili ovaj sabor s velikim zanosom; pak je Gajev pouzdanik Galac mogao javiti Gaju 27. septembra 1845. »Sabor kraljevina napreduje bolje, nego li sam mislio — premda još prave energije nema. Josipovich sa svojom strankom poklapljeni su vrlo, što je stigla rezolucija, da Turopoljci nikakova upliva u državnom spravištu imati ne mogu. On kune bana, biskupa, sav dvor i vladu. Protiv biskupa je 25. septembra javno rekao: »Eto, gledajte biskupa (Haulika) nije danas ovdje, jer ga srce boli, što je svojim novcima gospodu u Beču podmazao, te tako ovu lijepu rezoluciju isposlovao, koja je na štetu kraljevina i na ukinuće plemićkih pravica.« I banu je iz sveg glasa kad su mu »živio« vikali, uskliknuo: »krepao«.[1]

Ako je Galac u tom svojem listu mogao govoriti, da sabor još nema prave eneržije, morao se je doskora o drugom uvjeriti. Zaista već davno nije bilo nijednoga hrvatskoga sabora, koji bi tako energično zahtijevao hrvatska prava bez svakoga straha i bojazni. — Vidjelo se, da je krv mučenika 29. jula postala sjemenom velikih ideja.

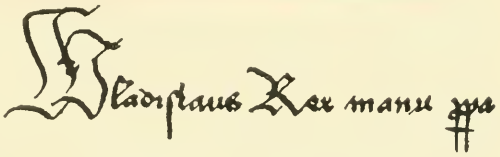

Potpis kralja Vladislava II.

Da je banu Halleru u takovim prilikama doteščalo biti hrvatskim banom, to je vrlo razumljivo. On je zato uznastojao, da se s njega što prije skine breme, koje ga je stalo tištiti.

29. oktobra donijele su novine vijest, da je ban Haller riješen časti, a banskim namjesnikom imenovan je opet biskup zagrebački Haulik.

Prije nego je Haller otišao, napisao mu je neko na vrata: »Niti Švaba nit Furlan ni bil još horvatski, nebuš ni ti ban«.[2]

Ljudi su s velikim veseljem pozdravili otstup bana Hallera, kao da su se otresli more, koja je tištila čitavu Hrvatsku.

Zaneseni Iliri već su si stvarali velike osnove za budućnost. Tako su u varaždinskoj županiji zahtijevali dapače od kralja, neka bi imenovao za bana koga člana svoje kraljevske kuće. Ako li pako to bud iz kojih razloga ne bi bilo moguće, onda neka nikoga ne da narodu za bana već kojega Hrvata ili Slavonca.

Možemo si misliti, kojim bijesom dočekaše i rad hrvatskog sabora i ovo držanje skupština i pad Hallerov Madžari. Sam Ljudevit

[1] V. Deželić, Pisma pisana dru. Lj. Gaju. 1903., str. 64.

[2] Tako je pripovijedao Emiliju Laszowskomu njegov djed Šuflaj.

Košut, taj vodja Madžara dignuo se u novembru u skupštini peštanske županije i rekao, da Hrvati svojim zahtjevima zahtijevaju odcjepljenje Hrvatske od Ugarske i potpunu nezavisnost.

Mudro je Košut uvidio, da bi to mogli zapriječiti upravo plemići Turopoljci, kad bi imali u saboru posebni votum. Zato je on odlučno ustao za to pravo turopoljskih plemića, spomenuvši, da za Hrvatsku ne bi bilo abnormalno, da na saboru ima svaki plemić svoj posebni glas i odvjet. To se doduše u Ugarskoj pričinja u prvi mah neprirodno, nepravo, to je vrijedno, zakonito, prirodno i dosljedno. Hrvati žele pobuniti i u Ugarskoj nemadžarske narodnosti protiv Madžara, za to nije smjeti dati Hrvatima pravo, da im se sabor sam uredi. To pravo pripada ugarskom saboru. Košut je na to predložio, da zastupnici peštanske županije na budućem ugarskom sabora proglase hrvatske poslanike nezakonitima, jer da su izabrani protuzakonitim saborom bez plemića turopoljskih jednoselaca. Taj Košutov predlog primila je peštanska županija s oduševljenjem, a tako predlog, da se kralju odašalje posebna svečana deputacija s molbomi da zaključke hrvatskog sabora ne potvrdi, nego da sazove drugi, zakoniti hrvatski sabor, t. j. s turopoljskim plemićima. Taj svoj zaključak poslala je peštanska županija svim ugarskim županijama, da i one za Turopoljce pošalju deputacije pred kralja. Deputacija je i pošla i bila je sjajna, al kralj je ne htjede primiti ni vidjeti.[1]

Deputacija je bila u nadvojvode Franje Karla i Ljudevita i molila, da joj se isposluje audiencija. Jedan vladin činovnik odgovorio im je, da ih kralj podnipošto ne će da primi, a da je zabranjeno i svim organima vlade, da je primu. Tako se je morala svečana deputacija peštanske županije vratiti neobavljena posla kući, gdje je još naknadno dobila županija peštanska ukor, što se pača u stvari, koje na nju ne spadaju i koje samo postaju uzrokom nerazborite smutnje. I ostale županije, koje su se usudile slagati se s peštanskom županijom, dobile su ukor od vlade.

Reprezentacija županije zagrebačke, u kojoj javlja svoje tuge i nevolje, urodila je ipak tim plodom, te su je 54 županije potpomogle svojim adresama.

12. novembra 1845. progovorio je Ljudevit Košut sam u skupštini peštanske županije o Hrvatskoj. Tuj spomene i turopoljsko pitanje. Reče o Ilirima, da im nije dosta bilo, što su plemstvo iz sabora isključili, već su ih isključili i iz županije. I ovo je najveća tužba.

[1] T. Smičiklas, Povjest Hrvatske. II., p. 464.

Već je jedanput god. 1735. vlada u ime Nj. Veličanstva ustanovila pravo Turopoljaca u zagrebačkoj županiji, kao što se to inače nije niti moglo učiniti. »Mislili smo, da je ovo pitanje bar od strane vlade svršeno, i zaista, za zadnje restauracije u tom se je smislu vlada izjavila. A što se sada dogadja?« Govornik je predložio, neka se u posebnoj reprezentaciji izjavi, da se prava hrvatskih plemića osnivaju na istoj osnovi kao i ugarska, zato su tegobe hrvatskih plemića iste, kao ugarske. Poklisare, koje zagrebački sabor bude birao, ne smije se kao takove priznati. Treba zamoliti kralja, da sazove novi hrvatski sabor. Ovu pako reprezentaciju neka posebni odbor u Beč kralju odnese. I drugi govornici složili su se s Košutom i reprezentacija bude zaključena. Za članove pako deputacije, koji su imali reprezentaciju za Turopoljce nositi u Beč izabrani su: Mavro Szentkirályi, prvi podžupan; grofovi Ljudevit i Kazimir Batthyány, Ladislav i Dominik Teleky, Gedeon Raday, Ljudevit Košut, Josip Agoston, Pavao Haynik, Ilkey, Miskey, prisjednici sudbenoga stola i veliki sudac Stjepan Szillasy, mali sudac Urbanowsky, jurasor Mihalj Földváry, županijski veliki odvjetnik Samojlo Egressy, veliki bilježnik Andre Balla i podbilježnik Hajós.

1. decembra pročitan je u zagrebačkoj županiji dvorski dekret, gdje se je nalagalo zagrebačkoj županiji, da turopoljsku restauraciju obustavi, dok ne stigne kraljevski komesar. On mora biti nazočan. Dva skupštinara opirala se toj kraljevoj odluci, al većina ipak prihvati, da se ovaj dekret[1] priopći turopoljskoj općini.

Svakako je Janko pl. Kuković, prisjednik banskoga stola, bio vrlo nepoćudan i Josipovichu i Turopoljcima, pak su oni nastojali na sve moguće načine, da ga se riješe ili da barem spriječe njegov rad Zato su oni kod svojih prijatelja u Ugarskoj nastojali ishoditi, da se i oni dignu proti komisarstva Kukovićeva, te da ga i oni proglase čovjekom, koji već radi krvnoga neprijateljstva ne može nikako da bude povjerenikom u Turopolju. Tužba za tužbom slijedila je proti njega. Ali zato nijesu niti Ilirci mirovali. Oni su se nastojali pokazati u pravu. Oni su i u stranim novinama pisali i službenim osobama javljali, da su Turopoljci skupa s aristokratima i drugim ljudima, što spadaju u logor madžarsko-hrvatski, ljudi podmićeni, ljudi zavarani ili pako ljudi, kojima je stalo, da se dovinu do masnih službi i unosnih plaća. Oni su dapače tvrdili, da je velika množina Turopoljaca, zato što su glasovali za Josipovichevu listinu, dobili od Madžara nagradu, koja se je dala iz sabranih po grofu Desefy-u

[1] Dekret pisan u Beču 27. novembra 1845.

novaca. Ilirci su u Beč poslali Vranicana i drugove, neka u Sedlnickoga i u ljudi uglednih progovore u korist Hrvata.

Sedlnicki bio je uvjeren, da Vranicani s drugovima imade pravo. Ipak im je doprimetnuo, ne bez ironije: »Moj Bože, zašto se ne zanimaju gospoda Hrvati pravodobno za to, da priproste Turopoljce k sebi privuku, pak da izigraju župana, koji se i onako svake godine bira. U ustavnoj je državi novac dozvoljeno sretstvo, kojim se može predobiti niže plemstvo«. Vranicani mu odgovori, da se Turopoljcima neprestano pripovijeda, da ih narodna stranka hoće staviti pod njemački zakon i da im se želi nametnuti poreze. — »Da — odvratio je Sedlnicki — znam, da bi sada teže išlo, i da bi sada k tome trebalo dvostruko više novaca. Ali vlada ne može mnogo učiniti u ustavnoj zemlji. Biskup bi se bio mogao u toj stvari za vremena sa svojim sretstvima lako i uspješno pobrinuti, pak bi tako bile mnoge neprilike otstranjene«. Vranicani u svom pismu Gaju nadovezuje na te Sedlnickove riječi: »U kratko — on nam je rekao, ili bolje htio je da nam kaže: pomozite si sami, ako hoćete, da vam i vlada pomogne. — Da nam u zadnje vrijeme zlo ide, za cijelo mo sami krivi. Neodlučnost — nestalnost — obziri, ništetni i beskrajni na sve strane i zato razdruženost i nesloga — to je slika hrvatskih patriota . . .«

I Kolovrat je Vranicanu i dr. odobravao sve, što su mu ovi kazivali o votima turopoljskim.[1]

Ta eneržija ilirska, to obijanje pragova dvorskih, donijelo je dosta ploda i naklonost dvora; tako te su Ilirci mogli tvrditi: »Aula est pro nobis«. Medjutim je zagrebačka županijska oblast, prešavši posve u ruke unionista, radila više no igda, al dakako u prevelikoj revnosti za ustav — strašnom lakomišljenošću.

12. i 13. januara 1846. raspravljala je pod predsjedanjem podžupana Žuvića skupština zagrebačka o kraljevskom dekretu, kojim se imenuje Ivan pl. Kuković kraljevskim komesarom, da ispita tužbe proti Josipovicha. Skupština je odlučila slijedeći dan, da se pošalje kralju reprezentacija, neka bi drugoga komesara imenovao, jer je Kuković pristan i poznat neprijatelj Turopoljaca. Još u januaru došao je odgovor na tu reprezentaciju od kralja, u kojem se nalaže, da se županija ima bezodvlačno kralju pokoriti i Kukovića u turopoljskoj stvari kao komesara priznati. Ta odluka, koja je u ostalom

[1] V. Deželić, Pisma pisana dru. Ljudevitu Gaju i njeki njegovi sastavci. (1828.—1850.) Zagreb 1909., str. 288.

popraćena negodovanjem u skupštini od 23. januara, priopćena je turopoljskoj plemenitoj općini.

Kako je bilo i madžarskih novina, koje su znale pisati protiv Josipovicha i Turopoljaca, to se razumije, da je to ljutilo vodju Turopoljaca.

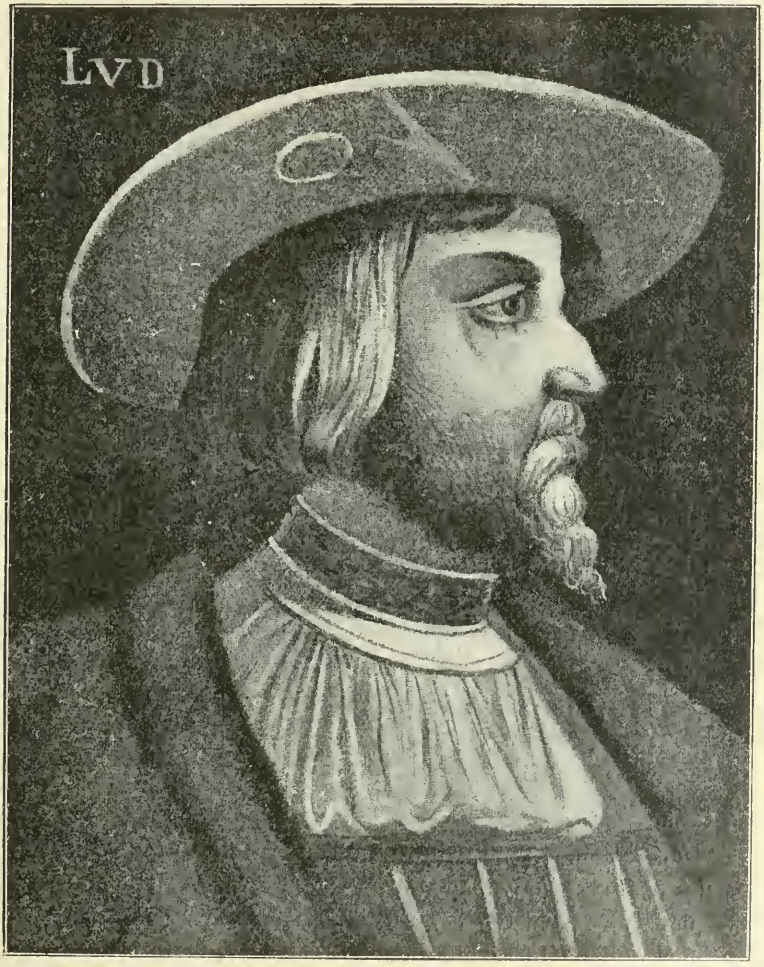

Kralj Ljudevit II.
Izvorna slika u dvorskom muzeju (ambraska zbirka) u Beču.

Pogotovo bio je Josipovich ljut na peštanski list »Budapesti Hirado«, jer nije u svem s njim držao; za to napisa pod svojim imenom u »Pesti Hirlap«: »Nekoliko riječi na bijes »B. P. Hirado« u hrvatskim stvarima.«

Taj članak veli: »Od kako su političke borbe u Hrvatskoj nastale, pune su domaće i inozemne novine razjasnjenja o hrvatskim dogadjajima. Ne spadam medju one, koji bi se bojali organa javnosti lih radi toga, jer po njima vide povriedjen svoj »ja« i jer se zle strane stranke, kojoj pripadaju, u njima otkrivaju. Znam spasonosnu tendenciju i nastojanje onih novina cijeniti, koje luče osobu od stvari, te brane stvar, princip ili napadaju, al ne žučljivom strašću, već razlozima ovu il onu stranku prosudjuju. Al ne mogu biti prijateljem one nesretne taktike, koju imadu urednici, kad ne mogu da obore princip, za koji govori pravo i zakon, pak onda mjesto razloga vojuju oružjem sumnjičenja. Veliki magazin takove žalosne taktike jest »B. P. Hirado«. Sad pozivlje Josipovich, neka se urednik potrudi u Hrvatsku i neka se na svoje oči uvjeri o stvarima. Napokon zaključuje članak riječima: »Ja stupam zakonitim putem i stupat ću i u budućnosti. Za moju madžarsku braću imam simpatiju u srcu, ja štujem govor krunjenog kneza, kojim govori vjernim Madžarima, i moje je tvrdo uvjerenje, da prekid il oslobodjenje od veze izmedju Madžara i Hrvata, koja je postojala zakonom sankcionirana kroz stoljeća, ljepšu budućnost zajedničke domovine ugrožava. Ali ako cijenim glas brata, to s a m s v o j o j v l a s t i t o j n a r o d n o s t i, kao svojem najdražem dragulju, tako odan, da svakoga smatram neprijateljem koji ovu svetu relikviju silovitim rukama takne. Ja želim red i mir u ovoj uzbudjenoj domovini i vjerujem, da se to može postići, tek onda, ako ne bude ovoj ili onoj strani pogodovano, već ako se vlada zemlje povjeri muževima, kojih je čist značaj stekao povjerenje zajedničke domovine.«[1] Madžari su se u ovo doba silno zanimali za Turopolje, te su i putovali u Hrvatsku. Većina ih je dakako bila uz Josipovicha. Al bilo je i protivnih njegovoj stranci.

Početkom g. 1846. proputovao je tako Hrvatsku jedan Madžar, te je došao u Turopolje. Njegov je opis s mnogo razloga zanimiv:

»Dana 4. maja rano u jutro krenuo sam put Turopolja, poglavito zato, da nepozvan od nikoga, tim laglje priliku dobijem proučiti prosto ondašnje plemstvo i misli i osjećaje. Krasnu zemlju imadu ovi plemići. Lijepa je ravnica, no gospodarstvo je jošte tako zapušteno i zanemareno, da se gotovo gore nit pomisliti ne može«. Al isti taj dopisnik neprijatelj je Josipovichev, jer da tolike ljude upotrebljuje kao makinu. »Ja sam im u lice rekao, da bi oni dobri bili za r u d a u kola, al da plemići — i što je u madžarskom smislu još više — l j u d i nisu, buduć da se kao budale za nos vući dadu«.

[1] U Kurilovcu, 7. januara 1846.

Bila je briga i Gaja i drugih Iliraca, da se i vanjski svijet izvan granica austrijske monarkije upozna s Turopoljcima i Hrvatima uopće. To su pako radili pomoću novinstva njemačkoga. To je bilo i te kako potrebno! Madžarsko pitanje onda je zanimalo čitavu Evropu. Bilo je tuj raznovrsnih i te kako velikih prijatelja Madžara. Ti prijatelji telalili su svijetom, da je madžarski, viteški narod, u velike nadmašio svojom naobrazbom narodnosti, te zato, kao osobiti faktor kulture, zaslužuje posebni položaj, da mu se posveti. Hrvate, naročito t. zv. Ilirce, proglasivali su ti pisari naprosto barbarima, divljacima bez kulture.

»Augsburger Allgemeine Zeitung« u svom dopisu od 4. februara 1846. donosi članak: »Madžarski agitatori i smutnje hrvatske«. U tom članku obara se na Madžare radi Turopoljaca i ismjehava im se što slave Turopoljce, te veli: »A kad još Madžari Turopoljce slave i uzdižu, kao najčvršće stupove madžarstva u Hrvatskoj, tad bi čovjek i nehotice rekao, da su ovi plemići čiste madžarske krvi iz dobe prvoga doseljenja, koji su od sudbine bačeni u ovaj kut hrvatske zemlje, sad ovdje radi svoga tudjega jezika trpe progon; a eto ubogi ovi ljudi, takovi su korjeniti pravi Hrvati, kao što ih je ikada Hrvatska o prosu i šljivovici othranila; pak zato nijedan, rekbi ni riječi madžarski ne znade; a isti njihov župan u madžarskom je jeziku samo do beketanja dotjerao«. Bile su to oštre i pogrdne riječi, ali treba uzeti, da je ono bilo najživlje doba borbe i da se tuj nije pazilo na način te borbe, već je svaki udarao po svojoj volji.

20. februara 1846. otvorio je prvi podžupan veliku skupštinu zagrebačke županije, govorom o miru i slozi, s običajnim frazama i riječima, koje su u ono doba bile bob o stijenu bačen. Odmah za tim pročitan je kraljevski reskript, koji je već prije mjesec dana stigao zagrebačkoj županiji od samoga kralja Ferdinanda. Taj reskript bio je pisan vrlo oštro.

Zatim je čitan drugi reskript kraljev o predavanju imetka novim kuratorima Stjepana Josipovicha. Proti toga ustade Antun Danijel Josipovich i uloži protest, u koliko se njegove osobe tiče, jer je stvar svršena, samo što još registrualci nisu dali svoje relacije. Na to je pročitana kraljeva odluka, kojom se nalaže, da županija popiše turopoljsko plemstvo i jer imade plemića, o kojima se sumnja, da imadu u istini plemstvo, neka se potanko ispitaju njihovi kredencijonali. Na to nastade žestoka borba. Turopoljci su zahtijevali, da se, ako već mora biti popis plemića, u isto vrijeme popišu i drugi plemići čitave zagrebačke županije. Opravdan je bio prigovor, da toga u kraljevskom reskriptu ne ima, da se tamo nalaže samo popis turo-

poljskih plemića. To nije koristilo. Skupštinari zaključiše, da se imade obaviti popis čitave zagrebačke županije, t. j. svakoga plemića ove županije, koji je 18 godinu navršio, te ako bi koji sumnjivo plemstvo imao, neka županijski fiškus podigne t. z. »causam nobilitatis legitimatoriam (plemićku parnicu).[1]« U istoj je skupštini pročitano pismo hontanske županije. Ovaje pisala svima zupanijama, neka se u osobne hrvatske poslove ne miješaju.

Već 13 februara 1846. dobila je najme zagrebačka županija taj odgovor na svoje tegobe, da je Njeg. Veličanstvo njihovu adresu, u kojoj su toliko drski, da previšnje otpise na sabor ukoravaju i sramote, s najvećim nezadovoljstvom primilo, jer su njoj povrijedili ne samo svako štovanje dužno kralju, već prema uspomeni svojih otaca nezahvalni se pokazali.[2] Kori ih dakle kralj, da su uvrijedili samoga kralja, toga treba da se kane, jer će ih kralj znati inače pokoriti, ako bude treba i oružanom silom.[3]

Ovo kraljevsko pismo možda je uzbunilo gdje koga od skupštinara zagrebačke županije, kad se je dne 20. februara čitalo, al nije nipošto smelo župana Josipovicha. Jedan od njegovih ljudi reče, da bi trebalo kralju odpisati: budući nas Veličanstvo uvjerava, da će prava tako pojedinaca, kao i sva državna prava braniti i neoskvrnjena sačuvati, s toga su staleži izmireni tim očitovanjem i ne misle kralja vrijedjati. To bude primljeno.[4]

To je vrlo ražestilo turopoljskoga župana i žestokim svojim načinom napao je više dostojanstvenika te izjavio, da se svi spisi ove županije od g. 1837., pak i čitave Hrvatske prepišu i to službeno, neka se onda pošalju svim ugarskim županijama i samom kralju u posebnoj reprezentaciji podastru. On predlaže, da se naročito zahvali županiji peštanskoj. Košutu pako, koga Josipovich smatra za svog najboljeg prijatelja, želi, da se sve njegove želje i namjere ispune. Onda će u istini i Ugarska i Hrvatska biti posve sretne. Toga velikoga muža on preporuča staležima, da ga budućemu velikom županu zagrebačke zupanije preporuče, kad bude instaliran, za prisjednika sudbenoga stola. Sve je to prihvaćeno u toj skupštini.

U februaru 1846. bila je 2. sjednica zagrebačke županije, u kojoj se je raspravljalo i opet o komisiji Janka Kukovića. Turopoljska općina u svojoj skupštini odlučila je i izjavila, da unatoč kraljevskim

[1] Ibid, str. 61.
[2] Smičiklas, Povjest Hrvatska II. str. 464.
[3] Novine horv.-slav.-dalm. 1846. br. 18.
[4] Ibid. 1846 str. 61.

naredbama Kukovića za kraljevskog komesara ne priznaje i budući da ga smatra prenapetim ultra-Ilircem, da mu svoga arkiva otvoriti ne će, nego da će i opet upraviti reprezentaciju kralju i tražiti novoga komesara, koji će biti nepristran. Turopoljska općina zamolila je zagrebačku županiju, neka ju podpomogne. Dvije pune ure trajalo je vijećanje županijske skupštine o tome. Najposlije je po prvom podžupanu izrečena odluka, da će županija poduprijeti tu molbu Turopoljaca. Ali i na ovu reprezentaciju odgovori kralj četvrtim pismom i ukorom staležima i strogo naloži staležima i činovnicima županije, da na ruku budu kr. komesaru, te da se klone svakog otezanja. Nadalje naloži kralj zagrebačkoj županiji, da priopći turopoljskoj općini, da se bez znanja i privole kr. komesara Kukovića ne usudi u buduće skupštine držati, te će pod kazan biti suspendiran župan i čitavo poglavarstvo turopoljsko.

Kraljica Marija žena kralja Ljudevita II.
Medalju izradio Leone Leoni.

Već 21. marta 1846. obavijestila je županija o tome plemenitu općinu turopoljsku.[1] I 20. maja pročitano je u velikoj skupštini županije zagrebačke pismo kraljevo, kojim se županiji nalaže, neka bi skupštinu turopoljsku radi neposluha ukorila i njoj pod kazan naložila, da svu pokornost kr. komesaru Kukoviću iskaže; sva pisma, koja bi zahtijevao uz potvrdu izruči. Na taj ukor ustade zupan Josipovich i reče, kad već mora biti, a ono neka bude. On će zahtijevana pisma uz potvrdu predati komesaru, budući zna, da će se iz svega toga izleći smiješna stvar.

Medjutim je već poslana bila ona reprezentacija kralju, koju su skupštinari zagrebačke županije zaključili godine 1846. 20. februara. Ta reprezentacija bila je vrlo oštra i vrvjela je pogrdama na Gaja.

[1] Ibidem br. 1846. 24.

Gaj ju je ipak u cijelosti htio priopćiti u 20. broju svojih novina. Medjutim zapriječio je to cenzor Pavao Muhić riječima podpisanima na koncu predloženog prvog istiska Novina hrvatsko-slavonsko-dalmatinskih: »Exceptis rubella clausis admittitur ad typum 11/III. 1846. Paulus Muhić.«

I baš je crvenom olovkom označena ova reprezentacija, za koju je on napisao još crvenom olovkom: »Onus responsionis quoad hanc representationen in me recipere non possum.«[1]

Ja tu reprezentaciju priopćujem u cijelosti, kako se nalazi u nedopuštenom broju Gajevih novina.

»Velike i teške nevolje, koje zagrebačku županiju, a upravo i sve kraljevstvo hrvatsko već od više godina tište, ne dadu nam dulje mučati, nego nam nalažu potreboću, pače i dužnost, da ih vama, braći i prijateljima našim, s kojima su nam sva općenita, priopćimo, i vas ujedno zamolimo, da bi i vi sudjelovali kod Nj. posvećenoga Veličanstva, te bi se već jednom nevoljama lijeka našlo.

To bo je sigurno i neoprovrzivo načelo konstitucionalnoga sustava, da se stranke, na koliko jedna od druge udaljene, nu jednomu kralju i jednomu zakonu pokorne, medjusobno uzdržavaju, i da ne dade jedna, da se drugoj pravedne njezine pravice oduzimaju, nego da u slučajevima nastajuće pogiblji, koja je i onako općenita, zamjenito sebi pomoć pružaju; inače bo oganj, porodivši se u jednoj strani kuće, ako se ne zaguši, domala će i svu kuću uništiti.

Da pako o nevoljama našim vas izvijestimo, to nam se tim potrebitije čini, budući da smo iz službenoga dopisa sl. hontanske županije od 7. januara t. g. na nas upravljenoga, sa velikom žalošću razumjeli, kako je tamo do općenitog znanja došlo, da nevolje, koje nas od više godina jurve muče, i koje su se i na državnom saboru pretresale, nisu nikakove — i da se briga naša radi potkapanja pravica i sloboština naših na lažima osniva, kojemu potvaranju kao što time, što se za sustav naš brinemo, nikakova povoda dali nismo, tako braći i prijateljima našim hontanskim ni u najgorem slučaju ovako zajam vraćati ne ćemo; tvrdo bo smo uvjereni, da se prijatelj, zbog učinjene mu od prijatelja krivice, žalostiti mora, a ne tražiti, da se osveti.

Ljubezna braćo i prijatelji! Minut će gotovo osam sto godina otkako Hrvatska, združena s kraljevinom Ugarskom, jednoga kralja i jedan zakon štuje; otkako u sretnim i nesretnim zgodama svako

[1] Izvornik ovaj čuva se u kr. sveuč. biblioteci u Zagrebu, te je dakako unicum. Taj se broj može dakle smatrati kao rukopis.

dobro i svako zlo jednakom mjerom dijeli, i otkako su stanovnici kraljevina ovih za toliko vrijeme sjedinjenja svoga po različitim razmjerjima tako se skopčali, da se oni sada po imenu samo, akoprem je i u tom obziru po 61 članku od god. 1747. providjeno, a ne u istinu medjusobno razlikuju; otkako najposlije u stvaranje zakonâ jednodušno utiču — riječju, otkako blaženstvo konstitucijonalnoga sustava jednako uživaju.

Da su blaženstvu ovomu u domovini našoj s pomoću i istoga vladanja mnogi protivni bili, i da su, za prevratiti plemstvo ugarsko, mnogo koješta pokušavali, to će dovoljno razumjeti onaj, kojemu je historija prošavših vremena poznata; željom za povratiti konstituciju ugarsku, nekoji u novije doba užgani, da bi namjeravanu svoju svrhu laglje postigli, posijali su sjeme nesloge medju Hrvati i Madžari, poslužívši se varkom, kao da bi Madžari radi narodnost hrvatsku potkopati.

Sjeme nesloge ove zasijao je neki Ludovik Gaj, koji je štampariju, a i uredništvo novina zadobio.

Ove novine pod imenom »Horvatske Novine« godine 1835. prvi put na svjetlo izišavše, kako u obziru svoga imena, tako i glede narodnoga jezika, zadobiše općenitu pohvalu svih državljana — pače sa zahvalnošću pozdravili su državljani ovu očinsku brižljivost vladanja glede izobražavanja narodnoga jezika.

Nu jedva što proteče jedna godina, i već spomenuti urednik novina naslov njihov »Novine Horvatske« u »Novine Ilirske« promijeniti, bratinski narod madžarski u istima ne samo crniti, nego i raznim pogrdama vrijedjati, kao što se pod ·/. vidi, nije za grijeh niti za opačinu kakovu smatrao.

Otuda je slijedilo, da je najveći dio državljana — vidivši da pravu njihovu narodnost hrvatsku sam Ljudevit Gaj ugnjesti nastoji, koji je propovijedao, da joj od Madžara pogibelj prijeti — i želeći nju sačuvati i s bratskim narodom madžarskim i nadalje u prijateljskom i zakonitom savezu ostati — od spomenutoga Gaja i njegovih sljedbenika otstupio.

Po otstupu ovom i budući da je novinar Gaj na stazi, kojom je jedanput pošao bio, tvrdokorno i ostao, posljedica bila je ta, da su se u malenom ovom kraljevstvu dvije stranke porodile, jedna ilirska, a druga vjerna svomu zakonitomu sustavu, hrvatska.

Pošto se stranke tako sklopiše, zlo, koje se je spomenutim načinom ukorjenilo, umnaža se još većma po naimenovanju Nikole Zdenčaja godine 1839. za vrhovnoga župana zagrebačke županije.

Isti bo vrhovni župan, jedva što upravljanje županije primi, sa staležima i redovima županije ove očiti zametnu boj; on bo je kao poglavite dužnosti dostojanstva svoga smatrao, u velikim skupštinama svakoga ružiti, svojim dosjetkama svakoga sramotiti, svakoga mrziti, misao svoju staležima svagda narinuti; riječju, takove je čine izvodio, da je prije zasluživao ime vrhovnoga smutitelja, nego li vrhovnoga upravitelja

Ovaj svoj nepravedni i nezakoniti način djelovanja ovjenčao je županijskom restauracijom, obdržavanom 30. maja god. 1842.; pošto bo je pozvao bio plemiće i obmamio ih, da bez oružja na restauraciju dodju, učinio ih je po oružanoj stranci ilirskoj sabljama pobiti i s mjesta restauracije, iz dvorišta, t. j. državne kuće protjerati, i tako, uklonivši one, koji su pravo imali časnike izabirati, učinio je po stranci ilirskoj, sklopljenoj u ono doba jedva iz 100 plemića i drugih neplemenitih kredencionalista, izabrati županijsko časništvo.

Otuda je naravno slijediti moralo, da je povrijedjeno u svojim pravicama plemstvo ovomu nezakonitomu ilirskomu magistratu poslušnost uskratilo, i sbog toga lijek kod previšnjega mjesta tražilo.

Tužba plemićâ, previšnjemu mjestu podnesena, tu je posljedicu imala, da je kraljevski komisar, u osobi Josipa Šiškovića, sl. županije virovitičke vrhovnoga župana, odredjen bio, da poduzme istraživanja glede izgreda, koji se je kod restauracije dogodio. Nu od ove komisije, kojoj smo mi i akta, tičuća se samoga ilirizma i njegova teženja priopćili, a da se radi toga nikakovo istraživanje poduzelo nije, akoprem se je još god. 1843. dovršila — ne vidimo ni do dana današnjega nikakova uspjeha. — Krivci bo ne samo, da bez svake kazne hodaju, nego i po prijašnjem izgredu, koji nikakove kazni iskusio nije, oslobodjeni, od dana do dana veće i gorje smutnje čine; dapače po ovom posvjedočenom zatezanju u izvršivanju zakonite pravde dana je prilika sljedbi ilirskoj, da ubitačna svoja, na uništenje starodavne konstitucije smjerajuća načela i nadalje rasplodjivati mogu; i zaista sljedba ova, sveudij iz onih istih osoba sastojeća, iz kojih se je s početka sklopila, nije se sustezala, ne samo druge hrvatske županije, po kojima se je na način skakavaca skitala, napastovati, nego i istu državnu skupštinu — uzamši u društvo svoga biskupa zagrebačkoga, Jurja Haulika — oskvrnjivati.

Jer kad je na državnu skupštinu kraljevina ovih, urečenu na 23. aprila 1843., domaće plemstvo došlo bilo, biskup zagrebački Juraj Haulik, sam je o tomu iz svih sila nastojao, da bana kraljevina ovih na to navede, da bi odgodio urečenu u ovaj dan sjednicu, bu-

dući da su, kao što se je isti biskup na saboru u sjednici 28. juna očitovao, proti plemstvu strahovite zasjede osnovale bile.

Ban kraljevina ovih, koji je nedavno prije ove skupštine na dostojanstvo ovo stupio bio, ne poznavajući dovoljno običaje kraljevine ove, i zato ne htijući se u tom obziru naročito izraziti, povjeri svu stvar ovu — bi li se sjednica držala ili odgodila — mnijenju deputacije pod predsjedništvom biskupa; — i akoprem se je ovdje očevidna većina proti želji biskupovoj, dakle za držanje sjednice izjavila, zato je ipak biskup, proti svakomu pravu, i s otegočenjem iste svoje duhovno-pastirske savjesti, banu takovo izvješće podnio, kao da je većina odgodjenje sjednice zaključila; — i po smislu ovoga izvješća bi sjednica, koja se nije ni počela bila, za raspuštenu proglašena.

Čim se je tako zakoniti red već poremetio bio, bude u banskoj konferenciji, isti onaj dan poslije podne pod predsjedanjem bana držanoj, druga opet nezakonitost učinjena; ovdje bo se zaključi, neka se od previšnjega mjesta naputak zatraži, da li će domaće plemstvo, koje je državne skupštine vazda polazilo, i proti kojemu pravu, koje ga po zakonu i po običaju ide, prigovoriti nikomu do sada na um palo nije, u državnoj skupštini udioništvovati ili ne? — i da se ne drži sjednica, dok previšnji odgovor ne dodje.

Plemstvo, čuvši ovaj glas, još se isti onaj dan povrati k svojim kućama s namjerom, da će čekati, dok se novi rok za obdržavanje sjednice ureče.

Nu kad se je opazilo, da je plemstvo iz Zagreba otišlo, odmah u nedjelju, t. j. na 23. aprila g. 1843. poslije podne bi po nastojanju biskupovom opet konferencija držana, i u ovoj se zaključak prijašnjega dana preinači, i za sutradan, t. j. ponedjeljak 24. aprila državna sjednica ureče.

Ovaj zaista hinbeni čin prinukao je bolje misleće staleže i redove, da su pismeni prosvjed proti obdržavanju sjednice predali; nu usprkos svemu tomu bi sjednica po fakciji ilirskoj držana i obavi se izbor poklisara za državni sabor ugarski, akoprem poklisara križevačke županije u sjednici bilo nije, koj je bio prisiljen radi učinjenih mu grožnja u Križevce se vratiti, — i akoprem je poklisar turopoljske općine poradi napastovanja iz sjednice izići morao.

Na ranu ovu, koju se je plemstvu ovdašnjemu po državnoj na takav lukavi način držanoj sjednici i obavljenom izboru poklisara zadalo, ljuto žaleći isto plemstvo, podnijelo je slavnim staležima i redovima na saboru kraljevstva ugarskoga sakupljenim prošnju, prosvjedujući proti poklisarom, koje je ilirska sljedba izabrala.

Prošnja ova, kao što je u sl. staležima i redovima veliku pozornost pobudila, tako je i velikodušnu na pravdoljublju osnovanu potporu kod istih staleža i redova našla.

Medjutim, dok se je stvar ova na državnom saboru pretresala dotle su se ovdje kod kuće sve veća i veća zla i povredjivanja pravica i zakonitih sloboština činila.

Bivši bo u ono doba vrhovni župan Nikola Zdenčaj, urekao je bio na dan 9. decembra god. 1843. veliku skupštinu županije naše i na ovu po ovdašnjim županijskim časnicima pozvao sve plemiće ove županije. Plemstvo, budući tako po časnicima rok velike skupštine obznanjen, na urečeni dan dodje, — nu kakovim mu se je ružnim i lukavim načinom predusrelo!

Jer kad plemstvo do vratiju županijske kuće dodje, ondje je od ilirske stranke, sklopljene od 120 kmetova grofa Nugenta i sabranim po Zagrebu i Karlovcu »tepcima«, koji su svi sabljama, pištoljama, noževima, kopljima i puškama iz iste vojničke oružnice, a žalibože i iz županijske dobivenim, providjeni bili, — iskusiti moralo napadanje najprije bacanjem kamenja, a zatim opaljivanjem pušaka i pištolja.

Ovim napadajem do zdvojenja dotjerano plemstvo, stalo se je pravedno braniti, i pomoćju presvete odvjetnice kraljevstva, raspršivši na sve strane Ilirce, i osvojivši mnogobrojno njihovo oružje, izbavi sebe od prijeteće propasti, koju mu je vrhovni župan N. Z. pripravio bio.

Žalosno je zaista i tužno, pače nečuvena je stvar u dogodovštini domovine naše, da se poradi došašća pozvanoga plemstva sjednica ne drži, i da vlada dopušta, da se podložnicima njezinim takove krivice čine.

Prigodom ovom nije se općinstvo zagrebačko dosta načuditi moglo duhovništvu, osobito mladomu, koje svrativši odore svoje i providjeno toljagama i batinama, dan prije nabavljenima, na trg sv. Marka, gdje se županijska kuća nalazi, gomilama dodje, da se za novo stvorenje, t. j. za ilirizam bori; nu i ovo, vidivši Ilire na sve strane raspršene, okrenu ledja.

Jedva što je ovaj izgred prosao bio, i već 11. decembra 1843. god. dogodi se drugi; ovoga bo dana sudac gradski Josip Štajdaher u gradskoj vijećnici, u prisutnosti nekojih samo plemića i nekolicine gradjana, ostalih pako, i to mnogih od različitoga stališa sazvanih ljudi, držao je buntovni sastanak i tu izradi glasovitu onu odluku, da se plemstvo više ne pušta u slob. i kr. grad, u kojem ono svoju vlastitost, t. j. županijsku kuću imade.

Ovoga teškoga i doista sumnjivoga ekscesa, o kom je na spomenuti način prevareno plemstvo, vladu ubavijestilo, posljedica bila je ta, da se je i opet kralj. komisar u osobi Josipa Rudića, sl. bačke županije vrhovnoga župana naimenovao. Medjutim i od ove komisije, kao i od prijašnje Šiškovićeve, usprkos našim više puta u zalud ponavljanim remonstracijama, nema do današnjega dana nikakova uspjeha.

Spomenuti mi, ovim nevoljama tlačeni, čvrsto smo se nadali, da će nam se, koji smo toliko pretrpili, kakovagod polakšica od strane vladanja pružiti; nu isprazna bijaše naša nada, mi ostavljeni bismo i nadalje nenavidnoj sudbini.

Budući kad se je god. 1844. po rezignaciji, kao što se je nama javilo, vrhovnoga župana Nikole Z., tadašnji ban kraljevina ovih za vrhovnoga upravitelja županije naše naimenovao, dobio je on u istom intimatu naputak, neka restauraciju županijskoga magistrata, što prije obavi, nu naredbi ovoj ne bi udovoljeno.

Novoimenovani ovaj vrhovni župan ne samo, što se je stopram osmoga mjeseca po svom naimenovanju u vrhovno-županijsku čast uveo, nego i restauracija, koju je on ovom prigodom na 23. januara god. 1845. urekao, bi obustavljena; nu i zatim, kad bi se u mnogim u poslu restauracijonalnom obdržavanim skupštinama pitanje koje po odluci većine imalo bilo riješiti, vrhovni se je župan ovu većinu, budući da je na našoj strani bila, svagda sustezao izjaviti, i to po naredbi, kao što se očitova, dobivenoj od višjega mjesta.

I tako pošto se je u više skupština posao restauracionalni pretresao, a uništilo se svako nastojanje, da se ilirskoj stranci većina pribavi: bi davno žudjena restauracija napokon na 28. dan julija mjeseca god. 1845. urečena i držana, koja je posljedicu tu imala, da se je, dočim su samo domaćini odvjetovali, sa većinom od 315 odvjeta od naše stranke zakoniti magistrat izabrao.«[1]

25. jula 1846. bila je skupština turopoljske općine. Poslije govora župana Antuna Josipovicha pročitane su kraljevske naredbe u poslu kr. komisije proti turopoljskoga župana i proti poglavarstva općine turopoljske. O tom se je i debatiralo, kad udje u skupštinu sam komesar Janko Kuković. Odmah, kako ga je Josipovich opazio zatvori skupštinu, jer da on kao privatni optuženik, želi razgovarati sa komesarom. Kad je Kuković htio da zauzme predsjedničku stolicu župan uloži svečani protest, govoreći: da dok on službu svoju

[1] Istisak ovaj čuva se u kr. sveuč. biblioteci u Zagrebu, te je dakako unicum. Taj se broj može dakle smatrati kao rukopis.

obnaša dotle predsjedništvo nikome neće ustupiti. Izjavi, da će se doduše pokoriti kr. naredbi, al komesar neka vrši dužnost prema zakonima i po onoj istini, kojom je vezan prema Bogu i domovini.

Na to kr. povjerenik zatraži, neka mu se predadu svi zapisnici, koji su se vodili, odkako je Antun Josipovich izabran za župana. Al Josipovich izjavi, da po posljednoj kr. naredbi i po 5. zak. čl. g. 1805. kraljevski komesar ne ima pravo što takova zahtijevati. Zakon nalaže da se optužbene točke sa izjavama svjedoka moraju priopćiti optuženicima, a tek iza toga može kr. povjerenik tražiti, da mu se izdadu akti i pisma, al tek ona, koja se odnose na tužbu. Jer pako tužitelji nisu došli ovamo, opomenu turopoljski župan, neka pročita najprije optužnicu s izjavama svjedoka, a onda da će mu on predati dotične zapisnike i to samo one, koji se odnose na tužbu. Drugih pisama i zapisnika neda, jer može naslućivati, da se o tom radi iz istih protokola nove osvade iznjušiti i skupiti. Doduše župan se nebi ni toga bojao, ipak neka komesar po zakonu radi. Odvrati na to Kuković, da od nikoga ne prima poduka. Asesor I. B. upozorio ga, da mora slušati nauk i to od samog zakona. Napokon izjavi komesar, da će tužbu pročitati, ali jer je nije sobom donio, ureče sastanak za 28. jula.

Drugi dan predloži komesar tužbu, al jer nije mogao pokazati izjave svjedoka, usprečiše mu se i opet Turopoljci. Komesar izjavi, da će kralju o tom dati izvještaj i udalji se iz dvorane.[1]

Antun Josipovich napisa u »Pesti Hirlap« članak s naslovom »Zagrebački listovi«, u kojem se je potužio na krivi izvještaj novina, ob onom, što se dogadja u županijskim skupštinama. Tuj reče: Neka mi grakću nad glavom kobne ptice, kako im drago; ja koji sam o čistoći stvari svoje iz dubine duše uvjeren, u svakoj nedostojnoj kleveti moje osobe, nalazit ću novi poticaj, da na političkoj stazi, na kojoj stupam i dalje vojujem postojano proti svake nepravde i zlobe. Ispričava se, da nije proti neplemića.

U sjednici zagr. županije od 5. decembra 1846. pročitana je dvorska odluka, kojom je turopoljski župan Antun Danijel Josipovich radi nepokora i otpora proti kr. naloga suspendiran, a županiju se najstrože kori, što je županove smjelosti podpomagala, a kr. se komesaru uz druge naloge, da dozvoljava, da se u slučaju potrebe posluži vojničkom silom. Kako je taj dekret čitan, ustade najprije sam Josipovich i reče, da si smatra za sreću, što je sa svoje časti skinut, ali da će teško tim dvorski ljudi njegovi protivnici, svoju svrhu po-

[1] Novine hrv. slav. dalm 1846. br. 69.

stići, neka bi odmah čast položio i ključeve predao. To on učiniti neće. Ovaj je dekret nezakonit, jer zasjeca ne samo u opće pravo plemićko, već napose u prava plemstva turopoljskoga; zato njega ništa ne veže, te će on ključe i pečate predati jedino skupštini turopoljskoj. Dok je na njemu (Josipovichu) živa glava komesar neće ući u arkiv. Prvi podžupan hvalio je Josipovicha. Nato nastavi Josipovich, da će se on samo onima pokoriti, koji su ga županom izabrali. O de-

Kralj Ferdinand I. (1527.—1564.)
koji je god. 1560. potvrdio Turopoljcima njihovu djedovinu.

kretu valjda ni kralj ne zna. Kancelar se boji župana. Što je svrgnut ne stidi se, čestita si dapače, što je postao mučenikom, a ilirska strana, što je održala pobjedu. I drugi Turopoljac I. B. izjavi, vičući, da će prije mrtav pasti, nego li će komisar doprijet u turopoljski arkiv, i toga neće polučiti, da čitavu vojsku na sabor povede.[1] Odmah je zaključena a 7. decembra i primljena remonstrancija, koja se po-

[1] Ibidem 1846. br. 98.

slala i svim županijama. Pisana je sa prepisom vladi i vrlo smiono Bila je velika.

Prvo veliko županijsko spravište iza julijske krvave restauracije bilo je tek 20. februara g. 1847. otvoreno. Tuj se je razpravljalo o mnogim važnim pitanjima, o madžarskom jeziku u školama i o novom pravopisu. Vodila se je borba žestoka. Jedan od starih Hrvata zanesao se je tako daleko te je kazao: »Volim kao pas lajati i kao vol u jaram zaprežen biti, nego da mi se narine ova književnost ilirska, koju je samo podiglo deset do dvadeset mladića, koji nisu imali drugoga posla.« U književnosti ilirskoj i u novom pravopisu reče ovaj govornik — vidim propast hrvatske književnosti, vidim propast zaboravljenog imena hrvatskog, vidim otcjepljenje od Ugarske. Bilo je i više takovih govornika, al veliki župan Pechy izjavio je odluku, da se ima i dalje rabiti Gajev pravopis, koji je kraljevskom odlukom potvrdjen.

15. aprila 1847. izabran je za privremenog turopoljskog župana Albert Modich. 26. aprila pako u svojoj skupštini izabrali su turopoljci Antuna Josipovicha za svoga poslanika na zajednički sabor, pak mu ujedno naložili, da na saboru uznastoji ishoditi lijek ranama, što su ih u potonje vrijeme dobile turopoljske pravice.

25. maja započela je i opet velika skupština zagrebačke županije, otvorena po velikom županu Mirku Pechyju. Turopoljci su i ovaj put došli brojno.

19. augusta 1847. bila je skupština plemića općine turopoljske, kojoj je predsjedao podžupan Alberto pl. Modić. Odmah na početku pročitan je dvorski dekret u kojem se doduše odobrava izbor Modićev umjesto Franje pl. Pogledića, al se proglasuju ništetnima uvjeti, uz koje je taj izbor poslijedio, jer da sužuju djelokrug podžupanov. Modić izjavi, da on ne vidi ništa, što bi odluku od 15. aprila 1847. turopoljske skupštine u njenom djelokrugu suživalo, za to bi dobro bilo da se posebnom reprezentacijom kralj na to upozori. Assesor Lj. pl. I. izjavi, da u pročitanom dvorskom dekretu opaža novi sistem, kaki se još u Turopolju nije vidio. Turopoljci su — reče — po stoljećima posvećenoj navadi izabrali zamjenika županova, sada se taj izbor potvrdjuje od kralja. Slobodni izbor Turopoljaca je tako poveljama utvrdjen, da ne visi o potvrdi ili nepotvrdi kraljevoj. Sad je doduše izbor potvrdjen, ali moglo bi nastati vrijeme, kad toga ne bude. Zato treba protiv toga ustati i taj predlog je prijavljen i u zapisnik uvršten. U reprezentaciji kazalo se: da Turopoljci ništa u svojoj odluci od 15. aprila ne vide, što bi djelokrug zamjenika županova smanjivalo ili bilo privilegijama turopoljskima protivno. Nadalje

umoljava reprezentacija, da se komesaru zapriječi djelovanje, što se ne slaže s pravicama turopoljskim. Javlja se, da je Antun Danijel Josipovich izabran za poslanika u zajednički sabor, što su samo učinili po pravu, koje ih ide. Ujedno se moli, da bi istraga već jednom svršila.

U županijskoj skupštini od 27. augusta 1847. kad je pročitan neki dopis neke madžarske županije na pritužbu skupštinara, da je taj jezik nerazumljiv, ustade Josipovich s opaskom, da će i on jednom madžarski govoriti i odmah reče madžarski: da ne vidi razloga, zašto se ovdje nebi dozvolilo govoriti i madžarskim diplomatskim jezikom i da će on porabu tog jezika ovdje uzeti. Hrvatsko-ugarska stranka odobrila je te riječi s oduševljenim i burnim: »Eljen« i »Vivat«!

Na to stadoše zahtijevati neki od te stranke, da se u opće sva madžarska pisma imadu čitati najprije u originalu, a onda tek, da se prevedu na latinski. Iza toga nastade duga debata, u kojoj je ipak pobjedilo mnijenje, da sve ostane pri starom. Odlučilo se, da zagrebačka županija ne pošalje na hrv. sabor svoje poslanike, već da se umoli zaladska županija, da ishodi od ugarskog sabora, neka bi tamo zagrebačka županija bila napose zastupana. Protiv toga zaključka položilo je protest 600 plemića zagr. županije, mnogo velikaša i biskupa. Ali uzalud. Skupština odabrala je doduše 2 poslanika za hrvatski sabor, ali im zabrani tako dugo onamo ići, dok u njem ne budu imali pravo glasa i seljački plemići. Zagrebačka županija izrazila je nadu, da će doskora doći kraljevska odluka, po kojoj svaka hrvatska županija bira dva poslanika izravno u zajednički sabor u Požun. Skupština je već sada dala naputak za tu eventualnost: »Naslov Nj. Veličanstva sastavljen je tako, kao da su Dalmacija, Hrvatska i Slavonija pod jednim istim (s Ugarskom) kraljem, al ipak p o s e b n a k r a l j e v i n a. Na zak. članak 10. od g. 1790. jasno odredjuje, da je kraljevina Ugarska, s pridruženim stranama, j e d n a kraljevina. Za to će g. poslanici — pozivajući se na remonstraciju sabora od g. 1840. tražiti, neka se jasno u kraljevu naslovu izrazi, da su Dalmacija, Hrvatska i Slavonija p o k r a j i n e najčvršće spojene s kraljevinom Ugarskom.«[1]

O tom piše Galac u svom pismu Gaju: »Danas jedva, što su nas biskupski, kaptolski i kameralski slobodnjaci i s njima Turopoljci za paradu amo, došavši ostavili, počeli su drugi Turopoljci za sutrašnje veliko spravište dolaziti, da brane izradjeni naputak za poklisare zagrebačke županije. Uvidjet ćemo, što će se sutra odlučiti, nu ja ni malo ne dvojim, da će se polag ovih priprava instrukcije nepromijenjeno uzdržati.«

[1] Smičiklas: Povjest hrvatska II. str. 469. i 470.

U partikularnoj skupštini zagrebačke županije 20. septembra 1847. proglašen je dapače ukaz, da je samo jedan diplomatski jezik u Ugarskoj i Hrvatskoj i Slavoniji a taj je madžarski[1] 14. oktobra sazvana je opet skupština, u kojoj je pročitan kr. dekret i ukor proti 4. čl. posljedne glavne skupštine. Opet je Josipovich otvorio debatu i reče, da nema zakonitog sabora, već samo bansko vijeće, a tomu ne treba niti zastupnika. Neka se dakle ostane pri zaključku usprkos ukora. Napokon je zaključena reprezentacija protiv toga zakona.

18. oktobra[2] otvoriše se napokon vrata hrvatskom saboru. 23. predloži Ivan Kukuljević sjajnim govorom, da se hrvatski jezik uvede u sve škole i urede. Kad je sabor oduševljeno ovaj predlog prihvatio sasu se sa galerija cvijeće na glave zastupnika, a grmljavina uznesenih usklika nije imala ni konca ni kraja. Razumije se, da je i ulica sudjelovala u narodnom slavlju. Na večer je bila veličajna bakljada prvacima naroda. Naputak poklisarima za zajednički izbor bio je, neka traže: 1. za bana člana kraljevske kuće. 2. neka u kraljevu naslovu bude Hrvatska ravnopravna Ugarskoj. 3. neka se od kralja izhodi nova potvrda starih prava. 4 neka ishode od kralja potvrdu zaključaka sabora hrvatskoga.

Josipovich sa svojima bio je neutješiv. Naloženo je Turopoljcima, da rpimice dodju u Zagreb. U kazinu se je priredjivalo, da se dočekaju gozbom. Medjutim došlo je samo 38 Turopoljaca i tako su nade kazinaša pale u vodu.[3]

U županijskim sjednicama protestiralo se protiv sabora i naredjeno je pismo ugarskom saboru, u kom se tuže, da književni jezik ilirski nije narodni već srpski.[4]

U svojoj skupštini 26. oktobra 1847. raspravljala je turopoljska plemenita općina o izradbi zastupničkoga naputka. Predsjedao je toj skupštini Albert Modić, podžupan. Akoprem još nije kraljevski otpis stigao, ipak je skupština potvrdila svoj prijašnji veći zaključak i izručila obični vjerodajni list svojemu županu Antunu Josipovichu, odredivši mu osim stanarine i poputbine u ime dnevnice 16 forinti srebra. O samom naputku zaključeno je, da se posve i u cijelosti prihvati naputak zagrebačke županije.

[1] Agr. Ztg. str. 326.

[2] Za čudo mnoge naše povijesti govore, da je sabor otvoren 20. oktobra, a to nije.

[3] Gradja za povjest književnosti hrvatske Zagreb. 1909. Knj. 6 str. 73.

[4] Ibid str. 77.

Josipovichu je naloženo, da ga izvrši.

Ilirci su u opće osporovali Turopoljcima pravo, da mogu birati svog zastupnika.

Knez Krsto Frankopan i žena mu Apolonija Lang.
Po drvorezu njemačkog molitvenika, što ga isti izdaše u Mlecima g. 1518.

Josipovich je odmah odputovao u Požun, na državni sabor Ilirci su nastojali, da spreče njegovo priznanje u saboru. Po starom da se običaju turopoljski župan zvao na sabor kao »homo regius«, kao n. pr. veliki župani pojedinih županija. Kraljevski poziv ne ide

turopoljsku općinu, već samo njezinog župana. Turopoljska pako općina ne ima u to doba pravoga župana, jer je Josipovich suspendiran. Turopoljci se valjda nadaju, da će ih opozicija potpomagati, al to ne može, jer bi se tim otvorila vrata županijskim upraviteljima. Turopoljci ne imadu nipošto pravo birat posebnog zastupnika, jer je Turopolje samo jedan dio zagrebačke županije. Ali, kad bi imali pravo birati, njihov Josipovich ne bi mogao biti zastupnik, jer je čovjek ozloglašen radi zloporabe uredovne vlasti, i pod pravdu stavljen i radi nepokornosti prama kralju časti lišen.

Na ovu poruku zagrebačkih dvorskih krugova mogao se je župan smiješiti, jer se želje Iliraca nisu ispunile, a župan lijepo ušao u sabor državni.

U tom državnom zajedničkom saboru g. 1847. koji se je sastao 10. novembra, a na koji je došao i sam kralj Ferdinad, opet se je dakako istakao već 11. novembra Josipovich, kao nepomirljivi neprijatelj Iliraca. On se naime i opet usprotivio ovjerovljenju hrvatskih nuncija, tvrdeći da hrvatski zastupnici nisu zakonito izabrani. I Bunjik i Bužan i Ožegović — reče on — izabrani su s isključenjem plemstva u skupštini od 60 ljudi. A i ta skupština, pod kojom je Josipovich, razumijevao hrvatski sabor, bila je po njegovu nazoru sastavljena prema nezakonitom kraljevskom reskriptu. Imali su nunciji pune ruke posla, da dobiju to mnijenje Josipovichevo. Parlamenat se nije osvrtao na njihove riječi.

I drugi govornici poduprješe predlog Josipovichev. Naročito Tolnay nije htio da se prije upusti u bilo kakovo mu drago vijećanje, dok se ne riješi hrvatsko pitanje. Uzalud je Ožegović protestirao. Tanóczy, predsjedatelj izusti napokon odluku i da će se izaslati odbor, koji će skupiti sve činjenice, te saslušavši turopoljskog župana i hrvatskog poslanika, svoje priopćiti mnijenje . . .

Josipovichev govor bio je živ i snažan On reče: Budući da se je vijećanje o samom predmetu iscrpilo, ne ću da o tome govorim, nu čudim se, što mnogi ovdje ne će da priznaju nevolju Hrvatske, dok ju već i inozemci priznaju i Zagreb i Turovopolje pozvali su u tom sve oblasti. Virovitički poslanik, koji nije našao u čitavom zakoniku zakona, koji bi kazao, tko ima u pokrajinskom saboru pravo glasa, a tko ne, sam se opovrgao. Jer ako ne ima zakona, koji bi plemiće isključivao, svi plemići imadu pravo glasa. Hrvatski su plemići jednaki kao ugarski te stoje pod jednim zakonom i ako bi se virovitičkom zastupniku krivo činilo, kad bi svaki plemić imao pravo glasa, govorniku se je opet krivo činilo, što Virovitica, Požega i Srijem, utičući u naputak Hrvatske pošiljaju poslanike na ugarski sabor, a platit ih

ne će. Poziv na municipijalna prava čini se govorniku slabo oružje, govornik je Hrvat, pak ne zna, gdje su. Čongradskom zastupniku, koji se je tužio, da u ovoj dvorani ne ima slobode govora, odgovara: da je bio u Zagrebu, bio bi vidio, koje Budapesti Hiradó konzervativima nazivlje. Ovi su ne samo u saboru nerede činili, već i po ulicama lupali prozore, pa kad su htjeli prirediti bakljadu, odredjeno im je vojničtvo na obranu, a ovdje idu na svakog čovjeka tri vojnika.[1]

1. decembra progovorio je turopoljski župan o ilirizmu, odgovarajući srijemskom poslaniku I. Dubravaju, koji je ustvrdio, da Ilira u političkom smislu te riječi u Hrvatskoj i Slavoniji više niti ne imade, a Josipovich mu odvrati, da priznaje, e su bili izaslani komesari, nu rezultat istrage nije dosele došao na javu, a on sam, Josipovich, da je, nesaslušan, prijekim putem uklonjen od časti. Bakarskom poslaniku obećao je, da će dokazati, da je hrvatske poslanike samo šezdeset osoba na ugarski sabor poslalo, zato se ova hrvatska tobožnja delegacija ne može smatrati u istinu hrvatskom delegacijom.[2] Iste pako tobožnje delegate, pozvao je Josipovich, neka izjave, komu šalju svoja izvješća? Da li i zagrebačkoj županiji.[3]

U sjednici saborskoj, održanoj u Požunu, od 7. januara 1848. govorio je Josipovich opet o hrvatskim odnošajima. Vrlo mu je žao, što Hrvatska nije zastupana u parlamentu, jer sad bi bila tolika prilika spojiti, što se nebi nikad više rastavilo. U Hrvatskoj jesu dvije stranke: konzervatorno-ilirska i magjarsko-hrvatska. Prva se hvali, da želi uzdržati narodnost, al ne hrvatsku narodnost, jer ovoj je ime zatajila. Za hrvatsku narodnost bori se madžarska stranka, koja želi ostati u tijesnom savezu s madžarskom braćom i s ugarskom krunom. Prvaci konzervativno-ilirske stranke, ne pokazuju velike simpatije prama hrvatskoj narodnosti. Jedan od njih sagradio je u Zagrebu samostan i hrani 16 dama, koje gotovo djecu svega gradjanstva njemački podučavaju. To je jasno, da se tim ne pokazuje simpatija spram hrvatske narodnosti.

Drugi je prvak indigena, koji niti hrvatski nezna. Treći je bio pravi Hrvat, ali je postao Ilir. Vlada tlači madžarsko-hrvatsku stranku. Dopušteno je njezine članove zatrti, globiti, u novinama kaljati, jer su madžarska stranka. Kad se bude vijećalo o provrijedama zakona, obvezao se Josipovich, da će se ovo sve opširnije dokazati. Sada

[1] Horv. slav. dalm. Nar. Novine br. 98.

[2] Rukopis u sveuč. biblioteci: Licentiosa facta Antonii Josipovich contra patriam et nationem croatico-slavonicam sub comitiis 1847./8. Ex periodicis relationibus ablegatorum diaetalium excerpta.

[3] Horv. slav. dalm. Nar. Nov. str. 398.

samo veli, da ova tri prvaka nijesu pravi prijatelji vlade, već da u mutnom love. Vidjet će već vlada, hoće li u takovom društvu povjerenje steći. Terorizam ništa ne koristi, jer pravednik se ne boji pisao ma šta — Hirado.[1]

Kao neka morska zmija, povlačilo se t u r o p o l j s k o pitanje u ugarskom zajedničkom saboru. Josipovich je konzekventno tvrdio, da Bunjika, Bužana i Ožegovića ne priznaje nuncijima Hrvatske, jer su izabrani po krnjem i nezakonitom saboru. Nunciji su pako tvrdili, da uredjenje sabora po zak. čl. 120, od g. 1715. i zak. čl. 58 od g. 1790. spada jedino na hrvatski sabor. Zastupnička pako kuća uvijek je držala s Turopoljcima. Razumije se, da je odbor, kojega je zajednički sabor izabrao, da istraži »hrvatske smutnje«, imajući za predsjednika samoga Ljudevita Košuta, htio staviti pod sud hrvatske nuncije, ali bansko vijeće pod banskim zamjenikom Haulikom, zaključilo je, da se nunciji ne upuštaju u nikakov pretres, već neka prosvjeduju. Košut je već poradio i predlog za zajednički sabor, po kojem bi Hrvatska postala posve ovisnom od Ugarske, a Slavonija da se napose pripoji Ugarskoj. Ali taj predlog Košutov ostade na papiru, jer je to bansko vijeće osujetilo. Ali i Košutova osnova, kako da se madžarski jezik narine Hrvatima prijetila je, te je moralo i opet bansko vijeće, da se posebnom reprezentacijom obrati kralju, da uskrati sankciju nepravednog zakona.

Nunciji su imali tešku borbu osobito, kad se je radilo o indigenatu početkom g. 1848. Sami nunciji izvijestili su o tom: »Kod ove prilike ponovili smo mi od strane združenih kraljevina (Hrvatske i Slavonije) prijašnje naše očitovanje, da i nadalje državnom saboru našem pridržavamo vlast, da podjeljuje indigenat. Na to Košut, Josipovich i još neki drugi madžarski zastupnici nahrupiše na nas tolikom žestinom, da su u svojim govorima daleko prekoračili sve granice zakonitosti, pravednosti, razboritosti, pristojnosti i uljudnosti. Znamenite su uvrijede toga dana izušćene ne samo proti nama, kao zastupnicima združenih kraljevina, nego i proti nesumnjivim pravima i dostojanstvu združenih kraljevina.«

Kad se je 15. januara, u saborskoj sjednici raspravljalo o madžarskom jeziku izjavio je Josipovich, da mu se u zadnjim prilikama najpametnije vidi, da se pridrži latinski jezik. On ne zna, što s Hrvatima namjerava vlada. Možda će ih još u Ljubljanu poslati. Mojzes zagrebački kanonik, poslije biskup i dobrotvor slovački, odvratio je Josipovichu, da hrvatski jezik ima više narječja i svaki svoje narječje

[1] Ibidem 1848. br. 6.

smatra najboljim. U ostalom Hrvati će biti zadovoljni, ako se turopoljski župan bude služio onim narječjem, što vlada u Turopolju. Josipovich mu odgovori, da je izmedju hrvatskog i ilirskog jezika golema razlika. U ostalom je pravo, da se u Turopolju uz hrvatski govori i madžarski. U Turopolju stvari dobro stoje; sve je lijepo u redu, tako da niti u Ugarskoj ne ima ljepšega poretka; — nu u Hrvatskoj ne ima reda.[1]

27. januara, kad se je govoriło o indigenatu i podjeljivanju plemstva, htjelo se je, da se stavi znanje madžarskog jezika, kao uvjet indigenata, onda je Josipovich pristao uz Košuta i izjavio, da ništa ne zna o tom, da bi i hrvatski sabor mogao stvarati indigene. I kad su hrvatski poslanici zakonom dokazivali, da postoji hrvatsko plemstvo, nije htio toga Josipovich priznati. Hrvatskog poslanika nazva diktatorom, koji je protiv njega svakoga poslanika branio. Hrvatski pako sabor nazva komedijom.[2]

[1] Ibidem 1848. str. 33.
[2] Ibid. str. 42.

Turopolje od g. 1848. do danas.

Nastadoše burna vremena. Ono što se je dogadjalo u Ugarskoj svrnulo je oči čitavoga svijeta na tu zemlju. Tamo je sve jače izbijalo na površinu ime Ljudevita Košuta, koji, stvarajući jaku narodnu organizaciju, postade doskora vodjom čitavoga naroda, duboko ispod sebe potisnuvši sve konzervativne madžarske elemente. Pokus Metternichov, da uništi moć opozicije, koju je imala po županijama tako, te je postavio upravitelje županija, posve se je izjalovila. Dvije glavne skupine opozicije: doktrinarci ili centraliste: Eötvös, Ladislav Szalay, Trefort i županijski autonomiste s Košutom na čelu, složiše se u oči izbora, na osnovi programa, koji je sastavio Franjo Deak. Tako niti Metternich, niti ikoja sila na svijetu, nije više mogla spriječiti pobjede velike liberalne opozicije. Dne 17. oktobra 1847., kao dan izbora u Ugarskoj može se nazvati, upravo početkom Košutova revolucionarnoga rada. Taj dan izabra Pešta Košuta uz neopisivo oduševljenje velikom većinom za poslanika. I ova pobjeda privukla mu je sve više pristaša. Iliri su teškim slutnjama opažali te pobjede svoga krvnoga protivnika, al zato su se opet uzdigle nade ugarsko-hrvatske opozicije. Već početkom godine 1847. Kako prije spomenusmo nastao je življi pokret u Hrvatskoj radi toga, da se hrvaština uvede u škole i u urede. Hrvatski sabor, koji se je sastao 20. oktobra prije ugarskoga zajedničkoga, da bira nuncije, te da im dade naputak za zajednički sabor, već je posve narodan. Sjajna sjednica tog sabora od 29. oktobra zaključila je na predlog Ivana Kukuljevića, da se hrvatski jezik uvede u sve urede i škole. Narod je proslavio taj rečeni dogadjaj sjajnom bakljadom i drugim svečanostima, a gospodje su osipale narodne zastupnike cvijećem. Slijedećih dana izradio je sabor poznate naputke za svoje delegate. Za poslanike u zajednički sabor su odabrani: za gornju (velikašku kuću) Herman, Bužan, a Metel Ožegović i Josip Bunjak u donju kuću.[1]

[1] Kukuljević, Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae II. strana 306.—309.

Kad je buknula u Parizu februarska revolucija, čitava se Europa uzbunila, a Madjari osjetiše, da je došao njihov čas. 3. marta pokaza se već prvi znak madžarskoga prevrata. Taj dan predložio je Kosut glasovitim govorom u parlamentu, da se kao zalog novih reforma stvori odgovorno ugarsko ministarstvo i da se od kralja

Boj s Turcima u Hrvatskoj.
Po drvorezu Hansa Burgkmaira (1472—1559.) za djelo »Weisakunig« kralja i cara Maksimilijana I.

zatrazi zastupništvo puka na godišnjem saboru u Pešti, narodna vojska i ustavna sloboda za sve narode. Taj predlog bio je sa zanosom prihvaćen.

Dok se je velika deputacija spremala u Beč, već se i u Beču dogodile velike stvari. 12. marta poslalo je do dvije tisuće sveuči-

ličtaraca caru adresu, u kojoj su ga molili, da skine Metternicha. 13. marta pobuniše se Bečani, a Metternich je bio prisiljen bjezati iz Beča. 15. marta izdao je kralj Ferdinand proglas, u kojem proglasi slobodu štampe i ustav.

15. marta otputio se je Košut s grofom Ljudevitom Batthyanijem i deputacijom u Beč, da podastre sankciji spomenuti zaključak. Deputacija je sastojala od 80 zastupnika, medju njima Antun Josipovich. Ovima se pridružilo 300 djaka. Svi ovi dočekani su u Beču s velikim sjajem i slavljem. 16. marta primio je kralj deputaciju i odobrio joj odgovorno ministarstvo. Prvim madžarskim ministrom predsjednikom postade grof Ljudevit Batthyani, a Košut postade ministrom financija.

Sad su slijedile socijalne reforme jedna za drugom. Kmetstvo je ukinuto. Izborni red je proširen.

Kad je opet velika hrvatska deputacija s Gajem na čelu odnesla u Beč »Zahtjeve naroda« i predala ih 29. marta 1848., onda je to veoma zabrinulo Josipovicha i njegove pristaše. On je poradi te deputacije progovorio u ugarskom saboru 4. aprila. On je zatražio od poslanika Hrvatske, neka kuću izvijesti o dogadjajima u Zagrebu i o velikoj deputaciji. Poslanik Hrvatske, Bunjik, izjavio je na to uz najveću pažnju sabora, da sada u Hrvatskoj nema sabora i zato se ona deputacija ne može smatrati legalnim izljevom volje naroda. Budući pako da o čitavoj stvari nije pobliže obaviješten, ne može da na sebe svali odgovornost u tome pitanju. Medjuto je Zagrebom orilo oduševljenje, ustrojila se narodna straža i sve je bilo puno nade, to više, jer je kralj već ispunio prvi zahtjev naroda i dao mu za bana Josipa Jelačića. Protivnici Ilira klonuše.

18. aprila pisao je odvjetnik Ivančić nekom grofu (valjda Dionizu Sermage-u). U tom se pismu javlja, da se je Josipovich odvezao u Kurilovec, gdje je našao više klonulih svojih pristaša, koji su se tamo zavukli, te da ih je oštro izgrdio. Josipovich im reče, da ne vidi nikakove opasnosti od Ilira, jer su na tri stranke rascijepani, a plemstvo na selu i seljaci da su oduševljeni za Ugarsku. Sigurno je — kazao je Josipovich — da će prije ili kasnije mnogo krvi proteći...

U svom se je listu Ivančić čudio, kako su mogli poslati iz Beča jednoga Jelačića za bana, te spomenu, da treba deputaciju poslati u Beč, da vladar imenuje drugoga bana, najbolje kojeg nadvojvodu. Trebalo bi u Hrvatsku poslati dvije do tri pukovnije husara. Ti bi brzo učinili red. Ilirci da hoće Bosnu osvojiti. Tako i slično pisao je Ivančić.

Kad se je za to pismo saznalo, potražili ga narodni stražari u stanu; ali on je nekud pobjegao.[1]

Banu Jelačiću dolazile su odasvud prijave, da se razni emisari Košutovi miješaju u narod i da ga bune. Ban se je poradi toga odlučio na strože mjere. 19. aprila 1848. naložio je zato ban podžupanu Žuviću, da s mjesta pozove pred bana sve suce plemenite turopoljske općine te vodje pokupskih, posavskih i topolovačkih plemića i slobodnjaka. U isti mah je naložio ban, da se s mjesta proglasi prijeki sud protiv onih, koji bi se usudili podići protiv kralja, domovini ili zastupnicima naroda. Da se ti njegovi nalozi i naredbe izvrše, učinio je Jelačić odgovornim podžupana i čitavu županijsku oblast. Isti još dan došla je k Jelačiću banu deputacija, koja ga je molila, neka odmah skine s mjesta zemaljskoga arkivara Aurela pl. Kuševića, koji, pristaša madžarsko-hrvatske stranke, ne samo da nije pouzdan, već mu se dapače i može kazati, da je najvažnije dokumente iz zemaljskog arkiva vadio i upotrebljavao ih u nedozvoljene svrhe. Saslušavši ban ovu deputaciju, obeća joj, da će i tu stvar odmah riješiti. Što je obećao, to je odmah i izvršio. Aurelu Kuševiću budu uzeti arkivski ključi, arkiv je odmah zapečaćen, a ujedno je imenovao ban posebnu komisiju, kojoj je naložio, da istraži, da li je koji dokumenat nestao iz arkiva.

Madžarske novine »Jelenkor« oborile se 26. aprila na bana Jelačića, te su u svijet bacile smjelu tvrdnju, da bana Jelačića u Zagrebu i u zemlji ne vole i da on nema povjerenja naroda. U istom se članku kaže, da bi trebalo popuniti stolicu velikoga župana zagrebačke županije, a za to mjesto da je jedini sposoban Antun Danijel Josipovich.

26. aprila imenovalo je madžarsko ministarstvo turopoljskog župana Antuna Josipovića velikim županom zagrebačke županije.

Zagrebačke novine, kad se je zato doznalo, zlorado se rugaju tom imenovanju i vele, da rado izvješćuju o tom, jer će pisma madžarskog ministarstva i onako neotvorena ostati, pak bi tako novi šef županije kasno bio poznat u županiji, za koju je imenovan.

Na to odgovoriše Iliri represalijama. Josipovicheva svojta morala je s njim pobjeći i isčeznuti iz Hrvatske, još u pravo vrijeme, jer su za njima izdane tjeralice. Josipovich je potražio zaklonište kod Madžara i madžarske vlade. U Hrvatskoj se stvari izmijeniše i

[1] Agramer Zeitung 1848., str. 235

Josipovich nije smio ni da se približi svojoj županiji. On je morao ostati u Pešti.

Spomenusmo da je mjeseca aprila ban Jelačić u istinu proglasio prijeki sud za čitavu Hrvatsku i Slavoniju. Učinio je to ne samo za proste zločine već i za urotnike i buntovnike, pod kojima se je naročito spominjalo da jesu:

1. Oni, koji bune narod protiv sadanjega zakonitoga kralja Ferdinanda ili protiv vlasti banove.

2. Koji bune prosto plemstvo, govoreći mu, da su krivi stanoviti ljudi, ili kako se oni obično izrazuju, Ilirci, što će i u buduće plaćati poreze i druge imati terete.

3. Oni, koji seljake i poljodjelce bune, govoreći, da ono nisu Hrvati ili Slavonci, nego da su Madžari; ili da su samo po Madžarima, a ne po Hrvatima i Slavoncima oslobodjeni tlake, te da im hrvatski i slavonski vlastelini opet hoće da naprte tlaku, pa da su Iliri samo zato otišli pred kralja u Beč . . .«

Na sva crkvena vrata, na sve općinske zgrade, na sve krčme i na što više mjesta pribio se je proglas prijekoga suda. Uz to su naročito u Turopolju morali sakupljenom narodu uz bubnjeve oglašivati suci plemenite općine uz dva svjedoka, da je puknuo prijeki sud.

Bundžije i druge zločince imale su dotične oblasti s mjesta poslati u Zagreb ili Karlovac pred sud.

3. maja na večer pročita pukovnik narodne straže grof Vojkfi sakupljenoj straži banovo pismo, pisano gradskome sucu, a na znanje čitavom gradjanstvu grada Zagreba. Tuj se javlja, da će 4. maja turopoljski župan s 24 seoska suca doći u Zagreb, te se upozoruju gradjani, da se prema Turopoljcima ponašaju bratski i da ih ne vrijedjaju. Dapače, neka zagrebački gradjani posve zaborave na sve, što se je dosele izmedju Turopoljaca i Zagrepčana dogadjalo, pak im u svemu neka budu na ruku, te im lijepo podavaju dokaze pravoga prijateljstva i bratstva. Ban u svom pismu nije ostao tek kod svoje molbe, već se je ujedno zaprijetio kaznom svakome, koji bi ma kojem Turopoljcu što na žao učinio.

Narodna je straža tu bansku poruku mirno saslušala, a na koncu je uskliknula odusevljeno: Živio ban!

4. maja dakle 1848. došli su uistinu turopoljski suci, vodjeni svojim podžupanom Modićem k banu, odazvavši se nešto kasno pozivu banskomu. Zato im je Jelačić to i u audienciji spočitnuo i prekorio ih, zašto se nisu prije pokorili njegovu nalogu i njegovoj zapovjedi. Na to je odvratio turopoljski podžupan Modić, da su Turopoljci

uvijek bili poslušni svome kralju. Oštro im je na to i po vojnički otkresao ban: »Ne samo kralju, već i banu, koji Nj. Veličanstvo zastupa, morate biti pokorni«. Živim riječima opomenu ih, neka ne puste, da do toga dodje, te bi ih morao ban potsjetiti oružanom silom na dužnost. Spomenu, da je zlobna laž ono, čim ih neki bune da su Ilirci krivi, što će morati Turopoljci plaćati porez. Opetujući im za to opomenu, da budu mirni, poslušni i da uzdrže red, otpusti ih ne baš milostivo.

5. maja g. 1848. bila je opet skupština gradskoga poglavarstva, gradjanstva. U toj je skupštini pročitan turopoljski dopis, pisan hrvatskim jezikom. U njemu se je javljalo, da su i Turopoljci po primjeru grada Zagreba umnožali svoju narodnu stražu, Turopoljci pozivaju grad Zagreb, neka zaboravi na stare zadjevice i neka uspostavi staru slogu izmedju plemenite turopoljske općine i grada Zagreba, da u slučaju potrebe priskoče jedna općina drugoj na pomoć.

Kad je pročitan taj pripis turopoljske općine, ustade gradski starješina Mikulić i predloži, da se Turopolju otpiše: »buduć svrha narodne straže nije, braniti koga izvan granica svoga okružja, već u mjestu sigurnost i red uzdržati, da se njihovoj želji udovoljiti ne može, i to tim manje, što se ova varoš, s kojom sve oblasti i stanovnici hrvatski, slavonski i dalmatinski, pače i srpski u Banatu i Bačkoj, Kranjci i Štajerci, tako rekuć svi Slaveni, gojeći s njom jedne želje, u najvećem prijateljstvu žive, nikakova neprijatelja bojati nema, i da bi jedini možda Madžari bili kadri na ovu varoš nahrupiti, a ove da će oni već sami moći uz pomoć preuzv. gosp. bana onako, kako valja, suzbiti nu baš s Madžarima, t. j. s našim neprijateljima simpatiziraju Turopoljci. U ostalom Zagreb želi u prijateljstvo stupiti s braćom turopoljskom, samo ako proćeraju od sebe one stršene, koji su cijelo ono okružje okužili i iz lijepoga Turovoga polja neugodno stršenovo gnijezdo sačinili . . .«

Početkom maja upravio je podžupan zagrebačke županije, Josip Žuvić, koji se je isprvice poklonio banu Jelačiću, posve oštro pismo banu, gdje mu otkazuje svoj posluh, ne priznavajući mu vlast. Kad se je 1. maja za to pismo u Zagrebu saznalo, htjela je svjetina Žuvića linčovati.

Narodna straža odvela je Žuvića iz kazina u gradsku vijećnicu, a od ovud kući, gdje je od 6 sati na večer do 8. maja 8 sati u jutro čuvan. Isto su tako učinili s Rakodczayem.

7. maja napisa Žuvić banu: »Svoje pismo, koje je Vašu Preuzvišenost tako uvrijedilo, i koje sam pisao nepromišljeno, opozivljem i uništujem, klečeći; smilujte se, Preuzvišeni, meni starcu, kojega je

pamet ostavila; nadam se milosti i da će Vaša Preuzvišenost uzeti u obzir mojih 65 godina. Preporučujući se vašoj milosti, jesam Preuzvišenosti prepokorni griješnik Josip Žuvić. Zagreb, 7. maja 1848.«

Tim svojim pismom Žuvić si je doduše izmolio milost, ali je s druge strane sam priznao svoju nesposobnost. Pravo su mu rekle njemačke zagrebačke novine, tko sam priznaje, da je izgubio pamet, taj je sam nad sobom štap prelomio. Ban je Jelačić stvar tako i shvatio, pak je i Žuvića i čitavo županijsko poglavarstvo skinuo. Imenovao je ujedno privremeno novi županijski magistrat: prvim podžupanom Aleksandra Kralja, drugim Franju Čačkovića, trećim Josipa Bunjevca, protonotarom pako Roberta Zlatarovića.

Dakako da je tijem ban Jelačić počinio t. zv. carski rez, te je povrijedio stari ustavni običaj.

8. maja dogodio se je u povjesti grada Zagreba, a i u povjesti čitave Hrvatske značajni dogodjaj. Zatvoren je kazino, koji je bio sve do toga dana središte madžarsko-hrvatske stranke. Na samu pako zgradu toga kazina izvješena je velika hrvatska trobojna zastava. Isti dan se još u Beču nije ni slutilo kako se stvari razvijaju, pak trijezni Brlić preporuča mir s Josipovichem.

Brlić naime u svom pismu Gaju 8. maja iz Beča veli: »Levina Raucha i Marka Erdödija je na sokaku Bedekovićka opazila, pa se začela s njima razgovarati. Bijesno joj rekoše, da se moguća njihova stranka, osobito djelovanjem Josipovicha u Turovom polju, pripravlja, da sve Ilirce potuku. Tu ne trebate komentara. Al dete skoro vašarite s Josipovichem.«[1]

Dne 15. maja, došlo je u Zagrebu u više od tisuću pet stotina turopoljskih plemića, da se poklone Jelačiću banu. Vodio ih je okružni sudac Bornemissa, te uz više svećenika, Stjepan Josipovich i neki drugi turopoljski uglednici, na konjima. Turopoljski su plemići ponosno koracali sa svojim zastavama i glazbom. Začudjeno su gledali zagrebački purgari te svoje nekadanje neprijatelje. Kad su došli na Markov trg pred zemaljsku kuću, čekali su, da im se ban pokaže. Kad je pako ban dojašio na svom konju, onda zaori iz redova turopoljskih plemića oduševljeni »Živio!« »Živio!« taj nije više časova prestao, već se je orio gromko ulicama staroga Griča i trgom, na kojem je toliko i ilirske i turopoljske krvi bilo proliveno. Lijepo im je odzravio na pozdravlje ban Jelačić i srdačno rekao, da je tvrdo odlučio boriti se za kralja i domovinu, al narod treba da bude složan.

[1] Gradja VI. str. 33.

Bana treba, da se sluša, jer sam od sebe ne može ništa. Jelačić je svršio riječima: »Bog uzdrzi kralja, našu domovinu i našu narodnost!«

Baš 15. maja, imala je odputovati po ug. ministarstvu imenovana komisija za Hrvatsku parobrodom. U toj su komisiji bili, uz zapovjednog generala petrovaradinskog, Hrabovskog, Josipovich, Zsitvaj, Eötvös, Féstetics, Zerpak i Alojz Degre.

Medjutim do tog nije došlo. Naprotiv bio je Josipovich u četvrtak 19. maja u Pešti i stanovao je u hotelu k Palatinu (Váczi útza) pak mu tamo Madžari priredišе veličanstvenu serenadu i bakljadu. Sve čete narodne straže izašle su u paradi.

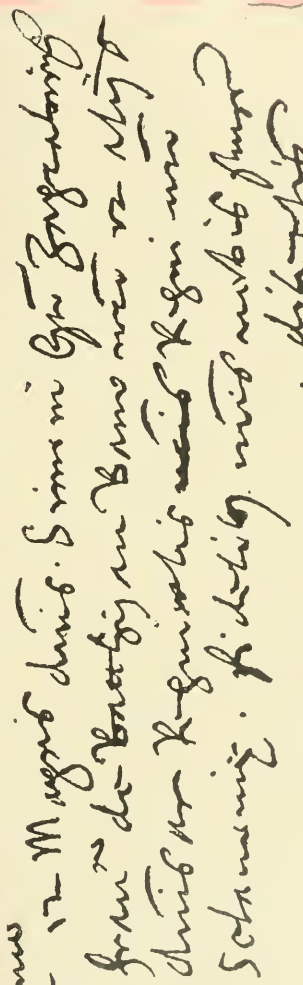

Naslov pisma kralja Ljudevita II. pisanoga na Muhačkom polju 25. augusta 1526. U arkivu kneza Bačana u Körmendu u Ugarskoj. (Vidi str. 217.)

Kad se je radilo o tom, da 20. maja bude glavna kongregacija zagrebačke županije, dakako, da se je odmah mislilo na to, da Turopoljci ne spreče ove skupštine. Sigurnosni odbor zagrebački odlučio je zato, da zamoli gradsko poglavarstvo, neka pred savski most postavi straže i neka ne dopusti, da turopoljski plemići dodju rpimice u grad. To se je javljalo i u novinama, da u pravi još čas Turopoljci saznadu pri čem su, pak da ne pokušaju otpor.

Vrlo važna je bila odluka skupštine zagrebačke županije, koja se je obdržavala 22. i slijedećih dana u mjesecu maju godine 1848., što je odlučila o općoj sigurnosti: »U nijednoj dobro uredjenoj državi ne može se trpjeti, da bi neki izrodni žitelji kod kuće nemire pravili ili pozivali proti domovini neprijatelje izvan domovine. A taj žalosni slučaj bivao je u našoj domovini, jer neki nemirnici za tudjinstvom hlepeći, gojili su dosta dugo i podpaljivali neslogu medju obrazovane sinove naše domovine. Dapače bunili su narod

svakakim lažnim vijestima, kao da su ga narodni ljudi upropastili, te da ga namjeravaju postaviti pod neko njemačko ropstvo i nametnuti im strašan porez svake malenkosti . . .«

Tako je počimala odluka zagrebačke županije, a onda je odmah stala govoriti o vodjama Turopoljaca i drugim protivnicima Ilira, kako su od straha pred kaznom iz domovine pobjegli, al za to da nisu promijenili svoj rad, već i u progonstvu, da rade o tom, kako bi Madžare rasplamtili u očito neprijateljstvo s Ilirima. Ne da se za svoj grijeh pokaju i pokajani u krilo majke domovine vrate u naručje svoje braće, već da u stranoj zemlji neprijatelje naše narodnosti još bolje razpaljuju i zovu protiv svoje vlastite domovine.

Ti razlozi ponukali su skupštinu, te su o tim ljudima razpravljali. Bilo je skupštinara, koji su odrješito zahtijevali, da se svi ovi bjegunci proglase izdajicama domovine i da se protiv njih postupa najstrože. Ali to drakoničko mnijenje nije prevladalo.

Spomenulo se, da su manje više svi protivnici Ilira tek zabludjeli i krivoga mnijenja ljudi, al ih se zato ne smije prekoravati, da su izdajice. Ta žalosna bi to bila domovina, koja bi imala toliko izdajica. Treba tim tobožnjim izdajicama otvoriti put, da se pokaju i isprave, pak će sve drugo lako biti. Nade je, da će se ovi promijeniti i da će još postati dobrim rodoljubima.

Naročito je županija povela riječ da, kad bi koji onaj, koji je iz straha pred kaznom pobjegao došao natrag, onda ne treba da se boji. Doista je odlučila županija: Onim ostalim, koji su mozebit poradi straha otišli iz domovine, jer su se nadali pravoj kazni, skupština zagrebačke županije od 22. i slijedećih dana maja zaključila je slijedeće:

»U najnovije vrijeme, videći, (izrodi domovine) da svojom lukavštinom i svojim prevarama namjeravani cilj postići ne mogu, a valjda ih je i savjest poradi njihovih zlih namjera pekla, te ih strah uhvati i oni pobjegoše iz svoje otačbine, ali ne da se za svoj grijeh pokaju i pokajani u krilo majke domovine i u naručje svoje braće vrate, već, da u stranoj zemlji neprijatelje narodnosti naše još bolje raspaljuju, obuzeo je ovu skupštinu pravedan gnjev i mnogi zahtijevahu, da se proti ovakovim nezahvalnim sinovima, kao izdajicama najstrožije postupa; ali bolja ćud nadvlada, nije se moglo pomisliti, da bi naša domovina toli nesretna bila, koja bi odgojila toliko nepopravivih izdajica. Zato u čitavoj nadi, da će i ovi uvidjeti svoju pogrješku, te pokajati se iskreno i vratiti se u krug braće svoje, da složnim silama za dobro svoje domovine, po razmjeru svojih sila rade i u svemu sveta narodna teženja i poduzeća potpomažu — bi za-

ključeno, da se imadu po novinama našim narodnim, kao službenom listu, u domovinu pozvati svi u opće, osobito pako slijedeći, za koje se znade, da su se iz domovine udaljili kao Briglević Josip, barun Rauch Levin i Rauch Gjuro, Josipovich Danijel Antun, Zerpak Eduard, Pogledić Franjo, Kos Stjepan, advokat Matašić Tomo, Keresturi Pavao, Pavleković Stjepan, Jelačić Rikard, Ladović Dragutin, Mikšić Ljudevit, grof Sermage Dionis, grof Drašković Teodor, Ivančić Alberto, Štivatić Ivan Nepomuk, grof Erdödy Antun i Erdödy Ivan N., Tomašić Josip, Hac Vjekosav, Haincman N., Bedeković Koloman, Farkaš Danijel, Rakocaj Stjepan, Živić Mavro i Černolatec Josip. — Ovim ostalim, koji su možebiti radi straha iz domovine otišli, jer su se pravednoj kaštigi nadati mogli, domoroci ove županije garantiraju svojim poštenjem moćju sigurnosti osobe i imetka, nu pod tom pogodbom, da se do državnoga našega sabora, koji će se 5. juna t. g. s božjom pomoći početi, u domovinu vrate, da se odlučno domorodnoj stranki pridruže, i da za naš narod i našu narodnost ozbiljne rodoljube potpomagati počnu. Koji pako ovo bratinsko očitovanje primili nebi, te se nebi htjeli narodnoj stranki pridružiti, pokazat će tim postupanjem dosta jasno, da su neprijatelji naroda našega i narodnosti naše, i time očito izdajice svoje domovine, zato neka im ne bude krivo, ako ih mi za takove smatrali i kao proti takovima ozbiljne i odlučne korake na našem saboru učinili budemo.«[1]

U županijskoj skupštini od 24. maja 1848. ozbiljno se dakle, kako vidimo razpravljalo o tome, kako da se kazne oni članovi ugarsko-hrvatske stranke koji, videći, kako za njih ne cvatu ruže, uslijed najnovijih dogadjaja odoše iz Zagreba i Hrvatske. Mnogi skupštinari predlagali su, da se ti »bjegunci« ti »izdajice naroda« što oštrije kazne. Treba, rekoše i sve one, koji su ostali u domovini spraviti onkraj brave, da više ne zavadjaju i ne bune narod. Drugi opet glasali su za to, da se bjegunci natrag pozovu, pak da se od svoje krivnje i sumnje operu, a onda da se bratski opet priznaju za braću. Drugi, gotovo veći dio bio je zato, da se bjegunci ne samo ne pozovu natrag, već da se proskribiraju, da im se imanja stave pod sekvestar. Kolovodje pako, naročito turopoljskoga župana Antuna Danijela Josipovicha neka se proglasi lišenim svake pravice i da ih smije svako bez milosrdja ubiti, ako ih zateče u domovini.

Skupštinar Pisačić zapriječio je takov zaključak županijske skupštine, jer da se ne slaže sa novim slobodnim duhom vremena, te bi

[1] Nar. Novine 1848. str. 214.

se kćeri i djeca nesretnih bacila ni kriva ni dužna bez milosti na ulicu.

Napokon je zaključeno kako vidjesmo pozvati kući bjegunce, da se pokore i pokaju.

Kad je začela buna sakrio je župan Antun Danijel Josipovich svoje dragocjenosti, zlatninu i srebrninu te spise u raku kod žrtvenika župne crkve u Velikoj Gorici. Pri tom mu je pomagao domaći župnik Jakov Kos. Medju tim pismima bilo je pisama Ljudevita Košuta, deset pisama Tome Matačića, o kojima piše službeni izvještaj da dovoljno izjasnuju zlobno srce dopisatelja i opake namjere stranke madžaronske.

Mnogo se je pogovaralo, da u Turopolju ima oružja, zato je bio izaslan komesar G. Bornemisa Stolniković sa svojim perovodjom Matijom Mrazovićem i kapetanom brodske regimente Bogumirovićem u Turovopolje, da istraži, gdje ima oružja. Narod bijaše miran i nije se u njega našlo takova oružja. Ali se zato »prišapćivanjem ondješnjega puka« saznalo, da ondješni župnik Jakov Kos imade koješta, što je trebalo pretražiti. Da ne bude sablazni, pošalje Bornemisa Mrazovića i Bogumirovića k župniku, da vide, istraže jeli istina, što puk govori, »da župnik imade neko čudnovato oružje.« Župnik Kos priznao je, da ima samo jedan »štuc« što medjutim nije umirilo narod, koji je tvrdio, da je župnik što šta sakrio u crkvu.

Stolniković pozove župnika u crkvu, a okolo crkve postavi stražu. U nazočnosti majora Tkalčevića i drugih časnika brodske i petrovaradinske pukovnije, pozva Stolniković župnika, da otkrije, što je sakriveno u crkvi. Župnik zanijeka i reče, da ne ima u crkvi ništa sakriveno.

Tad bude crkva sva istražena i napokon dodjoše i do rake. Tuj nadjoše srebrenine, spise i novac. Medju ovim stvarima bila je i škrinja sa Zerpakovim novcem, koja je bila prije pohranjena u turopoljskom arkivu, uz potvrdu arkivara Trputca.

U župnom je stanu nadjen jedan bodež, a u magazinu dvije puške vetrenjače i jedan turski štuc. Župnik, videći, da mu više ne koristi tajiti, prizna, da su stvari, nadjene u crkvi, stvari pohranjene po županu Antunu Danijelu Josipovichu. Uz to je naglasio. da bi sada i svoju glavu dao, samo da može Josipovicheva pisma spaliti.

Od naroda saznao je Stolniković, da je župnik Kos jedan od onih, koji su tamošnji puk zaslijepljivali »krivim protunarodnim putem vodili.« Rekoše, da je župnik Kos kriv, da je on uzrok, što turo-

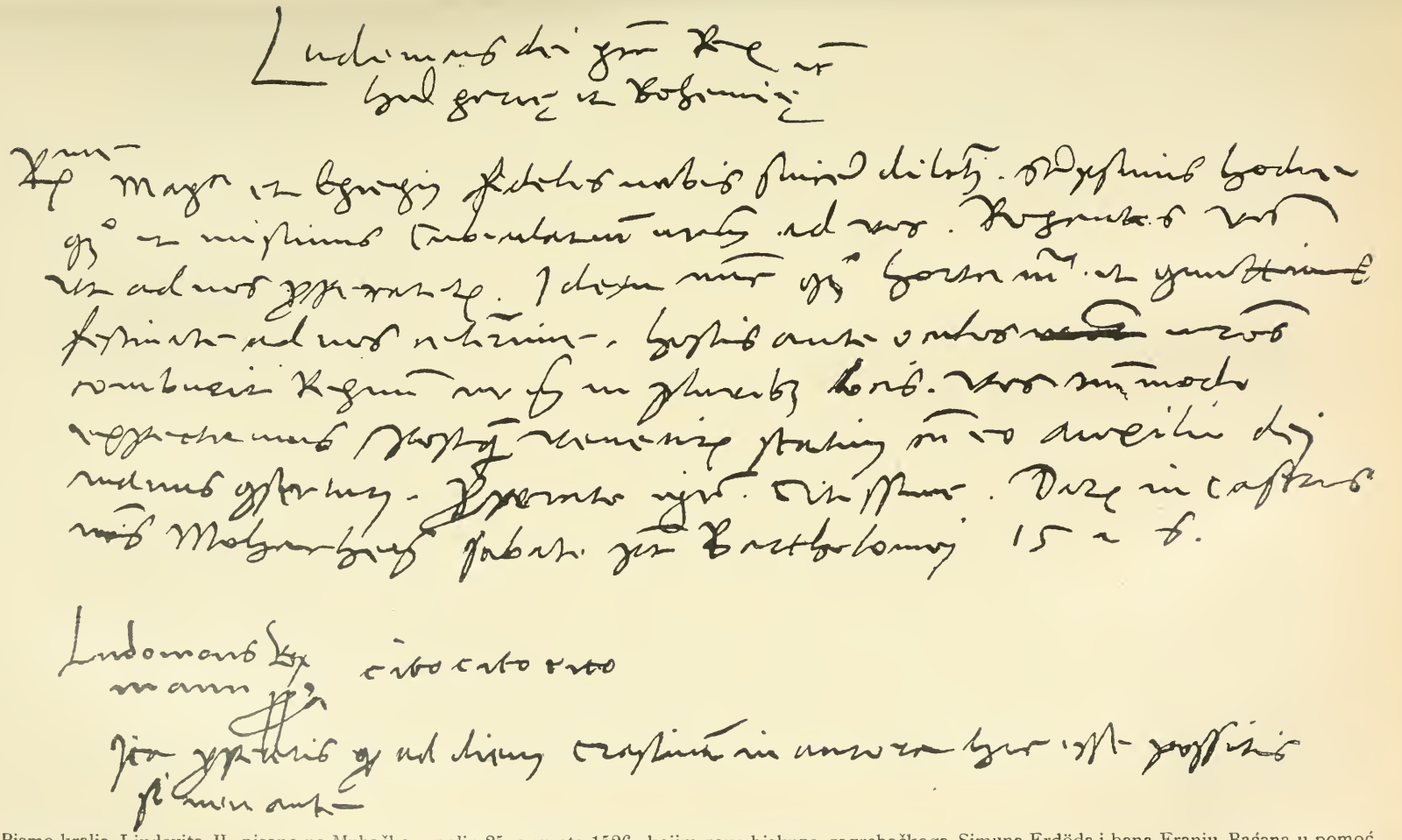

Pismo kralja Ljudevita II. pisano na Muhačkom polju 25. augusta 1526., kojim zove biskupa zagrebačkoga Simuna Erdöda i bana Franju Baćana u pomoć. U arkivu kneza Bačana u Körmendu u Ugarskoj.

poljski sinci nisu na prvi poziv bana Jelačića došli u Zagreb. Konstatovano je, da je puk turopoljski dobar i miroljubiv, te dosadanja krivnja jest u tome, što je taj puk imao uvjek neograničeno povjerenje u svoje poglavare.

Zato je svršavao izvještaj komisarov, da valja župnika Kosa, što prije maknuti.

Komesar se nije u ostalom niti sam ništa šalio, već je dao župnika sredinom mjeseca svibnja u Zagreb otpremiti, gdje je stavljen u zatvor pod stražu, dok nije zatim po podžupanu Al. Kralju odveden duhovnoj oblasti i predan da bude zatvoren. Dobrim Turopoljcima bilo je u ostalom žao nesretnoga župnika i oni upraviše 6. juna 1848. molbu banu, kao »farniki velikogorički« neka bi milostivo oprostio bludnju njihova župnika Kosa.

I sam župnik Kos umolio je dva dana zatijem nakon 24 dnevnog zatvora, neka bi ga ban pustio na slobodu.

7. junija, naložio je ban Jelačić Benku Lentulaju, predsjedniku banskoga stola, da se spisi, dovezeni iz Turopolja i pohranjeni u zemaljskom arhivu, pregledaju po posebnom povjerenstvu, u kojem su bili: podžupan Al. Kralj, senator Miškulić, odvjetnik Novak, kanonik Mojzes, Ivan Rajzner, aktuar Antun Nemčić. Iza komisije imao je podnijeti o svojim izvidima izvještaj banu.

8. junija i sliedećih dana, sastala se je u istinu ta komisija, te je pregledavala spise, a 24. junija izdala je protokol. Novaca se je u istinu našlo 5750 forinti, novci su to bili turopoljske općinske blagajne. Ključ turopoljskog arkiva predan je banskom komesaru. Sve stvari uopće, osim spisa, poslane su natrag u turopoljski arkiv.

27. junija 1848. javio je banu upravni odbor duhovnoga stola, da se je župnik Kos učinio krivcem i sporazumiteljem onih izdajnih pisama, koje su se medju sakrivenim stvarima našla, i koja otkrivaju crno izdajstvo, o kojem je radio Josipovich u sporazumku s Košutom. To je razlog, zašto se ne može dozvoliti, da se župnik Kos natrag pustiti medju puk u Veliku Goricu, da ga buni.[1]

Mnogi Turopoljci, vjerni svom Danijelu Josipovichu nisu htjeli, da se stave u vojnike, kad je došao poziv, zato je Frigan poslan kao povjerenik u Turopolje, da ih sklone milom i silom na to. 12. septembra dodjoše i prvi Turopoljci pod zapovjedništvom satnika Klafurića u Zagreb, gdje su zaprisegnuti i već 13 poslani na ratište. Vojska je ostala u Turopolju, da i druge Turopoljce sklone u boj. Službeno je javljeno, da zato nisu Turopoljci htjeli u boj, što su bile

[1] Izvornici u kr. zem. arkivu u Zagrebu: Spisi g. 1848./9.

loše konskripcije. Mnogi su starci i jedinci upisani, a momci zdravi i jaki bi ostali doma. Radi toga učinjen je drugi poziv.[1]

29. maja, bude odredjena nova restauracija u Turopolju, u kojoj su se imali izabrati umjesto pobjeglih novi časnici i uglednici Turopoljske općine. Županom bude izabran Stjepan pl. Josipovich. »Narodne Novine«, koje javljaju o njegovom izboru za župana, kažu za njega, da je izabran jednodušno, da je poznat kaovrli domorodac, kojega je pokojni otac stekao neumrlih zasluga za Turopolje, rad šta ga Turopoljci reći bi obožavaju. On će osvijetlat lice svoje familije, koju bijaše njegov zalutali stric tako okaljao.[2]

Provizornim uredjenjem hrvatskoga sabora dobi i turopoljski župan u njemu pravo mjesta i glasa.

3. junija 1848. oko 11. sati došli su u Zagreb Turopoljci, da budu nazočni kod instalacije bana Josipa Jelačića. Došli su pod vodstvom novo izabranoga župana Stjepana Josipovicha. Ovi se pokloniše banu, koji ih je lijepo primio i pozvao ih u kolo hrvatsko-slavonsko, a Turopoljci odgovoriše na te ljubezne banove riječi i poziv gromovitim »Živio!«[3]

Upravo je čudesna bila ta promjena, što se dogodila s Turopoljcima. Da ih je vidio Antun Danijel Josipovich on bi cikuuo od bijesa, ili bi kliknuo: Taština, taština i sve je taština. Zato li se je dakle borio i mučio i znojio tolike godine, on stari unionista, zato li je žrtvovao noći i dane, imetak i zdravlje, sreću svoje porodice, da sada, dok je još živ gleda, kako mu se njegova svojta klanja najvećim protivnicima, jednom ilirskom banu, jednom Jelačiću? Pa kako brzo se je ta promjena dogodila! Još nije pravo ni stresao praha sa svojih nogu, turopoljskoga praha i oni su ga zaboravili, oni za koje je radio, za koje je živio. Jeli to moguće? Oni se nalaze u istom logoru, u kojem i Ljudevit Gaj, u kojem sjede njegovi najžešći i smrtni neprijatelji. I njegov i rodjak Stjepan, govori medju Ilircima govore, pak još kakove!

Kako su se u malo vremena silno promjenile prilike najbolji je primjer govor baš župana Stjepana Josipovicha, u 10 saborskoj sjednici od g. 1848. Kad se je zastupnik Horvat potužio, što kod inštalacije bana grofa Josipa Jelačića, nije bilo zagrebačkog biskupa Juraja Haulika, onda ustade i župan Stjepan Josipovich i reče: »Zaista ovo

[1] Nar. Novine 1848. str. 394.
[2] Nar. Novine 1848. str. 218.
[3] Nar Novine str. 225.

je važna stvar. Palo je meni u oči, što g. biskup, koji je bio odredjen, da instalira bana, nije bio ovdje. A k o p r e m m i j e p o s t o p u t a draže, da ga je umjestio svetjejši g. patrijarh (dugotrajni živio!). Palo mi je u oči, da sam vidio g. biskupa, kad je ovaj sabor otvorio, palo mi je takodjer i to u oči, što ga sada ovdje ne vidim. Valjda je to malo cijenjenje bana i naroda ili odviše velika pokornost madzarskom ministeriju, ili može biti nerazumi dobro naš jezik. Ako ga ne razumije, onda neka ide za biskupa u onaj narod, kojega jezik razumije i neka si ondje traži kruh, jer su danas prestala vremena, kad je vladao jezuitski latinski jezik. Ja sam dakle zato, da g. biskup dade pismeno one razloge, iz kojih nije na sabor došao. Pa onda ćemo se znati, što se njega tiče, bolje ravnati.« Odsada se stvari brzo zaoštravale s Madzarima, dok nije napokon ban Jelačić pozvao svoje Hrvate u boj.

On skupi vojsku od preko 50.000 momaka.

U Varaždinu izda svoj manifest na narod 10. septembra 1848. a 11. septembra predje Dravu. Antun Josipovich nije niti sada mirovao. On stade opet sakupljati, pohrlivši u Kanižu svoje čete, da se s drugim Madžarima opre banu.

Dosta sreće imao je Antun Josipovich u ratu, koji je nastao izmedju Hrvata i Madžara. Znajući, da se sa svojom omalenom rpom vojnika ne može upuštati u otvoreni boj sa Jelačićem banom, on je rastavio svoje ljude u male četice, što su čarkajući iz zasjede napadale neprijatelja i uznemirivale ga na razne načine. Josipovichu je tako pošlo dapače za rukom, ako i za malo vrijeme, te je banu za ledjima posve zatvorio put natrag u Hrvatsku. Dobrano zadao je jada i graničarima kod Kaniže. To ga je usmjelilo, te je svoju četu poznatom svojom eneržijom nastojao i pojačati i umnožati. Pa i to mu je pošlo za rukom. Već je njegova četa narasla na ugledan zbor od više tisuća ljudi, s kojima je uznemirivao kordun na Dravi. Brzo se je onda razglasilo, da Josipovich sprema provaliti i u Bosnu, gdje će dignuti ustanak. I u istinu javljale su u ono doba novine, da neki emisar u Bosni dijeli u narod novce, neka prihvati oružje i skoči protiv Hrvata i njihovoga bana Jelačića. Mislili su ozbiljni krugovi, da je sam Josipovich taj emisar.

Ali njegovi Turopoljci morali su u banovu vojsku. 12. septembra došao je jedan odsjek turopoljske čete s barjakom u Zagreb, da podje k vojsci preko Drave. Zagrebačko gradjanstvo klicalo je ovaj put Turopoljcima zanosno. A turopoljska glazba svirala je same narodne komade.

U službenom je listu izašla ovaka izjava: »Daje se do općeg znanja

i ravnanja, da je u 15. i slijedećih dana mjeseca septembra držanoj velikoj skupštini zagrebačke županije, na zahtjev župana turopoljskog S. Josipovicha na čitav pokretni i nepokretni imetak Antuna Daniela Josipovicha stavljen sekvestar, a kuratorom sekvestra imenovan je Nikola Klafurić.«[1]

Novine »Freumüthige« javile su mjeseca oktobra 1848., da će 13 bataljuna Turopoljaca, i to kakovih 20.000 momaka pod vodstvom Josipovicha napasti Zagreb od savske strane.[2]

12. oktobra 1848. izdao je podban Lentulaj naredbu o buntovnicima:

Turski car Sulejman II. pobjednik na Muhačkom polju g. 1526.
Po savremenom drvorezu.

»U ovo veleuskolebano vrijeme, kad je u prijestolnom gradu carevine prevrat zavladao, dušmani pako našega naroda granice domovine ove, silom vojničkom napastuju, dočim drugi neprijatelji naši doma u potaji pogibelj pripravljaju, najsvetija je dužnost svakog domoljuba, sve sile napeti, da se svako zlo od mile domovine naše, što sigurnije odvrati. Za obranu otadžbine, proti izvanjskom neprijatelju, učinjene su već svrsi shodne naredbe i domovina očekiva od svakoga svoga sina, koji zdravu nosi misicu, da se digne na noge junačke i krene put Drave, gdje će hrabre čete naći, kojim se pri-

[1] Agr. Ztg. 29. sept. 1848.
[2] Agr. Ztg. 1848., str. 533.

družiiti i okrutnikom onim osvetiti može, koji su na siromašne seljake naše, hranu i prtljagu za vojskom banovom vozeći u Ugarskoj razbojničkim načinom navalili, marhu i ljude nemilice posjekli i hranu uništili. Medju ovim razbojničkim četama, kao što se kaže, ima takodjer nekih nevrijednih domovine ove sinova, koji narod naš jarmu madžarskom podvrći namjeravajući, ne samo našemu preuzvišenomu banu, nego i svijetlomu kralju se suprotstavljaju, kad zapovjed onu kraljevsku, polag koje je naš opće ljubljeni ban u svim pod ugarskom krunom stojećih kraljevina i pokrajina vrhovnim zapovjednikom i kraljevskim namjesnikom naimenovan, s nečuvenom drzovitošću zametavati se usudjuju.

Ovaki ljudi ne mogu se inače, nego kao proti kralju i domovini se podižući buntovnici smatrati, koji kroz svoje ortake u istom domaćem krugu domovini našoj pogibelju prijete; za ovu dakle čim sigurnije ukloniti, za potrebito sam našao slijedeće privremene naredbe, dok sadašnje izvanredne okolnosti traju, učiniti, bez da bi u ostalom ikakvu namjeru imao, ustavnu slobodu i prava gradjanska u čemu ograničiti.

1. Da se svim onim nevjernim sinovima ove domovine, koji medju neprijateljskim četama se nalazeći proti kralju, banu i narodu svomu s oružjem u ruci se dižu, kao očitim buntovnicima i zakletim dušmanima naroda našega, dok raspra naša sa Madžarima traje, povratak u domovinu na nikakav način dozvoliti ne može; za takove buntovnike pako smatraju se svi oni, koji od vremena započete medju nama i Madžarima raspre, domovinu svoju ostavivši, u Ugarskoj se nastanili i tamo se dosad bavili jesu.

2. Ova ista naredba proteže se takodjer proti onim sumljivim osobama, koje, udaljivši se, do opredijeljenog sebi po njihovoj oblasti roka ovamo povratile se nisu, i zato, dok raspra hrvatsko-madžarska traje, takodjer bez osobitog dozvoljenja banskog vijeća u domovinu se konačno povratiti ne mogu; u izvanrednim samo slučajevima hoće njim na predlog dotičnog poglavarstva bansko vijeće dopustiti, da za kratko vrijeme, dok naime svoj prije već naznačeni posao svršiti mogu, u domovinu dodju, gdje ipak nje pozornim okom pratiti treba.

3. Imena tako onih, kojim polag prve točke u nijednom slučaju pred konačnim riješenjem sada trajućeg rata u domovinu doći nije dopušteno, kako i onih, kojima s dopustenjem dotičnog poglavarstva polag druge točke u izvanrednim obiteljskim okolnostima dolazak na kratko vrijeme dozvoliti se može, mora svaka oblast napose nutarnjemu odsjeku banskoga vijeća bez odvlake objaviti.

4. Ako bi se koj izmedju buntovnika, pod prvom točkom opi-

sanih, u domovini pokazati usudio, takav ima se po dotičnom poglavarstvu odmah pod zatvor staviti i o takovom slučaju izvješće simo poslati; ako bi se pako koja izmedju osoba pod drugom točkom naznačenih, bez dopuštenja banskoga vijeća u domovinu povratiti hotjela, takva se ili na granici, ili ako bi po nemarnosti stražara i pazitelja kroz granicu prošla, gdjegod se nadje, odavde opet tamo od kuda je došla, otpraviti mora, dok se naime po banskom vijeću uslijed izvješća po dotičnom poglavarstvu datoga, kako je to gori u 2. točki kazato, njezino bavljenje za nepogibeljno ne pronadje.

5. Ako bi ipak koja osoba, pod naredbu točke druge spadajuća, proti ovoj prepovjedi, dolazak u svoju domovinu još jedanput ponoviti potstupila se, onda za svaku mogućnost zlokovarstva proti narodu našemu i zakonitomu poglavarstvu zapriječiti, neka se tako dugo pod stražom drži, dok dotično poglavarstvo, koje svaki takav slučaj odmah simo objaviti i mnijenje svoje o značaju osobe predložiti ima, od banskoga vijeća iz odsijeka nutarnjih poslova dalnji naputak ne dobije.«

Još ima u svemu osam sličnih točki te Lentulajeve naredbe, u kojima se još pobliže razjasnjuju neke stvari. Nalaže se, da se na granici svake oblasti stave stražari, koji će paziti na sumnjivce. Ovi sumnjivci treba da budu popisani. Prijeki sud treba da se strogo vrši ne samo protiv razbojnika, već i proti »takovim puntarom«. Imenuju se neki nadzornici u poslovima javne sigurnosti.

Zakonima ugarskoga sabora od god. 1847./1848. izjednačili su se neplemići sasvim plemićima, tako glede izbornoga prava za sabor (čl. V.), glede dužnosti plaćati porez, koja je dužnost i na plemiće protegnuta, glede ukinuća tlake i gospoštinske vlasti, te sudbenosti (čl. IX. i XI.).

Ovi su zakoni tako zamašno promijenili čitavi red države, da turopoljska plemenita općina prema njima ne bi nikako mogla više postojati, bar ne na onoj podlozi, kao dosele. Trebalo je dakle za nju sastaviti novi uredjaj i bez sumnje bi tomu i sama općina bila pristupila, da odlučni i katastrofalni dogodjaji nisu potresli državom.

Rat, koji je buknuo kao posljedica madžarske revolucije, svršio je, kad su se Rusi umiješali, potpunim porazom Madžara. A iza svršetka toga rata uveden je u čitavoj monarkiji austrijski apsolutizam, koji je potpuno potlačio domaći ustav.

Sva slobodna municipija su prestala. Tako je usnula i plemenita općina turopoljska. Izbori o Lucijinu i u opće restauracije su prestale. Prestala je i sudbenost turopoljska. Povijest o toj žalosnoj dobi mora šutjeti.

Zakonskim člankom V. od god. 1848. obustavljeno je županu turopoljskomu u ugarskom zajedničkom saboru mjesto i pravo glasa.

Banske časti namjesnik, Mirko Lentulaj, proglasio je 9. februara odluku varaždinske županije od 1. januara 1850. stečaj nad imovinom bjegunca Danijela Josipovicha, te da će se otvoriti 8. aprila. Kuratorom mase imenovan je Emerik Forko, a braniteljem odvjetnik Ivan Egersdorfer.

Treće c. kr. zapovjedništvo vojske medju ostalim bjeguncima pozvalo je 1. januara 1850 i Antuna Josipovicha na ratni sud radi veleizdaje. Uz druge okrivljenike bio je i on pozvan, da se u roku od 90 dana postavi pred ratni sud i da se opravda, il će s ogluhe biti osudjen.[1]

Bansko vijeće 20. marta 1850. javilo je županiji žagrebačkoj da je bjegunac Antun Danijel Josipovich čitav svoj imetak s teretima 23. aprila 1848. na svoju ženu Antoniju rodjenu Pogledić prenesao, te je odredilo, da se o tom obavijeste Josipovichevi vjerovnici. Poradi toga su svi vjerovnici pozvani, da se prijave podžupanu Aleksandru Kralju.

»Pester Morgenblatt« od 5. aprila 1850. javio je, da je Antun Danijel Josipovich, bivši turopoljski župan i zagrebački veliki župan pod eskortom doveden u Peštu.

»Oest. Korespondent« pisao je onda o Josipovichu: Kad je preokret g. 1848. nastupio nagradi Josipovicha rad zasluge za Košutovu stvar, tadanje ugarsko ministarstvo, da ga je imenovalo velikim županom županije zagrebačke. Radi prilika u Hrvatskoj bio je zapriječen ovu službu nastupiti. Kad su za tim banove čete u septembru 1848. prešle Dravu, sabrao je Josipovich u Ugarskoj sbor, na čelu, s kojim je htio udariti na Jelačića. Kad je došao do Velike Kaniže i kad je trebalo da pokaže svoju vještinu, izgubi hrabrost i odustade od svoje odluke. Poslije je služio u ugarskoj vojsci kao pukovnik honveda, a kad je imenovan Szemere ministrom predsjednikom i kad je osnovano mjesto stolice milosti u Debrecinu, imenova ga Košut članom te stolice. Iza nekoga vremena bio je Josipovich opet u redovima ustaša, a kad je poslijedila kapitulacija kod Vilagoša pobjegne u Erdelj, gdje su ga uhvatili.

Zagrebačke novine od 25. aprila 1850. javile su, da se Josipovich vanredno ostro čuva u tamnici. Niti njegovi najbliži rodjaci

[1] Agr. Ztg. 1850. br. 5. 8.

nisu smjeli k njemu. To da je dokazom, da je nakon debrecinske tajne bolje znao, no što se je do dosele mislilo.[1]

Napokon je početkom juna dozvoljeno Antoniji Josipovichki, da pohodi svoga muža i da s njime govori u nazočnosti jednoga nadauditora.[2]

Naredba austrijskog ministra pravosudja od 28. julija 1850. ukinu opet jednu staru povlasticu plemenite općine turopoljske. Bila je to sudbena vlast, koju je od vajkada i na temelju obnove turop. bratstva g. 1560. sankcijoniranom poveljom kralja Rudolfa II. od g. 1582., u kotaru turopoljskih plemića izvršivao njihov župan. Ta naredba dolazi u zborniku zakona od g. 1850. pod br. 8 na strani 68.

Napokon je mjeseca oktobra 1851. c. kr. ratni sud u Pešti izrekao odsudu nad 38 poslanika nekadanjega revolucijonoga madžarskoga sabora. Medju njima nalazio se je i Antun Danijel Josipovich. O tom piše izvjestitelj »Narodnih Novina«:

»Na 6. oktobra, pozvano je do 38 političkih uznika, medju ovima Kubiny, Szentivany, Bernat i naš Josipovich, koji su većinom bili narodni zastupnici kod madžarskog buntovnog sabora. Svi su se u jutro sakupili u prostranoj dvorani, gdje im je rečeno, da će čuti svoju konačnu osudu. Napokon dodju carski sudije, te bude redom pročitano svakome, zašto i kako je osudjen. Velika tišina, koja je u sobi vladala, mrko-tamni pogledi, blijeda propala lica mnogih, a i neizvjesnost glede buduće sudbine, tako su djelovala na sve sakupljene, da su sudačke osude svakog pojedinca znatno dirnule i uzdrmale. Sam nekadašnji župan turopoljski, Ante Josipovich, osta nepomičan u svom obrazu, osta kao klisura, kao živac kamen, koji zadugo prkosi vatri i neće, da se umekša. Osudjenici dobili su dozvolu, da isti dan svoje domaće i kućne poslove urede, i naloženo im je, da se tek treći dan stave u Novo zdanje, što su takodjer svi i učinili. Isprva je bio i Josipovich uz druge osudjen poradi veleizdaje i nevjere, na smrt na vješala i na gubitak svega svoga imetka. Ali kralj im se je smilovao i smanjio je medju drugima i Josipovichu kaznu na d e s e t godina tamnice u Kufsteinu.

I tako je za neko vrijeme bila zapečaćena sudbina ovoga čeličnoga muža, koji je toliko sile upotrijebio za svoje ideje, kao rijetko koji Hrvat. Bio je dijete svojega doba. Da je kojom srećom shvatio

[1] Agr. Z. 1850. str. 243.
[2] Ibid 360.

obliku ilirizma, moglo dospjeti u pogibelj ono, što im je srcu priraslo. Oni su se svemu tomu protivili, što je po njihovu mišljenju može biti dobro bilo, ali je moglo cijeli opstanak naroda porušiti. Mana ilirske stranke bila je, da je ona, idući za pravim i dobrim ciljem, ujedno stvorila takova sredstva, koja nisu bila zdrava.

Krivo je bilo širiti ove neke neopredijeljene grupe naprama postojećima, a zdravo je bilo to, što su Ilirci išli pravcem svijetskoga mišljenja, koje je sve postavljalo narodni temelj, kao što je i to bilo zdravo, što su išli putem demokratskim. T. zv. madžaroni pako mislili su zdravo, kad su se držali staroga ustava, koji im je osiguravao opstanak, a pogrješili su, kad su se protivili demokratskoj struji i u većoj mjeri razvitku narodnih ciljeva. Dakle je i jedna i druga stranka imala svojih vrlina i mana.«[1]

Godine 1851. bilo je Turopolje za neko vrijeme izolirano od prijestolnice Hrvatske, bijeloga grada Zagreba. Početkom novembra 1851. počinila je poplava ne samo silnu štetu, već je sva okolica naličila velikom jezeru »kojega brzi valovi poplavljuju polja i sjenokoše, ruše mostove i prijelaze«.

Savski most srušio se. Silni valovi potkopali mu temelj i samo nešto je ostalo od mosta, te se je ipak pješke moglo preko mosta, al i to s pogibelju života.[2]

Poslije je prekinut svaki promet i svako općenje na savskom mostu. Trebalo je dulje vremena za popravak. Zato je odlučilo vijeće, kojemu je predsjedao banski namjesnik Benko Lentulaj, da se pozovu obližnji vlastelini barun Levin Rauch i Stjepan Pavleković, da svoje brodove (prevoze) uz primjerenu nagradu zemlji otstupe.[3]

Već početkom mjeseca decembra bio je most po vojničkim pionirima tako popravljen, da su opet mogli pješaci prelaziti. Sam kralj je odredio, da se na Savi jak most iz čvrsta gradiva načini, preko kojeg bi mogla i buduća željeznica prolaziti.[4]

Na temelju carskog patenta od 2. marta 1853. ukinuta je vrst grunta urbarijalskih (fundi urbariales). To su bili oni, štono su do god. 1848. spadali pod vlasnost plemića turopoljskih, koji su sačinjavali jednu zadrugu, na ime sva selišta, što se nalaze u selu Lekenik turopoljski, te ona urbarska selišta iste vrste, koja se u

[1] Polić Martin. Ban Dragutin grof Khuen Hedervary i njegovo doba. Zagreb. 8° str. 125.

[2] Nar. Nov. 1851., str. 722.

[3] Ibid. 774.

[4] Ibid. 795.

odnošaj Gajeva pokreta i uzanj pristao, spadao bi bez dvojbe u najveće muževe — preporoditelje svojega naroda. Ali i tako iskače njegova znamenita i značajna pojava, daleko iznad drugih onoga doba i jedva da bi se našlo i za ono doba, mnogo muževa, koji bi tako smiono i postojano, energično i rezolutno branili svoja načela, kao on.

Tim se je za neko doba završio žestoki boj izmedju starohrvatske i unijonističke stranke i izmedju »Iliraca«. Zanimljivo je, kako je taj boj karakterizovao u svom nekom saborskom govoru tadanji ban Khuen Hedervary, zanimivo je zato, što je kao najizrazitiji pristaša nekadanje unionističke stranke, ipak morao Ilircima priznati njihov rad.

»Dokle god smo imali jedan jezik, tudji jezik, bili smo posve složni i nije bilo nikakovih neprilika. No kad je medju nas banula ova posve nova ideja (ideja narodnosti), morao je njom računati narod pa tako i naš, koji stoji na stanovištu: ja hoću, da se na svojoj vlastitoj podlozi razvijam i živim. U isto vrijeme, doprla je do nas i druga ideja, ideja demokratska. Obje ove ideje prigrlila je jedna hrvatska stranka, koja je par excellence zastupala narodnosno demokratsko stanovište t. z. ilirska stranka. Druga stranka, koja se je onda zvala »madžaronska« stranka i koja je mnogo držala do historičkog razvoja, branila je starinu, mislila je, da ono, što je valjalo tolika stoljeća, ne treba na onako laku ruku odbaciti. Stanovište svake od tih stranaka, bilo je opravdano, i jedna i druga mislila je patriotično i imala momenata, na koje se je svom dušom i svim srcem pozivala, a ipak bijaše medju njima razlika, jer su obje imale mane, radi kojih je izmedju njih nastao onda neizbježiv sukob. Čuvstvo za staru vezu s Ugarskom, koje je branila t. z. madžaronska stranka, bilo je tako jako, da je ona druga stranka, koja je dišala ovim duhom i htjela stvoriti nov jedan pojam, quasi novi teritorij, uvidivši, da ne će moći uspjeti svojim imenom u narodu proti velevažnim historičkim faktorom, stvorila si na temelju svojih ideala novu faktičnu grupu pod imenom Ilirija. Ovako je mislila oboriti staru svezu s Ugarskom, koja bješe na putu razvoju narodnog ideala. Kad su to vidjeli stari rodoljubi, ljudi poštenjaci iz prvih vremena, pobojali su se za budućnost naroda, pak su se dali svom silom na to, da obrane staro stanje. Glavni im je oslon bio stara sveza, a držeći se nje ujedno su se držali staroga aristokratskog uredjenja. Tako su došli u protimbu s demokratskim duhom, a s druge strane i nehotice s narodnim težnjama.

Zašto? Samo zato, jer su se bojali, da bi, ako bi iz tih novih fantasmagoričkih skupina nastala nova država, koja bi našla izraz u

*

drugim selima u općini turopoljskoj nalaze, a do god. 1848. bila su vlasnost turopoljskih plemića. Po tom carskom patentu vlasnost su bivših kmetova. Posjedom ovih kmetskih selišta, kojih je god. 1877. bilo preko 130, vršili su njihovi vlasnici pravo služnosti u turopoljskim šumama.[1]

Naputkom kr. dvorske kancelarije za Hrvatsku i Slavoniju od 16. januara 1861., kojemu je naslov: »O privremenom uredjenju municipija u ovih kraljevinah«, povraćena je sudbena vlast turopoljskih plemića, al uz ispravak, da je župan u plemenitoj općini turopoljskoj imao izvršivati jedino onu sudbenost, koju je po tadanjim zakonima izvršivao gradsko-delegirani sud.[2]

I u istinu je od mjeseca marta 1861. župan vršio sudbenu vlast nad svojim plemićima. U naputku je dvorske kancelarije naročito istaknuto, da se slobodni kotar turopoljski povraća u svoje nekadanje razdjeljenje od godine 1848., s tom ipak preinakom, da u dotičnu općinu imadu spadati i oni stanovnici slobodnog kotara, koji nisu prije uživali političkih prava. Prema tom naputku je opet ustrojen kotar plemenite općine turopoljske na osnovu starih uredaba svojih.[3]

Zakonskim člankom II. od god. 1870. »Ob uredjenju sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije« pridržano je i obnovljeno pravo turopoljskoga župana, da smije dolaziti i glasovati u hrvatskom saboru.

Po § 5. zakonskog članka II. od g. 1870. o uredjenju sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije imade župan plemenite općine turopoljske kao virilista mjesto i glas u saboru. Po ustanovi ovoga paragrafa mora župan turopoljski imati i stališku kvalifikaciju, te biti plemićem. Budući da je turopoljska općina označena kao plemićka općina, te i naziv »plemenita« vodi, to je zakonodavac smatrao, da je u redu, da glavar i reprezentanat te općine mora biti plemić. Osim toga odredjeno je §. 10. istoga članka, da župan turopoljski mora biti rodjen ili zavičajan u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, za tim punoljetan i neporočan.[4]

[1] Pogledić Franjo, Imovina i život plemića kotara turopoljskoga. Zagreb. 1877. str. 11.

[2] Ibidem str. 9.

[3] Stenografski zapisnici sabora kraljevina Hrv.-Slav.-Dalm. 1892.—1897. str. 2331.

[4] Smrekar Milan, Priručnik za političnu upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1903., knj. IV., str. 1190.

God. 1874. u saboru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije stvoren je zakonski članak, kojim je odredjeno, »da u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji sve suce imenuje kralj konačno i doživotno.« Taj zakonski članak dobi dne 20. veljače 1874 kraljevsku sankciju. Godine 1875. imenovani su po sanome kralju kotarski suci. Tako je kotar plemića turopoljskih podvrgnut sudbenosti velikogoričkoga kotara.

Tim je prestala posve jurisdikcija plemića kotara turopoljskoga,[1] te je ona tim izgubila značaj javnopravne institucije i postala isključivo općinom imovinskom. Nu kao zemljišna zajednica zadržala je plemenita općina svoj stari ustroj, te joj i sada stoji na čelu župan, koji je i dalje ostao kao virilista u hrvatskom saboru.[2]

29. decembra 1874. umro je na svom imanju Jalkovcu sijedi

Srebrena spomenica na bitku na Muhačkom polju 1526.
U arkeologičkom muzeju u Zagrebu.

Antun Danijel Josipovich. Zagrebačke novine donijele su tek kratku objavu njegove smrti s manje više dobrohotnih bilješki. 31. decembra bio mu je sprovod. I o tome se nigdje opširnije ne izvješta. Nijedne novine nisu donijele opširnijega nekrologa, premda je to stari turopoljski lav zaslužio. Svoj tvrdi značaj pokazao je još i onda, kad ga je kralj Franjo Josip I. pomilovao. On se je tek na silu dao izbaciti iz tamnice, jer reče, da ne prima milosti. Od svojega oslobodjenja do smrti živio je u miru i nije se više miješao u politiku, tek je čekao da Košut opet dodje.

5. juna 1893. u 8 sati u jutro umro je u Kurilovcu kraj Ve-

[1] Pogledić Franjo: Imovina i život plemića kotara turopoljskoga. Zagreb 1877., str. 10.

[2] Stenografski zapisnici sabora kralj. Hrv. Slav. i Dalm. 1892. 1897. str. 2331.

like Gorice župan Stjepan Josipovich. Bolovao je više od šest godina od griješke srca i posljedice joj, vodene bolesti. Umro je od kljenuti srca. Još ni na smrt nije ga ostavio prirodjeni humor. U oporuci, koju je napisao vlastitom rukom 15. maja, kad mu je bilo vrlo pozlilo, ima dodatak: »Gle, skoro sam pozabil, na rastanku dozovem svojim prijateljima lovcima: »Weidmannsheil!« dočim će meni skoro biti: »Palmarum tralarum!« Pisac kratkog mu nekrologa karakteriše ga: »Od ustavnoga našega preporoda on se je isticao u našem javnom životu, zastupajući svoja načela uvijek muževnom iskrenošću i odlučnošću. Bio je on odrješit unionista i onda, kad to u Hrvatskoj nije bilo bez opasnosti. U saboru je često govorio, naročito u pitanjima narodno-gospodarstvenima. Govorio je uvijek bez priprave, kratko, ne hlepeći za efektom vanjske forme. Od naravi je bio obdaren velikim talentom, uz to domišljat, praktično iskusan, on je uvijek, što no riječ, pogadjao u čavao, te je njegovo naravno, zdravim dosjetkama začinjeno, kadšto drastično razlaganje rado slušao protivnik mu i prijatelj. Pokojnik bio je na javnom našem polju uprav originalan tip. Uz muževnu njegovu ljepotu rijesila ga i čestitost duše, plemenitost srca. Uzor hrvatskoga gostoljublja, svoju čednu staru kuću u Kurilovcu imao je uvijek otvorenu mnogobrojnim svojim prijateljima i poštovateljima. Seljaci njegove općine voljeli su ga kao svoga oca; jer im je i bio pravi otac, pomažući im svagdje riječju i djelom«.

Sahranjen je na groblju u Velikoj Gorici upravo velebnim saučešćem. Očevidac piše o tom: »Nijesam nikada još doživio toliko učešća kod sprovoda, nikad vidio, da za pokojnikom toliko narod, staro i mlado, muško i žensko plače. Sva Gorica se zavila u crno. S kuća i crkvenog tornja vijahu se crni barjaci. Pojedine kuće bijahu crninom izvana zastrte, svjetiljke crnom koprenom ovite. Sprovodnici se stali već rano sabirati. Turopoljski plemići su došli u narodnom odijelu sa sabljama. Seljaka bilo je na tisuće. Iz Zagreba stigao je k sprovodu ban grof Khuen-Hedervary s podbanom Stankovićem. Uz njih su došla k sprovodu mnoga odlična i ugledna gospoda. Lijes je bio sav prekrit dragocijenim vijencima, a u sprovodu su uza nj stupala 24 suca. Kiša nije ništa smetala sjajnom sprovodu.«

Nad grobom su govorili odvjetnik dr. Gašparac iz Velike Gorice i narodni zastupnik Nikola pl. Tomašić Prvi svrsta u niz kratkih rečenica sav život pokojnikov vrlo značajno:

»Ime i rad Stjepana pl. Josipovicha blistat će u historiji hrvatskog naroda, starodrevnih kroz više od šest stoljeća odlikovanih plemića turopoljskih i staroslavnoj plemićkoj obitelji Josipovicha poput

najsjajnijega bisera, — kao što će u srcima plemenitih Turopoljaca ostati »otac i dobrotvor svog naroda«, dokle god budu plemeniti Turopoljci.

Proizašao od viteške plemenite obitelji Josipovicha, koja je ovoj zemlji, koli u prošlosti toli u sadašnjosti dala najznačajnijih pobornika za pravo naroda svoga, te ugledav se u svoje dične prednike oca i brata, bijaše on turopoljskim županom 31 godinu, biran po svom zahvalnom narodu, isto toliko puta.

Starodavnu županski čast, koja potječe iz četrnajstog vijeka, obnašao je on časno, a na uhar svoga naroda.

Šeststogodišnja opsežna privilegija nada sve milih mu Turopoljaca bijahu mu najsvetiji amanet, a sreća i blagostanje plemića svrha neumorne djelatnosti.

Plemenit ne samo po krvi, već i po duši i srcu, neobično darovit, a bogat iskustvom i znanjem, nastojao je poglavito o tom, da osigura plemenićku imovinu, da otvori trajna vrela prihoda, a da zaštiti siromaka od plutokrata — utemeljio je najuharnije glavnice, osnovao i proširio sajmišta, podigao velebne hramove u Gorici i Dubrancu, uveo red i blagostanje u upravi plemenite općine.

Nu Stjepan pl. Josipovich nije svoj blagotvorni rad i plodove veleuma svoga ograničio u Turopolju na općinu povjerenih mu plemića — već bijaše on duša i pravi savjetnik svih slojeva velikoga kotara, a najveći dobrotvor i zagovornik sirotinje, kojoj je mnogu suzu otro. Dvor njegov bijaše svagda, danju i noću otvoren, ubogima i imućnima, prijateljima a i neprijateljima, a njegovo srce sve jednako primalo, savjetovalo, darivalo i tješilo — a da taj veliki muž nije tražio priznanja, nit iznosio svoja viteška djela na javu.

Da unapredi trgovinu i promet u ovom kotaru zasnovao je on prošle godine (1892.) tako reći preko noći štedionu, položiv trajan temelj istoj u imovini plemenite općine, a ta je štediona pod njegovim predsjedništvom u pravo shvaćenom duhu, prava blagodat ovoga pučanstva« . . .

Za Stjepana Josipovicha piše drugi pisac, da je bio jedan od najznačajnijih i najoriginalnijih tipova starohrvatske unionističke stranke, kakovih danas već ne ima u javnom životu. Josipovich je od prvoga časa novoga ustanovnoga života sudjelovao, zastupajuć turopoljsku općinu, u javnim poslovima zemlje, a svoje unionističko uvjerenje, tradicijonalno u njegovoj porodici, sticao je odrješitošću i oštrinom, koja se ipak radi inače blage i ljubezne njegove ćudi, kao i radi poštena značaja nije protivnika neugodno dojimala. Bio je vrlo bistra uma, nadaren od naravi pravim živim humorom, koji je odavao nje-

govu vedru narav. Budući pun iskustva, vazda je vrijedila njegova riječ u raspravama narodno-gospodarske naravi.[1]

14. oktobra 1893., sastala se je u Velikoj Gorici plemenita turopoljska općina, da poslije smrti Stjepana pl. Josipovicha izabere novoga župana. Izabran je dr. Ljudevit pl. Josipovich, mladji sin hrvatsko-slavonskog ministra. Izbor je bio urečen u 10 sati prije podne. Pošto su se davno prije sakupili prisjednici i suci, ušao je u dvoranu Imbro pl. Josipovich, hrvatski ministar, kao najstariji ašešor i privremeno zamjenik župana, koji je sjednicu otvorio malim govorom. Osamnajst općina doneslo je pismeni zaključak, a četiri su poslale usmenu poruku. Kad je predsjednik proglasio jednoglasni izbor Ljudevita pl. Josipovicha, ustala je cijela skupština i stala burno klicati: Živio župan! Na polju sabrani narod pozdravio je takodjer oduševljeni izbor klicanjem i pucnjavom iz mužara. Nakon toga položio je mladi župan zakletvu. Novo izabrani župan, rodio se je 1863. u Jakovlju kod Bistre.

Zakonom od 5. aprila 1894. uredjene su u hrvatskom saboru zemljišne zajednice i glede plemićkih zemljišnih zajednica. Ali kako se je općina turopoljska od ovih posve razlikovala, nije se mogao taj zakon protegnuti i na nju. Trebalo je načiniti posebni zakon, da posebni historički razvoj te plemenite općine i posebni avitički pravni običaji njezini nadju' izraza u posebnom zakonu.[2] Zato je hrvatski sabor dne 15. marta 1895. raspravljao ob »Osnovi zakona o uredjenju plemenite općine turopoljske.« U glavnoj raspravi o tom zakonu bio je izvjestiteljem Šandor Egersdorfer. U toj se je zakonskoj osnovi uzeo obzir na sastav općine, te se je izreklo načelo, da vlasnik dvornoga mjesta ne može ovlašteništvo na skupnu imovinu samo po sebi otudjiti nikomu, van jedino plemenitoj općini turopoljskoj. Odjelni predstojnik Dane Stanković istaknuo je, da je to načelo i ta ustanova, da plemenita općina ima pravo prekupa na sva dvorna mjesta, s kojim je skopčano ovlašteništvo u zemljišnim zajednicama, opravdano bratskom adopcijom, koju su si na osnovu svojih privilegija zajamčile sučije medjusobno i za sva vremena glede onih zemljišta, koja bi postala prazna. U zakonskoj je osnovi ujedno izrečena nerazdjeljivost nepokretne imovine ukupne plemenite općine turopoljske, kao što i nepokretne imovine pojedinih plemićkih sučija. U

[1] Polić Martin, Ban Dragutin grof Khuen Hedervary i njegovo doba. Zagreb 1901. 8° str. 179.

[2] Stenografski zapisnici sabora kralj. Hrv. Slav. i Dalm. 1892.—1897., str. 2351.

ovoj zakonskoj osnovi uredjen je i sastav zastupstva i izbor župana i njegov djelokrug. Od starih navada turopoljskih razlikovala se ta osnova samo u dvije točke, i to da se od župana zahtijeva, da imade svojstva, propisana u §. 10. zak. čl. II. od god. 1870., a onda da se bira na deset godina. Župan je i nadalje ostao virilista u hrvatskom saboru.

Toj osnovi usprotivio se je dr. Josip Frank, jer da je protiv modernoga razvitka privatno-pravnih odnošaja, a donekle i zakonodavstvu, koje se je već u saboru vršilo. Osnova nije u skladu sa zakonom o zadrugama, te sa zakonom o uredjenju općina. Zahtjev modernoga života jest, da se ne stvaraju fideikomisarne institucije. Uz to bi se i opet mogle iz Turopolja stvarati ko nekoč turopoljske »madžarske legije«. Sam ban Drag. grof Khuen-Hedervary odgovorio je Franku. Govorio je i ministar Imbro pl. Josipovich protiv Frankove opaske, da je Turopolje prije god. 1848. bilo protiva Hrvata. »Nu ja moram toliko opaziti, da se Turopolje nije držalo neprijateljski proti Hrvatskoj; Turopoljci su vojevali proti ondašnjemu načelu, koje je tada uzrujavalo narod, ne protiv načelu hrvatstva nego proti načelu ilirizma. Dapače Turopoljci su se smatrali samo kao Hrvati pod ugarsku krunu spadajući, oni su vojevali proti Ilircima, koji se nisu zvali Hrvati«.

Ban Nikola Zrinski, koji je g. 1553. izručio grad Lukavec Turopoljcima. Poginuo u Sigetu g. 1566. Izvor. bakrorez u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

Iza Josipovicha uze riječ Nikola pl. Tomašić takodjer protiv Franka. Općina turopoljska ima ekscepcijonalan položaj, koji je po-

sljedica njezinog razvitka, a nije posljedica ovog zakona, ali ona ima i osebujan karakter, koji služi na ponos svakomu Hrvatu, koji zna historiju te općine.

Kako ima ova općina osebina, te se u njoj pokazuje hrvatsko i staro ugarsko pravo, tako je prema svojoj naravi vodila i politiku. Turopoljci su nas sjećali na nerazdruživost Hrvatske i Ugarske. Oni su mogli na čas imati i krivo, ali oni su nam garancija, da će se uvijek moći normalni odnošaji uspostaviti. U ovoj plemenitoj općini bilo je ljudi, da su ih i Ugri svojatali. Općina turopoljska zaslužuje, da dobije svoje historično pravo, kao što joj ga je dao hrvatski sabor god. 1749., kad je privilegije općine ustanovio »de regulanda universitate nobilium Campi de Turopolje«. Time je zaključena glavna debata i još je progovorio izvjestitelj. On zaključuje: »Ako će ova osnova biti podobna, da tomu pridonese, da se stvori u Turovom polju jedna tvrdja, gdje će oživiti onaj duh, koji je i prije godine 1848. bio, ako tomu ova zakonska osnova pomogne, onda bih ja već iz jedinoga ovoga razloga bio za ovu osnovu«.[1] U specijalnoj je debati Tomašić podnio nekoliko protupredloga, tako: »Ovlašteništvo na skupnu imovinu pojedinih sučija, kao i na skupnu imovinu plemenite općine Turopolje ne može vlasnik samo za sebe otudjiti.« Primljena je zakonska osnova uz neke promjene u istoj još sjednici. Taj zakon sankcijoniran je 1. maja god. 1895.[2]

U vladinom obrazloženju k osnovi zakona od 1. maja 1895. o uredjenju plemenite općine turopoljske ističe se, zašto je pridržano ime »plemenita općina turopoljska«: Ovaj naziv ne samo da je historički ispravan, nego je takodjer opravdan obzirom na stališku kvalifikaciju članova te općine. Članovi turopoljske plemenite općine, odnosno vlasnici ovlaštenih plemićkih dvornih mjesta, kojih je (i god. 1895.) bilo još preko 600 u cijeloj općini, bili su i u prijašnje vrijeme svi plemići. Iz toga uzroka nazivlje se turopoljska općina u javnim i privatnim listinama za vrijeme, dok joj je latinski jezik upravnim bio »universitas ili communitas nobilium«. Tečajem vremena dogodilo se je doduše, da su i neplemićke osobe primljene bile u svezu turopoljske općine, kao njeni ovlašteni članovi, i to ili ženidbom, baštinom, ili kupom plemićkih dvornih mjesta; nu kraj svega toga jošte je i sada broj plemićkih članova kud i kamo veći od neplemićkih članova ove općine. U opće se opstanak neplemićkih članova u turopoljskoj općini može više manje smatrati kao neka iznimka od prvobitnoga

[1] Stenografsk zapisinici od god. 1892.–1897., str. 2341.
[2] IV. 472.

pravila. Iz tih uzroka bit će probitačno, da se u zakonu pridrži starodavni naziv »plemenita općina Turopolje«.

25. januara 1899. progovorio je narodni zastupnik velikogorički Šandor pl. Bresztyenszky o plemenitoj općini Turopolje i predložio je, da sabor pozove kr. vladu, da zatraži od svake sučije i od glavne skupštine svih vlasnika, koja bi se imali sazvati, mnijenje o tom, kako bi se paragrafi zakona od 1. maja 1895. i kako promijenit imali, te da prama predlozima plemenitih sučija dotična i glavna skupština izradi osnovu novoga zakona o uredjenju plemenite općine turopoljske.

Ponajprije je to zahtijevao velikogorički zastupnik zato, jer se onda, kad je stvaran zakon od god. 1895. nije pozvalo članove plemenite općine, da oni izrade osnovu prema svojim potrebama, za tim što je novi zakon mnogo promijenio prastare uredbe plemenite općine turopoljske na štetu Turopoljaca. Osobito je predlagač zahtijevao promjenu, što zakon od god. 1895. podijeljuje plemićima, članovima zemljišne zajednice Turopolje manje prava, nego li ih imadu članovi drugih urbarskih zemljišnih zajednica.[1]

Vrijedno je zabilježiti riječi znamenitoga predlagača, kojima hvali svoje Turopolje: »Važnost plemenite općine leži velikim dijelom u tom, što se u toj općini ili staroj župi uzdržalo mnogo više pravnih prastarih hrvatskih uredaba, nego u ikojem drugom dijelu Hrvatske. Plemenita općina turopoljska imala je sačuvati te stare uredbe hrvatske i u onoj pravnoj formi, koja se je bila razvila u Hrvatskoj utjecajem pravničkih krugova iz Ugarske . . . Ja scijenim, da ima danas Turopolje i zato važnost, što nam pokazuje više nego ikoji drugi predjel u Hrvatskoj, što može odlučnost i ustrajnost učiniti za obranu slobode. Koncem XV. i početkom XVI. stoljeća bila je sa strane najmoćnijih banova, sa strane najmoćnijih velmoža takova navala na slobodu osobnu, što se tamo uzdizala od starih hrvatskih vremena, kad je svaki slobodan čovjek bio ujedno i plemić, da se diviti moramo, kako se ta razmjerno mala šačica ljudi, žrtvujuć svoj život i sve, kako se mogla uzdržati u ono vrijeme, gdje su ostale župe, naročito u posavskoj i prekokupskoj Hrvatskoj iščezavale sve više, jer su bile djelomice potkučene po velmožama, djelomice po banovima. Jedino Turopolje uzdržalo je svoju slobodu.«

[1] Predlog i govor dra. Šandora pl. Bresztyenszkoga, zastupnika kotara velikogoričkoga o plemenitoj općini Turopolje, držan u saboru kraljevina Hrv., Slav. i Dalmacije dne 25. januara 1899. Zagreb 1899., str. 3.

Htjeo je Bresztyenszky, da se mnogo toga izmijeni, a čitavi je zakon od god. 1895. nazvao štetnim po Turopolje, koji je nekako per »Blitzzug« u jednoj sjednici raspravljen i prihvaćen, a radilo se je o ograničenju starih prava. Zakon reče da je nepravda za plemiće turopoljske. Što se formalne strane tiče, jer je preko 600 godina plemenita općina uživala potpunu samostalnost, osobito glede nutarnjeg uredjenja i glede svoga gospodarenja, a sad kod stvaranja novog zakona nisu ni pitani Turopoljci. Izim ovoga Bresztyensky je naveo još nekoliko povrjeda staroga prava.

Ozbiljnih posljedica njegov govor nije imao.

Od onoga doba plemenita općina turopoljska tek se je rijetko spominjala u javnom životu Hrvatske. Ona se je mirno dalje razvijala i korisno radila na svojem gospodarsko-kulturnom polju.

Medju najznatnije dogodjaje najnovijega doba mora se ubrojiti zaključak plemenite te općine, kojom je odlučila, da izdade tiskom svoje povelje i svoja pisma, što no se čuvaju u starom arkivu u Velikoj Gorici i u posjedu plemića turopoljskih. Na predlog svoga župana Ljudevita pl. Josipovicha učinila je ne samo taj zaključak, već je, izvršujući ga, povjerila taj posao Emiliju Laszowskomu, koj je sretno svoj rad i dovršio, te čitav svoj ogromni posao oko izdanja tih spomenika sada još upotpunjuje povješću Turopolja.

Tako je čitava povijest Turopolja predana javnosti i učenjaci raznih jezika i naroda mogu se ne samo diviti starosti i znamenitosti tih spomenika, već ih mogu i proučavati.

Tek ovo djelo pokazalo je svijetu, što ima Hrvatska u svom — Turopolju.

Turopoljsko plemstvo.

Gotovo svi stariji pisci, koji su pisali o Turopolju, smatraju ishodištem turopoljskoga plemstva i temeljem uredjenja i razvitka plemenite općine turopoljske listinu kralja Bele III. (IV.), izdanu godine 1225.[1] Tom najme poveljom oslobodio je kralj Bela radi velikih zasluga Budunu i braću mu Ivana i Levča, te njihove rodjake Jurja, Ivana sina Ladislavova, Pribislava, Nikolu, Dopča, Milovana, Roduša, Tola i Koskuta sa svim njihovim potomstvom od »obvezatne služnosti« (ab obligatoria servitute) gradu Zagrebu, da tako oslobodjeni od niže službe, uživaju stalež kraljevskih službenika i plemića.

Ako i jest opravdano mnijenje pisca »Pravno-povjesnih podataka o Turopolju«, dra. Aleksandra pl. Bresztyenskoga, kojim se razilazi od mnijenja starijih pisaca, što ga gore istaknusmo, to ipak mnijenje njegovo, da se ta povelja teško odnosi na Turopolje, držimo da ne stoji.

Naša je tvrdnja, da se ova povelja doista ne odnosi na cijelo pleme turopoljsko, ali se odnosi na neke pripadnike turopoljske. To nam posvedočavaju neke potonje listine. Već u listini od godine 1228. navode se Milovan i njegova porodica N(ikola) i D(opča)[2]. God. 1258. spominje se Levča kao pristav župana (turopoljskoga), pak i Tol sin Hotenov,[3] god. 1273. opet se spominje Radoš sin Jurja,[4] koji bi mogao biti istovjetan sa Radošem god. 1225. Prema tomu sudeći, ta se isprava jasno odnosi na neke turopoljske porodice, koje su spadale medju one »kraljevske službenike« (servientes regis), što ih spominje listina od god. 1249. i 1255.[5]

Iz potonjih listina razabiremo, da su neke turopoljske porodice izvodile svoju lozu od osoba spomenutih u listini od god. 1225. Tako izvode porodice Mikšić, Stanilović i Knežević (Knezek)

[1] I. 1.
[2] I. 3.—5. Vidi sliku na str. 71.
[3] I. 15.
[4] I. 29.
[5] I. 8. 10.

svoju lozu od Levča (de genere Lewcha). To se već ističe godine 1412., 1418. 1516.[1] Od Roduša izvode svoju lozu porodice Pogledić, Mudić, Lacković i Kosković (1516).[2]

I ostale turopoljske porodice mogle su svoju lozu izvoditi od osoba, istaknutih u povelji god. 1225., jer se je o tom vodio točan iskaz i rodopis, što je sve propalo god. 1516. prigodom jedne navale službenika margrofa Jurja Brandenburškoga na veliku Goricu, gdje su te spise ugrabili.[3]

Prije nego li podjemo dalje, držim, da nije suvišno pozabavit se časak sa spomenutom gore poveljom od god. 1225. Glede ove povelje stoje tri mnijenja u učenom svijetu. Jedno je, da je ta isprava sumnjiva, drugo, da je krivotvorena, a treće, da je prava. Prvo mnijenje zastupaju prof. Tadija Smičiklas i dr. Dane Gruber; drugo prof. Vjek. Klaić i dr. Iv. pl. Bojničić i pok. ugarski drž. arkivar Gyula Pauler, a treće pok. Ivan Tkalčić, dr. Mavro Wertner. Ovomu trećemu pridružuje se i pisac ovih redaka.

Gyula Pauler jednostavno veli, da je to »gruba patvorina«, što da dokazuje »pomućeni naslov Belin i neobični slog njezin«.

Dr. Wertner, koji se naročito bavi sa genealogijom i historijom pojedinih u povijesti važnih osoba, veli o toj listini ovo: »... duhovni i svjetovni časnici, koji se spominju u toj povelji, ako i nešto osakaćeno, od god. 1225., zasvjedočeni su i u nedvojbeno pravim ispravama. Jedini »Vonić« kao ban primorskih strana, ne spominje se inače nigdje drugdje, pak i samu listinu kod Wenzela XI. 339. od g. 1245., koja govori o jednom sinu bana Vonića, treba s oprezom motriti, pošto je u njoj kao živ označeni Benko biskup Gjurski, već god. 1244. umro; i mnogi drugi svjetovni činovnici u njoj se 26. aprila 1225. navode, koje ne poznaju druge isprave istoga dana. Ali okolnost, da se ban Vonić u toj jedinoj ispravi navodi, ne pruža dovoljna temelja, da se cijela isprava proglasi lažnom.

Moglo se mnoštvo listina, koje ga spominjahu, izgubiti, a može ih mnoštvo takovih još gdje u prašini arkiva počivati neotkrito. Pak i naslov Belin, koji se razilazi od naslova, nalazećeg se u njegovim onodobnim ispravama, izdanim o ugarskim stvarima, nije sumnjiv, pošto isprava, koja se u izvoru nalazi kod Wenzela XI. 182. dd. 1225. daje isti naslov. Nešto sumnjiv je ali prilično naduti i mjestimice dušobudan slog isprave. Tako je n. pr. »quod non habet per

[1] I. 167. 221. 225.
[2] III. 348.
[3] III. 349.

corrupte carnis naturam« odlučno sumnjivo; očito sumnjiva je nadalje izreka: »et aliorum juxta eiusdem generationis lineam descendentium«, jer je ponajprije naziv »linea« u ono doba kao genealoški naziv prilično tudj, a za tim, što isprava, koja navodi imenima pobočne rodjake one trojice u plemstvo podignute braće, za cijelo ne bi bila propustila i dalnje rodjake poimence navesti, u mjesto što ih općenito spomije bez oznake imena, odakle nijesu mogli dotični, što se razumije, crpsti nikakove koristi, jer moraju tek dokazati svoje srotstvo, što nije bilo nužno onima, koji su poimence navedeni.

Ja držim dakle, da je ova povelja s obzirom na temeljnu ideju, najme na plemstvo u njoj označenih osoba, i s obzirom na klauzulu istinita, i držim više nego vjerojatnim, da su prigodom kojeg prepisivanja gore navedeni dodaci jednostavno uvršteni s toga, što je valjda na dotičnom mjestu bio izvorni tekst teško ili gotovo nečitljiv«.[1]

Vrlo je napadna stvar listina od god. 1225., kojom isti kralj Bela podiže Čakana sina Mergenova, Turdoslava, Tibe-a, Jakšu, Moliboga, Petra i Hudinu i njihovu svojtu u red kraljevskih službenika i plemića, te ih oslobadja od podaništva prama gradu Križevcima.[2] Ova povelja gotovo je na vlas istovjetna teksta sa onom turopoljskom. Nju je potvrdio 19. jula god. 1324. kralj Karlo Roberto, a ovu opet prepisao je ban Mikac u Zagrebu 1. augusta god. 1325. i kaptol zagrebački god. 1323. Izvorna potvrda i prijepisi nalaze se u arkivu jugoslavenske akademije u Zagrebu.

Pošto je jednu i drugu pisao god. 1225. prepošt zagrebački Matej, za cijelo istoga dana, nije čudo, da je upotrijebio isti tekst, samo izmjenom imena, jer je podijeljeno i jednim i drugima isto preimućtvo.

To, da taj turopoljski primjerak nije do danas poznat u izvoru, već u starijoj potvrdi od god. 1466., nije još dokazom, da je ta povelja krivotvorena. Činjenica jest, da je ova listina god. 1516. mogla propasti za nasilja ljudi margrofa Brandenburškoga. Tako isto nije isključeno, da nije ta listina i prije kralja Matije koji put potvrdjena i prepisana bila. Kako od drugih važnih povelja, mogle su se te potvrde i prijepisi izgubiti, a možda se i gdje nalaze još, i doć će Bog zna kada na vidjelo.

Ova povelja je po cijelo Turopolje bila daleko manje praktičke vrijednosti, nego li su bile one, koje su se ticale posjeda,

[1] I. 2.—3. opaska k listini.

[2] Smičiklas, Codex dipl. III. 247.

i koje su toliko puta potvrdjivane. Za to se ne bi ni čudili, ako je mirno počivala u škrinji koje porodice — izravnih potomaka Budine

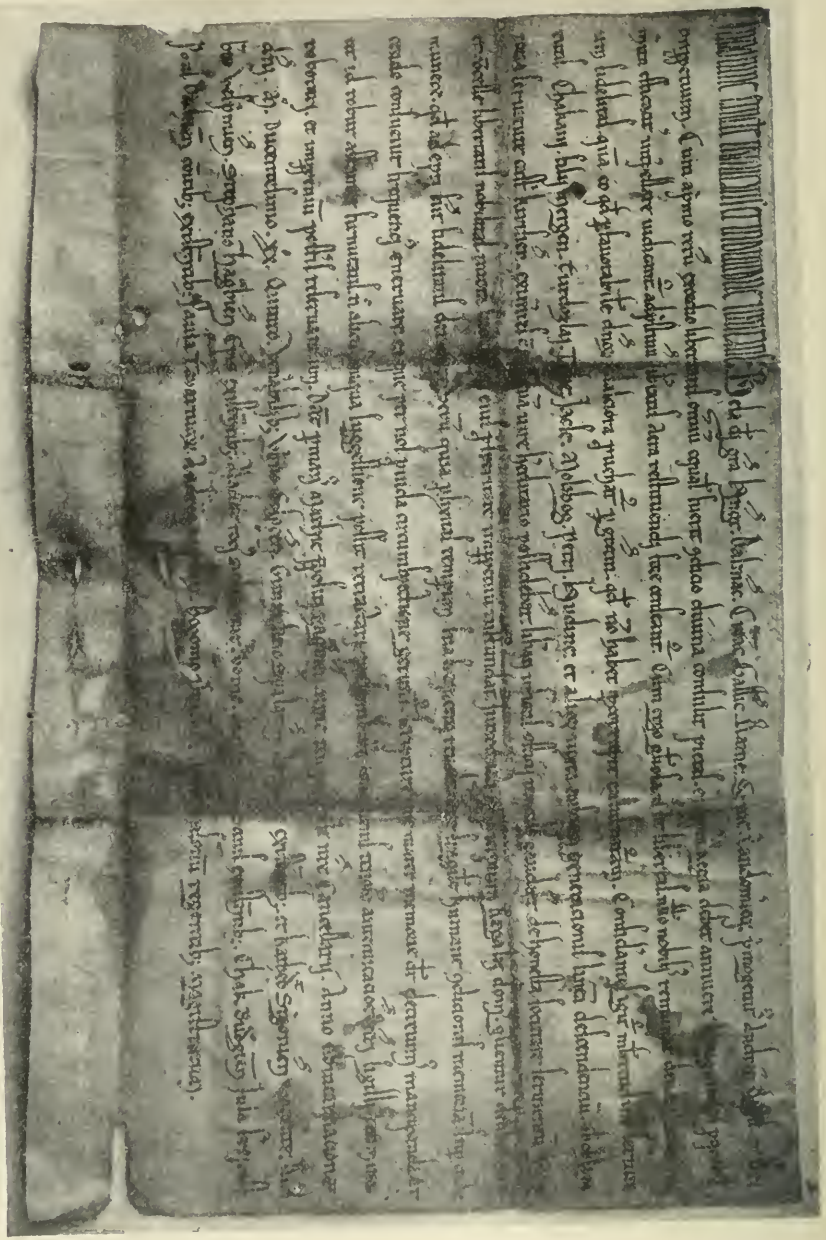

Povelja kralja Bele III. (IV.) od god. 1255. koja sasvijem naliči izgubljenoj povelji Turopoljskoj od iste godine. Izvornik u arkivu jugoslav. akademije u Zagrebu.

i dr., jer im je možda s praktične strane bila i štetna. To velimo s obzirom na našu niže spomenutu predmnjevu o »kr. službenicima«

(servientes regis). Mi ju smatramo istinitom, i kako rečeno, izdanom samo za jedan rod turopoljski.

Kako smo spomenuli, ovo podijeljenje plemstva odnosi se samo na jedan rod, od kojega potekoše gore spomenute obitelji.

Iz povelje Stjepana bana cijele Slavonije od g. 1249. i 1255., kojom se dopituje šuma Veliki lug jobagionima grada Zagreba — dakle predjima današnjih Turopoljaca, mogli bi zaključivati, da taj rod, što je god. 1225. dignut u red kraljevskih službenika, plemića — nije imao prava na tu šumu. Vrijedi to mnijenje samo u tom slučaju, ako su u toj povelji spomenuti kraljevski službenici (»de genere servientum regis«) istovjetni sa onim službenicima kraljevskim, koji su god. 1225. takovima postali od jobagiona zagrebačkoga grada. Ako su istovjetni, onda je sigurna stvar, da su se s vremenom sasvijem stopili sa ostalim jobagionima u Turopolju, jer su u tom imali više koristi, nego da ostanu osamljeni. Turopoljci — tako zovemo u listinama spominjane jobagione — plemenite jobagione, plemenite graščane (castrenses) — posjedovahu i uživahu ogromne turopoljske šume ne na temelju kakove kraljevske darovnice, već po svom pravu plemenskom (nomine iuris ipsorum).[1] Po tom su i ovi, a da nijesu dobili zasebne kraljevske povlastice, bili plemići na temelju zemljišnjega posjeda i vlasnosti. Posjed one velike šume potvrdi Turopoljcima kralj Bela III. (IV.) god. 1255. i kralj Sigismund god. 1436.[2]

Turopoljski rod Korlov (filii Corla), koji je zasnovao današnji Kurilovec, imao je god. 1249. sa Ivanom sinom Jaroslava (Okićkoga) neprilike radi posjeda Odre. Ivan je svojatao taj posjed, a ban Stjepan povrati Odru rodu Korlovu. To potvrdi kralj Bela godine 1264. i Karlo Roberto god. 1322.[3]

Turopoljski rod Mraclinčana, koji je bio takodjer u redu jobagiona, bude oko god. 1269. po hercegu Beli svrgnut u niski red graščana (castrenses) Vratiško i njegov rod, ali bude god. 1271. po banu Joakimu opet uspostavljen, što potvrdi kralj Stjepan g. 1272.[4]

Plemićka prava obitelji Mikšić i Stanilović iz Donjega Lukavca potvrdio je novom kraljevskom darovnicom na Donji Lukavec kralj Sigismund god. 1412.[5], što je kašnje potvrdio kralj Rudolfo II. god. 1582. i Ferdinand III. god. 1646.

[1] I. 8. 10.
[2] I. 11. 242.
[3] I. 9. 17. 41.
[4] I. 24. 26. Sravni članak o Mraclinu.
[5] I. 166,

Ovo smo spomenuli samo nekoliko kraljevskih povelja, kojima se je plemićki naslov Turopoljaca utvrdjivao. Zavirimo li točnije u onu množinu turopoljskih isprava od god. 1225. pak do god. 1466.,[1] jasno nam biva, da su Turopoljci, koji se ondje napominju i kao pripadnici stanovitih rodova ili bez te oznake, vazda smatrani plemićima. Isprave, izdane po hercezima, banovima, podbanovima, županima, sucima plemića, biskupa, zagrebačkoga kaptola, opata, a da ne spomenemo mnoštvo isprava izdanih po turopoljskim vrhovnim županima i županima, zovu Turopoljce »plemenitim graščanima« (nobiles castrenses) i »plemenitim jobagionima« (nobiles jobagiones), a sve to još više utvrdjuju kraljevske povelje, koje ih zovu »plemenitim jobagionima«. Tako kralj Ljudevit god. 1352., kralj Ladislav 1447. i 1456.[2] itd., dok ih kralj Matija Korvin u ispravi god. 1466., kojom potvrdi povelju kralja Bele III. (IV.), izrično zove samo »plemićima Turopolja« (nobiles Campi Zagrabiensis), priznavajući ih potomcima onih, koji su g. 1225. dobili plemstvo i uvršteni bili u red kraljevskih službenika.[3]

Kako iz cijeloga vidimo, dovršen je do godine 1466. onaj tijek prilika, koji je imao posljetkom, da su se svi Turopoljci uzeli smatrati potomcima onih, koji se spominju u spomenutoj povelji od god. 1225., koja im je izrično podijelila plemstvo. A moglo je to i biti tako, jer nema sumnje, da je ženitbama rod Budune, Ivana i Levče, te njihovih rodjaka izmiješan bio sa ostalim turopoljskim rodovima, i da je već god 1466. mogao svaki Turopoljac jednoga od ovih zvati svojim predjem.

Razlogom pako, zašto su baš tu povelju Turopoljci iznijeli kralju, bit će to, što baš u to doba pada još ona općenita težnja, izvoditi što starije svoje plemićko porijetlo.

Istina je pako živa, da od toga vremena jest baš ova povelja smatrana temeljnom glede plemstva Turopoljaca.

Kralj Matija i nadalje zove Turopoljce »plemićima« (nobiles), tako god. 1467., 1480., 1487., usporedjujući ih sa plemićima kraljevine.[4]

Otkako je Ivan Tuz posvojio grad Lukavec,[5] i ovaj grad došao dalje u ruke medvedgradskih gospodara: Ivana Korvina, Beatrice Frankopanke i Jurja markgrofa Brandenburškoga, nastojahu ovi,

[1] I. svezak Turop. povj. spomenika.
[2] I. 68. 364. 465.
[3] I. 457. 458.
[4] II. 8. 17. 53.
[5] Sravni članak o gradu Lukavcu.

a naročito ovaj posljednji, da učini Turopoljce skroz podložnima gradu Medvedgradu. Prigovarano im je i plemstvu tvrdnjom, da su samo graščani (praediales castrenses), koji spadaju pod grad Medvedgrad, a da nijesu plemići kraljevine.[1] Dok je za gospotstva hercega Ivana Korvina, koji je priznavao plemstvo Turopoljaca, a tako i za gospotstva njegove udove Beatrice Frankopanke bio vrlo snošljiv položaj Turopoljaca, nastadoše teški dani po njih iza smrti Beatričine, a naročito iza godine 1510., kad je drugi muž Beatričin, spomenuti Gjuro markgrof Brandenburški isposlovao si u kralja darovnicu za grad Lukavec — kano tobož pripadnost Medvedgrada i sva sela turopoljska opet kao pripadnost grada Lukavca. Kapetani medvedgradski i ostali službenici markgrofa Brandenburškoga, a poimence kapetani Petar Pan iz Kunigsfelda te Ivan Kosarski iz Kolovrata strašno su mučili Turopoljce, tražeći od njih podavanja i radnje, što su inače samo kmetovi ili graščani činili. Time su hotjeli samo pokazati, da su tobož Turopoljci kmetovi ili graščani, podanici Medvedgradski. Te strahote i nasilja trajala su sve do god. 1524.

Nu kroz to vrijeme znali su se Turopoljci i braniti, pak i kraljevi Vladislav II. i Ljudevit II. zovu u svojim ispravama Turopoljce plemićima (nobiles, fratres scilicet generationales). Kralj Vladislav ih god. 1514. preporuča zaštiti bana i ostalih hrvatskih oblasnika.[2]

God. 1516. dao je markgrof Brandenburški oteti Turopoljcima njihove spise, kojom zgodom je propalo mnogo listina, što dokazivahu njihovo plemstvo i porijetlo pak i njihove slobode.[3] Nu na sreću mogli su Turopoljci znatniji dio tih povelja spasiti.

Jamačno rovarenju markgrofa Brandenbuškoga ima se pripisati, da god. 1517. kralj Ljudevit II. zove Turopoljce samo predijalcima,[4] nu to stoji samo osamljeno, jer već 1518. zove ih opet plemićima.[5]

Parnica o plemićkim pravima Turopoljaca najžešća bijaše god 1519. Te godine iskazalo je mnogo svjedoka činjenice u prilog Turopoljaca, posvjedočivši, da su oni vazda bili pravi i slobodni plemići, poput ostalih plemića kraljevine Hrvatske.[6]

Na temelju raznih kraljevskih i drugih povelja, pak na temelju iskaza svjedoka, izrekao je kralj Ljudevit II. u Budimu 11. juna 1520.

[1] II. 365.
[2] II. 329. 337. 351.
[3] II. 349.
[4] II. 383.
[5] II. 390.
[6] II. 397.

presudu, u kojoj je priznao, da se Turopoljci uvrštavaju u red pravih i povlaštenih plemića kraljevine.[1]

Akoprem je ta osuda izrečena, preslušano je još iste godine 428 svjedoka, koji posvjedočiše plemstvo i slobode Turopoljaca.[2]

Sve to nije još skršilo nasilja medvedgradskih ljudi, koji su stajali u službi markgrofa Brandenburškoga. To je trajalo još i dalje od 27. oktobra g. 1524. kad je markgrof Brandenburški prodao Lukavec i još neke gradove kraljici Mariji, ženi kralja Ljudevita II.[3], a sestri potonjega hrvatskoga kralja Ferdinanda I. iz kuće Habsburgovaca. Vidimo nadalje, da je g. 1525. kralj Ljudevit II. pozvao bana Franju Baćana, da štiti »plemiće« turopoljske, a kaptol čazmanski, da Turopoljce, kao plemiće kraljevine opet utjelovi sudbenosti bana, što je kaptol iste godine 4. oktobra i učinio.[4]

Tako su plemeniti Turopoljci opet uspostavljeni u svoja stara prava i slobode. Stojalo ih je to mnogo bijede i nevolje nu sretno dodjoše do pobjede!

Od toga vremena nije više prigovarano plemstvu i plemićkoj slobodi Turopoljaca, akoprem ovi nijesu dobili grad Lukavec u svoje ruke sve do godine 1553. Nasilja gospodara medvedgradskih i lukavečkih trajala su i dalje, a najbijesnija bijahu za vrijeme, dok je grad Lukavec držao ban Nikola Zrinski, koji ga je napokon iza dugih parnica izručio Turopoljcima god. 1553.

Plemstvo Turopoljaca osobito je utvrdjeno novim kraljevskim darovnicama god. 1560. Takove su nam dvije poznate, i to prva od 29. aprila, izdana u Beču vrhu posjeda: Kobilića, Kurilovca iliti Vrbanca, Zobačlaza, Rakarja, Plesa, Velike i Male Gorice, Gornje i Donje Lomnice, Kostanjevca, Gornjeg i Donjeg Lukavca, Lužja, Malog Obreža, Hrašća, Velike Mlake, Kuča, Rakitovca, Buševca, Laza, Mraclina, Kušanca, Trnovca, Ratkovrha, Vojnošca, Jarebića, Vukomerića, Bukovčaka, Dragonošca, Dubranca-sv. Kate, Gustilnice i Lekenika, te oranica: Delnica i Zamlačja — izim grada Lukavca, za plemiće Maleja Slatinskoga (Zalathnoky), Valenta Diankovića iz Kobilića,, Jakoba Pogledića iz Kurilovca-Vrbanca, Martina Tercela i Stjepana Diankovića iz Rakarja, Mirka Pepelića i Luku Terbića iz Plesa, Grgura Vedmića iz Vel. Gorica, Klementa Ogrinovića iz Male Gorice, Ivana Arbanasa, Stjepana Filipčića, Tomu Toljaša-Simunkovića iz

[1] II 428. 448.
[2] II. 452.–479.
[3] II 519.
[4] II. 535. 538. 539.–541.

Donje Lomnice, Gjuru Mikšića iz Donjega Lukavca, Gjuru Volarića iz Gornjega Lukavca, Grgura Devanića iz Lužja, Blaža Šabarića i

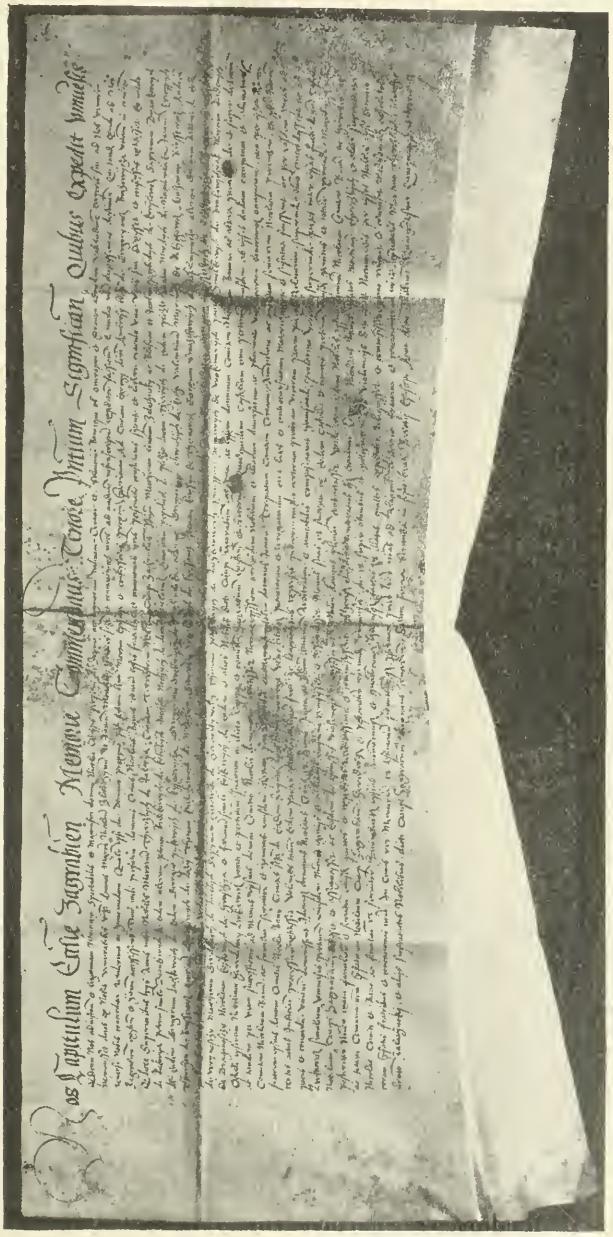

Povelja zagreb. kaptola, kojom ban Nikola Zrinski izručuje grad Lukavec Turopoljcima g. 1553.
Izvor. u turopoljskom arkivu

Nikolu Boltizarića iz Malog Obreža, Fabijana i Grgura Koskovića iz Hrašća, Pavla Mudića, Matiju Vagića i Mihu Lackovića iz Velike

Mlake, Martina Čunčića i Šimuna Lučića iz Kuča, Valentina Mirenića iz Rakitovca, Stjepana Turhana i Luku Buševca iz Buševca, Kirina Galekovića iz Laza, Antuna Jakopovića i Nikolu Knezekovića iz Mraclina, Grgura Vuglešića iz Kušanca, Petra Kusina iz Trnovca, Tomu Petravića iz Ratkovrha, Martina Cvetkovića iz Vojnošca, Stjepana Grdinića iz Jarebića, Mihu Bručka iz Vukomerića, Gjuru Smolkovića iz Bukovčaka, Martina Radenića iz Dragonošca, Petra Kuševića iz Dubranca, te Urbana Geršetića iz Gustilnice.

Isti dan izdao je kralj nalog kaptolu zagrebačkomu, da ove obdarenike uvede u posjed darovanih posjeda.[1]

Druga darovnica izdana je u Beču iste godine 11. maja vrhu istih posjeda i oranica, te posjeda Rodmanca i Cvilkova, za Mateja Slatinskoga, Valentina Diankovića i Petra Bedekovića iz Kobilića; Blaža i Jakoba Pogledića, Tomu Briglevića, Nikolu Biserića, Antuna Notića, Miku Oderjanića iliti Slivačića, Nikolu Vitkovića sina pok. Jelene kćeri Aderijanove, Šimuna Mudića i Pavla Terkačića iz Kurilovca; Martina Tercela, Stjepana Diankovića, Gjuru sina Matije Gašparića i Jelene kćeri pok. Grgura Babića iz Rakarja; Mirka i Mateja Pepelića te Matiju Terbića iz Plesa; Grgura Vedmića iz Velike Gorice; Klementa Ogrinovića i Gjuru Pikovića iz Male Gorice; Ivana Arbanasa, Petra Toljaša-Zorčićka, Petra Simunkovića-Toljaša, Jakoba Derpića, Stjepana Filipčića, Tomu Stjepanića inače Vukovića, Blaža Petermanića inače Čedneka, Mihalja Lektorića inače Klinovića, Valentina Lektorića inače Benčečića i Šimuna Šordića iz Donje Lomnice; Blaža Šabarića, Nikolu Boltizarića inače Kuščića i Mihalja Supanića iz Malog Obreža; Gjuru Mikšića i Jakoba Stanilovića iz Donjeg Lukavca; Martina Tropšetića, Marka Stančića, Petra Gjungića, Blaža i Gjuru Volarića, Petra Franetića, Martina Videnovića, Lovru Cigetića, Mateja Gjungića i Mateja Jagnića iz Gornjeg Lukavca; Grgura Devanića i Ivana Demjankovića iz Lužja, Fabijana i Mihalja Koskovića iz Hrašća; Petra, Pavla i Ivana Mudića, Mateja Vagića, Martina i Mihalja Lackovića, Stjepana sina pok. Mihalja Krupića i Matiju sina pok. Pavla Krupića iz Vel. Mlake; Martina Čunčića, Šimuna Lučića, Martina Jantolovića, Vrbana Pevačića inače Kušića iz Kuča; Valentina Mirenića i Mihalja Vagića iz Rakitovca; Stjepana Turhana i Luku Buševca iz Bu-

[1] III. 448.–452.

ševca; Kirina Galekovića i Andriju Pavočića iz Laza; Antuna Jakopovića, Mihalja Zodinića, Nikolu Knezekovića, Blaža Šugca, Grgura Križanića, Mihalja Koprenića, Grgura Čičkovića, Blaža Galekovića, Mateja i Ivana Pogledića iz Mraclina; Gjuru i Mihalja Vuglešića, te Mirka Gerdenića iz Kušanca; Petra Kušina i Stjepana Pikovića iz Trnovca; Tomu Petravića iz Ratkovrha; Martina Cvetkovića i Petra Šantorića iz Vojnošca; Stjepana Grdenića, Gjuru Lenardića, Ivana Petkovića iz Jarebića; Šimuna Opatića iz Cvilkova; Andriju Hozjaka, Gjuru Malovca, Stanislava Falgaša, Grgura Keleminčića iz Vukomerića; Gjuru Zmolkovića, Gjuru Havidića, Gjuru Petričkovića iz Bukovčaka; Martina Radenića, Stjepana Havidića, Šimuna Celića i Petra Brebrića iz Dragonošca; Petra Kuševića iz Dubranca; i napokon Vrbana Geršetića, Mihalja Petermanića i Stjepana Lektorića iz Gustilnice.[1]

Imena obdarovanih, što smo ovdje razmaknutim slovima priopćili, ne spominju se u onoj prvoj darovnici, tako ni posjedi Cvilkovo i Rodmanec.

Manjkaju pako tu Luka Terbić u Plesu, Toma Toljaš-Simunković u Donjoj Lomnici, Grgur Kosković u Hrašcu (možda istovjetan sa Gjurom), Grgur Vuglešić u Kušancu i Miho Bruček u Vukomeriću.

Razlogom, čemu je izdana ova potonja darovnica, bit će za cijelo to, da se popune imena ovlaštenika i posjeda. Dok tu manjkaju gorespomenuti, navodi se ime Mihe Bručka iz Rodmanca, koji se u prvoj spominje, da je iz Vukomerića u kraljevskom nalogu na zagrebački kaptol, izdanom istoga dana u svrhu uvedenja u posjed.[2]

Novom darovnicom kralja Ferdinanda I., izdanom u Ebersdorfu 20. maja god. 1561., vrhu posjeda Vojnošca, utvrdjena su plemićka prava tamošnjih porodica Cvetković (Martin, Stjepan, Gaspar, Mihalj, Matej, Pavao, Toma, Ivan) Šantorić (Petar, Matej i Toma), Klačić (Antun), koja je provedena uvedenjem po zagrebačkom kaptolu godine 1562.[3]

Kraljevi hrvatsko-ugarski smatrahu od tada Turopoljce pravim plemićima, a kao takovi imali su i riječ i dužnosti u kraljevini Hrvatskoj. Sva pisma potonjih kraljeva Maksimilijana II., Rudolfa I. (II.),

[1] III. 458.
[2] III. 462, Tako ima i izvještaj kaptola o uvedenju 8. maja 1561. VI. 1.
[3] IV. 10.

Matije II., Ferdinanda II. itd. priznavaju Turopoljcima plemićki naslov. To čini dakako i hrvatski sabor. Turopoljce ubrajaju tečajem XVII. vijeka medju plemiće jednoselce (unius sessionis nobiles), koji su u Hrvatskoj uzivali razne polakšice. Te slobode plemića jednoselaca, stečene od kralja Matije Korvina god. 1483., a potvrdjivana po potonjim kraljevima, potvrdio je 20. marta god. 1620. u Beču, kralj Ferdinand II., Leopold I. god. 1703. i Josip I. god. 1708.[1] Kao plemići kraljevine uživali su Turopoljci osobitu zaštitu kraljevu i babanovu. Zato nalazimo mnoge kraljevske povelje, upravljene na banove, gdje nalažu, da se štite prava i slobode plemića Turopoljaca. Kao plemići vršili su Turopoljci takodjer i dužnosti prema domovini. Doprinašahu novac i službe u vojsci pod banovom zastavom.[2]

Da se imade prijegled turopoljskoga plemstva, sastavljani su od vremena do vremena popisi t. zv. »konumeracije plemićkih kuća i katalogi plemića turopoljskih«. Od ovih spomena su vrijedni onaj od god. 1600. i 1782.[3]

Općina turopoljska mogla je izdavati i svjedodžbe o plemstvu svojih pripadnika, baš tako kao i županije. Te svjedodžbe su se vrlo često izdavale, i to pod pečatom općine. To pravo plemenite općine turopoljske dokinuto je otpisom kr. namjesniškog vijeća od 17. decembra 1804. Tim otpisom odredjeno je, da plemenita općina turopoljska ne smije u buduće više izdavati svjedodžbe o plemstvu, već to ima da čini zagrebačka županija. Ovaj otpis proglašen je na skupštini zagrebačke županije 1805./6. (25. novembra 1804. do februara 1805.) člankom 40.[4]

*

Iz razloženoga smo vidili, da su Turopoljci bili vazda plemići na temelju svog slobodnog plemenskog posjeda (plemenščine) i na temelju kraljevskih darovnica, što je sve utvrdjivano i raznim kraljevskim, herceškim, banskim itd. poveljama. Dakle oni spadaju u smislu ugarsko-hrvatskoga javnoga prava medju one plemiće, što se nazivlju »darovno plemstvo« (donationalistae), koje je i starije i odličnije od listovnoga plemstva (armalistae), koje je podjeljivano samo t. zv. plemićkim ili grbovnim listom (literae armales, nobilitares).

Zato evo u starije vrijeme vidimo, da jedna te ista obitelj u razno doba rabi razne grbove u svom pečatu, jer darovno plemstvo

[1] IV. 107. 235. 241.
[2] Sravni članak o turopoljskim vojnama.
[3] IV. 68. 314.
[4] IV. 628.

moglo si je po volji uzeti grb, koji je porabom postao zakonitim i nasljednim.

Iz dobe prije vlade Habsburgovaca u Hrvatskoj (1527.) poznat

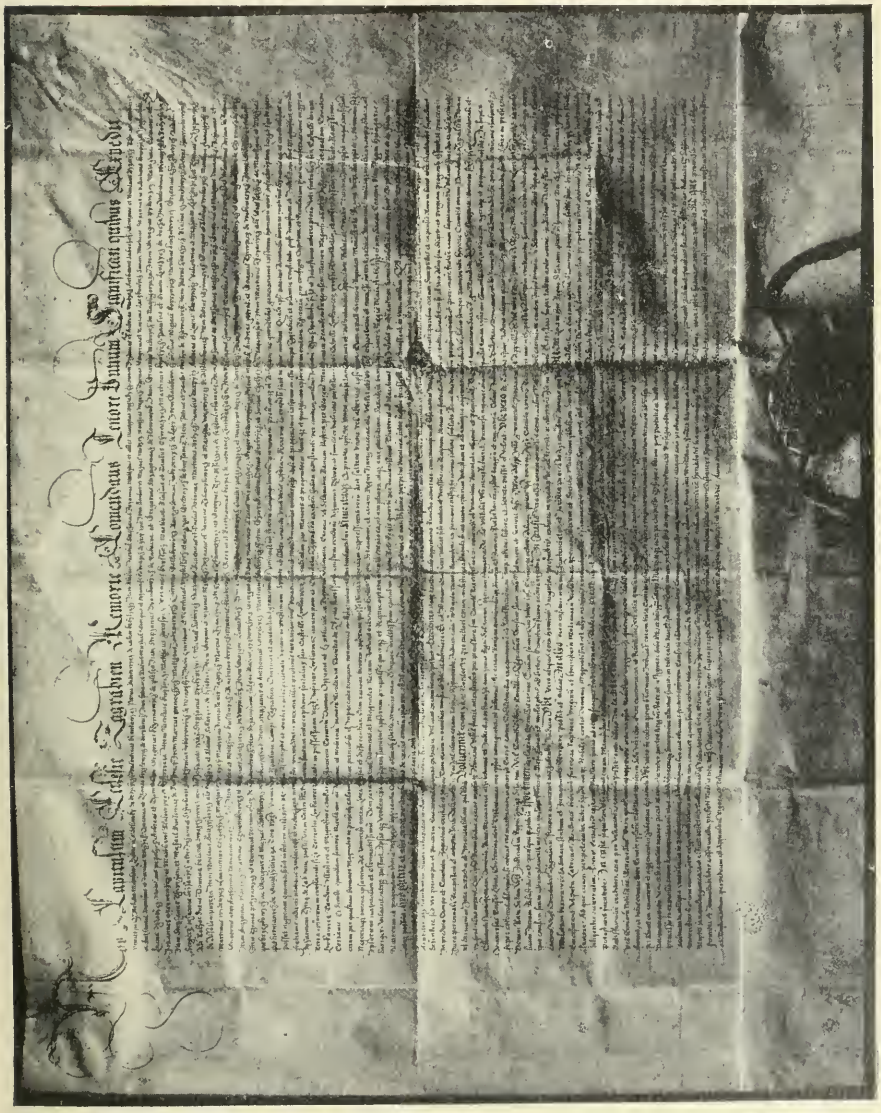

Povelja zagrebačkoga kaptola od g. 1560. koja sadržava obnovu Turopoljskoga bratstva.
Izvornik u turopoljskom arkivu.

nam je samo jedan slučaj podijeljenja grba grbovnicom turopoljskoj porodici. Godine najme 1503. podijelio je kralj Vladislav II. grb svom pisaru Iliji Dragišiću iz Mikšinca i Bartolu iz Buče, a po njima Nikoli iz Buče, kanoniku zagrebačkom, Gašparu iz Lomnice, Petru

Jurmanoviću iz Radonje i Nikoli Špišiću.[1] Taj Gašpar iz Lomnice istovjetna je osoba sa Gašparom Kisevićem, pripadnikom stare turopoljske porodice iz Lomnice.

Otkako su ali vladari iz kuće Habsburške sjeli na ugarsko-hrvatski prijestol, počelo se je plemstvo u velikom broju podjeljivati plemićkim poveljama. Prije Habsburgovaca podjeljivan je grbovnim listom isključivo grb samo plemićima. Tek nekoliko (2—3) slučajeva nailazimo, gdje je sa grbom podijeljivano i plemstvo. Ove grbovnice zaredale su od vremena vlade kralja Sigismunda.

Turopoljske porodice, kao stari plemići, nijesu dugo vremena marile, da dobiju posebne plemićke listove i grbovnice, ali napokon u drugoj poli XVI. vijeka počela se javljati želja za plemićkim listovima. Za cijelo se je tu radilo o težnji porabe po kralju podjeljenoga grba.

Navest ćemo sva nam poznata podijeljenja grba ne samo za domaće, rodjene Turopoljske porodice, već i za one, koje su u starije doba došle u Turopolje i primljene u zajednicu plemenite općine turopoljske. Takove su primljene u svezu budi pobraćenjem, budi priženenjem, i tako stekle prava plemića turopoljskih.

Prvo podijeljenje grba u tom odsjeku vremena učinjeno Turopoljcu, bilo je god. 1560. 24. decembra te godine podijeli kralj Ferdinand I. ponovno plemstvo i grb Mateju Vagiću iz Vel. Mlake, te braći njegovoj Mihalju, Grguru i Franji. Proglašeno je na hrvatskom saboru godine 1592. 6. februara.[2]

Godine 1561. 30. jula podijeli kralj Ferdinand I. plemenitomu Stjepanu Ladomeru iz Brizindvora, sinu Tome, pak njegovim tetkama Kati i Magdaleni Lokarić, Lovri Krvariću iz Rovišća pak Blažu i Ivanu Lokariću, sinovima Lovre i spomenute Kate, te svoj njihovoj svojti plemstvo kraljevine Ugarske i Hrvatske te grb.[3] Ova je grbovnica sa državopravnoga gledišta vrlo važna. Porodica Ladomera došla je u Turopolje u XVI. vijeku i u XVII. domire u muškoj lozi.

Andriji Ištvaniću, koji je bio do tada »gradjanskoga« staleža i njegovoj ženi Ursuli, kćeri Tome Vidanića-Župana iz Velike Mlake, te djeci mu Stjepanu, Petru i Jeleni podijeli kralj Maksimilijan II. 16. oktobra 1569. plemstvo i grb. Ištvanić stekao si je velike zasluge kao kaštelan Želina, iskazavši se vjernim službenikom

[1] II. 210.
[2] IV. 317. Grb priopćen u Bojničić: »Adel von Kroatien u. Slavonien«.
[3] IV. 10. Grb priopćen u »Vitezoviću« mjesečniku za heraldiku itd I. 55

Petra Erdöda i žene mu Barbare.[1] Proglašen je taj plem. list na hrvatskom saboru 9. maja 1597.

Prije tog vremena ne spominju listine turopoljske ime »Ištvanić« u Turopolju. Kako iz grbovnice razabiremo, vidimo, da se je Ištvanić priženio u Veliku Mlaku. Nu moguće je i to, da je »Ištvanić« tek madzarizovani oblik imena turopoljske porodice »Stepanić«.

God. 1580. 20. jula potvrdi kralj Rudolfo II. u Pragu izdanom poveljom staro plemstvo i grb plemenitomu Pavlu Horvatu, inače zvanom Wlah, njegovoj majci Jeleni, ženi Dori Vagić, djeci Dori i Katarini te bratu njegovomu Stjepanu i sestrama Doroteji i Margareti, te rodjaku njegovom Jurju Levačiću. Taj plem. list proglašen je na hrvat. saboru god. 1584.[2]

God. 1582. 21. februara podijelio je kralj Rudolfo II. ponovno plemstvo i grb plemenitomu Stjepanu Gjurinoviću, ženi mu Magdaleni Ugrinović i kćerima mu Dori, Ani i Margareti. Proglašeno na hrvatskom saboru 8. aprila god. 1584.[3] — Možda priženjena porodica.

Iste godine 4. aprila podijeli isti kralj ponovno plemstvo i grb plemenitomu Marku Radinčiću iz Bosne. Proglašeno na hrvatskom saboru 24. juna god. 1582. — Za cijelo priženjena porodica.[4]

God. 1597. 23. marta podijeli kralj Rudolfo II. plemstvo i grb Ivanu Cvetkoviću i po njemu bratu mu Tomi, te djeci njegove sestre: Gjuri i Mihalju Slovenčićima.[5]

God. 1611. 12. decembra podijeli kralj Matija II. plemstvo i grb Nikoli Franetiću, ženi njegovoj Barbari Prenar, te djeci Mihalju, Marku, Kati, Ani i Susani. Veli povelja, da je do tada bio u staležu gradjanskom (status et conditio civilis). — Proglašeno plemstvo na hrvatskom saboru 6. maja god. 1612.[6]

God. 1614. 24. augusta podijeli kralj Matija II. ponovno plemstvo i grb plemenitomu Ivanu Kramariću iz Ščitarjeva, sinovima njegovim Ambrozu, Pavlu, Ivanu i Nikoli, bratu Stjepanu s njegovom djecom Gjurom i Matijom. — Proglašeno na hrvatskom saboru 18.

[1] IV. 16. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 151.

[2] Izvorni plem. list u kr. zem. arkivu u Zagrebu. Grb je u izvorniku izrezan. Po opisu priopćen je u Bojničić, »Der Adel von Kroatien und Slavonien«.

[3] IV. 617. Grb priopćen u »Vitezoviću«. I. 104.

[4] IV. 618. Grb priopćen u »Vitezoviću«. I. 120.

[5] IV. 65. »Vitezović« I. 150.

[6] IV. 104. »Vitezović« I. 54

aprila godine 1616.[1] Priženjena porodica u Veliku Mlaku u kuću Lackovića.

God. 1622. 25. juna podijeli kralj Ferdinand II. Marku Vračeviću, sinu mu Blažu i braći njegovoj Matiji i Pavlu, te Gjuri Musiniću plemstvo i grb. — Proglašeno na hrvatskom saboru 16. novembra god. 1622.[2]

God. 1623. 1. decembra podijeli kralj Ferdinand II. plemstvo i grb Mihalju Kovačiću. — Proglašeno na hrvatskom saboru 4. septembra 1624.[3]

God. 1624. 1. februara podijeli isti kralj plemstvo i grb Petru Nunkoviću iliti Jakopoviću i braći mu Pavlu, Matiji i Stjepanu.[4]

God. 1625. 14. februara podijeli isti kralj plemstvo i grb Ivanu i Petru Senkovačkomu-Valici.[5]

God. 1628. 5. juna podijeli kralj Ferdinand II. plemstvo i grb Andriji Franetiću, ženi mu Dori Matešić i Nikoli Bahoriću. — Proglašeno na hrv. saboru 1. januara 1630.[6]

God. 1631. 20. februara podijeli isti kralj ponovno plemstvo i grb plemenitomu Mateju Klinoviću, bratu mu Ivanu i sestrama njegovim Kati i Jeleni. — Proglašeno na hrvatskom saboru 1632. 12. jula.[7]

God. 1631. 6. marta podijeli isti kralj plemstvo i grb Nikoli Stepaniću, braći mu Martinu i Jurju i stričevićima njegovim Mihalju, Stjepanu, Pavlu i drugom Mihalju. Kad je taj plemićki list iznesen pred hrvatski sabor, bude uništen, jer je u njem bio opis grba, koji se nije slagao sa slikom grba tamo naslikanom. Za to je 28. jula god. 1632. izdan po kralju novi plemićki list, u koji su uvrštena još imena njegovih stričevića Gjure i trećega Mihalja. — Proglašeno na hrvatskom saboru 1635. 26. aprila.[8]

God. 1644. 27. septembra podijeli kralj Ferdinand III. ponovno plemstvo i grb plemenitomu Gjuri i Ivanu Kuševiću iz Plesa, Gjurinoj kćeri Jeleni i Ivanovom sinu Gjuri. — Proglašeno na hrvatskom saboru 15. januara. 1649.[9]

[1] IV. 106. »Vitezović« I. 173.
[2] IV. 114. »Vitezović« I. 120
[3] IV. 114. Ibid. I. 138
[4] IV. 288.
[5] IV. 298. Grb priopćen u Bojničić, »Adel v. Kroatien u. Slavonien«.
[6] IV. 120. Grb priopćen u »Vitezoviću«. I. 135.
[7] IV. 120. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 172.
[8] IV. 120. Grbovi priopćeni u »Vitezoviću« I. 177.
[9] IV. 134. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 174.

God. 1646. 12. novembra podijeli kralj Ferdinand III. plemstvo i grb Mihalju Stepaniću, sinovima mu Ivanu, Gjuri i Blažu;

Ban Toma Erdödy pobjednik Turaka kod Siska g. 1593.
Nadgrobni spomenik u stolnoj crkvi zagrebačkoj.

Martinu Šipušiću inače Jajčaj zvanom i ovoga sinovima Nikoli, Ivanu i Petru, te napokon Ivanu Koprivnjaku inače zvanom Radičević. — Proglašeno na hrvatskom saboru 21. oktobra 1650.[1]

[1] IV. 137. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 58. 92.

God. 1655. podijeli isti kralj plemstvo i grb Tomi Juriloviću, Stjepanu i Ivanu Domitroviću i Martinu Cvetkoviću. — Proglašeno na hrvatskom saboru 11. augusta 1655.[1]

God. 1659. 11. augusta podijeli kralj Leopold I. plemstvo i grb Blažu Pucekoviću, braći mu Gjuri i Matiji, stričeviću mu Gjuri, te Martinu, Ivanu, Mateju, Gašparu i Grguru Pucekovićima, Tomi Berkoviću te Petru i Gjuri Živkoviću. — Proglašeno na hrvatskom saboru 1657. 4. februara.[2]

Iste godine 10. oktobra podijeli isti kralj plemstvo i grb Nikoli Valičeviću inače Celiću te Matiji Deveriću »koji su i inače pripadnici plemenite općine Turopolja« (qui alias etiam universitati nobilium Campi Zagrabiensis dicti incorporati essent). — Proglašeno na hrvatskom saboru 8. januara 1660. Legitimirano plemstvo god. 1752.[3]

Iste godine 20. oktobra podijeli isti kralj plemstvo i grb Petru Trupčeviću, sinu mu Ivanu i bratu Gjuri; Petru, Mihalju, Kati, Barbari i Margareti djeci spomenutoga Gjure, Šimunu Horvatu te djeci ovoga Grguru, Jeleni, Margareti, Kati i Dori. — Proglašeno na hrvatskom saboru 12. decembra 1663.[4]

God. 1664. 9. maja podijeli isti kralj plemstvo i grb Ivanu Brajkoviću i sinovima njegovim Nikoli, Matiji i Ivanu. — Proglašeno na hrvatskom saboru 6. novembra. 1668.[5]

God. 1665. 18. marta podijeli isti kralj plemstvo i grb Petru Klafuriću te po njemu Ivanu, Martinu i Mihalju Klafuriću. — Proglašeno na hrvatskom saboru 11. septembra 1673.[6]

God. 1667. 10. januara podijeli isti kralj plemstvo i grb Grguru Severu. — Proglašeno na hrvatskom saboru 6. novembra god. 1668.[7]

God. 1668. 4. februara podijeli isti kralj plemstvo i grb Matiji Hervačiću, te braći mu Lovru i Martinu. — Proglašeno na hrvatskom saboru 1668. 6. novembra.[8]

God. 1683. 9. marta podijeli isti kralj ponovno plemstvo i grb plemenitomu Nikoli Trumbetašu (koji je već od prije imao

[1] IV. 144. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 152.
[2] IV. 145. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 176.
[3] IV. 145. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 139. 298.
[4] IV. 146. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 139.
[5] IV. 150. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 103.
[6] IV. 150. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 138.
[7] IV. 150. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 176.
[8] IV. 151. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 150.

plemički list, ali je u Zagrebu prigodom požara propao), njegovim sinovima Gjuri i Ivanu, te braći Ivanu i Mihalju; Pavlu sinu rečenoga Mihalja; Mihalju i drugom Mihalju sinu Bartolovu te Mihalju njegovom stričeviću; braći Gjuri, Petru i Pavlu, te napokon Matiji Krilčiću, sinovima ovoga Matiji i Mihalju, te bratu Mihalju. — Proglašeno na hrvatskom saboru 15. maja 1687.[1]

God. 1700. 16. februara podijeli isti kralj plemstvo Andriji Krajačiću, gradjaninu zagrebačkomu i tridesetničaru brdovačkomu. Proglašeno na hrvatskom saboru 8. marta 1700.[2]

Tečajem stoljeća, a naročito u XVII. i XVIII. vijeku mnogo se je Turopaljaca iselilo iz Turopolja, te u raznim mjestima zasnovali nove obitelji. Tako je primjerice plemenita porodica Mikšića iz Donjeg Lukavca zasnovala svoje ogranke u Turnu kod Karlovca, Taborišću, Topuskom, Csene (u Ugarskoj) itd. Ovako novo zasnovane obitelji su katkad morale svoje plemićko porijetlo dokazati, a da mogu uživati svoja plemićka prava. Tako su pred hrvatskim saborom godine 1752. legitimirale svoje plemstvo porodice: Senkovački-Valica, Celić-Valičević, Grdinić, Munković-Jakopović, Mikšić, Krpačić-Kerpet i Bušević.[3]

Turopoljski plemići imali su kao takovi takodjer pravo glasa kod restauracije (obnove) magistrata zagrebačke županije. Da ne bude zloporabe, odredilo je namjesničko vijeće god. 1831., da u buduće imadu ovi glasujući Turopoljci prije restauracije dokazati svoje plemstvo pred županijom.[4]

* * *

Plemići Turopoljci vazda su strogo pazili na svoje plemstvo i cijenili ga. Za to su vrlo rijetki slučaji, da se je plemić ženio sa neplemkinjom, ili plemkinja s neplemićem. Ako bi plemkinja Turopoljka uzela bila neplemića ili seljaka bez dozvole svojih roditelja, braće i rodjaka, to je gubila pravo na svoj dio zemljišnog posjeda.[5]

Ima opet po koji slučaj, da je neplemić, oženivši plemkinju turopoljsku, samo na temelju posjeda — a možda i pobraćenjem — došao do plemićkog naslova i prava. To se dašto moglo zbivati samo

[1] IV. 159. Grb priopćen u »Vitezoviću« I. 153.
[2] IV. 233. Grb priopćen u »Vitezoviću I. 173.
[3] IV. 298.
[4] IV. 445. Vidi članak: Turopolje i ilirski pokret.
[5] III. 444.
[6] I. 174. 175.

prije god. 1560. Potomke ovakovoga neplemića i plemkinje znala bi općina smatrati plemićima i uvršćivala ih u niz turopoljskih plemića.[6]

Tako su god. 1417. Križan sin Ivčeca neplemića i plemkinje Magde, te Blaž Verneić, sin Nikole Musića, neplemića i plemkinje Jelke, dobili četvrtinu plemićkoga posjeda svojeg djeda, koji im je općina uručila »kao pravim plemićima«.[1]

Vidili smo dakle, kako se je turopoljsko plemstvo razvijalo i kako je bilo ravnopravno sa ostalim plemstvom kraljevine Hrvatske i Ugarske, što se je vazda i priznavalo. Tako je i danas, te je po tom plemić Turopoljac istorodan (ebenbürtig) sa svakim drugim hrvatskim i ugarskim plemićem.

[1] Pobliže sravni članak o adopciji u ovom djelu.

Vojne Turopoljaca.

Poput ostalih plemića kraljevine Hrvatske bili su i Turopoljci u najstarije doba obvezani vojevati pod zastavom hrvatskoga bana.[1] Vojevali su na svoj vlastiti trošak i nosili sve troškove za oružanje i uzdržavanje svoje na vojni. Mjesto sebe mogao je plemić i drugoga na vojnu poslati, te je za svako izbivanje bio odgovoran. U starije doba doprinašali su Turopoljci i za hrvatsku vojsku stanoviti iznos u novcu. To su podavali o Jurjevu 40 for., što se je zvalo »vojščina« (pecunia exercitualis).[2]

O sudjelovanju Turopoljaca u vojnama sve do u XVI. vijek, imademo vrlo malo vijesti, ali ono malo što ih imamo, dovoljno je, da uzmognemo u kratkim crtama ocrtati neke zgode, u kojima su Turopoljci vojevali.

God. 1408. popeo se bio na prijestolje bosanski kralj Ostoja, uz koga se priljubiše mnoga bosanska gospoda. Protiv njega ustaje kralj Sigismund. S jedne strane udara na nj ban hrvatski Pavao Bišen, a s druge herceg Hrvoje Vukčić. Tom prilikom pritisnuše valjda banske čete tvrdi grad Krupu, što ga je držao vojvoda Vukac pristaša Ostojin. God. najme 1396. darovao je kralj Sigismund gradove Krupu i Ostrožac Vukcu, protiv česa prosvjedovahu knezovi Blagajski, jer oba grada bijahu njihov posjed.[3]

U toj vojni sudjelovali su i Turopoljci. Juraj, Blaž i drugi Blaž sinovi pokojnoga Mihalja »Velikoga« iz Mlake (nobilis de Mlaka), imali se pridružiti vojni na grad Krupu ili pako mjesto sebe poslati na vojnu svog zamjenika. Nu ovi niti su osobno pošli, niti su poslali svog zamjenika. Poradi toga budu osudjeni na globu od tri marke dinara. Ispravom izdanom u Zagrebu 19. augusta 1410., potvrdjuju Pavao Čupor, župan zagrebački i križevački i suci plemića zagrebačke županije spomenutim plemićima iz Mlake, da su platili

[1] II. 20. 413. 531. 532.
[2] II. 279. III. 225.—229.
[3] Lopašić: Bihač. 205.

globu i dali zadovoljštinu glede ostalih vojnih dužnosti »vojščina« zvanih.[1]

Kasnije, naročito kroz XVI. i XVII. vijek vidimo, da se Turopoljci često bore protiv Turaka, te se pokazuju kao hrabri ljudi, braneći svoju domovinu. Već pod konac XV. i na početku XVI. vijeka doznajemo za prve borbe Turopoljaca s Turcima. Osobito junaštvo u bojevima protiv Turaka, a na krajini, pokazao je Turopoljac Gašpar iz Lomnice (Kišević). Uz njega ističu se Ilija Dragišić iz Mikšinca (de Mykszyncz), Bartol i Nikola iz Buče (Budački) i Petar Jurmanović iz Radonje. Za ove prevelike zasluge njihove za krunu i državu, podijelio im je kralj Vladislav 11. novembra god. 1503. u Budimu izdanom poveljom grb.[2]

U pripremama, što se god. 1521. činile sa strane kralja Ljudevita II. protiv Turaka, koji se približili granicama domovine, i već ovu prelazili (pad Biograda), sudjeluju i naši Turopoljci. Bilo ih je toliko poslo pod zastavu banovu, da nije bilo kod kuće dovoljno muževa, koji bi bili mogli braniti svoj imetak od nasilja susjeda, naročito od nasilnog Ivana Kosackoga, kaštelana medvedgradskoga, a službenika Jurja markgrofa Brandenburškoga. To sam kralj ističe u jednoj ispravi od 1. septembra god. 1521., veleći: »pošto su isti tužitelji u taboru i zaokupljeni vojnom na Turke«.[3]

Kad su opet god. 1524. provalili Turci u Turopolje i od onuda odveli u ropstvo mnogo ljudi, medju kojima je bila i žena Mateja Mudića,[4] za čijelo su Turopoljci junački branili svoje ognjište.

Četama bana Franje Baćana, koje su hrlile god. 1526. u pomoć kralju Ljudevitu II. na Muhačko polje, pridružio se je i velik broj Turopoljaca. Makar da se kraljev kancelar Stjepan Brodarić odlučno izjavio, da se ne valja upuštati u boj s Turcima, koje je vodio sam turski car Sulejman II., dok ne stigne junački knez Krsto Frankopan sa svojim četama, ipak se našlo drugih u kraljevskom vijeću, koji mu doviknuše: »Huljo, zar ćemo našu slavu Hrvatima prepustiti? Zar ćemo ustupiti čast našu banu i Frankopanima? Ha, ha, ha!« Tako evo bude zaključeno, da se udari na daleko jaču tursku vojsku. — Dana 29. augusta sukobe se vojske. Strašan pokolj zavlada u borbi, a za uru i pol bila je odlučena sudbina kršćanske vojske. Sam kralj zaglavi na bijegu u potoku Čele, gdje se zagušio u močvari ispod

[1] I. 161.
[2] II. 210.
[3] II. 489. 495.
[4] III. 383.

svog konja, koji se je ranjen na njega strovalio. Bojno polje pokrilo je više do 20.000 kršćana, a medju ovima ugarski primas, nadbiskup ostrogonski Salkaj, djakovački biskup Jure, glavni vojskovodja Pavao Tomori, knez Juraj Zapolja i knez Matija Frankopan Slunjski, sedam prelata i do 500 odličnih plemića, medju kojima bijaše devetnaest plemenitih Turopoljaca.[1]

Niti pisma, niti predaje nijesu nam sačuvale imena tih hrvatskih junaka, koji su svojom krvlju omastili Muhačko polje, iskazavši time svoju vjernost kralju i domovini. Poraz muhački ostade dugo vremena u živoj uspomeni kod Turopoljaca, te se taj često spominje u njihovim pismima i zapisnicima. Označuje se upravo kao neki osobiti rok, po kojem Turopoljci označuju vrijeme nekih svojih unutarnjih dogadjaja.

S Turcima ogledaše se Turopoljci opet god. 1556., kad su ovi oko Bartolova (24. augusta) provalili bili u Turopolje, te ovo mačem i ognjem poharali.[2] Od tada bivaju sve češće i žešće borbe protiv Turaka, u kojima sudjeluju Turopoljci.

Iza pada Sigeta, gdje je poginuo junački Nikola knez Zrinjski (god. 1566.), nastade očajna borba protiv Turaka. Banovi Franjo knez Frankopan Slunjski i biskup Gjuro Drašković (1567.) pozvaše Hrvate na oružje. Tako evo kreću i Turopoljci u boj. Nu mnogi se oglušiše tom pozivu, te budu god. 1570. globljeni za to, što nijesu poslali svoje ljude u boj. Neki ne htjedoše, neki opet ne mogoše. Tako bijahu zapriječeni bolešću: Mihalj Buševec iz Buševca, Toma Vitković iz Kurilovca i Grgur Liz iz Vrhovlja. Mnogi opet nijesu poradi siromaštva mogli platiti globu, kao: Kirin Sučec iz Laza, Kirin Vuglešić i Stjepan Kraljić iz Kušanca, Benko Krpić iz Vrhovlja, Antun Kljačić iz Vojnošca. Svaki pojedini morao je platiti u ime globe dva talira.[3]

God. 1574. nalazimo Turopoljce u banovom taboru kod Siska. Medju ovima se izrično navodi Stjepan Trepšetić iz Gornjeg Lukavca.[4] Kad su opet god. 1592. Turci zauzeli Hrastovicu, provališe ponovno u Turopolje.[5]

Turopoljci obećaše takodjer čuvati Petrinju od Turaka. Zato evo piše ban Toma Erdödy 16. januara god. 1615. iz Odre županu turopoljskomu Jurju Vagiću: »za to, da orsag po neprigledbi kojoj kako-

[1] III. 200.
[2] III. 389.
[3] IV. 21.
[4] IV. 27.
[5] IV. 65.

voga kvara ne valuje, zapovidamo vam našom banskom moćjom, da taki iz plemenitih Turovoga polja ljudi polovicu na 15 dana sa dovoljnem brašnom i oružjem u nutar u Petrinju, a drugu polovicu opet na drugih 15 dana, kako ste se i sami obećali poslati, da od neprijatelja Petrinju čuvaju . . .«[1]

God. 1627. odredi hrvatski sabor, da Turopoljci drže straže na Kupi.[2] Od tog vremena vidimo Turopolje gotovo u svakoj vojni, gdje junački brane svoju domovinu.

Kad je opet god. 1663. zaprijetila velika pogibelj od Turaka, ustaju opet Turopoljci na oružje i hrle u banov tabor u Šemovac kod Varaždina. Mnogo ih se tamo sabralo, ali ih bijaše i takovih, koji ostaše kod kuće. Radi tog izostajanja pisao je kralj Leopold I. općini turopoljskoj. Pismo njegovo pročitano je na turopljskom spravišću 13. septembra g. 1663., te je zaključeno, da se protiv ovakovih imade u smislu zakona postupati, naime, da se kazne gubitkom negibivog i gibivog imetka, koji se imade zaplijeniti u korist općine. Taj postupak imao je provesti župan turopoljski ili po njemu izaslani kapetan sa dostatnom pratnjom. Tom zgodom bude takodjer zaključeno i strogo odredjeno sa strane općine turopoljske, da Turopoljci imadu na poziv bana točno polaziti u tabor.[3]

Stroga ova odredba nije mnogo pomogla. Makar da je ban skoro do tri puta izdao poziv, da se vojska sakuplja na Dravi kod Varaždina, ipak se mnogi Turopoljci tomu oglušiše, a nekoji i iz tabora odbjegoše. Spravišće turopoljsko iste godine 22. oktobra opet odredi, da se oni, koji se banovom pozivu oglušili, imadu globiti sa dva vola ili vrijednošću istih, tako i oni, koji su sada odbjegli iz tabora. Oni, koji ne dodju na drugi poziv, globit će se sa 50 ugar. for. (quinquaginta florenorum hungaricalium in vivo dumtaxat homagio), a koji se na treći poziv ne odazovu, gube glavu i imetak. Da se ta odredba provede, izaslan je kapetan turopoljski na ovrhu. Isto tako kao nevjernici, gube imetak i oni, koji bi se iz tabora vratili bez pismene otpusnice (sine sigillo aut scripto). Naglašuje se naročito, da svi, koji pod banovim barjakom vojuju, moraju polaziti i vraćati se opet u tabor, a ne možda uteći.[4]

Kad se mjeseca jula 1677. pronio glas, da Turci smjeraju udariti na krajinu, pozvao je ban Nikola Erdödy medju prvima žu-

[1] IV. 107.

[2] Protocoll. congreg. regni. U kr. zem. arkivu u Zagrebu.

[3] Acta polit.-jurid. 1650—1702. pag. 156/7. Protocollum, u turopoljskom arkivu.

[4] Ibidem pag. 159. Sličnih zaključaka bilo je i god. 1664.

pana turopoljskog Vagića, da turopoljski kapetan sa svojom četom, što ju pri ruci ima, 15. jula u večer osvane u Farkašiću, a ostali, da čim brže za njima dodju. Godine 1680. u augustu imali se opet Turopoljci staviti u Degoj.[1]

I pod konac XVII. vijeka znalo se dogadjati, da se neki Turopoljci oglušili pozivu na vojnu. Kad je 20. oktobra god. 1692. držano turopoljsko správišće u Lukavcu, tužio se župan na turopoljskog kapetana Jurja Šipušića, barjaktara i bubnjara, što nijesu mnoge Turopoljce poveli na vojnu. Na tom spravišću zaključiše Turopoljci, da se svi Turopoljci, opskrbljeni hranom i oružjem, imadu sabrati slijedeće subote u polju kod Plesa i spremni biti, kud bude

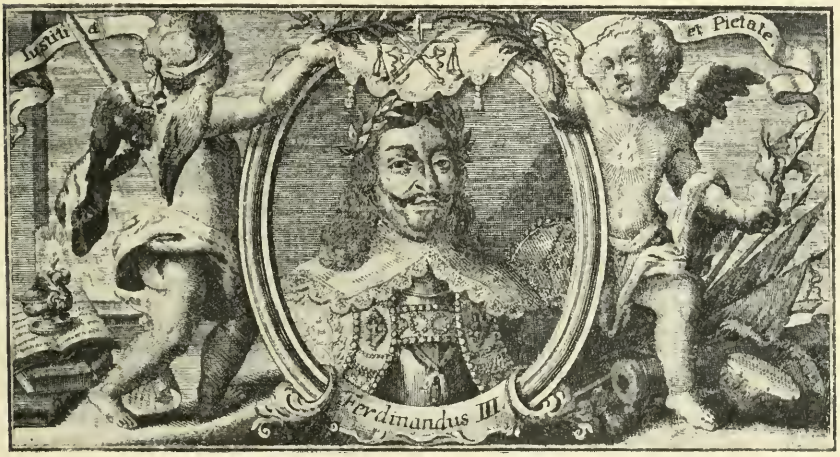

Kralj Ferdinad III.,
koji je Turopolju podijelio proširena sajmovna prava.

odredjeno po banovoj zapovijedi krenuti na vojnu. I stranci, koji su držali u Turopolju posjede, bili su dužni doći pod kaznom gubitka imetka.[2]

Ban je mogao i riješiti od vojne službe, kako je to učinio ban Adam Baćan god. 1693., kad je Matiji Brenčiću izdao pismo, kojim ga je riješio od vojne dužnosti od njegovih posjeda u Kurilovcu, za vrijeme dok bude stajao u službi banice.[3]

Prigodom pogibeljnog ustanka u Ugarskoj, koji je bio nastavak

[1] IV. 152.
[2] Acta polit.-jurid. 1650.—1702., Protocollum p. 592—3. u turop. arkivu.
[3] Izvor. u turop arkivu.

buna Mirka Tökölija, što ga je pokrenuo g. 1702. mladi knez Franjo Rakoczy protiv kralja Leopolda I., ističu se i Turopoljci kao branitelji medja svoje domovine. Provale buntovnih Madžara u Medjumurje i Slavoniju odbijaše junački Petar Keglević, banski zamjenik. Ali za to je Rakoczyjeva stranka u Ugarskoj bivala sve jača, a ustanak sve općenitiji. Sad je istom trebalo Hrvatima braniti ne samo domovinu svoju, već i novoga kralja Josipa I., koji je iza smrti kralja Leopolda I. god. 1705. zasio hrvatsko prijestolje. Hrvati stekoše u tom teškom položaju monarkije velike zasluge. Jaka hrvatska vojska god. 1705./6. čuvala je medje kraljevstva na Dravi i Muri. I u toj vojsci nalazimo do dvije stotine Turopoljaca.[1] Taj nemio rat dovrši szatmarskim mirom god. 1711.

*

Kad je g. 1740. umro kralj Karlo III. (VI.) poslednji muški odvjetak Habsburgovaca, a zasjela je ugarsko-hrvatsko prijestolje na temelju pragmatičke sankcije kći mu Marija Terezija, poče Karlo Alberto, knez izbornik bavarski, kao potomak kćeri kralja Ferdinanda I. svojatati pravo na nasljedne zemlje austrijske. Tu priliku upotrijebi i pruski kralj Friderik II., koji zauze Šlesku. Tako evo započe krvavi boj, poznat pod imenom nasljednoga rata. I Napuljci te Španjolci provale u Italiju i zauzeše tamošnje austrijske posjede. Valjalo se oprijeti u Italiji i protiv pruskog kralja. Medju četama kraljice, što vojevahu u Italiji protiv neprijatelja njezinih, nalazimo i četu Turopoljaca.

Već 30. januara 1742. pisao je hrvatsko pismo Petar Paraminski iz Kurilovca biskupu zagrebačkom kao kralj. zamjeniku o ratnim priprema, te priposlao popis turopoljske kumpanije. Ovaj se popis valjda izgubio. Barem ne prileži pismu.[2]

Narodna hrvatska vojska krenula je 10. maja 1742. pod glavnim zapovjednikom i pukovnikom Petrom Paraminskim put Italije. Brojila je 2400 momaka. Potpukovnikom vojske bio Juraj Pogledić, dakle obojica Turopoljci. Od ostalih časnika bili su Turopoljci Nikola Arbanas, Briglević i Ivan Trumbetašić (?). Plemića Turopoljaca bila je lijepa četica, jer je išla pod svojim barjakom. Kad su polazili u Italiju rečeno im bijaše, da će samo godinu dana vojevati — ali prisegoše ostati na vojni: »doklam potrebni budemo«.[3]

[1] Turopoljski spisi u kr. zem. arkivu u Zagrebu.
[2] Epistolae ad episcopos Zagr. T. CII. N. 30. u nadb. arkivu u Zagrebu.
[3] Kukuljević: Hrvati za nasljednoga rata. Zagreb 1877. str. 23. 24.

U Italiji vojevahu Turopoljci sa ostalim Hrvatima i Sardincima protiv španjolskog generala Montemara 18. juna 1742. kod San Giovanni-a na Padu, gdje bijahu pobjednici. Isto tako slavno vojevahu u bitci kod Camposanto 11. februara 1743. protiv Španjolaca, koje je vodio maršal Sages. Ovdje su baš Hrvati odlučili bitku. Osobito se istakoše hrvatski banderijalci. Hrvatska vojska u Italiji, kad je vidila, da će morati i dulje od obećane godine dana ostati na vojni, poče se buniti i odilaziti kući. Već koncem decembra 1742. povratio se pukovnik Paraminski kući, a iza toga nasta još veća buna u vojsci. Već 15. februara 1743., javio je podban Rauh banu, da su hrvatski banderijalci krenuli iz Italije. Neki od vojnika rekoše, da se za to vraćaju, jer ih je pukovnik Paraminski ostavio.

Protiv ovih iz Italije vratívšim se vojnicima povedena je stroga istraga. Mnogima je dokazana krivnja, te su neki izgubili glavu, a drugi bili šibani. Medju ovima nije bilo ni jednog Turopoljca. Što više, medju nevinima i krivo optuženima spominju se samo Turopoljci Juraj Kos i Ivan Čunčić.[1]

God. 1743. nijesu Turopoljci vojevali kao ni ostali banderijalci hrvatski.

God. 1744. opet vidimo Turopoljce, gdje vojuju u Českoj i Bavarskoj protiv Prusa. Medju časnicima spominju se tuj Turopoljci kapetanj Juraj Mikšić ml., Ivan Mikšić, te poručnik Ivan Lucić.[2]

Rat protiv Friderika II. bio je nesretan za Austriju, jer je god. 1742. kraljica morala kralju Frideriku otstupiti Šlesku. No time ne dovrši rat protiv kneza bavarskog, u kojem je austrijska vojska bila prilično sretna. Taj nasljedni rat svrši tekar poslije smrti kneza izbornika Karla Alberta, koji se pače g. 1741. u Pragu dao kruniti. Njegov sin Maksimilijan III. sklopi mir g. 1745., ali za to ne mirovaše kralj Friderik II. On opetovano porazi austrijsku vojsku. Rat bio je krvav i mučan, a osjećahu ga i Hrvati. U ovim teškim časovima monarkije vidimo i opet Turopoljce, gdje stupaju u bojne redove kraljičine a na obranu prijestolja i države. Već god. 1747. spadali su Turopoljci u prvu plemićku četu (kumpaniju), kojoj bijaše zapovjednikom pukovnik Gjuro Pogledić. Kapetanom-lajtnantom te čete bijaše barun Sigismund Firnberg (Frimbergh), zastavnikom Ivan Petković, stražmeštrom Toma Lacković, bubnjarima Juraj Car i Petar Kovačević te kapralom Ivan Mudić. Prema zaključku hrv. sabora do 30 i slijedećih dana mjeseca januara i februara god. 1747., imalo je u

[1] Ibidem 26.—29.
[2] Ibidem str. 33.

toj plemićkoj četi biti 96 Turopoljaca (vojnika i dva bubnjara te potčastnika). Za tu četu popisano je u Turopolju izim spomenutih još 7 iz Vel. Mlake, 14 iz Lomnice, 5 iz Hrašća, 3 iz oba Lukavca, 13 iz Kurilovca, 4 iz Gorice, 11 iz Kobilića i 32 momka iz ostalih sela. Taj popis obavljen je 28. februara god. 1747. Ovoj se četi pridruži još 87 komorskih vojnika te 10 iz Severina, Bosiljeva i Novoga grada. Cijela četa (kumpanija) brojila je s pukovnikom 1000 momaka. Ovako uredjena četa krenula je iste godine u Bavarsku protiv pruskog kralja Friderika.[1] Kako je ova četa tamo vojevala, kojom srećom ili nesrećom ne znamo. Napokon dodje do mira u Achenu 18. oktobra 1748., kojim dovrši taj nasljedni rat.

*

Šest godina proteklo je bez rata, tečajem kojeg vremena posveti kraljica Marija Terezija osobitu brigu svojim zemljama. Nu gubitak Šleske nije mogla pregoriti, u čem ju osobito podupirao njezin ministar grof Venceslav Kaunitz. Dok se kraljica osigurala od navala Franceza, nastojaše pruski kralj Friderik II. s Rusijom, da uništi kraljicu. On provali god. 1756. u Sasku. Kraljica stvori jaki evropski savez protiv Friderika (1757.). Započe opet ljuti t. z. sedmogodišnji rat, u kojem se Hrvati s Trenkovim pandurima odlikovahu. Srećâ bojna bila je sad na strani kraljice, sad opet na strani krvna joj neprijatelja.

Potreba, da se opet dignu Turopoljci na oružje protiv pruskoga kralja Friderika, pokaže se god. 1758, kad je sabor hrvatski odredio, da Turopoljci imadu dati vojnike, kako je to već odredjeno i pored toga još jednoga banderijalca (konjanika).[2] Ova četa brojila je 146 momaka. Najviše dadoše sela Mraclin i Lazi, ukupno 16, onda Dragonožac 14 momaka. Najmanje (po dva) dadoše Gorica i Gustilnica, a Gornji i Donji Lukavec, pak Rakitovac nije dao ni jednog momka. Ovako spremljena četa krene iste godine protiv Prusa. Ovoj četi budu pripojeni i vojnici iz primorskih strana.[3] Kojom je srećom vojevala ova četa, nije nam poznato.

I taj krvavi rat nije Austriji donesao željeni svršetak, jer dovrši 15. februara 1763. mirom u Hubertsburgu, na kojem je kraljica morala Šlesku konačno prepustiti pruskom kralju Frideriku.

[1] IV. 289. — Protocol. congr. regni a. 1746. str. 128. u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

[2] Protocoll. gener. regni congr. anno 1758. od 17. i slijedećih dana februara u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

[3] IV. 299. — Krčelić, Annuae p. 353. 360.

Kad je opet uslijed neprijateljstva pruskog kralja Friderika II. buknuo god. 1778. t. z. bavarski nasljedni rat, izmedju Austrije i Pruske, opet bijahu pozvani Turopoljci da podju u boj. 26. februara 1779. iz Beča, piše grof Franjo Erdödy županu turopoljskom Jurju Poglediću, te mu po nalogu kraljice nalaže, da u Turopolju digne što veći broj vojnika banderijalaca, koji će biti stavljeni pod zapovjedništvo grofa Draškovića. Tom prilikom ističe Erdödy pohvalu kraljice, kojom je odlikovala junaštvo hrvatskih banderijalaca u minulom pruskom ratu. Dok se to spremalo u Turopolju, stiže nalog bana Franje Nadažda iz Varaždina, da banderijalne čete imadu čekati do dalnje odredbe. Tu odredbu saopći Matija Bornemissa-Stolniković žu-

Kralj Rudolfo II. koji je god. 1582. potvrdio bratstvo Turopoljaca.

panu Poglediću iz Zagreba 20. februara. 13. maja 1779. sklopljen je mir u Tješinu, i tako ostadoše Turopoljci kod kuće.

*

U ratu protiv Turaka god. 1789. vojevali su i Turopoljci. Čini se, da je s njima vojevao i neki konjanik Kraličković, koji je 28. augusta u okršaju kod Mehadije oteo jednu tursku zastavu. Kad je zastavu predao svom zapovjedniku, izrazio je želju, da se ova preda Turopoljcima. Za cijelo su Turopoljci u tom okršaju zaslužili ovu zastavu. Ban Ivan Erdödy preda zastavu županu turopoljskom Gjuri Poglediću. Na spravišću turopoljskom 17. maja 1791. držanom u Vel. Gorici, izvijestio je župan o toj zastavi, a Turopoljci izjaviše zahvalu banu, i zaključiše, kako da se ta zastava svečano pohrani i uspo-

mena na junaka Kraličkovića uveliča. Kako zaključiše, tako i izvedoše.

Dne 10. jula, služila se misa zahvalnica u župnoj crkvi u Vel. Gorici sa svečanim pjevanjem »Te deum laudamus«. Poslije mise nošena je ta zastava, praćena turopoljskom četom i mnoštvom turopoljskog plemstva i gospode, te svimkolikim službenim osobljem Turopolja u grad Lukavec. Povorku pratila je glazba, koju je viceašešor Petravić o svom trosku pribavio. I jedna općina dala je glazbi podvoz od lekeničkih kmetova, da je mogla doći u Turopolje.[1]

Ovako dopremljena zastava pohranjena je u gradu Lukavcu odakle je kasnije s arkivom prenesena u Vel. Goricu, gdje se i danas čuva u turop. arkivu.

Ova je zastava od vrlo tanke svile, gore žute, dolje zelene boje, a u sredini sašivena. Veoma je trošna, široka je 1 m., a duga je bila od prilike 1·20 m. Na njoj se nalazi turski napis izrezan od zelene svile i gore pričvršćen.

Zastava je na neoličenoj motki, koja imade na vrhu trobridi gvozdeni šiljak, a odozdo okrugli.

*

Provala Franceza u Italiju pod votstvom slavnog generala Napoleona Bonaparte zadala je Austriji trista briga. Pobjedonosno oružje francesko napredovaše sve sjajnije. Grad za gradom pada u ruke Franceza, a zadnja austrijska utvrda u Italiji, jaka Mantova, preda se 2. februara 1797. Napoleon nakani od tuda da krene ravno na Beč, da cara i kralja Franju II. prisili na mir.

U ovom teškom času trebalo se pripraviti na svaki mogući slučaj, u kojem bi se imalo oružanom rukom oprijeti neprijatelju. O tom se u Hrvatskoj osobito radilo sa strane županije zagrebačke. Tadanji zamjenik podžupana, Gjuro Beloševič, upravi 1. aprila 1797. pismo na općinu turopoljsku, kojim joj saopćuje odredbu županije, da se koli banderiji gospoštinski, toli i plemići jednoselci imadu vježbati u oružju, da bude moguće svaki čas ustati koli protiv unutarnjim pokretima u zemlji, toli oprijeti se navali izvanjskim, kako to zahtijevaše veoma kritičan položaj onog doba. To bijaše po Turopoljce osobito važna stvar. 6. aprila 1797. sastalo se u Velikoj Gorici u »zidanoj kuriji« općinskoj malo dogovorno spravišče. Predsjedao je župan Ivan Nep. Zdenčaj, a prisustvovahu zamjenik župana Petar Modić, bilježnik Matija Vrčković, oba prisjednika suda turopoljskog, začasni prisjednik

[1] IV. 619 620.

Mihajlo Hervačić i potprisjednik Juraj Briglević. Ovi zaključiše, da se ne će pokoriti odredbi županije, kojoj pripada samo pravo ukonačivanja vojske, a ne pozivanje na oružje, što je isključivo od starine bilo pravo samo hrvatskog bana, koji je »vrhovni vojskovodja ovih kraljevina«. Naročito se naglašuje, da im još nije ni kakova odredba glede ustanka na oružje stigla sa previšnjeg mjesta. S toga zaključiše, da se Beloševiću na njegovo pismo i ne odgovori.[1]

Malo iza toga izda car i kralj Franjo II. u Beču, 10. aprila 1797. odredbu, kojom se proglašuje opći ustanak plemstva na obranu domovine, a zapovjednikom ustaške vojske u Hrvatskoj imenuje grofa Antuna Pejačevića, da time dobom i službom slomljene sile bana poštedi. Vrhovnim ali zapovjednikom sve ustaško-plemićke vojske, koli ugarske, toli hrvatske, imenova kralj svog brata palatina, kojemu je po smislu zakona pripadala kapetanija u kraljevini. Ova ustaška vojska imala je stajati pod zastavama županija. Svaka županija imala je sačinjavati zasebnu četu, kojoj će se na čelo postaviti sposobni časnici.[2]

Ovu kraljevu odredbu prepisa bilježnik zagrebačke županije Josip Grdenić, a županija zagrebačka priopći ju općini turopoljskoj svojim dopisom od 13. aprila, upravivši ju na župana Zdenčaja.[3]

To bijaše sada ozbiljna stvar. 20. aprila 1797. sastade se u Lukavcu veliko spravišće turopoljsko. Predsjedao je župan Ivan Nep. Zdenčaj, a prisustvovahu zamjenik župana Petar Modić, bilježnik Matija Vrčković, podžupan Vrhovlja Ivan Kos, kapetan Mihajlo Vitković, svikoliki prisjednici suda turopoljskog, začasni prisjednik Mihalj Hrvačić, odvjetnik Stjepan Briglević, podblagajnik zagrebačke županije Toma Petravić, natporučnik Juraj Briglević, poručnik Ivan Noršić, Lovro Ledar, Mihalj Smendrović, podprisjednici suda turopoljskoga i napokon svi plemići turopoljski. Kako vidimo, brojilo je ovo spravišće više stotina plemenitih Turopoljaca. Na tom spravišću proglašena je gore spomenuta kraljeva odredba.[4]

Medjutim je Napoleon dospio do Cjelovca i Leobena, gdje prisili cara na mir 18. aprila, na kojem mu je sve dopitano, što je želio. Time je za ovaj put odvraćena bila velika pogibelj po Austriju. Sretna sudbina pratila je i nadalje Napoleona, tako, da se

[1] IV. 418.—419.
[2] IV. 419.
[3] IV. 421.—422.
[4] IV. 422.

g. 1804. krunio u Parizu za cara franceskoga. Nu rat time nije prestao. Vodio ga je protiv cijele gotove Evrope nevidjenom srećom. Italija, Njemačka i Španija bijahu pozorištem Napoleonovih vojna. Evropa je strepila pred franceskim carem. Sve više je prijetila pogibelj Austriji koncem god. 1808. I u našoj domovini radilo se i mislilo, kako da se opre silnom suparniku našeg kralja. Dakako, tu se uz ostale računalo i na Turopoljce. Već 12. januara 1809. molio je hrvatski sabor kralja, da se trošak mobilizacije Turpoljaca namiri iz državnih blagajna. Turopoljci bili su spremni na rat u svako doba. Ovi pripremiše 150 momaka, a u slučaju potrebe hoće ih još 100 opremiti. O tom je raspravljano na hrvatskom saboru 17. januara, što je sabor oduševljeno pozdravio. Jedino zamoliše Turopoljci, da kad krenu iz Turopolja, ratuju na trošak erara.[1]

U Turopolju živo se radilo oko ustanka protiv Franceza. Bilo je zasnovano posebno povjerenstvo, koje je vodilo brigu oko ustanka. U svrhu pregledbe ustaške vojske sastalo se to povjerenstvo 15. marta 1809. u turopoljskoj »zidanoj kuriji« u Velikoj Gorici. Predsjedao je župan turopoljski Antun Zdenčaj, a prisustvovahu blagajnik Petar Modić, kapetani Mirko Haraminčić i Ivan Trumbetaš, bilježnik Martin Blažeković i fiškuš Ivan Čunčić.

Prvo pitanje, koje se tu porodi, a ujedno i najvažnije, bijaše, odakle da se namire potrepštine za ustašku vojsku.

Glede toga pitanja bude zaključeno, da ta sretstva imadu dati imućnije kuće turopoljske, ali tako, da budu onda slobodne od osobne službe. Ostale pako kuće, koje su siromašnije, imadu ustati na oruzje. Tako bude odredjeno, da je popisano za ustanak u Kuču 11, Rakitovcu 2, Mraclinu 14, Vel. Gorici 1, Kobiliću 4, Buševcu 7, Kurilovcu 4, Maloj Gorici 7, Plesu 8, Vel. Mlaki 5, Hrašću 4, Donjoj Lomnici 15, Gornjem Lukavcu i Markuševcu 4, Donjem Lukavcu 2, Bukovčaku 3, Vukomeriću 10, Dragonožcu 25, Prvonožcu 1, Dubrancu 8, Gustilnici 8, Cerovskom brdu 11 i Cvetković brdu 6 momaka, ukupno 160 momaka. Stražmeštrom (vigiliarum magister) ove čete bude izabran Mirko Farkaš.[2]

Baltazar Patačić doznači 24. marta ustaškoj četi turopoljskoj puške iz karlovačke oružane.[3]

Skoro na to, 10. aprila, sasta se u Velikoj Gorici veliko turopoljsko spravišće. Tomu spravišću predsjedaše župan turopoljski Antun

[1] Protocoll. gener. congreg. regni a. 1809. p. 8. 46.—47. u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

[2] IV. 426.—427.

[3] IV. 427.

Zdenčaj, a prisustvovahu Josip Grdenić, isluženi bilježnik zagrebačke županije, Ivan Krst. Spišić podžupan Vrhovlja, Petar Modić blagajnik, Juraj Pogledić podžupan turopoljski, Martin Blažeković bilježnik, prisjednici: Nikola Ivulić, župnik dubranečki; Franjo Tuškan, župnik odranski; Mirko Haramičić potfiškal županije zagrebačke; Ivan Trumbetaš, kapetan; Samuel Zdenčaj, fiškal; Sigismund Hervačić, Martin

Kralj Karlo III. (VI.) koji je g. 1737. plemenitoj općini turopoljskoj podijelio grb i pečat.

Tancoš, Juraj Kramarić, Blažeković, Zdenčaj, Ivan Čunčić, fiškuš turopoljski; te napokon svi suci turopoljskih sučija.

Na predlog župana bude zaključeno, da će Turopolje izim ustanovljenog broja od 150, postaviti još stotinu ustaša. Nu s obzirom na slabe imućstvene prilike mnogih Turopoljaca, pak poradi možebitnih nemira u samoj domovini i zlobe stanovitih ljudi, molit će župan bana, da dozvoli, da od ovih 250 momaka pedesetorica ostanu kod kuće, da podržavaju poredak, dočim 200 će ih izići protiv ne-

prijatelja. Ova četa dići će se 20. aprila, odjevena u svoje obično domaće odijelo, a na čelu će joj biti kapetan Ivan Trumbetaš tako dugo, dok ne bude drugi imenovan. Za to će dobit Trumbetaš za odijelo 100 forinti iz blagajne turopoljske. Dok bude ovaj izvan Turopolja izbivao, zamjenjivat će ga potporučnik i fiškuš Ivan Čunčić, koji će za to dobivati običajnu plaću. Oni plemići Turopoljci, koji su prvi put popisani imadu se već u četvrtak 13. aprila u domaćem odijelu s puškama i providjeni drugim potrepštinama, postaviti u Vel. Goricu, gdje će biti obdržavana smotra i vježba. Odmah budu imenovani i časnici te čete: kapetan Ladislav Kušević sa 400 forinti, natporučnik Sigismund Hervačić sa 300 for., poručnik Josip Zdenčaj, koji će se imati odijevati na vlastiti trošak, zastavnik Mirko Farkaš sa 150 for., i stražmeštar Matija Terbić sa 50 for. plaće.

Nadalje odredi spravišće, da se imadu opet popisati kuće u svrhu pripreme sretstava za ustanak, iz kojih će se najprije nabaviti iz erarskih magazina obuća i sve druge potrepštine. Natporučnik Sigismund Hervačić bude odredjen, da preuzme puške iz karlovačke oružane.[1]

Dok se to spremalo, kretao je Napoleon do Asperna, gdje ga potuče austrijski nadvojvoda Karlo 21. i 22. maja (1809.). Da je nadvojvoda znao ovu pobjedu valjano izrabiti, bio bi Napoleon za cijelo skršen. Još se za tu pobjedu nije u Hrvatskoj znalo, s toga je strah od Franceza bio velik i u Turopolju. Za to je spravisće turopoljsko 23. maja 1809. zaključilo, da se arkiv turopoljski iz Lukavca, i stvari iz lukavečke kapele odnesu u crkvu dubranečku, i ako bi i tu prijetila pogibelj, da se i dalje odnesu.[2]

Napoleon se odmori i novim se silama srazi sa austrijskom vojskom kod Vagrama 6. jula 1809., gdje ju hametom potuče. Ova sudbonosna pobjeda rodila je za Napoleona sjajan plod. Na bečkom (šenbrunskom) miru morala je Austrija Napoleonu ustupiti do dvije tisuće četvornih milja zemalja, a medju ovima i Hrvatsku na jugu Savi. Tako evo dodje Turopolje pod žezlo franceskoga cara.

Da li su Turopoljci vojevali pod zastavom franceskom, ne znamo. Možda je ipak koji Turopoljac s Napoleonom kretao do Moskve (1812.), kao što su to bili kršni naši Hrvati graničari najbolji vojnici Napoleonovi.

Težak poraz kod Lajpciga, koji je snašao silnoga franceskoga cara Napoleona 18. oktobra god. 1813., učini kraj franceskom go-

[1] IV. 428.—430.
[2] IV. 431.

spotstvu u Njemačkoj i Austriji. Francezi ostaviše zaokupljeni dio Hrvatske, koja opet dodje pod vladu svog kralja, ali ostade otcijepljena od ostale Hrvatske, jer je od nje stvorena kraljevina Ilirija s vladom u Ljubljani i uredovnim jezikom njemačkim. To je potrajalo do god. 1822.

Sad se počelo na sve strane raditi, da se franceska snaga ne obnovi. I u našoj domovini bijaše sve spremno pruziti svoje sile za sačuvanje opet ujedinjenih dijelova države. Turopoljci se i ovaj put pokazaše požrtvovnima, te se izjaviše pripravnim dignuti na oružje 200 momaka. Njima pridružiše se i Draganićani sa 100 momaka. Ovu rodoljubnu nakanu saopći podžupan Dolovac kralju propisanim putem.

Car i kralj Franjo II. prihvatio je radosno ovu ponudu, koja je pokazivala »dokaze nepromjenljive vjerne privrženosti«, te je izrazio i svoje previšnje priznanje, odredivši, da se ta dobrovoljačka četa do dalnje odredbe nazivlje »odličnim imenom: hrvatsko-ilirskim dobrovoljcima«. Prihvativši kralj ovu četu za trajanje rata, odredi, da se toj četi pripoje i one dobrovoljačke čete (kumpanije) hrvatskih rodoljuba, koje se imadu nazivati po mjestima ili općinama, iz kojih su sastavljene. Sve te čete imale se po prvoj odredbi kralja povesti u rat.

Tu svoju odredbu saopći kralj c. i kr. ilirskom guberniju u Ljubljani, a podmaršal, barun Lattermann saopći ju u Karlovac podžupanu Dolovcu 30. novembra 1813. U ovom svom dopisu ističe Lattermann vjerne branitelje domovine, kojima si je »Hrvatska od vajkada stekla u povijesti slavu«. Draganićani imali su krenuti s vojskom generala Franje Ks. Tomašića u Dalmaciju, dok glede Turopoljaca nije ništa odredjeno.[1]

Otkako su Francezi istisnuti iz naše domovine, nastadoše mirnija vremena. Napoleonova zvijezda potamni. Moskva god. 1812., Lajpcig god. 1813., Waterloo god. 1814. skršiše moć silnoga Napoleona, koji, ulovljen od Engleza, bude zatočen na otoku sv. Jelene u atlantičkom oceanu (1815.), gdje god. 1821. dovrši svoj život.

* * *

Dugo godina iza ovih dogadjaja nije Austrija vodila rata sve do burnih godina 1848./9., kad se nekoliko Turopoljaca pod votstvom svoga župana Antuna Daniela pl. Josipovića pridružilo madžarskom ustanku, dok su opet drugi pod zastavom bana Jelačića slavno

[1] IV. 441.—443.

vojevali protiv Madžara.[1] Oni Turopoljci, koji su prešli k Madžarima i tu kao honvedi vojevali, dobivali su mnogo godina od ugarskog honved. ministarstva mirovinu do 100 for. godišnjih.

U daljnim bojevima, što ih je vodila monarkija god. 1859. u Italiji, god. 1866. protiv Prusa i Talijana, pak god. 1878./9. zaposjedajući Bosnu i Hercegovinu, vojuju i mnogi od Turopoljaca, dakako ne više kao do god. 1848. kao posebna četa, već u redovima redovite austro-ugarske vojske.

[1] Vidi članak: Turopoljci i ilirski pokret.

Provale turske u Turopolje.

Iza propasti srpskog carstva na Kosovu godine 1389., gdje je Turčin porazio vojsku srpskog cara Lazara, pak iza kobne bitke kod Drinopolja, gdje Turčin porazi vojsku ugarsko-hrvatskog kralja Sigismunda, razmahala se turska sila. Strašne provale Turaka za sultana Muhameda I. Čelebije u Bosnu i Hercegovinu god. 1414. i 1415., koje bijahu prve u našu domovinu, bijahu tek kobni početak teških dana, što ih je Hrvatska kroz vjekove patila od silnog turskog carstva. Za vrijeme istoga valjda sultana, svakako prije god. 1421. uslijedile su prve provale Turaka u naše turopoljske strane. Tom zgodom strašno poharaše posjede remetskih Pavlina u Petruševcu, Grdovčaku i Rakitovcu tako, da je tamošnji narod skoro sasvim izginuo, a ono malo što je ostalo, osiromaši do skrajnosti. Kad su to Pavlini priopćili kralju Sigismundu, izda on u Devenu 2. maja g. 1422. ispravu, kojom ove posjede oslobodi od zalaza dikatora (ubirača poreza) i ubirača kunovine, t. j. od svih podavanja, koja su bili dužni njima davati za vrijeme ubiranja ovih daća.[1]

Kad je pako god. 1453. pao Carigrad, ta prijestolnica istočnog rimskog carstva (bizantinskoga) u turske ruke, a skoro na to god. 1463. podleglo kraljevstvo bosansko turskoj premoći, bude Turcima sasvim otvoren put u Hrvatsku. Sad uslijedjuju česte provale, koje opustošiše našu domovinu. Za to je god. 1483. oslobodio kralj Matija plemiće jednoselce od plaćanja poreza polovice zlatnika. U ovo od prilike doba pada druga nama poznata provala Turaka u Turopolje. Ovaj put odvukli su Turci iz Turopolja mnogo naroda. U jednoj ispravi od god. 1484. stoji zabilježeno, da su Turci zarobili i odveli u ropstvo plemiće Brcka, Jakoba i Tomu sinove Egidija iz Kurilovca. Od te obitelji ostade samo sestra njihova Uršula, koja je tako baštinila njihove posjede.[2]

U isto od prilike doba (1474.—1479.) pada gradnja turopoljskoga grada u Donjem Lukavcu, što ga sagradiše Turopoljci od straha

[1] I. 181.
[2] II. 38.

pred Turcima, da mogu onamo sklonuti glavu i imetak svoj. Oko god. 1478. osobito je zaprijetila velika pogibelj, jer su tada Turopoljci u svoj grad pozvali i primili posadu, koju im je dao medvedgradski gospodar Ivan Tuz od Laka. Ova posada, sastojeći od 12 strijelaca (pixidarii), nije više ostavila grad.[1]

Treća poznata provala Turaka u Turopolje bijaše oko godine 1524. Ta bijaše vrlo strašna, jer su Turci, kako nam pisma kazuju, »jakom vojskom provalili u Turopolje, te ga mačem i ognjem opustošili«. Tom zgodom su odvukli mnogo roblja, a »medju ostalim vjernim dušama Kristovim«, takodjer i zakonitu ženu Matije Mudića iz Velike Mlake. Ova se nije nikada više vratila iz ropstva.[2]

Iza užasnog poraza na Muhačkom polju god. 1526. zaredaše strašne i česte provale turske u Hrvatsku. Najviše stradahu prijedjeli na bosanskoj granici, dok je ravna Slavonija došla sasvim pod jaram turski. I naše pitomo Turopolje često je stradalo od turskog mača. Na samo Bartolovo (24. augusta) 1556. navališe Turci jakom vojskom iznenada u predjel izmedju Kupe i Save, te ga grozno opustošiše, oplijene i popale. Turopolje postrada teško i ovaj put, kojom prilikom propade množina turopoljskih spisa.[3] Bilo je to iste godine, kad je junački ban Nikola Zrinski porazio Turke kod Bobovca u Ugarskoj, a grad Kostajnica, taj ključ Hrvatske, krivnjom kapetana Lusthalera pala u turske ruke. Uslijed ove provale nastala je u Turopolju velika bijeda i glad. U toj bijedi pomagahu Turopoljce gradjani zagrebački. Tako je Benko krojač, gradjanin zagrebački, darovao žito i živež Stjepanu Filipčiću iz Donje Lomnice, za što mu je ovaj dao jedno pusto selište u Donjoj Lomnici.[4]

Hrvatski sabor mnogo je u to vrijeme radio oko sigurnosti zemlje od Turaka. Naročito pazilo se na prijelaze preko Kupe. Uz Kupu stajale su mnoge postaje za palenje krijesova, kojima bijaše svrha najavljivati dolazak Turaka. God. 1562. odredio je sabor hrvatski, da dan i noć bdiju stražari kod mužara i da pucanjem najave svaku pogibelj od Turaka. Takova jedna postaja bila je i u Turopolju kod sv. Katarine u Dubrancu.[5]

Najveća pogibelj od Turaka zaprijeti Turopolju pod konac XVI. vijeka. God. 1591. zadao je Hrvatskoj užasan strah i trepet Hasan

[1] II. 64. 397. 399. 402. 404. 407. 410. 411. 435. 527. III. 441. IV. 9.
[2] III. 333.—385. 507.
[3] III. 389.
[4] III. 390.
[5] Protocoll. gen. regni congr. a. 1562. u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

paša bosanski. Pozorištem njegovih pustošenja i palenja bijaše cijeli prijedjel oko Petrinje, Siska i Turopolje. — Već 31. augusta javlja kapetan koprivnički, Stjepan Grasswein, da Hasan paša kreće na Sisak i da smjera utaboriti se u Turopolju. Ovaj put nije osvojio Siska, jer ga je junački branio kanonik Nikola Mikac. Slijedeće godine 1592. mjeseca aprila zauzme Hasan Hrastovicu, udari pod Sisak, a čopori turski provališe u Turopolje. Zato 22. aprila opominje nad-

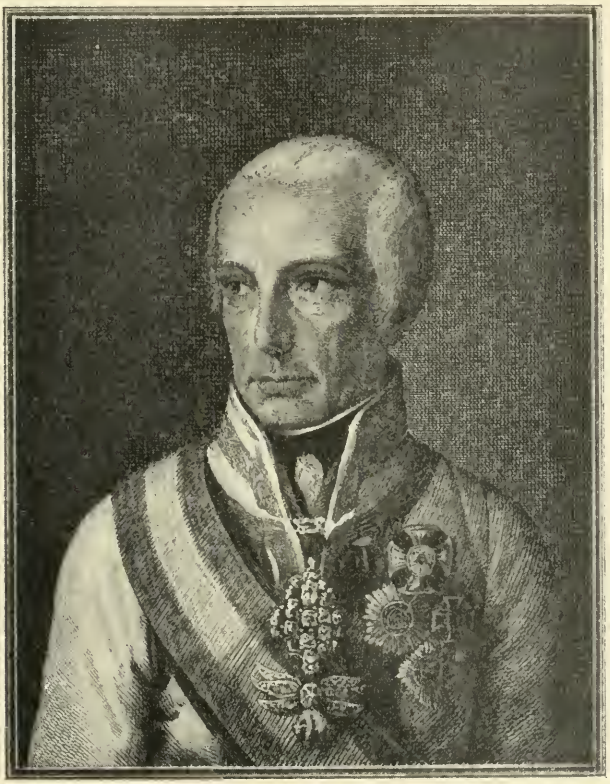

Kralj i car Franjo II. (I.)

vojvoda Ernesto štajerske staleže, da šalju pomoć Hrvatskoj. Hasan paša potsijedaše grad Sisak. Junačina Mikac, zapovjednik grada, zadavaše mu mnogo jada, dok nije napokon uvidio Hasan paša, da ne može uspjeti, te digao potsadu, vrativši se u Petrinju. Ovaj put je grozno haračio, te je iz prijedjela izmedju Kupe i Save odvukao do 35.000 ljudi u ropstvo.

Hasan paša utaborio se bio na potoku Lomnici, gdje se zabavljao lovom. Njegovi su konjanici u to grozno harali po Turo-

*

polju, tako, da e kasnije na povratku u Petrinju sa sobom vukao do 1000 kola raznog žita, što ga Turci ugrabiše u Turopolju.[1]

Već u januaru 1593. upadnu Turci opet u Turopolje. Oplijene i spale kaštel u Vukovini, a skoro su i grad Želin zauzeli. Mjeseca februara eto ih opet do sela Vukovine, gdje ih ban Toma Erdödy potisne.

Zaredale su i dalje što veće što manje provale u Turopolje, kojim prilikama odvukoše Turci odonuda 800 duša u ropstvo. Zanimljiva je kod te provale ta činjenica, da ovaj put nijesu palili i uništavali polja i usjeve, jer kako nam savremena vijest veli, nije to učinjeno s toga, »jer je pokrajinica Turopolje plodna na granici Hrvatske i Štajerske« i što su Turci htjeli opet skoro onamo doći i ondje ugodno boraviti. Ta vijest stigla je 27. aprila iz Praga u Köln.[2]

I doista već 14. juna opet se slegne strašna turska vojska oko Siska. Hrvatske čete, pomagane kranjskim i štajerskim četama, pod vodstvom bana Tome Erdöda-Bakača, Ruperta Eggenberga, generala Andrije Auersperga poraziše vojsku Hasan paše 21. juna tako, da je tek neznatni dio ove, natjeran u Kupu i Odru, spasao život. Sam Hasan paša utopio se je u valovima Kupe.

Ovom sretnom pobjedom odlanulo je našoj tužnoj domovini, jer je od toga vremena barem donekle skršena bila ona strašna premoć Turaka.

Kako je strašno moralo stradati Turopolje i cijeli predjel medju Kupom i Savom tečajem XVI. vijeka, a naročito pod konac istoga, osobito nam tumači ta činjenica, što su kmetovi iz tih strana ostavili svoje kuće i razbježali se na sve strane. Iz Turopolja čini se, da je vrlo mnogo kmetova odbjeglo, a poglavito valjda iz Lekenika, koji je bio najviše izvrgnut navali turskoj za vrijeme potsada sisačkih.

Da se opet napuči taj pusti kraj, pobrinula se država, te je god. 1578. člankom 33., dekretom IX. kralja Rudolfa II. ustanovljeno, da se kmetovi, odbjegli od straha pred Turcima iz Turopolja i s obala Kupe i Save, ako hoće, mogu povratiti u svoja stara sjedišta. Ako bi im sprečavali povratak plemići, velikaši ili gradjani, imadu se ovi po zakonu od god. 1556. kazniti.[3]

Kakovim je uspjehom ova odredba urodila, ne znamo, nu to-

[1] Valvasor, Ehre d. Herzogth. Krain IV. i dr.

[2] Kurtzer und warhafftiger Begriff und inhalt newer zeitungen ... vom 13. Martii ... biss Monats Septembris 1593. Cölln 1593. (Gradska knjižnica u Zagrebu.)

[3] III 66.

liko nam je izvjesno, da od god. 1593. nije Turopolje više osjetilo tursku provalu.

Za vrijeme ovih provala turskih propalo je više turopoljskih sela, koja se kasnije više ne spominju. Uspomena na turske provale ostala je skoro do danas medju Turopoljcima, pače i pisma XVII. i XVIII. vijeka često spominju provale turske, a naročito se spominje ime Hasan paše.

Mjestopisne i povjesne crtice.

Grad Lukavec.

Jedva puškomet na sjeveru od sela Donji Lukavce, onkraj potoka Lukavca, u polju, osovio se lijepo sačuvani turopoljski grad, djelomice zastrt jablanima i voćkama.

Grad Lukavec sagradjen je od opeke. Temelji stoje na pilotima. Osnova mu je četverokut, te ima na svakom uglu po jednu četverokutnu kulu. Ove su kule tako prizidane gradu, da se unutarnje stranice više od polovine gube u temeljnom liku grada. Sve su kule isto tako visoke kao i sam grad. Grad je pokriven crijepom. U sredini sjeverne strane grada nalazi se ulaz u grad, svodjen, nad kojim se nalazi u kamenu isklesan grb plemenite općine turopoljske, držan sa svake strane od jednoga lava. Okolo grba uklesan je napis:

INSIGNIA UNIVERSITATIS NOBILIUM CAMPI TURUPOLJA
1752.

Iznad vratiju diže se do dva sprata visoki, dosta zdepasti toranj, koji imade gore u sredini jedan svodjeni veliki prozor, a iznad ovoga uzidani prostor, gdje je nekoč stajala ploča za uru. Takove ploče stajale su i na ostalim trim stranama tornja. Danas je krov tornja od lima i gradjen visoko na sedlo, a na vrhu stoje dvije male zastavice. Taj je krov prije nekoliko godina sačinjen. Stari bijaše kako nam ga pokazuje slika od god. 1895.. Bio je od dasaka.

Dvorište grada je četverouglasto. Sjeverni dio sagradjen je na tri luka, a tako i istočni i zapadni dio. Na ovima stoji zgora i zdola svodjeni trijem. Isto takovi lukovi (arkade) nalaze se i u gornjem spratu, samo su oni na istočnom dijelu zazidani. U sjevero-zapadnom kutu dvorišta nalazi se bunar na kolo.

Prizemno desno do ulaza nalazi se mali zatvor bez prozora sa niskim, malim vracima. To je bio zatvor za teške zločince. Lijevo, u sjevero-istočnoj kuli prizemno opet je drugi zatvor, t. z. »copernički«. Ovamo su zatvarane vještice, koje su god. 1733/4. tako žestoko proganjane.[1] U jugo-zapadnoj kuli dolje bio je treći zatvor za manje okrivljene. Ovaj kao i »copernički« ima male prozorčiće.

[1] Sravni članak o progonu vještica u Turopolju u ovom djelu.

Prizemno istočno i zapadno krilo nema nikakovih odaja, samo su u zidu (vanjskom) po tri puškarnice u obliku okrenute ključanice. U prizemlju južnoga krila su dvije staje, dok je prizemlje jugoistočne kule služilo za stan gradskih stražara.

Ulaz u prvi sprat nalazi se u sjevero-zapadnoj kuli. Kad dolazimo gore, stojimo na zidanom trijemu. Odaje u kulama na sjevernom krilu služile su nekoč za stanove gradskog kaštelana i potkaštelana.

Najzanimljivije u prvom katu jest svod ispod tornja. Tu je bila nekoč gradska kapelica sv. Lucije, a samo ograda dijelila ju od trijema. Oltar je danas razrušen, a bio je zidan. Nad oltarom na zidu je slika sv. Lucije, a svod i zidovi oslikani su svecima i uresima. Danas je ova slikarija veoma poblijedjena i oštećena.

Na trijemu zapadnog i istočnog dijela svoda vide se još 3 udubine u zidu s puškarnicama kao dolje. Podjemo li zapadnim trijemom, dolazimo do ulaza u veliku dvoranu. Dvokrila vrata vode u dvoranu. Ova je dosta duga i široka sa svodom na tri križa. Na južnoj strani ima 3 velika prozora, dok je na sjevernoj samo jedan mali prozorčić u sredini. U istom zidu nalaze se 2 ormara, koji su nekoč služili za pohranu spisa. U obim kraćim stijenama nalaze se polukružne udubine, u onoj do ulaza stoji još i danas velika bijela glinena peć gotskog sloga. Ona nasuprot ovoj manjka. Ova dvorana služila je nekoč za turopoljska spravišća, a naročito za izborno spravišće o Lucijinom.

Iz ove dvorane ulazi se u prostorije, što se nalaze u prizidanim kulama. Ona u istočnoj kuli, gdje se u zidu nalazi jedan ormar, služila je za t. z. tajni arkiv turopoljski (archivum secretum).

U cijelom gradu nema više nikakovih starina ni namještaja što bi potsjećivalo na ona minula vremena, dok bijaše grad Lukavec središtem rada i života općine turopoljske. U njem tek prebiva jedan najamnik, koji se bavi tkanjem. Inače je grad dobro sačuvan, osim što se je srušio strop u prvom katu sjeveroistočne kule.

Jedino, što nas još sjeća na svrhu grada, jest onaj dugi gvozdeni top, što dolje u dvorištu lezi ispod trijema. Dug je 2·67 met., kod otvora mu promjer iznosi 12 cm., dok sam otvor mjeri 6·5 cm. Osi, kojima bijaše nekoč top oslonjen o stalak (lafetu), duge su 30. cm.

Pogledamo li grad izvana, to ćemo koješta zanimljiva opaziti. Sa sviju strana po zidovima opažamo simetrički poredane puškarnice u obliku okrenute ključanice.

Južni dio grada, gdje je dvorana, i kule imadu uz puškarnice još i prozore. Neke puškarnice i nekoliko prozora je zazidano.

Oko grada jasno se još vide stare grabe, koje se mogle

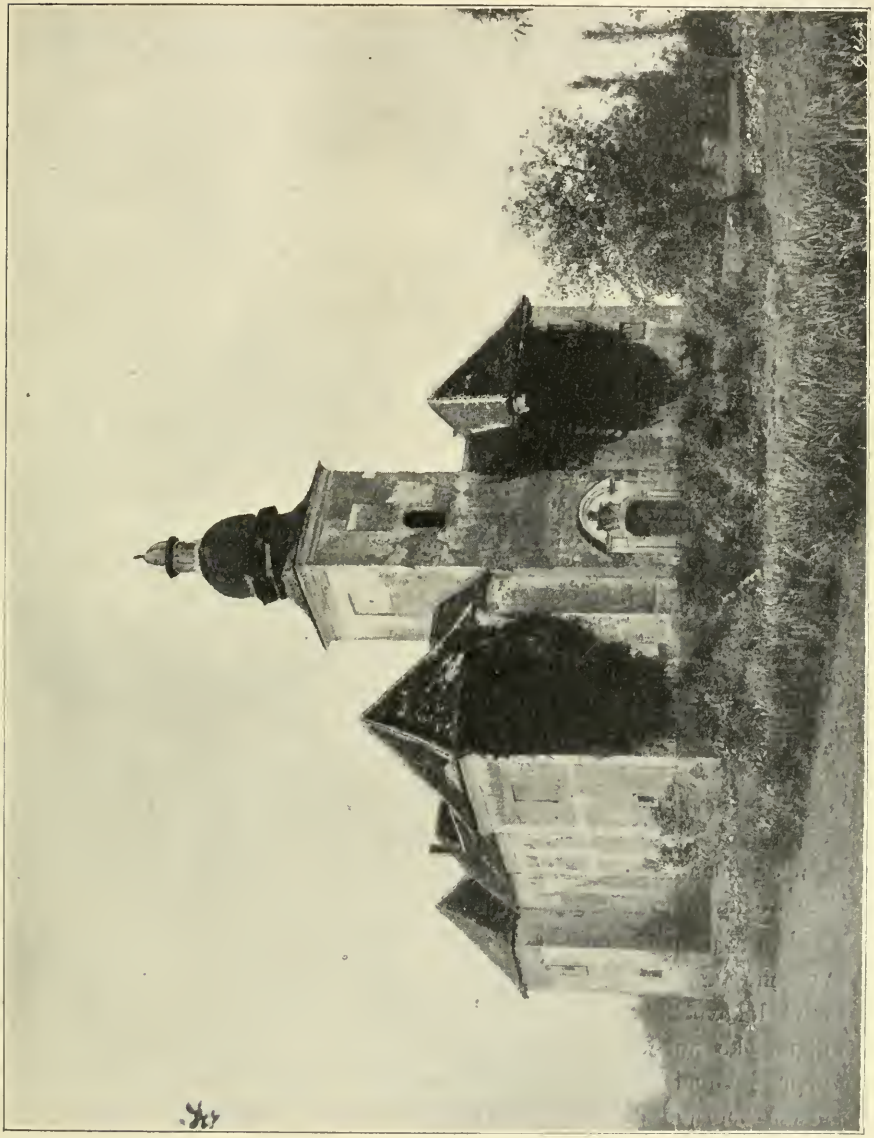

Grad Lukavec sa sjeveroistočne strane g. 1895.

napuniti vodom iz obližnjeg potoka Lukavca. A do grada su nekoč vodila preko graba dva mosta.

Iz gradskoga tornja i iz prozora pruža se lijep vidik na Turo-

polje. Osobito je slikovit pogled na Zagrebačku goru, na kojoj se bjelasaju razvaline Medvedgrada, a dolje niže pružio se bijeli naš Zagreb.

* * *

Nemamo pisma ni predaje o tom, koje je godine sagradjen grad Lukavec. Pisma nam o tom govore samo to, da su Turopoljci sagradili taj grad (fortalitium, castellum) onom zgodom, kad je zaprijetila velika pogibelj od Turaka, da si ondje mogu zakloniti svoje glave i svoj imetak. Turopoljci sagradiše taj grad na svojoj djedovini u Donjem Lukavcu.[1] Pitanje je sada, kad je ta pogibelj od Turaka zaprijetila? I dalje, koje od prilike godine nam pisma prvi put spominju grad Lukavec?

Proučimo li turopoljska pisma, zamijetit ćemo, da su općinske turopoljske isprave redovito izdavane u Zagrebu sve do god. 1474., a neposredno slijedeća po županu izdana je 26. aprila god. 1479. »u Lukavcu«.[2] Ne stoji bo, da je ta listina izdana u gradu Lukavcu, ali mi možemo smatrati sasvijem izvjesnim, da se tu ima razumijevati grad Lukavec. Godine 1481. spominje se već kaštelan lukavečki Antun Zeld, a isprava, koja ga spominje kao takova i župana turopoljskoga izdana je »u rečenom Lukavcu« (in dicta Lukavecz), dakle samo u gradu Lukavcu, jer se Zeld u toj ispravi označuje čašću »kaštelana lukavečkoga«.[3] Sve od tada po vrhovnim županima i županima izdane listine XV. vijeka, pisane su u gradu Lukavcu, a ne više u Zagrebu, a prema tome stoji naša tvrdnja, da je god. 1479. već opstojao grad Lukavec.

Po tom možemo za razdoblje, kad je sagradjen grad Lukavec, uzeti ono izmedju 1474. – 1479. Taj prvotni grad turopoljski bio je sagradjen od drva. Sličnih drvenih gradova, učvršćenih još sa drvenim ogradama (palisadama) i grabama bilo je u našoj domovini više, a naročito u prijedjelima, gdje nije bilo kamena.

Da li su Turopoljci u smislu tadašnjih zakona dobili od kralja posebnu dozvolu za gradnju grada, ne znamo, ali toliko stoji, da je novi lukavečki grad odmah bio kraljevom svojinom, jer svaka tvrdinja, ako nije bila naročito komu darovana, smatrana je po tadanjem javnom pravu kraljevom svojinom. Skoro iza osnutka ovoga grada zaprijeti pogibelj od Turaka. U toj nevolji zamoliše Turopoljci

[1] II. 64.
[2] II. 16.
[3] II. 21.

medvedgradskog gospodara Ivana Tuza od Laka, da im dade stražu u grad Lukavec. Tuz stavi u grad dvanaest strijelaca kao pomoćnu posadu. Ali kad je minula pogibelj od Turaka, nije Tuz izveo iz grada posadu, već istisne Turopoljce iz grada.[1] To je Tuz učinio svakako na temelju založnog prava, jer mu je kralj Matija Korvin založio bio gradove Medvedgrad, Rakovac i Lukavec za 12.000 for. To se sve dogodilo prije god. 1481. (mjeseca maja).

Ove založene gradove morao je Ivan Tuz izručiti kralju, a kralj obeća, da će njemu ili njegovim sinovima nakon pet godina ove gradove povratiti i zapisati, dok ne bude njemu ili sinovima njegovim isplaćena založna svota od 12.000 for. O tom izda kralj Matija 6. maja god. 1481. u Korneuburgu pismo.[2]

Tako je evo grad Lukavec došao neposredno u kraljevske ruke. Nije nam jasno, za što i kako je kralj Matija učinio sa Tuzom taj ugovor, jer je već u to vrijeme Tuz bio osudjen na gubitak imetka i glave. Najme, 30. januara godine 1481. držao je palatin Mihalj Orszag od Guta u ime kralja sud u Zagrebu, na kojem je medju mnogim hrvatskim velikašima i vlastelom takodjer i Ivan Tuz bio osudjen na gubitak glave i imetka, i to s razloga, što je nevjernom Ivanu Vitezu od Sredne, biskupu pećuhskom pružio utočište u Medvedgradu, oslijepio mnoge ljude, počinio umorstva i mnoge ljude bez suda dao smaknuti, te što su njegovi ljudi s Medvedgrada, Rakovca, Lukavca i Bisaga počinili bili mnogo paleža. Tako je on dao oslijepiti i svećenika Benka, plemića kalničkog.[3]

Ova osuda poplašila je Tuza tako, da je pobjegao s djecom u Veneciju, pokupivši što je mogao pokretnina.[4]

Prema tomu držimo, da je već slijedeći nam poznati medvedgradski kaštelan Mihajlo Lovrand, bio neposredni službenik kralja. Taj se 21. maja 1481. spominje, a 17. decembra spominje se Antun Zeld kaštelanom lukavečkim. Jedan i drugi izdaju pisma u gradu Lukavcu.[5] Kao stalno ali stoji, da je god 1482. grad Lukavec bio u kraljevskoj vlasti. Te se godine spominje Luka Pavičić, službenikom kraljevoga grada Lukavca (servitor castri nostri Lwkawcz), i ovomu je kralj Matija darovao 28. marta dva selišta u Bapči.[6] Kad je iz-

[1] II. 64. i mnoga druga mjesta.
[2] II. 18. 19.
[3] Thalloczy-Barabas, Codex Blagajanus. 391.—410.
[4] II. 410.
[5] II. 20. 21.
[6] II. 26. 27.

minulo onih pet godina, zamoli Ivan Tuz kralja Matiju, da mu vrati gradove Medvedgrad, Rakovac i Lukavec; kralj ne samo da to ne učini, već ga pače izgrdi i otjera.[1]

Kralj Matija nije imao zakonitog potomstva, izim izvanbračnog sina Ivana Korvina, kojega učini hercegom slavonskim, opavskim i liptovskim. Njega odluči, da po smrti svojoj digne na ugarsko-hrvatsko prijestolje. Da se to poluči, darovao mu je mnoge ugarske i hrvatske gradove i imanja, nastojao je za njega predobiti i velikaše i gradove, koje je na to prisegom obvezao. Medju onim mnogim gradovima darovao mu je i Medvedgrad s Rakovcem i Lukavcem. To se dogodilo za cijelo prvih mjeseci godine 1489. Kralj povjeri ove gradove upravi Andrije Bota od Bajne, kapetana medvedgradskog, koji se 8. maja god. 1489. u Budimu prisegom obveza kralju, da će u slučaju smrti kraljeve te gradove izručiti samo hercegu Ivanu Korvinu, a dotle da će ih vjerno čuvati.[2]

Kad su to Turopoljci saznali, poslaše svoje zastupnike Mihalja Mikšića, Mateja župana iz Lomnice, Gjuru Trepšu i Dioniza Pogledića pred zagrebački kaptol, i ovi su 9. jula god. 1489. svečano prosvjedovali protiv tog kraljevskog darovanja grada Lukavca, učinjenog hercegu Ivanu Korvinu.[3]

Taj prosvjed ostade dakako bez uspjeha. Medjutim je Andrija Bot prestao upravljati povjerenim mu gradovima, koje kralj Matija povjeri svom dvorjaniku Andriji Labatlanu[4]. God. 1490. umre kralj Matija Korvin. Nada, da će herceg Ivan Korvin zasjesti prijestolje, do skora utrne, jer ga napustiše velikaši, a ono, što mu ostade vjerno morade podleći premoći. Velikaši, sabrani na saboru u Budimu 17. juna 1490., nagodiše se sa Ivanom Korvinom, priznavši mu posjed i vlasnost mnogih darovanih gradova, priznaše ga hercegom slavonskim i obećaše mu bosansku krunu. U tom ugovoru izrično se spominju i gradovi Lukavec, Medvedgrad i Rakovac, glede kojih je odredjeno, da ih drži, a Ivanu Tuzu i njegovim sinovima slobodno je tražiti ove gradove natrag putem pravde. Budu li Tuzu dopitani, ima ih herceg Ivan izručiti, ako li pako ne budu, neka ostanu za uvijeke njemu i njegovom potomstvu.[5]

Ivan Korvin preuzme te gradove iz ruku Andrije Labatlana.[6]

[1] II. 77.
[2] II. 544.
[3] II. 64. 65.
[4] II. 77.
[5] II. 69. 70.
[6] II. 77.

Vrata grada Lukavca.

Već slijedeće godine, 1491. 15. augusta, došao je punomoćnik Ivana Tuza, Gjuro Kerečenj iz Kanjafelde, pred kaptol čazmanski, gdje u ime Tuza i njegovih sinova Stjepana, Alfonsa i Matije razloži kako je Lukavec, Medvedgrad i Rakovac došao u ruke kralja Matije, te napokon hercega Ivana Korvina, koji ih u to vrijeme posjedovaše. Protiv toga posjedovanja Korvinova, uloži Kerečenj u ime porodice Tuzove svečani prosvjed, da se tako sačuva njihovo pravo na Lukavec i ostala dva grada.[1]

Ali i taj prosvjed nije ništa pomagao Tuzima, jer Lukavec osta u posjedu hercega Ivana. U Lukavcu sjede i nadalje njegovi kaštelani, koji su ujedno župani turopoljski. S toga i razumijemo za što Turopoljci ne dižu pravde poradi grada Lukavca, koji faktično stoji pod upravom njihova župana, i u njem drže svoje zborove. Barem je tako miran odnošaj sve do iza god. 1510. Od svih Korvinovih kaštelana u Lukavcu, najvažniji je Stjepan Berislavić iz Vrhrike. I kralj priznaje Ivana Korvina, koji je obnašao i čast bansku, zakonitim gospodarom Lukavca.

Medjutim Tuzi nijesu napustili svoje pravo na Lukavec, Rakovac i Medvedgrad. Parnica je neprestano tekla kod kraljevske kurije. Na kraljevskom sudu u Budimu g. 1494.; u osmici sv. Triju kralja, bude ta parnica otstupljena banskomu sudu.[2] God. 1494. sudio je u toj parnici, po nalogu kralja Vladislava II. ban Ladislav Kanižki 17. februara. U Virovitici bio je taj sud. Sada se javlja samo Alfons Tuz po svom punomoćniku Mirku iz Rovišća, kojemu je dao punomoć, izdanu po mletačkom patrijarhi. Ovaj je razložio prava i zahtjeve Tuza, dok je zastupnik hercega Ivana Korvina, Toma iz Bakše tvrdio, da se prava njegova gospodara temelje na poveljama i pismima, kojih da Korvin imade u obilju. Zato je ban izrekao presudu, da herceg Ivan Korvin ima ta pisma iznijeti u osmici Jakovlja, a onda, da će izreći konačnu presudu.[3]

Skoro na to zasjedne herceg Ivan Korvin bansku stolicu. Da što, da nije mogao banski sud suditi ovu pravdu izmedju Alfonsa i Matije Tuza, te bana, jer ban bijaše strankom. To mu je i sam kralj usmeno rekao. Zato je kralj odredio, da se ta pravda sudi u Budimu na osmičnom sudu o Gjurgjevu 1495., kojemu ima predsjedati pečuhski biskup Sigismund Ernust Čakovački, kralj. rizničar. Ujedno naloži zagrebačkom kaptolu, da izašalje k banu hercegu Ivanu Kor-

[1] II. 76–77.
[2] II. 146.
[3] II. 140–142.

vinu svog čovjeka, sa kraljevskim povjerenikom, koji će ga pozvati na sud u Budim, kamo ima doći osobno ili poslati svoga zastupnika i ondje se pokoriti presudi. Kaptol izašalje svog kanonika Pavla iz Ivanića s kraljevskim čovjekom Gjurom Stubičkim, koji u utorak po Cvijetnici obaviše u Zagrebu kraljev nalog, pošto su bana pozvali na sud po njegovom zagrebačkom gradjaninom Lovri Šporaru. O svemu tom izvijestio je kaptol kralja pismom od 15. aprila 1495.[1]

Za sve to vrijeme upravljahu s Lukavcem, Medvedgradom i Rakovcem, Pavao Bužanić i Stjepan Berislavić. God. 1498. izručili su ova dvojica te gradove hercegu i banu Ivanu Korvinu, koji im je 21. juna izdao o tom potvrdu i otpusnicu.[2]

Kako je dalje gornja parnica izmedju Tuza i Korvina tekla ne znamo, jer nam nisu poznati spisi, ali je svakako svršena godine 1499. Alfonso Tuz, prepošt i kanonik zagrebački ušo je u veliku milost kralja Vladislava, tako, da ga je ovaj nakanio u časti povisiti. Obzirom na sve to proda Alfonso Tuz pred budimskim kaptolom 3. oktobra god. 1499. gradove Medvedgrad, Lukavec i Rakovac za 40.000 for. kralju Vladislavu.[3]

Herceg Ivan Korvin ostade dakako u posjedu Lukavca. God. 1501. bio je kaštelanom lukavečkim Ladislav Horvat[4], a god. 1502. 24. augusta naložio je kralj Vladislav kaptolu zagrebačkomu, da hercega i bana Ivana Korvina uvede u posjed gradova Medvegrada, Rakovca i Lukavca, koje mu je posebnom poveljom darovao. Ovdje se pozivlje kralj na ugovor požunski od 17. juna 1490., što ga je i kralj Vladislav potvrdio u Farkašhidi 31. jula 1490.[5] Kako i kada je ovo uvedenje provedeno, nije nam poznato

Dok je kako smo vidili Alfonso Tuz prodao svoje pravo na Lukavec, nije to učinila još živa mu sestra Sofija, žena Andrije Heninga Susjedgradskoga. Kad je ova 7. septembra godine 1503. pred zagrebačkim kaptolom učinila ugovor zamjeničnog nasljetstva sa svojim mužem, navodi ona i grad Lukavec kao svoje imanje, premda priznaje, da je taj grad u rukama Korvinovim.[6]

Godine 1504. 12. oktobra umrije herceg i ban Ivan Korvin u Krapini, a zakopan bude u crkvi lepoglavskoga pavlinskoga samostana. Ostavi udovicu Beatricu i djecu Krsta i Jelisavu. Tako evo

[1] II. 146—149.
[2] II. 180.
[3] II 184. 185.
[4] Akadem. arkiv u Zagrebu: Doc. a. 1513.
[5] II. 203—204.
[6] II. 207.—209., 225.

dodje grad Lukavec u vlast Beatrice udove hercegove i njezine djece. Gradom opet upravljaše kao kapetan poznati Stjepan Berislavić.

Medje posjeda grada Lukavca bile su u velikom neredu, te je s toga herceškinja Beatrica zamoliła kralja, da odredi ophodnju medja. 24. maja god. 1508. naloži kralj Vladislav II. zagrebačkom kaptolu, da se te medje obidju i urede.[1]

God. 1509. uda se Beatrica ponovno za markgrofa Jurja Brandenburškoga, koji tako postane suvlasnikom grada Lukavca. Već 17. aprila 1509. polaže Stjepan Berislavić u Gjuli prisegu, da će čuvati povjerene mu gradove Medvedgrad, Lukavec i Rakovac, te da će ih u svako doba sa svim topovima i opremom te pripadnostima na prvi poziv izručiti Beatrici ili mužu joj Jurju. Ako bi koji od ove dvojice gospodara umro, izručit će preživjelomu. Tako isto će čuvati i to obdržavati Berislavićevi službenici u tim gradovima. Tu zakletvu potpisao je Berislavić časnim hrvatskim pismom — glagolicom.[2]

Stjepan Berislavić umrije valjda skoro na to, jer već 17. marta god. 1510 bijaše kaštelanom ovih gradova sin mu Gjuro Berislavić. I ovaj je tog dana u Varaždinu izdao pismo, u kojem se je pod prisegom obvezao markgrofu Jurju i ženi mu Beatrici kao njegov otac glede čuvanja i predavanja povjerenih mu gradova. Čini se iz riječi toga pisma, da je Gjuro Berislavić primio upravu i čuvanje tih gradova iz polovine, t. j. da je njemu pol dohodaka pripadalo (pro media parte dederunt).[3] Dakle to mu bijaše plaćom.

Nekoliko dana na to umrije Beatrica (oko 20. III.) valjda u Varaždinu, a Juraj se Brandenburški požuri, da steče vlasnost gradova svoje pokojne žene. To mu bijaše lako kao kraljevskom rodjaku, i vidimo, da je kralj Vladislav već 21. marta u Ostrogonu izdao darovnicu, kojom je Jurju markgrofu Brandenburškomu darovao Medvedgrad, Rakovac i Lukavec, sa svim turopoljskim selima: Mlakom, Plesom, Rakarjem, Kobilićem, Goricom, Kučem, Buševcem, Mraclinom, Kušancem, Kurilovcem, Lomnicom, Lukavcem, Malim i Velikim Obrežem, Vukovinom, Kupčinom, Luzjem, Hrelićem, Lekenikom, Dubrancem kod sv. Kate, Gustilnicom, Vojnošcem, Jarebićem, Novakima, Demerjem, Vukomerićem, Bukovčakom i Draganožcem. Osim toga mu daruje neke zagorske, slavonske i ugarske gradove.[4]

Dok je tako dobio Juraj markgrof Brandenburški darovnicu za

[1] II. 248.
[2] II. 257. —259.
[3] II. 283.—284.
[4] II. 285.—289.

rečene gradove, eto već 25. aprila izdaje kralj Vladislav u Višegradu Mojsiji Buzlaju meštru svoga dvora i sinu njegovom Ladislavu svom peharniku darovnicu za gradove Medvedgrad, Lukavec i Rakovac, koji su gradovi kako veli pripali kruni. Buzlaj imao je za to otstupiti kralju trgovište Buzu u Erdelju i trgovište Sambok u Ugarskoj, te nadoplatiti još 1000 forinti. Kralj isti dan naloži kaptolu zagrebačkomu, da Buzlaje uvede u posjed ovih darovanih gradova[1]. Ovo darovanje da što ostalo je bez uspjeha, jer je markgrof Gjuro ostao i nadalje gospodarom tih gradova. Od tada nalazimo, da Lukavcem upravljaju tudjinci, kapetani medvedgradski, službenici markgrofovi. Već g. 1512. bio je kapetanom lukavečkim Petar Pan iz Kunigsfelda, god. 1516. Konrad Pincinger, 1519. Sigismund Frodnohar iz Bednje. God. 1519. spominje se faktorom lukavečkim Krsto Pan, valjda sin Petrov, a kaštelanom neki Andrija Krznar, a g. 1520. Benko Štos kapetanom.

God. 1521. bijaše grad Lukavec u rukama Ivana Kosarskoga od Kolovrata, kapetana Medvedgradskog, dvorjanika kralja Ljudevita. Historik Kukuljević tvrdi, da je oko god. 1520. markgrof Juraj založio Medvedgrad za 3000 forinti tomu Kosarskomu.[2] Po tom evo bi uz Medvedgrad držao i Lukavec. Što i kakova su nasilja ovi kapetani medvedgradski po Turopolju činili, govorimo na drugom mjestu.

God. 1513. opet se javljaju potomci Ivana Tuza sa svojim zahtjevima glede Lukavca i drugih gradova. Bila je to Sofija žena Mate Frankopana, a sestra Alfonza Tuza, pak Nikola Dersfy, sin Sofije Tuzove, kćeri Nikole brata Ivana Tuza.[3] Dok je Dersfy sa svojim zahtjevima bio odbijen, znala je Sofija protiv markgrofa Jurja isposlovati u bana i palatina Mirka Perena presudu, da joj se Medvedgrad i Lukavec uruči. To uručenje (restatutio) imao je provesti zagrebački kaptol. Kad je izaslanik kaptola prebendar Blaž iz Nedeljišća s banskim povjerenikom meštrom Ivanom Hethejem došao na Medvedgrad i Lukavec, budu potjerani od ljudi markgrofovih.[4]

God. 1517. mnogo se radilo oko popravka i utvrda grada Lukavca. Po nalogu markgrofovom prisilio je tadanji kapetan medvedgradski Konrad Pincinger kmetove iz Rakovca i Vrbovca, da su mo-

[1] II. 289.—291.

[2] Arkiv za jugoslav. povj. III. 52. Valjda to tvrdi po vijesti sadržanoj u niže spomenutom prodajnom ugovoru od g. 1524.

[3] II. 304. - 307.

[4] II. 324.—325. 359.

*

rali raditi oko popravljanja grada Lukavca. Na to nasilje potužili se rečeni kmetovi samom markgrofu naglašujući, da nijesu nikad morali obavljati takove poslove onkraj Save, kad ne mogu ni doma svladati, ono, što se od njih traži.[1]

Lukavec je neprestano imao svoga kaštelana, koji je ujedno bio i županom turopoljskim. Da što taj bijaše ovisan o kapetanu medvedgradskom.

Otkako je markgrof Brandenburški postao gospodarom Lukavca, tekla je pravda izmedju njega i Turopoljaca, koje je hotio sasvim uništiti i potisnuti u kmetstvo. Napokon je godine 1520. kralj izrekao presudu u prilog Turopoljaca. Valjda se tada markgrof želio riješiti toga grada. Njemu uspije prodati sve svoje gradove u Hrvatskoj, a medju njima i Lukavec. U Budimu, dne 27. oktobra god. 1524. potpisao je markgrof prodajni ugovor, kojim je sve hrvatske gradove prodao kraljici Mariji, ženi Ljudevita II., za 22.000 forinti i platež Kosarskomu od 3000 for., što mu je markgrof dugovao.[2]

Nu ovom prodajom nije odmah kapetan Kosarski otišao iz Medvedgrada, jer ga u decembru iste godine spominju pisma. On je bio veliki nasilnik, jer od njega stradahu Turopoljci veoma mnogo. Za cijelo nije odmah dobio isplaćenu svoju tražbinu. God. 1527. već ga tamo nije bilo.[3]

Kraljica je Marija medjutim dugovala Franji Baćanu hrvatskom banu 2000 for. za kup njegovog dvora Horhi zvanog, što ga je prodao Pavlu Bakiću. Za taj dug založi kraljica 15. marta god. 1527. Baćanu grad Lukavec.[4] Dali je Baćan došao u posjed Lukavca nije nam poznato, jer nemamo o tom vijesti. Pak ako i jest, doskora bude istisnut kao pristaša Habsburgovca kralja Ferdinanda I., što ga Hrvati 1. januara 1527. na Cetinu izabraše svojim kraljem, od pristaša protukralja Ivana Zapoljskoga, kojima bijaše u Hrvatskoj na čelu možni Krsto Frankopan knez Krčki, Modruški i Senjski.

Otkako je knez Ivan Karlović Krbavski kupio od kraljice Marije grad Medvedgrad s Rakovcem[5], te sa svojim šurjakom knezom Nikolom Zrinskim starijim uredio zajednicu uživanja tih gradova, zaposjedne i Lukavec, te već 9. augusta godine 1527. daje neke sloboštine Tomi i Grgi Poglediću. 31. jula 1527. javlja knez Krsto Frankopan senjskomu biskupu Jožefiću, da knez Ivan Karlović ugnje-

[1] II. 384.—385.
[2] II. 519.—522.
[3] II. 339.
[4] III. 4.
[5] Arkiv III. 52.—53. i dodatak listina XXXI

tava plemiće Lukavčane (Turopoljce).[1] U njegovo doba bili su u Lukavcu kaštelani Pavao Stojšić i Grgur Petrović.

Poslije smrti Ivana Karlovića zapremi Lukavec na temelju raznih nasljednih ugovora njegov šurjak knez Nikola Zrinski, koji već 18. januara 1532. izdaje pismo u »svom« gradu Lukavcu.[2] Pisma spominju, da je Zrinski Lukavec kupio od Franje Baćana.[3] Od toga vremena pak sve do polovine XVI. vijeka ostaje grad Lukavec u posjedu porodice Zrinskih.

God 1534. umrije Nikola Zrinski, ostavivši udovu Jelenu kneginju Krbavsku i dva malodobna sina Ivana i Nikolu, potonjeg slavnog sigetskog junaka. Već 2. decembra iste godine darova kralj Ferdinand I. grad Medvedgrad s Rakovcem i Lukavcem svom kapetanu i savjetniku Ljudevitu Lovri Pakračkomu (Pekry) od Petrovine kao odštetu za vjerne službe i troškove, koje je on učinio za kralja, što je iznašalo do 10.000 for. Nu ovi gradovi bili su u rukama obitelji Zrinskih, te ih do tog vremena ne mogaše zadobiti. Za to izda kralj Ljudevitu Pakračkom 4. decembra t. g. pismo, kojim obećaje, da će do slijedećeg Jurjeva te gradove iz ruku Zrinskih izbaviti i njemu ih uručiti; ne će li pako udovica Zrinska i djeca njezina htjeti gradove te izručiti, slobodno mu je (Pakračkomu), da ih silom zauzme. Zrinska udovica branila je svoje pravo za cijelo pozivajući se na zapis (kraljevski) učinjen Ivanu Karloviću Krbavskom i na nasljedne ugovore sklopljene izmedju brata i muža njezina. Za to je sada jasno, za što je kralj g. 1535. pozvao kaptol zagrebački, da dostavi kraljevom tajniku Albertu prepoštu pećuhskom prijepis zapisa, koji se čuvao u arkivu toga kaptola.[4]

Medjutim javljaju se opet potomci Ivana Tuza, da uzdrže svoje pravo na gradove svog pradjeda. 28. augusta god. 1535., dolazi pred čazmanski kaptol Petar Palffi Zelenski, koji u ime svojih sinova Stjepana i Vuka, te žene svoje Sofije i ostalih njezinih sestara kćeri Dersfyja od Središća, uloži svečani prosvjed protiv darovnice kraljeve izdanoj Ljudevitu Pakračkomu za Medvedgrad, Rakovec i Lukavec.[5]

Prepošt pećuhski Alberto došao je osobno udovici Zrinskoj i njezinoj djeci te tražio izručenje ovih gradova. Udovica zatraži tada

[1] III. 2. 525.

[2] III. 526.—527.

[3] III. 313. » . . castellum Lukawez seorsum a . . . Francisco de Batthyan . . . se emisse retul.

[4] III. 24.—26. 28.

[5] III. 29.—30.

zaštitu u hrvatskih staleža i redova, koji se pismom iz Zagreba 19. septembra 1535. obrate molbom na kralja, moleći, da s obzirom na to, što je pokojni Nikola Zrinski te gradove kupio i naslijedio, te poradi velikih zasluga što ih je sačuvao od Zapoljinih pristaša, ostavi te gradove u rukama Zrinskih, a hoće li im zaista oduzeti ih, neka ih otšteti.[1] Medjutim nadjoše si Zrinski dobra prijatelja slavnog branitelja Kisega Nikolu Jurišića, koji im obeća u kralja isposlovati pisma, po kojima bi Lukavec, Medvedgrad i Rakovac ostao kao baština u rukama njihovim. Već 24. jula 1539. pristaje kralj na to, što je Jurišić obećao.[2] To svoje obećanje izvrši kralj god. 1541. kad je u Bečkom, novom mjestu 19. januara izdao ispravu, kojom je braći Ivanu i Nikoli Zrinskomu darovao grad Medvedgrad, te kaštele Lukavec i Rakovac, pak naložio kaptolu čazmanskom, da obdarenike propisno uvede u posjed.[3]

Malo iza toga g. 1542. pogibe Ivan Zrinski pod biskupovim gradom Vinodolom, i tako osta Nikola sam gospodarom Lukavca. Njegova žena bila je knjeginja Kata Frankopanka, sestra Stjepana Frankopana posljednjega od loze ozaljskih Frankopana. Sa Stjepanom sklopi ban Nikola Zrinski god. 1544. ugovor o uzajamnom nasljetstvu. U tom se ugovoru medju Zrinskim gradovima navodi i grad Lukavec.[4]

Makar da je ban Nikola Zrinski bio junak od pete do glave, bio je ipak veliki nasilnik. Po njegovom nalogu činili su njegovi službenici silna nasilja u Turopolju. Nije onda ni čudo, da su i Turopoljci godine 1550. ustali i potjerali njegove vojnike iz Turopolja.

Turopoljci ne samo, da su branili svoju slobodu, i podnašali pred kraljem tužbe glede nasilja, koja su im nanesena, oni su takodjer tražili svoj grad Lukavec, da im se vrati. Od g. 1546. pak do 1553. bilo je mnogo istraga protiv Zrinskoga. Što nije uspjelo svim kraljevskim nalozima, uspjelo je posredovanjem biskupa gjurskog Pavla Gregorjanca, Mihajla Mereja kr. namjesnika, Tome iz Kamarja potsuca kr. kurije i hrvatskog protonotara Mihajla Ravenskoga. Ovi izmiriše Turopoljce i Zrinskoga, tako, da su obje stranke pred kraljem u Požunu 26. oktobra g. 1553. utanačile izmirenje, i Zrinski će Turopoljcima vratiti Lukavec, a Turopoljci zaboravit na sve nepravde i nasilja, koja su pretrpili. Istog dana naloži kralj kaptolu zagrebačkomu, da izašalje svog izaslanika, pred kojim će se grad Lukavec izručiti Turopoljcima. Već 11. novembra, na samo Martinje, došli su

[1] III. 30.—33.
[2] III. 71.—82.
[3] III. 81. 82.
[4] III. 92.—95.

zastupnici općine Turopoljske pred zagrebački kaptol, te su ondje očitovali da im je ban Nikola Zrinski potpunoma zadovoljio i predao grad Lukavec sa svim topovima i namještajem, a oni da ga riješavaju svake odgovornosti glede nepravde i nasilja njima nanešenih.

Sad je samo još trebalo obaviti izručenje i preuzeće grada Lukavca. Zrinski je zamolio kaptol, da izašalje svoje izaslanika u Brezovicu, dvor Ambroza Gregorjanca, gdje je Zrinski bio bolestan, radi česa ne mogoše osobno doći pred kaptol. Kaptol izašalje kanonike Nikolu Slobočina i Ivana Moslavačkog k Zrinskomu. Ovi dodjoše u dvor Brezovicu 12. novembra i tu je Zrinski Turopoljcima izručio grad Luka-

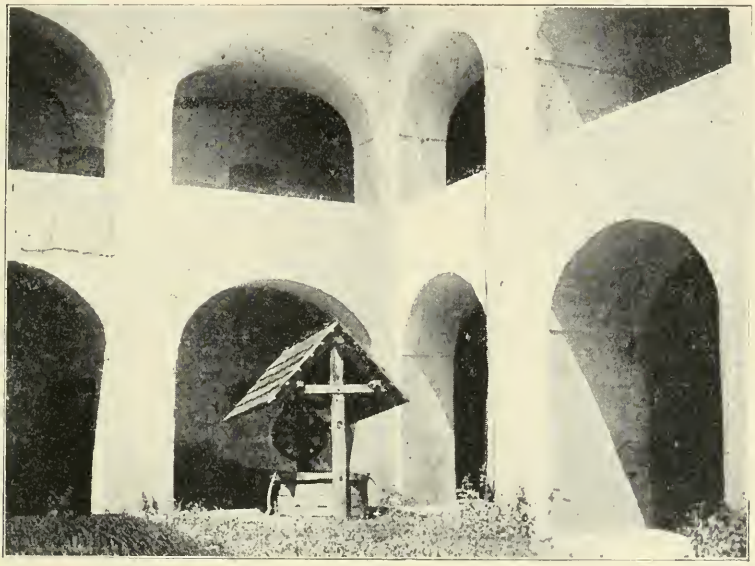

Dvorište u gradu Lukavcu.

vec sa svim topovima, namještajem i pripadnostima, i izjavio, da je i on sa strane Turopoljaca primio potpunu zadovoljštinu. O izjavi Zrinskoga izda kaptol svečanu ispravu. Tako je kaptol već 19. novembra poslao na lice mjesta u Lukavec kanonike Krsta Mikulića i Vinka iz Parme, da prisustvuju izručenju i primanju grada Lukavca. Došavši onamo našli su tamo Ambroza Gregorjanca, koji je u ime bana Nikole Zrinskoga otvorio gradska vrata i izručio Turopoljcima grad sa svim unutri. Turopoljci izručiše Gregorjancu potvrdu glede primitka, na što je Gregorijanec otišao. Nu kad su Turopoljci došli na gradski majur (alodium), našli su tamo bivšega kaštelana lukavečkoga Luku Markovića sa obitelju i vratarima vojnicima, davši mu rok od tri dana, da ostavi majur sa svojim ljudima i žitom.

O učinjenoj predaji izda kaptol 21. novembra pismo. Ali medjutim kaštelan se Marković nije udaljio s majura. To su Turopoljci smatrali povredom ugovora i očitovanja, koje im je učinio Zrinski, za to evo 28. decembra ulažu pred zagrebačkim kaptolom svečani prosvjed, stavivši izvan kreposti svoje očitovanje pogledom na rečeni majur.[1]

Turopoljci se s toga potužiše i kralju, koji pozove Zrinskoga preda se na sud.[2] Ta pravda radi tog majura trajala je još godine 1555.

Dok se to dogadjalo, darova kralj. namjesnik u Ugarskoj biskup jegarski Franjo Iločki (Ujlaky) grad Lukavec Tomi Nadaždu dvorskom sucu. Koje je to godine učinjeno nije nam poznato, ali svakako prije g. 1554. Možda odmah nakon izručenja grada Turopoljcima. Već 1554. tekla je pravda medju Turopoljcima i Nadaždom radi Lukavca. Kako je ta parnica tekla nije za nas od važnosti — jer grad Lukavec osta ipak u rukama turopoljskim. Spomenut ćemo samo, da je po smrti Tome vodio pravdu dalje sin mu Franjo Nadažd i da su Turopoljci potjerali povjerenstvo g. 1566., kad je ovo htjelo uvesti Nadažda u posjed grada. Napokon god. 1582. dosudi ban Krsto Ungrad grad Lukavec Turopoljcima i to Stjepanu Mikšiću, koji je dokazao, da je taj grad sagradjen na njegovoj djedovini.[3] Dakako to je bilo nužno, jer samo na taj način moglo se dokazati pravo na Lukavec.

Kad su Turopoljci preuzeli od Zrinskoga grad Lukavec, bio je taj cijel, dobro utvrdjen i providjen. Ne znamo kako je došlo do toga, da je grad Lukavec bio već godine 1556. razvaljen. Te najme godine 10. maja sabrala se je općina turopoljska po svojim zastupnicama pred kaptolom zagrebačkim, te je tamo primila u svoje bratstvo, Mateja Zalatnoka inače Slatinskoga te mu darovala zemljište, na kojem je stajao razvaljen grad Lukavec (locum dicti fortalitii seu castelli eorum Lwkawecz diruti) zajedno s opkopom gradskim i mlinom u gradskom opkopu, i još neka zemljišta i šume. Po njemu darovala je općina to sve još i bratu njegovom Gjuri i kćerima njegovim Ani, Margareti i Magdaleni.[4] Općina je to učinila Slatinskomu kao priznanje zasluga, koje je stekao po Turopolje u parnici protiv Zrinskoga.

[1] III. 317.—332.

[2] III. 340.—343.

[3] III. 391. IV. 14. 41. Sravni savezni članak o Donjem Lukavcem, naročito god. 1412. i 1428.

[4] III. 378.—382.

Dok je tekla parnica glede grada Lukavca medju Turopoljcima i Nadaždima, nije niti kralj priznavao Turopoljce vlasnicima grada Lukavca. S toga i vidimo, da se u kralj. darovnici za Turopoljce god. 1560., gdje se nabrajaju turopoljski posjedi, izrično naglašuje »izim grada Lukavca i njegovih pristajališta«, koji je po kr. namjesniku Franji Iločkom bio darovan Tomi Nadaždu.[1]

Usuprot svemu tomu ostade Matej Slatinski ipak u posjedu razvaljenog grada Lukavca, koji nije nikad više obnovljen na istom mjestu.

Potreba, da općina ima svoj grad, mora da se osjećala, jer Turopoljci sagradiše novi grad istog imena na istom mjestu, gdje i danas stoji. Grad je bio god. 1576. već gotov, jer je 12. februara sklopio župan Matej Slatinski, te Benko Arbanas, Stjepan Benešić, Ivan Vlah, Gjuro Volarić i Ivan Stanilović, u ime sviju plemića iz Gornjeg i Donjeg Lukavca, Donje Lomnice i Malog Obreža ugovor sa Gjurom Levačićem (kmetom Slatinskoga), kojeg namjestiše vratarom (portarius) grada Lukavca za jednu godinu uz plaću od 12 for., 12 četvrtinaka žita i 5 kablova vina.[2]

Istom kad je god. 1582. ban Ivan Ungnad izrekao spomenutu presudu glede Lukavca, osta taj razrušeni grad unapred u mirnom posjedu porodice Slatinskog. God. 1587. zadobio je tadanji kanonik zagrebački Gjuro Slatinski sin Matejev zajedno s bratom Baltazarom majkom Katom Gubaševačkom i sestrom Margaretom udovom Stjepana Hada darovnicu kralja Rudolfa II. za mjesto (fundus), na kojem je stajao grad Lukavec i posjede u Donjem Lukavcu, Trnovcu, Kurilovcu, Kušancu, Plesu, Novgarima, Lekeniku, Kostanjevcu i Dubrancu.[3] Gjuro je Slatinski postao kasnije biskupom pečuhskim i napokon rosonskim, arcidjakonom vrbovečkim, te je valjda sve svoje pravo na Lukavec prepustio potomcima svoje sestre Margarete.

Čini se, da je novi turopoljski grad Lukavec bio isprva od drva sagradjen kako je bio i stari. Bio je za cijelo vrlo malen i tijesan te ga je valjalo proširiti i graditi, ako se htjelo, da služi svrsi. S toga i vidimo, da se god. 1612. marljivo radi oko gradnje grada. Bilo je zaposleno mnoštvo radnika, za koje odredi spravišće potrebne nadzornike (praefecti laboratorum): plemića Stjepana Arbanasa, Nikolu i Gašpara Plepelića. Ovi su imali veliku vlast nad radnicima.

[1] III. 450.—460.

[2] IV. 27.

[3] N. R. A. fasc. 551. Nro. 35. prije u zem. arkivu u Zagrebu, sada u držav. arkivu u Budimpešti.

Oni, koji nijesu došli na posao ili su kasno došli, imali se kazniti za svaki dan globom od jedne forinte, a dobili bi i batine. Oni pako, koji bi ove nadzornike vrijedjali imali su dobiti batine. Prigodom gradnje grada dao je župan Stjepan Mudić za radnike mnogo žitka, koji mu općina sa 20 for. otšteti. A zadobio je tom zgodom ranu. Svaka kuća imala je dati za krov grada 25 dasaka dugih 4 lakta. Odredjeno bude takodjer, da se dopremi drvo za gornji dio grada, a nemarnici u dovozu imali se kazniti jednom forintom po drvu. Župan je imao odredjivati broj radnika. Na istim spravišćima 24. oktobra i 13. decembra odredjena je plaća lukavečkom kaštelanu i županovom sluzi u iznosu od 16. for. godišnjih.[1]

Radnje oko Lukavca mora da su bile veoma žurne, jer već slijedeće godine 1613., u četvrtak poslije Male gospoje (12. septembra) držalo turopoljsko spravišće u gradu Lukavcu. To je prvo spravišće, što se u tom novom turopoljskom gradu sastalo. I prvo pitanje, koje se tu raspravljalo bilo je o gradu Lukavcu. Potomak, sin spomenute jur Margarete Slatinske i Stjepana Hada, Gašpar Hada iznesao je pred bana Tomu Erdödy-a tvrdnju, da novosagradjeni grad Lukavec sa zemljištem, na kom je sagradjen, pripada njemu tražeći to putem pravde. Ban glede toga zahtijeva obavijesti općinu turopoljsku. Turopoljci primiše banovo pismo duznim počitanjem na ovom svom spravišću i priznaše, da su predji Hadini doista dobili od njihovih predja darovnicu za porušeni grad Lukavec i zemljište, ali da je to tlo starog grada Lukavca ostalo pusto i prazno kako je bilo kad je darovano, a da je tlo novog grada Lukavca bilo i jest sada prava općinska svojina. Da se što bolje ban o tom uvjeriti moze, zamoliše Turopoljci neka izašalje povjerenstvo na očevid, i da im se o tom onda izda svjedodžba za očuvanje njihovih prava u budućnosti. Ujedno istaknuše, da će i oni udariti protiv Hada putem pravde.

Kako je dalje tekla ta pravda protiv Hada, nije nam poznato.

Na istom spravišću odredjena je i »vječna straža« za grad Lukavec. Kaštelanu Nikoli Banšćaku budu dodijeljena još dva plemića, koji će se uvijek novom dvojicom izmijenjivati, pod kazan gubitka svega imetka. Ova dvojica imala su dolaziti u Lukavec izmjeničnim redom iz sela Donje Lomnice, oba Lukavca, Lužja, Hrašća, Velike Mlake, Plesa, Kobilića, Rakarja, Ilovinjaka, obih Gorica, Kurilovca, Kušanca, Mraclina, Laza, Busevca, Kuča i Rakitovca, i napokon svi Vrhovljani (= montanes, od sv. Kate) svojim redom.

[1] IV. 494.–495.

Za potrepštine grada i službenika obećaše Vrhovljani 10 kablova vina, a tako i Poljci, od kojih je Malenić dao 4, a isto toliko župan i ostali.[1]

Slijedeće godine 5. marta izabran je besplatnim kaštelanom Matija Mikšić, koji je imao uza se uvijek još dvojicu strazara ili ti vratara (custodes, portarii). Ti stražari imali su redom dolaziti iz sela pod kazan gubitka glave i imetka, a za uzdrzavanje grada raspisan je porez od 50 dinara po kući. Već 22. juna odredjeno je, da se plaća kaštelanu i dvojici vratara ima namaknuti porezom od 50 dinara po kući. Kaštelanu odredjena je plaća godišnjih 25 for., a svakom stražaru-vrataru 2 for. mjesečno. Opet je izabran novi kaštelan Mihajlo Mikšić, koji položi odmah prisegu. Za maz grada Lukavca (jer je

Turopoljski top u gradu Lukavcu.

opet nešto gradjeno) imala su doprinašati sva sela turopoljska pšeničnu slamu. Malenić, Bukovački i župan obećahu svaki po jedan voz. Od sela obećalo je Gornji i Donji Lukavec 3 voza. A kad bude treba, odredit će župan dovoz drvlja i lêsa »kaj se bude Lukavec mazal.«[2] Iste godine na Lucijino odredi općina, da se gradi svod u Lukavcu, a za taj posao i još neke druge potrebe odredjeni su ručni radnici na dan 15. decembra iz Vel. Mlake, Hrašća, Lužja, Gor. i Donj. Lukavca i Gornje Lomnice.

Kad su g. 1615. otstupila oba vratara, namješten je samo jedan, i to Grgur Jalševečki.[3] Od toga vremena bio je samo jedan vratar.

Čini se, da je grad Lukavec u glavnom bio do god. 1615. sasagradjen, nu raznih manjih popravaka bilo je vazda Tako je god.

[1] IV. 497. 498.
[2] IV. 504. 509.
[3] IV. 509.

1635. izgradjen gradski dimnjak.[1] Daske za gradski krov imali su izradjivati turopoljski kmetovi u Lekeniku, i to 1000 komada na godinu, te ih o Jurjevu dopremiti u grad.[2]

U grad se ulazilo mostom, koji je godine 1664. popravljen. U gradu je bio i zdenac. Kamenje za gradnju zdenca vozeno je od Save.[3]

Spomenuto je, da je tada bio grad Lukavec (pretežno) sagradjen od drva, s toga se početkom XVIII. vijeka uvidjala potreba, da se grad gradi od kamena.

Već 12. aprila 1705. zaključi turopoljsko spravišće, da ima svaki plemić Turopoljac dati dva voza kamena za gradnju grada. Čini se ali, da se odmah nije pristupilo gradnji, jer 23. septembra god. 1713. zaključuje spravišće, da se grad Lukavec gradi od kamena.[4]

Grad Lukavec bio je u to vrijeme vrlo zapušten i slabo oružan, kako to svjedoči inventar od god. 1715. Bilo je tada u gradu 12 teških pušaka (šakaluš = Wallbüchse), od kojih su samo tri bile uporabive. Više veriga, dva lanca, komad velike puške i jedan mužar, dva koplja (pik), jedna kaciga, 4 halaparde, 62 željezna i oko 40 olovnih taneta. U jednoj škrinji oko dvije šake baruta, a tako i u jednoj »žbanjici«. Žitka ništa od koristi. Krov bijaše sav loš i prokisao. Tako su i zlijebi bili pokvareni. Hodnik naokolo »vutel i otrgan«. Na rpi daske.[5]

Po svoj prilici otpočelo se gradnjom skoro iza toga. God. 1731. popravljen je unutarnji gradski most, god. 1733. i 1734. služile su lukavečke tamnice za uhićene vještice, koje su tamo osudjene bile na smrt i strašnom smrću svršile na lomači.[6] Godine 1749. spominje se, da se povlastice turopoljske i pečat čuva »vu bolti« grada Lukavca.[7] Dakle te godine bio je grad već sagradjen. Već slijedeće godine 1750. odredjeno je, da se sastavi gradski inventar. God. 1762. uredjivani su gradski opkopi, a god. 1785. gradjen je gradski zdenac i popravljane su gradske tamnice.[8]

[1] IV. 525. 529.

[2] IV. 540.

[3] Acta publ.-polit. a. 1650.—1702. p. 167. u turop arkivu.

[4] Congregationalia a. 1705. fasc. 25. Nr. 314., 1713. fasc. 38. Nr. 441. u turop. arkivu.

[5] IV. 244. 245.

[6] Sravni članak o progonu vještica u ovom djelu.

[7] Congregationalia a. 1731. u turop. arkivu, te IV. 297.

[8] Congregationalia u turop. arkivu.

Kapelica sv. Lucije u gradu Lukavcu opstajala je već godine 1784., te je općina odredila, da se za nju nabave potrebne stvari, i da se župniku odranskomu plaća 1 forintu za mise, koje bi ondje služio.[1]

Kad je god. 1793. javio župnik stupnički, da je nastala pogibelj od razbojnika, odredjeno je, da se podržavaju u gradu budne noćne straže.[2]

Ne treba spominjati, da je neprestance držan u gradu kaštelan, kašnje i potkaštelan, a osim toga i stražari.

Od konca XVIII. vijeka nemamo ništa osobita zabilježiti o gradu Lukavcu, izim da je god. 1818. skoro izgorio, a spasio ga je Stjepan Vagić, kojemu općina za to doznači nagradu od 4 for. 30 novč.[3]

U gradu čuvan je sve do god. 1848. najvrijedniji dio turopoljskoga arkiva (archivum secretum), koji je onda prenešen u Veliku Goricu.

Do g. 1848. držala se općinska spravišća u gradu Lukavcu, i te godine je čitana zadnja misa u gradskoj kapeli sv. Lucije. Od tada je kapelica ostala zapuštena. Počam od pedesetih godina XIX. vijeka daju se u gradu stanovi u najam. Danas tamo stanuje jedan tkalac.

Bukovčak.

Bukovčak spada medju ona sela, što no su poredana po turopoljskom »vrhovlju«: po Vukomerićkim goricama. Ono stoji izmedju sela Lipnice, Havidić sela i Vukomerića, okruženo kosom Vukomerićkih gorica. Sa sjeverne strane uzdiže se brdo Žeridovka (255 m.), a s istoka Bukovčak (225 m.). Po crkvenom šematizmu od god. 1909. broji Bukovčak 182 katoličke duše.

Odakle je ime tomu selu, nije teško pogoditi, ako znamo, da je onuda dosta bukove šume. Od bukve dobila su i druga hrvatska sela svoje ime, tako Bukovac, Bukovica, Bukevje i dr.

Najstariju vijest o selu Bukovčaku imamo od god. 1459., a tada nalazimo ondje porodice: Priprović Horvat, a imala je tamo posjed i porodica Vučić iz Čeha, te Smolko, Gervec i Barnaba, koji su bili obvezani desetinom kaptolu zagrebačkom. Tom se prilikom to selo zove »Bukovčaki.«[4] Po tom selu nosi svoje ime plemićka

[1] Ibidem a. 1784. fasc 172. Nr. 1836.
[2] Ibidem a. 1793. fasc. 219. Nr. 2544.
[3] Ibidem a. 1818. fasc. 381. Nr. 5389.
[4] I. 293.

obitelj Bukovčak (Bwkovchiak), koja se prvi put spominje godine 1447. u listini od 31. augusta, a živjela je u Vojnoščuu,[1] kasnije prozvanom Cvetković vrhom. Godine 1466. spominju se u Bukovčaku ove porodice: Preprović, Smolković (potomci Smolka), koji kao plemići turopoljski 22. augusta pred banom Ivanom Vitovcem imenovaše uz ostale Turopoljce svoje zastupnike.[2] God. 1513. spominje se u Bukovčaku Mihajlo, a god. 1517. Toma Smolković.[3] U XVI. vijeku dalje do god. 1560. spominju se tamo porodice Smolković, Petričković i Bukovski. U kraljevskoj darovnici od 29. aprila god. 1560. spominje se i Bukovčak uz ostala turopoljska sela, koja su darovana plemićima turopoljskim.[4] God. 1572. spominju se opet u Bukovčaku ove plemenite porodice: Havidić, Radenić, Cerolovski (!), Petravić i Petrinčić,[5] a god. 1613. opet porodica Bukovčak i god. 1614. Smolković.[6]

God. 1632. susrećemo u Bukovčaku opet ova imena: Kolar, Petričković-Sirek, Petričković-Stavur, Smolković.[7] God. 1667. bilo je u Bukovčaku 11 kuća.[8] Protiv Prusa god. 1758., a pod kapetanom Pavlom Mudićem vojevalo je 6 plemića iz Bukovčaka.[9] God. 1782. prigodom popisa turopoljskih plemića živile su u Bukovčaku ove porodice: Cerovski, Dubravec, Markulin, Puceković, Smolković, Vugrinović.[10] God. 1809. imala su protiv Franceza ustati na oružje iz Bukovčaka 3 momka.[11]

Buševec.

Na državnoj cesti, što prosijeca Turopolje prema Sisku, 11·5 km. udaljeno od Velike Gorice, stoji selo Buševec. Pretežni dio kuća sagradjen je desno do ceste, dok s lijeve strane ima tek nekoliko kuća s općinskom kućom i kapelom sv. Ivana Krstitelja [12] Ova kapela stoji bas na mjestu, kojim je nekoč tekla stara rimska cesta. Kuće sela

[1] I. 285.
[2] I. 456.
[3] II. 326. 379.
[4] III. 449.
[5] IV. 24.
[6] IV. 499.
[7] IV. 129.—130.
[8] IV. 151.
[9] IV. 299.
[10] IV. 316.—339.
[11] IV. 427.
[12] O toj kapeli govorit će se potanje u posebnom odsjeku.

su više manje raštrkano poredane, a gradjene su od drva, tek nekoliko ih je zidanih. Po crkvenom šematizmu od god. 1909. broji Buševec 691 kat. dušu. Ime tog sela izvedeno je za cijelo od »bus« — »busen«.

Ime tog sela spominju isprave prvi put god. 1459., i to prigodom popisa desetine zagrebačkog kaptola. U tom se popisu spominju Gurek, Mezg i Kušek iz Buševca (de Busevicz) i Gal Krilčić iz Buševca (de Busewcz). Prva dvojica držali su vinograde u Budec dolu, a potonji u Švelića dolu.[1]

Nije nam poznato, kako je već god. 1490. došao Stjepan Berislavić u posjed (jednog dijela) Buševca. 4. aprila god. 1490. najme izdao je kralj Matija Korvin Stjepanu Berislaviću novu darovnicu za imanja Bapču i Buševac, te je takodjer naložio, da ga kaptol zagrebački uvede u posjed.[2] Nu prije nego li je to obavio kaptol, naložio je vrhovni župan turopoljski i kaštelan grada Lukavca, Blaž de Berth, te župan Matija Kuščić Matiji sinu Vrbana iz Donje Lomnice, Pavlu Majheniću i Pavlu Poglediću iz Kurilovca, da Berislavića uvedu u posjed ovih darovanih posjeda. To ovi i učiniše, a da tomu nitko nije prigovorio.

Glede toga izdali su rečeni župani ispravu 17. maja g. 1490.[3] Tekar ali u petak poslije Ivanja uvadjao je zagrebački kaptol Berislavića u posjed buševečkog imanja, čemu nije nitko na licu mjesta prigovarao. Tek u ponedjeljak na to došao je pred kaptol u Zagreb Ladislav sin Grgura Stubičkoga, koji je u svoje ime i u ime svog brata Akacija prosvjedovao protiv uvodnice glede Bapče, dočim glede Buševca nije prigovarao.[4] 25. oktobra god. 1495. oslobodio je herceg Ivan Korvin medju mnogim drugim Berislavićevim imanjima i njegov Buševec od sudbenosti grada Medvedgrada i Lukavca.[5] Pod konac XV. vijeka spominje jedan popis ove stanovnike buševečke: Iliju, njegovog brata i Petra Mirenića.[6] God. 1501. i 1503. spominju nam pisma slijedeća imena onih, koji su živili u Buševcu. Bili su to Fabijan Medarić, Matija Kušan, Mato Turhan i Kompezić, koji su podavali kaptolu desetinu žita, pčela i kola.[7] 16. oktobra godine 1506. naloži kralj Vladislav zagrebačkomu kaptolu, da Stjepana Be-

[1] I 392.
[2] II. 65. 66.
[3] II. 68.
[4] II. 71. III. 547.
[5] II. 68.
[6] III. 554.
[7] II. 192. 216. 221.

rislavića i sina mu Jurja ponovno uvede u njegove stare posjede koji su mu pripali smrću Nikole Mladenčića. Medju ovima se spominje i Buševec. To je kaptol proveo tek slijedeće godine u prisuću mnogih Turopoljaca medjaša.[1] Kad je god. 1510. kralj uz mnoge hrvatske gradove i Lukavec darovao markgrofu Jurju Brandenburškomu, navodi se medju pristajalištima lukavečkim takodjer i Buševec.[2] Nije nam poznato za što je god. 1513. zagrebački kaptol hotio provesti zapljenu imanja Jurja Berislavića »kao birsag za podbana«. Tom je zgodom kaptol i u Buševcu potjeran bio po službenicima Berislavićevim.[3] Godine 1520. javlja se nova buševečka turopoljska porodica Buševec de Buševec, i to Mirko i Ambrozij Buševec. Ovi se spominju i god. 1524.[4]

Juraj Berislavić držao je ovo imanje u Buševcu sve do godine 1540., kad ga 16. maja pred zagrebačkim kaptolom proda općini turopoljskoj za 70 for.[5] Nu već 11. aprila godine 1546. izabrala je općina turopoljska Ambroza Gregorijanca za svoga brata i starešinu, darovala to imanje u Buševcu, koje je tada opsezalo sedam kmetskih selišta, te mu dozvoli, da može svoju krmad, koju bude držao na svojim imanjima u Podotočju i Brezovici žiriti u općinskim šumama, a takovo pravo dade i njegovim kmetovima u Buševcu.[6]

God. 1540. pojavlja se uz porodicu Buševec takodjer i plemenita turopoljska porodica Turhan (Matija Thwrhan) u Buševcu.[7] God. 1559. htio se podban Ambroz Gregorijanec iskazati zahvalnim svojoj braći turopoljskoj, te je za to izjavio pred zagrebačkim kaptolom, da ne će on nit njegovi nasljednici nikada otudjiti buševečko imanje, i ako bi kada htjeli, to će samo turopoljskoj općini prodati.[8]

Da Turopolje održi svoje plemensko pravo na Buševec, što ga je držao Gregorjanec, uložiše god. 1550. Turopoljci svečani prosvjed pred kaptolom zagrebačkim protiv svake darovnice, koju bi kralj izdao vrhu Buševca budi obitelji Gregorijanec, budi ma komu god drugomu.[9]

Spomenute porodice Turhan i Buševec živjele su na svojim

[1] II. 233. 243.
[2] II. 286.
[3] II. 326.—327.
[4] II. 431. 523.
[5] III. 77.
[6] III. 102.—103.
[7] III. 78.
[8] III. 415.
[9] III. 431.

buševečkim posjedima. Godine 1560. kad je kralj Ferdinand I. 29. aprila i 11. maja u Beču izdao novu darovnicu vrhu svih turopoljskih posjeda, spominje se takodjer u toj darovnici i Buševec, a pretstavnici posjednika istoga Stjepan Turhan i Luka Buševec.[1] God. 1571. spominje se tu i porodica Novak-Buševec.[2] God. 1614. imalo je selo Buševec s Mraclinom i Lazima dati za gradnju grada Lukavca 4 voza pšenične slame.[3] Porodice Turhan skoro na to nestaje u Buševcu. God. 1632. opet nalazimo u Buševcu slijedeće plemićke porodice: Stanislav Bobešić, Toma Lacković, Jakob Katulić, Martin Tkalec i Juraj Ilija zet Robov.[4] Od ovog potonjeg potekoše Robići. Godine 1667. bilo je u Buševcu 8 plemićkih kuća.[5]

U zimi god. 1696./7. bile su u Buševcu ukonačene 3 njemačke vojničke Skidinskove kumpanije, na koje je selo potrošilo 63 for., 25 vagana zobi, vrijednih 35 for. Jedan od ovih vojnika po imenu Josip, bio je ukonačen kod Marka Bobešića, kojega je dva puta izbatinao, a Ivana i Martina Bobešića izlupao je okrenutom oštricom sablje, a da nije Ivan podmetnuo bio palicu, bio bi mu glavu otsjekao, ali ga za to šakom toli udari u lice i na usta, da je krvario. Napokon je prostrijelio vrata kuće svog gazde.[6]

Medju ostalim Turopoljcima nalazimo god. 1758. i devetoricu iz Buševca, koji pod zapovjedništvom kapetana Pavla Mudića polaze u boj protiv pruskog kralja Friderika.[7] God. 1773. brojio je Buševec 23 kuće, koli plemićke, toli neplemićke.[8] Prigodom popisa plemića turopoljskih god. 1782. nalazimo u Buševcu slijedeće porodice: Bobešiće, Deteliće, Katuliće, Kovačeviće, Kovačiće, Kose, Lackoviće, Robiće, Rožiće i Črnke.[9]

Kad je god. 1809. proglašen bio ustanak protiv Francuza, imalo je iz Buševca poći pod oružje sedam momaka.[10]

Danas živu u Buševcu plemićke porodice Črnko, Bobešić, Katulić, Robić, Detelić, Kovačević i Rožić.

[1] III. 448.—458. 462.
[2] IV. 483.
[3] IV. 504.
[4] IV. 124.
[5] IV. 151.
[6] IV. 216.
[7] IV. 299.
[8] IV. 300.
[9] IV. 301.—333.
[10] IV. 427.

Cerovski vrh.

Selo Cerovski vrh spada medju ona turopoljska sela, koja se nalaze na granici turopoljskog kotara. To seoce raskrililo se na brijegu izmedju Lučelnice, Petrovca, Jerebić-sela, Lukinić brda i Žužić brda. Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji 103 katolika.

Ime tomu selu izvedeno je od riječi »cera« po čem sudimo, da je taj vrh ili brdo, na kojem stoji to selo, bilo obraslo cerovinom. Sačuvana pisma spominju prvi put to selo god. 1541., a tad se spominje Toma Petravić iz Cerovskog vrha.[1] Po svoj prilici da je Cerovski vrh naseljen iz Ratkovrha, koji je opet dobio svoje žitelje iz Jerebića. God. 1549. javlja se u Cerovskom vrhu porodica Gerdenić,[2] koja takodjer potječe iz Jerebića, god. 1551. porodica Kovačić,[3] a 1553. porodica Cerovski,[4] koja potonja, kako vidimo, dobila je svoje ime po mjestu. Porodica Cerovski spominje se od tada sve do god. 1556., jedina u Cerovskom vrhu, a tad se opet počinje spominjati porodica Gerdenić.[5] Kad su god. 1560. Turopoljci obnavljali svoje bratstvo, zastupahu selo Cerovski vrh Martin Cerovski te Gal i Juraj Gerdenić.[6] God. 1570. živile su u Cerovskom vrhu porodice Cerovski, Kelemińčić i Kovačić,[7], a god. 1632. Cerovski, Bernić, Galović, Kukolić, Spudić.[8] U XVIII. vijeku počinje se to selo zvati Cerovsko brdo. Selo je Cerovski vrh 29. juna god. 1673. sačinjavalo zajedno sa Jerebić-selom i Petravcem jednu sučiju, te iste godine »braća Cerovčaki, Jerebići i Petravići jedno stanovito spravišće općinsko vučiniše«, na kojem raspravljahu o troškovima učinjenim u interesu njihove općine.[9] Protiv Prusa god. 1758. vojevali su četvorica iz Cerovskog vrha.[10] Popis plemića turopoljskih od god. 1782. nabraja ova imena u Cerovskom vrhu ili Cerovskom brdu: Bernić, Belovar, Busak, Cerovski, Dorotić, Feljan, Galović, Gerdenić, Hačić, Juratović, Kosić, Lendarić, Oblić, Petravić, Spudić.[11]

[1] III. 84.
[2] III. 162.
[3] III. 259.
[4] III. 314.
[5] III. 378.
[6] III. 440.
[7] IV. 24.
[8] IV. 131.
[9] U škrinji sučije Cerovski vrh.
[10] IV. 299.
[11] IV. 314.—328.

Danas čini Cerovski vrh sa Jerebićem jednu zasebnu turopoljsku sučiju.

Cvetković brdo, nekoč Vojnošec.

Najskrajnje je selo na južnoj medji plemenitog kotara turopoljskog Cvetković brdo, nekoč (do XVII. vijeka) nazivano Vojnošec. Spada medju veća turopoljska sela, i broji po šematizmu zagrebačke biskupije god. 1909. 240 katoličkih duša. Ono se rasprostrlo na brdu, kojega je najviša točka mjesta, gdje stoji kapelica sv. Roka, visoko 168 met.

Do u XVII. vijek nazivlju stara pisma ovo selo: Woinosecz, Woynosech, Woynosecz, Woynowschy, Woynoscz, Woynosczy, Woyenoscz, Woynoscz, Wynocz. Dočim od polovine XVII. vijeka redovno ga zovu Czuetkoich Werch, Czuetkouicha Verch, Czvetkovichevo brdo. Ime je dobilo po plemićkoj porodici Cvetkovića.

Ime tomu selu potječe od imena Vojn, koje u listinama turopoljskim često susrećemo. Tako god. 1454. i 1455. bio je županom turopoljskim Tomaš sin Pavla sin Grgura sina Vojna iz Vojnošca.[1] Dakle taj pradjed Tomašev živio je negdje oko polovine XIV. vijeka. Po ovom Vojnu dobilo je selo Vojnošec svoje ime. Prvi put ali, što se spominje to selo, jest god. 1427., kad se medju ostalim mirovnim sucima turopoljskim navodi i Grgur sin Ivana iz Vojnošca (de Woynosecz).[2] God. 1458. spominje se u Vojnošcu Simon sin Kirina sina Turkova.[3]. U jednom popisu Turopoljaca iz konca XV. vijeka nalazimo ubilježena ova imena vojnošečkih zitelja: Cvetković i Krušlević.[4] Sve do godine 1520. ne spominju nam listine Vojnošec, a tada se tamo spominje Marko Sušić.[5] God. 1549. spominju se u Vojnošcu porodice Cvetković i Šantorić,[6] pak i Grdenić,[7] 1551. Cvetković i Šantorić.[8] Prigodom obnove bratstva turopoljskog god. 1560. zastupahu selo Vojnošec Antun Klačić, Martin Cvetković i Matej Šantorić,[9] a u kra-

[1] I. 315. 316. 318. 320. 322. 325. 326. 327. 330. 335. 336.—339.
[2] I. 202.
[3] I. 386.
[4] III. 556.
[5] II. 426. God. 1558. spominje se i Martin Vusbanić (Wsbanych) Sušić. III. 522.
[6] III. 162. 179. 183.
[7] III. 193.
[8] III. 236. 259. 271. 278.
[9] III. 440.

*

ljevskoj darovnici za Turopolje od iste godine navodi se Martin Cvetković kao pretstavnik sela Vojnošca, dočim u uvodnom nalogu na zagrebački kaptol ubrojen je ovaj medju Jerebičane.[1] U ponovnoj novoj darovnici iste godine 11. maja navode se pretstavnici za Vojnošec: Martin Cvetković i Petar Šantorić.[2]

God. 1561. držali su Vojnošec plemići Cvetkovići, Šantorići i Klačići, a poimence Martin Cvetković i njegovi sinovi Stjepan, Gašpar, Mihalj, Matej i Pavao, pak Toma i Ivan Cvetković njegovi stričevići, te Petar, Matej i Toma Šantorić i Antun Klačić braća plemenska i sudiona (fratres generationales et condivisionales) spomenutoga Martina Cvetkovića. Svima ovima izda rečene godine 20. maja u Ebersdorfu kralj Ferdinand I. novu darovnicu za Vojnošec sa svim tamošnjim plemićkim kurijama i pripadnostima, te naloži zagrebačkom kaptolu, da ih uvede u posjed. To je kaptol proveo 14. maja iste godine po svom izaslaniku kanoniku Martinu Kuštrecu Ivanićanu, te banskom izaslaniku Nikoli Impriću Jamničkom, a u prisuću mnogobrojnih susjeda, od kojih nije nijedan prigovorio,[3]

God. 1632. spominje popis plemićkih kuća turopoljskih u Vojnošcu ova imena: Cvetković, Koztes, Kljačić, Magičić, Stepanić.[4] Po porodici Cvetković, koja bijaše najmnogobrojnija u Vojnošcu, skoro dobi Vojnošec ime Cvetković vrh, a napokon Cvetković brdo. I još godine 1749. nalazimo — skroz osamljeno — da pisma spominju to selo pod imenom »Cvetković brdo ili Vojnošec.«

Pod imenom Cvetković vrh spominje se to selo prvi put god. 1645., a to je u popisu kuća plemića turopoljskih; tu se naročito navodi »Vojnošec inače Cvetković vrh.«[5] Cod. 1667. bilo je u Cvetković vrhu 16 plemićkih kuća.[6] God. 1758. pošlo je 4 plemića iz Cvetković brda u rat protiv Prusa.[7] Prigodom popisa plemića turopoljskih god. 1782. spominju se u Cvetković brdu: Cvetkovići, Klečići (Klešići, nekoč Klačić) i Magečići.[8] U ustanku god. 1809. protiv Franceza sudjelovalo je 6 momaka iz Cvetković brda.[9]

[1] III. 449. 450.
[2] III. 459. 463.
[3] IV. 4. 10.
[4] IV. 131.
[5] IV. 136.
[6] IV. 151.
[7] IV. 299.
[8] IV. 314. 341.
[9] IV. 427.

Cvilkovo.

Sela toga imena nema više danas. Stajalo je uz potok Ratkovac, medjašeći sa posjedima Prvonožčana. Drži se, da je stajalo na onom mjestu, gdje se još danas nalaze podivljale šljive nekadašnjih šljivika.

Od najdavnijih vremena posjedovao je rod Jerebića posjed Cvilkovo kao svoju djedovinu i plemenštinu. Nije to bilo u starije doba nikakvo selo, već tek naselak možda jedne porodice, ali bijaše skupni posjed cijelog roda. Prvi put se taj posjed spominje godine 1495. Te bo godine zamolio je rod Jerebića, koji bijaše već tada zastupan sa više porodica,[1] kaštelane lukavečke Ladislava i Andriju iz Šumoga, te Benka Velikomlačanina, župana turopoljskog, da im opet doznače polovinu posjeda Cvilkova, te njegove stare djedovine. U tu svrhu izaslani su ovamo sa strane stola suda turopoljskog Gal Peturčević, Stjepan Devanić iz Lužja i Valentin Tropšetić iz Lukavca. Ovi su na licu mjesta uveli rod Jerebića u posjed polovine Cvilkova. Taj posjed ležao je tada uz Ratkov potok i uz posjed plemića Prvonožčana sa sjeverne strane. Sredinom tog posjeda proticao je potok Suha Lučilnica. Medje bijahu nadalje tom posjedu zemlje gustilničke i potok Hrečin.[2]

Na molbu Andrije Kovača i Jakoba Gerdenića iz Jerebića prepisao je tu ispravu kaptol zagrebački god. 1515.[3]

Čini se, kao da se Cvilkovo nije nikada razvilo do sela, već je bilo samo naselak, te je kašnje tamo nastavala porodica Opatić, koja se onamo nastanila iz Jerebića. U darovnici kralja Ferdinanda I. od god. 1560. za Turopolje, spominje se i posjed Cvilkovo, a kao ovlaštenik na taj posjed Šimun Opatić,[4] sin Tome sina Vrbanova sina Pavlova, dakle potomak onog Opatića, koji je god. 1495. uveden bio uz ostale u posjed Cvilkova.

Pod konac XVI. vijeka, opustjelo je Cvilkovo, za cijelo uslijed turskih provala. Otada se već ne spominje kao prebitavalište. Ime tomu selu sačuvalo se do danas u imenu brijega »Cvilkova«, koji je na pol spadao selu Gustelnici i Jerebiću.

Donja Lomnica.

Uz Mraclin je Donja Lomnica najveće selo turopoljsko. Pribralo se na obje obale potoka Lomnice. Onaj je dio sela na lijevoj

[1] Vidi članak o Jerebiću.
[2] II. 158. 159.
[3] II. 339.—340.
[4] II. 160., opaska. III. 459.—466. IV. 2. 3.

obali daleko veći od onoga na desnoj obali. Tu je i kapelica sv. Triju kralja sa crkvenom kućom i školom. O toj kapelici govorit ćemo u posebnom odsjeku ovog djela. Bliže do potoka stoji stari drveni dvorac, gradjen na kat, svojina plemićke porodice Modića (Mudića), koja starinom potječe iz Velike Mlake. Nedaleko dvora prema kapeli stoji najstarija kuća turopoljska zadruge pl. Arbanasa. Visoki njezin slamnati krov jedini je te vrste u Turopolju; zadruga Arbanas broji do 30 domara. Osim ove još su samo dvije zadruge u Donjoj Lomnici. I ostale kuće u Donjoj Lomnici većim su dijelom natkrite slamom, a gotovo sve su prizemne. Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Donja Lomnica 1111 katol. duša.

Stara pisma spominju Donju Lomnicu raznoliko: Dolnja Lomnica, Also Lomnicza, Major Lomnicza, Velika Lomnicza, Inferior Lompnicza, Lomnica nobilium Campi.

Donja Lomnica, kao i Gornja Lomnica dobila je svoje ime po potoku Lomnici, što teče kroz isto selo. Ime »Lomnica« za vode je jako običajno u Slavena. Izvodi se od glagola »lomiti«, te označuje svojstvo vode, da »lomi«, dakle vodu brzu, plahu. Ime ovoga potoka Lomnice spominju nam sačuvani pisani spomenici već god. 1217.[1]

Prvi put nam sačuvana pisma spominju selo Donju Lomnicu (Lomnicha) god. 1279. Bez dvojbe je Donja Lomnica starije obitavalište od Gornje Lomnice. Spomenute godine 1279. živili su u Donjoj Lomnici Pavao i Daslav sinovi Oporovi, Pavao, Blaž i Marko sinovi Vida, Stjepan sin Vukonje, a po svoj prilici bili su Lomničani i Tvrtko sin Radovanov, Veliša sin Petrov, Izak sin Dešin, Toljaš sin Radučev, Jakob sin Vukoslavov, Čur sin Prvošev, Obrad sin Nezda, Vukša sin Supislavov i Vahčić sin Martinov. Pavao Oporov prodao je te godine svoje posjede u Kostanjevcu Pavlu Vidovom, a Topolovac Stjepanu sinu Vukonje. Pisma, koja nam to bilježe,[2] vrlo su zanimiva poradi svojih ispravaka, što su učinjeni za cijelo odmah u kancelariji zagrebačkog kaptola, koji ih je i izdao. Obje listine prvobitno označivahu Lomničane kao »čuvare grada Zagreba« (vigiles castri Zagrabiensis), što je ispravljeno u »jobagioni polja zagrebačkoga« i »plemići polja zagrebačkoga« (iobagiones, nobiles Campi Zagrabiensis). Ova nas činjenica sve nehotice dovodi do zaključka, da je valjda kaptol stavio u listinu staru oznaku za Lomničane, dakle, da su Lomničani nekoč bili čuvari (vigiles) grada zagrebačkog, od kojih su postali »joba-

[1] Smičiklas, Codex dipl. III. 159.
[2] I. 33. - 36.

gioni«. Bila je dakle nekoč služba njihova držati stražu u zagrebačkom gradu.

Od ovog vremena skoro sto godina ne spominju pisma Donju Lomnicu. Lomničani sačinjavahu posebnu plemenitu rodnu zajednicu (generatio Lomnycha). God. 1373. spominju se pripadnici plemenitog roda lomničkog: Egidij sin Stjepanov, Ivanko sin Ivanov, Stanko sin Vukov. Izmedju ovih te pripadnika roda Vukomerova (Vukomerići) nastala je ozbiljna raspra o medjama njihovih posjeda. Ova se svrši tako, da su se bratski sporazumili i zamolili zagrebački kaptol, da izašalje svog povjerenika, koji bi te medje uredio. Kaptol

Plemićka zadružna kuća pl. Arbanasa u Donjoj Lomnici.
Najstarija turop. plemićka kuća.

izašalje svog kanonika Ivana brata Pavla kanonika pojca, koji je obišao medje i točno ih ustanovio u prisuću prućih se stranaka.[1]

Pod izmak XIV. vijeka nastadoše velike medjašne pravde izmedju Lomničana i gradjana zagrebačkih. Radilo se najme o medjama Petrovine, posjeda zagrebačkih gradjana. God. 1395. bila je ophodnja ovih medja, koju je obavio zagrebački kanonik Toma. Medja Donje Lomnice (prema Petrovini) počimala je na potoku Črncu, tekla uz crkvu sv. Petra do potoka Lipovčine, prelazila taj potok i išla do

[1] I. 91.—93. Sravni tijek medja u članku »Vukomerić«.

potoka Črnca i ceste, koja je vodila u Kravarsko i dalje uz razno drveće do potoka Hramečine.[1]

God. 1415. živila je u Donjoj Lomnici plemenita porodica Vrad,[2] a god. 1418. Puleč i Vrdug.[3] Iste god. 1418. spominju se u Donjoj Lomnici plemići Tomaš i Stjepan sinovi Ivana sina Lektora sina Ivanova. Taj Lektor je predj porodice Lektorić, koja još i danas žive u Donjoj Lomnici.[4]

God. 1428. spominju se u Donjoj Lomnici slijedeća plemenita porodična imena: Begović, Terčlević, Kobolt,[5] a god. 1447. i 1449. Svašt, od koga potječe porodica Svaštović, Gjungić, Majhenić, Ferčić, Kuščić, Petrić, Petruščić, Šatrić. Svašti se spominju već i g. 1412.[6]

U Donjoj Lomnici rodio se prvi Turopoljac, koji se istaknuo kao rodoljub, dobrotvor i odličnik. Bio je to Franjo sin Ivana sina Ivanova. Koje se godine rodio, ne znamo. Isto tako ne znamo, gdje je učio i svršio bogoslovne nauke. Možda u Zagrebu, a možda i gdje u Italiji. Godine 1428. bio je već zagrebačkim kanonikom pojcem »succentor«.

Ove iste godine porodila se razmirica izmedju Donjo-Lomničana i kanonika Franje poradi njegove šume u Kostanjevcu. Lomničani su tvrdili, da oni imadu pravo na tu šumu. Ovu pravdu sudio je biskup zagrebački Ivan Alben, koji prepornu šumu dosudi kanoniku Franji. Po nalogu biskupovu uveden je kanonik Franjo u posjed Kostanjevca i tamošnje šume po kanoniku Gjuri Moravečkom, Vitku prokuratoru biskupske kurije i turopoljskom županu Stjepanu sinu Petkovom.[7] Kanonik Franjo povećao je svoje posjede u Donjoj Lomnici god. 1435., kupivši za 150 for. od Vuka sina Egidija Klokoč, koga posjede, koje je nekoč imao Jakob sin Jurja Klokočkoga, kaštelan novigradski. U te posjede uveden je slijedeće godine, o čem su vrhovni župani turopoljski Mihalj sin Barnabe Odranskoga i Fabijan sin Mihalja Gornjo-Lomničkoga, te Stjepan sin Petka Lukavečkoga župan turopoljski, izdali ispravu.[8]

[1] I. 143.
[2] I. 172.
[3] I. 175. god. 1448 Vrag. I. 287.
[4] I. 177. 178. Kad sam sabirao gradju za Povjesne spomenike Turopolja, uskratila je ova porodica uvid u svoja pisma. Za cijelo ima vrijednih isprava ne samo za genealogiju svoju, već i za povijest Turopolja.
[5] I. 215. 223.
[6] I. 169. 282. 297.
[7] I. 215.—219.
[8] I. 238. 239. 247.-249.

God. 1446. prodao je Franjo svoj posjed Kostanjevec sa svim pravima i pismima Donjo-Lomničanima: Kirinu sinu Šimunovu, Marku Ivanovu, Gjuri Valentinovom, Valentinu Stjepanovu, Grguru Damjanovom, Sebastijanu Miklinovom, Pavlu Antunovom, Petru Valentinovom, Galu Gjungiću, Blažu Majheniću, Mati Petiću, Tomi Lektoriću, Stjepanu Petrovom, Nikoli Petruševom, Vrbanu Petrovom, Vrbanu i Nikoli Blaževima, Valentinu Gjurinovom, Nikoli i Valentinu Šimunovima i Valentinu Ferčiću za 200 zlatnih forinta.[1]

Plemićka kuća porodice pl. Arbanasa u Donjoj Lomnici.

Tri godine na to (1449.) prodao je opet kanonik Franjo svoj posjed u Topolovcu Donjo-Lomničanima za 27 zlatnih forinta.[2]

Po ovim pojavima sudeći, držimo, da je kanonik Franjo potomak onih Donjo-Lomničana, koji su te posjede kupili 1279.

God. 1454. spominje se kanonik Franjo prvi put pridjevkom od »Otoka« (de Otok). Nije jasno, odakle mu taj pridjev. On se i sam nazivlje »inače plemićem iz Lomnice i Otoka« (alias natione de Lompnicza et Otok nobilis), dok se u jednoj povelji župana turopoljskoga Pavla Mičevečkoga veli, da je »rodom iz Otoka, a plemić iz Donje Lomnice« (natus de Ottok et nobilis de Inferiori Lomnicza).[3]

[1] I. 281.—283.
[2] I. 297.
[3] I. 315. 405.

Čini se, da je taj Otok bio sastavni dio Donje Lomnice ili barem na teritoriju njezinom. Već g. 1444. spominje se Fabijan sin Mihalja iz Otoka, koji se i nazivlje iz Gornje Lomnice.[1] Po tom bi mogao taj Otok biti istovjetan sa Gornjom Lomnicom.

4. aprila god. 1461. boravio je Franjo bolestan na svom posjedu u Donjoj Lomnici, gdje je toga dana sastavio oporuku, koja je s kulturnog gledišta veoma važna, i koja ga odaje čovjekom osobita rodoljublja i čovjekoljublja. Zato ćemo ovu oporuku barem u glavnim tockama ogledati:

Najprije želi, da bude pokopan u koru B. D. M. u stolnoj crkvi zagrebačke Sve svoje posjede ostavlja crkvi sv. Petra u Petrovini u svrhu, da se crkva poveća. Sjetio se i svojih kmetova i siromaka. Manje zapise učini prebendarima zagrebačkim, redovnicima sv. Nikole, Andriji župniku sv. Šimuna, crkvi sv. Franje itd. Tri slike (tapete) ostavi stolnoj crkvi, a manual Kirinu župniku šćitarovačkom, novi misal, veliki kalež i brevir ostavi crkvi sv. Petra u Petrovini, jedan kalež crkvi sv. Jakoba na Gazi, a sve knjige svoje »gramatikalne, laičke, filozofske i teološke« ostavi školi (valjda sjemeništu u Zagrebu). Sve usjeve u Lomnici dade kmetovima. Za gradnju crkve sv. kralja u Zagrebu ostavi 200 for., a još za života dao je 40 for. za oltar iste stolne crkve. Izvršiteljima oporuke imenova Demetrija doktora, Matiju prepošta bijeničkoga i Franju te Demetrija prebendara.[2]

4. maja iste godine bio je kanonik Franjo u Zagrebu, gdje je pred vrhovnim županom i županom turopoljskim neke zemlje u Donjoj Lomnici darovao svom rodjaku Petru sinu Marka sinu Tome iz Šiljakovine.[3]

Iste godine 12. novembra spominje se kanonik Franjo mrtvim, i toga dana prodaše ovršitelji oporuke neke zemlje njegove, kako je to u oporuci odredio bio.[4]

* * *

God. 1467. javlja se u Donjoj Lomnici plemićko porodično ime Cankovič.[5] Popis crkvene desetine od god. 1488. zabilježio je imena tamo živućih ljudi. Spominju se porodična imena Sordić, Ivešić, Kukanić, Horvat, Hrdašić.[6] Od ovih čini se bila je samo porodica

[1] I. 239. 264.
[2] I. 399.—402.
[3] I. 405.
[4] I. 469.—411.
[5] II. 6.
[6] II. 61.

Sordić plemenita. Godine 1493. spominje se tamo po prvi put plem. porodica Derpić i Zorčić-Simonković, 1495. porodica plem. Šugoc, a 1499. plem. porodica Kušetić, Miklinec, Arbanasić (predj današnjih Arbanasa), Šatrić i Filipčić.[1]

Drugi popis crkvene desetine od 1501. bilježi opet ove kmetove: Kukuvač, Hrvatin, Jurešić, Turek, Dedić.[2] God. 1502. nalazimo tamo ova plemićka imena: Šavtović, Krupić i Vugrinec (Vugrinić, Vugrin).[3]

Treći popis crkvene desetine od god. 1503. zabilježio je ova

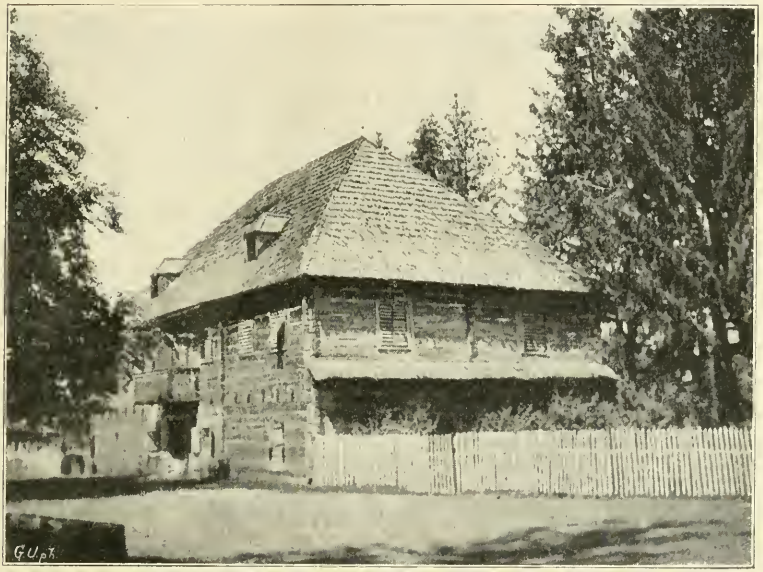

Plemićki dvor porodice Modić u Donjoj Lomnici.

imena neplemića u Donjoj Lomnici: Koganić, Kovačić, Benčić, Črne Prigorec, Jurešić, Dedin i Goli.[4] Godine 1513. spominju se tamo plemenite porodice: Vugrin, Sukčec, Filipčić, Arbanasić, Trninić i Vugrinić, a godine 1517. Devanić, Demjanković i Šimunković, godine 1519. Kušić.[5]

God. 1534. javlja se u Donjoj Lomnici porodica Zorčec,[6] kasnije Zorčičeк zvana, a god. 1538. javljaju pisma prvi put plemenitu

[1] II. 111. 119. 171. 181.
[2] II. 194.
[3] II. 202.
[4] II. 215. 222. 223.
[5] II. 321. 379. 392.
[6] III. 22.

porodicu Stepanić u Donjoj Lomnici. Tom se prilikom zove Donja Lomnica »Velikom Lomnicom« (Maior Lomnicha, Lomnycza Velyka.[1] Tako ju zove i popis crkvene desetine od god. 1538., a tada nalazimo ondje porodice ovih imena: Benčec, Šatrić, Fotivec, Kolević, Gurešić, Sordić, Bedeković, Matijašević.[2] Od ovih bile su samo plemenite Šatrić, Sordić i Bedeković.

Porodice plemenite Benedikovića i Črnić javljaju se prvi put u Donjoj Lomnici god. 1542,[3] a god. 1550. plemenita porodica Benčečić,[4] koja po svoj prilici potječe od gore spomenutoga Benčeca. Porodica Klinović javlja se god. 1555.[5]

God. 1556. zadesi Donju Lomnicu težak udarac. Čopori turski provališe do Donje Lomnice, kojom zgodom izgubi plemić Stjepan Filipović sav svoj imetak, tako, da nije imao gotovo što da jede. U toj nevolji pomogao ga Benko Sartor (krojač) živežom i žitom. Za to mu je darovao jedno svoje selište s kmetom u Donjoj Lomnici.[6]

God. 1558. posvojio je Gjuro Magdalenić, vlastelin u Maloj Mlaki i Krsto Bedeković Komorski šume donjo-lomničke. U pravdi, koja je radi toga tekla, spominju se nove porodice donjo-lomničke, tako: Wlah inače Horvat, Simunković-Toljaš, Čedneković Vidanić.[7] God. 1559. javlja se opet prvi put plemenita porodica Pavko.[8]

Prigodom obnove turopoljskog bratstva god. 1560. zastupahu Donju Lomnicu plemići Petar Zorčić, Blaž Čedneković, Petar Šimunković-Toljaš, Jelena Svaštović, žena Ivana Vlaha, Stjepan Filipčić Mihalj Šatrić, Jakob Derpić, Andrija i Luka Trninić, Valentin i Stjepan Lektorić te Toma Stepanić.[9] Iste godine javlja se u Donjoj Lomnici po prvi put ime stare plemićke porodice Lektorića, koje se tada zovu i Benčečić.

Za cijelo nastojanjem Matije Slatinskoga, tog zaslužnog muža po Turopolje, dobiše god. 1560. donjo-lomnički plemići Slatinski, Arbanas, Lektorić-Klinović, Lektorić-Benčečić, Trninić, Šordić, Derpić, Stepanić, Šatrić, Filipović, Simunković-Toljaš, Petermanić-Čednek, Zorčičak-Toljaš i još neki drugi, novu darovnicu vrhu Donje Lom-

[1] III. 40. 47.
[2] III. 47. 55. 65.
[3] IV. 87. 102.
[4] IV. 224.
[5] III. 497.
[6] III. 390.
[7] III. 426.
[8] III. 440.
[9] III. 446. 458.

nice, Donjeg Obreža i Kostanjevca, koje su posjede njihovi predji držali već od davne davnine.[1]

Na početku XVII. vijeka bila je Donja Lomnica već veoma veliko selo, to nam svjedoči popis poreza od god. 1602. Taj popis sadržaje 30 oporezovanih plemića, na temelju privilegija glede plemića jednoselaca. Medju ovima nalazimo ova porodična imena: Arbanas, Stepanić, Malović, Svaštović, Piković, Šubarić, Klinović, Bartolić, Trninić, Kavranić, Supanić, Kokotović, Poldrugač (slobodnjak), Celić, Pavković, Levačić, Briglević, Janičić, Burić, Dobrinić, Medjumorac, Boltizarić, Šoštar. Najviše su plaćali poreza po 2 for.[2] Kako vidimo, medju ovima susrećemo nekoliko novih imena. Neki su ovamo došli ili se priženili iz drugih turopoljskih sela, a neki su došli i izvan Turopolja. God. 1625. javljaju se u Donjoj Lomnici uz ove gore navedene porodice još i ove: Čednković, Kovač, Fialić, Delimarković, Kranjec, Lektorić, Šabarić, Posenjak, Tretinjak, Jendrejević, Klaturić, Papićek, Valica, (Šenkovački) i Baltorić,[3] a god. 1636. porodice Malović-Hamec, Dombaj-Škripel, Pičak, Vidković-Kovač, Berdek, Čviček, Černečki, Samec, Smolković, Pavlačić, Dianežević, Fungek, Grabšelić, Krezak.[4]

God. 1667. brojila je Donja Lomnica 51 kuću, te je po tom bilo najveće selo u Turopolju;[5] godine opet 1773. bilo je ondje 59 kuća, te po tom je bilo najveće selo iza Kurilovca, koji je brojio 75 kuća.[6] Popis plemića od god. 1782. bilježi u Donjoj Lomnici 45 plemićkih kuća. Medju ovima bile su tri plemićke kurije Benka Arbanasa prije Kraljića, Petra Modića prije Stepanića i kurija Adama Arbanasa. Nova plemićka imena nalazimo medju ovima: Šalić, Modić Hrenković, Trumbetaš, Ilanić, Ivanković, Kolarić, Novak, Jakunić, Serblić, Deverić, Andrijević, Šoštarec (valjda od šoštara) i Vihlaić.[7]

Kad su god. 1796. popisivane i opisivane kuće turopoljske, brojila je Donja Lomnica 56 kuća sa pripadajućim gospodarskim zgradama. Od ovih bile su četiri plemićke kurije: Gjure Briglevića, Josipe udove Cvetković, Petra Modića i Gjure Arbanasa, 9 kmetskih kuća; u jednoj od ovih živio je plemić Pavao Smolković sa kmetskim obvezama prema Ani pl. Arbanas. Općina (communitas) donjo-lomnička

[1] III. 470.—472.
[2] IV. 88.—89.
[3] IV. 116.—117.
[4] IV. 126. 127.
[5] IV. 151.
[6] IV. 300.
[7] IV. 333.—334.

imala je tada jedan stari štagalj, a uz cestu kapelu sv. Triju kralja sa trošnim krovom tornja, zatim komoru, takodjer u vrlo lošem stanju. Bila je tamo i jedna krčma.[1]

Donjo-lomničani mnogo su sudjelovali u raznim ratovima. Tako je god. 1758. pošlo iz Donje Lomnice u bavarski rat 12, a 1809. protiv Franceza 15 momaka.[2]

Danas žive u Donjoj Lomnici slijedeće plemićke porodice: Arbanas, Klafurić, Stepanić, Lektorić, Trumbetaš, Janečić, Zordić, Briglević, Kolarić, Rinković, Krznarić, Dianežević, Šoštarec, Deverić, Abramović, Smolković i Jakunić.

Donji Lukavec.

Južno gradu Lukavcu, tik do obronka Vukomerićkih gorica, a uz potok Lukavec, pružilo se malo seoce Donji Lukavec. Cijelo seoce poredalo se u glavnom uz desnu obalu potoka, te se prema istoku oteglo gotovo do ušća potoka Jezero u Lukavec. Prijedjel oko tog sela bio je nekoč vrlo močvaran. Pogled na selo iz grada Lukavca, prikazuje ugodnu sliku. Izmedju voćaka, proviruju drvene slamom natkrite kuće, kojim pozadinu čine Vukomerićke gorice. Po šematizmu zagrebačke biskupije od g. 1909. broji Donji Lukavec 125 katol. duša.

U starim spisima razno je pisano ime toga sela: Lokavecz Lukawech i Lukawcz i t. d., da što sa pridjevom »Also«, »Inferior«, a često samo Lukavec bez pridjeva.

Nema dvojbe, da je to selo kao i Gornji Lukavec dobilo ime po potoku Lukavcu. I položaj obih sela odgovara imenu. Ime »Lukavec« ili »Lokovec« nastalo je od imenice »luka«, koji se naziv vrlo mnogo rabi za zemlje, koje se steru uz vode.

Prvi put što se Donji Lukavec spominje u sačuvanim pismima jest god. 1363. i to pod imenom »Lokauč« (Lokauch) bez pobliže oznake. Spominje se tada Stojko sin Devanov i Mikec sin Mikša iz Lukavca.[3] Po što se pako prvi put spominje pod imenom Donji Lukavec tek god. 1412.,[4] a istodobno tek prvi put Gornji Lukavec možemo zaključiti da je Donji Lukavec stariji od Gornjega.

Mikec sin Mikše rodio sina Nikolu, a ovaj Gjuru. Već Nikola se zove prezimenom Mikšić, i on je početnik odlične turopoljske porodice Mikšić, koja pripada rodu Levča (generatio Lewcha). Sin

[1] IV. 374.—381.
[2] IV. 299. 427.
[3] I. 76.
[4] I. 166.

Nikole bio je Gjuro Mikšić. On, te Vuk sin Ladislava i Grgur Stanilović, svi od roda Levčina, pak rodjaci i braća njihova dobiše god. 1412. novu darovnicu od kralja Sigismunda za Donji Lukavec. Po nalogu kraljevom uvede ih iste godine u ponedeljak poslije Margaretinja, kaptol zagrebački u posjed Donjeg Lukavca bez prigovora susjeda i medjaša.[1]

Dakle Mikšići i Stanilovići najstarije su nam poznate obitelji u Donjem Lukavcu.

God 1428. naloži kralj Sigismund kaptolu zagrebačkom, da obidje medje Donjega Lukavca, i da tako omedjašeni posjed ponovno uruči plemenitima Dionizu sinu Jurja Mikšića, te Vidu, Vuku i Grguru Staniloviću. To učini kaptol po svom izaslaniku Ivanu arcidjakonu kalničkom i kraljevskom povjereniku Nikoli sinu Egidija iz Vel. Mlake. Tom omedjenju i uvedenju prisustvovahu mnogi susjedi i medjaši. U tijeku medjašnjih naziva spominje se: Kraljičino brodišće Gornji Lukavec, Menje mokrice glava, potoci Pešćenjak, Rakitovica, Lomnica, Lukavec i Dobova mlaka, medja Purdlevskameja (do Gor. Lukavca), Staro brodišće, Bok, Lužec, Mali Obrež, te razne ceste, putovi i drveće.[2]

God. 1453. javlja se u Donjem Lukavcu porodica Hrvatić (Nikola si Tome), koja bijaše u srodstvu sa Mikšićima, a god. 1456. još i porodica Poznanović. Ta se porodica tamo spominje još 1464., god. 1466. javlja se tamo porodica Pervošev,[3] a 1467. Petnščević.

Izmedju god. 1474. i 1479. sagradiše Turopoljci u Donjem Lukavcu svoj grad, o kojem se govori u posebnom poglavlju.

Porodica Mikšić bila je uz Staniloviće najrazgranjenija u Donjem Lukavcu. God. 1492. izdao je herceg Ivan Korvin novu darovnicu braći Pavlu, Nikoli i Andriji Mikšićima za Donji Lukavec.[4]

U kraljevskoj darovnici za Turopolje g. 1560. spominje se Donji Lukavec, a kao pretstavnici ovlaštenika Gjuro Mikšić i Jakob Stanilović.[5]

Najvažnija za cijelo bila je u Donjem Lukavcu uz Staniloviće porodica Mikšić. Kad je ono od polovine XVI. vijeka tekla pravda izmedju općine turopoljske i porodice Nadažda radi grada Lukavca, osobito su pomogle listine od god. 1412. i 1428. izdane Mikšićima i Stanilovićima vrhu Donjeg Lukavca, jer je na temelju ovih god. 1582. ban

[1] I. 166. –170.
[2] I. 220. –221, 223.—226.
[3] I. 306., 365., 427. 455.
[4] II. 85.
[5] III. 448.—449. 458. itd.

Krsto Ungnad dosudio Stjepanu Mikšiću i suposjednicima njegovim Donji Lukavec, a po tom da što i grad.[1]

Pod konac XVI. vijeka i na početku XVII. držala je porodica Hada u Donjem Lukavcu posjede. Ova porodica došla je ženidbom sa Slatinskima do tih posjeda.

God. 1600. spominje se tamo porodica Geršetić, 1625. Kovačić Vagić, Vinović, Stepko-Vinović.[2]

God. 1667. bilo je u Donjem Lukavcu 14 kuća.[3]

Donji i Gornji Lukavec poslao je god. 1747. u Bavarsku 3 vojnika, a god. 1758. protiv Prusa nijednoga.[4]

God. 1773. bilo je u Donjem Lukavcu 14 kuća, a popis plemića od g. 1782. pobilježio je u Donjem Lukavcu tri plemićka dvora: Josipa Ivana i Nikole Mikšića te Stjepana Galjufa, dvije kuće Vagića i po jednu Stanilovića, Svaštovića i Ladišića. Kad je pako god. 1796. popisano Turopolje bilo je u Donjem Lukavcu 14 kuća, i to dva dvora jedan Josipa Mikšića, a drugi gotovo razvaljen Ivana Nep. Zdenčaja, 6 plemićkih i 6 neplemićkih kuća. Medju plemićima nalazimo nova imena: Trumbetaš i Zdenčaj.[5]

Dragonožec.

Pod imenom Dragonožec razumjevamo dva sela: Donji Dragonožec i omanje selo Srednji Dragonožec. Donji Dragonožec raskrilio se izmedju sela Markuševca i Trpuca na jugozapadnom vrhu Cerja (196 m.), dok je Srednji Dragonožec nešto dalje u Vukomerićkim goricama prikupljen na zaravanku kose, koja se otežе prema selu Lipnici. Kuće su drvene i natkrite slamom. Po šematizmu zagreb. biskupije g. 1909. broje oba sela 588 katol. duša. U starim pismima razno je pisano ime tog sela: Dragonosech, Dragonschy, Dragonoscy, Dragonoszy, Dragonosd, Dragwnosych, Draghonosch, Dragonoscz, Dragonosy, Drakwsewcz, Dragonosczi, Dragonowcz, Draghonosowcz itd.

Odakle izvodi ovo selo svoje ime, nije nam najjasnije. Moguće je, da se nazivlje po kojem Turopoljcu Dragošu, Dragovanu, Dragylu, Draguslavu, koja imena susrećemo u XIII. i XIV. vijeku u Turopolju. Sličnog imena sela Dragonoš imamo još i kod Samobora u općini Podvrh, gdje se nalazi i brijeg Dragonožec, koji se već polovicom

[1] IV. 41. Sravni članak o gradu Lukavcu.
[2] IV. 71. 116. 127.
[3] IV. 151.
[4] IV. 289. 298.
[5] IV. 336. 406.—408.

XIII. vijeka spominje pod imenom »Dragonis«. Makar, da je za cijelo Dragonožec vrlo staro mjesto, ipak ga sačuvana pisma spominju tek god. 1427., i to onom zgodom, kad su neki plemići iz Gornje Lomnice izdali pismo Filipu sinu Radena iz Dragonožca, te Pavlu, Dionizu, Petru, Jurju, Valentinu i Benku sinovima rečenoga Filipa, kojim im potvrdjuju, da su pružili zadovoljštinu za umorenog Marka Crnca iz Gornje Lomnice.[1] God. 1446. spominju se u Dragonožcu sinovi gore-spomenutoga Filipa, Pavao, Benko, Valent, Janž i Juraj Radenić, pak Petar sin Mirka, Gjurek i Simon te Pavao sinovi Gjurkovi.[2] Od ovoga Gjureka i Radenića, potiču potonje istoimene porodice (Radenić, Gjurak-Gjuraković). God. 1459. izrično se Dragonožec nazivlje selom, i to u popisu desetine zagrebačke biskupije. Tom zgodom se navode slijedeća imena žitelja u Dragonožcu: Hajzur, Homridalić, Mekojedić, Hrvat (Crouatus), Havidić, Heldrušić.[3] U jednom opet popisu iz konca XV. vijeka spominju se ove porodice u Dragonožcu: Heldrišići, Selčići, Radenići i Mekojedići.[4] God. 1520. spominju se u Dragonožcu plemići: Radonići, Havidići, Pavletići i Radinići,[5] a god. 1526. javlja se tamo plem. porodica Gjuraković.[6] Iste se godine spominju prvi put i gorice oko Dragonožca (promontorium Dragonoskywerh), koje se tečajem XVI. vijeka i kašnje mnogo ističu.

God. 1550. spominju se u Dragonožcu plemenite porodice Gjurak i Heldrošić (Heldrušić). Prva bijaše srodna sa Radenićima i Havidićima (stričevići).[7] God. 1560. pridolaze Brebrići i Celići, koji uz Havidiće i Radeniće zastupaju svoje selo kod obnove turopoljskog bratstva, dočim u kraljevskoj darovnici izdanoj iste godine za Turopolje navodi se samo Martin Radenić, Stjepan Havidić, Simun Celić i Petar Brebrić, kao predstavnici sela Dragonožca.[8] Kako iz potonjih spisa razabiremo, iza polovine XVI. vijeka nestaje u Dragonožcu porodice Heldrišić, ali se za to u XVII. vijeku javljaju nove. Popis od god. 1632. navodi ove porodice: Brebrić, Lončarić, Peček, Krznar, Vudrešić, Pavlek, Gjurak, Lukinić, Svinjarić-Skenderović, Radenić, Kovačić, Franetić, Bedeković, Ferljan-Korenika i Mikšić.[9] Vidimo da se

[1] I. 202.
[2] III. 357.
[3] I. 394.
[4] II. 542.
[5] II. 426.—428., 432.
[6] III. 542.
[7] III. 213. 214. (440).
[8] III. 440. 449. 459. 463.
[9] IV. 129.

ovamo doselile neke turopoljske porodice i neke strane, koje su za cijelo primljene u bratstvo. God. 1660. javlja se amo porodica Matejšić.[1] Već god. 1667. lučilo se selo Dragonožec u Gornji i Donji Dragonožec,[2] sa 43 kuće, a kašnje pridruži se još i srednji Dragonožec. God. 1749. bilo je u Dragonožcu (sučija) 56 kuća (sudac Juraj Bartolčić),[3] a prema tomu bijaše to selo najveće u turopoljskom Vrhovlju. Godine 1758. vojevalo je iz Dragonošca 14 momaka protiv Prusa.[4] Iza Mraclina i Laza, koja oboja sela postaviše 16 momaka, najviše je Dragonožec poslao svojih ljudi u boj. Popis plemića turopoljskih od god. 1782. navodi u Gornjem Dragonožcu porodice: Bartolić, Markulin, Terputec, Havidić, Maretić; u Srednjem D. Bukovčak, Cerovski, Crniluk, Pucko, Radenić, Skenderoviće, u Donjem Dragonožcu: Brebrići, Cerovski, Grubači, Gjuraki, Horvati, Jančetići, Kernijevići, Petravići.[5]

Dubranec.

Najveće selo turopoljsko u Vrhovlju je Dubranec. Ono je kao župno selo upravo središtem života u Vrhovlju. I pogledom na sajmove, koji se tamo obdržavaju, znamenita je točka u gospodarskom životu ne samo Vrhovlja već i cijelog kraja, naročito kravarskog i pisarovinskog. Dubranec sastoji od triju skupina kuća. U skupini, što se pribrala uz glavnu cestu, stoji na najvišoj točki župna crkva B. D. M. snježne (210 m.). Ispod crkve i na zaravanku nalazi se sajmište, niže dolje zidani prizemni župni dvor, a nešto dalje na kat gradjena drvena škola. Izmedju ove skupine u jarku, tik do podnožja brijega Dugoga vrha pribrale se ostale dvije skupine i to uz potočić Rečin, što no izvire izpod Čubačke i teče smjerom prema jugu. Na zapad Dubrancu je selo Vukomerić sa k njemu spadajućim skupinama kuća: Malovci i Pavlečić. Jugoistočno je malo selo Gustilnica sa lijepom drvenom kapelom. Po šematizmu zagreb. biskupije g. 1909. broji Dubranec 492 katolika i 2 židova. Kuće su sve drvene natkrite slamom ili crijepom.

Položaj tog sela je svakako najromantičniji u cijelom Turopolju. Prekrasan pogled na selo pruža se sa ceste ispod brijega, na kojem je nekoč stajala prastara crkva sv. Katarine (230 m.). Isto tako pre-

[1] IV. 536.
[2] IV. 151.
[3] IV. 291.
[4] IV. 299.
[5] IV. 314. 328.

krasnu sliku Dubranca vidimo s brijega (205 m.), na kojem stoji gustilnička kapela. Taj krasan pogled na Dubranec prikazuje priložena slika.

U starim pismima razno se piše ime toga sela. Najstariji je naziv »Brdo sv. Kate«, (Montes s. Catharinae) onda Dobranych, Dobranczy, Dobranchy, Dobranychy, Dobranich, Dobryanczy apud s. Catarinam, Dobrancz, Dobrancz Zenth Kathalyn, Sancta Catharina Dubrancz. i t. d.

Crkva svete Kate u Dubrancu stajala je tamo već daleko prije, nego li je to mjesto dobilo ime Dubranec. Stajala je iznad Dubranca sjeverno na brdu, koje spomenusmo. Cijeli prijedjel u brijegovima

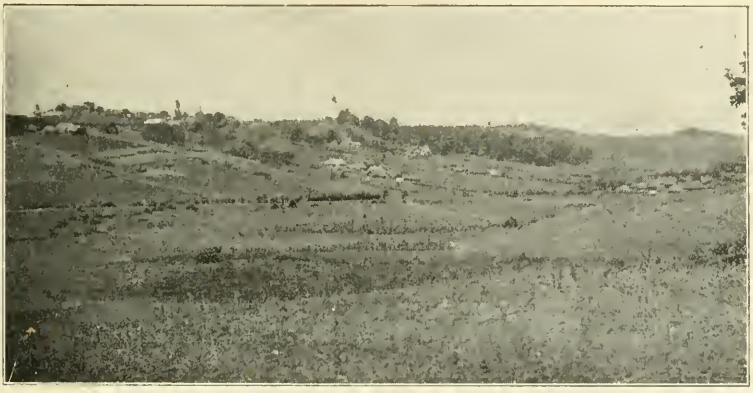

Dubranec.

oko crkve sv. Kate zvao se je »Brda sv. Kate« (montes s. Catharinae). Kad je crkva sv. Kate sagradjena ne znamo, ali nam je poznato, da je već godine 1334. opstajala kao župna.[1] God. 1343. prvi put nam se spominju vinogradi oko sv. Kate, i to onom zgodom kad je Matej sin Matije sa sinovima svoga brata prodao veliki svoj vinograd na brdu sv. Kate Marku sinu Stanomira i njegovoj ženi Luciji za 4 marke.[2] Zemlje oko sv. Katarine držali su još i Ivko te Ivša sinovi Dobrana, pak Petar sin Erikše od plemena Črnoslavova. Ovi sklapaju god. 1357. pred zagrebačkim kaptolom nekakav ugovor glede posjeda Črnoslavdola.[3] Još danas nas naziv Črnoslav-Skupna draga kod Dubranca sjeća na Črnoslava i njegove posjede Črnoslavdol. Nema dvojbe, da su spomenuti sinovi Dobranovi držali zemlje

[1] I. 51. Pobliže o toj crkvi i župi govorit će se kasnije.
[2] I. 55.
[3] I. 73.

baš na onom mjestu, gdje danas stoji Dubranec, jer po ovom Dobranu prozvano je to selo, koje se u starije doba zvalo i »Dobranići«, kako ćemo niže spomenuti.

Za daljne neke posjednike na brdima sv. Kate doznajemo iz isprave godine 1379., koja nam je zabilježila, da su tada Rade sin Rodmanov, Ivan sin Petrov, Luka sin Hotnov dijelili svoju tamošnju djedovinu. Kao medjaši tih posjeda spominju se sinovi Vukomera i Prvoša te javna cesta. Spominje se i vrh Kalebin, te Lazina i Lužje u polju što su rečeni takodjer dijelili.[1] God. 1450. spominje se Duko i Črnec sinovi Pavka od sv. Katarine (de montibus s. Catarinae).[2]

Već polovinom XV. vijeka ističe se u listinama kasnije dobro poznata razdioba Turopolja u »Polje« i »Vrhovlje«. Tako se godine 1455. izrično navodi »cijela općina svih plemića toli rečenoga polja zagrebačkoga koli brijegova svete Katarine djevice i mučenice Krista, u selima kojeg mu drago imena, toli u istom polju zagrebačkom koli na rečenim brdima rečene sv. Katarine djevice nalazećim se imajućih se i stanujućih«.[3]

Pod imenom »Dobranići« prvi put se to selo spominje godine 1455. Stanovnici toga pripadaju »plemenu Dobranića« i nazivlju se »plemići Dobranići« Iste godine spominju pisma 27 imena živućih plemića u »Dobraniću« od kojih veći dio potiče izravno od Ivše i Krikše (Eriksa), koji su živili g. 1357. Već tada ondje se spominju neka porodična imena »plemena Dobranića«, a naročito Kušević (Mato sin Kuše), Gerdak (Vrban sin Grgurov), Benček (Benko sin Benka) Ivojići i Tome Vram sin Nikole. Ove najme g. (1455.) primili su plemići iz »Dobranića« u svoje bratstvo Benka iz Kraljevca, tada suca kotara (provincije) medvedgradskog, i ženu mu Elisabetu kćer Tome Vrama sina Nikole unuka Dobranova. Dali su im takodjer jedno selište u Dobraniću, te zemlju Gnojnicu i oranicu uz Gnojnicu u Dobraniću, kojoj bijahu medjaši plemići Ivojići i potok Črnoslav; za tim dadoše im još jednu sjenokošu. Dadoše im napokon i pravo, da si mogu gdje god hoće izabrati od zajedničkog zemljišta, najme od dijela, koji je pripadao pokojnom Tomi Vramu.[4]

Popis desetine crkve zagrebačke od godine 1459. zabilježio je više imena žitelja dubranečkih: Andriju Valekovića, Malca Tomkovića, Grdaka, Antuna Benčeca (Benček), Mirka i Andriju Benkova.[5] Tom

[1] I. 102.
[2] I. 298.
[3] I. 339.
[4] I. 349.
[5] I. 394.

se prilikom spominje i župa sv. Kate. Kašnje se opet u Dubrancu ističe naročito porodica Kušević.[1] God. 1546. javlja se u Dubrancu plemenita porodica Sesekovići, a naročito Ivan Sesekovići, koji još uz dvojicu ulaže pred kaptolom zagrebačkim prosvjed protiv nasilja ljudi Nikole Zrinskoga.[2] Godine opet 1549. spominju se uz Kuševiće Katičići i Kelekovići,[3] a od g. 1550. Fočići.[4] Polovinom XVI. vijeka gotovo se redovito zove ovo selo »Dobranec sv. Kata« (Dobrancz s. Cathalin).

Prigodom obnove turopoljskog bratstva god. 1560. zastupahu selo Dubranec: Petar i Matej Kuševići, Benko Krpić, Marko Kelekovićte Juraj i Bartol Krpec (Liz), a u kraljevskoj darovnici za Turopolje navodi se pretstavnikom za Dubranc (Dobrancz Zenthkathalyn) Petar Kušević.[5] Veći broj imena Dubrančana navodi nam popis plemića turopoljskih od god. 1636. U tom popisu nalazimo imena Kos, Ceković, Kerpeč, Kravarščan, Fočić i Jurkas.[6]

Oko god. 1650. iznova je pokrivena crkva sv. Kate u Dubrancu a tomu je mnogo pomagao Nikola Stančević iz Torčeca kod Vukovine.[7]

God. 1667. bilo je u Dubrancu 20, a 1749. 19 kuća (sudac bio je Mihalj Krpec).[8] U boj protiv Prusa poslao je godine 1758. Dubranec 9 momaka.[9] Najizdašniji popis stanovnika dubranečkih pruža nam popis plemića turopoljskih od god. 1782. Tada nalazimo ondje slijedeće plemićke porodice: Kerpec, Vugrinić, Dorotić, Kos, Ceković, Sunec, Terputec, Fočić-Kušević.[10] God. 1809. imalo je iz Dubranca poći u ustanak protiv Franceza 8 momaka.[11]

God. 1831. podijeli kralj Franjo II. pravo obdržavanju godišnjeg sajma kod župne crkve u Dubrancu i to na dan 30. juna i 25. novembra.[12]

Od najnovijih dogadjaja dubranečkih bilježimo obnovu župne crkve, o kojoj će se još napose govoriti u ovom djelu.

[1] I. 426. III. 19. 20.
[2] III. 105.
[3] III. 162. 179. 183. 236. 259.
[4] III. 206. 307. 314. 317.
[5] III. 440. 463. IV. 2. 3.
[6] IV. 130.
[7] IV. 143.
[8] IV. 151. 291.
[9] IV. 299.
[10] IV. 339.
[11] IV. 427.
[12] IV. 446.

Gornja Lomnica.

Gornja je Lomnica jedno od najmanjih turopoljskih sela. Ono se pribralo zapadno Donjoj Lomnici nedaleko desne obale potoka Lomnice. Tik do sela, u malom perivoju stoji plemićki dvorac, nekoč svojina stare porodice turopoljske Kiševića, a poslije raznih inih gospodara. Gornja Lomnica broji po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. 93 katol. duše. Kuće su drvene. U starim pismima zove se raznim imenima: Mala Lomnica, Kiševićeva Lomnica, Felso Lomnicza, Superior Lomnicha itd.

Čini se, da je Gornja Lomnica novije selo od Donje Lomnice. Pisma nam to selo prvi put spominju god. 1402. Ali zato ne stoji, da nije starija od te godine. Te godine živili su u Gornjoj Lomnici plemeniti ljudi Črnec sin Ivčeca sina Beloševa, Klement, Grgur i Ivan sinovi Črnčevi, Jura sin Vojleča sina Beloševa, Petar, Pavao i Ivan sinovi Nikole sina Benkova. Ovi se tada pravdali radi nekog posjeda u Gornjoj Lomnici, što riješiše mirovni suci.[1] Godine 1412. spominje se Pavao Veliki iz Gornje Lomnice, premda se nazivlje i iz Dolnje Lomnice.[2] Taj je bio i županom turopoljskim.

God. 1427. bila je nastala velika razmirica izmedju Gornjolomničana i Dragonožčana. Neki Dragonožčani ubiše Gornjo-lomničana Martina Crnca. Ova razmirica uredjena je mirovnim sudom, u kojem sudjelovahu neki plemići kraljevine, Turopoljci i Dragonožčani. Krivci platiše krvarinu od 25 maraka novih kraljevskih denara čime su pružili potpunu zadovoljštinu.[3]

God. 1466. spominje se u Gornjoj Lomnici porodica Kiš sa pretstavnikom Pavlom K i š e m,[4] koji bijaše predjom potonje velike i otmene porodice K i š e v i ć a. Pavao Kiš bio je sin spomenutoga Pavla Velikoga. Taj Pavao Veliki sad se zove »od Donje« — sad opet od »Gornje Lomnice« — Ova porodica već od početka XV. vijeka nastavaše u Gornjoj Lomnici. Gašpar Kišević bio je pod izmak XV. vijeka kaštelanom lukavečkim i županom turopoljskim. On dobi od hercega Ivana Korvina novu darovnicu za svoj posjed Gornju Lomnicu god. 1492., te bude taj posjed oslobodjen od svake ovisnosti od grada Medvedgrada. Tu darovnicu potvrdi god. 1493. kralj Vladislav II. braći Gašparu i Mihalju Kiševićima.[5] Tako je evo zasno-

[1] I. 152.
[2] I. 169. 192.–193.
[3] 202.—203.
[4] I. 455.
[5] II. 84. 94.

vano vlastelinstvo gornjo-lomničko, koje je tako izlučeno od jurisdikcije turopoljske plem. općine. Po toj porodici Kiševića zove se Gornja Lomnica i Kiševićeva Lomnica, tako g. 1505.[1]

U popisu crkvene desetine od g. 1503. zabilježeno je pet kmetova u Gornjoj Lomnici, od kojih je samo jedan označen porodičnim imenom Horvatić.[2]

Godine 1506. spominje se u Gornjoj Lomnici Jakob Čednek,[3] koji je bio pradjedom odlične turopoljske porodice Čednekovića.

Polovinom XVI. vijeka zove se Gornja Lomnica naročito Kiševićevom Lomnicom (Lomnycha domini Kysewycz), a 1513. zove se i Mala Lomnica (Mala Lompnycza)[4] u opreci prema Donjoj ili Velikoj Lomnici, koja se zove i »Lomnicom plemića turopoljskih«. G. 1538. spominju se u Gornjoj Lomnici ove neplemenite porodice: Gurginić, Zobenić, Drnulić, Dermelić, Horvatić, Voknić (Vokanić), Trbušić, Dojčić, Poljak, Zerlenić i Stanković.[5] Bili su to svi kako se čini kmetovi Kiševića. U isto doba polovinom XVI. vijeka nalazimo i porodicu Stepanić u Gor. Lomnici,[6] kojoj je inače postojbina u Donjoj Lomnici. Tu se spominje god. 1550. i plem. porodica Gjungić.[7] God. 1555. spominje se, da je nekoč živila u Gornjoj Lomnici plemenita porodica Kuršić.[8]

Kad je umro (1557.) Krsto Kišević, izdao je god. 1558. kralj Ferdinand I. pak sin mu kralj češki Maksimilijan darovnicu banu Petru Erdödy-u vrhu dvora u Gor. Lomnici i vrhu posjeda u Kuču, što je spadao pod taj dvor, pak i vrhu svih Krstinih posjeda u Hrvatskoj. To je najme učinjeno kao sa ošasnim dobrom. Maksimilijan naloži odmah zagrebačkom kaptolu, da Erdödy-a uvede u darovani posjed. Kad je pako u Gor. Lomnicu došao kraljevski povjerenik Franjo Imprić Jamnički, da u prisuću kaptolskog izaslanika Matije Degca uvede Erdödy-a u posjed, prosvjedovao je protiv uvedenja špan dvora gornjo-lomničkog Gjuro Bujak u ime Marice Krmčić, Kate Kišević i u ime dvojice muških članova porodice Kišević, koji su tada boravili u Poljskoj. Bujak nije znao njihova imena. Ovi su svi po Bujaku pozvani pred bana, da opravdaju svoje prosvjede.[9]

[1] II. 191.
[2] II. 222.
[3] II. 237.
[4] III. 47. 65. 559.
[5] III. 149.
[6] III. 47. 55. 65.
[7] III. 223.
[8] III. 481.
[9] III. 397.—400.

Koji su to Kiševići bili u Poljskoj, doznajemo iz jedne isprave iz g. 1559. Bili su to Ivan Horvat stariji i Ladislav te Krsto Horvat mladji sinovi pokojnog Mihalja Horvata inače Krševića iz Gor. Lomnice. Ovi su najme pred kaptolom šipuškim opunomoćili Gjuru Mrnjavčića iz Brezovice, da ih zastupa u predmetu nasljetstva imanja gornolomničkoga.[1] Vidimo dakle, da se Mihalj Kišević izselio iz svoje postojbine valjda u sjevernu Ugarsku, gdje je on i njegovo potomstvo dobilo nadimak »Horvat«, kako je to bivalo sa svakim Hrvatom, koji se preselio u Ugarsku.

U kraljevskoj darovnici za Turopolje god. 1560. spominje se medju turopoljskim posjedima i Gornja Lomnica, dočim se napominje kao posjednica Katarina kći Mihalja Kiševića a žena Gašpara Mrnjavčića iz Brezovice.[2]

God. 1570. nalazimo u Gornjoj Lomnici porodicu Vojtošić.[3] God. 1612. držala je posjede u Gor. Lomnici Marta Vurnovečka (Urnoczy) žena Stjepana Arbanasa.[4]

U poreznim popisima od 1625. nema spomenute Gornje Lomnice.

Pod konac XVII. vijeka držao je imanje u Gornjoj Lomnici. (Ivan) Škrlec (1696).[5] Po tom imanju nosi porodica Škrlec plemićki pridjev od Gor. Lomnice.

God. 1773. brojila je Gornja Lomnica 11 kuća.[6] Prigodom popisa Turopolja 1796. bilo je tamo 11 kmetskih kuća, a tamošnji plemićki dvor (curia) bio je svojina Barbare udove Petra Škrlca protonotara hrvatskog kraljevstva. Uz dvor bile su razne prostrane i lijepe gospodarske zgrade. K dvoru spadao je novosagradjeni mlin na potoku Lomnici.[7]

Imanje i dvor u Gor. Lomnici prolazio je kroz razne ruke, dok ga napokon prije nekoliko godina ne proda porodica pl. Vernić zemljišnoj zajednici gornjo-lomničkoj.

Gornji Lukavec.

Uz cestu što vodi iz Odre prema Dubrancu, nedaleko na zapad gradu Lukavcu, raskrililo se selo Gornji Lukavec. Pokraj njega teče potok Lukavec, koji to selo sa južne strane opasava. Nekoliko kuća

[1] III. 414.
[2] III. 459. 461. 465.
[3] IV. 19.
[4] IV. 105.
[5] IV. 220.
[6] IV. 300.
[7] IV. 402. – 403.

stoji i onkraj potoka. Kuće su sve drvene, natkrite slamom ili crijepom. Neke su od ovih upravo lijepo izgradjene. Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Gornji Lukavec 373 katol. duše. Svoje ime nosi po svom položaju uz potok Lukavec, jer je prema toku ovoga gore više od sela Donjeg Lukavca, koje se poredalo nedaleko dole niže uz potok. Ime svoje izvodi kao i Donji Lukavec. U starim pismima piše se ime tog sela: Superior Lwkawecz, Felsö Lukavec, a često i samo Lukavec, pod kojim potonjim imenom razumijevaju se često oba sela Gornji i Donji Lukavec.

U koliko možemo crpsti podataka iz sačuvanih pisama, razabiremo, da je Gornji Lukavec mladje selo od Donjeg Lukavca. God. se 1412. prvi put spominje ime Gornjega Lukavca, a tad je ondje živio plemić Stjepan Pedk (Petković). To bi dakle bio najstariji nam poznati gornjolukavečki posjednik.[1] God. 1428. spominju se uz ovog još i plemići iz Gornjeg Lukavca (nobiles de Superior Lukawech), kojih se ali imena posebice ne navode.[2]

God. 1454. spominje se ovdje porodica Krznavić, a god. 1455. Jagnić. Ivan Jagnić bio je župan turopoljski. God. 1461. opet se ondje javlja porodica Stančić, i to s Gjurom sinom Benkovim, koji bijaše županom turopoljskim. Po svoj prilici došla je ova porodica iz Gornje Lomnice, gdje se već god. 1431. javlja. Opet god. 1464. susrećemo ondje porodicu Gjungić, koja takodjer potječe iz Donje Lomnice.[3]

God. 1466., u vrijeme, kad je kralj Matija Turopoljcima potvrdio dovelju kralja Bele IV. od god. 1225. živile su u Gornjem Lukavcu ove obitelji: Stanetić (možda istovjetna sa Stančić, a kasnije Staneček), Petković, Gajski, Jagnić, Volarić i Vojković. God. 1474. opet se tamo javlja novo ime porodice Gurgić. Pod izmak XV. vijeka spominju se u oba Lukavca Kuharići, Čerpšetići, Župani, Videnići (Videnovići), Ciganići i Melići. God. 1503. javlja se tamo porodica Gurginić, koja će biti za cijelo istovjetna sa Gurgićina. Polovinom XVI. vijeka spominje se tamo porodice Baloban, Cigetić, Vogrinović, Stanečak i Franetić.[4]

Prigodom obnove bratstva turopoljskog g. 1560. spominju se u Gornjem Lukavcu još i porodice Junoša-Jagnić i Stanetić uz Gjungiće, Volariće, Franiće, Videnoviće i Tropšetiće. U kraljevskoj darov-

[1] 169.
[2] I. 224.
[3] I. 320. 341. 403. 427.
[4] I. 455. 456. II. 13. 14. 41. 42. 64. 90. 167. 206. III. 87. 132. 555.—556. 378. 528. 502.

nici za Turopolje od iste godine spominje se takodjer i Gornji Lukavec, a kao pretstavnici ovlaštenika: Gjuro Volarić, Martin Tropšetić, Marko Stančić, Petar i Matej Gjungić, Blaž i Gjuro Volarić, Petar Franetić, Martin Videnović, Lovro Cigetić i Matej Jagnić.[1] God. 1570. spominje se ondje porodica Bradač-Grubišić, a 1600. Voščić, Kučin, Kolarić, Devanić, Jagnić i Dolenec.[2]

Potonje vijesti o Gornjem Lukavcu vrlo su neznatne. Godine 1782., za popisa plemića, bilo je u Gornjem Lukavcu 15 plemićkih kuća. Nova plemićka imena, što ih tom prilikom nalazimo, jesu slijedeća: Karnas, Pavišić, Pinturić, Kos, Cvetković, Sučić, Špišić, Vagić, Sedmak, Derk i Vuković.[3] Prigodom popisa Turopolja god. 1796. bilo je u Gornjem Lukavcu 19 kuća, i to 17 plemićkih, a dvije neplemićke kuće.[4] Kad je bio god. 1809. proglašen ustanak protiv Franceza, diglo se je iz Gor. Lukavca i Markuševca 4 vojnika.[5]

Gustilnica.

Jugozapadno Dubrancu, na brijegu obraslom šumom, stoji selo Gustilnica ili Gustelnica. Ono spada medju manja turopoljska sela. Kuće su drvene i natkrite slamom. Odmah tik sela, na najvišoj točki (205 m.) stoji drvena kapelica sv. Antuna Padovanskog, koja je u najnovije doba zamijenila prastaru drvenu istoimenu kapelicu.[6] Po sematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Gustilnica 229 katol. duša.

Ime tog sela nastalo je za cijelo od iste osnove kao primjerice nazivi »Gusti laz«, »Gusti rastok« i slično, dakle od riječi »gust«; po svoj prilici bile su tamo nekoč guštare, guste šume, gdje je to selo našlo svoj zametak. U starim pismima razno se piše ime tog sela: Gustimyca, Gwstinnycza, Gustinicza, Guztilnicha, Gustunycza, Guzthenycza, Goztunnycza i slično.

Sačuvani spomenici bilježe nam prvi put ime sela Gustilnice god. 1428. Spominje se tada plemić Stojan sin Tome iz Gustilnice kao svjedok kod omedjašivanja posjeda Donjeg Lukavca.[7] Polovinom XV. vijeka spominju se posjedi »plemića gustilničkih«, iz česa raza-

[1] III. 448. 449. 458. itd.
[2] IV. 19. 71.
[3] IV. 336. 237.
[4] IV. 404.—406.
[5] IV. 427.
[6] Pobliže o toj kapelici govorit će se u posebnom odsjeku ovoga djela.
[7] I. 223. Spominje se i god. 1454.

biremo, da je to selo moralo biti već prilično napučeno. Posjedi ovi medjašili su na potoku Lomnici sa posjedima plemića iz Lužja i Vukomerića.[1] Istodobno javlja se u Gustilnici plemenita porodica Ducević, koja izvodi svoje ime od Duca oca Andrije,[2] pak i neplemićka Kupvačića[3], a nešto kasnije (1466.) još i plemići Trupci i Prejnari.[4] God. 1520. nalazimo tu i porodicu Geršetić, koja je i u Dubrancu imala posjede.[5] Ova porodica spominje se tamo polovinom XVI. vijeka i pod imenom Stojanić (Geršetić ili ti Stojanić), po čemu možemo naslućivati, da vuče lozu od gore spomenutoga Stojana sina Tome, koji je živio tamo u XV. vijeku. God. 1560. opet se tamo javlja plemenita porodica Petermanić i Lektorić[6], a godine 1632. Geršetić i Novosel.[7] Petermanića i Lektorića ondje nema te godine. Godine 1667. bile su u Gustilnici samo 4 kuće.[8] Kašnje se je Gustilnica podigla, jer je već godine 1749. imala (sučija) 11 kuća.[9] Za boj protiv Prusa dala je Gustilnica godine 1758. 2 momka.[10] Godine 1782. nalazimo u Gustilnici slijedeće plemićke porodice: Geršetiće, Bukovačke, Feljane i Huzjake.[11] Po imenima sudeći, zaključujemo, da su Bukovčaki i drugi došli iz susjednih sela. Valjda se onamo priženili. Da je selo napredovalo od toga vremena, najbolje svjedoči to, da je god. 1809. u ustanak protiv Franceza pošlo odonuda 8 momaka.[12] Dakle prema tomu broju bila bi tada Gustilnica baš tako velika kao Pleso ili Dubranec.

Havidić selo.

Nedaleko se selu Lipnici, ispod Kozjeg brijega, na oplazu kose smjestilo malo selo Havidić sa 108 katol. duša, kako to piše šematizam zagrebačke biskupije god. 1909. To selo dobilo je svoje ime od porodice plemenitih Havidića, koja se već god. 1520. spominje u selu Dragonožcu. Do u drugu polovinu XVIII. vijeka nemamo

[1] I. 360.
[2] I. 371.
[3] I. 394.
[4] I. 456. Pod konac 15. vijeka spominje se u Gustilnici još i porodica Cupić, o kojoj ne znamo je li plemićka (III. 556.).
[5] II. 426.
[6] III. 449. 459.
[7] IV. 130.
[8] IV. 151.
[9] IV. 291.
[10] IV. 299.
[11] IV. 340.
[12] IV. 427.

vijesti o tom selu. U to doba valjda je naseljeno po spomenutoj porodici Havidić. Uz ove nalazimo tamo god. 1782.: Kosiće i Petraviće. Havidića bilo je tada 7 kuća.[1] Danas spada Havidić selo pod sučiju Dragonožec.

Hrašće.

Blizu sela Odre, na istočnoj strani, regbi nastavak Odre, raskrililo se veliko selo Hrašće sa svojim drvenim ali lijepim kućama. U glavnom poredane su kuće uz cestu. Po šematizmu zagrebačke biskupije god. 1909. broji Hrašće 636 katolika i 3 Židova. U starim pismima razno je pisano ime Hrašća: Hrascha, Hrasthya, Hrastya, Hrasschan, Hrasstya, Hrasche.

Otkuda selu Hrašću ime, mislim lako je pogoditi: ono nosi ime po hrašću, što je tamo raslo. Otuda možemo zaključiti, da je to selo nekoč stajalo u hrastovoj šumi. Prvi put se ime tog sela spominje god. 1265. i to kao zemlja »Harastya.«[2] I kaptol zagrebački držao je na početku XIV. vijeka neke posjede u Hrašću, koje je darovao bio svećeniku Dionizu, svom notaru. Ovaj je god. 1327. taj svoj posjed u Hrašću zamijenio sa gospojom Srebrenom, udovom Matije sina Radoša Turopoljca i sinom njezinim Gurenom te bratom Matejom za njihov posjed Petrovac pod Medvedgradom. Tu zamjenu potvrdi i ban Mikac.[3] Godine pako 1331. prodao je isti svećenik Dionizij za sest maraka dio svog posjeda u Hrašću Petku sinu Vidomira sina Čadonje i Stjepanu sinu Marka sina Radostečeva. Ta zemlja sterala se duzinom izmedju Odre i Gliboke (Mlake), a širinom izmedju zemalja želinskih i zemalja spomenutog Petka i njegova roda.[4]

Jedan dio hrašćanskih zemalja spadao je i pod stari grad Želin, koji je tada bio u kraljevskom posjedu. Isto tako je i Petrovina spadala pod grad Želin. God. 1387., darovao je kralj Sigismund posjede želinske u Hrašću i Petrovini općini zagrebačkoj.[5] Od toga evo vremena držala je općina zagrebačka posjede u Hrašću i Petrovini, i tako došla u susjetstvo sa općinom turopoljskom. Povijest posjeda zagrebačkih u Hrašću ne zanima nas ovom zgodom, već samo prošlost turopoljskih posjeda.[6]

[1] IV. 338.
[2] I. 19.
[3] I. 44.
[4] I. 48.
[5] I. 111. 112.
[6] O zagrebačkim posjedima u Hrašću do god. 1526., lijepo je napisao Iv. Tkalčić u uvodu svojih Zagrebačkih povjesnih spomenika.

Pošto po svoj prilici rečeni svećenik Dionizij nije bio Turopoljac, to se čini, da su Turopoljci u posjed Hrašća došli tekar god. 1327. i kasnije 1331. Od tog vremena pak sve do polovine XV. vijeka nemamo gotovo nikakovih osobitih vijesti o turopoljskom Hrašću. Spominje se doista nuzgredice ime toga sela, ali bez osobitih događjaja. Godine 1459. spominje popis crkvene desetine nekoliko imena hrašćanskih žitelja, za koje ali ne možemo reći, da li su spadali pod Turopolje ili pod Zagreb. Pouzdanije vijesti imamo iz god. 1461. Te se godine spominju plemeniti Turopoljci u Hrašću: Jakov sin Tome sina Kunićeva, Toma sin Kuše kćeri Jurja sina Petkova, Petar sin Margarete kćeri rečenog Jurja Petkova, Ivan i Pavao sinovi Ursule kćeri spomenute Margarete i Juraj sin Nikole Lubnića, koji su neke zemlje prodali Marku sinu Vrbana sina Koskova.[1] Taj se Marko već tada zove po svom djedu »Kosku« Kosković. Ova porodica, koja potječe od roda Koskuta (1225.), kasnije je vrlo mnogobrojna u Hrašću. God. 1464. kupili su Antun i Pavao sinovi rečenog Marka Koska zemlju Dubravu od Tome sina Valentina iz Lužja. God. 1466. spominju se ove turopoljske porodice u Hrašću: Škrilec i Kosković.[2] Škrilci su, kako se čini, doskora izumrli sa Pavlom Škrilcem.

Tečajem XVI. vijeka nalazimo u Hrašću samo jednu plemićku turopoljsku porodicu, i to je Kosković, koja je bila prilično zastupana. God. 1600. nalazimo u Hrašću osim Koskovića još i porodice Pevec, Vitković, Kokotović i Sedmak, a god. 1602. i porodicu Macedurić.[3]

U Hrašću imala je tada imanja i plemićka porodica Cvetašin-Hranilović, koja nije spadala među turopoljske porodice. Juraj Cvetašin-Hranilović i njegova žena Jelena učinili su Turopoljcima velike usluge. S toga je općina turopoljska na svom velikom spravišću u Vel Gorici 16. marta g. 1605. dozvolila, da Cvjetašin može svoje krmke žiriti u turopoljskim šumama, te sjeći drvo za gradnju kuće i krova Ali za to je i on bio obvezan podavati sve daće u općini poput ostalih Turopoljaca. Tim je u neke ruke primljen Cvetašin u turopoljsko bratstvo.[4] Tako je i imanje Cvjetašinovo došlo u oblast turopoljsku, i već god. 1612. podaje raspisan po općini porez.[5]

God. 1625. već nema u Hrašću porodica Sedmak i Kokotović

[1] I. 411.—413.
[2] II. 429. 430. 454.
[3] IV. 68. 85.
[4] IV. 101.
[5] IV. 105.

dočim se pojavljuju tamo Franetići, a god. 1632. Cari.[1] God. 1667. bilo je u Hrašću 16 plemićkih turopoljskih kuća.[2]

U bavarski rat god. 1747. pošlo je iz Hrašća 5, a u sedmogodišnji god. 1758. 3 momka.[3]

Popis kuća turopoljskih od god. 1773. iskazuje u Hrašću 25 kuća, medju kojima su bile i kuće kmetova Petra Škrlca.[4]

Najopsežniji popis plemića u Hrašću pod konac XVIII. vijeka jest onaj od god. 1782. Taj popis spominje ova plemićka imena: Sabolić, Halovanjec, Busak, Grgurić, Krajačić, Medven, Kolarić, Kos, Arbanas, Škvorc, Višković, Devunić, Noršić, Križanić, Pevec, Franetić i Šurmanović. Iste plemiće i još plemenitu porodicu Cvetković navod i popis Turopolja od god. 1796.[5]

U ustanak protiv Franceza godine 1809. stavilo je Hrašće 4 momka.[6]

Ilovinjak.

Ovo nekadašnje selo turopoljsko, koje je stajalo nedaleko Plesa, dobilo je svoje ime po potoku Ilovinjaku, što onuda protiče. Od kuda opet ime tog potoka, lako će svatko pogoditi. Dolazi od riječi »ilovača«, dakle potok mutan od ilovače. Od istoga naziva izvedena su imena današnjih naših sela: Ilove, Ilovca, Ilovčaka, Ilovačaka i Ilovika, a istoga je korjena i naziv »Ilice«, današnje najprometnije ulice zagrebačke, kuda je nekoč tekao potočić (bujica) »Ilica«, kalan od ilovače. Ime tog nestalog sela razno pišu stare isprave: Ilouenak, Illouenach, Illowenyak, Illowenych, Ilownyak.

Prvi put nam pismeni spomenici navode posjed Ilovinjak god. 1470., a imala je tamo posjede Jelena kći pokojnog župana Ilije sina Jelkova iz Plesa, žena zagrebačkoga gradjanina Dimitrija Bojnikovića. Uz neke druge posjede u Plesu i Rakarju te Vel. Gorici prodala je ona i posjede u Ilovinjaku Klementu Poglediću.[7]

Popis od god. 1488. zabilježio nam je nekoliko imena zitelja ilovinjačkih: Martina, Mateja Mihalovića, Jakoba Gerdavića i Matka Šilčića.[8]

[1] IV. 115. 128.
[2] IV. 151.
[3] IV. 289. 299.
[4] IV. 300.
[5] IV. 335. 336. 398.—401.
[6] IV. 427.
[7] II. 11.—12.
[8] II. 62.

God. 1501. i 1503. nalazimo samo dva žitelja u Ilovinjaku,[1] a tad se to mjsto obilježuje kao selo.

God. 1519. živio je u Ilovinjaku turopoljski plemić Andrija Gerdavić, valjda potomak gornjeg Jakoba Gerdavića. On pretrpi strašnu nevolju od ljudi markgrofa Brandenburškog. Ovi najme navališe na njegovu kuću, porobiše mnogo stvari i marve, a ženu mu i kćer svukoše do gola, uzevši sobom njihovo ruho. Tako isto pretrpi znatnu štetu i Antun Stringovač.[2] I kasnije trpilo je ovo selo mnogo od sličnih napadaja i haračenja.

God. 1538. nalazimo u Ilovinjaku porodice Porivačić i Kraljić (ili Kolarić ili Klarić).[3] Ilovinjak spadao je i tada pod župu novo-čićku Polovinom XVI. vijeka susrećemo u Ilovinjaku porodicu (neplemićku kmeta Mudića) Posenjak, koja je kupila od Mateja Pepelića iz Plesa zemlju Belakovoselište u Ilovinjaku (in possessione et districtu Ilovenyak). I porodica pl. Stanečak iz Donjeg Lukavca, imala je u to doba jedno selište u Ilovinjaku.[4] God. 1600. živila je tamo uz Stringovače i porodica Derk, koja je u XVI. vijeku pridošla u Turopolje; godine opet 1625. i 1632. još porodice Mudić i Pepelić.[5]

Ilovinjak bilo je uvijek vrlo malo seoce, te je god. 1667. zajedno s Rakarjem brojilo 6 kuća.[6] God. se 1734. zadnji put spominje ovo selo u zapisniku sučije Pleso-Rakarske. Po svoj prilici se žitelji ovog sela kamo drugamo otselili. Tragovi ilovinjačkih kuća još se i danas razabiru. Narod priča, da je selo zajedno s crkvom propalo u zemlju, pa da se katkad čuje u zemlji kako zvone zvona stare ilovinjačke crkvice.

Jerebić.

Na istoku selu Cerovskom vrhu na šumom obraslom brijegu stoji staro selo Jerebić (Jarebich, Jerebich). Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji to selo 243 katol. duše. Kuće su sve drvene i natkrite slamom.

Po svoj prilici izvodi ovo selo svoje ime od »jareba«, što u starijem hrvatskom jeziku znači jarebicu. Moguće je ondje bilo obilje jarebica, a moguće je, da je to selo dobilo ime i od osobe, koja se je zvala »Jareb« ili »Jereb«.

[1] II. 192. 196. 223.
[2] II. 418.—419.
[3] III. 44. 58.
[4] III. 159. 493. 494.
[5] IV. 69. 117. 123.
[6] IV. 151.

Ime tog sela prvi put nam spominju pisma god. 1424. Tada je ondje živio Pavao sin Stančev i njegovi sinovi Pavlęk, Ivan, Antun, Juraj i Mikuš, koji su kupili od Ivka sina Jakoba iz Gorice neku zemlju u Gorici.[1] God. 1461. javlja se u Jerebiću porodica Petravić, a tom zgodom označuje se Jerebić kao selo.[2] God. 1487 susrećemo u Jerebiću porodično ime Gurginića.[3] Jedna isprava od god. 1495. pruža nam veoma važne podatke, koji se tiču Jerebića. Iz ove isprave proizlazi jasno, da su Jerebići bili poseban plemeniti rod turopoljski (generatio Jarebich), kojemu su pripadale ove porodice; Gerdenići, Malčevići, Petravići, Škulčići, Penturići, Opatići, Pribičevići, Petruševići, Vučići i Ivkovići. Pripadnici ovih porodica roda Jerebića imali su od pametara polovinu posjeda Cvilkova uz Ratkovpotok na samom teritoriju jerebićkom, uz posjede Prvonožaca sa sjeverne strane. Čini se, da je druga polovina Cvilkova onoj jerebićkoj s južne strane pripadala Prvonožanima. Sredinom te polovine Cvilkova proticao je potok Suha Lučilnica.[4]

Kako iz potonjih prilika razabiremo, naselio je rod Jerebića sela: Ratkov vrh, Vojnošec i Cerovski vrh. Naročito to vidimo iz potvrdnice kralja Ferdinanda I. od 20. maja god. 1561., kojom je ova gornja isprava potvrdjena i u kojoj se porodice jerebićke, ratkovrške i cerovskovrške ubrajaju k rodu Jerebića.[5]

Na početku XVI. vijeka (1512.) javlja se u Jarebiću porodica Cvetkovića, a poimence Stjepan Cvetković i brat mu Gjuro, kojeg ubiše ljudi Matije Frankopana, kad se vraćao sa sajma iz Kravarskog.[6] Skoro na to (1515.) nalazimo i porodicu Kovač u Jerebiću.[7] God. opet 1520. navode se ove jerebićke porodice: Cvetković, Šantorić, Barusić, Breznačić, Kordeković, Malčević, Škulčić, Gerdenić, Kosić, Opatić, Sterkarić i Petravić.[8] Polovinom XVI. vijeka javljaju se još u Jerebiću nova imena: Cerovski, Petrinčić, Petković i Lenardić,[9] a god. 1632. živile su tamo obitelji: Hahačić, Kovačić, Ferljan-Palec, Lenardić, Kljačić, Sidanić, Gerdinić, Koziček i Bajuzak.[10] God.

[1] 191. 194.
[2] I. 412.
[3] II. 51.
[4] II. 158· 159.
[5] Opaska k listini I. 158.—160.
[6] II. 299.
[7] II. 339.—340.
[8] II. 426
[9] III. 440. 459. 521.
[10] IV. 131.

1667. brojilo je selo Jerebić 18, a god. 1749. zajedno sa Cerovskim vrhom 30 kuća.[1]

U drugoj polovini 17. vijeka porodi se prijepor izmedju sučije gustilničke i jerebićke poradi »gorice« Cvilkova. Taj prijepor iznesen je pred županov sud god. 1680., na temelju česa je ban Nikola Erdödi god. 1681. naložio županu Stjepanu Poglediću, da obidje medje rečene »gorice« Cvilkova. Ta razmirica konačno je dovršena god. 1682., kad je kralj Leopold I. naložio istomu županu, da ima tu »goricu« na pol uručiti Gustilničanima i Jerebićanima.[2]

Kaptolomec.

God. 1600. i 1602. spominje se u Lužju plemenita porodica Kaptolom ili Kaptolomec.[3] Moguće da je nekoč služila zagrebačkom kaptolu ili držala kakove kaptolske posjede i od tuda dobila ime kao prišverak, i tako se zameo trag starom imenu. Ta se je porodica skoro na to otselila gore više, i naselila blizu Markuševca, te već god. 1612. nalazimo ju u području turopoljskoga Vrhovlja u župi sv. Kate.[4] Da se je ta porodica vrlo blizu Markuševca naselila, vidimo iz popisa god. 1636., kad se uvrštava medju Markuševčane.[5] To obitavalište prozvalo se je po toj porodici Kaptolomcem, a god. 1667. se kuće markuševačke i kaptolomačke zajedno popisuju; bilo ih je 11.[6] I to svjedoči na vrlo malu udaljenost ovih mjesta.

Još god. 1699. popisivan je Kaptolomec razlučeno od Markuševca.[7] Dalje nemamo vijesti o tom mjestu. God. 1773. spominje popis plemića turopoljskih porodicu Kaptolomec ili Jancetić (Jancečić) inače zvanu; porodica Jancetić živila je još god. 1733. u Markuševcu, te doskora tamo nestaje. Čini se, da se je jedan Kaptolomec onamo priženio, i tako su njegovi potomci nosili ime Kaptolomec-Jancetić. Popis plemića od god. 1782. spominje Jancetiće u Dragonožcu.[8]

Prema tomu se čini, da je Kaptolomec kao posebno obitavalište izginulo u prvoj polovini XVIII. vijeka.

[1] IV. 151. 291.
[2] U turopoljskom arkivu.
[3] IV. 71. 90.
[4] IV. 106.
[5] IV. 129.
[6] IV. 151.
[7] IV. 233.
[8] IV. 311. 321. 548.

Kobilić.

Malo turopoljsko selo Kobilić, ili kako ga stara pisma zovu Kobilichi, Kobilith, Kobwlyth, stoji sjevero-istočno Velikoj Gorici do potoka Bapče. Ono je već na medji turopoljske općine. Dobra cesta spaja ga preko Rakarja s Velikom Goricom na protivnoj strani sa Šćitarjevom. Po šematizmu zagrebačke biskupije od godine 1909. broji 198 katol. duša. Kuće su drvene.

Prostor, što ga danas zaprema selo Kobilić sa svojim zemljama, pripadao je na početku XV. vijeka nekim porodicama iz Velike Gorice, medju kojima se spominje i Pavao sin Mirka sina Lucije kćeri Ivana Vukovića iliti Kobilića zvanog.[1] Po ovoj porodici Kobilić, koja se je tamo u to doba valjda naselila, prozvano je to naselje, potonje selo Kobilić. Već god. 1462. možemo ustanoviti, da je u Kobiliću nastavao priličan broj turopoljskih plemića. Od prezimena tih porodica zabilježeno je samo Filipčević, dočim druge nose samo oznaku »od Kobilića« (de Kobilyth). Godine 1487. izrično se označuje selom.[2] Popis crkvene desetine od godine 1488. zabilježio je 11 turopoljskih kmetova, koji su obitavali u Kobiliću.[3] God. 1492. spominje se u Kobiliću Gjuran sin Vuka, koji je praocem porodice Gjuranić. Uz ovu porodicu živile su god. 1513. još i ove plemićke porodice u Kobiliću: Dianković, Korišljak (Krošljak) i Horvatin.[4] To je prvi put, što se javlja ime porodice Diankovića u Turopolju, a njezina je kolijevka, kako vidimo u Kobiliću, te je od tog vremena bila uvaženim pretstavnikom tog sela. Ime Dianković izvedeno je od imena Dianko (Dionizije).

Porodice Meštrović i Beneković, što se uz Filipčeviće spominju god. 1513., čini se, da nijesu bile plemenite.[5] Skoro na to javljaju se tamo još (1519.) plemići Pogačići i Bedekovići,[6] a god. 1524. Jankovići,[7] god. 1546. Vorošići i Šilčići,[8] god. 1550. Fabijanići,[9] god. 1553. Jakunići.[10]

25. aprila god. 1553. darovala je općina turopoljska Mateju

[1] I. 189. 190.
[2] I. 416. 417. II. 49.
[3] II. 62.
[4] II. 82. 321.
[5] II. 327.
[6] II. 392. 393. 394.
[7] II. 517.
[8] III. 107. 158.
[9] III. 215.
[10] III. 312.

Slatinskomu (Zalathnoky), njegovom bratu Gjuri i djeci jedno pusto dvorno mjesto u Kobiliću.[1] Od tog vremena nalazimo često, da Slatinski nosi pridjevak »od Kobilića«. U darovnicama god. 1560. vrhu Turopolja unesena su imena Matije Slatinskoga i Valentina Diankovića, kao pretstavnika kobilićkih.[2] U Kobiliću javlja se godine 1570. porodica Ladomor, starinom iz Brisindvora, koja je god. 1561. dobila obnovu ugarsko-hrvatskoga plemstva i grba.[3] Ova porodica ali doskora izumire u Turopolju. Popis Turopolja od god. 1600. navodi u Kobiliću slijedeće porodice: Bača-Dianković, Jurinić, Hurić i Škornjak, a godine 1602. još i Gjuraniće. Izdašniji je popis od god. 1632., u kojem se osim ovih navode porodice: Lopečki, Fabijanković, Derk, Mlinar i Črnkovački.[4] God. 1667. i 1773. brojilo je selo Kobilić 11 kuća.[5]

U boj protiv Prusa poslalo je selo Kobilić god. 1747. 11, a god. 1758. 4 momka.[6]

Polovinom XVIII. vijeka javlja se u Kobiliću porodica Kirinić, koju još god. 1782. nalazimo ubilježenu u popisu turopoljskih plemića. Uz Kiriniće nalazimo tamo još i Vugrinoviće-Hrance, Diankoviće, Jureniće, Briglevića, Miloš-Stipane, Janečiće-Škvorce i Trupčeviće-Severe.[7]

Prigodom popisa i opisa kuća turopoljskih god. 1796. bilo je u Kobiliću 10 plemićkih i 1 kmetska kuća.[8]

U ustanak protiv Franceza god. 1809. pošla su iz Kobilića 4 momka.[9]

Susjedno plemićko imanje Črnkovac (porodica Črnkovački) steklo je u Kobiliću jedan posjed, s kojim je skopčan i »juš« u turopoljskoj općini. Taj posjed drži to imanje još i danas.

Kostanjevac.

Stara pisma pišu mu ime raznolično: Kostanewcz, Kostanyevecz, Kostanevicha, Gostanewecz, Coztaneuch. Ime mu nastalo od »kostanja«, pak i danas ima tamo mnogo kestenove šume.

[1] III. 215.
[2] III. 448.—466.
[3] IV. 10. 21.
[4] IV. 69. 87. 123.
[5] IV. 151. 300.
[6] IV. 289. 299.
[7] IV. 330.
[8] IV. 408.—410.
[9] IV. 427.

Sela Kostanjevca danas više nema. Kostanjevac bijaše g. 1279. posjedom Pavla sina Oporeva, koji ga proda za 35 maraka zagrebačkih denara Pavlu sinu Vida. Kupac i prodavaoc bijahu Turopoljci, Lomničani. Medje Kostanjevca bile su ove: potok Mozočanje, zemlje donjo-lomničke, razne ceste, potoci Hramečnik i Kostanjevec, dol Čeridol i Bukovdol, brdo Pešćanica, potok Bunica, zemlje Križara (Čičkih—Peščenice) itd.[1] Gjuro sin Pavla Oporeva, proda taj posjed godine 1299. za 35 maraka Pavlu sinu Božinu takodjer Turopoljcu.[2]

Čini se, da je gorespomenuti Kostanjevac istovjetan sa posjedom Kostanjevicom, koji se u listini od g. 1365. napominje. Taj posjed bio je tada svojinom Petra sina Pavla iz Gornje Lomnice, koji ga proda za 30 maraka Ivanu piscu iz Donje Lomnice. U toj ispravi navode se medje tog posjeda, koje se doista u svemu ne slažu sa onima Kostanjevca g. 1279. Kao medjaši navode se Kraljičino mostište, potok Crikovec, mjesto Lopatica, Spotkova Mlaka, potok Hranečnak, Zlobina draga, Devjače Kališće. Pristavi kod te prodaje bili su Vuk i Luka sin Vučjaka, oba Turopoljci.[3]

God. 1428. držao je taj posjed unuk Ivanov, a sin Ivana Franjo kanonik zagrebački. Bilo je tada već tamo malo selo, jer se Kostanjevac tada označuje kao selo (villa). Radi šume kostanjevačke bila je tada parnica izmedju kanonika Franje i Donjo-Lomničana, koji tvrdiše, da njima pripada. Tu parnicu sudio je zagrebački biskup Ivan Alben, koji rečenu šumu dosudi kanoniku Franji. Po nalogu biskupa bude kanonik Franjo uveden u posjed ove dosudjene šume i Kostanjevca. O tom je u Kostanjevcu izdano pismo.[4] God. 1446. prodao je kanonik Franjo Kostanjevac Donjo-Lomničanima za 200 zlatnih for.[5] Tako dodje taj posjed u ruke Donjo-Lomničana. Tu su ovi nasadili lijepe vinograde, koji se već g. 1454. spominju. Davali su te vinograde i svojim kmetovima. Tako su Gjungići dali svoj vinograd Odkop u Kostanjevcu kmetovima Vrbanu i Andriji te Tomi sinovima Klementa, koji su stanovali u selu Kostanjevcu.[6]

Selo Kostanjevac spadalo je pod župu sv. Kate u Dubrancu. God. 1459. nalazimo u Kostanjevcu žitelje ovih imena: Unčića, Lektorića, Novkovića, Balačića i Crikovca. Tu su još držali vinograde

[1] I. 33 - 35.
[2] I. 38.—39.
[3] I. 80.
[4] I. 215.—219.
[5] I. 281.—283.
[6] I. 316.—317.

Kovačić iz Gustilnice i Vundletić iz Lomnice.[1] Čini se, da su ovi gotovo svi bili neplemići. Ovi su podavali vinsku desetinu zagrebačkomu kaptolu.

God. 1463. kupio je Blaž Pogledić (iz Kurilovca) u Kostanjevcu jedan vinograd od obitelji Šugoc iz Donje Lomnice, koju su prodaju odobrili mnogi Turopoljci iz Donje Lomnice i Obreža. I Gjuro župnik iz Starih Čića imao je vinograd u Kostanjevcu, te ga je god. 1496. prodao Pavlu Poglediću.[2]

Početkom XVI. vijeka bilo je selo Kostanjevac dosta napučeno. Popis crkvene desetine od g. 1501. pobilježio je u Kostanjevcu 23 obvezanika. Porodična imena ovih bijahu: Marković, Milković, Purkvac, Jurešić, Bošnjak, Pahalić, Kraljić, Mihalić, Benčić, Rumnović, Cernjačić, Popović, Fič, Turk i Vočić.[3]

Za vrijeme nasilja, što ih u Turopolju činio Krsto Pan službenik margrofa Jurja Bradenburškoga u Lukavcu, stradali su i kostanjevački vinogradi, jer ih je ovaj nasilnik g. 1519. posjekao i čokote odvezao u grad Lukavec. Slična nasilja činio je tamo g. 1521.—1522. i Ivan Kosavski, takodjer službenik markgrofov.[4]

God. 1528. spominju pisma u Kostanjevcu plemića Mateja Supanića, koji je hotio posvojiti neke zemlje u Donjoj Lomnici.[5] U Kostanjevcu su g. 1538. mnogi Turopoljci držali vinograde. Bilo je tu plemića i neplemića, koji su podavali vinsku desetinu kaptolu zagrebačkomu.[6] Za vrijeme haračenja ljudi Nikole Zrinskoga po Turopolju, mnogo su plijenjene klijeti kostanjevačke. Iz popisa poreza kraljevine g. 1554. i 1555. razabiremo, da su u Kostanjevcu držali posjede Gjuro Svaštović, Ivan i Gjuro Arbanas, Ivan i Petar Šabarić, Pavao Stepanić, Nikola Boltizarić, Jakob Derpić i remetski Pavlini.[7]

God. 1556. spominje se u Kostanjevcu uz porodicu Supanić i plemićka porodica Petermanić, koje obje sudjeluju u zboru plemenite općine, kad je Matej Slatinski primljen u turopoljsko bratstvo.[8] U kraljevskoj darovnici g. 1560. i s ovom saveznim uvodnicama spominje se i Kostanjevac, ali kakav posebni ovlaštenik se ne spominje.[9]

[1] I. 393
[2] I. 421.–423. II. 170.—171.
[3] II. 201.—202.
[4] II. 417.—418. 487.—488. 495.
[5] III. 4.
[6] III. 48.—49.
[7] III. 336. 337. 367. 368. 433.
[8] III. 378.
[9] III. 448. 450. 459. 460. 464.

Za cijelo, da je gore spomenuti Petermanić (Martin) istovjetan s istoimenim, koji nosi pridjevak od »Lužja«. Bilo je Petermanća i u Ratkovrhu, Gustilnici i Donjoj Lomnici.

Dok je tako cijelo Turopolje dobilo darovnicu na svoje posjede, ishodiše si i ovlaštenici na Kostanjevac novu kraljevsku darovnicu za taj posjed kao i za Donju Lomnicu, Topolovec i Mali Obrež. Ovu darovnicu izdao je kralj Ferdinand 12. jula god. 1560. za Mateja Slatinskoga, Ivana, Stjepana i Pavla Arbanasa, Valentina i Stjepana Lektorića-Benčečića, Mihajla Lektorića-Klinovića, Andriju Trninića, Šimuna Sordića, Jakoba Derpića, Tomu Stepanića, Mihajla Šatrića, Stjepana i Ivana Filipčića, Petra Simunkovića-Toljaša, Blaža Petermanića-Čedneka, Petra Zorčićka-Toljaša, sve iz Donje Lomnice, Martina Plepelića iz Plesa, Margaretu Filipčić, Blaža i Ivana Sobarića, Nikolu Boltizarića-Kuščića i Mihalja Supanića-Kuščića, sve iz Malog Obreža.[1]

Godine 1591. spominje se u Kostanjevcu, koji se zove »goricom« (promontorium), neplemić Ivan Petermanić kmet Arbanasa iz Donje Lomnice.[2] Ne znamo dali je taj Petermanić ogranak gore spomenute istoimene porodice. Možda je ta porodica osiromašila i dala se u kmetove.

Valjda je Kostanjevac opustio koncem XVI. vijeka za turskih provala, jer se od tada više ne spominje kao turopoljsko naselje a kamoli selo. Kostanjevac osta doista turopoljskim posjedom, gdje su bili vinogradi.

Kuče.

Kuče je najveće turopoljsko selo. Iz Velike Gorice vodi do nj državna cesta do Vukovine, a dalje dobra cesta pokraj Podotočja. Selo samo sa okolišnim plodnim zemljama opkoljuju postrance šume Kneja, Bereg i Kozjak. Zemlje kučanske protiče potok Obdina, koji je danas već sveden u odvodni kanal, što u gospodarstvenom pogledu mnogo koristi pruža, jer nestaju mnoge močvarne zemlje, koje se tako obraćaju u plodna polja. Selo Kuče sastoji od dviju velikih skupina kuća: Donje Kuče nešto sjevernije, i Gornje Kuče. Obje skupine poredahu svoje kuće uz cestu. Gornje Kuče je mnogo veće od Donjeg, te imade lijepe kuće, od kojih su mnoge izgradjene na kat, urešene rezbarijama i oslikane. Na ulazu u selo stajala je do g. 1909. stara drvena kapela sv. Fabijana i Sebastijana, koju zamjeni nova zidana

[1] III. 470.—472. IV. 2.
[2] IV. 64.

kapelica.[1] Kroz Gornje Kuče vodi nova cesta u turopoljski Veliki Lug. Ovu cestu sagradila je pl. općina turopoljska o svom trošku, da olakša pristup u svoje šume.

Po šematizmu zagrebačke biskupije od god 1909. broji selo Kuče 982 katol. žitelja. Ime tomu selu nastalo je od riječi »kuća«, a stare isprave pišu ovo ime raznolično, tako: Concan, Conschan, Kochan, Kuchya, Conchan, Kuche, Kwche, Koche. Selo sličnog imena (villa Kucha) stajalo je nekoč god. 1296. u Slavoniji kod Oravice.

Prvi put što nam pismeni spomenici navode ime tog sela, jest god. 1258. Tad se spominje Marislav iz Kuča (Marizlaus de Conchan),

Partija iz Kuča.

i to zgodom, kad je zemlja Doblačka (Doblachmezew) dosudjena Stanisku i njegovom rodu.[2] God. 1267. porodila se je ozbiljna parnica izmedju Lukača, Vida, Mateja i Petra sinova Andrije (filii Endri) s jedne strane, te Minislava, Martina Trbonje (ventrosus) sina mu Viduča, Daslava i Obulgana poradi posjeda zemalja u Kuču. Sinovi Andrije ustvrdiše, da su ovi potonji Kuče posvojili, dok su isti iza oca ostali malodobni. Nu Minislav i njegovi drugovi opet tvrdiše, da je taj posjed njihova djedovina. Obje stranke ponudiše pred županom zagrebačkim Inusom dokaz svjedocima i dvobojem. Nu do

[1] O ovoj kapelici govorit će se potanje u posebnom poglavlju.
[2] I. 15.

toga nije došlo, jer je posredovanjem župana Inusa i nekih plemića kraljevine, došlo do mirovnog suda. Taj mirovni sud sačinjavahu župan Hrinko, Porsen sin Rate, Nikola sin Dapče i Mortunus brat Aće. Tom sudu uspjelo je mirnim putem riješiti prijepor, tako, da su Minislav i njegovi drugovi povratili zemlje u Kuču, dok su opet sinovi Andrije Minislavu i drugovima dali u ime odštete koristi 27 maraka. Tu nagodu potvrdi župan turopoljski Andrija, koji je bio tomu prisutan. U ispravi, što ju o tom izdao župan zagrebački Inus 23. februara 1267. opisuju se i medje Kuča. Medja počimala je sa zapada kod potoka Odre te je tekla prema istoku do nekakih temeljnih zidina »Cirkvišće« zvanih, zatim je tekla k močvari Kališću, onda k cesti i ribnjaku, te preko livada uz razno drveće do bare Mlake, zatim prema sjeveru do potoka Obdine i uz Obdinu k potoku Odri i uz potok Odru južnim smjerom k prvoj medji.[1]

God. 1346. spominju se sinovi Zlobivca, Marko sin Petine, Andrija sin Berkuša, Vuk i Ivanko, kao posjednici u Kuču (iobagiones castri de Konchan).[2] Nu prvi put, što se u Kuču spominju porodična imena jest g. 1455. Spominju se tada plemenite porodice Grmeković, Čunčić i Gjuran,[3] a g. 1466. javlja se tamo još i porodica Mirenić, koja izvodi svoje poreklo od Mirena sina Rodićeva.[4]

Pod konac XV. vijeka držala je porodica Kiševića iz Gornje Lomnice kmetove u Kuču, kojoj je općina turopoljska dozvolila pašu u općinskim šumama.[5] Popis crkvene desetine od g. 1501. bilježi slijedeća imena kmetova u Kuču: Dobran Malek, Mirko Ševerlenić, udova Jela, Matej Šimunov, Mihalj Rumnović, Valent i Gurko Simunavić.[6]

Baltazar Mičevački držao je takodjer pod izmak XV. vijeka u Kuču neke posjede, koje je pred zagrebačkim kaptolom prodao Andriji Horvatu-Kiševiću, kraljevskom dvorjaniku, braći njegovoj Gašparu i Mihalju i njegovim rodjacima Nikoli od Buče, kanoniku zagrebačkom i njegovom bratu Bartolu. Taj kup odobri kralj Vladislav II. godine 1493., naloživši čazmanskom kaptolu, da ih uvede u posjed. Prigodom toga uvadjanja bijahu prisutni mnogi susjedi i medjaši, medju kojima se spominju i ovi plemići iz Kuča: Demeter i Nikola Čunčić, Valentin iz Kuča i Blaž Peračić.[7] Prigodom uredjenja medja

[1] I. 21. 22.
[2] I. 59.
[3] I. 238.
[4] I. 455. II. 47.
[5] II. 54.
[6] II. 60.
[7] II. 92. 93. 122.

izmedju posjeda remetskih Pavlina u Rakitovcu i posjeda plemića kučkih g. 1508. spominju se plemići kučki: Petar Čunčić, Petar Peračić, Mihalj i Grgur Antolovčić i Matija Juranović.[1] Osim spomenutih porodica Čunčića i Antoloviča javljaju se u Kuču god. 1517. još i plemići Kušići, Orešići, Lučići, Stepanići, Lončarići,[2] a godine 1518. još i Hrušići;[3] g. 1520. Zentići,[4] g. 1520. Čeničići,[5] g. 1524. Bizići ili Biserići.[6]

Za vrijeme markgrofa Brandenburškoga pretrpilo je selo Kuče silna nasilja, što ih počiniše medvedgradski i lukavečki kapetani.

Osim Kiševićevih kmetova u Kuču, bilo je g. 1538. i kmetova Nikole Zrinskoga,[7] koji je u to vrijeme držao grad Lukavec. Ovi kmetovi su za cijelo spadali pod grad Lukavec, a kao takove prisvojio ih Zrinski. God 1549. spominje se u Kuču prvi put plem. porodica Knežić, g. 1555. Horošić, a g. 1556. Slivačić.[8]

Kako je spomenuto spadalo je pod dvor Kiševića u Lomnici i nešto posjeda i kmetova u Kuču. Kad je porodica Kiševića sa Krstom Kiševićem u Lomnici u muškom koljenu domrla, to je kralj Ferdinand I. i češki kralj Maksimilijan (II.) imanje Lomnicu sa pripadajućim posjedima u Kuču darovao g. 1558. Petru Erdödu, banu hrvatskomu. Po nalogu kralja Maksimilijana imao je kaptol zagrebački uvesti Erdöda u taj posjed, što je naišlo na otpor i prosvjed ženskih članova porodice Kiševićeve i braće pokojnoga Krste, koji su tada boravili u Poljskoj.[9]

Popis od g. 1625. spominje nam prvi put ovdje plemenite porodice: Hervačić, Majdešić, Berković, Puceković i Gjurašić, dok se g. 1636. javljaju tamo Pukanići, Fabijančići i Ocvirki.[10]

Da si plemići Kučani prošire zemlje za obradjivanje, uzeše krčiti općinsku šumu i obraćati u oranice. Za to su plaćali u općinsku blagajnu neki iznos.[11] Po svom položaju, bilo je selo Kuče veoma zgodno za razvijanje, s toga i vidimo, da je uvijek spadalo medju

[1] II. 252.
[2] II. 358.
[3] II. 390.
[4] II. 431.
[5] II. 523.
[6] II. 529. 483.
[7] III. 44. 45. 56. 62.
[8] III. 161. 182. 192. 370. 516.
[9] 397.—400. 414.
[10] IV. 118. 124.
[11] IV. 137.

najveća sela turopoljska. God. 1667. brojilo je 43 kuće, te je iza Donje Lomnice bilo najveće u Turopolju.[1] Prema tomu je Kuče iza Donje Lomnice godine 1758. najviše (11) vojnika poslalo u boj u Bavarsku.[2] Godine 1773. brojilo je 53 kuće, a god. 1782. već stoje dvije skupine kuća u Kuču, najme Donje Kuče i Gornje Kuče. U Donjem su živile plem. porodice Arbanas-Večerin, Barbarić, Čunčić, Fabijančić, Gjuračić, Hervačić, Malčević, Pukanić, Puceković, Šatović, Serblić i Stančević, a u Gornjem Kuču: Berković, Hervačić, Čunčić, Fabijančić i Lučić. U prvom je bilo 21, a u potonjem 28 kućegospodara. Po popisu i opisu Turopolja od g. 1796. bile su u Kuču 53 kuće sa pripadajućim komorama, stajama i sjenicima. Sve posjedi samih plemića. Stajala je tu i općinska kuća. Kapelica se ne spominje.[3]

Godine 1809. stavilo je selo Kuče 11 momaka u ustanak protiv Franceza.[4]

Danas žive u Kuču plemićke porodice: Lučić, Čunčić, Puceković, Berković, Fabijančić, Pukanić, Serblić, Šipušić, Malčević, Arbanas i Gjuračić.

Kurilovec.

Na jug Velikoj Gorici pružilo se na potoku Lomnici selo Kurilovec. Po šematizmu zagreb. biskupije od god. 1909. broji Kurilovec 912 katol. duša. Kuće su drvene i natkrite slamom a ponešto i crijepom. Selo se raskrililo na obim obalama potoka. Ovaj dio potoka Lomnice čini, da je selo za stranca dosta nezdravo, jer u ljetno doba sustaje tok potoka, a pokvarena voda radja razna nezdrava isparivanja. Preko potoka vode 2 drvena mosta. Na lijevoj obali osovila se dva plemićka dvora, nekoč svojina glasovite porodice Malenića. Iza izumrća baruna Malenića, kupio je te dvorove pod konac XVIII. vijeka, kanonik Ivan pl. Josipović. Jedan od ovih dvorova došao kašnje u ruke porodice pl. Ledar, a u najnovije doba kupio ga plemić Briglević, koji ga još i danas drži. Stara kurija tog dvora je na kat, drvena ali gotovo zapuštena, dok su gospodarske zgrade u najboljem redu.

Drugi dvor sačuvan je najbolje, to je sjedište i vlasnost današnjeg turop. župana presv. g. Dr. Ljudevita pl. Josipovića. Gradjen

[1] IV. 151.
[2] IV. 299.
[3] IV. 300. 331. 332. 342. – 349.
[4] IV. 427.

bijaše od drva, te je tek g. 1909. donji sprat izmijenjen zidom. Prizemno je stan upravitelja i prostrana pivnica, a gore je gospodski stan udobno namješten. Gotovo cijeli namještaj potiče iz XVIII. vijeka. Tu se čuvaju lijepe zbirke oružja, te obiteljski portreti starih Josipovića i Škrlca. Lijepa knjiznica resi ove odaje, koje stari dio potiče od Nikole pl. Škrlca, koji je pod konac XVIII. vijeka mnogo radio na prosvjetnom polju hrvatskog naroda. Tu se cuva i bogati arkiv, što ga je pisac ovih redaka nedavno donekle uredio.

Najzanimljivija je svakako ona stara kurija, sto ju nazivlju »Pogledićevo.« Ta je na tri ćoška, drvena i na jedan sprat sa vi-

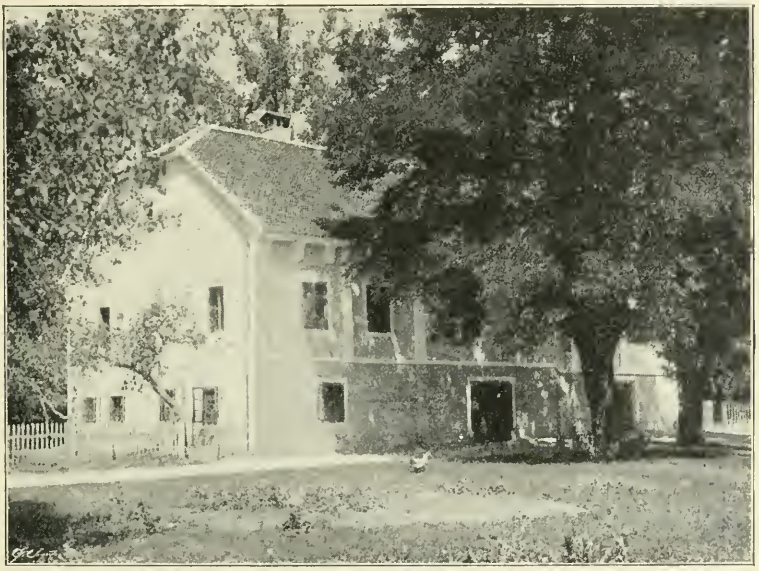

Plemićki dvor župana dr. Lj. pl. Josipovića u Kurilovcu.

sokim krovom. Danas je već vrlo zapuštena, te služi hambarom i spada pod dvor župana pl. Josipovića. U prizemlju su prostrane prostorije, a u prvom spratu je odmah desno od stuba prostrana dvorana, koje poprečna greda na stropu nosi godinu 1750. Naprotiv ovoj je prigradjena poput doksata mala kapelica sa slikom svetog Florijana. Izvana je ta prigradnja poduprta čvrstim hrastovim stupom. Još je tu i kalež, jastuci i svijećnjaci. Desno i lijevo mali prozori. Oltar stoji na neke vrste ormara s ladicama, koji je nekoč služio za pohranjivanje misnoga ruha.[1] Do velike dvorane još je jedna odaja, a na drugoj strani hodnika još su dvije sobe.

[1] Oltar taj prenešen je g. 1909. u kapelicu sv. Antuna u Malu Goricu.

To je bio nekoč dvor stare plemićke turopoljske porodice Pogledića.

Stara pisma razno pišu ime tog sela: Corilowecz, Karlouch, Kurilouc, Curilowz, Korilowchy itd.

Kurilovec dobio je svoje ime po Korli ili Kurli (Kiril?), koji je živio polovinom XIII. vijeka, te držao sa svojim sinovima Vukinom, Markom i Mirenom posjede ondje, gdje se danas prostiru posjedi kurilovečki. Sinovi Kurlovi, držali su posjede i u današnjoj Odri, što ih svojatao Ivan sin Jaroslava Okićkoga god. 1249.[1] Prvi put se spominje selo Kurilovec u sačuvanim listinama g. 1346., kad se navodi ime Petra Lapasa iz Kurilovca (Kurilowecz).[2] Godine 1347. spominje se pod imenom Karlovč (Karlooch), a tada nalazimo ove žitelje kurilovečke: Petra (Lapas) sina Stjepanova, Ivana Junkova, Marka sina Dobreja, Jurja sina Vučjaka, Petrilu sina Petrova, Radovana sina Dragote.[3] God. 1389. spominje se to selo gotovo današnjim imenom »Kurilouch«. Te godine obavlja se prodaja neke kurilovečke zemlje. Prodaje ju Stjepan sin Nikole Lapasa, a kupuju Matija i Egidij braća Stjepanova. Svjedok tog kupa bijaše takodjer Kurilovčan Črk sin Ivanov.[4] Sin spomenutoga Egidija, Gjuro, bio je g. 1447. županom turopoljskim.[5]

God. 1455. nalazimo u Kurilovcu prvi trag porodici Sobarić ili Sabarić. Spominju se tada Jakob i Ivan sinovi Valentina sina Kirina Sobara sina Munka Kurilovečkoga.[6] Od ovoga Kirina Sobara potiče potonja porodica Sobarića. Iste godine javlja se porodica Pogledić (Blaž Pogledić sin Matije).[7] Ime porodice Zurnović javlja se skroz osamljeno g. 1466. Od ove porodice u Kurilovcu poznati su nam samo Martin i Nikola sinovi Petra.[8] Iste godine susrećemo u Kurilovcu takodjer imena porodica Šćerpčević i Vaskušević.[9] Tako isto spominje se samo jedan put u Kurilovcu porodica Ribarić g. 1481.[10] Porodica Bomberića (iz Velike Gorice) spominje se u Kurilovcu godine 1488. uz Čalačiće i Terkače.[11] Kašnje 1493. javljaju se porodice Kavčić

[1] I. 9. 17.
[2] I. 61.
[3] III. 537.—538.
[4] I. 125.
[5] I. 285.
[6] IV. 330.
[7] IV. 342. 403.
[8] I. 434.
[9] I. 455.
[10] II. 21.
[11] II. 60. 61.

i Vrbanić,[1] 1500. Otalić,[2] 1501. Modić.[3] Pod konac XV. vijeka spominju se tu još i porodice Henić i Vuk,[4] a 1503. Svetići, Turhanići, Repari, Bomberići i Pukanići.[5] G. 1509. spominje se tamo porodica Vagj, za cijelo grana Vagića Veliko Mlačkih.[6] God. 1513. nalazimo tamo Poglediće (Prigliediće), Mudiće, Kavčiće, Biseriće i Vugiće (Vagiće) ili Vočiće, Brigleviće, Hrvačiće, Oderjaniće, Kušiće i Notiće.[7]

Od svih porodica kurilovečkih kroz vjekove se osobito ističe porodica Pogledić. Za banovanja Ivana Karlovića stajahu u njegovoj službi Toma i Grgur Pogledić. Da im se za vjerne službe oduži,

Napušteni plemićki dvor »Pogledićevo« u Kurilovcu.

izda ban u Novom gradu 9. augusta 1527. povelju, kojom je oprostio njihove posjede u Kurilovcu od svih službi i daća, što su imali podavati gradu Lukavcu i Medvedgradu. Tu povelju potvrdi kašnje g. 1532. Nikola Zrinski uz odobrenje svoje žene Jelene Krbavske, sestre

[1] II. 92.
[2] II. 186.
[3] II. 188.
[4] III. 555.
[5] II. 222.
[6] II. 256.
[7] 321. 327. 328.

bana Ivana Karlovića, i napokon god. 1542. njegov sin junački branioc Sigeta, Nikola Zrinski za Grgura i Franju Pogledića.[1]

God. 1538. spominju se u Kurilovcu porodice Kozlić, Gretić, Begrišić, Bomberić, Stepanić, Vritlep, Trkačić, Horvat i Pukanić.[2] Čini se, da sve nijesu bile plemenite. God. 1539. javlja se tamo plem. porodica Goclević. Kći Valentina Goclevića udova Tome Bežaja gradjanina zagrebačkoga, posinila je te godine Matiju Slatinskoga (Zalatnoki), te je njemu i njegovom bratu Pavlu darovala sve svoje posjede u Kurilovcu.[3]

Za vrijeme nasilja, koja su činili ljudi Nikole Zrinskoga, mnogo je stradao Kurilovec, koji je bio najimućnije selo u Turopolju. God. 1549. nalazimo tamo obitelji Sobarić,[4] god. 1550. Briglević,[5] godine 1551. Vočić.[6] Ime ove potonje obitelji doskora se gubi, jer izumire sa Bartolom Vočićem. Njegovu plemićku kuriju u Kurilovcu, te posjede tamo, u Kušancu i Trnovcu, darova g. 1552. kralj. namjesnik, biskup jegarski Franjo Wylaky, Mateju Zalatnoku inače Slatinskomu i bratu njegovom Pavlu.[7]

God. 1554. nalazimo u Kurilovcu naročito ove plemiće: Pavla i Mihalja Modića, Stjepana Pogledića i Martina Bužanića, koji su plaćali porez od 1 for. u zemaljsku blagajnu.[8]

God. 1573. obdržavano je prvi put u Kurilovcu spravišće turopoljsko.[9]

Zadnjih godina XVI. vijeka javlja se u Turopolju porodica Malenića, a poimence Nikola Malenić. G. 1600. bio je već prisjednikom turopoljskim i držao je posjede u Kurilovcu. Te godine spominju se još ove plemenite porodice u Kurilovcu: Pogledić, Zvonković, Fratrić, Viktović, Tajšić i Berković.[10] Još opširniji popis plemića kurilovečkih imamo iz g. 1602. Tad nalazimo tamo: Pogledićе, Maleniće, Škrlce, Radinčiće, Pezerije, Berkoviće, Rožiće, Pukaniće, Tkalce, Fratriće, Horvate, Vitkoviće, Notiće, Cvetke, Zorkoviće, Pugjare i Kolare.[11] Po-

[1] III. 525.–528.
[2] III. 57.
[3] III. 69. 75
[4] III. 161.
[5] III. 202.
[6] III. 207.
[7] III. 304.
[8] III. 336.
[9] IV. 488
[10] IV. 67. 70.
[11] IV. 88.

rodica Radinčić, porijetlom je iz Bosne, što nam svjedoči grbovnica izdana za Marka Radinčića g. 1582.[1] Sve ove porodice, koje nijesu starinom turopoljske, došle su ovamo u posjed većinom putem ženitbe. Tako Škrlci i Magdalenići.

Medju ovima bio je vrlo odličan plemić Nikola Malenić, koji je g. 1620. bio kraljevski dvorjanik i kapetan letovanički.[2]

God. 1610. dobio je Nikola Malenić sa Vagićima i Pogledićima novu kraljevsku darovnicu za Kurilovec, Delnice i Zamlače te Kurilovečku Dubravu.[3] To nam posvjedočava, da je Nikola Malenić,

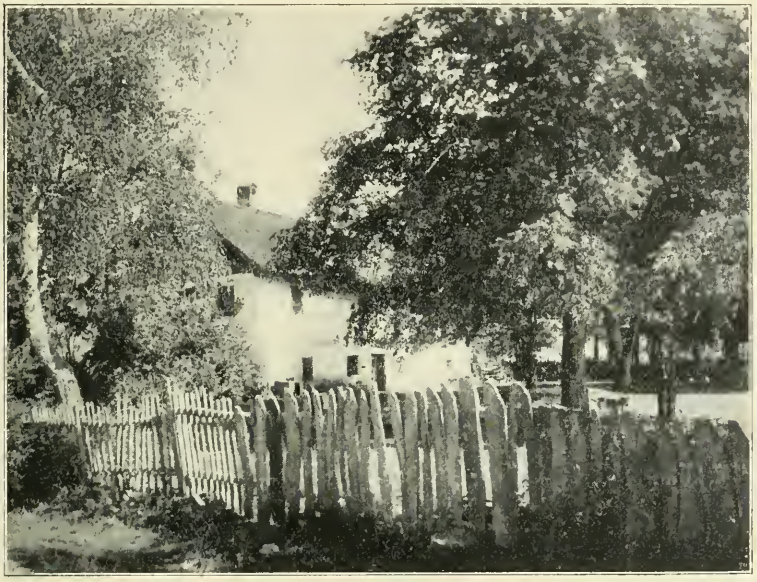

Plemićki dvor Jelačića u Kurilovcu.

došao do posjeda u Kurilovcu ženitbom. Valjda je uzeo jednu od plemića Vagića.

God. 1625. javljaju se u Kurilovcu ovi plemići: Fabišići, Diankovići, Pešići, Ligutići i Hagići.[4] Ligutići potječu iz Klisa u Dalmacije.

Po popisu od god. 1667. brojio je Kurilovec 35 kuća.[5] U vojnu bavarsku god. 1747. poslalo je selo Kurilovec 13, a u sedmogodišnji

[1] IV. 618. Markus Radinchich de Bozna.
[2] IV. 108.
[3] U arkivu jugosl. akad. (god. 1592).
[4] IV. 181.
[5] IV. 151.

rat 1758. 9 vojnika.[1] Popis kuća turopoljskih iz god. 1773. iskazuje za Kurilovec najveći broj u cijelom Polju, najme 75 kuća.[2]

Najjasniju sliku o porodicama kurilovečkim, i o samom selu pružaju nam popisi iz g. 1782. i 1796. Prvi je popis kuća i glava porodica, a drugi je opis pojedinih kuća. Tad nalazimo u Kurilovcu pet plemićkih kurija: župana Franje Pogledića, udove Aleksandra grofa Malenića, udove Barbare Peharnik, kapetana Andrije Jelačića i Adama Josipa Kosa (nekoč Protulepčeva). Osim ovih nalazimo još ove plemiće: Ruse, Fabečiće, Šipušiće, Vrčkoviće, Koskoviće, Serbliće, Hu-

Napušteni plemićki dvor nekoč Ledera sada Briglevića u Kurilovcu.

meljake, Blažekoviće, Komežiće, Ledare, Pavišiće, Mituce, Oderčiće, Vugrinoviće, Cvetke, Stepaniće i Malovce. Nu i neki iz Kušanca, kao Šipusić i Fabijan posjedovali su kuće u Kurilovcu. U svem bilo je tada (god. 1782.) u Kurilovcu 33 plemića kućegospodara.

Daleko su zanimljiviji podaci što ih pruža onaj drugi gore spomenuti popis od g. 1796. U tom se opisuje svaka pojedina kuća i gospodarska zgrada.

Tada su stajale u Kurilovcu slijedeće kurije: kanonika Ivana pl. Josipovića, stara u vrlo trošnom stanju; pokojnog župana Jurja Pogle-

[1] IV. 289. 299.
[2] IV. 300.

dića, koju je tada držao u zakupu Matija Vrčković; druga kurija kanonika Josipovića, s novim krovom, pukovnika Franje Jelačića, grofice udove Rosine Malenić u dobrom stanju, Lovre Ledara potprisjednika turopoljskog, na dva ćoška novosagradjena, i pokojnog grofa Malenića na tri ćoška velika, ponešto u lošem stanju. Bilo je dakle sedam plemićkih kurija. Osim ovih bilo 29 plemićkih i 28 kmetskih kuća. Svaka imala je za sebe svoje gospodarske zgrade, komore, krušne peći, sjenike itd. Uz kurije nalazimo žitnice i kukuružnjake. U svemu bilo je u Kurilovcu 64 kuće sa nuzgrednim zgradama.[1]

U ustanak protiv Franceza god. 1809. pošla su iz Kurilovca 4 momka.[2]

Kušanec.

Kušanec najmanje je danas naselje turopoljsko. Tek je tamo par kuća: majur i živodernica. Leži na jugozapad Velikoj Gorici onkraj željezničke pruge, tik do šuma, koje se pružaju u Vukomeričke Gorice. Šematizam biskupije zagrebačke ne vodi ga u posebnim iskazu, a popis žiteljstva g. 1900. bilježi tamo 27 žitelja.

Stara pisma pišu ime toga sela: Kusancz, Kwssancz, Kusanci, Kuzanci itd. Selo Kušanec bez dvojbe je dobilo svoje ime po krsnom imenu Kuša ili Kušan, što nije drugo van pohrvaćeno ime »Cosmas« = Kuzma. Ime Kuša ili Kusa vrlo je često tečajem XV. vijeka u Turopolju. Bilo je tog imena u Dubrancu, Gorici, Kurilovcu i Lužju. Neki Kuša ili Kušan naselio je to mjesto. Prvi put što se posjedi kušanečki spominju jest god. 1455., kad se napominju zemlje plemića kušanečkih (tera nobilium de Kusanecz, nobilium Kwsamchy dictorum) kao medjaši posjedima kurilovečkim.[3] Iste se godine poimence spominje plemeniti muž Andrija sin Luke Kušanića iz Kušanca, koji kupuje od nekih Kurilovčana zemlje. Tom prilikom označuje se Kušanec kao selo (villa).[4] God. 1488. spominju nam pisma u selu Kušancu kmetove Grgura Bednjaka i Gureka Seriplota, a 1503. Antu Prigorca.[5] Pod konac XV. vijeka vidimo, da i neki Kurilovčani drže posjede u Kušancu. U isto doba susrećemo tamo plemiće Vuglešiće, Pikoviće, Keloviće i Gregurićе.[6]

God. 1509. nalazimo u Kušancu plemiće Brleke i Vuglešiće, a

[1] IV. 365.—374.
[2] IV. 427.
[3] I. 329. 332.
[4] I. 337.
[5] II. 63. 216.
[6] III. 554.

1513. još Krapante i Grdeniće, g. 1517. Ivaniće, g. 1520. Gašćjačiće, Jakopoviće i Brigleviće.[1] Osamljeno se javlja tamo g. 1551. porodica Piković.[2]

Prigodom obnove turopoljskoga bratstva g. 1560. zastupaše selo Kušanec Kirin i Martin Voglešić te Mirko Gerdenić, dok se u kralj. darovnici za Turopolje iste godine navode Gjuro i Mihalj Voglešići i Mirko Gerdenić.[3] Godine 1570. spominju se tu još plemići Kraljići, a godine 1625. Kelovići i Pucevići, godine 1632. još Čosići i Haraminčići.[4]

Porodice Voglešić i Gerdenić, koje skoro dva vijeka nalazimo u Kusancu, nestaje odanle u prvoj poli XVII. vijeka, te od svih navedenih porodica spominju se g. 1650. u Kušancu samo još Čošići.[5] Nu i ovih nestaje, tako, da godine 1782. drže tamo posjede porodice Šipušić i Feljan.[6] Nu ovi drže posjede i u Kurilovcu.

Kad je godine 1796. učinjen popis i opis turopoljskih kuća zamjećujemo, da tu manjkaju popisi kušanečkih kuća. To nam dokazuje, da je tada to selo opustilo, što je već i g. 1782. donekle bilo.

Laze.

Jugoistočno Mraclinu, tik do Mraclinske šume, poredalo se uz put malo selo Laze (stara pisma pišu to ime: Laz, Lazy, Lazzi itd.), sa drvenim i slamom natkritim kućama. Šematizam zagrebačke biskupije pribraja Laz Mraclinu, te ne iskazuje broj duša, dok popis žiteljstva god. 1900. broji tamo 53 duše.

Ime tog sela izvodi se od korjena »lêz«, od kojega je nastao glagol »laziti«. Riječ »laz« znači prvobitno mjesto kuda se prolazi, a onda mjesto gdje je iskrčena šuma. Prema tomu sudimo, da se to selo podiglo na takovom iskrčenom mjestu, što je vrlo vjerojatno, jer tik do sela Laza prostire se velika Mraclinska šuma.

Bit će, da su prvi naseljenici u Lazu bili Mraclinčani, koji su ondje iskrčili sume. Prvi put, što nam pisma to naselje spominju jest g. 1540., a kao prvi nama poznati tamošnji žitelj bio je tada plemić Andrija Galeković,[7] koji je već 1556. bio mrtav. Porodica Ga-

[1] II. 262. 320. 327. 379. 431
[2] III. 235.
[3] III. 439. 459.
[4] IV. 23. 118. 16.
IV. 537
IV. 329.
III 78.

leković, kako znamo jest mraclinska. God. 1549.—1555 spominje se tamo Kirin Galeković i Martin sin Jurja Galekovića, a 1555. i 1556. još i Bartol Jakopović (takodjer mraclinska porodica), 1559. Martin Galeković. Prigodom obnove turopoljskoga bratstva g. 1560. zastupaju selo Laze Marko Pavočić, Matej Jakopović, Kirin Galeković i Bartol Jakopović, a u kralj. darovnicama za Turopolje iste godine navode se kao ovlaštenici Laza Kirin Galeković i Andrija Pavočić.[1]

Popis od g. 1570. onih plemića, koji su se sustegnuli od vojne službe, navodi u Lazu uz četiri Galekovića još i Matu Čulaja, Bartola Lukačića, Grgura Trapjaša i Kirina Sučca, koji potonji bijaše vrlo siromašan.[2] Do godine 1636. spao je broj naseljenika u Lazu Valjda su turske provale posmicale porodice u Lazu. Te godine (1636). spominju se tamo četiri kuće: Zalaković, Gjuranić-Galeković i Zorić.[3]

Godine 1667. brojilo je selo Laze šest kuća, a godine 1773. sedam kuća.[4]

Iz Laza i Mraclina pošlo je godine 1758. u boj protiv Prusa 16 momaka.[5]

Popis plemića od godine 1782. iskazuje u Lazu plemićke porodice: Birek, Franković, Gjuranić, Mikulin i Nunković.[6] Prigodom popisa kuća i zgrada Turopolja od g. 1796. bilo je u Lazu pet kuća. Od porodica su tamo sve, od g. 1782. kao izim Bireka.[7]

Lekenik.

Uz potok Lekenik, lijevo željezničkoj pruzi, koja presijeca Turopolje prema Sisku, prikupilo se selo Lekenik. Danas to selo nije više sastavnim dijelom Turopolja, kojim bijaše do god. 1848. i donekle do provedenja segregacije, jer to je selo bilo nastanjeno kmetovima turopoljskih plemića. Naproti Lekeniku, ili kako se zove Lekenik Turopoljski, onkraj pruge stoji drugo selo Lekenik Erdödski, kojeg stanovnici bijahu nekoč kmetovi Erdödskog imanja Želin-Čića. Kuće obiju sela su drvene, djelomice na kat i natkrite crijepom ili slamom.

[1] III. 161. 258. 314. 340. 350. 352. 378 416. 439. 448. 449. 459. 463. 498. 511.
[2] IV. 21.
[3] IV. 124.
[4] IV. 151. 300.
[5] IV. 299.
[6] IV. 315. 318. 319. 323. 324.
[7] IV. 358. 359.

Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Turopoljski Lekenik 915 katolika, 3 protestanta i 14 židova. Spada u župu Pešćenicu. Ovdje nas zanima samo Turopoljski Lekenik i s toga ćemo prikazati samo njegovu prošlost.

Ovo mjesto dobilo je ime po potoku Lekeniku. Za cijelo taj potok dobio je ime od biljke »leken« (nymphaea alba), što raste u močvarama. Potok Lekenik spominju turopoljska pisma već godine 1259. i 1255. kao medju velikoga Turopoljskoga Luga. U koliko se naslućivati može, zasnovano je uz potok Lekenik istoimeno naselje oko polovine XV. vijeka. Po svoj prilici su prvi naseljenici ondje bili kmetovi općine turopoljske. God. 1487. prvi put se spominje taj posjed turopoljski. Te najme godine dozvolila je općina turopoljska kmetovima Gašpara sina Pavla Kiša sina Pavla Velikoga iz Gornje Lomnice (Kiševići), stanujućima u Kuču i Lomnici, uživanje šume i paše onkraj Obdine u Lekeniku, tako dugo, dok budu Kiševići držali posjede u Kuču.[1]

God. 1509. spominju pisma kmeta Stjepana Lukačevića iz Lekenika, što ga ubiše ljudi Baltazara Alapića u Lučelnici, kad se je vraćao kući sa sajma u Metlici.[2] U darovnici kralja Vladislava II. g. 1510., kojom je markgrofu Jurju Brandenburškomu darovan grad Lukavec, spominje se medju pristojalištima njegovim i Lekenik.[3]

Popis crkvene desetine od god. 1538. zabilježio je ova imena lekeničkih kmetova: Belčević, Dragenić, Bolzačić, Kušević, Pavić, Kerdačić, Mikulinov, Palaić i Stepanić.[4]

Za vrijeme nasilja, što ih ljudi Nikole Zrinskoga činiše po turopoljskim posjedima, stradao je mnogo i Lekenik. Za to je god. 1552. kralj Ferdinand I. naložio kaptolu zagrebačkomu, da ta nasilja ispita.[5]

God. 1554. držao je u Lekeniku posjede Matej Slatinski (Zalatnoki), te je plaćao 1 for. kraljevskog poreza, dok je turop. općina (Lukavec) od tamošnjih posjeda plaćala 4 for.[6] Istodobno (1555.) imao je i Martin Terclić iz Rakarja jednog kmeta u Lekeniku.[7] Isti Martin Terclić prodao je god. 1559. to svoje selište u Lekeniku, na kojem je živio kmet Matej Lukačević, za 35 for. podbanu Ambrozu Gre-

[1] II. 54.
[2] II. 266.
[3] II. 286.
[4] III. 58. 59.
[5] III. 307.
[6] III. 336. 340 368. God. 1555. plaćao je Slatinski 2 for.
[7] III. 345.

gorijancu.[1] Te iste godine vidimo, da je Gregorijanec plaćao porez od tog selišta.[2]

U darovnici kraljevskoj za Turopolje god. 1560. kao i u uvodnici, navodi se i Lekenik medju turopoljskim posjedima.[3]

Selo Lekenik, zasnovano u šumi, širilo je svoje oranice po krčevinama. Sve do godine 1572. mnogo se tamo krčilo, jer kako smo vidili, bilo je selo lekeničko prilično napučeno. God. 1572. zaključilo je turopoljsko spravišće, da se u buduće u Lekeniku više ne krči šuma.[4]

U koliko se može razabrati, bio je Lekenik uvijeke sjedištem turopoljskih kmetova, a da tamo nikad nije bilo ni kakova plemić koga dvora.

Otkako su grofovi Erdödy postali gospodarima Želin-Čića, te uz Turopoljski Lekenik imali svoje kmetove, to se je ovo starije lekeničko mjesto prozvalo Gornjim, a ono novije (želinsko) Donjim Lekenikom. Danas se prvi zove Turopoljski, potonji Erdödski Lekenik. U tom Erdödskom Lekeniku živila je god. 1782. plemićka porodica Berković.[5]

Najstarije poznato podavanje, što ga Lekeničani podavahu općini turopoljskoj, kao svojoj zemaljskoj gospodi, bijaše desetina krmaka, neka daća od mlinova na Odri i t. z. »stanovni zlati«,[6] a prigodom ubiranja te desetine, dužni su bili Lekeničani dati cijeloj plemenitoj općini objed i večeru.[7]

Općina je vazda sama odredjivala, gdje da se lekenički kmet naseli i kuću sagradi. Tako je god. 1625. nastala razmirica izmedju lekeničkih kmetova Martina Brlekovića i Grgura Prerovčana glede kućnoga mjesta. Ovo kućno mjesto odredjivala je općina po svojim lugarima. U tom sporu odredilo je turopoljsko spravišće, da Prerovčanu ostane mjesto za gradnju kuće, kako to odrediše lugari k tomu još krčevina od 2 rali, dočim će glede ostalih zemalja urediti župani dok dodje ubirati desetinu.[8]

U slučaju, ako koji kmet ne bi bio imao dosta zemlje, dala ba mu općina. Tako je god. 1622. dala općina turopoljska kmetovim'

[1] III. 422.
[2] III. 433.
[3] III. 448. 450. 460. IV. 2.
[4] IV. 486.
[5] IV. 315.
[6] IV. 489.
[7] Acta congreg. a. 1780., fasc. 161. u turopolj. arkivu.
[8] IV. 522.

Martinu, Tomi i Šimunu Berlekoviću četvrtinu ošasnog selišta pokojnoga Pavla i Tome Dombovlića, što im imadoše doznačiti lugari Bunskoga luga.[1]

Isto tako je općina provadjala diobu kmetova lekeničkih. Izaslan bijaše tamo redovito fiškal općine i lugari.[2]

Podavanje objeda i večere cijeloj općini turopoljskoj bio je znatan teret po lekeničke kmetove. God. 1638. dodjoše u Lukavec pred općinu turopoljsku Lekeničani Matej, Gjuro, Ivan Brleković, Jakob Šoštarić, Gašpar, Nikola, Grgur Dombović. Nikola, Juraj Brleković, te Gjuro Vrbanić-Koletić i Antun Vajčeković, moleći, da im se ta teška daća pretvori u novčanu. Općina na to pristane, odredivši, da Lekeničani u mjesto tog velikog objeda i večere cijeloj općini plaćaju o Nikolju 22 ugarska forinta uključivo sa jednim forintom, koji se je podavao pod oznakom daće »stanovno«, da su dužni dati trojici izaslanoj na desetinanje krmaka i njihovoj služinčadi večeru i objed, a konjima krmu, i da podavaju običnu daću »gjurgjevšćinu« (o Gjurgjevu) »i martinšćinu« (o Martinju) 4 for, te o Božiću ribu za 2 for; nadalje desetinu krmka, povesmo, stanoviti broj kopuna (14) i sve ostalo, što je bilo po starom običaju. Ne će li pako moći ili htjeti rečenu svotu od 22 forinta platiti o Miholju, to su dužni dvostruko toliko platiti, a župan je ovlašten to utjerati iz njihove pokretne imovine.[3]

Veoma zanimljiv taj ugovor izmedju plem. općine turopoljske i lekeničkih kmetova, koji je u »Povjes. spomenicima Turopolja« izostao, donosimo ovdje u cijelosti. Evo ga:

Nos universitas nobilium Campi Zagrabiensis Turopolja dicti memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis, quod licet superioribus retroactis et temporibus, videlicet ante devastationem ac depopulationem huius Campi Zagrabiensis, per immanissimum christiani nominis hostem Hazsan bassam factam, parentes et praedecessores colonorum et subditorum nostrorum infra clarius declarandorum, in possessione nostra Superior Lekenik, Campoque praeattacto, et comitatu Zagrabiensi existentibus habita, commorantes, tempore decimationis porcorum juxta antiquam eorundem consvetudinem certum quoddam prandium et coenam propriis ipsorum sumptibus et expensis comparatum in eadem possesione nostra Superior Lekenik, solitis scilicet eorundem residentiis maioribus et praedecessoribus nostris, toti videlicet communitati nobilium dicti Campi Zagrabiensis communiter quotannis dedissent et administrassent; quia tamen modernis ipsorum haeredibus et successoribus, similiter colonis et subditis nostris in praescripta Superior Lekenik residentiam personalem facientibus, signanter

[1] Acta Lekenikensia u turop. arkivu.

[2] IV. 536.

[3] Ovjerovljeni prijepisi u turop. arkivu: Congreg. a. 1780., fasc. 161. Acta Lekenikensia.

providis Matheo, Georgio et Joanni Berlekovich, Jacobo Sostarich vocitato, ac Caspari, Nicolao et Gregorio Dombovich; item alteri Nicolao et Georgio similiter Berlekovich, nec non Georgio Verbanich aliter Kolletich, ac Antonio Waichekovich id ipsum hisce temporibus nimis molestum et onerosum (ex eo, quod ipsismet tantas expesas facere difficilimum esset) videbatur, proinde supplicarunt nobis demisse, quatenus eisdem superinde benigne providere, dictasque expensas et sumptus duntaxat tempore administrationis praescripti prandii et coenae modo quo supra per ipsos nobis dare annuatim soliti, ad certum censum pecuniarium remittere et relaxare dignaremur. Quorum quidem colonorum nostrorum superius nominatorum supplicatione admissa, considerantesque modernorum temporum statum, eisdem colonis et subditis nostris, haeredibusque et posteoritatibus, ac successoribus eorundem in praeattacta possessione nostra Superior Lekenik ad praesens, ac deinceps cunctis futuris temporibus degentibus, praeallegatas expensas et sumptus modo praetacto tempore prandii et coenae quotannis facere solitos, simul quoque idem prandium et coenam ad florenos hungaricales viginti duos (inclusive cum floreno uno ztanovno dicto) parata in pecunia bonae pro tempore currentis monetae relaxavimus ac remisimus, prout relaxamus et remittimus conditionibus nimirum hisce interpositis: quod videlicet praescriptam viginti duorum florenorum hungaricalium bonae monetae summam deinceps semper cunctis futuris temporibus loco duntaxat praenotatarum expensarum, ac sumptuum, nec non prandii et coenae singulis annis in festo s. Nicolai episcopi et confessoris nobis dare et administrare, manibusque domini comitis nostri pro tempore constituti assignare debebunt et obligati erunt, in cuius quidem viginti duorum florenorum hungaricalium summae contributionem aliorum quoque dominiorum terrestrium coloni et subditi, utpote Matheus Lukachevich Blasius ittidem Lukachevich et Georgius Matkovich in antelata possessione nostra Superior Lekenik ad praesens commorantes, haeredesque et posteritates, ac successores eorundem ibidem deinceps residentiam facientes (quandoquidem hactenus quoque tempore praenotatorum prandii et coenae in victualibus omnibus una cum praenominatis colonis nostris semper et ab antiquo contribuere astricti fuissent et alias in sylva nostra magna communi glandifera Bunski Lugh vocata, ad instar reliquorum colonorum nostrorum in antelata Superiori Lekenik comorantium liberum usum habent) contribuere et pendere tenebuntur, eruntque astricti; hoc etiam per expressum declarato, quod tempore decimationis porcorum nobis ab eisdem colonis nostris, haeredibusque et successoribus eorundem quottanis cedere et provenire debentium, tribus personis per nos, ac dominum comitem nostrum transmissis, nec non famulis et servitoribus eorundem pro tunc cum eisdem ibidem praesentibus, condecentem coenam et prandium, equis quoque praedictorum hominum victum et pabulum dare et administrare singulis annis debebunt et obligati erunt; hoc tamen specifice posito, quod alios omnes et quoslibet proventus sive reditus (dempta duntaxat praescriptorum viginti duorum florenorum hungaricalium una cum floreno ztanovno vocato summa) nobis a memoratis colonis nostris annuatim provenire solitos, signanter vero gyurgyevchina et martinszchina, florenis videlicet quatuor, deinde pisces ad festum nativitatis domini pro florenis hungaricalibus duobus; item porcos decimales, ac povusno more antiquitus observato, praeterea certos capones, aliaque universa et singula quocunque nomine vocata ab eisdem colonis iuxta antiquam consvetudinem nobis cedere debentia

singulis annis (extra praescriptam florenorum hangaricalium viginti duorum semper includendo florenum stanovno vocatum summam) pendere et administrare debebunt et tenebuntur. Demum illud etiam non praetermisso, quod si praetactam viginti duorum florenorum hungaricalium in paratis, ut praemissum est summam, in praescripto s. Nicolai episcopi et confessoris festo, modo quo supra dare, pendere et administrare nollent, non possent vel non curarent quovis modo, extunc elapso eodem termino eandem summam in dupla, hoc est florenos hungaricales quadraginta quatuor (salvis tamen aliis, ut praemittitur proventibus remanentibus) absque ulla misericordia nobis persolvere et administrare tenebuntur et erunt astricti, de quibus dominus comes noster pro tempore constitutus (sive alia per eundem ad eiusmodi executionem peragendam delegata persona) de rebus eorundem colonorum nostrorum mobilibus omnimodam satisfactionem quoque plenum impendere poterit. In quorum omnium praemissorum memoriam et testimonium, firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras sigillo maiori comitali et authentico egregii Michaelis Mixich de Also Lukavecz, moderni videlicet comitis et fratris nostris ac subscriptione manus propriae egregii Andreae Chednekovich de Also Lomnicza iurati notarii et itidem fratris nostri munitas memoratis colonis nostris, haeredibusque et successoribus ipsorum universis futuram eorundem ad cautellam dandas duximus et concedendas. Datum in castello nostro Also Lukavecz, feria secunda proxima ante festum exaltationis s. Crucis anno domini 1638. Andreas Chednekovich iuratus notarius nobilium Campi Zagrabiensis. Manu propria.

Prema tomu bila su u buduće podavanja kmetova lekeničkih. Tako već god. 1645. nalazimo ubiljezeno u popisu dohodaka pl. općine turopoljske: »Prvo, od kmetova, stanujućih u Lekeniku, za stanoviti objed običavan svake godine od istih kmetova davati se općini, ugarskih for. 18, den. 80. Zatim od istih kmetova za nove krčevine u istom Lekeniku ugar. for. 3, den. 91. Zatim od istih kmetova dohodak gjurgjevina i martinšćina zvan, ugar. for. 4 . . .«.[1]

I za uzdržavanje grada Lukavca bili su Lekeničani obvezani podavati slijedeće: Godine najme 1650. 29. augusta zaključilo je turopoljsko spravišće, da imadu lekenički kmetovi svake godine za potrepštin grada Lukavca sačiniti 1000 dasaka, te ih dovesti o Jurjevu u Lukavec. Ako ne bi to htjeli učiniti, plaćat će globu u dvostrukom iznosu.[2]

O podavanjima Lekeničana vodila je općina turopoljska točan račun. Svake godine bi polazilo u Lekenik povjerenstvo, da ubire desetinu krmaka. Obično bi išao sam župan sa nekoliko ašešora i lugara, koji put bi opet išao kapetan sa ašešorima i lugarima. Krmci su ubirani u naravi, a od krčevina plaćalo se je u novcu. Ubiralo se je i povesmo. Račune bi potpisao župan ili bilježnik.

Pismo izdano Lekeničanima god. 1638. potvrdila je općina turo-

[1] IV. 136. 137.
[2] IV. 540.

poljska na svom spravišću 20. februara god. 1741.[1] Do skora ali zavlada veliko nezadovoljstvo medju Lekeničanima, jer su sa izaslanicima na desetinanje krmaka dolazili i mnogi drugi, čime su nastali veliki troškovi po kmetove u Lekeniku. Ovi su najme morali davati onda svima objed i večeru. To je dakako Lekeničane teško tištilo. U toj neprilici obratiše se Lekeničani god. 1747. s molbom na podbana Raucha, moleći ga, da ih zaštiti, izjavivši, da su pri pravni dati opskrbu dvojici ili trojici izaslanika, ali ne cijeloj četi. Tu molbu ustupi ban na uredovanje zamjeniku župana turopoljskoga s nalogom, da se pravo vrši.[2]

God. 1775. obavljen je popis i opis kuća i stanja kmetova lekeničkih. Na molbu župana Ivana Plepelića obavio je taj popis Josip Ransko, bilježnik banskoga stola u prisutnosti turopoljskoga podzupana Ivana Kosa, te Jurja Severa i Ivana Blažekovića, nadzornika Velikoga Luga i Matije Galekovića. U svem je tada bilo 17 kmetskih kuća sa pripadajućim im gospodarskim zgradama, komorama itd. Od ovih bila su dvojica kmetovi Malenićevi. Iz tog popisa razabiremo, da su lekenički kmetovi bili prilično imućni.[3]

Da se može čim točnija i obilnija desetina krmaka za općinu ubirati, ustanovi turopoljsko spravišće god. 1778., da Lekeničani ne smiju svoje krmke prodavati prije nego li se obavi desetinanje.[4]

Prigodom uvedenja Marijo-Terezijanskoga urbara god. 1778 pridržana su podavanja Lekeničana, kako su ustanovljena god. 1638. Samo podavanja županu, koja su sastojala u godišnjim 14 kopunima, otpala su, a na mjesto ovih imali su Lekeničani dati županu dva podvoza na godinu.[5]

Gospodarstveni položaj Lekeničana bio je u to doba veoma povoljan. Iz izvještaja Nikole Berkovića, potsuca zagrebačke županije god. 1783. razabiremo, da su Lekeničani imali vrlo udobne i lijepe kuće na način gospotskih kurija, a pokrivene bile su daskom. Oranica i sjenokoša imali su u izobilju za se i svoje konje i marvu, a imali su i množinu krmaka. U Turopoljskom lugu imali su drvariju, žirovinu i pašu.[6]

God. 1796. opet su popisane i opisane kuće i stanja Lekeničana. To su sačinili po nalogu plemenite općine turopoljske Mihalj

[1] Congregationalia 1741., fasc. 51. No. 535.
[2] Lekenikensia u turop. arkivu.
[3] Ibidem.
[4] Congregationalia 1778., fasc. 151. No. 1517. u turop. arkivu.
[5] Congregationalia 1780., fasc. 161. No. 1633. u turop. arkivu.
[6] Lekenikensia u turopoljskom arkivu.

Hrvačić i Ivan Noršić, ašešori turopoljski. Bilo je tada tamo 17 kmetova, od ovih 3 Maleničeva.[1]

Nakon zavedenja urbara bilo je u Lekeniku $26^3/_8$ selišta. Podavanja bila su ili podvozi ili straženje (vecturae, vigiles), prvo $26^1/_2$ dana ili potonjih 158 dana. Godimice imali su podavati mjesto devetine 470 dasaka za krov, a činža su plaćali 369 for. 15 novč.[2]

God. 1848. učini kraj kmetstvu Lekeničana. Kao bivši kmetovi turopoljski imali su pravo uživanja turopoljskih šuma. Nakon obavljene god. 1886. segregacije, kad je Lekeničanima izručen dio šume, presta i ova sveza sa plem. općinom turopoljskom.

Lipnica.

Selo Lipnica spada medju turopoljska sela u Vrhovlju. Ono se je razkrililo na brijegu izmedju Markuševca, Havidić-sela i Dragonožca, 188 m. iznad mora visoko. Sjeveroistočno diže se brdo Žeridovka (255 m.), a zapadno Visoki brijeg (213 m.). Po šematizmu zagrebačke biskupije od g. 1909. broji Lipnica 290 katol. duša. Kuće su mu drvene i slamom natkrite. U Hrvatskoj i u ostalim slavenskim zemljama imade mnogo topografskih naziva, koji se izvode od imenice »lipa«. Tako i turopoljska Lipnica, koja dobi svoje ime po potoku Lipnici, što ispod njega teče. Taj se potok već g. 1256. spominje kao medjaš posjeda Vukote i njegova roda, te Mirislava sina Andrije i njegove braće.[3] U XIV. vijeku se još nekoliko puta spominje.

Selu ili obitavalištu Lipnici nema spomena sve do početka XVI. vijeka. God. 1509. živio je tamo kmet Gjuro Lipnički, kojemu su ljudi Baltazara Alapića oteli 50 krmaka.[4] Iza toga nam pisma gotovo ne spominju Lipnicu sve do XVIII. vijeka. God. 1733. živila je ondje plemićka porodica Bartolčić,[5] koja je istovjetna sa porodicom Kovačić inače Bartolčić, koja se spominje u popisu plemića od g. 1773.[6] Plemića Kovačića bilo je i u Mraclinu, Rakitovcu i Buševcu.[7] Po svoj prilici, da se je danas tamo živuća plemićka porodica Kovačića priženila k Bartolčićima, a to je porodica Kovačić, koja je g. 1623. dobila plem. list.[8] Od tuda porodici Kovačić pridjevak Bartolčić.

[1] Ibidem.
[2] Ibidem.
[3] I. 12.
[4] II. 260.
[5] IV. 557.
[6] IV. 312.
[7] IV. 321. 322.
[8] Nalazi se kod plem. Pavla Kovačića u Lipnici br. 3. — IV. 114.

Lužje.

Sela Lužja ili Luža nema danas više u Turopolju. Stajalo je to selo negdje izmedju potoka Lipnice i Lomnice, negdje gdje se danas stere šuma Lužje, tamo iza Male Mlake. Stare listine to selo spominju pod imenom: Losan, Lusan, Lussie, Lusse, Loss, Losse, Losa, Lwse, Lusje i Loze.

Ime tog nekadašnjeg obitavališta turopoljskoga potiče od rijeci »lug« (lucus), što svjedoči, da je bilo u lugu, u šumi. Ime Lužja u iskvarenom latinskom obliku »Losan« spominje se već godine 1256. Bile su to zemlje Vukota sina Jurgisova i njegova roda (generatio), koje su se sterale izmedju potoka Lipnice i Lomnice. Sve do god. 1379. nema dalje vijesti o Lužju, a tada su tamo držali posjede sinovi Vukomerovi (Vukomerići).[1]

God. 1454. spominje se u Lužju porodica Peturčević, g. 1456. Lubnik, Nozović, Kopoz ili Kopozić, Jordanić, Malčević, Grgurić, Katović. Već tada vidimo, da je Lužje moralo biti poveće seoce, kojemu pripadahu šume Dubrava i Gaj te oranice Okruglica, zemlja Jalševac i sjenokoše Litvić. Vinogradi Lužana bili su u Markuševcu.[2] Godine 1466. javlja se tamo porodica Gučić, a godine 1484. Devanić, koja izvodi svoje ime od pradjeda svog Devana, koji je tamo živio godine 1456.[3]

Čini se, da se selo Lužje pod konac XV. vijeka lučilo u Gornje i Donje, jer godine 1487. nosi porodica Lubnić pridjev od »Gornjega Lužja« (de Lusan Superiori).[4] Popis desetine od g. 1488. zabilježio je u Lužju ove porodice: Crnić, Devanić, Galić i Brlek (ova potonja su krsna imena).[5] Pod konac XV. vijeka stiču porodice Berislavić i Mladenčić posjede u Lužju, a poimence posjede pokojnog Marka Strelca.[6] Po tom posjedu nosi kašnje Stjepan Berislavić pridjevak od »Luzja«. Istodobno se tamo javljaju i porodice Domagović i Petričević.[7] Popis iz konca XV. vijeka navodi ove plemenite porodice u Lužju: Peterčeviće, Devaniće, Domjankoviće i Kopoziće.[8]

Popisi crkvenih desetina od g. 1501.—1503. zabilježili su nam neka porodična imena slijedećih obitelji u Lužju: Horvatiće, Dom-

[1] I. 12. 102.
[2] I. 313. 362. 368. 369.
[3] I. 432. 362. II. 35.
[4] II. 51.
[5] II. 63.
[6] II. 87.—91. 112. 143. 169.
[7] II. 130. 166.
[8] III. 556.

janiće, Devaniće.[1] Porodica Berislavić isposlovala je godine 1506. kraljevsku darovnicu i uvodnicu za Lužje, Markuševac, Bapču, Čehe, Novake, Buševac, Lučilnicu i t. d., protiv česa je Barnaba Berlek iz Lužja prosvjedovao pred zagrebačkim kaptolom, nu unatoč tomu je g. 1507. Stjepan Berislavić i sin mu Gjuro po zagreb. kaptolu uveden u posjed Lužja.[2] God. 1513. spominju se u Lužju porodice Domjanković i Petričević.[3] God. 1538. spominju se u Lužju kmetovi Berislavićevi: Šoštar, Lovreković, Malčić Levanić.[4] God. 1540. javlja se tamo plemićka porodica Gurgić, koja izvodi svoje porietlo od G u r g e k a, koji je tamo živio već g. 1496.,[5] a g. 1544. spominje se tamo porodica Jančević.[6] U kraljevskoj darovnici od g. 1560. navode se pretstavnicima iz Lužja plemić Grgur Devanić i Ivan Domjanković.[7] God. 1570. nalazimo uz Peterčeviće i Domjankoviće, takodjer i porodicu Kovač (Kwach).[8] God. 1600. spominju pisma tamo još i Kaptolome, Čušiće, Pučeviće i Pazotiće.[9] Čini se, da su ovi bili neplemići kao i Kolarići i Kadići, što se uz ove god. 1602. tamo spominju,[10] tako i Viedmići, Martinovići i Hamci g. 1635.,[11] a 1632. Balobani, Rudinovići, Čizmezije, Blasejevići, dok su Berislavići i Patačići koji su tamo držali imanje nedvojbeni plemići.[12] God. 1667. bilo je u Lužju 11 kuća.[13] Nije nam poznato kako je to selo opustjelo. Već popis turopoljskih plemića od 1782. ne navadja tamo ni jednoga plemića, a g. 1796. bila je tamo kuća Ivana Vrlca kmeta Blaškovićeva i krčma Tome Petravića županijskog blagajnika, a ta je bila u vrlo lošem stanju.[14]

Mala Gorica.

Mala Gorica ili kako to selo nazivlju stara pisma Parva Goricza, Parwa Goricha, Mala Gorycza, Kys Gorycza, Kys Khorycha, Minor Gorycza, danas je suvisli dio Velike Gorice. Ima tamo drvenih

[1] II. 191. 214. 219.
[2] II. 233. 236. 243.
[3] II. 321
[4] III 61.
[5] III 78. II. 172.
[6] III. 96.
[7] III. 448. 459. 465.
[8] IV. 23.
[9] IV. 71.
[10] IV. 90.
[11] IV. 115.
[12] IV. 128.
[13] IV. 151.
[14] IV. 401.

i zidanih kuća, a po šematizmu zagreb. biskupije od g. 1909., broji 397 katolika i 3 Židova.

Selo Mala Gorica mnogo je mladje od Velike Gorice, te se u pismima počinje spominjati tekar na početku XV. vijeka. Spominje se najme god. 1411. i to onom prilikom, kad se je izmedju žitelja malo-goričkih i vrbanečkih (nekoč oko Kurilovca) porodila razmirica poradi medja. Plemići malo-gorički Martin i Toma sinovi Andrije, Valentin sin Jurja, Andrijan, Pavao, Vrban i Matej sinovi Pavla, Pavao i Martin sinovi Fabijana, pak plemići vrbanečki Ivan, Tomaš i Jakob sinovi Martinovi te Valentin sin Petrov, dodjoše pred vrhov. župana turopoljskog Ivana sina Mihaljeva i župana Egidija sina Nikole, te pred njima urediše medje izmedju svojih posjeda. Medja posjeda spomenutih plemića vrbanečkih bude točno opredijeljena, a što bijaše izvan tih medja ostade plemićima malo-goričkim. Medja se tu opisuje ovako: počinje s južne strane na potoku Odri, koji teče kraj Kurilovca, od tuda kroz neku grabu prema sjeveru do Vudola, kuda za kišovita vremena teče bujica, i po toj grabi skreće prema istoku gdje dolazi do nedavno podignute zemljane medje, dalje preko nove grabe skreće prema jugu i dolazi opet do Odre gdje svršava.[1]

God. 1424. spominje se u Maloj Gorici vrlo velika porodica Vukovića ili drugačije Kobilići zvana (filii Wlk Wlkouichi alio nomine Kobilichi).[2] God. 1520. javlja se u Maloj Gorici porodica Piković i Vugrinović ili Ogrinović.[3] Ovaj put se javlja s pridjevkom »od Gorice«, nu pošto skoro na to 1539. i 1549. naročito se spominje uz oznaku »od Male Gorice«,[4] imamo ju smatrati istovjetnom sa potonjom. Ista porodica Vugrinović spominje se god. 1549. i 1550. i pod imenom Gorički.[5] Kod obnove turopoljskoga bratstva godine 1560. zastupaju Malu Goricu Juraj Piković, Matej Klemenit i Ivan Ogrinović te Matej Blažević, dočim u kr. darovnici za Turopolje (1560.) spominju se samo Juraj Piković i Klement Ogrinović iz Male Gorice.[6] God. 1570. obdržavano je u Maloj Gorici spravišće turopoljsko, na kojem su grofovi Draškovići primljeni u turopoljsko bratstvo.[7] God

[1] I. 39. i 163. Ovdje valja opet istaknuti, da na str. 39. I. sv. Povjest. spomenika Turopolja listina datirana g. 1300. spada u god. 1411.

[2] I. 189.–191.

[3] II. 431

[4] III. 69. 161. Obitelj Vogrinić spominje se već godine 1515. u Gorici (II. 328).

[5] III. 166. 224.

[6] III. 439. 158. IV. 3.

[7] IV. 19.

1600. spominju se uz Ogrinoviće takodjer i plemići Horvati i Pondurki u Maloj Gorici, a godine 1602. još i Dautovići.[1] Popis kuća plemića turopoljskih od godine 1632. bilježi ove porodice u Maloj Gorici: Ogrinoviće, Dautoviće, Domitroviće, Starešiniće, Pugjare (poslije Gušiće) i Dianeževiće.[2] Godine 1667. bilo je u Velikoj i Maloj Gorici 17 plemićkih kuća.[3]

U zimi god. 1686./7. zimovala su u Maloj Gorici tri njemačka vojnika od kumpanije Skidinskove, 1 ženska i 4 konja, koji su potrošili tamo 168 for. hrane.[4] U boj protiv Prusa diglo se godine 1758. iz Male Gorice 8 momaka pod kapetanom Pavlom Mudićem.[5] Godine 1773. bile su u Maloj Gorici 22 plemićke i kmetske kuće.[6] Najizdašniji iskaz glede plemićkih porodica u Maloj Gorici, pruža nam popis od g. 1782. Evo ih: Talković, Gušić (nekoč Pugjar), Vugrinović (Ogrinović), Mirinić, Šipušić, Haraminčić, Briglević, Hrvačić, Barbarić.[7]

Veoma dragocjene vijesti o stanju sela Male Gorice pruža nam popis kuća turopoljskih od godine 1796. Taj popis obavljen je 24. i 25. februara na licu mjesta. Osim gore spomenutih plemićkih porodica nalazimo tuj još i neplemiće Černjake i plemiće Kosiće. Od svih ovih kuća, kojih je opisano 19, naročito se ističe plemićka kurija Mihalja Hervačića, prisjednika turopoljskog i malog suca zagrebačke županije. Bilo je tada u Maloj Gorici ništa manje nego 9 bunara. Kuće i gospodarske zgrade bile su većinom u prilično dobrom stanju, premda ih je bilo i starih, trošnih, a bome i skoro razvaljenih.[8]

Protiv Franceza imalo je ustati god. 1809. iz Male Gorice 7 momaka.[9]

Markuševac.

Malo turopoljsko selo Markuševac, što ga stara pisma zovu Markusewcz, Marušev vrh, pribralo se je u Vrhovlju istočno Dragonožcu. Istočno optiče brijeg, na kojem stoji selo, potok Sopotnjak,

[1] IV. 69.–70. 87

[2] IV. 123. God. 1633. spominje se u Maloj Gorici porodica Fičur, dali plemićka ne znamo (IV. 525.).

[3] IV. 151.

[4] IV 217.

[5] IV. 299.

[6] IV. 300.

[7] IV. 315.—331. Briglevića nalazimo tamo već 1747.

[8] IV. 410.—414.

[9] IV. 427.

koji nedaleko od ceste istočnije presijeca cestu, koja vodi iz Odre u Dubranec. Kuće su drvene i prizemne. Po šematizmu zagrebačke biskupije od g. 1909. broji to selo 149 katol. duša. Prvi put nam sačuvana pisma spominju Markuševac g. 1454. i to pod imenom Markušev vrh (Markusewrg). Bio je to brijeg, na kojem je Valentin sin Nikole iz Lužja imao svoje vinograde. I drugi neki plemići iz Lužja imali su tamo svoje posjede. God. 1459. imala je tamo vinograd i Margareta kći odranskoga župnika Stjepana, Ivan Volarić (iz Lukavca), Ivan iz Odre, Vrban iz Lukavca, Pavao iz Čeha, Gjuro Lubnić iz Lužja, Blaž Petričević i Matej Banković.[1]

Pod konac XV. vijeka, držao je Stjepan Berislavić i Nikola Mladenčić posjede u Markuševcu, koje je herceg Ivan Korvin god. 1495. oslobodio od sudbenosti grada Lukavca i Medvedgrada.[2]

Tek početkom XVI. vijeka počeo se Markušev vrh nazivati Markuševcem (Markussewech). Tako g. 1506. u naloga kralja Vladislava II., kojim se nalaže zagreb. kaptolu, da Berislaviće uvede u posjed Markuševca.[3] God. 1519. spominje se u Markuševcu Ilija Jagodić, a g. 1514. plemenita porodica Lukačić.[4]

God. 1550. spominje se u Markuševcu Vrban Krivonošić, kmet Stepana Berislavića, a 1556. kmet Martin Dianešević.[5]

Tečajem XVI. vijeka nalazimo veoma slabe vijesti o Markuševcu. U glavnom kako vidimo, bili su tamo vinogradi turopoljski, a naročito Lužana. Tekar u XVII. vijeku uze se Markuševac širiti i postaje u pravom smislu riječi selo. U popisu plemićkih kuća turopoljskih od godine 1632. nalazimo u Markuševcu (Markussoucz): Andriju Markulina, Andriju i Milku Stanca, Petra Trputca, Miku Brebrića, Nikolu Jančečića-Kaptolomca, Valentina zeta Kaptolomčeva, Martina Jančečića i Ivana Belavića-Gundiju.[6] Kako vidimo, tu se ubrajaju i dvije kuće Kaptolomca, nekog vrlo blizog obitavališta, koje je g. 1667. skupa sa Markuševcem brojilo 11 kuća.[7] Po popisu od g. 1749. bilo je u Markuševcu 7 kuća.[8] Godine 1782. prigodom popisa plemića nalazimo u Markuševcu (Markussevecz) porodice dviju Ivana

[1] I. 312. 348. 370. 384. 389. 393. 394.
[2] II. 168.—169.
[3] II. 233. 243.
[4] II. 422. III. 95.
[5] III. 226. 510.
[6] IV. 129
[7] IV. 151.
[8] IV. 291.

Domjankovića, Mate Petravića, Mihalja, Bartola i Stjepana Bebrića.[1] Vidimo, da nestaju u Markuševcu stara imena, a javljaju se nova. Porodica Jancečića bila je tamo još g. 1733.[2]

Mraclin.

Selo Mraclin je uz Donju Lomnicu najveće turopoljsko selo. Pribralo se je uz cestu, što vodi od državne ceste ispod Vukovine u Šiljakovinu. Pružilo se je smjerom jugozapadnim tik od željezničke pruge, koja spaja Zagreb sa Siskom. Okružuju ga velike šume Misine, Kneja, Mraclinska šuma i Mraclinski lug. Kuće su prizemne i na jedan sprat, od kojih ima nešto zidanih i natkritih crijepom. Općinska je kuća drvena i prizemna. U sred sela stoji nova, lijepa kapelica, posvećena sv. Vidu. Po šematizmu zagrebačke biskupije od godine 1909. broji Mraclin 1111 katoličkih duša. Ime tog sela razno pišu stara pisma: Mrascin, Mrachlin, Merclin, Mrwchlin, Mraczlynye itd., a sva je prilika, da je taj naziv nastao od imena Martin ili Marcel (Martinus, Marcellus), tako, kako je nastala riječ Mratinje od Martinje, Pecic od Petrus, Lalin od Lazarus sa slavenskim dočetkom »in«. Možda je to bio posjed kakovog Martina ili Marcela, ili je opet nekoč tamo bila crkva kojih od ovih svetaca.

Mraclin spada medju najstarija turopoljska sela. Ime njegovo susrećemo već u najdavnijoj prošlosti Turopolja. U listinama od godine 1249. i 1255., gdje se opisuju medje velikoga Turopoljskoga Luga, medju inim medjašima navodi se i zemlja Mraclin (terra Mrascin, Mrachlin).[3] Nema dvojbe, da nije već tada Mraclin bilo oveće turopoljsko naselje. Iz jedne povelje od god. 1360. doznajemo, da je predj Mraclinačana bio Staniško sin Vratiška i njegovi rodjaci (propingui). Ovaj se prvi put spominje god. 1258. Izmedju Staniška i njegova roda s jedne strane, pak nekog Čegula i njegova roda s druge strane, porodi se razmirica o zemlji Doblački (Doblachmezew). Premda je ta zemlja bila djedovina Staniškova, svojataše ju Čegul sa svojim rodom. Parnica je tekla pred podbanom meštrom Aleksandrom županom podgorskim i sucem zagrebačkim. Podban dosudi ovu prepornu zemlju Stanišku, nakon što je na saboru sa dvanaest svojih svjedoka: Meneslavom, Bosinjom, Predom, Marislavom iz Kuča, Vukotom. Jakobom Dragbratovim, Mamdragom, Tolom Hotenovim, Vučetom bratom Jakobovim, Radoslavom i Križanom, a u prisuću podbanova pristava

[1] IV. 337.
[2] IV. 548.
[3] I. 8. 10.

Črnka (Fekete) i pristava župana turopoljskoga Bosinje potvrdio prisegom, da ta zemlja pripada njemu. Podban je na to izaslao neke Turopoljce sa njihovim županom, koji su uredili i označili medje Doblačke. Kao medjaši te zemlje spominje se potok Obdina, bare Prekopa, Bunić, Buna, razne ceste i privatni posjedi.[1]

Skoro zadesi Staniška i njegovu porodicu težak udarac. Negdje oko god. 1269. imali su ovi nešto posla pred Belom hercegom cijele Slavonije, sinom kralja Bele IV., i tu je jedan od njih tako nezgrapno odgovarao, da je teško uvrijedio hercega. Ovako ljutit herceg Bela kazni radi toga Staniška i cijelu rodbinu njegovu tako, da ih

Partija iz Mraclina.

je svrgnuo u red gračana (castrenses) i opredijelio im službu, da donašaju drva (in delaturam lignorum sew ligniferos condicionarios... exindeque in castrenses . . . redigisset). Kad je pako herceg Bela stvar istražio — kako kazivaše Staniško i njegov rod — hotio ih je za cijelo natrag uspostaviti medju jobagione zagrebačkoga grada, dakle opet ih uvrstiti u red togimenog nižeg plemstva. Nu nemila smrt presječe njegovu žicu života, i tako ostadoše Staniško i njegov rod drvonoše. Kad je 24. augusta god. 1271. ban cijele Slavonije Joakim boravio u Bihaču, dodje preda nj Staniško sa svojim rodom, te mu suznim okom razjasnio, što se s njima dogodilo, pa ga zamoliše,

[1] II. 15.—16.

da im Bogu za volju potvrdi nakanu hercegovu, i da ih opet uspostavi. Ban sasluša njihove molbe, popita Tomu biskupa zagrebačkoga i njegov kaptol, te opata topuskoga, meštre preceptore reda templarskoga i hospitalaca, te neke plemiće kraljevine i jobagione zagrebačke, grada Okića i Podgorja, medju kojima se navode Donjo-Lomničan Pavao sin Oporov, Vukota i Pavao župan (comes terr.) turopoljski, te neki susjedi, kao Ivan sudac gorski, pleme blinjsko, i drugi, koji su svi jednoglasno potvrdili navode Staniškove, da su on i njegov rod bili vazda jobagioni zagrebačkoga grada i da su uslijed uvrijede nanesene hercegu Beli svrgnuti iz reda jobagiona. Uvazivši ban to, uspostavi ih opet sa svim potomstvom u prijašnji stalež jobagiona. Tu uspostavu potvrdi god. 1272. kralj Stjepan, čime je za uvijeke bilo osigurano plemstvo Mraclinčana.[1]

Mraclinčani drzali su takodjer posjede u Rakitovcu. Jedna isprava od god. 1346. spominje, da su tada mraclinski plemići (nobiles de Mraclin) iskupili svoju djedovinu u Rakitovcu od Kordoslava i njegovih sinova, što je obavljeno pred županom turop. Ivanom sinom Bogdanovim. Dakle bila je ta njihova djedovina založena do tada. Imena tih plemića mraclinskih se ne navode.[2]

Nije nam poznato, tko je god. 1360. počeo tvrditi, da plemići Mraclinčani nijesu pravi plemići, već da imadu služiti gradu Želinu. Za cijelo bijaše to koji nasilni želinski kaštelan, kakove kašnje često nalazimo Ta tvrdnja iznesena je pred bana slavonskoga Leustakija. Na saboru plemstva izmedju Lonje i Gvozda, koji je obdržavan u Zagrebu u ponedjeljak po Martinju god. 1360., imali su Mraclinčani izmjeti pisma, kojima da oprovrgnu tu po njih kobnu tvrdnju. Mraclinčani plemići Stojko sin Vuka, Milko sin Andrije i Ivan sin Stjepana, izniješe u ime svoga roda gorespomenutu potvrdu kralja Stjepana, kojom dokazaše svoje plemstvo (nobiles iobagiones castri) kao potomci Staniškovi i njegova roda. Na temelju te povelje potvrdi ban njihove plemićke sloboštine, o čem je 19. novembra u Zagrebu izdao svečanu ispravu.[3]

God. 1376. spominju se u Mraclinu plemići Barnaba i Ivan sinovi Ibra sina Stojkova (Zoych de Mrachlin), Ivan sin Metehena sina Radoslavova, te Banko i Matej sinovi istoga Radoslava. Izmedju spomenutih sinova Ibrinih i Ivana Metehenova porodila se je razmirica, jer su sinovi Ibrini tvrdili, da Ivan nema nikakva prava s njima

[1] I. 24.—26.
[2] I. 60.—61.
[3] I. 75.—76.

na četvrti dio mraclinskog posjeda. Ivan je na to nekom ispravom župana zagrebačkoga i župana turopoljskoga dokazao, da su sinovi Radoslavovi, najme njegov otac Metehen pak Matej i Banko imali pravo na trećinu četvrtine prepornih posjeda, i da je taj njihov dio bio od dugo vremena založen sinovima Stojkovima. Tako dosudi zagrebački župan Nikola Virtus i Ivan sin Grgura župan turopoljski, tu trećinu četvrtine posjeda Ivanu, uz dodatak, ako bi Ivan umro bez odvjetka, Ivan i Barnaba mogu taj posjed iskupiti od ostalih sinova Stojkovih.[1]

God. 1417. spominju se u Mraclinu prva imena, koja možemo smatrati prezimenima. Tako Mušić i Vernječ.[2] God. 1430. donesoše Gjuro sin Ivana, Valentin sin Andrije sina Damjanova i Stanko, plemići mraclinski, kaptolu zagrebačkomu na prijepis povelju glede posjeda Doblačke od god. 1258.[3]

Nije nam poznato, kako su Pavao Pogledić sin Pavlov iz Kurilovca stekao neke posjede u Mraclinu. S njime je imao pravo na te posjede i Gjurko sin Elizabete iz Mraclina. Ovi posjedi, kako isprava veli, pripadali su im kao baština njihovih predja. Možda je ta Elizabeta bila udata za kojeg Pogledića. Na sastanku Mraclinčana u Lukavcu 25. augusta 1483., gdje se sastadoše svi zajedno »bogat i siromah« plemić mraclinski, priznadoše Mraclinčani Poglediću i Gjurku te potomstvu njihovom ove posjede bez ikakova prigovora.[4] Isti taj Pavao Pogledić držao je ove posjede u Mraclinu g. 1496. U posjedu istih posjeda nalazimo Poglediće još god. 1554. i 1555.

Otuda valjda potječe ovlaštenje porodice Pogledić odnosno sučije kurilovečke na neka prava u Mraclinu.

U popisu crkvene desetine od god. 1488. spominju se Mraclinčani Pavčić ili Pavočić i Zibarić,[5] god. 1491. prvi put se ondje javljaju plemenite porodice Mašić i Staniškovič.[6] Najopsežniji prijegled stanovnika Mraclina iz starije dobe pruža nam popis turopoljskih plemića iz konca XV. vijeka. Porodična imena ovih bijahu Pavučić, Bušić, Marenić, Jakopović, Sukčić, Čiček (potonji Čičkovići), Križanić i Gabus.[7] God. 1500. plemenita Sukčić-Žukčić.

God. 1501. spominju se tamo (neplemenite) porodice Zužić il

[1] I. 96. 97.
[2] I. 174.
[3] I. 231. 232.
[4] II. 30. III. 336. 347.
[5] II. 59. 74.
[6] II. 186.
[7] III. 554.

Sušić i Pašić,[1] god. 1503. Antolčić, Jurgetić i Pavačić, Sabčić, Plantačić i Penežić.[2]

God. 1507. navode pisma više novih porodičnih imena mraclinskih plemićkih porodica. Spominje se: Knezeković (od oca Knezeka), Čikanić ili Čičković ili Kičković, Snosić ili Snostić, Križanić, Gjurčić, Jakopović, Grgurić, Galeković, Miklovšić, Drugec i Filipović. Kako vidimo, ova sva imena gotovo nastala su od krsnih imena: Križana, Grgura, Mikule, Gjure, Jakoba, Filipa.

Ove godine počinili su Mraclinčani neka nasilja na posjedima Baltazara Alapića.[3] Porodica Koprenić javlja se u Mraclinu prvi put god. 1507., a Marenić, 1512 porodica Bažulić, Zudinić i Horvatić,[4] God. 1520. javlja se porodica Pavunčić (možda istovjetna sa Pavunčić), i Tičković,[5] a 1524. porodica Jagniščić,[6] god. 1540. opet Kerhenić. god. 1546. Jordanić[7], god. 1556. Šugec, god. 1560. Stubanić.

Mraclinčani imali su mnogo da stradaju od Ivana Alapića, gospodara Vukovine, koji je rado svojatao njihove posjede (1538.)[8]

Prigodom obnove turopoljskoga bratstva god. 1560. zastupaju Mraclin plemići Blaž Galeković, Mihalj Koprinić, Nikola Knezeković, Grgur Čičković, Blaž Šugec, Ivan Križanić, Ivan Stubančić i Antun Jakopović.[9] U kraljevskim pako darovnicama za Turopolje god. 1560. i u ovim saveznim ispravama, navode se kao pretstavnici ovlaštenika mraclinskih: Antun Jakopović, Nikola Knezeković, Mihalj Zodinić, Blaž Šugec, Grgur Križanić, Mihalj Koprinić, Nikola Knezeković, Grgur Čičković, Blaž Galeković, te Matej i Ivan Pogledić.[10]

Po popisu od god. 1636. nalazimo u Mraclinu više novih obitelji, koje se u XVI. vijeku tamo još ne spominju: Glagolić, Črnko, Kovačić, Kralj, Hrvatić-Poturić, Stuban, Bertak-Kundić, Crnić, Kos, Zrnčić-Horvat, Miličević i Šabarić-Koprenić. Uz ove nalazimo stare porodice: Zudinić, Galeković, Jakopović, Čičković, Križanić i Šugec.[11]

[1] II. 194. 197.
[2] II. 213. 221.
[3] II. 245. 250.
[4] II. 268. 295. 320.
[5] III. 431.
[6] II. 78.
[7] III. 104.
[8] III. 42.
[9] III. 439.
[10] III. 448. 449. 459.—461. 463.—465. IV. 2. 3.
[11] IV. 124. 125. God. 1747. spominju se tamo plemići: Čunčić, Sabarić, Baćanski, Birekoviić, Čurulić, Kunić, Cvetnić. Ista imena nalazimo u popisu plemića god. 1782.

God. 1667. brojio je Mraclin 41 kuću, a 1773. samo 38.[1] God. 1758. išlo je iz Mraclina i Laza u boj protiv Prusa 16 momaka, a protiv Franceza god. 1809. 14.[2]

Plemići mraclinski imali su takodjer i svoje kmetove u Maloj Buni. God. 1796. prigodom popisa Turopolja spominju se ova imena kmetova mraclinskih u Maloj Buni: Mikulin, Baćunin, Svek; bilo ih je 6 kuća. Iste godine bilo je u Mraclinu 36 plemićkih kuća sa mnogo gospodarskih zgrada. Medju plemićkim imenima opet susrećemo nekoliko novih: Matanović, Fabjančić i Augustić.[3] Bila je tu i kapela sa vrlo lošom crkvenom kućom i krčmom.

Obrež.

Selo Obrež pružilo se na desnoj obali potoka Lomnice te stoji na zapadnoj medji turopoljskog kotara. Pošto Obrež već davno ne potpada pod Turopolje, to ćemo se na prošlost njegovu samo u toliko osvrnuti, u koliko nalazimo sveze sa plem. občinom turopoljskom. Stoga se ne ćemo obazirati na današnje stanje sela Obreža, jer to nije svrha ovog nacrta.

Ime svoje dobilo je to selo po svom položaju ležeći o brijeg (o breg-je = obregje = obrež). Zemlje obrežke spominju se već u drugoj polovini XIII. vijeka. Godine najme 1276. prodali su Turča i Črnoglav sinovi Stojanovi i Vukša sin Maroškov 10 vretena svoje djedovine u Obrežu Stjepanu i Blažu sinovima Vukonje iz Donje Lomnice za 10 penza. Kao medja ovih zemalja spominje se voda Mozuča i cesta prema Petrovini.[4] Jedni i drugi bili su Turopoljci. God. 1367. prodao je Petar sin Prvoslavov 5 vretena zemlje u Obrežu za 2 marke Blažu i Andriji sinovima Ivanovim.[5] God. 1431. spominju se u Obrežu Fabijan zvan Petko sin Kirinov, a 1441. Gjuro i žena mu Agneza.[6] Prva porodičnim imenom poznata porodica, u Obrežu bila je Kuščić. Godine 1455. spominju pisma pokojnoga Marka Kuščića, kojega kći Jelena bijaše udova župana Klementa iz Kurilovca[7].

U Obrežu bilo je i kmetskih porodica. Takvim se god. 1459. tamo spominje Živko, god. 1488. Luka, Vrban i Valent Stojković, te

[1] IV. 151. 300.
[2] IV. 299. 427.
[3] II. 359.—364.
[4] I. 29. 30.
[5] I. 86.
[6] I. 233. 259.
[7] I. 343.

Matija Gregšić i Jelena. Godine 1501. i 1503. spominje se tamo kmetska porodica Zančić, Marivić, Bušić, Lah, Kovač, Fremić, Samec, Skolec i t. d.[1]

God. 1507. spominje se tamo plemićka porodica Supanić, od koje Gjuro bijase županom turopoljskim.[2]

U darovnici za markgrofa Jurja Brandenbuškoga g. 1510. ubraja se Obrez (Obrez Minor) medju turopoljske posjede.[3] God. 1517. javlja se tamo plem. porodica Šabarić, 1520. Živković, 1526. živi ondje porodica Kostibol.[4]

Obrež dolazi u pismima spominjan i pod imenom Obrež Samec, za cijelo po porodici Samčić, koju ondje nalazimo (1501.). Pod tim imenom spominje se g. 1501.[5]

God. 1538. spominju se u Obrežu (Samcija): Bušić, Pavušić, Marijević, Kupec, Suklić, Fabušić, Kočijašić, Kovač, Samčići i Sremić.[6]

Plem. porodica Boltizarić javlja se tamo god. 1549., g. 1555. držala je porodica Arbanas posjede u Obrežu.[7] Medju Turopoljcima, koji su god. 1560. obnovili svoje staro bratstvo navode se Obrežani Nikola Boltizarić inače Kuščić zvan i Blaž Šabarić.[8] Porodica Boltizarić-Kuščić istovjetna je sa onom Supanića, što se godine 1507 spominje.[9] Selo Mali Obrež navodi se i g. 1560. u kr. darovnici za Turopolje medju turopoljskim selima, a kao pretstavnici, posjednika tog sela imenuju se Blaž Šabarić, Nikola Boltizarić-Kuščić i Mirko Supanić. Ove iste porodice navode se i u novoj darovnici vrhu Malog Obreža g. 1560.[10]

Još g. 1579. nalazimo Obrežane gdje rade kao pripadnici općine turopoljske, nu iza toga gubi se sveza tog sela sa općinom turopoljskom

Petravci nekoč Ratkovac.

Malo turopoljsko selo Petravci, ili kako ga još zovu Petrovec, stoji izmedju Cerovskog Vrha i Prvonožca u turopoljskom Vrhovlju

[1] I. 391. II. 61. 194. 219.
[2] II. 241.
[3] II. 286.
[4] II. 379. 428. 559. 515.
[5] II. 197. 213, 221.
[6] III. 45. 57.
[7] III. 164. 336.
[8] III. 440.
[9] III. 416. 447.
[10] III. 448. 449. 458. 463. 470.—471. IV. 2. 3.

Ovo je selo upravo na zapadnoj medji turopoljskoga kotara. Kuće sela pribrale se na stjecištu dviju kosa, koje s istočne strane optiče potok Radkovac, u kojem imenu se je sačuvalo nekadašnje ime toga sela. Po šematizmu zagreb. biskupije od g. 1909. broji to selo 104 katol. duša. Prvobitno ime toga sela bilo je Ratkov vrh ili Radkovac (Ratkow Wrh, Radthkov Verh). Svoje prvotno ime dobilo je za cijelo po Ratku ocu Lovrinom, koji se u pismima spominje g. 1333.[1] Po svoj prilici je Ratkov vrh naselje Jerebićana. Posebno selo nije još Ratkov vrh bio koncem XV. vijeka, kako to iz jednoga popisa razabiremo.[2] Sve do u XVI. vijek nema spomena Ratkovom vrhu. God. 1549. i 1551. živio je u Ratkovom vrhu plemić Marko Prvonožec,[3] kojeg porodica starinom potiče iz Jerebića. God. 1552. spominje se tamo plemić Toma Petrović,[4] sin Tome Petrovića iz Jerebića. Taj isti spominje se i u kr. darovnici g. 1561., kojom je kralj njemu i nekim drugima potvrdio posjede Jerebića i Cvilkova.[5] Godine 1560. spominje se tamo uz ovoga i Martin Prvonožec, i to prigodom obnove turopoljskoga bratstva.[6] Godine 1569. živio je tamo Fabijan Petravić. Popis plemića turopoljskih iz g. 1632. spominje tamo slijedeće plemićke porodice: Petravić, Kos, Bručak, Ostoić, Kerhnijević i Gomogojac, koji je dobio tamo posjed od Petra Mikšića.[7] Tek polovinom XVI. vijeka počelo se to selo nazivati Petravcima, i to kako iz gornjega vidimo po porodici Petravić. Tako se već godine 1645. zove Ratkov vrh ili ti Petravski vrh.[8] Od tog vremena se tako nazivlje.

Pleso.

Selo Pleso, koje sa Rakarjem čini posebnu turopoljsku plemićku sučiju, pružilo se sjeverozapadno Vel. Gorici, udaljeno od ove jedva četvrt sata. Selo to je otegnuto i raštrkano uz cestu. Dok nije bio iskopan odvodni prokop, bilo je do sela velikih bara, kojih je danas nestalo, a time se i zdravstvene prilike sela znatno poboljšale Kuće su isključivo gradjene od drva, a tako je gradjen i na kat visok plemićki dvor, što se tamo nalazi. Oko dvora je nasadjen li-

[1] I. 50.
[2] III. 553 itd.
[3] III. 162. 179. 183. 193. 236. 259. 271. 278.
[4] Isti se g. 1558. spominje i pod imenom Petermanić. III. 520.
[5] III. 307. II. 160. opaska.
[6] III. 440.
[7] IV. 130. 131.
[8] IV. 151.

jepi vrt i cvjetnjak. Porodica Oršanića, koja ga danas drži sa ovećim zemljišnim posjedom, mnogo je toga u zadnje godine poradila oko poljepšanja dvora i vrta. Po šematizmu zagreb. biskupije od g. 1909. broji selo 450 katol. duša.

Nedaleko sela prema glavnoj cesti stoji mala kapelica ranjenog Isusa, gradjena od drva, koja je prije nekoliko godina s temelja obnovljena.

Ime toga sela u listinama se piše: Pleso, Pleza, Plesow, Plez, Plezwo, Plees itd., a izvedeno je od korjena, od kojega je i riječ »plêsnь« (pljesan), Plješivica, plješ, plešiv itd. Dakle bi po tom tumačenju Pleso označivalo mjesto »plješivo«, ili pljesnivo, dakle pusto ili močvarno. Ovo potonje bi možda ispravnije bilo, jer još i danas ima uz selo bara.

Pleso spada za cijelo medju starija turopoljska sela. Prvi put spominju Pleso (Pleza) pisma godine 1377. Tad se to spominje kao posjed crkve B. D. M. u Gorici. Ne možemo reći, jeli tada bilo tamo već kakovo naselje. Radi toga posjeda trajala je više godina razmirica izmedju Ladislava sina Tome Turopoljca i sina mu Antuna s jedne strane te Martina i Petra sinova Ivana sina Vrbana, takodjer Turopoljaca s druge strane. Spomenuti Ladislav, bio je tada gradjanin zagrebački. Ova razmirica dovršena je pod Nikolom Virtusom županom zagrebačkim i kaštelanom medvedgradskim, te Ivanom sinom Grgurovim županom turopoljskim g. 1377., i to posredovanjem mirovnih sudaca. Martin i Petar izručiše posjed Pleso Ladislavu, ali je zato Ladislav ustupio Martinu i Petru jedan dio tog posjeda. Kao medje toga dijela napominju se razne ceste, dolina Vudol, razne zemlje i mlake.[1]

Od tog vremena, pak sve do god. 1427. nema u ispravama spomena Plesu. Te godine držale su Skolastika i Margareta kćeri Andrije sina Jelka iz Rakarja neke zemlje u Plesu, koje darovahu sinovima Filipa, sina Vuka iz Rakarja. Iste godine spominje se Juren iz Plesa.[2] Po tom vidimo, da je već g. 1407. bilo u Plesu naselje, ako već ne bijaše to selo. God. 1445. spominje se Ilija sin Ivana sina Jelka iz Plesa.[3] Ilija bio je župan turopoljski. Po što je za cijelo ovaj Jek djed Ilijin istovjetan sa gorespomenutim Jelkom iz Rakarja, zaključujemo, da je Pleso naseljeno iz Rakarja, koje je selo mnogo starije od Plesa. Pavao sin Antuna, brata Ilijina bio je god.

[1] I. 97.—99.
[2] I. 204. 205.
[3] I. 268.

1463. i 1468. župan turopoljski. Od tada se u pismima mnogo spominju plemeniti ljudi Turopoljci iz Plesa.

Popis crkvene desetine od g. 1488. navodi devet obvezanika, koji su imali podavati desetinu. Pleso se tom zgodom naročito obilježuje kao selo (villa). Porodična imena ovih žitelja bila su: Kuzmiš-

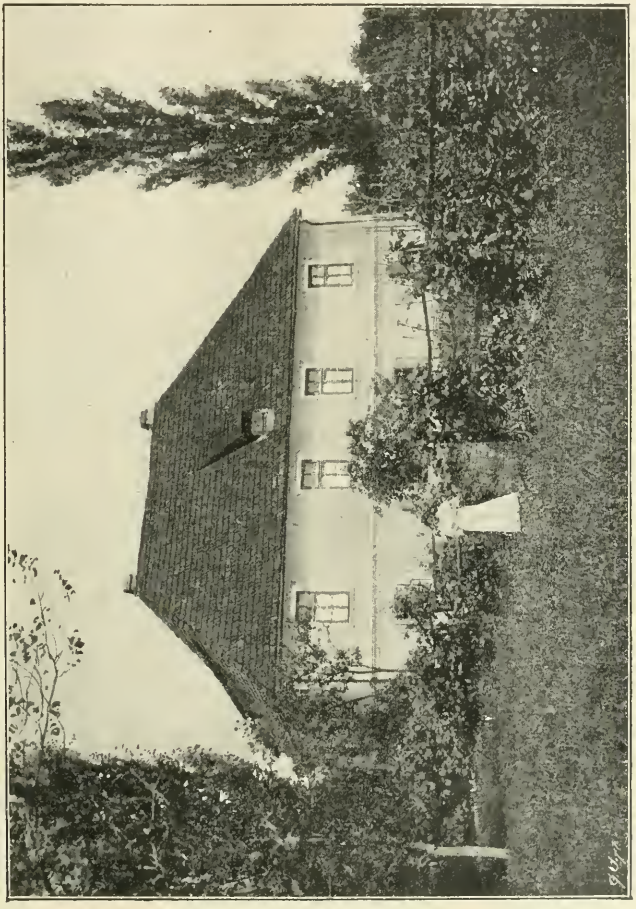

Plemički dvorac u Plesu.

čaković, Vodopija, Panjan i Mišak. Svi su bili neplemići.[1] Tekar g. 1492. i 1493. pod konac XV. vijeka, spominju se prva plemićka porodična imena u Plesu. Spominju se najme Mihalj, Matej, Vrban i Matko, Plepelić ili Peperić, Nikola Babić, Nikola Derpić i Matija Terbić.[2]

[1] II. 60.
[2] II. 82. 87.

Godine 1503. spominju se u Plesu Fodrić, Kušević i Kukić.[1] Godine 1521. prvi put se u Plesu javlja plem. porodica Cušić (Češić, Kušić-Plepelić) i Barić.[2] Godine 1546. Klenović, g. 1547. Čošić, Češić, Kušić ili Čušić, (Plepelić).[3]

Medju posjedima, koji su spomenuti u kraljevskoj novoj darovnici za Turopolje godine 1560. i u s ovom saveznim poveljama, spominje se i Pleso, a kao pretstavnici toga sela Mirko i Matej Pepelić (Plepelić), te Luka i Matija Terbić.[4]

God. 1600. javlja se u Plesu plemenita porodica Hagić,[5] a god. 1602. uz ovu i Plepeliće, Klenoviće i Terbiće, porodice Horvat, Blažeković, Travinić, Sidanić i Karazmanović. Svi ovi plaćali su porez kao plemići jednoselci u plemenitom Turopolju.[6] U popisu plemićkih kuća turopoljskih od g. 1632. nalazimo u Plesu opet nova imena: Brajković-Klarić, Gerdaković, Pošnjak, Kušević, Postić, Daraić, Hrebić i Blašković.[7] Pleška porodica Kušević dobila je godine 1644. plemićki list.

Selo Pleso brojilo je g. 1667. 21, a g. 1773. 29 kuća.[8] U boj protiv Prusa g. 1758. pošlo je iz Plesa 5 momaka, a g. 1809. ustalo h je protiv Franceza 8.[9]

Prigodom popisa plemića g. 1782. bila su u Plesu tri plemićka dvora (curia) Ivana Plepelića, Ivana Grdinića i Jurite udove kapetana Jurja Poglediča, te 12 plemićkih kuća, u kojima su živile plemićke porodice: Terbić, Mikulčić, Kušević, Plepelić, Hrebić, Klarić, Sabković, Čušić i Pogledić.[10] Kad je pako g. 1796. popisano Turopolje te opisane kuće i zgrade sviju sela, bilo je u Plesu 30 kuća sa pripadajućim gospodarstvenim zgradama. Od ovih je bilo 14 plemićkih i 14 neplemićkih kuća, te dvaju plemićka dvora, najme Josipa Grdinića bilježnika zagrebačke županije i ašešora Plepelića.[11] Ova potonja stoji još i danas. U ovom popisu nalazimo opet nova plemićka imena: Trupčević, Mirinić, Graber, Rebić i Plasnić.

[1] III. 223.
[2] II. 482.
[3] III. 129. 170.
[4] III. 448. 449. 458. 462. 463. IV. 2. 3.
[5] IV. 69.
[6] IV. 86.
[7] IV. 122.
[8] IV. 151. 300.
[9] IV. 299. 427.
[10] IV. 329. 330.
[11] IV. 382.—385.

Plemićki dvor Plepelića predje kašnje na porodicu Grdinić, zatim na Alberta pl. Jelačića, kanonika Feliksa Suka, od kojega kupi sveučil. profesor Aleksander pl. Breztyenszky. Poslije njegove smrti držao je taj dvor i imanje neki Banfić, koji ga proda porodici Oršanić. Ova ga drži još i danas.

Sa susjednim Rakarjem i nestalim selom Ilovinjakom, činilo je Pleso od vajkada posebnu i znatnu sučiju u Turopolju. Ova je sve do danas sačuvala spise i zapisnike sučijske, koji počinju već u XVII. vijeku, a u glavnom su pisani hrvatski.[1]

Prvonožec.

Onkraj potoka Rečine i istoimene šume, koja je obrasla kosu Vukomerićkih gorica, a na jug Dubrancu, pribralo se malo selo Prvonožec ili Prvonožina. Jugozapadno ovomu stoji selo Petravci, a niže južno Cerovski vrh i Jerebić selo. Kuće su mu kao i u ostalim turopoljskim selima po Vrhovlju. Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Prvonožec 154 katoličke duše. Stara pisma pišu ime toga sela vrlo raznolično: Perwonoscz, Perwonosecz, Perwonoczy, Peruonosina, Peruonoczina itd.

Porijetlo imena toga sela nije nam jasno; moguće da je nastalo od imenice »Prvonêg«, kao što je nastalo ime Dragonožca od «Dragonêg«, te je drugi dio riječi »nêg« doveden u svezu s »noga« i tako nastao Prvonožec.

God. 1466. živio je u Jerebiću Valentin Prvonožec (Prewonosecz), koji je za cijelo naselio današnje selo Prvonožac. Već prigodom opisa medja posjeda Cvilkova god. 1495. spominju se posjedi plemića Prvonožaca (Perwonoschi) uz potok Radkovac (Ratkowpototk). Te zemlje Prvonožaca stajale su na sjever Cvilkovu.[2]

To obitavalište bilo je vrlo malo i gotovo bez utjecaja na razvoj Turopolja. Plemići Prvonožci gotovo se ne spominju dalje sve do god. 1560., a tada se u kraljevskoj darovnici za Turopolje spominje Marko Pervonožec kao pretstavnik i zastupnik sela Prvonožca.[3]

Popis plemića turopoljskih od god. 1632. navodi u Prvonožcu (Peruonosczi) samo plemenite porodice Prvonožec i Petravić.[4] God.

[1] Pobliže u članku o spravišću.
[2] I. 456. II. 159.
[3] III. 459.—466. IV. 2. 3.
[4] IV. 131.

1667. bile su u Prvonožcu 4 kuće, a to selo se tad zove Prvonožina God. 1749. brojilo je selo (sučija) Prvonožina 6 kuća.[1]

U rat protiv Prusa god. 1758. kretala su iz Prvonožca 4 momka, a god. 1809. imao je od onuda protiv Franceza ustati jedan momak.[2]

Popis plemića god. 1782. bilježi u Prvonožcu (Prvonožini) pet plem. kuća, dvije Prvonožaca i tri Petravića.[3]

Rakarje.

Nedaleko Velikoj Gorici, sjeverno, stoji malo selo Rakarje, i to na cesti što vodi u Šćitarjevo. Kuće su kao i drugdje po Turopolju drvene. Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Rakarje 72 katoličke duše. Stara pisma zovu to selo: Rakarya, Rakari, Rakarie, a taj naziv izveden je od riječi »rak«, a dobilo je to ime od potoka Rakarja, koji je nekoč za cijelo obilovao racima. Možda su nekadašnji žitelji tog sela služili gradu Zagrebu kao rakari, loveći rake za župana zagrebačkoga grada (castrum). Svakako je to mjesto prastaro. Već god. 1278. spominje se Rakarje kao posjed Andrije i Ivana sinova Zlojne i Ivana sina Vojhina. Ovi najme prodaše neke dijelove Rakarja županu (comes) Ivanu sinu Minislavovu. Te zemlje medjašile su sa zemljama želinskim bana Nikole, rečenoga Ivana župana, te Bogdana sina Borčeva, Vratislava sina Inoše i Ivoslava sina Pribinegova.[4]

God. 1393. posjedovaše zemlje u Rakarju Blaž i Ivan sinovi Vuka sina Branča Rakarskoga. Po nalogu kralja Sigismunda prepisao je kaptol zagrebački gore spomenutu kupoprodajnu ispravu od god. 1278., koja je dokazivala njihova prava na Rakarje. Po tom možemo suditi, da su ovi bili potomci župana Ivana Minislavova.[5]

Već početkom XV. vijeka bio je u Rakarju dosta velik broj plemića, koje možemo svrstati na dvije porodice, za cijelo potomke starih posjednika rakarskih. Ove dvije porodice mogli bi od prilike nazvati jednu porodicom Jelkovom i drugu Vukovom, jer u jednoj zauzima napadno mjesto Jelk, a u drugoj Vuk. Svaka od ovih držala je posebnu skupinu posjeda u Rakarju, glede kojih je god. 1410. došlo izmedju obje porodice do znatnih nesuglasica. Nastadoše najme neke medjašnje razmirice, koje su uredjene pred županom turopoljskim Matijom sinom Mikca tako, da su se stranke glede medja spo-

[1] IV. 151. 291.
[2] IV. 299. 427.
[3] IV. 340.
[4] I. 32.
[5] I. 131.

razumile i ustanovile tijek medja. Medja je počimala na potoku Rakarju medju Gornjim melenišćem i Kračićom, te je svršavala kod mjesta Gorice.[1]

Potomci Jelka i Vuka često se u XV. vijeku spominju, i razabiremo, da se dio grane Jelkove preselio u Pleso.[2] God. 1466. susrećemo prvi put porodično ime Temić u Rakarju.[3] God 1501. i 1503. javljaju se u Rakarju porodice Stringovač, Občević, Strugačec Turnović i Zeleskaković.[4] Čini se, da ove nijesu bile plemićke. God 1513. spominju se tamo plemići Grdanovići i Terclići.[5]

Popis crkvene desetine od god. 1538. navodi nam slijedeća imena neplemića u Rakarju: Lupčinić, Gurgić, Pravinić, Mesarić, Bedečić, Šilčić, Travinić, Posenjak, Lušvić, Kirinić, Banić, Kušević, Klenović.[6]

Polovinom XVI. vijeka držale su u Rakarju posjede i neke porodice iz Plesa, tako Terbići i Plepelići.[7] God. 1549. i 1550. zovu se Bartol i Martin Terbić i pridjevkom od Rakarja.[8] God. 1546. javlja se u Rakarju porodica Dianković,[9] koja uz Terbiće ili Tercele (Terclić) tečajem XVI. vijeka zaprema vrlo odlično mjesto. God. 1552. i 1553. bio je Martin Tercel iz Rakarja županom turopoljskim.[10] God. 1554. držali su u Rakarju posjede još i Petar Modić, Toma Pepelić, koji nijesu bili Rakarčani. U kraljevskoj darovnici za Turopolje od god. 1560. spominje se uz plemiće Tercela i Diankovića u Rakarju još Gjuro sin Mateja Gašparića i plemenite Jelene kćeri Gjure Babića.[11]

Martina Terclića zadnji put spominju isprave god. 1561. On je imao za ženu Maricu Črnkovačku.

God. 1600. nema više u Rakarju mnogih prije spomenutih porodica; tu nalazimo posjednike Pepelića, udove Ivana Klarića i Ivana Horvata,[12] a god. 1632. nalazimo posjednike u Rakarju: plemića Marka Pepelića, slobodnjaka Gjuru Bošnjaka i Stjepana Viničana.[13] God. 1667.

[1] I. 162. 163.
[2] I. 268.
[3] I. 455.
[4] II. 192. 196. 215. 223.
[5] II. 321.
[6] III. 46. 58. 64.
[7] III. 122.
[8] III. 166. 203.
[9] III 181.
[10] III. 297.
[11] III. 458. 462. IV. 3.
[12] IV. 69.
[13] IV. 122. 123.

brojilo je Rakarje i Ilovinjak zajedno samo 6 kuća.[1] U boj protiv Prusa god. 1758. pošla su iz Rakarja 3 momka.[2] God. 1773. bilo je u Rakarju 8 kuća.[3] Popis plemića od god. 1782. bilježi u Rakarju ove plemenite porodice: Klarić, Graber, Mirinić, Trupčević, Viničar.[4] Glasom popisa kuća u Rakarju god. 1796. već nije bilo tamo plemića Viničara. Bile su 4 plemićke i 2 neplemićke kuće.[5]

Sa Plesom sačinjava Rakarje od vajkada posebnu turopoljsku sučiju.

Rakitovec.

Uz cestu, što vodi iz Kuča u Buševec, stoji veliko turopoljsko selo Rakitovec, okruženo gotovo odasvud šumom. Uz selo teče potok Vranić, koji je u najnovije vrijeme reguliran, čime su znatno poboljšane gospodarske prilike. Kuće rakitovačke su drvene, a što je najviše za pohvaliti, jest, da su u Rakitovcu još najbolje sačuvane ženske narodne nošnje, koje su veoma slikovite. Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Rakitovac 477 katol. duša.

Ime toga sela izvedeno je od »rakita«, kojom se riječi označuje stanovita vrst vrbe (Bachweide). Dakle znači mjesto, gdje ima mnogo rakite. Na sličan način izvedena su i imena Bukovec, Jabukovec, Kostanjevec itd. Najstarija vijest o Rakitovcu jest iz prve polovine XIV. vijeka. Bijaše tad dio Rakitovca posjed Turopoljca Nikole sina Petrešova. Uz Rakitovec držao je i Petruševec, koji posjed dobi ime po ocu mu Petrešu. Nikola umro je bez potomstva. U to doba bijaše neki Grgur sin Stjepana službenikom bana Nikole, koji je stekao po kralja velike zasluge prigodom raznih poslanstva. Ovaj zamoli kralja Ljudevita I., da mu daruje imanja pokojnoga Nikole, umrvšeg bez potomstva. Kralj naloži 25. novembra godine 1344. kaptolu zagrebačkomu, da izvidi, da li su posjedi Nikole doista postali ošasni i tako pripali kruni, i ako je tomu tako, da obidje medje tih posjeda i da ih kao darovane uruči Grguru.[6] Kaptol izašalje tamo svog povjerenika, kanonika čuvara Ivana, koji je u prisuću kraljevskoga povjerenika Martina Rakovačkoga ispitao stvar i ustanovio, da je zaista Nikola umro bez odvjetka, i tako su po običaju kraljevstva njegovi posjedi pripali kruni. Ustanovivši medje, uručio je

[1] IV. 150.
[2] IV. 299.
[3] IV. 300.
[4] IV. 330.
[5] IV. 382.
[6] I. 56. 57.

kaptol posjed Rakitovec zajedno s Petruševcem rečenomu Grguru, i uveo ga u posjed, a da tomu nije nitko od susjeda i medjaša prigovorio. O tom izdao je kaptol 12. maja 1346. ispravu. U toj ispravi jasno se opisuju medje tog posjeda. Medja počimala je kod velike šume na potoku Glosni, tekla niz potoke Glosnu i Suhodol, skretala prema zapadu, te uz razne medjaše k potoku Vraninu, koji je prelazila do neke šume, onda do potoka Vranina, te prema sjeveru do potoka Obdine, te gore uza nj do mosta i stare ceste i potoka Horvačke, i opet do potoka Obdine, za tim prema istoku kroz veliku šumu do prvog ishodišta.[1]

U isto vrijeme držali su i Mraclinčani (nobiles de Mraczlin) zemlje u Rakitovcu. 6. novembra godine 1346. izdao je župan Ivan sin Bogdanov ispravu, iz koje razabiremo, da su Mraclinčani iskupili svoju nasljednu zemlju u Rakitovcu od Kordoslava i njegovih sinova Tome i Nikole. Svjedoci tog iskupa bili su Petar Lapas sin Stjepana iz Kurilovca i Aleksander iz Gorice sin Ivana. Zemlja ova, što ju iskupiše Mraclinčani, imala je slijedeće medje: Počela je na potoku Maloj Glosni i tekla uz razna drveća i cestu do Dešina Čreta, te uz taj čret, uz razne zemlje i oko Jalševca do Glosne.[2] Spomenuti Grgur bio je već god. 1346. ličnost visoke časti, jer ga isprava zagrebačkoga kaptola, koja sadržaje prijepis uvodnice u posjed Rakitovca, nazivlje »županom« (comes).[3]

Poradi posjeda u Rakitovcu i Petruševcu imao je Grgur mnogo pravda sa svojim za cijelo susjedima Rodikom sinom Pozote, Levkom sinom Radina i Vojnićem sinom Ivana. Ta razmirica dovrši godine 1349. pred banom Nikolom, tako, da su protivnici Grgurovi ovomu otstupili sve njegove posjede u Petruševcu, dočim je njima Grgur ostavio dvije zemlje u Rakitovcu. Da se to točno uredi, naloži ban Nikola kaptolu zagrebačkomu 5. juna god. 1349., da te posjede omedji u prisuću banovog povjerenika Ivana sina Ivanova ili Ivana sina Bogdanova. Kaptol udovolji tom nalogu, te omedji rečene posjede po svom izaslaniku Jurju prevendaru, a u prisuću banskog izaslanika Ivana sina Ivanova, o čem 19. juna podastre banu Nikoli svoj izvještaj.[4]

Istodobno nalazimo, da je u Rakitovcu na Obdini držao zemlje Turopoljac Toma sin Petrušev, koji je te zemlje hotio otudjiti. Tomu

[1] I. 57.—59.
[2] I. 60. 61.
[3] I. 60.
[4] I. 62. 64.

se 15. juna 1349. opriješe svečanim prosvjedom pred Leustakijem vikarom kraljevstva slavonskoga Turopoljac Ivan sin Jurja u svoje ime i u ime svoje braće Stjepana Jurja i Ivana.[1]

Grgur sin Stjepanov, nazivan »iz Polja« (najme Turopolja), bio je veoma neugodan susjed Turopoljaca. On je god. 1352. oteo Turopoljcima u njihovoj vlastitoj šumi krdo krmaka, a pastira je isprebijao, oteo mu odijelo i držao ga uapšena. Na tu nepravdu i nasilje potužiše se Turopoljci kralju, koji 13. jula god. 1352. iz Budima naloži zagrebačkom kaptolu, da to ispita, te njemu ili banu cijele Slavonije podnese o tom izvještaj.[2] Kaptol zagrebački izašalje odmah svog izaslanika Pavla arcidjakona bekš'nskoga, koji je u prisuću kraljevskoga čovjeka Petra sina Martinova ta nasilja ispitao i ustanovio, da je Grgur doista oteo krmke Turopoljaca iz njihove općinske šume onkraj Bune, i da je tri pastira zarobio, svuko ih do gola i isprebijac ih, pridržavši ih okovane, dok mu se je svidjalo.[3]

Što se je dogodilo s ovim nasilnikom, nije nam poznato. Možda ga je kralj kaznio gubitkom imetka, ili je umro bez odvjetka, jer već god. 1387. bijahu njegovi rakitovečki i petruševački posjedi u rukama kraljevskim. Kralj Sigismund darova iste godine 22. jula posjede nekoč Grgurove u Petruševcu, livadu u Grdovčaku samostanu pavlinskom B. D. M. u Remetama.[4]

Što se je dogadjalo sa pavlinskim posjedom u Rakitovcu, i kakav bijaše odnošaj izmedju Pavlina i Turopoljaca, opisuje se u posebnom poglavlju. S toga ćemo se u ovom poglavlju zabavit samo s Rakitovcem, što je ostao u vlasti Turopoljaca.

Već prigodom omedjašivanja Grguru darovanog posjeda u Rakitovcu god. 1346. spominje se medjašem Jakob nazivan Vojvoda. Taj Jakob imao je sinove Petra, Pavla, Marka i Jurja, nazivane Vojvodići (Woyedit), koji su god. 1380. založili svoj posjed u Rakitovcu Mirenu sinu Rodićevu.[5] Čini se, da je Miren bio takodjer Rakitovčan, što se može iz potonjih isprava naslućivati.

God. 1388. držali su neki Kurilovčani posjede u Rakitovcu, koje založiše Mirenu sinu Rodićevu za 5 maraka.[6] U isto vrijeme (1389.) držao je i Andrija sin Jakoba iz Gorice zemlje u Rakitovcu. Ove je

[1] II. 63.
[2] I. 68.
[3] I. 69.
[4] I. 108.
[5] I. 103.
[6] I. 114.–115.

prodao gore spomenutomu Mirenu Radenkoviću.[1] Isti Mir[en] kupio je opet god. 1390. od nekih Goričana prostrane zemlje u Rakitovcu.[2]

U XV. vijeku imali su i Velikomlačani i Kurilovčani neke posjede u Rakitovcu.

Popisi crkvene desetine od god. 1501. i 1503. navode u Rakitovcu slijedeće žitelje: Šimuna Hladošića (Haldušić), Dioniza Kolarića, Tomu Ladeševića, Martina Mirenića, Mihalja Rožića, Jurka Belčića, Šimuna Kelemінčića, Matu Opanića i još nekoliko njih bez oznake porodična imena[3]. Bilo ih je i nekoliko neplemića, premda se god. 1520. spominju tamo plemićke porodice sličnih imena: Andrija Mirinić i Ivan Gladušić.[4]

God. 1538. spominju se u Rakitovcu ovi neplemići: Tomaš Vrbančić, Ivan Barbarić, Toma Šoštar i Vrban,[5] a god. 1541. plemić Gjuro Mišičak.[6] Kroz cijeli XVI. vijek ističe se u Rakitovcu plemićka porodica Mirinić. Prigodom obnove bratstva turopoljskoga god. 1560. prisustvovao je Valentia Mirinić iz sela Rakitovca, a tako i u kralj. darovnici, izdanoj iste godine za Turopolje, spominje se Valentin Mirinić kao obdarenik iz Rakitovca. Uz ovoga se spominje tu i Mihalj Vagić.[7] God. 1570. spominje se u Rakitovcu plemić Mihalj Buševec.[8]

Popis plemića od god. 1632. navodi u Rakitovcu samo porodicu Sever.[9] Porodica Sever dobila je god. 1667. od kralja Leopolda I. plemićki list.[10]

God. 1773. brojio je Rakitovec 23 kuće,[11] a god. 1782. živile su tamo plemićke porodice: Sever, Kos, Bartolčić i Kovačić.[12] God. 1796. bilo je tamo 21 kuća, od kojih je bilo 8 plemićkih (porodice Sever, Sever-Bartolčić, Kovačević).[13]

God. 1809. ustala su iz Rakitovca dvojica protiv Franceza.[14]

[1] I. 123 124.
[2] I. 126.
[3] II. 192. 198. 220.
[4] II. 431. 523.
[5] III. 45.
[6] III. 83.
[7] III. 439. 448. 451. 459. 463
[8] IV. 21.
[9] IV. 124.
[10] IV. 150.
[11] IV. 300.
[12] IV. 332.—333.
[13] IV. 349. 353.
[14] IV. 427.

God. 1808. dobi biskup zagrebački, Maksimilijan Vrhovec kr darovnicu na imanje u Rakitovcu, po kojem nosijaše i pridjev plemićki: »od Rakitovca«.

Rodmanec.

Sela Rodmanca danas više nema. Stajalo je negdje u Vrhovlju. Listine ga spominju pod imenom Rodmanchy, Rodmanych, Rodmancz, Rodomancz Rodmanicz itd. To selo dobilo je svoje ime po Rodmanu ocu Rodinu, koji je tamošnje zemlje držao u drugoj polovini XIV. vijeka.[1] Prvi put se to selo spominje god. 1454., a tada su tamo živili Matija i Mirko sinovi Pavla sina Luke Mrinca iz Rodmanca (de Rodmanicz).[2] Godine 1455. spominju pisma plemiće iz Rodmanca (de Rodmanych).[3] Popis crkvene desetine navodi, da su u Rodmancu (villa Rodmanchy) obitavali kmetovi: Brcko Gogutić, Barnaba Lukar, i Toma Blažev.[4] God. 1517. javlja se u Rodmancu plemenita porodica Jardanić (1560. Jordan), a 1517. Humavić, 1549. Verček i Supanić.[5] Godine 1554. držao je u Rodmancu posjede pl. Toma Petravić.[6] Porodica Bruček javlja se tamo god. 1556., a Mihalj Bruček zastupa Rodmance godine 1560. u kr. darovnici za Turopolje.[7] God. 1612. obitavala još je u Rodmancu porodice Bruček (Martin).[8] U popisu Turopolja od g. 1632. već nema uvrštena sela Rodmanca. To selo je dakle izmedju godine 1612. i 1632. opustjelo.

Šiljakovina.

Akoprem Šiljakovina već od konca XIV. vijeka ne spada pod Turopolje, ipak držim, da barem nešto spomenem i o njoj, bar do časa, kad je otcijepljena od matice svoje, plem. općine turopoljske. To selo stoji već na prvim usponima Vukomeričkih Gorica. Selo Šiljakovina, dobilo je svoje ime za cijelo po potoku Šiljk, što onuda teče. Riječ ta nastala je svakako od iste osnove, od koje nastadoše riječi »šilovine« i »šilovlje«, što znači šumu crnogoricu.

Prvi put, što pisma ime Šiljakovine spominju jest god. 1374.

[1] I. 102.
[2] I. 320.
[3] I. 348.
[4] I. 394.
[5] II. 379. 422. III. 179.
[6] III. 336. 368.
[7] III. 379. 459. IV. 3.
[8] IV. 495.

i tada se spominje selište Šiljakovina, kao medja posjeda Novaka ili ti Maloga Kostanjevca.[1]

Šiljakovina bijaše od starine posjed turopoljski. Kad su g. 1387. dobili gradjani zagrebački Petrovinu od kralja Sigismunda, htjedoše isti gradjani Šiljakovinu posvojiti k Petrovini. Godine 1394. bila je Šiljakovina posjed sinova Mihalja zvanog Viteza. Hoteći Turopoljci ugoditi Zagrepčanima, nadajući se od njih zaštiti i prijateljstvu, kako je to bilo sve do tada, to su turopoljski izaslanici 12. maja god. 1394. došli pred zagrebački kaptol, gdje su izjavili, da svojevoljno daju i ustupaju Šiljakovinu zagrebačkim gradjanima. I već g. 1395. bude Šiljakovina i Petrovina po nalogu kralja omedjašena i uručena Zagrepčanima.[2]

Od tada je ostao grad Zagreb gospodarom toga sela, s toga nas dalje ne zanima prošlost njegova.

Štefanci.

U XV. vijeku opstajaše izmedju Kuča i Rakitovca selce ili prebivalište Štefanovec ili Štefanovci (Stefanowcz, Stepfanowchy). Ime tomu prebivalištu sačuvalo se je do danas samo u nazivu zemlje »Štefanci« koja pripada sučiji Rakitovcu.

Prvi put se ime tog prebivališta spominje g. 1455. Stanovnici Štefanovca (homines de Stefanowiz) bili su medjaši neke zemlje, koja je tada bila dijeljena.[3] Godine 1456. obilježuje se kao selo (villa Stepfancowchy).[4]

Po jednoj vijesti iz g. 1458., mogli bi zaključiti, da je to selo Štefanci bilo istovjetno sa Rakitovcem. Moguće, da je tako blizu bilo Rakitovcu, da se je s njime stopilo ujedno, i tako izgubilo svoje ime. Ta najme vijest veli: »Rakitovec drugim imenom Štefankovci.«[5]

To je zadnji put, što se to selo spominje.

Trnovec.

Danas ne opstoji selo Trnovec, što ga stara pisma zovu: Ternowech, Ternowecz, Thernoch. Spominjalo se vazda gotovo uz Kurilovac i Vrbanac i čini se, da je to selo danas sastojni dio Kuri-

[1] I. 96.
[2] I. 134. 139.
[3] I. 348.
[4] I. 372.
[5] I. 387.

lovca. Kako se na prvi mah vidi, naziv Trnovac nastalo je od riječi »trn«, kako su nastali i nazivi: Trnje, trnac itd.

Prvi put se Trnovec spominje g. 1355. kao posjed (possessio) turopoljskih plemića Gjure sina Pazmana, Ilije, Tome i Petra sinova Vojča te Jakoba sina Vukote; a kupili su ga nekoč od Videčca sina Martina Trbonje. Kojemu rodu su ovi pripali neda se ustanoviti, premda se ovi već više put prije spominju. Jakob sin Vukote bio je g. 1326. i 1333. župan turopoljski. Ovi spomenuti plemići prodaše god. 1335. taj posjed Turopoljcima Mikcu sinu Kelemeševu, Nikoli sinu Vukovu, Petru, Ivanu i Andriji sinovima Ivanovim, Stjepanu i Barlu sinovima Vrbanovim, Petru sinu Tome i Ivanu sinu Stjepanovu za 30 maraka banskih denara.[1] Ni za ove kupce neda se ustanoviti kojemu rodu turopoljskom pripadahu.

God. 1368. bio je Trnovec u posjedu Mihalja sina viteza Ivana. Dali je taj Mihalj bio potomak gore spomenutih kupaca ne znamo; moguće je bio sin gore spomenutoga Ivana. Znamo samo, da je bio Turopoljac i da je taj posjed držao kao kupljeni (possessio empticia). On zamjeni Trnovec sa Ivčecom sinom Radoslava od roda Domagovića za njegove posjede u Domagovićima i Molunju u nekadašnjoj staroj hrvatskoj županiji Podgorskoj (oko Jastrebarskoga).[2]

Tako evo dolazi u Turopolje jedan ogranak plemenitoga roda Domagovića, a iz Turopolja se seli jedna loza u Domagoviće. Od tuda evo još i danas u Domagovićama predaja, da potiču iz Turopolja.[3]

Oko g. 1420. držali su posjede u Trnovcu Klement sin Mateja i Andrija sin Petrov, od kojih su prešli po pravu »četvrtine« (iure quartalicio) na Petra, Brcka, Valentina, Martina i Barnabu iz Kurilovca.[4] God. 1462. spominje se Pavao iz Trnovca,[5] a god. 1466. prodaju Martin i Nikola sinovi Petra Zurnovića iz Kurilovca posjede u Trnovcu Brcku, Tomi i Jakobu sinovima Gjure nekoč župana turopoljskoga.[6] Ove sinove župana Gjure zadesi teška nevolja. Prigodom provale Turaka u Turopolje (oko 1480.) padoše sva trojica u turske ruke, i budu kao zarobljenici odvedeni, a da se nikad ne povratiše. Po tadanjem običajnom pravu u Turopolju pripadoše njihovi posjedi u Trnovcu njihovoj sestri Uršuli, koja bijaše udata za neplemića

[1] I. 52.
[2] I. 87.
[3] Sravni moj članak »Tri plemenite općine« u Prosvjeti. 1907.
[4] I. 179. 180.
[5] I. 154.
[6] I. 434.—435.

Pavla sina Blaža sina Matije iz Velike Mlake. Na njezinu molbu, dade ju vrhovni župan turopoljski Mihajlo Kiš, kaštelan lukavečki i župan Matej iz Malog Obreža g. 1484. uvesti u posjed po pravu ženske loze.[1]

God. 1493. hotio je Pavao Bužanić iz Bužana, kaštelan lukavečki na osnovi nekakih banskih isprava, posvojiti posjede u Trnovcu, što su ih držali Pogledići i druga njihova plemenska braća iz Kurilovca. Protiv toga je pred zagrebačkim kaptolom uložen svečani prosvjed, kao i protiv svakog posvojenja, kraljevskog darovanja i uvedenja u posjed Trnovec. Za to je god. 1496. herceg Ivan Korvin naložio svojim kaštelanima u Medvedgradu i ostalim svojim službenicima, da se imadu posjedi Kurilovčana, naročito porodice Pogledić u Trnovcu, Kušancu i Mraclinu, povratiti Pavlu Poglediću i njegovoj braći.[2]

Prvi put, što se Trnovec ubraja medju turopoljska sela — nanazivlje selom — jest g. 1501. Popisi crkvene desetine bilježe tada u njem tri kmeta, koji su podavali desetinu žita.[3] Slični popisi od god. 1503. spominju u Trnovcu 6 kmetova, koji nose ova porodična imena: Antolović, Koztrbon, Rešetar i Kušević.[4]

Još god. 1512. i 1513. hotjela se je udovica Pavla Bužanića i njezini sinovi Pavao i Martin domoći posjeda Trnovca (uz Kurilovec i Kušanec), protiv česa je učinjen prosvjed pred vrhovnim županom i županom turopoljskim sa strane Turopoljaca. Ovi isti ustaše (1513.) prosvjedom i protiv Pogledića i Berleka,[5] koji su imali, kako vidjesmo takodjer neko pravo na posjede u Trnovcu. Već god. 1538. umanjio se je broj Trnovčana. Bila su tada samo tri kmeta: Rešetković, Stringovač i Zolarić.[6]

God. 1539. posinila je Jelena udova Bežaja, a kći Valentina Gocvića iz Kurilovca, Mateja Slatinskoga (Zalatnokoga), te mu je medju ostalim posjedima darovala i neke u Trnovcu.[7] God. 1543. spominju se u Trnovcu plemići Petar i Pavao Kušinić. Za cijelo je ovaj Petar istovjetan sa Petrom Kušinom, koji je tamo živio g. 1546. i 1555.[8] Iz popisa poreza od god. 1554. 1559. vidimo, da su u Trnovcu drzali

[1] II. 38.—39.
[2] II. 167.—168.
[3] II. 197.
[4] II. 213. 222.
[5] II. 293. 227. 228.
[6] III. 47. 57. 66.
[7] III. 69.—76. 73.—75.
[8] III. 91. 102. 301. 314. 317. 322. 325. 329. 534. 556. 360. 361.

posjede Kurilovčani.[1] Godine 1555. i 1559. spominje se tu plemić Stjepan Kusin,[2] valjda sin Petrov, a 1556. spomenuti Pavao Kusin, a obojica Petar i Pavao god. 1560.

Medju turopoljskim posjedima, koji se navode u kraljevskoj darovnici i uvodnicima za Turopolje g. 1560. navodi se i Trnovec a kao ovlaštenik na taj posjed Petar Kusin i Stjepko Piković.[3]

God. 1572. spominje se Trnovac sa selima Kurilovcem i Kušancem kao u zasebnoj skupini, za koju bijahu po turopoljskom spravišću imenovani Blaž i Jakob Pogledić cjeniteljima vina (šacmestri).[4]

Kasnije se gubi ime tog naselja, koje se je po svoj prilici stopilo sa Kurilovcem.

Vel. Gorica.

Najveće i najznamenitije mjesto plemenite općine turopoljske jest trgovište Velika Gorica. To je mjesto središte života općine turopoljske. Već po svojem položaju, na željezničkoj pruzi Zagreb—Sisak, te presijecana državnom cestom, što spaja rečena grada, zaprema Vel. Gorica ne samo u Turopolju nego i u cijeloj našoj domovini važno mjesto u trgovini. Zato nije ni čudo, da se Velika Gorica lijepo razvija, i pokazuje povoljne znakove ekonomskoga napretka. Promet u Vel. Gorici u velike pomaže konjača sagradjena po dioničkom društvu. Ova spaja željezničku postaju Vel. Goricu sa mjestom, od kud dalje polazi sve do Novog Čića, gdje je tvornica pjenice, spirita i metala. Kako je selo Mala Gorica već spojeno s Velikom Goricom, to će ovo kao zasebno nestat, i postati će suvislim dijelom Vel. Gorice.

Po popisu žitelja od g. 1900. broji Vel. Gorica 1041 žitelja.[5] Kako se Vel. Gorica liepo razvija ne samo uslijed gradnje novih kuća, već i gospodarski, nadati se je, da će prigodom ovogodišnjeg popisa pučanstva iskazati daleko viši broj žiteljstva. Osim starog turopoljskog plemićkog življa, imade u Vel. Gorici mnogo doseljenika. S toga vidimo, da se baš u Vel. Gorici brzo gubi stara narodna nošnja. Tek još neznatni dio starih Turopoljaca, ostade vjeran svojoj narodnoj nošnji.

I uspomene iz starih vremena nestale su u Vel. Gorici. Još jedino nas na staro doba potsjećava »turopoljski grad«, jednokatna kuća

[1] III. 336. 416. 433.
[2] III. 350. 367.
[3] III. 448. 451. IV. 2. 3.
[4] III. 487.
[5] Šematizam zagreb. biskupije od g. 1909. broji 982 katolika, 2 pravoslavna i 1 Židova.

s arkadama u prizemlju, u kojoj je sjedište i ured plem. općine turopoljske. Do nedavno bila je tu smještena i turopoljska štediona. Tu je u prvom spratu prostrana dvorana, u kojoj se drže turopoljska spravišća. Uresima od žbuke okićen svod prekriva dvoranu, a zidove joj rijese velike slike turopoljskih župana: Nikole pl. Škrlca, Iv. Nep. pl. Zdenčaja, Daniela Ant. pl. Josipovića, Stjepana i Gjure pl. Josipovića, te bilježnika Jurja Briglevića. Još je ovdje stara stolica (naslonjač), na kojem već kroz 2 vijeka sjede turopoljski župani. Uz dvoranu je svodjena, kamenom taracana i jakim gvozdenim vratima zatvorena odaja s dva prozora. To je turopoljski arkiv, u kojem se čuvaju važne i drevne isprave općine turopoljske.[1] U njem se čuvaju i druge uspomene iz turopoljske prošlosti: dvije turopoljske zastave, jedna turska zastava, stare škrinje arkiva, nešto oružja, vrpce zastava, ostanci turopoljske glazbe, i veliki srebreni pečat turopoljski. Ostale prostorije u prvom spratu zapremaju pojedini uredi plem. općine turopoljske: bilježničtvo, blagajnu, ekspedit i sobu županovu.

Antun Daniel pl. Josipović,
župan turopoljski 1837.—1846.

U prizemlju, koje se danas iznajmljuje, bili su nekoč zatvori. Ondje se čuva i t. z. »turopoljski mužar«, ogroman mužar, koji puca samo kod instalacije župana.

Stare kule, koje su nekoč služile stražarnicama, a bilo ih je tri na raznim mjestima u Velikoj Gorici, danas su već nestale. Tako isto nestalo je utvrda i kula, koje su okruživale župnu crkvu B. D. M.[2]

Izmedju »turop. grada« i župne crkve stere se lijepi visoki perivoj s nasadima cvijeća i razna bilja. Taj je zasadjen prije kojih 20 godina, kad je obnovljena stara župna crkva. Prigodom obnove župne

[1] O arkivu turopoljskom govorit ćemo na drugom mjestu u ovom djelu.
[2] Pobliže o tom u članku o župi velikogoričkoj.

crkve, zasipane su grobnice, a nestalo je i spomenika, što su bili oko crkve. Danas nema u crkvi baš nikakovih osobitih starina.

Na kraju ulice što vodi pokraj spomenutog perivoja prema Plesu i Kobiliću, stoji župni dvor, sagradjen na kat.

Iza župne crkve stoji stara kurija, prizemnica, nekoč plem. porodice turopoljske Ištvanića. Pred njom stoji jedan jablan. To je rodni dom vjerne drugarice našeg slavnog pjesnika i romanopisca Augusta Šenoe.

Pred »turop. gradom,« prostire se veliki trg, koji za vrijeme sajmova vrvi ljudima i robom. Naprotiv trgu na južnoj strani vidimo nekoliko lijepih novih zgrada, što su vlasništvo plem. općine Turopoljske, a služi stanovima činovništva.

U Vel. Gorici je sjedište kot. suda i kot. oblasti. Tamo je pošta i ljekarna, podružnica prve hrvat. štedione, a izvan mjesta do ceste stoji javna bolnica.

Stara kapelica, sv. Antuna, što je do prije nekoliko godina stajala ispod lipa pred vatrogasnim spremištem porušena je, a na mjesto nje sagradjena je nova otraga u Maloj Gorici.

Prvi put se ime Gorica spominje g. 1228.[1] Mislim, da se tu ima razumjevati Velika Gorica. Crkva B. D. M. u Vel. Gorici stajala je ondje za cijelo već u XIII. vijeku, premda se prvi put spominju župe turopoljske god. 1334. u zborniku Ivana arcidjakona Goričkoga. Ali tom prilikom napominje se samo: »za tim crkve u Turopolju«, pod tim navodom ima se razumijevati i crkvu B. D. M. u Velikoj Gorici.[2]

Stara pisma pišu ime Vel. Gorice: Gorica, Gorycha, Gorycha beata virginis, Gorycha sanctae Mariae virginis, Goricza Maior, Naagy Goricza.

Aleksander iz Gorice sin Ivanov, koji je živio g. 1346., bio je za cijelo stanovnik Vel. Gorice.[3] Crkva B. D. M. u Vel. Gorici (de Goricha im dicto Campo Zagrabiensi) spominje prvi put izrično god. 1377.[4] Pod konac XIV. vijeka navode nam pisma ove žitelje Goričke: Andriju sina Jakova, (1389.) te Klementa, Brcka i Nikolu sinove Petruševića, pak Pavla, Antuna, Blaža i Filipa sinove Klimenta, Blaža sina Brckova, plemiće goričke.[5]

Za burnih godina, koje su u Hrvatskoj zavladale za vlade kralja Sigismunda, kad je usplamtio onaj veliki pokret protiv kralja Sigis-

[1] I. 4.
[2] I. 51.
[3] I. 61.
[4] I. 98.
[5] I. 124. 126.

munda, počeli su kaštelani susjednoga grada Želina ili Čića svojatati posjede velikogoričke (Goricha), te ih pripojiše protiv svake pravde gradu Želinu. Velikogoričani potužiše se kralju Sigismundu, kao gospodaru grada Želina, tražeći pomoć i zaštitu. Stjepan sin Grgurov, Klement, Nikola i Brcko sinovi Petra, Andrija i Jandro sinovi Nikole, Blaž sin Brckov te Pavao sin Andrije, pak Petar sin Martina, svi iz Gorice, takodjer istom molbom dodjoše pred podbana i župana zagrebačkoga Martina Drža. Po nalogu kralja i na molbu njihovu izašalje podban Petra sina Stjepanova suca plemića županije zagrebačke, da ispitaju tužbe Velikogoričana. Ovi dodjoše

Vel. Gorica. Pogled s tornja župne crkve.

1397. baš na Pepelnicu na lice mjesta u Vel. Goricu, te sazvaše sve susjede i medjaše, od kojih saznadoše, da je posjed Velika Gorica (Goricha) od starine djedovina spomenutih Velikogoričana, koju su im oteli kaštelani želinski za vrijeme nemira u Hrvatskoj. Kad su to ustanovili predali su posjed Velike Gorice spomenutim vlasnicima. Medje Velikogoričkog posjeda, bile su ove: Posjed Petra sina Jurja iz Babane (možda Bapče), posjed Bezusa i Tuklačeva Mlaka.[1]

God. 1407. i 1424. spominje se Ivko sin Jakova iz Gorice B. D. M. (Goricha beatae virginis) i njegovi sinovi Benko i Marko,[2] a g. 1421. i 1428. Toma sin Ivana iz Gorice B. D. M. (Gorycha sanctae

[1] I. 145.
[2] I. 159. 191.

Mariae virginis), te Blaž sin Brcka[1] itd. Godine 1431. spominju se u Velikoj Gorici Mihalj sin Grgura sina Kuše i Andrija sin rečenoga Kuše plemića i Gorice.[2] Veći broj plemića velikogoričkih nalazimo g. 1446. Spominju se tada: Blaž i Ivan sinovi Vrbana, Antun sin Petra sina Vrbanova pak Valentin svi zvani Tovaruševići, Antun Karić sin Gjurgjekov, Antun i Matija sinovi Andrijana sina Ivanova, Martin, Vrban, Dinko, Grgur, Pavao i Mihalj sinovi Antuna sina rečenoga Ivana, Valentin sin Luke sina rečenog Ivana, Ilija sin Ivana, Mihalj, Toma i Gjuro sinovi rečenog Ilije, Šimun sin Mihalja Tovaruševića, te njegovi sinovi Juraj i Valent, Toma Brumnić sin Ivana i Mato sin rečenog Tome Brumnića, napokon Juraj sin Nikole Zekačića.[3] God. 1459. spominje se Gjuro (Gurg) Kovač iz Gorice.[4]

Sve do u XVI. vijek nemamo osobitih vijesti o Vel. Gorici. God. 1513. javlja se u Vel. Gorici plemenita porodica Vedenić (Vidanić Vedinić), Bomberić, Vuglešić i Krupić,[5] g. 1528. Viedmić ili Vedmić aliter Brumnić,[6] g. 1582. Radenčić.[7] G. 1600. nalazimo u Vel. Gorici opet dva nova imena Čušić i Marić.[8]

Do početka XVII. vijeka, bila je Vel. Gorica dosta neznatno mjesto, te osim što bijaše sjedištem župe B. D. M. nije bila od kakove osobite važnosti. Doista kroz Goricu prolazilo je više cesta, te je bilo i drukčije preduvjeta, da se to selo lijepo razvija. Znatna stečevina bijaše po selo Vel. Goricu sajamsko pravo, što ga je kralj Rudolfo II. podijelio 29. marta g. 1602.. Tim privilegijem stekło je selo Vel. Gorica 4 godišnja sajma i tjedni sajam nedjelom,[9] koji je kašnje prenesen na utorak.

Popis od god. 1602. sadržaje slijedeće žitelje velikogoričke: Gašpara Čušića, Nikolu Nestića, Stjepana Balošića, Vuka Škrlca i udovu Vedmić.[10]

Biskup vesprimski Franjo Ergelski de Gora imao je u Velikoj Gorici g. 1613. jedno zapušteno dvorno selište. On bijaše sin plem. Andrije sina Ivana Ergelskoga i Margarete. Njegova nećakinja Kristina

[1] I. 179. 226.
[2] I. 234.
[3] I. 278.—280.
[4] I 392
[5] II. 321. 328.
[6] III. 4. 40.
[7] IV. 39.
[8] IV. 69.
[9] IV. 79. Pobliže o sajmovima u Velikoj Gorici, govorit će se posebno u ovom djelu.
[10] IV. 87.

bila je udata za plemića Stjepana Smoljanovića. Toj svojoj nećaki i njezinoj djeci Tomi Martinu, Ivanu, Jeli i Dori darova biskup iste godine ovo pusto dvorno selište.[1]

Iza kako je Vel. Gorica dobila sajmove, počelo se to mjesto sve bolje i bolje razvijati, tako, da je polagano bivalo središtem života turopoljskoga. S toga evo vidimo, da se već g. 1614. gradi u Vel. Gorici općinska kuća. Spravišće turopoljsko odredilo je 16. januara 1614., da se za gradnju te zgrade počne 20. januara voziti drvo iz Bunskoga luga, a 10. marta bude opet u spravišću zaključeno, da se ot-

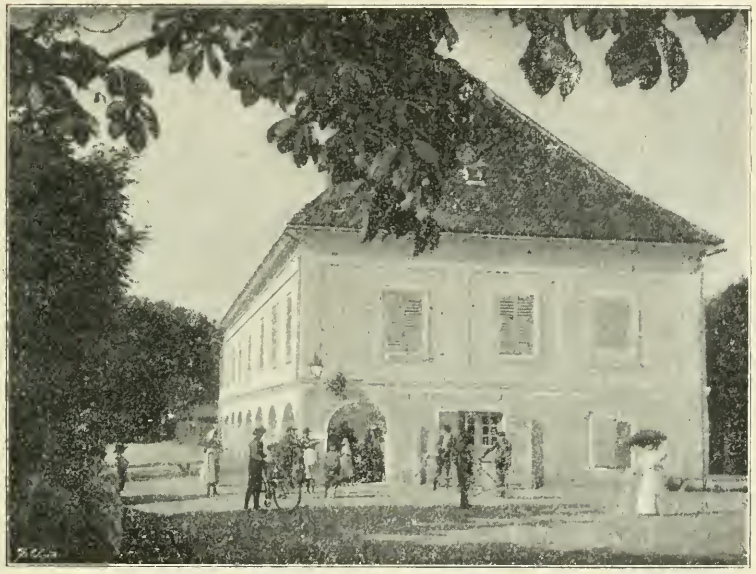

Vel. Gorica: Turopoljski »grad«.

počne gradnjom utvrde u Vel. Gorici na dan 13. marta. Najprije su imali kod te gradnje raditi sela Velika Mlaka, Pleso, Kobilić, Rakarje, Ilovinjak i Kurilovec, zatim Hrašće, Lužje, Gornji i Donji Lukavec te Lomnica, svako selo po dva dana, a napokon Kuče, Laze i Rakitovec. Ova mala utvrda (propugnaculum fortalitium), spominje pod imenom »grada« ili »zidanog dvora« »vijećnice« (arx, curia murata, domus consistorialis). Nu našlo se je u Turopolju ljudi, koji su htjeli ovu gradnju osujetiti. S toga je spravišće turopoljsko godine 1614. držano u gradu Lukavcu 18. septembra zaključilo, da se ovakovi bundžije pozovu na red, i ako se ne pokore, smatrat

[1] Izvor na pergam. kod J. Klenovića u Don. Lomnici.

će se nevjernicima. Još i slijedećih godina gradila se ta velikogorička utvrda. Godine 1615. sveudilj se dovažale daske, što je rukovodio Ivan Ivančić, a godine 1617. gradio se je strop, te je bilo odredjeno, da se 27. i 28. aprila za taj dovozi drvo i šiblje iz općinske šume. Kurilovec, Kobilić, Ilovinjak, Rakarje imalo dovesti 12 vozova šiblja, Pleso jedan, Mala i Vel. Gorica dva, Donja Lomnica 3, Vel. Mlaka tri voza. Potrebnu slamu (za klak) morala dati Donja Lomnica 1, Kurilovec 1, Pleso 1, Kobilići, Rakarje i Ilovinjak 1

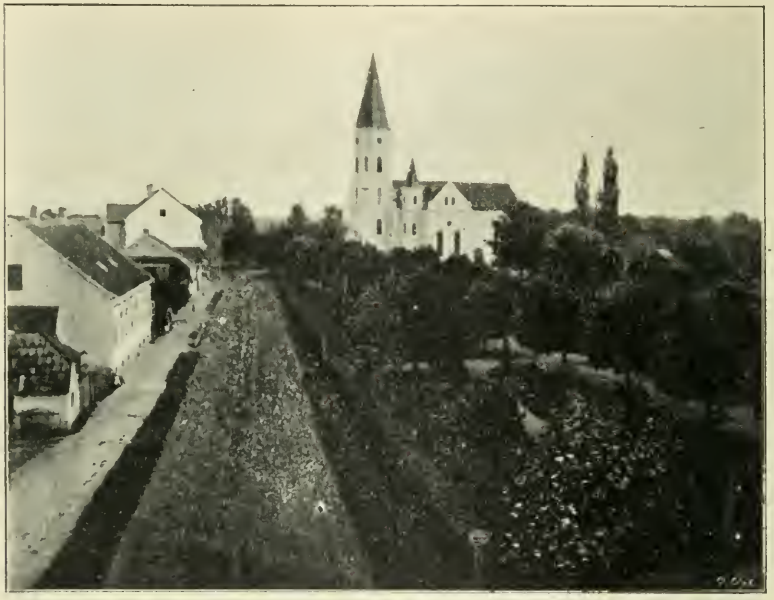

Vel. Gorica: Pogled na župnu crkvu i perivoj.

župan 1, Vel. i Mala Gorica 1 kup (plasnicu). Tko to propusti učiniti, imao platit će 1 for globe.[1]

Iste godine spominje se u Vel. Gorici prvi put škola.[2]

God. 1634. trebalo je novi krov za velikogoričku utvrdu, koju tada zovu čardakom (propugnaculum vulgo chardak). Svaka kuća imala je dati po 2 daske.[3]

God. 1667 brojila je Vel. i Mala Gorica zajedno 17 kuća.[4]

Sve do u polovinu XVIII. vijeka nemamo ništa važnijega zabilježiti o Vel. Gorici. God. 1758. vojevala su protiv Prusa dva momka iz

[1] IV. 501.—515.
[2] O tom u posebnom poglavlju.
[3] IV. 530.
[4] IV. 151.

Vel. Gorice.[1] Popis kuća od god. 1773. zabilježio je 13 kuća u Vel. Gorici,[2] a popis plemića od god. 1782. iskazuje ove plemenite ljude

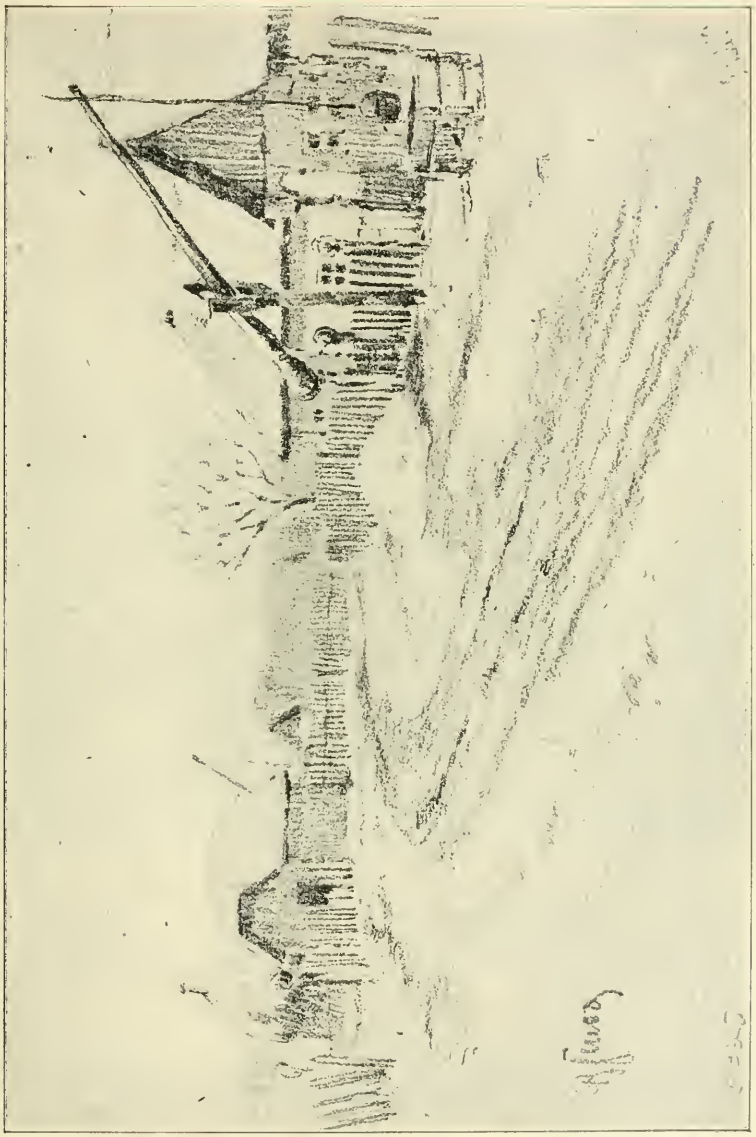

Vel. Gorica: Iza crkve. Nacrt prof. B. Šenoe.

u Vel. Gorici: Barbaru udovu Šipušić, Ivan Ev. Šipušića-Fiškuševa, Josipa i Stjepana Ištvanića, Jurja Ištvanić suca, te Matiju Vernića.[3]

[5] IV. 299.
[6] IV. 300.
[7] IV. 330.

Prigodom popisa kuća i stanja turopoljskih godine 1796. nalazimo u Vel. Gorici slijedeće kmetove: Marka Rusa, Antuna Supančića, Petra i Josipa Vujnovića, Josipa i Mihalja Poturića, Jurja Pošića, Ivana Besedića, Jurja Sečena-Boltinu, te plemiće Stjepana Stepanića (imao samo komoru u Vel. Gorici, dočim je stanovao u Kurilovcu), Matiju Vernića, Stjepana i Ladislava Ištvanića, Jurja Arbanasa i Stjepana te Jurja Šipušića.[1] U ustanak protiv Franceza dala je Vel. Gorica g. 1809. 1 vojnika.[2] Napokon g. 1831. dobi Velika Gorica pravo obdržavati još dva sajma.[3]

Velika Mlaka.

Vlak, koji juri iz Zagreba prema Sisku stati će prvi put u Odri, baš na točki, gdje željeznička pruga presijeca državnu cestu, što spaja Zagreb sa Siskom. Naprotiv stanici, jedva puškomet sjeveroistočno, raskrililo se turopoljsko selo Velika Mlaka. Ovo spada medju najveća sela u turopoljskom »Polju«. Podjemo li sa stanice u Veliku Mlaku, proći ćemo najprije pokraj male skupine kuća, a tad ćemo ugledati medju stoljetnim lipama staru drvenu kapelicu sv. Barbare. O toj kapelici i njezinim znamenitostima govorit ćemo u posebnom odsjeku ovoga djela. Pokraj kapelice je općinska kuća, u kojoj je nekoč bila zasnovana škola, koju je opskrbio rodoljubni fratar Turopoljac Smendrović. Podjemo li dalje, prolazit ćemo pokraj velikih »mlaka«, po kojima je ovo selo i dobilo svoje ime, te su pune gusaka i pataka, a po travi i njivama opazit ćemo mnogo kokoši i pura, jer se Velikomlačani mnogo bave peradarstvom, koje im odmiće lijepi dohodak.

Polazimo dalje selom zamijetit ćemo s desna na polukat gradjeni plemićki dvorac. Na istom mjestu stajaše nekoč stari drveni dvorac, što ga zamijeno moderni zidani dvorac, ali bez ikakovih uspomena na njegovu prošlost. To bijaše nekoč dvorac porodice Spišića, koja je rodila dva turopoljska župana. Kasniji vlasnici toga dvora bili su Laskas, porijetlom Grk, zatim Weingärtner, poznati slikar slike hrvatskog sabora god. 1848. Od ovoga kupiše ga turopoljski plemići Pavao i Imbro Cundeković, koji ga još i danas drže. Nekoč bijaše uz dvorac lijepi cvjetnjak, a plemenite voćke još se vide po vrtu. Ovaj je dvor i stoga znamenit, što su se ovdje na ledini iza dvorca nekoč obdržavale turopoljske vježbe u oružju. To je bivalo do god. 1848. i to redovito svake godine 8 dana prije Tijelova.

[1] 415.—417.
[2] IV. 427.
[3] IV. 446.

Nešto podalje od ovoga dvora na lijevo stoji drugi stari plemićki dvor, gradjen od drva na kat. Donji dio je zidan. I ovaj dvorac ima svoju prošlost u starini turopoljskoj. Bio je svojinom plemića Nemčića, poslije Mlinarića i Lackovića, a u novije vrijeme kupi ga plem. općina turopoljska, od koje ga opet kupi turopoljski plemić Lacko Cundeković, koji ga još danas drži. Ovaj dvorac prikazuje naša slika.

Kuće velikomlačke skroz su nalik ostalima po Turopolju. Drvene su i natkrite slamom, tek nekoliko njih ima krov od crijepa. Nekoliko ih je i na kat. Nove takove baš su lijepe. Izmedju ovih

Stari plemićki dvor u Vel. Mlaki.

najstarija je kuća br. 26. plemića Krilčića, koja nosi unutra na gredi urezanu g. 1733.

Po šematizmu zagrebačke biskupije od god. 1909. broji Velika Mlaka 560 katol. duša.

Stara pisma nazivlju to selo: Mlaka, Maior Mlaka, Velyka Mlaka i Nagy Mlaka. Naziv »mlaka« veoma je običajno ime topografsko. Naročito je često u nizinama, gdje ima močvara i potoka. Tim nazivom se zovu bare ili kalovi. Ovakovih mlaka nalazimo mnogo po Turopolju već u najstarije vrijeme. Od takve jedne »mlake« dobiše ime turopoljsko selo Velika Mlaka i Mala Mlaka bliže Čeha.

Velika Mlaka je za cijelo starije selo od Male Mlake, a u staro

doba zovu ju jednostavno Mlaka. Prvi put što se Velika Mlaka spominje, jest godine 1326., i tad se zove jednostavno Mlaka, to onom zgodom, kad je Nikola sin Nikole sina Petra iz Mlake, plemić turopoljski (nobis de Campo Zagrabiensi) sa bratom svojim Jurjem te Bartolom i Valentinom sinovima Ivana svog strica, dao posjede u Petrovcu pod Medvedgradom kanoniku Dionizu.[1] Od tog vremena mnogo se spominju plemići iz Vel. Mlake nu bez porodičnih imena, (nobilis canstrenses de Mlaka). God. 1415. spominje se Marko sin Ivana sina Lacka iz Mlake.[2] Taj Lacko je predj potonje porodice Lackovića Velikomlačkih. God. 1425. i 1427. spominju listine Nikolu sina Gjure iz Vel. Mlake, koji je bio sudac plemića županije zagrebačke.

God. 1445. javlja se u Vel. Mlaki porodica Kuvenčić, Bedovlić i Zrinščak, koja se potonja g. 1454. zove takodjer i Krupić. Čini se da se porodica Zrinščak-Krupić takodjer priženila u Veliku Mlaku, kao i Bedovlić, koja starinom potiče iz Moravča. God. 1457. javlja se ondje prvi put porodica Mudić ili Modić, a g. 1463. Slepić ili Slepičić i Vugrinić.[3]

Velikomlački plemići imali su takodjer i svoje kmetove u Vel. Mlaki. God. 1488. spominju se ondje kmetovi Gjuro Svibečić, Nikola Stjepan, Fabijan Sibenić, Mavro i Toma.[4]

God. 1507. javlja se tamo porodica Vagić. Od ove potekao je Mihalj prebendar zagrebački, koji je g. 1515. svoje posjede u Vel. Mlaki, Plesu, Kotu i Rakitovcu, te plemićki dvor u Vel. Mlaki darovao prebendi oltara sv. Trojstva u stolnoj crkvi zagrebačkoj. To je darovanje potvrdio kralj Vladislav iste godine.[5] God. 1514. spominje se tamo prvi put znatna porodica Magdalenić, a osamljeno se g. 1520. spominje u Vel. Mlaki ime porodice Večić,[6] g. 1556. javlja se porodica Trumbetaš (Trumbetašić) i Krajec.[7]

Plemićke porodice Mudić, Vagić, Krupić i Lacković spominju se mnogo u pismima XVI. vijeka, pak i kr. darovnica od god. 1560. izdana za Turopolje, navodi ove porodice pretstavnicima ovlaštenika na Vel. Mlaku.[8] God. 1569. spominje se u Vel. Mlaki porodica Vidanić inače Župan zvana. Uršula kći Tome Vidanića bila je udata

[1] I. 43.
[2] I 73.
[3] 270.—275. 318. 322. 373. 379. 425. 426.
[4] II. 62.
[5] II. 240. 244. 245.
[6] II. 329. 428.
[7] III. 387.
[8] III. 459.

za Andriju Ištvanića, koji je dobio plemstvo od kralja Maksimilijana II. (1569).[1]

U popisu plemićkih kuća Turopolja od g. 1600. nailazimo opet na neke nove porodice plemićke. Tu se uz Vagiće, Krupiće, Mudiće, Lackoviće i Trombetaše spominju još i porodice Blaževković, Pluščak, Humski, Muženić, Kudlić ili Kruhaj i Rus, a u popisu g. 1602. još i Kadarić, Pernar, Posavec, Kanić, Čizmezija, Darović i Monoslaj.[2] God. 1612. bilo je u Vel. Mlaki 29 plemićkih kuća, koje su plaćale ukupno 23 rajnske forinte t. z. poreza od 80 denara.[3] Porodica Križaj spominje osamljena ovdje g. 1616.[4] Popis porezni od g. 1625. opet nam spominje u Vel. Mlaki nekoliko novih plem. porodica: Črnkovački, Banić, Kramarić, Glagolčić, Cunjek, Sebrečić, Škudeljak, Milšić, Brozović, Pogledić, Sušnić-Patalenka.[5] Porodica Kramarić priženila se je u kuću Lackovića u Vel. Mlaku iz Šćitarjeva. Porodica Kramarić bila je od starine plemićka, te je god. 1614. dobila ponovno plemstvo. Tako isto u popisu od god. 1632. nalazimo u Vel. Mlaki opet neke nove porodice: Švampek, Medven, Paraminski, Bički i Smoljanović.[6]

Godine 1667. brojila je Velika Mlaka 35, a godine 1773 54 kuće.[7]

Popis plemića od god. 1782. bilježi u Vel. Mlaki ove plemićke porodice: Smendrović, Zdenčaj, Balog, Domitrović, Modić (Mundić) Jelačić, Krilčić, Cvetković, Muženić, Trumbetaš, Markulin, Novosel, Cundeković, Kos, Kramarić, Glagolić i Lacković. U svemu bile su tamo 32 plem. kuće, a medju ovima 6 plemićkih dvorova (vlasnost prvih šest spomenutih porodica.)[8]

Kad je g. 1796. popisano Turopolje bilo je u Vel. Mlaki 48 kuća (15 neplemićkih). Plemićkih dvorova bilo je: Petra Bedekovića, dva Pavla Spišića (nekoč Balogov i Jelačićev), Iv. Nep. Zdenčaja i Petra Modića. Kapela sv. Barbare bila je u dobrom, a općinska komora do kapele u srednjem stanju. Takova je bila i školska zgrada pred kapelom.[9]

[1] IV. 16.
[2] IV. 68. 69. 85. 86.
[3] IV. 105.
[4] IV. 514.
[5] IV. 114. 115.
[6] IV. 121. 122.
[7] IV. 151. 300.
[8] IV. 335.
[9] IV. 387. 395.

Od daljnih dogadjaja iz prošlosti Velike Mlake, zabilježit nam je veliki požar polovinom XIX. vijeka, koji je uništio mnogo kuća. Danas živu u Vel. Mlaki slijedeće plemićke porodice: Cundeković, Kramarić, Krilčić, Lacković, Modić, Malovc i Trumbetaš.

Vojnošec.

Ovo ime sela nestalo je već u XVII. vijeku, te ga zamjenilo novo: Cvetković brdo. O tom smo selu već prije govorili.

Vrbanec.

Sela ili obitavališta Vrbanec, ili kako ga stara pisma zovu: Werbanecz, Urbancz, Vrbanch, Verbanovcz itd. nema više u Turopolju. To selo stajalo je nekoč tik Kurilovca, te se je s vremenom s Kurilovcem spojilo, i tako mu se izgubilo ime.

Prvi put se ime Vrbanec spominje g. 1411. i to onom zgodom, kad je nastala razmirica izmedju plemića malo-goričkih i vrbanečkih poradi medja njihovih posjeda. Tom se zgodom napominju plemići vrbanečki (nobiles dicti castri de Vrbacz): Toma i Jakob sinovi Martina, te Valentin sin Petra.[1] Medje, koje su uredjene opisane su u članku o Kurilovcu. Spomenuti Martin živio je još god. 1417. te ga spominju pisma kao povjerenika županova kod uvedenja u posjed.[2] God. 1439. spominje se Elizabeta udova Antuna sina Matije Vrbanečkoga i njezin sin Matej zvan Hreba, koji su držali posjede u Kurilovcu. G. 1455., 1447. i 1454. spominje se županovim povjerenikom plem. Marko sin Ivana Vrbanečkoga.[3]

Ivan sin Petra, plemić vrbanečki naselio se je prije g. 1461. u Novo Čiće, te ga pisma spominju s oznakom iz »Novoga Čića, plemić rečenoga Polja iz Vrbanca.« Taj je rečene godine svoju zemlju u Vrbancu prodao za 15 for. Blažu Poglediću.[4] Pavao Pogledić držao je g. 1496. zemlje u Vrbancu, koje su mu oteli lukavečki kaštelani. Po nalogu hercega Ivana Korvina vraćene su mu ove zemlje.[5]

I porodica Goclević držala je u Vrbancu posjede. Jelena Goclević udala se je za Tomu Bežaja, gradjanina zagrebačkoga, Mateja Slatinskoga (Zalathnoky), posinila je g. 1539. te mu darovala svoje

[1] Ova listina je u zborniku metnuta u g. 1300., dočim spada u 1411., kako je to kašnje ispravljeno.

[2] I. 174.

[3] I. 255. 277. 283. 323.

[4] I. 403.

[5] III. 167. 168.

posjede u Vrbancu. To svoje darovanje obnovila je god. 1554.[1] Te godine spominje se u Vrbancu plem. porodica Notić, koja prosvjedovaše protiv Matije Pogledića, koji hotio posvojiti njihove posjede u Vrbancu i Marčecjem imanju.[2]

U darovnici za Turopolje g. 1560. i u s ovim saveznim ispravama spominje se i Vrbanec (Urbancz), kao drugo ime za Kurilovec (Korylowcz aliter Urbancz), a predstavnik ovoga Jakob Pogledić, dok se u listini o obnovi turopoljskog bratstva ni ne spominje, već se razumjeva pod Kurilovcem.[3]

U grbovnici, kojom je kralj Ferdinand I. g. 1560. podijelio grb plem. Jakobu Poglediću, ovaj izrično nosi pridjev iz »Kurilovca drugačije Vrbanca.«

Kako vidimo, porodica je Pogledić držala je u Vrbancu u glavnom posjede, a prema tomu držim, da ne ću pogriješiti, ako Vrbanec postavimo u onaj dio Kurilovca, gdje stoji stara kurija »Pogledićeva.«

Vukomerić.

Na zapad Dubrancu, na oplazu brijega poviše plodnih oranica pribralo se malo selce Vukomerić, kojemu spadaju omanje skupine kućą Malovci i Pavlečići. Vukomerić sa Petrovcem sačinjava jednu plem. Turopoljsku sučiju u Vrhovlju. Kuće su drvene i natkrite slamom. Po šematizmu zagreb. biskupije od g. 1909. broji Vukomerić sa pripadajućim Malovcima Pavlečićima 237 katol. duša. Položaj tog seoca je veoma krasan. Nekoč su vinogradi u Vukomeričkom vrhu bili na glasu,[4] naročito u XVI. vijeku. Ime toga sela pišu pisma veoma razno: Wlkomerych, Vukomerychi, Vokomeric, Vokomerje itd.

Zemlje današnjeg Vukomerića nastavaše u XIII. vijeku pleme Vukote (generatio Wlkota). Zasnivač tog plemena Vukota živio je pod izmak XIII. vijeka. Spominje se g. 1271. Jakob sin Vukote, spominje se g. 1333. i 1335., kad je ovaj još sa nekim drugima, valjda svojim rodjacima kupio zemlju Trnovec od sinova Vojče.[5] U drugoj polovini XIV. vijeka, živio je Vukomer pripadnik plemena Vukote. Po ovom evo prozvali se potomci njegovi Vukomerići, a po njima i nji-

[1] III. 70. 71. 73. 74. 75. 392. 333. Sravni članak o Kurilovcu, Trnovcu i Kušancu.

[2] III. 339.

[3] III. 439. 448. 449. 450. 458. 461. itd. IV. 2. (1561).

[4] III. 84

[5] I. 25. 50 52.

hovo obitavalište Vukomerić. Godine 1373. nastale su neke razmirice glede medja posjeda donjo-lomničkih i vukomerićkih. Kao posjednici vukomerićkih zemalja navode se Vid sin Andrije, Gjuro sin Petka, Stjepan sin Vukomera, Duč sin Kavka, Petar sin Kriške sina Črnoslava, svi od plemena Vukotina (de generatione Wlkota). Potaknuti bratskom ljubavi riješiše taj medjašnji prijepor mirnim putem, a kaptol zagrebački obišao je po svom izaslaniku, kanoniku Ivanu, preporne medje. Tom prilikom doznajemo, kako je tekla medja izmedju zemalja donjo-lomničkih i vukomerićkih. Medja ta počimala je na utoku Lipnice u Lomnicu, od kuda je tekla uz potok

Vukomerić.

Lipnicu prema zapadu, zatim uz razno drveće skretajući prema jugu do potoka Lukavca, te nešto uz ovaj i opet k jugu do Dubova grma, kroz šumu Likvić i kroz močvare do nekog zdenca i potoka, zatim gore uz potok taj opet u dolinu močvara, zatim uz razno drveće skrečući na lijevo prema istoku uz bok nekog brda na neku veliku cestu i dalje k potoku Dubokom, onda gore uz taj potok do vrela njegova, zatim izlazi na jamničku cestu, te ovom prema istoku dolazi do Gorskog puta, gdje se dotiče posjeda kravarskih i tu prestaje medja.[1]

Prigodom diobe nekih zemalja kod sv. Kate u Dubrancu, spominju se i sinovi Vukomerovi kao medjaši, a tako se spominju i plemići vukomerićki kao medjaši posjeda Lužja god. 1456.[2] U popisu

[1] I. 91.—93.
[2] I. 102. 360.

crkvene desetine od godine 1459. spominju se u selu Vukomeriću kmetovi Petar Bunić, Stanko, Benko Vrbanov, Grgur i Dionizij.[1] U popisu plemića turopoljskih iz konca XV. vijeka spominje se u selu »Vukomerići« slijedeći plemići: Mihalj, Petar Janković, Toma Bunce i Lovrek Domjanić.[2]

Po svemu sudeći, selo Vukomerić nije bilo osobito napučeno Od porodičnih imena plemića spominje se godine 1513. prvi put Gizdavčić,[3] a g. 1517. Falgaš, g. 1519. Kuzmić, g. 1520. Zvelić, Glagolić, Vrbančić i Gizdavčić-Vrbančić, god. 1552. Trupac ili Trupčić.[4] G. 1553. spominje se tamo prvi put porodica Homavić,[5] a 1556. porodica Malovec.[6]

Pogled na Markov trg god. 1842.—1845.

Prigodom obnove turopoljskoga bratstva g. 1560. zastupaju selo Vukomerić plemići Stanko Falgaš, Blaž Gizdavčić, Gjuro Malovec, Pavao Vrbančić, Gjuro Keleminčić, Petar Maček, Andrija Hozjak i Gjuro Trupec.[7] Godine 1558. spominje se u Vukomeriću plem. porodica Bruček, koja se navodi i u darovnici kraljevskoj za Turopolje, dočim se u uvodnici spominje pridjevom »de Rodmancz«, a gore imenovani predstavnicima Vukomerića.[8]

[1] I. 395.
[2] III. 557.
[3] II. 326.
[4] II. 379. 422. 426. III. 302.
[5] III. 314.
[6] III. 379.
[7] III. 440.
[8] III. 520. 446. 450. IV. 3.

Popis plemića turopoljskih od g. 1632. navodi u Vukomeriću ove plemiće: udovu Martina Filipovića, udovu Mike Munića sa zetom Matijom Domitrovićem, udovu Cvetanu sa zetom Lukom Ferljanom, Nikolu Hozjaka, Ivana Lisa-Pravića, udovu Pavlečić, Gašu Bručka i Miku Turopoljca.[1] Godine 1667. brojilo je selo Vukomerić 13, a 1749. 21 kuću.[2]

God. 1758. prošlo je iz Vukomerića u boj protiv Prusa 6 momaka, a 1809. protiv Francuza ustalo odanle 10 ljudi.[3]

Popis plemića od g. 1782. navodi u Vukomeriću slijedeće plemićke porodice: Munić, Krznarić, Hamanović, Malovec, Serblić, Pavlečić, Petravić, Marečić, Ostović, Krnjević i Markulin.[4]

Zamlačje.

Gdje je stajalo ovo nekadašnje turopoljsko naselje ne znamo. Možda je istovjetno sa kasnijim »Delima«, krčevinama u turopoljskom lugu, jer su tamo bile turopoljske oranice (Zamlache, Zamlathye, Zamlachye itd.) Kako je nastalo to ime lako se dade protumačiti: označuje neko mjesto iza mlaka ili močvara.

Ovo se mjesto prvi put spominje g. 1488., a označuje se tad selom (villa), te se u njem spominju ovi zitelji: Petar Vritlop, Toma Marenić i Valent Mužić.[5] Od tog vremena više se u pismima ne napominje Zamlačje kao selo, već samo kao mjesto, gdje su zemlje nekih Turopoljaca. Tako se g. 1552. spominju tamo turopoljske oranice. God. 1554. držao je tamo zemlje Matej Slatinski. God. 1557. držan je na licu mjesta na oranicama u Zamlačju dogovor, kojim je odredjeno, da se spor izmedju Turopoljaca i Ivana Alapića riješi mirovnim sudom.[6]

Pak i u darovnicama kralja Ferdinanda I. god. 1560. izdanim za Turopolje, i u poveljama, koje su u savezu sa ovim darovnicama, navodi se i Zamlačje, kao oranice turopoljske.[7]

Da su oranice u Zamlačju bile osobito vrijedne vidimo iz pisma biskupa pečuhskoga Gjure Slatinskoga g. 1599., u kom osobito naglasuje, da se zemlje u Zamlačju pravedno dijele.[8]

[1] IV. 130.
[2] IV. 151. 291.
[3] IV. 299. 427.
[4] IV. 339.
[5] II. 63.
[6] III. 307. 340. 353. 395.
[7] III. 448. 450. 460. IV. 2. 67.
[8] IV. 67.

Zobačlaz.

Uz najbolju potragu nije se dalo ustanoviti, gdje je to nekadašnje turopoljsko naselje stajalo. Po svoj prilici stajalo je negdje na obroncima Vukomerićkih Gorica, možda izmedju Mraclina i Lukavca.

Ime tog naselja, kako vidimo, sastavljeno je od dviju riječi: »zobač« i »laz«. Prva riječ možda je izvedena od glagola »zobati«, a prema tomu moguće da je tamo bio vinograd, gdje se je zobalo grožđje. Druga riječ protumačena je kad smo govorili o Lazu.

Dober dan gospon vujček. Čuli smo gospon vujček da bu du gospon premuš reštalaciu držali. . . . . .

Šaljiva slika o obnovi jurisdikcije u Turopolju nakon ukinuća apsolutizma godine 1861.
Litografija Jul. Hühna u Zagrebu 1861.
Iz zbirka kr. zem. arkivu.

Pismeni spomenici spominju to naselje (Zobachlaz), tekar god. 1503., a to prigodom popisa crkvene desetine. Bilo je tada naseljeno kmetovima (Toma Mosić ili Mozičić i Antun Počanić ili Pokanić).[1] Po svoj prilici bili su to kmetovi kurilovečkih plemića. God. 1552. se to naselje spominje upravo posjedom Kurilovčana, pak i popisi poreza od g. 1554. i 1555. to isto iskazuju. G. 1557. bio je to posjed Mateja Slatinskoga te Blaža i Jakoba Poglediča i drugih iz Kurilovca.[2] Pak i u kraljevskoj darovnici za Turopolje godine 1560. navodi se posjed Zobačlaz.[3] To je ujedno i zadnji put, što se to naselje spominje. Čini se, da pod konac XVI. vijeka napušteno ili je propalo za turskih provala.

[1] II. 221 213
[2] III. 307. 336. 340. 368. 395.
[3] III. 448. 450. 460. IV. 2. itd.

Grbovi turopoljskih plemića.

Tabla I.—V.

K članku:

Turopoljsko plemstvo.

Brajković.

Cvetković I.- Slovenčić.

Franetić.

Franetić-Bahorić.

Gjurinović

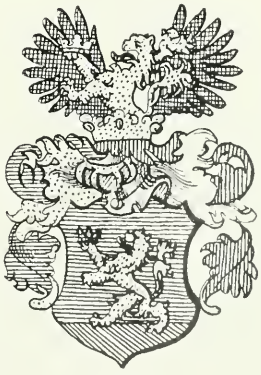

Hrvačić.

Ištvanić.

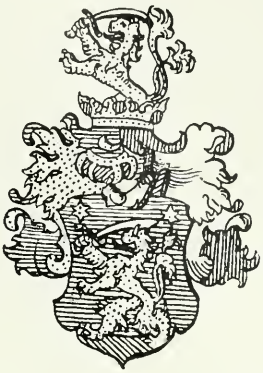

Jurilović-Domitrović-Cvetković II.

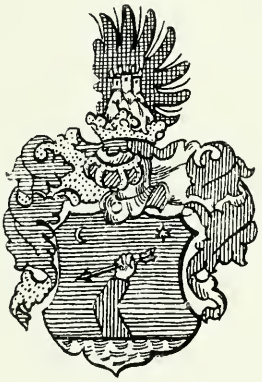

Jurinić.

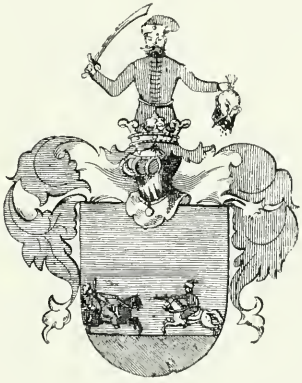

Klafurić.

Klinović.

Kovačić

Krajačić.

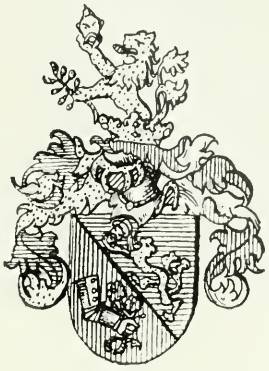

Kramarić de Šćitarjevo.

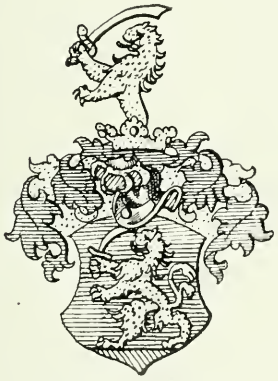

Kušević de Pleso.

Ladomer de Brizindvor-
Krvarić de Rovišće.

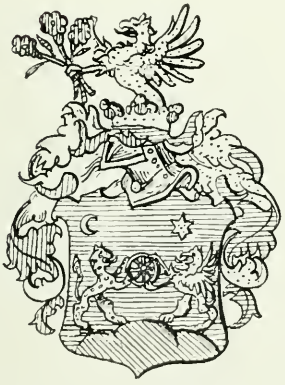

Pogledić de Kurilovec.

Puceković-Berković-Živković.

Radinčić de Bosna.

Sever.

Stepanić I.

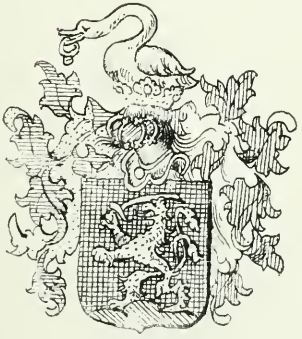

Stepanić I

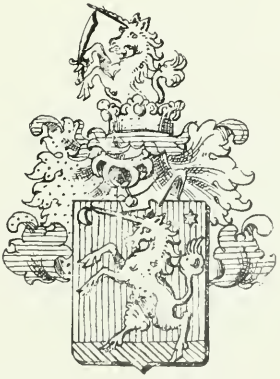

Stepanić II.-Sipušić-Jajčaj-Koprivnjak-Radičević.

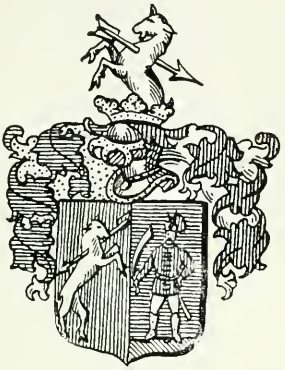

Trumbetaš-Krilčić.

Trupčević-Horvat.

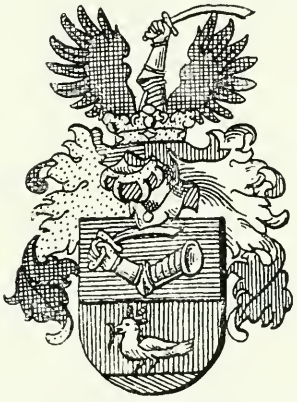

Valičević-Celić-Deverić.

Vračević-Musinić.

Vagić de Vel. Mlaka.

POVIJEST TUROPOLJA.

II.

POVIJEST

PLEM. OPĆINE

TUROPOLJA

NEKOČ

ZAGREBAČKO POLJE

ZVANE.

UREDIO, NAPISAO I TROŠKOM ISTE OPĆINE IZDAO

EMILIJ LASZOWSKI

UZ SURADNIŠTVO

JANKA BARLÈA, D^ra. VELIMIRA DEŽELIĆA
i D^ra. MILANA ŠENOE.

SVEZAK II.

U ZAGREBU
TISKOM ANTUNA SCHOLZA.
1911.

DR. LJUDEVIT PL. JOSIPOVIĆ

ŽUPAN TUROPOLJSKI, OD GOD. 1893

PLEMENITA OPĆINA

TUROPOLJE.

OPĆINSKE UREDBE, POVIJEST CRKVI I ODNOSI NEKIH CRKVENIH REDOVA PREMA OPĆINI TUROPOLJSKOJ.

UREDIO, NAPISAO I TROŠKOM ISTE OPĆINE IZDAO

EMILIJ LASZOWSKI

UZ SURANIŠTVO

JANKA BARLÈA.

U ZAGREBU.
TISKOM ANTUNA SCHOLZA.
1911.

Predgovor.

Slijedeći raspored, što sam ga istaknuo u predgovoru k prvom svesku ovoga djela, izdajem troškom plem. općine turopoljske evo drugi svezak povijesti Turopolja.

U ovom su svesku prikazane sve uredbe drevne plem. općine turopoljske, povijest crkve i župa po Turopolju od najstarijih vremena do danas, te odnosi izmedju Turopolja i nekih crkvenih redova do pod konac XVIII. vijeka, kad su ovi redovi za vlade cara Josipa II. dokinuti. Bili su to redovi: Pavlinski (Remete), Isusovački i sv. Klare u Zagrebu.

Kako sam već u predgovoru k prvom svesku istaknuo, nije mi bilo moguće, da pravno-povjesnički dio povjerim stručnjaku. Tako mi nije preostalo drugo, nego da sam to obradim. Ako to i nije stručnjački obradjeno, držim ipak, da sam zadovoljio svrsi ovoga djela. U znanstvena pravno-povjesna razlaganja i sravnivanja sa institucijama sličnih hrvatskih plemenskih općina nijesam se upustio, jer bi time bila promašena svrha. To sam prepustio stručnjacima, hrvatskim pravnim historicima, da to obrade u stručnim djelima. Ja sam samo prikazao, kakove su bile i kakve su danas uredbe plem. općine turopoljske. Prikazao sam sve to na osnovi izravnih vrela, koja sam pribrao u 4 sveska »Povjesnih spomenika Turopolja« i koja se nalaze u bogatom turopoljskom arkivu u Velikoj Gorici, u kr. zem. arkivu u Zagrebu i drugdje, a nijesu priopćena u rečenim »Povjesnim spomenicima Turopolja«. Naročito tu naglasujem zapisnike i spise turopoljskih »spravišća« (congregatio), te sudbene zapisnike, pak spise dioba i valovnica (fassiones) turopoljskih, koji se nalaze u bogatom turopoljskom arkivu u Velikoj Gorici, što je za ovu radnju pružalo potanje podatke.

Moj vrli prijatelj i suradnik veleč. gosp. Janko Barlè, prevendar prvostolne crkve, arkivar diecezanski i tajnik presvj. gosp. nadbiskupa zagrebačkoga, prikazao je opširno povijest turopoljskih župa, čime je dašto u mnogom popunio i povijest Turopolja, ocrtanu u prvom svesku. Tu su istaknuti detajli, koje nije bilo moguće uplesti u samu povijest plem. općine turopoljske, a svakako su vrijedni, da budu poznati. A baš to, držimo, da će u velike zanimati naše plemenite Turopoljce, jer će mnogi naći tu spomena svojih predja, a vidit će, kako su ovi bili ne samo vrli Hrvati već i valjani kršćani, koji su svoje crkve darivali i podupirali.

Premda je glavni materijal za ovu radnju crpao gosp. Barlè iz prvih izvora u bogatom arkivu diecezanskom, pomogle su mu mnogo i crkvene matice, spomenice i spisi pojedinih župa, a ne manje usmene informacije veleč. gospode župnika turopoljskih: Frana Peterce u Vel. Gorici i Josipa pl. Pucekovića u Dubrancu, Adama Podolšaka u Starom Čiču i Ante Švarića u Odri, u kojim župama se prostiru sela pl. općine turopoljske. Njima se i ovdje izrazuje topla hvala.

Neke odsjeke u tom razdjelu napisao sam i sam, kako je to označeno u sadržaju.

Kao što je prvi svezak, tako je i ovaj urešen valjanim ilustracijama, što je bilo moguće samo patriotskom žrtvom plem. općine turopoljske. Dakako broj slika je u tom svesku daleko manji, nego li je u prvom, jer više ih se nije dalo prikupiti. Slike župana turopoljskih priopćio sam sve, što sam ih samo pronaći mogao. Da bude poglavlje o županima turopoljskim što zanimljivije, dodao sam i slijed župana od najdavnijih vremena do danas. O nekim sam priopćio i životopise, a naročito onih, koje smatram najzaslužnijim po Turopolje. Da sam pravo to učinio, razabrat će svatko, tko uštije ovu povijest i upozna rad njihov o boljku i napretku drevnog Turopolja.

Još preostaje, da se prikažu kulturne i ekonomske prilike Turopolja. To ću učiniti u trećem svesku ovoga djela, u kojem će se završiti povijest drevne i plemenite općine Turopolja. Nastojat ću, da se prikažu kulturne prilike od najstarijih vremena do danas, a naročito povijest prosvjete (školstva), te rad Turopoljaca na književnom polju, i da se istaknu svi pisci, koji su ikad što pisali o Turopolju. Taj

potonji dio obradit će poznati naš učenjak dr. Velimir Deželić, kr. sveučilišni knjižničar, kojemu je njegovim položajem najbolje pristupačna potrebna gradja. Ekonomske prílike bit će obradjene detajlno, a osobito povijest šuma turopoljskih, koje su danas glavnim vrelom dohodaka plem. općine turopoljske.

Da je i ovaj svezak dostojno opremljen ugledao svjetlo, zahvaliti je presvj. gosp. županu dru. Ljudevitu pl. Josipoviću i plem. općini turopoljskoj, koji to izdanje omogućiše, te meni i mojim suradnicima time iskazaše časno povjerenje, a domovini učiniše trajnu uslugu.

U Zagrebu 20. maja 1911.

Emilij Laszowski.

Sadržaj.

Strana

Uredbe plem. općine Turopolja. Napisao E. Laszowski 1
Plemenita općina turopoljska 3
»Spravišća« plemenite općine turopoljske. Veliko ili opće, te malo ili posebno »spravišće« 7
»Spravišća« sučija 14
Župan 20
Slijed turopoljskih župana 29
Pristav 47
Podžupan 47
Bilježnik 50
Fiškuš 51
Blagajnik 53
Kaštelan 54
Lugar, vojvoda 56
Općinski sluga 58
Kapetan 58
Zastavnik 62
Prisjednik 64
Sudac 67
Turopoljski sud 68
Mirovni sudac 76
Sudbenost Turopolja u općini domagovičkoj 77
Kancelarija i pečat plemenite općine Turopoljske 79
Nasljedno pravo u Turopolju 86
Posinjenje i pobraćenje 91
Diobne ustanove u Turopolju 97
Zemljišni posjed 101
Dvorno mjesto 103
Turopoljski kmeti 105
Turopoljski arkivi 107
Povijest crkve u Turopolju. Napisao Janko Barlè* 125
Uvod 127
Crkvena desetina. Napisao E. Laszowski 134
Župa Dubranci 139
Nešto o imenu župe 139

* *Sve potčlanke napisao isti pisac, izim one, kojih je pisac naročito označen.*

Strana

Župna crkva sv. Katarine u Vrhovju 140
Župna crkva snježne Majke božje u Dubrancima 145
Kapela sv. Antuna Paduanskoga u Gustelnici 155
Kapela sv. Roka na Cvetkovićevom brdu 158
Kapela sv. Ivana Krst. na Lukinićevom brdu 160
Kapela sv. Ane, sv. Jurja i sv. Duha u Lučelnici 162
Župnici dubranečki i njihovi dohotci 163
Duhovni pomoćnici u Dubrancima 188
Svećenici, rodjeni u dubranečkoj župi 193
Župljani 194
Razne bilješke iz povijesti župe 196
Župa Odra 201
Župna crkva 201
Obveze o uzdržavanju crkvi i župničkih zgrada 212
Kapela sv. Barbare u Velikoj Mlaki 213
Kapela sv. Fabijana i Sebastijana 223
Oratorij sv. Lucije u gradu Lukavcu 224
Kapela sv. Marije Magdalene u Lomnici 225
Groblje i grobnice 226
Župnici 227
Odranski duhovni pomoćnici 242
Svećenici, rodjeni u župi odranskoj 244
Razne bilješke o župi Odra 246
Župa Stare Čiče 253
Župna crkva sv. Jurja 253
Crkva pohoda bl. Dj. Marije u Vukovini 258
Kapela sv. Fabijana i Sebastijana u Kuču 270
Kapela sv. Barbare u Lazima ili starom Mraclinu 275
Kapela sv. Vida u Mraclinu 276
Kapela sv. Apostola u Bušcvcu 278
Župnici župe Stare Čiče 282
Duhovni pomoćnici u Starim Čičama 297
Svećenici, rodjeni u župi Stare Čiče 302
Župni dvor 303
Obveze o uzdržavanju župničkih zgrada 304
Župljani 304
Razne bilješke iz povijesti župe 307
Župa Velika Gorica 315
Župna crkva 315
Župna crkva sv. Petra u Petrovini 330
Crkva sv. triju Kralja u Donjoj Lomnici 334
Kapela sv. Lavrencija u Velikoj Gorici 340
Kapela sv. Filomene na župnom groblju 342
Kapela ranjenoga Isusa na Pleškom polju 344
Kapela sv. Antuna u Maloj Gorici 345
Kapela ranjenoga Isusa u Velikoj Gorici 345
Kapelica žalosne Majke božje u Velikoj Gorici 346
Kapelica sv. Križa na trgu 346

Strana

Kapelica u Kurilovcu 346
Župni dvor 347
Obveze o uzdržavanju župne crkve i župničkih zgrada 348
Župno groblje 348
Bratovštine 352
Župnici velikogorički 352
Duhovni pomoćnici 370
Svećenici, rodjeni u velikogoričkoj župi i u Turopolju 276
Pobožni zapisi župljana 379
Župljani 385
Razne bilješke iz župne povijesti 387
Remetski Pavlini i Turopoljci. Napisao E. Laszowski 396
Isusovački posjedi u Turopolju. Napisao Janko Barlè 406
Posjedi zagrebačkih Klarisa u Turopolju. Napisao Janko Barlè 411

Iskaz slika.

Strana

Dr. Ljudevit pl. Josipović, župan pl. općine Turopoljske. Naslovna slika
Dvorana u gradu Lukavcu, u kojoj se do god. 1848. držala turopoljska spravišća 11
Turopoljski štatut izdan po banu grofu Josipu Eszterhazu god. 1735. — Izvornik u turop. arkivu 27
Dvorana u turopoljskom »gradu« u Vel. Gorici, u kojoj se drže turopoljska spravišća 39
Prva poznata izvorna listina turopoljskoga župana Mikca od god. 1333. Izvornik u turop. arkivu 45
Potpis i pečat Matije Slatinskoga, župana turopoljskoga od god. 1556. Izvornik u kr. zem. arkivu u Zagrebu 49
Ivan Paraminski, župan turopoljski g. 1708.—1714. 57
Gavro Škrlec od Lomnice, župan turopoljski god. 1749.—1751., 1763. do 1766. — Uljena slika u turop. »gradu« u Vel. Gorici 61
Ivan pl. Josipović, kanonik zagrebački. Prvi te porodice, koji steče imanja u Turopolju g. 1795. — Uljena slika u kurilovečkom dvoru . . . 69
Antun Zdenčaj od Zahumić-grada, župan turopoljski god. 1803. 1812., 1826.—1831. — Uljena slika u turop. »gradu« u Vel. Gorici 75
Pečat plem. općine Turopolja. — Po otisku originalnog srebrenog pečatnjaka 81
Gjuro Josip pl. Josipović, župan turopoljski god. 1832.—1837. — Uljena slika u turop. »gradu« u Vel. Gorici 87
Stjepan pl. Josipović, župan turopoljski g. 1852.–1893. Uljena slika I. Weingärtnera od g. 1887. u dvorani turop. »grada« u Vel. Gorici 93
Turopoljski veliki mužar, koji je pucao samo prigodom instalacije župana. — U turopoljskom »gradu« u Vel. Gorici 99
Turopoljska zastava od g. 1782. Prednja strana. — U turop. »gradu« u Vel. Gorici 104
Ista zastava. Stražnja strana 105
Turopoljska zastava od g. 1828. Prednja strana. — U turopolj. »gradu« u Vel. Gorici 110
Ista zastava. Stražnja strana 111
Petar pl. Tomašić, podprisjednik turopoljski, potonji vlastelin u Žakanju, koji je god. 1822. uredjivao turopoljski arkiv. — Miniatura u bana dr. Nikole pl. Tomašića 119
Juraj pl. Briglević, prisjednik i registrator turopoljskog arkiva g. 1828. — Uljena slika u turop. »gradu« u Vel. Gorici 123

Strana

Sarkofag kršćanke Severile, nadjen u Sisku. — U arkeol. muzeju u Zagrebu 129
Brežuljak, na kojem je nekoč stajala crkva sv. Kate u Dubrancima . . 141
Kapelica sv. Antuna Paduanskoga u Gustelnici 157
Župna crkva sv. Jurja u Odri 211
Kapela sv. Barbare u Vel. Mlaki 214
Unutrašnjost kapele sv. Barbare u Vel. Mlaki 217
Slika sv. Kümmernisse u kapeli sv. Barbare u Vel. Mlaki 219
Slika sv. Kümmernisse u Griesu (u Pinzgau) 221
Slika sv. Kümmernisse u Nonntalu u Solnogradu 222
Kip sv. Izidora u Odri 251
Župna crkva u Vukovini (Stare Čiče) 259
Stara kapela sv. Fabijana i Sebastijana u Kuču 271
Stara kapela sv. Fabijana i Sebastijana u Kuču 272
Unutarnjost stare kapele sv. Fabijana i Sebastijana u Kuču 273
Kapelica sv. Ivana Krstitelja u Buševcu 280
Župni dvor u Starim Čičama 303
Župna crkva u Vel. Gorici prije obnove. Nacrt prof. B. Šenoe 317
Župna crkva B. Dj. Marije u Vel. Gorici (obnovljena) 327
Župna crkva B. Dj. Marije u Vel. Gorici (obnovljena) 328
Oltar kapelice u dvorcu »Pogledićevo« u Kurilovcu 329
Kapela sv. triju Kralja u Donjoj Lomnici 336
Stara slika sv. triju Kralja u Donjoj Lomnici. — Bakrorez Renarda u Beču (XVIII. vijek). — U gradskom muzeju u Zagrebu 337
Remete kraj Zagreba, nekadanji pavlinski samostan 397

Ispravci.

Pogreške, koje su se prigodom tiska potkrale, neznatne su, te će ih čitalac lako i sam ispraviti. Jedino na str. 157. ima se u potpisu slike riječi: »Ivana K.« ipraviti u »Antuna Padovanskoga«.

Uredbe plem. općine Turopolja.

Plemenita općina turopoljska.

Staro »Zagrebačko polje« (Campus Zagrabiensis) bilo je svojim opsegom daleko šire, nego li je današnje Turopolje. Izvjesno znamo, da je i Brezovica spadala u to »Polje«, pak i Čehi (terra Boyemorum), dapače i Stupnik. Tako je i Odra u najstarije vrijeme spadala u kotar plemenite općine turopoljske, kako to po starim listinama naslućujemo. Pače još u XV. vijeku držali su Turopoljci »pokrajinska spravišća«[1] u Odri kod crkve sv. Jurja. Kako se ovi dijelovi staroga »Zagrebačkoga polja« otrgoše od kotara, koji se prozvao Turopoljem, ne znamo.

I onaj znameniti prostor zemlje, na kojemu se stere današnja gospoštija Želin-Čiće, u drevno je doba spadao u kotar »Zagrebačkoga polja«. Taj dio je konačno god. 1293. odcijepio kralj Andrija III. od kotara »Zagrebačkoga polja« i darovao banu Radoslavu Babonići.[2] Ovo »Zagrebačko polje« steralo se još i dalje preko Save, tako, da je i današnji Stenjevac stajao u tom »Polju«.

Raznim kraljevskim darovnicama razdrobljen je kotar staroga »Zagrebačkog polja«. Tako su imanja Gornja Lomnica, Črnkovec i Kosnica odcijepljena od toga kotara, dok se napokon pod »Zagrebačkim poljem« ne razumijeva samo današnji teritorij plemenite općine turopoljske, na kojem je to staro hrvatsko turopoljsko pleme živilo i razvijalo se, pridržavši sve do danas svoj plemenski značaj.

Već u najdavnije vrijeme, što nam ga prikazuju sačuvana pisma, ističe se općinski značaj Turopolja. Očitu općinsku zajednicu ističu listine od god. 1249. i 1255., koje se tiču turopoljske šume, kao zajedničkog dobra svih Turopoljaca. Tu se pod nazivom »jobagioni grada Zagreba« (jobagiones castri Zagrabiensis) ima razumijevati općina turopoljska, kao juristička osoba.[3]

[1] Ovaj izraz rabit ćemo u buduće za turopoljske zborove (congregatio).

[2] Smičiklas, Codex dipl. VII. 147.

[3] Laszowski: Povjesni spomenici Turopolja. I. 8. 10. itd. U buduće navodit će se ovo djelo samo naznakom sveska i stranice.

Općinski značaj Turopolja prvi put je uzakonjen god. 1278., kad su popisane sloboštine i uredbe ove stare općine, koje su stekle i kraljevsku potvrdu.

Ovim i sličnim nazivima, kao: »plemeniti jobagioni«, »plemeniti jobagioni gračani«, »plemeniti (plemići) Zagrebačkoga polja, Turopolja« (nobiles iobagiones, castrenses, nobiles Campi Zagrabiensis) označuje se u starije doba ono, što odgovara nazivu »plemenite općine Turopolja«.

Tekar oko polovine XV. vijeka (1455.) počinje se Turopolje službeno zvati »općinom« (universitas seu communitas nobilium Campi Zagrabiensis).[1]

Ova prostrana općina turopoljska sastoji se već u najdrevnije doba od dvaju kotara, od »Vrhovlja« (montes s. Catherinae) i »Polja« (Campus). Svaki pako kotar ima više manjih »zajednica,« kako i danas, te se i u starije vrijeme zovu sučije (iudicatus). Ove sučije obično se u starije vrijeme zovu takodjer i općinama (universitas nobilium), tako primjerice Donja Lomnica god. 1454.; a još u starije doba zovu se one kao i cijela općina samo »plemeniti jobagioni, gračani« itd. Tako se godine 1279. spominje Donja Lomnica, godine 1346. Mraclin itd. Bilo je od prilike toliko sučija, koliko je bilo i sela.

Manja sela, koja su naseljena od kojeg velikog sela, spadala su pod sučiju svoga matičnog sela. Tako selo Lazi kod Mraclina vazda se ubrajalo u sučiju mraclinsku, pak i Rakarje pribrajalo se s Ilovinjakom Plesu, i još danas čini Pleso-Rakarje jednu sučiju, dok je Ilovinjak nestao. U sučiju Cerovski vrh spada selo Jerebić, u Dragonožec Havidić-selo i Lipnica, u Gornji Lukavec Markuševec, u Donji Lukavec Gornja Lomnica, u Vukomerić Petravci, u Kurilovec Kušanec.

Ovakove sučije ne samo da su bile ovlaštene na imovinu općinsku (šume, pašnjaci), već su i same imale svoju posebnu imovinu, na koju bijahu ovlašteni samo pripadnici dotične sučije. Zato evo često vidimo, kako listine govore o posebnom teritoriju stanovitog sela (terrae nobilium, generationis de . . .). Ove posebne zajednice razviše se opet na osnovi rodnoj (generatio). Tako je rod kurilovečki (Kurla), dubranečki (Dobran), jerebićki, donjo-lomnički, itd. držao zasebne svoje posjede, koji su više puta ustanovljeni. Na čelu tim sučijama stajahu suci (iudex), koji su i u upravnom orga-

[1] I. 339.

nizmu cjelokupne plem. općine turopoljske imali svoj odredjeni djelokrug.[1]

Danas se uprava pojedinih sučija vodi po ustanovama zakona o uredjenju Turopolja od god. 1895. i po pravilniku (statutu), što ga svaka sučija ima da sastavi po svome zastupstvu. Taj statut ima da potvrdi zem. vlada, a da ga prije odobri zastupstvo plem. općine turopoljske i sam župan, i o njem izreče svoje mnijenje upravni odbor županije zagrebačke.

Svaki takav pravilnik imade sadržavati posebne ustanove, odredjene za sučije.

Na čelu cjelokupne pl. općine turopoljske stajaše od vajkada župan, kojemu bijaše podredjen podžupan (za Vrhovlje), bilježnik, fiškuš, lugari, kapetan, kastelan, zastavnik, satrap, sluga, a kasnije od god. 1749. blagajnik i napokon u novije vrijeme odvjetnik. O svim ovim službama govori se potanko u daljnim odnosnim poglavljima.

Općinska sveza u Turopolju bivala je s vremenom sve tjesnijom i jačom, a naročito u vrijeme, kada su razni medvedgradski gospodari ugnjetavali Turopoljce.

Oko uredjenja općine turopoljske stekao je neumrle zasluge turopoljski župan Matej Slatinski (Zalathnoky). Njegovo je za cijelo djelo obnova turopoljskoga bratstva god. 1560. Dne 15. februara 1560. dodjoše pred zagrebački kaptol pretstavnici svih turopoljskih sela: Kobilića, Kurilovca, Hrašća, Vel. Mlake, Plesa, Rakarja, Ilovinjaka, Vel. Gorice, Male Gorice, Rakitovca, Buševca, Lužja, Mraclina, Kušanca, Trnovca, Donje i Gornje Lomnice, Malog Obreža, Gornjeg i Donjeg Lukavca, Lužja, Dubranca, Rodmanca, Vojnošca, Jerebića Cerovskog vrha, Ratkovrha, Vukomerića, Bukovčaka, Dragonožca i Gustilnice. Ovi se svikoliki proglasiše braćom (fratres adoptivi et condivisionales), i ustanoviše uredbe svoje općine, kako su od vajkada bile običajne. Tu se ustanovljuje red izbora župana, sudbenost župana, gradjanski i kazneni sudbeni postupak i nasljedno pravo turopoljsko.[2] Na tome statutu razvijala se dalje plemenita općina turopoljska. Njime bijaše položen temelj današnjoj plem. općini turopoljskoj. Potonje kraljevske darovnice (1560.) pružale su opet sigurnost za teritorijalnu cjelinu Turopolja.

Već te godine vidimo, kolik bijaše opseg Turopolja. Od toga ali vremena neka su sela nestala, neka se opet javljaju nova, naseljena od starih sela.[3]

[1] Sravni članak o sucu.

[2] III. 439.—445. Sravni potanje u ostalim poglavljima u ovom djelu.

[3] Potanje vidi sv. I. ovog djela: Mjestopisne i povjesne crtice.

Zanimljive podatke o Turopolju pruža nam popis od god. 1667. Tada je bilo u »Polju« 328, a u »Vrhovlju« 169 kuća.[1]

Po općinu važne su još povelje od g. 1736. (Eszterhazov statut), god. 1749. (regulatorni statut), godine 1737. (privilegij za pečat) itd.

Za današnje odnošaje dakako vrijedi zakon o Turopolju od g. 1895., kojim je plem. općina turopoljska dobila skroz novo lice. Ustanove tog zakona samo se djelomice osnivaju na starim uredbama.

Prema odredbi toga zakona dužna je plem. općina, kao i svaka sučija sastaviti si svoj posebni pravilnik iliti statut. Taj statut ima da sadržaje ustanove:

a) glede evidencije nepokretne i pokretne imovine plemenite općine turopoljske i plemenitih sučija;

b) glede uredjenja i načina vodjenja temeljne knjige svih ovlaštenika ukupne plem. općine i plem. sučija;

c) glede ovlašteništva članova plem. općine turopoljske, navlastito glede mjere i načina ovlašteništva na imovinu svim zajedničku i skupnu imovinu pojedinih plem. sučija, napose u slučajevima diobe dvornih mjesta, zatim glede štatutovine za nove ovlaštenike;

d) glede odnošaja plem. sučija prama skupnoj plemenitoj općini turopoljskoj u pogledu imovinskom i upravnom;

e) glede djelokruga župana turopoljske općine, njegovih prava i dužnosti napram skupnoj plem. općini, a tako i plem. sučijama, zatim glede mirovnog odbora plem. općine;

f) glede djelokruga skupštine plem. općine, vremena i načina njezina obdržavanja, zatim glede načina biranja župana i zastupstva plem, općine;

g) glede djelokruga suca i zastupstva plem. sučija i načina, kojim se bira sudac u plem. sučijama;

h) glede dužnosti ovlaštenika obćenitih i posebnih, obzirom na skupnu plem. općinu i sučije;

i) glede uprave i uživanja nepokretne imovine, napose skupnih šuma i pašnjaka i raspolaganja prihodom skupne imovine, zatim glede izvršivanja prava prijekupa na dvorna mjesta;

j) glede izvršivanja patronatskoga prava nad župama u teritoriju plem. općine turopoljske;

k) glede sistemiziranja, namještanja i opskrbe činovništva plem. obćine i plem. sučija i namještenika u gospodarskoj i šumarskoj službi.

Štatut se može mijenjati istim načinom, kojim je i stvoren.

[1] IV. 151.

„Spravišća“ plemenite općine turopoljske.

Veliko ili opće te malo ili zasebno „spravišće“.

Već u najdavnijoj dobi turopoljske prošlosti obavljahu se svi važniji poslovi, koji se ticahu cijele plemenite općine turopoljske, na zborovima, na koje bi dolazili svi Turopoljci. Naročito sastajala se općina u zbor, kad je valjalo izabrati župana. Tomu imamo jasan dokaz u listini Nikole bana cijele Slavonije od 26. maja 1278., u kojoj se ustanovljuju prava i slobode Turopoljaca. Tu se izrično veli, da nitko ne može biti turopoljskim županom, osim onaj, koji će biti izabran zajedničkim njihovim odobrenjem (nisi de communi consensu eorundem).[1] To dakle nije moglo inače biti, nego na zboru cijele općine. I takovi zborovi jesu ono, što se kašnje zove »spravišćem« (congregatio generalis). Ovakovo spravišće (restaratio), na kojem se je birao župan i ostali službenici općine (časnici, oficiri, officiales), imalo je biti svake godine. Na takovo spravišće mogao je doći svaki samosvojni Turopoljac-plemić, vršeći tako svoje osobno pravo glasa. Da li se u najstarije vrijeme obdržavalo spravišće uvijek na jednom te istom odredjenom mjestu, nije nam poznato, jer i u novije doba držana su turopoljska spravišća sad ovdje sad ondje. Nu toliko bit će sigurno, da su spravišća vazda držana u Turopolju.

Kako je rečeno, u svim važnim zgodama sabirala se općina na spravišću. Medju ovakove zgode spadalo je takodjer i to, kad je trebalo braniti posjed i prava. Često nam pisma vele, da su Turopoljci poslali svoje izaslanike pred kaptol, gdje su ovi imali u ime sviju Turopoljaca izjaviti se. Oni to čine u svoje ime i u ime svih Turopoljaca (in ipsorum necnon universorum nobilium Campi Zagrabiensis nomine). Moralo je dakle prije biti spravišće, koje je opunomoćilo zastupnike plemenite općine.

Osobito krasan podatak o turopoljskom spravišću pruža nam

[1] I. 31.

listina vrhov. župana Ulrika Kostibola i župana Tome iz Vojnošca, izdana u Zagrebu 26. marta g. 1455. Tom ispravom daruje »cijela općina ili zajednica sviju plemića tako polja (Campi Zagrabiensis) kao i vrhovlja (montium) crkve sv. Kate djevice i mučenice Kristove, koji jesu, obitavaju ili nastavaju u kojim god selima, zvala se ova kojim mu drago imenom toli u polju, koli u rečenom vrhovlju spomenute crkve sv. Kate«, . . . »ujedno bogat i siromak, jednakom i jednoglasnom te složnom njihovom voljom« sabrana na »svom općenitom i zajedničkom spravišću« (in generali et communi eorum congregatione), neke posjede crkvi sv. Jurja u Odri.[1] Još razabiremo iz ove listine, da je to darovanje bilo zaključeno prije na turopoljskom sudu u Odri, a konačno očitovano i utvrdjeno na (turopoljskom) sudu u Zagrebu.

Iz istaknutoga jasno razabiremo, da je na turopoljsko spravišće mogao dolaziti i bogat i siromah. Velika ili glavna spravišća obdržavahu se barem jedan put na godinu, jer je valjalo izabirati župana svake godine, a u stanovitim zgodama sazivalo se veliko spravišće i više puta na godinu. Naročito počevši od XVII. vijeka bivalo je na godinu po više velikih ili glavnih spravišća.

Za starije vrijeme čini se, da su glavna spravišća redovito obdržavana svake godine negdje o Jurjevu, nu počevši od konca XVI. ili početka XVII. vijeka na dan 13. decembra, t. j. na blagdan sv. Lucije. Ima slučajeva, naročito u XVII. vijeku, da se spravišće radi ratnih ili domaćih odnošaja držalo i prije toga roka, a po koji put odgodjeno je čak na slijedeću godinu. Takovi razlozi bile su ratne prilike, saborsko zasjedanje i slično.

Osim ovog općenitog spravišća (congregatio generalis, communis) bilo je u Turopolju i manjih spravišća, u koja se sastajahu samo plemići pojedinog sela, ili nekoliko sela, u koliko su imala zajedničke interese. Takovom spravišću, koje se kasnije zove djelomično spravišće (congregatio particularis), nalazimo tragove već u XV. vijeku. Malo takovo spravišće Mraclinčana sastalo se 25. augusta god. 1483. u gradu Lukavcu, gdje su svi plemići mraclinski ujedno »bogat i siromah« (universi nobiles simul in unum dives et pauper de Mraczlin) dopitali Pavlu Poglediću iz Kurilovca neka posjedovna prava u Mraclinu.[2]

Takovih malih ili zasebnih spravišća bilo je često, počam od XVII. vijeka.

[1] I. 339.
[2] II. 30.

Glede spravišća turopoljskih nema sve do XVIII. vijeka posebnih kakovih ustanova, što bi ih izdala državna vlast.

Onaj prastari običaj stare hrvatske plemenske zupe, da je na spravišća dolazio svaki samosvojni plemić ili barem gospodar plemenite zadruge, doveo je do mnogih nemira na spravisćima, koje kod dioba dohodaka, koje opet kod izbora časnika turopoljskih. Već god. 1712. odlučila je plem. općina turopoljska, da uredi novi način izbora svojih časnika, te je odredjeno, da časnici turopoljski (officiales) moraju pod kazan dolaziti na spravišća.[1]

Kako nam je zapisano u XXVIII. članku hrvatskog sabora od g. 1749., kojim je uredjeno Turopolje, bilo je pogiavitim razlogom tih nemira i smutnja kod obnove časnika naročito to, što su često nesposobni i nezaslužni ljudi htjeli polučiti časti turopoljske, te su zato obilazili po Turopolju i ljude nagovarali obećanjima i gozbama, da ih biraju, a bilo je prilika, da su kod ovakovih kortešacija bučili i zastrašivali, pa tako smućivali mirne izbornike.

Kod izbora turopoljskoga kapetana godine 1734. došlo je do silnih izgreda. Bilo je tu buke, vike, pogrdjivanja prisjednika, razbijanja klupa i stolova, a malo da nije došlo i do umorstva. To je dalo povod, da je ban Josip grof Eszterhazy 28. maja 1735. pozvao župana turopoljskoga, da dodje 8. juna k njemu u Zagreb i da sobom dovede prisjednike, bilježnika, kapetana i po dvije osobe iz svake sučije, s kojima će raspravljati »o spasonosnim« svojim namjerama. Općina turopoljska, sabrana na svome spravišću u Velikoj Gorici 31. maja, pokori se pozivu bana.[2]

Kako su ovi sa banom vijećali, nije nam poznato, no posljedak bio je taj, da je ban isti dan, 8. juna, izdao u Zagrebu odredbu, koja odredjuje način, kako da se obavlja izbor časnika turopoljskih (reštauracija). Ovu odredbu izdao je izvorno u dva primjerka, i to jedan latinski, a drugi hrvatski pisan i potpisan. Oba su pisana na papiru.

Stari običaj, zasnovan na starom hrvatskom pravu, da su svi samosvojni plemići turopoljski mogli dolaziti na spravišća i ondje govoriti i glasovati, nazivlje ban štetnim, od nikoga priznatim, neodobrenim, te drži, da je u protuslovlju s turopoljskim privilegijima. Ban je uvjeren, da bi taj običaj, kad se ne bi dokinuo, mogao imati posljedicu, da bi Turopolje izgubilo svoja prava i sloboštine.

[1] Acta congreg. a. 1712. fasc. 36. Nr. 429. u turop. arkivu
[2] IV. 249.

Odredba ova sastoji od 7 točaka, koje u glavnom govore o izbornom spravišću (reštauracija).

U prvoj točki odredjuje se, da župan ima svim sučijama na vrijeme obznaniti dan izbora. Sudac svake sučije dužan je sazvati skupštinu svoje sučije, na kojoj će se izabrati oni, koje će predložiti izboru (kandidacija). Sudac male sučije ima tada doći na izborno spravišće sam, a onaj veće još s jednim bratom Turopoljcem iz svoje sučije, i tamo glasovati pismeno, predavši glasovnice prisjednicima. I prisjednici imadu pismeno glasovati. Bilježnik pod prisegom brojiti glasovnice, pa onaj, koji je dobio najviše glasova, smatra se izabranim.

Druga točka odredjuje, da se časnikom turopoljskim može izabrati svaki Turopoljac — plemić, koji ne stoji u nikakovoj službi niti na Krajini niti u kojem generalatu. Jedino prisjednici izuzeti su od te ustanove, a njihova je služba doživotna.

Treća točka nalaže, da se u svrhu reda i sigurnosti slobodnoga vijećanja i glasovanja na spravišćima ima župan brinuti, da budu gradske straže u Lukavcu pojačane, i da pristup na spravišća imadu samo časnici, suci i ovima dodijeljeni plemići (manje sučije).

Točkom šestom odredjuje se isto i za mala spravišća.[1]

Premda je ova odredba banova — statut, bio valjano proglašen dostavljen svim sučijama, to se ipak nijesu ustanove njegove vršile kako je trebalo. Već iste godine prigodom izbora o Lucijinom izabran je bilježnikom Plepelić, premda je bio vojvodom na Krajini. Zato ban Eszterhazy 28. decembra zahtijeva, da ili jednu ili drugu službu napusti. Tako je i god. 1737. izabran Mikšić kapetanom turopoljskim, makar je bio vojvodom na Krajini. I tad je ban tražio, da se na jednoj od ovih časti zahvali.[2]

Još većih nereda i gungula bilo je na izbornom spravišću o Lucijinom godine 1746. Izbor je mirno i valjano obavljen. Izabrani su bili: župan Gjuro Pogledić, pukovnik, bilježnik Janko Mikšić, kapetan Nikola Arbanas, fiškuš Mato Šipušić, zastavnik Mato Haraminčić, općinski (sluga) Jure Šipušić, lugari Janko Arbanas i Mihalj Augustić, detići Pavao Fabečić, Janko Šalić, Nikola Šipušić, Lacko Pogledić, Toma Cvetnić i Mato Čunčić. Kada su nato izbornici izlazili iz grada, priskočio je k bilježniku priseznik Juraj Ligutić, pa istrgne iz ruku bilježnikovih zapisnik o izboru, te poderavši ga, izjavi javno, da ne priznaje izabrane časnike. Nato se svi povrate u grad osim župana,

[1] IV. 250.—257.
[2] IV. 258. 266. 267.

Škrlca, Ligutića, Stepanića i Pavla Modića, te ponovno učine zapisnik o izboru.

Ligutić je taj izbor dojavio banu, ističući valjda naročito protuzakonit izbor župana kao krajiškog pukovnika, te označi Ivana Mikšića začetnikom toga protuzakonitog postupka na izboru. Ban Eszterhazy odmah je naložio biskupu zagrebačkom Gjuri Branjugu,

Dvorana u gradu Lukavcu, u kojoj se do god. 1848. držala turopoljska spravišća.

kao banskom namjesniku, da glede toga provede istragu. Biskup odmah 19. februara 1747. upravi pismo na općinu turopoljsku, kojim ju obavjesti o istrazi, i poziva ju, da se prigodom istrage mirno ponaša, i da podnese spise o tom zadnjem izboru. Izaslani budu u Turopolje kanonici Mato Turina i Gjuro Berković, koji su 20. februara i slijedećih dana saslušali u gradu Lukavcu mnoge svjedoke iz Turopolja.

Ovi su opisali izbor kao valjano proveden, ali osudjuju postupak Jurja Ligutića, kojeg označiše kao denuncijanta; što više, izjavio je fiškuš Mato Šipušić u ime cijele općine, da je Ligutić svojim postupkom povrijedio općinu i da je time postao nevjernikom zajedno sa svojim ortacima, uslijed česa gubi za vazda svoju čast i ne može nikad više polučiti kakovu čast u općini turopoljskoj.

Ligutić je dalje rovario protiv izabranog turopoljskog časništva iznašajući opet razne povrede zakona.[1]

Nije onda ni čudo, da je hrvatski sabor god. 1748. 5. i slijedećih dana mjeseca augusta člankom XXIV. odredio, da se zakonitim putem uvede novi red za općinu turopoljsku i da se pozove ista općina, da predloži svoje privilegije, koji će se proučiti, i na temelju ovih sastaviti novi red. Općina je saboru podnijela hrvatski pisane prijedloge.[2]

Tako je došlo evo do toga, da je hrvatski sabor god. 1749. 5. i slijedećih dana mjeseca marta, člankom XXVIII. »O uredjenju općine plemića Turopolja« stvorio zakon za Turopolje. Tim saborskim člankom prihvaćeni su u cijelosti prijedlozi općine, do nekih neznatnih promjena.

Glede spravišća odredjuje zakon slijedeće:

Točka prva: Župan ili njegov zamjenik ima četiri dana prije izbornog spravišća (reštauracije o Lucijinom) proglasiti svim selima, da mogu na izborno spravišće poslati svoje suce, i to sela gdje su dva suca, obojicu, a gdje je samo jedan, ovoga i još jednoga »razumneješega«.

Druga točka: Na spomenuti dan imadu ovi doći u grad Lukavec i tamo se postaviti na mjesto, koje im bude odredjeno.

Točka treća: Na tome spravišću ima biti potpun broj prisjednika (12); ako bi koji manjkao budi što je umro ili se zahvalio, ima se ponajprije na njegovo mjesto birati novi, da se tako »plemeniti magistratuš općinski napuni«.

Točka četvrta do jedanaeste uredjuje red izbiranja župana i ostalih općinskih časnika.[3]

Točka četrnaesta zabranjuje svaku kortešaciju u svrhu izbora: svako nagovaranje, mitenje, a goščenja naodrješitije se osudjuje. Tko bi se to usudio činiti »takov kakti zburkavec i razvalitelj konstitutih«, ne samo da se takovim putem zadobljenih časti ima lišiti, »nego i

[1] IV. 269.—289.
[2] IV. 290.
[3] O tom vidi odnosna poglavlja: O županu itd.

nadalje svakojačkih častih nemogućem i nevreden po stareših sudu i na fiškuševu protestaciju ima se zreči«.

Spravišće turopoljsko držano 3. januara god. 1774. u točki devetoj zaključilo je, da se dan restauracije prenese sa 13. decembra (Lucijina) na dan 3. novembra.[1] Time je promijenjena ustanova prije spomenutoga sabor. članka, ali ne za dugo. Istina, slijedeća reštauracija držala se doista 3. novembra god. 1774., ali kasnije je opet bilo po starom.

Još je jednom izneseno pred hrvatski sabor pitanje glede turopoljskog izbornog spravišća — reštauracije. Bilo je to god. 1832., kad je plemenita općina turopoljska na svomu spravišću 16. maja u gradu Lukavcu stvorila na osnovi jur postojećih uredaba novi štatut i zamolila hrvatski sabor (19. maja), da taj štatut potvrdi, najme red, što ima vladati prigodom reštauracija.[2] Pošto se tadašnji podžupan zagrebački Mirko Lentulaj izjavio, da se želji Turopoljaca može zadovoljiti, jer ispunjenje ove nije u opreci sa zakonom, a nikomu na štetu, to je hrv. sabor člankom devetim god. 1832. dne 23. i slijedećih dana mjeseca maja ove »štatute« uzakonio. Taj statut sastoji se od dviju točaka:

1. Reštauracija ima se držati svake godine na Lucijino (13. decembra). Ako taj dan pada na nedjelu, onda ima biti reštauracija odmah slijedeći dan.

Na ovo reštauraciono spravišće ne treba više kako dosele naročito pozivati prisjednike, potprisjednike i ostale časnike. Ako ne bi došao župan ili njegov zamjenik, to ima predsjedati najstariji prisjednik.

Ako bi u to vrijeme zasjedao hrvatski sabor, ima se ovo izborno spravišće držati četrnaesti dan nakon dovršenoga sabora (u Zagrebu), takodjer bez ikakvog posebnog pozivanja, a naročito ako bi župan ili njegov zamjenik promašio izdati za to poziv.

2. Prisjednici, koji od tada odu iz Turopolja ostavivši svoje posjede, smatraju se kao da su se zahvalili na časti, što ima i općina uvažiti; na njihovo se mjesto biraju novi.[3]

Zakon od 1. maja, god. 1895. o uredjenju plemenite općine turopoljske priznaje turopoljska spravišća, u kojima sudjeluje zastupstvo općinsko od 36 lica. Ovlašteníci svake pojedine sučije — a ima ih 22 lica — biraju izmedju sebe po jednoga, a sučije Mraclin i Kuče po dva člana na godinu, a ova dvadesetčetvorica biraju dvanaestoricu izmedju pismenih ovlaštenika bez obzira na plemenite sučije i to

[1] Congregationalia a. 1774. u turopolj. arkivu.
[2] IV. 449.—451.
[3] IV. 448. 449.

na doživotno. Ova dvanaestorica su zapravo ono 12 nekadašnjih »ašešora«.

Akoprem zakon ne odredjuje dan izbora, ipak se taj izbor drži redovito na Lucijino kao nekada. Župan se bira na 10 godina.

Djelokrug turopoljskih spravišća jest slijedeći:

Spravišća djelomična (particularis) pak i izborna (restauratio) bavila se svim mogućim granama uprave općine turopoljske. Tu se doznačivahu drva iz općinskih šuma, raspisivaše porez i ini nameti u svrhu uzdržavanja općinskih zgrada, gradnja i t. d.; činile se odredbe glede uprave i gospodarstva sa šumama, glede sajmovnih dohodaka, glede krčmarenja, mesarenja, berbe, ribolova, krčevina, žirovine itd. Tu se birahu zastupnici (ablegati) za hrvatski i zajednički hrvat.-ugarski sabor (do g. 1848.), odredjivahu se počasni darovi banu i drugima, raspravljaše se o vojnim pitanjima, u koliko je Turopolje bilo podredjeno banskoj vojničkoj vlasti, odredjivahu se straže. Polagahu se računi o općinskoj upravi. Raspravljaše se o pravima i dužnostima općine kao patrona župa u Vel. Gorici i Dubrancu. Tu se primahu u bratstvo novi članovi i činila se darovanja po općinu zaslužnim muževima, dozvoljavaše se uživanje zemalja i pašnjaka, činila se darovanja crkvama i sl. Tu se stvarahu odredbe glede gradnje cesta, mostova, uredjivahu maltarine i prevoznine. Dijeliše se prihodi i davahu u zakup općinske zemlje. Uredjivahu se odnošaji sa kmetovima. Uredjivahu se dohotci općine. Jedino, što je spadalo lih na izborno spravišće, bio je izbor časnika općine turopoljske.

Djelokrug turopoljskih spravišća mnogo je sužen počevši od vremena cara Josipa II., naročito za franceske vlade i dobe apsolutizma; danas imaju spravišća samo gospodarski djelokrug.

Spravišća sučija.

Osim spomenutih općih i posebnih spravišća plem. općine turopoljske, imamo još i spravišća pojedinih sučija. Za primjer uzet ćemo staru nekoč sučiju Pleso-Rakarje-Ilovinjak, sada samo Pleso-Rakarje zvanu. Ova najme sučija ima sačuvane svoje zapisnike, koji počinju god. 1642. i sežu do god. 1746. U ovim zapisnicima naziva se ova sučija »plemenitom općinom«, a vrlo rijetko »kotarom«, dok se cijela plem. općina zove redovito »plem. općinom turopoljskom«. Sama pako spravišća nazivlju hrvatski »redovito spravišće«, »navadno spravišće«, »plemenito spravišće« i »skup spravljena općina« ili opet latinski: »generalis nobilium congregatio«, »congregatio nobilium«, a u novije vrijeme »conventicula nobilium«. Spravišća držana su, kao i danas,

u plemićkom dvoru suca. Odlučujući glas u tim spravišćima imala su samo »plemenita braća«, »plemeniti ljudi«. Neplemiće zovu: »neplemeniti«, »muži« i »kmeti«. Pojedini plemići nose katšto naslov »knez«, koji naslov nalazimo i drugdje po Hrvatskoj. Na današnjim spravišćima sučija imaju i neplemići pravo glasa.

One osobe, koje ovi zapisnici zovu »slobodnima«, »slobodnjacima«, bile su za cijelo one, koje su imale pravo — »slobodu« uživati zajedničku nekretnu imovinu plemića; ovo su pravo plemići radi kakove krivnje i uskratiti mogli.

Na čelu sučije stajao je »sudac«, »iudex nobilium«, a zovu ga »gospon sudec« pače i »njihova milost«. Izbor suca bio je svake godine; tako u sučije Rakarje-Pleso-Ilovinjak na dan sv. Blaža (3. febr.). Sudac bio je, kako je to i danas, vazda plemić, koga su mogli i od godine na godinu potvrditi u njegovoj službi. Uz suce birani su i njegovi pomoćnici »vojvode«, »detići«, »ključari« i »pisar«, koji je pisao potrebna općinska pisma.

Svaka sučija imala je i svoju općinsku škrinju, u kojoj se čuvali općinski spisi i novac. Obično su te škrinje hrastove i okovane željezom. Tako n. pr. u Donjoj Lomnici, Plesu itd. U Plesu čuvao je sudac jedan ključ od općinske škrinje, a dva »ključara« druga dva ključa.

Da u glavnim crtama viditi možemo rad ovakovih sučijskih spravišća, priopćujemo sadržaj spravišća sučije Pleso-Rakarje-Ilovinjak, kako ga je prof. Š. pl. Bresztyenszky u svojoj knjizi »Zapisnici plemenite sučije Pleso-Rakarje od godine 1642. do 1746.«,[1] objelodanio.

Glava prvoga spravišća je pisana latinski, te glasi hrvatski:

»Godine Gospodina 1642., dana 19. siječnja, u dvoru poglavitoga Jurja mladjega Plepelića, u mjestu Plesu, u Turopolju i županiji zagrebačkoj držane« — tu nedvojbeno fale riječi — »skupštine zaključci«.

Zatim slijedi hrvatski:

»Mi vsa bratja pleškoga, rakarskoga i ilovenskoga kotara učinismo suca kneza Jurja starijega Plepelića i ovako vsi jedinem zakonom za slobodu našu dokončasmo:

1. I najprvo: Koj goder bi vu Lušcu hrastovo drevo posekel prez sučeve volje i dopušćenja vse općine, da zapada biršaga[2] dva dukata.[3] Ako bi ga pak vojvode našli sekuć, da mu imaju vola vu-

[1] Štampano u Zagrebu god. 1889.

[2] Globa.

[3] Pod »dukatom« razumijeva se 1 for. 15 novč.

zeti; ako bi vola ne bilo, halju i sekiru, što bi vredno bilo dva dukata, ako li ga ne zavernu, da ga imaju na domu kaštigati, lestor da se pravdeno zvede, i takov biršag da se ima za občinu obernuti, sucu na ruke davši.

2. Item. Ako bi gda žir bil aliti rodil, da nema vu Lušcu nigdor pasti niti vu Gajcu, kuliku je goder slobode pleške, doklam goder vsa općina unutar ne pušta, i ako bi se našel, koj bi pasel vu rečeneh slobodah, da ga ima sudec s vojvodami kaštigati za prvi put pol dukata, drugi put ide dukat, trejti put prasca vuzeti i to vse za občinu obernuti da se ima.

3. Item. Kako je bilo i pervo dokončano za vode, da nijeden kmet ne ima vlaka deržati niti graje vu vodah, navlastito vu Plesu, Rakarju i Ilovenjaku, tak ravno nijeden plemeniti človek; a slobodno podpunoma plemeniti človek vsaki bude si mogel vlak deržati za lovlenja, a muz sak, i onda loviti, kada vsa bratja dokončaju i dopuste, navlastito po petke, subote i ostale poste; ako bi pak prez dopušćenja i privolenja koteri god ribe lovil, da mu se ima taki vlak i sak vuzeti i lovina prepovedati.

4. Item. Ako bi koj plemeniti človek ali kmet vu lozah občinskeh kakovu silu včinil, ili se vojvodam plenjati ne bi dal, ili ako bi suca ili vojvodu opsoval, da ga imaju općina taki kaštigati za dva dukata, jeden dukat občine, a jeden njemu za obšanost; ako li bi pak udril suca ili vojvodu koteroga, tomu takovomu taki se ima slobodu živeti prepovedati, ako li se pak vse občine namoli, i to njim slobodno bude, i onomu, ki pobit bil iz onoga nakaj bi se namolil, navlastito ako bi se na šest dukat već ili menje namolil, iz toga da polovicu vudrenomu človeku a polovicu občine.

5. Item Prepovedamo vsi jedinem zakonom vu slobodah naših vsako drevo poseći, izloživši samo grane i ternje pod jeden dukat biršaga, a za rajno drevje dva, i to da se za općinu ima obernuti.

6. Item. Kada sudec vučini spravišće zapovedati, ter koj bi god ne došel vu spravišće, da ga ima sudec kaštigati z občinum za dvadeset i pet novac i to za občinu obernuti.

7. Item. Kada sudec vučini zapovedati putov delati, da ima vsaki, tot plemeniti tot muž težaka zadovolnoga poslati; ako li ne dodje koteri, slobodno ga bude sudec ili detići za dvadeset i pet novac pleniti i to s težaki potrošiti, ako li bi pak dete ili nezadovolnoga težaka poslal, da mu se ima motika vuzeti ili pečicu ali halicu uzeti i zapiti dvadeset i pet novac a pute tot vu Plesu, tot vu Rakarju i Ilovenjaku da imaju vsi skupa delati.

8. Item. Ako li bi koteri god iz strane na Plesu, na Rakarju i na Ilovenjaku hotel si hižu napraviti, ne bude je mogel niti smel prez vse općine dopuščenja i volje, ako bi mu pak prepuščali napraviti, da se ima vu naš kotar štatuvati i ima pervo platiti in specie dvadeset škud, ako li pak vse općine na menje volju najde, slobodno jim bude učiniti, to se i onem, ki se pripitava, navlastito ako bi si hotel znovič hižu delati, a kaj su vu stareh hižah slobodno jim živeti i ako bi se brati vu našeh kotareh rodjeni, vtegnuli deliti, slobodni budu hiže delati i slobodum živeti prez nikakove štatociah štatuvanja.

9. Item. Dokončasmo vsi jedinem zakonom, koji god imaju sinokoše u našeh kotareh travu pokosivši i seno uzemši, sinokoše taki se zagajiti imaju i nigdor ne ima pasti po njih prez vse bratje privolenja i dokončanja; ako li pak koj iz strane otavu po nas izgajivši, imajući med nami sinokoše, bude dužen zapitka dati ako bude hotel pasti, da ima od svakvga maršeta tri groše platiti ili kak se općine namoli.

10. Item. Ako bi koteri ne hotel naše časti občinske prijeti, sučije ali vojvodčine, da imaju občina oblast taki ga kaštigati sucu vola šest dukat vrednoga vzeti a detiću tri dukata ili kak se općine namole.

11. Item. Dokončasmo vsi jedinem zakonom, da ako bi koj iz strane silom ali noćnem dugovanjem po našeh žitkeh, sinokošah, zemljah, polojeh ili v doleh pasel, ter se ne dal sucu ali vojvodam plenjati, ili marhu otimati hotel, i sudcu potrebоća bila, već ljudih pri te takove marhe ostaviti, a jednoga po drugu braću poslati, da imaju svi po noći takovu marhu dognati, i koj bi ne hotel na zapoved dojti, da ima jeden dukat za platiti i za općinu obernuti i takav marhu pogubivši, ako im volju naide, slobodno im bude s njim milošću vučiniti.

12. Ako bi se vu slobodah poderto drevo iznašlo, prepoveda se pod dva dukata biršaga vzeti prez dopuščenja suca i vse občine, ako li bi pak koterigod zmed braće lucko drevo ali graju nasečenu vuzel, te takav ima se kaštigati za dva dukata biršaga i za občinu obernuti, a njemu, čije je drevo, nadomestiti; to tulikajše dokončasmo, da od posedobe, koj god se iznajde, da na protuletje išel lozu . . . . krčiti ili gde kaj občinskoga prigradil ali prikrčil, da se ima vu šesteh dukateh kaštigati i to za občinu obernuti i da imaju z dobra, koji su god kaj prikrčili, odpuščati vu našeh kotareh, kaj pak ne bude hotel odpuščati z dobroga, na to takovo gospona špana izpeljavši, za trud njega milosti i strošek iz njega vučiniti zadovoliti.

13. Item. Navadili su se nekteri zmed bratje plote razgraiti i odnašati, navlastito pri setvah, pašinceh i sinokošah, to se vsakomu prepoveda pod zgublenjem slobode, a koteri je pak . . . . i zvedevši takvoga slobodno sudec kaštigati i s vojvodami za dva dukata ili kak se namoli i to za občinu obrnuti.

14. Item. Dokončano je, da od strane ljudi, koji imaju u našeh kotareh zemlje, ali sinokoše na graje, da je imaju graditi, gde li bi ne hoteli, ter se drugomu komu god iz one graje kvar bi činil, da ima precenjeni kvar platiti, ako li bi ne hotel, da ga ima sudec opomenuti, da gradi ili kvar plati, ako ne slobodno bude sudcu tomu takvomu marše vuzeti, za kvar naplatiti iz maršeta, a to drugo za občinu obrnuti, ravno tak i med vsu občinu, te takov, koj bi se znašel ter z njegove graje kvar se činil drugomu, i to da ima sudec kaštigati i kvarnika naplatiti kak je i gore već napisano.

15. Item. Ako bi koj zmed občine vu slobodah našeh občinskeh drevo podežgal, podbelil, podkopal ali obsekal, da ima se iz takvoga biršag dva dukata vrednosti vuzeti, i za občinu obernuti.

16. Item. Ako bi koj god zmed vse občine vu našem spravišću znašel se, koj bi drugomu obšanu reč rekel, tatbinom ali kakovem nepoštenem dugovanjem obšanil, ili naše dokončanje pred kem goder stranjskem povedal, te takov izdavec ima slobodum već ne živeti, prepovedavši mu ju, za obšanost reći pako dva dukata biršaga, pol obšanjenom a pol občine«.

Prastari običaj sučijskih spravišća nije dokinut ni zakonom o uredjenju Turopolja god. 1895. To spravišće se danas nastavlja u skupštinama sučija, u koje imadu dolaziti svi ovlaštenici pojedine sučije. To je zastupstvo plem. sučije, kojemu na čelu stoji sudac. Ta je ustanova u skladu sa § 34. zakona o uredjenju zemljišnih zajedn.ca od 25. aprila 1894. Na svakoj skupštini šučije, o sazivu koje mora biti obaviješten i župan; ima se voditi zapisnik. Taj se ima podnašati županu na odobrenje.[1]

Zastupstvo sučije ima na svojoj skupštini sastaviti pravilnik (statut), koji mora odobriti zem. vlada.

Kao još jedan primjer zaključaka spravišća sučijskih dodajemo slijedeću ispravu sučije kobiličke:

Anno domini 1699., die 3. mensis decembris, in domo nobilis Francisci Szeuer, iudicis nobilium posessionis Kobillich et comitatu Zagrabiensi existenti habita.

Mi braća Kobillinci dajemo na znanje vsim i vsakomu, pred

[1] Sravni poglavlje o županu turopoljskom.

kojeh poštuvani obraz ovo naše otvorno pismo dohodi, da smo oprostili controversiu Vraniću Matćeku, zetu Berković Magde skupa s njum stojećemu ovdi vu Kobillićah radi štatutorije, za koju našu ljubav sebi izkazanu imenovani Vranić skupa s punicum svojum stojeći dal nam je pol vedra vina, k tomu što je premogel postni dan k stolu, i zato rečeni Vranić, ako bi ga od onde gda njegov surjak zbantuval, ter bi moral drugde hižu delati, vu kotaru kobilinskom, vsum slobodum živit budi, tak ondi s punicum stojeći, kak drugde hižu načinivsi, intra metas dictae possessionis Kobillić et in comitatu Zagrabiensi existentis habitae, živel budi on i njegov ostanek kak i ostala bratia Kobillinci stojeći vu Kobillićah. Ove pogodbe privoliahmo dole imenovani knez Mikula Dyanković, Juraj Kirinić, Gaspar i Grgur Gyuranić, Helena Plepelić ostavljena Jurja Jurinića, Pavel Škvorc, Juraj Baća alliter Hranec, Juraj Czibačić. Die et anno quibus supra.

Coram me Francisco Szeur,
iudice nobilium possessionis Kobillich, m. p.[1]

[1] Izvornik u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

Župan.

Od prvoga časa kako se je staro pleme turopoljsko nastanilo u današnjoj svojoj postojbini i razvilo se do plemenske zajednice — župe — imalo je za cijelo svog poglavicu, starješinu, što ga pisma XIII. vijeka zovu »comes terrestris«, a kasnije, zuppan«, »suppanus« i napokon »župan« plem. općine Turopolja (Campi Zagrabiensis, Campi Turopolya).

Kad su 26. maja god. 1278. u Zagrebu na hrvatskom saboru, a pod predsjedanjem tadanjega bana cijele Slavonije Nikole popisane sloboštine i običaji Turopoljaca (iobagiones castri Zagrabiensis), naročito se naglasuje, da su to stara njihova preimućtva i slobode, a odobrenje hrvatskog plemstva opet posvjedoči, da ove slobode uživahu Turopoljci »od vremena komu nema pametara« (a tempore cuius memoria non extat).

U nizu ovih sloboda govori se i o županu turopoljskom, njegovoj vlasti i sudbenosti. Naročito se pako naglasuje, da se župan (comes terrestris) bira svake godine izmedju Turopoljaca, i to njihovom zajedničkom slobodnom voljom. Čast županovu zovu »županstvom — županijom« (comitatus). Dakle vidimo, da je ta uredba župana opstojala u Turopolju od pamtivijeka.[1]

Prvi poznati župan turopoljski bio je Volislav god. 1257.[2] Stariji nam nije poznat nijedan.

Župan turopoljski (comes terrestris) stajaše već u najdavnijoj poznatoj nam dobi u nekom podredjenom odnošaju prema županu županije zagrebačke, koji je u XIII. i XIV. vijeku istovjetan sa banovim sucem (iudex, iudex Zagrabiensis). To je razumljivije i s toga, što su Turopoljci nekad spadali pod zagrebački grad (castrum), kojim je upravljao župan (comes). Za to evo god. 1257. zove župan zagrebački Tiburcij turopoljskog župana Volislava svojim županom (Wolizlai terrestris comitis nostri).[3]

[1] I. 30–31.
[2] I. 13.
[3] I. 13.

Taj viši, da upravo moćniji položaj zagrebačkoga župana, pokazuje se i u tom, što sve do u XIV. vijek izdaje sam župan zagrebački isprave, koje se tiču pravnih posala Turopoljaca. Tako župani zagrebački Tiburcij (1257. 1260.), Aleksander (1258.), Martin (1265.), Inus (1267.), Detrik (1269.), Ivan (1343.).[1] Kroz to vrijeme sklapahu Turopoljci pravne poslove i pred zagrebačkim kaptolom. Možda je tomu razlog i to, što još nije bila razvijena posebna turopoljska kancelarija.

Najstarija isprava, koju je izdao župan turopoljski, jest ona župana Mikca (Mikec comes terrestris) god. 1333. Izdana je u Čićama. Akoprem izrično ne veli, da je to župan turopoljski, nema ipak dvojbe, da je to doista bio turopoljski župan, jer nema traga, da bi Čiće imale kad svoje »župane«.[2]

Druga po turopoljskom županu izdana, a nama poznata isprava o pravnom poslu izmedju Turopoljaca jest od god. 1346. Izdao ju Ivan Bogdanov, župan turopoljski.[3] Od toga vremena izdavahu zupani turopoljski isprave ili sami, ili opet zajedno sa zagrebačkim županima. Takovu prvu nam poznatu ispravu izdaju god. 1363. Grgur i Stjepan, sinovi Boromenovi, župani zagrebački, zajedno sa Petrom Stjepanovim, županom turopoljskim.[4]

God. 1376. izdaju za Turopoljce neko pismo Nikola Virtus, župan zagrebački i kaštelan medvedgradski, sa Ivanom Grgurovim, županom turopoljskim.[5] Ovaj izdaje tako pisma još god. 1379. Vidimo, da tu u Turopolju vrši neku oblast župan zagrebački, koji je bio i kaštelan medvedgradski. Kako iz predjašnjega biva jasno, taj je ovu vlast vršio ne kao kaštelan medvedgradski, već kao župan zagrebački.

Ova činjenica nadredjenosti župana županije zagrebačke može se i dalje ustanovljivati, ali za nas je ovdje od toga najvažnija ustanova turopoljskoga štatuta od god. 1560. (obnova bratstva), i to ona točka, koja govori o izboru župana turopoljskoga, a dodana je u zaporci: »dok uvijeke ostaje netaknuta čast župana njihovog zagrebačke županije« (salvo semper permanente honore comitis eorum comitatus Zagrabiensis). Priziv glede presude u parnic iizmedju stranaca i Turopoljaca imao se učiniti na banski sud ili na sud »velikoga župana njihovoga, najme županije zagrebačke« (in sedem

[1] I. 13. 15. 16. 19. 21. 54.
[2] I. 51.
[3] I. 60.
[4] I. 76.
[5] I. 96.

domini bani regni huius vel maioris comitis eorum, videlicet comitatus Zagrabiensis).[1]

Pod konac XIV. vijeka nastaje u tom odnošaju neka promjena u toliko, što ona neposredna nadredjenost prelazi na medvedgradskog kaštelana, dočim je župan zagrebački za cijelo bio u časti i vlasti opet nadredjen medvedgradskom kaštelanu. To se je po svoj prilici dogodilo onim časom, kad je oko godine 1387. grad Medvedgrad spao u ruke kralja Sigismunda. God. 1390. upravljaše gradom Medvedgradom kaštelan Ivan Veliki (Magnus). Taj izdaje 23. maja 1390. zajedno sa Petrom Gjurinim, županom turopoljskim, listinu u poslu turopoljskom, i tu se on nazivlje »župan Turopolja« (comes Campi Zagrabiensis).[2] Nastaje pitanje, što je taj »comes Campi Zagrabiensis«? Na to odgovorismo gore. Prema tomu možemo ovu čast »comes Campi Zagrabiensis« najispravnije hrvatski označiti sa »vrhovni župan Turopolja«, koji dašto ostaje podredjen županu zagrebačkomu, u koliko je to bio neposredni službenik bana, odnosno kralja.

Od toga vremena, pak sve do u XVI. vijek opstajaše ta čast vrhovnog župana turopoljskoga, koju obnašahu samo službenici medvedgradske vlastele. Od kako su pako medvedgradski gospodari posvojili grad Lukavec, redovito s malom iznimkom je vrhovnim županom kaštelan lukavečki. Takav se prvi put spominje Antun Zeldi god. 1481.,[3] a posljednji bijaše Ambroz Gregorijanec, koji se spominje god. 1541. pod imenom »kapetana turopoljskoga«, koja je čast bila tada istovjetna sa čašću vrhovnog župana, kako to razabiremo iz naslova Pavla Mikulića, »kapetana lukavečkoga ili ti vrhovnog zupana turopoljskoga.«[4] Gregorijanec ostao je u toj službi sve do god. 1553, dok nije u ime Zrinskoga izručio Lukavec Turopoljcima.[5]

Slijed zupana turopoljskih tekao je uz vrhovnog župana, kako vidimo, do u polovinu XVI. vijeka. Župan izdavaše i pečataše sve turopoljske isprave, koje sadržavahu najrazličnije pravne poslove. On ih izdavaše ili sam ili zajedno sa vrhovnim županom, ali ime vrhovnoga župana uvijek je na prvom mjestu, a tako i njegov pečat, dok vrhovni župan nikada ne izdaje sam isprave u poslu turopoljskom.

[1] III. 442. 443.
[2] I. 126.
[3] II. 21.
[4] III. 42. 85.
[5] Sravni članak o gradu Lukavcu u I. sv.

On bijaše neke ruke nadzorni organ medvedgradske gospode. Ako bi taj odnošaj prispodobili sa današnjim kojim, mogli bi nešto slična ugledati u uredbi »načelnika« grada i gradskog »vrhovnog načelnika«.

Župani turopoljski nose u ispravama naslov »comes terrestris«, »zupan«, »zupanus«, pak »comes terrestris seu zupanus«, dok osamljeno, valjda uslijed pisarske pogreške čitamo jedared samo »comes«.

Djelokrug župana turopoljskoga neda se opširno označiti po podacima, što ih pruža znamenita ona povelja o sloboštinama i običajima Turopoljaca od god. 1278. Jedino se razabire, da je u slučaju, ako se tko od Turopoljaca (u sudbenom postupku) oglušio do sedmoga roka, imao župan od onoga, koji se oglušio ubrati kazan za župana zagrebačkoga (iudex) i izručiti mu ju.

Dok nam je po ovoj vijesti slabo poznat djelokrug župana turopoljskoga te njegova vlast i čast, postaje nam to jasnije, ako proučimo onu množinu isprava, što ih izdavahu župani turopoljski. A osobito to sve popunjuju ustanove, koje se tiču župana, pobilježene u povelji, kojom je obnovljeno turopoljsko bratstvo godine 1560., u štatutu, koji je stekao i kraljevu potvrdu.

Župan zastupao je općinu turopoljsku prema van, pred kraljem, banom i sudbenim oblastima koli u Hrvatskoj, toli u Ugarskoj. On je vodio sve parnice i razmirice, nastale medju Turopoljcima, on je bio sucem prve molbe u gradjanskim parnicama; progonio, sudio i kaznio zločince, vrsio pravo mača, t. j. izricao kazan smrti. U kaznenim je dakle stvarima bio neograničen sudac. Izricao globe i provadjao ovrhe. On je predsjedao spravišćima ili sam ili po svom zamjeniku. Pod njegovim pečatom izdavala općina pisma, dok nije općini podijeljen posebni pečat.[1] Njegovim se pečatom opominjahu dužnici na platez.

Kako je rečeno, župan je rukovodio sve pravne poslove u Turopolju sklapane medju Turopoljcima. Pred njim se prodavale, zalagale i izmijenjivale zemlje; dijelila djedovina, dosudjivalo nasljedstvo; pred njim se obavljalo primanje pobratima ili posinka (adoptacija). On je odredjivao uvedenja u posjed. Kod toga posla imao on svoje povjerenike. U najstarije vrijeme bio je u takovim poslovima njegovim povjerenikom p r i s t a v (pristaldus).[2]

Od vajkada je župan turopoljski ne samo kao plemić kraljevine, već kao glava plemićke korporacije imao pravo dolaziti na hrvatski sabor. Ako je župan bio zapriječen, izabrala je općina obično po dvojicu svojih poslanicima na sabor. Tako je godine 1622., kad

[1] Sravni članak o općini turopoljskoj.

[2] Ob ovom ćemo posebno govoriti.

je župan Juraj Vagić bio kod radnje oko petrinjskih utvrda, izaslala svog podbilježnika Andriju Čendekovića i fiškuša Gjuru Svaštovića na sabor u Varaždin (mjeseca marta).[1]

Od vremena pod konac XVII. vijeka pozivan je župan na sabor redovito posebnim banskim pismom. Najstariji takav poznat nam poziv upravio je ban Nikola Erdödy 21. juna god. 1683. na župana Petra Valicu Šenkovečkoga.[2] Od toga vremena bio je župan redovito pozivan na sabor. To pravo zadržao je župan sve do danas kao »virilista« hrv. sabora.

Župan turopoljski imao je mjesto na hrvatskom saboru neposredno pred podžupanom zagrebačkim za primorske strane, kako je to odredio hrvatski sabor 1. marta god. 1717. člankom devetim.[3]

Isto tako pozivan je župan pozivom na konferencije, koje su držali hrvatski staleži i redovi, što je bilo neke ruke u mjesto sabora. Najstariji takav poziv poznat je iz godine 1694., kojim biskup zagrebački Ignjat Mikulić, kao banski zamjenik (locumtenens), pozivaše župana Petra Valicu. Takovi pozivi bili su do god. 1707. vrlo česti.[4] Te pozive upravljahu zamjenici bana i podbani.

Župan turopoljski imao je takodjer sijelo i glas na ugarskom saboru, a osim toga izabrana su dvojica izmedju Turopoljaca kao nunciji za ugarski sabor. Na sabor u Šopronju god. 1622. poslani su fiškal Gjuro Svaštović, i Mihalj Svaštović.[5] Poziv taj obavljen je kraljevskim pismom (regales). To je bio stari običaj. Sačuvan je poziv od 28. februara god. 1681., kojim kralj Leopold upravo nalaže općini turopoljskoj, da na ugarski sabor u Šopronj na dan 28. aprila pošalje, »kako je običaj, dva poslanika« a ovi da imadu biti muževi razboriti, miroljubivi i skloni općemu dobru, koji će tamo sa ostalim crkvenim i svjetovnim velikašima i plemićima raspravljati o dobrobiti domovine.[6] Taj poziv je tekar 5. jula u proglašen Turopolju. Premda je taj poziv kasno stigao, ipak je već prije odredila općina svog poslanika na ugarski sabor, i to bilježnika Lovru Ledara, kojemu je za put najmljen konj u Nikole Diankovića za 7 mletačkih dukata (coronati veneti), a sam je dobio putni trošak za 2 mjeseca 200 for.[7]

[1] Originalna punomoć upravljena na sabor u turop. arkivu.
[2] III. 156.
[3] IV. 245.
[4] IV. 207. 208.
[5] U turop. arkivu.
[6] IV. 153.—55.
[7] Acta publ. polit. a 1681. p. 463. 464. u turop. arkivu.

Za to pravo općine i župana brinuo se je i hrvatski sabor. Kad je god. 1709. dao sabor naputak svojim poslanicima (ablegati) na dvoru, osobito im je na srce stavio, da porade, da i općina tupoljska bude pozivana na ugarske sabore, i da turopoljski poslanik (ablegatus) bude tamo imao mjesto iza poslanika velikaša.[1]

God. 1722. polazio je kao turopoljski poslanik na požunski sabor župan Gjuro Pogledić, kojemu je općina dala opširnu uputu, u čem i kako da ondje zastupa probitke Turopolja.[2] God. 1792. predloži zemaljsko hrvatsko povjerenstvo (deputatio regnicoloris) saboru hrvatskomu, da župan turopoljski imade svoje mjesto na ugarskom saboru iza poslanika sviju županija, što je i sabor prihvatio. Kad je godine 1802. polazio u Požun kao poslanik Turopolja turopoljski prisjednik Josip Grdenić, pošto je bio župan opravdano zaprečen, dobio je uputu, da protiv te ustanove uzradi, jer da se pristoji, da župan — pozivan po kralju na ugarski sabor — ima takodjer i dostojno mjesto medju velikašima (tabula procerum) kao do tada i kod kralj. suda (tabula regia, — vrhovno sudište), iza zastupnika (ablegati) hrvatskih. A bude li onamo došao zamjenik župana, neka taj ima mjesto odmah iza zastupnika županija a ne medju zastupnicima otsutnih, jer ovaj ne zastupa župana već općinu.[3]

Za franceske vlade u Hrvatskoj god. 1811. dokinuta je sudbenost župana po odredbi cara Napoleona I., koja je opet god. 1813. iza odlaska Franceza, uspostavljena.

Godine 1844. izradjena je na ugarskom saboru osnova zakona »o kotaru turopoljskom«. Tim zakonom htjelo se dokinuti pravo župana dolaziti na ugarski sabor, jer § 64. veli, da može biti saborskim zastupnikom Turopolja svaki ugarski državljanin, dočim je glede zastupanja na hrvatskom saboru pridržan stari običaj. Taj zakon dakako nije prodro, jer su se hrvatski zastupnici tomu žestoko oprli.[4]

Tako je župan turopoljski ostao članom donje velikaške kuće ugar. sabora sve do prevrata g. 1848. Iza povrata ustava nakon apsolutizma nije više župan članom ugarskog sabora već samo hrvatskog sabora.

Svaki put, kad bi župan ili njegov zamjenik, ili opet t. zv. nunciji polazili na sabor hrvatski, ili opet na sabor ugarski, dobili bi od općine punomoć (credentionales) i naputak (instrukciju), po kojoj su bili dužni zastupati interese općine. Kad su se opet vratili, imali su općini podnesti izvještaj (relaciju) o svom radu. Takovih naputaka i

[1] IV. 244.
[2] IV. 245.—247.
[3] IV. 424.—425.
[4] IV. 451.—476.

izvještaja sačuvalo se veoma mnogo u turopljskom arkivu počam od XVII. vijeka.

Sudbenost župana turopoljskoga trajala je neprekidno do zavedenja apsolutizma. Tek povratkom ustava i naputkom priv. kralj. hrvat. dvorskog dikasterija od 16. januara 1861. vraćena je županu turopoljskomu sudbenost. Napokon zakonom o sustvu god. 1874. i 1875. izgubio je župan turopoljski sudbenost u Turopolju.

Od starih javnih prava župana preostade danas samo pravo viriliste na hrv. saboru. To pravo zajamčeno je turopoljskom županu zak. el. II., god. 1870.: Ob uredjenju sabora kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, § 5.

Zakon o uredjenju turopoljske plem. općine od god. 1895. učinio je kraj prastarom izboru župana svake godine.

Po tom zakonu bira izmedju sebe ukupno zastupstvo plemenite općine turopoljske župana na vrijeme od 10 godina. Župan mora da ima aktivno i pasivno izborničko pravo.

Župan vrši neposredni nadzor nad imovinskom upravom cijele plem. općine i pojedinih plemenitih sučija, i vlastan je obustaviti zaključke zastupstva sučija, ako ovi ne bi bili korisni po zemljišnu zajednicu. Svaki saziv skupštine ovlaštenika pojedine sučije ima se županu dati na znanje.

Župan rieśava sa mirovnim odborom prijepore izmedju ovlastenika pl. općine, koji se tiču ovlašteničkog prava.

Napokon, dužan je župan odrediti, da si svaka sučija sastavi svoj pravilnik (statut) u svrhu uprave svoje nepokretne imovine.

* * *

Prigodom izbora župana bilo je od vajkada pozdravnih govora upravljenih na župana, kao i nastupnih govora županovih.

Kao primjer pozdravnoga govora upravljena na župana, navest ćemo slijedeći primjer. God. 1765., kad se na Lucijino župan Gavro Skrlec zahvalio na časti, a bila želja općine, da nadalje ostane, oslovi ga tadanji biljeznik ovim govorom:

»Plemenita ovde dan današnji skup spravljena ovoga plemenitoga Turovoga Polja občina, gospodinu generalu i ovo od dveh prejdućih leet vrednomu svomu komešu illiti španu, najpervič za vučinjeno, dostojno hvale i spomena vredno i na občinsku hasen i korist ravnano časti španske obnašanje, za vnogo takaj vu iste časti s velikum stanovito svojum neprilikum i stroškom podnešene trude dostojno i ponizno hvali, i kajti vu drugeh takaj mestah takova spoznava se navada, da poglavari ovoga ali onoga mesta i osebujno takovi, vu

kojeh ljuctvo ali občina svoje utanje, hasen i branjenje spoznava i nahaja, tri najmenje leta vu svoje časti potverdjavaju se. Za to i zbog toga, kajti vnoga pod skerbjum i ravnanjem gospodina gene-

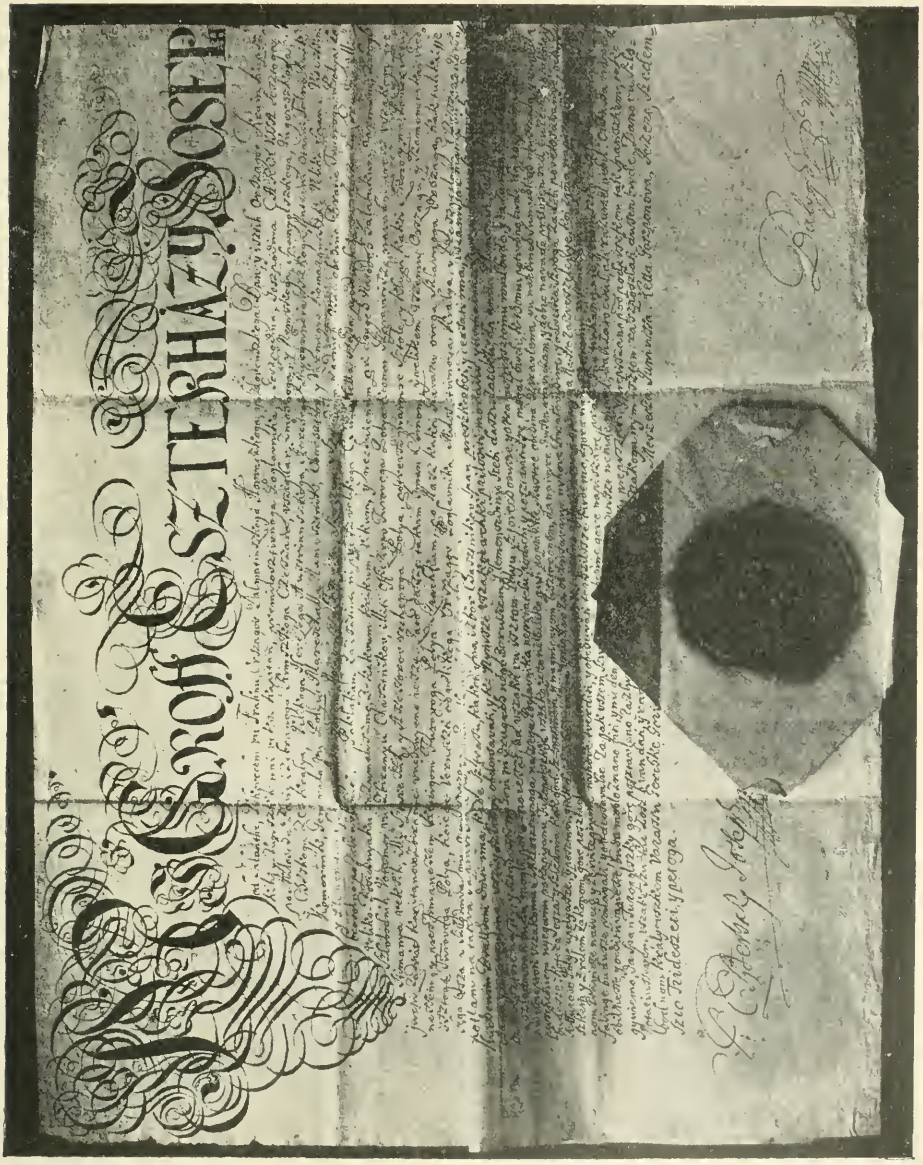

Turopoljski statut izdan po banu grofu Josipu Eszterhazu god. 1735. Izvornik u turop. arkivu.

rala i spana, kakti najmre starinskih računov reštancije, podignjenje kule goričke, pravdeni vnogi i pred gospodinom generalom kakti špa-nom privative i pred španskem jos nekoje (akoprem vnoge vu vre-

menu časti gospodina generala sterjane i plaćene) početem stolom, podignjeni processi, za diku i hasen ove plemenite obćine početa, na konec i sveršeno spunjenje još nesu dopeljana, ista ovde skup spravljena obćina kak štimam, da je vseh ta misel i nakanjenje i želeje; dostojno prosi, da bi gospodin general i ovo dojduće leto za obćinskogu hasen i horist čast špansku obdržavati i obnašati hoteli i dostojali.«[1]

Ovo je najstariji upisani govor, držan na turopoljskom spravišću

* * *

Prigodom inštalacije novoizabranoga župana redovito bijaše veliko slavlje u Turopolju. Pucalo se je iz mužara Koncem XVIII. vijeka ili početkom XIX. nabavila je općina za tu svrhu ogromni mužar. Po današnjoj uredbi pucao bi ovaj mužar samo svake desete godine. Nu pošto se prigodom ovakovih pucanja dogadjaju česte nesreće, odustalo se od ovog običaja. Tako leži taj mužar zahrdjao u drvarnici turopoljske općinske kurije u Vel. Gorici.

Mužar taj je od gvoždja, gore ima promjer 39 a dolje 52 cm. Otvor mjeri u promjeru 10, a u dubini 48 cm. Visok je 60 cm. a prema napisu, koji, se na njem dva puta nalazi: ℔ 8 C 88 H, teži 8 centi i 88 funti.

[1] Acta congreg. a. 1765., u turopoljskom arkivu.

Slijed turopoljskih župana.

Pošto je prikazan razvoj uredbe turopoljskog vrhovnog župana (comes Campi Zagrabiensis) i župana (comes terrestris, supanus, zupanus Campi Zagrabiensis), pokušat ćemo sastaviti kronološki slijed njihov, od najstarijih vremena do danas. U koliko nam sačuvane listine napominju imena župana, u toliko ih bilježimo. Dakako za starije vrijeme nije nam uspjelo sastaviti neprekidni niz, jer nam manjkaju listine. Za novije vrijeme je posao lakši i niz potpuniji.

Kako imamo u Turopolju sve od konca XIV. do polovine XVI. vijeka uz župana i vrhovnog župana, to su u tom slijedu imena vrhovnih župana tiskana kurzivnim, a imena župana običnim slovima.

1257. Volislav.
1258. Bosnia.
1267. Endrić.
1269. »
1271. Pavao.
1273. Ladislav, sin Gimzine.
1324. Jakob, sin Vukota.
1326. » » »
1327. » » »
1333. » » »
1333. Mikec.
1346. Ivan, sin Bogdanov.
1352. Jakša.
1354. Stjepan, sin Mikičev.
1363. Petar, sin Stjepana.
1364. » » »
1365. Marko, sin Stanomerov.
1367. » » »
1376. Ivan, sin Grgurov.
1377. » » »

1379. Vid, sin Andrije.
1380. » » »
1380.—1384. Nikola, sin Stjepanov.
1387. Ivan, sin Grgurov.
1388. 27./I. Ivan, sin Grgurov.
20./IV. Gjuro (Grgur), sin Martinov Hrelić zvan.
1389. Petar, sin Gjure.
1390. *Ivan Veliki*, kaštelan medvedgradski.
1394. *Ivan Higged*, kaštelan medvedgradski.
Ladislav, sin Valentina iz Lomnice.
1398. Ladislav, sin Valentina iz Lomnice.
1402. Pavao, sin Vrbanov.
1404. » » »
1407. 21/III. Petar, sin Gjure.
1/VIII. *Ivan i Jože.*
Egidij, sin Nikole.
1408. Ladislav, sin Valentina Lomničkoga.
1410. Matija, sín Mikčev.
1411. *Ivan*, sin Mihalja.
Egidij, sin Pavlov.
1412. Matej, sin Matejev.
1417. *Ivan*, sin Antunov.
Marko, sin Ivanov.
1418. » » »
1421. 10./II., 8.XII. *Pavao Veliki.*
Toma, sin Martina.
8./XII. Marko, sin Ivanov.
1422. *Pavao Veliki.*
Marko, sin Ivanov.
1424. *Pavao Veliki.*
6./IV. Stjepan Pedk.
Marko, sin Ivanov.
1425. 13./I. *Baltazar*, kastelan medvedgradski.
Marko, sin Ivanov.
12./XI. Stjepan, sin Pedkov.
Matej nekoč župan.
1426. Benko, sin Nikole iz Gornje Lomnice.
1427. » » » » »
10./III. *Ivan Rakovački.*
28./VII. Stjepan, sin Pedkov.

1428. 10./I. *IvanMaii* iz Bapče.
Stjepan, sin Pedkov.
12./IV. Vrban, sin Matije iz Gor. Lomnice.
5./VII. *Lovrand*, sin Gurgeka iz Lužja.
1431. *Mihalj*, sin Barnabe iz Odre.
Stjepan, sin Pedka iz Lukavca.
1433. *Mihalj*, sin Barnabe iz Odre.
Stjepan, sin Pedka iz Lukavca.
1435. *Mihalj*, sin Barnabe iz Odre.
Fabian, sin Mihalja iz Gor. Lomnice.
Stjepan, sin Pedka iz Lukavca.
1436. Isti.
1437. Stjepan, sin Pedkov.
1439. *Sebaldo Mayar.*
22./IV. Stjepan, sin Pedka iz Lukavca.
22./VI., 17./VIII. Petar, sin Ivana iz Mlake.
1440. Fabijan, sin Mihalja iz Gor. Lomnice.
1441. 20./III. *Martin Rospohar.*
Fabijan, sin Mihalja iz Gor. Lomnice.
12./VI. Petar, sin Ivana iz Mlake.
1443. *Ivan Rajačar.*
Petar, sin Ivana iz Mlake.
1444. 23./II. Isti.
21./IX. *Ivan Rajačar.*
Gjuro, sin Egidija iz Kurilovca.
1445. Isti.
1446. Isti.
Gjuro Hagelsberger.
1447. Gjuro, sin Egidija iz Kurilovca.
. . . N. N. iz Vel. Mlake.
1448. *Gjuro Hagelsberger.*
Klement, sin Pavla iz Kurilovca.
1450. Klement, sin Pavla sina Jakoba iz Kurilovca.
1452. Fabijan, sin Mihalja iz Gor. Lomnice.
1453. Mirko, sin Pavla sina Jakoba iz Kurilovca.
1454. *Ivan Zmolik*, kaštelan stupnički.
Antun, župan iz Plesa, spominje se kao pokojni.
Mirko, sin Pavla sina Jakoba iz Kurilovca.
13. ili 20/V. Toma, sin Pavla sina Vojnova iz Vojnošca.
28./X. *Ulrik Kostibol.*
Toma, sin Pavla sina Grgura sina Vojnova iz Vojnošca.

1455. Isti.
21./IV. Ivan, sin Benka Jagnića iz Gor. Lukavca.
1456. 26./I. Isti.
11./VIII. *Ivan Čudororić,* kapetan zagrebački.
Ivan, sin Benka Jagnića.
18./X. *Bogavec Milaković,* kaštelan medvedgradski.
1457. Isti.
1458. Isti.
1459. Isti.
1461. Gjuro, sin Benka Stančića iz Gor. Lukavca.
1462. *Janko Mičevački.*
Ivan, sin Benka Jagnića iz Gor. Lukavca.
1463. 31./III. *Janko Mičevački.*
Ivan, sin Benka Jagnića.
11./IV. Gjuro, sin Antuna iz Plesa.
1464. Gjuro, sin Benka Stančića iz Gor. Lukavca.
1465. *Ivan Rajačar.*
Gjuro, sin Benka Stančića.
1466. *Ivan Rajačar.*
Pavao, sin Antuna iz Plesa.
1467. *Sigismund Kellerberger,* kapetan Medvedgrada.
Klement, sin Dioniza sina Nikole Mikšića iz Donjeg Lukavca.
1470. *Klement* iz Žabnice Sv. Ivana.
Pavao, sin Pavla Velikoga iz Gor. Lomnice.
Ilija nekoč župan, spominje se.
1474. 26./IV. *Klement* iz Žabnice Sv. Ivana.
15./IX. *Nikola* iz Odre.
Ivan Jagnić, sin Benka iz Gor. Lukavca.
1479. Matija iz Malog Obreža.
1481. 21./V. *Mihalj Lovrand,* kapetan medvedgradski.
17./XII. *Antun Zeldi,* kaštelan lukavački.
Mato, sin Gjurka iz Obreža.
1482. Mato, sin Gjurka iz Obreža.
1483. 10./II. Isti.
Gašpar (Kišević), kaštelan lukavački.
Matej, župan iz Donje Lomnice.
Benko, sin Tome iz Vel. Mlake.
1484. 29./III. *Gašpar (Kišević),* kaštelan lukavečki.
29./III. Benko iz Vel. Mlake.
14./VI. Mato iz Malog Obreža.

1484. 21./6. *Mihalj Kiš* (Kišević), kaštelan lukavečki.
1486. 17./IV. *Stjepan Berislavić*, kaštelan lukavečki.
17./IV. 16./X. Mato iz Donje Lomnice.
19./VI. Mato iz Obreža.
16./X. *Albert Waltersdorf*, kapetan medvedgradski.
1487. *Stjepan Berislavić* iz Vrhrike, kaštelan lukavečki.
15./I., 21/I. Mato iz Donje Lomnice.
21./V. Benko, sin Mihalja iz Vel. Mlake.
1488. *Stjepan Berislavić.*
23./VI. Benko Mihaljev iz Vel. Mlake.
1490. 17./V., 21./VI. *Blaž Horvat* de *Berth* (Hurwatk de Kyrtk), kaštelan lukavečki.
21./VI. *Stjepan Berislavić.*
Matija Kuščić.
1491. 31./I., 30./VI. *Stjepan Berislavić.*
30./VI. *Nikola Mladenčić* iz Zdravnjana, kaštelan lukavečki.
31./I. Toma Modić iz Vel. Mlake.
20./VI. Benko iz Vel. Mlake.
1492. 2./IV., 15./X. *Pavao Bužanić* iz Bužana, kaštelan lukavečki.
3./IX. *Toma Pakrački* (de Peker Zerdahel), kaštelan lukavečki.
2./IV. Benko iz Vel. Mlake.
4./VI., 3./IX., 15./X. Pavao Majehnić iz Donje Lomnice.
Grgur, nekoč župan.
1493. 15./VI. *Toma Pakrački.*
Pavao, sin Filipa Majehnića iz Donje Lomnice.
1494. 10./III., 17./3. *Stjepan Berislavić.*
17./I., 5./V. *Nikola Zekel*, kaštelan lukavečki.
Pavao Majehnić.
13./X. *Gjuro Ščitarevački*, kaštelan lukavečki.
1495. 9./II. *Stjepan Berislavić*, kaštelan lukavečki.
Gjuro Ščitarevački, kastelan lukavečki.
9./XI. *Ladislav* i *Andrija de Summog*, kastelani lukavečki.
9./II. Toma sin Pavla iz Vel. Mlake.
25./5. 9./XI. Benko iz Mlake.
1496. 18./VII. 31./X. 7./XI. *Andrija de Summog* i *Benko*, kaštelani lukavečki.
Petar Jagnić iz Gor. Lukavca.
1499. *Andrija Blažičević.*
Toma Modić iz Vel. Mlake.

1501. *Stjepan Berislavić* iz Male Mlake, kapetan medvedgradski.
Mato Modić iz Kurilovca.

1502. *Stjepan Berislavić*, kapetan medvedgradski, rakovečki i lukavečki.
Ivan Lacković iz Vel. Mlake.

1503. *Stjepan Berislavić*, kapetan medvedgradski.
Nikola Mikšić.

1506. *Grgur Obrežki* (Obresay), kaštelan lukavečki.
Petar Volarić iz Gor. Lukavca.

1507. *Stjepan Berislavić* i *Gjuro Benković*, kapetani Medvedgrada, Rakovca i Lukavca.
5./VII. Gjuro Supanić iz Obreža.

1508. *Stjepan Berislavić* i *Gjuro Benković*.
Ivan Lacković iz Vel. Mlake.

1509. *Stjepan Berislavić*.
Gjuro (Supanić) iz Obreža.

1512. *Petar Pan de Kunigsfeld*, kapetan Medvedgrada, Rakovca i Lukavca.
Gjuro (Supanić) iz Malog Obreža.

1513. Isti.

1516. *Korardo Pincinger*, kapetan Medvedgrada, Rakovca i Lukavca.

1521. *Petar* pisac iz Zeline i *Grgur Labathlani*, kastelani Lukavca.
Petar Volarić iz Gor. Lukavca.

1522. Isti.

1523. 27./IV. *Petar* pisac iz Zeline i *Grgur de Wel*, kaštelani lukavečki.
Gjuro Trninić iz Lomnice.
26./X. *Grgur Labathlani*.
Gjuro Trninić.

1525. *Grgur Labathlani*, kaštelan lukavečki.
Nikola Kosković iz Hrašća.

1529. *Pavao Stojšić*, kapetan Medvegrada i Lukavca.
Gjuro Mudić Kurilovečki.

1530. *Grgur Petrović*, kapetan lukavečki.
Nikola Županić-Kosković iz Hrašća.

1531. *Grgur Petrović*, kapetan medvedgradski i lukavečki.
Stjepan Terbić iz Plesa.

1533. *Grgur Petrović*, kapetan lukavečki.
Nikola Kosković iz Hrašća.

1535. *Grgur Petrović*, kapetan lukavečki.
Gjuro Trninić iz Donje Lomnice.
1538. 16./IV., 1./VII. *Pavao Izačić*, kaštelan Medvegrada i kapetan Lukavca.
16./XII. *Pavao Mikulić*, kapetan lukavečki.
15./IV. Nikola Kosković iz Hrašća.
1./VII. Stjepan Terbić iz Plesa.
1541. *Ambroz Gregorijanec*, kapetan Turopolja.
Kirin Gurgić iz Gor. Lukavca.
1546. Blaž Pogledić iz Kurilovca.
1549. Blaž Pogledić.
Petar Dianković iz Kobilića.
1551. Petar Dianković.
1552.—1553. Martin Tercel iz Rakarja.
1554. 21./I.—1582. Matej Slatinski (Zalathnoky) iz Kobilića.

* * *

Porodica Slatinskih starinom potječe iz Slatinika u požeškoj županiji. To se mjesto u starim pismima spominje pod imenom Szalatnok, Zalathnok, pak zato vidimo, da se i ta porodica piše Zalathnoky, de Zalathnok i Slatinski (Zlatinsky, t. j. iz Slatinika). Iz Slatinika došli su Slatinski u Zagreb. God. 1509. spominje se u Zagrebu kanonik Juraj Slatinski, a g. 1516. Andrija Slatinski.

Naš Matija ili Matej Slatinski rodio se za cijelo u Zagrebu, gdje su njegovi predji držali kuću i posjede. Otac mu se zvao Benedikt, dok ime majke njegove ne znamo.

O njegovim naucima ne znamo gotovo ništa, nu po kasnijem njegovom radu zaključit se dade, da je učio pravo.

Tijesno prijateljstvo vezalo je Slatinskoga sa zagrebačkom gradjanskom porodicom Bežaja i turopoljskom porodicom Goclevića. Jelena, kći Valentina, sina Matije, a unuka Jakoba Goclevića iz Kurilovca, bila je udata za Tomu Bežaja. Ostavši Jelena udovom i bez djece (!), a uz to ostarila i oslabila, pošini 13. marta 1539. pred zagrebačkim kaptolom Mateja Slatinskoga, te ga učinila zajedno sa bratom njegovim Pavlom nasljednikom svoga imetka. Darovala mu pusto dvorno mjesto u Kurilovcu i sve svoje posjede u Turopolju, i to u Kušancu, Trnovcu, Gorici i Vrbancu. Za to ali bili su dužni obdareni staricu, svoju pomajku doživotno dostojno uzdržavati.[1]

[1] III. 69. 70.

Slatinski zamoli tada bane Tomu Nadazda i Petra Keglevića, da njega i brata mu Pavla zakonitim putem uvedu u posjed darovanih imanja u Turopolju. Bani pozovu 16. oktobra zagrebački kaptol, da to uvedenje provede. Kaptol izašalje na lice mjesta svog izaslanika, prevendara Franju Čazmanskoga, u prisuću kojega banski povjerenik Nikola Imprić Jamnički uvede 3. ili 6. novembra godine 1539. Slatinskoga u posjed darovanih dobara. Tom uvodu prisustvovalo je više turopoljskih plemića, koji ni čemu nijesu prigovarali.[1]

Tako evo dolazi Matej Slatinski u Turopolje.

Do skora primi Matej Slatinski od Gjure Svaštovića iz Donje Lomnice neke zemlje u zalog (16 jutara) za 3 for., koje je ali god. 1545. iskupljene mu vratio.[2]

Kako je bio Slatinski čovjek visoke naobrazbe, a naročito pravnik, nije ni čudo, da su ga Turopoljci izabrali svojim odvjetnikom (director causarum), kad su započeli parnicu protiv bana Nikole Zrinskoga, koji je tad držao njihov grad Lukavec i žestoko ih ugnjetavao. Istodobno bio je Slatinski i bilježnikom grada Zagreba. Zrinski mu se radi toga zaprijetio smrću. Kralj Ferdinand I., kad je to dočuo, ozbiljno se zaprijetio banu godine 1549., naglašujući, da ne dira u Slatinskoga.[3] Već 8. januara god. 1550. nalazimo Slatinskoga (notara zagrebačkoga) na požunskom saboru, gdje s još nekolicinom Turopoljaca zastupa Turopoljce u parnici protiv Zrinskoga.[4]

Slatinski imao je u Zagrebu svoju kuću (na Griču), u koju je uvijeke primao Turopoljce.[5]

Zasluge Slatinskoga po Turopoljce znamenite su. Njegov veliki mar u parnici protiv bana Nikole Zrinskoga osobito nam ga crta kao muža odlučna značaja i pravedna srca. Ni koju zgodu ne propušta, a da se ne brine za Turopoljce. On putuje u poslu Turopoljaca u Beč i Požun (1550.), te se zauzimlje za njih kod dvora. Ne manje povjerenje uživao je kod gradske općine zagrebačke. Ova piše 10. februara 1552. kralju pismo, u kojem veli, da k njemu šalje svog »plemenitog sugradjana« Matiju Slatinskog u stanovitim teškim poslovima grada.[6]

Pak i drukčije si Slatinski steče zasluge ne samo za Turopolje, već i za kralja i domovinu. Ove njegove zasluge jasno ističe kr.

[1] III. 73—75.
[2] III. 99.
[3] III. 152.
[4] III. 198.
[5] III. 286. 288. (god. 1551.).
[6] Izvornik u arkivu jugosl. akademije.

namjesnik u Ugarskoj, biskup jegarski Franjo de Wylak, kad je 15. juna god. 1552. u Požunu njemu i bratu njegovu Pavlu izdao darovnicu za plemićki dvorac u Kurilovcu, te zemlje u Kurilovcu, Kušancu i Trnovcu, što je smrću Bartola Vočića iz Kurilovca, umrvšeg bez potomstva, pripalo kruni.[1]

Plemić Pavao Mudić iz Vel. Mlake i njegova braća Franjo i Toma iskazaše se takodjer zahvalnima Slatinskomu za mnoga dobra djela, koja im učinio. Pavao Mudić ga pobrati, a 25. aprila godine 1553. očitovao je sam i u ime svoje braće pred zagrebačkim kaptolom, da njemu i djeci njegovoj Jurju, Ani i Margareti daruje četiri rali oranice u Velikoj Gorici, odričući se za uvijeke sa braćom od svakog prava na te zemlje. Isti dan ga Mudići imenovaše svojim zastupnikom u svim svojim parnicama. Dok su Mudići ovako darivali Statinskoga i iskazivali mu povjerenje, pristupaju takodjer isti dan zastupnici cijele plemenite općine turopoljske na čelu sa županom Martinom Terclićem pred zagrebački kaptol, primaju ga u svoje bratstvo, te daruju njemu i djeci njegovoj pusto dvorno mjesto sa cijelim posjedom u Kobiliću, kojemu bijahu medjaši s istoka put kobilićki, s juga dvor Petra Bedekovića. Taj darovani posjed bio je nekoč svojinom Blaža Jakopčića, koji je umro bez odvjetka, i tako to imanje pripalo općinskom fisku.[2] Po tom posjedu nosio Slatinski pridjev »de Kobilić«.

Sada istom prione Slatinski svim silama, da isposluje Turopoljcima povrat grada Lukavca, što ga držao ban Nikola Zrinski. U tom poslu marljivo je radio Slatinski. U listini, kojom 13. novembra godine 1553. Nikola Zrinski vraća grad Lukavec Turopoljcima, spominje se Slatinski na prvom mjestu iza župana Terclića. Njegove zasluge po Turopolje potakoše Turopoljce, da ga (valjda već 13. decembra) god. 1553. izabraše svojim županom. Takovim ga spominje prvi put listina od 28. decembra 1553.[3]

God. 1554. 15. januara potvrdi Stjepan Bežaj, gradjanin zagrebački, a sin pokojne jur Jelene Goclević, Matiji Slatinskomu i djeci njegovoj sve one posjede, koje mu je god. 1539. darovala pomajka Jelena Goclević, primivši od njega još 50 forinti. Protiv toga su neki prosvjedovali, što je dakako ostalo bezuspješno.[4] Uz ove po-

[1] III. 304.
[2] III. 312.–316.
[3] III. 329.
[4] III. 332. 334.

sjede držao je Slatinski i neke kmetove u Lekeniku, kako se to razabire iz poreznih iskaza.[1]

Osim ovih posjeda u Turopolju posjedovao je Slatinski i kuću u Zagrebu (1555.), kako je to već spomenuto.[2]

Slatinski imao je i nadalje dosta brige za svoje plemenite Turopoljce. Jedva se riješiše Zrinskoga, eto nove parnice glede grada Lukavca, što ga dobio na dar Toma Nadažd. I tada Slatinski umije raditi u korist Turopoljaca, osobno zastupajući ih u toj parnici protiv Nadažda.[3]

Godine 1555. riješio je Slatinski po nalogu bana raspru izmedju plemića kučanskih i remetskih Pavlina glede šume Kneje.[4]

Zasluge Slatinskoga znali su Turopoljci i u buduće ne samo cijeniti, već i nagradjivati. 10. maja 1556. dodjoše zastupnici plem. općine turopoljske pred zagrebački kaptol, te ga ondje ponovno primiše za svoga brata, te darovaše njemu i djeci njegovoj Jurju, Ani Margareti i Magdaleni mjesto, na kom stajaše porušeni grad Lukavec zajedno s opkopima i mlinom, selištem, na kojem je živio kmet Stjepan Novak, neke oranice, šumu Živice, četiri napučena selišta u Trnovcu (kmetovi: Andrija Sordić-Husain, Ante Piškorić, Mato Stringovac i Gjuro Zaburić), četiri kmetska selišta u Gornjem Lekeniku, 25 rali zemlje i sjenokoše na 40 plasnica sijena u Novgarima.[5]

Slatinski istaknuo se je i na znanstvenom polju, a naročito kao geograf. Zemljovid »Regni Hungariae descriptio vera«, što ga godine 1556. izdao Wolfgang Lazius, a rezao u bakar Mihajlo Zimmermann u Beču, radjen je i uz njegovo suradništvo. Medju inim suradnicima koji se na istom zemljovidu navode, ubilježeno je i ime Slatinskoga: »Matheus Zaladnoky Zagrabiensis«.[6]

God. 1557. postao je Slatinski sucem grada Zagreba. Tu časnu službu obnašao je kroz tri godine, sve do godine 1559. Tu se pokazao takodjer vrlo savjesnim i točnim poglavarom grada. On je sam vlastitom rukom vodio gradske račune, koji pokazuju, kako je Slatinski bio čovjek točan i vrijedan, jer ovi su računi vodjeni tako točno i uredno, kako malo koji XVI. vijeka.[7]

Slatinski, kao čovjek pravno naobražen, a uz to dobar pozna-

[1] III. 336.
[2] III. 354.
[3] III. 356.
[4] III. 370.
[5] III. 378.
[6] E. Oberhummer u. F. v. Wieser, Die Karten des Lazius. Innsbruck.
[7] Izvorni računi god. 1567.—1559. u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

valac drevnih uredaba plemenite općine turopoljske, za cijelo je dobro shvaćao staro turopoljsko bratstvo, kao jedini temelj svakoga valjanoga napretka općine, a zato je nastojao, da ova bratska

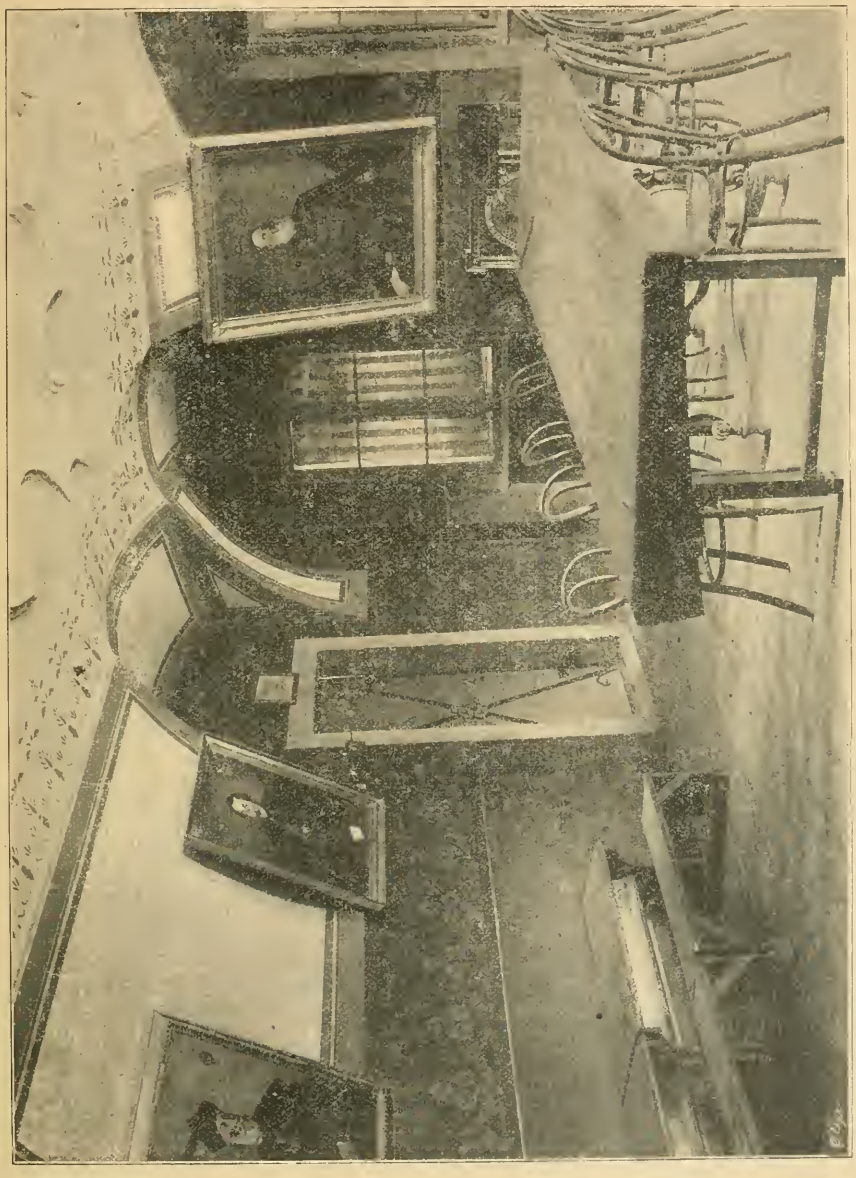

Dvorana u turopoljskom »gradu« u Velikoj Gorici, u kojoj se drže turopoljska sravišća.

sveza u općini ne popusti, i da se što čvršće uredi. S toga niti najmanje ne dvojimo, da nije baš Slatinski bio onaj, koji je Turopoljce sklonuo, da obnove bratstvo, što su i učinili pred zagrebačkim kap-

tolom 15. februara 1560. A kad su Turopoljci istog dana imenovali pred kaptolom svoje zastupnike u parnicama, na prvom mjestu imenovaše Matiju Slatinskoga.[1] A tako se ime Slatinskoga čita takodjer na prvom mjestu u darovnici, što ju kralj Ferdinand I. god. 1560. izdao Turopoljcima vrhu njihovih posjeda.

12. jula god. 1560. izdao je kralj Ferdinand I. darovnicu Slatinskomu i Donjo Lomničanima vrhu njihovih posjeda Donje Lomnice i Malog Obreža.[2]

Iste godine i slijedećih nalazimo Slatinskoga, gdje veoma marljivo radi za Turopoljce. On je znao sticati moćne prijatelje Turopoljcima, pak valjda na njegov predlog pobratiše Turopoljci godine 1570. biskupa Gjuru Draškovića i njegove rodjake.

U koliko možemo po listinama slijediti, obnašao je Slatinski sve do god. 1582. čast turopoljskog župana. Valjda je te godine, ili najkasnije god. 1583. umro, jer već god. 1584. spominju pisma Benka Arbanasa županom turopoljskim.

Matija Slatinski imao je dva sina, Jurja i Baltazara, te kćeri Margaretu, ženu Stjepana Hada, Anu, Suzanu i Magdalenu. Žena mu bijaše od plemenitog zagorskog roda Gubaševačkih.

Juraj posvetio se je svećeničkom stališu, postao je kanonikom zagrebačkim i biskupom rožnjanskim, a godine 1599. (posvećen 20. decembra 1600.) biskupom pečuhskim. Umro je god. 1605.[3]

Njemu i majci, te bratu i sestrama njegovim Margareti Hada i Suzani izdao je kralj Rudolfo II. god. 1587. darovnicu vrhu »fundуša« grada Lukavca i posjeda, što ih je nekoč općina turopoljska darovala Matiji Slatinskomu.[4]

O Baltazaru Slatinskomu nemamo iza god. 1587. nikakovih vijesti, te prema tomu vidimo, da je toli zaslužni po Turopolje rod Slatinskih u muškom koljenu izumro sa biskupom Jurjem Slatinskim.

Grb Statinskih, u koliko ga nalazimo sačuvana na pečatima Matije i sina mu Jurja Slatinskoga jest: štit, u kojem se vide dvije usporedne rijeke, položeno koso s desna prema lijevom, medju njima kroči na desno prema gore lav s repom položenim vrh hrpta. Iznad gornje rijeke u lijevom uglu i ispod donje u desnom, stoji po jedna petolista ruža.

[1] III. 445.

[2] III. 470.

[3] Tako veli Gams, Series episcoporum eccl. Romanae, dok St. Matković u Recensio etc. spominje ga još g. 1616 kao kanonika, arcidjakona vrbovečkoga i biskupa rožnjanskoga.

[4] N. R. A. fasc. 1551. Nr. 36. u kr. ug. drž. arkivu u Budimpešti.

1584. 14./IX.[1] Benko Arbanas iz Donje Lomnice.
1586.—1588. Toma Lacković iz Vel. Mlake.
1588. Matija Dianković iz Kobilića.
1589.—1591. 8./IX. Benko Arbanas iz Donje Lomnice.
1596.—1605. Ivan Pogledić iz Kurilovca.
1606.—1608. Gjuro Pogledić iz Kurilovca.
1608. XII.—1620. Gjuro Vagić iz Vel. Mlake.
1620. Nikola Malenić iz Kurilovca, kr. dvornik i kapetan letovanićki.
1621.—1623. Gjuro Vagić.
1624. 2./II.—1626. Petar Vagić.
1627. Gjuro Malenić iz Kurilovca.
1628.—1630. Mihalj Mikšić iz Donj. Lukavca.
1630. VII. Andrija Čedneković iz Donj. Lomnice.
XII.—1631. Gjuro Malenić.
1632. VII.—1634. Andrija Čedneković.
1634. i.[2] 13./XII.—1635. i. 13./XII. Gjuro Malenić.
1636. Gjuro Malenić.
XI.—1642. Mihalj Mikšić.
1643. Stjepan Plepelić iz Plesa.
1643.—1645. Mihalj Mikšić.
1646. Gjuro Vagić.
1647.—1649. Gjuro Arbanas-Benak.
1650. i. 13./XII.—1656. Ljudevit Vagić iz Vel. Mlake.
1658.—1660. Stjepan Svaštović.
1660. i. 13./XII.—1669. Ljudevit Vagić.
1670./1671. Stjepan Svaštović iz Donje Lomnice.
1671.—1674. Ljudevit Vagić.
1675. 23./II. Ivan Vagić.
1675. X. Ljudevit Vagić.
1676. 12./VI.—1679. i. 13./XII. Ivan Vagić.
1679. 17./XII.—1680. 5./VI., Stjepan Pogledić.
1680.—1682. Ivan Vagić.
1683. i. 4./I.—1684. i. 14./XII. Petar Senkovački Valica.
1685. i. 13./XII. Stjepan Pogledić.
1685.—1688. Petar Senkovački Valica.
1688. i. 13./XII. Pavao Ligutić.
1689. i. 13./XII.—1693. Petar Senkovački Valica.

[1] Datum, kad se prvi put spominje.

[2] i. = izabran na turop. spravišću (restauraciji) do slijedeće godišnje reštauracije.

1693. Ivan Stepanić.
1694. i. 5./III., 22./XII.—1695. Petar Senkovački Valica.
1696. i. 9./I. Pavao Ligutić.
1696. i. 12./XII—1698. Petar Senkovački Valica.
1697. 27./V. Pavao Ligutić.
1698. i. 17./XII. — 1705. (umro u prvoj polovini godine) Franjo Pogledić.
1705. i. 6./VII.—1707. i. 19./XII. Ljudevit Vagić.
1708. i. 13./XII.—1713. i. 13./XII. Ivan Paraminski.
1714. i. 18./I. i. 13./XII.—1715. Gjuro Ferklić.
1715. i. 13./XII. Ivan Paraminski.
1716. i. 30./V.—1721. (18./V.) Sigismund Škrlec.
1722. 2./VI. Ljudevit Vagić, Juraj Pogledić.
1723.—1724. Petar Paraminski, zapovjednik grada Zrina i Kostajnice.
1724. i. 13./XII—1727. Sigismund Škrlec.
1728. Pavao Pogledić.
1733. XI. Gjuro Pogledić.
1733.—1737. Sigismund Škrlec.
1738. i. 14./III.—1740. († polov. godine) Pavao Pogledić, zapovjednik u Zrinu.
1741. i. 26./III. i. 13./XII. Petar Paraminski.
1744. i. 15./I.—1748. Gjuro st. Pogledić, zapovjednik u Glini.
1749. i. 13./XII.—1750. i. 13./XII. Gavro Škrlec.
1751. i. 14./XII.—1754. i. 13./XII. († iste godine) Mato Nikola Mesić
1755. i. 13./XII. Gjuro Ligutić de Klissa.
1756. i. 13./XII.—1763. († 30. marta u Lomnici) Petar Škrlec, protonotar hrvatski.
1763. i. 13./XII.—1766. Gavro Škrlec, generalmajor.
1766. i. 13./XII.—1768. i. 29./XII. Gjuro ml. Pogledić.
1768. Gavro Škrlec.
1770.—1771. i. 29./XII. Gjuro ml. Pogledić.
1772. i. 13./XII.—1773. Ivan Plepelić.
1773. Juraj Pogledić.
1774. 1./III. i. 3./XI.—1775. Ivan Plepelić.
1776. i. 4./XI.—1783. Franjo Juraj Pogledić.
1783. i. 13./XII.—1784. i. 13./XII. Ivan Nep. Zdenčaj od Zahumić-grada.
1785. i. 14./XII. 1788. (zahvalio se) Josip Adam Kos.
1788. i. 27./VI. i. 13./XII.—1789. Ivan Gerdenić iz Jerebića.
1789. 1793. Gjuro Franjo Pogledić.
1794. i. 13/XII.—1803. i. 3./I. Ivan Nep. Zdenčaj,

1803. i. 13./XII.—1812. Antun Zdenčaj (1809.—1813. pod francuskom vladom).

1813. i. 27./VIII.—1824. (umro prije 4. jula u Požunu) Josip Gerdenić.

1826. i. 13./XII.—1831. i. 16./IV. (umro prije 29./XI. iste god.) Antun Zdenčaj.

1832. i. 16./V. i. 13./XII. - 1837. † 2./VII. Gjuro Josip pl. Josipović, sin Stjepana pl. Josipovića i Karoline pl. Vojković. G. 1823. 12./XII. viceašešor turopoljski, na kojoj se časti g. 1826. zahvalio. God 1828. 13./XII. izabran je opet ašešorom i zamjenikom župana turopoljskoga. God. 1831. traži u zagrebačke županije, da se Turopoljci ubrajaju u prave plemiće županije. God. 1832. 16. maja izabran je za turopoljskog župana, i već 17. maja zastupa Turopolje kod inštalacije bana Vlašića. God. 1836. mnogo je radio na hrvatskom saboru, te polazio u Beč, da zastupa interese Turopoljaca. God. 1837. koncem juna, otputovao je da potraži lijeka sušici, ali ga na putu u Ljubljani 2. jula zateče nagla smrt.[1] Njega naslijedi u časti župana turopoljskoga:

1837. i. 13./XII.—1846. brat njegov Antun Daniel Josipović. Posvetio se je vojništvu, te je služio u pukovniji baruna Radivojevića br. 48. Tu je ostao do godine 1826. 20. novembra kad je dobio vojničku otpusnicu. Godine 1829. oženio se sa Antonijom pl. Pogledić. Godine 1832. postao ašešorom, a 13. decembra godine 1837. izabran je županom turopoljskim. Godine 1846. je suspendiran od časti župana turopoljskoga. Njegov politički rad poznat nam je iz I. sveska ovog djela,[2] a tako i njegova daljna sudbina. Umro je 29. decembra godine 1874. u Jalkovcu kod Varaždina.

1847. i. 15./IV. Alberto Modić, kao privremeni župan.

1848. i 29./V.—1893. 5./VI. Stjepan Josipović, sin pokojnog župana Gjure pl. Josipovića i Julijane pl. Bornemisze. Rodio se u Zagrebu 7. decembra god. 1830. Kumovaše mu grof Gjuro Orsić i Renata barunica Burić. Ostao je neženja. Umro je u Kurilovcu 5. juna 1893.[3] Ovoga naslijedi u županstvu:

1893. i. 14./X. Dr. Ljudevit Josipović, sin Mirka pl. Josipovića, hrv. ministra i Vilme Seiler, a unuk Antuna Daniela pl. Josipovića. Dr. Ljudevit Josipović rodio se u Jakovlju 8. augusta go-

[1] Druga je vijest po ispravama zem. arkiva, da je hotio putovati u Rogatac.

[2] Sravni Turopolje i ilirski pokret, te Turopoljci od g. 1848. do danas.

[3] Sravni sv. I., str. 219—232.

dine 1869. Gimnazijske nauke učio je u Zagrebu i Varaždinu, gdje je god. 1880. položio ispit zrelosti. U Beču započe učenjem medicine, te je god. 1892. u Gracu promoviran na čast doktora sveukupnog liječništva. God. 1893. 14. oktobra izabran je županom turopoljskim, pak 13. decembra godine 1894. po drugi put po starom turopoljskom štatutu. God. 1895. 13. decembra izabran je po novom zakonu turopoljskom na 10 godina. Skoro nato upiše se na pravoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje je god. 1902. položio treći državni ispit iz prava. God. 1905. 13. decembra opet je izabran na daljnih 10 godina županom turopoljskim. Njegove zasluge na gospodarskom polju plemićke općine turopoljske, spomenut ćemo u posebnom poglavlju.

* * *

Stara predaja obiteljska priča, da su plemići Josipovići došli u Hrvatsku iz Bosne, od kuda su morali uzmaći pred Turčinom, ostavivši svoj stari zavičaj. U koje vrijeme se je to dogodilo ne spominje predaja. Moglo je to biti negdje pod izmak XVII. vijeka. Prvo zatočište nadjoše si Josipovići na hrvatskoj Krajini, gdje stupaju u redove krajiške vojske, te se bore protiv Turaka. Tu se naročito ističu dva brata: Matej i Juraj Josipović. Matej se Josipović već od god. 1728. ističe u vojsci na Krajini, a naročito služio je u banskoj krajiškoj vojsci, gdje je postao podzastavnikom »prosignanom«. On se odlikovao u mnogim vojnama za vlade kralja Karla III. a naročito u francesko-bavarskom i sedmogodišnjem ratu, gdje je potukao mnogo neprijatelja, junački se ponio kod zauzeća utvrda, otimanja živeža i topova neprijateljskih. U ovim bojevima zadobio je mnoge rane, i pao u neprijateljske ruke. Neprijatelji ga, zajedno s drugim nekim vojnicima krajiškim pukovnije Hadikove zatvoriše u tvrdjavu Vitemberg. U zgodan čas navališe ovi zarobljenici na straže, koje strmoglaviše sa zidina, i tako se sretno izbaviše iz ropstva. I nadalje je Matej Josipović počinio velika junaštva. Kod Freiberga, suzdržao je sa još trideset i dvojicom tri jake konjaničke čete, čime je pokazao zamjernu ratnu vještinu. Matej imao je sinove: Ivana i Mateja, te kćer Anu Mariju.

Brat Matejev Ivan posvetio se svećeničkom stališu. Oko godine 1741. preporučio ga je hrvatski historik Baltazar Adam Krčelić zagrebačkom biskupu Jurju Branjugu, za župnika u Miholjcu, kasnije je bio župnikom u Križevcima (1761.). Do skora postao je god. 1763. kanonikom zagrebačkim. Kao takav isticao se u radu sabora hrvatskoga, pak i u županijskim skupštinama, gdje je mnogo toga

uradío za promicanje općega dobra u duhu odredaba kraljevskih (intentiones nostras regias in promotionem et incrementum boni publici semper directas secundare consvevit). God. 1764. postao je rektorom hrvatskoga kolegija u Beču. Osobito se brinuo za odgoj duhov. mladeži.

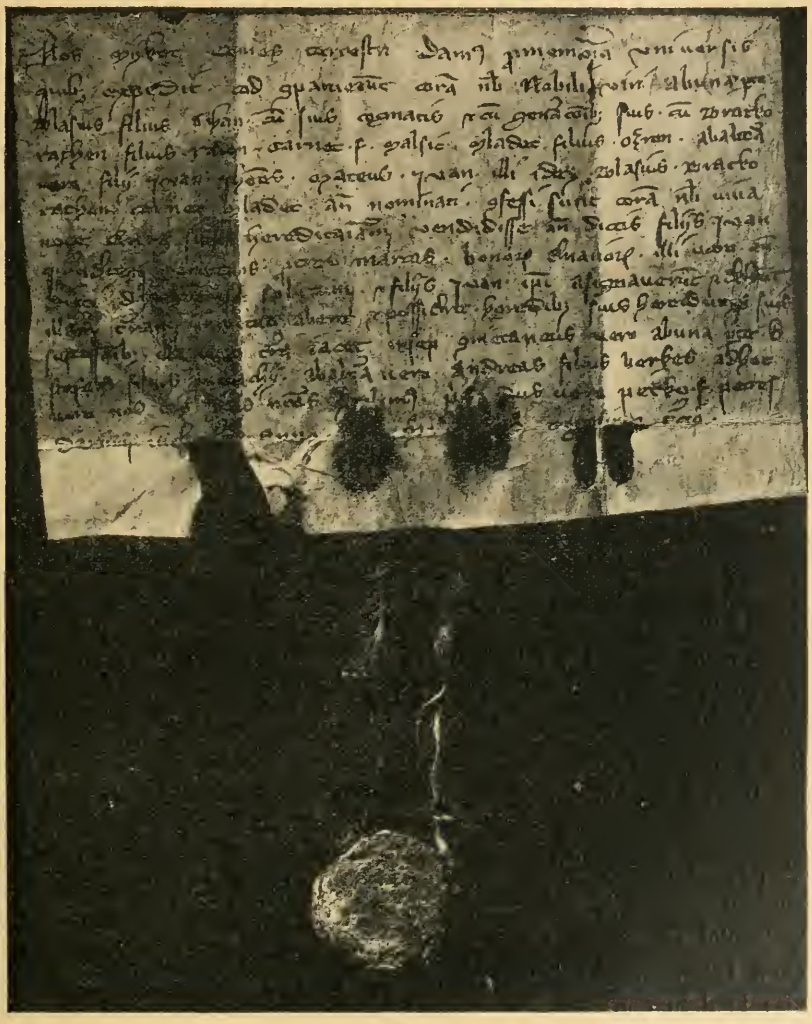

Prva poznata izvorna listina turopoljskoga župana (Mikca) od god. 1333.

Drugi brat Matejev bio je Gjuro, koji je takodjer služio na hrvatskoj Krajini, gdje je vjerno i junački vojevao protiv Turaka. Taj je imao djecu: Ivana, Martu i Klaru.

Boraveći Ivan Josipović u Beču imao je priliku, da zasluge

svoje i svoje braće stečene za rod i dom iznese pred kraljicu Mariju Tereziju. Za ove zasluge podijeli kraljica njemu i njegovoj braći, te spomenutoj djeci njihovoj ugarsko-hrvatsko plemstvo i grb. Grb je podijeljen slijedeći: Uspravan štit razdijeljen u dva polja: gornje crveno, donje modro. Dolje stoji zeleni trovrh, na srednjem vršku zlatna kruna, na koju je laktom poduprto oklopljeno rame, koje drži u šaki tri liljana, desno i lijevo na ostalim dvjem vršcima brijega stoji po jedna goruća topovska kruglja (granata). Figura grbovna prelazi i u gornje polje. Na štitu stoji okrunjeni šljem, na kruni je oklopljeno rame sa sabljom krivošijom u šaki, desno i lijevo po jedan rog, desni gore zlatan, dolje crven sa modrom zastavicom u gornjem otvoru roga; lijevi gore modar, dolje bijeli sa bijelom zastavicom u gornjem otvoru. Rese su desno zlatne i crvene, lijevo zlatne i modre.

Plemenički list proglašen je bez prigovora na hrvatskom saboru 28. maja god. 1766.[1]

Već slijedeće god. 1767. prestao je kanonik Ivan Josipović biti rektorom bečkog hrvatskog kolegija,[2] te se povratio u Zagreb, gdje postade opatom B. D. M. de Valle. Bio je prepoštom čazmanskim, arcidjakonom goričkim i sinačkim te vikarom u Slavoniji.

Kanonik Josipović steče lijepi imetak te je kupio g. 1795. od Adama Jos. Kosa imanje i dvor nekoč Peharnikov u Kurilovcu, danas dvor i imanje župana turopoljskoga dra. Ljudevita pl. Josipovića.

God. 1805. 19. jula napisao je kanonik i opat Ivan pl. Josipović svoju oporuku. Svojim pranećacima, djeci svog nećaka (pronepotes) Stjepana, Ceciliji, Gjuri i Antunu (praunučadi svoga brata Matiše, a unučadi Ivana Josipovića suca zagreb. županije) ostavi svakomu po 10.000 for.[3] Umro je iste godine.

Gore spomenuti kanonikov brat Gjuro imao je kuću u Kostajnici, te se je bavio trgovinom. Imao je ladje na Kupi i Savi. Trgovanjem stekao je lijepi imetak, te kupio kuću u Zagrebu na nekadašnjoj »Harmici« (Jelačićevom trgu). Oženio je Klaru Petrovićevu. God. 1788. načinio je oporuku, kojom je svoj imetak podijelio. Najviše je dobila unuka mu Barbara, koja se kasnije udala za Ivana Nep. Lovinčića, vlastelina u Žubrincima. Legate ostavio svom bratu Ivanu, kanoniku, te svojim rodjacima Ivanu Josipoviću, župniku u Gra-

[1] Izvornik u arkivu zagreb. kaptola. Podaci dovle uzeti su iz plem. lista i iz Krčelićevih: Annua.

[2] Krčelić: Annuac. p. 519.

[3] Ovjer. izvadak u obiteljskom arkivu Josipovića.

neševini i njegovom ocu Mati, te Stjepanu, sinu Ivana suca sina Matiše njegovoga brata. Umro je 16. marta 1788.

O sinovima Stjepanovim županima Gjuri Antunu i Danielu Josipoviću, govorili smo gore. Gjuro je imao dva sina Stjepana, župana turopoljskoga i Karla, koji je rano umro.

Župan Antun Daniel Josipović imao je tri sina: Mirka (* 1834.), koji je umro god. 1910. kao hrvatski ministar u miru, te Eduarda i Aleksandra, koji zarana pomriješe. Ministar Mirko rodio je sa suprugom Vilmom Seiler sinove: Sigmunda, Gezu, Belu, Ladislava (umro) i Ljudevita (župana) i kćer Sidoniju udatu pl. Boroviczeny.

God. 1777.—1780. spominje se Franjo Josipović, koji bijaše priorom samostana u Remetama. Ovoga ne znamo dovesti u svezu s ovom porodicom.

Pristav.

U najdrevnije doba turopoljske prošlosti nalazimo uz župana jednu ili više osoba, koji vrše stanovito uredovanje. Naročito provadjaju diobe zemalja, uvadjanje u posjed i slično. Takove se osobe zovu p r i s t a v i m a (pristaldi), ili »jobagioni vjerodostojni« (iobagiones fidedigni) ili: »ljudi ili pristavi« (homo vel pristaldus), ili jednostavno: »iobagiones«. Slične organe nailazimo i u službi bana. Ovi su nešta slična sa: »kraljevskim«, »banskim« i »kaptolskim čovjekom« (homo regius, banalis, capituli), što se zove i »vjerodostojnim svjedočanstvom« (testimonium fidedignum), a uredovahu kod uvadjanja u posjed, ovrha i sličnih posala.

Takovi pristavi spominju se u Turopolju već u najstarije vrijeme. God. 1256. i 1258. Levča, 1333. Petko, sin Petrešev, 1365. Farkaš i Luka Vučjakov, 1390. Matija Mihaljev, Ivan Jurjev i Nikola Radoslavić, 1417. Toma Martinov iz Vrbaca, Petar Pavlov iz Donje Lomnice[1] itd.

Ta uredba pristava (do u XV. vijek kašnje iobagiones fidedigni) može se pratiti sve do polovine XVI. vijeka.

Podžupan.

Služba podžupana (vicecomes, vicecomes terrestris, substitutus comitis terrestris, vicešpan, namjestnik župana (špana), subcomes, vicecomes montanus, subcomes) turopoljskoga nije stara, ta je za cijelo uredjena negdje pod izmak XVI. vijeka. Nastala je uslijed potrebe,

[1] I. 12., 15, 27., 51., 80., 86., 126., 127.

da i u turopoljskom Vrhovlju bude službenik općine i župana, koji bi tamo, daleko od središta i sjedišta podržavao upravu općine. Biran je kao i župan na spravišću, takodjer na godinu dana.

Prvi nam poznati podžupan turopoljski bio je Martin Bruček iz Rodmanca g. 1606. Taj se spominje i g. 1612.[1] God. 1613. izabran je na mjesto ovoga Gjuro Smolković iz Bukovčaka, koji je odmah položio i službovnu prisegu. Isti je bio i god. 1614. te mu bijaše povjereno ubirati u Vrhovlju (in Montibus s. Catherinae) porez, koji bijaše raspisan za uzdržavanje grada Lukavca. Potvrdjen je u svojoj službi god. 1616.[2] Ovoga naslijedi Martin Bruček, kojega općina god. 1618. potvrdi u službi.[3]

God. 1625. imao je podžupan Antun Cvetković ubirati porez po Vrhovlju, pak i nadzirati vinotočje.[4] G. 1634. i 1635. potvrdjen je Gašpar Bruček u službi podžupana. Godine 1650. bio je podžupanom Gjuro Prvonožec.[5]

Po svojoj časti bio je podžupan prvi za županom u Turopolju. On se birao odmah iza župana. I kralj, kad pozivlje god. 1687. općinu na šopronjski sabor, upravlja poziv u prvom redu na župana onda podžupana, te na cijelu općinu.[6]

Podžupanom nije mogla biti osoba, koja bi istodobno obnašala kakovu službu ili čast na Krajini. To naročito odredjuje propis bana Jos. Eszterhaza od g. 1735.[7] Podžupan je bio zakoniti zamjenik župana, te on, u slučaju smrti županove ili njegova odsuća, sazivaše spravišća ne samo obična već i u svrhu obnove magistrata. Tako je bilo sve do g. 1749. Po članku XXVIII. hrvatskoga sabora g. 1749., točki 5. imao se podžupan svake godine na dan izbora magistrata izabrati, i to »zmed gospode ašešorov za časti španske obnašanje« prikladna osoba, koja će u otsuću župana, ili u slučaju njegove smrti do-narednog izbora imati »vsu oblast špansku«. Osim ovoga odredjuje isti članak saborski u točki 7., da se po starom običaju za Vrhovlje izabere posebni »vicešpan«, po mogućnosti pismena osoba i to izmedju dvojice za Vrhovlje izabranih prisjednika. Ovaj je bio dužan rukovoditi upravu Vrhovlja. Njega su Vrhovljani bili dužni slušati, a on je mogao »medju njimi pravicu činiti«, a u slučaju otsuća županova ili

[1] IV. 490. 492. 495.
[2] IV. 499. 504. 506. 513.
[3] IV. 517.
[4] IV. 520. 522. 523.
[5] IV. 531. 535. 541. - 543
[6] IV. 154.
[7] IV. 251. 255.

njegova zamjenika (substitutuša) iz kotara »previdjenja i sude činiti oblast imal bude« po cijelom Turopolju. Točka opet 15. odredjuje, da manje parnične izvide imaju obavljati »gospon špan za poljskih ljudih, a gospon vicešpan za bregovske obćine«, i o tom voditi zapisnike, veće pako parnice imadu se voditi redovnim putem pred županom ili njegovim zamjenikom (substitutušom).[1]

Kako vidimo ovim ustanovama, što ih je uzakonio hrvatski sabor, zasnovana je nova uredba »zamjenika županova«, kojega ali oblast započinje samo onim časom, kad je župan otsutan iz Turopolja, ili je njegovo mjesto smrću ispražnjeno.

Potpis i pečat Matije Slatinskoga, župana turopoljskoga od god. 1556.
Izvor. u kr. zem. arkivu u Zagrebu.

Od toga vremena birao se redovito zamjenik župana i podžupan. Prvi se redovito nazivlje »substitutus comitis terrestris« a potonji »vicecomes terrestris« ili »vicecomes montanus«. Godine 1809. bio je zamjenikom župana (subcomes terrestris) Gjuro Pogledić, a podžupanom (vicecomes terrestris) Ivan Krst. Špisić. Za franceske vlade dakako tih časti nije bilo, a prigodom obnove magistrata iza odlaska Franceza god. 1813. izabrani su zamjenikom župana Petar Modić, a podžupanom Antun Kos.[2] Podžupan turop. biran je do u XIX. vijek.

[1] IV. 292.—296.
[2] IV. 622. 428. 431. 434.

Bilježnik.

U starije vrijeme nije općina turopoljska imala svog posebnog bilježnika (notarius, iuratus notarius). Općinska pisma pisali su razni pisari (literati), medju kojima prvo i najstarije mjesto zapremaju svećenici.[1] U XVI. vijeku osobito se ističe kao pisar turopoljskih listina i spisa župan Matej Slatinski (Zalatnoky) i Stjepan Ladomer.

Tekar god. 1602. nalazimo prvi put bilježnika potpisana na spisima općinskim, a tako i god. 1614. Nu taj bilježnik nije se potpisao imenom, već samo »notorius« sa rukoznakom. Istom god. 1615. spominje se notar turopoljski imenom; bio je to Andrija Čednković. Njemu i županu povjerila je općina čuvanje općinskih pravica (privilegija).[2] Po pismu sudeći držimo, da je Čednković bio već godine 1613. i 1614. bilježnikom. Po tom je ovaj prvi nam poznati turopoljski bilježnik; Čednković obnašao je službu bilježnika mnogo godina, te je god. 1634. uz tu službu obnašao takodjer i čast župana. Na Lucijino te godine zahvalio se je na obim častima. Općina mu je zahvalno priznala njegovo marno i pošteno službovanje. Na molbu cijele općine primi opet bilježništvo, te mu je obećano, da će mu se čim skorije isplatiti zaslužena plaća. God. 1635. opet se je zahvalio Čednković, ali je na molbu obćine ostao bilježnikom, opet uz uvjet, da mu se zaostala plaća plati.[3] Čednković bio je bilježnikom još god. 1648.[4]

Kako iz pisama razabrati možemo nije se za bilježnikovanja Čednkovićeva ni jedanput obavljao izbor bilježnika na spravišćima, kako se to činilo sa podžupanom, županom, kapetanom itd. Za cijelo je tomu razlogom, što je bilježnik morao biti osoba pismena i više naobrazbe, upućena u prava i zakone zemlje, a takovih je onda bilo veoma malo u Turopolju.

Nakon otstupa Čednkovićeva vodio je bilježničke poslove godine 1650. sam župan Ljudevit Vagić, a 23. marta g. 1650. Martin Bogdan, koji to obavlja samo za jedno spravišće (notarius in praemissis), nu već 29. augusta potpisuje opet zapisnik spravišća Ljudevit Vagić kao župan i bilježnik, te je na Lucijino opet potvrdjen za župana i bilježnika. Taj je te časti obnašao do god. 1653.[5]

[1] Sravni članak o turopoljskoj kancelariji.

[2] IV. 499., 502., 510. Signaturae etc. u turop. arkivu.

[3] IV. 516., 518., 519.—523., 526., 527., 531., 535.

[4] III. 136—137. Signaturae etc. u turop. arkivu.

[5] IV. 539., 541., 543., 144. i Acta publ. polit. 1650.—1702. u turopoljskom arkivu.

Evo to je prvi put, što obje ove časti obnaša jedna osoba. Tako je bivalo uz nekoliko iznimaka sve do godine 1688., kad je te obje časti obnašo Pavao Ligutić.[1]

Počam od god. 1650. redovito se prigodom svake obnove magistrata turopoljskoga bira i bilježnik.

Bilježnik bio je iza župana i podžupana najuglednija osoba u Turopolju. Njega pače i ban pozivaše na dogovore (1735.) glede probitka zemlje.[2]

Po propisu bana grofa Josipa Eszterhaza od god. 1735., izdanom za Turopolje, nije bilježnikom mogla biti osoba, koja je obnašala istodobno kakovu službu na Krajini.[3] Zato je i Plepelić god. 1735. morao ostaviti čast vojvode na Krajini, ako je hotio ostati bilježnikom.[4]

Hrvatskim saborskim člankom XXVIII. godine 1749. uzakonjeni propisi o uredjenju Turopolja u točki 6. odredjuju, da se bilježnik ima izabrati izmedju prisjednika, koji »na protokolarna pisma i ostale ekspedicije marlivu skerb bude nosil i nje izvršaval.« Prema tomu bio je bilježnik dužan voditi sve općinske zapisnike, a poimence zapisnike spravišća, koje je i potpisivao. Nadalje bio je dužan voditi zapisnik valovnica (fašija), ove izdavati potpisane po županu ili njegovom zamjeniku i njemu samom, te pečatane općinskim pečatom.[5]

Takav je ostao red sa bilježnikom sve do najnovijega vremena, te je bilježnik biran svake godine prigodom obnove magistrata, te polagao prisegu.

Zadnji turopoljski bilježnik prije dolaska Franceza bio je Martin Blažeković (1809.), a kad su Francezi otišli i opet samouprava u Turopolju obnovljena, izabran je bilježnikom Josip Briglević.

Izbor bilježnika turopoljskoga obavlja se od tada pa sve do danas svake godine.

Fiškuš.

Služba fiškuša (fiscus, fiscalis) plemenite općine turopoljske svakako ima svoj zametak koncem XVI. ili početkom XVII. vijeka. Prvi nam poznati, po turopoljskom spravišću godine 1613. na Lucijino izabrani fiškuš, bio je Stjepan Arbanas, koji je odmah po-

[1] Acta publ.-polit. kao gore.
[2] IV. 249.
[3] IV. 251. 255. 258.
[4] IV. 293. 297.
[5] IV. 331. 436.

ložio i službovnu prisegu. Isti. je bio godine 1614. opet potvrdjen. 21. decembra god. 1616. izabran je fiškušem Gjuro Svaštović, koji takodjer odmah položi prisegu.[1]

Od toga vremena vazda je na spravišću svake godine biran novi fiškuš ili je stari potvrdjivan. Izabran je mogao biti svaki plemeniti Turopoljac, a počam od god. 1749., kad je hrvatski sabor uzakonio članak o uredjenju Turopolja, samo onaj, koji nije obnašao kakove službe na Krajini.

Fiškuš je bio neke ruke odvjetnik, pak i financijalni organ općine; on bdije nad gospodarskom upravom Turopolja. Tako (godine 1614. i 1633.) stojao na čelu povjereństva, koje je pregledavalo žir u Bunskom lugu. Tužio (godine 1614.) na spravišću neke Mraclinčane, koji su dozvolili, da su ljudi Alapićevi posvojili zemlje u Prošćenici; tužio lugara Mihu Galovića s nemarnog čuvanja šume; pače i podžupana (god. 1650.), što je dao plemiće turopoljske plijeniti od nekih stranaca. On je prijavljivao i druge neke prestupke, počinjene po Turopoljcima. Fiškušu Gjuri Svaštoviću naložilo je spravišće (god. 1633.), da s banom pregovara radi prečestih četovanja Turopoljaca u Sredičkom, i odabra ga, da sa županom i još nekolicinom plemića bude izvršiteljem računa (exactor rationum) općinskih dohodaka. Njemu bje takodjer povjereno paziti, da nekretnine Gjure Malinića u Turopolju, koji ih prodavaše, ne dodju u tudje ruke, već da se kupe za općinu. Fiškuš (Šimun Pljušćak) provadjaše (g. 1650.) diobe zemalja, te mu bje dopitana nagrada za jednu godinu, koja je sastojala od dohodaka sajmova u Vel. Gorici. God. 1733. i 1734. dizao fiškuš turopoljski Matija Modić tužbe protiv turopoljskim vještacima.[2]

To je od prilike bila služba i vlast fiškuša do god. 1749. — Članak XXVIII. hrvatskog sabora od god. 1749. u točki 9. i 10. odredjuje ove dužnosti za fiškuša, što ga ima svake godine općina birati: zajedno sa blagajnikom skrbiti se za općinske dohotke, ove povećavati, zatajene saznati, paziti na lugare i svaku štetu u šumi nastalu krivnjom lugara, prijaviti županu ili njegovomu zamjeniku, da se kazne. Paziti na zemlje, livade, kolosjeke, trsja i funduše; paziti na lihvare i da se ovi kazne, ako ubiru nepravedne kamate; a sve njegovom brigom prigospodareno, imao je izručiti općinskoj blagajni, i napokon imao je županu prijaviti svakoga, koji bi se protivio općinskom poretku.[3]

[1] IV. 499. 501. 506. 514.
[2] IV. 501. 505. 524.—527. 531. 536. 541. 547.—608.
[3] IV. 294. 295. 297.

Godine 1809. prije franceske okupacije bio je fiškal turopoljski Samuel Ljudevit Zdenčaj, koji je ujedno bio i pisar (actuarius) općine, a Ivan Čunčić fiškušem. Zdenčaju i prisjedniku Petru Modiću bilo je povjereno, da provede u Turopolju razpis prinosa za počasni dar kraljici.

Kako se iz toga vidi, imalo je Turopolje tada i fiškuša i fiškala, što ih već god. 1793. izvještaj općine navodi kao članove magistrata.[1] Vidimo, da je pod konac XVIII. vijeka stara služba fiškuša podijeljena u dvije službe: fiškuša i fiškala, prvi za gospodarstvene unutarnje prilike, drugi za parnice prema vani. Nu ova potonja služba prestala je još polovicom XIX. vijeka.

Prigodom obnove magistrata turopoljskoga iza odlaska Franceza god. 1813. izabrani su fiškušem Pavao Krilčić, a fiškalom (odvjetnikom) Ivan Nep. Šandor. Taj novi fiškal bi bio imao urediti općinske blagajničke račune, ali je to povjereno Josipu Pucu, kojem je stvar bila bolje poznata.[2]

Fiškuš turopoljski biran je sve do najnovijega vremena. Posljednji fiškuš bio je god. 1884. pl. Puceković.

Blagajnik.

Sve do godine 1749. upravljahu općinskom blagajnom župan i fiškuš, a pomagahu ih od zgode do zgode imenovani ubiratelji (exactores rationum, pecuniarum, contributionis). Tekar saborski članak XXVIII. od godine 1749. točkom 9. uredjuje za Turopolje blagajnika (perceptor), i to s razloga: »Pokehdob od tud ne najmenše kvare plemenita općina spoznala, da perceptora dohodkov svojeh imala ne, koteri bi dohodke občinske bil priemal i na povekšanje takaj dohodkov skrb nosil . . . . . .« odredjuje, da se svake goine bira jedan blagajnik »zmed vrednešeh i na to prikladnešeh«, a odredjuju mu se dužnosti: primati dohotke općine, te zajedno sa fiškušom brinuti se za povećanje istih, paziti na vršenje službe lugara, i u slučaju kvara, nastala nemarom lugara, to prijaviti županu ili njegovom zamjeniku, i dosudjenu globu lugara kao i sve druge »fiškalske akvizicije i biršage« (globe) ubrati i o svemu tomu pred obnovom magistrata svake godine položiti račun s namirama.[3]

Prije okupacije Franceza god. 1809. bio je zadnji blagajnik turopoljski Petar Modić, a nakon odlaska Franceza god. 1813., kad

[1] 425. 426. 428. 622.
[2] IV. 294.
[3] IV. 431. 435.

je obnovljena samouprava Turopolja, izabran je blagajnikom isti Petar Modić.[1]

Izbor blagajnika od tada obavljan je redovito svake godine, što se i danas još čini.

Kaštelan.

O kaštelanu (castellanus, porkulab) turopoljskom ne može biti spomena sve do vremena, dok Turopoljci ne sagradiše svoj grad Lukavec, a to je bilo svakako godine 1479. Ako i nemamo pismenih dokaza, ipak možemo izvjesno tvrditi, da su Turopoljci odmah u svoj novi grad postavili kaštelana, kojemu je bila dužnost, da čuva grad. No kako skoro na to došao Lukavec u ruke kralja, a zatim u ruke Ivana Tuza, prestala je dakako ova turopoljska služba. U gradu su doista kaštelani, ali ne namješteni po općini turopoljskoj, već nametnuti od medvedgradskih gospodara. Za to se ovima ovdje ne ćemo baviti; o njima se govori na drugom mjestu.[2]

Kada su Turopoljci god. 1553. dobili natrag Lukavec, doskora je taj grad sasvim napušten, pače je darovan porodici Slatinskih (Zalatnoky). Turopoljci si sagradiše na drugom mjestu novi grad istoga imena.

Prvi nam poznati kaštelan novoga grada Lukavca bio je Gjuro Levačić, što ga općina namjestila 17. februara godine 1576. na godinu dana, s godišnjom plaćom od 12 for., 12 četvrtinka žita i 15 kabala vina.[3]

Tko je bio kaštelanom godine 1612. ne znamo, akoprem je te godine o Lucijinom na spravišću doznačena plaća od 16 for. kaštelanu i slugi. Možda je to bio isti onaj, koji i god. 1613., najme Nikola Banščak, kojemu su dodijeljena još dva stražara. Ovima bijaše dužnost dan i noć stražiti grad.[4]

God. 1614. 10. marta izabran je kaštelanom Matija Mikšić na godinu dana i to besplatnim, ali već 22. juna raspisan je porez u svrhu plaće kaštelanove, a izabran je kaštelanom Mihalj Mikšić, koji je položio službovnu prisegu. Slijedeće godine 5. jula 1615. zahvali se Mikšić na službi i bude izabran kaštelanom Gjuro Levačić, koji se očitova, da će cijelom obitelju stanovati u gradu. Taj je ali neprestance bio bolestan, te je stoga 24. augusta riješen službe, a na njegovo

[1] IV. 435. 436.
[2] Sravni članak o gradu Lukavcu u I. svesku.
[3] IV. 27.
[4] IV. 495.—498.

mjesto izabran i zaprisegnut Ivan Stepanić. Ovoga naslijedi Gašpar Mikšić, kojega nanovo godine 1618. potvrdi općina. Kad je godine 1633. odredjeno, da imadu Turopoljci redom od tatova čuvati krmke u žiru, oprošten je kaštelan od te straže.

Namještanje kaštelana obavljalo se je uz svečano polaganje prisege i uručenje ključeva grada Lukavca, koje je predaveo novoizabranomu kaštelanu sam župan. Tako se činilo god. 1654., kad je iza otstupa Stjepana Stepanića izabran kaštelanom plemić Krsto Mikšić. On je imao sastaviti i našastar grada u prisuću staroga kaštelana i uručiti ga bilježniku.[1]

Tu smo naveli nekoliko najstarijih kaštelana. Ovi kao i svi potonji birani su svake godine na spravišću, ili su stari potvrdjivani. Propis za Turopolje, što je god. 1735. izdao ban grof Josip Eszterhazy odredjuje, da kaštelanom ne može biti osoba, koja bi obnašala istodobno kakovu službu na Krajini.

Saborski članak XXVIII. godine 1749. u 12. točki takodjer odredjuje, da se svake godine bira jedan »porkulab« i »viceporkulab«. »Porkulab« svakako tu znači isto što i kaštelan, dok »viceporkulab« je niži službenik, potkaštelan, ključar. Ovima se jasno odredjuju dužnosti: ». . . . koteri grada i pravic nuter postavljenih marljivo čuvati, na sužnj skerb imati, i nje takaj čuvati vučiniti, i na ostala vu gradu spravljena ali za grad ondi pripravljena, da kam ne poginu, kakoti i na vsakojačko za sužnje potrebno zeležje skerb nositi, pod izvršenje kaštige poleg pregreške po stareših izrečene budu dužni«.[2]

I u starije vrijeme a naročito u hrvatskim pismima rabio se je često naziv porkulab za kaštelana, tako god. 1612. i god. 1734. Te potonje godine pisao je župan »porkulabu« Pavlu Šoštarcu kaštelanu, da se javiše poruci za uapšene okrivljenike s vračanja.[3]

Pak i u izvještaju općine o uredjenju i sudbenosti općine turopoljske godine 1793. navode se dva kaštelana,[4] koji su istovjetni sa »porkulabom« i »viceporkulabom«.

Kako iz cijeloga razabiremo, vidimo, da se služba kaštelana sastojala u čuvanju grada i u gradu spremljenih stvari i uapšenika. U toj službi stojahu kaštelanu u pomoć još i gradski čuvari ili vratari (portarii, custodes). Već god. 1613. dodijeljena su dva plemića za stražare u gradu Lukavcu, koji su se po selima obredavali, a god. 1614. odredjena je dvojici gradskih vratara (portarii) mje-

[1] Acta congreg. 1654. fasc. 13. u turopolj. arkivu.
[2] IV. 295.
[3] IV. 105., 614. (583., 599.)
[4] IV. 622.

sečna plaća od jedne ugarske forinte. Bili su to Petar Poldrugač i Martin Arbanas, a kad je Poldrugač god. 1615. otstupio, izabran je na mjesto njega Grgur Jalševečki. Jedan i drugi položiše službovnu prisegu. God. 1625. položio je prisegu kao vratar plemić Nikola Fungek, a god. 1633. oprošten je vratar od čuvanja krmaka od tatova u Bunskom lugu.[1]

Kako se čini od g. 1625. bio je samo po jedan vratar namješten. Prema potrebi namještalo se je više vratara ili stražara, a naročito u vrijeme pogibeljno od neprijatelja ili razbojnika, pak i na dan obnove magistrata (reštauracije) stavljano je u grad po više stražara. Ovi čuvari ili vratari nijesu svake godine birani, a bilo je više puta, da ih uopće nije ni bilo — ako ih nije trebalo.

Pod konac XVIII. vijeka bilo ih je po četiri.[2] Ova služba napuštena je skoro iza god. 1848. Zadnji plaćom od 6 for. (pro forma) namješteni kaštelan, bio je Franjo pl. Crnić, današnji blagajnik plem. općine turopoljske.

Lugar, vojvoda.

Kako je od vajkada sastojao glavni dio turopoljskih posjeda od šuma, to nema' sumnje, da nije općina ovima posvećivala osobitu brigu i pažnju. Nije samo čuvano drvo nego i žir, koji je pružao općini znatan dohodak i služio za tovljenje krmaka, koja je grana gospodarstva ondje cvala od pametara. Po tom bilo je svakako čuvara tih prostranih šuma, koji su se nazivali lugari i vojvode (logari, lugari seu silvani, vajvodae seu custodes silvae seu silvani, detići, praefecti silvae; inspector campestris, montanus, viceinspector campestris, montanus). Potonji bijahu lugarima potčinjeni službenici. Jedne i druge birala je općina na svojim spravišćima, te se redovito naglašuje, da su vojvode dodijeljeni lugarima. Jedni i drugi polagali su službovnu prisegu, a sačinjavahu »šumske službenike« (officiales silvae).

Iz sačuvanih se pisama razabire, da su lugari i vojvode u prvom redu imali čuvati šume, a zatim bditi nad općinskim ribnjacima i dijeliti ribu i ubirati dohodak od žira (žirovninu). Ako su prekršili dužnost svoju, bivali su kažnjeni prema jednom zaključku spravišća starijeg od god. 1606.[3]

Najstarije vijesti o lugarima i vojvodama nalazimo u najstarijem zapisniku spravišća od god. 1571.[4] Imena i broj lugara nije nam

[1] IV. 498., 504., 509., 522 529.
[2] IV. 622.
[3] IV. 491., 495.
[4] IV. 483.

poznat. Prvi nam poznati lugar bio je Gjuro Arbanas, na mjesto kojega je god. 1612. izabran Grgur Pogledić. Za Vrhovlje (Sv. Katu) biran je god. 1613. posebni lugar Petar Kos iz Dubranca.[1] Medju lugarima bila su obično dvojica vrhovni lugari. Takovima izabrani su god. 1614. Gašpar Pepelić i Stjepan Modić.[2]

Lugari i vojvode bili su u starije vrijeme potčinjeni neposredno fiškušu i županu, te su bili dužni voditi i polagati račun o žirovini.

Od globa, što se plaćale od šumskih šteta, imali su lugari i vojvode svoj dio, a to im je bilo poticalom na što veći mar oko čuvanja šuma. Lugari obavljali su i izdavanje doznačenog drva i pazili kod sječe, da ne bude kvara.

Ivan Paraminski, župan turopoljski g. 1708.—1714.

God. 1613. bila su dva lugara za Polje i jedan za Vrhovlje, i šešt vojvoda.[3] Tako se god. 1659. spominje vrhovskim lugarom Gjuro Lukinić.

Članak XXVIII. hrv. sabora od godine 1749. podredjuje službu lugara blagajniku i fiškušu, i čini ih pod globom odgovornima za svaku štetu, što bi njihovom krivnjom nastala.[4]

I nakon te ustanove obavljao se je izbor lugara svake godine i dalje. Prigodom obnove magistrata turopoljskoga iza odlaska Franceza, izabrana su dva glavna lugara za Polje i dva za Vrhovlje i ovi nose naslov »inspektora« i »viceinspektora« (inspector et viceinspector campertris, montanus).[5] Služba lugara i danas opstoji u Turopolju. Lugari su potčinjeni šumaru plem. općine Turopolja.

[1] IV. 499.
[2] IV. 506.
[3] IV. 499.
[4] IV. 294.
[5] IV. 435.

Općinski sluga.

Najniža općinska služba u općini turopoljskoj bila je općinskoga sluge (famulus, općinski). Prvi nam poznati općinski sluga bio je Stjepan Kanić, kojeg je općina na spravišću godine 1612., 1614. i 1618. potvrdila. Kasnije je bio sluga Ivan Brigljević, na mjesto kojega god. 1634. izabra općina Stjepana Tajšića, koji položi službovnu prisegu, a god. 1650. potvrdjen je u istoj službi plemić Ivan Klafurić.[1]

Tako je i nadalje od godine do godine obavljan izbor općinskoga sluge.

God. 1654. dozvolilo je spravišće, da si i podžupan u Vrhovlju izabere svog općinskog slugu, koji će se takodjer zapriseći.[2] Od tada evo bira se i sluga za Vrhovlje. God. 1733. bio je u Vrhovlju općinski sluga (famulus communitatis nobilium de Verhovje, montanisticus) Pavao Kos, kojega naslijedi iste godine u službi Ivan Havidić.[3]

Služba sluge sastojala se u glavnom kao i danas, a naročito imao je pozivati stranke na sud pred župana (vadiare). Tako već god. 1615. pozivlje ubiratelje.[4] Sličnu službu obavljao je u Turopolju »satrap«.

God. 1650. zahvalio se je »sastrapa« Gjuro Celić, a na njegovo mjesto izabran je plemić Matija Jagneić, koji je pred županom položio prisegu, a godine opet 1654. otstupio je »satrap« Stjepan Smolković a na njegovo mjesto izabran je plemić Mihalj Jagnić.[5]

Kapetan.

Turopoljci kao stari plemići kraljevine bili su od vajkada dužni služiti u vojsci pod banskom zastavom. Ovi su tu sačinjavali posebnu četu pod svojim zapovjednikom (capitaneus, centurio). U XVII. vijeku zove se ta četa turopoljska i »zastavom«,[6] što je isto i kao »banderij«.

God. 1529. javlja se prvi put kapetan grada Lukavca. Bio je to Pavao Stojšić, ujedno kapetan medvedgradski. God. 1530.—1535. bio je lukavečkim kapetanom Grgur Petrović, 1538. Pavao Izačić i Pavao Mikulić, dočim Ambroz Gregorijanec, 1541.[7] nosi naslov ka-

[1] IV. 495., 506., 517.. 532., 542.
[2] Acta congregationalia a. 1654. fasc. 13. u turopoljskom arkivu.
[3] IV. 547. 569. 583.
[4] IV. 508.
[5] IV. 542. i Acta congregat. a. 1654. fasc. 13. u turop. arkivu.
[6] IV. 156., god. 1681.
[7] III. 6., 8., 9., 11., 16., 26., 39., 42., 84., 85.

petana Turopolja (capitanus Campi Zagabriensis). U ovo starije doba kapetani lukavečki ujedno i vrhovni župani Turopolja.

Moguće, da su već ovi kapetani lukavečki bili i kapetani turopoljski. Dok je glede ovih to dvojbeno, stoji sigurno, da je Ambroz Gregorinec bio prvi nedvojbeni kapetan turopoljski. Svi ovi bili su svakako nametnuti po medvedgradskoj vlasteli a ne izabrani po samoj općini.

Ne možemo točno označiti vrijeme, kad je općina turopoljska uzela sama birati kapetana. Za to nemamo sačuvanih spisa ni spomena. Moguće je to biranje kapetana počelo odmah iza obnove turopoljskoga bratstva godine 1560. U najstarijim do danas sačuvanim i poznatim zapisnicima turopoljskih spravišća XVI. vijeka, nemamo spomena o kapetanu. Tek iz zapisnika spravišća držanog 25. decembra god. 1606. doznajemo za prvi izbor kapetana. Tad je »kapetanom plemića« (capitaneus nobilium) izabran Nikola Plepelić na godinu dana s smjesečnom plaćom od 4 ugar. forinte.[1]

Čini se, kao da ova čast nije obnavljana sve do god. 1614. Barem prigodom obnove časnika turopoljskih nema kroz to vrijeme izbora kapetana. Mogli bi misliti, da je kapetan biran samo u slučaju kakove vojne. Tako je 18. septembra godine 1614. izabran kapetanom Stjepan Arbanas, i to za vrijeme rata i provale Vlaha. Plaća mu je odredjena mjesečno 2 renske forinte, ali to samo za vrijeme trajanja rata (dumtaxat tempore excursionis belli). Njemu se je valjalo pokoravati u svem dopuštenom i poštenom.[2]

Arbanas osta kapetanom, te je 21. decembra god. 1616. potvrdjen u svojoj službi. Ujedno mu bilo naloženo, da gdjegodar bio na vojni ne smije dozvoliti, da plemići Turopoljci obavljaju dragovoljne radnje (gratuiti labores) na Krajini. Povišena mu je i plaća za vrijeme rata, te je dobivao 4 for. mjesečno.[3]

God. 1633. bio je turopoljskim kapetanom Matej Pogledić. Taj je sa turopoljskom četom bio na Krajini u Sredićkom, vojujući na Turke. Tamo je Matiju Milšića iz Vel. Mlake tužio županu i banu navodno radi kradje, te je ovaj bio osjetljivo kažnjen. S toga se je Milšić potužio na spravišću 3. septembra god. 1633. na kapetana. Na temelju te pritužbe je ustanovljeno, da kapetan gdjegodar bio izvan Turopolja, ne smije ovakove osobe sudbeno progoniti, već ima krivce, koji se nalaze pod njegovim zapovjedništvom, kako je običaj kazniti,

[1] IV. 491.
[2] IV. 501.
[3] IV. 513.—514.

i to za veće izgrede sa 3 renske forinte, a za manje sa jednom ugarskom forintom. Krivac imadjaše pravo priziva na župana.[1]

God. 1634. mjeseca augusta nalazimo turopoljskoga kapetana sa četom u Sredičkom. Pogledić je opet iste godine u službi kapetana potvrdjen, a tako i god. 1635.[2]

God. 1644. bio je kapetanom Gjuro Arbanas-Benak. Kasnije je bio kapetanom Ivan Senkovački (Valica), kojeg god. 1650. općina ponovno potvrdi u službi.[3] Isti taj bio je i slijedeće godine 1615. kapetanom, te ga grof Mirko Erdödi pozove 22. augusta, da bude spreman, poslati u Petrinju »na pomoć junakov«.[4]

God. 1677. imao je kapetan turopoljski voditi turopoljsku četu u Farkašić, a god. 1681. naloži mu ban, da spremi pod zastavu turopoljsku četu.[5] Pod konac XVII. vijeka mnogo je puta kapetan vodio turopoljske čete protiv Turaka u Jasenovac, na Kupu i drugud.

God. 1734. bio je Matija Mikšić župan turopoljski ujedno i kapetanom turopoljskim.

Kapetan turopoljski bio je vrlo uvažena osoba i kod bana. To jasno vidimo iz poziva bana Josipa grofa Eszterhaza, kad je 28. maja god. 1735. pozvao uz župana, bilježnika, prisjednike takodjer i kapetana turopoljskoga na vijeće u Zagreb.[6]

Kapetan turopoljski imao je plemiće turopoljske takodjer i u mirno doba vježbati u oružju. Propis bana Eszterhaza od 8. juna god. 1736. izrično nalaže: »da po španu ali s dopuštenjem njegovim po kapitanu turopoljskim vsako leto nekuliko puti po prilike muštre općina spravljena vu načineh junačkeh muštrala i vučila bude se«.[7]

Kapetan turopoljski nije smio obnašati još koju službu izvan Turopolja. To je odredio gorespomenuti propis. Za to evo god. 1737. vidimo, da ban Eszterhazy poziva izabranog kapetana, vojvodu na Krajini Mikšića, da se odreče ili vojvotstva ili kapetanije turopoljske.[8]

God. 1739. imao je kapetan turopoljski izvesti 250 momaka iz Turopolja na vojnu protiv Turaka, a god. 1758. vodio je kapetan Pavao Modić 146 momaka na vojnu protiv Prusa.[9]

[1] IV. 526.
[2] IV. 133., 531., 537.
[3] IV. 134.. 542.
[4] IV. 141.—142.
[5] IV. 152., 156.
[6] IV. 249.
[7] IV. 253., 257.
[8] IV. 266.—267.
[9] IV. 268., 299.

U času, kad je godine 1797. proglašen opći ustanak protiv Franceza, bio je turopoljskim kapetanom Mihajlo Vitković, a g. 1809. Ivan Trumbetaš. Ovomu se je imalo dati 100 for. za odijelo, a u slučaju bude li vojska turopoljska išla u boj, odredjen je toj četi kapetanom Ladislav Kušević s plaćom od 400 for., nadporučnikom Sigismund Hrvačić sa 300 for., a poručnikom Josip Zdenčaj, koji će se morao sam odijevati. To su bili dašto samo ustaški časnici.[1]

Kad su Francezi držali Hrvatsku do Save, nije bilo turopoljskog magistrata a ni kapetana. Godine pako 1813., kad su Francezi ostavili našu domovinu, i obnovljena samouprava općine turopoljske 27. augusta, izabran je kapetanom turopoljskim Sigismund Hrvačić.[2]

I zakonska osnova ugar. sabora god. 1844., koja ali nije prihvaćena, ustanovljuje takodjer čast kapetana u Turopolju.[3]

Osim vojne službe obnašao je kapetan, kao i potkapetan (centurio et procenturio), neke ruke redarstveni nadzor po Turopolju.[4]

Uz kapetana i zastavnika nalazimo i bubnjara (tympanista). Tako godine 1634. imao je bubnjar s kapetanom i zastavnikom kretati u Središko,[5] a medju onim Turopoljcima, što su godine 1747. polazili na vojnu u Bavarsku, bila su dva bubnjara: Gjuro i Petar Kovačić.[6]

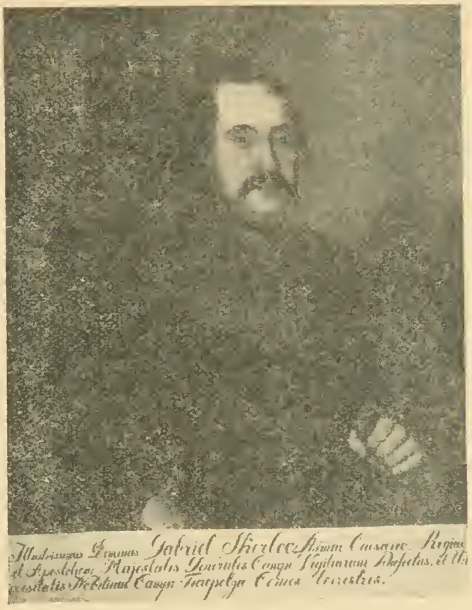

Gavro Škrlec od Lomnice, župan turopoljski g. 1749.—1751. 1763.—1766.

Osim ovih bio je u Turopolju još i potkapetan (procenturio), što ga spominje pretstavka općine turopoljske god. 1793.

[1] IV. 422.. 426., 429.
[2] IV. 434.
[3] IV. 459.
[4] IV. 622., 623.
[5] IV. 133., 289.
[6] IV. 623.

Zastavnik.

Ako i nemamo starijih vijesti o zastavi i zastavniku turopoljskomu, to se ipak može tvrditi, da su Turopoljci već u najstarije doba, kao posebna plemićka četa (banderij) u banskoj vojsci imali svoju zastavu, a po tom i zastavnika (vexillifer, signifer). Tako su imale i ostale čete županijske i velikaške po Hrvatskoj.

Prvu vijest o turopoljskom zastavniku nalazimo god. 1606., kad je općina na svom spravišću izabrala zastavnikom (signifer) Petra Blažekovića na godinu dana s mjesečnom plaćom od četiri renske forinte.[1]

Kako je kapetan u to vrijeme izabran samo za vrijeme rata, tako je i zastavnik biran samo u takvom slučaju. Sve do god. 1614. ne nalazimo novog izbora zastavnika, a tada je izabran uz kapetana zastavnikom Mihalj Stepanić-Mihalić, muž plemenite gospoje Margarete Radinčić iz Kurilovca. I ovom zgodom je izbor uslijedio poradi ratnih prilika i provala vlaških — opet samo za trajanja rata. Plaća je zastavniku ustanovljena na 1 for. 20 denara mjesečno.[2] Godine 1615. bio je zastavnikom isti Stepanić, kojemu je za vrijeme rata odredjena mjesečna plaća od 2 ugar. forinte.[3] Inače bijaše Stjepanić lugarom općine.

God. 1616. izabran je zastavnikom Nikola Kosković iz Hrašća.[4]

God. 1634. 16. augusta imao je zastavnik sa kapetanom kretati u Središko. Bio je tada zastavnikom Pavao Stepanić, kojega općina u decembru god. 1635. potvrdi u toj časti. Isti je i g. 1644. bio zastavnikom.[5]

Po jednoj vijesti od god. 1690. može se zaključiti, da je zastavnik bio neke ruke i zamjenikom kapetana, jer 26. januara te godine naloži ban Nikola Erdödy županu turopoljskomu, »da bi kapitan aliti budi zastavnik mogel sada vu Jesenovec s polovicom Turopoljcev pojti . . .«[6] To je dašto osamljeni slučaj.

God. 1734. bio je zastavnikom Mihalj Klafurić.[7]

Propis od god. 1735., što ga je ban grof Josip Eszterhazy izdao za Turopolje, u točki drugoj odredjuje, da se zastavnikom

[1] IV. 491.
[2] IV. 501.
[3] IV. 509.
[4] IV. 514.
[5] IV. 133. 532. 535. 135.
[6] IV. 189.
[7] IV. 612. 614.

može izabrati samo ona osoba, koja ne obnaša već kakovu službu na Krajini.[1]

Te odredbe držala se općina uvijek kod izbora. Izbor zastavnika uredjuje i članak XXVIII. hrvatskoga sabora od god. 1749. u točki 8., gdje odredjuje, da se bira kapetan i zastavnik, »koteri vu gorepostavlenom vremenu taborskom i ostaleh plemenitomu svomu stališu prikladneh ekspediciah za općinsko dobro s ostalum na to odlučenum općinum plemenitum pojti i ravnati budu dužni«.[2]

God. 1796. bio je zastavnikom Ivan Ev. Modić, a god. 1809. imenovan je zastavnikom turopoljske ustaške čete protiv Franceza, Mirko Farkaš sa 150 for. godišnje plaće. Kad je iza odlaska Franceza obnovljen turopoljski magistrat, izabran je 27. augusta god. 1813. zastavnikom Petar Cundeković. Služba zastavnika potrajala je u Turopolju sve do polovine XIX. vijeka.[3]

* * *

Kakova je bila u najstarije vrijeme zastava turopoljska, ne znamo. Ova se spominje god. 1681., kad su Turopoljci imali kretati u koprivničku Krajinu, i godine 1692., kad je valjalo kretati do Križevca.[4]

Sačuvale su nam se dvije turopoljske zastave, obje su od modre svile. Na jednoj je ušivena u sredini na platnu naslikana slika (veličina slike 1·30 × 0·95 m.). Na jednoj strani prikazan je grb plem. općine turopoljske na grudima crnoga dvoglavoga okrunjenoga orla s upisanom godinom 1782. Na drugoj strani naslikana je Majka Božja s Isusom. Šiljak zastave manjka, samo je još tuljak, u koji bijaše taj zasadjen. Držak je obličen.

Veličina cijele zastave, koja je s preda nešto poderana, iznosi 2 × 1·90 m.

Druga zastava, koja mjeri 1·28 × 1·96 m., nešto je svjetljije modre boje. Ova je veoma zanimljiva. Slika, naslikana na platnu i ušita u sredinu, mjeri 1·02 × 0·76 m., prikazuje grb plem. općine turopoljske, koji stoji na štitu, a nad njim ugarska kruna. Na drugoj strani je slika Majke Božje s Isusom. Ova slika je savremena slici grba u ovalu prednje slike, dok je sve ono okolo ovala sa krunom slikarija novija, kojom je prekrita starija slika dvoglava orla i napis

[1] IV. 255.
[2] IV. 294.
[3] IV. 392. 429. 435.
[4] IV. 156. 204.

godine. Čini se, da je bila godina 1828. Brojke 1 i 8 jasno se ispod boje vide. Brojke su bile, kao i kod prve zastave u uglovima slike. Ispod slikarija vide se još stare boje i konture orla i krune. Po svoj prilici je ova stara slika preslikana god. 1848.

Šiljak zastave je pozlaćen, a donji obrub nosi ornamente liljana. Na tuljku šiljka urezana je god. 1828. Prema tome držimo, da je ista godina bila i na spomenutoj staroj prekrivenoj slici. Držak je oličen.

K ovoj zastavi spada široka i lijepa ružičasta svilena vrpca, optočena zlatnim resama s lijepim zlatom vezenim napisom.

Na jednom traku:

ZA
KRALJA
Y
DOMOVINU.

a na drugom:

MAXIMI-
LIANA
ZDENCSAY
1818.

K ovim zastavama spadaju još dvije uske svilene trobojnice vrpce sa dva traka, dolje optočene zlatnim resicama, jedna hrvatska, a druga magjarska. Obje će bit valjda iz konca 60-ih godina devetnaestoga vijeka.

Prisjednik.

Nije isključena mogućnost, da su Turopoljci već i u najstarije vrijeme izbirali i slali svoje ljude kao prisjednike (assessor, juratus assessor, juratus) na sud županije zagrebačke, kad se je radilo o turopoljskim prilikama. Po svoj prilici su u najstarije doba svi odrasli Turopoljci, »pošteni i čestiti muževi« (justi et honesti viri) sudjelovali kod rasprava i pravnih posala, što se obavljahu pred županom, odnosno pred županovim sudom. S vremenom se svakako broj ovakovih smanjio na stanovit broj, a ovi su onda birani prisjednicima turopoljskog županovog suda. U XV. vijeku bilo je to za cijelo provedeno, te god. 1447. spominju nam pisma prvi put prisjednike županove (assessores nostri), kad se je radilo o pre-

poru glede nekih livada, što su dopitane Dionizu Mikšiću. Listina od god. 1448. izrično veli, da kod presude župana sudjeluju mnogi »pošteni i čestiti muževi, najme prisjednici«.[1]

Čini se, da je prisjednika bilo i u staro vrijeme dvanaest, a birani su na spravišćima. Prvi put, što se spominje izbor prisjednika, jest na spravišću god. 1571. Izabrano je dvanaest njih, a svakomu dopitana godišnja plaća od 4 for. Tako je bilo i 6. februara i 27. decembra god. 1572. i 1573. Ovi su odmah položili prisegu.[2]

21. aprila god. 1573. vidimo, da i Vrhovlje bira svoje posebne zapriseženе prisjednike (iurati). Izabrano ih je 8, koji će sa županom suditi u Vrhovlju.[3]

Prisjednici morali su redovito dolaziti na sudove, jer su inače po zaključku spravišća god. 1606. gubili svoju nagradu.[4]

Medju prisjednike redovito su spadali župan, podžupan, bilježnik i kapetan, kao najodličniji časnici općine. Tako je gotovo uvijek bivalo, a kašnje, kako ćemo viditi, upravo iz broja posjednika birani su ovi prvi časnici turopoljski.

Takova je od prilike bila čast prisjednika turopoljskih do god. 1735. Ove godine izdao je ban Josip grof Eszterhazy propis glede samouprave Turopolja. Po ovom propisu uživali su prisjednici (ne veli broj njihov) pravo glasa na spravišćima, a naročito kod izbora časnika. Ovi su dapače i primali glasove od sudaca sabrane. Od svih časnika turopoljskih, mogli su jedino prisjednici obnašati koju službu na Krajini. Imali su takodjer i pravo na dio dohodaka općine.[5]

Po svoj prilici negdje u XVII. vijeku uzelo se prisjednike birati doživotno, a kad bi koji umro, birao bi se na njegovo mjesto novi. Tako je bivalo i sa podprisjednicima (viceassessores), koje već polovinom XVIII. vijeka nalazimo (1747.). Izvještaj općine od godine 1793. veli, da ih je bilo 24.

Saborski članak XXVIII. od godine 1749. u točki 3. naročito odredjuje, da se prije izbora časnika ima popuniti broj prisjednika, ako bi bio krnj uslijed smrti ili otstupa. Izmedju prisjednika imao se vazda birati župan, njegov zamjenik i bilježnik. Prisjednici su i po toj ustanovi imali sjediti u županovom sudu (sedes iudiciaria).[6]

[1] I. 286. 287. 289.
[2] IV. 483. 486. 487. 488. 489.
[3] IV. 488.
[4] IV. 490.
[5] IV. 251. 252. 255. 256.
[6] IV. 293.—297.

Zanimljivo je popunjenje broja prisjednika i podprisjednika godine 1813., kad su Francezi ostavili Hrvatsku. Bila su prazna tri mjesta prisjednika, a ova su popunjena biskupom Maksimilijanom Vrhovcem, Josipom Čunčićem i Sigismundom Hervačićem, a podprisjednicima izabrani su Bartol Matačić, fiškuš grada Zagreba, Antun Lentulaj, Ivan Senko, Ivan Nep. Šandor, odvjetnik, Aleksander Blažeković, Ivan Briglević, jurat banske tabule i Karlo Črnić.[1]

Da su Turopoljci medju prisjednike i podprisjednike birali i ljude, koji nijesu bili Turopoljci (dapače niti pobraćeni), to već i u starije doba nalazimo.

Hrvatski saborski članak IX. god. 1832. odredjuje, da ima najstariji prisjednik predsjedati izborom spravišću o Lucijinom, ako ne bi župan ili njegov zamjenik mogao ili hotio doći.

Taj članak dapače odredjuje, da oni prisjednici, koji bi ostavili svoj posjed u Turopolju i od onuda odselili se, imadu se smatrati kao da se zahvališe na časti prisjedničkoj, a na njihovo mjesto imadu se novi birati.[2] Time je dokinut stari običaj, po kojem je i Neturopoljac mogao biti prisjednikom.

Zakon od god. 1895. § 8. nije uredbu prisjednika dokinuo, već ju obnovio pod imenom zastupstva plem. općine turopoljske i to: 24 suca (iz svake sučije po jedan, samo sučije Mraclina i Kuče po dva), na jednu godinu. Ovi opet biraju izmedju pismenih ovlaštenika 12 doživotno i bez obzira na plem. sučije. Ukupno 36 članova.

U XVIII. vijeku počela se čast prisjednika po općini turopoljskoj podijeljivati kao začasna pojedinim zaslužnim po Turopolje Turopoljcima i drugim osobama. Dašto, ovi nijesu imali glasa u zboru turopoljskom.

Uz prisjednike nalazimo i podprisjednike (viceassessor). Bilo ih je i u starije vrijeme, i to 24 na broju. Nu u XVII. vijeku, kao da se odustalo od izbora ovih podprisjednika. Tako je bilo sve do god. 1703. Na velikom spravišću 13. oktobra god. 1704. ustanovljena je ta stara uredba podprisjednika po općinskim protokolima, i bilo je to opet obnovljeno izborom od 24. »jurata ili viceašešora«, koji su polozili pred županom prisegu.[3] Od tada se redovito birali »viceasesori«.

Danas se više ne biraju ni »viceasesori« niti »začasni asesori«.[4]

[1] IV. 433., 434.
IV. 449.
[3] Acta congreg. a. 1703. u turopoljskom arkivu.
[4] Vidi sv. I. str. 152.

Sudac.

Uredba seoskih sudaca (iudex, staressina) bit će da je i u Turopolju veoma stara. Osobito se ova uredba počinje isticati početkom XVI. vijeka. Rekbi svako je selo plemenite općine turopoljske imalo već i u staro vrijeme svoga suca (iudex), što si ga je selo – sučija – sama biralo. Sela, koja su od ovakovog sela naseljena, ostala su podredjena svojoj matici sučiji.

U XVI. vijeku spominju se ovi selski suci u Turopolju: god 1513. Toma Galeković u Mraclinu, god. 1539. Kirin Kosković, god. 1558. Marko Kelčić u Hrašću[1] itd. God. 1689. spominju pisma starješinom (senior staressina dictus) sučije jerebićke Matu Hahačića, koji zastupaše rod (generatio) jerebićki u razmirici glede medje prema Gustilničanima.[2]

Koje dužnosti i prava su vršili selski suci, nije nam za starije doba poznato, jer o tom ne govore pisma, nu bit će, da su bili od vajkada zastupnici žitelja svoje sučije i predsjedali sučijskim zborovima, kako za to lijepi primjer nalazimo kod sučije Pleso-Rakarje-Ilovinjak.

Propis, izdan god. 1735. za Turopolje po banu Josipu grofu Eszterhazu podaje nam barem djelomičnu sliku o službi seoskih sudaca po Turopolju.

U prvom redu uredjuje se sluzba sudaca za vrijeme izbora magistrata plemenite općine turopoljske. Kad župan oglasi sucima, da će biti izbor (restauracija) imadu suci svaki u svojoj sučiji držati sastanke i ondje se dogovarati, koje će izabirati časnike (župana itd.), te tamo ove izabrati, pa imena izabranih donijeti na izborno spravišće i uručiti ih županu i prisjednicima. Suci iz manjih sučija imal su na izborno spravišće doći sami, a onih većih sučija još sa jednim bratom. I ovi su uz prisjednike i stare časnike jedino imali pristup na spravišće; a kad se po kojoj sučiji ubirao općinski dohodak, imao je dotični sudac tomu prisustvovati. Dakle vršio je neki nadzor nad ubiranjem.[3]

God. 1737. vidimo, da sudac mraclinski bdije nad redovitom otpremom pisama, koja su polazila iz Zagreba u Gore i Farkašić i obratno.[4] Tako su isto i prigodom popisa vojnika vršili suci važnu službu, naročito označivahu osobe obvezane na vojnu službu, a ne manje

[1] II. 320 III. 75. 522.
[2] Izvornik u turop. arkivu.
[3] IV. 250.–257.
[4] IV. 266.

*

imali su bditi i nad imetkom svoje sučije i svaku štetu prijaviti općini, te u opće paziti na red u sučiji. Nadalje su imali bditi, da budu putovi i mostovi u redu.

Nepismeni suci imali su dodijeljenog pisara (tabellarius), koji je pisao sučijske zapisnike i vodio pisarnu suca. Tako se god. 1749. spominju pisari: za sučiju Dragonožec Nikola Radenić, za sučiju Cerovski vrh Ivan Spudić, za sučiju Dubranec Ivan Sunec.[1]

Po članku II. spravišča od god. 1813. (restauracije) bili su suci obvezani točno dolaziti na općinske skupštine, kako je to bio prastari običaj. U slučaju nemarnosti u dolazenju imao je sudac plaćati novčanu globu.[2]

Zakon od god. 1895. o uredjenju Turopolja, odredjuje, da na čelu svake sučije stoji sudac, kojih je 22, a ovi su i članovi zastupstva općine turopoljske. Djelokrug im je malo ne isti kakav bijaše i nekoč.

Turopoljski sud.

U najstarijoj dobi, što nam ju crtaju sačuvani pismeni spomenici, vršio je gradjansku i kaznenu sudbenu vlast u Turopolju neposredno ban, podban, pak i sudac zagrebački (banov), koji je istovjetan sa županom banovim, odnosno županom zagrebačkim.

Barem još godine 1278., kad su popisane na hrvatskom saboru slobode i prava Turopoljaca, nema gotovo spomena o kakovoj sudbenoj vlasti župana turopoljskoga, koji je jedino bio dužan kazne utjerati i uručiti ih županu banovom, i to, ako se krivac kroz sedam rokova oglušio. Radi kakova duga nije se smio nikoji Turopoljac zatvoriti. Kad je izmedju povredjenoga i povreditelja uspjela nagoda (compositio), to se je jednaki iznos imao dati povrijedjenomu i sucu,[3] koji po toj ispravi može biti samo banov sudac, a ne župan turopoljski. Prema tomu je jasno, da je sudio ovaj, a ne župan.

Sve do pod izmak XV. vijeka, dok nije sagradjen turopoljski grad, obavljahu se sudovi za Turopolje u Zagrebu. U XIV. vijeku bila je ta sudbenost u rukama župana zagrebačkoga, koji već godine 1376. predsjedaše sudu zajedno sa županom turopoljskim i rješavaše prijepore.[4] Od tada se evo razvija sudbena vlast župana turopoljskoga sve samostalnijom, i već god. 1417. vidimo, da vrhovni župan, zajedno sa županom turopoljskim imadjaše uredjeno sudište (sedes iudi-

[1] IV. 291.
[2] II. 437.
[3] I. 31.
[4] I. 96. 97.

ciaria, sedes Lukavecensis, sedes comitis, sedes propria iudiciaria nobilium Campi Zagrabiensis, sedes spanalis).[1] Vidimo dakle, da je ta sudbenost s banskog suca prešla na župana zagrebačkoga, kašnje na vrhovnog turopoljskog župana i župana.

Nema slučaja. da bi sam vrhovni župan vršio tu sudbenost bez župana turopoljskoga, dok vidimo, da sam župan po koji put vrši sudbenost bez vrhovnog župana i pozivlje se na svoj turopoljski sud (sedes nostra iudiciaria).[2] Kašnje su vrhovni župani turopoljski bili kaštelani medvedgradski, a poslije opet lukavečki. Nema dvojbe, da nijesu kod ovih sudova bili u najstarije doba prisjednici birani medju Turopoljcima. Uz ove bilo je i plemića kraljevine. Uz prisjednike kao izvršujuće organe, i to u poslovima, gdje se radi o diobi zemalja ili o uvodu u nje, nalazimo još i pristave, (pristaldus) kašnje pouzdane ljude (viri fidedigni).[3]

Ivan Josipović, kanonik zagrebački.
Prvi te porodice, koji steče imanja u Turopolju g. 1795.
Uljena slika u kurilovečkom dvoru.

Od kako su zaredali kaštelani lukavečki kao vrhovni župani turopoljski, t. j. od vremena, kad je sagradjen grad Lukavec, drže se sudovi redovito u gradu Lukavcu, a sud se onda zove »lukavečki sud« (iudiciaria solita sedes Lukavecz .[4] Redovito se nekoč sud obdržavao ponedjeljkom.

Osamljeno spominje se još god. 1455. i turopoljski »sud pokrajinski u Odri« (sedes eorum iudiciaria provincialis in Odra«), koji se za općinu turopoljsku obdržavao po starom običaju svakoga četvrtka kod crkve sv. Jurja u Odri. Čini se, da su ovi turopoljski »pokrajinski« sudovi u Odri bili zametkom potonjih turopoljskih sudova lukavečkih, gdje su stvarane

[1] I. 174.
[2] I. 183.
[3] O pristavima i prisjednicima vidi posebno poglavlje.
[4] II. 19.

neke ruke predpresude, što ih onda potvrdjivao sud turopoljski u Zagrebu. Jer imamo trag vijesti iz godine 1526., da su najstariji sudovi turopoljski držani u Zagrebu, onda u Odri i napokon u Lukavcu.[1] Dalje nam o tom sudu u Odri nije ništa poznato, jer dalnjih vijesti o njem nemamo.

Važno je, da se istakne trag božjega suda u Turopolju, t. j. rieśenje prijepora dvobojem, što je ostatak prastarih pravnih običaja. Godine naime 1267. porodila se pravda radi nekih zemalja izmedju nekih Turopoljaca, te su zatražili na sudu župana zagrebačkuga rieśenje prijepora dvobojem (examen duelli a nobis inter se fieri petivissent). Do dvoboja ali nije došlo, već je prijepor riješen po mirovnim sucima.[2]

Veoma je zanimljiv još jedan prastari običaj, kojim se je dokazivalo pravo vlastništva na zemlju. To je bio prastari običaj kraljevine. Onaj, koji je hotio dokazati svoje pravo na neko zemljište, imao je doći na preporno zemljište sa 27 svojih svjedoka (coniuratores), i ondje u prisuću izaslanika banova i kaptola, svukavsi odijelo osim košulje i gaća, golonog, otkrite glave, zakopat se do koljena u zemlju i uzevši grudu zemlje na glavu, položiti prisegu, da je dotična preporna zemlja njegova. To iste morali su i njegovi spvjedoci priseći. Tako se je dogodilo god. 1427. glede neke preporne zemlje u Odri.[3]

Za Vrhovlje bilo je posebno malo sudište sa posebnim prisjednicima, kojemu je predsjedao župan, a presuda je vrijedila, makar i nije bilo prisutnih priseźnika velikoga sudišta turopoljskoga.[4] Kašnje ovom malom sudu predsjeda podžupan (vicecomes).[5]

Uz svjedoke i pisma najvažnije bijaše dokazno sretstvo prisega, koju polagaše sama stranka ili još sa tri ili više (15 – 24) plemenitih svjedoka. Prisega bi se polagala u crkvi, a polagala bi se ili odmah ili 15. dan iza prvog sudbenog ročišta. Sudbena ročišta odredjivaše ili spravišće (tako godine 1573.)[6] ili opet sam zupan. Ročišta mogla se odgadjati, a protiv presude turopoljskog suda mogao se uložiti priziv na bana (appellatio in sedem domini bani). Zanimljiva je činjenica,

[1] I. 339. II. 441.
[2] I. 22.
[3] I. 209. 212. 213
[4] IV. 488.
[5] Sravni članak o podžupanu.
[6] IV. 489.

da je god. 1534. protiv presude suda županova uložen priziv na udovu Nikole Zrinskoga star., Jelenu Krbavsku.[1]

Prije nego li je raspra došla pred sud, uslijedila je opomena (admonitio), koju je obavljao posebni po županu odabrani plemić, dobivši od župana njegov pečat, kao znak vlasti, kojim se kod opomenutoga iskazao. Taj postupak zvao se je »opomena pečatom« (ammonitio cum sigillo). Taj prastari običaj naglašuje se i god. 1560. u ispravi, kojom se obnavilo i utvrdilo turopoljsko bratstvo.

Čini se, da sud turopoljski, kojemu bijaše glava župan, nije u starije vrijeme izvršivao kaznenu sudbenost i pravo izricanja smrtne osude (jus gladii), jer za to nemamo potvrde, dok se može dokazati, da je tu kaznenu sudbenost izvršivao samo banski sud. Tako vidimo god. 1559., da banski sud osudjuje na smrt Šimuna Modića, koji je nasilno napao kuću Pavla Pavka u Kurilovcu.[2] Ali iz štatuta od god. 1560. proizlazi, da je kaznenu (kriminalnu) sudbenost župan vršio »od vajkada«.

U najstarije vrijeme bio je sudbeni postupak u Turopolju usmeni te nije stavljan na pismo. Tekar od XVI. vijeka počelo se voditi sudbene zapisnike. Takovi su nam sačuvani počam od god. 1555.[3] Sudbene zapisnike potpisivaše redovito župan.

Dok se do god. 1560. sudbenost općine turopoljske razvijase, a naročito gradjanska i donekle kaznena, biva godine 1560. obnovom turopoljskoga bratstva i uredjenjem sudbenosti, gotovo preokret, da osobiti napredak, a naročito kad je g. 1582. taj štatut potvrdio kralj Rudolfo II., čime je sudbenost u Turopolju stekla potpunu zakonitost i apsolutnu obvezatnost.

Ovu sudbenost lijepo je razložio dr. Alex. pl. Bresztyenszky u svom djelu »Pravno-povjesni podaci o Turopolju«. Po tom statutu »župan je sudac prve molbe toli u gradjanskim, koli u kaznenim stvarima; nu njegova nadležnost nije u obima jednaka. Gradjansku sudbenost vrši samo u onim parnicama, koje vode plemići medju sobom; odlučan je samo taj osobni momenat stranaka, jer kad su oba parbenika turopoljski plemići, tada se ne gleda niti na pravni razlog, niti na zahtjev tužitelja, već župan sudi njima u svim poslovima, pravdama, prijeporima i razmiricama, naročito i u onima, koje se protežu na imanja i posjedovna prava.

Statut sadržava i sankciju, te obvezatne podsudnosti turopolj-

[1] Kukuljevićeve bilješke u mene.
[2] III. 426.—427.
[3] III. 475 i dalje.

skih plemića pod sud župana, odredjujući, da ne smije nijedan od njih svoj pravni prijepor, koji bi medju njima nastao, prije gdje drugdje nego li pred županom raspraviti; koji bi to ipak učinio, imade se po onom sucu, pred kojega bi svoju tužbu izneo, globom od 6 for. prisiliti, da podnese tužbu županu.

Nastane li pako parnica medju turopoljskim i drugim plemićem, tada nije župan nadležan niti onda, kad je tuženik turopoljski plemić, već valja u takovom slučaju tužbu podnijeti pred sucem, kojemu pripada po općemu pravu sudbena vlast; statut veli naročito, da u takovim parnicama sudi sud gospodina bana (sedes domini bani) ili zagrebačkog velikog župana (maioris comitis eorum, videlicet comitatus Zagrabiensis).

Statut od god. 1560. sadržava i nekoliko propisa o samom postupku za one gradjanske parnice, u kojima je nadležan turopoljski župan.

Kao općenito pravo ustanovljuje, da se imadu parnice sudbenim redom raspravljati, suditi i dovršiti (ordine iudiciario discutere, diiudicare et definire). Napose pako ustanovljuje najprije sasvim kratak postupak (donekle sličan novijemu opomenbenomu) za one dugovne tužbe, u kojima je dug nedvojben, dotično kojega utuženi dužnik ne taji; u takim slučajevima imade župan »pod pečatom« dužnika »opomenuti«, da plati svomu vjerovniku dug u roku od 15 dana; ne učini li to, tada ga imade plijenitbom na to prisiliti, ali ne samo na jednostavni platež duga, kako je prvobitno postojao i utužen, nego dvostruko.

U svim drugim parnicama, a statut spominje napose one radi dugova, tučnja, oštećenja, nasrtanja na kuće, na kmetove i na plemićke dvorove — imade tuženik, koji je pravovaljano na ročište pred župana pozvan, a na isto ne dodje, radi te neposlušnosti kazniti globom od 2 ugarska forinta; dodje li pako tuženik pred sud na prvo ročište, nu moli, da mu se dozvoli novo ročište, i to kako statut veli, s razloga mira i sloge medju prućim se strankama (et hoc quidem ratione pacis et concordiae inter partes litigantes). Protiv rješidaba župana pristoji stranci, koja nije zadovoljna, pravo prizvati na bana, na sudbeni stol kraljevine (sedem videlicet regni huius Sclavoniae) ili na zagrebačkoga velikoga župana ili na novi sud, koji si izmoli od Njegovoga veličanstva.

Župan je napokon nadležan gradjanske osude i ovršivati. Imade li plemić, koji je osudjen na platež, kmetova, tada se izvadja ovrha na one (na urbarske grunte i obveze), oko ih pako nema, tada se može ovrha obaviti i u plemićkom dvoru dužnika.

Kaznena sudbenost župana nije ograničena — kao što gradjanska — samo na Turopoljce, već se ona proteže na sve one osobe, i strane, koje su optužene, da su u Turopolju počinile kakovo kažnjivo djelo. Statut veli, da je od vajkada bivalo, a nalazi obnovu te vlasti župana nužnom osobito zato, »jer imade u toj kraljevini Slavoniji mnogo ljudi, koji napustivši strah pred Bogom i ljudima, ubijaju, razbijaju, kradu, otimlju i oskvrnjuju djevojaka i časnih matrona«, odnašaju danju i noću stvari i pokretna dobra vjernih (podanika) Njegovoga veličanstva, te počinjaju i drugih zločinstva; naročito se tuže — nedvojbeno po iskustvu, što su ga imali sa strane medvedgradskih gospodara i njihovih kaštelana — da imade takovih bezdušnika i medju samim plemićima, koji se, služeći nekoj gospodi velmožama, ter inim moćnijim i uglednijim plemićima, oslanjaju na svoje gospodare, te čine svakovrsna zla djela.

Da se svemu tomu predusretne, vlastan je župan svakoga takovoga čovjeka (dakle i stranoga plemića) na turopoljskom zemljištu uhvatiti, zatvoriti i kazniti.

Kaznene osude izriču se nakon pravilno provedenoga postupka; samo u jednom slučaju utjeruje se novčana kazna odmah bez svakoga postupka, onda najme, kad koji turopoljski plemić »čovječju krv prolije«; tada imade župan od okrivljenoga (valjda samo onoga koji je na činu zatečen), uzeti 2 for. kao globu, koju statut zove »krvavicom« (sanguinis mulctam, kervavicza dictam).

Statut označuje kao svrhu te globe, da zastraši i odvrati druge plemiće od sličnih čina.

Najvažnija od svih tih ustanova statuta o sudbenosti jest nedvojbeno ta, »da je prvomolbenim sucem turopoljskih plemića njihov izabrani župan, a ne veliki župan, dotično podžupan ili plemićki suci (iudices nobilium, skraćeno »iudlium«) županije zagrebačke, koji su vršili sudbenost nad plemićima te županije, kojoj je pripadalo i Turopolje«.

U tom evo jasno se vidi trag starom hrvatskom običajnom pravu stare plemenske hrvatske župe, u kojoj bijaše župan i sudija.

Ova sudbenost župana nije nipošto nešto novoga zasnovana ovim štatutom, nije dakle konvencijonalna, osnovana na kompromisu (ugovorena), već je skroz zakonita, temeljena na prastarim pravnim običajevima, koji su imali istu krepost, kao i pisani zakoni.

Članak CVI. hrvat.-ugar. zajedničkoga sabora od god. 1659. ostavlja u kreposti ustanovu štatuta od god. 1560. glede priziva na sudbeni stol županije zagrebačke u parnicama što ih je turopoljski

župan kao prva molba riješio,[1] dok zakonski članak XII. od godine 1655. podvrgava plemiće jednoselce (dakle i Turopoljce), koji čine drugim ljudima štetu, ili prave dugove, a nemaju pokretne imovine, na koju bi se mogla voditi ovrha, osobnomu zatvoru u svrhu, da se time prisile na platež.[2] Ovom ustanovom stavljena je izvan kreposti ustanova od god. 1278., po kojoj se Turopoljac nije mogao radi duga zatvoriti.

Glede sudbenosti u općini turopoljskoj vrlo je važan članak XXVIII. hrvatskoga sabora od god. 1749. (štatut za Turopolje). Taj zakon ne uredjuje ništa novoga, već samo nadopunjuje neke stare ustanove i običaje.

O kaznenoj sudbenosti govori točka 17., stavljajući ustanove ovog zakonskog članka pod osobitu zaštitu. Tko bi uzradio protiv ovih ustanova, naročito kod izbora magistrata, izgred počinio, ima se kazneno progoniti i nakon provedenoga kaznenoga postupka po županu i prisjednicima prema veličini povrijede i eventualno smrću kazniti.

O gradjanskoj sudbenosti govori točka 15. Tu se pripovijeda, kako se u manjim parnicama, koje se raspravljaju pred županom (usmeno i neposredno), ne vode nikakovi spisi, te se dogadja, da stranka iza smrti županove podnese njegovom nasljedniku tužbu, koju je već njegov presasnik riješio. Pošto o tom nema spisa, opet se neovlašteno raspravlja jur riješeno pitanje. Da se to u buduće više ne dogadja, nalaže zakon županu, dotično podžupanu turopoljskomu, da mora o tužbama i raspravama voditi zapisnik i u nj uvrstavati naročito osude, od kojih mora na zahtjev dati strankama prijepise.[3]

U većim parnicama, koje se vode pred sudbenim stolom, ima se i nadalje postupati po općim parbenim ustanovama.

O neparbenoj sudbenosti govori točka 16., koja odredjuje, da se vječni ugovori (fašije), t. j. oni, kojima se prenaša potpuno pravo vlasništva na plem. nekretnine, smiju sklapati samo pred županom, ako ga pako nema (uslijed smrti) ili je otsutan, tad pred njegovim zamjenikom, koji jedini smije s javnim pečatom ispravu pečatiti, uslijed česa ova biva javnom. Spise ima sastavljati bilježnik, a sadržaj unesti u zapisnik. Javni se pečat opet ima pohraniti.

Posledlnja točka (18.) toga zakona odredjuje, da se imade sud-

[1] IV. 148. Obnovljeno god. 1741. člankom LX. sabora ugarsko-hrvatskoga. IV. 269.

[2] Bresztyenszky, c. d. 115.

[3] Tako su onda zasnovani zapisnici t. z. »iudica verbalia«.

beni stol turopoljski, pred koji spadaju sve veće, a naročito na vlasništvo nekretnina i djedinstva odnoseće se parnice, i u buduće redovito sastajati, a bude li nužno i u izvanrednom roku.[1]

Na osnovi toga zakona živila je sudbenost u Turopolju sve do novijega vremena.

Sudbenost, koju je plem. općina turopoljska po svom županu u svom kotaru vršila, snašao je za dobe franceske vlade (1809. do 1813.) znatan preokret. Odredbom cara Napoleona I. g. 1811. imala se u Turopolju dokinuti ta sudbenost i uvesti nove uredbe kao što po ostalim dijelovima naše domovine, koji su spali pod francesko carstvo. Na spravišću općine turopolj. 23. novembra god. 1811. proglašena je ova odluka careva, i tako je prestala sudbenost župana turopoljskoga. Tadanji župan Antun Zdenčaj, koji je imenovan sucem prve molbe u Karlovcu, dao je ostavku, akoprem je i dalje, kako se iz spisa vidi, de facto ostao županom[2] i to vršio samo u gospodarstvenim pitanjima.

Antun pl. Zdenčaj od Zahumić grada, župan turop. g. 1803.—1812., 1826—1831. Uljena slika u turop. »gradu« u Vel. Gorici.

Za dalnje vrijeme franceskoga gospotstva (do g. 1813.) vršili su sudbenost u Turopolju franceski suci (mirovni suci, iudices pacis). Kad su Francezi otišli, imao je zupan preuzeti sve sudbene spise od tih sudaca i njihovih pisara, »greffier zvanih.«[3]

Zakonska osnova, što ju ugarski sabor god. 1844. izradio za Turopolje, ali koja nije nikada uzakonjena, odredjuje, da Turopolje spada pod vlast banskoga stola kao prizivnoga, dok sudbeni stol županije gubi svaku vlast u Turopolju.[4]

[1] IV. 292.—298.
[2] Acta congr. u turop. arkivu.
[3] IV. 437.
[4] IV. 458.

Sud turopoljski obdržavan je na raznim mjestima po Turopolju, u kući župana, u župnom dvoru, u raznim selima i u gradu Lukavcu. Od kaznenih parnica najvaznije su one protiv vještica god. 1733.—1734.[1]

Sud je imao svoje zatvore u gradu Lukavcu.

Kad je iza revolucije god. 1848. zaveden u Hrvatskoj apsolutizam, prestala je i sudbenost turopoljska. God. 1860. kr. diplomom od 20. oktobra povraćen je u Hrvatskoj ustav, a naputkom privr. kr. hrvatskog dvorskog dikasterija od 16. januara 1861. za uredjenje municipija, uvršteno je i Turopolje medju slobodne kotare, te mu povraćena prijašnja sudbenost.

Hrvatskim zakonima o sudstvu od 28. februara i 21. novembra 1874., te zakonom od 1. juna 1875., kadno su uredjeni sudovi prve molbe u cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji, nestade suda turopoljskog žužupana — nestade staroga turopoljskoga suda.

Mirovni sudac.

Kao što gotovo kod svih hrvatskih plemenskih općina nalazimo i u Turopolju već u najdavnije vrijeme mirovne sudce, (iudex arbiter, iudex pacis, amicabiles compositores), koji rješavaju medju pućim se strankama razmirice gradjanske naravi, ponajviše razmirice tičući se zemljišna posjeda. To je mirovni sud (iudicium arbitrum, sententia pacis), a presuda po njima izrečena je mirovna.

Mirovne suce redovito birahu pruće se stranke, svaka za sebe isti broj, uz obvezu, da će se pokoriti njihovoj presudi, a često ustanovljivahu i globu za onu stranku, koja se ne bi pokorila. Redovito su ovi suci Turopoljci a ima gdjekad i po koji stranac. Tako god. 1528. vidimo medju mirovnim sucima i župnika samoborskoga Petra.[2] Ta vrst načina riješavanja raspre zbiva se kako se veli, miru i slozi za volju. Tako već god. 1257. riješavaju »pošteni muževi« (viri probi) raspru izmedju Turopoljaca o zemlji Luki.[3]

Presuda mirovnoga suda stvarana je ili u prisuću redovnog suca Turopolja, ili pako bez njegova prisuća, a stavljena je na pismo ili po županu zagrebačkom (u staro doba) ili županu turopoljskom kao zakonitom sudiji turopoljskom.

Kad se je god. 1557. radilo o riješenju gradjanske raspre izmedju općine turopoljske i Ivana Alapića, učinile su obje stranke

[1] Sravni članak o progonu vještica u Turopolju u ovom djelu
[3] III. 2.
[2] I. 13.

ugovor pred zagrebačkim kaptolom, da će se pokoriti presudi osmorice mirovnih sudaca, kojima je dodan još deveti (superintendens), koji je valjda glasovao u slučaju raspolovljenih glasova. Ujedno se obvezaše, da ima stranka, koja se ne bude pokorila presudi, platiti 100 for. globe, a gubit će pravo na parnicu.[1]

Tečajem vijekova riješavane su mnoge raspre medju turopoljskim plemićima putem mirovnoga suda. I za vrijeme franceske vlade bilo je u Turopolju mirovnih sudaca.

Mirovni sud još je i danas u Turopolju. Ustanovljuje ga zakon o Turopolju od god. 1895. Kad se najme porodi prijepor izmedju ovlaštenika glede izvršivanja ovlašteničkoga prava, ako je opseg i opstanak istoga inače nepreporan, to takav prijepor riješava župan sa mirovnim odborom, što ga nakon saslušanja prućih se stranaka imenuje župan od slučaja do slučaja izmedju zastupnika plem. općine, koji nijesu u sporu interesirani.

Nezadovoljna stranka može u roku od 14 dana uložiti utok na upravni odbor županije zagrebačke, koji kao prva molba odlučuje o sporu. Protiv te odluke pristaje nezadovoljnoj stranci utok na zem. vladu, kao na drugu i zadnju molbu.

Sudbenost Turopolja u općini domagovićkoj.

Stara bijaše predaja u Domagovićana, a živi još i danas, da Domagovićani potiču od Turopoljaca, i da njihovo plemstvo ima svoju kolijevku u Turopolju. Usuprot teškoj borbi za slobodu, što ju Domagovićani vodiše sa gospoštijom jastrebarskom (grofovina Erdödima), uspjelo je ipak, da si sačuvaše svoju slobodu, i da ne postadoše kmeovima. Iz listina može se bar nekako ustanoviti, odakle je Domagovićanima ona predaja da potiču iz Turopolja.

God. 1327. živio je predj Domagovićana Radimir, u Domagoviću i Molunju. Ovaj je dobio od kralja Karla Roberta plemstvo i potpunu slobodu od grada. Tu se veli, da on vuče svoju lozu od »jobagiona« grada Zagreba, dakle mogao je poticati iz Turopolja, koji bijahu takodjer »jobagioni« zagrebački.[2]

Godine opet 1368. zamijenio je Mihalj sin Ivana iz Turopolja svoj posjed Trnovac u Turopolju sa Ivicom sinom Radoslava od roda Domagovića za njegov posjed u Domagoviću i Molunju.[3]

Evo tu još jasnije potvrdjuje domagovićku predaju. Jedan Turopoljac seli iz Turopolja i nastanjuje se u Domagoviću i Molunju.

[1] III. 395. 396.
[2] Laszowski, »Tri plemenske hrvatske općine« u »Prosvjeti« 1907.
[3] I. 87.

God. 1492.—1519. spominje se u Turopolju obitelj Domagović, koja za cijelo svoje porijetlo izvodi iz Domagovića. U popisu onih Turopoljaca, koji su god. 1572. bili osudjeni na globu radi nepolaska na vojnu[1], navode se i Domagovićani.

God. 1600. sasma jasno razabiremo, da su plemići u Domagoviću ubrajani medju turopoljsko plemstvo. U službenom popisu kuća plemića turopoljskih, u koji se je bilježila daća, što ju isti plemići podavahu, a koje je daće općina turopoljska na svojim spravišćima ustanovila, navodi se medju turopoljskim selima na koncu i Domagović sa 13 domagovićkih plemića, koji su plaćali daću ustanovljenu po općini.[2]

Vidimo dakle, da su u istinu Domagovićani bili podsudni općini turopoljskoj.

Općina turopoljska god. 1707. ističe svoju sudbenost nad Domagovićanima. U jednoj parnici izmedju Domagovićana i grofova Erdöda porekao je to Ivan Uzolin, podžupan županije zagrebačke. To je povrijedilo općinu turopoljsku, te se je s toga općina turopoljska pritužila hrvatskomu saboru, ističući, da je tom presudom povrijedjena sudbenost županova — jer su Domagovićani podsudni samo sudu bana ili župana turopoljskoga, te molila da zaštiti pravo županovo, koje je time povrijedjeno. 4. maja bilo to pitanje u saboru pretresivano. Turopoljci dokazivaše svoje pravo nekom protonotarskom ispravom, koju ali sabor ne uvaži, jer je bila, kako veli, na štetu javnoga prava i ugleda županije. Pak i Domagovićani ustvrdiše, da po nekim kraljevskim privilegijima spadaju pod sudbenost Turopolja. Sabor zaključi, da Domagovićani pogledom na sudovanje budu podsudni sudu podžupana i ostalih službenika kraljevine, a u vojničkim i ratnim stvarima, da ovise o Turopolju. Ujedno je nalozeno protonotaru Jurju Plemiću, da ispita povlastice turopoljske, i da o tom izvijesti.[3]

Glede sudbenosti općine turopoljske nad Domagovićanima porodilo se je ponovno pitanje na hrvatskom saboru god. 1738. Tako isto nastalo je pitanje, da li i Domagovićani spadaju pod turopoljsku ili županijsku zastavu. Da se to ispita uredjeno je posebno povjerenstvo.[4]

Čini se, da je tada konačno riješeno to pitanje, i općina turopoljska od tada više nije niti vršila, niti tražila kakovu sudbenost u Domagoviću.

[1] II. 80., 81., 113, 114., 130.—135, 414. III. 24.

[2] IV. 71., 72.

[3] IV. 337—339. te Acta congreg. regni a. 1707. Nr. 5. u zem. arkivu u Zagrebu.

[4] IV. 267—268.

Kancelarija i pečat plemenite općine turopoljske.

U najstarije vrijeme turopoljske prošlosti nije bilo u Turopolju posebne kancelarije, koja bi izdavala pisma o tamo sklopljenim pravnim poslovima. Tu si Turopoljci pomažu tako, da sklapaju pravne poslove budi pred zagrebačkim kaptolom kao vjerodostojnim mjestom, budi pred hrvatskim banom, budi pred podbanom ili županom (comes) stare zagrebačke županije.[1]

Sve do u XIV. vijek nemamo ni jedne isprave, koja bi bila izdana po županu, odnosno općini turopoljskoj. Barem nam se nije sačuvala, ili su se pravni poslovi obavljali pred županom lih usmenim putem. Prva dakle isprava izdana po županu turopoljskom, koja se do nas sačuvala, jest od godine 1333. Izdao ju Mikec »comes terrestris« u Čiču[2]. Druga po županu izdana listina jest ona, što ju izdao van sin Bogdanov župan turopoljski god. 1346. u Zagrebu, i na nju stavio pečat.[3]

Od kako zamjećujemo, da župani turopoljski izdavaju listine, moramo ih uzeti kao otpravke turopoljske kancelarije. Za cijelo su najstariji pisari tih isprava bili svećenici. Ispravu izdanu po vrhov. županu turopoljskom Ivanu Velikom i županu Petru sinu Jurja god. 1390. u Zagrebu, pisao je Stjepan svećenik iz Novog Čiča. Bar nam to svjedoči bilješka, pisana istim pismom kao i listina sama, na donjem rubu. Ova bilješka glasi u hrvatskom prijevodu: »Stjepan svećenik iz Novih Čiča pisao«.[4]

Sijelo turopoljske kancelarije bilo je sve do u drugu polovinu XV. vijeka grad Zagreb, jer sve turopoljske isprave nose tu

[1] l. 3., 5., 11., 13., 15. itd.

[2] I. 51. Ovdje nam valja upozoriti, da listina štampana u l. sv. Povjest. spom. Turop. na str. 39. a označena godinom 1300 nije od te godine, već od godine 1411. Tu je prepisač krivo čitao datum, te nas je kod izdavanja tako zaveo. Originala nismo našli.

[3] l. 60.—61.

[4] l. 129.

oznaku mjesta. Tekar 26. aprila godine 1479. izdana je prva (u koliko ih imamo sačuvano) isprava turopoljska u Lukavcu. Izdao ju Matija iz Obreža župan turopoljski pod svojim pečatom, dok zadnja u Zagrebu izdana (u koliko ih imamo) nosi datum 5. septembra godine 1474.[1]

Od tada se turopoljske isprave gotovo do g. 1552. izdavahu u Lukavcu. God. 1552. 28. marta izdana je prva listina turopoljska u Gorici. Izdao ju Martin Tercel župan turopoljski. God. 1555. izdao je župan Matej Slatinski (Zalatnoki) službeni turopoljski spis u Kobiliću, a god. 1556. u Gorici.[2] Od tada već nije mjesto izdavanja uvijek isto.

Za vrijeme dok su Turopolje gnjavila medvedgradska gospoda, koja su tamo držala svoje ljude kao vrhov. župane turopoljske, ima dosta slučajeva, da su Turopoljci polazili zagrebački kaptol i ondje činili svoje ugovore (fassiones).[3]

U XVI. vijeku biva nam sve jasnija kancelarija turopoljska. Od tada imamo obilje listina, spisa i zapisnika. Najbolje nam bistre prilike kancelarije zapisnici. U prvom redu su zapisnici suda turopoljskoga, koji počinju god. 1555., i onda zapisnici spravišća turopoljskih, koji počinju god. 1572.

Svezak, u kojem su sadržani ovi zapisnici, pisan je malo ne cijeli do god. 1581. rukom Mateja Slatinskoga i Stjepana Ladomera. Oba nose oznaku »literatus« ili kako to hrvatska pisma vele »pisac«, dakle bili su ljudi pismeni i naobraženi. Slatinski bio je vrsni pravnik te je stekao velike zasluge u obrani prava turopoljskih, pak i Ladomer bio čovjek pravno naobražen. On je za grad Zagreb prepisao sve artikule kraljevine Ugarske od dobe Matije Korvina sve do svog vremena. Od njega pisana dva sveska tih artikula čuvaju se u arkivu grada Zagreba.

Slatinski je pače pisao sam i sve listine što ih je kao župan izdavao. Iza njega sve do početka XVII. vijeka ne znamo, tko je pisao turopoljske spise i listine. Nema ali dvojbe, da je već pod konac XVI. vijeka zavedena u Turopolju služba bilježnika (notarius). Prvi put potpisuje bilježnik turopoljski zapisnik spravišća od godine 1613. 12. septembra.[4] Ime mu nije napisano, ali se čini, da je to bio Andrija Čedneković, koji se god. 1615. izrijekom navodi.[5]

[1] II. 16., 15.
[2] III. 297., 370., 378., 388.
[3] Vidi svezak III.
[4] IV. 799.
[5] IV. 510.

Od tog vremena vodi turopoljsku kancelariju bilježnik do oko polovine XVII. vijeka. Nu već god. 1650. vidimo, da zapisnike koli sudova toli i spravišća potpisuje sam župan. Mnogo ih je po samom županu pisanih i potpisanih.

Desilo se u XVII. vijeku po koji put, da je sam župan ujedno bio i bilježnik, a po tom vodio je on kancelariju. On se redovito birao na glavnom spravišću turopoljskom prigodom obnove glavara.

Regulatorni štatut od godine 1749. u točki 6. odredjuje, da bilježnik (notarius) »na protokolume, pisma i ostale ekspedicije marljivu skrb bude nosil i nje izvršaval«. U točki 10. odredjuje se, da se »signature imaju sve gosponu notariušu u ruke dati, kotere gospon notarius ima navadne expedicije postaviti i u protokolum zapisati«.[1]

Pečat plem. općine Turopolja.

Tu je kako vidimo jasno odredjen djelokrug bilježnika u turopoljskoj kancelariji.

Isprave, što ih izdavase općina turopoljska »universitas nobilium Campi Zagrebinsis (naročito u drugoj polovini XVI. vijeka), pak vrh. župani i župani turopoljski u ime općine, providjene su uvijeke pečatima župana. Ako oba izdaju, providjena je listina sa pečatima obojice, a ako pojedinac, to njegovim pečatom. Taj se pečat zove »sigillum autenticum«, »proprium«, »comitale«, t. j. »pečat vjerodostojni«, »vlastiti«, »županov«. Pod pečatom župana imala se izdavati svaka odredba spravišća. Tako je zaključeno na spravišću g. 1572.[2] Bilo je slučajeva, da je uz županov pečat stavljen i pečat njegovog predšasnika. Tako je god. 1425. stavljen na listinu pečat župana Stjepana Petkova, a uz ovaj i pečat njegova predšasnika župana Pavla Velikoga. Osim toga bivalo je, da je župan pečatao pisma i pečatom svog predšasnika. Tako je god. 1588. pečatao župan Mato Dianković pečatom

[1] IV. 293., 297.
[2] IV. 486.

svog predšasnika župana Benka Arbanasa Benaka, makar da u pismu veli, da to pečata svojim velikim sudbenim pečatom (sub maiori sigillo nostro iudiciali).[1]

Ovako opremljena isprava ili pismo sa pečatom ili potpisom župana smatrana je i izvan Turopolja vjerodostojnom i pravomoćnom. To priznaše godine 1732. 21. novembra i hrvatski stališi i redovi.[2]

Godine 1735. osjetila se potreba općinskog pečata. S razloga, što se na otpravke općinske stavljao do tada privatni pečat županov, bilo se bojati, da bi odatle, iz te porabe raznih pečata mogla nastati kakova šteta i povreda po Turopolje, s toga je zamolila općina turopoljska god. 1735. po svom županu Sigismundu Škrlcu kralja Karla III., da joj podijeli posebni pečat.

U molbi na kralja izrično se navodi, da u glavnom u tom leži pogibelj glede porabe pečata županova, jer ovakovi pečatnjaci dospjevaju u nepozvane ruke, a tako bi mogla zloporabom nastati velika šteta za pruće se stranke, glede kojih se izdavaju sudbene rješitbe. Toj molbi bijaše priložen i nacrt pečata, koji se od prilike ovako opisuje: »Koji pečat prikazuje stari turopoljski kašteo Lukavec zvani, koji se sada zida kao veća tvrdjava, koji je po toliko silnih junaka najme markezu Brandenburškomu, Ivanu Korvinu, Thuzu, Zrinskomu i drugima oružjem i pravom jurišan bio, ali ne osvojen, te je pače i od turske sile ostao nepobjedjen, makar se Hasan paša utaborio u Turopolju i onuda haračio.«[3]

Povodom te molbe upravio je kralj 19. januara godine 1736. pismo na hrvatske stališe i redove, tražeći izvještaj i mnijenje glede sudbenosti plemenite općine turopoljske.[4] To je riješio hrv. sabor u u svojim sjednicama 3. i slijedećih dana septembra god. 1736. izvjestivši kralja, da općina turopoljska vrši sudbenost u svim prijeporima nastalim u općini. Ujedno preporuči kralju molbu općine.[5] Molbu Turopoljaca zagovarao je u Beču i Baltazar Bedeković protonotar hrvatski.

Pristojbu za izdanje povelje i trošak za rezanje pečata primio je grof Aleksandar Patačić od župana Škrlca; pristojbu uručio je kr. ugarskoj kancelariji.[6]

[1] Izvor. u turop. arkivu.
[2] IV. 248.
[3] Acta congreg. regni 1736. Nr. 3. u kralj. zem. arkivu u Zagrebu.
[4] I. 199. Izvori u turopolj. arkivu.
[5] IV. 258.
[6] IV. 260.

Kralj Karlo III. podijeli općini turopoljskoj traženi pečat, te o tom izda u Beču 7. januara god. 1737. povelju, u kojoj je naslikan traženi pečat, odnosno grb turopoljski. Ujedno podijeli pravo porabe crvenoga voska. Podijeljeni pečat, odnosno grb opisuje povelja, a u hrvatskom prijevodu glasi taj opis ovako: »Uspravan modar štit, u kojem se nalazi srebreni toranj, što stoji u Lukavcu prvom mjestu i sjedištu rečene općine, sa kruništem, crvenim krovom, a na šiljku ovoga nataknuto je oklopljeno rame sa golom sabljom. Toranj pako stoji na zelenoj livadi, sa zatvorenim vratima i mostom stavljenim preko grabe, imade četiri okrugla prozora, kroz koja dva gornja vire dva mjedena bojna topa; toranj, opkoljuju dva oružana stražara (satelites) odjeveni u crveno ruho, sa zlatnim pojasom, zlatnim ostrugama i sivim plaštom; u gornjem dijelu štita blistaju se s desna tri šestokrake zlatne zvijezde složene piramidalno, s lijeva pako zlatan mjesec u rastu. Na štitu pako stoji obična okrunjena turnirska kaciga, na kojoj stoji takodjer okrunjen crni orao, držeći u pandžama dvije zastavice, od kojih desna nosi grb kraljevine Hrvatske, a lijeva Slavonije. Rese su s desna zlatno modre, s lijeva pako srebrene i crvene, a oko štita teče napis »Pečat općine plemića Turopolja«.[1]

Ovaj podijeljeni pečat rabi se od tada na svim otpravcima općine kao jedini službeni.

Kolika važnost stavljana je na taj pečat, jasno se vidi iz članka XXVIII. hrvatskoga sabora od g. 1749. poznatog pod imenom »regulacije plem. općine Turopolja«. Tu se u točki 16. veli da »ta pečat nikomu se ne dostoja, da bi s njim pečatil, nego gosponu španu, tomu takaj fašije iliti valaši vekovečni, drugač svoje jakosti i tvrdnosti nemaju, nego kada se pod takovum verovanoga mesta pečatjum i pod imenom veruvanoga mesta s potrebnem i navadnem podpiskom van dadu i ekspeduju . . .« i dalje veli, da takovi otpravci »imaju se vu grad Lukavec donesti i onde s pečatjum občinskum (kotera se vu bolti pri privilegiumih pod več ključi mora čuvati i onde na miru biti) pred napisanem gosponom špano ili kak je vre gore rečeno njega milosti namjestnikom i vekšinom na to pozvanih, koji se imati budu mogli, gospode ašešorov imaju se zapečatiti . . . a pečat po izvršenju takovem ima se nazad vu boltu pod ključe postaviti«.[2]

Pečatnjak rezan je u srebrenoj ploči, pričvršćenoj u gvozdeni držak, koji je udešen, da se može staviti u tiskalo. Ovalan je i mjeri

[1] IV. 261.—265.
[2] IV. 296.—297.

68×61 mm. U njem je izvajan gore opisani turopoljski grb, a obrubljen s kraja debelim člankovitim kolobarom, a među dva crtolika ovalna kolobara teče napis: SIGILLUM COMMUNITATIS NOBILIUM CAMPI TUROPOLYA 1737.

Ovaj se pečatnjak danas rabi samo za svečane otpravke, a čuva se u blagajni u turopoljskom arkivu.

Najstariji pismeni spomenici izdani u turopoljskoj kancelariji jesu listine. Najstarija je takova izdana godine 1333. Ova je na pergameni a na njoj visi županov pečat na zelenoj i žutoj svilenoj vrpci. Slijedeća izvorna jest od godine 1365. takodjer na pergameni sa visećim pečatima, jedan na žutoj a drugi na zelenoj svilenoj vrpci.

Pergamena rabi se u Turopolju isključivo sve do XV. vijeka, a i dalje do u XIX. vijek. Prva na papiru pisana turopoljska listina jest od god. 1402. Na njoj je pečat bio pritisnut na hrptu. Od toga vremena rabi se u Turopolju i papir uz pergamenu, koja ostaje u pretežitoj porabi sve do u XVII. vijek, kada prevladava poraba papira za listine. U XIX. vijeku nestaje porabe pergamene.

Listine pisane na pergameni imadu viseće pečate. One koje izdaje vrhov. župan i župan imadu dva (od svakoga po jedan), a koje izdaje sam vrhov. župan ili sam župan po jedan viseći pečat (izdavatelja).

Listine pisane na papiru nose tečajem XV. vijeka redovito pečate na hrptu, a od XVI. vijeka dalje spoda na donjem rubu.

Pečat viseći utiskivan je u zelenom pečatnom vosku, koji stoji u vošćanoj kutiji. Vrpce su razne boje, jednobojne ili pak svilene višebojne.

Pritisnuti na hrptu pečat pritiskivan je takodjer u zelenom vosku prekrivenim papirom. Dašto kod pretežitog dijela listina otpao je taj papir. Slično nalazimo pečate prikrite papirom na ispravama, gdje je spoda pritisnut pečat.

Otkad je općina dobila svoj vlastiti pečat, stavlja se taj na listine pisane na pergameni obješen o vrpcu, zaklopljen u drvenu kutiju, ili se opet pisanim na papiru pritiskava spoda u crveni vosak prekriven papirom.

Na turopoljskim listinama sve do u polovinu XVI. vijeka nema nikakova potpisa. Prvu potpisanu turopoljsku listinu imamo od godine 1556. a potpisao ju župan Matej Slatinski (Zalatnoky)[1]. Od istoga župana imamo kašnje još nekoliko potpisanih listina. Iza njega

[1] III. 382.—383.

opet malo se koja potpisuje. Tekar u XVII. vijeku postaje potpisivanje skoro redovito.

Razlog tomu, što se turopoljske listine ne potpisuju leži u tom, što u staro vrijeme u opće nije bio običaj potpisivati listine, a od XVI. vijeka dalje, gdje je već potpisivanje bilo običajno, razlog je nepotpisivanju nepismenost izdavača. Kad je pismenost postala općenitijom svojinom, slijedi i potpisivanje. Tako je bilo i drugdje a ne samo u Turopolju.

Sa zapisnicima - protokolima — je inače, svi su pisani na papiru. Najstariji poznati potiče iz god. 1572.[1] Najstariji se ne potpisivahu, a kašnje kako je već gore razloženo, potpisivaše ih bilježnik, kašnje župan ili njegov zamjenik.

[1] Sravni članak o turopoljskim arkivima u ovom djelu.

Nasljedno pravo u Turopolju.

Već u najstarije vrijeme turopoljske prošlosti spominju pisma zemlje »nasljedne« (terrae hereditariae), koje pripadaju pojedinom rodu, pojedinoj porodici i pojedinoj osobi. Kad se takove nasljedne zemlje označivahu, bivalo to po »običajnom pravu kraljevstva« (consuetudinaria lege regni) ili »po običaju kraljevine« (consuetudo regni) itd. Iz svega se vidi, da se već tada postupalo po nekom pravilu, koje je bilo pravni običaj, iz kojega se kašnje razvilo pisano ili uzakonjeno pravo.

Kad se govori o nasljednom dobru, tu se uvijeke razumijeva zemljišni posjed (terra, sessio, possessio nobilitaria), ili kako ga hrvatski spomenici drugdje zovu »plemenšćinom«. Jest dakle onaj slobodni plemićki posjed, koji prelazi po običajnom pravu i kasnijem zakonu od oca na djecu, rodjake, bližnje ili na općinu — tako u Turopolju, a inače po ugar.-hrvat. privatnom pravu na kralja ili krunu, ako nema zakonitog potomstva: nasljednika.

Kakav bijaše nasljedni red u Turopolju t. j. li po običajnom koli uzakonjenom pravu, razložit ćemo u kratkim crtama.

Objektom (predmetom) nasljedstva bio je turopoljski plemićki slobodni posjed (terra, possessio, sessio nobilitaris) i pokretnine, a subljektom plemić Turopoljac, osoba, koja je pravno sposobna i ovlaštena na nasljedstvo.

Najstariji popis običajnih ustanova i slobostina turopoljskih jest od god. 1273., nu taj nema ni spomena o kakovom propisu glede nasljedstva.[1]

Tekar prigodom obnove turopoljskoga bratstva 15. februara god. 1560., prva točka ustanova glasi: ... »da ako bi jedan ili drugi od njih (t. j. Turopoljaca) po odredbi božjega suda, kojeg se migom sve upravlja, umro bez nasljednika, imade imetak pokojnika spasti vječitim pravom na najbližjega njihovog preživjelog brata ili na njegova nasljednika.[2] Izvorni latinski tekst veli, da ima imetak u tom

[1] I. 30. 31..
[2] II. 442.

slučaju spasti »in propinquiorem et proximiorem fratrem eorum supervinentem«. Pod tim »propinquior et proximior frater« ima se razumijevati ne samo rodjeni brat ili bližnji rodjak (bio po krvi ili po svojti), već u opće svaki bližnji mu brat - Turopoljac — jer su Turopoljci tim ugovorom obnove bratstva priznali se braćom kao da su od jednoga roda potekli. Tom ustanovom je ustanovljeno i pravo nasljedstva kćeri, ako nije bilo braće (praefectio).

Taj ugovor obnove turopoljskoga bratstva potvrdi kralj Rudolfo II. u Beču 8. marta 1582., čime te ustanove zadobiše zakonsku moć.[1]

Prema tomu ne može imetak Turopoljca pripasti fisku, (državi), dok god živi samo i jedan Turopoljac.

Ova ustanova nije bila možda kakova nova, nipošto, ta je i prije obnove bratstva živila u Turopolju. Pod nasljednikom razumijevaju se zakonita djeca ili unučad — praunučad itd. — dakle izravno potomstvo muško i žensko. Dakle imetak je prelazio nasljedstvom na sina, odnosno unuka ili praunuka, i to dijelilo se na jednake dijelove prema broju sinova.

Gjuro Josip pl. Josipović,
župan turopoljski god. 1832.—1837.
Uljena slika u »gradu« u Vel. Gorici.

Kći bila je samo tada pozvana na nasljedstvo cijelog imetka roditelja, ako nije imala muške braće (praefectio). Tako je g. 1484. »po običaju kraljevine« baštinila Uršula kći Gjure Egidova iz Kurilovca, žena Pavla iz Vel. Mlake sve »plemenite, nasljedne, kupljene i založne posjede« svoje braće — odnosno oca, jer su njezina braća izginula u turskom ropstvu.[2]

Uz braću baštinila je kći, bez obzira da li je samo jedna ili više njih samo četvrtinu nepokretnog imetka svojih roditelja. Taj dio zvao se je »quarta puellaris, quarta filialis«, četvrtina djevojačka. Ta četvrtina dijelila se medju kćeri. Pravo to zvalo se je

[1] IV. 39.
[2] II. 38.—39.

»pravom četvrtnjačkim«, »ius quartalitium«, a pripale nekretnine »possessiones, terrae quartalitiae«. Oni, koji su takova nasljedstva uživali, zvali su se na tom posjedu »četvrtnjaci«, »quartalitii«.

Pravo na tu »četvrtinu« (quartu) pridržala je kći i onda, ako se udala za neplemića privolom roditelja, braće ili rodjaka. Kći pako, koja se bez te privole udala, gubila je to pravo. Tó naročito naglašuje ustanova, izražena u spomenutoj obnovi turopoljskoga bratstva g. 1560. Ta ustanova glasi: ... »ako bi se kći, sestra ili unuka (nećakinja, bratučeda, sestrična [neptis]) ili rodjaka ili šurjakinja (affinis) istih plemića (Turopoljaca) udala za kog neplemića ili seljaka bez volje i znanja njihova, tad ova ne će moći imati nikakav dio nasljedstva ili kojih mu drago posjedovnih dobara medju njima«.[1]

Tu ustanovu ponovno odobriše Turopoljci 14. maja god. 1701. na svom velikom spravišću u gradu Lukavcu.[2]

Na ovu četvrtinu imali su pravo i zakoniti potomci kćeri, koja ju još dobila nije iza smrti oca, bez obzira jesu li plemićkog oca ili ne, dašto ali samo onda, ako je udaja majke, babe itd. bila privolom učinjena.

Ovo pravo kćeri na četvrtinu bilo je običajno u Turopolju već u davno vrijeme. Kako je rečeno, patrilo je to i kćer, udatu za neplemića ili gradjanina. Tako su Ana, žena Valentina sina Klementova, neplemića, Kata žena Marka sina Ivana sina Lacka iz Velike Mlake, plemića i Margareta te Jelena žene neplemića kćeri Pavla Wrada sina Petra iz Donje Lomnice, primile god. 1415. od svoga brata Petra »voljom i mirno bratski bez ikakove pravde četvrtinu djevojačku« u naravi od svih posjeda oca im Pavla, i to »po običajnom zakonu kraljevine« — jer im ovaj nije hotio dati novčanu otštetu.[3]

Iz ove vijesti vidimo, da se je mogla kći i novcem isplatiti na mjesto da joj se dala četvrtina u naravi.

[1] III. 441.

[2] » . . . ad propositionem . . comitis terrestris erga eandem communitatem factam occasione privilegii illius et indulti s. m. c. r. antefatae communitati benignissime concessi, contra eas nimirum foeminei sexus personas nobiles ignobilibus personis nubentes emanati, in eo nempe sensu, ut tales nobiles personae sine praescitu proximiorum suorum consangvineorum et assensu ac annuentia ignobilibus nuptae eo facto a successione et usurpatione bonorum suorum stabilium cadant et exhaereditentur imposterum, antelati nobiles sponte et benevole unanimi voto consentiunt et idem privilegium seu indultum pro rato et grato acceptant atque ratificant.« . . . Protocollum: Acta polit.-jurid. 1650.–1702., pag. 614. u turop. arkivu.

[3] I. 172.–173.

Da su pako i djeca kćeri, bez obzira što im otac nije bio plemić (nu za cijelo uslijed prethodne dozvole udaje) dobivala četvrtinu, koja je pripadala materi njihovoj, jasno svjedoči činjenica, što su god. 1417. Križan sin neplemića Ivčeca i Magde kćeri plemenitog Vrbana iz Mraclina i Blaž Vernječ sin neplemića Nikole Mnsića i Jelke kćeri rečenog Vrbana dobili četvrtinu djevojačku svojih majka, koja im je »po običajnom pravu kraljevstva kao neplemićima« pripadala. Taj dio njihovih majka uručen im je po pristavima zupana turopoljskoga »kao pravim plemićima«.[1]

Po istom naslovu dobio Vid sin Andrije god. 1384. od Antuna sina Abramova »četvrtinu djevojačku« (quarta filialis) u Rakitovcu i kod Sv. Kate.[2]

Ovakovih primjera ima veoma mnogo.

Nije li pako bilo potomstva, a niti bližnjih rodjaka, pripao je imetak općini. Kako se je pako imovina dijelila, raspravljat će se u posebnom poglavlju.

Kakovo su pravo nezakonita djeca imala u Turopolju na imovinu roditelja, najjasnije ćemo razabrati, ako priopćimo jednu parnicu o takovom nasljedstvu.

Godine 1524. provališe Turci u Turopolje, koje su mačem i ognjem strašno poharali. U to doba živio je u Velikoj Mlaki Matej pl. Mudić sin Tome sa svojom ženom sretno i zadovoljno, ali nije s njom imao od srca poroda. Zajedno s njime u istom domu zivila su i njegova dva brata Petar i Ivan, koji potonji imao dva sina Mihalja i Tomaša. Nesreća htjede, da su Turci sa ostalim mnogim kršćanskim robljem sobom odveli i ženu Mateja Mudića. O njoj kašnje nije bilo više ni traga ni glasa. Matej Mudić ostade tako samac u svom domu uz oca i braću. Pošto nije imao nade, da će mu se žena povratiti iz turskoga ropstva, odluči uzeti drugu ženu. Sa znanjem i dozvolom oca i braće svoje pošalje on prosce: Luku Mudića, svoga brata Ivana, Bartola Vagića i Mihalja Krupića u Bukovčak, da zaprose za nj djevojku Katarinu iz porodice Smolkovića. Prosci ovi dodjoše u Bukovčak, gdje su u roditelja Kate i njezine braće zatrazili ruku njezinu za Mateja Mudića. Prosci budu primljeni i djevojka obećana Mateju Mudiću, ali uz uvjet, da ju nakon izminuća sedam godina, računano od vremena zarobljenja njegove žene, imade crkveno vjenčati. Do skora obaviše zaručnici sve formalnosti sklapanja braka — izim crkvene posvete. Zadaše si pred

[1] I. 174. 175.
[2] I. 106.—107.

svjedocima i rodjacima tvrdu vjeru, izmijeniše prstene i slaviše pir. Kad su ali pokusali doći u crkvu, da ih zupnik vjenča, bude im to uskraćeno, jer se nije znalo, što se je dogodilo sa prvom njegovom ženom. Ovako neke ruke civilno vjenčani par dodje u Veliku Mlaku, gdje je kao u zakonitom braku živio u zajednici sa ocem i braćom. Kašnje ali, kad je izminulo sedam godina, opomenuše Mateja gorespomenuti njegovi prosci, da se crkveno vjenča, nu to on ne učini.

Sa Katarinom rodio Matej sinove Nikolu, Krsta, Martina, Jurja, Petra i Benka, koji su u svom djedovskom domu držani baš kao zakonita djeca.

Minuše godine, ova djeca odrastoše, a otac i majka umriješe im. Ostadoše tako uz svog strica Petra i stričeviće Mihalja i Tomu, Nije nam poznato, što ih je sklonulo na to, da su odlučili od rodne se kuće odijeliti. Uzeše si zastupnika, zagrebačkog gradjanina Mihalja Barberija, koji je god. 1556. pred zupanom turopoljskim Matejom Slatinskim (Zalatnoky) podigao parnicu na odijeljenje, tražeći za svoje štićenike dio od djedovine njihove koli u Velikoj Mlaki, toli u Kurilovcu i drugdje. Protivnika zastupaše Stjepan Dianković iz Rakarja, koji odlučno izjavi, da ih ne patri ni kakav dio posjeda, jer da su nezakonita djeca Mateja Mudića. Tom prilikom saslušano je u prilog tužitelja 12 svjedoka. Bijahu to Luka Mudić, Mihalj Krupić, Mihalj Lacković, Ivan Darović, Grgur Lacković, Pavao Krupić, Stjepan Krupić, Pavao Mudić, Elizabeta udova Bartola Vagića te Gjuro i Fabijan Smolković, braća njihove majke. Ovi ocrtaše točno, kako je njihova majka isprošena i kako je sklopljen taj necrkveni brak. Tu je i dokazano, da Matej Mudić sa majkom njihovom »nije živio kao priležnicom ili kakovom raspuštenom ženom tajno, već javno, pošto je pred poštenim ljudima položena bračna prisega i obdržavani obredi braka i da je sa znanjem i voljom oca i braće doveo ženu u kuću, rodio s njom tu djecu i odgojio ih«.

Turopoljski sud, u kojem bijahu zastupani kanonici zagrebački, plemići kraljevstva i turopoljski prisjednici, primio je do znanja, da je Matej Mudić »dosta pristojnim zarukama« uzeo k sebi majku tužitelja, ali pošto vez nije taj bio posvećen po crkvi, da ta njegova djeca — tužitelji — nemaju prava na posjede svoga oca, strica i stričevića. Jedino imadu, odredjuje sud, pravo na jednaki dio sa svojim stričevićima i stricem na onaj nepokretni imetak, što ga otac njihov živući sa braćom i ocem svojim u zajednici stekao zajedno s njima putem kupa ili zaloga, a tako i na pokretni, dakle na sve, što je stečeno u zajednici od onoga časa, kad se Matej oženio

sa Katarinom Smolkovićevom i tako stupio iz očinske vlasti. Pod pokretnim imetkom imalo se razumijevati: novac, srebro, zlato, blago, stoka, kuće i zgrade, žitak i svakovrsni živež. Od kupljenih dobara imala im pripasti i izlučit se plemeniti dvor (curia nobilitaris — dvorno mjesto). Protiv ove presude nije bio dozvoljen utok.[1]

U ovoj presudi važno je i to, što se tužitelji, prem nijesu rodjeni u crkvenom posvećenom braku, nazivlju »plemićima«, a ujedno dobivaju i plemeniti posjed: dvorno mjesto (curiam nobilarem).

Ovdje vidimo, da su uvažene »zaruke«, što je nezakonitoj djeci utvrdilo nasljedno pravo na nekretnine. Da li je bilo u Turopolju sličnih primjera dalje, ne znamo.

Inače ali nijesu nezakonita djeca imala pravo na imetak svog oca — već jedino na imetak majke. Stekavši takav nepokretni imetak, stekli su i s ovim skopčana prava u plem. općini turopoljskoj.

Posinjenje i pobraćenje.

Po starom ugarsko-hrvatskom privatnom pravu razumijeva se pod »adopciom« toli posinjenje koli pobraćenje (adoptio filialis, contractus mutuae fraternalis adoptionis), to je dvostrani pravni posao, kojim se osoba njezinom voljom prima za sina, kćer ili brata, i time joj se podaju sva prava, koja u obitelji uživa, sin, kći ili brat u pogledu imovine onoga, koji adoptira.

U Turopolju nalazimo oba slučaja adopcije, ali i takovo pobraćenje, kojim se prava podijeljuju samo pobraćenomu, dakle pobraćenje, koje ne bijaše uzajamno.

Najstariji slučaj adopcije u Turopolju, kojom se prima strana osoba u porodicu, nalazimo godine 1391. Tad su pred zagrebačkim kaptolom Pavao sin Andrije i Ladislav sin Valenta iz Donje Lomnice primili Gjuru i Dioniza sinove Petra i Luku sina Antuna, sina rečenoga Petra za svoje bližnje i svoju braću (in proximos et in fratres), sa nakanom, da ih učine dionicima svojih posjeda u Donjoj Lomnici, najme selišta ili funduša, na kojem je njihov otac Petar živio, i polovine oranice Podorešja, te nekih livada i šuma. To dadoše njima i njihovom potomstvu, ali uz uvjet, da, ako bi ikad rečeni Gjuro, Dioniz i Luka ili njihovo potomstvo sa Pavlom i Ladislavom ili njihovim potomstvom zametnuli radi diobe posjeda kakovu kavgu, i od tuda bi Pavlu ili Ladislavu bila prouzročena smrt ili umorstvo,

[1] III. 382.—387.

to u tom slučaju gube Gjuro, Dioniz i Luka i njihovo potomstvo rečene posjede, iz kojih se imadu istjerati.[1]

God. opet 1425. primio je župan turopoljski Stjepan sin Petkov s Tomom sinom Stanetićevim iz Lukavca, Filipom sinom Petra i Benkom sinom Gjure, Benkom sinom Nikole i Vrbanom nekoč županom sinom Mateja iz Lomnice »za pravog i zakonitog pobratima, suplemenoga i sudiobnoga brata i nasljednika« (in fratrem eorum verum et legitimum, adoptivum, generacionalem atque condivisionalem necnon successorem . . .) Pavla Velikoga sina Nikole iz Lomnice, praoca potonje uvažene turopoljske porodice Kiševića, koji je svojim adoptantima učinio prevelike usluge. Tim pobraćenjem dobio je Pavao Veliki i njegovo potomstvo četvrtinu svijuh dobara župana Stjepana i njegovih spomenutih drugova, uz opasku, da preživi li jedna stranka ili njezino potomstvo drugu stranku i njezino potomstvo, to preživjela baštini imetak domrvše: Pavao Veliki preostale tri četvrtine župana Stjepana i njegovih drugova, ili župan Stjepan i njegovi drugovi danu Pavlu četvrtinu. Ujedno obrekoše zamjeničnu obranu glede svojih posjeda. Taj ugovor sklopljen je pred turopoljskim županom i kaštelanom medvedgradskim Baltazarom.[2]

God. 1508. pobratiše Kirin Gurgić i majka mu Agneza iz Lukavca Grgura Videnovića (in fratrem adoptivum acceptarunt) te mu dadoše polovinu svojih posjeda, sve to p r i v o l e n j e m b a š t i n i k a, s u s j e d a i b l i z n j i h s v o j i h (ex annuentia et admissione omnium heredum ipsius Kyrini, et vicinorum, propinquorum quam eciam remotorum . . .)[3]

Jelena Goclević iz Kurilovca, udova Tome Bežaja, ostavši bez djece, stara i slaba, posini pred zagrebačkim kaptolom, Mateja Slatinskoga (Zalatnokija) (in filium heredemque et successorem suum adoptasset), te mu dade mjesto zapuštene kurije u Kurilovcu, te svoje posjede u Kurilovcu, Trnovcu, Gorici i Vrbancu. Za to opet obeća Slatinski i brat mu Pavao, da će Goclevićku kao svoju majku štovati, odijevati i do smrti uzdržavati.[4]

Godine 1559. desio se je veoma zanimljiv slučaj pobraćenja. Šimun Mudić iz Kurilovca navalio je na plemićki dvor Pavla Pavka iz Donje Lomnice. Radi toga je bio po banu Petru Erdödu osuđen na smrt i gubitak imanja, a od podbana Ambroza Gregori-

[1] I. 128. 129.
[2] I. 196.–199.
[3] II. 253.–254.
[4] III. 69.–71.

janca uhvaćen i tužitelju izručen, da pretrpi kazan. Pavao Pavko se smiluje i Mudiću, oprosti mu smrt i daruje život, a uz to primivši oštetu od samo 30 talira, pobrati ga (in fratrem adoptivum acceptasset).[1]

God. 1572. pobratiše Stjepan, Kirin, Ivan i drugi Stjepan te Šimun Grdenić iz Jerebića svoga šogora Stjepana st. Grdenića, neplemića Mihalja Valunića suca kravarskoga i njegovo zakonito potomstvo, davši im pravo na sve svoje posjede u zagrebačkoj županiji, te ih kao svoju braću stavi u posjed svih svojih prava i posjeda — ali samo zajedničkih, koje može on i njegovo potomstvo »poput ostale plemenite braće njihove naslovom plemićkim uživati.« Dadoše i dvorno mjesto za plemićku kuriju. To je sve učinjeno pred županom turopoljskim Matejom Slatinskim.[2]

Stjepan pl. Josipović,
župan turopoljski god. 1852.—1893.
Slika J. Weingärtnera g. 1887. u dvorani
turop. »grada« u Vel. Gorici.

God. 1572. posinila je Ursula udova Valentina Trupca iz Vukomerića Pavla Stanka Matekovića iz Bijele Stijene, davši mu vinograd i kuću tamo u vukomerićkim goricama. Mateković je pomajci svojoj obećao, da će ju dostojno uzdržavati. Ovo posinjenje obavljeno je takodjer pred županom Slatinskim.[3]

God. 1581. pobratio je pred zagrebačkim kaptolom Andrija Križanić iz Mraclina neplemića Šimuna kovača Modruščaka iz Pustika u Kravarskom, davši mu polovinu svoje plem. kurije i posjeda u Mraclinu, ali uz uvjet, da dok on živi ne može Šimun traziti diobu tih posjeda, već ima s njime u slozi živiti. Bude li Andrija imao djece, to i u tom slučaju iza smrti njegove ima Šimun pravo na polovinu dobara.[4]

[1] III. 426.—427.
[2] IV. 25.—25.
[3] IV. 28.
[4] IV. 36

Iz razloženoga razabiremo, da je u najstarije vrijeme obavljano primanje u turopoljsko bratstvo tako, da je koji god predstavnik porodice primio nekoga kao sina ili brata, te ga tim činom učinio dionikom svoga imetka u cjelosti ili u odredjenom dijelu, i svih prava, koja su bila skopčana s tim dijelom, jer je redovito ovakovo pobraćenje utvrdjeno sporazumkom rodjaka i bližnjih te obavljano pred županom ili kaptolom.

U prvom redu dobivao je takav pobratim ili posinak takodjer i prava na imovinu, koja bijaše zajedničkom dotičnoj zajednici obitelji. To je uslijedilo po odobrenju rodjaka i susjeda, a kao posjednik tog dijela i prava imao je i neka prava na užitak zajedničke imovine cijele plemenite općine turopoljske, bar u onom dijelu, koji je pripadao djelu, na koji je posinjen ili pobraćen.

Inače je bilo sa pravima onoga, kojega je cijela turopoljska općina primila u bratstvo.

Prvo takovo pobraćenje učinila je općina turopoljska — u koliko to iz listina doznajemo — pred zagrebačkim kaptolom, primivši Mateja Slatinskoga (Zalatnoka) i njegovu djecu te brata u svoje bratstvo god. 1553. i 1556. To pobraćenje učinjeno je za cijelo pred zagrebačkim kaptolom s toga, da bude i prema van što utvrdjenije, jer je kaptol vršio onu službu u tom kao primjerice danas javni bilježnik, što su tada zvali »vjerodostojnim mjestom« (locus credibilis). Takovo po cijeloj općini učinjeno pobraćenje bilo je s pravnoga gledišta daleko zamašnije od onoga učinjena sa strane pojedinca. Time je u bratstvo primljeni primao sva kolika prava i dužnosti rodjenoga plemića Turopoljca.

Da se pako ono bratstvo, što je kroz vijekove tako usko vezalo Turopoljce, još većma učvrsti i obnovi, sklopiše svi Turopoljci po svojim zastupnicima pred zagrebačkim kaptolom 15. februara god. 1560. ugovor, kojim se u prvom redu »za uvjeke uzajamno i zamjenično i medjusobno primaju ponovno za braću pobraćenu i djelbenu, kao da od jedne košnice ili predja i roda potiču.[1]

Taj ugovor, sklopljen pred kaptolom, dao je temelj novomu načinu pobraćivanja, najme, da se je primanje u bratstvo od tada obavljalo neposredno pred samom općinom sakupljenom na njezinom sravišću. Tako je već g. 1569. primila općina Alapiće u svoje bratstvo. Od tada nemamo primjera, da bi se to primanje obavljalo pred kaptolom ili drugom kojom oblasti.

Da se ovakovo primanje u bratstvo cijele općine pravovaljano

[1] III. 442.

učiniti moglo, trebalo je jednoglasnosti sve turopoljske braće. Tako tumačimo onaj krnji zaključak turopoljskoga spravišća od 6. februara god. 1572., gdje se odredjuje, da se pisma o adopciji (pobraćivanju) i obveznice učinjene po općini u svemu i po svoj otsutnoj braći odobriti imadu.[1]

Ustanovu glede uzajamnog pobraćenja od god. 1560. potvrdio je 8. marta god. 1582. kralj Rudolfo II., čime je ova stekla neoborivu sankciju.[2]

Pobraćenje učinjeno sa strane cijele općine turopoljske nesto je redje, jer se tim pravnim činom daleko šira prava davahu pobraćenomu.

Navest ćemo nekoliko takovih pobraćenja.

25. aprila god. 1553. dodjoše zastupnici cijele plem. općine turopoljske pred zagrebački kaptol, gdje su očitovali, da primaju Mateja Slatinskoga (Zalatnoka) za svoga pravoga i zakonitoga brata plemenskoga i dijelbenoga (generationalemque et condivisionalem) za prevelike usluge i dobročinstva, što im je on iskazao u njihovoj prevelikoj nevolji braneći njihova prava. Tom prilikom izjaviše takodjer, da daruju njemu i njegovoj djeci Jurju, Ani i Margareti i svem potomstvu njihovom jedno pusto dvorno mjesto (locum desertum curie nobilitaris) u Kobiliću sa svim pripadnostima i pravima, što bijaše nekoč svojina Blaža Jakopčića, ali je smrću njegovom pripalo općini, jer je umro bez potomstva.[3]

10. maja god. 1556. opet je općina turopoljska po svojim izaslanicima pred istim kaptolom ponovno izjavila, da prima Mateja Slatinskoga i njegovo potomstvo u svoje bratstvo, te mu darovala mjesto, na kojem je stajala porušena utvrda Lukavec sa opkopima njezinim i jednim mlinom na istim opkopima. K tomu još jedno kmetsko selište, na kojem je živio kmet Stjepan Novak, i šumu Živice, koja stajaše tik tog selišta. Osim toga mu dadoše još osam kmetskih selišta: četiri u Trnovcu a četiri u Gor. Lekeniku, oko 20 rali oranice u Novgarima i sjenokoše na 40 plasnica sijena. Sve to sa svim pripadnostima i pravima.[4]

22. novembra god. 1569. primila je općina turopoljska na svom spravišću u Gorici u svoje bratstvo Gašpara, Stjepana i Nikolu Alapića Veliko-Kalničkoga, davši im pravo, da mogu svoje krmke — a ne svojih kmetova, — što ih goje u Vukovini, tjerati u žir u općinsku

[1] IV. 486.
[2] IV. 39.
[3] III. 313.—316.
[4] III. 378.--382.

šumu, i da mogu za gorivo sjeći nerodno stabalje, dočim hoće li imati drvlje za gradnju, imadu to javiti županu, koji će o tom obavijestiti općinu.

Nu to pobratimstvo nije dugo potrajalo, Alapići se nijesu ponijeli kao pobratimi turopoljski, već su im počeli nanašati razna nasilja, otimajući zemlje i navaljujući na neke Turopoljce. Za to je općina turopoljska već iste godine 21. decembra to pobratimstvo razvrgla, i proglasila Alapiće lišenima svih prava, koja bi po tom mogli imati.[1]

Slijedeće god. 1570. 20. februara primiše Turopoljci na svom spravišću u Maloj Gorici u svoje bratstvo grofa Gjuru Draškovića biskupa zagrebačkoga i po njemu Gašpara Draškovića, te sinove njegove, Ivana, Petra i Gjuru kao i sve njihovo potomstvo, podijelivši im pravo uživanja svih zajedničkih općinskih dobara.[2]

13. decembra godine 1656. opet je primila turopoljska općina na svom spraviću u bratstvo Stjepana Škrlca, koji je položio bratimsku prisegu.[3]

13. oktobra god. 1703. adoptirala je općina u bratstvo protonotara hrvatskoga Jurja Plemića.[4]

Kako je cijela plemenita općina turopoljska mogla nekog po bratiti, tako je mogla i pojedina sučija, primati u svoju zajednicu. Godine 1455. primili su svikoliki plemići iz Dubranca (generationis Dubranychy) pred vrh. županom turopoljskim Ulrikom Kostibolom i županom Ivanom Jagnićem u svoje bratstvo (in fratrem eorum generationalem : . . in sororem eorum similiter generationalem) plemenitog Benka iz Kraljevca, suca vladanja grada Medvedgrada i ženu mu Elisabetu kćer Tome Vrama sina Nikole sina Ivše iz Dubranca, te im dadose jedno selište u Dubrancu i posjede, što je nekoć držao Toma Vram.[5]

Sučija Pleso-Ilovinjak-Rakarje primila je 22. febrara god. 1691. u svoju zajednicu gospodju Katu Juranić udovu Ivana Cara poslije Nikole Fabijanića i napokon Martina Severa, sa njezinim sinom Franjom. Dala joj slobodu užitka šume, sječu drva, pašu za krmke i kod svake godišnje diobe pol hrasta. Kao »statutaciju« dala je ista gospodja sucu i sučiji 2 i pol vjedra vina, 8 funti govedine, puno peć kruha, par kopuna, par kokoši, 5 funti slanine i 2 suhe lopatice (sušeno meso).[6]

[1] IV. 17–19.
[2] IV. 19.
[3] IV. 141., 543.
[4] Congregationalia god. 1703. u turop. arkivu.
[5] I. 349.—351.
[6] Bresztyensky: Zapisnici plem. sudčije Pleso-Rakarje, str. 16.

Godine 1725. pobratila je sučija dubranečka Stanka i Mihalja Trpuca.[1]

Po sučiji pobraćeni, dakle primljen u zajednicu, postao je dionikom uživanja zajedničke imovine odnosne sučije, a prema dijelu dvornoga mjesta, koje je stekao, takodjer i dijela u uživanju zajedničke imovine plem. općine turopoljske.

Pobraćivanje u Turopolju prestalo je negdje u drugoj polovini XVIII. vijeka, kad je ovo neke ruke zamijenilo sticanje dvornoga mjesta izričnom voljom općine ili je to općina mučke odobrila.

Diobne ustanove u Turopolju.

U posebnom poglavlju ovoga djela[2] istaknuto je, kako nekretnina iza smrti očeve prelazila na djecu, i što su dobivali sinovi, što opet kćeri. Sinovi su djelili nekretnine u jednake dijelove, dok su kćeri dobivale četvrtinu u naravi.

Za diobu plaćale se neke pristojbe županu, izaslanicima i pisaru. Pošto su te diobne ustanove u glavnom bile običajne, to je god. 1770. ove popisao prisjednik Ivan Plepelić po kazivanju Janka Arbanasa, koji je kroz mnogo godina bio općinski sluga i fiškuš, te je sve to dobro poznavao. Taj popis glasi:

1770. 28-va Martii in Pleszo. Knez Janko Arbanasz, koj je ta vnogo let bil občinski sluga i fiškuš, povedal je zbog vupućenja oficerov, kakova je navada bila od starine vu Turovom Polju.

1-mo. Kada se brati dele navada je, da g. špan ide na del k oni hiži, koji se budu delile, i da se da terminus 15. dan, za koji trud g. špana ide vol pervi pod najbolšem; stanje pako i marha moraju se preceniti po rodbinski, obed pako i drugi stroški moraju biti skupni od vse hise.

2-do. Kada se sestre del vzimlju od bratov, ali bratićev ili stričićev, ali vzimlje jedna sestra ali 5, 6, ili više, tuliko mora sama jedna dati, kuliko i vnogo sester i vu takovom delu; terminus postavlja se vu hisi g. komeša, same pako stranke, koje del vzimlju moraju vse stroške podnesti; od vsega ide 6 dukat.

3-tio. Kada koja ženska glava sama prez brata ostane od svojega otca i prosi od drugeh bratinskoga dela, onda takaj ide vol gospodina špana iliti komeša, i strošak hižni.

4-to. I tak vu takovom bratinskom delu takova ženska glava ima takaj del vu marhe, svinjah, stanju i vu vsem pohištvu i gibućem.

[1] Acta congreg. gen. a. 1725. u turop. arkivu

[2] Vidi: Nasljedno pravo u Turopolju.

5-to. Dugi starinski ako su penezni, moraju se po vseh delneh strankah podnesti; ako su pako žitni moraju suportovati vse on stranke (na glave, aliti peršone računajuć), koje su pomogle posudjenoga žitka, potrošiti. Del pako vu vinu ide na koseve iliti persone, koje su pomogle vu tersju delati, kakti i žitek.

6-to. Koje se goder stranke ingeruju vu delni sud ali stričićne ali sestrične ali tece, vsaka takova persona mora dati dukat ali muška ali ženska persona.

7-mo. Od suda pako nikaj više neide komeša, nego spomenuti vol ali dukati, nego dijaku mora se trud zeseb platiti, i sudi se daju van pod pečatjom španovum, nei pako velikum občinskum.

8-vo. Brati takaj moraju sestram, vsaki sestri dati haljin, to jest suknju, i telicu; ali mesto halje for. 1 gr. 5, i mesto telice for. 1 gr. 5

9-no. Ako je koj pastir, koj svinje pase, za ženitbu, navada je da se njemu prasac, koji zvan dela, koj je med strankami, da.

10-o. Exmišuša ide for. 1 gr. 5 na dan, to jest ašešora ali viceašešora, slugi pako občinskomu iliti prisežniku vsaka stranka, koja dela prosi, mora dati gr. 5 na dan; kada se pako brati dele ali žena koja bratinski del vzimlje, tak ide občinskoga prasec dva lete star, od žitka pako gotovoga, ako se ne mogu pogoditi, i občinski je del; občinski ima deseti vagan od vsega žitka.

11-mo. Kada je del, kada je pšenica, herž i jačmen posejan, ali se mora na sloge podeliti, ali pako skupa požeti i na snope podeliti.

12-mo. Ženski spol, mesto dvornoga mesta mora se van vu najbolšeh zemljah kontentirati, et quidem, ako je jeden brat jedna sestra, najprede se mora dvorno mesto premeriti i kuliko je goder dvornoga mesta vsega, tuliko se mora dati dobre zemlje skupne vu polju i kaj od onud ostaje, ono jednako dele; ako su pako postavemo 3 brati, 3 sestre, tak dvorno mesto mora se prede premeriti na troje i kuliko jedna strana trejta dvornoga mesta čini, tuliko vsakoj sestri mora se dati vane iz zvanskeh bolšeh zemelj, i kad se tak za dvorno mesto namire, onda druge zemlje med sobum dele.

Per me Ioannem Plepelich,
U. N. C. T. assessorem m. p.[1]

Prema tomu imamo u Turopolju u glavnom dvije vrsti diobe b r a t i n s k u i s e s t r i n s k u. Bratinska dioba, t. j. koja se temelji na

[1] Izvornik u kr. zemalj. arkivu medju turopoljskim pismima. Ovaj zanimljivi spis, priopćio sam ovdje s toga u cijelosti, jer je izostao u zbirci »Povjesnih spomenika Turopolja«.

pravu sinova na zemlju pokojnog oca, opet je dvovrsna, prema tomu da li se traži za brata ili opet za kćer pokojnog brata.

Bratinska dioba imala se provesti na licu mjesta u dvoru onih koji se dijele, dočim se sestrinska imala provesti na mjestu, gdje se obično obdržavaše turopoljski sud. Kod bratinske diobe imao je onaj, koji se hoće dijeliti dokazati svoje pravo rodoslovljem i drugim potrebnim dokazalima. Po tome se prosudjivalo, koji mu dio pripada. Kad je to provedeno, biva najprije zaprisegnut kuće gospodar, da sve istinito očituje i ništa ne zataji. Ispita se tada stanje imetka, je li zadužen ili nije. Tad se zaprisegnu svjedoci obih stranaka, koji procijene po-

Turopoljski veliki mužar, koji je pucao samo prigodom inštalacije župana. U turopoljskom »gradu« u Vel. Gorici.

kretninu, koja se nalazi u zgradama, marvu i sve ostalo. U cijeni se imadu procjenitelji obih stranaka složiti, i procjena ima se dostaviti županu, koji tada pokretninu medju stranke prema procjeni podijeli. Najmladji brat ima pravo prvi da bira svoj dio, i tako po dobi sve stariji. Što si odabere zaračuna mu se u dio po procijenjenoj vrijednosti. Prema toj procjenbenoj vrijednosti poravnaju se svi dijelovi. Iza toga će župan dvorno mjesto (fundus curialis) medju braću podijeliti, nu tako, da onaj, koji dobije kuću, ostaje mu i dio dvornoga mjesta, na kojem stoji kuća.

Dioba ostalih nekretnina opet bivala ovako. Župan je odredio jednog prisjednika još s jednim prisežnikom iz Polja ili Vrhovlja koje

*

sa sucem i prisežnikom sučije, u kojoj dioba biva, izašiljao da provedu tu diobu nekretnina.

Traži li pako dio kći brata ili sestra, to ova ne dobiva dijela u naravi u pokretninama, već vrijednost ovog svog dijela u novcu, a dio, koji bi joj pripadao od dvornoga mjesta ne dobiva, već na mjesto ovoga dobiva kao ekvivalenat drugo zemljište (ne dvorno), ali koje si sama odabere. To se onda izluči i njoj uruči.[1]

O diobama vodio se je uvijek zapisnik, koji je pohranjivan u turopoljski arkiv. Tako je tamo nastala obilna zbirka »diobnih spisa« (acta divisionalia), koja nam pruža lijepi materijal za geneologijska istraživanja.

Dijeljenje plem. posjeda bilo je neograničeno, pak stoga su mnogi nekoč veliki posjedi pocjepani na mnoštvo dijelova. Time dakako znatno su (prema dijelu) umanjena ovlaštenička prava pojedinog vlasnika ovakovoga dijela.

Držim, da je ovdje na mjestu, da istaknem još slijedeće. Plemići Turopoljci, kao i ostali Hrvati živili su od pamtivijeka u zadruzi. Na glasu su bile turopolj. plemićke zadruge: U Plesu zadruga Terbić, koja je svojedobno imala najveću kuću i najveće gospodarske zgrade u Turopolju. Zadruga Galeković u Mraclinu bila je na glasu sve do najnovijeg vremena zbog svinjogojstva. 300—400 svinja bilo je godimice u njezinim kocima. Zadruga Leder u Kurilovcu imala je vazda najljepše svinje u Turopolju, upravo posebne vrsti, poznate kod svinjogojaca pod imenom »Lederove plešine«. Selo Donja Lomnica još je i danas kao nekoč najbogatije u cijelom Turopolju, jer je do danas zadružni život uzdržan. Od vajkada napredovaše tamo uspješno marvogojstvo, te je u tom pogledu prednjačilo na daleko i široko. Najljepše volove othranjivaše zadruga Trumbetaša. S toga ima ona još i danas najveći novčani kapital. Zadruga Lacković u Vel. Mlaki gojila je nekoč u velikom broju same crne ovce. Od vune pravili su tamo sukno za zobune, koji su trajali 20—30 godina.

U Vrhovlju turopoljskom još su danas Harmanovići u Vukomeriću i Cerovski u Bukovčaku na glasu vinogradari i stočari. Zadruga Cerovski znala je u svojim podrumima držati do 1000 vjedara vina, što osebujnoga, što opet zadružnoga

Nesretno dijeljenje zadruga, vuče sobom vrlo loše posljedice, nestašicu potrebne zemlje i priroda, a po tom bijedu i siromaštvo.

[1] Tako razlaže diobne ustanove u Turopolju Juraj Josipović u svom djelcu: „Synoptica deductio exhibens primaevum ac modernum universitatis nobilium Campi Turopolia statum«. Štampano u Zagrebu 1833.

Time dakako se dijeli i »juš«, od kojeg danas mnogim podijeljenima dopada tek neznatni dio svakoga.

Za željeti je, da se one beskonačne diobe obustave, jer to je jedini uvjet obezbjedjenom opstanku naših turopoljskih plemića.

Zemljišni posjed.

Staro ono hrvatsko pleme, što je naselilo današnje Turopolje, za cijelo je podijelilo zemlje medju svoje porodice. Ono zemljište, na koje se je spustila koja porodica i mogla ga obradjivati, bilo je njezinom svojinom. Tako su postale svojinom pojedine porodice oranice, koje je mogla zasijati, te livade i krčevine, u koliko ih s vremenom za svoju potrebu priredište. Nema sumnje, da su i neki dijelovi šuma odmah prešli u svojinu pojedine porodice. Nu velike šume i prostrani pašnjaci ostali su zajedničkim dobrom cijeloga plemena. To zajedničko dobro još i danas postoji.

Prema tomu već u najdavnije vrijeme prošlosti Turopolja luči se zajednički općinski posjed od onoga posebnoga — osebujnoga posjeda pojedinih porodica.

Taj općinski posjed opet rekbi, već se u staro doba lučio u zajednički posjed cijele općine i posjed, koji bijaše zajednički pojedinom rodu, iz kojega se razviše sela i sučije. Tako je još i danas.

U prvom redu su zajednički posjed cijele općine turopoljske neke šume, tako Veliki lug, Kozjak, Jesenje itd.

Pravo na taj posjed temelje Turopoljci lih na starom plemenskom pravu, a ne na kakovoj kraljevskoj darovnici. Već god. 1249. dosudjuje im ban Stjepan veliku šumu na temelju njihovoga plemenskoga prava (nomine iuris ipsorum).[1] Dakle tu im i državna vlast priznaje njihovo plemensko pravo. Da je tomu bilo drugačije, to bi bio ban sigurno istaknuo, kako je to redovito bivalo glede posjeda, što ga je tko držao drugim kakovim naslovom, n. pr. zemlje darovane (ex collatione, donatione regia).

Ovu banovu ispravu potvrdiše kasnije mnogi kraljevi, čime je još više utvrdjeno staro plemensko pravo Turopoljaca na ove šume. Ovo pravo cijele općine na ove šume vazda je i od općine turopoljske i od državne vlasti poštivano pak i još to danas vrijedi.

Sa zajedničkim nekretninama cijele plem. općine mogla je samo cijela općina na svom spravišću raspolagati; a tako i sučije sa svojom

[1] I. 7. Vidi pobliže u članku o turopoljskim šumama u ovom djelu.

zasebnom nekretninom. Ima primjera, da je plemenita općina darovala zaslužnim muževima zemlje, šume i livade, što se ali vazda dogadjalo jednodušnom voljom cijele općine.

Sa posebnim posjedom pojedinih obitelji i osoba bilo je drugačije. Već najstarija turopoljska pisma ističu ovaj osebujni posjed pojedinaca. To su zemlje »plemenite«, zemlje »djedovske«, zemlje »vlastite«, zemlje »baštinske«.

Svaka raspoložba s nekretninom obavljala se je redovito pred županom turopoljskim, a katšto i pred kaptolom kao vjerodostojnim mjestom. Prodaja, zalaganje, zamjena, sve to je valjalo, da bude pravovaljano učinjeno, sklopljeno pred spomenutim oblastima. Kod toga sudjelovaše u najstarije vrijeme poruci (fideiussores). Tako god. 1228. kod prodaje nekih zemalja u Odri spominju se poruci prodaje Petar Kuzmin, Jaroslav Budona, Dačin, Koso, Berivoj i dva tributara Martin i Toma bilot.[1]

Stara hrvatska uredba plemenska, da su na zemljište prodavača, zalagača ili zamijenjivaoca imala i braća, bliži rodjaci, susjedi i medjaši, neko pravo, opaža se već u starije doba i u Turopolju. Prije nego li je obavljen takav pravni posao, odredjene su stanovite osobe, po županu, t. z. vjerodostojni ljudi (iobagiones • fidedigni), koji su dobili od župana njegov pečat, a to kao iskaznicu svoje službe, te su s ovim pošli do svih rodjaka, braće, susjeda i medjaša onoga, koji je nakanio svoju zemlju otudjiti. Ovi su ih pozvali, hoće li tu zemlju za sebe kupiti ili primiti u zalog. Taj postupak zvao se je, kako to zove glagolska bilješka od g. 1422. »ponuda«, a latinske isprave zovu to »ammonitio cum sigillo comitis«. Kad je ta formalnost obavljena, prelazilo se je na sam pravni posao otudjenja zemljišta. Redovito je ovakova ponuda svršila dozvolom, da vlasnik može svoju zemlju prodati komu mu drago. Ima doista slučajeva, da je ta dozvola dana i u onom slučaju, kad nije kupac ili zalogoprimac bio Turopoljac.[2]

Pošto je ovakav pravni posao bio obavljen pred županom, slijedilo je uvedenje u posjed; i kod ovog čina često daju interesenti svoje odobrenje. I ovo obavljaju povjerenici župana (iobagiones, viri fidedigni). Ovi su pošli na lice mjesta te su zemlju uručili kupcu ili zalogoprimcu itd. Ovi povjerenici ostali su na licu mjesta kroz propisano vrijeme, ne bi li se jos tko javio, da prigovori otudjenju ili medjasima otudjene uručene zemlje. Kad se nije nitko našao, da

[1] I. 5.

[2] I. 175., 176., 183., 184., 194., 294., 295., 357. 361., 362., 312. II. 2., 3., 189. itd.

tomu prigovori, bilo je otudjenje perfektno, i novi vlasnik, odnosno kupac, zalogoprimac ili nadijeljenik stupa u sva prava svog prešasnika. O tom činu izdavaše onda župan ispravu.

U ovom izloženom vidi se, da je očinska vlast Turopoljaca bila u pogledu na nekretnine neograničena. Nema bo primjera, da bi sinovi ili kćeri imale kakovo pravo poricati ili opozvati po ocu učinjeni odsvoj.

S vremenom nestaje polako one formalnosti ponude, te se odsvoj nekretnina obavljao odmah pred županom. Uvedenje ostalo je i nadalje, makar se ovo u ispravama uvijek ne ističe.

Dokaz vlasništva nekretnina obavljan je u staro vrijeme na razne načine. Tu su bila dokazna sretstva božji sud, prisega i svjedoci.

Zakon o uredjenju Turopolja od god. 1895. strogo je uredio nepokretnu imovinu koli ukupne plem. općine, toli plem. sučija i dvornih mjesta. Odredbe toga zakona su slijedeće:

Ovlašteništvo na skupnu imovinu koli ukupne općine, toli pojedine sučije ne može vlasnik dvornoga mjesta samo za sebe otudjiti.

Ova je imovina nerazdijeljiva. Dozvolom zem. vlade mogu se pojedine čestice u interesu općine zamijeniti ili komasirati.

Nabavljena nova zemljišta i pripojena skupnoj imovini općine ili sučije, stiču pravnu narav temeljne imovine.

Izumru li ovlaštenici koje sučije ili se izsele, ili ih nestane s kojeg inog razloga, to glede imovine odnosne sučije odlučuje skupština plem. općine uz odobrenje zem. vlade.

Plem. općina ima pravo prijekupa na sva dvorna mjesta, s kojima je skopčano pravo ovlašteništva na zemljišne zajednice turopoljske. Tim pravom može se općina služiti u roku od 30 dana, od kako prodavač priopći namjeru. To samo vrijedi u slučaju izvansudbene prodaje. Tužba o povrijedi prava prekupa zastaruje za mjesec dana, otkako je ovlaštenik saznao za prodaju, u svakom pak slučaju za godinu dana, otkad je prodaja provedena u gruntovnici.

Dvorno mjesto.

Od vajkada bijaše u Turopolju dvorno mjesto (fundus curialis) najvažniji dio plemićkih nekretnina. Pod »dvornim mjestom« razumijeva se zemljište (fundus), na kojem stoji plemićka kuća turopoljska sa dvorištem i gospodarskim zgradama. S dvornim mjestom ostade sve do danas skopčan »juš«, pravo uživanja zajedničke općinske imovine.

U najstarije vrijeme bilo je od prilike toliko dvornih mjesta u Turopolju, koliko je bilo porodica, koje su u zajednici živile. Kad su se počele porodice dijeliti, nastajalo je sve više dvornih mjesta, koja su sva imala jednaka prava i dio u uživanju zajedničke imovine. U starim listinama često čitamo o diobi pojedinih porodica, i tad se svakomu dijelu doznačuje takodjer i posebno dvorno mjesto (locus curialis).

Ako bi se hotio temeljni broj dvornih mjesta za Turopolje oprijedijeliti, valjalo bi svakako uzeti broj pretstavnika plemenite općine turopoljske, koji su g. 1560. pred zagrebačkim kaptolom obnovili svoje staro bratstvo. Bilo ih je 163; dakle temeljni broj dvornih mjesta imao bi biti 163, jer toliko je tamo bilo pretstavnika plemenite općine turopoljske (tota videlicet universitas nobilium Campi Zagrabiensis).[1]

Turopoljska zastava g. 1782. Prednja strana. U turop. »gradu« u Vel. Gorici.

Diobom nastalo je do danas 670 plemenitih dvornih mjesta, od kojih je neko 60 njih dvojbeno. Taj broj ustanovljen je godine 1857. kod uvedenja gruntovnice. Nu ovaj broj nije ujedno broj ovlaštenika, koji je daleko veći, pošto su pojedina dvorna mjesta rascijepkana na dijelove, tako da ima ovlaštenika, koji uživaju i po $^1/_{120}$ cijeloga »juša«.

Na plemenito dvorno mjesto imadu pravo samo muškarci, a ženske samo u slučaju ako nema muških (nekoč praefectio, danas po propisima gradjanskoga zakona).

To je tako bivalo od pamtivijeka, te je to po starom pravu bilo t. zv. »praefectio«, — kad je ženski nasljednik u slučaju pomanjkanja muškoga, mogao steći nasljedstvo na dvorno mjesto i plemićki posjed.

Kako se dvorno mjesto dijeli, opisano je u posebnom poglavlju.

Prema dijelu dvornoga mjesta, ravna se takodjer i dio skupnoga uživanja.

Bilo je od starine zgoda, da je dvorno mjesto i s njime spo-

[1] III. 439.—440.

jeno pravo zajedničkog uživanja općinske imovine — »juš«, dolazilo u posjed i vlasnost neturopoljaca. To se je dogadjalo adopcijom, kupom ili darom, čemu je dakako vazda trebalo prethodno odobrenje učinjeno na turopoljskom spravišću. Dapače i Turopoljac, ako je u drugoj sučiji hotio steći dvorno mjesto (juš), trebao je za to privolu odnosne sučije, te se morao tamo »štatutovati« plativši sučiji stanoviti iznos u novcu (štatutovinu). Tako je primjerice sučija Pleso-Ilovinjak-Rakarje god. 1642. odredila štatutovinu 20 škuda. Ovu »štatutovinu« mogla je sučija, odnosno općina i oprostiti.

Pravo uživanja zajedničke (juš) imovine mogla je općina ili pojedina plemenita sučija i uskratiti ovlašteniku, ali to samo iz važnih razloga, ako se je ovlaštenik teško ogriješio o općinske uredbe. Tako je sučija Pleso-Ilovinjak-Rakarje uskratila »juš« Jurju, Martinu i Mihalju Lackoviću, što im je opet god. 1691. povratila.

Turopoljska zastava god. 1782. Stražnja strana. U turopolj. »gradu« u Vel. Gorici.

Prema ustanovi zakona o uredjenju Turopolja od god. 1895. ima »štatutovinu« odrediti svaka pojedina plemenita sučija. Štatuti sučija su izradjeni i čekaju potvrdu zem. vlade. U ovim štatutima je iznos »štatutovine« uredjen prema imetku sučija, tako da ondje, gdje su uživanja veća, je i iznos »štatutovine« veći. Tako primjerice sučija kurilovečka odredjuje »štatutovinu« u iznosu od 20.000 kruna.

Turopoljski kmeti.

Kmetova bilo je u Turopolju od vajkada gotovo po svim selima plemenite turopoljske općine. Pisma ih zovu »kmet« »colonus«, katšto i »inquilinus«. U XIV. se vijeku naročito spominju kmetovi turopoljski, koji su i kaptolu zagrebačkom bili obvezani desetinom krmaka. Radi ove desetine bilo je mnogo pravde.[1] Imena ovih

[1] Sravni članak o desetini u ovom djelu.

kmetova nalazimo pobilježena u popisima (registrima) crkvene desetine, naročito u onima od god. 1488., 1501. i 1503.

Odnošaj turopoljskih kmetova prema svomu gospodaru, općini turopoljskoj i pojedinom Turopoljcu nije nigdje opisan, barem ne u starije vrijeme. Turopoljski kmet bio je za cijelo obvezan na slične radnje i podavanja, naročito desetinu krmaka, i plaćanje daće od zemlje (činž), kako je to bivalo i drugdje po cijeloj Hrvatskoj a naročito ovkraj Kupe.

Za vrijeme pravde zbog grada Lukavca, mnogo su stradali i kmetovi turopoljski.

Kmet turopoljski mogao je živiti i na »plemićkom selištu«, dok se je kmetsko selište zvalo »daćnim« ili »činženim gruntom«.

Odnošaj kmetova turopoljske općine u Lekeniku, bio je tek u XVII. vijeku uredjen.[1]

Urbarska regulacija provedena je i u Turopolju za vlade kraljice Marije Terezije, a godine 1848. dokinuto je kmetstvo kao po svuda u našoj domovini. Pojedinci i općina dobili su za to od države otkupninu. Segregacijom god. 1884. dobili su nekadašnji turopoljski kmetovi u Lekeniku svoj dio u općnskim šumama i pašnjacima, i tako su isključeni od svakog sunživanja zajedničke imovine plemenite turopoljske općine.[2]

[1] Sravni članak o Lekeniku u I. sv. ovoga djela.

[2] Ovu veliku i dugotrajnu urbarsku parnicu, a ne manje veoma zamršenu, provco je s mnogo vještine i pravničke okretnosti tadanji odvjetnički perovodja dra. Crnkovića dr. Nikola pl. Tomašić, današnji hrvatski ban.

Turopoljski arkivi.

Medju uredbe plem. općine turopoljske, spada i uredba turop. arkiva. Od vajkada čuvali su Turopoljci svoje isprave, jer njima bijaše im zajamčeno plemstvo, zemljišni posjed, te druge sloboštine i prava, koli javnopravnoga, toli i privatopravnoga značaja. Na svojim pismima osnovaše si Turopoljci svoju autonomiju, i na temelju njihova sadržaja mogla se je plemenita općina turopoljska razviti onako, kako se je doista razvijala i razvila. Dakako, mnoga su prava naročito ona, što proizlaziše od plemićkog prava već davno prestala, pak i prava javnopravna značaja ne održaše se do danas u onakovom opsegu, kakova su bila do godine 1848., jer su prekrojena modernim duhom državnoga uredjenja.

Pisma turopoljska čuvali su kroz vijekove organi općine, a to su bila pisma, koja se ticahu općine turopoljske kao korporacije; pak i pojedinci čuvali su po koje pismo od važnosti po cijelu općinu. Nu ovakova pisma su dosta rijetka. Time nije opet rečeno, da nijesu medju ovakova pisma, što su ih čuvali općinski organi — općinska pisma — dospjela i takova, koja su bila od interesa po pojedinca ili po pojedinu obitelj turopoljsku.

Drugo bijahu pisma, što su ih čuvale pojedine sučije turopoljske. Ova su se odnosila u glavnom na prilike dotične sučije. Medju njima našlo se i sasvijem privatnih isprava.

Napokon nalazimo po Turopolju množinu spisa u posjedu pojedinaca.

Pisma, što ih kroz vijekove čuvala općina, t. j. organi općinski, čine danas bogati arkiv turopoljski u Velikoj Gorici. O razvoju tog arkiva govorit ćemo niže.

Arkivi pojedinih sučija poznati su nam ovi:

1. Arkiv sučije Mraclin bijaše čuvan u drvenoj škrinji, te je prije kojih 100 godina izgorio u kući tadanjega suca Kovačića. Tako pripovijedaju u Mraclinu.

2. Arkiv sučije Bušević bio je dosta velik i čuvao se u drvenoj škrinji. God. 1815. pogorilo je cijelo selo Bušević, a tom nezgodom izgori i arkiv. Danas čuva općina tek nešto starijih spisa.

3. Arkiv sučije Kurilovec takodjer je, vele, bio dosta velik, i čuvan u drvenoj škrinji. Kad je god. 1834. pogorilo selo Kurilovec, propao je i arkiv, koji je bio pohranjen u općinskoj kući.

4. Arkiv sučije Dragonožec navodno bijaše takodjer dosta opsežan. Čuvao se u drvenoj škrinji. God. 1900. pred Božić provališe tatovi u komoru suca Ivana pl. Havidića u Havidić-selu, te ukradoše arkiv i gotov novac, koji se čuvao u općinskoj škrinji. Tim zločincima nije se do danas ušlo u trag. Tako je valjda za uvijek izgubljen i ovaj arkiv.

5. Arkiv općine Donje Lomnice čuva se takodjer u drvenoj škrinji. Isprave počinju godinom 1279. Sadržaj mu je vrlo dragocjen, te je najvažniji arkiv u Turopolju u posjedu sučija, dakako iza arkiva turopoljskog u Vel. Gorici.

Manje važni i neznatniji su arkivi sučija:

6. Bukovčak,
7. Cerovski Vrh,
8. Dubranec,
9. Hrašće,
10. Lukavec Gornji,
11. Lukavec Donji,
12. Mala Gorica,
13. Pleso, ima dobrih isprava.
14. Prvonožec,
15. Velika Gorica,
16. Velika Mlaka.

Svi ovi arkivi čuvaju se u drvenim hrastovim više ili manje okovanim škrinjama, kojih ključ čuva opć. sudac.

Privatnih arkiva, odnosno zbiraka poznato nam je u Turopolju dosta lijep broj. Možemo reći, da gotovo svaka porodica čuva veću ili manju zbirku svojih obiteljskih isprava. I te isprave čuvaju se većim dijelom u hrastovim škrinjama, koje su sad bolje sad slabije izradjene. Našli smo i vrijednih isprava, čuvanih i zamotanih u rupce. Kao mjesto čuvanja opazili smo podrume, komore (za tramom), sobe (u škrinjama, pod krevetom itd.), a našli smo i škrinjice s pismima pohranjene na tavanima.

Zaista čudo, da je ipak još toliko isprava sačuvano kod pojedinih turopoljskih plemića. Makar da ih čuvaju upravo uz neki ljubomor, ipak su te isprave u rukama privatnika kao i one pojedinih sučija u velikoj pogibelji, jer gotovo sva stanja — izim nekoliko njih po Turopolju, sagradjena su od drva. Držim, da isprave kod sučija i kod privatnika nije do mene nitko proučio, a to mi bijaše

moguće samo uz preporuku presvj. g. župana turopoljskoga dra. Ljudevita pl. Josipovića, i uz pratnju općenito po Turopolju obljubljenog i štovanog župnika velikogoričkog, gosp. Franje Peterce. Rezultat mog proučavanja tih listina, što sam obavio god. 1903./1904. bio je vrlo povoljan, kako to svjedoče četiri sveska »Povjesnih spomenika plem. općine Turopolja«, što sam ih od godine 1904.–1908. izdao troškom plem. općine turopoljske. Tim zbornikom učinjen je pristupačan lijepi historijski materijal, koji do tada bijaše — uz malu iznimku — gotovo nepoznat. Time, što je došlo do izdanja tog zbornika, stekla je plemenita općina turopoljska, a naročito župan turopoljski, presvj. g. dr. Josipović trajnu zaslugu za znanost.

Od zbiraka isprava pojedinih porodica valja na prvom mjestu istaknuti zbirku – bolje rečeno arkiv — presv. gosp. dra. Josipovića, župana turopoljskoga, u njegovom dvoru Kurilovcu. Taj arkiv za sada još nije uredjen. Imade u njemu listina počam od XVI. vijeka. Ove se tiču poglavito starih hrvatskih porodica Črnkovačkih, Gerecija, Vojkovića i Pogledića. Ima nešto i turopoljskih listina. Nadalje znamenita je zbirka — odnosno arkiv — porodice Arbanas u Donjoj Lomnici br. 29, kojoj je glava vrijedni starac Marko pl. Arbanas. Arkiv taj počinje godinom 1387., te seže do novijih vremena. Osobito mnogo pruža materijala za XVI. i XVII. vijek. Gotovo se sve odnosi na obitelj Arbanas, koja je od vajkada spadala medju najodličnije porodice turopoljske.

Lijepe su takodjer zbirke obiteljskih isprava Petra pl. Cigetića u Gornjem Lukavcu br. 13; zatim Nikole pl. Sedmaka u Gor. Lukavcu br. 9, Jure pl. Cerovskoga (zadruga) u Bukovčaku, Bare pl. Stepanić u Donjoj Lomnici br. 55, Stjepana pl. Šustarca u Donjoj Lomnici br. 33, Mije pl. Grgurića u Hrašću br. 42, Jane pl. Mužević u Vel. Mlaki br. 18, Kate pl. Lacković u Vel. Mlaki br. 8, Mate pl. Robića u Buševcu br. 44 i Janka pl. Sučića u Gornjem Lukavcu br. 30.

Osim ovih imadu lijepe isprave, nu mladje od god. 1560., slijedeće porodice:

U Bukovčaku: Zadruga pl. Cerovski, Stjepan pl. Smolković, Stjepan pl. Kos, Janko pl. Havidić, Ivo pl. Petričković.

U Petravcu: Juro pl. Ostoić, Petar pl. Petravić.

U Vukomeriću: Pavao pl. Galović i Gjuro pl. Harmanović.

U Gustilnici: Juro pl. Gršetić.

U Markuševcu: Vinko pl. Petravić.

U Havidić-selu: Ivan pl. Havidić.

U Donjoj Lomnici: Ivo pl. Klafurić (br. 24), Mara pl. Lek-

torić (br. 70), Josip pl. Arbanas Vihlaić (br. 34), Ivan pl. Arbanas (br. 30), Joso pl. Klafurić (br. 25), Gjuro pl. Klafurić (br. 22), Gjuro pl. Deverić (br. 44), Niko pl. Deverić (br. 45), Joso pl. Klenović i Stjepan pl. Klenović (br. 59), Mara pl. Češković (br. 39), Joso pl. Češković (br. 40), Martin pl. Šuštarac (br. 34), Miko pl. Stepanić (br. 55), Miko pl. Stepanić (br. 56) i gospodja pl. Modić (stara kurija).

Turop. zastava g. 1828. Prednja strana. U turop. gradu u Vel Gorici.

U Gornjem Lukavcu: Petar pl. Pavešić (br. 12), Stjepan pl. Ladisić (br. 43), Milko pl. Sučić (br. 31), Franjo pl. Kos, sudac (br. 48), Franjo pl. Cigetić (br. 7), Jakob pl. Cigetić (br. 33), Joso pl. Markulin (br. 21), Juda pl. Vuković (br. 21), Stjepan pl. Humeljak (br. 34), Stjepan pl. Drk (br. 41), Stjepan pl. Karnas (br. 26), Miko pl. Kos (br. 16), Marko pl. Kosić (br. 20) i Joso pl. Cvetković (br. 18).

U Donjem Lukavcu Mara pl. Vagić (br. 4), Kata pl. Vagić (br. 1), Juro pl. Vagić (br. 11), Joso pl. Stanilović, sudac (br. 8), zadruga pl. Svaštović (br. 10) i Mijo pl. Kostić (br. 3, 19).

U Hrašću: Pavao pl. Kos, sudac (br. 62), Juro pl. Krajačić (br. 54), Štefo pl. Kolarić (br. 6), Juraj pl. Koprivnjak (br. 24) i Mato pl. Cvetković (br. 17).

U Gornjoj Lomnici: Ivan pl. Hrvačić (br. 9).

U Vel. Mlaki: Imbro pl. Trumbetaš (br. 65), Stjepan pl. Malovac (br. 11), Petar pl. Krilčić (br. 12), Lacko pl. Cundeković (br. 42), Janko pl. Modić (br. 38), zadruga Pavle pl. Trumbetaš (br. 44).

U Malo j Mlaki (izvan turopoljskog teritorija): Gjuro pl. Pisačić (br. 22).

U Odri (takodjer izvan Turopolja): zadruga Imbro pl. Pisačić (br. 22).

U Mraclinu: zadruga pl. Galeković (br. 22), Franjo pl. Crnić (br. 3). Za cijelo imadu i druge mraclinske porodice obiteljskih pisama, ali ova nijesam mogao pregledati, jer ih jednostavno zanijekaše. Čini se, da je tomu razlog bio taj, što su Mraclinčani u taj čas bili u sporu sa općinom.

U Buševcu: Marko pl. Detelić (br. 17), Franjo pl. Detelić, (br. 15), Niko pl. Detelić (br. 46), Niko pl. Crnko (br. 30), Mato pl. Robić (br. 41/82), Janko pl. Bobešić (br. 24), Ivan pl. Kos (br. 20) i Josip pl. Kovačić (br. 19). Stjepan pl. Robić uskratio je odlučno uvid u svoja pisma. I tu je razlog bio spor s općinom.

Turop. zastava g. 1828. Stražnja strana. U turop. »gradu« u Vel. Gorici.

U Lipnici: Pavao pl. Kovačić (br. 3).

U Rakitovcu: Ivo, Janko, Franjo, Janko, Joso pl. Sever (br. 17, 18, 19, 20, 30), Joso pl. Kovačić (br. 11).

U Kurilovcu: Mato pl. Vrčković (br. 71), Ivo pl. Stepanić (br. 66), Stjepan pl. Sipušić (br. 104), Stjepan pl. Rus (br. 7), Gjuro pl. Pogledić (br. 52) i Mijo pl. Blažeković (br. 26/28).

U Kobiliću: Mato pl. Briglević (br. 12), Ivo i Joso pl. Trupčević (br. 1, 6), Trupčević Pernar (br. 7), Filip pl. Janjačić (br. 2), Stjepan pl. Trupčević (br. 5), Ivo pl. Kirinić (br. 9), Juro pl. Vugrinović (br. 10) i Ivo pl. Jurenić (br. 11).

U Rakarju: Janko pl. Mirenić (br. 7).

U Plesu: Mijo pl. Kušević (br. 6), Marko pl. Plepelić, Mijo pl. Čužić (br. 15), Petar pl. Mikulić (br. 5), Andrija pl. Klarić (br. 10). U starom plem. dvoru u Plesu (tada dra. Bresztyenskoga) našao sam tek 3 isprave turopoljske, koje sam dobio na dar.[1]

[1] Sad se nalaze u kr. zem. arkivu u Zagrebu: Acta Turopoljensia.

U Vel. Gorici: Ivo pl. Šipušić (br. 30), Grga pl. Vernić (br. 37), Gjuro pl. Ištvanić (br. 33).

U Kuču: Zadruga pl. Puceković (br. 4), Josip pl. Puceković, bilježnik plem. općine turop. (br. 5), Ivan, Stjepan i Imbro pl. Čunčić (br. 9, 10, 11), Ivo, Mato (zadruga), Petar, Fabijan pl. Lucić (br. 65, 73, 28, 61, 24), Joso pl. Berković (br. 94), zadruga pl. Hrvačić (br. 22), Imbro pl. Gjuračić (br. 19), zadruga pl. Pukanić (br. 3) i Gjuro pl. Malčević (br. 7).

U Maloj Gorici: Lacko pl. Kovačić (br. 17).

To su porodice turopoljske, koje su otvorile svoje obiteljske škrinje i pokazale svoja pisma. Ima ih još dosta, koji nijesu hotjeli pokazati. Poznato je, da porodica Lektorića u Donjoj Lomnici ima punu škrinju pisama, ali svaki put našao se izgovor, da nijesam ta pisma mogao viditi. Tako isto nijesam pošao niti u ostala turopoljska sela, jer mi rekoše, da tamo nema pisama, ili da ih uopće pokazati ne će.

Osim tih na Turopolje odnosećih se spisa našao sam ih i takovih, koji se odnose na Zagreb. Neke sam starije zagrebačke priopćio u »Vjesniku zem. arkiva«, kao nadopunjak izdanju zagrebačkih listina, što ih izdao Ivan Tkalčić.

* * *

Habent sua fata libelli! Ako razvidimo svakojake teške prilike i upravo strašne časove, što ih lijepo i pitomo Turopolje tamo od konca XV. pak sve do XVII. vijeka proživilo zaista se moramo čuditi, da je još toliko listina ostalo sačuvano do danas. Što bi tek toga bilo, da su vazda bila mirna vremena, i da mnoga teška nezgoda nije uništila mnogu važnu ispravu. Iz prošlosti turopoljske razabiremo, da su Turopoljci svoja pisma vrlo brižno čuvali, pohranjivali ih na što sigurnija mjesta, pače bolje ih čuvali nego svoje glave!

Od kako se medvedgradski gospodari počam od Ivana Tuza pak do Nikole Zrinskoga od konca XV. vijeka pak do godine 1553. nametnuli Turopoljcima, koji su odlučno nastojali svoju staru plemićku slobodu očuvati, zaredala su razna i teška nasilja u Turopolju. Kaštelani lukavečki i medvedgradski, koji bijahu službenici medvedgradske vlastele, neprestano su harali po Turopolju. Naročito se tu ističu kao nasilnici Baltazar Alapić, pak Petar Pan de Kynygsfewlde, kapetan medvedgradski (1513.—1515), i Konrado Pencinger, takodjer kapetan medvedgradski, službenici Jurja markgrofa Brau-

denburškoga, koji je po ženi svojoj Beatrici Frankopanki, udovi Ivana hercega Korvina, postao gospodarom Lukavca i Medvedgrada. Taj Pencinger bio je jedan od najvećih nasilnika. Ovoga, pak Krsta Cveta, kaštelana rakovačkoga, Ivana Borotvu, kaštelana lukavečkoga, te Sigismunda Borotvu, Jurja Madarasa iz Vrbovca, Grgura Minetića iz Dvorišća, Tomu i Andriju Miksiće iz Poganca, te još množinu svojih sluga, službenika te četu pješaka i konjanika odašalje početkom god. 1516. markgrof Brandenburški u Turopolje, da plijene i uništuju. U toj nevolji držali su Turopoljci, da je crkva najsigurnije pohranište njihovih isprava. Za to su oni svoja pisma sakrili u crkvi B. D. Marije u Vel. Gorici u svetohranište (conservatorium sacramenti), držeći, da se ne će njihovi neprijatelji usuditi dirati u najveću svetinju, u mjesto, gdje je pohranjen sv. oltarski sakramenat. Nu slaba je bila nada jadnih Turopoljaca. Pencingerova četa upravo razbojnički navali u Veliku Goricu, krenula izravno k župnoj crkvi, razbila crkvena vrata i provalila u crkvu. Tu su našli raznih predmeta, što su ih Turopoljci sakrili bili, pak i nešto novaca, što sve ugrabiše i odnesoše. Otvoriše pače i svetohranište i pobraše množinu pisama turopoljskih. Ova pisma bila su vrlo važna, jer su se odnosila porijetlo turopoljskih porodica od najstarijih njihovih predja Budune, Ivana, Levče, Jurja, Ivana sina Ladislavova, Pribislava, Radoša, Nikole, Tole, Dobše, Milovana i Koskuta, koji su god. 1225. od kralja Bele III. (IV.) dobili plemstvo. Bilo je tu i isprava, koje su sadržavale neke ruke rodoslovja tih turopoljskih porodica od koljena do koljena (»... totales generationes ipsorum a pristinis nobilibus, scilicet olim Budune, Ivan, Lewche, Georgio, Ivan filio Ladislai, Pribislao, Rodus, Nicolao, Dole, Dobche, Milovan et Koskwt, predecessoribus videlicet eorundem nobilium, incipiendo de generatione in generationem, de puncto in punctum usque ad presentes et et nunc superviventes homines et nobiles deductas et approbatas . . .«), koja rodoslovja je potvrdio kralj Matija na svom sudu za sabora u Zagrebu. Bilo je tu i mnogo drugih isprava, koje se odnosiše na turopoljske posjede.[1]

Kako se čini, medju ovim listinama bila je izvorna listina kralja Bele III. od god. 1225., koje danas više nema, te su samo od nje sačuvani prijepisi kralja Matije Korvina od god. 1466. i zagrebačkog kaptola od god. 1515.

Za cijelo da je i za vrijeme haranja Ivana Kosarskoga do god. 1522. propalo dosta turopoljskih isprava. Tako isto znademo, da je mnogo pisama propalo za vrijeme, kad su ljudi Nikole Zrinskoga

[1] II. 349—350.

harali po Turopolju (naročito god. 1546.). Poznato nam je, da je i za turskih provala u Turopolje propalo mnoštvo listina.

Držim takodjer, da je mnogo isprava i navlaš uništeno, i to u slučaju, kad je koja starija novijom stavljena izvan kreposti. Često se izrično spominje, da su listine i neke isprave stavljene izvan kreposti, te da su u slučaju porabe na štetu onomu, koji ih iznese. Ovakove dakle isprave bile su bez vrijednosti, pače, kako vidimo, i štetonosne.

* * *

Isprave, koje je čuvala općina turopoljska po svojim organima, bile su svakako najvažnije, za to nas one najviše zanimlju, jer od ovih stvoren je s vremanom bogati turopoljski arkiv. Kako su u prvom redu bili na čelu općini župan, bilježnik, fiškuš, to nema dvojbe, da je kod ovih, dok nije bilo arkiva u današnjem smislu, zaostalo mnogo općinskih spisa. Znamo i to, da su pisma, koja su glasila za općinu turopoljsku, upravljena redovito na župana. Takovih pisama imamo obilje u turopoljskom arkivu, a za cijelo nije to sve, što su primili župani.

Pisma plem. općine turopoljske čuvana su nekoč u posebnoj općinskoj škrinji (cysta seu ladula), koja bijaše zatvorena sa tri ključa Tko je u najstarije vrijeme čuvao ključeve te škrinje, nije nam poznato; možda bijahu povjereni županu. Tekar 24. augusta g. 1615. u Lukavcu sakupljeno turopoljsko spravišće odredilo je, da jedan ključ od škrinje privilegija imade čuvati župan Juraj Vagić, drugi bilježnik Andrija Čedneković, a treći Nikola Plepelić. To bijahu tada imenovani čuvari turopoljskih privilegija i kao takovi položiše takodjer i prisegu, da će vjerno čuvati povjerene ključeve.[1]

Škrinja s ispravama za cijelo je već tada bila pohranjena u gradu Lukavcu.

God. 1650. dogodila se je prilična neurednost sa turopoljskim općinskim ispravama. Premda je bila škrinja zapečaćena pečatom župana, otvoriše ju sinovi Andrije Čednekovića, te pokazahu isprave nekim domaćim, pak i stranim ljudima. Od domaćih, koji su tom zgodom pregledali isprave, spominju se Ivan Stepanić i Matija Ćelić. Na ovu nepodopštinu potužio se na turopoljskom spravišću iste godine stari isluženi župan Juraj Arbanas i fiškal Šimun Pljuščak. Spravišće osudi to djelo i odredi, da se sinovi Čednekovićevi, Ivan Stepanić i Matija Ćelić, pak i ostali, koji se pronadju, da su prisu-

[1] IV. 510.

stvovali kod tog čina, pozovu na prvi naredni županov sud, gdje će im se suditi.[1]

Da se ipak vrši neki nadzor nad općinskim pismima, a naročito, da se sadržaj njihov od vremena do vremena prouči, odredjivano je po koje pregledavanje isprava. Tako je 12. decembra god. 1699. na spravišću predložio župan Franjo Pogledić, da se pisma općinska u prisuću sposobnih prisjednika turopoljskih pregledaju.[2]

To učini Pogledić skoro na to, te pošto je proučio isprave, čuvane u gradu Lukavcu, sastavio je 14. aprila godine 1700. u gradu Lukavcu inventar. Taj inventar sadržaje popis najvažnijih turopoljskih isprava — privilegija, označena sa A.—Z., te AA.—ZZ. i 1—19, dakle u svemu 65 isprava. Ovaj inventar jest najstariji poznati popis turopoljskoga arkiva. Ne znamo, da li se je izvornik ili prijepis tog popisa sačuvao. Za nj doznajemo samo iz popisa, koji je sastavljen god. 1748. I tada (1748.) prilježao je ovaj inventar ispravama u jednostavnom primjerku bez ikakovog ovjerovljenja i potpisa (omni authenticatione et subscriptione destitutum).

God. 1748. nije bilo u rukama općinskih glavara baš nikakovog popisa turopoljskih privilegija, za to je bilo od potrebe, da se ovakov sastavi. Za gornji popis nije se, čini se, ni znalo, s toga je malo spravišće plem. općine turopoljske 12. februara 1748. zaključilo, da se turopoljska pisma prouče i pregledaju, da se znade, što je tuj, i da se u svakom času potrebe može korisni spis pronaći, a ne manje da i općinski glavari budu upućeni u povlastice plem. općine turopoljske. Za to pregledavanje i proučavanje bili su odabrani podžupan turopoljski Ivan pl. Jancetić, te prisjednici Ladislav Plepelić i Nikola Mesić, koji su to 15. februara obavili. Tom prilikom sastavilo je to povjerenstvo popis privilegija turopoljskih, koji nosi naslov: »Extractus privilegiorum universitatis nobilium Campi Turopolya«. Taj popis ali nije drugo van ponovljen popis Pogledićev od god. 1700. i nješto nadopunjen upisom slijedećih isprava: 1. god. 1620. 19. juna,[3] 2. god. 1703. 12. sept.,[4] 3. 1708. 14. marta[5] i 4. 1737. 7. januara.[6]

Ovako popisane isprave pohranjene su opet u pretince (ladulae) i opet pomno zatvorene.

[1] IV. 538.
[2] Protocol.: Acta polit.-jurid. annor. 1650.—1702. p. 610. u turop. arkivu.
[3] IV. 111.
[4] IV. 235.
[5] IV. 241.
[6] IV. 263.

Taj popis poznat je veoma dobro piscima, koji se do danas baviše poviješću Turopolja, jer bijaše to jedino vrelo, iz kojega su crpali gradju za svoje radnje. Taj popis »Extractus« rabio je i profesor dr. Bresztyenszky, kad je pisao godine 1892. svoje »Pravnopovjesne podatke o Turopolju«. Od toga popisa poznato je mnogo prijepisa. Za čudo ali nema ga u arkivu turopoljskom. Jedan stariji primjerak, na koncu nešto manjkav, dobio sam ja od pok. prof. dra Šandora pl. Bresztyenszkoga god. 1903.

Kako je spomenuto, pisma turopoljska bila su čuvana u gradu Lukavcu u škrinji i u ormarima u zidu velike dvorane. Glavnu brigu za te prostorije, gdje se čuvahu spisi u gradu Lukavcu, imao je gradski porkulab i viceporkulab. Tako odredjuje i štatut turopoljski od god. 1749., što ga je i hrvatski sabor iste godine 5. i slijedećih dana marta u Zagrebu člankom XXVIII. odobrio i uzakonio,[1] dočim su ključevi arkiva, t. j. ključ vanjskih i nutarnjih vrata čuvali prema starom običaju župan, bilježnik i najstariji prisjednik turopoljski.

Jedan dio turopoljskoga arkiva, t. j. tekući spisi, čuvali se u turopoljskom dvoru (curia murata) u Vel. Gorici. Taj dvor gradjen je u XVII. vijeku te je u njem bila odredjena sigurna svodjena soba za arkiv. Privilegija pako čuvana su u gradu Lukavcu. Tekući spisi pribirali se neprestance, a tako rasli su i protokoli. Tako su godine 1765. kupljena dva nova protokola za fasije.[2]

Arkiv u Vel. Gorici bio je god. 1780. u potpunom neredu, baš ništa nije bilo uredjeno i registrovano. Općina turopoljska uvidila je, da to tako ostati ne može, te se je s toga na spravišću 25. maja 1781. porodilo pitanje i glede uredjenja arkiva. Člankom II. bude zaključeno, da imade bilježnik Ivan pl. Smendrović urediti gorički arkiv uz nagradu od 100 for. Pomagat mu imao priseznik Mato pl. Vrčković, koji bijaše plaćen po arku. Ujedno je odredjeno, da stolar Šipušić načini jedan ormar za spise. Taj ormar je plaćen god. 1783. sa 20 for.[3]

Čini se, da k tomu zaključku nije odmah pristupljeno, jer 13. decembra god. 1783. ponovno zaključuje turopoljsko spravišće, da se imade arkiv registrirati i elenkizovati, a za to se odredjuju bilježnik i fiškal pl. općine uz plaću od 60 for. Ujedno im je obećano, da će im se doznačiti više,[4] bude li posao veći, i kad se vidi, kako će biti uredjeno.

[1] IV. 295.
[2] Acta congreg. fasc. 112. a. 1765. u turopoljskom arkivu.
[3] Ibidem fasc. 162. a. 1781. i fasc. 166. a. 1783.
[4] Ibidem fasc. 169. a. 1783.

Ključ goričkog turopoljskog arkiva čuvao je tada bilježnik, koji je i primao za arkiv tekuće spise. God. 1791. na spravišću 17. i slijedećih dana mjeseca maja predloženo je bilo, da jedan ključ od goričkog arkiva imade čuvati bilježnik, a druga dva prisjednici Ivan Plepelić i Ivan Kos. Nu taj za bilježnika uvredljiv prijedlog nije bio prihvaćen, već je potvrdjen stari običaj, da bilježnik sam čuva ključe arkiva.[1]

God. 1798. sastavljen je po spisima turop. arkiva zbornik, koji je nosio ime »Liber statutorum et privilegiorum inclytae universitatis nobilium Campi Turopolya in unum corpus a. 1798. redactorum«. Danas se izvornik tog zbornika čuva u turop. arkivu, a rabio ga je i g. dr. Bresztyenszky. Jedan primjerak vidio sam u dvoru donjolomničkom kod gdje. pl. Modićke.

Makar da su učinjene ove odredbe glede uredjenja arkiva, ipak nije gotovo ništa provedeno. To vidimo od tuda, što je god. 1799. bio arkiv još u potpunom neredu. Čini se, da su tomu bile krive prilike, koje su u to doba nastale u našoj domovini prigodom franceskih ratova, kad je trebalo misliti samo na vojnu. Na spravišću turopoljskom 13. decembra god. 1799. odrediše dati 500 for. onome, koji bi hotio provesti registraciju arkiva. Za taj posao se prijavi prisjednik Josip pl. Grdenić. Općina prihvati zahvalno njegovu ponudu, te odredi, da se imade za taj posao zapriseći, i primiti od bilježnika ključe od arkiva. Odredjeno je takodjer, da blagajnik (perceptor) imade nabaviti potrebni papir i sve što bude kod toga posla od potrebe, pak dati uvezati protokole fasija. Tekuće pako spise dužan je sam bilježnik uz nagradu od godišnjih 20 for. registrirati.[2]

Na turopoljskom spravišću 14. maja god. 1800. (članak III.) položi Grdenić prisegu, koja je glasila ovako:

»Ego N. N. juro per deum vivum, gloriosam dei genitricem V. M. et OO. SS. et electos dei, quod ego regestrationem archivi U. N. C. Turopoljensis tam in fornice Goricensi, quam et Lukaveczensi habiti per me assumptam et mihi concreditam more in regestrationibus observari solito, et i. comitatu Zagrabiensi vigente, fideliter regestraturus, scripta et literalia documenta cuiuscumque demum generis diligentissime conservaturus, arcana, sive totam universitatem in concreto, sive aliquem in particulari concernentia non prodituru, nec quidquam intermissurus sim, quod partes honesti ac probi viri integerimumque officialis publici spectat et pertinet. Sic me deus adiuvet etc.«

[1] Ibidem fasc. 205. a. 1791.
[2] Ibidem fasc. 265. a. 1799.

Blagajnik Modić dobije nalog, da nabavi sve potrebno za registrovanje (papir, protokole, ljestve i t. d.), a bilježnik Antun Zdenčaj imao je ovako zapriseženomu regestratoru izručiti ključe od arkiva.[1]

Kako i koliko je Grdenić uzradio do god. 1805. nije nam poznato. Tada je valjalo i taj posao obustaviti, jer se domovina nalazila u pogibelji. Francezi se približavahu granicama domovine. Za to i jest turopoljsko spravišće god. 1804. odgodilo uredjenje arkiva na zgodnije vrijeme.[2] To je zadalo veliku brigu Turopoljcima. U prvom redu misliše na svoj arkiv, naročito na onaj dio, što se čuvao u gradu Lukavcu, jer to bijaše, kako sami vele, njihovo »jedino i najveće blago«. Na spravišću 25. i slijedećih dana mjeseca novembra 1805. iznese to pitanje župan, i odmah bude zaključeno, da imade župan s prisjednikom Ivanom Nep. Zdenčajem, Petrom Modićem i Antunom Noršićem poći u gorički i lukavečki arkiv, te škrinju s obveznicama i privilegijima odanle odnijeti i pohraniti negdje u brdinama (in partibus montanis recondant), a kad bude nestalo pogibli od Franceza, da ju natrag na svoje mjesto postave.[3] Medjutim je, čini se, turopoljski arkiv ostao na svom mjestu. Godine 1809. nastade opet velika pogibelj za nj poradi provale Franceza. I tada vidimo, da turopoljsko spravišće 23. maja člankom I. odredjuje, da se ćijeli arkiv turopoljski iz grada Lukavca i stvari gradske kapelice prenesu u crkvu dubranečku, a bude li veća pogibelj prijetila, povjerava se županu Antunu Zdenčaju, da sve to otpremi nekuda na sigurno mjesto.[4]

Poraz silnoga franceskoga cara Napoleona kod Lajpciga god. 1813. učini, da su i Turopoljci lakše disali. Turopolje, koje je bilo s ostalim nekim dijelovima Hrvatske pod vladom franceskom od god. 1809., opet je moglo obaviti reštauraciju svoga magistrata. Tako evo već 27. augusta sastaje se turopoljsko spravišće u Vel. Gorici, koje opet obnovi staru upravu. U članku II., točki 3. i 4. odredjeno je i glede arkiva. Spisi imali su do budućeg spravišća ostati u gradu Lukavcu, koje ne treba do onda registrovati bilježnik, a prema tomu ne će ni odredjenu plaću dobivati. Glede čuvanja arkiva goričkoga i lukavečkoga odredi spravišće, da ključe lukavečkoga arkiva čuvaju četvorica, i to ključ od vanjskih vrata bilježnik, od nutarnjih jedan ključ župan Josip Grdenić, drugi najstariji prisjednik Josip Adam

[1] Ibidem fasc. 268. a. 1800.
[2] Ibidem fasc. 314. a. 1804.
[3] Ibidem fasc. 324. a. 1805.
[4] IV. 431.

Kos, a treći ključ bilježnik Josip Brigljević. Takav bijaše od starine običaj čuvanja ključeva lukavečkoga arkiva, dočim oba ključa goričkoga arkiva imao je da čuva bilježnik sam«.[1]

Već 27. maja slijedeće godine 1814. odredilo je turopoljsko spravišće, za se gorički arkiv, koji je pa vrijeme franceske vlade bio u Lukavcu, preveze opet u Vel. Goricu.[2]

Od tada radilo se u turopoljskom arkivu oko regestrovanja. Medjutim umrije Grdenić, a da arkiv još nije bio u potpunom redu. Na turopoljskom spravišću 4. aprila god. 1822., držanom u gradu Lukavcu, ponudiše se, da će urediti arkiv: bilježnik Alberto pl. Modić, podbilježnik, Karlo pl. Špišić i podprisjednik Petar pl. Tomašić, potonji vlastelj u Žakanju. Općina turopoljska rado prihvati tu njihovu ponudu, obeća im platiti 500 for. nagrade kad bude sve gotovo, te ih zamoli, da se čim prije late posla. Odredjeno bje takodjer, da se iz općinskih sretstava nabavi sve što bude za taj posao od potrebe.[3]

Petar pl. Tomašić,
potprisjednik turopoljski, potonji vlastelj u Žakanju, koji je god. 1822. uredjivao turopoljski arkiv.
Miniatura u bana Nikole pl. Tomašića.

Pobliže ne znamo, kako su ovi uredjivali gorički arkiv, pošto je god. 1826. bilo, kako jedna vijest veli, sve regestrovano i elenkizovano, a druga opet, da je uza sve to preostalo još dosta toga da se uredi. Čini se, da je bilo toga vrlo mnogo, što je trebalo još urediti, jer je spravišće 13. decembra godine 1826. povjerilo turopoljskom podzupanu Antunu pl. Zdenčaju, da se pobrine za valjanoga regestratora.[4] 4. augusta godine 1828. predložen je turopoljskom spravišću kao regestrator podprisjednik Juraj pl. Briglević. Za njegov trud obećala mu je općina platiti 700

[1] IV. 437.
[2] Acta congreg. a. 1814. fasc. 369. u turop. arkivu.
[3] Ibid. fasc. 402. a. 1822.
[4] Ibidem a. 1826. fasc. 22.

for. Briglević je imao položiti prisegu, preuzeti ključ od arkiva i raditi pod nadzorom turopoljskoga župana.[1] Briglević se odmah prihvatio posla. Našao je veliki nered. Uvidjalo se je, da u arkivu ne će biti tako dugo valjanoga reda, dok ne bude ondje namješten stalni registrator. Evo za to odredi turopoljsko spravišće 13. novembra godine 1828., člankom VII., da se imade namjestiti stalni regestrator arkiva, koji će ujedno obnašati službu podbilježnika, Plaća mu je odredjena 20 for. Njegova dužnost bijaše regestrovati ne samo spravišna pisma (congregationalia), već i sudbena i upravna (iuridica et politica). I već slijedpće spravišće 3. decembra iste godine izabere podbilježnikom i regestratorom arkiva Nikolu Puca, kojemu odredi nešto višu plaću nego li je prije rečeno, najme 50 for. godišnjih. Uz regestrovanje spisa bio je novi regestrator dužan učiniti sve potrebne otpravke iz spisa arkiva, kad bude ove trebalo.[2]

Uredjujući Briglević arkiv, naišao je na mnoga pisma, koja je držao važnijima od onih, koja je kao akta već registrovao. On te spise kao »štatute« odabere s nakanom, da se posebice urede. Glede ovih »štatuta« odredilo je spravišće turopoljsko 13. aprila god. 1829., da ih ima posebno povjerenstvo proučiti.[3] Što se dalje dogodilo s tim štatutima, nije zabilježeno.

Briglević radio je vrlo marljivo, jer je već god. 1829. na spravišću 11. jula mogao podnijeti izvještaj, da je uredio sve stare spise. Tom prilikom bijaše mu kao vještaku povjereno, da izradi naputak za regestratora. Već i prije toga člankom XX. spravišća turopoljskoga od 13. aprila iste godine odredjeno je, da se pomno na to pazi, »da se svaki spis, koji se uzme iz ovoga ili onoga pretinca, opet onamo u isti fascikul i pod redni broj natrag vjern opoloži«.[4]

Od toga vremena pomno je vodjena uprava arkiva, u koji su preneseni i spisi iz grada Lukavca. Tako je danas u Vel. Gorici u »gradu« sve na okupu što je bilo općinskih spisa. Danas vodi nadzor nad arkivom župnik velikogorički, veleč. gosp. Fran Peterca, koji si za red i čuvanje arkiva stiče velike zasluge. — A kako današnji župan turopoljski, presvj. g. dr. Ljudevit pl. Josipović, cijelim svojim bićem radi na korist pl. općine Turopolja, ima temeljite nade, da će i turopoljski arkiv u dogledno vrijeme biti uredjen prema svim zahtjevima moderne arkivalne znanosti.

[1] Ibidem a. 1828.
[2] Ibidem fasc. 41. 43. a. 1828.
[3] Ibidem a. 1829. congreg. 13. apr., te 11. jula, čl. 4. i 6.
[4] Ibidem fasc. 47. a. 1829.

Završu[ući ovaj članak, priopćit ću jošte u kratko opis današnjega stanja turopoljskoga arkiva. Arkiv turopoljski danas je pohranjen u maloj presvodjenoj sobici tik velike dvorane u velikogoričkom turopoljskom »gradu«, gdje se nalaze i ostali uredi plem. općine turopoljske. Arkiv je taracan, imade dva prozora, jedan na istočnoj, a drugi na južnoj strani. Na prozorima su čvrste gvozdene rešetke, a izvana jake gvozdene kapke. Stakla unutarnjih prozora još su onako izvorna negdje iz XVIII. vijeka, sastavljena od samih osmouglatih, olovom spojenih stakalca. Okviri od prozora kao i vratnice su od kamena. Vrata su gvozdena i zatvaraju se čvrstom ključanicom i dva moderna Wertheim-lokota.

Stare, nepraktične police sa poznatim malim pretincima otstranjene su na moj prijedlog i zamijenjene novima i prikladnijima (god. 1904.). Isprave pohranjene su u fasciklima u podobi knjige, koji su sačinjeni po uzorku onih, kakove imade nas zemaljski arkiv u Zagrebu.

Isprave i spisi razdijeljeni su u slijedeće serije:

1. Privilegia, donationes et documenta. Ova serija obuhvaća najdragocijenije isprave turopoljske. Tu su sva privilegija i sve isprave, koje su od zamašnije važnosti po povijest pl. općine Turopolja. Ovu seriju sastavio je pisac ovih redaka od onih isprava koje se do godine 1904. čuvaše u blagajni (privilegija, što su u popisu od god. 1748.), te od množine drugih isprava, koje su bile neregistrovane u arkivu. To je zbirka pergamena turopoljskih. Počinja godinom 1225. (u prepisu od g. 1466.), dok najstariji izvornik je iz godine 1228., a seže do god. 1831. (sajamski privilegij za Vel. Goricu i Dubranec). Iz ove serije štampano je sve do god. 1560. u mojim »Povjesnim spomenicima Turopolja«, a od kasnijih godina samo izbor. Ova serija broji oko 1000 isprava i nije još registrovana.

2. Processus et politica od god. 1555. dalje. Medju ovima ima nekoliko zapisnika skupština ili spravišća (congregationes) turopoljskih iz XVI. vijeka (najstariji). Do god. 1560. štampano u mojem turop. zborniku, a dalje samo izbor. 1 fasc.

3. Signaturae, cambia, adoptionales et pignora. Počinju s god. 1601. To su spisi, koji sadržavaju razne pravne poslove sklapane medju Turopoljcima: darovanja, zamjene, pobratimstva, zalogi itd. Broji 17 fasc.

4. Congregationalia ili acta publico-politica. Počinja god. 1606. U toj seriji sadržani su zapisnici turopoljskih spravišća (congregationes generales, particulares, conventiculae, conventus) sa svojim prilozima. Sadržaje vrlo dragocijene podatke o samoupravi

pl. općine Turopolja, a ima i inače dobrih data za povijest naše domovine. Do god. 1650. priopćeno je u mom turopoljskom zborniku. Dalje samo izbor. Broji 42 fascikula.

5. Processus. Zbirka parnica turopoljskih. Počinja god. 1630 Broji 37 fascikula.

6. Consriptiones. Zbirka popisa. Najstariji popisi su iz polovine XVI. vijeka. Tu ima popisa plemića i kuća turopoljskih, koji su služili kao podloga za poreze, što ih je općina ili sabor nametnuo Turopoljcima; dalje imade popisa plemića, t. zv. »Catalogi nobilium«, koji su bili neke ruke maticom turopoljskoga plemstva. Najvažniji je tu ovakav »catalogus« od god. 1782. Ima jedan još vrlo lijepi, priložen aktima congregat. god. 1782. Napokon ima tu i popisa vojnika turopoljskih, koji su vojevali u nasljednom, sedamgodišnjem ratu, pak i u ustanku protiv Napoleonu. Napokon ima tu i popisa općinske imovine i imovine pojedinih Turopoljaca minulih vijekova. Neke tih popisa uzeo sam u moj turopoljski zbornik. 2 fascikula.

7. Transactiones, complanationes et accordae. Zbirka nagoda i ugovora turopoljskih. Jedan fascikul.

8. Acta sedis spanalis. Spisi suda županova. Jedan fascikul.

9. Acta iuridica. Sudbeni spisi. Jedan fascikul.

10. Acta diaetalia. Spisi sabora hrvatskoga i ugarskoga. Nekoliko prepisa starih zapisnika i prepisa artikula. Jedan fascikul.

11. Acta fundationalia: ecclesiarum et scholarum. Spisi, koji se odnose na zapise, učinjene turopoljskim crkvama, pak na razvoj škola u Turopolju. Vrlo zanimljivi spisi su oni, koji se odnose na skolsku zakladu Franjevca Roka Petra Smendrovića pod konac XVIII. vijeka. Jedan fascikul.

12. Inquisitiones privatae. Istražni spisi. Tri fascikula.

13. Fassiones solemnes. Svečane fasije. Jedan fascikul.

14. Mandata banalia. Banski nalozi. To je jedna od vrlo zanimljivih serija. Tu su u glavnom spisi, koji se odnose na vojne, u kojima su vojevali Turopoljci, naročito pod izmak XVII. vijeka. Gotovo sve priopćio sam u mom turop. zborniku. Jedan fascikul.

15. Acta ecclesiae Dubrancensis. Razni spisi (računi), što se tiču imetka dubranečke crkve. Jedan fascikul.

16 Genealogiae. Zbirka rodoslovlja plemićkih turopoljskih porodica. Jedan fascikul.

17. Literae armales. Zbirka izvornika i prijepisa grbovnica (plemićkih listova). Od ovih ističem naročito izvornu grbovnicu, što ju kralj Ferdinand I. 30. jula godine 1561. izdao plemenitim jur

porodicama Ladomer de Brisindvor i Krvarić de Royche (Rovišće). Ta grbovnica je radi toga tako važna, jer se njome izrično podijeljuje ugarsko i hrvatsko (regnorum nostrorum Hungariae et Sclavoniae et partium eis subiectarum) plemstvo. Grbovnicu tu i sliku grba priopćio sam u »Vitezoviću«, mjesečniku za genealogiju i heralniku, god. I., strana 55.—58. Od ostalih grbovnica ove zbirke spominjem one za porodicu Vagić, Šipušić, Kramaić itd. Jedan fascikul.

19. Dimensio Josephina. Spisi, koji se odnose na izmjeru zemljišta za cara Josipa II. Dva fascikula.

Juraj pl. Briglević,
prisjednik i registrator turopoljskog arkiva
godine 1828.
Slika u turop. gradu u Vel. Gorici.

20. Acta militaria, insurrectionalia, odnose se na vojničke prilike, te na ustanak protiv Franceza (go dine 1796.—1814.). Jedan fascikul.

21. Testamenta. Zbirka turopoljskih oporuka počam od XVII. vijeka. Za kulturne prilike u Turopolju važno vrelo Dva fascikula.

22. Acta luci Turopoljensis odnose se na veliki lug turopoljski (sječa, zirovina i t. d.) Jedan fascikul.

23. Acta divisionalia. Zbirka diobnih spisa turopoljskih. Vrlo važno vrelo za genealogiju turopoljskih obitelji. Trideset fascikula.

24. Rationes. Općinski računi počam od XVIII. vijeka do god. 1848. Šesnaest fascikula namještenih. Ima još za kojih deset fascikula nenamještenih.

25. Notata officiosa. Zbirka raznih bilježaka, što ih tečajem vremena učiniše u svojoj službi organi turop. magistrata. Jedan fascikul.

26. Državni zajam. Jedan fascikul.

27. Miscelanea. Razni spisi XVIII.—XIX. vijeka (do godine 1848.), neuredjeni. Osam fascikula.

28. Neuredjeni i nerazvrstani spisi, kojih imade jedna hrpa.

Od protokola nalaze se u arkivu ove serije:

A) Protocolla fassionum od god. 1649. napred. Dvadeset i tri sveska.

B) Protocollum birsagiorum, zapisnik globa od godine 1829. napred. Jedan svezak.

C) Protocollum intabulationum, zapisnik uknjižaba Jedan svezak.

D) Protocollum actorum politico-iuridicorum 1650. do 1702. Vrlo važan protokol. Sadržaje množinu zapisnika turopoljskih spravišća i zapisnike turopoljskih sudova (sedes iudiciaria). Zapisnike spravišća od god. 1650. priopćio sam u mom turopoljskom zborniku. Jedan svezak.

E) Protocollum actorum politicorum. Sastavni dio spisa spravišća (actorum congregationalium). Jedan svezak.

F) Protocollum querelarum verbalium (usmene parnice). Pet svezaka.

Veći dio spisa arkiva imade i svoja kazala (index). Tako imamo tomu kazala:

α) Actorum congregationalium ili politicorum, spisa spravišća. Tri sveska.

β) Actorum divisionalium, actorum iudicialium et divisionalium, diobnih spisa. Tri sveska.

γ) Actorum revisionum occultarum. Jedan svezak.

δ) Processuum, parnica. Jedan svezak.

ε) Signaturarum, za spise pod br. 3). Tri sveska.

ι) Actorum polit.-iurid., za protokol pod D).

Osim ovih ima nekoliko svezaka manje važnih protokola novijega vremena.

Turopoljski arkiv mogao bi se znatno proširiti, ako uspije oživotvorenje ideje, da se onamo pohrane svi arkivi pojedinih sučija, i kao deposita arkivi pojedinih porodica turopoljskih. Tako bi sadržaj arkiva još jednom tako velik nastao, a jamačno bi se mnogo i mnogo toga spasilo za potomstvo, što će inače za cijelo propasti. Dao Bog da se to izvede!

Danas je turopoljski arkiv upravo ponos plem. općine, a kako vidimo i zamjerno vrelo za historička istraživanja.

Povijest crkve u Turopolju.

U v o d.

Prije nego prijedjem na povijest pojedinih župa plemenite općine Turopolja, držim, da mi valja nešto napomenuti o razvoju kršćanstva u ovim stranama. Ove župe postoje od pamtivijeka, pa možemo s velikom vjerojatnošću kazati, da je bilo u današnjem Turopolju kršćanskih crkvi već u doba stare sisačke biskupije. Turopolje leži u neposrednoj blizini grada Siska, nekadanje Siscije ili Segestike. Ovuda su vodile rimske ceste. U današnjem Šćitarjevu bila je rimska naseobina Andautonija, negdje oko današnjeg Lukavca bila je po svoj prilici rimska naseobina Quadrata, na starom groblju u Velikoj Gorici nadjeno je i rimskih predmeta.[1] Sve to dokazuje nam, da je Turopolje bilo već u rimsko doba naseljeno, a kršćanski vjerovjesnici iz Siska predobili su jamačno i nekadanje stanovnike ovoga kraja za Kristovu vjeru.

Sisak bio je već za doba prvih rimskih careva vrlo znamenit grad, središte vojničkih i javnih cesta. Zauze ga već Oktavijan, a njegov nasljednik, car Tiberij učvrsti ga sa sviju strana i učini ga stalnom rimskom posadom za gornju Panoniju. Od sada bio je Sisak sijelo prefekta, prozvana Correctora savske Panonije i drugih viših državnih činovnika. Kada je u Sisku nastala biskupija, ne da se tačno kazati, no mogao bi se njezin početak staviti u drugi ili barem u treći vijek poslije Krista.[2] Sisačka biskupija pripadala je srijemskoj metropoliji (u Mitrovici), koja je bila utemeljena već u apostolsko doba. Prvi naime biskup u Srijemu bio je sv. Andronik, jedan izmedju sedamdeset Kristovih učenika; njega i sv. apostol Pavao srdačno pozdravlja kao svoga rodjaka u poslanici Rimljanima (XVI. 7.). Pod tu metropoliju spadale su kasnije osnovane biskupije u Cibalisu (Vinkovcima), u Mursi (Osijeku), u Petoviji (Optuju), u Singudunu (Biogradu), u Margusu (Kuliću), u Vinimaciju

[1] Gl. dr. Viktor Hoffiler: »Staro groblje u Velikoj Gorici«, u »Vijesniku hrv. arheološkoga društva«. Nove serije sveska X., str. 120.

[2] Sravni o svem tome članak pok. Ivana Krst. Tkalčića: »Crta o bivšoj sisačkoj biskupiji« u »Katoličkom listu« god. 1904. br. 17.—20.

(Kostolac u Srbiji) i napokon biskupija u Sisciji. Kako je Sisak bio jedan od najvažnijih panonskih gradova, utemeljena je tu biskupija — ako ne prije, — a to onda, kad i u ovim ostalim gradovima. Po povjesničaru Laziju biskupovao je već za Decijeva carevanja god. 249. u Sisku neki Kastus. Ali najznamenitiji sisački biskup bio je svakako sv. Kvirin. On je po mnijenju Farlatijevu zasio oko god. 270. sisačku biskupsku stolicu i biskupovao ondje sve do proglašenja kršćanskog progonstva za careva Dioklecijana i Maksimijana (t. j. od 23. veljače god. 303. do proljeća god. 305.). Za toga progonstva dade ga sisački prefekt Maksim uhvatiti, a kako je ostao stalan u svojoj vjeri, posla ga u Sabariju (Suboticu) k tamošnjem prefektu Amanciju, da se ondje na smrt sudi. Tu ga pogubiše dne 4. lipnja, po svoj prilici god. 303., kako Tkalčić dokazuje. Privezaše mu mlinski kamen o vrat i baciše ga u rijeku. Tako umre on mučeničkom smrti.

Sisak je bogat raznim rimskim iskopinama, ali spomenika iz starokršćanskog doba sačuvalo nam se iz Siska razmjerno dosta malo. Medju tim spomenicima je najznamenitiji Severilin sarkofag, koji po Tkalčiću potječe iz druge pole IV. vijeka.[1] Sad se nadgrobni spomenik nalazi u zagrebačkom arkeološkom muzeju na akademskom trgu. Natpis na spomeniku glasi:

HVIC . ARCE . INEST . SEVE
RILLA . FAMVLA . $\overline{XRI}$. QVE .
VIXIT . CVM . VIRO . NOVEM .
CONTINVIS . ANNIS . CVIVS .
POST . OBITVM . MARCELLIANVS . SE
DEM . HANC . VIDETVR . CONLOCASSE.
MARITVS.

Nije nam poznato, tko je naslijedio sv. Kvirina na biskupskoj stolici. Poznat nam je tekar iz god. 343. biskup Marko. U to su vrijeme prestali progoni, koje je crkva podnosila gotovo tri stotine godina sad više, sad manje, a ipak se uz to sve više širila i rasprostranjivala. Nadošao je pogibeljniji neprijatelj od poganskih careva i upravitelja — u crkvi samoj počele se radjati razne krive nauke, medju kojima je bila najpogubnija ona Arijeva. Arije je naime naučavao, da Sin nije istobitan (consubstantialis) s Ocem, te je bio radi toga osudjen na crkvenom saboru u Niceji (god. 325.). Usprkos

[1] U svojoj pripovijesti: »Severila ili slika iz progonstva kršćanah u Sisku« stavio je Tkalčić Severilu namjerice u doba biskupovanja Kvirinova u Sisku.

toga stekla je njegova nauka mnogo pristaša, pa i u našim stranama. Najžilaviji privrženici te krive nauke bili su Valens, biskup mursijski i Ursacije, biskup singidunski, dok su uz pravu vjeru

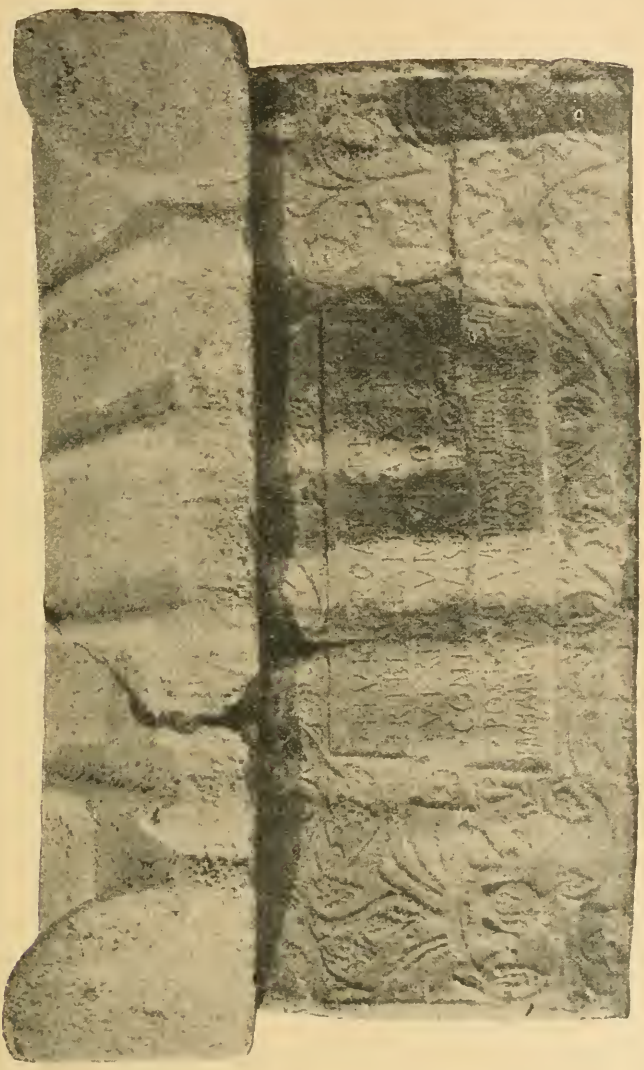

Sarkofag kršćanke Severile, nadjen u Sisku. U arkeol. muzeju u Zagrebu.

pristajali Euterije, metropolita srijemski, Marko, biskup sisački i Aprijan, biskup emonski (Ljubljana). Razvila se dugotrajna borba.[1] U Srijemu držane su tri sinode (god. 351., 357. i 358.) ali na ni-

[1] Više o tom vidi M. Pavić: »Arijanstvo i kršćanstvo u Panoniji« (Zagreb 1889.) i J. Bösendorfer: »Crtice iz slavon. povijesti« str. 43.—57.

jednoj nije se mogao postići sporazumak niti medju samim Arijevcima, a kamo li s pravovjernom naukom. Tek smrću cara Konstancija (god. 361.), oduševljenog pristaše i zaštitnika Arijeve nauke, stvar je po pravovjerne kršćane krenula na bolje. God. 369. sazva papa Damas u Rimu sinodu, koja je biskupe Valensa i Ursacija izopćila i lišila ih njihovih biskupskih stolica. No prepirke su trajale i nadalje sve do sinode u Oglaju, kojoj su god. 381. prisustvovali pored sv. Ambrozija i novi srijemski metropolita Anemij sa sisačkim biskupom Konstancijem. Na toj sinodi bili su Arijevci, naročito panonsko-srijemski, konačno osudjeni i izopćeni.

U to vrijeme pada tako zvana seoba naroda, kojom se mnogo toga promijenilo. Prirodni put s istoka prema zapadu vodio je kroz naše strane. Navalili su silni narodi sa slabom prosvjetom, zatrli su s veće strane tragove rimske kulture te i kršćanstvu u našim stranama zadali teški udarac. Donju Panoniju zaposjeli su germanski Vandali, a gornju zapadni Goti. Iza njih nasrnuli su divlji Huni, zatim istočni Goti, Longobardi, dok najzad ne provališe Avari ili Obri, koji su god. 581. zauzeli cvjetni nekoč Srijem, iz kojega je iselio posljednji srijemski metropolita Sebastijan.

Ne zna se, što se za seobe raznih naroda dogadjalo sa biskupijom sisačkom. Znamo jedino to, da prvim padom Srijema god. 441., ako i nije propala, to je bila barem odcijepljena od bivše svoje srijemske metropolije. Ona je nato prionula uz solinsku metropoliju ili uz dalmatinsku crkvenu provinciju. To nam potvrdjuju zaključci solinskih sabora: onog od god. 530., koji je potpisao biskup sisački Ivan i onog od god. 532., na kojem se spominje i sisački biskup Konstantin. Sva je prilika, da je u Sisku poslije Konstantina biskupovao još koji biskup sve do polovice VII. vijeka. Tekar dolaskom Hrvata u današnju njihovu postojbinu i za njihova ratovanja sa divljim Obrima nestalo je posvema te biskupije.

Kad su Hrvati naselili Dalmaciju i Panoniju, stajahu oni pod vlastitim svojim knezovima sve do svršetka VIII. vijeka. Tada su oni postali susjedi zapadnog carstva pod Karlom Velikim, avarske države u današnjoj Ugarskoj i bizantinskog carstva. Kad je Karlo Veliki godine 799. razorio avarsku državu, pripade mu i posavska Hrvatska, te postade sastavnim dijelom franačke države. Valja priznati, da je franačka vlada nastojala i oko širenja kršćanstva medju Savom i Dravom, ali teško da je bilo u tom velika uspjeha. Vjeru je navijestalo ovdje svećenstvo solnogradske metropolije, a možda i oglajskog patrijarkata. Smetalo je jamačno pravom uspjehu neznanje hrvatskog jezika, a i franačka okrutnost. Hrvatima

je već dozlogrdilo franačko gospodstvo, spremio se pokret, kojemu se stavio na čelo knez posavske Hrvatske Ljutovit. Makar taj pokret nije uspio, ipak je znatno oslabio franačku premoć. Dalmatinska se Hrvatska već god. 852. otresla franačkog pokroviteljstva i izručila se zaštiti bizantinskog dvora. A u užoj Hrvatskoj Ljutovidov nasljednik Ratimir, a iza njega Mutimir (god. 873.), samo još po imenu priznavahu franačko pokroviteljstvo, odrekavši se ujedno vlasti metropolije solnogradske.

U to vrijeme započeše svoje blagotvorno djelovanje sv. braća Ćirilo i Metodije. I naša domovina imala je od njihova rada koristi. Papa Hadrijan je naime na zamolbu panonskoga kneza Kocela uskrisio srijemsku metropoliju, davši joj za duhovnu glavu sv. Metodija. Po savjetu pape Ivana VIII. pristao je uz tu metropoliju i posavski knez Mutimir, stolujući u Sisku. Time se nekadanja sisačka biskupija opet vratila pod srijemsku metropoliju, u kojoj se sad slovenski liturgisalo. Posavska Hrvatska ostade pod panonskom metropolijom još za Mutimirova nasljednika Braslava, ali ne za dugo. God. 907. dolaskom Madjara propade sasvijem panonska metropolija, a posavskoj Hrvatskoj ne preosta drugo, nego vratiti se ponovno pod solinsko-spljetsku metropoliju, t. j. pod dalmatinsku crkvu.

Još se uvijek mislilo na uskrišenje sisačke biskupije. Na spljetskom crkvenom saboru god. 926. dokinuta bi ninska biskupija, taj najčvršći bedem slovjenskog bogoslužja. Grguru ninskomu, tomu neustrašivom boriocu za slovjensko bogoslužje, budu na izbor stavljene tri davno već neposjednute biskupije: skradinska, sisačka i duvnajska, jer da su napučene i obiluju svećenstvom i narodom. Tako je htio spljetski sabor opet oživjeti staru sisačku biskupiju Pošto je imao tu postati biskupom Grgur ninski, bit će, da je na teritoriju nekadanje sisačke biskupije postojalo slovjensko bogoslužje. No papa Lav VI., potvrdivši god. 928. zaključke spljetskog sabora odredi Grguru skradinsku stolicu. Sisačka biskupija ostade nepopunjena sve do god. 1093., kad ju uskrisi kralj Ladislav, ali u zagrebačkoj biskupiji. Prvi zagrebački biskup Duh dovede sa sobom kao vjerovjesnike svećenike iz zaladske i šomodjske županije. Upravo te županije sačinjavahu nekada jezgru Kocelove kneževine, u kojoj je vladao slovjenski bogoslužni jezik, pa je vjerojatno, da su ti svećenici i u novo utemeljenoj biskupiji zagrebačkoj obavljali bogoslužje na slovjenskom jeziku.

To je kratak prijegled razvoja kršćanstva u našim stranama sve do utemeljenja zagrebačke biskupije. Od tog vremena imamo već

*

više i sigurnijih podataka za povijest naše biskupije i pojedinih župa. Za sisačku biskupiju su nam ti podatci vrlo nedostatni, a isto tako ne znamo, koji je bio opseg te biskupije. Toliko možemo biti sigurni, da je i današnje Turopolje, koje je tako blizu Siska, pripadalo toj biskupiji, a možda su u tom kraju već u rimsko doba nastale prve crkve. Ako i nemamo za tu tvrdnju pismenih svjedočanstva, mogli bismo to zaključivati po zaštitnicima pojedinih crkvi, koji su, kako kaže dr. Josip Gruden,[1] važan izvor za povijest. Po tim zaštitnicima (patronima) zaključujemo, kada se počelo štovanje ovog ili onog sveca i kako se širilo, a obratno možemo takodjer barem s velikom vjerojatnosti prosuditi starost dotičnih crkvi. Tako se n. pr. vrlo rano počelo štovanje sv. Jurja. Sv. Juraj bio je rimski vojnik, koji je pod Dioklecijanom umro mučeničkom smrti. Taj junak, kojeg je crkva postavila na žrtvenike, vrlo je godio ratobornim Rimljanima, pa je domalo istisnuo poganskog boga Marta. Rimski vojnici voljeli su ga imati na svojim zastavama i bojnim znakovima. I kod nas su po mnogim krajevima boravile rimske legije i bili nastanjeni veterani. Zato su nastale, kako kaže dr. Josip Gruden,[2] već tijekom IV. stoljeća po rimskim kolonijama, municipijama i tvrdjama crkve sv. Jurja. Najstariji takav spomenik iz toga doba u našim stranama, koliko se znade, jest župna crkva u Optuju. Tu je car Konstantin poklonio god. 313. kršćanima Herkulov hram, koji su oni obratili u svoju crkvu i posvetili sv. Jurju. Mnogo je crkvi i našoj nadbiskupiji posvećeno sv. Jurju: 21 župna crkva i još više područnih kapela. Dakako bilo bi smiješno dokazivati, da su sve te crkve iz onog doba, ali je svakako značajno, da su bile u samom Turopolju u užem smislu, i to vrlo blizu jedna od druge, dvije župne crkve posvećene sv. Jurju, i to ona u Odri i ona u Starim Čičama. Ako uzmemo blizinu grada Siska i naseobine Andautonije (Šćitarjeva), ne čini se tako nevjerojatno, da bi ovi patrociniji mogli imati svoj začetak već u rimsko doba. I u samom Šćitarjevu slavi se kao crkveni zaštitnik sv. Martin, koji imade u nadbiskupiji sebi u čast posvećenih 13 župnih crkvi. Mnoge od njih postale su dakako u vrijeme božjačkog reda (templara), koji je jako širio štovanje tog sveca (rodio se god. 316. u Sabariji — Sobotici u Panoniji i bio kasnije tourskim biskupom). Sv. Martina uzeli su štovati odmah poslije njegove smrti, pa je vrlo vjerojatno, da se već u ono vrijeme počeo štovati u Andautoniji, oso-

[1] »Češčenje sv. Martina, škofa, na Slovenskem.« Gl. »Voditelj v bogoslovnih vedah« god. 1900. str. 53.

[2] »Najstarejši cerkveni patroni na Slovenskem«. Gl. »Voditelj v bogoslovnih vedah« god. 1901. str. 61.

bito jer je bio rodjeni Panonac. I ostale crkve u Turopolju imaju stare patrocinije. Bl. Djevici Mariji (najprije se slavilo Uzašašće bl. Djevice Marije) posvećene su dvije: u Velikoj Gorici i u Vukovini, sv. Petru, koji se takodjer vrlo rano štovao, posvećena je bila crkva u turopoljskoj Petrovini, a sv. Ivanu Krstitelju, koji se je slavio kao zaštitnik krsnih crkvi i baptisterija, podignutih najviše blizu rijeka, posvećena je crkva u susjednim Novim Čičama. Štovanje sv. Katarine (Dubranci) proširilo se tekar preko križarskih vojna s istoka na zapad.

Naveo sam sve to, ne možda da dokažem, da su crkve u Turopolju (današnje jamačno ne, nego one, koje su prije njih bile u pojedinim mjestima) iz rimskog vremena, nego da su vrlo stare, pa bi se moglo barem za koju od njih nagadjati, da postoji još od vremena stare sisačke biskupije. Želim sada, da opišem pojedine crkve.[1]

[1] Gradju za povijest turopoljskih župa crpao sam najviše iz raznih zapisnika kanoničkih vizita, što se čuvaju u arkivu nadbiskupske pisarne, zatim z župnih matica i knjiga spomenica pojedinih župa; druge izvore poimence navadjam.

Crkvena desetina.

Turopolje je kao i svi prijedjeli zagrebačke biskupije od najdavnijih vremena podavalo kralju kunovinu i desetinu krmaka. Kad je god. 1201. kralj Mirko na molbu zagrebačkoga biskupa Dominika potvrdio crkvi zagrebačkoj njezine stare posjede, darovao je ujedno biskupu zagrebačkom i njegovim nasljednicima na biskupskoj stolici svu koliku desetinu kuna i krmaka, što no se pobirala za kralja u opsegu zagrebačke biskupije.[1]

Od toga vremena ubirali su zagrebački biskupi po Turopolju koli desetinu kuna, toli i krmaka. To podavanje sastojalo je prema starom običaju u slijedećem: Oni, koji su imali krmke ispod 4 palice (baculis), imali su dati osmorici konjanika po jedan objed ili večeru. Pod tim konjanicima za cijelo imaju se razumijevati ubirači desetine, odnosno biskupskih daća. Koji imadjahu četiri krmka, nijesu bili dužni davati nikakove daće, nu koji imadjahu više od četiri, morali su od svake glave davati četiri denara. Od krmaka pako, što ih gojiše izvan svojih kuća, dužni su bili podavati desetinu. Isto tako imali su i turopoljski kmetovi podavati daće i desetine. Takove bijahu daće pod konac XIV. vijeka, što ih Turopoljci podavahu biskupu, odnosno kaptolu zagrebačkomu, i koje im je biskup Eberhard Alben 18. augusta godine 1399. u Ivaniću potvrdio, naloživši medvedgradskim kaštelanima, da se pod nikojim uvjetom ne usude u ove stare običaje dirati.[2]

Medjutim ali Turopoljci nijesu najtočnije plaćali desetinu zagrebačkom kaptolu, te se radi toga potužio kaptol kod kralja Sigismunda. Ovaj naloži zagrebačkom biskupu Eberhardu Albenu, da prisili Turopoljce na podavanje desetine kaptolu. Iz Dubrave dne 27. septembra 1399. upravio je biskup vrlo oštar nalog na Turopoljce, u kojem im nalaže, da svoju dužnost glede podavanja desetine zagrebačkom kaptolu vršiti imadu, i da smjesta podju do kaptola i s njime da se nagode glede odštete nanešene mu štete. Ne učine li to

[1] Tkalčić, Monum. episcopatus Zagrab. I. 11.—16.
[2] I. 148.—9.

zaprijeti im se izopćenjem, te je ovlastio sve svećeničke i župnike po Turopolju, da to izopćenje provedu, čim im sa strane kaptola za to stigne nalog.[1]

Nemamo vijesti o uspjehu toga naloga, ali se može predmijevati, da su se Turopoljci pokorili. Ali kad je na biskupsku stolicu zasjeo Ivan Alben brat pokojnoga Eberharda Albena, znali su Turopoljci u njega ishoditi pisma, kojima im je zajamčio, da nijesu dužni plaćati desetinu kaptolu. Kad su na to za cijelo obustavili podavanje desetine kaptolu, iznio je kaptol pred biskupa gore spomenuti nalog biskupa Eberharda. To je sklonulo biskupa Ivana, da je 1. septembra god. 1432. u Dubravi izdao nalog na Turopoljce, da imadu sve kolike desetine podavati kaptolu. Ujedno je potvrdio zagrebačkomu kaptolu rečenu povelju Eberhardovu u cijelosti.[2]

To je opet Turopoljce prisililo na podavanje desetine. Kaptol je znao to svoje pravo dobro čuvati, te je pače i u isprave, koje je sastavljao i izdavao glede posjeda turopoljskih, umetavao opasku, da desetine koli kaptola, toli i crkve zagrebačke ostanu nedirnute (decimis nostris et ecclesie nostre semper salvis remanentibus).[3] Unatoč svemu tomu opet su Turopoljci počeli kaptolu uskraćivati desetinu, tako da je ban Friderik Celjski 1. juna god. 1453., potvrdivši gornju listinu biskupa Ivana, naložio zagrebačkom županu Gjuri Farkaševu iz Obreža, njegovim podžupanima i sucima plemića županije zagrebačke, te Erhardu Hohenwarteru, kapetanu medvedgradskomu, Seboldu (Majaru) kapetanu grada na Griču u Zagrebu i stupničkomu kaštelanu Smoliku, da prisile Turopoljce na plaćanje desetine. To isto učini gotovo doslovnom poveljom i ban Ulrik Celjski 24. augusta god. 1453. Oba bana to učiniše ne samo kao bani, već i kao štitnici i branitelji zagrebačke crkve (tutor et advocatus ecclesie Zagrabiensis). Ovu povelju bana Ulrika Celjskoga potvrdi 26. aprila god. 1456. i sam kralj Ladislav u Budimu na molbu zagrebačkih kanonika Markvarda arcidjakona vrbovečkoga i kanonika čuvara te Klementa Gorjanskoga.[4]

Iz polovine XV. vijeka (g. 1459.) sačuvao nam se jedan popis desetine, što ju podavahu Turopoljci zagrebačkom kaptolu. Iz ovog popisa vidimo, da se desetina u Turopolju podavala od žita i vina. Desetina vina mjerila se na kable, a žita na kupove (capecia). Turopoljski vinogradi bili su tada u Jelkovoj Gorici, Draškovdolu, Ve-

[1] I. 149.—150.
[2] I. 235.
[3] I. 301., 334., 417., 419., II. 543., III. 130., 131., 297.
[4] I. 307., 309., 363.

snici, Budecdolu, Svelićdolu, Novakima, Kostanjevcu, Mozočanju, Persinom vrhu (danas Peršinovac), Markuševom vrhu (Markuševac), Dragonošcu, Rodmancu, Dubrancu, Gustilnici, Jerebiću, Vukomeriću, Bukovčaku i Lucilnici. Kako vidimo, gotovo svi vinogradi bijahu u Vrhovlju, a uslijed toga bila je tu vrlo neznatna desetina žita, dočim je u Polju podavana isključivo zitna desetina koje u naravi, koje u vrijednosti novca.[1]

Odnošaj izmedju Turopoljaca i kaptola zagrebačkoga doskora se poremeti poradi desetine. Turopoljci najme ustvrdiše, da nijesu dužni podavati desetinu kaptolu, jer su plemići, i tako uskratiše podavanje natrag od 20 godina. Procjenitelji i svjedoci Ivan, altarista sv. Jeronima, Klement, rektor hospitala sv. Marije na Griču, Mihalj, sin Jurja iz Dobrekuće, Petar, sin Mihalja Bildpergera iz Tifera i Jakob, sin Pavla Zagrepčana, ustanoviše, da je kaptol kroz to 20 godina tom uskratom desetine trpio štetu od 10.000 for.

Tako dodje god. 1466. do ozbiljna sukoba izmedju kaptola i Turopoljaca. U taj čas bijaše Vinando, opat zagrebačkih Cistercita, po crkvenom saboru bazilejskom naimenovani čuvar prava i dobara kaptola i crkve zagrebačke. Kaptol podiže tužbu protiv Turopoljaca: Antuna Trupčaka, Dimitra Petrušića i sinova Jurja Supana, Tomšeka Zelčića iz Čeha, Gala kovača, Lucije i Kate udove Gjure Dobranića, Andrije, Benka, Fabijana, Verčeka, Pavla Gerdenića, Žuže iz Jerebića, Trupka Petrinića, Andrije iz Lukavca, Baltazara, Dimitrija i Pavla Krikavića, Valenta Domjankovića iz Lužja, Petra Mihalića, Ivana Volarića i Grgura Antunova iz Luža i ostalih, koji uskratiše desetinu. Pred opata Vinanda iznesen je taj spor na sudu 28. juna god. 1466. Turopoljce zastupaše Gal iz Velikog Lukavca. Pošto je sindik kaptola razložio stvar, dokazujući, da su Turopoljci dužni podavati desetinu vina i žita te od svega, od česa se desetina podaje, zamolio je taj duhovni sud, da se Turopoljci prisile na to podavanje. Nato je zastupnik Turopoljaca izjavio, da Turopoljci kao plemići niti su obvezani, niti hoće podavati kaptolu desetinu, nu voljni su davati ju od svojih kmetova. Nato je zastupnik kaptola izjavio, da tu nema govora o desetini kmetova, već o desetini Turopoljaca, koji su dužni podavati glasom povelja kralja Matije i Ladislava, zagrebačkih biskupa Ivana i Eberharda te knezova Celjskih. Tom zgodom predočio je gore spomenute isprave, na što je zastupnik Turopoljaca zamolio, da se ta pravda iznese pred kralja. Opat Vinando odredi sli-

[1] 390.—395.

jedeće ročište na 15. dan, pozvavši Turopoljce, da svoje tvrdnje dokažu pismima.

Nije nam zabilježeno, jesu li Turopoljci na urečeno ročište došli, i kako su svoje pravo dokazivali. Čini se po svemu, da nijesu ni došli na ročište. Zato je opat Vinando pozvao Turopoljce na dan 18. jula u cistercitski samostan u Zagrebu, da dodju pred njega, i da saslušaju konačnu osudu u toj parnici. I taj poziv bio je bez uspjeha, jer se Turopoljci ne pokazaše u Zagrebu. Sad ih opet konačno pozove o večernji 31. jula pred sebe, da čuju i vide, koliko duguju kaptolu na dužnoj desetini i na parbenim troškovima, pošto je bila osuda — da su dužni kaptolu davati desetinu — pravomoćna na temelju ogluhe na poziv za 18. jula. I ovaj put se Turopoljci oglušiše, na što je sindik kaptola na vratima stolne crkve zagrebačke proglasio Turopoljce dužnima nositi parbene troškove, i da padaju pod ovrhu. Šteta je ustanovljena na 600, troškovi na 14 for.

Pošto je duhovni sud, kojemu je predsjedao opat Vinando, vidio, da Turopoljci ostaju kod uskrate desetine, sastao se opet 2. augusta u cistercitskom samostanu sv. Marije u Zagrebu. Tu je izdano pismo na biskupe i svećenstvo, te svjetovne velikaše i oblasti, kojim se javlja, da su Turopoljci, ako iza prve opomene ustraju tri dana u neposluhu prema osudi Vinandovoj, stavljeni pod crkveni interdikt;[1] ako budu unatoč tomu daljna tri dana ostali nepokorni, bit će izopćeni iz crkve.[2]

Sada nam je jasno, zašto su Turopoljci već 22. augusta g. 1466. imenovali više svojih zastupnika, koji će ih zastupati pred crkvenim i svjetovnim sudom.[3] Kako se čini, spremalu se na daljnju parnicu protiv kaptola.

Turopoljci nijesu popustili, oni ostadoše kod svoga, da kao plemići ne plaćaju desetinu. Čini se, da je kaptol medjutim čekao, pošto je tekar slijedeće godine 1467. polovinom korizme stavio na turopoljske crkve interdikt, uslijed česa je mnogo umrlih turopoljskih plemića za to vrijeme pokopano izvan groblja. Turopoljci se obratiše na podbana Ladislava Hermanova Grebengradskoga, koji je u četvrtak prije Duhova došao pred zagrebačke kanonike te ih pozvao, da imadu svoje zahtjeve glede desetine dokazati, pošto Turopoljci kao plemići nijesu dužni plaćati desetinu, dočim su voljni ovu davati od svojih kmetova; podban pozove kaptol, da to iznese pred svjetovni sud. Nato

[1] Zatvore im se crkve i uskrate crkveni obredi.

[2] I. 437.—454.

[3] I. 454.–7.

ne odgovori kaptol ni bijele ni crne. O tom je izdao podban Turopoljcima posebni spis.[1]

Interdikt stavljen na Turopolje vrlo su teško podnašali Turopoljci. To je neke sklonulo, da su se i pokorili. Tako je došao (1467.) pred kaptol Valentin Blažeković i Ivan Jakopović te Pavao Štefoić iz Češke Obreži pristojališta grada Lukavca, te su u svoje ime i svih stanovnika istoga sela izjavili, da su pripravni unapred podavati crkvenu desetinu, kako je ona onomadne uredjena sa strane biskupa i hrvatskih stališa i da su pripravni za zadnje dvije godine, što uskratiše desetinu, dati naknadu.[2]

Turopoljci potužiše se ujedno i kralju Matiji. Ovaj upravi iz Kološvara 30. septembra god. 1467. pismo na zagrebački kaptol, u kojem mu spočituje, da nepravedno ubire desetinu od Turopoljaca, pače, da to čini skroz inače, nego li je o tom odredjeno bilo u Budimu. Nalaže mu oštro, da se ne usudi ubirati desetinu od Turopoljaca, što vrijedja njihovu plemićku slobodu a da se drži točno osude već u tom izrečene.[3] Kako se čini, već je u tom izrečena bila kraljevska presuda, koja nam ali nije poznata.

Čini se, da je tim kraljevskim pismom dovršena kobna pravda izmedju kaptola i Turopolja, i da su unapred Turopoljci samo od svojih kmetova podavali desetinu. To nam je prilično jasno iz popisa crkvene desetine god. 1501., 1503., i 1538., u kojima nalazimo upisana imena gotovo samih neplemića, a što je imena ono nekoliko turopoljskih plemićkih u tom popisu, moguće je, da su to samo slična imena neplemića ili su doista neki plemići držali gorna trsja, od kojih se podavala desetina. U to doba podavala se u Turopolju desetina zita, vina, pčela i kolja.[4] Ova se desetina podavala u novcu. Desetinu ubirali su za kaptol turopoljski župnici i posebni punomoćnici. Tako je god. 1538. ovu ubirao Fabijan župnik sv. Kate (Dubranec) i Vrban sudac Berislavićev. Župnik Fabijan ubrao je bio 2 for. 40 denara manje 1 beč, župnik Ilija 8 for. kapelan Marko 43 denara i 1 beč, dočim je sudac Vrban utjeranu desetinu u iznosu od 65 denara svu zapio.[5]

[1] II. 2.
[2] II. 9.—10.
[3] II. 8.
[4] II. 180.—202., 212.—223., III. 43.—66
[5] III. 67.

Župa Dubranci.

Nešto o imenu župe.

Župa Dubranci dolazi u povjesti pod raznim imenima. U popisu župa od god. 1334. zove se jednostavno po zaštitnici župne crkve »ecclesia sancte Katherine«. Tako ima takodjer i popis od god. 1501.[1] Već god. 1455. spominje se »villa Dobranczy«, pa se navodi odsele to ime u raznim oblicima: »Dobrancz, Dobranecz, Dobrancz Zenth Kathalyn, Dobranowcz, Dobrawcz«. Nekoji hoće da to ime potječe od plemića Dobrana, koji se spominje već god. 1357. Njegove sinove Ivka i Ivšu te Petra kaptol je zagrebački u četvrtak poslije nedjelje »Laetare« uveo u neke posjede.[2] Drugi izvadjaju ime od riječi dobrava, dubrava, što ima takodjer temelja, osobito ako uzmemo, da je župa bogata šumama i dubravama.

U zapisniku vizite kanoničke od god. 1622. kaže se, da je župa sv. Katarine utemeljena »in Draganosch«[3] (još se i danas zove jedno selo u župi Dragožec), dok se god. 1634. kaže «in Dobrancz alias Draganos«. Arcidjakon Ljudevit Vukoslavić nazivlje god. 1668. župu »Verhovje seu Dobranczy«. U župi dubranečkoj ima naime osam plemićkih općina, koje se zovu skupnim imenom Vrhovlje. Čitava se župa diže ponad turopoljske ravnice, na malim vrhovima, odakle joj i ime. Ravničani plemići zovu i danas plemiće u dubranečkoj župi: Vrhovci, Vrhovčani.[4] Do

[1] Gl. dr. Fr. Rački: »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, str 210.

[2] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«. sv. I., str. 73.

[3] I u župi Noršićevo selo nalazi se još danas selo Dragonoš.

[4] N. pr. u odranskoj župi čude se i danas onomu, koji bi se ženio iz dubranečke župe: »Kaj buš Vrhovčicu zel?« — tobože oni bi imali biti manje pametni radi toga što živu u osamljenim krajevima i udaljeni su od drugog svijeta.

god. 1880. spadala je župa pod crkveni kotar pokupski, a te je godine zajedno sa župom Kravarsko pripojena crkvenom kotaru odranskom.[1]

Župna crkva sv. Katarine u Vrhovju.

Nekadanja župna crkva sv. Katarine u Vrhovju stajala je kraj sadanje ceste na najvišem brdu izmedju Bukovčaka i Dubranaca. Danas je čitav onaj humak zarašten raznim drvećem i grmljem, pa se jedva još i poznaju temelji, gdje se dizala ta crkva. Znamenita je ta crkva zato, što je čitavo gorsko turopoljsko okruzje dobilo po njoj svoje ime. Nazivalo se name: »Castrum nobilium in montibus S. Catharinae«.

Crkva sv. Katarine spominje se već u zborniku Ivana, arcidjakona goričkoga od god. 1334., kako sam već napomenuo. Godine 1456. saznajemo, da je ta crkva posjedovala vinograd. Iz god. 1459. sačuvao nam se popis sela, koja su spadala pod tu župu, a to su bila: Kostanewcz, Mozechana, Persinov Vrih, Markusev Vrih (Markuševec), Dragonoschy, Rodmanchy, Dobranchy, Guztinicha, Jarebichy, Wukomerichy, Bukowschaky i Luchilnica.[2] Kako vidimo, bio je župi gotovo isti opseg, koji je i danas.

Najstariji opis župne crkve sv. Katarine sačuvala nam je vizita arcidjakona Benedikta Vinkovića od god. 1622. On je došao u srijedu poslije Cvjetnice u župu, pa tu po običaju odslužio sv. misu, propovijedao i obavio kanoničku vizitaciju. Dašto ne smijemo misliti, da je ta crkva bila prvobitna župna crkva. Kao većina ostalih crkvi, bila je i ona drvena, a zato nije mogla stajati recimo 300 godina (od god. 1334.), već su župljani, kad je crkva postala trošna, sagradili drugu, novu. Možda je bila crkva, što ju je našao Vinković, podignuta početkom XVII. jer se u viziti spominje, da ju je posvetio biskup Simun Bratulić (1603.—1611.) Posvetilo slavilo se na blagdan sv. Marije Magdalene. Crkva je bila dobro uzdržana i pokrivena, ali kako nije imala župnika, to u njoj nije bilo pravoga reda i čistoće. U crkvi bila su tri drvena žrtvenika, od kojih je bio posvećen samo veliki. U crkvi naravski nije bilo svetotajstva, niti se je moglo pristojno čuvati. Kako je bila crkva zapuštena, svjedoči to, da je imala

[1] Gl. odluka nadbiskupskog duhovnog stola od 16. svibnja god. 1880. broj 2279.

[2] Regestrum de decimis vini et milii in Campo Zagrabiensi, capitulo Zagrabiensi provenientibus et solutis«. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv. I. str. 393.—395.

samo jedan polomljeni kalež i jedno misno odijelo. Nije bilo niti krstionice, niti ispovijedaonice, niti sv. ulja, a nijesu se vodile niti matice. Crkva nije imala nikakovih dohodaka, već se uzdržavala brigom crkvenih starješina, pobožnim darovima i rasporezom medju župljanima. Imala je doduše vrt, oranice i livade, koje je uživao župnik, dok ga je župa imala. On je dobivao od župljana i žitno i vinsko lukno. No sad su bili svi ti posjedi zapušteni i zarašteni trnjem i grmljem.

Arcidjakon Benko Vinković pozvao je crkvene starješine, da mu podastru crkvene račune, no oni toga nijesu učinili, prem ih je on

Brežuljak, na kojem je nekoč stajala crkva sv. Kate u Dubrancima.

dosta na to silio. Izgovarali su se, da je običaj (moris esse et consuetudinis), da se jedino županu i plemenitoj općini turopoljskoj polažu crkveni računi. Arcidjakon je napomenuo, da ih valja prisiliti, da iskažu crkvene račune. Nekoji su župljani pripovijedali, da je crkva dobivala vinsku desetinu od nekojih gornjaka u Kostanjevcu i Peršinovcu, no ta je desetina dokinuta poslije turskih provala (post disturbia). Drugi su tvrdili, da su davali župniku vino u ime lukna, a ne u ime desetine. Arcidjakon je odredio, da se ima ta stvar istražiti.

Možemo misliti, da su po crkvu u ono burno doba nastala tužna vremena. Bila je mnogo godina bez zupnika, pa nije bilo nikoga, da se stara za njezinu korist. Iz vizite od god. 1630. razabiremo, da je

nestao jedini misal, što ga je crkva posjedovala. Za crkveno zvono su nekoji tvrdili, da je kod sv. Jakova u Mahićnom, a drugi, da je u Mekušju. Bit će, da je zvono kriomice netko prodao, pa je arcidjakon Martin Bogdan naložio crkvenim starješinama, da ispitaju, tko je to učinio. — I god. 1634. nije još crkva imala župnika. Arcidjakonu Martinu Bogdanu pripovijedali su župljani Petar i Matej Kos, da je kod nekog Blaža Korenike 30 kabala crkvenog vina i nekoji pobožni zapisi.

God. 1642. nalazimo ipak u Dubrancima župnika Jurja Dragovića, no taj se, čini se, nije mnogo brinuo za župnu crkvu. Često je čitao mise u kućama pojedinih župljana bez dozvole biskupa, a i na nedjelje i blagdane je češće čitao misu u župnom dvoru, nego u župnoj crkvi. On je pače u jednoj sobi župnog dvora nedostojnim načinom i ne pod ključem držao u jednom kaležu Svetotajstvo. Neprilika je bila već onda, što je bila župna crkva tako udaljena od župnog dvora, koji su baš onda na novo sagradili. No ipak je župna crkva baš u to vrijeme temeljito popravljena. Na zapadnoj strani su ju proširili, postavili nove temelje i svu povisili. U crkvi su bila dva žrtvenika: veliki s tri slike i pokrajni sa slikom sv. Jurja. Oko crkve bilo je groblje slabo ogradjeno. Sad je crkva imala već dva kaleža, tri misna odijela, druge potrebite stvari i ruho te dva zvona. Crkva je prekrivena tekar god. 1652. Taj je posao obavio kao i u Velikoj Gorici neki Nikola Stančević iz župe Starih Čiča. Plemenita općina turopoljska dozvolila mu je za taj trud i posao, da smije svoje svinje pasti u Bunskom lugu, a osim toga, da smije kako on tako i njegovi nasljednici uzeti, kad bi štogod za sebe gradili, potrebito drvo iz zajedničke šume[1].

Nešto više o župnoj crkvi sv. Katarine saznajemo iz vizite kanoničke, što ju je dne 14. prosinca god. 1668. obavljao u Dubrancima arcidjakon Ljudevit Vukoslavić. Crkva je bila sva drvena i imala po ondašnjem običaju slikani strop (tabulat). Nije bila baš prostrana, imala je malu sakristiju i drveni zvonik bez zvona; natkrivena je bila dobro; u njoj su bila dva žrtvenika. Veliki podignut je bio u čast sv. Katarine, djevice i mučenice. Na njem je bilo i svetohranište, no Svetotajstvo se nije u njem čuvalo, jer je bila crkva na samoći i odviše udaljena od župnog dvora. Na južnoj strani crkve na strani epistole bio je žrtvenik bl. Dj. Marije. U crkvi je bila propovijedaonica i kor, a spominje se i nebo (coelum pro festo Corpo-

[1] Gl. E. Laszowsky: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv IV. str. 143.

ris Christi), valjda velika rijetkost u ono vrijeme. Imala je dvoja vrata i tri prozora. Groblje oko crkve bilo je dobro ogradjeno.

God. 1678. spominje se i predvorje, a u zvoniku je sad bilo i zvono. Uz to se te godine ističe prvi put na groblju kapelica sv. Marije Magdalene, u kojoj se služilo u vrijeme proštenja. Za crkvu se u toj viziti izrijekom kaže, da je bila u Vrhovju, a kapela snježne Majke božje bila je u Dubrancima. Crkva je imala i klijet i nešto vinskog posudja. Računi župne crkve vodili se zajedno s računima kapele bl. Dj. Marije. God. 1688. trebao je crkveni krov popravka, a i groblje je trebalo ograditi, što je i učinjeno bilo godine 1690.

Crkva sv. Katarine bila je, kako izvješćuje vizita arcidjakona Simona Jude Zidića od god. 1695., dugoljasta i vrlo uska. Na velikom žrtveniku bio je izmedju kipova sv. Helene i sv. Marije Magdalene kip sv. Katarine. U drugom predjelu bio je u sredini kip žalosne Majke božje s mrtvim Isusom u krilu. Sa strane bili su kipovi sv. Ivana Krst. i Ivana Evangj.; na vrhu opet bila je slika sv. Trojstva. Sva je prilika, da je taj žrtvenik bio prilično velik. Na pokrajnom žrtveniku bila je slika Majke božje te kipovi sv. Barbare i sv. Katarine.

Čini se, da su kapelici sv. Marije Magdalene, koja se spominje god. 1678., promijenili naslov. God. 1692 zove se ona kapelica sv. Vida. Arcidjakon ju je našao u vrlo slabom stanju, pa je zabranio, da se u njoj služi misa, dok ju ne poprave. No kapelica nije bila niti dojduće godine, radi nemarnosti župljana, popravljena, te je i nadalje ostala pod interdiktom. Ali arcidjakon Mijo Šimunić morao je god. 1698. zabraniti služenje mise i u župnoj crkvi. Krov joj je bio tako slab, da je kiša promakala u crkvu, a i groblje oko crkve nije bilo ogradjeno. Do god. 1701. ipak su crkvu iz nova prekrili, no groblje bilo je i nadalje neogradjeno. God. 1712. su pako crkvu iznutra novim daskama obili. O kapelici sv. Vida nema više spomena u kasnijim vizitama.

Shvatljivo je, što je bila davna želja župljana i župnika, da se dosadanja kapela snježne Majke božje u Dubrancima podigne u župnu crkvu, a da nekadanja župna crkva sv. Katarine u Vrhovju postane njezinom kapelom. Crkva sv. Katarine stajala je nad vinogradima i kraj šume u samoći, daleko od sela i od župnog dvora, pa je bio ljudima za kišovitog vremena i u zimsko doba doista težak pristup do nje. Radi toga se nije u njoj nikada čuvalo Svetotajstvo i sveto ulje. Kad je god. 1714. došlo do toga, da sagrade u Dubrancima novu crkvu (quae in actuali constructione invenitur), po sebi se rodila

župljanima želja, da im bude to odsele župna crkva. I doista arcidjakon Nikola Bedeković u svojoj viziti od 20. lipnja g. 1714. nazivlje tu crkvu, makar i nije bila još dogotovljena, župnom (visitavi Ecclesiam Parochialem B. V. M. in Dubrancz fundatam), crkvu sv. Katarine naprotiv zove kapelom (capella S. Catharinae prius Parochialis). Te je godine bila crkva sv. Katarine dobro sačuvana. Godine 1726. bila je ona nešto popravljena i njezine stijene ukrašene slikama. Jer te slike nijesu bile potrebne, imao ih je platiti neki Mihanović. Crkva je imala onda 6 ren. for. gotovine, 14 kabala vina, 25 vagana žita, kravu i više teleta kod nekog Luke Radenića. Godine 1740. saznajemo, da je crkva imala vinograd Breg u Bukovšćaku na 5 kopača, klijet i žitnicu u Dragonošću. Te se godine nalazio u crkvi samo veliki žrtvenik. Krov je imala nov, a u zvoniku nad glavnim ulazom visjelo je zvono teško 1 centu. Bit će, da su crkveni starješine dobro gospodarili, jer je crkva imala god. 1746. 387 ren. for. gotovine i više toga na dugu. U crkvi se služilo svakoga mjeseca jedanput, na blagdan sv. Katarine i na nedjelju poslije blagdana sv. Marije Magdalene. Svaki put dobivao je župnik za objed sedam groši. God. 1749. na tamošnjem groblju nije se više nitko ukapao. God. 1768. bilo je to groblje već posve zarašteno, pa je arcidjakon Franjo Popović zapovjedio župljanima, da crkvu ograde.

Poslije vizite od god. 1759. podignuta su doduše u crkvi dva mala pokrajna žrtvenika sv. Petra (na strani epistole) i sv. Stjepana, prvog mučenika (na strani evangjelja), no ipak se ne da tajiti, da se crkva sve više i više zapuštala i zaboravljala. Već g. 1759. trebalo bi crkvu temeljito popraviti kako na krovu, tako u sakristiji i crkvenoj ladji, ali se nije učinilo ništa. God. 1762. obećali su doduše crkveni starješine, da će napraviti novu sakristiju, jer se je stara htjela porušiti. Još je god. 1768. bio krov poderan, a crkva se od starine već nagnula na jednu stranu. Sad se više nije služilo ovdje svakog mjeseca jedanput, već na Štefanje, na drugi dan Uskrsa i Duhova, na Matijino, na Miholje i na Katarinino.

Žalosno je bilo stanje te crkve god. 1799., kako nam ga opisao arcidjakon Ignjat Zupančić. Za crkvu — bila je dugačka 5 hvati, a 2 i pol hvata široka, — bilo se bojati, da će se porušiti (praesentissimam ruinam spirans). Zvonik na pročelju već se jako nagnuo, pa bi se mogao za vremena službe božje porušiti. Crkveni kor, koji je bio slikan, zapremao je veći dio crkve, već je sasvim trošan, a slikani strop crvotoč sasvim izjela. Stara, slikana propovijedaonica bila je slomljena. Veliki žrtvenik bio je već prastar, jedino

pokrajni žrtvenici sv. Petra i sv. Stjepana bili su još dobri i urešeni lijepim slikama. Crkva je imala lijep imutak. Crkveni starješina Matija Havidić iskazao je 157 for. 37 novč. gotovine, od prošle godine ostalo mu je još 172 for. 58 novč., a na dugu je bilo 1382 for. 39 novč. Crkva bi se prema tomu mogla popraviti, ali župljani nijesu imali volje za to, pa je arcidjakon za uvijek zabranio, da se u njoj misa služi (perpetuo interdicto dictam capellam subjecti). Crkva se od dana do dana sve više raspadala, dok je nijesu god. 1820. porušili. Gradju, koliko je bila još za porabu, kupio je neki Pavlečić i od nje napravio staju, a crkveni imutak, koji je iznosio do 2000 for., priklopio se imutku župne crkve.[1] U viziti od god. 1824. ta se crkva više niti ne spominje.

Čovjeka obuzimaju čudnovata čuvstva, kad dodje na brijeg sv. Katarine, pa se sjeti nekadanje crkve, u kojoj se nekada utjecali župljani dubranečki u svojim nevoljama: »locus enim, in quo stas terra sancta est«.[2] Ondje snivaju takodjer toliki na bivšem groblju sau pravednika. Bilo bi za to shodno, da se ondje na uspomenu bivše crkve sagradi mala kapelica s kipom sv. Katarine. Točka je prekrasna, a sad, kad je sagradjena onuda lijepa nova cesta, umorni bi putnik rado ondje popostao, te digao u onoj lijepoj božjoj prirodi svoje srce k Bogu.

Župna crkva snježne Majke božje u Dubrancima.

Zapisnici kanoničkih vizita od god. 1622., 1630., 1634. i 1642. ne spominju u dubranečkoj župi druge crkve ili kapele, osim tadanje župne crkve sv. Katarine u Vrhovju. Tekar oko god. 1650. sagradili su župljani u Dubrancima nedaleko župnog dvora malu drvenu kapelu Majke božje. To je bila valjda domaća kapela župnikova. Njemu je bilo neprilično, da ide u zimi ili po ružnom vremenu služiti u udaljenu župnu crkvu, u kojoj se baš radi udaljenosti i što je bila na samoći, nije moglo čuvati Svetotajstvo. Prvi puta je ta kapela opisana u viziti arcidjakona Ljudevita Vukoslavića od 14. prosinca god. 1668. Kapela bila je u Dubrancima (in Dobranczi); bila je malena, no radi udobnosti naroda, da može prisustvovati službi božjoj, prigradili su joj nedavno prostrano predvorje (porticum novam), na kojem je bio zvonik sa zvonom. U kapeli je bio malen žrtvenik, urešen slikama Majke božje, a na njem je bio

[1] U sadanjoj župnoj crkvi nalazi se takodjer pacifikale, koji je bio nekad svojina crkve sv. Katarine, kako svjedoči natpis na njemu: »haic Crix est Sancte Catarine in Virhovie Anno Domini 1718.«

[2] Liber Exodi, 3., 5.

drveni pozlaćeni kip bl Dj. Marije s Isusom u naručaju. Čini se, da je već onda zavladalo medju narodom veliko štovanje spram te kapelice, jer je ona imala 22 velike, a 50 manjih svijeća, dvije velike slike u okvirima, janjića božjih (relikvijara) razne vrste 20 i 40 raznovrsnih ručnika, što je sigurno kapela dobila na dar. Kapela imala je i dostatno crkvenog posudja (tri srebrna kaleža i pokaznicu), pa i odijela (četiri svilene kazule, 12 misnih košulja i t. d.) Mora da su se već onda obavljale u kapeli razne župničke funkcije, jer su u njoj bila dva misala i rituale, dok je župna crkva imala samo jedan misal.

God. 1678. saznajemo, da se u kapeli čuvalo Svetotajstvo u starom svetohraništu bez ključa i bez dostojne čistoće, pa je bila pogibao, da ga zlobni ljudi ne ukradu u praznovjerne svrhe (periculum est, ne venerabile in res magicas perversi homines suffurentur). Svetotajstvo nosilo se k bolesnicima u ciboriju, koji nije bio dostatno čist. U kapeli bila su pohranjena i sv. ulja. Strop u kapeli bio je ukrašen slikama raznih svetaca, a u predvorju bio je načinjen na seljačku. U zvoniku bila su sad već dva zvona. Osim velikog žrtvenika nalazila se u predvorju još dva žrtvenika: Navještenja bl. Dj. Marije na strani epistole i sv. Barbare na strani evangjelja. Još je bio na strani epistole uza stijenu kip Majke božje. Za kapelu se već sad može kazati, da je bila dosta imućna. Neka gospodja Plušćak ostavila joj je vinograd Bukovčak na 8 kopača i klijet; drugu klijet imala je kod župnog dvora, a treća je bila do kapele. Imala je devet bačava, bedanj, prešu te dva hambara. Posjedovala je dvije kućice s vrtovima i oranicama, lijepu svotu novaca, mnogo vina, žita i soli — sve to na dugu kod župljana. Da je kapela u kratko vrijeme došla do tolikog imutka, možemo pripisati samo tomu, što je narod gajio veliku pobožnost prema blaženoj Gospi, te obilno darivao kapelu. Spominje se, da je bilo i groblje oko kapele.

Oko god. 1688., kada se prvi put ističe, da je kapela podignuta u čast snježne Majke božje, ona se znatno poljepšala. Iz starog svetišta napravili su sakristiju i sazidali novo svetište, tri i pol hvata dugo. God. 1689. bilo je već to svetište pokriveno i god. 1692. nadogradili mu i novi zvonik.[1] Kao nešto osobita navodi se novi veliki žrtvenik, koji godine 1692. još nije bio posve dogotovljen. Taj se žrtvenik dijelio na tri dijela. Dolje je bilo svetohranište, lijepo pozlačeno, a do njega dva angjela sa svijećama. U donjem predjelu je bio

[1] U viziti od god. 1690. zabilježeno je u crkvenim računima: »315 flor. in priori visitatione adnotati consumpti sunt ad aedificationem capellae B. V.«

u sredini kip bl. Dj. Marije s Isusom u naručaju, okružen od četvorice angjela, od kojih su dvojica držala srebrnu, pozlaćenu krunu nad Majkom božjom. Marija i Isus bili su odjeveni u svileno odijelo, bogato iglom izvezeno, a Isus imao je dva srebrna lanca. Sa strane bili su medju stupovima kipovi sv. Ivana Krst. i sv. Matije, sv. Joakima i sv. Ane, sv. Elizabete i sv. Veronike. U drugom predjelu bio je u sredini kip sv. Trojstva, a sa strane kipovi sv. Petra, sv. Pavla, sv. Andrije i Tome. U atici žrtvenika bio je u sredini sv. Josip s Isusom, a sa strane kipovi sv. Roka i Sebastijana, sv. Lavrencija i Stjepana. Na vršku bio je sv. Mihael kako probada zmaja, a sa strane dva angjela s trubama. Na žrtvenik mogla se metnuti i slika Majke božje s Isusom. To je bila čudotvorna slika još iz staroga žrtvenika, a kaže se za nju, da je »fons et origo totius devotionis et miraculorum in hac ecclesia«. Tu sliku je narod u velike častio, pa su ljudi sa svih strana dolazili ovamo na zagovor. To nam potvrdjuju i razni darovi (thesaurus B. V.), koje su joj pobožni hodočasnici poklonili. Bile su tu dvije srebrne, pozlaćene krune, dugi srebrni lanac ili ovratnica, dvije srebrne noge, srebrno oko i zub, razni relikvijari (janjići božji), izradile ih opatice, srebrne pozlaćene resice i t. d. Dobivala je kapela na dar takodjer mnogo voštanih svijeća, ruku, nogu i čovječjih likova. Nalazili se tu i okovi (2 kom.), što su ih poklonili ljudi, koji su sretno umakli iz turskog ropstva.[1]

Kao prije, tako su i sad u predvorju bila dva žrtvenika. Na strani evangjelja žrtvenik sv. Barbare, a na strani epistole žrtvenik sv. Jurja. Taj je imao u drugom predjelu sliku Navještenja bl. Dj. Marije izmedju kipova sv. Petra i Pavla, pa se zato prije i zvao po po toj slici.

Iz vizite od god. 1693. saznajemo, da je pok. ban grof Nikola Erdödy obećao, da će kapeli pokloniti 100 ren. for. i od tih je doista 23 za života isplatio, a ostalo je obećala njegova udovica, da će što prije namiriti. Podban pak i njegova supruga dali su jednu zasužnjenu Turkinjicu »pro redimendo ciborio et pixide ex Busim hinc furtim ablato«. Isto tako je crkvi zapisao pok. Ivan Uzulin, zemaljski blagajnik (exactor) 100 ren. for. uz neku obvezu za župnika.

Kako čitamo u viziti od god. 1695., služilo se u kapeli na sve blagdane bl. Dj. Marije, na mlade nedjelje, a gotovo i na sve druge

[1] Te okove običavali su zarobljenici često davati crkvama. Još se danas u župnoj crkvi u Kloštru Ivaniću vide teške željezne verige, koje je neki turski sužanj u ime zahvalnosti za oslobodjenje po zagovoru Majke Milosrdja položio pred njezin kip.

*

blagdane. Uz to je župnik po svoj prilici svaki dan, osim nedjelje, čitao u toj kapeli sv. misu.

I u viziti od god. 1704. opisuje nam se kapela potanje. Saznajemo, da se godišnjica blagoslova te kapele slavila na treću nedjelju korizmenu, pa je onda mnogo naroda dolazilo ovamo na proštenje. Svetište imalo je hrastov svod, koji nije bio slikan, a nad ulazom u svetište bio je drven zvonik bez zvonovâ. U kapeličinom predvorju bila su dva žrtvenika, jedan na sjevernoj strani, na njem je bila stara slika Majke božje, a drugi na istočnoj strani sa slikom sv. Jurja. Stari veći zvonik bio je nad predvorjem; u njem su bila dva zvona, veće posvećeno u čast sv. Ivanu Krstitelju, tri i pol cente teško i manje s natpisom: SOLI DEO GLORIA, teško jednu centu. Godine 1703. prigradili su svetištu zidanu sakristiju, prilično prostranu s tri prozora. Već se god. 1701. spominje, da je nabavljen novi božji grob, kakav su običavali imati Isusovci (ad instar Iesovitarum). Taj je bio od drva; na njem bilo je naslikano osam prizora valjda iz muke Isusove (cum scenis 8), a bio je ukrašen s 28 lampica. Po tom se vidi, da se i pobožnosti velikog tjedna obavljahu u toj kapeli, a ne u župnoj crkvi. Oko kapele bilo je groblje dobro ogradjeno.

U to vrijeme već se počelo misliti na to, da kapela snježne Majke božje postane župnom crkvom. God. 1709. bila je sazidana već polovica crkvene ladje, kao nastavak svetištu, komu je strop bio tad već slikan. God. 1712. podignute su bile zidine ladje već do krova i pripravljeno već drvo za pokrivanje. Arcidjakon je držao, da su zidine preslabe, da bi mogle uzdržati zidani svod, kad bi se on gradio. Za predvorje i zvonik zaključeno je, da se doskora poruše. Godine 1714. bili su zidovi već podignuti i čitava zgrada bila je već pod krovom. Prozori i vrata su još manjkali, a pokrajni žrtvenici su uklonjeni. Groblje nije bilo više ogradjeno, jer je smetalo dovažanju gradje, pa su zidari kojekuda raznijeli daske. Već je dne 24. siječnja g. 1714. plemenita općina turopoljska u svojoj kongregaciji zaključila, da se mora zamoliti biskup Mirko grof Eszterhazy, da proglasi dosadanju kapelu snježne Majke Božje župnom crkvom dubranečke župe.[1] To je valjada i uslijedilo, jer ju arcidjakon Nikola Bedeković, kad je dne 20. lipnja godine 1714. došao, da obavi u Dubrancima kanoničku vizitu, nazivlje već župnom crkvom (visitavi Ecclesiam Parochialem B. V. M. in Dubrancz fundatam). Govorit ćemo zato odsele o njoj kao o župnoj crkvi. Kako crkva još nije bila dogotovljena, čuvalo se Svetotajstvo od straha pred tatovima u srebrnom

[1] Act. Fasc. 40. br. 458. u turopoljskom arkivu.

ciboriju u ormaru u sakristiji. Jedino kad se narod pričešćivao, donesao je župnik svetotajstvo u svetohranište velikoga žrtvenika, a poslije pričesti opet ga u sakristiji pohranio. Crkveni starješine Juraj Gjurgjin i Matej Kos imali su onda samo 1 ren. for. i 10 groši gotovine, jer se ostalo potrošilo na gradnju crkve (deductis plurimis expensis). Zato je razumljivo, što crkva nije bila još niti god. 1716. posve dovršena, a tomu su bili najviše krivi sami župljani, na koje se tadanji župnik Nikola Juraj Cvetković tužio, da su »contumaces quoad labores Ecclesiae«. Crkva još sveudilj nije imala niti prozora niti vrata, no već su došli klesari, da izrade kamen za glavna vrata, koja je na svoj trošak naručio vlastelin Franjo Kamenjan. Crkva ipak još niti godine 1720. nije bila posve dogotovljena, pa se župnik još sveudilj tužio na svoj puk, da je »tardus et piger ad labores Ecclesiae«.

Napokon se i taj posao svršio, te je bila crkva posve svršena i uredjena. U lijepom stanju našao ju je god. 1726. arcidjakon vizitator Matija Mužinić. Crkvu su tad na novo uresila dva pokrajna žrtvenika. Ana Stepanić, supruga gore napomenutog crkvenog dobročinca Franje Kamenjana, dala je postaviti na evangjeoskoj strani žrtvenik sv. Ane. Nad zidanom menzom bio je drveni žrtvenik, koji je imao u sredini prilično dobru sliku (tolerabilis penicili) sv. Ane, kako uči čitati bl. Dj. Mariju, a sa strane stoji sv. Joakim. Pored slike bili su kipovi sv. Davida kralja i sv. Jakova patrijarke. U drugom predjelu bila je slika sv. Ivana Nepomucenskoga, čije se štovanje baš u ono vrijeme širilo, a sa strane bili su kipovi sv. Lucije i Agate, dok je na vršku bio kip sv. Jurja na konju.

Na strani epistole bio je žrtvenik sličan ovomu. Podignuo ga na čast sv. Franji Paulanskomu bivši podžupan županije zagrebačke, a kasnije okružni predstojnik kraljevske tabule Žiga Škrlec. U sredini bila je opet svečeva slika izmedju kipova sv. Franje Serafskoga i sv. Antuna. U drugom predjelu bila je izmedju kipova sv. Katarine i Barbare slika sv. triju Kralja, a na vršku je žrtvenika bio je kip sv. Jakova.

Dne 4. travnja god. 1740. pohodio je župu Dubrance vrijedni arcidjakon Stanko Pepelko, te nam potanko opisao novu župnu crkvu, koja nije bila posvećena, već samo blagoslovljena. Crkva bila je okrenuta, kao i sadanja prema sjeveru. Svijetla je bila dosta, jedino svetište, koje je imalo uske prozore, bilo je tamnije. Imala je dvoja vrata, glavna prema jugu i pokrajna, prema istoku. Dovratnici bili su od rezanoga kamena. Kor nad glavnim vratima bio je drven, a takav je bio i strop u crkvi i u svetištu. I drven zvonik bio je

nad glavnim vratima i imao je prema tadanjem običaju (moderni gustus) dvije kupule. Sva je crkva bila popodjena opekom. Vrlo lijepa (magnifica) bila je propovijedaonica. Donji njezin dio bio je urešen kipovima sv. evangjelista, krov kipovima crkvenih naučitelja, a na vršku stajao je kip sv. Mihaela arkangjela.

Glavni žrtvenik bio je još iz god. 1692. Arcidjakon spominje čudotvorni kip Majke božje, odjeven u svileno odijelo, bogato urešeno vezom i gajtama. On izrijekom kaže, da je crkva sagradjena radi obilja milosti, što ih je Bogorodica ovdje udijelila, pa se time i uzdržaje: »eamque exornarunt magis miracula, quam thesauri, quod testimonium undequaque pendentia exhiberent anatemata«. Nije laskavo po župljane, što arcidjakon dalje navadja, veleći: »Caeterum cruda parochianorum pectora nulla pietas movet ad adjuvandam ecclesiam et honorandam subsidiis tam piam Matrem, ita ut adverterim, huic pulcherrimae mulierum datum esse abire post greges et pascere haedos non homines«. Crkva sad nije imala gotovo nikakovih nepokretnina, već se uzdržavala samo milostinjom. Crkveni starješine iskazali su 215 ren. for. i 17 groši gotovine, a drugo je bilo na dugu.

Velika dobročinka crkve bila je napomenuta već Ana Stepanić, udova Kamenjan, koja je, kako govori vizita od god. 1746., ostavila crkvi na smrti 300 ren. for. za izgradnju novoga zvonika. Tu je svotu pozajmio god. 1747. Franjo Peharnik, prisjednik sudbenog stola, za kupnju dobra Jamnice. Po njegovoj smrti prešao je taj dug god. 1748. na njegova brata Ivana.

God. 1749. došao je u župu arcidjakon Adam Antun Čegetek i našao župnu crkvu čistu, jedino crkveni krov bio je već star, pa bi ga trebalo popraviti. Crkva je bila popodjena opekom, no kako su u crkvi ukapali mrtvace, bio je pod neravan, pa je arcidjakon zabranio ukapanje u crkvi. Pod sakristijom bila je doduše grobnica, no ta je bila samo daskama natkrivena, te je arcidjakon zapovjedio, da se ima natkriti kamenom pločom, kako se ne bi iz nje širio smrad. Zvonik bio je još star, drven i u njem su bila dva zvona; veće je bilo puknuto. Svetohranište na velikom žrtveniku bilo je nedavno nabavljeno. Svetotajstvo izlagalo se svake mlade nedjelje i na tri Marijina blagdana, i to: na blagdan snježne Majke božje, na Veliku i Malu Gospu. Župno groblje bilo je oko crkve i u njemu se ukapali svi župljani, osim onih iz Lukinićeva brda. Kako je bilo groblje slabo ogradjeno, arcidjakon je zapovijedio župljanima, da ga u roku od 15 dana ograde i načine vrata, inače će župnik prestati da služi u crkvi.

Krov crkveni popravili su tekar god. 1759. Arcidjakon Juraj Gaal našao je, da je krov promakao, no bile su već pripravljene daske, da crkvu na novo prekriju. Glavnicu od 300 for. odredjenu za gradnju zvonika još nijesu upotrebili u tu svrhu. U to vrijeme gradili su takodjer novu klijet kod župne crkve. Kad je god. 1762. došao arcidjakon Pavao Gojmerec, bio je na crkvi nov krov, ali i svetište bi takodjer trebalo prekriti. Crkva bila je pobijeljena i čista. Za veliki žrtvenik kaže arcidjakon, da je znamenit od starine radi čudesa, »quod testatum faciunt vota et anathemata, quae circa aram in sanctuario appensa et expressa visuntur.« U crkvi je od g. 1747. postajala bratovština sv. krunice, koja je imala knjigu, u koju se upisivahu njezini članovi. Crkva je imala u Vukomeriću dva vinogradića, koje su obradjivali crkveni starješine. Ondje je imala takodjer klijet, u kojoj je imala pravo vinotočja kroz čitavu godinu.

Početkom god. 1768. došao je u Dubrance arcidjakon Josip Mikinović. U crkvi našao je nov zidani kor, na kojem su bile male orgulje, a pod korom je bilo mjesto za božji grob. Poslije zadnje vizite nabavljeno je takodjer novo svileno, slikano nebo za Tijelovo i za mlade nedjelje. Kad je naime vrijeme dopustilo, nosilo se Svetotajstvo i na mlade nedjelje u procesiji oko crkve. Osim već poznatih nam žrtvenika, nalazimo u crkvi sad još dva nova žrtvenika, i to žrtvenik sv. Ivana Nep. na strani epistole i žrtvenik sv. Barbare na strani evangjelja. Ti žrtvenici nijesu imali drvenog oltarnog nastavka, nego je bila kod svakoga na stijeni slika, slikana »in fresco«. Župnik Mijo Žalec popravio je crkveni zvonik, koji je bio još uvijek drven. Glavnica Stepanićkina za gradnju novog zvonika bila je još uvijek uložena kod Peharnikova sina Antuna, no već 17 godina nijesu plaćene kamate od te glavnice. Zato je arcidjakon naložio župniku, da sudbeno utjera te kamate. Kad je god. 1777. bio zvonik opet trošan, zaključila je plem. općina turopoljska dne 4. srpnja godine 1777., da ga treba temeljito popraviti. U zvoniku bila su dva zvona, jedno teško 4, drugo 3 centa. Uz bratovštinu sv. krunice postojala je sad u župnoj crkvi i bratovština kršćanskog nauka.

Iz vizite turopoljskog arcidjakona Ignjata Zupančića od godine 1799. saznajemo, da je bila župna crkva duga 14, a široka 5 i pol hvati. Crkveni pod nije bio više od opeke, već od kamena. Sad su bila u crkvi opet samo tri žrtvenika. Osim velikog žrtvenika, za koji se kaže, da je »omnino elegans«, bio je na strani evangjelja žrtvenik sv. Ane, a na njemu je bila ponad slike sv. Ane slika sv. Barbare, na uspomenu njezina žrtvenika. Na strani epistole nije bio više žrtvenik sv. Franje, nego žrtvenik sv. Josipa, na kojem je

bila smještena takodjer slika sv. Franje. Kako su u povodu naredaba kraljice Marije Terezije i Josipa II. imala prestati groblja oko crkve, to je već prije više godina otvoreno novo groblje na brdašcu Bračeku. No župljani nijesu htjeli za to groblje znati, pa su se, premda im je župnik branio, i nadalje ukapali na starom groblju. Zato je arcidjakon pozvao župljane i pred njima zapovijedio župniku Petru Grdiniću, da ne smije više nikoga zakopati na starom groblju. Crkva je u to vrijeme imala priličan imutak od preko 2300 for.

God 1804. u svojoj kongregaciji od 17. travnja doznačila je plem. općina turopoljska za pokrivanje župne crkve i dvora 26.000 komada daščica.

Prigodom vizite od 1824. bila je crkva u lijepom redu, jedino njezin krov bio je i opet trošan. Osim prava točenja imala je crkva i pravo sajmova (jus forisationis). Na Katarinino god. 1821. htjeli su službenici plem. općine turopoljske to pravo prisvojiti za općinu, oteli bubanj i proglasili, da se sajmarina ne smije platiti crkvenim starješinama, već njima. Župnik Josip Galović prosvjedovao je protiv toga i imao s plem. općinom turopoljskom radi toga dugu pravdu. Pravda je dovršena valjda tekar god. 1831., kad je kralj Franjo II. podijelio pravo obdržavanja godišnjega sajma kod župne crkve na dan 30. lipnja i 25. studenoga.

God. 1826. dao je župnik Josip Galović lijevati novo veliko zvono, koje se još i danas nalazi u crkvenom tornju. Zvonolijevac upotrebio je staro zvono i stari turopoljski top, crkva je doprinijela 87 for., a ostalo župljani. Zvono je urešeno slikama propetog Isusa, sv. Josipa i još jednog sveca, te ima u dva vijenca natpise:

EX ANTIQUA CAMP. ET TORMENTO ME FUDI CURAVIT A. R. D. JOS. GALOVICH, PAROCH. LOCI.

IN HONOREM B. M. V. EJUSQUE SPONSI JOSEPHI. ZAGRABIE PER ANT. SHIFFER 1826.

Zvono je teško 12 centi i 10 funti. Smjestili su ga u novi zvonik, koji je sazidan tekar god. 1823., gotovo sto godina kasnije iza kako je Ana Stepanička ostavila u tu svrhu svotu od 300 for. U toranj su sad postavili i zvono iz dokinute crkve sv. Katarine, koje ima sliku Isusovu na križu, pod kojim stoje Marija i sv. Ivan i natpis:

SANCTA CATHARINA ORA PRO NOBIS ANNO 1669.

To je zvono još i danas u crkvenom zvoniku, a teško je 2 i pol centa. Srednje zvono (teško 3 centa 38 funti) lijevano je u čast sv. Fabijana i Sebastijana god. 1849. Kad je god. 1883. puklo to zvono,

dao ga je tadanji župnik Franjo Peterca prelijati. Zvono je ukrašeno slikama propetoga Spasitelja, sv. Lucije i sv. Sebastijana, a nosi natpis:

BR. 27. SALIO MATE MAJER U ZAGREBU GOD. 1883.
AD HONOREM S. FRANCISCI EX ANTIQUA FUDI CURAVIT
FR. PETERCA, PAROCHUS LOCI.

God. 1850. bila je crkva, kako razabiremo iz vizite Ignjata Ročića, dobro uredjena. Glavna proštenja obdržavahu se na blagdan snježne Majke božje, na Veliku i Malu Gospu. Svaki puta sakupio se ovdje silan narod, ne samo iz dubranečke, već i iz okolnih župa. Na nedjelju poslije Vidova išla je opet župna procesija ka kapeli sv. Vida u jamničkoj župi. Crkva bila je bogato opskrbljena crkvenim odijelom i posudjem. Osim stare klijeti, u kojoj je bilo razno vinsko posudje, sagradjena je u to vrijeme nova. Ta je imala kuhinju, sobu i komoru, pa je služila kao krčma.

S vremenom zbilo se, te je trebalo crkvu, (bit će da nije bila gradjena od solidne gradje) temeljito popraviti i obnoviti. Već je godine 1854. počeo misliti župnik Karlo Matačić na njezin popravak, te dao izraditi nacrt i troškovnik. Zašto nije djelo izvedeno, ne znam, možda radi toga, što crkveni imutak nije bio u redu. Isto tako počeo je god. 1867. o tom raditi župnik Josip Akšamović, ali opet nije došlo dalje nego do nacrta i troškovnika. Sad je bila tomu kriva nesloga izmedju župnika i pokrovitelja. Župnik je zahtijevao novu crkvu, a pokrovitelj i svjetovna oblast samo obnovu crkve medjutim je stvar zaspala i sve je opet ostalo po starom i ostalo tako dugo, dok nije došao u Dubrance za župnika Franjo Peterca. Već 14. rujna god. 1879. obraća se on na duhovni stol i živim bojama opisuje žalosno stanje župne crkve, o kojem je već dne 25. studenoga god. 1873. obavijestio duhovnu oblast tadanji turopoljski arcidjakon Franjo Huszar. Za strop kaže, da prijeti pogibao da se ne sruši, krov se nagnuo, sakristija se porušila, a grede su trule. Moli duhovni stol, da se obrati na podžupanijsku oblast u Sisku, da dodje što prije — svakako još prije zime, dok još nijesu putovi neupotrebivi — do doprinozbene rasprave. Premda se nadbiskupski duhovni stol odmah obratio na podžupaniju, ipak je ta rasprava sazvana tekar za 31. svibnja god. 1881. u župnom dvoru u Dubrancima. Tekar dojduće godine (10. veljače god. 1882.) šalje kr. podžupanija u Sisku duhovnomu stolu na pregledavanje nacrt i troškovnik, napravljen po njezinom tehničkom osoblju, o popravcima, koje bi valjalo izvesti na župnoj crkvi. Duhovni stol dao je nacrt i troškovnik ispitati po

vještaku arhitekti Hermanu Bolleu. Za staru crkvu značajne su riječi iz izvješća Bolleova, koje ovdje potpuno priopćujem. On kaže: »Die Kirche zu Dubranci ist eine der wenigen kleineren Kirchen, die noch Spuren einer strengeren und stylvolleren Architekturrichtung an sich tragen. Vor Allem sind die Plafonds der Kirche sehr schön und interessant, auch noch sehr wohl erhalten; namentlich die in Holz gewölbte Kassettendecke des Sanktuariums ist sehr hervorzuheben. Diese Plafonds müssen unbedingt erhalten bleiben und lassen sich sehr wohl wieder verwenden.« I doista taj drveni strop u svetištu, načinjen na način svoda, svi su arcidjakoni pohvalno isticali u svojim vizitama. Na tu primjedbu bilo je tehničko osoblje podžupanije kao uvrijedjeno te je izjavilo, da stropovi crkve ne zaslužuju onakovo uvaženje, kakovo im se s umjetničke strane pripisuje. Oni da sastoje iz jednostavno namazanih ruža, koje će današnji dan svaki ličilarski šegrt ako ne bolje, a zaista tako umjetnički načiniti. Tako namazanih ruža može se na svakom sajmu na sanducima, koje seljaci za svoju domaću porabu kupuju, vidjeti u Turopolju, Zagrebu i Zagorju. Bolle je izjavio, da bi se mogla crkva vrlo lako opet obnoviti u prijašnje lijepo svoje lice, na što se nije mislilo u tim nacrtima. On je prigovorio i nekim drugim stvarima, pa je podžupanija nacrte neispravljene vratila, jer da je njezino tehničko osoblje »odviše obterećeno sa tekućimi važnimi poslovi te ne dospjeva uz to zahtjevom privatnih stranakah zadovoljavati«. Sad je župnik Peterca predložio, da se obnova crkve povjeri društvu umjetnosti, kojega dva člana (arhitekt Herman Bolle i dr. Izidor Kršnjavi) već su crkvu tačno progledali. Dne 15. rujna godine 1882. pozvao je zato duhovni stol arhitekta Bollea, da sam sastavi nacrte i troškovnik za obnovu crkve u romanskom slogu, koje je onda duhovna oblast odobrila.

Doprinozbena rasprava obdržavala se u Dubrancima dne 29. svibnja god. 1883. Njoj su prisustvovali kr. podžupan M. Ožegović, župan turopoljski Stjepan pl. Josipović, izaslanik duhovnog stola podarcidjakon Juraj pl. Barabaš, kr. podžupanijski mjernik D. Kučenjak, župnik Franjo Peterca, općinski bilježnik gorički A. Krašković, općinski bilježnik odranski J. Šega i zastupnici župljana. Nacrt je prihvaćen. Ćitav trošak obnove proračunan je na 9106 for., a kako je župna crkva sada imala oko 30.000 for. imutka, to je trošak obnove nosila crkvena blagajna. Župljani su priznali, da moraju kod popravka i gradnje podavati u naravi sve ručne i vozne težake, no te su otkupili sa svotom od 2900 for., tako da je na svakog župljanina došlo 90 novč. (onda je bilo 3433 duša). Tu su svotu imali oni isplatiti pothvatniku do sv. Lucije god. 1883. Da se obnova obavi još one

godine, zaključeno je, da se jevtimba ne raspisuje, već da se izvedenje svih radnja povjeri poduzetniku Ivanu Flaschki, rodjenom Bečaninu. S obnovom otpočelo se dne 16. lipnja, a crkva je bila do 20. listopada god. 1883. pod krovom. U to se vrijeme obavljala služba božja u priredjenoj daščari. Drvenu gradnju kod crkve preuzeo je neki Hintermayer. Crkva ima opet strop kao nekada, — u svetištu na način svoda, a u ladji ravan.

Dojduće godine otpočelo se s nutarnjim uredjenjem. Slikariju preuzeo je neki Clausen, rodjen u Schleswig-Hollsteinu. Žrtvenike napravio je po nacrtima Bolleovim u romanskom slogu I. Wagmeister. U crkvi su tri žrtvenika, veliki: sniježne Majke božje i pokrajni: sv. Josipa (na strani epistole) i sv. Katarine (na strani evangjelja). Orgulje napravio je takodjer prema Bolleovom nacrtu M. Hefferer. Orgulje, kao i ura, što ju napravio Ivan Pogačnik iz Podnarta, nijesu sadržane u gornjem troškovniku. Slikani prozori naručeni su u Beču, pa je za njih plaćeno 1200 for. Pročelje dobilo je lijep ukras s kipom raspetoga Spasitelja, do kojega stoje Marija i Ivan. Te kipove isklesao je profesor zemaljske obrtne škole Morak, rodjen Moravac. Za nacrte i za nadzor plaćeno je Bolleu 600 for, Dne 25. listopada god. 1886. obavljena je pohvalba izvedenih radnja i ustanovljeno je, da je gradnja izvedena tačno polag nacrta i proračuna od valjanog materijala. Tako je napokon neumornim nastojanjem župnika Franje Peterca dobila župa svim potrebnim providjenu i strogo po načelima umjetnosti izvedenu župnu crkvu, pa ju valja jedino uzdržavati u dobrom redu i stanju, da ju ne zadesi sudbina njene predšasnice, koja nije imala dugog vijeka. Kad je bio 14. travnja god. 1895. žestok potres (ljubljanski), puknuo je u crkvi luk, što dijeli ladju od svetišta, a ujedno se i zvonik odlupio od ladje, upravo kao za potresa god. 1880. To je opet popravljeno i svezano, pa je crkva bez štete podnijela potres na svršetku prošle godine (1909.), kod kojeg su toliko stradale njezine susjede u Kravarskom i u Jamnici. Na lijepom humku, odasvud na vidiku, gospoduje ona ponad raštrkanih seoskih kuća i zove lijepom zvo javom sa svih strana župljane pod svoje okrilje.

Kapela sv. Antuna Paduanskoga u Gustelnici.

Kapela sv. Antuna Pad. »in Guztilnicza« spominje se prvi puta u zapisniku kanoničke vizite od god. 1678. (4. veljače). Kako je bila kapela u dobrom stanju, bit će, da nije davno sagradjena. Kapela je bila drvena, u njoj je bio drven žrtvenik sa svečevom slikom, strop napravljen na seljačku i dobro natkriveno predvorje.

Okolo kapele bilo je dobro ogradjeno groblje. Starješine kapele Ivan i Juraj Goršetić predali su račune i iskazali nešto novaca na dugu, 20 kabala vina, nešto pšenice, žita i dva odojka.

God. 1693. nabavili su starješine u Zagrebu zvono, za koje su platili 64 ren. for., a ipak je imala kapela još 14 ren. for. gotovine i više toga na dugu. Pošto kapela nije imala zvonika, smjestili su na groblju stupove i gore objesili to zvono. God. 1695. (piše se »in Gusztelnica«) saznajemo, da je bila kapela dosta malena. Krov joj je bio trošan. Na groblju oko kapele nije se nitko ukapao. Služilo se tuj na dan sv. Antuna pustinjaka i sv. Antuna Paduanskoga, na Preobraženje, prve nedjelje poslije Nikolinja (kad se opslužavala »dedicatia«) i na blagdan sv. Ambrozija. U Gustelnici živjele su onda ove porodice: Juraići, Bukovčaki, Goršetići, Škornjačići i Feljani. Župnik imao je redomice kod njih objed, kad je služio misu u Gustelnici.

Čini se, da su početkom XVII. vijeka kapelicu malko proširili, jer se u viziti od god. 1704. kaže, da je prilično prostrana, ali nije imala sakristije. Prigradili su joj sad i zvonik, na kojem je bila jabuka i kokot. Prije kapela nije imala stropa (tabulatum), već su ga napravili god. 1709. Taj strop su god. 1720., kad su i kapelu bojadisali, ukrasili slikama, a tom zgodom postavili u kapelu i novi žrtvenik. Taj žrtvenik, premda se spominje već god. 1720., obojadisali su i pozlatili tekar god. 1723., kako svjedoči natpis, što nam se na njem sačuvao. Taj natpis glasi:

HANC ARAM EXPENSIS ELEMOSY-
NAE IN HONOREM S. ANTONII FIERI
AC DEAVRARI CURARUNT AEDITVI CA-
PELLAE CUM PAROCHO LOCI
ANNO 1723.

Taj žrtvenik, obnovljen, još je i danas u kapeli. Stajao je 112 renskih forinti.

God. 1759. trebalo je kapelu temeljito popraviti, što je valjda i izvedeno, a krov i ogradu oko kapele popravili su god. 1768. Selo Gustelnica brojilo je onda devet kuća. U to se vrijeme redovito služilo u kapeli tri puta na godinu, i to na blagdane sv. Antuna pustinjaka, sv. Antuna Paduanskoga i na blagdan sv. Emerika. Župnik je onda morao dobiti od žitelja objed, dotično jednu ugar. forintu.

Iz vizite od god. 1799. doznajemo, da je bila kapela preko dva hvata duga i preko jedan hvat široka. Kapeličin strop bio je urešen slikama, koje su bile na stijenama dosta slabe (parietes mi-

sere depicti). Kapela imala je do 600 for. gotovine i dva komadića oranice, koje je uživao zvonar u ime svoje plaće.

Ovu su staru kapelu g. 1832. porušili i mjesto nje nastojanjem župnika Josipa Galovića sagradili drugu, mnogo prostraniju (6 hvati duga, $3^1/_5$ hvati široka) od hrastova drva.[1] Prigradili su takodjer i sakristiju. U drvenom zvoniku visjela su dva zvona, veliko,

Kapelica sv. ~~Ivana K.~~ u Gustelnici.

teško 106 funti, nabavljeno je za župnika Galovića, a manje je bilo još iz stare kapele. Crkva imala je godine 1856. preko 2500 forinti imutka.

Kako je postala ta kapela po vremenu trošna, počeo je župnik Franjo Peterca raditi oko toga, da se sagradi nova. Narod naime k ovoj kapeli dolazi vrlo rado i daje često ondje misu slu-

[1] Ta je kapela bila sagradjena, kako narod kaže: »na nemške vugle«.

žiti, osobito za sreću kod blaga. Svećenik dobiva za misu 1 for. 25 novč. (cekin), a takova mu se pristojba plaća i kod drugih kapela. Dne 10. lipnja 1888. počeli su rušiti staru kapelu, a dne 19. srpnja iste godine udario je Josip Rojc, rodom iz Štajerske, osnove novoj kapeli. Tesarski posao preuzeo je I. Arnold iz Zagreba, rodom iz Ugarske, a zvonik su pokrili pokrivač Bauer, rodom iz Würtemberga i Krömpler, limar iz Zagreba. Dne 21. siječnja 1889. služio je u novoj kapeli prvu sv. misu sam župnik Peterca u nazočnosti mnogobrojnog naroda. Kapelu je svečano blagoslovio dne 30. srpnja 1889. podarhidjakon odranski Juraj pl. Barabaš. U staru kapelu provalili su dne 8. svibnja 1888. tatovi i odnieli sve, što se moglo odnijeti.

Kapela sv. Roka na Cvetkovićevom brdu.

Cvetkovićevo brdo ili Vojnošec, (kako čitamo u starim spisima), udaljeno je sat i pol od Dubranaca prema jugu i broji danas nešto preko 200 stanovnika. God. 1668. bilo je u selu 13 kuća, a žitelji se zvali najviše Cvetkovići, zatim Klečići, Nestići, Britveci i Magičići (samo po jedna kuća). Kad su ti žitelji podigli u svom selu kapelu sv. Roka, nije mi poznato, no svakako je već godine 1671. postojala, jer zvono u njezinu zvoniku nosi natpis: ZAGRABIAE ANNO 1671.[1] Kapela se prvi puta spominje u kanoničkoj viziti od god. 1678. Saznajemo, da je bila drvena, te imala jednostavan strop i drvenu menzu, na kojoj se služilo. Imutka nije imala, jer nije imala starješina. Postavili su ih tekar dojduće jeseni, pa su oni morali ići moliti oko žitelja vino za kapelu (qui mendicabunt vinum pro capella). Služilo se u kapeli na Rokovo i jedan put u korizmi. Žitelji su morali onda pripraviti župniku objed.

Iz vizite arcidjakona Simona Jude Zidića od god. 1695. razabiremo, da je kapela bila vrlo malena i da nije imala niti predvorja, niti sakristije, niti zvonika. Oko nje bilo je maleno groblje, dobro ogradjeno. Na žrtveniku bila je slika sv. Roka, slikana na platnu. Kapela imala je sve stvari potrebne za služenje svete mise. Osim na Rokovo, služilo se sad i na blagdan sv. Fabijana i Sebastijana, te na Andrijino. Kapela imala je u gotovom 15 ren. for.,

[1] To je zvono dne 5. srpnja 1909. prigodom zvonjenja na oluju u pet sati poslije podne puklo. To je zvono god. 1910. tvrtka Lebiš i Blazina u Zagrebu prelila, a nabavljeno je kod iste tvrtke još jedno zvono. Oba zvona posvetio je dne 26. rujna 1910. generalni vikar dr. Feliks Suk, i to jedno u čast sv. Roka, a drugo u čast sv. Sebastijana. Prvo važe 80, a drugo 60 kg.

te nešto novaca i vina na dugu. God. 1704. spominje se malo predvorje, u kojem je moglo stajati deset osoba.

Kako je bila ta kapela vrlo malena, to su ju god. 1720. porušili i sagradili novu (haec Capella actu noviter et maior extruitur). Produljili su ju za tri, a proširili za dva hvata. Prigradili su joj nad ulazom takodjer drveni zvonik. God. 1740. imala je kapela staru klijet i u njoj dvije vinske bačve i škrinju za žito.

God. 1749. dne 28. listopada popisao je vicekomeš turopoljski Juraj Ivan Jančetić uza župnika Josipa Smukavića i mjesnih žitelja kapeličine dugove.[1] Bit će, da su kapelicu mislili popraviti, jer je arcidjakon Adam Antun Čegetek, koji ju je dne 1. rujna pregledao, odredio, da se ima zatvoriti, ako se ne popravi. Njezini su temelji bili truhli, krov slab, nije bila popodjena, niti pobijeljena ili slikana. Možda se onda nešto popravilo, ali mnogo ne, jer je bila godine 1759. prigodom vizite arcidjakona Jurja Gaala gotovo ruševna. Nije imala niti starješina, niti gotovih novaca, niti vina, niti žita. Kad je arcidjakon sazvao žitelje, priznali su neke dugove, ali ih je bilo jamačno više.

Kapelu su žitelji doista god. 1761. obnovili, napravili joj nov krov i zvonik. I groblje oko kapele bilo je dobro ogradjeno, no u njem se nije pokapao nitko. Valjda se nije pazilo, da se popravci na kapeli redovito obavljaju, pa ju je god. 1799. našao turopoljski arcidjakon takovu, da je morao zabraniti u njoj služenje mise. Gradja nije više ništa valjala. Prozora nije bilo, već su bili samo drveni kapci, koji su se, kad je bila služba božja, spustili. Kapela bila je duga nešto preko tri hvata, a široka dva. Njezin imutak lijepo se pomnožao, jer je iznosio oko 1150 for. Zabrana arcidjakona valjda je pomogla, te je došlo do temeljita popravka kapele. God. 1850. opskrbjeli je svim potrebnim i imala je oko 6000 for. imutka.

Stara je kapela stajala do god. 1867. Ove su ju godine porušili i počeli graditi novu. Valjda se župnik Josip Akšamović nije mnogo starao, da se kapela što prije sagradi. Dogotovljena je bila tekar punih dvanaest godina kasnije; na nedjelju: »Laetare« god. 1888. novi ju župnik Franjo Peterca svečano blagoslovio. Danas se u toj kapeli služi tri puta u godini, i to na dan sv. Fabijana i Sebastijana, na Rokovo i na nedjelju poslije Rokova. Kapela raspolaže danas s imutkom od kojih 6000 for.

[1] Gl. izvornik u turopoljskom arkivu. Ondje se kaže »Czvetkovich berdo seu Voinosez«.

Kapela sv. Ivana Krst. na Lukinićevom brdu.

Medju najudaljenijim selima od matice Lukinićevo je brdo. God. 1668. imalo je to selo deset kuća, a živjeli su u njem gotovo sami Lukinići (izuzevši nekoga Belečića). Ti su žitelji oko god. 1660. podigli u svom selu kapelu u čast sv. Ivanu Krst., kao što svjedoči natpis na zvonu, koje nam se do danas sačuvalo, a na kojem piše: »ANNO 1662.« Iz vizite od god. 1678. saznajemo, da je ta kapela bila drvena, dobro zatvorena i natkrivena, a imala je zvonik sa zvonom i drven žrtvenik sa slikom sv. Ivana Krstitelja. Kapela imala je sve stvari, potrebne za služenje sv. mise, nešto novaca, vina i žita. Služilo se u njoj na blagdane sv. Ivana Krst. i Ivana Evangj., na dan sv. Ivana glavosijeka, na drugi dan Uskrsa i petu nedjelju poslije Uskrsa.

Ta je kapela bila, osim sadanje župne crkve, najveća u župi. Iz vizite kanonika arcidjakona Simona Jude Zidića od godine 1695. doznajemo, da je kapela imala strop, naličan onomu u svetištu kapele sniježne Majke božje (ad instar fornicis), kojemu se toli divio graditelj Bollé. Kapela imala je i predvorje, nad kojim je bio zvonik sa zvonom. I žrtvenik u kapeli bio je dosta velik, urešen rezbarijom i slikarijom. Na žrtveniku bio je u sredini kip bl. Djevice Marije, a sa strane medju stupovima kipovi sv. Ivana Krst. i sv. Ivana Evangj. U drugom predjelu bio je pozlaćen kip sv. Stjepana, prvoga mučenika. Oko kapele bilo je groblje, dobro ogradjeno. To je bilo osim župnoga groblja jedino groblje u župi, na kojem se pokapahu mrtvaci, valjda zato, što je bilo selo vrlo udaljeno od župnoga groblja. Kapela je imala tri kazule, tri pahe i jedan svileni crveni vojnički barjak, sva je prilika ugrabljen Turcima. Kapeličin imutak bio je rasposudjen župljanima, medju kojima se spominje i »vaivoda« (starješina) Mijo Lukinić. Krov kapele bio je god. 1695. trošan, pa su žitelji pripravili već gradju, da kapelu na novo prekriju. Ipak kapela još niti god. 1704. nije bila na novo pokrivena. Arcidjakon spominje, da je kapela dosta prostrana, da mogu u nju stati svi tamošnji žitelji. Kad je bila u kapeli misa, dobivao je župnik objed redom kod tamošnjih žitelja.

God. 1749. trebalo je kapelu, o kojoj se kaže, da je već stara (vetusta), popraviti. Temelji su strunuli, pa bi ju valjalo podzidati i nadići, napraviti nov krov i popoditi. Arcidjakon Adam Antun Čegetek odredio je, da treba u kapeli zabraniti služenje mise, ako je ne poprave žitelji. Iz te vizite saznajemo još, da je bila slikana, kako crkveni strop, tako i stijene. Do god. 1759. metnuli su doduše

nove temelje, ali je krov promakao. Taj nije bio još i god. 1762. popravljen. I god. 1758. našao je arcidjakon Franjo Popović kapelu »in statu vetusto et ruinoso«. Zvonik se njezin nagnuo, groblje je slabo ogradjeno. Zato je arcidjakon zapovjedio (sub poena interdicti) žiteljima (u selu bilo je onda 14 kuća), da u vrijeme od godinu dana sagrade novu kapelu, a groblje oko nje prošire i dobro ograde. Do gradnje nove kapele ipak nije došlo, već su žitelji kapelu samo nešto popravili. Arcidjakon Ignjat Zupančić kaže god. 1799. za kapelu, da je »valde antiqua«, ali ne spominje, da bi bila trošna. Kapela bila je nešto preko 5 hvati duga, a 2·5 hvati široka. Kraj kapele bila je klijet, u kojoj je bilo nešto vinskog posudja. Imutak crkveni iznosio je nešto preko 400 for.

Ta stara kapela uzdržala se sve do god. 1867. Te su godine staru kapelu porušili i počeli zidati novu. Posao je napredovao tako lagano, da je bila kapela dogotovljena tekar god. 1881. Iste ju godine na IV. nedjelju poslije Uskrsa blagoslovio podarcidjakon i župnik u Odri Juraj pl. Barabaš. Mislio bi čovjek, da će ta zidana kapela stajati barem toliko godina, koliko njezina predšasnica — drvena kapela, no gradjevni materijal bio je tako slab i nevaljao, da su kapelu poslije nekoliko godina morali porušiti. Kod gradnje nove kapele pomogla koja je žiteljima, premda ne pripadaju općini, plem. općina turopoljska, pa je na molbu župnika Josipa pl. Pucekovića poklonila potrebitu drvenu gradju. Odustalo se od toga, da bude kapela zidana, kao predjašnja, već su zidani samo temelji, a sve ostalo je drveno. Kapela mjeri u dužini 13 metara, širina je 7 metara, a u njoj je smješten ukusan žrtvenik, koji je napravio Ladislav Pospišil iz Buševca, upotrebivši kipove od staroga žrtvenika. Nekadašnji odranski podarcidjakon, sada kanonik zagrebački Ljudevit Knežić, koji je prisustvovao doprinozbenoj raspravi za gradnju kapele, došao je, da svečano blagoslovi kapelu. Makar je bilo nestalno vrijeme i put do kapele vrlo tegotan, sakupio se u nedjelju dne 11. lipnja 1909. lijep broj naroda ne samo iz domaće župe, već i iz okolnih župa. Blagoslov otpoče se u 10 sati, a iza toga bila je svečana misa i propovijed. Kako unutra, tako je kapela i izvana dostojno uredjena, te lijepo pristaje u onu okolinu. Danas se u kapeli služi na dan sv. Ivana Krst., Ivana Evangjelista i na dan Uskrsa i Duhova.

I groblje iza crkve dobro je uredjeno. Ljudi obično sami mrtvaca pokopaju, a kad dodje ovamo župnik, da čita misu, onda grobove blagoslovi. Malo ih je, koji naruče sprovod i mrtvačku misu, ne možda, da zato ne haju, već što je narod siromašan,

a kapela vrlo udaljena, tako, da je u zimsko vrijeme do nje vrlo teško doći.

Kapele sv. Ane, sv. Jurja i sv. Duha u Lučelnici.

Na zapadu župe prema Jamnici leži jedno od najvećih sela u župi: Lučelnica. God. 1668. bilo je u tom selu do 30 kućnih brojeva. Zanimljivo je, što je to selo imalo u isto vrijeme tri kapelice: sv. Ane, sv. Jurja i sv. Duha. Te kapelice spominju se prviput u zapisniku vizite kanoničke od god. 1678. Bile su sve tri drvene i vrlo malene (ad instar unius scrinii), tako da je imao u njima mjesta samo svećenik s podvornikom. Kapele imale su zajedničke stvari za služenje sv. mise i iste crkvene starješine.

Kapela sv. Ane bila je u onom dijelu Lučelnice, koji se je zvao Sačerić. Kapela bila je drvena, dobro natkrivena i imala je strop, napravljen na seljačku. Naličila je više oratoriju, nego kapeli. Njezino zvono, teško 30 funti, obješeno je bilo medju četiri stupa. Kapelica bila je ogradjena. Na drvenom žrtveniku bila je slika sv. Ane na platnu. Tuj se služilo na blagdan sv. Ane i jedanput u korizmi, kad je bila ovdje uskrsna ispovijed. Arcidjakon je god. 1678. zabilježio, da se radi toga, što je toliko kapela u župi, gdje su bile često i na nedjelje i blagdane mise, jedva četiri puta u godini služi misa u župnoj crkvi. Zato je odredio, da se u kapeli ne služi više nego dva puta. Arcidjakon Pavao Tuškan držao je, da kapela nije potrebna, pa bi ju po njegovu sudu valjalo porušiti. To su doista kasnije i učinili, jer se ta kapela spominje zadnjiput u viziti kanoničkoj od god. 1709.

Kapela sv. Jurja bila je drvena i nije imala zvonika, već predvorje, u kojem se služilo prigodom proštenja. Na drvenom žrtveniku bila je slika sv. Jurja na platnu. U kapeli se služilo na dan nevine dječice, na dan obraćenja sv. Pavla, na Jurjevo i na Miholjice. Kapela se spominje zadnjiput u viziti od god. 1720.

Kapela sv. Duha bila je nalična na prve dvije, a sagradjena je bila od hrastovih greda. Kako nije imala zatvora (sine clausura), to je arcidjakon god. 1678. zabranio, da se u njoj služi misa. Kasnije su to valjada uredili, pa se je u njoj služilo na treći dan Duhova. Iz vizite od god. 1695. vidimo, da je bila tako malena, te je u njoj bilo mjesta samo za svećenika. Nije imala zvonika, već je malo zvonce visjelo na stupu. Oko kapelice bilo je groblje, na kojem su za onda pokapali mrtvace. Na žrtveniku bila je slika dolaska Duha svetoga.

God. 1704. su porušili staru kapelicu, a sagradili novu veću i prigradili joj predvorje tako, da je sad bila dosta prostrana za žitelje sela Lučelnice. Sagradili su takodjer drveni zvonik, u kojemu je visjelo zvono, teško 40 funti. Sva je prilika, da je pomagao vlastelin Franjo Berislavić, te se mogla kapela sagraditi, jer se u toj viziti navodi, da je on patron kapele. Kapela je pak od svoga doprinesla 52 ren. for. Oko kapelice bilo je groblje, ali u njemu nijesu pokapali nikoga.

Oko god. 1740. popravili su na kapelici krov. Te je godine bila kapelica bez žrtvenika, jer su naručili novi. Kapela imala je u Stupincu vinogradić, koji joj je ostavio Juraj Ožegović za svotu od 6 for., što ju je njoj dugovao. Imala je i klijet i u njoj nekoliko vinskih posuda i škrinju za žito. God. 1749. bila je kapelica čista, dobro pokrivena i slikana. Sad je bio u njoj već i novi žrtvenik sa slikom sv. Trojstva. Zvono u zvoniku nabavljeno je god. 1730., kako svjedoči njegov natpis. God. 1768. kapelu su opet na novo pokrili. Sad se u njoj služilo na treći dan Duhova, na dan nevine dječice . na dan obraćenja sv. Pavla. Župnik je onda dobivao od žitelja (bila je u selu 31 kuća) objed ili 1 ugar. forintu. Iz vizite od god. 1799. razabiremo, da je kapela bila duga 2·5, a široka 1·5 hvata., popodjena opekom i sva slikana. Kapelu su morali negdje u XIX. stoljeću opet na novo sagraditi, jer se god. 1850. spominje, da je $3^2/_5$ hvati duga i $2^3/_5$ široka.

Danas je u kapeli sve, što je od potrebe i dobro se drži. Služi se u njoj na treći dan Duhova i na nedjelju poslije Florijanova. To posljednje zavjetna je misa. Kad je naime u ponedjeljak poslije bijele nedjelje god. 1879. izgorjelo čitavo selo gornji Dubranci, zavjetovaše se župljani, da će biti svake godine poslije Florijanova u kapeli sv. Duha zavjetna misa, e bi Bog oslobodio župu od požara.

Župnici dubranečki i njihovi dohotci.

Prije nego kronološkim redom izbrojim župnike dubranečke, napomenut ću nešto o njihovim dohotcima. U viziti od god. 1622. spominje se, da je župnik uživao crkvene zemlje, livade, vrt i vinograd, a osim toga dobivao od župljana i lukno u žitu i u vinu. Sve zemlje bile su zapuštene i zaraštene, a župljani su obećali, da će župniku, ako ga dobiju, sagraditi župni dvor, iskrčiti zemlje i podavati lukno. I doista su sagradili nov župni dvor, kad je došao župnik Juraj Dragović, a gradili su i kuću, gdje bi stanovao njegov kmet. Župnik je posjedovao 12 rali oranice, livadu na dva kosca — ostale

*

livade bile su zapuštene — i mali vinograd na osam kopača blizu crkve. U ime lukna dobivao je 120 kvarta žita i 7 kopuna. Već godine 1649. navodi se, da se lukno podavalo u pšenici i u žitu. Bilo je preko 200 porodica u župi, a župnik je primao po vagan pšenice i po vagan žita, pače se pripovijedalo, da su mu nekada davali po tri vagana. Zemalja i livada imao je sad već mnogo više, a u ime štole dobivao je od krštenja 4 denara i kruh (azima), kad je išao k bolesniku 4 denara, a od sprovoda 1 for. Župnik Marko Mustafić stanovao je u jednoj kući sa svojom družinom, pa je arcidjakon zapovjedio, da mu sagrade drugu kuću, gdje bi valjada on odijeljeno stanovao.

I doista godine 1668. imao je župnik dobar župni dvor. U jednom dijelu stanovao je on, u drugom družina, u sredini je bila kuhinja, a dolje podrum. Župljani su mu podavali lukno u žitu i u pšenici. Od predijalilta biskupovih u Opatiji dobivao je objed, a od njihova dva kmeta (inquilini) morao mu je svaki davati kopuna. O luknarskim podavanjima u župi važna je bilješka u viziti od godine 1678., a ta glasi:

»NB. Omnes domus Nobiles dant unum vagan milii et tritici $^1/_2$. Item Macky y Chucekij, subditi Brezouicze dant similiter id est milij v. 1. tritici v. $^1/_2$. Item Abbatiales a sessione integra tritici modium 1. Item in Gudecz domus quaevis v. 1 tritici. Lucinicza quaevis integra sessio v. 1 milij, v. 1 tritici. Si hic fiat diuisio et in Abbatialibus diuiduntur et sapones. In Nobilitaribus autem non diuiduntur sapones diuisis domibus, sed integri dantur.«

Radi lukna nastale su izmedju župnika i župljana dugotrajne pravde. Već se god. 1693. tužio na župljane župnik Ivan Stipković, da ne će da mu podavaju lukno »juxta regestrum«. U vrijeme vizite bio je nazočan turopoljski župan Valica sa bilježnikom Pavlom Ligutićem, pa je obećao, da će narod prisiliti, da plati župniku, što je dužan. Za luknarska podavanja tužio se na župljane takodjer župnik Juraj pl. Mudić, a i njegovi nasljednici. God. 1766. obratio se župnik Mijo Žalec na plem. općinu turopoljsku, neka bi, kad bude u župi kanonička vizitacija, izaslala dva svoja prisjednika, da vijećaju o boljoj dotaciji župnika. Župnik je povodom raznih dioba mnogo prikraćen u luknarskim podavanjima, koja su gotovo jedino vrelo njegovih dohodaka, jer oranica ima malo, a livada gotovo nikakovih. U svojoj sjednici od 17. studenoga god. 1766., držanoj u Kurilovcu, odredila je plem. općina, da podju u Dubrance turopoljski bilježnik Ivan Plepelić i prisjednik Juraj Pogledić ml. Povjerenstvo je odredilo, da župnik mora od svake kuće dobivati po

dva težaka i voz drva. Tomu su se župljani odlučno oprli. Župnik se radi toga obratio na biskupa Franju Thauzya, neka bi mu on svojim ugledom isposlovao bolje uzdržavanje. Tečajem jedanaest godina dostatno se uvjerio, kako su slabi dohotci u župi. Mnogo je bio prikraćen u luknu takodjer kod onih župljana, koji su bili podanici raznih gospoštija, pa nijesu podavali ništa. Tako je spadala pod baruna Malenića 31 kuća, pod grofa Ivana Nep. Draškovića 12 kuća, pod udovicu Barbaru Škrlec 3 kuće, pod Ivana Peharnika 2 kuće, pod malog suca Radičevića 3 kuće, pod županiju 4 kuće.[1] Nije mi poznato, da li je župnik Žalec što postigao, jer piše u tom poslu 9. listopada god. 1771. opet arcidjakon turopoljski Blaž Dumbović. On spominje, da je za vizite arcidjakona Simona Jude Zidića god. 1695. bila u župi 321 kuća, od kojih je dobivao župnik $167^3/_4$ vagana pšenice i $304^1/_2$ vagana zita. Sada je bilo u župi samo 230 kuća, a župnik je dobivao tek $9^1/_2$ vagana pšenice i $147^1/_4$ vagana žita ukupno $156^3/_4$ vagana. Prema tomu bio je u luknarskim podavanjima prikraćen za $315^1/_4$ vagana.

Župljani su počeli i zvonarima uskraćivati lukno, pa zato ovi nijesu htjeli više da obavljaju zvonarsku službu. Župnik se radi toga ponovno obraća 10. studenoga godine 1771. na biskupa Ivana Paxya, neka bi odredio, da se njemu i zvonarima podava dužno lukno. Uz to moli, da bi mu svaka kuća davala barem dva težaka na godinu, voz drva i nešto sijena, tim više »cum parochia Dubranecensis laboriosa et dissita in meris montibus et sylvis exstaret«.[2]

No sve to nije pomoglo, župljani su bili i nadalje tvrdokorni u podavanju lukna. Žalčev nasljednik Petar Grdenić, da uzmogne živjeti, primac je, što mu je tko dao, a za dužno lukno morao je župljane tužiti. Njegova pritužba išla je čak do kr. ugar. namjesničkog vijeća, koje je dne 29. svibnja god. 1781. zapovjedilo, da se popišu sva luknarska podavanja u župi. Na temelju sakupljenih podataka, odredilo je dne 17. svibnja god. 1785. kr. ugar. namjesničko vijeće pod br. 10.814. i 13.820., da imaju župljani podavati od svake kuće vagan žita i pol vagana pšenice, a nijesu bile od toga izuzete niti pustoseline (desertae). Svih plemićkih kuća ukupno, uračunajući i pustoseline, bilo je 202. Župniku su prema tomu pripadala 202 vagana žita (prosa) i 101 vagan pšenice, ukupno 303 vagana. Svaka kuća morala je dakle podavati $1^1/_2$ vagana, računajući vagan po

[1] Gl. »Ecclesiastica« X. C. III. 39. u nadbiskup. arkivu.
[2] Gl. Ib.

48 oka. Kato su kasnije uzeli za vagan 36 oka, te je morao župnik dobivati od svake kuće dva vagana ukupno.

Kad se god. 1802. obavio po čitavoj biskupiji popis dohodaka, za župu dubranečku odredjeno je, da mora svaka kuća podavati župniku dva vagana žita. Župnik nije bio s tim zadovoljan, jer bi morao dobivati trećinu lukna u pšenici. Osim toga je bilo god. 1781. 45 pustoselina, od kojih se god. 1802. prestalo lukno podavati. Da se napokon dokrajči duga parba, sklopio je župnik Nikola Ivulić sa župljanima, dotično s Turopoljem, dne 30. rujna god. 1804. ugovor, po kojem je odustao od toga, da dobiva trećinu lukna u pšenici i od pustoselina i pristao na to, da mu svaka plemićka kuća daje dva vagana žita, a uz to da diže iz blagajnice plem. općine turopoljske 100 for. na godinu. Župljani iz Lukinićevog brda morali su i nadalje podavati lukno što u pšenici, što u gotovom novcu. Neplemićke kuće dužne su bile podavati lukno po popisu od god. 1802., to jest svaka kuća po dva vagana žita, ne gledeći na posjed pojedinih kuća, koji se je po vremenu radi dioba znatno promijenio. Taj je ugovor dne 18. siječnja god. 1805. potvrdila i duhovna oblast.

Po svemu se vidi, da su se župljani dubranečki, kao plemići na svom vlastitom posjedu, branili da župniku od svoje zemlje, proste od svakog poreza, podavaju štogod na uštrb svog plemićkog posjedovnog prava, pa su se opirali tomu, da podavaju lukno od pustoselina. Takav običaj u podavanju lukna drzali su plemići u čitavom Turopolju, vežući podavanje s kućom, pače niti s tom, već s dimom.[1] Tako su i odranskoj, staročičkoj i velikogoričkoj župi podavali lukno od dima, a ne od posjeda. Sličan je običaj bio takodjer kod drugih plemića u biskupiji n. pr. u župi Visoko.

Poslije smrti župnika Josipa Galovića god. 1854. počeli se župljani opet protiviti tomu, da podavaju župniku dva vagana žita od kuće. Nešto je tomu kriv i kapelan Janko Puškarić (»mladi gospodin«), koji je u svojoj dobroti narodu obećavao, da će se zadovoljiti s jednim vaganom, ako postane on župnikom. Dne 20. travnja god. 1864. su se pače žitelji općine Cvetkovićevo brdo oprli sudbenom izaslaniku, koji je došao u pratnji četvorice oružnika, da utjera dužno župničko lukno. Župljani su nato uložili utok na županiju zagrebačku, koja je njihov utok odbila. To je potvrdilo 27. travnja godine 1865. i kr. namjesničko vijeće u Zagrebu, a 24. siječnja godine 1866. (br. 559.) kr. dvorska kancelarija, na koju su oni prizvali. Kad su sve te odluke postale pravomoćne, počeo je kotarski sud u

[1] Plemići vele: »Gdje se dim kadi, tam se lukno daje«.

Vel. Gorici župniku utjerivati zaostalo lukno. Kotarski pristav Stjepan Muzler, praćen sa šesnaestoricom oružnika izvršivao je odluke, te je za tri nedjelje utjerao preko 5000 for. Kad je župnik Josip Akšamović umro, na novo su se župljani obratili na duhovni stol, da se odustane od ugovora od god. 1804., no njihova je molba bila odbijena. Kad je Franjo Peterca postao župnikom, opet se Juraj Pavlečić (k. br. 13.) protivio tomu, da podaje dva vagana lukna, no i on je bio osudjen na staro podavanje. Župnik imao je i kasnije nekoliko puta neprilika sa župljanima radi luknarskih podavanja, osobito kad se koja zadruga podijelila.[1]

Ta prijeporna stvar došla je napokon za njegova nasljednika Josipa pl. Pucekovića i do kr. zemaljske vlade, koja je god. 1905. izdala ovo riješenje:

Kr. hrv. slav. dalm. zem. vlada
odjel za bogoštovlje i nastavu.
Br. 4.841. ex. 1905.

Kr. županijskoj oblasti
u
Zagrebu.

Na temelju provedene rasprave o likvidaciji luknarskih tražbina župnika u Dubranci Jos. pl. Pucekovića za god. 1896., 1897. i 1898. protiv njegovih župljana plemića turopoljskih izrekla je kr. kot. oblast u Vel. Gorici odlukom od 12. svibnja 1899. broj 8364., da je svaka nastanjena kuća na plem. zemljištu dužna, ne gledeći na posjed pojedinih kuća, koji se tečajem vremena uslijed dioba znatno promjenio, davati svom župniku na godinu po dva vagana žita ili platiti relutum od 5 K. po vaganu, pa da su prema tomu u roku od 14 dana nakon pravomoćnosti odluke dužni platiti i to: (navadjaju se pojedini plemići iz Dubranaca i svote, koje moraju platiti), a osim toga, da je svaka stranka dužna još platiti u ime raspravnog troška po 20 novč.

Utok, što su ga navedeni presudjenici proti ovoj odluci uložili, odbila je kr. žup. oblast ter drugomolbenim svojim riješenjem od 26. lipnja god. 1899. broj 15.936., te odluku kot. oblasti u cijelosti potvrdila.

Kr. zem. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu, nalazi utok, što ga je Stjepan pl. Matejčić sa drugovima ovamo uložio i proti drugostepenoj odluci, odbiti, koliko se njim napada samo uredjenje lu-

[1] Gl. spis župnika Franje Peterce u župnoj knjigi spomenici.

knarske dužnosti plemića, kako ga izriču napadnute odluke, a uvažiti, koliko se njim napada posebni dio tih odluka, opredjeljujući likvidnu luknarsku dužnost za pojedinca, ter prema tomu napadnute odluke u načelu potvrditi, ali s tim dodatkom, da se kućama s obzirom na podavanje lukna nemaju smatrati kuće djelbenika potajno podijeljenih plem. zadruga doklegodj dioba nije pravomoćnom oblasnom odlukom provedena, — u posebnom pak dijelu ukinuti i odrediti, da se nadopunkom rasprave kod svake pojedine presudjene stranke ustanovi gore istaknuto svojstvo »kuće« i izreče nova odluka prve molbe salvo recursu, koja ima kod svake stranke sadržavati još i točnu naznaku o tom, koliko ima i za koje vrijeme dati žita u naravi odnosno koliki relutum platiti.

Konačno se dozvoljava, da se dužno lukno namiri u više obroka i to tako, da oni dužnici, koji ne duguju više od 10 K, imaju svoj dug namiriti najkasnije do 1. rujna 1905. a oni, koji duguju više od 10 K, da ga imaju platiti u godišnjim obrocima po 10 K, od kojih prvi obrok dospijeva 1. rujna 1905., a svaki dalji svakoga 1. rujna slijedećih godina.

Kr. kot. oblast imat će prema tome pravilu u novoj odluci svakomu pojedinomu dužniku točno naznačiti otplatne obroke.

Razlozi:

Podacima, iznešenim što po samim strankama, što pak dobavljenim ureda radi, imenito po posebnom izaslaniku, kojega je kralj. zem. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu na naročitu molbu interesiranih župljana u tu svrhu izaslala, ustanovljeno je izvan svake sumnje ovo:

1.) Župljani plemićkoga stališa rkt. župa u Turopolju, naime zupa Dubranec, Stare Čiče, Velika Gorica i Odra, podavali su od starine lukno od plemićkih selišta (sessio ili fundus nobilitaris).

2.) To se lukno podavalo samo od nastanjenih plem. selišta (domus).

3.) Ako se nastanjeno plem. selište podijeli, luknarska se dužnost ne dijeli nego svaka diobna stranka ima opet davati cijelu prvobitnu dužnost.

Evo za to dokaza:

Plem. općina turopoljska zaključila je u svojoj skupštini od 9. lipnja god. 1759. glede podavanja plemićkoga lukna, povodom prijepora, koji je u tom pogledu nastao u župi odranskoj ovo: »...ut praememoratae ecclesiae parochiani nobiles, qui iurisdictioni campi

huius subjecti forent, illi etiam, qui post initam inter se divisionem in duobus divisis nobilitaribus fundis resident, ita et ut ignobiles, qui in nobilitaribus fundis resident ita et ut ignobiles qui in nobilitaribus fundis et uxoreis bonis habilitationes erigunt, talesque fundos post fata etiam uxorum suarum possident, privative ac singillatim quaelibet domus unam metretam frumenti futuris semper temporibus praedictae ecclesiae parochis praestare teneantur.«

Iz ovoga zaključka nedvoumno proizlazi, da se plemićko lukno imalo davati od plem. gruntova, čim su nastanjeni bili tako, da je na podavanje toga lukna bio obavezan i neplemić, netom je došao u posjed plem. grunta i na njemu se nastanio, a slijedi dalje i to, da se u slučaju diobe plem. fundusa moralo od svakoga nastanjenoga dijela davati opet cijelo lukno. Da se plemićko lukno davalo od plem. sela (fundusa) i to samo od nastanjenih, vidi se jasno i iz izvješća od 27. studena 1804., kojim plem. općina turopoljska podnosi zagrebačkom biskupu na odobrenje ugovor, što ga je usljed otpisa kr. ug. namjest. vijeća od 17. svibnja 1785. br. 10812./13820. sklopila sa tadanjim dubranskim župnikom Ivulićem glede podavanja plem. lukna.

Glasom toga ugovora obvezuje se plem. općina turopoljska kao patron dubranske župe župniku iste župe u ime naknade za gubitak na luknu od pustoselina (desertae) iz svoje blagajne plaćati svake godine iznos od 100 for. uz uvjet, da župnik pobira lukno samo od nastanjenih plem. sela.

U tome se izvješću izmjedju ostaloga veli, kako se nemilo dojmilo plem. općine turopoljske opažanje, da župnik traži lukno i od onih plemićkih opustjelih sela, koja su pravom nasljedstva pripala dotičnim srodnicima, baš kao da su nastanjena: ». . . a sessionibus nobilitaribus desertis, iure successionis ad respectivos collaterales consanquineos devolutis pari ac si impopulatae forent ratione sapones exegerit . . .«, pa zaključuje, kako će župnik u buduće smjeti tražiti lukno samo od nastanjenih plem. sela: ». . . nec absimiliter nonnisi ab impopulatis nobilitaribus sessionibus sapones immodo imposternum semet suosque successores desumpturos . . .«

A da je u slučaju diobe plem. sela svaka diobna stranka, nastanivši se na dijelu plem. sela, pripalom joj po diobi po prastarom običaju imala davati opet cijelo lukno, a ne samo dio, koji odgovara njezinom diobnom dijelu (pro rata parte), proizlazi posve nesumnjivo još i iz zaključka plem. općine turopoljske još od g. 1716., koji se zaključak citira u kanoničkoj viziti, obdržavanoj 22. lipnja

god. 1799. u župi velikogoričkoj. Dotično mjesto glasi doslovce: »In anno 1716. communitas Campi Turopolya coram D. perillustri Lud. Vagić qua comite terrestre conclusit, ut si quae domus nobilitaris divideretur in bifariam, vel trifariam, tunc non dividuntur sapones, sed a qualibet domo cedat modius unus domino parocho.«

Uslijed te odredbe stajali su plemići prema kmetovima u pogledu lukna u opreci: dok se naime kmetsko lukno dijelilo diobom selišta, nije se to lukno dijelilo kod plemića diobom plem. selišta, t. j. kod plemića moralo se lukno toliko puta davati, na koliko se nastanjenih dijelova (domus) podijelilo plem. selište. Tu opreku jasno ističe kanonička vizita, obdržavana u župi Stare Čiče god. 1741., veleći: »In hac parochia omnes coloni cuiuscunque domini ab integra sessione pendunt millii vaganos 2 mensurae loci, et reliqui, qui sunt nobiles Turopolitani, praestant domatim vaganum 1., id est, quot domus tot vaganos millii . . .« Za kmetove vrijedi pravilo: koliko selišta toliko lukna, a za plemiće: koliko nastanjenih kuća na plemićskom selištu, toliko lukna.

U tome smislu riješen je spor o plemićkom luknu u Dubrancu već odlukom kr. hrv. slav. dalm. namjesničkog vijeća od 27. travnja god. 1865. br. 4683.. potvrdjenom vrhovnom rješidbom kr. hrv. slav. dvorske kancelarije od 7. siječnja 1866. br. 5032. ex 1865. Ovdje se ističe, kako tada župljani nisu prigovali, da se dužnost podavanja plem. lukna ima ravnati po razmjerju ovlaštenja u zajedničkoj imovini (jus).

Posve jednako riješen je sličan spor u istoj župi i ovdješnjim vrhovnim riješenjem od 14. ožujka 1884. br. 902.

Osim toga se primjećuje, da su sličnim sporovima o plem. luknu u župi Velika Gorica i Stare Čiče riješeni i opet u istom smislu ovdj. vrhov. riješenjima od 30. srpnja 1893. br. 7744. odnosno od 13. travnja 1893. br. 3233.

Naproti tome tvrde rekurenti, da je plem. lukno u Turopolju vezano na dvorno mjesto (fundus curialis) i da se luknarska dužnost dijeli pro rata dijelova, nastalih diobom dvornoga mjesta. Pri tom se pozivlju na zakon od 25. travnja 1894. o zem. zajednicama i na zakon od 1. svibnja 1895. o uredjenju plem. općine turopoljske, po kojima je s plem. dvornim mjestom spojeno i pravo na zajedničku njihovu imovinu (jus) ter po kojima se to pravo (jus) dijeli onako, kako se i dvorno mjesto dijeli.

Ali tome prizivu ovdje nema mjesta. Jer lukno je posve različit institut od instituta plem. imov. općina, ter se bez naročitoga pisa-

noga ili nepisanoga propisa ne mogu uporavljivati načela o ovlašteničtvu u tim općinama na luknarsku dužnost.

Takav pak propis ne postoji; što više, u ispravama, koje govore o luknu plemića u Turopolju, nema ni najmanjega traga tomu, da bi se luknarska dužnost dovodila u kakav savez s jusom.

Rekurenti istima tvrde, da su se načela o ovlašteništvu običajem stala uporabljivati i na lukno.

Ali ta tvrdnja nije osnovana. U tom obziru poput svjedoka saslušani stariji vjerodostojni župljani dubranski Stj. pl. Kos iz Bukovčaka kbr. 4., Stjepan pl. Cerovski iz Škenderović-brijega kbr. 36, Jos pl. Markulin iz Dragonožaca, Josip pl. Havidić iz Havidić-sela kbr. 2, Mato i Ivan pl. Cvetković iz Cvetković-brda kbr. 18 i 13, Petar pl. Huzjak i Joso pl. Gršetić iz Guštelnice kbr. 14 i 11, Tomo pl. Munjić i Josip pl. Galović iz Vukomerića kbr. 3 i 4, ter Imbro pl. Grdenić iz Jerebića, očitovali su naime dne 14. srpnja 1900., da su za župnikovanja župnika Akšamovića plemići podavali cijelo lukno ne samo od svake nerazdijeljene plem. zadružne kuće, nego i od svake diobom take zadruge nastale nove kuće na plem. zemljištu, a tako isto da je bivalo i za F. Peterce, koji je oko g. 1880. u dubranskoj župi naslijedio Akšamovića, samo što je potonji župnik od p o g d j e k o j e g a župljana primio lukno i u onom dijelu, koji je odgovarao dijelu dvornoga mjesta odnosno juša, što je dotičnika zapao diobom dvornoga mjesta.

To u bitnosti potvrdjuje i sam župnik Peterca u svom očitovanju od 22. siječnja 1900. upravljenom na kr. kot. oblast. Da se u takim iznimnim slučajevima nema nazrijevati običaj, tome ne treba posebnoga obrazlozenja. Nego pošto prema trećim osobama postoji i plemićka zadruga kao jedan pravni subjekt dotle, dok ne bude po oblasti podijeljena i raspisana (§§ 3. i 49. zakona o zadrugama od 9. svibnja g. 1889.), to se mora i u pogledu luknarske dužnosti posebnim subjektom — kućom smatrati samo ona diobna stranka, koja je nastala po oblasti provedenom pravomoćnom diobom. S toga i jest u dispozitivnom dijelu nazočnoga riješenja naročito izrečeno, da cijelo lukno imaju dati samo one stranke, koje nisu tek potajno podijeljene nego koje su proizašle od starih po oblasti pravomoćno podijeljenih zadruga. A jer dosadašnja rasprava u tom pogledu ne sadrži podataka, na osnovu kojih bi se takove stranke mogle sigurno ustanoviti, odredjeno je i nadopunjenje rasprave i izrečenje nove odluke I. molbe salvo recursu.

Iz svega, što je ovdje navedeno, biva jasno, da i u župi Dubranec, glede luknarske dužnosti plemića postoji norma, koja je na

čelu ovoga obrazloženja označena. A pošto i odluke nižih molba u principu na istoj normi počivaju, morale su se iste potvrditi. Posebni dio tih odluka obratno nije osnovan, jer ne glasi u prvom redu na davanje u naravi, nego samo na platež relutuma u gotovu novcu i jer ne naznačuje kod pojedinoga dužnika, koliko ima i za koje vrijeme dati zita u naravi, odnosno koli relutum platiti, — pa se još iz tih razloga morao ukinuti i odrediti izrečenje nove prvostepene odluke, koja će potpuno odgovarati propisima. Ta će nova odluka podjedno imati da obrazloži, s kojih razloga mora svaki presudjenik platiti u ime raspravnoga troška iznos od 20 nč. ili 40 fil., jer to u sadašnjoj odluci nije navedeno.

O tom se obavješćuje kr. žup. oblast znanja i daljeg uredovanja radi u konačnom riješenju tamošnjeg izvješća od 26. rujna god. 1904. br. 26.073. s tim, da se ovdješnje vrhovno riješenje od 26. studena god. 1901. br. 16887. stavlja izvan krjeposti te se dosljedno nema priopćiti strankama.

Podjedno se kr. žup. oblasti otpisuje slijedeće:

Nema sumnje, da je postojeće uredjenje plemićkoga lukna u Turopolju s obzirom na današnje socijalne i ekonomske prilike turopoljskih plemića nepravedno i da iziskuje nužno reformu. Potanje razloženi su uzroci, s kojih se to uredjenje lukna danas ukazuje nepravednim, u preslušnom zapisniku od 8. srpnja godine 1902. sastavljenom u općinskom uredu u Vukovini. Tude su plemići iz područja župe St. Čiče, gdje su odnošaji posve jednaki kao što i u župi Dubranec, naglasili, kako im se danas čini nepravedno davati lukno od svake nastanjene kuće na plem. zemljištu, kad su plem. selišta diobama tako razdrobljena, a imenito kad uslijed zakona o uredjenju plem. općine turopoljske od godine 1895. prigodom diobe plem. zadruge svaka stranka dobiva samo onoliki dio ovlaštenja (juša) u zajedničkoj imovini, kolik je dio dobila na dvornom mjestu, s kojim je juš vezan.

Budući da kr. zem. vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu, potpuno uvidja opravdanost tih razloga, pa budući da uslijed današnjega nepravednog uredjenja lukna nastaju sve to češći i teži sukobi izmedju župnika dubranskoga i njegovih župljana plem. stališa, to nalazi ovim ujedno odrediti, da se luknarska dužnost rečenih župljana uredi na drugom, pravednijem temelju.

Župniku dubranskom Jos. pl. Pucekoviću valja priopćiti nazočno riješenje u cijelosti te ga pozvati, da nastoji u roku od tri mjeseca sa svojim župljanima plem. stališa uglaviti sporazumak glede novog uredjenja lukna, jer će u protivnom slučaju kr. zem. vlada u spo-

razumku sa duhovnom oblašću novo uredjenje plem. lukna ureda radi odrediti.

S obzirom na izjavu rečenog župnika, danu u zapisnik od 8. srpnja god. 1902. glasom koje i on sam priznaje nepravednost postojećega uredjenja plem. lukna, očekuje kr. ova zem. vlada, da se ni on ne će uklanjati pravednom sporazumku sa svojim župljanima.

Pri raspravi izmedju župnika i župljana, ka kojoj valja uz shodnu obavijest o ovom riješenju pozvati i župana plem. općine turopoljske budući da toj općini pripada patronat nad župom Dubranec, — ima posredovati kr. žup. oblast po posebnom izaslaniku, te u slučaju, ako sporazumak uspije o njemu sastaviti točan zapisnik pa ga radi višega odobrenja ovamo predložiti.

Što se samoga načina uredjenja lukna tiče, kr. zem. vlada ne bi bila protivna tomu, da se ključem uzme ovlaštenje u zajedničkoj in ovini (juš), samo bi valjalo odrediti i to, kako će lukno davati oni župljani plem. stališa, koji nemaju ovlaštenja (juša) u zajedničkoj imovini.

Dočim će se glede uredjenja lukna u župi St. Čiče izdati po potrebi naknadno posebna odredba, otpisuje se kr. žup. oblasti luknarske dužnosti plemića u preostalim dvim župama, naime u župi velikogoričkoj i odranskoj, u području kojih ima takodjer turopoljskih plemića slijedeće:

Glasom gore priložena zapisnika od 8. srpnja god. 1902. izjavio je i župnik veliko-gorički F. Peterca, da uvidja potrebu novoga, pravednijeg uredjenja plem. lukna u svojoj župi ter još dodao, kako misli, da bi regulacija imala poslijediti po istom ključu, koji vrijedi i za prosudjivanje juša.

Usljed toga valja i župnika Petercu pozvati, neka sa znanjem pl. općine turopoljske kao patronata, a uz intervenciju kr. žup. oblasti i opet putem posebnog izaslanika — u roku od tri mjeseca sa svojim župljanima plem. stališa uglavi novo uredjenje lukna, jer će se inače i u toj župi ureda radi postaviti novo uredjenje.

U istom je zapisniku odranski župnik Antun Švarić izjavio, da će biti zadovoljan, bude li dobivao od svojih župljana plemića uvijek onoliko lukna, koliko mu je zajamčeno popisom dohodoka od godine 1802.

Ma da je taj župnik dodao, kako u pogledu podavanja lukna od plemića nema nikakovih neprilika, nalazi ipak kr. zemaljska vlada, da se predusretne eventualnim budućim prijeporima odrediti, da se u odranskoj župi postojeće uredjenje plem. lukna konstatuje u za-

pisniku, koji će potpisati i župnik i dotični župljani odnosno njihovi ad hoc izabrani zastupnici sa naročitom izjavom, da to uredjenje lukna smatraju zakonitim i da su s njim zadovoljni. I pri tom poslu ima posredovati izaslanik kr. žup. oblasti.

Taj zapisnik kao što i u formi zapisnika sastavljeni sporazumak glede novog uredjenja plem. lukna u Vel. Gorici, ako taj sporazumak uspije, imat će kr. županijska oblast poput onoga za Dubranec radi odobrenja ovamo predložiti, u protivnom pak slučaju potanko negativno izvješće podnesti uz obrazloženi prijedlog, kako bi se plem. lukno u navedenim župama po mnijenju kr. žup. oblasti imalo na novo urediti.

Konačno se odredjuje, da se nazočnim riješenjem naloženo popunjenje tekuće likvidacionalne razprave ima tako pospješno obaviti, te će nova prvostepena odluka moći najkasnije za dva mjeseca uslijediti.

Pod ·/. vraćaju se spisi o toj raspravi, kako su bili ovamo podnešeni gore citiranim tamošnjim izvješćem od 26. rujna godine 1904. broj 26.073.

U Zagrebu 19. ožujka 1905.

Za bana:
Chavrak v. r.

Povodom toga riješenja zemaljske vlade odlučno se zauzeo sadanji turopoljski župan dr. Ljudevit pl. Josipović, da se to plemićko lukno otkupi i time odstrani dugotrajni razlog trvenju izmedju župnika i župljana. Već u skupštini od 20. lipnja godine 1906., kojoj su prisustvovale uz prisjednike takodjer po svojim zastupnicima plemenite sučije, tražio je on ovlast, da stupi u pregovore sa župnicima u Velikoj Gorici, Dubrancima, Odri i Starim Čičama, da se za plemiće turopoljske lukno od dotičnih župnika godišnje otkupi, a tu bi otkupninu, dok skupština plem. općine drugačije ne odredi, podizali župnici iz blagajne plem. općine. On je stao sa župnicima odmah glede toga pregovarati, pa je u skupštinu od 18. siječnja 1908. donio već gotove ugovore glede otkupa župničkog i zvonarskog lukna, koje je skupština jednoglasno prihvatila. Za župu Dubrance sklopljen je ovaj ugovor:

Ugovor,

koji je o otkupu plemićkog lukna u župi Dubranec utanačen izmedju župne nadarbine Majke Božje snježne u Dubrancu, zastupane po

župniku Josipu pl. Pucekoviću i plemenite općine Turopolje, zastupane po županu i zakonitom zastupniku dru. Ljudevitu pl. Josipoviću.

§. 1.

Predmetom otkupa jesu sva luknarska podavanja, spojena u župi Majke Božje snježne u Dubrancu s plemićkim dvornim mjestima, koja su unešena ili će u buduće biti unešena u temeljnu knjigu zem. zajednice plemenite općine Turopolja, bez obzira na to, da li su ova dvorna mjesta podijeljena ili nepodijeljena; da li su nastanjena kućom (dim, domus) ili su nenastanjena, da li im je vlasnikom plemić ili neplemić.

§. 2.

Otkupni relutum iznosi godišnje 2800. K. (slovi: dvije tisuće osam stotina kruna), te ga ima beneficijatu župe Majke Božje snježne u Dubrancu isplaćivati plemenita općina Turopolje uz propisanu namiru kod svoje blagajne u Velikoj Gorici u dva jednaka obroka prvoga svibnja i prvoga studenoga svake godine.

§. 3.

Isto tako otkupljuje se i t. zv. zvonarsko lukno, koje su dosada podavali obvezanici plemićkoga župničkoga lukna (§. 1) godišnjim relutumom od K. 350, slovi: tri stotine pedeset kruna, koje se ima isplaćivati svagdašnjemu zvonaru u vrijeme i načinom, nanavedenim u §. 2. uz namiru, vidiranu po župniku.

§. 4.

Isplata cijeloga župničkoga i zvonarskoga paušala za godinu 1907. dospjela je 1. prosinca.

§. 5.

Po sebi se razumijeva, da t. zv. štolarinske pristojbe nijesu sadržane u otkupnoj svoti u §. 2.

§. 6.

Ugovor ovaj stupa na snagu, kada ga za plemenitu općinu Turopolje prihvatiti skupština plemićkih ovlaštenika (§ 8. zakona od 1. svibnja 1895.) uz odobrenje kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, a za župnu nadarbinu Majke Božje snježne u Dubrancu, kada ga odobri kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu i nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu.

U vjeru toga slijede potpisi svih interesenata pred svjedocima.

U Velikoj Gorici, 28. prosinca 1907. (sedme)

L. S. Josipović v. r. L. S. Josip pl. Puceković v. r.
župnik.

Svjedoci:

Dr. Ante Gašparac v. r. Josip Puceković v. r.

Br. 37./1908.

Na temelju zaključka zastupstva skupštine plemića ove općine od 18. siječnja 1908. br. 37. ovime se uredovno konstatuje, da je skupština ove pl. općine predležeći ugovor o otkupu župničkog lukna u skupštini navedenog dana pod §. 1. jednoglasno prihvatila i odobrila.

Plemenita općina Turopolje.

U Velikoj Gorici, dne 19. siječnja 1908.

Župan
L. S. Josipović v. r.

Taj su ugovor nakon toga odobrile i više oblasti, i to kr. zem. vlada, odjel za unutarnje poslove dne 24. veljače 1908., pod br. 9652., nadbiskupski duhovni stol dne 21. ožujka 1908. pod br. 1228. i kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu dne 3. travnja 1908. pod br. 6746.

Time je dugotrajni spor glede luknarskih podavanja u župi Dubrancima upravo marom sadanjeg župana dra. Lj. pl. Josipovića konačno dovršen.

Već u viziti od god. 1704. spominju se neka prava, koja je imao župnik u Dubrancima. Imao je pravo vinotočja u župnom dvoru, u selu, kod župne crkve i kod kapele bl. Dj. Marije. Nadalje smio je ribariti bud sam, bud po drugima u svim potocima u župi, a isto tako i lov loviti. Pravo žirovine imao je u Vrhovju i u Velikom lugu. Jednom riječi: »gaudet omnibus privilegiis, quibus et nobilium Communitas de Turopolja«. Sva se ta prava ističu i u viziti kanoničkoj od god. 1824., gdje se kaže: »Parochus habet liberum educillum ita prout quivis nobilis Campi Turopolya ubique intra limites, saepementionati Campi, jus quoque piscationis, aucupandi aves et feras, item pro foro jus quoque ligna secandi et arbores in sylvis dictorum nobilium Campi Turopolya, habet commune jus glandinationis et pascuationis tum in communibus, tum in privatis sylvis quaestionatorum nobilium«.

God. 1889. izrečena je osuda u prvoj molbi u segregacijonalnoj parnici plem. općine Turopolja proti bivšim podanicima istoga komposesorata. Župne nadarbine u Dubrancima i Velikoj Gorici ostale su u dojakošnjem uživanju pašarine i drvarije kao i ostali plemići, t. j. oni, koji su postali sada pravi suposjednici plem. komposesorata. Osim toga je župniku u Dubrancima ostalo i nadalje uživanje drvarije i paše u šumama plem. općina u Vrhovju.

To je potvrdio i duhovni stol dne 1. lipnja 1889. pod br. 1612.

Već sam nešto napomenuo o štolarinskim podavanjima. U viziti od god. 1704. stoji, da je župnik dobivao o Božiću od svake kuće: kruh, svinjski okrak (buncek) i povesmo ili mjesto toga groš, a o Duhovima jedan sir ili jaja. Od krštenja dobivao je redovito groš, a u uskrsno vrijeme tri groša. God. 1736. bilo je zabranjeno, da ubira od prvog djeteta, koje je kršteno s novim uljima, ugarsku forintu, što su nekoji župnici uveli (neque amplius exigat a prima prole inuncta novis liquoribus hung. 1, quem avaritia induxerat et hoc sub gravi poena). Od ispovijedi bolesnika dobivao je groš ili njegovu vrijednost, od oziva i vjenčanja 4 groša, kruh, pečenku i pintu vina od zadnje pomasti 3 groša. I za ispovijed je kasnije uvedeno, da u vrijeme ispovijedi ne traži novaca i ne uskrati ispovijedi, ako mu nijesu plaćali, već da si dade to u drugo vrijeme platiti već prema broju osoba, koje su se ispovjedile. Od sprovoda kućnoga gospodara ili domaćice dobivao je jednu ugar. forintu, a za svakog drugog člana obitelji pol forinte ili kako su se pogodili. Kad je pak sprovadjao samo od ulaza u groblje, dobivao je tri groša. Od uvoda rodilje dobivao je jedan dinar. Od oziva i vjenčanja stranaca dobivao je prema pogodbi. U svakoj kapeli morao je četiri puta u godini služiti misu, pa su mu žitelji od dohodaka kapele morali pripraviti objed ili platiti jednu ugar. forintu.

God. 1799. bile su druge štolarinske pristojbe. Od vjenčanja domaćih župljana, bili oni plemići ili neplemići, dobivao je 34 novč., od vjenčanja stranog plemića dukat, a neplemića 2 for. Isto tako su bile uvedene i nove pristojbe kod sprovoda.

O obvezama župljana govori vizita od god. 1704., gdje se kaže: »Obligantur praeterea Parochiani ad construendam ac reparandam curiam parochialem, domum familiae, aream, hortum et vineam et pascuum contiguum curiae circumsepire«.

Stari župni dvor bio je već god. 1749. vrlo trošan. U gornjem spratu bile su dvije sobe, u onoj prema zapadu stanovao je župnik, a u onoj prema istoku kapelan Ivan Tomec. Kakova je bila ta kapelanija, lako znamo po tom, što u vrijeme vizite (1. rujna) nije

imala prozora, a kad je padala kiša, nije se moglo u njoj stanovati, jer je bio krov slab. Arcidjakon Adam Antun Čegetek strogo je opomenuo župljane, da sagrade nov župni dvor. Župljani su doduše već pripravljali drvenu gradju, ali se sa gradnjom započelo istom god. 1762. za župnika Mije Žalca. Novi župni dvor bio je dosta prostran. U gornjem spratu bila je u sredini prostrana palača (triclynium), a sa svake strane po dvije sobe. U prizemlju pako bila je družinska soba i klijet. Tu klijet su kasnije premjestili, pa su onaj prostor upotrebili za kuhinju. God. 1855. su doduše taj župni dvor popravili, ali ne kako bi trebalo. Kad je došao župnik Franjo Peterca u župu, našao je stari taj župni dvor u jadnom stanju, pa je odmah počeo raditi oko toga, da mu se sagradi nov župni dvor. Najprije su župljani htjeli župni dvor samo popraviti, ali napokon su ipak pristali na to, da se sagradi novi. Taj je počeo dne 10. svibnja 1886. graditi graditelj I. Hribar, te ga do jeseni dogotovio tako, da se dne 26. studenoga mogla obaviti kolaudacija. Župnik Peterca uselio se u novi dom 16. srpnja 1887. Mjesec dana iza toga počeo se stari župni dvor rušiti i od njega graditi škola. Krov kupili su Josip i Stjepan Kušević za 160 for. Gospodarske zgrade, koje su bile vrlo trošne, pokrite su na novo god. 1884.

Od župnika dubranečkih napominju se tečajem godina ovi:

God. 1501. Andrija, »plebanus sancte Katherine, glagolita« — glagoljaš, kao što su bili za onda gotovo svi župnici u ovim stranama.[1]

God. 1525. Antun, »plebanus sancte Catherine«. On je imao livadu »in promonthorio Dragonosky Werh«.[2]

God. 1538. Ilija. Taj se župnik spominje u spisima o desetini, što ju je zagrebački kaptol ubirao u Turopolju. U ime desetine uplatio je on jedan put 7 for., drugi put 4 for., a treći put $3^1/_2$ for., 4 dinara i 1 beč[3] (wiennensis).

God. 1574. Juraj, »plebanus in Dubrancz«, navodi se medju svećenstvom, koje je prisustvovalo sinodi, sazvanoj god. 1574. po biskupu zagrebačkom Jurju Draškoviću.[4]

God. 1621. Martin Lončarić. Kako je bila u ono vrijeme velika nestašica svećenstva, upravljao je on s dvije župe: s Dubran-

[1] Gl. dr. Fr. Rački: »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine« u »Starinama«. IV. str. 110.

[2] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolje«, sv. III. str. 570.

[3] Gl. ib. III. str. 67.

[4] Gl. »Ecclesiastica« 8./15. u nadbiskupskom arkivu.

cima i Kravarskom. Taj je župnik žalosno zaglavio. U osmini Bogojavljenja god. 1622. bio je on na karminama kod nekog turopoljskog plemića u Dragonoščcu, nedaleko župne crkve. Ondje ga je neki Ivan Vlah (nedvojbeno pravoslavni, jer ga arcidjakon kasnije nazivlje »Valachus«), kmet gospodje Benakovićke, nožem zaklao. Arcidjakon Benko Vinković kaže, da ne će ispitivati o njegovu životu, već valja da se molimo milosrdnomu Bogu, da mu bude milostiv i blag sudac. Taj se žalosni dogadjaj zbio ovako: Vlah je na karminama već pijan (plenus vino) prekorio župnika, što je njegovu ženu nazvao bludnicom. Župnik mu je nato odvratio, da on toga nije učinio, no ako je ona doista takova, on mu ne može pomoći. Vlah je odgovorio župniku, da ne će otići nekažnjen radi te klevete i otišao iz kuće. Župnik je izašao za njim, te ga zamolio, neka se ne srdi, već neka mu oprosti, ako je štogod pogriješio. Nato je Vlah župnika zagrlio, a pri tom potajice izvadio nož, zaturao mu ga u trbuh i onda pobjegao. Župnik je trećeg dana iza toga od dobivene rane umro. Za župu je bila to velika šteta, jer je bila mnogo godina bez župnika. Tako je bilo to god. 1622., 1630. i 1634. Puk, koji je bio u tim stranama dosta zapušten, još je više zaostao bez redovitog duhovnog pastira.

God. 1642. Juraj Dragović. Arcidjakon se na njega radi njegova života mnogo tuži. Osim drugih pogrješaka ističe, da se rado svadio, pače je na jednog plemenitaša pucao, ali ga na sreću nije pogodio, a neku župljanku je do krvi izbio. On je bez dozvole biskupa često služio u kućama svojih župljana, pače su pripovijedali, da je i na blagdane češće služio na župnom dvoru, nego u crkvi.

God. 1649. Marko Mustafić došao je u župu na dan sv Simona i Jude (28. listopada) 1649. U ime župničkog inventara primio je 8 kvarta žita, 8 kabala vina, 9 gusaka, jedan stol i krevet. Na njega se tužili, da je malo u župi, pače kad je i arcidjakon došao u župu (29. studenoga), nije ga našao kod kuće, već je otišao u Zagreb, premda mu je arcidjakon za vremena najavio svoj dolazak po ženi njegova brata. Tako se dogodilo, da su onog tjedna, kad je on izbivao, dvojica umrli bez ispovijedi, a mnogi su bili bolesni na smrt. Bilo je na njega i drugih tužaba.

God. 1657.—1658. Petar Galović. Bit će, da je Marko Mustafić izgubio župu, pa da je još god. 1656. postao Galović župnikom, ali sigurno ipak ne mogu kazati. Galović potpisan je na okružnici, što ju je biskup Petar Petretić poslao god. 1657. o obdržavanju jubileja, a taj je počeo na nedjelju sedamdesetnicu. Za župe Pokupsko, Vrhovje, Kravarsko i Pešćenicu bila je odredjena crkva sv. Križa u

*

Kravarskom, da su k njoj morali župnici svakog tjedna, dok je trajao jubilej (31 dan) voditi svoje župljane u procesiji.[1] Josip Galović, dubranečki župnik, koji je god. 1820. sastavio popis župnika, krivo je stavio Petra Galovića u god. 1611., kao što je kriva i njegova opaska: »21. Augusti 1611. (bit će 1651.) legitur fuisse patrinus«. Petar Galović postao je 23. siječnja 1658. župnikom u Kupincu.

God. 1658.—1665. Matija Boričck prisegao je 30. travnja 1659. za župu sv. Katarine »in Verhovye«. Od god. 1650.—1659. bio je župnik u župi sv. Mihaela. On je bio kao župnik dubranečki prisjednikom plem. općine Turopolja.[2] U popisu župnika dubranečkih, što ga je sastavio god. 1820. župnik Josip Galović, krivo je pisano »Goriček« i godina službovanja »1618«.

God. 1665.—1679. Nikola Komešić, rodjen oko god. 1640., postao je god. 1665. župnikom »s. Catharinae in Montibus«. Na župu je došao odmah kao mladomisnik. U duhovnoj službi nije bio najmarljiviji, rijetko je propovijedao, slabo je pazio na red i čistoću u crkvi, nije pisao matica i rado je pio, pa je bio radi toga često bolestan. Crkveni novac rasipavao je medju siromahe, a tako je otudjio crkvi i dva njezina hambara. God. 1678. izabran je prisjednikom plem. općine turopoljske. Kako ga više ne nalazim u knjizi župnika, bit će da je umro početkom god. 1679. u Dubrancima.

God. 1679.—1685. Gašpar Brožić, koji je 4. svibnja prisegao za tu župu. Arcidjakon ističe god. 1681., da je vrlo svojeglav, te se rado svadja. Inače je bio uredan, dobar gospodar i rado je propovijedao. God. 1685. bila je istraga protiv njega, pa je valjada izgubio župu. God. 1687. položio je prisegu za onu župu, koju će mu biskup dati.

God. 1685.—1689. Tomo Trčkar aliter Karloczy rodio se oko god. 1653., a zaredjen je bio god. 1682. Prisegu za župu Dubrance položio je 18. studenoga 1685. Arcidjakon ga hvali, da je marljiv, da udovoljava svojim dužnostima, da tačno bilježi matice i da se lijepo slaže sa svojim župljanima.

God. 1690. Stjepan Cvetković nije bio pravi župnik, već samo upravljatelj župe. Zaredjen je bio tekar god. 1689. u 28. godini svoga života. Arcidjakon ga hvali, da je vrijedan i marljiv, te obljubljen od naroda. Dne 15. ožujka 1691. postao je župnikom u Konščini.

[1] Gl. »Ecclesiastica« III. 8./126. u nadbiskup. arkivu.

[2] Gl. Acta Politico-Iuridica Incl. Universitatis Nobilium Campi Turopolya ab a. 1650.—1702. str. 99. 109. 140.

God. 1690.—1692. Matija Brembalić, rodio se oko god. 1657. i došao god. 1695. za župnika u Odru. Tu je bio do godine 1689., kad je postao župnikom u Vrabču. Dne 11. kolovoza 1690. postao je župnikom u Dubrancima. Tu je jamačno i umro početkom god. 1692., jer se u viziti od god. 1695. spominje, da imaju starješine kapele bl. Dj. Marije kod Ivana Cvetkovića 12 kabala vina, što ga je kapeli ostavio pok. župnik Matija Brembalić. Brembalić bio je vrlo vrijedan i marljiv župnik.

God. 1692.—1695. Ivan Stipković došao je na župu pred Velikom Gospom god. 1692. Onda je bio 32 godine star i 6 godina svećenik. Arcidjakon ga god. 1693. hvali, da je marljiv u službi. U viziti arcidjakona Simona Jude Zidića od 25. lipnja 1695. kaže se, da je prije nekoliko dana izgubio župu, »ob excessus suos Illustrissimae Dominationi Vestrae bene notos«.

God. 1695.—1697. Ivan Puc, rodio se oko god. 1668., bogoslovlje učio je u Beču i bio god. 1693. zaredjen u svećenika. Svečano instaliran za župnika u Vrhovju bio je na dan sv. Katarine. Puc je bio vrijedan i uzoran svećenik, rado je čitao, pazio na čistoću u crkvi, te i molio s narodom, kako je bilo zapovijedjeno po sinodalnim odredbama. U Dubrancima ostao je do jeseni god. 1697., kad je postao župnikom u Nartu, odakle je otišao početkom godine 1701. za župnika u Sisak.

God. 1697.—1761. Stjepan Nedelko, rodio se oko godine 1667., mudroslovne i bogoslovne nauke svršio je u Beču, god. 1691. zaredjen bi u svećenika. U njega je bilo lijepo znanje, rado je propovijedao i bio dobar gospodar. Župljani su se na njega tužili, da ih je psovao riječima: »Thi szi Bestia!» i da nije htio da dolazi na sprovod. Imao je i druge pogrješke, pa je za cijelo morao ostaviti župu. U studenom god. 1702. postao je župnikom u Glogovnici, gdje je ostao do god. 1705. I njega je župnik Josip Galović u svom popisu župnika krivo zamijenio s kanonikom zagrebačkim Stjepanom Nedeljkom (1669.—1694.), no taj je umro već 20. prosinca 1694.

God. 1701.—1710. Matija Štefančić, rodio se u Kostelu na Kupi u Kranjskoj (Bijeli Kranjac) oko god. 1669., a u svećenika je zaredjen god. 1694. Predložen po plem. općini Turopolje, položio je dne 28. listopada 1701. župničku prisegu. U njegovoj knjižnici nalazimo osim brevijara još ove knjige: Casistam Navarum, Busenpaum, Concionatorem Nefret, Dedinger, Calamata, Vitam sanctorum et Carniolas Capucinos 2, Biblia, Concilium Tridentinum, Speculum exemplorum — znak, da se je bavio knjigom i da je rado čitao. To je bio vrlo vrijedan svećenik, pa je zanimljivo izvješće arcidja-

kona Pavla Tuškana u viziti od 1. srpnja 1704. o njegovom životu i djelovanju.[1]

Kako je bio slaba zdravlja, to je Štefančić valjda god. 1710. u Dubrancima umro.

God. 1710—1714. Mijo Puceković, rodjen u Kućama oko god. 1682. Bogosloviju svršio je u Beču i bio god. 1707. zaredjen u svećenika. Župničku prisegu za župu Dubrance položio je dne 30. rujna 1710. S njime se natjecalo više svećenika za tu župu. Prvi bio je Stjepan Zorinić, upravljatelj nove župe u Sračici (Maji),

[1] Kao primjer svećeničkoga djelovanja u ono doba i prilog o duhovnoj pastvi onog vremena, priopćujem to zanimljivo izvješće doslovno. Tuškan piše o župniku Štefančiću: »Quod ad habitum, tonsuram, mixtaces, barbam, capillos attinet, accomodat se synodalibus constitutionibus, quaestum nullum exercet, ad nundinas non frequentat, nec usuram aliquam quaerit, ad arma saecularia gestanda non assuevit, apparatum equorum saecularem nullum habet, sed quae necessaria, videlicet Inventarium Parochiae, sacrae suppellectilis Ecclesiae et Capellarum, Urbarium bonorum stabilium et reddituum, baptisatos et copulatos exacte describit, non autem statum animarum (To je prvi spomen o staležu duša.) et defunctos. (Matice krštenih i vjenčanih počele se voditi odmah poslije tridentinskoga sabora, no matice umrlih se redovito nijesu vodile. Nekoji su župnici doduše površno bilježili umrle, a sad, kako vidimo, tražila je to i duhovna oblast.) Cum detrimento animarum a sua Parochia nunquam abuit, missam quolibet festo et dominico die celebrat cum infirmitate non praepeditur. Quolibet festo et dominico (die) docet clare et distincte Pater, Ave, Credo, decalogum et quinque Ecclesiae praecepta Concionatur etiam bene et ferventer de necessariis necessitate medii, prout et vi et virtute contritionis ac peccati mortalis et venialis gravitate et quovis necessarium fore iudicat, contra blasphemos, periuros et usurarios ac alia publica crimina ac peccata capitalia debacatur, festa, ieiunia et edicta Episcopalia diligenter publicat atque implet, modum confitendi et praesentiam corporis Christi in Eucharistia docet et pueros in formanda cruce et orationibus dicendis et aliis necessariis examinat explicatque praeceptum ieiunii ante quatuor tempora, Benedictiones etiam et ritus Sacrae Romanae Ecclesiae circa aquam in vigilia Epiphaniae, Cineres et palmas observat, mundiciem tam circa calices, corporalia et purificatoria quam ipsam Ecclesiam et altaria debitam servat. Sine baptismo mori et sacramento poenitentiae nullum permisit, quomodo in necessitate quivis posset baptizare publice ex cathedra saepius docuit. Cautionem in lecto pro infantibus referunt saepius praemonuit, ne noctu causaliter opprimantur. Petentibus sacramenta se asperum et tardantem non exhibuit, nec ob non solutos sapones aut alia de causa ulli denegavit. Studiendis confessionibus libenter insistit, sine tribus denunciationibus, confessione et communione sponsorum aut cum impedimento aliquo nullum copulavit, abusus et superstitiones in copulatione impedit, scientiae pro hac Parochia est sufficientis. Uno verbo est vir bonus et exemplaris, sed in viribus valde debilis et successoribus praeiudicans in exactione saponum, accipit enim sapones non in equivalenti« Doista lijepa svjedodžba za duhovnog pastira.

kasnije župnik u Odri. On piše u toj stvari 28. prosinca godine 1810. biskupu Mirku Eszterhazyu, kod kojega je u prilog Zorinića posredovao Franjo Kamenjan. Iz lista saznajemo, da su župljani bili za Zorinića, no stvar se onda okrenula, kad je biskup poslao Pucekovića, da upravlja s ispražnjenom župom.[1] Za župu se zanimao i neki Stjepan Balagović, radi kojega je moralo svakako doći do nekih prepiraka izmedju župljana i župnika Pucekovića, jer je bio izaslan župnik odranski Masan u Dubrance, da povede istragu. U kući Matije pl. Kosa ispitao je on 14 svjedoka, da li je možda Balagović komu što obećao i koliko i da li je koga poticao na bunu protiv Pucekovića, kojega je poslao biskup onamo. Svi svjedoci zanijekali su jedno i drugo s glavnim svjedokom Matijom pl. Kaptolomcem aliter Jančetićem, zakletim podkomešom turopoljske općine. Oni su bili svi za Balagovića, pače su ga na svojim skupštinama i izabrali župnikom, a nijesu znali, da je pravo podjeljivanja župe prešlo na biskupa Eszterhazya.[2]

Ne mogu istaći, kojim povodom je pravo podjeljivanja župe prešlo u ovom slučaju na biskupa, jer je bio još Pucekovićev predšasnik Štefančić: »praesentatus per comitem Terrestrem Campi Turopolia«, a isto tako njegov nasljednik Cvetković, koji je dobio župu: »ad praesentationem et denominationem Perillustris ac Generosi Domini Ludovici Vagich, Comitis Terrestris nec non totius Communitatis Nobilium Campi Turopolia.« Balagović je došao u župu u rujnu god. 1710. i ostao do studenoga. Poslije njega upravljao je neko vrijeme (uti substitutus carente parocho) o. Leopoldo Hanzić, franjevac, a u siječnju 1711. nalazimo već Pucekovića, koji se u prvo vrijeme potpisuje »substitutus parochi«. Puceković otišao je god. 1714. za župnika u sv. Klaru (Zaprudje).

[1] Gl. »Epistolae ad Episcopos Zagrabienses« sv. LIV. br. 34. u nadbiskupskom arkivu.

[2] Verum uti repetitis suis congregationibus tamquam legitimi Collatores Iuri suo intra Dominium inhaerere volentes, antelatum D. Ballagovich unitis votis ellegissent, neque suo Domino Terrestri causare sibi praejudicium in eo admittentes, prouti etiam ipsorum nonnulli officiales signanter Ioannes Mixich Fiscus, eundem Ballagovich tamquam collatoribus proposuisset et comendasset. Quod vero in Illustrissimum Dominum Praelatum Jus collationis devolutum extitisset, Communitati Nobilium Dubranecz non constitisse, nisi postea et ex relatione Domini Ludovici Vagich, qua habita immediate ad Illustrissimum Praelatum supplicem dedisse, si possibile esset pro Ballagovich ultronee obtinendo, secus pro tertio in eodem supplici libello uberius rationibus datis contra Puczekovichium. — Gl. »Iuridica« vol. 2?. br. 2012/2842. U nadbiskup. arkivu.

God. 1714.—1725. Juraj Nikola Cvetković, rodio se u Zagrebu oko god. 1685., gdje je svršio takodjer i škole, te postao god. 1711. svećenikom. On je došao u župu 21. siječnja 1717., a župničku prisegu položio je tekar 12. travnja. Bio je marljiv i lijepo se slagao s narodom. Za njega dovršena je gradnja crkve bl. Dj. Marije, koja je proglašena župnom crkvom.

God. 1725.—1730. Juraj Juraić. Taj vrijedni svećenik rodio se u Tounju oko god. 1699., a u zagrebačku biskupiju bio je primljen god. 1724. U Dubrance je došao početkom studenoga 1725. i 18. veljače 1726. prisegao za župu. U srpnju god. 1730. postao je župnikom u Vugrovcu, a 15. veljače 1738. župnikom sv. Marka u Zagrebu. Juraić bio je čovjek neobične svećeničke revnosti, oduševljen propovjednik, koji je župe, u kojima je župnikovao, preobrazio u duhovnom pogledu. Osobito se istakao prigodom jubileja, koji je bio proglašen 36. travnja 1751. Kako nam Baltazar Krčelić pripovijeda,[1] otpočeo se taj jubilej 1. svibnja, a završio se 1. studenoga. Iz raznih župa dieceze dolazile su u Zagreb mnogobrojne procesije. Jedna procesija priključila se drugoj, pa je često jedna procesija brojila do 20.000 ljudi, koji su pohodili zagrebačke crkve i obavili sv. ispovijed. Na trgu pred crkvom sv. Marka bila je svaki put propovijed i priprava za ispovijed. Gorljivi župnik Juraić izrekao je u vrijeme tog jubileja više od 300 propovijedi. To spominje i »Pridavek kronike«, gdje se kaže: »Plebanuša varaškoga Juraja Juraić marljivost osebujno bila je hvaljena, koji i večkrat čez dan na varoškom piacu navuke kršćanske daval je i reč Božju nazveščal.[2] God. 1760. dao je po franjevcu Franji Kutnjaku donijeti iz Rima moći sv. Felicijana mučenika. Te moći bile su 24. travnja 1761. svečano pohranjene na žrtveniku župne crkve. Za svoje zasluge bio je Juraić po sv. Stolici odlikovan čašću protonotara apostolskoga. Taj apostolski muž je brzo iza toga (20. svibnja 1761.) preminuo i dne 23. svibnja uz veliko saučešće sahranjen u župnoj crkvi. Krčelić, koji baš rado ne hvali, zabilježio je o njem ove pohvalne riječi: »Vir erat severus zelosusque, concionandi cupidus, multa introduxit in parochiali ecclesia, ut quotidianam Rosarii publicam orationem, sacramenti expositionem et processionem cum eodem venerabili quotidianam, aliaque quam plurima«.[3]

God. 1730.—1747. Juraj pl. Mudić rodio se u Turopolju

[1] Gl. »Balthasari Adami Kerchelich: Annuae 1748.—1769.« Str. 91.

[2] »Pridavek kronike iliti spomenka od god. 1744.—1761. zebran po jednom mašniku tovaružtva Jezuševoga«. Str. 39.

[3] Gl. »Annuae« str. 416.

oko god 1706. Škole svršio je u Zagrebu pa u brzo iza toga, kao domaći sin, postao župnikom u Dubrancima, za koju župu je dne 31. svibnja god. 1730. prisegao. Bio je vrijedan; već se on morao tužiti na župljane radi uskraćivanja lukna. Na samrti ostavio je svojim nasljednicima svoj vinograd s obvezom, da čitaju za nj svake godine na dan 24. ožujka misu za ispokoj njegove duše. Uz to je utemeljio i altariju s glavnicom od 200 for., uz dužnost da čita župnik svaki mjesec po jednu misu.

God. 1747.—1758. Juraj Smukavić rodio se u Karlovcu oko god. 1713. Mudroslovlje svršio je u Pešti, a bogoslovlje u Zagrebu. Za župu dubranečku prisegao je dne 13. srpnja 1747., a svečano ga ustoličio velikogorički župnik Petar Petrinić. Vizitator od god. 1749. vrlo ga hvali. On je još nosio male brkove. Smukavić župnikovao je u Dubrancima do svoje smrti.

God. 1758.—1761. Josip Loparić došao je koncem godine 1758. u Dubrance. Onda je bio 39 godina star, a 10 godina svećenik. Škole je svršio u Budimu i u Zagrebu.

God. 1761.—1772. Mijo Žalec (Salecz), rodio se oko godine 1722. Mudroslovlje svršio je u Budimu, a bogoslovlje u Zagrebu. On je došao u župu početkom siječnja god. 1761. Bio je vrlo marljiv župnik i dobar propovjednik. Za njega je god. 1762. sagradjen nov župni dvor. Umro je u Dubrancima 14. veljače god. 1772. Za ispokoj svoje duše utemeljio je altariju s glavnicom od 100 for., da se svake godine odčita na velikom žrtveniku šest misa. Osim toga je ostavio 150 for., da se odmah poslije njegove smrti čitaju sv. mise. Pored toga zapisao je 150 for., da se sagradi toranj i svod u župnoj crkvi, a 40 for., da se postavi žrtvenik ranjenoga Isusa u kapeli na Lukinićevom brdu. Još je ostavio 100 for. župnoj crkvi, 12 for. kapeli sv. Ivana Krst. i 5 for. kapeli sv. Antuna. Zapisao je 25. for. da bude sahranjen u grobnici pred velikim žrtvenikom. Ako bi još što ostalo, kad se namire svi njegovi zapisi, neka se to razdijeli na tri dijela, jedan dio za ispokoj njegove duše, drugi za rodjake, siromašne djake i prosjake, a treći dio treba da dobije župna crkva. Zanimljivo je, što je ostavio 50 for., da se može podići parnica, ako bi vicekomeš turopoljski Ivan Grdenić silom oteo njegovog konja. Ako ne bi parnice trebalo, ima taj novac pripasti župnoj crkvi u Sesvetama kod Zagreba. Grdenić je naime poslije Žalčeve smrti tražio njegova konja u najboljoj ormi i navadjao, da je običaj: ako vicekomeš prije umre, da moraju izvršitelji oporuke dati njegova konja župniku, ako pak župnik, pripada njegov konj vicekomešu. Ako oni

ne bi htjeli to učiniti, smije on konja i silom uzeti.[1] Izvršitelj oporuke župnik jamnički Ignacije Jelačić uskratio je konja Grdeniću, no taj su u tom poslu obratio na duhovni stol. Duhovni stol je odredio, da mu se konj ne ima dati, pa ako bi to i bio običaj, ima u buduće prestati.

God. 1772.—1783. Juraj Vedriš došao je na župu u ožujku god. 1772., a župničku prisegu položio je 18. srpnja god. 1772. On je god. 1768. kapelanovao u Velikoj Gorici. Rodio se oko god. 1735., a škole je svršio u Zagrebu. U župnoj knjižnici dubranečkoj nalazi se knjiga: »Opus concionum Matthiae Fabri« (Coloniae Agripinae 1642), na kojoj je Vedriš vlastitom rukom napisao: »Emptus a. 1761. in Stiria per R. Georgium Vedriss fl. 3 bus. Sum liber Geor. Vedriss, Coop. Nagy-Goric.«

God. 1783.—1802. Petar Grdenić. On se rodio oko godine 1755. u Vurnovcu. Škole je polazio u Zagrebu, Beču i Bolonji, pa je govorio i talijanski jezik. Kapelanovao je po nekoliko mjeseci u Pribiću i Dubrancima (god. 1779. i 1780.) i tri godine u Vugrovcu. Izabran dne 17. srpnja god. 1783. po plem. općini turopoljskoj za župnika u Dubrancima, prisegao je 26. rujna za tu župu. Umro je dne 21. prosinca god. 1827. kao župnik u Jelenskoj.

God. 1802.—1810. Nikola Norberto Ivulić, naslovni kanonik kaptola u Makarskoj (Dalmaciji). Rodio se u Makarskoj oko god. 1763. Gimnazijalne nauke učio je u Loretu u ilirskom kolegiju, odakle se morao radi bolesti vratiti u domovinu. Tu je svršio ostale nauke i god. 1786. zaredio ga u svećenika makarski biskup Fabijan Blašković. Službovao je 10 godina u Mlecima kao gimn. profesor i uzgojitelj plemićke djece. Kad je nastao francuski rat, vratio se u Makarsku, te službovao u biskupskoj kancelariji kao podkancelar i biskupski ceremonijar. Ne znam, kakovim slučajem je došao g. 1799. za kapelana u Veliku Goricu. Kako je tamošnji župnik izbivao kao vojnički kapelan u ratu, to je Ivulić jedanaest mjeseci upravljao velikogoričkom župom. Kao takav stekao si zasluge u pastvi i privrženost plem. općine, koja ga je dne 15. ožujka god. 1802. izabrala župnikom u Dubrancima. Tu je vrlo blagosloveno djelovao sve do svoje smrti dne 29. srpnja god. 1810.

God. 1810.—1818. Mirko Cuković krstio je u Dubrancima

[1] »Allegans loci consvetudinem usu ita firmatam, ut si vicespanus praemoriatur, equum parocho, si vero parochus, talem vice-spano dare teneantur executores, in casum vero, quo id facere recusarent, violenta manu equum arripere fas sit.«

prvo dijete 14. rujna god. 1810. Umro je kao župnik dubranečki 16. veljače god. 1818.

God. 1818.—1820. Matija Beloberg. Rodio se u Gjurgjevcu 19. rujna god. 1791., a zaredjen je u svećenika 24. rujna god. 1814. S prva je kapelanovao kod sv. Marka u Zagrebu, a dne 7. ožujka god. 1818. izabran je za župnika u Dubrancima i malo iza toga podarcidjakonom kotara pokupskoga. Dne 13. listopada g. 1819. postao je zač. prisjednikom plem. općine turopoljske. No već 19. listopada god. 1820. zahvalio je na župi i otišao za župnika u Bistru. God. 1840. postao je kanonikom zagrebačkog kaptola, zatim prepoštom sv. Ireneja de Sirmio, a kasnije bio je i čazmanskim prepoštom. Umro je u visokoj starosti dne 30. siječnja god. 1877. i prvi je od kanonika sahranjen na novom centralnom groblju na Mirogoju.

God. 1820.—1854. Josip Galović, rodio se oko god. 1792. na Cerovskom vrhu u dubranečkoj župi. Gimnaziju polazio je u Varaždinu, a ostale nauke u Zagrebu, gdje je god. 1817. zaredjen u svećenika. Tri je godine kapelanovao u Petrovini, a onda je dne 19. listopada god. 1820. izabran za župnika u Dubrancima. On je u župi mnogo učinio. Sagradio je nov zvonik, dao od topa, što su ga turopoljski plemići oteli Turcima i starog zvona saliti novo veliko zvono, podigao je i popravio gospodarske zgrade. Pod starost je češće bolovao na nogama; umro je 21. prosinca god. 1854.

God. 1855.—1863. Karlo pl. Matačić rodio se u Vinici 7. svibnja god. 1824., a u svećenika je zaredjen god. 1846. Kapelanovao je u Starim Čičama, a poslije jedno vrijeme upravljao kravarskom župom. On je poradi slabog upravljanja s crkvenim novcem morao predati god. 1858. župu upravitelju Pavlu Bači, te je otišao za subsidijara k župniku veliko-goričkomu I. Kosu. God. 1863. zamijenio se je za župu sa župnikom viduševačkim Josipom Akšamovićem i otišao u Viduševac. Pod starost pošao je u mir; umro je dne 20. ožujka 1894.

Godine 1863.—1877. Josip Akšamović. On se rodio 11. veljače god. 1818. u Feričancima, a u svećenika je zaredjen godine 1842. God. 1848. kapelanovao je u Petrinji, te bio god. 1851. poslan za upravitelja župe u Viduševac, gdje je 30. siječnja godine 1855. postao pravim župnikom. God. 1861. poslan je u Zagreb na sabor, kao zastupnik druge banske regimente. Tu je navaljivao vrlo žestoko na tadanji vojnički sistem u Krajini, pa se tim zamjerio i krajiškoj upravi i kardinalu nadbiskupu Jurju Hauliku. Kao protivnik tako zvane kamarile, osvojio je Turopoljce, koji su pristali na to, da kambira sa župnikom Matačićem. Došavši u Dubrance, s prva je uz pri-

pomoć kapelana Ilije Gjukića lijepo uredio crkveni imutak, ali kasnije je u tom popustio. God. 1873. izaslano je onamo povjerenstvo, da razvidi crkvene račune, pa je pronašlo veliki nered. Umro je 5. studenoga god. 1877.

God. 1878.—1896. Franjo Peterca, rodjen je 8. travnja godine 1841. u Dravljama u Kranjskoj, a u svećenika zaredjen godine 1869. Kao kapelan visočki poslan je poslije smrti Akšamovićeve za upravitelja župe u Dubrance, a dne 5. rujna godine 1878. postao pravim župnikom. U Dubrancima čekao ga silan posao, no on je svojom vještinom i marom u nekoliko godina uredio zamršeni crkveni imutak i spasao, što se je spasiti moglo. I crkve je našao zapuštene i trošne, pa nije prije mirovao, dok nije sagradio župne crkve i podignuo kapelu sv. Antuna. Za njega sagradjen je i novi župni dvor, a najviše njegovim nastojanjem takodjer i u toj župi otkupljeno plemićko lukno.

God. 1896.— . . . Josip pl. Pucekovi ć, rodio se iz stare turopoljske porodice, koja je biskupiji dala već mnogo svećenika, dne 7. travnja 1864. u Kućama. Župan turopoljski Stjepan pl. Josipovich i kanonik zagrebački Stjepan pl. Vučetić poslali su ga na nauke u Vesprim, gdje je godine 1889. zaredjen u svećenika vesprimske biskupije. Kapelanovao je kod sv. Blaža više Kaniže (Zala sz. Balázs) i u Mura-Keresturu. Kad se je odlaskom župnika Peterce u Veliku Goricu god. 1896. ispraznila dubranečka župa, izabrala je pl. općina turopoljska njega župnikom u Dubrancima. Iza kako je primljen u kler zagrebačke nadbiskupije, položio je dne 15. veljače župničku prisegu za tu župu. Njegovim je nastojanjem podignuta godine 1909. kapela sv. Ivana na Cvetkovićevom brdu i sagradjena nova crkvena krčma.

Duhovni pomoćnici u Dubrancima.

Dubranci su velika i naporna župa. Kako su sela raštrkana, a putovi u zimsko i kišovito vrijeme upravo neprolazni, to može teško jedan svećenik obavljati u toj župi duhovnu pastvu. Župnici bili su prisiljeni, da si drže duhovnog pomoćnika, premda nije bio fundiran, već su ga morali uzdržavati iz svoga. Već se godine 1766. obraća župnik Mijo Žalec na biskupa Franju Thauzyać neka mu pošalje kapelana, kako bi mogao bolje obavljati duhovnu pastvu. God. 1774. podastro je generalni vikar Franjo Popovi. biskupu Josipu Galjufu popis onih župa, kojih dohodak ne nadmašuje svote od 200 for., a ipak je potrebno, da imaju kapelana,

Medju tim župama napominje se i župa Dubranci. I povjerenstvo prigodom popisa dohodaka župe od 16. lipnja 1802. zabilježilo je: »Cooperator, propter gravem numerum animarum et distantias filialium a matre, necessarius est unus.« Kraj svega toga nije se kapelan fundirao. I župnik Josip Galović molio je za vizite od god. 1824. biskupa Maksimilijana Vrhovca za kapelana, kojeg mu je biskup i obećao. Po župnim maticama složio sam nekakav red dubranečkih kapelana, pa ga ovdje priopćujem:

Župnika Matiju Štefančića (1701.—1710.) pomagali su u službi razni franjevci. U maticamu spominju se ovi: o. Nikola Sučić iz Jaske, o. Aleksije Weichtner, o. Demetrije Keller, o. Rok, o. Timotej Golubić i o. Ciprijan Baisel. Poslije župnika Štefančića upravljao je župom kao: «substitutus, carente parocho« franjevac o. Leopoldo Hanžić.

God. 1724. Nikola Mihanović, potpisan je u krsnoj knjizi. Bit će, da je bio kapelan.

God. 1749. Ivan Tomec, 37 god. star. Prije je već kapelanovao na dvjema župama i došao nedavno u Dubrance.

God. 1751. Lovro Horvat.

God. 1753. Nikola Čukac.

God. 1755.—1757. Ivan Bistrički.

God. 1759. Ivan Vrbečić.

God. 1766. Ivan Štefanić.

God. 1760., 1761. Martin Debić.

God. 1762. Mijo Maljec.

God. 1752. Nikola Kapele, 37 god. star, 11 god. svećenik. Bio je pobožan i vrijedan svećenik, no slaboga zdravlja i čednih duševnih sposobnosti, tako da je o njem u viziti zabilježeno: »neque metuendum quod vel haeresim aliquam excogitet, vel ad excogitatam hucusque aliquem inducat.«

God. 1764. Nikola Stojković.

God. 1765. Ivan Bratović.

God. 1766. Ivan Šipušić.

God. 1768.—1769. Matija Grum, 26 god. star i 1 god. svećenik. God. 1760. bio je on kapelan u Odri, god. 1774. opet u Dubrancima, a god. 1775. u Resniku.

Go. 1770. Josip Pavić.

God. 1770. Stjepan Kanižaj. God. 1775. bio je kapelan u Lendovi.

God. 1771. Mirko Laurenčić.

God. 1771. Josip Ivan Nep. Gjurišić.

God. 1771., 1772. Nikola Trnčević. Župnik Mijo Žalec zapisao mu je 6 for., da pripazi na njegovu ostavinu. God. 1775. bio je kapelanom u Kupčini.

God. 1774. Ivan Boinićić aliter Benečić. Župnik Juraj Vedriš tužio ga duhovnom stolu radi raznih izgreda. God. 1774. kapelanovao je u Prozorju. Umro je 3. travnja god. 1798. kao župnik u Žakanju.

God. 1774.—1778. Antun Kletuš, umro je 12. veljače god. 1800. kao lokalni kapelan u Miklošu.

God. 1779. Bolto Kopčić.

God. 1779.—1780. Petar Grdenić, koji je kasnije postao dubranečkim župnikom.

God. 1780. Mijo Krančina, umro je 23. veljače 1800. kao župnik u Velikom Grdjevcu.

God. 1781. Juraj Blašković.

God. 1782.—1785. Mijo Belavić.

God. 1784. Ivan Herlić.

God. 1784. Juraj Malić.

God. 1785. Ivan Dujmić, umro je 9. listopada 1806. kao župnik i podarcidjakon u Mahićnom.

God. 1786.—1787. Stjepan Bernardo Juršić, umro je u miru 6. ožujka 1822.

God. 1789.—1795. Ivan Plutović.

God. 1803.—1805. Ignacije Minković.

God. 1805. Josip Buzak, umro je 16. veljače 1819. kao župnik u Zaboku.

God. 1805.—1808. Juraj Tuškan, umro je dne 19. ožujka 1813. kao župnik u Bukovici.

God. 1808.—1809. Franjo Ksav. Papeš, umro dne 27. rujna 1833. kao župnik u Solini (Jame).

God. 1809. Josip Posinovac.

God. 1809. Luka Kosak, bio je jedno vrijeme poslije smrti župnika Ivulića upravljateljem župe, a kad je došao novi župnik Mirko Čuković, otišao je za duhovnog pomoćnika u Veliku Goricu. Umro je 31. prosinca 1817., kao župnik u Jakuševcu. Poslije njega nije bilo do god. 1814. kapelana.

God. 1814. Josip Posinovac, već drugi putu u župi.

God. 1814.—1815. Mijo Vugrinović.

God. 1816.—1818. Juraj Francević.

God. 1818.—1819. Juraj Štefok.

God. 1819. Josip Basar.

God. 1819.—1820. Antun Florijan. Poslije njegova odlaska pomagali su više puta u župi kapelani iz Kravarskoga, Pokupskoga, Jamnice, Odre i Brezovice.

God. 1823. do 1824. Adam Kraft.

God. 1824.—1825. Luka Veljača, otišao za kapelana u Šišljavić.

God. 1825.—1827. Nikola Ćukac.

God. 1827.—1828. Ivan Nep. Hrastov.

God. 1828.—1830. Martin Zorić.

God. 1830.—1831. Marko Hrvoj.

God. 1831.—1835. Nikola Volović, prije kapelan u Kravarskom.

God. 1835.—1836. Nikola Ćukac, po drugi put u župi.

God 1836.—1840. Antun Pozderec.

God. 1840.—1843. Ivan Mondok. On je vrlo lijepo i tačno vodio župne matice i pisao okruglim, okomitim pismom.

God. 1843.—1847. Franjo Medjimorec.

God. 1847.—1849. Jakob Tkalec. Pod uplivom političkog preokreta pišu se matice od početka godine 1849. hrvatskim jezikom, pa se Tkalec potpisuje kao »pomoćnik Dubranski«. Zadnji put potpisao se kao »podžupnik« u Prelošćici, kamo je otišao iz Dubranaca. Taj naslov rabi i njegov nasljednik Puškarić.

God. 1849.—1855. Janko Puškarić rodio se dne 16. studenoga 1801. u Kraju, a u svećenika je zaredjen god. 1829. Kapelanovao je s prva u Zagorju, a onda u raznim župama u Pokuplju i Turopolju. Tako je bio god. 1848. u Jamnici, odanle je otišao u Dubrance, god. 1859. bio je u Pokupskom, a kasnije je bio u Velikoj Gorici. Umro je kao isluženi kapelan dne 3. veljače god. 1874. Taj originalni tip poslužio je Augustu Šenoi za njegovu krasnu pripovijest: Mladi gospodin«.[1] Šenoa ga u njegovoj starosti ovako opisuje: »Malešan je, dvie trećine tielo, jedna trećina kratke noge, nu — gotovo jazavac. Na širokih, ponešto zavinutih plećih stoji mu obla, debela glava. Velike ušnice poodmakie su od lubanje. Kosa mu je kratka, opora, sieda. Čelo široko, nizko, puno bora. Pod čelom mu strše guste, oštre obrve, a pod obrvami žmirucaju do dva siva, drobna oka. Crvenkasti nos izvinuo se tik ispod čela, razkrilio se u šir, pa se zavija silno pri kraju. Dolnja mu je ustnica debela, gornja se ni nevidi, dolje ima tri, gore ni jednog zuba. Obrijanim, kutastim licem

[1] Gl. »August Šenoa: Sabrane pripoviesti. Izdaje Matica hrvatska«. Sv. III., str. 69.—262.

povlači se sto i sto crta, osobito kad zašmurne, ili kad dolnjom ustnicom zažvakne. Na čovjeku stoji smedj kaput, skutovi mu padaju do peta, a rukavi sižu preko kratkih, pri kraju debelih prsti. Preko sivih hlača obuo čizme. Sare su im svietle, kratke, al noge duge, široke, ko medvedje šape. Na glavi stoji čovuljku crn, nizak, strahovito širok šešir; s prieda su mu krila zavinuta, s traga uzvinuta. Na zadnjem dugmetu kaputa visi o vrpci duhan-kesa, u jednoj mu ruci drenovača, u drugoj na dugu, višnjevu kamišu prosta ilova lula«. Taj neobičan čovjek, osobitih navika i vanredno dobra srca, koji je kroz čitav svoj dugi vijek ostao kapelanom, doista je mogao poslužiti pripovjedaču za predmet pripovijesti. Kakav je bio to original, svjedoče i njegove opaske u staležu duša dubranečke župe od god. 1839.—1853., u kojemu je gotovo svakomu župljaninu nešto pribilježio. Za primjer navadjam tu nekoliko tih bilježaka:

»T. B. 70 Bogov i 70 Angelov etc. kune, mora se dobro ispitivati«.

»B. C. hotela je otrovati Nikolu, njegovu suprugu Maru u porodu i dete. Gihtno korenje u repu je zmešala i dela kuhat«.

»T. T., veliki Blasnik, Boga i Blagoslov kune i redovnika, kad k njemu dojde. God. 1850. dana 26. studena od katarininoga sajma 2 dana z lopovi pijančuval i popoldne ob 3. vuri podstupal se je zvoniti u turnu, zato bil je zvezan čez celu noč u farofu i plati birsaga«.

»M. K., sudac i kerčmar, kakti oskrunitel velikeh svetkov i strašni obšanitel Redovnikov, ima se kak najbolje na examenu izpitavati, ar kak veli, da lepše zna moliti nego Duhovniki«.

»Jana — zatem je zločestoga jezika, doma nemir čini i čes redovnike mersko govori. Znade se z kervjum kokošinum namazati i tužiti z lažjum, da nju je g. kapelan do kervi stukel«.

»J. V. kao šintar bez svakoga poštenja farofske cucke z baltum tuče«.

»J. S. je pokrivač tatov i oztaleh zločestih ljudih«.

»Pavo, Bara, Mato, Jela ogrutno Mater svoju Baru psuju, preklinjaju i z vudarci groziju se, da nju hočeju zaklati i umoriti etc. Kuneju njenoga Boga. Zato takovi nezahvalni sini i snehe ostro imadu se izpitati čez 4. zapoved Božju« itd. — — —

Poslije smrti župnika Galovića do dolaska župnika Matačića upravljao je on župom u Dubrancima. I god. 1864. i 1868. nalazimo ga po više tjedana u Dubrancima kao subsidijara.

God. 1858.—1863. Pavao Bača. Njemu je morao župnik Karlo Matačić radi slabe uprave predati upravu župe.

God. 1864.—1865. Stjepan Haraminčić.

God. 1865.—1867. Ivan Evangj. Turk.

God. 1867.—1868. Aleksa Padarčić, kasnije mnogo godina župnik u Noršićevom selu. Umro je u Samoboru u mirovini godine 1910.

God. 1868.—1872. Matija Stipković, otišao je za župnika u Jakuševac.

God. 1872.—1874. Franjo Peterca. Odavle je otišao za kapelana u Visoko, dok se nije u studenomu god. 1877. opet vratio u Dubrance, gdje je postao god. 1878. župnikom.

G. 1893.—1894. Julije Biljan, franjevac, provincije sv. Križa. Rodio se u Senju i bio god. 1891. privremeno sekularizovan. God. 1894. primljen je medju svećenike djakovačke biskupije i poslan za misijonara u Kragujevac u Srbiju.

God. 1894. Aleksa List, rodio se u Andrijancu dne 29. lipnja 1867., a u svećenika je zaredjen god. 1894. U Dubrancima ostao je samo mjesec dana i odanle otišao za duh. pomoćnika u Daruvar. Kasnije je službovao u Tomašici, Oštrcu, bio je župnikom u Humu, a od god. 1909. je upraviteljem župe u Žumberku.

God. 1398.—1899. Josip Lattinger, rodjen dne 18. veljače 1867. u Karlovcu. Zaredjen u svećenika god. 1889., kapelanovao je u Završju, Mihovljanima, Sopju, Lasinji i Dubrancima, odakle je poslan za upravitelja župe u Završje, gdje je postao za kratko vrijeme župnikom.

Svećenici, rodjeni u dubranečkoj župi.

Juraj Bruček rodio se oko god. 1673., u svećenika bio je zaredjen god. 1700. Poslan je na prijedlog grofa Jurja Erdödya god. 1701. za župnika u Okić sv. Martin. God. 1712. postao je župnik u sv. Trojstvu pod Okićem.

Petar pl. Puhovski (nobilis Turopolensis ex Dubranec), rodio se oko god. 1687. Zaredjen je bio oko god. 1712., a dne 24. travnja 1716. došao je za župnika u Malu Goricu, gdje je bio još i god. 1728.

Josip Galović opisan je potanje medju župnicima dubranečkima.

Jakov Kos rodio se u dubranečkoj župi 27. travnja 1804. God. 1830. obavio je u župi jedno krštenje kao kapelan cvjetlinski. Više toga o njem spomenut ću kod zupe Velika Gorica.

Župljani.

Nije baš laskava svjedodžba, što ju je dao god. 1622. arcidjakon Benko Vinković o župljanima dubranečkim. Župljani bili su doduše svi katolici, ali su imali ne samo obične, nego i teže pogrješke. Bilo je medju njima preljubnika i priležnika; bilo ih je, koji su ostavili svoje žene i uzeli druge, bilo ih je, koji su živjeli rastavljeno od svojih žena, pače je bilo medju njima i tatova, razbojnika, ubojica i praznovjeraca. Koliko se mogao arcidjakon uvjeriti, bio je taj narod u duhovnim stvarima neuk, neupućen i divlji. Rijetko je išao na sv. misu, još rjedje na propovijed, malo se kada ispovijedao i to ne samo radi zlobe, nego radi toga, što nije imao svećenika. Dašto sam položaj župe mnogo je doprinesao tim žalosnim činjenicama. Župljani su bili udaljeni od cesta i od drugog svijeta i sami sebi prepušteni. Još je više prouzročila to i nestašica svećenstva. Dvije tako raštrkane i prostrane župe kao Dubranci i Kravarsko imale su samo jednog svećenika, nekog Matiju Lončarića, kojeg je neki Ivan Vlah, — kako je već spomenuto — onog tjedna poslije Bogojavljenja u Dubrancima ubio, pa su ostale obje župe bez svećenika. Sam Vinković pripovijeda kod kravarske župe, da su ne samo mnoge župe bile bez svećenika, već čitavo Pokuplje od Karlovca do Petrinje, gdje bi morala biti barem četvorica ili petorica. Zato zaklinje biskupa Petra Domitrovića, da se pobrine za svećenike, da ne ostane toliki narod u ovim krajevima bez pastira i bez duhovne hrane.

Župljani dubranečki sami su živo željeli, da dobiju svećenika te vruće molili arcidjakona, da im ga pribavi. Obećali su, da će mu sagraditi župni dvor, da će očistiti i iskrčiti njive od grmlja, a osim toga mu podavati i lukno. Lukna mogao bi dobiti do 100 kvartala, jer je bilo u župi preko 200 kuća.

God. 1630. bila su u župi ova sela: Cvetković aliter »Voinosoucz«, Jarebići, Cerovski vrh, Raskov-vrh aliter Petranski, Vukomerići, Bukovšćak, Dragonožci, Dubranec, Markuševac, Gustilnica, Lučilnica i Petrićev vrh (Petricha szello).

Godine 1642. tuži se arcidjakon na župljane, da su nemarni u polasku službe božje. Medju župljanima bila su trojica: Ivan Horvat, Ivan pl. Lenardić i Vuk Demerac, koji su protjerali svoje supruge i uzeli druge. Takovih je bilo i god. 1649. Juraj Krpec uzeo je k sebi suprugu Jurja Matečića, a taj je opet otišao u Dubravu, te se ondje s drugom oženio. Tako je i kmet Zidanićev Ivan Slovenac u Jarebiću uzeo k sebi ženu, koje supruga su Turci ulovili. I u Lučelnici imao je neki Mikulin kod sebe tudju suprugu, dok je njegova su-

pruga u vrijeme glada (tempore illo famelicoso) nekuda otišla i nije se više vratila.

U viziti od god. 1668. spominju se uz napomenuta već sela prviput sela: Lipnica, Klupčišće, Ratkovo brdo, Petranićka, Guci, Cuceki i Mački. Žitelji potonjih dvaju sela imali su prezimena Cucki i Mački, a u Gucima se zvao jedan žitelj Ivan Vlah.

God. 1681. tužio se župnik Gašpar Brožić na svoje župljane, da buče pod misom (clamores excitare). Jedna osoba tukla je roditelje, a druga je bila već dulje vremena izopćena, pa je arcidjakon Ignacije Mikulić odredio, da se imadu prisiliti, neka učine pokoru (qui cogendi sunt ad poenitentiam). Takovi javni grješnici morali su onda doći u Zagreb, da ondje učine javnu pokoru. Tako je arcidjakon i god. 1688. neke pozvao, da dodju u Zagreb na pokoru, ako se ne će doma ispovjediti, što su do sada propustili učiniti. I god. 1693. spominje se javni grješnik, ubojica Tomo Munić, kojemu je zaprijetio župan Valica, da će ga dati uloviti i zatvoriti, te svezanog poslati na pokoru. Župnik Ivan Stipković već se onda tužio na župljane, da mu ne će podavati lukna, kako su bili obvezani. Župan Valica s bilježnikom Pavlom Ligutićem, koji su prisustvovali viziti, obećali su, da će nastojati, kako bi se župljani u tom popravili. U vrijeme vizita arcidjakona Simóna Jude Zidića (1695. do 1697.) nije bilo nikakovih tužbi na župljane.

Godine 1704. spominje se, da se o Uskrsu nekoji nijesu ispovjedili, jer ih je bilo vrlo mnogo u vojsci (quod fuerint in Castris plurimi). Za žitelje sela Mački pripovijedalo se, da ne obdržavaju blagdana, pa je arcidjakon zapovjedio župniku Matiji Štefančiću, da ih opomene. U župi je bilo ukupno 21 selo sa 231 kućnih gospodara (patres familias). Do 1. srpnja 1704., kad je bila vizita, kršteno je 53 djece, a vjenčano je 20 parova. Arcidjakon Pavao Tuškan zabilježio je god. 1709., da je bilo u župi ukupno 2034 osoba.

I izvještaj arcidjakona Stanka Pepelka u viziti od g. 1740. nije laskav po župljane dubranečke. Arcidjakon kaže, da su župljani po vjeroispovijesti i po imenu svi katolici, a ne po pobožnosti i krjeposnom životu. Narod taj da je tvrdoglav (durus) i ne će da sluša riječ božju i da po njoj živi. Župnik Juraj Mudić tužio se je na mnoge, da već sedam godina nijesu obavili uskrsne ispovijedi i pričesti. Medju njima se nalazio jedan, koji je (diaboli ductu) prešao na pravoslavlje. Kasnije se doduše povratio u katoličku crkvu, no za kratko opet otpao (iter relapsus ad vomitum), te je pače izrazio, da je katolička vjera »pasja vjera«. Taj se kasnije ipak obratio, te je katolicki zivio. Zupnik se tuzio na zupljane takodjer, da ga prikra-

ćuju u luknarskim podavanjima, tako, da je na pol manje dobivao, nego su dobivali njegovi predšastnici. Godine 1745. spominje se neki Mijo Radinić, koji je bio okrivljen radi »coprije« (ob magiam), Poslan je bio na pokoru u Zagreb, gdje se stavio i jedan dan klečao (licet ibi se stiterit et una die flexisse dicatur), kako je on pripovijedao. No pokore nije obavio i nije se ispovjedio, pa je arcidjakon zapovijedio, da podje ponovno na pokoru. God. 1749. saznajemo, da su bile u župi u velike proširene psovke. Zato je arcidjakon Adam Čegetek naložio župniku Josipu Smukaviću, da marljivo propovijeda, kako bi se iskorijenila ta pogrješka u narodu. Ako ipak ne bi išlo, valja psovače prijaviti svjetovnoj oblasti, da ih kazni.

Priopćio sam te izvještaje o župljanima, no valja pomisliti, da nijesu bili oni najgori i da i u ostalim župama nije bilo mnogo bolje. Mnogo se toga može ispričati tim, što je župa na strani, što su sela porazmještena u samotnim mjestima i okružena šumama. U opće se mora priznati, da su župljani dubranečki dobri i odani crkvi. Hvali ih god. 1824. sam biskup Maksimilijan Vrhovac i veli o njima, da su ponajviše dobri, da rado polaze crkvu, da se često ispovijedaju i mnogo poste.

Razmjerje žiteljstva u pojedinim selima pokazuje nam skrižaljka na strani 197.

Razne bilješke iz povjesti župe.

U viziti od godine 1649. spominje se, da je imala župna crkva vinograd na 20 kopača, kojega je morala obradjivati župna općina.

God. 1686. ostavio je pok. Jakov Francisci župnoj crkvi srebrni lanac, težak 70 uncija.

Selo Opatija pripadalo je valjada nekad cistercitskom samostanu u Topuskom, a kasnije biskupima zagrebačkim. Danas je to selo u kravarskoj župi, a nekad je bilo u dubranečkoj. Napominje se selo »Opatia« u viziti od godine 1668., pa se kaže: »Item in praemissa Abbatia Susichi alias Prediales Episcopales alternis annis Prandium dant suo parocho.« Zapisnik vizite kanoničke od godine 1692. razlikuje župnička podavanja plemićka i ona žitelja sela Opatije. Plemići podavali su pô vagana žita, a Opatijci (Abbatiales) vagan pšenice. God. 1741. brojila se »Abbatia seu superior Russevecz« već k župi Kravarsko. Žitelji podavali su tamošnjem župniku od kuće dva kvartala žita i kopuna.

God. 1682. dne 3. studenoga bila je parnica protiv Matije Hahaćića, koji je poticao zitelje sela Jarebića, Cerovskog brda i

Razmjerje žiteljstva u pojedinim selima:

Selo	Godine 1799.			God. 1826	God. 1848	God. 1900	God. 1910
	Kuća	Vjenčanih parova	Osoba				
Dubranci	17	40	196	317	264	463	502
Gustelnica	10	28	111	125	154	185	229
Cvetković-brdo	11	23	114	125	187	180	244
Jarebić-brdo	9	29	124	137	196	173	243
Prvonožina	3	10	41	46	71	88	153
Petravci	9	24	97	97	156	206	107
Vukomerić	9	21	88	95	150	161	238
Bukovčak	10	21	115	101	151	149	194
Havidići	10	21	122	114	132	79	112
Lipnica	—	—	—	96	123	265	390
Bartolčić selo	11	28	115	—	—	—	—
Dragonožec donji	16	54	264	356	370	519	603
Dragonožec srednji	1	21	104				
Markuševac	10	18	89	77	104	132	154
Guci	4	11	56	67	65	118	162
Cuceki	10	30	141	115	—	—	—
Mački	8	23	94	80	95	120	230
Lučelnica	18	68	271	238	219	410	475
Lukinić-brdo	16	48	236	235	290	443	466
Cerovsko-brdo	13	36	159	100	131	100	103
Trputci	—	—	—	—	169	255	343
Ukupno	201	566	2540	2456	3027	4046	4948

Ratkovog vrha na bunu proti turopoljskom županu Stjepanu pl Poglediću kurilovačkom. Župan je naime došao u Dubrance na eksekuciju. Kad je obavio svoju pobožnost u kapeli snježne Majke božje i došao u župni dvor, našao se je ondje Matija Hahačić s nao-

ružanom četom, pa mu doviknuo: »Uszem drugem prauo chinite, a nam neschete.«[1]

U viziti od god. 1692. zabilježeno je, da je zvonarima morala davati svaka kuća kvartal žita. Od pô župe ubirao je zvonar župne crkve, od druge zvonar kapele bl. Dj. Marije. Osim toga dobivao je zvonar župne crkve trećinu onoga, što je ubrao župnik o Božiću (prigodom križeca) i o Spasovu. U ime zvonarine kod sprovoda, dobivao je zvonar 1 groš, a ako je zvonio kroz čitavu sedmicu, dobivao je po starom običaju pô ugarske forinte.

God. 1704. pjevao je u župnoj crkvi i u kapeli bl. Dj. Marije pod službom božjom neki Nikola pl. Srebrić. On je to činio u ime kamata od nekoliko forinata, što ih je dugovao crkvi, a pored toga imao je kod župnika objed. Vizitator nazivlje ga koralistom.

U župi nije imao nijedan vlastelin privatne kapele. Ipak se spominje u viziti od god. 1704., da je vlastelinu Franji Berislaviću dopustio biskup, da si može svagdje dati služiti misu (quod ubilibet possit habere sacrificium Missae). Kod takovih sgoda donesli su potrebne stvari iz kapela u Lučelnici.

God. 1759. pritužio se župnik dubranečki Josip Loparić protiv vicekomeša Jurja Kosa, prisjednika Tome Prvonožca i drugih župljana, što su »seditiosa et violenta modalitate« izbacili iz njihove službe zvonare župne crkve. Kongregacija je zaključila, u povod te tuzbe, da se imaju neki župljani dubranečki u lukaveč-kom zatvoru zatvoriti.[2]

God. 1762. bile su kod župne crkve utemeljene ove misne zaklade: 1) dubranečkog župnika Jurja Mudića glavnicom od 200 for. i s obvezom da čita župnik svaki mjesec po jednu misu. 2) Ljudevita Vagića glavnicom od 200 for. i druga glavnicom od 100 forinti pa je u to ime morao župnik čitati 18 misa na godinu. 3) Ljudevita Vagića glavnicom od 100 for. za koju je morao zupnik služiti misu godišnjicu i još dvije mise i 4) župnika jamničkoga Ivana Slaćanina glavnicom od 500 for., s obvezom od 24 mise na godinu.

Prvo župno groblje bilo je oko župne crkve sv. Katarine u Vrhovju. Kad je kapela bl. Dj. Marije postala župnom crkvom, pokapali su mrtvace oko te crkve. God. 1768. bilo je groblje oko kapele sv. Katarine posve zarašteno trnjem i drvećem, a ograda oko

[1] Gl. »Acta politico-juridica« od god. 1650—1702. str. 515. u turopoljskom arklvu.

[2] Gl fasc. 92. br. 844. i 846. u turopoljskom arkivu.

njega posve uništena. Arcidjakon Josip Mikinović zapovijedio je god. 1768. župljanima »sub poena interdicti«, da ograde prostor, gdje je bilo prije groblje. God. 1804. nabavljeno je današnje groblje na jugozapadnoj strani župne crkve, a župnik Nikola Ivulić blagoslovio ga dne 23. lipnja. Prva je bila na tom groblju sahranjena Bara, kći Mije Gučakina Trputca. Ipak je i nadalje staro groblje iza svetišta služilo za ukapanje nekojih odličnjaka. Tako je ondje sahranjen župnik Josip Galović i otac mu Toma, nekoji suci i starješine župne crkve.

Dne 23. svibnja 1809. držala je plem. općina turopoljska u Lukavcu sjednicu i zaključila, da se imaju, radi francuske provale, lukavečki arkiv i stvari tamošnje kapelice prenesti u dubranečku crkvu. Ako ne bi bilo niti ondje dosta sigurno mjesto, neka se pobrine župan turopoljski, da se te stvari smjeste na sigurnije mjesto.[1]

Već za župnika Matačića i prije silio je duhovni stol, da se u Dubrancima sagradi škola. Oko god. 1867. počeli su ipak župljani sakupljati novac za školu i sakupili oko 1200 for. Za tu svotu kupili su gradilište od Jurja pl. Kosa iz Bukovčaka. Školu su godine 1875. smjestili privremeno u kući Stjepana pl. Huzjaka. Prvi učitelj u Dubrancima bio je Oton Šrabec, koji je prije učiteljevao u Ravnu, a kasnije bio općinskim biljeznikom na Sušaku. Šrabec službuje još danas na školi u Krajiškoj ulici u Zagrebu. God. 1885. nalozila je vlada podžupaniji sisačkoj, da se mora sagraditi škola, za koju se upotrijebila gradja starog župnog dvora.

God. 1824. dijelio je u župi sv. potvrdu biskup Maksimilijan Vrhovac i potvrdio dne 18. srpnja 848, a 19. srpnja 147, ukupno 995 osoba. U župi bilo je onda 2366 duša.

Dne 20. lipnja 1886. bio je blagoslov nove župne crkve, kanonička vizitacija i sv. potvrda. Sve to je obavio posvećeni biskup Franjo Gašparić. On je došao dne 19. lipnja u $^1/_2$9 u jutro željeznicom u Veliku Goricu, a odavle krenuo je kolima u Dubrance. Potvrdio je u svemu 1400 osoba. S biskupom je došao i arhitekta Herman Bolle, koji je vodio obnovu župne crkve. Biskupu se crkva vrlo svidjela, pa je preporučio župljanima, da ju uzdrže u lijepom redu.

Dne 12. srpnja 1895. stigao je u $^1/_2$7 na večer iz Starih Čiča u Dubrance nadbiskup zagrebački dr. Juraj Posilović, da dijeli tu sv. potvrdu i obavi kanoničku vizitaciju. Dojdućeg dana potvrdio je on u župi 1050 osoba, te onda otputio u susjednu župu Odru.

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv. IV. str. 431.

Dne 14. listopada 1890. pogorjela je najveća zadruga u župi i to zadruga Galovićeva br. 4. inače Malovci zvani u selu Vukomerići. Kako nije bilo vode, pa je bila svaka obrana bezuspješna, izgorjelo je u tili čas 27 većih i manjih zgrada.

Za popisa od godine 1890. razabralo se, da je u razdoblju od god. 1880.—1890. broj žiteljstva u župi ponarastao za 270 osoba

God. 1891. dijelili se u turopoljskom gradu novci, unišli za prodane hrastove. Svaka plemićka kurija dobila je 190 for., a isto tako i župnik. Župljani platili su tom zgodom zaostalo lukno u iznosu od 1200 for. Crkva je pak dobila do 2000 for.

Tekar pod svršetak god. 1892. dobio je župnik u svoje ruke upravu crkvenog imutka, kojim je upravljao punih devetnaest godina diecezanski odvjetnik dr. A. Schauff. Uz pripomoć župnika Franje Peterce uredio je on poslije smrti župnika Josipa Akšamovića vrlo zamršene crkvene račune i crkvama spasao, što se moglo.

Dne 1. travnja 1893. počela je uredovati nova općina u Dubrancima. Prema zaključku od 1. listopada 1892. imala se naime razdijeliti općina velikogorička na četiri manje. Prvim opć. upravljateljem i bilježnikom izabran je Tomašić, a blagajnikom Lopatni.[1]

[1] Sravni o svem tom: »Liber memorabilium parochiae in Dubranec 1883.« — što ga je vrlo vješto i marljivo sastavio vrijedni župnik Franjo Peterca, pa u nj pribilježio osim povjesnih zgoda raspravu o luknarskom pitanju i podatke o vremenu, ljetini i bolestima.

Odra.[1]

Župna crkva.

Usmena predaja pripovijeda, da nekadanja odranska župna crkva sv. Jurja nije bila na sadanjem mjestu, već od sadanje prema jugozapadu, izmedju sela Odre i Male Mlake, gdje je danas općinski pašnjak. Tu je predaju zabilježio u župnoj knjizi spomenici župnik Franjo Tuškan (1799.—1826.). Mjesto, na kojem bi imala biti stara župna crkva, zvalo se onda Jurjeva sela, a poznavali su se i tragovi crkvenog temelja. Kad se kasnije presušio savski rukav, te Sava nije više tekla mimo Odru, premjestili su crkvu sv. Jurju iz Jurjevih sela u Odru. Iz stare crkve donešeno bi po predaji i malo zvono, koje je još u Tuškanovo vrijeme visjelo u crkvenom zvoniku. Ne ću ispitivati, koliko je istine na toj predaji, no ako je župna crkva bila nekada na drugom mjestu, bilo je to mnogo prije, nego je to Tuškan pomišljao. Tu bi predaju donekle potvrdjivala listina iz god. 1267., kojom se rješava parba radi zemlje Končan, pa se kao medja oj zemlji spominje i zidani temelj, prozvan Cirkvišće, po kojem

[1] Prijatelj mi je riječ Odra etimološki ovako protumačio. On dovadja tu riječ u savez s glagolom »odrijeti«, staroslovjenski: ѻДРѢТИ ili ѻДРАТИ (grčki: ἐκ-δέρειν, latinski: de-trahere). Morala se kod tog sela činiti neka radnja, koja se izriče ovim glagolom. Kako pak nedaleko Siska ima takodjer rječica istoga imena, nije teško pogoditi, u čem bi to »odiranje« sastojalo: svakako u odiranju obala, uz koje je tekao savski rukav, sada već isušen. Prema participu pak ѻДРАНЪ (cf. Manassis chronica) nije nemoguće, da se subjektu, od kojega potječe ona radnja, nadjelo ime »Odra«, po gotovu, gdje je riječ »rijeka« ženskoga roda, a narod često voli neke kratice. Od ovoga glagola »odrijeti« ima i drugih izvedenih riječi u staroslovjenskom i hrvatskom jeziku; n. pr. ѻДѠ suppellex, poljski odra (cf. Miklošić: Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum sub voce: ѻДРАТИ), odar — koji odire, odora — die Beute; ruho (cf. Iveković: Rječnik hrv. jezika). Teže bi bilo tumačiti od riječi ѻДРЪ = κλίνη, lectus, t. j. korito rijeke. Slično je po svoj prilici postala riječ Drava od iste riječi samo u prostom obliku ДРАТИ, koja je vjerojatno već radi svoje korjenite kratkoće dobila još nastavak »-va.«

bi mogli zaključivati, da je tu nekad stajala crkva.[1] Bilo je to dakako u davnoj starini, ako su god. 1267. od te crkve postojale samo još ruševine.

Da je Sava nekada doista tekla mimo selo Odra (ne doduše velika Sava, već jedan njezin rukav), svjedoči i danas jarak na sjevernoj strani sela. Taj jarak počinje se već kod Zaprudja i ide nuz Odru dalje prema istoku. Taj su jarak zvali Odra ili Odera. Još u XVIII. stoljeću nije bio taj jarak presušen. Samomu Tuškanu pripovijedao je jakuševački župnik Matej Ratko, da se je jedan njegov župljanin, koji je bio onda vrlo star, u svojoj mladosti češće prevažao prijevozom preko tog savskog rukava. Prijevoz bio je ispod kurije oo. pavlina, kasnije kurije plemićke obitelji Zdenčajeve. Ondje je bio takodjer i mlin na ladjama (vodenica). Žitelji na drugoj strani rukava zovu se još i danas Mlinarići, dok su se žitelji na protivnom brijegu (4 broja: Matijevec, Solić, Mahin i Hojan) zvali još u Tuškanovo vrijeme Bregani.

Uza sadanju župnu crkvu vodila je glavna cesta od Lukavca u Zagreb.[2] Prvi put spominje se odranska župna crkva već god. 1331. Dne 20. lipnja 1331. naime izvješćuje zagrebački kaptol ugarskog kralja Karla, da je omedjašio posjed Čehe, pa se tu spominje i zemlja crkve sv. Jurja »de Odra«.[3] U popisu Ivana arhidjakona goričkoga, od god. 1334. dolaze već gotovo sve župne crkve u Turopolju, koje su i danas, a medju njima navodi se na prvom mjestu crkva »de Odra sancti Georgii«.[4] Iz listine od 20. svibnja 1427., u kojoj ban Herman Celjski javlja zagrebačkom kaptolu, da ima Ladislav, sin Benedikta de Gepew položiti prisegu o prijepornom posjedu u Odri (in Odrazenthgyurgh), saznajemo, da je bila ta crkva zidana i da je imala zidani zvonik i groblje.[5]

[1] »Cuius terre prima meta incipit ab occidente a fluuio Odra in meta terrea et procedit versus orientem perueniendo ad quoddam fundamentum uocatum Circuische.« Gl. Emilij Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja.« I. str. 22.

[2] God. 1435. kaže se: »per viam communem ad Ecclesiam sancti Georgii martiris eundo«; god. 1466.: »penes viam, qua itur de Lukawech versus ecclesiam beati Georgii martiris in Odra fundatam«; god. 1479. »inter viam magnam, que itur versus ecclesiam sancti Georgii«. Gl. ib. I. str. 240. i 433. i II. str. 16.

[3] Ib. I. str. 46.

[4] Ib. I. str. 51.

[5] »in predictis autem porcionibus possessionariis ipsius Ladislai in dicta Odrazenthgyurgh habitis in lite remanentibus reperissent unam ecclesiam lapideam, sepulturam et unam turrim similiter lapideam habentem.« Gl. ib. I. str. 209.

Toj crkvi poklonila je dne 26. ožujka 1455. plemenita općina turoroljska (tota universitas seu communitas cunctorum nobilium tam praedicti Campi Zagrabiensis, quam moncium ecclesie sancte Katherine virginis et martiris Christi) svoj posjed, zvan Kupečine, nedaleko Savišća i to za ispokoj duša svojih i svih svojih nasljednika, roditelja i predšastnika.[3] U župnoj crkvi sv. Jurja polagali su često prisegu oni, kojima ju je sud u raznim parnicama dosudio.[1]

Gotovo sve crkve turopoljske, a tako i odranska, nastradale su za provale Hasan-paše. On je u ljetu god. 1592. prošao preko Kupe, pa se utaborio u Lomnici. Njegove čete opustošile su sav kraj izmedju Kupe i Save i odvele sobom u ropstvo više hiljada ljudi obojeg spola.[2] Da je župna crkva odranska tom prilikom obeščašćena, spominje i katedralni arcidjakon Benko Vinković u zapisniku vizite kanoničke, što ju je obavljao u prvostolnom arcidjakonatu god. 1622. Iz te vizite, koja je obavljena u Odri u petak poslije bijele nedjelje, crpamo prve podatke, kakova je bila nekad odranska župna crkva. Župljani su ju poslije turskog opustošenja popravili; imala je dobar krov, ali je bila dosta nečista. U crkvi koja je bila zidana, bila su tri žrtvenika, od kojih su bila dva posvećena. Svetotajstvo čuvalo se nedostojno u nekakovoj škatulji na velikom žrtveniku i nije se u vrijeme obnavljalo. Kako je bilo onda u našem narodu mnogo sujevjerja, bojao se arcidjakon, da ne bi tko svetotajstvo, koje se tako slabo čuvalo, obeščastio (non solum laica pia, sed etiam impia ac superstitiosa manus). Krstionice nije bilo, a niti su se vodile župne matice, kako je to zapovjedio već tridentinski sabor. Crkva nije imala posebnih dohodaka, već se uzdržavala s pobožnim zapisima i darovima.

God. 1630. crkva se temeljito popravljala i nadogradjivala, jer se u zapisniku vizite kanoničke te godine kaže, da se crkva brzo gradi i da je već u dobrom redu. Svetotajstvo nije se čuvalo više na velikom žrtveniku, već u stijenskoj izdubini do njega, kako je bio za onda u mnogim crkvama običaj. God. 1634. premjestili su ga opet na veliki žrtvenik, koji je bio lijepo urešen (opere pulchro ornatum). Te se godine spominje već i sakristija, koju su valjda god. 1630. prigradili i predvorje (porticus seu capella) pred glavnim vratima. Bio je nov i crkveni kor i propovijedaonica od kamena. Oko crkve bilo je ogradjeno groblje, a u njem je bila mala tvrdjica (cum

[1] Gl. ib. III. str. 480.

[2] Gl. B. Krčelić: »Historiarum Cathedralis Ecclesiae Zagrabiensis partis primae, tomus I.« str. 289.

turricula seu propugnaculo), sagradjena valjda radi turskih provala.' Župni kolator ili patron bio je vlastelin iz Male Mlake Berislavić, koji je poklonio crkvi veliki oltarnik. Godine 1642. saznajemo, da crkveni pod nije bio ravan. Groblje bilo je dobro ogradjeno, a u zidanom zvoniku bilo je samo jedno zvono. Crkva bila je prilično opskrbljena crkvenim odijelom i sv. posudjem.

I vizita od god. 1649. daje nam neke podatke o župnoj crkvi. Maleno svetište bilo je nadsvodjeno, a strop u ladji bio je stolarska radnja, pa je bio slikan, kao i crkveni kor. Za crkvu se nije znalo, da li je posvećena ili nije, jer se nije slavilo posvetilo. Na velikom žrtveniku bila je medju stupovima slika Navještenja bl. Dj. Marije, a od pokrajnih žrtvenika bio je na desnoj strani žrtvenik sv. Trojstva, a na lijevoj žrtvenik Velike Gospe. Te su godine nabavili drugo zvono, pa su još za nj medju župljanima sakupljali prinose.[1]

God. 1669. posjetio je župu arcidjakon Ljudevit Vukoslavić. Zapisnik, što ga je on tom prilikom sastavio, opisuje nam tadanje stanje župne crkve. Crkva bila je dosta prostrana, no bila je tamna, jer je imala samo tri prozora i dvoja vrata. Dosta maleno svetište bilo je nadsvodjeno, dok je crkvena ladja imala ravan strop. Sakristija bila je prostrana i nadsvodjena, a zvonik zidan i prilično visok. U njem su visjela dva zvona. Kod zvonika bilo je predvorje (porticus antiqua). Veliki žrtvenik bio je drven i priprosto obojadisan. U crkvi bila su još dva žrtvenika sv. Antuna i žrtvenik bl. Dj. Marije. Za žrtvenik sv. Antuna, koji je bio bojadisan i pozlaćen, veli se, da je bio čudotvoran (miraculosum). Narod se je svecu rado preporučivao u raznim neprilikama, obavljao kod tog žrtvenika razne pobožnosti te ga i rado darivao. I predvorje je imalo svoj žrtvenik, podignut u čast blaženoj Gospi. Na tom žrtveniku služilo se prigodom raznih proštenja (propter concursum populi), kad se tu sabralo mnogo naroda, pa nije bilo za sve mjesta u crkvi. Krstionice i ispovijedaonice nije još bilo, a sv. ulja se čuvala u sakristiji. Medju crkvenim stvarima vrijedne su spomena dvije vojničke zastave. Jedna je bila velika, crna, sa slikom, a poklonio ju je crkvi neki Bukovački. Arcidjakon spominje, da je bila ta crkva nekad bogata, no u ono vrijeme nije gotovo ništa imala. Crkveni starješine izkazali su samo jednu ugar. forintu crkvenog imutka.

[1] Kao prinos za narodnu vezeninu napominjem, da je crkva imala 24 seljačkih starovjerskih (antiqui operis) ručnika, i 24 drugih ručnika, koji nijesu bili više onako bojadisani (sed non ita colorata), kao prijašnji, te bili valjda radjeni na noviji način.

Iz zapisnika vizite kanoničke od godine 1690. ne saznajemo mnogo. Za crkvu se kaže, da je posvećena. Tu se i prvi put spominje žrtvenik s v. T r o j s t v a. Sa slikom sv. Trojstva, koja se čuvala valjda na kojem žrtveniku, dogodilo se nekakvo čudo, pa su zato sagradili novi žrtvenik i u nj metnuli tu sliku (noviter erectum intuitu miraculi imaginis miraculosae Sanctissimae Trinitatis). Taj žrtvenik bio je drven i prilično velik. Uz čudotvornu sliku sv. Trojstva bili su kipovi svetaca iz isusovačkog reda sv. Ignacija i sv. Franje Ksavera. To nam svjedoči o utjecaju zagrebačkih Isusovaca na Turopolje. Valjda su oni ovdje češće držali misije, pa kad se pravio novi žrtvenik, posredovali, da su došla na žrtvenik i ova dva sveca. U atici žrtvenika bio je izmedju kipova sv. Ivana Evangjeliste i Marije Magdalene propeti Spasitelj, a nad njim kip bl. Djevice Marije.

God. 1695. obavio je u župi fundamentalnu vizitu bivši župnik u Starim Čičama, a sada opat sv. Margarite de Bela S i m o n J u d a Z i d i ć. Crkva dobila je onda novi krov od hrastovih dasaka. Drveni krov u ladji i crkveni kor bili su slikani. Mala vrata bila su prema jugu, a velika prema zapadu, pa je tako crkva imala isti položaj koji i danas. Krov četverouglastog zvonika bio je crveno oličen, a u predvorju bila je priprosta propovijedaonica (operis rustici). Medju crkvenim stvarima napominjem crveni svileni barjak sa slikama bl. Dj. Marije i sv. Jurja i vojnički turski barjak crveno zelene boje. Valjda ga je poklonio crkvi koji od plemenitaša u župi, osvojivši ga na bojnom polju. Spominju se te godine i župne matice krštenih i vjenčanih.

Arcidjakon Zidić potanje nam je opisao žrtvenike, koji su bili u to vrijeme u župnoj crkvi. Glavni žrtvenik posvećen je bio u čast s v. J u r j u. U donjem dijelu žrtvenika bila je slika zadnje večere, a do nje bili su kipovi sv. Brigite i Gertrude, sv. Ane i sv. Ivana Krstitelja. U sredini žrtvenika bio je pozlaćeni kip sv. Jurja na konju, pod njim zmaj, a sa strane dva angjela. Na vrhu žrtvenika bilo je ime Isusovo. U svetohraništu čuvalo se svetotajstvo u srebnom ciboriju.

Žrtvenik s v. T r o j s t v a, koji sam već opisao, bio je na strani epistole, (na južnoj strani). Na strani evangjelja bio je već napomenuti žrtvenik s v. A n t u n a P a d o v a n s k o g a. Na sredini bio je kip svečev, a sa strane bili su kipovi sv. Roka i sv. Sebastijana, zaštitnika u raznim bolestima. U drugom predjelu bilo je u sredini sv. Trojstvo, a sa strane kipovi sv. Ivana Krstitelja i sv. Ivana Evangjeliste, a na vršku je bio kip sv. Mihaela s mačem i tezuljom. U predvorju bio je žrtvenik b l. D j. M a r i j e sa starom slikom na daski. Jos su bili na zrtveniku kipovi sv. Stjepana i sv. Ladislava, sv. Ag-

nete i sv. Barbare te slika sv. Trojstva. Sv. Trojstvo bilo je dakle na sva tri žrtvenika.

Godine 1699. dobila je crkva još žrtvenik Velike Gospe (Uzašašća bl. Dj. Marije). U sredini bila je slika, koja je taj događaj predstavljala, a na žrtveniku bili su još kipovi sv. Helene i sv. Katarine, sv. Ursule i sv. Jurja, sv. Stjepana, prvoga mučenika i sv. Stjepana kralja. Naveo sam sve te svece, da se vidi, kojima su se svecima Odranci najradije preporučivali i utjecali se u raznim duševnim i tjelesnim potrebocama.

God. 1701. bio je zvonik župne crkve u sredini puknut, tako, da se je bilo bojati, da će se porušiti. Župnik Juraj Grdun obećao je tadanjem arcidjakonu, da će nastojati, kako bi se zvonik što prije popravio. Župna crkva imala je na godinu 16 ren. for. dohotka, a 10 ren. for. dobivala je u ime milostinje.[1]

Dosadanja župna crkva, kako možemo po svemu suditi, bila je za župu odransku premalena, a bit će, da je bila već i trošna, pa se je oko sredine osamnaestoga vijeka počelo ozbiljno misliti oko toga, da se sagradi nova. Kako crkva nije imala imutka, išlo je to polagano, tako da su s gradnjom počeli oko god. 1749., a crkva je bila dogotovljena tekar oko god. 1780. Najprije su mjesto starog svetišta podigli novo, veće i prizidali mu sa svake strane po jednu kapelu. Kapelu sv. Ivana Nepomucenskoga, koja je bila na sjevernoj strani do sakristije, sagradio je na svoj trošak podžupan Stjepan Gudić. On je bio u opće veliki crkveni dobročinac. Na samrti zapisao je kapeli za njezino uzdržavanje 200 ren. for., a već prije poklonio crkvi srebni kalež. Uz to je kod crkve utemeljio i misnu zakladu s glavnicom od 1000 ren. for., uz obvezu, da se za njega i njegove rodjake čita mjesečno 5 misa te misa na godišnjicu njegove smrti dne 17. ožujka. U kapeli koja je bila kamenom popločena, bila je Gudićeva grobnica, gdje je on i sahranjen. Na žrtveniku bio je u sredini izmedju dva angjela kip sv. Ivana Nep., a sa strane kipovi sv. Petra i Pavla, sv. Ladislava i Stjepana. U gornjem predjelu bilo je krunisanje bl. Dj. Marije, kipovi sv. Joakima i Ane, a na vršku bio je medju pozlaćenim zrakama jezik sv. Ivana. Na južnoj strani svetišta, gdje je danas sakristija, podigla je kapelu u čast imenu Marijinu plemenita obitelj Škrlčeva, koja je

[1] Gl. »Proventus Parochorum, Parochialium et earundem Filialium Ecclesiarum, Capellanorum et Ludimagistrorum etc. 1735. Per me Georgium Braniugh Episcopum Zagrab«. — »Ecclesiastica« XI. D. vol. I. 2. u nadbiskup. arkivu.

imala tu svoju grobnicu. Ta je kapela bila ukrašena raznim slikama, a u njoj bio je oltar bl. Djevice Marije, kojemu se vjernici rado zavjetovali (quo fideles copisa vota faciunt). S crkvenom ladjom nije išlo tako brzo. God. 1759. bile su glavne zidine podignute do krova, ali ladja još i god. 1768. nije bila dogotovljena. Crkva je posjedovala onda samo 160 for., a kolatora Škrlca, koji je već mnogo toga doprinesao za gradnju kapele Marijine i za nabavu novih zvonova, nije se moglo siliti, da još što dade. Zato je arcidjakon Josip Mikinović odredio, da župljani plemići kao i neplemići doprinesu potrebnu svotu, da se crkva što prije dogotovi. Žrtvenici sv. Trojstva i sv. Antuna bili su već god. 1749. premješteni u crkveno predvorje i ostali ondje, dok nije bila ladja posve dogradjena. To je predvorje, koje je imalo slikani strop, moralo biti doista prostrano, kad su uza žrtvenik bl. Dj. Marije, koji je bio od starine ondje, našla mjesto ova dva žrtvenika, a uz njih i žrtvenik sv. Josipa, za koji se kaže, da je bio na evangjeoskoj strani. God. 1749. spominju se u crkvi i nove orgulje.

Zvonik župne crkve počeli su graditi god. 1759., tada je bio sazidan već u visinu od dva hvata. Zvonik je dosta visok i čvrsto sagradjen, a vrlo jednostavno i zgodno je napravljeno stojalo, na kojem vise zvona. Crkva je već prije toga imala dva zvona, ono najstarije, za koje su pripovijedali, da je još iz crkve u Jurjevim selima i drugo, lijevano god. 1747. u Ljubljani. To je zvono (mjeri u promjeru 52 cm., a visoko je 51 cm.) ukrašeno slikama propetog Spasitelja te bl. Dj. Marije s djetetom, a ima na gornjem rubu natpis:

SANCTE GEORGI ORA PRO NOBIS.
MICHAEL REMER LABACI ME FECIT ANNO DOMINI 1747.

Kad je bio dogotovljen novi zvonik, nabavljena su nastojanjem župnika Mateja Basarovića, a znamenitim troškom župnog kolatora Škrlca u Lepoglavi kod otaca pavlina dva nova veća zvona, koje je salio fratar Letancije Santini, od kojeg su i zvona u lepoglavskoj crkvi. Veliko važe 10 starih centi (mjeri 93 × 87 cm.), a urešeno je slikama propetog Spasitelja, sv. Petra i Pavla i bl. Dj. Marije. Na gornjem rubu ima u dva reda s velikim slovima otisnut natpis:

✠ A FVLGVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE ✠
A D. M. DCCLXVI ✠

✠ FRATER LAETANTIVS SANTINI O. S. P. P. E. FVDIT
LEPOGLAVAE ✠

Drugo zvono (8 centi, 80 × 74 cm.) ima isti oblik i slike propetog Spasitelja, bl. Djevice Marije, sv. Mihaela i sv. Nikole. Na njem čitamo:

✠ CHRISTVS NOBISCVM STATE ✠ ANNO DOMINI
M.DCC.LXVI.
✠ FRATER LAETANTIVS SANTINI ORD. S. P. P. E. ✠

Župnik Basarović, čija je najveća zasluga, što je došlo do gradnje nove crkve, doživio je tu radost, da je prije svoje smrti mogao vidjeti prilično dogotovljenu i svim potrebnim opskrbljenu župnu crkvu.

Za njegova nasljednika Stjepana Šaranića kaže se u župnoj knjizi spomenici, da je porušio svetište i sagradio novo, primjereno crkvenoj ladji. To ne će biti istina, jer su najprije sazidali svetište[1], a onda prema njemu gradili crkvenu ladju. Župnik Tuškan, koji je to zabilježio, čuo je, da su radili na svetištu, ali ne tako, kako je on shvatio, da su ga iz nova sagradili, već su ga samo pregradjivali. To su naime morali, jer su onda kapelu sv. Ivana Nep. posvema odstranili, a iz kapele bl. Dj. Marije napravili su sadašnju sakristiju. Župnik Mirko Karaby dao je popločiti kamenom svetište i veći dio crkve, a nabavio je i novu propovijedaonicu. Godine 1799. bila je crkva u potpunom redu (kako veli zapisnik kanoničke vizite: »extructa solide et revera eleganter«). U duljini mjerila je $14^{3}/_{12}$ hvati, a široka je bila $5^{1}/_{2}$ hvati. U njoj su tada bila samo dva žrtvenika: veliki sv. Jurja i pokrajni na evangjeoskoj strani: Imena Marijina. Valjada je bio to onaj žrtvenik, koji je prije stajao u Škrlčevoj kapeli. Na strani epistole bila je pripravljena samo menza, ali još nije bilo ondje žrtvenika.

Početkom god. 1800. došao je za župnika u Odru Franjo Tuškan, koji je mnogo zaslužan ne samo za župu, već i za župnu crkvu. Već god. 1801. dao je milodarima župljana i pripomoću »Januša Haraminčića od Navigatie Savske komisara« pobijeliti župnu crkvu, a svetište slikati. Na veliki žrtvenik postavio je novu sliku sv. Jurja, visoku 9 stopa i sliku sv. Ivana Nep. na uspomenu nekadašnje kapele. Veliki oltar uresio je takodjer novim svetohraništem, nad kojim je bio kip bl. Dj. Marije na prijestolju. To je svetohranište

[1] U viziti kanoničkoj od god. 1762. izrijekom se kaže o crkvi: »Haec a fundamentis erigi coepit, ita quidem, quod sanctuarium sub fornice jam perfectum sit, in corpore vero Ecclesiae duae pariter Capellae una septemtrionem versus, altera vero versus meridiem, ac utraque sub fornice, reliqui autem aedificii muri quidem magistrales erecti sunt, necdum tamen incrustati.«

napravio zagrebački obrtnik Matija Urban, rodom Čeh.[1] Slike na žrtveniku napravio je gradjanin zagrebački Tadej Kovačić, a četiri evangjelista u svetištu i druge ukraske na zidu naslikao je Bavarac Franjo Schoan. Potonji naslikao je i prostor kod zvonika, u koji se smjestio božji grob. Taj je Tuškan god. 1802. nabavio. God. 1809. dobila je crkva nove orgulje, koje je napravio glasoviti majstor Mlečanin Kajetan Moschatelli. Za te orgulje darovali su prilične svote okolišni vlastelini, župljani pa i sam župnik. Godine 1824. napravio je gradjanin novoveški, slikar Gigl, novu krstionicu, a god. 1826. je sakristija na novo pokrita.

I Tuškanov nasljednik Alojsije Budić mnogo je zaslužan za župnu crkvu. God. 1828. popravio je temeljito krov župne crkve, a god. 1831. dao je pobijeliti crkvu i zvonik. Manje zvono, koje je dne 27. veljače 1831. puklo, preliveno je dojduće godine u Zagrebu. To je zvono, teško $1^1/_2$ centi (promjer 50, visina 40 cm.), urešeno je slikama propetog Spasitelja, bl. Dj. Marije s djetetom, sv. Pavla i sv. Jurja, a na doljnom rubu je natpis: ZAGRABIAE 1832. Kako je bio do sada u novoj župnoj crkvi samo jedan pokrajni oltar, dao je župnik Budić god. 1836. podignuti novi žrtvenik s v. Antuna, koji je kanonik Franjo Tuškan dne 12. lipnja svečano blagoslovio te prvi na njem misu otčitao. I vlastelini a tako i župljani župnika su u njegovom nastojanju oko poljepšanja župne crkve svojski podupirali, pa se ima tomu pripisati, da je druge godine dobio zvonik novu kupulu, munjovod i sat. Bivši župnik Franjo Tuškan poklonio je te godine crkvi krasno misno odijelo crvene boje s dalmatikama i sâm prvi u njemu služio na Jurjevo. Crkva je našla plemenitog dobročinca i u profesoru bogoslovije Stjepanu Ledinskiu, koji je dao na svoj trošak dogotoviti žrtvenik do propovijedaonice te ga ukrasio lijepom slikom sv. Maksimilijana. I gradnje na tornju i u crkvi bile su dogotovljene koncem listopada, pa je kanonik Franjo Tuškan blagoslovio dne 29. listopada žrtvenik sv. Maksimilijana. Poslije obavljenog blagoslova odslužio je on prvi na njemu sv. misu, a na na svršetku otpjevao svečani »Te Deum«. Lijepoj svečanosti, koju je

[1] Zanimljivo je Urbanovo pismo, koje je umetnuo u svetohranište, a koje se našlo, kad su god. 1907. postavljali novi veliki žrtvenik. On je ovo napisao: Im Jare Cristij 1801. hat diesen Dabernagel ferfertiget Mathias Urban, Burgerlicher Tischlermeister in seinem Alder 50 Jar for 240 floren aus bemen gebirdik ander ten Pfarer Franc Duskan in dieser zeit hat der Franzosen Krik ende gehabt und war ser daier den mitel mesiger wein hat kost. 20 Kr. dimas der wazen zu 6 floren mezen Agram ten 30ten aukust 1801 Kot kibin ti ebige Ru ammen.«

uzvisivala svirka glazbe (intra musicorum instrumentorum peramoenum concentum), pribivalo je mnoštvo pobožnog naroda i mnogo odličnika. God. 1839. uklonio je župnik Budić iz crkve stare klupe i mjesto njih postavio četrnaest novih, na svakoj strani po sedam.

Kanonik Tuškan, koji je tako zaslužan za odransku župu, u opće se često sjećao svoje nekadanje župe i svojih župljana. Tako je crkvi poklonio god. 1840. malo zvonce (cinkuš), teško 55 funti. Zvono (u promjeru mjeri 40 cm., a visoko je 28 cm.) ima na jednoj strani natpis:

HONORI B. M. V. SS.
GEORG. ET S. FRAN.
SERA : DICAVIT FRAN :
TVSKAN CAN. ZAG : ET
CVSTOS CATH. ECCS.

Na drugoj su strani slike bl. Dj. Marije s Isusom, sv. Jurja i sv. Franje Serafskoga. Na donjem obodu stoje riječi:

FVSA PER HENRICVM DEGEN. ZAGRABIAE 1840.[1]

God. 1843. sklonuo je župnik Budić župljane, da su dali po osobi 10 novčića i tako sakupili svotu od 300 for., da se napravi nova ograda (cinktura) oko župne crkve. Da bude posao jeftiniji, napravili su sami ciglanu, u kojoj su Talijani priredili 100.000 obične opeke i 9000 komada crijepa za krov. Time su podigli lijepu ogradu, koja je bila sva zidana, jedino od ulične strane bila je drvena (štaketlini). Opeku, koja je preostala (20.000 komada) i 24 hvata drva za ogrijev, prodali su župljani u Zagrebu, te dobivenim novcem popodili crkvu i sakristiju. Sami su dovezli iz Podsuseda 24 voza kamenja, što su talijanski radnici isklesali i upotrebili u crkvi. Vrijedni upnik Budić uz sudjelovanje svojih župljana, kojima se mora priznati, da su bili oduševljeni za ljepotu kuće božje, tako je uredio župnu crkvu, da njegovom nasljedniku Jurju pl. Barabašu nije preostalo mnogo, da dovrši. On je dao god. 1867. slikati svetište i izveo neke manje popravke, kao na pr. na orguljama.

Kad je došao god. 1897. sadanji župnik Antun Švarić u Odru, odmah je stao smišljati, kako bi župnu crkvu, koja je poslije pedeset godina trebala opet popravka, temeljito obnovio. Prva mu je želja bila, da stare, trošne žrtvenike odstrani i zamijeni novima. I on je, kao i njegov predšasnik Budić, našao u svojim župljanima vri-

[1] U viziti od god. 1852. čitamo, da se za zvonjenje mrtvaca kroz osam dana platilo crkvi 2 for., a za zvonjenje kod sprovoda 1 for.

jedne pomagače, koji su svojevoljnim novčanim darovima pripomogli, da se što prije izvede zamišljeno djelo. Žrtvenik sv. Antuna, kojeg je sveca narod u župi od vajkada vrlo štovao, dao je odstraniti i na njegovo mjesto postavio novi. Taj žrtvenik napravio je Slavoljub Wagmeister u Zagrebu za 800 K. Iza toga je uklonio stare pokrajne žrtvenike sv. Maksimilijana i Imena Marijina, te na strani

Župna crkva sv. Jurja u Odri.

epistole smjestio žrtvenik Srca Isusova, a na strani evangjelja žrtvenik žalosne Majke božje. Oba žrtvenika, koja imadu isti oblik, napravio je zagrebački stolar Ljudevit Budicki i dobio za svaki 1000 K. No glavni ures dobila je crkva s velikim, bogato urešenim žrtvenikom sv. Jurja, što ga je za svotu od 4000 K. god. 1907. postavio poznati majstor Stuflesser iz Tirola.

Kad je crkva dobila tako nove lijepe žrtvenike, valjalo je i nje-

zinu nutrinju prema tomu udesiti. Mnogo je doprinesao tomu već novi keramitni pod, postavljen god. 1907. No bila je želja i župnika i župljana, da bude crkva takodjer slikana. Župnik je god. 1908. stupio u pregovore sa Petrom Rutarom, Slovencem iz Osilnice, koji je za svotu od 3400 K. crkvu pristojno i ukusno uresio. Glavna slika u svetištu je Uzvišenje bl. Dj. Marije. Tu sliku okružuju slike svetih djevica Barbare, Agneze, Lucije i Cecilije. U tri kupule, na boltama u ladji naslikan je Isus Krist consolator, smrt sv. Josipa i rasipni sin u dvije slike. Tu su i četiri crkvena oca: sv. Jerolim, Grgur, Ambrozij i Augustin. Nad glavnim žrtvenikom je slika zadnje večere. U slijepom prozoru je slika sv. Antuna, a iza orgulja slike sv. Ane i Cecilije. U nišama po crkvi slike su sv. apostola, a nad sakristijom u oratoriju Spasitelj s farizejima u onoj prigodi, kad su ga iskušavali glede poreznog novca. Dosta uspjele slike i ne prebujna ornamentika čine krasnu crkvenu nutrinju prijaznom i punom, u njoj vlada lijepi sklad, koji se ugodno doimlje oka gledaočeva. Tom prigodom je slikar obnovio i propovijedaonicu, postavljenu god. 1798. i ukrasio ju slikama Isusa, dobroga pastira i Mojsija s dvije kamene ploče. Popravio je i staru krstionicu, preličio orgulje i ostali crkveni namještaj, da bude sve u skladu sa slikarijom. Milodarima župljana postavljen je god. 1904. u crkvi takodjer lijepi križni put i nabavljen novi luster i svjetiljka za vječno svjetlo. Uz revnost župnika valja istaknuti darežljivost župljana, koji su svojim milodarima pripomogli, da se je sve to moglo izvesti. Njima u čast može se kazati, da je odranska župna crkva sada jedna od ljepših u nadbiskupiji i da imade sve potrebite stvari.

Obveze o uzdržavanju crkvi i župničkih zgrada.

Kako se više puta pita: tko je dužan uzdržavati crkve i župničke zgrade, priopćujem ovdje u cijelosti, što o tom spominje zapisnik kanoničke vizite, što ju je obdržavao dne 22. i 23. lipnja god. 1851. u župi Odri arcidjakon turopoljski, kanonik Ignacije Ročić.

Za župnu crkvu kaže se u toj viziti: »Ecclesiam in bono statu conservandi et pro renata restaurandi, obligatio ab immemoriali usu et consvetudine introducta, dum et in quantum e peculio Ecclesiae fieri nequiret, incumbit solis et unicis Ecclesiae hujus Parochianis, cui obligationi adusque semper cum laude satisfecerunt.«

Po sebi se razumijeva, da žitelji sela Velike Mlake moraju uzdržavati tamošnju kapelu. Vizita o tom govori: »Hanc in bono statu conservare et restaurare sola ejusdem filialis communitas obligatur.«

U župnom dvoru opet i gospodarskim zgradama spominje ta vizita ovo: »Domum Parochialem et reliqua aedificia Parochialia obligantur Parochiani suis sumptibus exstruere, tegere, augere et conservare, et quidquid est circa curiam in victu proprio reparare ac erigere, dempto horto. Novum Parochum et ejus substantiam ad curiam parochialem devehere, item obligantur ordine pro Festivitatibus in Ecclesia servari solitis, duos currus lignorum ad curiam Parochi advehere, cui obligationi pro nunc non satisfaciunt. Interim Parochus studiosus munditiei minores reparationes pro posse ex proprio fieri curat ultra suam obligationem.« O drvima govori i odluka arcidjakona, ubilježena pod točkom trećom: »Obligatione Parochianorum ab antiquioribus temporibus ea permanente, ut singulae Possessiones seriatim, ante solemnitates Ecclesiarum duos currus lignorum focalium ad aream Parochorum promoveant: haecque obligatio quadamtenus intermittatur, sicque Parochi suo dotationali beneficio frustrentur, modernum Parochum ejusque successores inviari, ut eidem obligationi explendae de anno in annum invigilent desuperque conficiendum Protocollum ducant.«

Kapela sv. Barbare u Velikoj Mlaki.

U povjesnim spomenicima plem. općine Turopolja spominje se vrlo često selo Velika Mlaka. Selo dobilo je svoje ime svakako od močvare ili mlake, koja se ondje prostirala, a o kojoj dolazi spomen već god. 1267.[1] Selo Mlaka nalazimo tekar god. 1326., kad se imenuje neki plemić Nikola, sin Nikolin, sina Petrova »de Mlaca«.[2] Kapela sv. Barbare ne nalazi se doduše u najstarijim zapisnicima kanoničkih vizita, ali bit će, da je postojala već god. 1642., jer je te godine lijevano manje zvono, koje je i danas u njezinu zvoniku. Zvono mjeri u promjeru 33 cm., visoko je 28 cm., a na njem je natpis: »GOSS MICH CONRAD SEISSER IM GRAZ 1642.« Potvrdjuje nam to i bilješka, da su stari žrtvenik god. 1679. zamijenili s novim, a kako se žrtvenici tako brzo ne mijenjaju, bit će, da je kapela stajala već mnogo prije god. 1679. Taj žrtvenik sačuvao nam se s malim promjenama do danas, pa je vrlo zanimljiv. Kako ima kapela ravan strop a niska je, to je žrtvenik dosta stiješnjen, ali je inače radnja ukusna i ljepša, nego obično na selu. Na njem je u sredini slika sv. Barbare, ukrašena uspjelom rezbarijom, a nad njom je manja

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« I. strana 22.

[2] Gl. ib. I. str. 43.

slika iste svetice. Nešto osobita i neobična na žrtveniku su daske, s kojima se nekada žrtvenik zatvarao kao kod gotskih žrtvenika (Flügelaltar). Spominju se one i u kanoničkoj viziti od god. 1695. riječima: »et ea partibus in tabulis, quibus occluditur Martyrium s. Barbarae, a foris vero, dum clauditur altare, in iisdem Tabulis habetur passio Christi picta«. Bit će, da je žrtvenik bio kasnije preradjivan,

Kapela sv. Barbare u Vel. Mlaki.

jer su danas te dvije daske nepomične i ukrašene rezbarijom, a druge dvije, kojima se morale one zatvoriti, pričvršćene posve odijeljeno na stijeni s obje strane žrtvenika. Pa i prizora iz muke sv. Barbare danas više na njima nema, već su naslikani jedino prizori iz muke Isusove, na svakoj daski po dva. (Isus na Maslinskoj gori, ranjeni Isus, krunisanje trnovom krunom, snimanje s križa, Isus pred Pilatom, jerusolimske žene, bičovanje i Isus na križu). Slikar predočio je

te prizore bez pravog reda. On nije bio osobiti umjetnik, ali su slike ipak dosta dobre i dobro sačuvane. Makar taj žrtvenik nije gotski i potječe iz svršetka XVII. vijeka, ipak zaslužuje pažnju. Majstoru je sigurno bio za uzorak koji gotski žrtvenik, ali je svoj posao izvršio u duhu svoga vremena.

Na strani epistole postavili su god. 1701. žrtvenik snježne Majke božje. Taj je žrtvenik rezbar dovršivao upravo u vrijeme kanoničke vizite. Zamijenjen je u novije vrijeme sa žrtvenikom sv. Ane, izradjenim u slabom gotskom slogu. Žrtvenik je prije desetak godina nabavljen od župne crkve u Velikoj Gorici. Ondje je bila na njemu slika sv. Antuna Padovanskoga, koja i danas visi u kapeli.

Na evangjeoskoj strani stoji žrtvenik Užašašća Gospodinova, postavljen god. 1702. Na žrtveniku nema ništa osobita osim natpisa ispod oltarne slike, koji glasi u slaboj latinštini: TEMPLUM : 1702 : HEC : ARA : FACTA : EST : PROPRIA : EYPENSIS.

Kapela sv. Barbare, koju je sagradila plem. općina u Velikoj Mlaki te ju i uzdržavala, bila je prilično imućna. God. 1677. posjedovala je 10 kvarta žita, šestgodišnjeg vola kod nekog brodara, a imala je na dugu kod raznih žitelja više žita i novaca.[1] Bila je, kao i druge kapele u Turopolju, od hrastovog drva, imala drveni zvonik i sakristiju, koja je bila kao i danas na sjevernoj strani. Oko crkve bilo je groblje dobro ogradjeno; danas ga više nema. Služilo se u njoj na Barbarino i na Spasovo, pa su onda dolazili ovamo na proštenje ne samo odranski župljani, već i žitelji iz sv. Klare, Jakuševca i Velike Gorice. U kapeli je i danas mali misal s lijepim bakrorezima, tiskan god. 1612. U viziti od god. 1699. spominje se, da je

[1] Žito se to najviše sakupilo medju žiteljima. U jesen znali bi ići starješine od kuće do kuće s vrećom, i sakupili bi prilično žita. Tako se u kapelskim računima od god. 1664. spominje: »Mendicatores, qui erant mendichatum, aquisierunt quinque modios milii«. U tim računima čitamo nadalje: »Item dalismo onoga istoga leta, kosze pise 1667. szuem ouem, koiszu od szdola popiszani y ucinilismoim na szvetoga Mihalia Archangela rok. Najpre daliszmo Mudichiu Janku Raniskou 11, obecial ie nane 3 vedra vina dobrum merum y domom dopeliti, ako mosta nebu, kak goder teda bude isel most, tak nam ga mora platiti.

Item prisebinke Magde y nye sinu Koskoviciju Giurku Raniskou 16 obecialiszu nane 4 vedra vina dobrum mirum.

Item Georgo Banics flor. 7 obecial nane dve vedre mošta i pet pintov.

Item pri Janku Kramarichu iedna quarta sita, obecial ie nasaka dva vagana iedan vagan.

Item pri Klinouice Mihale flor. 4 obecialie nane 2 vedra. — Gl. Izvornik u turopoljskom arkivu.

kapela imala i predvorje, koje su onda providili s novim stropom (tabulat). Kao što u kapeli, tako je bio i ovaj strop slikan.

Kapela je sv. Barbare najviše zanimljiva radi slika, kojima su ukrašene njezine stijene. Slike slikane su na daskama, kojima su stijene obijene. Takav običaj bio je i u drugim crkvama, pa je bila tako ukrašena i kapela u Kućama, gdje se upravo vidjelo, da su slike prigodom pregradjivanja kapele pribijene bez ikakvog poretka, kako je već bilo shodnije mjesto za dasku te su nekoje slike pribijene vodoravno, a druge razdijeljene po polovici. Strop u kapeli je ravan, a razdijeljen je na kvadrate i urešen raznim ornamentima. U kanoničkoj viziti od god. 1699. spominje se, da su strop kapele zamijenili s novim i na novo ga slikali, kao i kapelu samu. No te nam se slike nijesu do danas sačuvale, već one, koje su načinjene oko god. 1759. Kad naime arcidjakon te godine opisuje kapelu, kaže izrijekom, da je takova, kakova je i prije bila, osim što su ju iznutra na novo daskama obili i slikali (dempto eo, quod interne asseribus obducta et depicta esset). Dogodilo se to za vrijednog župnika Mateja Basarovića.

Slikar, koji je kapelu slikao i udesio tu čitavu galeriju slika, nije bio osobiti umjetnik. Ukrasio je kapelu većim i manjim slikama, bez ikakvog poretka i sustava, kako mu se već svidjelo. Na crkvene stijene smjestio je najpoznatije i u Turopolju najviše štovane svece, pa i one, kojih se štovanje počelo u ono vrijeme širiti, kao na pr. sv. Ivana Nepomucenskoga. Na strani epistole, počevši od velikog žrtvenika, redjaju se ove slike: sv. Juraj, sv. Luka, bezgrješno začeće bl. Dj. Marije, sv. Ivan Nep., sv. Lucija, sv. Petar, dok su na evangjeoskoj strani, sve od velikog žrtvenika ove slike: sv. Andrija, sv. Matej, Marija zaštitnica kršćana (Marias Schutzmantel), sv. Ilija i sv. Mojsije (s obje strane žrtvenika Užašašća Gospodinova), dalje slike iz muke sv. Barbare, sv. Franjo Ksaverski, sv. Magdalena, propeti Spasitelj i sv. Agneta. Kraj južnih vrata je posuda s cvijećem a pod njom su napisana imena:

NICOLAVS KRAMARICH.
IOANNES LACZKOVICH.

Bit će, da su ti žitelji najviše doprinesli, da se kapela mogla slikati. Medju narodom se pripovijeda, da su oni dali najviše gradje, kad se crkva dogradjivala.

No najzanimljivija je slika, što se nalazi kod južnog ulaza prema koru. Ta je slika, koliko znadem, jedina u našim stranama. Oko slike je sag mjesto okvira. Na običnom križu privezan je čo-

vječji lik, s kraljevskom krunom na glavi, kome je lice obraslo bradom. Po dugoj, bujnoj kosi, koja se tomu liku spušta s obje strane do preko pojasa, po skupocjenom ženskom odijelu i po širokom kovnatom pojasu, možemo bez sumnje zaključivati, da slika predstavlja žensku osobu. Svjedoče to i ženske cipelice, od kojih je jedna na lijevoj nozi, desna je noga izuta, a cipelica nalazi se na podnožju

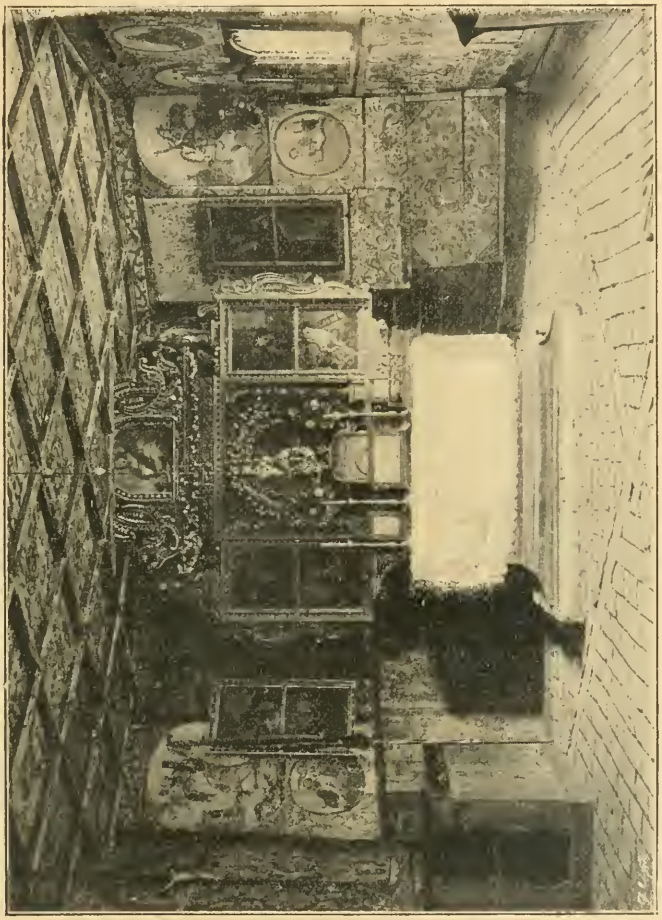

Unutarnjost kapele sv. Barbare u Vel. Mlaki.

križa. To podnožje naliči četverouglastoj škrinji, na kojoj je natpis: »EX VOTO«. Na desnoj strani križa naslikan je bradati, u dugi, starovjerski haljetak odjeveni muškarac, koji kleči i svira na gusle. Na lijevoj pak strani križa svećenik je, odjeven u svećeničku halju, prepasan pojasom. On kleči sa sklopljenim rukama i moli krunicu. Slikar je tu po svoj prilici naslikao župnika Mateja Basaičovića, pa da ga može bolje pogoditi, okrenuo mu je lice prema gledaocu. Kako

svjedoče riječi: »ex voto«, dao je župnik iz zavjeta načiniti tu sliku. Ta mi je slika bila isprva nerazumljiva, tekar kasnije sam saznao, da predstavlja legendarnu sveticu sv. Kümmernissu. Ta je svetica poznata u raznim narodima pod raznim imenima. U Belgiji je zovu: Liberata, Vilgefort, Regufleg, Reglufled; u Flandrijskoj: Onkommera, Ontkommera, Ontkommene (Entkommene-Liberata); u Francuskoj: Sainte Livrade, Kombre, Ankombre; u Njemačkoj: Kümmerniss, Kummerniss, Ohnkummer, Sankt Gehulf, Sankt Hülpe. Spominje ju i «Martyrologium Romanum« dne 20. srpnja kao sv. Wilgefortu djevicu i mučenicu. Raznim legendama o toj svetici u glavnom je ovaj sadržaj; Wilgefort, kćerka portugalskoga kralja, imala bi po želji očevoj poći za kralja Sicilije. Kad se ona tomu protivila, bacio ju je otac u tamnicu. U tamnici se ona molila Spasitelju, da bi ju tako promijenio, da je ne bi poželio više nijedan muškarac, ili kako kaže druga verzija, da bi je učinio sebi, njezinom jedinom zaručniku sličnom. Njezina molba bi uslišana tako, da joj je narasla brada, koja je njezino lice promijenila u muškaračko. Kad je otac to vidio, pa kad se ona nije htjela da odrekne svog nebeskog zaručnika, dao ju je razapeti. To da se je dogodilo god. 130. ili 138. poslije Krista. Samo ime Kümmerniss svjedoči, da je ona bila zaštitnica u raznim neprilikama i nevoljama, u kojima se ljudi rado k njoj utjecali.

Guslač, koji je i na slici u Velikoj Mlaki, nalazi se obično kod slika sv. Kümmernisse, a nekoje su i bez njega. Legenda pripovijeda, da je bio to siromak, koji je pred kipom tako dugo gudio, dok mu nije svetica dobacila jednu od svojih zlatnih cipelica. Tu je on uzeo i nosio ju je k zlataru, da ju proda. Zlatar je tvrdio, da je on cipelicu ukrao, no on ga uvjeravao, da ju je dobio od svetice. Uhvatiše ga i htjedoše objesiti. Tad ih je zamolio, da ga puste opet ka kipu, da će on ondje svirati, pa ako opet ne dobije cipelice, neka ga slobodno vješaju. I pošao je opet onamo, svirao i dobio drugu zlatnu cipelicu. Time bi dokazana njegova nevinost i pustiše ga kući. Druga je verzija, da je guslač djevicu na samrti svojim sviranjem utješio i ojačao te od nje za nagradu primio cipelicu. Kad je bio poslije radi kradje pozvan na sud, svirao je još jedan put pred djevicom. Ta se na to probudila iz smrtnog sna, dobacila mu drugu cipelicu i spasla ga time od sigurne smrti.

Učenjaci su se mnogo mučili, kako da protumače tu zagonetnu legendu. Najvjerojatnije je mišljenje, da slike sv. Kümmernisse prvobitno nijesu bile ništa drugo, nego kopije glasovitog Volto santo (sanctus Vultus — sveto lice), — kipa propetog Spasitelja, koji se

čuva u stolnoj crkvi u Lucci u Italiji. To propelo je bilo u srednjem vijeku poznato na čitavom zapadu. Spasitelj s otvorenim očima i dugom kosom, koja mu seže preko ramena, odjeven je u dugo, bogato zlatom izvezeno svileno odijelo, prepasano zlatnim pojasom. Na glavi ima još i danas zlatnu, draguljima ukrašenu krunu, oko vrata

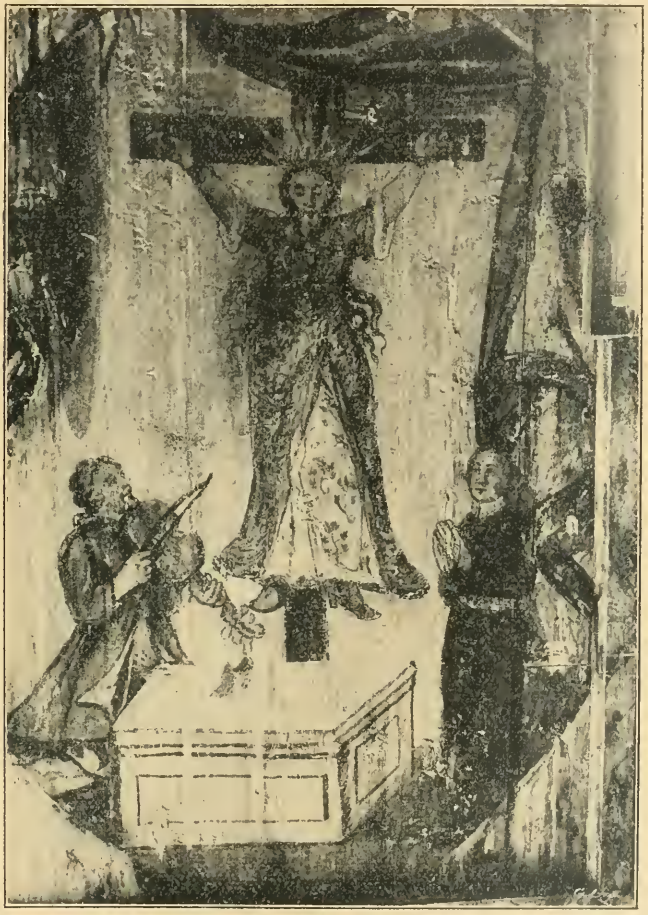

Slika sv. Kümmernisse u kapeli sv. Barbare u Vel. Mlaki.

skupocjeni lanac, a na prsima sjajan ures od dijamanata. Čuva se to propelo u malenoj kapelici od mramora, tako zvanoj t e m p i e t t o, sagradjenoj na desnoj strani srednje ladje godine 1484. Za propelo kažu, da ga je izrezao sv. Nikodem, no sigurno je, da je vrlo staro (barem iz X. vijeka). Potječe naime iz onog doba, kad su Spasitelja, da ne slikaju njegovo izmučeno, golo tijelo, prikazivali na propelu

u dugom, svečanom odijelu, s kraljevskom krunom na glavi, zlatnim cipelama na nogama, pače izostavili i čavle na križu. Kad su kasnije počeli propetog Spasitelja drugojačije prikazivati i kad su predočivali na križu njegovo golo tijelo, izmučeno od silnih muka do smrti, postajale su one starovjerske slike i kipovi narodu nerazumljivi, pa se malo po malo, prema završetku srednjeg vijeka razvila iz njih legenda o sv. Kümmernissi. Toga je mnijenja i dr. Schnürer, profesor u Freiburgu u Švicarskoj, najbolji poznavalac tog pitanja. On poimence navadja sličnosti, što ih imaju starije slike sv. Kümmernisse s propelom u Lucci. Nadalje spominje, da su trgovci iz Lucce sa suknom i svilom u XIV. i XV. vijeku gotovo čitav zapad proputovali, te na svojim kolonijama štovali takodjer kopije propela iz Lucce. Zato dolaze na starim trgovačkim putovima, koji su vodili iz Italije preko Alpa u Njemačku, Belgiju i Flandersku gotovo kao putokazi mnogi kipovi i slike sv. Kümmernisse. Značajno je, što se tekar koncem XV. vijeka, kada je propala talijansko-njemačka trgovina, počinje pojavljivati legenda o sv. Kümmernissi. Kad su naime nestali talijanski trgovci iz Njemačke i Belgije, pa kad je došao u običaj novi typus slike propetog Spasitelja, (kako je i sada u običaju) — tada puk nije više razumio stariji typus Spasitelja iz Lucce i legenda se počela malo po malo razvijati, pa je od propetog Spasitelja postala legendarna svetica sv. Kümmernissa.[1]

U Njemačkoj, Belgiji, Francuskoj, pače i u Engleskoj ima mnogo slika sv. Kümmernisse, medju Slovencima sačuvala se valjda samo jedna njena slika (u kapeli sv. Lenarta, župe Kebel, u lavantinskoj biskupiji), a medju Hrvatima takodjer sva je prilika nema druge, osim ove u kapeli sv. Barbare. Malo je teško protumačiti, kako je došlo do toga, da su u kapeli sv. Barbare naslikali tu sliku. O sv. Kümmernissi morao je svakako nešto znati župnik Matej Basarović, pače se je u nekoj nevolji utekao k njoj, jer je dao sliku napraviti po zagovoru (ex voto). Za Basarovića znademo, da je kao petrinjski kapelan otišao na šest tjedana u Beč, pa je vjerojatno, da je sličnu sliku vidio u Beču ili gdje na svojem putovanju. Morala mu je biti takodjer poznata i sama legenda, pa i to, da se k sv. Kümmernissi utječu ljudi u raznim nevoljama, a kad se dala kapela sv. Barbare slikati, bila je najljepša prilika, da uz druge slike dade napraviti i sliku te svetice, kojoj se jedan put zagovorio. A i slikar mora da je vidio već negdje takovu sliku, jer je, pošto se njegova

[1] O tom pitanju napisao sam podulji članak u »Prosvjeti« god. 1909. br. 17. i 18. pod naslovom: »Slika sv. Kümmernisse u Velikoj Mlaki«.

slika podudara s drugim sličnim slikama, samo onako na pamet ne bi mogao napraviti. Moglo bi se dapače ustvrditi, da je slikar bio doseljeni Nijemac, možda iz Tirola, gdje je bilo u ono vrijeme još više tih slika, nego danas. To bi potvrdjivala i slika, kako Marija, kraljica nebeska, prima pod svoje okrilje razne ljudske staleže (Marias Schutzmantel), a taj način slikanja, barem u nas, manje je poznat.

Narod u Velikoj Mlaki danas ništa ne pripovijeda o toj slici,

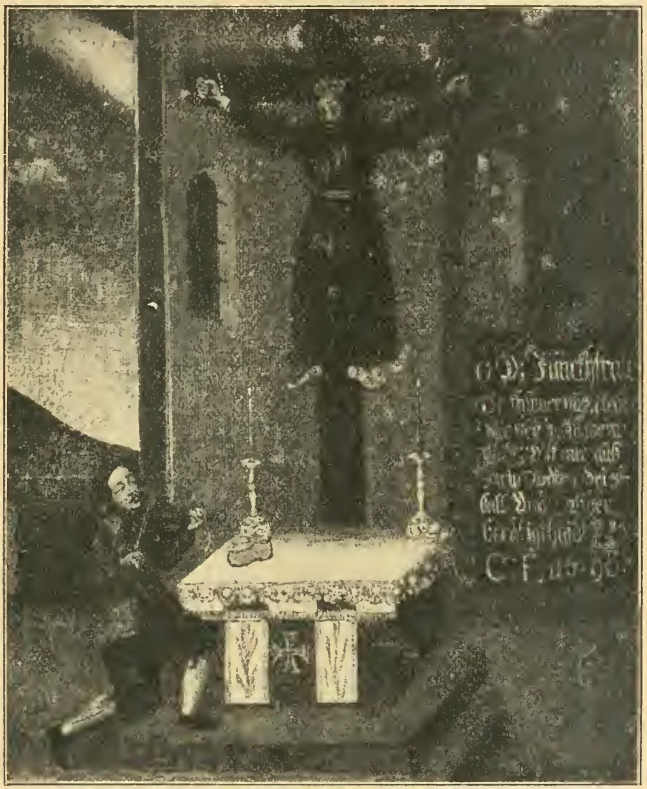

Slika sv. Kümmernisse u Griesu u (Pinzgau).

te mu je posve nerazumljiva. U svoje vrijeme, kad je slika nastala, bila mu je jamačno protumačena. Kako je bila i meni nerazumljiva, to sam se živo zanimao, da je objasnim, a držim, da sam je time podjedno spasio od propasti. Ako slika ostaje u crkvi, mora se obnoviti, a ako se odanle makne, mora se sačuvati za muzej, jer je važan dokaz, kako je legenda o sv. Kümmernissi, proširena toliko medju Nijemcima, prodrla i medju naš hrvatski narod.

Groblje oko kapele bilo je god. 1759. slabo ogradjeno, pa je

arcidjakon Juraj Gaal zapovjedio žiteljima, da ga što prije ograde, jer će inače zabraniti ukapanje u njem. Iz popisa zgrada, koji je obavljen dne 19. veljače 1796. u Velikoj Mlaki, doznajemo, da je kapela imala onda trošan krov. Kapela imala je i komoricu, u koju

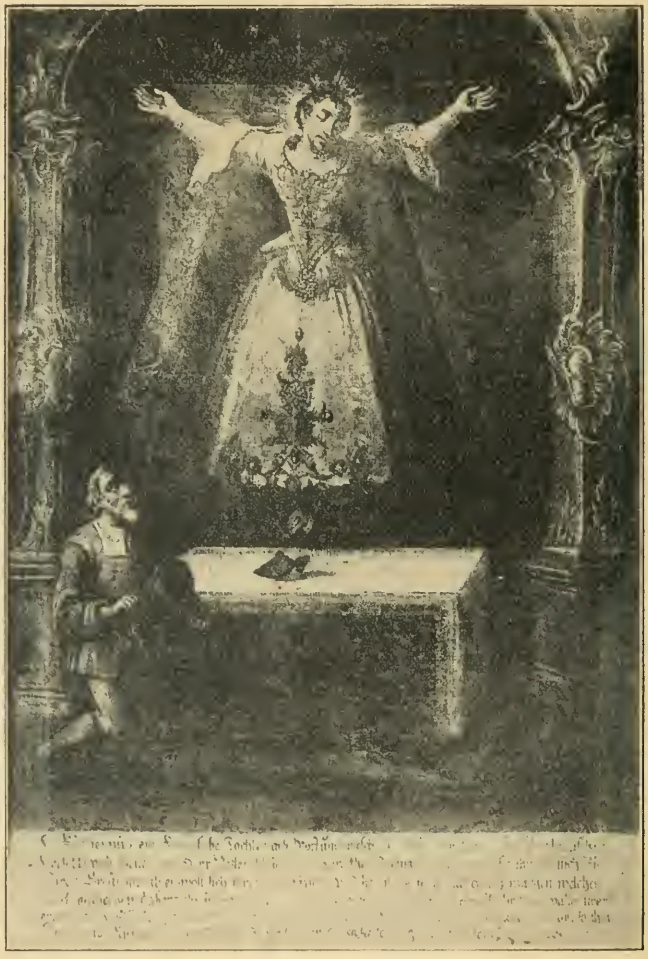

Slika sv. Kümmernisse u Nonntalu u Solnogradu.

su valjada spravljali žito.[1] Župnik Franjo Tuškan dao je god. 1800. svetište i zvonik, koji je stajao izmedju, kapele i predvorja na novo prekriti. Plemenita općina turopoljska doznačila je u svojoj sjednici od 1. srpnja 1819. kapeli 3000 dasaka za krov, a dne 14. prosinca

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici pl. općine Turopolja«. IV. str. 388.

1819. hrastove grede, kojima su god. 1822. obnovili stijene kapele. Iz vizite Ignjata Ročića od godine 1852. razabiramo, da je bila kapela nešto preko 9 hvati duga, a 3 široka. Kapela posjedovala je 671 for. 58 novč. imutka, a ta je svota bila rasposudjena raznim žiteljima. Na žrtveniku bl. Dj. Marije nije se onda služilo, no kako je pobožnost prema bl. Dj. Mariji sve više rasla, odredio je arcidjakon, da se ima žrtvenik blagosloviti, kako bi se mogla služiti misa na njem. Svetohraništa onda još nije bilo na velikom žrtveniku, već su ga kasnije napravili. Za župnika Alojsija Budića popravili su crkveni strop, a nad korom ga malko podigli, da su mogli ondje ljudi stajati. Na koru je sad mali harmonij, nabavljen prije desetak godina. Za Budića nabavljena je i nova slika za žrtvenik uzašašća Gospodinova.

Sadašnji oblik dobila je kapela god. 1867. Onda su porušili staru sakristiju i sagradili novu veću. Isto tako su uklonili mali zvonik koji je bio na sredini kapele i postavili sadanji na glavnom ulazu. Kapela trebala bi i danas, o čem već sadanji župnik radi, temeljitog popravka, osobito zvonik prijeti, da će se porušiti. Pače se misli i na to, da bi se gradila nova, zidana kapela. Ako do toga dodje, treba da se sačuva veliki žrtvenik i da se negdje pohrane barem nekoje od slika na daskama, koje, istina nijesu umjetnine, ipak su s više strana zanimljive. Pa i sama ta drvena kapela ugodno se doimlje gledaoca, lijepo je ogradjena hrastovim daskama, a stoji u sjeni krošnjatih lipa kao lijep starinski spomenik. To zanima osobito onoga, koji je vidio malo takovih drvenih kapela, a sve su rjedje u našoj domovini.

Kapela sv. Fabijana i Sebastijana.

Pošto sam opisao župnu crkvu, valja da spomenem i kapelu sv. Fabijana i Sebastijana u cintoru župne crkve. Ta je kapela bila zavjetna, a spominje se prvi put u zapisniku kanoničke vizite od god. 1692., kad se kaže, da je na novo podignuta (»noviter erecta«). Kapelu je sagradio narod, da Bog odvrati od njega kugu, koja je god. 1691. pomorila silu naroda u Karlovcu i okolici, u Plaškom, Vrhovini, Sisku, Zrinju i Kostajnici, pa bjesnjela još god. 1692. u jaskanskoj okolici i Pušći.[1] Kapela bila je sagradjena na sjeverno-istočnoj strani cintora od drva, a nije imala niti sakristije niti tornja, jer je bila vrlo malena. U njoj bio je god. 1695. žrtvenik sa slikom

[1] Gl. Radoslav Lopašić: »Karlovac« str. 38. i Janko Barlè: »O zdravstvu staroga Zagreba« str. 21.

sv. Fabijana i Sebastijana na platnu Kipova nije još bilo na žrtveniku, jer ih je kipar u Zagrebu tekar pravio, a i žrtvenik nije još bio bojadisan. Sv. misa služila se u toj kapeli na blagdan sv. Fabijana i Sebastijana, na treći dan Uskrsa, a i inače, kad je župnik htio u njoj služiti.

Kad se je gradila sadanja župna crkva, neznatnoj, drvenoj kapelici nije bilo u njezinoj blizini više mjesta, a nije bila niti potrebna. Zato je arcidjakon vizitator Pavao Gojmerac god. 1762. odredio, da se ima kapela porušiti, a njezin žrtvenik premjestiti u župnu crkvu. Kako se župna crkva polagano dogotavljala, stajala je kapela još nekoliko godina. Još ju god. 1768. našao arcidjakon Josip Mikinović, no dojdućih godina su ju porušili, pa je nestalo svakog traga i uspomene na nju.

Oratorij sv. Lucije u gradu Lukavcu.

Taj oratorij nalazi se u prvom katu grada Lukavca ispod tornja. Sad nema više ondje žrtvenika, ali se na stijenama još poznavaju stare freske, koje odavaju ruku vješta slikara. U sredini je u nasli kanom okviru slika sv. Lucije na oblacima. Svetica drži na tanjuru oči. Ta je slika služila mjesto oltarne slike. Na desnoj strani svetice slika je sv. Barbare, a na lijevoj sv. Katarine. Na pokrajnim stijenama su slike sv. Stjepana i sv. Ladislava, kako sjede na prijestoljima. Te su slike veće od predjašnjih. Na svodu prikazano je sveto Trojstvo, kako kruni bl. Dj. Mariju. Na četiri ugla su četiri medaljona, u kojima su bile naslikane četiri posljednje stvari. U jednom se još dobro prepoznaje smrt s kosom, a gore je natpis: »Statutum est homini semel mori«. Na drugoj strani prikazan je pakao s natpisom: »Ex inferno nulla redemptio«. Na drugoj strani naslikan je bio sud i nebesko kraljevstvo, no te su slike danas već uništene, jedino se poznaju još riječi: »Nec oculus vidit, nec . . .« Kako čitav raspored slikarije, tako i vješto crtanje pokazuje, da je bila to vrlo lijepa i ukusna radnja, pa šteta, što je tako nastradala. Slikar nije bio obični majstor, već umjetnik, kakovih malo susretamo u našim crkvama. Po radnji bih sudio, da potječe iz druge polovine XVIII. stoljeća. Oratorij je prema dvorištu otvoren, pa su bile slike izložene raznim nepogodama vremena; imao je i zvonce, koje su kasnije prenesli u Veliku Goricu.

Kad je u Lukavcu taj oratorij podignut, nije mi poznato. Svakako je postojao već u sredini XVIII. vijeka, makar ga kanoničke vizite izrijekom ne spominju. U njem se služila misa na Lucijino, prigodom obnove činovničtva plem. općine Turopolja, a služilo se i pri-

godom uskrsne ispovijedi kažnjenika, ako ih je bilo. Dne 29. prosinca g. 1771. zaključila je plem. općina, da se ima žrtvenik u tom oratoriju popraviti. God. 1784. dne 13. prosinca određeno je, da ima župnik odranski za misu prigodom restauracije magistrata dobiti 1 for. Oratorij imao je sve potrebno za služenje mise. Za kanoničke vizite god. 1852. odlučio je arcidjakon Ignacije Ročić, da se taj oratorij — jer je nepotreban — dokine, a crkveni predmeti prenesu u župnu crkvu. Onda se naime restauracija nije više obavljala u Lukavcu. Ako bi ipak koji put do toga došlo (nisi castello destinatio illa procuraretur), onda treba oratorij na novo popraviti i blagosloviti

Kapela sv. Marije Magdalene u Lomnici.

U selu Lomnici spominje se već god. 1712. kameni kip žalosne Majke božje, kojemu se narod zagovarao (apud quam populus vota habet). Žitelji lomnički isprosili su u biskupskog vikara dopuštenje, da smiju nad tim kipom sagraditi kapelu, za koju su već sabrali 20 ren. forinta i nešto žita. I doista se već god. 1712. započelo s gradnjom kapele, pošto je vikar dozvolio, da bude kapela pripojena župnoj crkvi i da se njezini dohoci upotrebljavaju u korist župne crkve. Već god. 1720. čitamo, da su žitelji postavili u kapeli još dva žrtvenika, te namakli sve nužno za služenje sv. mise. U viziti se kaže, da je to zavjetna kapela, »ad quam plurima vota veniunt«. Milostinje se sakupilo kod te crkve god. 1735. 8 renskih forinata.

U viziti od god. 1749. potanje nam se opisuje ta kapela. Sagradjena je bila kao ona u Mlaki od hrastovih greda, imala je pred ulazom predvorje (atrium ad normam capellae factum), do njega malu sakristiju, drveni zvonik sa zvonom. Kapela bila je u dobrom redu. Na glavnom žrtveniku bili su uz već napomenuti kip žalosne Majke božje kipovi sv. Donata i Izidora. U predvorju bio je žrtvenik svete Marije Magdalene s njezinom slikom na platnu.

Krivnjom udovice Petra Škrlca, koja je sebi prisvojila znatan imutak kapeličin, a nije htjela da što doprinese za njezin popravak, postala kapelica tako trošna, da se od godine 1774. nije više ondje služilo. Upravo za to je odredio god. 1799. arcidjakon vizitator Ignacije Zupančić, da se mora kapelica porušiti, drvena gradja prodati i novac upotrebiti na korist župne crkve, što je i učinjeno. Kameni kip žalosne Majke božje nalazi se danas pod tornjem, a narod se i danas rada ondje Bogu moli. Kip je starodrevan. Umjetnik je mnogo toga pogriješio, napravio je Isusu kratke noge, ali lice Majke božje i mrtvog Spasitelja lijepo je izrazio, pa se taj spomenik,

možda i puno stariji od god. 1712., s poštovanjem čuva na uspomenu bivše kapele u Lomnici.

Groblje i grobnice.

Staro groblje bilo je, kako kod drugih crkvi, tako i u Odri. oko župne crkve. Bit će, da su imali nekoji pravo na mjesto u groblju i u grobnici. Kad su bile god. 1458. Jagica i Ursula Kopožić uvedene u četvrtinu posjeda njihova oca Stjepana, spominje se, da imadu pravo na sve povlastice medju inima »eciam in sepulturis, que sunt cimiterio sancti Georgii martiris in Odra et internis in ecclesia«.[1] Groblje morali su župljani ogradjivati, svaki onaj komad, koji mu je bio odredjen.[2] Arcidjakoni su strogo pazili, da bude groblje dobro ogradjeno, te da ne može blago u nj zalaziti. God. 1781. izašla je kraljeva naredba, da groblje ne smije biti više oko crkve, pa je veliki sudac županije zagrebačke Pavao Thausz sa župljanima odabrao za groblje oranicu Petra Majdaka (i danas se još zove ono mjesto Majdačka) iza kipa sv. Izidora. To novo groblje bilo je dosta prostrano i god. 1799. svečano ga blagoslovio župnik Ivan Krst. Veselić. To groblje i danas još služi, a nešto je prošireno godine 1908.

Župni patroni, župnici i odličniji župljani već su se nekad sahranjivali u grobnicama župne crkve. Tako je dne 29. studenoga godine 1585. Doroteja, kći Franje Mrnjavčića, a udovica Franje Govorkovića de Radonya iz Hreljića odredila, da se ima njezino tijelo »in ecclesia b. Georgii martiris in Odra Zenth Georg fundata honorifice tumulari«.[3]

God. 1692. bile su u svetištu grobnice baštinika Mateja Filipovića i Mirka Plušćaka, a u ladji Berislavićeva, vlastelina lomničkih i Stjepana Jelačića. Još su imale »jus sepulturae« u crkvi obitelji Gorković, Franetić, Pribičević i Blažević, a pod tornjem obitelj Mikšić. Ostali morali su plaćati, ako su htjeli da budu sahranjeni u crkvi. U novoj crkvi bile su grobnice: Jelačićeva, Škrlčeva, župnička i potomaka Gudičevih, koji su stanovali u Maloj Mlaki. Potonja je bila u kapeli sv. Ivana Nep., koju je sagradio Stjepan Gudić. Škrlčeva kripta bila je u kapeli bl. Dj. Marije. Kad je župnik Stjepan Šaranić tu kapelu pretvorio u sakristiju, dao je grobnicu zazidati, jer udo-

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjestni spomenici pl. općine Turopolja« I. str. 384.
[2] Ib. III. str. 490.
[3] Ib. IV. str. 64.

vica Barbara Peharnik, kćerka generala Gabriela Škrlca, vlastelina u Maloj Mlaki, nije htjela da dade ulaz u kriptu povisiti, da bi bio pod u jednakoj visini s onim u svetištu. Župnik Šaranić sagradio je u svetištu novu grobnicu za župnike i za druge, koji bi uplatili pristojbu od 12 for. U toj grobnici sahranjeni su ovi: Stjepan Šaranić, župnik (1795.), Mirko Karaby, župnik (1799.), barun Nikola Peharnik (1822.), vlasteoka Terezija Špišić (god. 1836.) i vlastelin iz Velike Mlake Niemčić (god. 1843.). Kad su godine 1907. postavljali u crkvi novi tarac, zazidali su i tu grobnicu.

Župnici.

Prije nego redom nabrojim župnike odranske, moram da kažem koju o župničkim dohocima. God. 1366. ocijepila se od župe Odre današnja župa sv. Klare u Zaprudju, gdje je magistar Petar, sin Martina iz Rakovca (de Rakonog) sagradio drvenu kapelu »s. Clare de Cechy«. Iz fundacijonalne listine te župe saznajemo, da je župa Odra imala onda brojne župljane i preko sto kabala žitnog lukna, u opće, da je bio njezin župnik obilno obdaren, pa je mogao udobno živjeti.[1]

God. 1634. bila su u župi sva sela, koja su i danas, osim sela Lužja, koje se danas više ne spominje. Patronat nad župom vršila je obitelj Berislavićeva iz Male Mlake. Župni dvor, koji je tada imao oblik čardaka, bio je nov i ogradjen. Župnik je imao prema selima Bužinu i Jakuševcu 8 rali oranica, prema Čehima uz javnu cestu 4 rali, a nedaleko župnog dvora još dvije rali. Uz to je imao vinograd na 12 kopača u Markuševcu i tri kmeta, koji su mu morali dva dana u tjednu raditi. U ime lukna dobivao je župnik od župljana 130 kvarta žita i 40 kopuna.

Koliki je bio župnikov stolarinski dohodak, izvješćuje zapisnik kanoničke vizite od god. 1669. Platilo se od ispovijedi 1 groš, od posljednje pomasti 12 dinara, od uvoda rodilje 1 dinar, od vjenčanja 16 dinara, a od sprovoda, kako su se već župljani sa župnikom pogodili. Kad je išao župnik o Božiću s križecom kuće blagosivljat, dobivao je pristojbu, kako i u drugim župama. Od krštenja morala se župniku platiti 4 dinara, jedino u vrijeme od Uskrsa do Duhova platilo se 12 dinara. U to vrijeme je bila za to povišena pristojba

[1] Gl. E Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«. I. str. 82., 83. i Iv. Krst. Tkalčić: »Osnutak župe sv. Klare u Zaprudju g. 1366.« u »Vjesniku kr. hrv. slav. dalm. zemalj. arkiva« 1. str. 56.

*

jer je župnik morao plaćati sv. ulja, posvećena po biskupu na veliki četvrtak. Pripovijeda se, da je nekad morao pristojbu za sv. ulja plaćati onaj, koji je poslije Uskrsa prvi došao s djetetom na krštenje. Kako to nije bilo nikomu drago, dogodilo se, da se je svaki ustručavao prvi donijeti dijete na krst, pa su tako ostala djeca dulje vremena nekrštena. Da se to dokine, povisili su župnici pristojbu za krštenje u vrijeme od Uskrsa do Duhova.

Da nije bilo materijalno stanje župnika odranskoga suviše sjajno svjedoči nam izvještaj iz početka XVIII. vijeka. Iz tog izvještaja doznajemo, da su bili dohoci župnika odranskoga, a tako i župnika u Velikoj Gorici i Jakuševcu najviše u žitu, što ga je dobivao od svojih župljana, pa bi i slabo živio, da se nije sam gospodarstvom bavio. (Proventus parochi sunt in frumento, de caetero sine oechonomia mi sere uiueret).[1] Zanimljivo je, što se u župi Odri sačuvala još stara luknarska mjera. Ta je isklesana od kamena, a stajala je nekada na župnikovom dvorištu. Sad je uzidana kod velikih vrata u župnoj crkvi, a služi kao posuda za blagoslovljenu vodu. Na gornjem obrubu ima ta mjera uklesan natpis:

MERA LUKNENZSKA ANO DNI 1757.

Kako iznosi vizita od god. 1852., imao je župnik pravo vinotočja kod kuće i kod kmetova, te pravo drvarije (lignationis aedilis et focalis), paše i žirovine (cum reliquis Dominiio comportionatis, videlidet successoribus boni Nicolai Peharnik in Bono Mala Mlaka, D. Zdenčaj et Haraminčić in dumetis et sylvis Odrensibus D u b r a v a, M o k r i c e, B r e z o v e c et J a š o v e c v o c i t a t i s). Od župljana dobivao je 271 1/2 mjerova (metreta una 78 medias Posonienses capit) žita ili pira, 8 for. u gotovom i 5 kopuna. Od žita podavala su pojedina sela:

Odra	55 1/2	mjerova
Bužin	33	»
Mala Mlaka	35	»
Hrašće	55	»
Lomnica	17	»
Vel. Mlaka	28	»
Lukavec	47	»
Ukupno	271 1/2	mjerova.

Pokroviteljstvo nad župom prošlo je u zadnje vrijeme od privatnih kolatora na v j e r o z a k o n s k u zakladu. Dok su još bili pri-

[1] Gl. Janko Barlè: »Izvještaji o materijalnom stanju župnika početkom XVIII. vijeka«. — »Katolički list« god. 1909. br. 16. i 17.

vatni kolatori, dobivao je župnik od njih prigodom vjenčanja cekin ili 4 for. 30 novč., a prigodom sprovoda osedlanog konja. Tako je dobio župnik Franjo Tuškan osedlanog konja od nasljednika baruna Nikole Peharnika, koji je umro god. 1822.

Nastojanjem sadanjeg župana dr. Ljudevita pl. Josipovića otkupila je plemenita općina Turopolje i u odranskoj župi plemićko lukno, pa time oslobodila svoje plemiće od tog podavanja, a i župniku olakolila posao. Ugovor, koji je za to sklopljen, svakako za buduća vremena važna isprava, priopćujem ovdje u cijelosti.

Ugovor,

koji je o otkupu plemićkoga lukna u župi Odra utanačen izmedju župne nadarbine sv. Jurja u Odri, zastupane po župniku Anti Švariću i plemenite općine Turopolje, zastupane po županu i zakonitom zastupniku dr. Ljudevitu pl. Josipovichu.

§. 1.

Predmetom otkupa jesu sva luknarska podavanja u župi sv Jurja u Odri s plemićkim dvornim mjestima, koja su unešena ili će u buduće biti unešena u temeljnu knjigu zemlj. zajednice plemenite općine Turopolje bez obzira na to, da li su ova plem. mjesta podijeljena ili nepodijeljena, da li su nastanjena kućom (dim, domus) ili su nenastanjena, da li im je vlasnikom plemić ili neplemić.

§. 2.

Otkupni relutum iznosi godišnje K 600, slovi šest stotina kruna te ga ima beneficiatu župe sv. Jurja u Odri isplaćivati plemenita općina Turopolje uz propisnu namiru kod svoje blagajne u Velikoj Gorici u dva jednaka obroka: prvoga svibnja i prvoga studenoga svake godine.

§. 3.

Istodobno otkupljuje se i t. zv. zvonarsko lukno, koje su do sada podavali obvezanici plemićkoga župničkoga lukna (§. 1.) godišnjim relutumom od K 150, slovi jedna stotina pedeset kruna, koji se ima isplaćivati svakdašnjemu zvonaru uz vrijeme i načinom navedenim u §. 2. uz namiru vidiranu po župniku.

§. 4.

Isplata cijeloga župničkoga i zvonarskoga paušala za godinu 1907. dospjela je 1. prosinca.

§. 5.

Po sebi se razumijeva, da t. zv. stolarinske pristojbe nijesu sadržane u otkupnoj svoti u §. 2.

§. 6.

Ugovor ovaj stupa na snagu, kada ga za plemenitu općinu Turopolje prihvati skupština plemićkih ovlaštenika (§. 8. zakona od 1. svibnja 1895.) uz odobrenje kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, a za župnu nadarbinu sv. Jurja u Odri, kada ga odobri kr zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu i nadbiskupski duhovni stol.

U vjeru toga slijede potpisi svih interesenata pred svjedoci.

U Velikoj Gorici, dne 2. prosinca 1907. (sedme).

L. S. Josipovich, v. r. L. S. Antun Švarić, v. r.
župnik.

Svjedoci:

Dr. Ante Gašparac, v. r. Josip Puceković, v. z.

Br. 37.
1908.

Na temelju zaključka zastupstva skupštine plemića ove općine od 18. siječnja 1908. br. 37. ovime se uredovno konstatuje, da je skupština ove plem. općine predležeći ugovor o otkupu župničkog lukna u skupštini navedenog dana pod §. 1. jednoglasno prihvatila i odobrila.

Plemenita općina Turopolje.

U Velikoj Gorici, dne 19. siječnja 1908.

Župan:
L. S. Josipovich, v. r.

Taj su ugovor odobrile i više oblasti i to: Kr. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove, dne 24. veljače 1908. pod br. 9652., nadbiskupski duhovni stol, dne 21. ožujka 1908. pod br. 1228. i kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, dne 3. travnja 1908. pod br. 6746., pa je time on i stupio u krjepost.

Valja da prijedjem sada na odranske župnike. U dugom njihovu nizu nalazimo mnogo vrijednih muževa, koji su bili doista dobri pastiri svog duhovnog stada i posvetili svoj rad, kako nam svjedoče zapisnici kanoničkih vizita ljepoti kuće božje i duhovnoj koristi i na-

pretku svojih župljana. Sakupio sam ovdje njihova imena, koliko nam se sačuvala u povjesnim spomenicima i pribilježio, što sam o njima našao. Mnogo ime u najstarije vrijeme dakako manjka, ali kasnije je njihov red prilično potpun. Navadjam ih kronološkim redom.

God. 1333. Grgur »sacerdos ecclesie beati Georgii de Odra«. On je po nalogu kaptola zagrebačkog god. 1333. zabilježio medje posjeda Kosnice, koji je od Ivana, Radena, Barnabe, Marena, Grgura i Tome kupio Černk, sin Pavšin (filius Pause) — današnje vlasteostvo Črnkovac.[1]

God. 1395. Lovro, »rector ecclesie s. Georgii de Odra«, — prigovorio je god. 1395. medjama, kojima je Ivan Lanceloti, kanonik zagrebački, omedjašio posjede žitelja iz Hrašća.[2]

God. 1452., 1455. Stjepan, »plebanus parochialis ecclesie beati Georgii martiris de Odra«. Njemu je dne 1. travnja god. 1454. prodao Valentin, sin Nikole iz Lužja (de Lusan), svoj vinograd u Markuševcu za 12. for. u zlatu. Za njega je godine 1455. poklonjen crkvi posjed Kupečine. Danas ga crkva više ne posjeduje. Župnik Stjepan nije više živio god. 1459. On je bio oženjen, kako je bilo ono vrijeme još mnogo svećenika ne samo u našim stranama, već i drugdje.[3] Njegova kći Margareta (filia condam domini Stephani, plebani ecclesie sancti Georgii martiris in Odra) baštinila je od svog oca gore napomenuti vinograd u Markuševcu, pa ga god. 1459. prodala za 5 for. u zlatu Klementu (alio nomine Plawe), sinu Stjepana sina Dionizijeva, koji je obitavao u Čehima.[4]

God. 1487. Andrija. Prisustvovao je prodaji posjeda plemenitašice Ane, žene Petra, sina Blaža Dewana iz Lužja. Za njega se spominje u Odri i kapelan Matija (et domino Mathya capellano eiusdem).[5]

God. 1499., 1501. Matija. Možda je istovjetan s kapelanom Matijom, koji bi prema tomu poslije Andrije postao župnikom u Odri. Za njega se ističe, da je bio glagoljaš, a darovao je god. 1499.

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, I. strana 49.

[2] Gl. ib. I. str. 140. i Iv. Krst. Tkalčić: »Povjesni spomenici slob. kralj. grada Zagreba« I. str. 356., 359.

[3] Sravni što piše Vjekoslav Klaić u predgovoru »Antonii Vramecz: Kronika«. Gl. »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium Scriptores« vol. V. str. XXV.—XXVII.

[4] Gl. E. Laszowski: Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« I. str. 301, 313., 340. i 389.

[5] Gl. ib. II. str. 50.

prebendarskoj bratovštini u Zagrebu 4 novč.[1] Navadja se i u popisu svećenika zagrebačke nadbiskupije od god. 1501.[2]

God. 1509. Ivan. Na njega je oko blagdana sv. Mateja godine 1509. po nalogu Doroteje, udove Ladislava iz Stubice, navalio njezin podanik (jobagio) sa svojim ljudima iz Odre i Bužina oružanom rukom i razbojnički i neprijateljski, po bijelom danu na javnom putu u Odri. Ti su ljudi župnika najprije s tri strjelice smrtno ranili, a onda, kad je već pao na zemlju, žestoko bičovali, te ga ostavili ondje na pol mrtva. Banovi Juraj iz Kaniže i Ivan Ernust iz Čakovca javljaju dne 21. prosinca god. 1509. taj dogadjaj zagrebačkom kaptolu i pozivaju ga, neka bi pozvao na sud Doroteju iz Stubice i njezina sina Franju. Nećak župnika Ivana Nikola prodao je god. 1553. vinograde Starjak i Kuse u Mozočanskom vrhu u Dubrancima Tomi i Grguru Kovaču iz Jakuševca za 26 for.[3]

God. 1538. Juraj. On je platio u ime kaptolske desetine 28 dinara i 1 beč, koje je onda Ivan Držanić uručio nekomu Šimuniću.[4]

God. 1574. Juraj »presbyter, plebanus in Odra« spominje se medju svećenicima, koji su prisustvovali zagrebačkoj sinodi, što se obdržavala god. 1574. za biskupa Jurja Draškovića.[5] Za njega se znade, da je bio glagoljaš, »seu Illirico Idiomate Sacra peragens«. Kao za sve župe u Turopolju, može se i za župu Odru kazati, da je to bila nekad glagoljaška župa.

God. 1621., 1622. Ivan Martinović.[6] I on je bio glagoljaš, a došao je u Odru nekuda iz Primorja, iz senjske biskupije. Ondje ga je već biskup kaznio radi nevaljana života, te ga zatvorio, no on je pobjegao i došao u Odru. Kako nije imao otpusnice od svog biskupa, naložio mu je već god. 1621. biskup Petar Domitrović, da ju pribavi, a dok je ne dobije, da ne smije vršiti župničke službe. No on nije za to mnogo mario. Kad je u petak poslije bijele nedjelje god. 1622. obavljao kod njega arcidjakon Bolto Vinković kanoničku vizitaciju, pokazao mu je doduše nekakovo pismo, ali to je

[1] Gl. Iv. Kist. Tkalčić: »Katolički list«. 1883. br. 29.—31.

[2] Gl. dr. Franjo Rački: »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«. — Starine IV. str. 210.

[3] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«. III str. 268. i 311.

[4] Gl. ib. III. str. 67.

[5] Gl. »Ecclesiastica« 8/15 u nadbiskupskom arkivu.

[6] Podatke, što ih od sada navadjam o pojedinim župnicima, crpao sam iz zapisnika kanoničkih vizita te knjige župnika u nadbiskupskoj pisarni, kao i iz knjige spomenice župe Odra, koju je počeo pisati župnik Franjo Tuškan, a čuva se u župnom arkivu.

bilo krivotvoreno i pisano u Metlici. Arcidjakon ga je vrlo rdjavo opisao. Kaže o njem, da je neznalica, da rijetko služi i da nema nikakovih knjiga osim brevijara i poderanog glagoljskog misala. Oziva nije obavljao, već je bez njih ljude vjenčavao, ispovijedao je »turmatim«, pače su nekoji tvrdili, da je »homicidii cujusdam cooperator«. Arcidjakon Vinković vlašću biskupa, a takodjer i svojom arcidjakonalnom zabranio mu svako vršenje duhovne službe, dok se ne popravi i ne dobije otpusnice od svoga biskupa. Taj interdikt pribio je arcidjakon na vrata crkve, »quam illegitime regebat«, da znadu za to i župljani i susjedi. Da li je on ostao i nadalje u Odri, nije mi poznato. God. 1630. župnikovao je u sv. Šimunu kod Zagreba i čini se, da se je popravio. Arcidjakon je mnoge upitao o njegovu životu, pa se nije nitko na nj tužio.

God. 1630. Krsto Martinković, došao je tekar nedavno na ovu župu. Župljani su ga hvalili radi njegove marljivosti i uzornog života. God. 1634. župnikovao je u Velikoj Gorici; a god. 1650. postao je župnikom u sv. Mariji pod Okićem.

God. 1634. Ivan Martinović. To je već poznati nam glagoljaš, koji se je iz Sv. Šimuna opet vratio u Odru. Sad nije bilo na njega druge tužbe, osim što je imao kao prije kod sebe neku šepavu ženu i njezinu kćer. God. 1642. nije ga bilo više u Odri, jer se onda izrijekom spominje, da je bila župa bez župnika.

God. 1648.—1653. Juraj Pogledić. On se rodio po svoj prilici u Turopolju, te je bio i prisjednik plemenite općine. Došao je za župnika u Odru 4. kolovoza 1648. Kao župni našastar primio je 5 gusaka, jednu škrinju i nekoliko knjiga. Na kongregaciji, držanoj dne 30. srpnja 1650. u Velikoj Mlaki, spominje se kao »parochus s. Georgii in Odra«. God. 1660. postao je kanonikom zagrebačkim i arcidjakonom čazmanskim, no zadržao je i nadalje čast prisjednika turopoljske općine. Umro je kao arcidjakon gorički dne 3. ožujka god. 1668.[1]

God. 1653. Grgur Hrinčić (Hrincsycz). Župničku prisegu položio je dne 10. svibnja g. 1653. U Odru je došao iz Miholjanca, gdje je župnikovao od god. 1652. Dne 21. srpnja 1659. prisegao je neki Kaliman »pro parochia s. Georgii in Turopol.« No kako su bile u Turopolju dvije župe sv. Jurja (u Odri i u Starim Čičama), ne znam, u koju bih ga župu uvrstio.

God. 1663.—1677. Ivan Šimaga, koji je prisegao za župu

[1] Gl. »Acta Politico Juridica Incl. Universitatis Nob. Campi Turopolya ab. a. 1650—1702.« str. 53., 83. i 93. u arkivu plem. općine.

dne 27. siječnja 1663. On je bio, sva je prilika, domaći sin, jer se još i danas nalazi u župi to prezime. Rodio se oko god. 1638. Iz zapisnika vizite kanoničke od god. 1669. vidimo, da je dobivao od zupljana 70 kvarta žita, imao tri kmeta, koji su mu u tjednu davali 9 težaka, i 14 rali oranice. Šume, livade i vinograda nije posjedovao. Stanovao je u župnom dvoru, koji je bio doduše prostran, ali je imao slab krov. God. 1680. postao je župnikom u Ravnu. Poslije njega župnikovao je u Odri kratko vrijeme neki Juraj Dokolenić, čije sam ime našao u jednom popisu svećenika arcidjakonata katedralnoga bez godine.[1] Kako se savremeno s njim spominje kao župnik u Starim Čičama Ivan Čuk, to je moglo biti jedino izmedju god. 1676.—1679., pa možemo sigurno uvrstiti izmedju župnika Šimage i Stabarkovića.

God. 1677.—1679. Petar Stabarković, koji je postao župnikom u kolovozu god. 1677. u svojoj dvadeset i šestoj godini. Bio je vrlo marljiv župnik i pazio je osobito na čistoću u župnoj crkvi. Nasadio je i župni vinograd. Radi njegovih vrlina štovao ga i župni patron i ljubio ga narod. U Odri nije bio dugo, jer je već 27. travnja god. 1679. radi svojih zasluga pozvan u zagrebački kaptol. God. 1687. postao je prepoštom sv. Stjepana de Bela i umro kao arcidjakonm čazmanski u prosincu god. 1700.

God. 1679.—1682. Matija Hržić (Hersich). Prisegu za tu župu položio je dne 6. srpnja 1679.

God. 1682.—1685. Valentin Podvorec. On se rodio oko god. 1659., a nauke je svršio što u Beču, odakle je morao otići radi kuge, što u Zagrebu. Župnikom u Odri postao je 25. travnja godine 1682. God. 1685. otišao je za župnika u sv. Mariju pod Okićem, gdje je bio na Miholje svečano inštaliran. Arcidjakon Simon Juda Zidić svestrano ga hvali. U sv. Mariji bio je još god. 1700.

God. 1685.—1689. Matija Brembalić, koji je 28. rujna god. 1685. prisegao za župu Odru. Njega je vrlo cijenio vlastelin Stjepan Jelačić. On ga preporučuje pismom, pisanim u Maloj Mlaki dne 29. srpnja g. 1688. biskupu Ignjatu Mikuliću za župu sv. Martin pod Okićem, u slučaju, da bi ondješnji župnik Zubski na temelju istrage izgubio župu. U pismu navadja, da i grofica, supruga Franje Erdödya, živo želi, da postane on ondje župnikom. Čini se, da mu se od župnog pokrovitelja činila krivica, jer Jelačić piše: »iniurias poro, quas a Patrono Ecclesiae pateretur, dignabitur Illma et Rssma Dominatio Vestra exaudire, ac tandem etiam modalitatem, quam iudi-

[1] Gl. »Visitationes canonicae« XV. B. vol. VII. u nadb. arkivu.

caverit adinvenire, secus Ecclesia peribit«.[1] No Brembalić ipak nije dobio župu sv. Martin, već je početkom god. 1689. postao župnikom u Vrabču. Odanle je otišao god. 1690. za župnika u Dubrance, gdje je ostao do god. 1692.

God. 1689.—1693. Jakov Pešćica (Peschicza), koji je postao župnikom dne 23. ožujka g. 1689. u dvadeset i devetoj godini svoga života. Arcidjakon ga hvali, da je bio vrlo marljiv i da je rado propovijedao. Čini se, da u ono vrijeme nije većina župnika služila svaki dan mise, kad arcidjakon o ovom pohvalno ističe: »celebrat quasi quotidie«. Makar je bio kratko vrijeme u Odri, ipak je za crkvu mnogo toga nabavio i popravio. Zvonik je iznova prekrio, obnovio predvorje i dao načiniti žrtvenik sv. Trojstva. Tuži se na svoje župljane, da su nemarni oko popravljanja župne crkve i dvora, te su gotovo svi popravci izvedeni milostinjom, sabranom kod čudotvorne slike Majke božje (circa quam inceperunt esse miracula ante 4 annos). Tužio se zajedno sa župljanima i na kolatoricu svoju Berislavićku, koja je skrivila, što su župljani njegovi češće ostali bez mise. Ona je naime po svojoj volji silila župnika, da služi misu onda kad ona dodje. No dolazila je katkad prerano, kad se župljani još nijesu sakupili, a katkad tako kasno, da su se župljani radi predugog čekanja već razišli. Svakako možemo zaključivati, da je župnik Pešćica imao trvenja, kako sa župljanima, tako i s pokroviteljima, s kojima je slabo izlazio i njegov predšasnik, kako sam gore napomenuo. To nam potvrdjuje i parnica, koju je on imao radi smrti svog sluge Mije Krajačića. Taj je umro dne 12. travnja 1689., dakle niti mjesec dana poslije dolaska Pešćice u župu, a parnica glede njegove smrti vodila se tek god. 1692., svakako, kada su se već zaoštrile razmirice izmedju župnika i župljana, koji su tvrdili, da je Pešćica prouzročio smrt svog sluge. Dne 18. travnja te godine došao je po nalogu kotarskog podarcidjakona i župnika u Kravarskom Mije Ruka župnik dubranečki Matija Brembalić u Odru, da u toj stvari presluša svjedoke. Najopširnije je čitavi dogadjaj pripovijedao svjedok Ivan Draganić. Na drugi dan Uskrsa (11. travnja) bio je on kod župnika i vidio je, kako je župnik udario dječaka po licu. Odmah iza toga je sluga pao, te se skotrljao po skalinama sve do dolje. Ondje mu je počela teći krv iz nosa, ušiju i ustiju, pa je onako krvav pobjegao k susjedu zvonaru Nikoli Kopjaru. Poslije nekog vremena došao je k Draganiću župnik, te ga zvao k sluzi, kojeg je našao gdje leži, a bio je krvav u licu i mjesto gdje je ležao bilo je krvavo. Dne 13.

[1] Gl. »Epistolae ad Episcopos Zagrabienses« XX. br. 78.

travnja u jutro došao je župnik opet k Draganiću, udario se po grudima i navodno mu kazao: »Jao, što mi se dogodilo, moj Mihalić je umro. Susjede, pobrinite se, da se tijelo što prije ukopa, pa metnite jednu dasku ispod, a drugu ponad tijela.« Draganić nije tako učinio, već je metnuo tijelo u lijes »more solito huius patriae«, pa su slugu oko desete ure prije podne istoga dana pokopali. I zvonarica Maričević, supruga Nikole Kopjara izjavila je, da je župnik slugu još kod nje nekoliko puta udario. Dječak nije onda više govorio i umro je dojdućeg dana poslije zdrave Marije. Na temelju tih spisa pozvao je biskup Ignjat Mikulić župnika dne 6. lipnja god. 1692 na sud. Župnik se je izgovarao i navadjao, da su svjedoci protiv njega od mržnje krivo svjedočili i navadjao i razloge zašto. Svakako je čudnovato, da su morale tri godine proći od smrti slugine, kad je tužba podignuta. Zašto nijesu župljani toga već prije učinili, jer nije to mala stvar, ako je župnik doista skrivio smrt svoga sluge. Na sudu je odlučeno, da mora župnik deveti dan iza toga dokazati svoju nevinost, a dotle će biti suspendiran »ab executione ordinum«. Dne 14. lipnja došao je župnik na sud sa župnikom iz sv. Klare Ivanom Terihajem i Jakovom Šoštarkom, no ti nijesu htjeli priseći u prilog župniku, kad su čuli izjave svjedoka. Župniku je dana odgoda do 26. lipnja. Župnik je onda dopustio, da je dječaka kod zvonara dva put lako udario, a za prije se ne sjeća, no to nije moglo prouzročiti smrt, već to, što je on već i prije bio bolešljiv. Napokon je odredjeno, da se čitava stvar prijavi sv. Stolici, pa kako će ona odlučiti, tako ima biti. Pešćica je bio dotle suspendiran »ab officio«, no u beneficiju je ostao, ali je morao držati zamjenika. Kako se stvar svršila, ne znam, ali bit će, da je Pešćica radi trvenja sa župljanima i s patronom ostavio župu i postao na Andrijine godine 1693. župnikom u susjednoj župi Zaprudju. I tu je bio loše sreće, jer je protiv njega povedena kanonička istraga. Njegovom je krivnjom umrlo jedno dijete bez krsta, a učinio se krivcem još nekih drugih prestupaka. Arcidjakon Simon Juda Zidić odredio je god. 1695., da mora župu izgubiti, pa je onda doista iz župe otišao i 14. travnja godine 1697. postao župnikom u Pribiću. Naveo sam sve zato, da možemo iz toga zaključivati na prilike i na postupak u ono doba.[1]

God. 1693.—1702. Juraj Grdun. Za župnika je inštaliran na prvu adventsku nedjelju u dvadeset i sedmoj godini svoga života. Sve je škole izučio u Zagrebu. Arcidjakon ga vrlo hvali radi njegove marljivosti i urednosti. Bio je dobar propovjednik i pazio je na či-

[1] Gl. »Juridica«, vol. XIX. br. 5/1733. 5/1740. u nadbiskupskom arkivu

stoću u crkvi. Stanovao je u starinskom župnom dvoru, koji je bio sagradjen na način čardaka, odmah do groblja. Njegovi su kmetovi bili: Ivan Kopjar, Nikola Brajković i Petar Macan, koji su mu davali svakog tjedna po jednog težaka, dva pileta i jedno svinjče na godinu. Možda je bio njegov rodjak Mijo Grdun, koji se spominje nekoliko godina prije kao župnik crkve sv. Franje »in praesidio Nemphti« onkraj Mure.

God. 1702.– 1709. Petar Štrok. On je prisegao 11. svibnja god. 1702. za župu odransku. Poslije njega bio je neko vrijeme »qua substitutus« Antun Mugyer.

God. 1709. - 1711. Lovro Masan. Župničku prisegu položio je dne 4. svibnja god. 1709. u dvadeset i osmoj godini svoga života. Rodio se valjada u Ščitarjevu, mudroslovne nauke svršio je u Beču, a bogosloviju u Rimu. Arcidjakon ga hvali radi njegove marljivosti i govorničkog dara. Tužio se na svoje župljane, jer nijesu htjeli da poprave zvonik i crkvenu ogradu. Koncem god. 1711. otišao je za župnika u Veliku Goricu.

God. 1711.—1712. Juraj Horvat. On se je rodio oko godine 1677. u selu Demerju, u stupničkoj župi, a za župnika je prisegao 30. prosinca god. 1711. Došao je već prije na župu, jer je već 11. studenoga prvi put ubilježen u krsnoj knjizi. Bio je vrlo vrijedan i marljiv u duhovnoj službi.

God. 1712.—1734. Stjepan Zorinić. On se rodio oko godine 1681. a nauke je svršio u Zagrebu. On je bio prvi upravljatelj župe u Sračici (Maji) »in territorio Confinii Cis—Glinani«. Biskup Mirko Esterhazy dopustio mu je posredovanjem Franje Kamenjana god. 1710., da moli za župu Dubrance, gdje su i župljani željeli, da im on bude župnikom. No tu je župu dobio Mijo Puceković.[1] U župnoj krsnoj knjizi napisao je, da je dne 12. studenoga god. 1712. postao »animarum curator et parochus S. Georgii Turopoli in Odra«. No župničku je prisegu, prezentiran po kraljevskom protonotaru Jurju Plemiću, položio tekar 22. travnja 1716. Arcidjakoni ga vrlo hvale radi njegove marljivosti. Bio je vrlo gostoljubiv, a slagao se je s narodom. Župna crkva bila je s njegovim nastojanjem u najboljem redu. Na župljane tužio se jedino radi toga, što nijesu htjeli da ograde groblje. Čini se, da su onda neko vrijeme Isusovci vršili patronatsko pravo, jer se u viziti od god 1726. kaže: »gravamen Pa-

[1] Gl. njegov list, pisan dne 28. prosinca 1710. biskupu Mirku Esterhazyu. — »Epistolae ad Episcopos Zagrabienses« sv. LIV. br. 34. u nadbiskupskom arkivu.

rochus dedit, quod DD. Colatores PP. Societatis denegent promissa per fundatorem, cuius sunt successores.«

God. 1734. – 1780. Matej Basarović. On se rodio u Vinici na Kupi (Bijela Krajina) oko god. 1697. Nauke svršio je u Zagrebu, pa je bio ovdje oko god. 1721. zaredjen u svećenika. Godine 1725. došao je kao »stipendiatus capellanus« u Petrinju, gdje je bio osam godina. S dozvolom biskupa i vojnog vijeća otišao je god. 1734. u Beč, valjda da uči. Dobio je dopust na 6 tjedana, koji je kasnije produljio, a zamjenjivao ga u to vrijeme kapelan Petar Žužić. No medjutim je postao već župnikom u Odri, gdje je bio dne 7. ožujka 1734. inštaliran. On je bio vrlo revan i prednjačio je svojim župljanima, kako kaže arcidjakon i riječju i dobrim primjerom. Mnogo je toga izveo u župi za svog mnogogodišnjeg župnikovanja. Sadanja lijepa župna crkva gradjena je za njega. Obnovio je i kapelu sv Barbare u Velikoj Mlaki. Dva veća zvona dao je lijevati u Lepoglavi od pavlina br. Letancija Santinija. Odstranio je stari čardak, u kojem su župnici do sele stanovali, te sagradio nov župni dvor. Radi svojih vanrednih zasluga bio je po apostolskoj Stolici odlikovan čašću protonotara apostolskoga. Njegov brat Ivan, koji je živio kod njega umro je dne 30. studenoga god. 1765. i sahranjen je u prisuću četvorice svećenika u kripti župne crkve. Župnik Basarević, »de populo et beneficio sibi credito, sponsaque sua optime meritus«, umro je u visokoj starosti dne 8. ožujka 1780.

God. 1780.—1795. Stjepan Šaranić. On je od god. 1770. do 1774. kapelanovao u Starim Čičama, a god. 1776. došao je za kapelana u Odru. Poslije smrti župnika Basarovića bio je jedno vrijeme upravljatelj župe, a doskora postao je i župnikom. Po primjeru svog vrlog predšasnika, izveo je i on mnogo toga u župi. Župna crkva još nije bila posve dogotovljena, pa je preuredio svetište i načinio u njem novu grobnicu, pretvorio je kapelu bl. Dj. Marije u sakristiju, otvorio na oranici Petra Majdaka novo groblje i postavio novi štagalj. Kad je god. 1793. svećenstvo pozvano, da prinosi pripomoć za rat, obvezao se, da će on svake godine, dok ne nastane mir, uplatiti u tu svrhu 29 for.[1] Mnogo zaslužan za svoju župu preminuo je dne 19. travnja god. 1795. Sahranio ga je u grobnici, koju je sam sagradio, podarcidjakon i župnik stupnički Josip Šipušić u pratnji četvorice svećenika i mnogobrojnog naroda.

God. 1795.—1799. Mirko Karabi. U Odru je došao iz Čučerja, gdje je bio župnikom. Premda je župnikovao kratko vrijeme,

[1] Gl. »Politica«, 6/1135. u nadb. arkivu.

učinio je ipak mnogo toga kako za župnu crkvu, tako i za nadarbinu. Popločio je rezanim kamenom svetište i veći dio ladje, postavio novu propovijedaonicu, nabavio ormar u sakristiji i napravio lijepa vrata iz sakristije u svetište. Bio je u opće dobar i gorljiv župnik. Umro je dne 5. veljače god. 1799.; sahranila ga četvorica svećenika u prisuću mnogobrojnog naroda i okolišne inteligencije u kripti župne crkve.

God. 1798. Ivan Krst. Veselić. On se rodio oko godine 1767. u Vrhovcu, a zaredio ga je biskup Vrhovac. Kapelanovao je najprije u Lipniku (godinu dana), a onda osam mjeseci upravljao župom Vivodinom, nedaleko svog rodjenog mjesta. Iz Vivodine otišao je za kapelana u Vrbovac (1 godinu 4 mjeseca), a zatim za kapelana i altaristu Tijela Isusova k sv. Marku u Zagreb. Tu je postao domalo i prebendarom sv. Križa, što je bio samo tri mjeseca, jer je već 24. travnja 1799. ustoličen za župnika u Odri. Tu je bilo njegovo djelovanje vrlo kratko, jer je došao već teško bolestan (imao je sušicu) na župu. Dne 29. lipnja god. 1799. obdržavao je kod njega kanoničku vizitaciju arcidjakon turopoljski, kanonik Ignacije Zupančić, i o njemu se vrlo pohvalno izrazio. Kao mlad svećenik morao je da ostavi ovaj svijet; ukopao ga je dne 10. listopada god. 1799. arcidjakon i župnik stupnički Josip Sipušić na novom groblju kod križa.

God. 1798.—1826. Franjo Tuškan. Rodio se god. 1772. u Karlovcu od gradjanskih roditelja, koji su potjecali iz Slunja u vojnoj Krajini. Zaredjen u svećenika, poslan bi za duhovnog pomoćnika u Zlatar, ali je već 28. prosinca god. 1799. prisegao za župu Odru, u koju je došao dne 15. siječnja god. 1800. Tuškan bio je vrlo vrijedan i gorljiv svećenik, mnogo zaslužan za svoju župu. Dao je slikati svetište župne crkve, popravio krov, nabavio svetohranište, krstionicu, nebo, orgulje, božji grob i obnovio crkvu sv. Barbare. Služio je u burno ratno vrijeme, a iza ugarske vlade doživio francusku i austrijsku. Obavljao je takodjer službu kotarskog podarcidjakona. Biskup Maksimilijan Vrhovac vrlo ga je volio, pa kad je god. 1824. obavljao kod njega kanoničku vizitaciju, zabilježio je o njemu: »zelus, accuratio, ordo in hoc parocho conspicuus, speciali commendatione dignus«. To je bilo valja povod, što ga je dojduće godine, kad je dijelio sv. potvrdu i obavljao kanoničku vizitaciju u varaždinskoj krajini, uzeo sa sobom kao aktuara (trajalo je to 2 mjeseca i 9 dana). God. 1826. predložio ga biskup i za kanonika, pa je imenovan dne 19. prosinca. Inštaliran bio je tekar 18. kolovoza 1827., no morao je odmah poslije nove godine, da poslije rektora Ivana Dvojaka preuzme vodjenje biskupskog sjemeništa. Za biskupa Aleksandra Alago-

vića zahvalio je na službi sjemenišnog rektora, te obavljao onda u kaptolu najprije službu kaptolskog protokoliste, a onda dekana. Najposlije bio je promaknut god. 1839. na čast kanonika čuvara prvostolne crkve; tu je učinio mnogo za ljepotu, čistoću i red. Bio je dobar gospodar, a da su ga i svjetovne oblasti cijenile, svjedoči to, što je bio prisjednik županije zagrebačke, varaždinskog sudbenog stola i plemenite općine turopoljske. Dočekao je i svoju zlatnu misu i napokon dne 27. prosinca god. 1847. umro nakon kratke bolesti — od upale pluća. Sahranjen je dne 29. prosinca po svojoj želji u grobnici kod žrtvenika sv. Trojstva kraj svoje sestre Monike, udate za ljekarnika Ivana Jürgensa, koja mu je mnogo godina vodila gospodarstvo. Kanonik Stjepan Ledinski u popisu kanonika zagrebačkih kaže o njem doista lijepe riječi: »vir animi optimi, popularis, hospitalitatis summopere amans, pietati deditus, apud omnes, qui cum eodem vel in aliquo fuere contactu, optimam sui memoriam et desiderium reliquit«. Tuškan ostavio je župnicima odranskim svoj vinograd Lužančinu, uz obvezu, da čitaju za nj 13 misa na godinu.

God. 1827.—1855. Alojzije Budić. On se rodio u Zagrebu dne 24. listopada god. 1793., gdje je dovršio i bogoslovne nauke. Budući da je bio premlad za redjenje, prakticirao je jedno vrijeme u biskupskoj kancelariji. Zaredjen u svećenika god. 1816. pošao je najprije za duhovnog pomoćnika u Čučerje, no odanle je bio već došaste godine premješten u Odru k vrijednom župniku Franji Tuškanu. Za mladog svećenika bila je to dobra škola, pa je on, poslije njegovog odlaska iz župe, stupao posvema stopama svog zaslužnog predšasnika. Nasljedníci pokojnog baruna Peharnika predložili ga za župnika i Tuškan ga svečano inštalirao dne 2. rujna god. 1827. Boraveći 38 godina medju svojim župljanima poznavao ih je dobro, stekao je njihovu ljubav i privrženost te je našao u njima dobre pomagače u svom blagoslovljenom radu oko poljepšanja kuće božje. Popravio je gospodarske zgrade, podigao klijet u vinogradu, koja mu je god. 1831. izgorjela, prebijelio je crkvu i toranj, dao preliti malo zvono, postavio žrtvenik sv. Antuna, napravio novi krov na tornju i uru, smjestio u crkvi nove klupe i ispovijedaonice, isposlovao, da bude oko crkve podignuta nova ograda i sakristija te dio crkve potaracani. Bio je čovjek obrazovan, pa je god. 1833. putovao, što onda nije bilo u običaju, preko Ljubljane u Trst, a odanle preko Rijeke kući. God. 1837. pohodio je sa svojim bivšim župnikom Tuškanom, starinom Krajišnikom, Cetin i sva znamenitija mjesta u slunjskoj krajini. Radi svojih zasluga postao je god. 1842. podarcidjakonom kotara odranskoga i prisjednikom županije zagrebačke, a kasnije bio

je imenovan i zač. kanonikom kaptola zagrebačkoga. Arcidjakon Ignacije Ročić kaže god. 1851. o njem, da u svojoj župi »jam annis 24 zelose, exemplariter, indefesse, omnigeno spirituali cum fructu, toti peripheriae suoque parochiano populo percharus operatur«. Budić je umro dne 23. listopada god. 1855. na veliku žalost svojih župljana, koji su ga ne samo štovali kao vrijednog pastira, kako kaže njegov kapelan Rok Vučevac, već i kao dobrog oca. Kako su ga ljubili pokazuje i njegov sprovod, na koji su došli kanonici zagrebački Stjepan Ledinski i Juraj Križanić i šestnaestorica drugih svećenika. Svečani rekvijem služio je kanonik Ledinski uz asistenciju bivšeg mu kapelana Dragutina Jande, tada župnika u sv. Klari i njegova kapelana Roka Vučevca, te ga onda sahranio u cinkturi župne crkve kraj sakristije. Na samrti sjetio se još svoje župne crkve, pa joj zapisao 50 for. i 400 for za ispokoj svoje duše.

Kao pripremeni upravljatelj naslijedio je Budića njegov kapelan Rok Vučevac (rodj. u Perkovcu 16. kolovoza god. 1828., zaredjen u svećenika god. 1851.), koji je bio prije prefekt u plemićkom konviktu i ostao kao upravljatelj u Odri do god. 1857. Za njega postavljeni su na novo križevi u Hrašću i Velikoj Mlaki, koje je blagoslovio podarcidjakon i župnik u Velikoj Gorici Jakov Kos. Popravio je ogradu oko župnog groblja, napravio ondje mrtvačnicu i pobijelio izvana i iznutra župnu crkvu. Kad je dne 13. listopada god. 1856. dijelio u župi kardinal Haulik sv. potvrdu i obavljao kanoničku vizitaciju, pohvalio je red i čistoću u crkvi i bio vrlo zadovoljan s katekizacijom mladeži.

God. 1857.—1897. Juraj pl. Barabaš, rodio se u Lomnici dne 14. kolovoza god. 1826. Majka mu je bila rodjena barunica Peharnik. Pučku školu polazio je u Lasinji. Burne 1848. godine bio je u četvrtom tečaju bogoslovlja. Kako su bili bogoslovi onda pušteni kući, to je bio u svećenika zaredjen tekar 4. siječnja godine 1849. Od njegovih saučenika spominjem Janka Jurkovića i Ivana Vončinu. Godine 1854. kapelanovao je u Kravarskom, a god. 1857. došao je za župnika u Odru. Za njega otvorena je u Odri škola i sagradjen god. 1893. nov župni dvor. Na stari drveni župni dvor, koji je bio sa sviju strana poduprt i koji je doista sjećao na »stare krovove«, starac se tako priučio, da je bio proti gradnji novog župnog dvora. Razumljivo je, jer je u starom proživio dugih 37 godina. Sam je rekao, kad se u novi selio, da ne će dugo u njem stanovati, pa i doista nije proživio u njem niti četiri godine. Tom se zgodom obitelj Kušević iz Male Mlake odrekla patronatskoga prava nad župom, a patronat je preuzela kr. zemaljska vlada. Župni dvor, koji je sagra-

djen dosta nespretno, sagradili su župljani nametom uz pripomoć tadanje vlade. Župnik Barabaš bio je ponosan čovjek, koji nije znao da se klanja, a uz to bio je i vatren Ilirac. Župljani su ga voljeli. Umro je nakon dulje teške bolesti dne 4. siječnja god. 1897. i sahranjen je u cintoru župne crkve.

God. 1897. Antun Švarić. On se rodio u Samoboru dne 19. rujna god. 1867., svršio je škole u Zagrebu i bio god. 1890. zaredjen u svećenika. Kao mladomisnik bio je poslan za kapelana u Stare Čiče, gdje je ostao do srpnja 1892., odakle je bio na vlastitu molbu premješten u Desinić. U Desiniću je službovao do početka godine 1895. te odanle otišao za kapelana u Kravarsko. Poslije smrti Barabaševe došao je dne 16. siječnja g. 1897. za upravitelja župe u Odru, gdje je dojduće godine postao župnikom i inštaliran je na Jurjevo god. 1898. svečano. Što je on učinio za obnovu i poljepšanje župne crkve, spomenuo sam, kad sam govorio o župnoj crkvi. Time i što je uveo u župi razne pobožnosti: kao pobožnost križnog puta, svibanjsku i listopadsku pobožnost, oduševio je narod za crkvu. Na pohvalu odranskih župljana mora se priznati, da crkvu vrlo rado polaze, tako da je prostrana župna crkva često i pretijesna, da obuhvati čitav narod. Župnik se pobrinuo, da obnovi i župni dvor, a na njegov nagovor dali su se župljani rado sklonuti na to, da podignu na svoj trošak nove gospodarske zgrade (staju, štagalj, kukuružnjak i kuharnu). I stari zdenac, koji je bio zarušen, na novo je iskopan i očišćen.

Odranski duhovni pomoćnici.

Već god. 1487. za župnika Andrije spominje se u Odri duhovni pomoćnik (capellanus) Matija. Kako nije bilo zaklade za kapelana, to su ih župnici morali sami uzdržavati. Tekar nastojanjem podarhidjakona i župnika Alojzija Budića, doznačena je god. 1844. odranskom kapelanu godišnja plaća od 100 for. iz vjerozakonske zaklade. S tim je morao kapelan živjeti. Nešto dohotka imao je jedino od misnih štipendija, jer je narod rado davao na mise.

God. 1751., 1752. Ivan Fabečić.

God. 1755. Stjepan Gradečki.

God. 1758., 1759. Ladislav Čegetek. On se rodio g 1733. Mudroslovlje izučio je u Gracu, bogoslovlje u Bolonji, a gradjansko pravo (jus civile) u Jegaru. Bio je vrlo vrijedan, pa je arcidjakon o njem zabilježio, da zaslužuje, da bude promaknut.

God. 1760. Mijo Stipić.

God. 1761., 1762., Adam Mikulić. Rodio se god. 1737. U Odru je došao o Božiću god. 1761. Arciljakon ga hvali.

God. 1764. Mijo Brcković.

God. 1766., 1767. Stanko Mihelić.

God. 1768. Ivan Šipušić, rodjen oko god. 1739.

God. 1769. Matija Grum.

God. 1770. Ivan Turković.

God. 1772. – 1776. Josip Sviličić.

God. 1776. Ivan Dobrinić.

God 1776.—1780. Stjepan Šaranić. Poslije smrti župnika Mateja Basarovića bio je jedno vrijeme upravljateljem župe, a iza toga postao je župnikom.

God. 1784. Ivan Dujmić.

God. 1787. Stjepan Jurčić, kapelan, a od god. 1797. do 1799. kao supsidijar. On se rodio oko god. 1758. u Ladislavcu u zlatarskoj župi. Mudroslovlje svršio je u hrv. kolegiju u Beču, a bogoslovlje u Bolonji. Kapelanovao je u Pokupskom (pol god.), u Oborovu (2 godine), u Ludini (4 mjeseca), u donjoj Stubici (3 mjeseca), u Dubrancima (1 godinu), u Samoboru (4 mjeseca), u Odri (3 mjes.) i u Sesvetama kod Zagreba. Od god. 1789.—1794. bio je župnikom u Bučici. Tu je župu morao ostaviti, te bio 3 godine i 7 mjeseci supsidijarom u Velikoj Gorici, odakle je došao na Odru. Župnik bio je s njime vrlo zadovoljan.

God. 1811. Melkijor Baltazar Staresinić.

God. 1817.—1827. Alojzije Budić, koji je postao poslije Franje Tuškana odranskim župnikom.

God. 1840.—1843. Mijo Novosel, rodjen u Stubici 27. siječnja god. 1798. a zaredjen god. 1824. Kasnije je župnikovao u Vološderu; župljani ga ondje porobili i ubili.

God. 1843 Franjo Mance. Zaredjen u svećenika poslan je odmah za kapelana u Odru. God. 1854. kapelanovao je u Mrežnici.

God. 1844. – 1845. Juraj Švelić. Rodio se u Šašinovcu dne 4. travnja god. 1815., a zaredjen bje god. 1840. Mnogo je godina župnikovao u Hlebinama te umro kao umirovljeni župnik u Zagrebu u visokoj starosti.

God. 1845. Franjo Požeg, rodjen u Zagrebu 2. veljače godine 1822. poslan je u Odru god. 1845. odmah poslije redjenja. Kasnije je župnikovao u Žažini.

God. 1848. Ljudevit Jelenčić, rodjen u Varaždinu godine 1813. Kapelanovao je u donjoj Stubici, Kneginci i Odri i postao god. 1850. župnikom u Ščitarjevu, a umro je u Zagrebu kao umir. župnik. U viziti od god. 1852. kaže se o njem: »bene et laudabiliter semet interdum cum arte pingendi et musica occupat«.

*

God. 1851.—1854. Karlo Janda. Rodio se u Zagrebu dne 28. listopada god. 1816. a svećenikom je postao godine 1839. Godine 1854. postao je župnikom u Sv. Klari, i umro u Zagrebu u mirovini.

God. 1855. Rok Vučevac, rodio se u Perkovcu 16. kolovoza god. 1828., a zaredjen bi god. 1851. Najprije je službovao kao prefekt u kr. plem. konviktu, poslije smrti župnika Budića g. 1757. upravljao je neko vrijeme župom Odrom i umro kao župnik u Kaniškoj Ivi.

Iza Roka Vučevića do danas nije bilo u župi odranskoj kapelana.

Uzrok tomu jest, s jedne strane pomanjkanje klera u zagrebačkoj nadbiskupiji, a s druge strane, što ova župa, premda brojem pučanstva dosta brojna (broji danas preko 3500 duša), tako je zgodno zaokružena svojim teritorijalnim položajem, da u njoj može duhovnu službu i jedan »zdrav« duh. pastir vršiti.

Svećenici, rodjeni u župi odranskoj.

God. 1466. spominje se svećenik Fabijan Miksić, sin Dionizov iz donjeg Lukavca. On je bio u izaslanstvu, koje je pošlo k kralju Matiji Korvinu, da potvrdi Turopoljcima stara povelja, što su ih dobili god. 1225. od kralja Bele III. (IV.)[1]

God. 1509.—1516. Mijo (presbiter de Mlaka), sin Margarete Vagučne, plemenkinje iz Velike Mlake, bio je prebendar stolne crkve zagrebačke. On je došao na 13. studenoga god. 1515. pred kaptol zagrebački i izjavio, da za spas svoje duše poklanja oltaru sv. Trojstva svoju baštinu u Velikoj Mlaki i posjede Pleso i Kuće, zatim svoje plemićko selište i jedno napučeno kmetsko u Velikoj Mlaki, jedno kmetsko selište u Kućama i jedno u Rakitovcu sa svim koristima, zemljama, pašnjacima, šumama, gajevima, vinogradima, mlinovima, ribnjacima itd., uz obvezu, da se svaki tjedan na žrtveniku sv. Trojstva čitaju po dvije sv. mise, jedna u nedjelju, na čast sv. Trojstvu, a druga u četvrtak, na čast Tijelu Isusovom.[2]

Godine 1516. Gal iz Mlake. Prebendar stolne crkve zagrebačke.[3]

[1] Gl. Laszowski: »Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja« I. strana 457.

[2] Gl. Ivan Krst. Tkalčić: »Zbor prebendara prvostolne crkve zagrebačke«, str. 40.

[3] Gl. ib. str. 138.

Ivan Protulepec, rodio se u Lomnici oko god. 1725. Filozofiju i teologiju učio je tri godine u hrvatskom kolegiju u Beču. U proljeću god. 1760. postao je upravljateljem župe Požege, gdje ga god. 1763. nije više bilo. Osim »ilirskoga« jezika razumjevao je toliko njemački, da je mogao u tom jeziku ispovijedati.

Petar Smendrović rodio se u Velikoj Mlaki oko g. 1727. Godine 1761. bio je upravljateljem župe Sesvete kod Požege. Godine 1763. nije ga više ondje bilo.

Juraj Mulih, rodio se oko god. 1731. u Hrašću. Mudroslovne nauke svršio je u Jegaru, bogoslovlje u Zagrebu. Izmedju godine, 1756.—1765. bio je upravljateljem župe u Vrhovini, u brodskoj regimenti.

Ivan Sokačić, rodio se oko god. 1726. u Hrašću. Službovao je god. 1761. kao kapelan u Pakracu, bio je upravljateljem župe u Voćinu, a onda se liječio jednu i pol godine u Virovitici.

Juraj Smenderović rodio se oko g. 1747. po svoj prilici u Velikoj Mlaki. Mudroslovne nauke svršio je u Požegi kod Isusovaca, a bogoslovlje u Gradcu. God. 1771. službovao je kao drugi kapelan u Viduševcu.

O. Juraj Mijo Smendrović. On je službovao neko vrijeme na školi, koju je općina u Velikoj Mlaki podigla kraj crkve. On se, dne 8. studenoga 1774., kad je krstio Pavla Cundekovića iz Velike Mlake potpisao kao: »Professor scholae trivialis Nagy-Mlakensis«. God. 1790. dne 6. ožujka zaključila je plem. općina, da se i škola, koja je postojala u Lomnici, spoji sa školom u Velikoj Mlaki. Škola u Velikoj Mlaki podignuta je god. 1774., jer se u zapisniku plem. općine kaže: »Arcularius, scholam, Mlakensem erigens, solvatur«, pa je Smendrović bio valjda prvi učitelj.

Matija pl. Krčelić st., rodio se oko god. 1766. u Hrašću. Bogoslovlje svršio je u centralnom sjemeništu u Pešti, gdje ga biskup Vrhovac god. 1790. zaredio u svećenika. Službovao je kao kapelan i upravljatelj u raznim župama, dok nije god. 1806. postao župnikom u Mahićnu, gdje je bio još god. 1821.

Matija pl. Krčelić ml., rodio se u Hrašću oko god. 1795. Zaredjen god. 1817. u svećenika, postao je kapelanom na Dubovcu kod Karlovca. Odavle je došao god. 1819. za kapelana k svomu rodjaku u Mahićno.

Juraj Novosel, rodio se u Velikoj Mlaki 14. lipnja 1795., a u svećenika je zaredjen god. 1817. Kao župnik u Brezovici i podarcidjakon kotara okićkoga podigao je škole u Brezovici, Kupincu, sv. Martinu pod Okićem, a u Rudama uveo posebno poučavanje.

Odanle je premješten u Zagreb u svojstvu prodirektora na zagrebačku veliku gimnaziju. God. 1840. podijelio mu je car Ferdinand V. previšnje priznanje za nastojanje oko unapredjivanja narodne prosvjete i podizanja seoskih škola.[1] Kad je poslije god. 1848. uveden novi školski sistem, postao je ravnateljem i profesorom gimnazije. Kad je zatražio mirovinu, predložio ga nadbiskup Haulik god. 1852. za kanonika zagrebačkoga, što je i postao. Umro je od sušice 7. travnja g. 1855. i sahranjen je u grobnici stolne crkve kod žrtvenika sv. Trojstva.

Ivan pl. Koprivnjak. Rodjen u selu Hrašće »varoško« 12. srpnja g. 1868. u istoimenoj zadruzi. Zaredjen g. 1892. kapelanovao u Plešivici (2 god.), sv. Ani (2 god.), Kraljevcu (1 god.), Bistrici (6 g.) i Belovaru (3 g.). Od g. 1909. živi na dopustu u svom rodjenom selu.

Razne bilješke o župi Odra.

Arcidjakon Benko Vinković zabilježio je godine 1622. u svojoj kanoničkoj viziti, da su doduše svi župljani katolici, no o Uskrsu se nijesu svi ispovjedili, jer je župnik bio bolestan. Za mnoge plemiće u župi su mu pripovijedali, da se bave lihvarstvom, a za žene se u viziti veli, da su vrlo praznovjerne. Narod je bio dakako, kao i u ostalim župama u ono vrijeme, vrlo neuk i neupućen, osobito u duhovnim stvarima. Bilo je mnogo župljana koji nijesu znali ni Očenaša ni Zdrave Marije, a o zapovijedima božjim u opće nijesu ništa znali. U viziti od god. 1669. čitamo, da su se medju župljanima nalazila i dva ubojice. Mnogo je pripomogla, da su se župljani uputili u duhovne istine, bratovština kršćanskog nauka (confraternitas doctrinae christianae), utemeljena u XVIII. vijeku. Članovi bratovštine bilježili se u posebnu knjigu. Vrlo pohvalno o odranskim župljanima izjavljuje god. 1852. arcidjakon Ignjat Ročić, koji kaže: »est enim populus parochialis rarae pietatis et religiositatis«. I danas se medju Odrancima nalaze neke mane, kako i drugdje medju našim narodom, no to im se mora priznati, da crkvu vrlo rado polaze i da mnogo žrtvuju na ukras svoje župne crkve.

Dne 16. rujna god. 1688. zamolio je Stjepan Jelačić iz Male Mlake biskupa Ignjata Mikulića, neka bi dozvolio, da se pokrsti mala turska djevojčica, četiri godine stara, jer je bila bolesna, pa se je bilo bojati, da ne umre.[2]

[1] Gl. Antun Cuvaj: »Gradja za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas« II. str. 57.

[2] Gl. »Epistolae ad Episcopos Zagrabienses« XX. br. 95. u nadbiskupskom arkivu.

Dne 19. rujna god. 1680. krštен je Ladislav, sin Stjepana Jelačića i Helene Patačić. Kumovali su mu kanonik Stjepan Babić i Doroteja Vagić rodj. Vragović. Dne 20. listopada 1685. krštena je Jelačićeva kći Katarina Marta, a dne 6. travnja god. 1688. sin Petar. Prvoj su kumovali kanonik Pavao Češković i Ana Jelačić, a drugom Petar Valica i supruga Ivana Plušćaka.

Dne 6. travnja god. 1685. primila je sv. krst Jelena Terezija, kći Ivana Berislavića de Kysmlaka i Elizabete Selišćević. Kumstvo su preuzeli kanonik pojac Juraj Orehovački i Jelena Selišćević, supruga turopoljskog fiškala Ivana Mikšića. Dne 30. kolovoza g. 1688. krštena je Katarina Jelisava, kći Franje Berislavića i Katarine Kamenjan. Kumovali su Ivan Peranski i supruga mu Jelena Brodarini.

U Odri kršteno je takodjer više djece Žige Škrlca iz Lomnice i supruge mu Katarine Despotović. Tako su kršteni: dne 5. kolovoza god. 1718. kći Ana Marta, dne 3. veljače god. 1719. kći Julijana Barbara, dne 20. srpnja god. 1720. sin Feliks Ivan Jakov, i dne 15. srpnja god. 1727. kći Ana Magdalena. Taj Škrlec utemeljio je dne 14. travnja godine 1740. kod župne crkve misnu zakladu s glavnicom od 500 renskih for. Njegova sestra Jelisava, udata Kokot, koja je umrla 26. ožujka god. 1742., ostavila je 250 for., da se utemelji misna zaklada za ispokoj njezine duše.

God. 1799. bilo je u župi 169 kuća s 1759 stanovnika. »Schematismus Cleri dioecesis Zagrabiensis« od god. 1826. (u kojem pogrješno stoji, da je župa utemeljena god. 1680.) navadja, da ima u župi već 2128 duša i to u Odri 386, u Maloj Mlaki 249, u Hrašću 458, u Buzinu 293, u Lomnici gornjoj 82, u Velikoj Mlaki 342 i u Lukavcu 318. Prigodom vizite Ignjata Ročića god. 1852. bilo je u župi 2309 žitelja. Onda je bilo u stanovništvu po pojedinim selima ovo razmjerje:

Odra:	40	kuća,	95	oženj.	parova,	460	stanovnika
Buzin:	18	»	60	»	»	314	»
Mala Mlaka:	24	»	61	»	»	295	»
Hrašće:	41	»	105	»	»	493	»
Lomnica:	10	»	12	»	»	87	»
Velika Mlaka:	30	»	78	»	»	335	»
Lukavec:	51	»	64	»	»	325	»

Ukupno: 214 kuća, 475 oženj. parova, 2309 stanovnika.

Dne 8. travnja godine 1801. odredio je Januss Haraminchich »od Navigatie Szavszke Comissar« u svojoj oporuci, pisano

u Zagrebu, pod 8. točkom ovo: »Za altariju u Farni Czirkvi Szvetoga Juraja na Odri za familiu moju oblegiram moje Haeresse, da imaju szako Letto trideszeti Rainchki davati za szlusenye trideszeti Mass, tak dugo, doklem pri Sz. Juraju Masse sze szlužile budu, y kapitali pobosneh Suum vu Horvaczkom Orszagu osztanu. Vu szuprotivnom pripechenyu, tho jeszt, da bi sze kapitali iz Orszaga van dati morali, od gore rechene Dusnozti moje haeresse odvesujem.«

God. 1802. predala je udova Petra Škrlca dobro Lomnicu svojoj nećakinji Henrijeti Špišić, rodj. Bedeković. Dojduće godine kupio je od iste udovice zamjenik županov Antun Zdenčaj imanje Odru.

Dne 10. srpnja god. 1803. pravio je oporuku Mihalj Halovanjec iz Hrašća, koji je, kako sam kaže, ostao neženja (»da pokehdob od moje mladozti mladenecz po szmerti mojega brata Stephana bi bil oztal vu szamoche hise moje nigdar nemajuchi moje Thovarussicze nego szam do vezdassnyega vremena sivel jeszem«). On je imenovao nasljednicom župnu crkvu, kako kaže: »oztavlyam na Farnu czirkvu sz. Juraja viteza na Odre, kade moje Telo lesalo bude Funduss y Ztanya (caeteris exmissis) pod Summu 100 f. tak y z tem nachinom, da vszako letto za mene y moje ztareje zlusitisze imaju po Redovniku onde buduchem 3 szvete Messe.«

Godine 1804. dijelio je sv. potvrdu u Odri biskup Maksimilijan Vrhovac. Biskup je ostao na tom apostolskom putu od 13. travnja do 20. lipnja. Iz Zagreba se odvezao na dvojim kolima, na prvim su se s njim vozili kanonici Stjepan Šoštarec i Ignacije Pokajzen te huzar Martin, a na drugima njegov ceremonijar Petar Cvetko, kancelista Žuvić, komornik i huzar Juraj. U Odru je došao iz Kravarskog, te ondje dne 17. i 18. lipnja dijelio sv. potvrdu.[1]

God. 1805. prisustvovala je tijelovskoj procesiji u župi Odra četa vojnika pukovnije Hohenzollern, koja je četa u župi boravila te kod postaja davala počasne salve iz pušaka.

Bečkim mirom od 14. listopada god. 1809. došle su prekosavske pokrajine pod francusku vlast. Kakovu je žalost izazvao taj događaj medju hrvatskim narodom, najbolje pokazuje pjesma, što sam ju našao u ostavštini pokojnog biskupa Pavla Guglera. Ta pjesma glasi:

Suspiria plorantis Croatiae Trans-Savum!
Gallia propinat, bibit, Austria pocula jungit,
Legibus Austriacis Illyra Regna ligat.

[1] Gl. Ecclesiastica« XI. br. 8/636. u nadb. arkivu.

Rex male praeventus Regnum disjungit avitum,
Et nos a nostris separat amne Savo.
Sic nunc Heu! nostros deceperat alia plausus,
Sic nunc Heu! nomen juraque nostra ruunt,
Mergimur in Scyllam cupidi vitare Charybdim,
Pro bellis tantis victima flenda sumus.
O! Deus, o Nostri, tua nos miseratio tangat,
Pone iram propera, sistere Regis opus.
O! Caesar populis, qui fers solatia tantis,
Lenius Illyricas fac moderare plagas.
Respice quam fidos habeas Francisce Croatas,
Fidaque nostrorum respice corda Patrum,
Stent nobis Leges, per Te sint pristina Iura,
Hoc jus, hoc pietas, nobilitasque rogat.
Interea obsequimur – justis parere necessum est,
Saepe suam vidit naufraga navis opem.
Vos nunc Ungariae Cives, gens cara valete,
Nostraque Tu Mater, Sacra Corona vale.

Cecinit Anonymus.

Dne 2. prosinca u $^1/_2$2 poslije podne dojašila je u Odru prva francuska četa pod zapovjedničtvom nekoga Doxiona. Četa imala je za trubljača nekog crnca (etijopa) imenom Akila. Kroz šest tjedana bila je ta četa u Odri. Zapovjednik Doxion stanovao je kod vlastelina Zdenčaja, a druga dva časnika kod župnika Franje Tuškana. Prvih četrnaest dana morao im je on i hranu davati. Nastojanjem suca Zdenčaja ostavili su napokon ti vojnici Odru i otišli u Kurilovac.

Da ne trpi duhovna pastva, postavio je brižljivi biskup Maksimilijan Vrhovac svojim namjesnikom za krajeve pod francuskom vlasti arcidjakona goričkoga Ivana Prevendara, koji se je nastanio u Pokupskom. Poskrbio se takodjer za one stvari, koje mora sam biskup obavljati, pa je dne 20. siječnja god. 1813. predao privremeno taj dio dieceze senjskom biskupu Ivanu Krst. Ježiću. No na sreću nije to dugo potrajalo. Već 16. kolovoza 1813. prešle su naše čete opet savski most, a biskup Vrhovac je prekosavske župe pismom od 20. kolovoza primio ponovno pod svoju vlast. Poslije pada Napoleonova morali su žitelji, plemstvo i svećenstvo god. 1814. položiti prisegu vjernosti opet austrijskom caru Franji I. Župan turopoljski Josip Grdenić bio je delegovan kao komisar, da primi prisegu od općina Odre, Buzina, Male Mlake i Lomnice.

Dne 28. lipnja 1818. doživjela je Odra veliku počast. Tog dana

u jedan sat poslije podne provezli su se kroz župu car Franjo I. i carica Karolina Augusta. Putovali su iz banske krajine u Zagreb, gdje su bili najsvečanije dočekani.

God. 1824. posjetio je župu opet biskup Maksimilijan Vrhovac, da dijeli tu sv. potvrdu i obavi kanoničku vizitaciju. Boravio je u župi dva dana, dne 20. i 21. srpnja. Prvi dan potvrdio je 328, a drugi dan 302 osobe.

Dne 17. listopada 1824. tako je Sava narasla, da je na dvim mjestima prodrla nasip i poplavila čitavo Turopolje. Odnesla je mnoge kuće i gospodarske zgrade. Žitelji dotjerali su blago na župno groblje i na župno dvorište, jer do onud Sava nije doprla, znak da je ondje tlo više. Sami su se sklonuli pod krov svojih kuća.

Pošto je izumrla muška loza obitelji baruna Nikole Peharnika, to je ugarski palatin nadvojvoda Josip podijelio dne 25. studenoga 1824. njegove posjede u Maloj Mlaki, Odri, Lučelnici, Markuševcu, Novakima, Lužju i Bužinu Josipu Kuševiću, protonotaru kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Kušević dao se je god. 1825. »per hominem palatinalem« Petru Tomiću de Trescheno uvesti u smislu zakona u te posjede. Kao zakoniti svjedok prisustvovao je tom činu, koji je trajao tri dana, a protivile mu se rodjakinje pok. baruna Peharnika i drugi (ukupno do 50 osoba) kanonik zagrebački Josip Host. Bilo je to u svibnju god. 1825., a župnik Franjo Tuškan zabilježio je u župnoj knjigi spomenici, da je bio to «actus solennis constitutionis nostrae, a memoria hominum non visus.«

U vrijeme, dok je ta rasprava trajala, dogodio se za onda vanredan dogadjaj, koji spada u povjest zrakoplovstva. Zrakoplovac Josip Wimberger digao se jednog dana pod večer u svom zrakoplovu, nazvanom Montgolfier, s brežuljka sv. Roka iza biskupskog grada u Zagrebu (kapelica sv. Roka stajala je ponad laške ulice). Pošto je pol sata sretno plovio u zračnim visinama, spustio se na zemlju kod gornje Lomnice. Zrakoplovca su mnogobrojni gledaoci burno pozdravili i pogošćen bi onda u Zdenčajevoj kuriji svečano

Kod groblja podigli su pobožni župljani kip sv. Izidora seljaka. Svečev kip obučen je u narodno odijelo i smješten u malenoj kapelici. U viziti od god. 1852. spominje se, da su ga dali nedavno dobročinci popraviti. I danas još stoji ta kapelica sv. Izidora i dobro je sačuvana. U selu Hrašću spominje se već davno drveno propelo, za koje su se pismeno obvezali žitelji, da će ga uzdržavati. Nedavno podignuto je tu lijepo, novo propelo, napravljeno na način kao i ostala propela u Turopolju i Posavini.

Goo. 1836. dok je u Zagrebu i okolici vladala kolera, bila je u župi Odri živinska kuga, koja je u Odri i Maloj Mlaki učinila mnogo štete.

Žrtve od 29. srpnja g. 1845. ističe sa žalošću i zgražanjem u župnoj knjizi spomenici župnik Alojsije Budić. Mora da se je je njegova plemenitog srca duboko kosnuo žalosni dogadjaj, kad je u spomenici zabilježio i osmrtnicu, koja ovako glasi:

Kip sv. Izidora u Odri.

»Roditelji, bratja, sestre i vsi ukupno domorodci s rastuženem sardcem javljaju prežalostnu viest, da su im rodjena dieca, bratja, rodjaci, verni drugovi i jedne zemlje sinovi na dan 29-a sarpnja l. t. koje odmah pali, koje pak od smartnih ranah sliedeće dane ovai sviet sa boljim promienili.

Tielesa pokoinih do 16 na broju, pokopat će se danas podne

u 5 urah na Jurjevom groblju, k čemu se vsi rodjaci pokoinikah i domorodci pozivlju.

Zadušnice obdržavat će se na dan 8. kolovoza l. t. u župnoi carkvi sv. Marka.«

U Zagrebu dana 1-a kolovoza 1845.

God. 1898., prve godine župnikovanja sadašnjeg župnika Antuna Švarića podignuto je pred pučkom školom u Odri lijepo križno drvo, koje je u prisuću mnogobrojnih župljana blagoslovio tadanji podarcidjakon Ljudevit Knežić.

God. 1901. dao je župnik Antun Švarić zasaditi oko crkve kestenje.

God. 1904. nastojanjem župnika Antuna Švarića držane su u župi pučke misije. Vodili su ih zagrebački Isusovci oo. Matija Kulundžić i Ilija Gavrić.

Godine 1905. dne 26. rujna oko jedan sat po noći padala je silna tuča, koja je napravila veliku štetu u župi.

Župa Stare Čiče.

Župna crkva sv. Jurja.

Kao što ostale crkve u Turopolju, tako je bila i župna crkva sv. Jurja u Starim Čičama vrlo stara. Još u vrijeme župnika Jurja Rusana (1829.—1855.) nazivao ju je narod: »Sveti Juraj na bregu savskom«; znak, da je crkva postajala već u vrijeme, dok je mimo Stare Čiče još Sava tekla ili barem koji izmedju glavnih njezinih rukava. U popisu župa Ivana, arcidjakona goričkoga, od god. 1334. spominju se već crkve u Starim i u Novim Čičama. Prva dolazi s imenom »ecclesia beati Georgii de Chichan«, dok druga s imenom »ecclesia sancti Iohannis baptiste de Selin». Prigodom turskih provala nastradala je i župna crkva sv. Jurja. Crkvu su brzo iza toga popravili i pomirili, jer je bila profanirana (post prophanationem tempore disturbiorum factam, reconciliata esse perhibetur). Arcidjakon Benko Vinković, došavši u ponédjeljak poslije bijele nedjelje godine 1622., da u toj župi obavi kanoničku vizitaciju, našao je župnu crkvu u lijepom redu. Kaže, da je u crkvi, koja je bila dobro pokrivena, našao tri žrtvenika, sva tri bila su posvećena. Bit će, da je posveta crkve obavljena poslije turskih provala. Veliki žrtvenik bio je lijepo uredjen, a pokrajni slabo. Svetotajstvo čuvalo se na velikom žrtveniku, no nije bilo pod ključem i nije se u propisano vrijeme obnavljalo. Krstionice nije bilo, a tadanji župnik Nikola Trnčić nije vodio matica krštenih, makar je to bilo propisano. Crkveno odijelo bilo je već staro i istrošeno. Za uzdržavanje crkve ostavio joj je godine 1612. neki plemić iz Kuća osam rali oranice i livadicu u Kućama.

God. 1630. pohodio je Stare Čiče arcidjakon Martin Bogdan i uvidio, da bi trebalo popraviti svetište crkve, koja je bila sva zidana. To se doista na skoro i izvelo, pa je crkva temeljito popravljena i prekrivena. Groblje oko crkve bilo je dobro ogradjeno. Sad se svetotajstvo čuvalo opet po starom običaju u stijeni kraj sakri-

stije, u srebrnom pozlaćenom kaležu, a bilo je dobro zatvoreno. God. 1641. kaže se o crkvi, da je popravljena, jedino krov je bio slab, pa su već pripravili gradju, da ju na novo prekriju. Onda su napravili i novu propovijedaonicu.

Iz vizite od god. 1668. saznajemo, da crkva nije bila velika. Bila je i dosta tamna jer je imala samo tri veća i tri manja prozora. Svetište bilo je nadsvodjeno, a crkvena ladja imala je drven strop, načinjen na seljačku. Crkvena sakristija bila je takodjer nadsvodjena, unilazilo se u nju sa strane evangjelja. U drvenom zvoniku visjela su dva zvona. Pred glavnim ulazom bilo je crkveno predvorje, vrlo prostrano, pače veće od same crkve. Crkveni žrtvenici opisuju se potanje god. 1678. Veliki žrtvenik imao je drveni nastavak, a taj je imao u sredini sliku s v. J u r j a; sa strane bili su kipovi sv. Petra i Pavla. Nad tom slikom bila je slika sv. Trojstva izmedju kipova sv. Katarine i sv. Barbare. Žrtvenik na evangjeoskoj strani bio je podignut u čast N a v i j e š t e n j a bl. D j. M a r i j e, a žrtvenik na strani epistole u čast s v. M a r i j e M a g d a l e n e. I u predvorju bio je žrtvenik sa slikom s v. J u r j a. Crkva posjedovala je takodjer klijet, u kojoj su bile četiri bačve i tri velike i jedna mala škrinja žita. Neka K a l a v i n k a, žena nekoga Krušnjaka, ostavila je crkvi komad zemlje u Mraclinu. Na mjestu zrtvenika Navještenja bl. Dj. Marije nalazimo god. 1688. žrtvenik sv. Franje Ksaverskoga; njegovo štovanje osobito su širili zagrebački Isusovci.

Potanko nam je opisao crkvu sv. Jurja god. 1695. arcidjakon S i m o n J u d a Z i d i ć, koji je bio prije sam ovdje župnikom. Crkveni strop i kor bili su slikani. Ulaz u crkvu bio je samo jedan, a nad njim bio je drveni zvonik, koji je prema tome stajao na sredini izmedju crkve i predvorja. Predvorje nije imalo tabulata, već samo krov od hrastovih dasaka. U predvorju bilo je sedam klupa. Groblje je imalo drvenu ogradu.

Od žrtvenika nije bio nijedan posvećen, samo crkva je bila posvećena. Svi su žrtvenici bili urešeni stupovima i rezbarijom, bojadisani i pozlaćeni. Već sam spomenuo, koji su sveci bili na velikom žrtveniku. Na žrtveniku s v. M a r i j e M a g d a l e n e bila je u sredini slika svetice, slikana na platnu, izmedju kipova sv. Florijana i sv. Udalrika. U atici bila je opet u sredini slika sv. Katarine, a njoj sa strane kipovi sv. Augustina i sv. Ambrozija. Na vršku bio je kip sv. Mihaela. Na žrtveniku s v. F r a n j e K s a v e r s k o g a, koji je bio na strani epistole, bila je u sredini slika svečeva, a sa strane kipovi sv. Katarine (ta je svetica bila na sva tri žrtvenika) i sv. Barbare (kip te svetice bio je i na velikom zrtveniku). U gornjem

predjelu bila je izmedju kipova sv. Stjepana i Lavrencija slika sv. Rosalije, a na vršku kip sv. Leonarda. Valja spomenuti i kip bl. Dj. Marije, koji je narod osobito štovao (erga quam statuam populus devotionem habet). Taj se kip nalazio, okruzen četvoricom angjela sa svijećama, na sjevernoj strani crkvene ladje. U crkvi je bio svileni vojnički barjak crvene boje, izvezen zlatnim ružama. Crkva nije imala u to vrijeme nikakovih pokretnina, niti nepokretnina, izuzevši već napomenutu klijet. U vrijeme vizite (20. veljače) imala je crkva pet ren. for. gotovine, 20 kabala vina, 7 mjerova žita i 1 mjerov pšenice. Medju crkvenim dužnicima spominje se i Petar Pucz, župnik u donjoj Stubici, koji joj je dugovao 19 ren. for. Prije god. 1709. podigli su u predvorju novi žrtvenik. Da je bilo to predvorje doista prostrano, svjedoči i to, što su god. 1750. bila u njem dva žrtvenika: žrtvenik sv. Benedikta na evangjeoskoj strani i žrtvenik sv. Ane na strani epistole. Poslije god. 1709. crkvu su pobijelili i ciglom potaracali, tako, da je ona godine 1712. bila u lijepom redu. U župnoj crkvi utemeljena je god. 1718. bratovština kršćanskog nauka pod naslovom sv. Jurja, vezana uza žrtvenik tog sveca. Bratovština imala je knjigu, u koju se upisivali živi i mrtvi članovi, a ravnatelj bratovštine bio je mjesni župnik.

God. 1750. bila je crkva sv. Jurja čista i lijepo uredjena; ali god. 1768. našao ju je arcigjakon Josip Mikinović takovu, te malo što nije zabranio u njoj služenje mise. Crkveni krov bio je tako poderan, da je kiša promakala u crkvu, pod je bio neravan, a to zato, što su u crkvi ukapali ljude, premda nije bilo grobnice. Arcidjakon je zabranio, da se tjelesa ukapaju u crkvi, dopustio je to tek odličnjim župljanima i to samo pod zvonikom. Kada tjelesa mrtvih jednom sagniju, držao je arcidjakon, neka bi se na trošak crkveni u crkvi sazidala oveća grobnica. Od pristojba, koje bi se plaćale kod sprovoda, imala bi crkva lijep dohodak. Arcidjakon se gorko tuži na neslogu i tvrdokornost župljana, koja je najviše kriva, što je crkva tako zapuštena. Već za zadnje vizite opomenuo je arcidjakon župljane, da poprave crkveni krov i tijesan, trošan zvonik, no oni nijesu ništa učinili. Župnik Josip Babočaj Čeh dao je prelijati i povećati crkveno zvono. Zvonolijevac je za taj posao imao dobiti 131 for. i 10 groši, pa bi svaka kuća morala u tu svrhu doprinesti 14 groši, ali oni su se ustručavali da to plate. Najviše su protiv toga rogoborili žitelji sela Vukovine i Okuja — podanici zagrebačkih klarisa i udovica Pavla Modića. Za razlog su navadjali, da imaju oni svoju crkvu i svoje groblje u Vukovini. Trebalo je protiv njih odlučno ustati, pa je arcidjakon zabranio svako

ukapanje na vukovinskom groblju, dok se ne popravi crkveni krov i zvonik, dok se ne ogradi župni dvor i ne plati zvono. To je zvono bilo vrlo potrebno, jer je bilo u crkvenom zvoniku samo jedno malo zvonce. Da opet tjelesa žitelja u Vukovini i Okujama ne ostanu neukopana, dozvolio je arcidjakon, da se sahrane na župnom groblju. No za kazan morali su u tom slučaju platititi župniku dvostruku štolu, a crkvi za grob tri groša. Arcidjakon je prigodom vizite dne 19. veljače i ostalim župljanima osbiljno naložio, da do Duhova crkvu temeljito poprave, jer će inače zabraniti svaki ukop na groblju. Sva je prilika da su župljani poslije te zapovijedi arcidjakonove župnu crkvu ipak nekako popravili. I u zapisnicima plem. općine turopoljske navodi se, da je općina u svojoj sjednici od 16. kolovoza 1777. doznačila župnoj crkvi dvadeset hrastovih stabala, koja su trebala valjada za popravak krova.

Ali župnoj crkvi sv. Jurja ipak nije bilo duga opstanka. Narod se sve više priučavao na crkvu bl. Djevice u Vukovini, koja je — premda područna — bila veća od svoje matice, pa se već i župne funkcije u njoj obavljale. Zato je pojmljivo, što se već u viziti, što ju je dne 19. lipnja 1799. obavio u župi arcidjakon Ignacije Župančić, crkva bl. Dj. Marije naziva župnom crkvom, a crkva sv. Jurja područnom i domaćom kapelom. To je zadnja vizita, u kojoj nam se ta crkva potanje opisuje, jer god. 1805. nije bilo na njoj nikakove promjene, a kasnije je postala ruševinom, dok se nije napokon posve porušila. Župančić navodi, da je bila ta crkva oko 6 i pol hvati duga, a nešto preko tri hvata široka. Njezino svetište bilo je nadsvodjeno i u njem je bio jedan prozor, dok je ladja imala dva prozora. Crkva je bila popločena opekom, no bilo je u njoj pogibeljnih graba, jer pod nije bio ravan radi toga, što su nekad mrtvace u njoj ukapali. Arcidjakon zapovijedio je župniku Adalbertu Blažunu, da dade napraviti novi pod. Kor je bio drven, propovijedaonica bojadisana i pozlaćena, klupa bilo je u crkvi sedam. Tri žrtvenika u crkvi poznata su nam već od prije. U svetohraništu velikog žrtvenika čuvalo se u srebrnom, pozlačenom ciboriju svetotajstvo. Mali tornjić nad crkvenim ulazom i crkveni krov trebalo bi posvema obnoviti. U zvoniku bila su dva zvona; veće je vagalo 60 funti, a manje 20. Arcidjakon je držao, da crkveno predvorje nije više potrebno, pa je župniku zapovijedio, da ga poruši, a drvo što će biti još za porabu, upotrebi na popravak krova crkvenoga i sakristije. U maloj sakristiji bila su dva stara ormara za crkveno posudje i odijelo, koje je bilo već poderano i zamazano.

Župnik Jurjaj Rusan opisuje u zupnoj knjizi spomenici, da

je župna crkva sv. Jurja najviše za župnika Adalberta Blažuna (1794.—1829.) propala. Nema sumnje, da bi župnik morao svim silama nastojati, da barem od posvemašnje propasti spase zgradu, s kojom je bila povijest župe kroz vijekove vezana, tim više, što crkva nije bila velika, pa se je glavno radilo, da budu krovovi u redu. Ali i župnik Blažun nije sam krivac. Već sam napomenuo, kako su se župljani kratili, da izvedu nekoje nužne popravke na župnoj crkvi, a župni pokrovitelj grof Josip Erdödy nije takodjer htio, da što u to ime doprinese. Župnik Blažun došao je naime usprkos njegove volje za župnika, jer ga je imenovao biskup Maksimilijan Vrhovac, pošto grof kroz vrijeme od pet mjeseci nije nikoga htio da predloži. Radi toga nije htio grof da nosi kakav teret, veleći župniku: koji te je imenovao, onaj neka i dade što je potrebno. Župnik Rusan napominje, da su žitelji sela Stare Čiče, kojima je bila crkva još najviše na srcu, htjeli popraviti crkveni krov, kako bi zapriječili, da se zidovi ne razidju i da se crkveni namještaj ne pokvari; no Blažun da to nije dozvolio. Kako je crkva ostala bez krova, to je napokon već početkom XIX. stoljeća došlo do njezine potpune propasti. Blažun mogao je barem crkveni namještaj spasti, možda što prodati ili upotrebiti u kojoj kapeli, no on to nije učinio. Tako se dogodilo, da su djeca iz sela igrajući se poderala razne svete slike, a kipove svetaca raznesli su ljudi po selu, te ih spalili u svojim kućama, pače i na župnom dvoru. Crkva sv. Jurja »quae ab antiquissimo tempore durabat; quae tot injurias aeris tempestatumque sustulit miserias« — postala je pravom ruševinom. Kad je godine 1824. došao u župu biskup Maksimilijan Vrhovac, naložio je župniku Blažunu, neka svim silama pregne, da župni pokrovitelj sagradi novu župnu crkvu, jer se crkva sv. Jurja ima smatrati još uvijek, ako je i ruševina, župnom crkvom, a vukovinska crkva područnom, dok se na višem mjestu drugojačije o tom ne odluči. Župljani su se kratili da što doprinesu za gradnju nove župne crkve: »Kaisze dotiche kapele sz. Juraja poleg farofa Vukovinzkoga, dabisze naredila, odgovoriliszu vsza szela zvun Vukovine, da oni delati niti nikai kapeli novi pridati nemogu — zbog toga, kaiti oni vzsaki szeli szvoje kapele imaju«. Župnik Blažun nije valjda ništa o tom učinio. Kad je došao na župu godine 1829. novi župnik Juraj Rusan, bolna je srca gledao ruševine stare crkve. Prvo mu je bilo, da se nečega u toj stvari lati, te je sazvao mješovito povjerenstvo, koje bi se posavjetovalo o gradnji nove crkve. Zaključilo se, da se crkva ima svakako graditi, pa je podarcidjakon turopoljski i župnik peščenički Antun Stöger sastavio o tom dne 29. listopada 1829. opširno

izvješće. No do gradnje ipak nije došlo, jer je župnik Rusan, kako je god bio oduševljen za gradnju crkve, napokon uvidio, da se zaprjeke, koje se gradnji protive, ne dadu svladati. Crkva se sve više i više raspadala, žitelji su i sami kamen raznosili, pa se danas, nedaleko župnog dvora jedva i poznaju temelji, gdje je nekoč stajala starodrevna župna crkva sv. Jurja. Arcidjakon Ignacije Ročić zabilježio je, da je biskupski duhovni stol pozvao prije nekoliko godina pokrovitelja, da sagradi novu župnu crkvu. Na to je nadošla god. 1848., pa je stvar opet zaspala. Da ostane ipak kakova uspomena na patrona nekadašnje župe sv. Jurja, iznio je arcidjakon zgodnu namisao i naložio župniku Rusanu, da na mjestu, gdje je stajala stara crkva, sagradi kapelicu u čast sv. Jurju. Kapelica bi imala jedan jedini žrtvenik, pa bi mogao župnik u njoj i služiti, što bi ga olakotilo, da ne mora svaki dan osobito u zimi i ružnom vremenu u Vukovinu. Župljani bi imali za gradnju te kapelice dati ručne i vozne težake, a potrebiti novac bi doprinesle crkvene blagajnice. Ova lijepa misao žalibože do danas se nije oživotvorila.

Crkva pohoda bl. Dj. Marije u Vukovini.

Medju najstarija naša prošteništa pripada crkva pohoda bl. Dj Marije u Vukovini, koja služi već preko sto godina kao župna crkva. Kada je u Vukovini sagradjena crkva, ne znam, no već arcidjakon Martin Bogdan kaže u svojoj viziti od god. 1630. o njoj, da je ona znamenita radi proštenja i milosti, što su ih ljudi ondje zadobili (concursu hominum celebris et gratiis obtentis ibi nominata). To je proštenje prema tomu starije i od onoga u Mariji Bistrici. Narod u svojoj prostodušnosti veli, da su Majka božja bistrička i vukovinska sestrice. Tim hoće da istakne, da se na obim mjestima po njenu zagovoru može dobiti pomoć božja. Bistrički hodočasnici iz sisačkih i pokupskih strana zaustavljaju se u oči Velike Gospe na svom povratku iz Marija Bistrice redovito u Vukovini i ostanu ovdje do dojdućeg dana. Na Veliku Gospu prisustvuju ovdje sv. misi, pa se tekar poslije toga vraćaju kućama svojim. Na taj dan dolazi ovamo takodjer mnogo hodočasnika iz čitave Posavine od Zagreba do Siska. Njima se pridruže i Prigorci iz Sv. Šimuna, Čučerja, Granešine, Resnika i od drugud. Milina je vidjeti taj mnogobrojni hrvatski narod, u krasnoj i raznovrsnoj narodnoj nošnji, što ga je iz raznih strana privela ovamo želja, da posjeti vukovinsku Majku božju i da se izruči u njezinu zaštitu. Šteta, što se nije sačuvao bud u knjizi, bud slikovito predočen spomen na koje čudo, što se je ovdje dogodilo po zagovoru Majke božje. Da je takovih bilo, nema dvojbe, jer se

inače ne bi u narodu tako duboko uvrijezilo štovanje napram ovom prošteništu.

Kapeli Majke božje u Vukovini pripadala su god. 1630. sela Vukovina, Tržec i Okuje (u tom selu bilo je kojih pet kuća). Kao pokrovitelji kapele spominju se velemožna gospoda Gašpar Orašković, Žiga Orehoczi i Stjepan Megjurečki, o kojem se kaže god. 1634.: »manum immitat in negotia Ecclesiae«. Kapela

Župna crkva u Vukovini (Stare Čiče).

je posjedovala oko 30 rali zemalja, zvanih »Kapelšćina«. Te zemlje obradjivali su žitelji i plaćali od njih crkvi desetinu. Kapela imala je i mnogo svijeća, što su joj donesli na dar hodočasnici.

Kapela vukovinska bila je u staro vrijeme drvena, kao što i ostale crkve u Turopolju. God. 1634. snovali su o tom, da ju na novo sagrade, pa su u tu svrhu pripravili već mnogo drvene gradje. Onda su nabavili i novo zvono (campanam maiusculam unam), za koje su platili 23 ren. for., 80 dinara i pet kvartala žita. Vizita od

god. 1642. kaže o toj kapeli, da je drvena i ima drveni zvonik, u kojem su bila tri zvona. Krov je bio dobar. Oko kapele bilo je groblje, dobro ogradjeno. U kapeli su bila tri žrtvenika, od kojih je bio veliki nov. Žrtvenici nijesu bili posvećeni.

Više toga nam je o vukovinskoj crkvi zabilježio arcidjakon Ljudevit Vukoslavić, kad je dne 18. prosinca 1668. obavljao u župi Starim Čičama kanoničku vizitaciju. Za vukovinsku crkvu kaže, da je: »miraculose facta et erecta«, što opet posvjedočava, da je bilo već onda ovdje glasovito proštenjište. Crkva bila je onda već zidana, dosta prostrana i nadsvodjena. Godinu gradnje crkve zabilježio nam je arcidjakon Stanko Pepelko u svojoj viziti od god. 1741., gdje spominje natpis pod zvonikom, koji je glasio:

ALMAE DEI GENITRICI ALEXAN : P. P. VII.
A. D. 1658. LEOPOLDO IMP. EXTRVXERVNT.

Crkvu su rasvjetljivala četiri velika prozora, imala je i dva okrugla prozora iza velikog žrtvenika; a bila je na novo opekom popodjena. I zvonik bio je zidan; prilično visok i lijep. U njem su bila tri zvona, od kojih je veliko imalo 7 centi (velika rijetkost u ono vrijeme), srednje tri, a malo 2 i pol centa. Crkva imala je dobar krov i dvoja vrata, a kaže se, da je bila i posvećena. Uz nju bila je zidana, nadsvodjena sakristija, u kojoj su bila dva ormara za crkveno odijelo. Veliki žrtvenik, bio je drven, ukusan i pozlaćen. U sredini bio je kip bl. Dj. Marije s Isusom u naručaju, a bili su na njem i kipovi raznih svetaca. Na žrtveniku bilo je pozlaćeno svetohranište, u kojem se čuvalo svetotajstvo dostojnim načinom u srebrnom kaležu. Nedavno bio je nabavljen i pokrajni žrtvenik s v. Antuna. Taj žrtvenik bio je dosta velik, ali još nije bio posvema dogotovljen, jer nije bio još bojadisan i pozlaćen. Treći žrtvenik bio je još star, malen, no crkveni starješine već su ugovorili s rezbarom, da napravi novi. Još se spominje u crkvi i četvrti žrtvenik, obojadisan i pozlaćen. Propovijedaonica bila je ukrašena raznim kipovima. pjevalište bilo je zeleno obojadisano, a spominje se takodjer i krstionica.

Zanimljiv je i popis crkvenih predmeta i ostalih dragocjenosti, što ga je prigodom vizite sastavio arcidjakon Vukoslavić. Crkva je imala medju inim pet srebrnih, pozlaćenih kaleža, srebrnu kutiju, u kojoj se nosilo svetotajstvo k bolesnicima, srebrne posudice za sv. ulje, koje je poklonio crkvi župnik Tomo Bogdan (1659.—1676.) Medju crkvenim odijelom ističe se 13 lijepih kazula. Osobito znamenit je bio prekrasni crveni svileni turski barjak, izvezen zlatnim i srebrnim ružama. Taj barjak bio je otet Turcima u ono vrijeme, kad

je grof Petar Zrinjski pobijedio Ali-pašu Čengića (a Turcis ablatum eo tempore, quo Excell. D. Comes Petrus a Zrinio contra Chingis-Passam victoriam obtinuerat). Pod jesen naime godine 1663. provalio je Ali-paša Čengić iz Bosne s 10.000 ljudi u Hrvatsku, da zauzme Otočac i Brlog, pa da onda podje na Kranjsku, te ju prisili, da mu plaća danak. Karlovački general Herbart Turjaški (Auersperg) pobjegao je u Ljubljanu, no naš se Zrinjski požurio sa 2500 ljudi pred Čengića. Do boja došlo je kod Jurjevih Stijena, nedaleko Otočca, dne 16. listopada. Petar Zrinjski sjajno je pobijedio Turke. Do 2000 njih, medju njima mnogo odličnika, ostade na bojnom polju, zarobljeno je 80 odličnih Turaka, medju njima sam Ali-paša Čengić, a zaplijenjeno je 800 konja i 15 zastava.[1] Jedna od tih, zapala je, kako vidimo i vukovinsku crkvu; valjada se je koji junak zagovorio Majci božjoj. Šteta, što je te dragocjene zastave tijekom vremena nestalo.

Uza to imala je crkva mnogo zavjetnih darova, što su ih poklonili oni, koji su se zagovorom Majke božje izliječili od koje bolesti. Tako se je tu nalazila srebrna slezena, srebrna glava, više nogu, ruku i grudi. Bio je tu srebrni križ, po stijenama bilo je 20 zavjetnih slika, a tako zvanih Janjeta božjih, što su ih izradile opatice, bila su 104 komada. Kako nijesu ljudi niti u turskom ropstvu zaboravili vukovinske Majke božje, već se živo njoj preporučivali, pa se i mnogi spasli iz sužanjstva, svjedočilo je 11 željeznih okova, donesenih iz turskog ropstva. Drugih jedanaest komada tih okova upotrebio je i prekovao majstor prigodom gradnje crkve (tempore aedificii ecclesiae pro ligatura et necessitate ejusdem).

Crkva bila je imućna, a obogatila se poimence raznim proštenjima, koja su bila brojno pohadjana. Premda su bila na novo nabavljena zvona potpuno isplaćena, ipak je arcidjakon Ljudevit Vukoslavić našao kod crkvenih starješina 200 ren. for. gotovine, a 313 for. imala je crkva na dugu. Imala je dvije klijeti sa sedam bačava i dvije velike škrinje za žito. Arcidjakon našao je tuj 40 kabala vina, 60 kvarta žita i 3 vagana pšenice. Vidi se po tom, da je ta crkva mnogo bolje stajala, nego druge crkve u Turopolju i biskupiji, a to je imala zahvaliti velikim proštenjima. Na ta proštenja dolazio je narod iz bliza i iz daleka. Naravno, da se prigodom proštenja sakupilo ovdje mnogo svećenika i redovnika, da služe mise i ispovijedaju proštenjare. Došlo je i više učitelja, jamačno, da pjevaju

[1] Gl. dr. Ferdo Šišić: »Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine« u zborniku: »Posljednji Zrinski i Frankopani« str. 23.

kod misa. Crkva je onda sve te na svoj trošak pogostila. Arcidjakon Vukoslavić naročito je upozorio crkvene starješine, da kod tih zgoda prekomjerno ne troše. Zapovjedio im je, da svaki put tačno ubilježe, koliko je bilo svećenika i redovnika, a koliko učitelja, da može onda arcidjakon pregledavajući račune prema broju osoba razabrati, da li su troškovi prigodom proštenja primjereni.

U viziti kanoničkoj od 7. veljače 1677. čitamo, da je crkva podignuta u čast Uzašašću bl. Dj. Marije, a ne Pohodu bl. Dj. Marije, kako je bilo prije. Tu nam se i potanje opisuju četiri žrtvenika, koja su bila u crkvi, a kaže se, da su bila sva četiri posvećena. Na velikom bio je u prvom predjelu izmedju kipova sv. Petra i Pavla te sv. Stjepana i Ladislava čudotvorni kip Majke božje. U gornjem predjelu bilo je sv. Trojstvo, a do njega kipovi sv. Katarine, Barbare, Ursule i Apolonije. Na strani epistole bio je žrtvenik sv. Mihaela arkangjela. Na njem bila je u sredini slika sv. Mihaela, a medju stupovima kipovi sv. Tome i Jakova apostola. U atici tog žrtvenika bila je u sredini slika sv. Antuna Paduanskoga, a do nje kipovi sv. Katarine i Barbare te sv. Mihaela i Rafaela. Na strani evangjelja bio je žrtvenik sv. triju Kralja s njihovom slikom, do koje su stajali sv. Ivan Krst. i sv. Ivan Evangj. U drugom predjelu bila je u sredini slika sv. Stjepana, prvoga mučenika, a medju stupovima kipovi sv. Andrije, sv. Josipa i dvaju angjela. Na sjevernoj strani crkve bio je opet žrtvenik bl. Dj. Marije s njezinom slikom i kipovima sv. Andrije i sv. Pavla. I gore bila je na tom žrtveniku još jedna slika bl. Djevice. Crkva imala je dvoja vrata, a drveni kor bio je bojadisan. Groblje bilo je sad već zidom ogradjeno i imalo je dvoja vrata.

Te se godine spominje na groblju prvi put drvena kapela sv. Trojstva ili kako se na drugom mjestu kaže: kapela sv. Duha. U toj kapeli bio je drveni žrtvenik sa slikom sv. Trojstva i kipovima četvorice crkvenih naučitelja. Tu se služilo prigodom proštenja, kad je bila velika navala naroda, pa nijesu mogli svi u crkvu. U jutro bila je obična misa u crkvenom predvorju, a kasnije u kapeli sv. Trojstva. Pred kapelom bilo je veliko predvorje sa slikanim stropom, u kojem je bilo dosta mjesta za narod, kad se čitala sv. misa. Toj kapelici napravili su g. 1712. novi krov. Ona se spominje još g. 1758.

Iz vizite od god. 1678. razabiramo, da se u vukovinskoj crkvi služilo svake mlade nedjelje, svakoga blagdana bl. Dj. Marije, na posvetilo, na Miholje i na dan sv. triju Kralja. Na te dane morali su crkveni starješine prirediti župniku i ostalim svećenicima objed. Onda nijesu bila skupa vremena, kad arcidjakon ističe, da mogu

crkveni starješine za taj objed potrošiti 40 dinara, a uz to dati svakoj osobi kod stola pintu vina i jedan kruh — ništa više.

God. 1679. poklonila je crkvi žena banskog namjesnika grofa Nikole Erdödy-a bijelu svilenu kazulu, a god. 1689. neki Ivan Fabijanković srebrni, pozlaćeni kalež. Neka Jelena Patačić supruga podžupana Ručića ostavila je crkvi 100 forinata, kao zakladu za vječno svjetlo. Medju crkvenim dužnicima spominju se godine 1688. nasljednici slikara iz Zagreba (haeredes Pictoris Zagrabiae), koji su dugovali 2 ren. for. Taj je slikar za cijelo u svoje vrijeme radio kod vukovinske crkve, jer je bio, kako saznajemo iz vizite od god. 1692., crkveni svod slikan. God. 1692. spominje se nov kip bl. Dj. Marije, koji su nosili prigodom procesija i proštenja. Taj je kip bio smješten na oltaru u kapelici sv. Trojstva. Crkva imala je i svoju kuću, u kojoj je stanovao njezin kmet Matej Petras, koji joj je morao na godinu plaćati 1 forint i kad je bila potreba, nositi pisma i obavljati druge poslove. A oni, koji su obradjivali crkvene zemlje, morali su crkvi davati desetinu.

God. 1693. zabranio je arcidjakon zvonjenje kod vukovinske crkve, dok se ne popravi zvonik i skele oko zvonova, jer je bila pogibao, da se ne dogodi kakova nesreća. Uz to je odredio, da mora svaki, koji želi, da bude pokopan u Vukovini, platiti crkvi 6 ug. for,

Dne 20. veljače 1695. došao je u Stare Čiče nekadašnji župnik, a sad arcidjakon i opat bl. Dj. Marije od Bijele Stijene, Šimun Juda Zidić, da obavi kanoničku vizitaciju. Iz njegova zapisnika doznajemo, da je bila crkva u lijepom redu. Kip bl. Djevice Marije prigodom većih svetkovina obukli bi u svileno odijelo modre boje i odijelo od finog platna. Kako bl. Dj. Marija, tako i Isus, imali su na glavi srebrne, pozlaćene krune. Kip je bio ukrašen raznim relikvijama, što su ih opatice napravile, umjetnim. koralima i drugim ukrascima. Nad tim kipom bio je kip ranjenog Isusa (Ecce homo), a gore kip Boga Oca na oblacima. Na žrtveniku sv. triju Kralja bila je sad u mjesto slike sv. Stjepana slika sv. Nikole biskupa. Spominje se, da su se u vrijeme korizme žrtvenici prekrili crnim suknom.

Iz vizite arcidjakona Pavla Tuškana od god. 1704. vidimo. da je bio zvonik iz vana obojadisan. U njem su bila tri zvona, veliko, teško 7 centi, imalo je natpis: CILEAE ME FVDIT . . . . ., drugo je bilo teško 3 centa, imalo je natpis: S. MARIA, MATER DEI, ORA PRO NOBIS, treće, teško 2 i pol centa, posvećeno je bilo u čast sv. Mihaelu. Taj arcidjakon opet ističe, da je crkva posvećena u čast Pohoda bl. Dj. Marije. Nad svetištem bio je nov krov, a tako i nad sakristijom. Tom zgodom postavili su na krov svetišta

pozlaćen kositren kip bl. Dj. Marije. Na pjevalištu bili su naslikani razni sveci, a na propovijedaonici četiri evangjelista. U crkvi bila je i ispovijedaonica te devet klupa. Prvi puta se govori i o jednoj grobnici (kripta). U crkvi, ako je htio biti tko u njoj sahranjen, platio je još u vrijeme župnika Rusana barem 6 for. Pred svetištem bilo je na povišenom mjestu veliko propelo.

Zanimljiv je popis zavjetnih darova, što nam ga je ostavio arcidjakon Tuškan. Ti su darovi visjeli na stijeni ponad vrata sakristijinih. Tu je bila srebrna slezena, jedna veća, a tri manje srebrne glave, srebrna dojka, srebrne oči, srebrno dijete, drvene posrebrene noge, lik svećenika na srebrnoj ploči, srebrno pozlaćeno dijete na grimiznoj ploči, srebrni kip bl. Dj. Marije, pred kojim kleče dvije osobe na zelenoj svilenoj ploči sa srebrnim gorućim srcem u sredini, kip bl. Dj. Marije na drugoj manjoj ploči, pred kojim je netko klečao, dva srebrna janjeta, dva srebrna križa, srebrna pozlaćena noga, srebrno srce, srebrni novac, Janjića božjih (to su bili relikvijari) 120 i 13 komada željeznih okova, donesenih iz turskog sužanjstva. Ako sravnimo te darove s onima, koji su bili u vrijeme arcidjakona Ljudevita Vukoslavića, vidimo, da ih imade sada više, prema tomu možemo zaključiti, da se pobožnost prema vukovinskoj Majci božjoj postepeno razvijala.

Oko crkve bilo je groblje, u kojem su se ukapali žitelji sela Vukovine i Okuja. Ogradu oko groblja na novo su popravili i pokrili. U kapelici s v. D u h a spominje se lijepa propovijedaonica, na kojoj su bila naslikani četiri evangjeliste. Ističe se, da je bilo njezino predvorje čitavo slikano. Valja spomenuti i nove o r g u l j e, (positivum seu organum noviter comparatum), koje su bile nabavljene samom milostinjom, da se ukrasi i poljepša služba božja.

Čini se, da su Vukovinci uvijek mnogo držali do lijepe zvonjave. Ako je crkva i imala već tri prilično lijepa zvona, nabavila je oko god. 1709. u Ljubljani novo veliko zvono, posvećeno u čast bl. Dj. Marije, koje je imalo 12 centi 66 funti. U viziti od godine 1709. spominje se, da je I v a n U z o l i n zapisao crkvi 100 ren. for. God. 1714. zvonik su na novo prekrili i obojadisali.

Dne 6. lipnja 1746. obavljao je kanoničku vizitu u Starim Čičama arcidjakon A d a m A n t u n Č e g e t e k, pa kaže o vukovinskoj crkvi, da je ona čudotvorna (miraculosa, quam fideles etiam a longe venientes visitant, vota et petitiones in ea Deo Virginique intemeratae offerunt). Za svetište kaže, da je maleno. Arcidjakon S t a n k o P e p e l k o opisuje god. 1741. takodjer svetište, pa kaže o njem, da je dugo 2 hvata i 10 stopa, a isto toliko široko (ladja bila je duga 7 hvati bečke mjere). Za o r g u l j e u crkvi navodi se god. 1746.,

da su nedavno nabavljene (recenter emptum). Mjesto pokrajnog oltara Majke božje u sredini crkve spominje se već god. 1746. oltar sv. Franje Serafinskoga, koji je dao na čast svom krsnom patronu podignuti za onda već pokojni Franjo Matačić, zapovjednik »Confinii Zriniensis«. Taj žrtvenik imao je u sredini sliku sv. Franje s ranama, a sa strane bili su kipovi sv. Ivana Nepom. i Franje Ksaverskoga. U gornjem predjelu bila je slika pohoda bl. Dj. Marije. Žrtvenik taj nije bio posvećen, dok su ostala tri žrtvenika posvećena onda, kad i crkva. Posvetilo slavilo se svake godine na nedjelju prije blagdana sv. Margarite mučenice. Pred oltarom sv. Franje bila je grobnica. Na južnoj strani crkve kod zida bilo je drveno predvorje, u kojem je bio žrtvenik sa kipom bl. Dj. Marije. Tu se u ljetu prigodom proštenja služilo. Uz to bila je na drugoj strani kapela sv. Duha, koja je bila tako uredjena, da su se daske kojima se zatvarala, prigodom služenja mise nadigle, da je mogao narod sa svih strana pratiti službu božju.

Arcidjakon Juraj Gaal zabilježio je godine 1758., da bi trebalo popraviti krov kako na crkvi, tako i na zvoniku. Jednu klijet za vino imala je crkva na groblju, dok je žitnica bila u selu Vukovini. Crkva imala je kotao za paljenje rakije, 12 kositrenih zdjela, zatim dvije za juhu, 12 tanjura, i to dva veća, na kojima se nosila jela, 4 bakrene tronoge i 7 srebrnih žlica. Sve su te stvari trebale prigodom proštenja, kad je bilo svećenstvo i učiteljstvo ovdje pogošteno.

Vizita arcidjakona Josipa Mikinovića od god. 1768. dokazuje, da je bila crkva čista i u lijepom redu. Makar je bila dosta prostrana, ipak je arcidjakon držao, da bi ju valjalo proširiti i produljiti radi velikog mnoštva naroda, koji je ovamo dolazio na proštenja (propter ingentem tamen populi concursum occasione solemnitatum). Čini se, da su na to i sami župljani mislili, jer su napravili već ciglanu, u kojoj se imala priredjivati opeka, potrebna za gradnju, a imala se pripraviti i ostala gradja. Arcidjakon ih je upozorio, neka bi o toj prilici povisili i zvonik i napravili novu kupulu, jer je dosadanja već promakala. Crkva imala je onda u gotovom 568 for., a posjedovala je i do 60 rali zemlje Tu su iznajmljivali podanici zagrebačkih klarisa i podanici vlastelina Modića. Kako oni od tih zemalja nijesu plaćali nikakove odredjene zakupnine (sed pro arbitrio tantum), odredio je arcidjakon, da ih treba pozvati u Zagreb. Ondje će duhovna oblast odrediti, koliko će od sada plaćati u ime zakupnine.

Kako sam već gore kod župne crkve napomenuo, počela se župna crkva već u to vrijeme (1768.) napuštati, jer su se župljani kratili da izvedu tako nužne popravke. Duhovna služba i župničke

funkcije malo po malo prenašale se u vukovinsku crkvu. God. 1768. nije župna crkva više imala pokaznice, jer se svetotajstvo izlagalo samo u vukovinskoj crkvi, gdje je bila služba takodjer i na mlade nedjelje. Napokon je do toga došlo, te dne 19. lipnja 1799. u viziti arcidjakona Ignjata Zupančića nalazimo vukovinsku crkvu na prvom mjestu, a nazivlje se već i župnom crkvom. Naprotiv župna crkva sv. Jurja spominje se medju područnim crkvama kao »capella domestica«. Ujedno ovdje saznajemo, da je bila vukovinska crkva 12 hvati duga, a 6 široka. Nad crkvenim svodom bio je tornjić s prozorom. Na crkvi su bila troja vrata, velika pod tornjem i sa svake strane ladje po jedna pokrajna. Žrtvenik sv. Franciska ne spominje se više, već su bila u crkvi samo tri žrtvenika. Uz kip bl. Dj. Marije na velikom žrtveniku bila su dva angjela i dva relikvijara, a dva su bila uza svetohranište, gdje su bile i dvije limene ploče, lijepo posrebrene. Sakristija bila je na evangjeoskoj strani svetišta. U njoj bio je nedavno nabavljeni ormar za crkveno odijelo. Medju crkvenim stvarima, koje se tu čuvale, ističem srebrni relikvijar s moćima sv. Ivana Nepomucenskoga i dvije čaše, iz kojih se davalo vino pričesnicima (pro vino praestando communicantibus).

Godine 1805. našao je arcidjakon Ignjat Zupančić crkvu krasno obnovljenu (eximie reformatam). Stari i trošni već pokrajni žrtvenici sv. triju Kralja i sv. Marije Magdalene bili su uklonjeni, a mjesto njih nabavljeni novi: sv. triju Kralja i sv. Duha. Jedan žrtvenik odgovarao je drugomu, a bili su urešeni lijepim slikama. God. 1824. dobio je crkveni zvonik novu kupulu.

Nekada (gl. vizitu arcidjakona Pavla Gojmerca od god. 1762.) služilo se u vukovinskoj crkvi na Bogojavljenje, triju zadnjih dana poklada, na treći dan Uskrsa i Duhova, na Anino, na nedjelju sv. čisla, na Miholje, na Štefanje, na sve mlade nedjelje i blagdane bl. Dj. Marije. Sad, kad je prestala služba božja u nekadanjoj župnoj crkvi sv. Jurja, obavljala se ona redovito ovdje. Glavne svetkovine i proštenja bila su ova: Blagdan pohodjenja bl. Dj. Marije, kad je bilo klečanje, te Velika i Mala Gospa. Stari običaj bio je takodjer, da se je zadnjih triju dana poklada služila sv. misa pred izloženim Svetotajstvom, pa je i na ove dane dolazilo ovamo mnogo naroda. I na Bogojavljenje bilo je ovdje veliko i dobro posjećeno proštenje, no župnik Juraj Rusan tuži se, da u njegovo vrijeme nije više došlo na taj dan mnogo ljudi.

Kad je dne 25., 26. i 27. lipnja 1851. arcidjakon turopoljski Ignacije Ročić vizitirao župu Stare Čiče, pa se uvjerio, da nema nade, te bi još ikada došlo do gradnje župne crkve sv. Jurja, od-

redio je, da se ima za župnu crkvu smatrati vukovinska crkva, koja je već pedeset godina kao takova služila. U njegovo vrijeme nije bilo na strani epistole više žrtvenika sv. Duha, već je bio žrtvenik Uzašašća bl. Djevice Marije. Bit će, da su tijekom vremena promijenili oltarnu sliku. Crkva posjedovala je neke zemlje, koje su razni žitelji na tri godine zakupljivali. Crkva imala je od starine i pravo točenja. Crkvena krčma i klijet bile su iznajmljene na tri godine uz godišnju najamninu od 26 for.

Godine 1863. Nikola Puc, poreznik županije zagrebačke, a prije vlastelin u Podotočju i mali sudac, nabavio je za crkvu, kod koje je bila ukopana njegova majka, novi sat, za koji platio 500 for. Dne 12. lipnja 1865. provalili su tatovi u noći u sakristiju i odnijeli odanle tri patene, srebrni pacifikale i gotovo svu rubeninu. Tatovi morali su biti stranci, jer se nijesu pronašli, premda su ih marljivo tražili. God. 1871. pokrita je crkva hrastovom daskom, a mali tornjić limom. Župnik Nikola Folnegović dao je god. 1877. odstraniti iz crkve stara dva pokrajna žrtvenika i nabavio je na trošak crkvene blagajne dva nova: sv. triju Kralja i sv. Duha. I župnik Franjo Batić mnogo se je trudio, kako da ovu znamenitu crkvu što ljepše ukrasi. God. 1887. nabavio je troškom od 770 for. u Beču kod Schillera za crkvu pet bojadisanih prozora.

U zvoniku bila su do onda tri zvona: veliko (od 12 centi 66 funti) bilo je lijevano poslije godine 1702. u Ljubljani u čast Bl. Dj. Marije; srednje (4 centa) saliveno godine 1686. u čast bl. Djevice Marije, a malo (98 funti), saliveno godine 1663. na čast sv. Antuna. Godine 1891. puklo je srednje zvono, a malo je bilo već izrabljeno, pa je dao župnik Franjo Batić kod zvonoljevca Mate Majera u Zagrebu saliti tri nova zvona. Prvo je zvono bilo posvećeno u čast bl. Dj. Marije (620 funti), drugo u čast sv. Jurju (334 funte), a treće u čast sv. Florijanu (130 funti). Ta su zvona bila izložena i na tadanjoj izložbi u Zagrebu. Zvonoljevac uzeo je u račun stara zvona i to dva zvona vukovinske crkve i dva zvona iz crkve sv. Jurja, koja su bila spremljena u župnikovu podrumu, a težila su ukupno 367 funti. Funtu platio je zvonoljevac po 50 novč. a za nova zvona moralo mu se platiti 90 novč. po funti. Svotu od 289 for. 60 novč., koja se imala platiti za zvonove, platili su župljani, pa im se zato prigodom smrti s manjim zvonovima badava zvoni, dok od velikog zvona moraju platiti crkvenoj blagajnici 2 K.

God. 1892. dao je Batić svotom od 300 for. bojadisati crkvene tornje i nabavio je svijećnjake za veliki žrtvenik.

God. 1893. dao je on tu crkvu slikati, te je u tu svrhu crkvena

blagajna doprinijela 2000 for. Crkvu je slikao Marko Antonini. Batić spominje u svom podnesku na duhovni stol, da je Antonini, videći kupulu i visinu crkve veseo uskliknuo: »Slikanje ove crkve pribavit će mi slavu!«. No te slave nije, niti je ne će biti, jer su slike dosta neukusne i netrajne. God. 1894. nabavljene su dvije ispovijedaonice, te kipovi Srca Isusova i Marijina i dvaju angjelja za veliki žrtvenik. I lijep keramitni pod u crkvi, nabavljen je za župnika Batića u Bedekovčini troškom od 3230 K., koje je platila crkvena blagajnica.

God. 1903. nadošli župnik Adam Podolšak učinio je mnogo, da se ova znamenita i po svojim proštenjima na daleko poznata crkva što ljepše ukrasi. U njegovu plemenitom nastojanju izdašno su ga potpomagali i njegovi župljani, pa je ta crkva sada, koliko je gradjevina crkvena dopustila, dostojno i lijepo urešena. Već godine 1903. popravljena je ograda oko župne crkve i ura na zvoniku troškom od 104 for. Crkveni ukras povećao je mnogo lijepi svjetionik (luster 400 for.), tri zastave (285 for.) i razno crkveno odijelo. Župnik je odmah iza svog dolaska smišljao, da postavi u crkvi dostojan veliki žrtvenik. Ugovorio je s kiparom Ferdinandom Stuflesserom iz Grödena u Tirolskoj i on je za 2000 for. postavio ukusni, bogato pozlaćeni veliki žrtvenik, na kojem je našao dostojno mjesto čudotvorni kip bl. Dj. Marije. Njegovi župljani, boraveći na zaradi u Americi, doprinesli su u tu svrhu 1200 for., a ostalo je platila crkvena blagajnica. Žrtvenik blagoslovio je na samu Cvijetnicu (27. ožujka) 1904. kotarski podarcidjakon i župnik u Novim Čičama Ljudevit Knežić uza svečani govor, a prvu je svetu misu služio na novom žrtveniku domaći župnik Adam Podolšak. Kako su bile i orgulje već trošne i nijesu bile vrijedne popravka, to je župnik kod graditelja orgulja u Mariboru Josipa Brandla naručio za svotu od 1800 for. nove pneumatičke orgulje s trinaest registara.[1] Kod polnoćke

[1] Te orgulje imaju dva manuala po 4 i pol oktave i pedal od 27 tipaka. Vanjština orgulja vrlo je ukusna i solidna, a osobito praktično tipkalo (Spieltisch). Dispozicija orgulja izvrsno je udešena, pa boja i dinamika zvuka potpuno udovoljuje Iz »pianissima« do »fortissima« prelazi se na vrlo jednostavan način i bez najmanjeg prekidanja u preludiranju. Mukle i jasne trublje, kao i one, što oponašaju gusle ili svirale u zgodnom su razmjeru. Raspored registara tih orgulja je ovaj: I. Manual: 1. Principal 8'. 2. Bourdon 8'. 3. Gamba 8'. 4. Frula 8'. 5. Oktava 4'. 6. Frula 4'. 7 Mixtura 3' $2^3/_4$. II. Manual: 1. Gusleni principal 8'. 2. Salicional 8'. 3. Milozvuka poklopljenica 8'. 4. Viola 4'. III. Pedal: 1. Subbas 1-C'. 2. Oktavbass 8'. IV. Spojke: 1. Manualna spojka. 2. I. pedalna spojka. 3. II. pedalna spojka. 4. II. superoktava. 5. II. u I. suboktava. V. Kumulativne spojke: 1. Opći zapirač. 2. Kalkantovo zvonce. 3. Otponac. 4. Mf. 5. F. 6. FF.

god. 1904. oglasile se te orgulje prvi puta, da uzveličaju slavu novorodjenog Spasitelja na veliku radost i utjehu župljana. Već godine 1903. nabavljen je i podignut dne 7. ožujka po o. Stanku Angjeliću iz Zagreba lijepi križni put, a iste godine namješteni su pred slikama pozlaćeni svijećnjaci. I malo zvono, koje se nije skladalo s ostalim zvonovima, iste je godine preliveno u Zagrebu. Uz lijepi veliki žrtvenik trebalo je, da se i pokrajni žrtvenici izrade u istom slogu, pa su kod već napomenutog kipara Stuflessera nabavljena god. 1907. za svotu od 2000 for. dva pokrajna žrtvenika sv. Duha i sv. Triju kralja te nova propovijedaonica, koja je stajala 550 for. Župljani su u tu svrhu darovali 400 for., a ostalo je platila crkvena blagajnica. Žrtvenike i propovijedaonicu blagoslovio je kotarski podarcidjakon Ljudevit Knežić i otpjevao na žrtveniku sv. Duha svečanu misu, a u isto vrijeme služio je na žrtveniku sv. Triju kralja tihu misu bivši kapelan u Starim Čičama, a sada župnik u Odri Antun Švarić.

Ovako lijepo, svim potrebnim uredjenoj župnoj crkvi, postavio je vrijedni župnik Adam Podolšak krunu nabavom novih zvonova god. 1909. Oba zvona što ih je pok. župnik Franjo Batić god. 1891. u Zagrebu kod Majera naručio, bila su od slabe trajnosti te su god. 1908. pukla. I staro veliko zvono, koje je bilo na glasu kao najveće zvono u Turopolju, (vagalo je 695 kg.) bilo je već tako izrabljeno, da se je bilo bojati, da će doskora puknuti. Zato se župnik odlučio, da dade i njega preliti, kako bi mogao nabaviti nova zvona, koja bi u potpunom suglasju odzvanjala s lijepe vukovinske crkve. Zvonoljevac Ernesto Szabo u štajerskom Gracu salio je po narudžbi župnikovoj nova zvona u ovom razmjerju:

Veliko (925 kg.) s glasom *f* sa slikom bl. Dj. Marije i natpisom:

O BEATA PATRONA NOSTRA
SEMPER VIRGO MARIA
CVSTODI NOS ET ORA PRO NOBIS.

Drugo (570 kg.) s glasom *a* i slikom sv. Vida.

Treće (267 kg.) s glasom *c* i slikom sv. Fabijana.

Četvrto (137 kg.) s glasom *es* i slikom sv. Ivana.

Stara zvona uzeo je majstor u račun sa 2430 K., a preostatak od 4230 K. doprinesli su župljani s 15% nametom. Nova zvona postavljena su u zvonik dne 28. lipnja 1909. te se dojdućeg dana na blagdan sv. apostola Petra i Pavla pod ranom misom uz pjesmu: »Tebe Boga hvalimo« i pucnjavu mužara prvi put javila sakupljenomu pobožnomu narodu.

Kapela sv. Fabijana i Sebastijana u Kućama.

Selo Kuće spominje se već u ispravi od god. 1466.[1] Bilo je to brojno i imućno selo, koje se je god. 1668. dijelilo na gornje i donje Kuće. U gornjim Kućama bile su porodice: Držanić, Fabiančić aliter Majdak, Majdešić, Čunčić, Lučić, Videković, Berković, Paleon, Horvačić, a u donjim: Pukanić, Puceković, Čunčić, Malčić, Horvačić, Gjuvanić, Vihlaj i Novak.

Osim kapele sv. Barbare u Velikoj Mlaki od svih drvenih crkvi, koje nam se sačuvale u Turopolju do najnovijeg vremena, najviše je zanimljiva kapela sv. Fabijana i Sebastijana, koja je bila sagradjena na početku sela Kuća u sjeni starih lipa.[2] Nema dvojbe, da je bila to zavjetna kapela, sagradjena u vrijeme kuge, jer je sv. Sebastijan zagovornik protiv kuge. Kako se je u pregjašnjim stoljećima taj nemio i grozan gost često navraćao u našu domovinu, tako imamo kod nas mnogo crkvi i kapela, podignutih u čast sv. Fabijanu i Sebastijanu, sv. Roku i sv Kuzmi i Damijanu. Tako ima u zagrebačkoj nadbiskupiji 11 kapela, podignutih u čast sv. Fabijanu i Sebastijanu, 6 župnih crkvi i 31 kapela, sagradjenih u čast sv. Roku te 3 župne crkve i 1 kapela, nazvanih po sv. Kuzmi i Damjanu.

U viziti kanoničkoj arcidjakona Ljudevita Vukoslavića spominje se prvi puta kapela u Kućama. O njoj se kaže, da je nova i dobro pokrivena. Kako je bilo na slici u velikom žrtveniku natpis: »S. FABIANE ET SEBASTIANE OR. 1648.«, držim, da nije to bila prvobitna kapela, već su oko god. 1668. staru nekadašnju kapelu ili porušili te novu sagradili, ili ju opet temeljito obnovili. Kapela bila je drvena, dobro ogradjena, a imala je i mali zvonik, u kojem je visjelo zvono, teško 5 funti. Kapela posjedovala je nešto vina i žita i imala je sve stvari, potrebne za služenje sv. mise. God. 1678. doznajemo, da je kapela imala ravan strop (tabulat), načinjen na seljačku, žrtvenik, na kojem je bila slika crkvenih zaštitnika i drveno predvorje. Služilo se u kapeli na dan sv. Fabijana i Sebastijana i na Preobraženje Gospodinovo. God. 1691. dobila je kapela novo zvono, teško kojih 60 funti. To zvono i danas je u zvoniku te ima natpis: ANNO 1691. ✠ GLORIA IN EXCELSIS DEO, a ukrašeno je slikama sv. Trojstva i sv. Ivana Krst. God. 1695. navodi se u kapeli i pokrajni žrtvenik sv. Antuna Pad., na kojem je bila uljnata slika

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« sv. I. str. 455.

[2] Sravni moj opis: »Kapela svetog Fabijana i Sebastijana u Kućama« u »Prosvjeti« od god. 1909. str. 641.

tog sveca. Ta slika još i danas visi na stijeni u ladji. Pored napomenutih dana služilo se sad i na dan sv. Antuna Pad. i na nedjelju poslije sv. Filipa i Jakova. God. 1696. slikali su svod kapelice. Veliki žrtvenik, koji se i do danas sačuvao, nabavili su god. 1697. Taj žrtvenik u vrijeme vizite (1. svibnja) još nije bio dovršen i obojadisan.

Arcidjakon Pavao Tuškan kaže u svojoj viziti od g. 1704., da je kapela dosta prostrana i u novije vrijeme znamenito obnovljena. Spominje i propovijedaonicu, ukrašenu slikama triju evangjelista, koja se još i danas nalazi u kapeli. God. 1714. navodi, da je kapela urešena raznim slikama, a tako je bilo ukrašeno i predvorje

Stara kapela sv. Fabijana i Sebastijana u Kućama.

U tom predvorju napominje se god. 1746. i drugi žrtvenik sv. Jakova starijega, no na njem se nije služila misa. Godine 1750. ističe se, da ima kapela slab krov. Valjada su žitelji već na to mislili, da ga poprave, jer je kapela imala kod Tome Lučića-Fundjeka 100, kod Jakova Barberića 30, a kod Matije Lučića Jakičinca 46 dasaka. Ali krov ipak još i god. 1758. nije bio popravljen. Godine 1762. spominje se u predvorju (gdje je bio prije žrtvenik sv. Jakoba) žrtvenik Preobraženja Gospodinova. God. 1799. bila je kapela u lijepom redu, izuzevši krov, koji su obećali žitelji popraviti. Duga je bila preko 6 hvati, a široka tri hvata. Popodjena je bila opekom. Mjesto žrtvenika Preobraženja Gospodinova govori se te

godine o lijepom (elegans et pulchre depicta) žrtveniku sv. Andrije. Kapela je imala u svetištu maleni prozorčić, a u predvorju bili su mjesto prozora zaklopci (valvae), koji su se prigodom proštenja spustili, da je mogao narod, koji nije imao mjesta u crkvi, prisustvovati službi božjoj. Veće zvono, nabavili su vjernici god. 1799. urešeno je slikama Isusa i Marije te ima natpis: ZAGRABIAE ✠

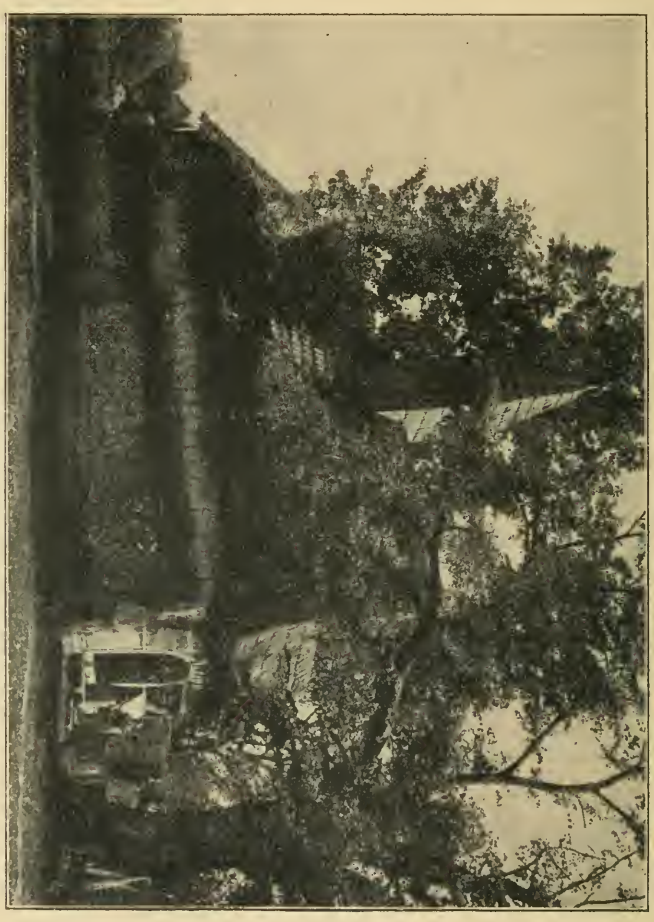

Stara kapela sv. Fabijana i Sebastijana u Kućama.

1799. ✠ God. 1909. kupili su žitelji od vukovinske crkve treće zvono, što su ga salili Lebiš i Blazina u Zagrebu god. 1904.

Veliki žrtvenik, kojega sliku donosimo, dosta je lijepa i stara radnja (iz god. 1697.), a glavni mu je ures slika sv. Fabijana i Sebastijana iz god. 1648., utisnuta na venecijanski način na kožu. Takovih se slika kod nas malo sačuvalo. Sv. Fabijan stoji u potpunom papinskom odijelu, do njega je sv. Sebastijan, a nad njima sv. Duh

i angjeo, koji drži palmu i vijenac, znakove mučeništva. Pokraj stupova, iskićenih angjeoskim glavicama, stoje dvije svetice. Vrlo su otmeni i uspjeli ornamenti s obje strane oltara, odavaju vješta rezbara. U atici žrtvenika u sredini je kip Majke božje, a sa strane su kipovi dvaju svetaca (jedan od njih je sv. Ivan Krst.), a do njih opet kipovi dviju svetica u manjem omjeru. Žrtvenik je prilično visok, pa

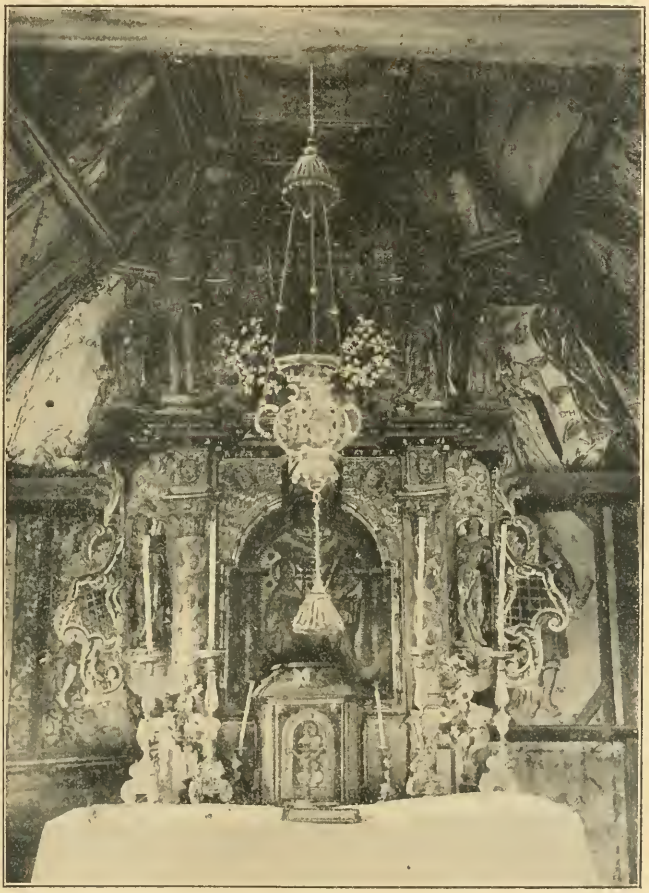

Unutarnjost stare kapele sv. Fabijana i Sebastijana u Kućama.

kako je po svoj prilici stariji od sadanje kapele, to su prema njemu udesili strop svetišta, koji nije ravan, već se diže koso, pa onda svršava velikim četverokutom. Na strani epistole stari je žrtvenik sv Antuna Pad., a na strani evangjelja žrtvenik sv. Andrije.

Ne vjerujem, da je kapela, koja je do god. 1910. postojala, ona iz god. 1668., već su ju sagradili negdje u XVIII. stoljeću ili

barem posvema obnovili. Možda je to bilo oko god. 1704., kad se u kanoničkoj viziti spominje, da je znamenito obnovljena (notabiliter renovata). To je dokazivao i svod svetišta, kako sam već napomenuo, a i slike, na daskama, kojima su bile obijene stijene u kapelici. Od tih slika navodim slike: Isus na Maslinskoj gori, Ranjeni Isus, trnova kruna, Isus pada pod križem, Isus na križu, uskrsnuće Isusovo, krunisanje bl. Dj. Marije, žalosna Majka Božja, sv. Josip, sv. Petar, sv. Pavao, sv. Antun, sv. Katarina (za pravo sv. Apolonija), smrt s kosom.

Nekoje izmedju tih slika bile su raspolovljene, pol na jednoj, pol na drugoj strani; nekoje bile su pribijene vodoravno, kako je već slika bolje pristajala na stijenu. Slike su bile bez dvojbe u prvašnjoj kapeli, a kad su kapelu pregradjivali, skinuli su te slike na daskama, pa ih onda opet pribili u novu, prenapravljenu kapelu. Kod toga se nije gledalo, da bude od dasaka slika opet sgodno složena, već su ih tesari pribijali po svom ukusu i kako im je daska na stijenu bolje pristajala.

U kapeli visjele su i druge stare slike, slikane na platnu. Tako je bila na stijeni kod propovijedaonice stara neukusna slika s natpisom: S. ROSALIA ET SS. FABIANE SEBASTIANE O. P. Rozalija leži i ljubi propelo. Tu je bila stara slika sv. Nikole, sv. Ane u u okviru s angjeoskim glavicama i napomenute već oltarne slike Preobraženja Gospodinova i sv. Antuna. Valja istaći i stare dosta uspjele kipove, što su bili nad ulazom kapele. S jedne je strane bila Bogorodica s Isusom, s druge sv. Stjepan, a u sredini je sv. Ana, koja je držala Isusa u naručaju, a bl. Dj. Mariju vodila za ruku. Taj način prikazivanja sv. Obitelji medju Nijemcima je više poznat, a zovu ga: Mutter Anna selbdritt. Kapela ima malen, prilično zgodan srebrni gotski kalež i drugi s natpisom: SANCTA MARIA i IHS. U malenoj sakristiji bila su i dva stara misala; prvi, štampan god. 1642. u Gracu, a drugi god. 1736. u Mlecima.

Kapela bila je duga m. 12·60. široka m. 6·38. Na slici se dobro raspoznaje kapela od predvorja (atrium, kapić), koje je bilo veće te imalo na onom mjestu, gdje je spojeno s kapelom, zvonik. Bilo je obično kod starih kapela, da je bilo predvorje, koje je služilo osobito kod raznih proštenja, veće od same kapele. Kako je bila ta kapela već dosta trošna, to je sadanji župnik Adam Podolšak u dogovoru sa žiteljima sela Kuće odlučio podignuti novu lijepu kapelu. Ta se kapela doista već i gradi po nacrtu graditelja Hektora pl. Eckhela. Ukupni troškovi za gradju nove kapele proračunani su na 16.000 K. Kapela bit će sagradjena u ukusnom romanskom slogu

(m. 21·75 duga, m. 13·35 široka, u pročelju, gdje je toranj m. 15·30), te će biti pravi ures sela Kuća.

Kapela sv. Barbare u Lazima ili starom Mraclinu.

Kapela sv. Barbare u Lazima ili starom Mraclinu sagradjena je oko god. 1688., jer se u viziti kanoničkoj te godine spominje, da je na novo podignuta (noviter erecta). Arcidjakon Simon Juda Zidić opisao nam je potanje tu kapelu god. 1695. Ona je bila vrlo malena, sagradjena od hrastovih greda. Predvorja za onda još nije imala. Krov bio joj je čvrst, napravljen od hrastovih dasaka. Pred kapelom bilo je odugačko hrastovo drvo, na kojem je visjelo malo zvonce, jer kapelica nije imala tornja. U crkvi bio je jedan jedini žrtvenik, podignut u čast sv. Barbare. Na njem je bila slika svetice na platnu. Strop kapelice bio je slikan. Sakristije nije bilo, već se ono malo crkvenih stvari, što ih je kapelica imala, čuvalo u jednoj škrinji kod njezinog starješine. U gotovom posjedovala je kapela nešto preko 25 ren. for., drugo je bilo na dugu, nešto vina, žita i soli.

Oko kapelice bilo je groblje, dobro ogradjeno hrastovim daskama. Arcidjakon Pavao Tuškan zabilježio nam je u viziti kanoničkoj od god. 1709., da su se na tom groblju ukapali oni, koji su umrli od kuge. Bit će to, sva je prilika, kuga, koja je god. 1691. pomorila u Karlovcu i okolici, u Plaškom, Vrhovini, Sisku, Zrinju i Kostajnici silu naroda.[1] Harala je još i god. 1692. u Jaski i Pušći.[2]

Teško da je bilo od te bolesti poštedjeno Turopolje, makar se to izrijekom ne ističe.

God. 1709. prigradili su kapelici drveno predvorje jer je bila ona doista premalena, kad se na Barbarinje i na IV. nedjelju poslije Uskrsa ovdje služilo. U to predvorje smjestili su žrtvenik, za koji su žitelji dali 25 ren. for., no u vrijeme vizite još nije bio posvema dogotovljen. Za taj žrtvenik kaže se god. 1750., da je bio podignut na čast bl. Dj. Marije, a god. 1762., da je bio podignut na čast sv. Jakovu. Kapelica dobila je s vremenom i mali zvonik. Godine 1750. spominje se, da se je na groblju malo tko sahranjivao. Selo Laze bilo je maleno (god. 1768. imalo je samo šest kuća), a uz to bila je u obližnjem Mraclinu kapela sv. Vida. Ta kapelica nije bila prema tomu baš potrebna, a ono šest kuća teško bi ju i uzdržavalo u dobrom redu. Arcidjakon Josip Mikinović, koji je god. 1768.

[1] Gl. Radoslav Lopašić: »Karlovac« str. 38.

[2] Gl. Publ. 6. br. 394., 396., 407., 408., 411. 414. u nadbiskup. arkivu.

našao, da bi kapela trebala popravka, osobito na krovu, uvažio je svakako sve te okolnosti i rekao je, da bi bilo najbolje, da se ta kapela napusti. To se doista i učinilo, jer se ona u kasnijim vizitima više ne spominje.

Kapela sv. Vida u Mraclinu.

Za selo Mraclin doznajemo već god. 1346. iz isprave, u kojoj se spominju »nobiles de Mraczlin«.[1] Kad je sagradjena prva kapela u Mraclinu, ne znamo. No već u viziti arcidjakona Ljudevita Vukoslavića od god. 1668. spominje se u Mraclinu drvena kapela, podignuta u čast Spasitelja (Capella Filii Dei). Mraclin je bio već onda veliko selo, župnik je dobivao lukno od 37 kuća. Kako se o kapeli ne govori u viziti od god. 1642., a u viziti od god. 1668. ističe se, da ima dobar krov, bit će, da je kapela nedavno prije te godine podignuta. U kapeli bio je žrtvenik providjen svim potrebnim. Kapela je imala i zvonik, u kojem je visjelo zvono, teško 40 funti. Kapela je bila dobro ogradjena. Prijašnji kapelski starješina Mijo Barberić nije mogao položiti računa, ali žitelji su tvrdili, da je kod njega 26 ren. for. i 40 denara kapeličina novca. Tadanji starješine Nikola Juranić i Ivan Kos nijesu imali od imutka kapeličina više do 4 kvarte žita i 4 denara. Kasnije se nazivlje kapela »Sapientiae divinae seu S. Sophiae,[2] a tekar god. 1695. dolazi prvi put pod naslovom sv. Vida.

Arcidjakon Simon Juda Zidić opisuje god. 1695. tu kapelu i kaže, da je u dobrom redu i dobro pokrivena. Kapela bila je dosta prostrana i imala je strop, napravljen na seljački način. Zvonik bio je na sredini crkve, a sakristije nije bilo. Oko kapele je bilo groblje dobro ogradjeno. U svetištu bio je žrtvenik sv. Vida, na kojem je bila svečeva slika na platnu. Još je bio u kapeli pokrajni žrtvenik sv. triju Kralja s njihovom slikom. U kapeli je bilo sve potrebno za služenje sv. mise, a imala je i nešto imutka. Služilo se tu na drugi dan Uskrsa i Duhova, na Herodešovo i na blagdan sv. Vida mučenika.

God. 1712. kapelu su lijepo popravili, pa je bila god. 1720. lijepo uredjena i čista. God. 1726. nije joj mogao arcidjakon drugo prigovoriti, nego da su ju izvana valjada na seljačku raznim ukrasima nakazili (praeter exteriorem mascheradam, factam inutilem in

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv. I. str. 60.

[2] Gl. ib. sv. IV. str. 364.

Capella). God. 1746. dozuajemo, da je bila kapela iznutra obijena daskama, koje su bile ukrašene raznim slikama. Te su slike bile, kako ističe arcidjakon, dosta nakazne i nijesu bile spodobne da pobudjuju na pobožnost. Tako je bilo daskama obijeno i slikano i predvorje. Sad je bio u kapeli samo žrtvenik sv. Trojstva. Groblje bilo je dobro ogradjeno, no u njem se nije nitko ukapao osim siromaka s dopuštenjem župnikovim, ili ako je bila povodnja, pa se nije moglo sa sprovodom do župnoga groblja.

Kapela prije nije bila popodjena, no poslije god. 1750. napravili su u njoj pod od opeke. God. 1768. bili su temelji kapele slabi i zvonik trošan. I u popisu zgrada općine turopoljske od god. 1796. iznosi se, da bi valjalo krov nad svetištem popraviti.

Držim, da su poslije god. 1768. sagradili novu kapelicu, jer su pregjašnju radi slabih temelja morali porušiti. Kako nas upućuje vizita arcidjakona Ignjata Zupančića od god. 1799., bila je ta kapelica nešto preko 6 hvati duga i oko tri hvata široka. Popodjena je bila opekom, a strop je bio slikan priprosto. U njoj su bila sada tri žrtvenika: veliki: sv. Vida i pokrajni: sv. Katarine na strani evangjelja i sv. obitelji na strani epistole. U drvenom zvoniku na sredini kapele bila su dva zvona, veće teško 70 funti i manje teško 17 funti. U viziti od god. 1851. kaže se, da su zvona (veće teško 60 funti, manje teško 40 funti) nabavili na svoj trošak »oppidani Mraclinenses«. Te se godine ne spominje više žrtvenik sv. Katarine, već žrtvenik sv. Trojstva, koje kruni bl. Dj. Mariju. Kapela bila je iznutra i izvana u dobrom redu, a imala je i sakristiju hvat dugu, a pol hvata široku. Kapela imala je nekoliko glavnica, koje su bile rasposudjene medju žiteljima (468 for.) Za njezino uzdržavanje kaže se u viziti od god. 1851. doslovce: »Haec Capella ex interusuriis et Eleemosyna sustentatur, quod si tamen haec media non sufficerent, populus filialis suis expensis concurrere tenetur«. Svećenik, kad je ovdje služio, dobivao je za tihu misu 40 novč., a za pjevanu 1 for. 15 novč. Prigodom proštenja, kad se ovdje sakupilo mnogo naroda iz okolice, platili bi tu svotu starješine iz unišle milostinje.

U vrijeme župnikovanja Franje Batića bila je kapela sv. Vida već vrlo trošna. Istruhnuli su naime podsjeci kapele, koji su mjesto na podzidu, ležali na zemlji. Istruhnule su i donje mosnice, pa se lijeva strana kapele nagnula. Moralo bi se izmijeniti i krovno pokrivalo. Kako bi razni popravci mnogo stajali, a ipak ne bi bili trajni, to je vrijedni župnik Batić potaknuo pitanje, da bi se sazidala nova kapela, tim više, što je bila dosadanja za sela Mraclin i Laze

i onako premalena. Na raspravi, obdržavanoj kod kr. kot. oblasti u Velikoj Gorici dne 2. ožujka 1891., zaključeno je napokon, da se ima zidati nova kapela, koja ne bi smjela imati ispod 15 m. duljine i širine, koja toj duljini odgovara. Nacrte i troškovnik imao je izraditi kr. inžinir Kosta Tomac, što je on i učinio. Dne 31. srpnja 1893. odredjena je kod kr. kotarske oblasti u Velikoj Gorici rasprava za ispitanje tih nacrta i za namaknuće gradjevne glavnice, kojoj su osim zvaničnih osoba prisustvovali u ime žiteljstva sela Mraclin i Lazi općinski odbornici Stjepan pl. Galeković i Franjo pl. Crnić, pa crkv. starješine Stjepan pl. Kos (br. 34.) i Stjepan pl. Kos (br. 36.). Nacrt inžinira Tomca prihvaćen je, a za namaknuće potrebite gradjevne glavnice od 10.000 for. uzeto je iz crkvene imovine 3000 for., 400 for. obećao je kao dar Stjepan pl. Galeković, a ostalo je doprinesla tamošnja imovna općina. S gradnjom otpočelo se god. 1894. i kapela je bila još te godine pod krovom. Mjesto nekadanje drvene ima sad selo Mraclin u svojoj sredini krasnu zidanu kapelu, koja stoji na vrlo prikladnom mjestu. Slog kapelice nije jedinstven, on sjeća, da tako izrazim, ponešto na gotski slog. Za svoje nutarnje uredjenje (ispovijedaonice, luster, svijećnjaci) doprinijela je kapela 380 for., dok su ostale stvari kao žrtvenike, zvona i propovijedaonicu nabavili župljani. Veliki žrtvenik napravljen je u Zagrebu. Na njem je u sredini slika sv. Vida još iz stare kapelice, a sa strane su kipovi sv. Blaža i sv. Vida. Pokrajne žrtvenike, koji stoje kao u malenim kapelicama, napravio je od hrastova drva domaći stolar Štrukelj iz Velike Gorice. Na evangjeoskoj strani žrtvenik je sv. Ane, a na strani epistole žrtvenik sv. Florijana. Na dosta nespretno sagradjenom pjevalištu su još orgulje iz stare kapele. Nad crkvenim ulazom je natpis:

Patron
Sv. Vit.
zagradjena 1895.

Kapela svetih Apostola u Buševcu.

Selo Buševec (Busewcz, Busewicz) spominje se već god. 1459.[1] Kad su tamošnji žitelji sagradili prvu kapelu, nije nam poznato. Za kapelu, koja se navodi u viziti arcidjakona Ljudevita Vukoslavića od god. 1668., kaže se izrijekom, da je na novo po-

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. opć. Turopolja«, sv. I., str. 392.

dignuta (noviter erecta). Mislim, da je pred tom postajala starija kapela, makar starije vizite, koje su i onako dosta kratke, o njoj ne govore. Zaključujem to po starom srebrnom kaležu ili ciboriju, koji se još do danas sačuvao u kapeli, a na njem stoje riječi: »SVB PARCO (!) ANDREAS (!) SZVETETICH MATHIAS STVBAN F. F. 1635.« Potvrdjuje to i manje zvono, koje je i danas u kapeličinu zvoniku. To zvono ima natpis: »SOLI DEO GLORIA. 1662«, dakle je i to zvono starije od kapele, podignute oko god. 1668.

Arcidjakon Vukoslavić veli za tu kapelu, da je drvena i dobro pokrivena. U njenu zvoniku visjelo je zvono, teško 50 funti. U kapelici bio je jedan žrtvenik, a oko nje bilo je groblje. Kapelica imala je sve, što je bilo potrebno za služenje mise. Osim toga posjedovala je 6 kvarta žita, 9 kabala vina, imala je u gotovom 5 ren. for., a na dugu 13 ren. for. i 40 denara. Crkveni starješine zvali se Matija Katulić i Juraj Detelić, a u selu nalazile se osim njih još i ove obitelji: Bobešić, Lacković, Robić i Rožić.

U viziti od g. 1678. spominje se, da je kapela imala i predvorje, a nad njim bio je zvonik. Služilo se u njoj na blagdan Rastanka sv. apostola i na dan sv. Tome, biskupa kantuarškoga (29. XII.).

Iz vizite od god. 1695. saznajemo, da je bila kapela dosta prostrana, a imala je osim velikog žrtvenika i pokrajni žrtvenik sv. Josipa na strani epistole. Bila je popodjena hrastovim daskama. Kaže se, da se sad ovdje služilo na Rastanak apostolski, na Josipovo, na Duhove i na blagdan sv. Ivana Evangj. Ističe se, da na Januševo župnik nije dužan doći, ako bi bila povodnja, što se u to vrijeme često dogadjalo, ili ako bi taj blagdan pao na mladu nedjelju, kad je župnik morao služiti u Vukovini. Kapela dala je župniku, kad je ovdje služio, objed.

God. 1741. imala je kapela novi strop (tabulatum), koji je bio sav slikan. Predvorje bilo je s kapelom pod jednim krovom, pa se činilo, da je to ladja kapele. Stijene u kapeli i u predvorju bile su obijene daskama i slikane. Uz napomenute dane, služilo se ovdje takodjer na blagdan sv. Elizabete. Čini se, da su sad bili u kapeli takodjer novi žrtvenici. Na velikom nije bilo više slike dvanaest apostola, već je bio u sredini kip sv. Ivana Evangj., a do njega sa svake strane po dva svetačka kipa, a gore medju stupovima bio je maleni kip bl. Dj. Marije. U predvorju na evangjeoskoj strani bio je žrtvenik sv. Jakova apostola s njegovom slikom, a na strani epistole žrtvenik sv. Josipa. U sredini tog žrtvenika bio je medju kipovima sv. Petra i Pavla kip sv. Josipa s Isusom u naručaju, a na vrhu bio je kip bl. Dj. Marije.

Arcidjakon Juraj Gaal kaže za kapelu god 1758., da je vrlo stara (pervetusta), koja će se morati za 4—5 godina na novo sagraditi. God. 1762. zapovjedio je arcidjakon Pavao Gojmerec strogo kapeličinim starješinama Miji Lackoviću i Stjepanu Črnku, da sve dugove utjeraju i nikomu ništa ne uzajmljuju, dokle se god ne popravi kapelica. Na to će paziti i župnik Josip Čeh Babočaj,

Kapelica sv. Ivana Krstitelja u Buševcu.

kojega će u tom pomoći kapelan Mudić. Kako nije bilo uputno, da se kapela samo popravi, to su ju god. 1768. porušili i mjesto stare sagradili novu (capella haec funditus de novo erigi coepta est).

Arcidjakon Ignjat Zupančić izbliže nam je u viziti od god. 1799. ocrtao tu novu kapelu. Sagradjena je bila od hrastovih greda, bila je blizu 7 hvati duga, a $3^1/_2$ široka. Uz kapelu bila je i mala sakristija, koje prvašnja kapela nije imala. Svetište bilo je

slikano, nu vrlo ružno. Žrtvenici bili su još iz predjašnje kapele. I arcidjakon Ignjat Ročić našao je god. 1857. kapelu prilično uredjenu. Za veliki žrtvenik veli, da je kiparski posao na njem dosta pomno izveden (si sculptorius labor consideretur satis diligenter olim facta est), a za slike na stropu i stijenama, da ih je naslikala priprosta ruka. Arcidjakona Ročića smetao je naslov kapele: Rastanka apostola, premda nije bilo o tom spomena na velikom žrtveniku. On je držao, da je bio zaštitnik kapele od starine sv. Ivan Krst., a naslov: kapela Rastanka apostola, da je tekar od nekog vremena. Zato je odredio, da se ima uvesti po njegovu stari naslov, naime kapela sv. Ivana Krst., pa se danas doista kapela tako zove. Kako mu je bio povjesni razvitak buševačke kapele nepoznat, dakako nije znao, da je upravo naslov »Rastanka apostolskoga« pravilan i prvobitni. No, kad bi i taj morao ustupiti mjesto drugom naslovu, onda bi se kapela sv. Ivana Evangj., jer je u XVIII. stoljeću bila na žrtveniku, kako sam gore naveo, slika sv. Ivana Evangj., što posvjedočuje i to, da je bila na Januševo ovdje misa. Kako je došla slika sv. Ivana Krst. na žrtvenik, ne znam, ali sad kapela dakako mora, da se po njoj zove.

U novije doba žudjela je i ta kapela za popravkom, jer su joj bili temelji truhli. Vrijedni župnik Adam Podolšak dugo je želio, da i tu kapelicu obnovi. God. 1907. sklopio je ugovor s pothvatnikom Josipom pl. Kovačevićem, koji je kapelu podignuo, podzidao, pokrio crijepom i opskrbio žlijebnjacima. Zvonik je pokrio limom i usadio mu pozlaćeni križ, novu jabuku i postavio munjovod. I nutrinja kapele temeljito je preuredjena. Kapela, na novo potaracana, dobila je nove prozore, lijepa hrastova vrata i novi strop u ladji. Da su se mogli izvesti svi ti popravci, uzeto je iz kapeličine imovine 2400 K., plem. općina Buševec darovala je 800 K., a plem. općina Turopolje doznačila je potrebito hrastovo drvo za podlaganje stijena i za novi krov. No i žitelji iz Buševca, koji borave na zaradi u Americi, nijesu zaboravili svoje kapele, te da se i njezina nutrinja poljepša, sakupili su medju sobom lijepu svotu od 800 K. Tom svotom obnovljena i pozlaćena su ova tri žrtvnnika, nabavljeni su u Tirolu kod Fr. Stuflessera kipovi sv. Josipa i Roka za pokrajne žrtvenike i kupljeno je novo misno ruho. Na veliku radost žitelja bila je kapela do jeseni 1907. posvema obnovljena, pa je župnik Adam Podolšak na dan 22. rujna 1907. pred mnogobrojnim narodom otpjevao u njoj svečanu poldanju misu i poslije podne večernjicu.

Sad je kapelica vrlo prijazna. Uz veliki žrtvenik sv. Ivana Krst. nalaze se u njoj još pokrajni žrtvenici sv. Roka (na strani

evangjelja) i sv. Josipa (na strani epistole). Na velikom žrtveniku u sredini je kip zaštitnika kapele, a sa strane su kipovi sv. Ivana Evangj. i još jednog sveca te sv. Nikole i Zakarije. Iza žrtvenika je na stijeni slika na platnu, koja predstavlja sv. Jurja, a pod njom je natpis: GEORGIVS KATOLICH ET GEORGIVS CERNKO F. F. Tu je takodjer slika sv. Josipa, koja je bila nekad na pokrajnom žrtveniku. Stara oltarna slika, koja je nekad sigurno bila na glavnom žrtveniku, visi u ladji. Na njoj je prikazano dvanaest apostola, nad njima u oblacima je bl. Dj. Marija, a dolje je natpis; GREGORIUS ROBICH F. F. Isto tako je tu i druga slika na platnu, koja predstavlja propetog Spasitelja, a pod njom je natpis: IACOBVS ROBICH F. F. Kako vidimo, Buševčani rado su od zavjeta ili od dobre volje crkvi ovo i ono darivali.

U kapeli ostale su u svetištu još nekoje stare slike, pa je vrijedno hvale, što ih nijesu prigodom obnove uništili. Ako to i nijesu umjetnine, ipak su vrijedne, da se sačuvaju kao spomen na vrijeme, kad su sve crkve u Turopolju bile tako slikane. Na evangjeoskoj strani naslikani su apostoli; u jednom redu ih je osam, ispod njih su dvojica (Ivan i Matej), a dvojica su na drugoj strani. Dva po dva apostola su zajedno, a nad njima je ukrasak. Za žrtvenikom je Isus na križu, a sa strane sv. Martin i sv. Katarina. Na strani epistole vidimo, kako Isusa bičuju i kako se on moli na Maslinskoj gori. Ispod tih slika su slike sv. Luke i Marka, a nad sakristijom je sv. Margareta. Na stijeni kraj sv. Petra je natpis:

Sagradena 1697.
Ponovljena 1907.
Za sudca N. pl. Kosa
i šekutora
I. pl. Kovačević.

Kako znademo, prva je godina pogrješna. Valja da spomenem još veće zvono s natpisom: »IOHAN RISER FVDIT ME ZAGRABIA (!) 1767.« Za kapelu nabavljen je godine 1909. takodjer lijepi pedalharmonij, za koji je dobila tvrtka Jana Tučeka u Kutnoj hori 350 K.

Župnici župe Stare Čiče.

Prije nego ću nabrajati kronološkim redom župnike u Starim Čičama, kazat ću koju o njihovim dohocima u starini.

U kanoničkoj viziti od god. 1622. kaže se, da je tadanji župnik uživao crkvene zemlje, na kojima je bio sagradjen i župni dvor,

te imao vrt, oranice, livade, a uz to i lukno od svojih župljana. God. 1642. bio je župni dvor na novo sagradjen. Župnik Andrija Cvetetić imao je vrt do župnog dvora, oranicu nedaleko crkve od 3 rali, drugu oranicu na Kućkom polju od 7 rali i livadu. Osim toga mu je općina nedavno kupila vinograd na 6 kopača. Lukna dobivao je od župljana 50 kvarta žita, 25 kvarta pšenice i 15 kopuna.

Potanje nam se opisuju župnikovi dohoci u viziti od g. 1668. Župnik je imao jednoga kmeta, koji se je zvao Grgur Palević. Taj mu je morao davati svakog tjedna jednog ručnog težaka i dva s volovima, a pored toga na godinu jednoga kopuna. Imao je i jedno prazno kmetsko selište i dva kmeta na župničkom selištu (sesiji). Ti su mu davali u tjednu dva težaka, jednoga s volovima, ako su ih imali. Od dvaju vinogradića na 12 kopača morao je platiti desetinu u novcu, a gornicu u moštu grofu Nikoli Erdödyu. Župni dvor bio je za župnika dosta prostran, ali je bio premalen za župnikovu družinu. Od župljana dobivao je župnik razna podavanja, nešto u novcu (po grošima), pleća, kopune i žito (po vagan ili po dva vagana od kuće). Tužio se župnik Tomo Bogdan, što mu župljani nijesu htjeli davati pšenice mjesto žita i što su mu bili uskratili ogrjevna drva.

God. 1678. dobivao je župnik ovu štolu: Kad je išao na ispovijed »ad territorium Turopoliensem« 4 denara, kad je išao drugamo 1 denar, od oziva i vjenčanja 12 denara i pečenku ili kopuna, od zadnje pomasti 12 denara, od sprovoda, kako se je pogodio, od uvoda rodilje 1 denar, od križeca 1 groš ili njegovu vrijednost, o Spasovu jedan sir ili njegovu vrijednost, a od krsta kroz godinu 1 groš, a u uskrsno vrijeme 12 denara.

Župni dvor se potanje opisuje u viziti od god. 1695. Sagradjen je bio nedaleko župne crkve od hrastovih greda. U gornjem spratu imao je župnik tri sobe i malu kuhinju, kojom su se sobe grijale. U prizemlju bila je klijet i staja. U dvorištu bila je kuća za družinu, kuhinja, staja, žitnica i kolnica. Vrt, voćnjak i dvorište opsezali su jedan i pol jutra. Jedan vinograd imao je na Bunskom vrhu, drugi u Šiljakovini. Župnik je imao sada četiri kmeta: Lovru Matečića, Andriju Vicijana, Gašpara Rožića Fembera i Matiju Horvatovića Balaška. Od žitelja sela Starih Čiča dobivao je od svake kuće 5 denara, pleće i kopuna. Osim toga dobivao je mjesto objeda, što su mu ga morali ti žitelji davati na Novu godinu i na Spasovo, svaki put po 1 for. Tu forintu morali su žitelji položiti prije drugog zvonjenja. Sva ostala sela — i to od svake kuće — davala su mu po jedan, po jedan i pol ili po dva vagana žita. Da nijesu bili do-

hoci župnički početkom XVIII. vijeka sjajni, svjedoči nam savremeni izvještaj[1], iz kojega saznajemo, da su župnici u Starim i Novim Čičama, jer je ovdje bio močvaran kraj, slabo živjeli te imali jedva pošteno odijelo (parochus misere subsistit, vix vestes bonas habet, exiguum proventum habet).

God. 1734. izdao je tadanji vikarijat neke odredbe o štolarskim pristojbama. Nekoji župnici počeli su naime ubirati od krsta prvog djeteta, koje je poslije Uskrsa doneseno na krštenje, po jednu ugar. forintu, da se time naplati pristojba za nova sv. ulja. Mnogi ljudi, da ne trebaju to platiti, zatajili su novo rodjeno dijete, te ga nijesu htjeli da donesu na krst, pa je tako nastala pogibao, da dijete umre bez krsta. Da se to predusretne, duhovna je oblast strogo zabranila, da župnici ne smiju te forinte ubirati, već samo, kako je prije bilo po tri groša od svakog krštenja od Uskrsa do Duhova, a inače samo jedan groš. Isto tako je duhovna oblast odredila, da se ne smiju ubirati po tri groša za posljednju pomast, već valja taj sakramenat dijeliti badava od ljubavi prema bližnjemu. Župnici su imali narodu protumačiti njegove učinke i opomenuti, da ne oklijevaju taj sakramenat primiti. Ako je tko drage volje što župniku dao, smio je to primiti. Ako je bio po drugi put pozvan k bolesniku, onda je smio za trud tražiti 3 groša. Od uskrsne ispovijedi dobivao je župnik po 1 jedan denar, no taj novac nije smio tražiti od pokornika u vrijeme ispovijedi ili pričesti, jer ne bi to dolikovalo svetosti sakramenata. Od uvoda rodilje dobivao je župnik 1 denar, a od uvoda žene umrle u porodu, ručnik. Za sprovod od kuće dobivao je župnik od stranaca 1 ug. for., a od ostalih, kako su se pogodili. Ako je bio sprovod od kipa iz Starih Čiča, dobivao je 5 groši, a od vrata groblja tri groša. Za križec davala je svaka kuća 1 groš, a o Duhovima od kuće 1 sir ili mjesto toga 4 denara. Za ozivanje i vjenčanje plaćalo se 4 groša, pinta vina i pečenka.

God. 1741. dobivao je župnik od onih kmetova, koji su imali čitavo selište (sesiju), dva vagana žita, a od onih žitelja, koji su bili turopoljski plemići, od svake kuće (quot domus tot vaganos) vagan žita. Plemićke kurije (kurija klarisa, podpukovnika Paraminskija, isusovačkog seminarija sv. Josipa, Jurja Puca i Ivana Puca) morale su davati župniku svaka jedan objed na godinu.

Župnik imao je nekada pravo lova, ribarije i točenja kod svojih kmetova. Drva dobivao je od gospoštije, a na molbu doznačila

[1] Gl. moj članak: »Izvještaji o materijalnom stanju župnika početkom XVIII. vijeka« u »Katol. listu« od god. 1909. str. 108.

mu je više puta i plem. općina turopoljska koje hrastovo drvo, potrebno u gradjevne svrhe. Luknarske dohotke župnikove popisao je točno u viziti od god. 1851. arcidjakon Ignjat Ročić. Lukno se je ubiralo po staroj luknarskoj mjeri, koja je držala $^5/_4$ požunskoga vagana (metretae Posoniensis). Kako u drugim župama, tako su i u Starim Čičama vodili župljani plemići kroz deset godina parbu protiv običajnog podavanja lukna i prikraćivali župnika u njegovim dohocima. Napokon je i u Starim Čičama god. 1907. plem. općina turopoljska nastojanjem sadašnjeg župana dra. Ljudevita pl. Josipovicha otkupila plemićko lukno, pa sad župnik u ime toga dobiva od općine 2400 K na godinu. O tom otkupu sastavljen je ovaj ugovor:

Ugovor,

koji je o otkupu plemićkoga lukna u župi Staro-Čiće (Vukovina) utanačen izmedju župne nadarbine sv. Jurja u St. Čića (Vukovina), zastupane po župniku Adamu Podolšaku i plemenite općine Turopolje, zastupane po županu i zakonitom zastupniku dr. Ljudevitu pl. Josipovichu.

§. 1.

Predmetom otkupa jesu sva luknarska podavanja spojena u župi sv. Jurja u St. Čića (Vukovina) s plemićkim dvornim mjestima, koja su unešena ili će u buduće biti unešena u temeljnu knjigu zem. zajednice plemenite općine Turopolje, bez obzira na to, da li su ova plem. dvorna mjesta podijeljena ili nepodijeljena, da li su nastanjena kućom (dim, domus) ili su nenastanjena, da li im je vlasnikom plemić ili neplemić.

§. 2.

Otkupni relutum iznosi godišnje K 2400, slovi: dvije tisuće četiri stotine kruna, te ga ima beneficiatu župe isplaćivati plemenita općina Turopolje uz propisanu namiru kod svoje blagajne u Velikoj Gorici u dva jednaka obroka prvoga svibnja i prvoga studenoga svake godine.

§. 3.

Istodobno otkupljuje se i t. zv. zvonarsko lukno, koje su do sada podavali obvezanici plemićkoga župničkoga lukna (§. 1.) godišnjim relutumom od K 300 slovi: tri stotine kruna, koji se ima isplaćivati svagdašnjemu zvonaru u vrijeme i načinom navedenim u §. 2. uz namiru vidiranu po župniku.

§. 4.

Isplata cijeloga župničkoga i zvonarskoga paušala za god. 1907. dospjela je 1. prosinca.

§. 5.

Po sebi se razumijeva, da t. zv. štolarinske pristojbe nijesu sadržane u otkupnoj svoti u §. 2.

§. 6.

Ugovor ovaj stupa na snagu, kada ga za plemenitu općinu Turopolje prihvati skupština plemićkih ovlaštenika (§. 8. zakona od 1. svibnja 1895.) uz odobrenje kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, a za župnu nadarbinu sv. Jurja u St Čića (Vukovina) kada ga odobri kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu i nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu.

U vjeru toga slijede potpisi svih interesenata pred svjedoci.

U Vel. Gorici, 28. prosinca 1907 (sedme)

Josipovich v. r. L. S.

Adam Podolšak, župnik v. r. L. S.

Svjedoci:

Dr. Ante Gašparac v. r. Josip Pucekovič.

Br. 37—1908.

Na temelju zaključka zastupstva skupštine plemića ove općine od 18. siječnja 1908. br. 37. ovime se uredovno konstatuje, da je skupština ove plem. općine predležeći ugovor o otkupu župničkoga lukna u skupštini navedenog dana pod §. 1. jednoglasno prihvatila i odobrila.

Plemenita općina Turopolje.

U Vel. Gorici, dne 19. siječnja 1908.

Župan:

L. S. Josipovich v. r.

Taj su ugovor odobrile više oblasti i to: kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada, odio za unutarnje poslove dne 24. veljače 1908. pod br. 9652.; nadbiskupski duh. stol dne 21. ožujka 1908. pod br. 1228. i kr. hrv. slav. dalm. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu dne 3. travnja 1908. pod br. 6746.

Evo sada župnikâ u Starim Čičama, koliko sam ih mogao sakupiti iz raznih povjesnih spomenika.

God. 1496. Antun »plebanus ecclesie sancti Georgii martiris de Veteri Chichan« prodao je svoj vinograd u Kostanjevcu Pavlu Poglediću iz Kurilovca i njegovu bratu za 13 for.[1]

God. 1501. Valentin »plebanus de Veteri Chycha«.[2] Medju svjedocima, koji su posvjedočili god. 1520., da nijesu turopoljski plemići nikada bili dužni išto podavati Medvedgradu i Lukavcu, spominje se i neki Fabijan Svibec iz Obreša »iobagio plebani de Wokowyna«[3] Možda je imala Vukovina u to vrijeme svog posebnog župnika, koji je vršio duhovnu službu u tom već za onda svakako glasovitom prošteništu.

God. 1574. Vincencije »plebanus de Veteri Chychye« prisustvovao je godine 1574. zagrebačkoj sinodi, koju je sazvao biskup Juraj Drašković. On je bio, kao i mnogi drugi župnici turopoljski u ono vrijeme »Dalmata«, t. j. glagoljaš. Moje nagadjanje, da je Vukovina imala neko vrijeme svog posebnog župnika potvrdjuje i to, što je zajedno sa župnikom Vincencijem prisustvovao zagrebačkoj sinodi Juraj Dalmata (glagoljaš), za kojega se izrijekom kaže, da je »plebanus in Vokouina«[4]. Po tomu možemo suditi, da je u Vukovini bilo već u ono vrijeme glasovito prošteništе, koje je za cijelo nastradalo za turskih provala u Turopolje.

Godine 1622. Nikola Trnčić (Ternczicz). Kako je bila u ono vrijeme velika nestašica svećenstva, to je on u isto vrijeme upravljao obim župama Starim i Novim Čičama. Župljani su ga hvalili, da je u službi revan, no nekoji, napose koje je ispitao arcidjakon Benko Vinković o njegovu životu, priznali su, da živi sablažnjivo. Arcidjakon ga je radi toga pozvao k biskupu, da napravi pokoru za svoje prekršaje. God. 1630. nalazimo ga kao župnika u Pušći, pa ga arcidjakon hvali, da je vrijedan i marljiv.

God. 1630., 1634. Juraj Srebrić. I on je u to vrijeme upravljao s obje župe Stare i Nove Čiče. Župljani su mu prigovorili, da nerado propovijeda. God. 1642. bio je on župnik u Novim Čičama.

God. 1635., 1642., 1655. Andrija Cvetečić. Za njega se doduše kaže u viziti od god. 1642., da je »Novitius«, no po napisu kaleža, što se nalazi u kapeli u Buševcu, znamo, da je god. 1635.

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« sv. II. str. 170

[2] Gl. dr. Fr. Rački: »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«. — Starine IV. str. 210.

[3] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«. sv. II. str. 457.

[4] Gl. Ecclesiastica 8/15. u nadbiskupskom arkivu.

već bio u Starim Čičama. On je u Starim Čičama i umro, pa je neposredno po njegovoj smrti (post obitum ejus) došao za župnika u Stare Čiče Nikola Grlić. U vrijeme glada (superioribus famelicosis annis) kupio je on od plemenite braće Lučića iz Kuća vinograd na Bunskom vrhu kraj sela Bune i dao za nj sedam vagana žita. Morao je biti doista silan glad u Turopolju, kad se za nekoliko vagana žita dobio čitav vinograd! Taj vinograd ostavio je župnik Cvetečić svojim nasljednicima u župi uz obvezu, da moraju za ispokoj njegove duše čitati godimice osam sv. misa.[1]

God. 1656—1659. Nikola Grlić (Gerlicius). On je najprije župnikovao u Novim Čičama, a poslije smrti Cvetetićeve u Starim Čičama. Župničku prisegu za tu župu položio je u petak poslije Uskrsa god. 1656. Čini se, da nije živio sa župljanima u najboljoj slozi, jer su ga oni tužili zajedno sa starješinama župne crkve i kapele u Vukovini biskupu Petru Petretiću. Taj je naložio arcidjakonu Ljudevitu Bedekoviću, da povede s njime istragu, što je on i učinio na dan Našašća sv. Križa god. 1659. Na temelju prve istrage nije se moglo Grliću ništa dokazati, s čega su ga župljani tužili. Pa i sad se on odlučno ogradio protiv iskaza preslušanih svjedoka. Tvrdio je, da su svjedoke podmitili starješine vukovinske crkve (tako su n. pr. svjedoku Blažu Čunčiću obećali tri ovce). Kako po svemu sudim, bunili su crkveni starješine narod proti župniku radi toga, što im je on suviše pazio na prste (munera et ingentes de Eleemosynis ac Thesauro Ecclesiae provisiones accepissent).[2] Grlić se je, sva je prilika, potpuno opravdao, ali videći, da ga narod ne voli, ostavio je župu, a naslijedio ga je Tomo Bogdan, koji je dne 24. srpnja 1659. prisegao za tu župu.

God. 1663. nalazimo Nikolu Grlića (piše se Gerlicius a i Gerlichevich) u Kuzmincu, kamo ga je poslao biskup Petretić, da zamijeni starca župnika Andriju Jagatinića, koji je bio već nesposoban za župnika. Makar je posredovanjem podarhidjakona Poderkovića dobio natrag župničke zemlje, koje je župnik Jagatinić založio kmetu Blažu Ilčiću, slabe mu koristi, kad ih Blažev sin Stanko opet zasijao. Da ne ostane kod toga, moli on, koji nosi »pondus diei et aestus«, biskupa, da mu od tih zemalja doznači pravedan dio, da tako on, koji, — kako sam kaže, — drži kravu za rogove, ima svoj dio i kod mlijeka. Imao je neprilike i sa starcem župnikom. Taj nije bio zadovoljan s dopitanim mu dijelom dohodaka,

[1] Gl. »Juridica« vol. V. br. 1478/2324. u nadbiskupskom arkivu.
[2] Gl. »Juridica« vol. V. br. 1064./1925. u nadbiskup. arkivu.

vjenčao je o Bogojavljenju preko 40 pari bez svakog ozivanja, pače jednu zaručnicu koja je bila ugrabljena (rapta). Bunio je i župljane protiv Grlića. Kad je Grlić o prosnim danima dne 29. travnja vodio procesiju u Grbaševac, dočekali su ga tamošnji žitelji s batima, te prisilili, da se vrati. »Doidimi k . . . . n szin plessiui, doidi po lucno, hochiuti poterti rebra i toiagu naurat obesziti y-onako u Zagreb poslati.« Već god. 1662., kad je bio Grlić u Zagrebu na ispitu za župu Imbriovec, govorio je stari župnik »Andrašek« (Jagotinić) u Subotici i Rasinji: »Mentuj vas Bog Gerliciussa, on vas hochie guliti, dreti, pleniati, psouati, lahko uamie bilo z menum itd.« Od onog vremena je narod na nj zamrzio, premda nije nikomu kazao žalne riječi. On, kako sam ističe, lijepo djeluje, pače je na Jurjevo obratio jednog luterana i luteranku, pa je pripravan, da se provede protiv njega najstrožija istraga; i ako je što kriv, rado će se maknuti iz dieceze. Moli zato biskupa, da mu pomogne. Iz drugog lista saznajemo, da je bio Grlić doista župnikom u Kuzmincu, a svomu podšasniku morao je davati za uzdržavanje trećinu dohodaka. No ipak mu ondje nije bilo opstanka, jer nije imao ni prave hrane ni stana, a u vrijeme od pet godina, što je bio u Kuzmincu, nije ni jedan put žeo niti brao. Stanko Ilčić opet je oteo župnikove zemlje, što ih je ban po svojim ljudima župniku vratio, sâm požeo pšenicu, oduzeo župniku ključe od crkve, protjerao župnika i zagrozio, da će ga ubiti. Grlić zato zaklinje biskupa Petra Petretića, neka bi mu pomogao, te ga premjestio na drugu župu.[1] Naveo sam sve to, jer krasno pokazuje tadanje prilike u našoj domovini i težak položaj, u kojem se nalazilo svećenstvo.

God. 1659—1676. Tomo Bogdan, možda rodjak zagrebačkog biskupa Martina Bogdana. On je u srpnju god. 1657. postao župnikom u Novim Čičama, gdje je ostao samo dvije godine. Kako sam već spomenuo, tužio se na svoje župljane, što su mu mjesto pšenice počeli davati žito za lukno i što su mu uskratili ogrijevna drva. Bogdan umro je u Starim Čičama negdje početkom g. 1676.

God. 1676.—1679. Ivan Čuk (Chyuk). On se rodio oko god. 1648. a zaredjen je bio god. 1674. Bio je revan u službi i pazio je na čistoću i red u crkvi. Rado je propovijedao (requireret tamen hic locus profundiores conciones). Vlastela su mu zamjeravala, što ide na lov, pa je kasnije to napustio. Poslije smrti župnika Tome Bogdana činovnici banskog namjesnika grofa Nikole Erdödyja bez ikakova povoda oteli su župniku onaj vinograd na Bunskom vrhu,

[1] »Libelli supplices ad Episcopos Zagrabienses« knj. III. br. 110. u nadbiskup. arkivu.

što ga je u ime altarije ostavio župnik Andrija Cvetetić. Taj vinograd predao je grof nekom Jurju Bukovliću. Župnik Čuk radi tog nasilja pritužio se županiji. Podžupan Ivan Pucz poslao je dne 26. veljače 1677. u Stare Čiče malog suca Ivana Stepanića, da ispita stvar. On je preslušao pod prisegom u župnom dvoru Tomu i Pavla Lučića, Ivana pl. Čunčića te Stjepana Tkalčića, kmeta sjemeništa zagrebačkih Isusovaca. Uvjerio se, da vinograd doista pripada župniku. Zanimljivo je, što se u tom spisu zove Ivan Čuk župnikom: »Ecclesiarum Bmae Virginis Mariae in possessione Wkovina fundatae et sancti Georgii Militis atque Martyris in possessione Veteri Chiche exstructae«, što bi opet potvrdjivalo, da su bile nekad ovdje dvije župe.[1] Dne 23. ožujka g. 1679. postao je Čuk župnikom u Pešćenici, gdje ga god. 1680. više nije bilo.

Godine 1679.—1680. Petar Stabarković. On je kratko vrijeme župnikovao u Odri, a dne 27. travnja 1679. položio je prisegu za župu Stare Čiče. Od njega nam se sačuvalo u župnom arkivu nekoliko listova matice krštenih. I u Starim Čičama nije ostao dugo, jer je već u lipnja godine 1680. postao kanonik stolne crkve zagrebačke, a nije bio još niti trideset godina star. U kaptolu postao je god. 1687. prepoštom sv. Stjepana de Bela; umro je kao čazmanski arcidjakon u prosincu god. 1700.

God. 1680.—1682. Simon Juda Zidić (Sidich). Vrijedni taj muž rodio se oko god. 1653. Iza kako je preko tri godine slušao bogoslovlje, zaredjen je na Božić god. 1678. u svećenika te je odmah postao župnik u donjoj Zelini, kamo je došao 2. siječnja 1679. Tadanji arcidjakon Aleksander Ignjat Mikulić u zapisniku vizite od god. 1679. vrlo hvali njegovu marljivost u dijeljenju sv. sakramenata, gorljivost za promicanje službe božje, ljubav za čistoću u crkvi. U propovijedanju nije bio samo neumoran, već je imao i govornički dar (gratiam dicendi). Dašto, da Zidić nije ostao dugo u donjoj Zelini, jer je već došaste godine (13. listopada 1680.) prisegao za župu Stare Čiče, kamo je već u rujnu došao. Sam je ubilježio u matici krštenih od god. 1680.: »Ego Simon Judas Sidich factus sum Parochus huius loci et Vice-Archidiaconus Cathedralis die 15. mensis Septembris.« Lijep je dokaz njegovih vrsnoća i sposobnosti, što je tako mlad obavljao službu podarcidjakona katedralnoga. Imao je vrlo uredno i lijepo pismo, kako nam svjedoči ono nekoliko listova, što nam

[1] Gl. »Juridica« vol. V. br. 1478/2324. u nadbiskupskom arkivu.

se sačuvalo u matici krštenih iz vremena njegova župnikovanja. On prvi naziva župno selo hrvatskim nazivom: «Sztare Chiche», kako se ima pisati, a ne Staro Čiče. No i u Starim Čičama nije mu bilo dugog opstanka, pa već u ožujku god. 1682. nalazimo, kako se potpisuje u maticama: »Parochus et Canonicus Zagrabiensis«. U kaptolu je Zidić obavljao razne službe i časti. God. 1685. postade prepoštom sv. Stjepana de Bela, a god. 1687. arcidjakonom čazmanskim. Poslije smrti Stjepana Nedelka imenovan bi god. 1694. arcidjakonom prvostolnim. Kao takav obavio je točno po propisima svake godine (1695., 1696. 1697.) u svom arcidjakonatu kanoničku vizitaciju i kako se čini, svojom rukom napisao zapisnike vizitacijske o pojedinim župama. Ti se zapisnici odlikuju tačnosti, jezgrovitosti i savjesnosti, pa su zanimljiv prilog za domaću crkvenu povjest koncem XVII. vijeka. God. 1698. prestao je biti katedralnim arcidjakonom, jer je postao predstavnikom čazmanskog kaptola. Po smrti poznatog Ivana Znike postao je on god. 1706. čuvarom stolne crkve. Kao takav umro je puno zaslužan dne 28. studenoga godine 1710.

God. 1682.—1698. Florijan Pavlinić. Rodio se oko god. 1650., zaredjen je god. 1773., a u rujnu god. 1677. postao je župnikom u Kupincu. Tu je ostao do 25. travnja 1682., kad je postao župnik u Starim Čičama. Dok je bio u Kupincu, hvali ga arcidjakon radi marljivosti u službi i propovijedanju. Kaže se o njem: »Rhetoricam tantum absolvit«, a godine 1679. veli se, da ima kod sebe klerika glagoljaša (Clericum dalmatam unum). Simon Juda Zidić ističe o njem, da premda nije svršio mudroslovlja i moralke, ipak se je marljivošću i čitanjem tako naobrazio, da je bio uman svećenik.

Isti kaže nadalje o Pavliniću, da je on čovjek dobar, uzoran svećenik, marljiv duhovni pastir i dobar propovjednik. Narod ga je ljubio i hvalio, jer se je s njim lijepo slagao. U maticama potpisuje se Pavlinić obično samo svojim krsnim imenom. God. 1687. spominje se u maticama kao krsni kum, a ujedno i krstitelj i svećenik (R. D.) Andrija Pavlinić, koji je bio, sva je prilika, brat ili rodjak župnikov. Iste godine nalazimo kao krsnog kuma i djaka (studiosus) Andriju Pavlinića. Župnik Pavlinić imao je i kapelana, kojeg u početku nazivlje: »meus suffraganeus«. Taj se je zvao Antun Srdok (od god. 1690.—1695.), pa je valjada to prvi kapelan u župi Starim Čičama. Čini se, da je za Pavlinića popravljena crkva u Vukovini. Na njegovu molbu i molbu tamošnjih crkvenih starješina doznačila je dne 13. prosinca 1686. plem. općina potrebito drvo za

*

gradnju ciglane, u kojoj se imala prirediti opeka za crkvu.[1] Pavlinić je zadnji put potpisan u maticama dne 3. siječnja 1698. Bit će, da je brzo iza toga, svakako još u siječnju, umro. Nijesam ga poslije našao u knjizi župnika.

God. 1698.—1730. Franjo Stjepan pl. Matačić rodio se negdje u Posavini (Poszaviensis) oko god. 1673., a nauke je svršio u Zagrebu. Za župnika u Starim Čičama predložio ga je biskupu Stjepanu Selišćeviću tadanji ban grof Adam Baćan. Župničku prisegu položio je dne 3. veljače 1698. Bio je vrlo vrijedan i marljiv i rado je propovijedao. Sa župljanima bio je složan. Nosio je brkove i bradu. Za njega je sagradjen oko god. 1720. novi župni dvor, koji je stajao sve do god. 1831. Prigodom kanoničke vizitacije god. 1716. bio je bolestan, pa ga je zamjenjivao neki franjevac. Umro je po svoj prilici u Starim Čičama, jer nijesam mogao naći, da je otišao na koju drugu župu.

God. 1730.—1747. Marko Mravinec počeo je, kako sam kaže, dne 15. kolovoza 1730. upravljati župom, a prisegao je za nju dne 26. kolovoza god. 1730. Prije toga bio je samo kratko vrijeme (od 21. svibnja god. 1730.) župnik u Novim Čičama. Za tu župu predložio ga je grof Ljudevit Erdödy, a za župu Stare Čiče grof Mirko Juraj Erdödy. Mravinec se rodio oko god. 1695., nauke je svršio u Zagrebu, a zaredjen je, pošto je bio ordinarij odsutan, u Senju. Bio je vrlo marljiv i uredan i mnogo zaslužan za župu Stare Čiče. Utemeljio je misnu zakladu s glavnicom od 500 r. for. uz obvezu, da mora župnik za ispokoj njegove duše čitati na godinu 30 misa. Isto tako je položio 500 ren. for. kao zakladu za uzdržavanje kapelana. Ta je svota bila god. 1768. uložena kod grofa Ivana Draškovića, vlasnika dobara Rječice, Brezovice i Božjakovine. Na samrti zapisao je još župnoj crkvi 50 ren. for., kapelama sv. Barbare, sv. Vida i sv. Apostola svakoj po 10 ren. for., a crkvi bl. Dj. Marije u Vukovini ostavio je 12 kositrenih zdjelica, 12 kositrenih tanjura, 3 zdjele s ručkama i podstavcima i 9 srebrnih žlica.

God. 1747.—1776. Josip Ladislav Čeh aliter Babočaj rodio se oko god. 1700. po svoj prilici u župi Šćitarjevo, gdje je bila plemićka kurija obitelji »Cheh aliter Babochay« Nauke svršio je što u Zagrebu, što u Budimu, a zaredjen je bio god. 1724. u Senju. Od godine 1729.—1731. kapelanovao je u župi sv. Marka u Zagrebu. Dne 12. rujna god. 1733. postao je na pri-

[1] Gl. »Acta Politico-Juridica Inclytae Universitatis Nobilium Campi Turopolya ab a. 1650.—1702.« str. 537.

jedlog grofa Mirka Jurja Erdödya župnik u Stupniku, na isti dan, kad je njegov brat ili rodjak Franjo Čeh aliter Babočaj postao župnik u Jakuševcu. U Stupniku ostao je sve do god. 1747., kad ga je predložio grof Juraj Erdödy, da je postao (28./IV.) župnik u Starim Čičama. U župu ga je svečano uveo sam arcidjakon katedralni i prepošt sv. Augustina od Pečuha Adam Antun Čegetek. Čeha hvale arcidjakoni, da je uredan i gostoljubiv, a rado je propovijedao i učio narod. God. 1750. popravio je župni dvor i sagradio drvenu kuhinju, koju bi morali po pravu sagraditi župljani. Oni su se ustručavali, da podignu takodjer novu družinsku kuću, pa im je morao arcidjakon Čegetek naložiti, da to učine. Čeh je svoju prvu misu otpjevao u župnoj crkvi sv. Marka u Zagrebu, gdje je za onda župnikovao njegov brat ili rodjak Nikola Čeh Babočaj (1724.—1735.). Kad je doživio tu sreću, da dočeka svoju zlatnu misu, odslužio je i tu dne 25. travnja godine 1774. u župnoj crkvi sv. Marka u Zagrebu. Zadnjih je godina često poboljevao; osobito ga mučio kamenac. Providjen svetotajstvima umirućih, preminuo je dne 11. siječnja god. 1776. u tri sata u jutro. Sahranjen je dne 12. siječnja u kripti župne crkve.

God. 1776.—1782. Josip Klasnić. On se rodio oko godine 1746. u Zagrebu, gdje je svršio i nauke i primio redove od biskupa Stjepana Puca. Kapelanovao je u Miholjancu (jednu i pol god.), u Szent-varu (9 mjeseci), u Bedekovčini (Komoru 3 god. i 7 mjes.), odakle je došao za župnika u Stare Čiče, a položio je prisegu za tu župu dne 10. veljače god. 1776. U Starim Čičama nije ostao dugo, nego je otišao već 6. svibnja god. 1782. za župnika u Kravarsko, gdje je i umro dne 13. studenoga god. 1807.

God. 1782.—1785. Mijo Baranić. On je kapelanovao u Starim Čičama od god. 1776.—1782. te poslije odlaska Klasnićeva postao dne 28. srpnja god. 1782. ondje župnikom. Župnikovao nije dugo, jer je već 4. prosinca god. 1785. umro u trideset i sedmoj godini svoga života.

God. 1786.—1794. Nikola Sever rodio se u Severju u župi Pešćenica oko god. 1760. Latinske škole polazio je u Zagrebu, mudroslovne i bogoslovne nauke u Beču i Bolonji, pa je zato govorio i njemački i talijanski. Zaredjen u svećenika ostao je tri godine i nekoliko mjeseci kao kancelista kod zagrebačkog velikog prepošta Franje Popovića. Iz Zagreba otišao je dne 8. ožujka god. 1786. za župnika u Stare Čiče. Mora da je bio vrlo vrijedan, jer mu je župnik Juraj Rusan u župnoj knjizi spomenici dao lijepi naziv »vir sollertissi-

mus«. Dne 28. siječnja god. 1794. postao je župnikom u Kupincu, gdje je i umro dne 7. lipnja god. 1804.[1]

God. 1794—1829. Adalberto Blažun. On se rodio oko god. 1755. od gradjanskih roditelja u Križevcima. Polazio je škole u Križevcima i Varaždinu i onda stupio u pavlinski red. Logiku učio je u Lepoglavi, filozofiju u Čakovcu, a bogoslovlje u Lepoglavi. Zaredio ga biskup Josip Galjuf. Kad je bio pavlinski red dokinut, službovao je jedno vrijeme u Božjakovini, a onda šest godina u Sv. Šimunu kao subsidijar. Kad se ispraznila župa Stare Čiče, nije župni pokrovitelj grof Josip Erdödy u vrijeme od pet mjeseci nikoga predložio za župnika, pa se je onda biskup Maksimilijan Vrhovac poslužio svojim pravom, te župnikom imenovao Adalberta Blažuna. Za župu nije bilo to najbolje, jer od sada nije pokrovitelj htio ništa da žrtvuje ni za crkvu, ni za župnika. Na molbe župnikove jednostavno je odvraćao: onaj koji te je imenovao župnikom neka ti i dade sve što je potrebno. Blažun je u krsnoj knjizi prvi puta ubilježen 30 lipnja 1794. Blažun redovito nije imao kapelana, već su mu u pastvi pomagali razni umirovljeni svećenici. Blažuna baš ne hvali njegov nasljednik u župi Juraj Rusan. U župnoj knjizi spomenici kaže, da je najviše Blažun kriv, što se zapustila i propala župna crkva sv. Jurja. O njem veli: »Homo hic religiosus ex Paulino Parochus factus, plus disidiae, quam laboribus et curis assuetus, unde etiam et evenit, quod ipsi, uti loquimur, ad nasum Ecclesia diruta et dilacerata sit.« Ipak se ne može kazati, da nije Blažun ništa učinio za župu. Iz vizite od god. 1824. saznajemo, da je popravio zvonik vukovinske crkve i dao prigraditi crkvenoj klijeti sobu za svećenike, gdje su se oni u zimsko vrijeme mogli grijati. Dao je bojadisati i dva pokrajna žrtvenika, popravio je crkveni krov i napravio pod od rezanog kamena. Obnovio je i župnički vinograd u Šiljakovini i sagradio ondje klijet ili čardak. Župnički dohodci iznosili su u njegovo vrijeme, kako sam kaže, 407 for. 42 $^1/_2$ novč. Blažun umro je u Starim Čičama dne 15. srpnja 1829.

1829.—1855. Juraj Rusan. Predložen po pokroviteljici grofici Elizabeti, udovici Josipa Erdödya, postao je dne 29. VIII. 1829. župnikom u Starim Čičama. Škole svršio je u Zagrebu, gdje je bio god. 1822. zaredjen u svećenika. Kao mladomisnik bio je poslan za kapelana u Rozgo, gdje je ostao dok nije postao žup-

[1] Od njega nam se sačuvao osobiti recept »contra tumorem splenis« (slezene), za koji kaže: »Hoc medicamenti genus per me in libro Italico lectum in me tumorem splenis tribus annis incommodissimum curavit, utinam et aliis prosit.«

nikom u Starim Čičama. Htio je sagraditi novu župnu crkvu, ali mu nije uspjelo, no sagradio je sadašnji župni dvor. Rusan je stekao mnogo zasluga za župu Stare Čiče, pa su istinite riječi arcidjakona Antuna Vukasovića, koji mu je prigodom vizite kanoničke, oboržavane 12. i 13. lipnja 1843. izdao ovu svjedodžbu: »Zelus actualis parochi Georgii Ruszan in adimplendis sibi incumbentibus obligationibus, tum singularis cura et indefessus labor in ponendis tum novis ac praeexistentibus beneficialibus aedificiis restaurandis, cum non exiguo sacrificio etiam facultatum propriarum laudabilis enituit, praesertim vero in domo Dei splendor, mundicies ac ordo summus praefatum parochum reddit sume acceptabilem apud suam almam superioritatem, eumque mercede meritum ita declarat, ut ejus peculiarem omni data occasione habitura sit reflexionem.« On je počeo prvi pisati župnu knjigu spomenicu i zamolio svoje nasljednike, da ju savjesno i točno nastavljaju. Osnovao je i krasnu župnu knjižnicu, kakove valjda nema nijedna župa u nadbiskupiji, te ju smjestio u dva velika ormara u palači. Većina knjiga, medju kojima ima i starijih i novijih djela označena je tiskanom ceduljom: »Ex Bibliotheca Georgii Ruszan, Parochi Vetero-Chichensis.« Taj zaslužni muž umro je dne 22. rujna 1855.

1855.—1856. Ljudevit Moor došao je za župnika u prosincu god. 1855. Moor se rodio u Zaszadu 4. kolovoza 1821., a u svećenika je zaredjen god. 1844. Kapelanovao je najviše u Medjumurju; tako je bio god. 1849. u Selnici, a prije svog dolaska u St. Čiče u Lopatincu. Sa zagrebačkim obrtnicima Kutaschyem i Krachom načinio je ugovor o obnovi velikog žrtvenika, no prije nego je taj obnovljen, stigla ga je nenada smrt. Kad je dne 21. svibnja 1856. jašio prema Novim Čičama, bacio ga konj sa sedla i on je ostao ležeći teško ranjen nasred ceste. Kad je konj bez gospodara dobježao kući, pošli su ga njegovi ukućani tražiti i dovezli ga kući. Došao liječnik i podarhidjakon, no pomoći nije bilo; on je domalo izdahnuo.

1856.—1884. Nikola Folnegović. Rodio se dne 1. studenoga 1821. u Slanovcu, u čučerskoj župi. Njegov rodjak pok. Fran Folnegović posvetio mu je u svojoj knjizi: »Doživljaji i dojmovi« posebno poglavlje pod naslovom »Pop Nikola«[1], pa kaže, da je on daleko izvan svoga okoliša slovio kao najinteligentniji i najotmeniji župnik u Turovom polju. Zaredjen godine 1846. u svećenika, kapelanovao je sedam godina kod Pavla Stoosa u Pokupskom,

[1] Str. 61 - 69

odakle je pošao za upravljatelja župe u Kravarsko Predložen po smrti župnika Moora u rujnu 1856. po grofu Jurju Erdödyu za župnika u Starim Čićama, bio je dne 4. listopada svečano uveden, te već 7. listopada primio pod svoj krov kardinala i nadbiskupa Jurja Haulika, koji je došao, da obavi u župi kanoničku vizitaciju i da dijeli sakramenat potvrde. Folnegović župnikovao je u župi preko 28 godina. Kad je dne 30. studenoga 1884. u nedjelju došao iz Kuća poslije službe božje kući k objedu, rekao je, istom što je srknuo nešto juhe: »Meni je pozlilo, dajte da legnem!« i za pol sata bio je mrtav. Folnegović bio je vatren domorodac i rado se bavio knjigom. U Starim Čičama našao je lijepu knjižnicu, a i sam imao je mnogo knjiga. Uz to je kupio na dražbi knjižnicu svog susjeda vlastelina, odvjetnika i latinsko-hrvatskog pjesnika Pavla Kamenara. Taj Kamenar bio je pravi čudak. Sio je na gotov imutak, vrijedan koju stotinu hiljada. Nije imao potomstva, nije pio, ni kartao, ni gostio, a uza sve to umro je kao gotov prosjak. Došavši na Vukovinu, počeo je kraj dvora uz Odru zidati ogromnu zgradu — imao je biti mlin — ali ta zgrada nije bila nikada dovršena. Nakon dvadeset godina opet su ju porušili i opeku prodali za gradnju župnog dvora u Velikoj Gorici. Iz svoje knjižnice ponudio je župnik Folnegović jugoslavenskoj akademiji na dar sve, što si želi izabrati. Akademija je poslala u Stare Čiče Frana Kurelca, neka bira i donese što je za nju. Kurelac je navodno Franu Folnegoviću rekao: »Već one tri vreće knjig, što sam ih za akademiju probrao, vrijede dobrih dvije tisuće forinat.« Bit će, da je to malko pretjerano, ali ipak dokazuje, da je imao župnik Folnegović lijepu knjižnicu. Njegov bližnji rodjak Franjo Folnegović (rodj. 16. rujna 1818.) župnikovao je kod sv. Katarine u Selima zagorskim.

God. 1885—1902. Franjo Ksav. Batić. Od smrti župnika Folnegovića pa sve do 1. ožujka 1885. upravljao je župom Starim Čičama Antun Mijač, kasnije župnik u Jakuševcu. Dne 29. siečnja 1885. predložen je po knezu Maksu Mariji La Moral Thurn-Taxisu Franjo Batić, župnik u Novim Čičama za župnika. Batić rodio se od oca postolara dne 5. prosinca 1836. u Novoj vesi, u petrijanečkoj župi. Gimnaziju polazio je u Varaždinu, Požegi i Zagrebu, gdje ga je 28. srpnja 1861. kardinal i nadbiskup Juraj Haulik zaredio u svećenika. Kao mladomisnik poslan je za kapelana u sv. Martin pod Okićem, gdje je ostao do svršetka god. 1863. Odanle je premješten u istom svojstvu u Ivanec kod Varaždina. S preporukom tamošnjeg župnika Vukovića postao je dne 13. studenoga 1867. poslije Marka Rusaka župnikom u Novim Čičama. Tu je on

razvio zamjernu djelatnost. Obnovio je crkvu i nabavio veliki žrtvenik, prigospodario kapeli ranjenog Isusa lijepu svotu novaca i skrbio, da ima crkva dostojno crkveno ruho. Njegovim marom kupljeno je trsje u Šiljakovini i podignute gospodarske zgrade. U radu nije popustio niti u Starim Čičama, pa je s njegovim nastojanjem izvedeno mnogo toga na korist crkve i nadarbine. Batić bio je čovjek plemenita srca i vrli rodoljub. Umro je od mozgovne kapi dne 3. rujna 1902. u 4 sata poslije podne.

God. 1903.— Adam Podolšak rodio se dne 18. prosinca 1866. u Čretu, u župi Krapinske Toplice. U svećenika je zaredjen god. 1890. Kapelanovao je u Šćitarjevu (1890.—1891.), u Čučerju (1891.—1895.) i u Starim Čičama (1895.—1898.), odakle je otišao god. 1898. za župnika u Vrhovec. Predložen po knezu Albertu Thurn-Taxisu postao je poslije smrti Batićeve dne 18. prosinca 1902. župnikom u Starim Čičama. U tu župu bio je dne 18. siječnja 1903. svečano uveden po kotarskom podarhidjakonu Ljudevitu Knežiću. Zauzet za ljepotu kuće božje u kratko vrijeme svog dosadanjeg župnikovanja posvema je obnovio sve crkve svoje župe, dotično na novo podigao kapelu sv. Fabijana i Sebastijana. Isto tako je isposlovao, da su popravljeni i župni dvor te gospodarske sgrade. Na svoj trošak (1600 K) obnovio je nadarbinski vinograd u Šiljakovini, a altarijskim novcem (4800 K.) kupio livadu »Maleničku« u površini od 6 rali. Za njega je napokon otkupljeno god. 1907. plemićko lukno.

Završujem taj red župnika riječima, što ih je ubilježio vrijedni župnik Juraj Rusan u župnoj knjizi spomenici: »Praementionatis vero animarum curatoribus, quorum nomina ac cognomina supra conspiciuntur (teste conscientia mea) in actibus eorum externis sive insive probis, quidquam ipsis demere aut adere, vel unquam mihi animo erat; sed pro merito occasionaliter exposcente nexu rerum in scribendo, me semper vera exhibiturum, certum est.«

Duhovni pomoćnici u Starim Čičama.

Kapelan u Starim Čičama tekar je u novije vrijeme fundiran; nekada su ga morali župnici na svoj trošak uzdržavati. Župa je dosta prostrana, a prošenja u Vukovini povećala su duhovni posao, pa je u Starim Čičama bio obično duhovni pomoćnik. Da malko olakoti i župniku i kapelanu, utemeljio je župnik Marko Mravinec (1730. do 1747.) zakladu s glavnicom od 500 ren. for. za uzdržavanje kapelana. Župnik morao je u ime te zaklade odslužiti svakog mjeseca

jednu misu i obljetnicu na dan zakladateljeve smrti dne 16. studenoga.

Pobilježio sam, koliko se moglo, duhovne pomoćnike u Starim Čičama.

God. 1690.—1695. Antun Srdok, koga tadanji župnik Florijan Pavlinić zove »meus suffraganeus«.

God. 1695.—1698. o. Ivan Carlavaris, kapucin. Bit će, da je kasnije stupio medju svjetovno svećenstvo, jer se je godine 1697. potpisivao: »Karlavariis, capellanus D. Floriani Pavlinich«.

God. 1701.—1704. Juraj Čunčić. Dugovao je crkvi u Vukovini 17 ren. for. i 36 den.

God. 1705.—1706. Petar Novak.

God. 1706. (do rujna) Stjepan Dietrich.

God. 1708. Stjepan Balagović (suffraganeus — kapelan).

God. 1715.—1717. Nikola Pogledić, rodjen oko god. 1691. Bio je vrijedan, pa je bio župnik s njime vrlo zadovoljan.

God. 1721.—1722. Antun Žužak (Susak).

God. 1722. Franjo Gluščić.

God. 1723.—1724. Ignacije Maretić.

God. 1724.—1730. Nikola Domjančić, došao je kao mladomisnik u župu.

God. 1750. Ivan Sabalić, stigao je kao mladomisnik ovamo, star 28 godina. Bio je marljiv i vrijedan.

God. 1758. Andrija Jakopčić 39 god. star, 8 god. svećenik. Župnik Čeh bio je s njime zadovoljan.

God. 1760., 1762. Juraj Sopčić. Rodio se oko god 1732. Zadovoljavao je tačno svojim dužnostima.

God. 1768. Matija Vrbečić 33 god. star. Kapelanovao je do sada već preko 10 godina na raznim župama.

God. 1770. Matija Gorup.

God. 1770.—1774. Stjepan Šaranić. Iz Starih Čića premješten je za kapelana u Odru, gdje je poslije smrti župnika Basarovića (1780.) postao župnikom.

God. 1774. Mijo Belanić.

God. 1776. Ivan Kanky. Prije je kapelanovao u Kravarskom, a kasnije je postao župnikom u Novim Čičama.

God. 1776. Nikola Viroslavić.

God. 1776. Mijo Baranić, premješten je ovamo iz Siska, te postao god. 1782. župnikom u Starim Čičama.

God. 1783.—1788. Juraj Prebendar.

God. 1788.—1789. Antun Kobbe.

God. 1790.—1794. Antun Grdenić.

God. 1795. nije bilo kapelana, već je župniku pomagao kao supsidijar um. župnik bučićki Stjepan Juršić (umro 5. ožujka godine 1822.). Župnik Blažun redovito nije imao kapelana, već su mu kao supsidijari pomagali razni umir. župnici. Tako nalazimo u tom svojstvu god. 1800., 1802. i 1808. um. župnika Rataela Palića. Ovdje je djelovao i župnik glogovnički Ivan Istvanić, koji je tri godine boravio kod župnika Blažuna, te ovdje, izvan svoje župe, i umro 12. prosinca god. 1805. u 52. godini svog života. Za cijelo je on bio domaći sin; no ipak se ne može protumačiti, kako je on mogao tako dugo boraviti izvan svoje župe.

God. 1818. Pavao Bartolić, domaći sin, umro je 9. srpnja god. 1854. kao župnik u Jakuševcu.

God. 1822.—1824. Juraj Janoški. Iz kanoničke vizite saznajemo, da je bio vrijedan svake preporuke. Umro je kao prebendar stolne crkve zagrebačke dne 18. svibnja god. 1850.

God. 1839. Franjo Domjančić umro je u Starim Čičama dne 11. travnja 1839.

God. 1839.—1841. Tomo Peraković.

God. 1841.—1848. Jakov Cerovski, umro je kao umirovljeni župnik bistranski i opat u Zagrebu.

God. 1849.—1852. Dragutin pl. Matačić, rodio se u Vinici 7. svibnja 1824., a zaredjen je god. 1846. Ignacij Ročić zapisao je u viziti od god. 1851., da još sveudilj nije kapelan u Starim Čićama fundiran, već ga je župnik na svoj trošak uzdržavao. On je imao na godinu 30 for. plaće, a osim toga dobio je na godinu oko 150 misnih stipendija, što je bilo ipak sve premalo, da bi mogao pristojno izlaziti. Arcidjakon je odredio, da ima župnik, ako njegov godišnji dohodak iznosi 450 for., kapelanu povisiti plaću na 60 for., dok se ne urede plaće. Kad je upravitelj župe Kravarsko Ivan Miković otišao godine 1852. za župnika u Ludinu, postao je Matačić upravitelj župe Kravarsko. Kasnije je župnikovao u Dubrancima. Tu je župu ostavio godine 1859.; bio je kasnije župnik u Viduševcu, a umro je u miru 20. ožujka 1894.

God. 1852.—1854. Janko Jurina. Umro je kao kapelan u Taborskom dne 25. rujna 1854.

God. 1854. Dragutin Vojaček, rodjen u Petrinji 29. siječnja god. 1825, a u svećenika zaredjen god. 1849.

Godine 1855. Ignacije Maretić, rodjen u Karlovcu 27. svibnja god. 1818., a u svećenika je zaredjen god. 1843. Kasnije bio je župnikom u Rozgi.

God. 1856. Ivan Lacković, rodio se u Sisku dne 18. lipnja god. 1830.; postao je svećenik god. 1853. God. 1854. bio je prefekt u kr. plem. konviktu. U Stare Čiče došao je iz Beča, gdje je boravio na naukama. U župnoj knjizi spomenici potpisao se kao »commembrum plurium doctarum societatum«. God. 1859. bio je kapelan u Petrovini i pošao kao župnik u Brckovljanima u mir.

God. 1866.—1868. Pavao Krömpler. Rodjen je u Zagrebu dne 9. siječnja god. 1843., zaredjen god. 1866. te živi još danas kao župnik u Kutjevu.

God. 1868.—1876. Stjepan Miladin, rodio se u Sv. Jani 7. studenoga god. 1841., a zaredjen u svećenika godine 1868. Godine 1874. obratio se on za potporu na duhovni stol. U svojoj molbenici ističe, da nema stalnog dohotka osim 50 for., što ih dobiva od župnika. Nema niti misnih intencija, jer je narod radi marvinske kuge i tuče osiromašio. Miladin je župnikovao mnogo godina u Kotarima, a umro je u miru dne 12. prosinca god. 1901. u svom rodjenom mjestu, Sv. Jani.

God. 1876. Eduardo Sorko, rodjen u Zagrebu 6. veljače god. 1847., zaredjen u svećenika god. 1871., umro je kao župnik u Bosiljevu dne 15. svibnja god. 1888.

God. 1877.—1882. Miroslav Gjuričić, rodio se u Bjelovaru dne 19. srpnja god. 1849. U svećenika bio je zaredjen g. 1875. i umro je kao kapelan u Starim Čičama 12. travnja god. 1882.

God. 1882.—1884. Dragutin Hercezi, rodio se u Varaždinu dne 23. listopada god. 1857., a svećenički red primio je god. 1881. Kao mnogodišnji kapelan u Konobi, stupio je u mir i umro u Krapini dne 2. ožujka god. 1906.

God. 1886.—1889. Nikola Kovačević, rodio se u Smiljanu dne 28. god. 1844. a zaredjen je godine 1869. Iza kako je morao ostaviti župu u Orehovici, boravio je u Starim Čičama kao supsidijar.

God. 1889.—1890. Juraj Tomac, rodjen u Molvama dne 14. travnja god. 1866., i god. 1889. u svećenika zaredjen, službuje sad kao župnik u Vojnom Križu.

God. 1890.—1892. Antun Švarić, rodio se u Samoboru dne 19. rujna god. 1867., primio je redove god. 1899. i postao župnik u Odri.

God. 1892.—1894. Franjo Stanetti, rodjen u Varaždinu dne 3. listopada god. 1866., postao je župnik u Martijancu.

God. 1894. Mato Golek, ugledao je svijetlo svijeta u Požegi

dne 14. kolovoza god. 1867. Sv. redove primio je god. 1890. Sad župnikuje u Pleternici.

God. 1894. Stanko Hitrec, rodio se u Krašiću 5. travnja god. 1861., a u svećenika je zaredjen god. 1886. Sada je župnik u Pribiću.

God. 1894. Jerko Milković, rodjen u Smiljanu 25. travnja godine 1855., postao je svećenik godine 1880. Sada službuje kao župnik u Sv. Ivanu Žabnu, a ujedno je podarcidjakon kotara cirkvenskoga.

God. 1895.—1898. Adam Podolšak, sadanji župnik u Starim Čičama.

God. 1898. Viktor Bučar, rodio se u Zagrebu dne 27. kolovoza god. 1868., zaredjen je god. 1890., a sada djeluje kao župnik u Granešini.

God. 1898.—1901. Petar Vindiš, rodjen dne 24. lipnja godine 1847. u Ludbregu i zaredjen u svećenika god. 1874. Došao je iz Ferdinandovca, gdje je bio upravljateljem župe u Stare Čiče kao supsidijar. Sada upravlja župom Kalje.

God. 1901. Ivan Koprivnjak, rodjen u Hrašću 12. srpnja god. 1868., a u svećenika zaredjen god. 1892., nalazi se sad na dopustu u svom rodjenom selu.

God. 1901.—1903. Antun Zmajlović, rodio se u Lasinji 8, siječnja god. 1868., a zaredjen je u svećenika god. 1893. Sad je župnik u Vrhovcu.

God. 1905.—1906. Ignacije Repar, rodjen u Dragi dne 3. siječnja god. 1879., a zaredjen u svećenika god. 1902.; službuje sad kao vjeroučitelj pučkih škola u Zagrebu.

God. 1907.—1908. Vinko Horvatić, rodio se u Varaždinu dne 28. prosinca god. 1900.; nalazi se sada kao župnik u Prekrižju.

God. 1909.—1910. Antun Irgolić, rodjen u Zagrebu dne 5. studenoga god. 1877., a zaredjen u svećenika god 1901. Kapelanovao je na raznim župama, a sada službuje u Mihovljanima.

God. 1910. Ivan Milković, rodjen u Krašiću dne 22. ožujka god. 1881., a zaredjen je u svećenika god. 1903. Za duhovnog pomoćnika u Stare Čiče namješten je u veljači godine 1910. iz Stenjevca. Odavle je premješten u kolovozu iste godine za kapelana u Gradec.

God. 1910.—1911. Karlo Vidmar. Rodio se u Dubravici dne 1. studenoga godine 1878., a zaredjen je u svećenika godine 1901. Službovao je na raznim župama te je došao iz Martijanaca u Stare Čiče.

Svećenici, rodjeni u župi Stare Čiče.

Juraj Habdelić, Isusovac, rodio se u Kućama god. 1609. Potanji njegov opis čitaj u članku dr. Deželića: »Književnici iz Turopolja«.

Stjepan Katulić, bio je župnik u Martijancu. Utemeljio je misnu zakladu kod župne crkve. God. 1689. nije više živio.

Andrija Katulić, brat pregjašnjega, rodio se oko god. 1658. Zaredjen u svećenika došao je god. 1682. za župnika u Križovljane, no župničku prisegu položio je tekar 11. siječnja god. 1689. Bio je tu još godine 1693. Arcidjakon Simon Juda Zidić svestrano ga hvali.

Mijo Puceković, postao je 26. studenoga 1670. župnikom u sv. Martinu u Podturnu. (Medjumurje.)

Ivan Puceković postao je dne 13. veljače god. 1685. župnik u Stupniku. God. 1687. nije ga više bilo ondje. Valjda je umro jer ga ne nalazim u knjizi župnikâ.

Juraj Puceković, prisegao je 15. siječnja 1710. za župu u Rozgi. Mudroslovlje učio je u Beču, a bogoslovlje u Zagrebu. Zaredjen je bio god. 1709. Od god. 1716.—1720. bio je župnikom u Ravnu.

Matija Berković rodio se Kućama oko godine 1671., godine 1717. postao je župnik u Martinskoj vesi. Radi starosti dobio je god. 1739. vikara u osobi Mateja Petrekovića iz Stupnika. God. 1740. još je živio.

Jakov Špičko rodio se u Čičama oko g. 1690. God. 1717. došao je za upravljatelja župe u Magjarevo, gdje se nalazio još godine 1726. kao župnik. Nosio je brkove i bradu.

Mijo Puceković, župnik u Velikoj Gorici, opisan je potanje kod župe Velike Gorice.

Mijo Puceković rodio se oko god. 1709., a zaredjen je oko god. 1734. Od godine 1745.—1748. boravio je kao kapelan u Kloštru-Ivaniću.

Matija Puceković rodio se oko god. 1750., zaredjen je bio god. 1775. God. 1777. nalazimo ga u svojstvu kapelana u Žažini. Bio je vrijedan, no od Tijelova do rujna bio je teško bolestan, pa nije bilo nade da ozdravi.

Pavao Bartolić, rodio se u Okujama, a u svećenika je zaredjen god. 1810. Kapelanovao je u Kravarskom, Starim Čičama i postao je god. 1818. župnik u Jakuševcu. Umro je dne 9. srpnja god. 1854.

Josip pl. Puceković, rodio se u Kućama dne 7. travnja god. 1864. U svećenika zaredjen je god. 1889.; službuje sad kao župnik u Dubrancima, gdje je potanje opisan.

Župni dvor.

Župnik Juraj Rusan opisao nam je u knjizi »Spomenici« još stari župni dvor, koji je našao kod svog dolaska u župu u vrlo slabom stanju. Bio je već vrlo trošan i star, a krov mu je bio tako slab, da je župnik za kišovitog vremena morao bježati iz jednoga kuta u drugi. U gornjem spratu bile su četiri sobe tako malene, da je veća bila puna, ako je bilo u njoj pet osoba. Prizemlje razliko-

Župni dvor u Starim Čičama.

valo se od prvog sprata samo po tom, što je bilo još gore, u družinskoj se sobi već nije moglo stanovati, a i klijet je bila malena. God. 1830. sazvao je Rusan mješovito povjerenstvo, te poslije toga pristupio odmah ka gradnji novog župnog dvora. Pokroviteljica udova grofica Erdödy dala je za gradnju 30 hrastovih stabala, vapno, 14.000 komada opeke za temelj i 400 for. Hrastove je posjeklo i priredilo 5 Kranjaca, koji su dobili za taj posao 170 for., a gradju su dovezli župljani.

Temeljni kamen novom župnom dvoru blagoslovio je župnik Juraj Rusan dne 19. svibnja 1831. Gradnju je vodio Pavao Kundrah sa još šest ¡Bukevljana. Oni su se ¡pogodili za 340 for.

Mnogo je žrtvovao za gradnju od svoga sam župnik, koji je takodjer radnike hranio i mnogo toga na svoj trošak nabavio. Sam kaže, da se je time tako istrošio, te je tako reći gol i poderan, a premda je potrošio zadnji svoj novčić, kod toga se još i zadužio.

Obveze o uzdržavanju župničkih zgrada.

U viziti od god. 1741. kaže se: »Tenentur Parochiani omnia aedificia curialia restaurare et erigere et Curiam ejusdem ab occidente et via publica sepire et reparare.«

Arcidjakon Pavao Gojmerec zabilježio je o tome g. 1762. ovo: »Tenentur Parochiani omnia aedificia Parochialia exstruere et conservare, praeter unum horreum, per defunctum quondam Parochum Mravinecz exstructum, cujus reparationem et conservationem modernus D. Parochus (volente ita et disponente defuncto Domino Cathedrali Chegetek) in se assumpsit.«

Vizita od god. 1851. veli za župni dvor i gospodarske zgrade: »Onus haec conservandi, quantum ad obligationem praestandorum materialium Dominio patronali, quantum ad operas plebi parochianae incumbit, ut occasione visitae Seniores recognoverunt.«

Župljani.

Godine 1630. imale su Stare i Nove Čiče istog župnika Jurja Srebrića. Pod župu Stare Čiče pripadala su sela: Stare Čiče, Kuće (gdje bilo do dvadeset kuća), Rakitovec, Mraclin, Lazi, Buževci, Vukovina, Okuje i Podotočje; dakle sva sela, koja su i danas osim Poljane. Župa Nove Čiče imala je opet ova sela: Čiče nove, Lazine, Ribnica, Poljana i Jagodno. Vukovinskoj kapeli pribrajala su se sela: Tržec, Okuje (gdje je bilo oko pet kuća) i Vukovina. Zanimljiv je kod toga dometak: Catholici omnes, partim Valachi, partim nostrates«. Tu nam biljšku nadopunjuje zapisnik kanoničke vizite od god. 1668. Ondje se naime kaže, da bi morali žitelji iz Okuja davati župniku dva vagana žita, ali pošto su u tom selu prijašnjih godina obitavali pravoslavni (sed quia prioribus annis in illo eodem pago, ut praemissum est, valachi habitabant, qui postmodum sunt conversi et facti catholici), nijesu župniku podavali više od jednog vagana, kako je bilo to i u selu Vukovini. Danas nema više medju narodom predaje, da bi kada u Okujama stanovali pravoslavni. Za žitelje susjednih sela Bune i Podvornice (pod župom Kravarsko), još i danas župljani pripovijedaju, da su oni bili nekada pravoslavni, pa ih još i danas zovu

»Vlahi«. Nad selom Bunom pokazuju i danas mjesto, gdje je bila nekad pravoslavna crkva i groblje. Ti pravoslavni bili su po predaji na vrlo zlu glasu kao tatovi i razbojnici. Jedna se njiva u Buševcu zove »tatska komora«, gdje da su ti ljudi svoj plijen čuvali. Bili su valjada pod turopoljskom jurisdikcijom sigurniji nego li pod zemaljskom. Pod selom Podvornica zove se jedno mjesto »vlaška gnojčina«. Tu da su nekada stanovali pravoslavni. Buševčani došli su jednom ovamo gledati, kako će svatovi dovesti snašu u kuću. Svatovi su dojašili, a i snaša je jašila. Otac mladenčev donio je vrč vina, a mati njegova hljeb kruha pred svatove. Mati se počela hvaliti, kako će joj snaša olakšati poslove, noseći joj vodu, drva i redeći joj kuću. No snaša joj odbrusila: »Boga mi, majko, ne nadaj se tomu. Kako si sama to do sada radila, tako ćeš i od sad«. U Podvornici je još danas kuća »Vasiljević«, očito su bili ti žitelji pravoslavni. Kad je Turopolje poslije turskih provala opustjelo, naselili su se u nenapučene krajeve pravoslavni, pa je tako bilo i u Okujama, Buni i Podvornici. I doista u viziti od god. 1642. spominje se još u Buni pravoslavni kaludjer. A pravoslavni žitelji Radonica i Jovan Obradović pritužili se onda arcidjakonu protiv kravarskog župnika glagoljaša Petra Perušića, da je njihovu sestru Magdu vjenčao sa Lazom Rajakovićem, koji ju je oteo, premda je bunski kaludjer svečano prosvjedovao protiv te ženidbe.

Kao što u ostalim župama, tako je bilo i u ovoj. Neki su za žive prve žene ili muža uzimali sebi drugu ili drugog. God. 1642. ističu se takovi: Grgur Zagorec i neka Agata, koju je uzeo Juraj Bartolić.

Za vizite od 10. ožujka god. 1642. starješine župne crkve nijesu položili račune arcidjakonu. On je na to odredio, da moraju to učiniti 27. ožujka pred župnikom Andrijom Cvetetićem i pred činovnikom župnog pokrovitelja grofa Nikole Erdödya i drugim iskusnim muževima.

Župnik Toma Bogdan tužio se na svoje župljane, što je jedva od njih dobivao na godinu po vagan žita, dok su njegovu predšasniku Andriji Cvetetiću davali po vagan pšenice. Župljani su davali prije župniku, budući da su imali dosta šuma, ogrijevna drva, ali njemu su to uskratili, te ih je morao sâm kupovati. Župljani su bili u to vrijeme svi katolici (populus alioquin catolicissimus), ispovjedili i pričestili su se svi o Uskrsu i nije bilo javnih grješnika; ipak je bio taj narod svojeglav i vrlo tvrdokoran (suae cervicis et obstinatissimus).

U viziti od god. 1690. kaže se, da u župi nije bilo javnoga grješnika, osim onih, koje su već župljani medju sobom kaznili (prae-

ter eos, quos iam Parochiani intra se puniverunt). Župnik Florijan Pavlinić ustajao je na župljane, da su nemarni u radu za župnu crkvu — jamačno nijesu htjeli da obave nužne popravke. God. 1692. nalazimo u župi neke muževe, koji su živjeli rastavljeno od svojih supruga i obratno. Arcidjakon Stjepan Nedelko zapovijedio je župniku i crkvenim starješinama, da pritjeraju žene k muževima i muževe k ženama. God. 1699. potužio se župnik Stjepan Matačić na jednog župljanina, koji da ga nije pustio u svoju kuću, kad je išao s križecom kuće blagoslivljati.

Arcidjakon Pavao Tuškan zabilježio nam je u vizíti od godine 1704., koliko je bilo onda u župi glava obitelji (patres familias). Bilo ih je naime u Starim Čičama 18, u Podotočju 21, u Kućama 49, u Rakitovcu 20, u Bulencima 16, u Lazima 8, u Mraclinu 43, u Okujama 17 i u Vukovini 22. Medju župljanima nije bilo velikih pogrješaka. Obdržavali su vjerno i nedjelje i blagdane, a ako je tko u tom prekršio, platio je crkvi kaznu (mulctatur pro Ecclesia). Župnik Stjepan Matačić jadao se na župljane, da mu nerado podavaju lukno. God. 1709. kršteno ih je u župi do 11. studenoga 166 osoba, a vjenčano je 27 parova.

God. 1741. nije bilo tužbe na župljane. Navodi se jedino, da je žena Simona Kunovića bila pijanica i raspikuća (potatrix et dillapidatrix) pa se tepla po susjedstvu. Arcidjakon je odredio, da se ima svojoj kući povratiti, da ne bude tako u pogibli »incontinentiae«. God. 1758. bilježi se, da su svi župljani udovoljili dužnosti uskrsne ispovijedi, osim nekog Gaše Lučića, kojeg imaju činovnici turopoljski prisiliti, da toj crkvenoj dužnosti udovolji. Župnik Josip Čeh Babočaj prigovarao je, da mu župljani ne će popravljati zgrade.

God. 1768. bilo je u župi 175 glava obitelji. G. 1799. bilo je u župi:

Selo:	Kuća:	Oženjenih parova:	Osoba:
Stare Čiće	18	57	184
Vukovina	21	64	240
Mraclin	39	93	367
Okuje	14	40	153
Lazi	5	13	55
Buševac	25	44	212
Rakitovec	21	55	246
Kuće	52	120	447
Poljana	7	39	139
Podotočje	10	34	112
Ukupno . .	212	559	2155

God. 1851. bio je u kućama i pučanstvu ovaj razmjer:

Selo:	Kuća:	Oženjenih parova:	Osoba:
Stare Čiče	19	57	226
Vukovina	23	74	308
Mraclin	72	150	643
Okuje	14	37	175
Lazi	7	12	46
Buševac	49	71	360
Rakitovec	29	57	293
Kuće	62	114	549
Poljana	6	29	133
Podotočje	14	48	215
Ukupno . .	295	649	2948

Arcidjakon Ignacije Ročić vrlo hvali god. 1857. župljane. O njima kaže, da su u opće dobre ćudi (caracteris boni), da vrlo marljivo polaze crkvu i da idu vrlo rado na ispovijed i pričest, tako da bi onoga čudno gledali, koji bi to češće zanemarivao. Opazio se je i napredak u kršćanskom nauku. Izmedju naroda i župnika Jurja Rusana vladala je lijepa sloga.

Razne bilješke iz povjesti župe.

Predaja na turske provale još se danas živo uzdržala u župi Starim Čičama. Narod pripovijeda, da su turske čete dolazile često ovamo pljačkati, osobito pod večer, kad se smrklo. Kazuju, da su Turci osobito rado lovili mlade žene i djevojke, pa sa se one već za dana žurile kućama svojim. Gospodar zadruge sazvao je već za dana svu žensku čeljad u kuću i onda se dobro zatvorila kućna vrata. Ta predaja osnovana je doista na historijskoj činjenici, jer su Turci, osobito dok su sjedjeli u Petrinji, često dolazili pljačkati u lijepo i plodno Turopolje. U selu Rakitovcu zove se još danas jedan most; »turski most«, a dio turopoljskog luga, koji graniči sa selom: »turska greda«.

Vrijedni starac Josip pl. Kovačević iz Buševca pripovijeda još danas nekoliko pripovijesti o tim turskim posjetima. Pričala mu ih njegova majka, rodjena god. 1813., a njoj opet njezina majka.

Članovi plemićke zadruge Rožićeve iz Buševca orali su na njivi. Došlo je vrijeme ručka, a ručka nema. Kad su postali već nestrpljivi, pošao jedan kući, da upita zašto im ne šalju ručak. Ukućani se odmah dosjete jadu, jer je snaša već davno odnesla ručak na polje. Popeo se jedan na jelu, koja je uz kuću rasla i doista na

putu u kravarske bregove ugledao tursku četu na konjima. Jedan od konjanika imao je uza se snašu, u bijelo odjevenu. Ljudi su odmah sjeli na konje, pa za Turcima u potjeru. Uzeli su sa sobom i velike domaće pse stražare, koji su im pomogli turske konje zaustaviti. Doista su Turke dostigli, posjekli i oteli snašu, no ta nije dugo živjela, već je radi pretrpljenog straha doskora umrla.

Plemića Šabarića iz Mraclina zarobili su Turci, ali je iz ropstva sretno kući umakao. No Turčin došao je za njim i tražio od njega otkupninu. Kad nije imao čime da plati, poveo ga Turčin opet u ropstvo. Kad su putovali kroz lug Dubravu, odrezao je Šabarić veliki štap. Kad ga Turčin pitao, što će mu štap, odgovorio mu je, da će njime ubiti pticu, koja će biti obojici dosta za jelo. I udri po Turčinu i ubije ga. Šabarić se tako oslobodio iz ropstva, no od straha ostavio je u šumi turskog konja, na kojem su bile pune bisage zlatnog novca, što ga je Turčin ubrao od ostalih pobjeglih zarobljenika po Turcpolju.

Uhvatili Turci plemića Katulića iz Buševca. Kad su ga vodili iz sela kroz obližnju šumu, zamoli ih, da smije, opraštajući se od svog doma, zadnji put zapjevati. Turci mu to dozvolili, a Katulić poče glasno pjevati. Njegov su pijev dobro razumjeli Buševčani, pa hajd za Turcima. Posjekli ih sve do jednoga, a zarobljenika oslobodili iz sužanjstva.

God. 1657. obdržavao se jubilej. Biskup Petar Petretić poslao je onda o obdržavanju jubileja u pojedine arcidjakonate svoju okružnicu. Svagdje bila je odredjena jedna crkva, obično crkva sv. Trojstva, sv. Križa ili bl. Dj. Marije, do koje su morali župnici voditi svoj narod u procesiji. Za župe Šćitarjevo, Nove Čiče, Stare Čiče, Veliku Goricu i Odru bila je kao takova odredjena crkva bl. Dj. Marije u Vukovini, znak, da je to već onda bila odličnija crkva, jer nije odabrana crkva u Velikoj Gorici, već ova. Jubilej imao se proglasiti na nedjelju sedamdesetnicu, a trajao je 31 dan. Župnik morao je narodu protumačiti svrhu jubileja i upozoriti ga, da dodje u što većem broju na sv. ispovijed i pričest. Župnici i kapelani morali su u to vrijeme svaki dan ispovijedati, a jedan put na tjedan voditi svoje župljane u procesiji k Majci božjoj u Vukovini.[1]

Oko god. 1668. ostavila je plemenita gospodja Ana Lučić župniku oranicu od šest rali uz pogodbu, da se župnici staročički sjećaju njezine duše kod sv. misa. Kasnije je ona tomu prido-

[1] Gl. Ecclesiastica III. br. 8/126. u nadbiskupskom arkivu.

dala još livadicu u Kućama, nedaleko kapele sv. Fabijana i Sebastijana.[1]

Godine 1668. bile su u Vukovini dvije kurije: vukovinska i kurija pok. Ivana Škrlca, koju su onda posjedovali zagrebački Isusovci.

God. 1689. ostavio je Stjepan Katulić, župnik u Martijancu, rogjen u župi Stare Čiče i njegov brat Andrija Katulić, župnik u Križovljanima 400 ren. for. za utemeljenje misne zaklade. Od te svote pozajmio je 200 for. Ladislav Orahoczi, a 200 for. udova Legrady rodj. Gereczy. Župnik morao je čitati svakog mjeseca za utemeljitelje dvije mise, isto tako dvije mise na kvatre, te rekvijem na godišnjicu smrti i to za Stjepana u srpnju, a za njegova oca Mateja u travnju. U ta dva slučaja morala su zvoniti zvona u oči godišnjice i kod rekvijema.

God. 1692. vršio je patronatsko pravo nad župom grof Franjo Erdödy, kapetan petrinjski, vlastelin u Novim Čičama.

God. 1695. spominje se, da je Petar Pucz, župnik u Donjoj Stubici, ostavio župniku svoga kmeta Matiju Tomšića iz Podotočja, koji je morao župniku tri dana u tjednu raditi takodjer i sa blagom, a imao je u njegovoj šumi drvariju i pašu. Župnik morao je u to ime čitati na godinu 24 mise u vukovinskoj crkvi i to 6 za župnikova oca, 6 za majku, a 12 za oproštenje njegovih grijeha. Kad bi tko htio toga kmeta otkupiti, morao bi župniku platiti 300 ren. for.

God. 1704. bio je župni pokrovitelj grof Nikola Erdödy posjednik imanja Želin.

God. 1741. bile su u župi ove plemićke kurije: kurija Klarisa, kurija Isusovačkog sjemeništa sv. Josipa, kurija Jurja Pucza, kurija Ivana Pucza i kurija potpukovnika Paraminskija. Od svake kurije dobivao je župnik objed na godinu.

Te su godine bila u župi propela: u Kućama (2), u Podotočju (2), u Starim Čičama (3), u Mraclinu (2) i u Rakitovcu (1).

Za učitelja ili bolje za orguljaša nije bilo u župi zaklade. No da se služba božja u vukovinskoj crkvi dostojnije obavlja, bio je za učitelja primljen neki Lovro Fridrich »syntaxista«.[2] Stanovao je u kući, sagradjenoj na trošak crkve, imao od nje 4 rali oranice i koma-

[1] Za tu oranicu položila je općina Kuće arcidjakonu Pavlu Gojmercu svotu od 150 for., pa je stvorena altarija, po kojoj je morao župnik za zakladateljicu čitati 9 misa na godinu.

[2] Dekret namještenja primio je od arcidjakona Stanka Pepelka 23. veljače 1741.

dićak vrta. Od župljana nije dobivao ništa. Župnik Marko Mravinac spomenuo je prigodom vizite god. 1746., da je on nesposoban za za vršenje učiteljske službe, jer nije imao glasa. Njegov nasljednik Čeh bio je s njim zadovoljniji. Učenika nije imao. Bio još g. 1768. Kao nove misne zaklade nabrajaju (god. 1741): 1. Mije Pucekovića župnika u Velikoj Gorici s glavnicom od 200 for. Župnik morao je čitati svakog mjeseca za utemeljitelja jednu misu.

2. Ane rodj. Baronay, udove Bušićeve s glavnicom od 200 for. i 12 misa na godinu. (God. 1744.) 3. nova zaklada Mije Markulina s glavnicom od 200 for. i s obvezom, da se odsluži 12 misa na godinu.

God. 1762. bio je župni pokrovitelj Antun Erdödy, a god. 1799. grof Josip Erdödy.

Bit će, da je mnogi, koji se je Majci Božjoj vukovinskoj zagovorio, bio uslišan, pa je šteta, da nam nijesu razna ozdravljenja popisana. Sačuvao nam se samo iz druge polovine XVIII. stoljeća kratak opis (4 str.) u župnom arkivu, kojega ovdje priopćujem. Valjada je koji župnik zabilježio ovo: »Milosche od Marie Vukovinszke zadoblene. Letto 1760. Jakob iz fare granessinske detecze po imenu Gregura, pol drugo letto sztaro, vidil je vech mertvo nego sivo od sztrasne nevolye vu zibchiczi leseche czel chedan, prez vszake hrane. Selech deteczu szvojemu pomochi, osztavlyajuch vrachtva zemelyszka k Bogu zdihavati y na vnoga meszta za sivlyenye ali szmert, zagovarjati je pochel. Ali kak berse k milostivne Marie Vukovinszke bie bil zagovoril detecze od maike prosiloje mlechnu hranu, koju kada bi prijelo, dusicza musze od tella razluchila.

Szpodobnem nachinom Barbara Bassich iz Grachan od sztrasne tiskavicze pred vremenom detecze mertvo je porodila, ali selejuch Dussu k Bogu poszlati, detecze mertvo k Marij Vukovinszke je zagovorila y nut milosche? detecze je osivilo y sz. kerst je prijelo, zatem Dussiczu szvoju po milosche Marie Vukovinszke med Angelc vnebu je nasztanilo.

Niti manyu miloschu od Marije ni zadobila Barica Szosztarich iz Gor, koja od tomina do trih kraly velik strah je terpela po nochi y po dnevu, da zasze ni znala pred sztrahom odurneh sztrassil, koja szu joi pred ochi dohajala, ali zadnich dajoi je Maria Vukovinszka napamet doszla, y knyoi dabisze billa zagovorila, vszega sztraha jesze oszlobodila, y koia pervo vu sztrahu prez pameti je bludila, pottlam veszela y szegurna Maiku Mariu na Vukovinu, dar donassajuch je pohodila.

Ovak takaisse Mariu V. szpoznal je Vrachiteliczu Jacob Vi-

dassich iz Stubnika, koi tri czele chedne terpel je tiskanye, koi vu vszeh dnevih od velike nevolye nikai hrane ni priel y kaksze k Mary szimo po zagovoru vtekel, tiskavicza jemu prestala, ij ches malo vremena pervo zadobil je zdravlye.

Ovo y drugi Janko Zagoracz iz pokupszkoga hoche valuvati, da po Marie V. tiskavicze, koju chedan czel je terpel, jesze oszlobodil. Moralizatio.

Daje Maria Vukovinszka zdravje betesneh y obramba vu vszeh nevolyah, to poszvedochiti more Mathias Perkovich iz fare zasinske, koi tri dni y tri nochi griz sztrassen terpel je, ad Mariam facto voto a contorsione et corosione liberatus est.

Jure Ivanovich iz zasinachke fare od Bosicha do trojak je lesal, facto voto ad Mariam V. convaluit.

Gregur Fabjankovich od novoga grada, videchi da szuszedi nyegovi marsiczu od nemile kuge pomorjenu iz hlevov szvojeh van voze y plachuch zakopaju, is votum fecit ad Mariam Vukovensem, pestilens aer neque lues animalibus ejus nocuit.

Jurai iz Odre, buduch zafelt Capellana vu tabore, kada hotejuch blise soldatov vu boju biti, da ranyenomu bude mogel na dussi pomochi, dospel je y on vu pogibel, da okol nyega globussi jeszusze nepriatelszki szipali y szable kreszile, on vu ovoi pogibeli k Marie Vukovinszke jesze preporuchil ter gdeszu okolo nyega mertvi padali, on niti male rane ni zadobil, nego po milosche Marie szrechno je izesel, y szimo na zahvalnoszt po maiki szvoi dva duplira je vchinil doneszti.

Ovde tulikaisze pri Marie miloschu je zadobila Maricza trohar iz Siska, koja imala je ranu na noge, votum fecit ad Mariam, pedem resanatum optinuit.

Spodobnem nachinom miloschu Marie zpoznal je Thomo Kostelich iz gor, koi dvoje dechicze od velike nevolye tri dni y tri nochi, kakti mertvu na poszteli lesechu je gledal, zato pochel je zdihavati Bogu y k Marie Vukovinszke, dasze dechiczi onoi szmiluje ali szmertjum ali zdravjem et ecce post factum votum ad Mariam una proles mortua, alia rešanata est. Moralizatio instituatur.

Szimo takaisse na szvedochansztvo biti more sena iz Cerja fare kravarszke, koia pet miseczi je lesala, kad bisze k Mary na Vukovinu zagovorila, chez kratko vreme je ozdravila y Maiku Mariu szimo je pohodila.«

Kako iz tih slučajeva saznajemo, hodočastili su k Majki božjoj vukovinskoj ljudi iz dosta udaljenih strana, znak, da je bilo to proštenje na daleko i široko poznato. Ova ozdravljenja upotrebio je

valjda župnik ili koji drugi svećenik u propovijedi prigodom proštenja, kako nam svjedoče riječi: »Moralizatio« i »Moralizatio instituatur.« Šteta, da nije bilo knjige, u koju bi se svi takovi slučajevi bilježili, jer bi bili s više strana zanimljivi.

Iz vremena francuske uprave u Turopolju sačuvala nam se zanimljiva okružnica župnicima, koja je bila medju inim upravljena i: »A' Monsieur Monsieur Adalbert de Blasun Curé a Vukovinna«, a koja se tiče vodjenja matica od civilne oblasti, te je bilo župniku zabranjeno crkveno vjenčati one osobe, koje nijesu dokazale, da su ženidbu sklopile prije toga pred načelnikom (mêrom).[1] Zanimljivo je, da je ta okružnica sastavljena i za naše strane u njemačkom jeziku, a glasi doslovce:

Provinces d'Illyrie
Nro.

INTENDANCE DE LA CROATIE CIV.e

DIVISION

Carlstadt den 25. Jänner An 1812.

Herr Pfarrer!

Die Illyrischen Länder haben den glücklichen Zeitpunkt erreicht in welchen sie die Wohlthaten der Französischen Gesetzgebung erhalten, diese welche so wie der Glauben, in jeder Rücksicht auf das Wohl der Völker abziehlt, bezieht sich hauptsächlich darauf, um die theuresten Verhältnisse der Bürger vorzusehen und zu sichern.

Eine der wichtigsten Verordnungen ist die, welche den weltlichen Stand der Bürger betrift, sie hat anerkannt dass dieser wichtige Gegenstand auf einer einfachen und gleichförmigen Arth beruhen muss, zu welcher alle Bürger zugelassen seyn können, und in diesen Sinn musse sie die darauf bezüglichen Amtverrichungen einens weltlichen Beamten oder Maire der Gemeinde anvertrauen:

Er allein kann die wahren Urkunden der Geburthen, Heurathen, Sterbfälle empfangen, er allein kann der gleichen Urkunden die Rechtsbeständigkeit und Gesetzlichkeit ertheilen, welche die Bündnisse berechtigen und, die Rechte und Ruhe der Familien zusichern.

Sie sehen leicht ein Mein Herr, die Klugheit dieser Anordnung, sie begreifen, dass solche zum Grund das allgemeine Wohl hat, und dass solchermassen sie keinesweges dahin abzweckt, die Bürger von

[1] Gl. Dr. Bogumil Vošnjak: »Ustava in uprava ilirskih dežel«. — Zbornik Matice slovenske, sv. XII. str. 239.

den Glaubens Grundsätzen abzurufen, welche diese empfangen haben, und beyzubehalten verpflichtet sind.

Sie können mein Herr die Aufnahme der dabey üblichen Geistlichen Zeremoniens Urkunden fortsetzen, jedoch können diese bloss auf das Geistliche Bezug haben.

Es ist folglich sehr wesentlich, dass die Bürger sich in diesen Theile unserer Gesetze belehren, unterichten Sie darinn Herr Pfarrer, damit sie von ihnen lernen, dass ihre erste Pflicht als zu gleich auch ihr grőster Vortheil sey solche genau zu befolgen. Sagen sie Ihnen, dass sie bestimmt, vorzüglich über ihr Wohl zu wachen, niemanden zu den bey Ehen, Geburth und sterbfällen gebräuchlichen Kirchen Ceremonien ohne Vorläufiger Rechtfertigung, der erfülten gesetzlich Vorgeschriebenen weltlichen Pflichten zulassen können.

Die Regierung erkännet die Einsichten, und die gute Stimung der Geistlichkeit, es wird mir angenehm seyn, derselben, die zusicherung davon durch die Bekanntmachung des Eifers und Bestrebens, womit die Geistlichkeit dieses Landes zur Volziehung der Gesetze aus allen Kräften mitwirken wird, zu erneuern.

Genehmigen Sie mein Herr die Versicherung meiner ausgezeichneten Achtung.

Auditeur im Staats-Rathe
Intendent v. Civil Croatien
M. de Contade.

God. 1871. prodano je imanje Zelin-Čiče, pa je s tom prodajom patronat nad župom prešao od grofa Stjepana Erdödya de Monyorokerek na udovu Helenu Thurn i Taxis.

God. 1873. vladala je u župi marvinska kuga.

God. 1877. dne 18. srpnja potukla je silna tuča čitav kraj od sv. Martina pod Okićem do Oborova. U 10 sati u jutro podigla se strašna oluja, koja je počinila veliku štetu.

God. 1804. dijelio je u župi sakramenat sv. potvrde biskup Maksimilijan Vrhovac. On je došao dne 29. rujna iz Pešćenice i dojdućeg dana dijelio sv. potvrdu u Vukovini. Objedovao je u Novim Čičama, gdje je dojdućeg dana potvrdjivao. Sam je zabilježio u svom dnevniku, da bi se mogle župe Stare i Nove Čiče, jer su u obojim župama bile trošne i župne crkve i župni dvorovi, spojiti. U tom slučaju pripalo bi selo Okuje župi Velikoj Gorici, a župnik obadviju župa, koji bi sjedio u Novim Čičama, mogao bi imati dva kapelana. Iz Novih Čiča pošao je biskup u župu Šćitarjevo.

Biskup Vrhovac došao je još jedan put po apostolskom poslu

u župu i to god. 1824. Dne 11. srpnja dovezao se je iz Kravarskoga preko Rakitovca do crkve bl. Dj. Marije u Vukovini, gdje je bio svečani doček. Biskup je odsio u Blaškovićevoj kuriji. Dojdućeg dana bila je u Vukovini sv. potvrda i kanonička vizitacija. Za župnika Adalberta Blažana kaže biskup, da je sposoban i gorljiv, ali bolježljiv i slab. Župna crkva bila je pod interdiktom, jer se već raspadala dočim je bila vukovinska crkva: »elegans et bene instructa«. U Starim Čičama ostao je Vrhovac i dojdućeg dana i dijelio sv. potvrdu, a poslije podne odvezao se u Nove Čiče. Svečani doček bio je kod kapele ranjenog Isusa, jer je bila župna crkva vrlo trošna. Odsio je biskup u vlastelinskom gradu.[1]

God. 1856. 7. listopada dijelio je u župi sv. potvrdu kardinal i nadbiskup Juraj Haulik. Dne 27. kolovoza 1878. dijelio je sv. potvrdu posvećeni biskup i generalni vikar Janko Pavlešić, a 9. srpnja 1895. sadanji nadbiskup dr. Juraj Posilović.

[1] Gl. Dnevnik biskupa Vrhovca u nadbiskupskom arhivu.

Župa Velika Gorica.

Župna crkva.

Župna crkva u Velikoj Gorici[1] spominje se već u popisu župa Ivana, arcidjakona goričkoga, od god. 1334. s imenom: crkva blažene Djevice u polju (beate virginis in campo). Kako mnoge ostale crkve, nastradala je i ona prigodom provale Hasan-paše god. 1593. u Hrvatsku. To posvjedočava zapisnik vizite kanoničke od god. 1622., gdje se o njoj kaže: »quae etiam post prophanationem tempore disturbiarum factam, reconciliata esse perhibetur«. Bit će, da tako znamenita crkva nije dugo ostala opustošena, već su ju žitelji brzo iza toga popravili i uredili.

God. 1608. imala je crkva slab krov, pa je kongregacija plem. općine turopoljske od 1. ožujka 1608. zaključila, da treba do Uskrsa pripraviti potrebite daske, kako bi se crkva na novo prekrila.[2] Pred njezinim glavnim vratima (prae foribus ecclesiae) stajala je nekad kapela Majke Božje. Ta je kapela bila, sva je prilika, drvena i već dosta trošna, jer je kongregacija plem. općine dne 22. travnja 1617. zaključila, da se ima ta kapela na novo sagraditi. Svaka od obližnjih kuća morala je dati za njezin krov po dvanaest dasaka.[3]

Više toga o župnoj crkvi saznajemo iz zapisnika, što ga je sastavio arcidjakon Benko Vinković, prigodom vizite kanoničke, što ju je obavio na utorak poslije bijele nedjelje god. 1622., iza kako je po običaju odslužio sv. misu i rekao sakupljenom narodu propovijed. Crkva bila je za onda dobro pokrivena i prilično čista. U njoj su bila tri kamena žrtvenika, od kojih je bio samo veliki posvećen

[1] Gorica imade mnogo u našoj domovini. Dvanaest je mjesta, koja se zovu jednostavno Gorica; osim tih nalaze se banska Gorica, bijela Gorica, Blažina Gorica, Kurpezova Gorica, Marija Gorica, Vukova Gorica i Žugčeva Gorica. Tri se mjesta zovu imenom mala Gorica, a samo je jedna velika Gorica. U našoj nadbiskupiji tri su Gorice župe: Mala Gorica, Marija Gorica i Velika Gorica; od njih je najpoznatija naša Velika Gorica, sijelo turopoljske plemenite općine.

[2] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« sv. IV. str. 493.

[3] Gl. ib. sv. IV. str. 515.

i svim potrebnim opskrbljen. Svetotajstvo čuvalo se pristojno, ali nije bilo pod ključem, niti se nije u propisano vrijeme obnavljalo. Krstionice nije bilo, niti sv. ulja, već je župnik Ivan Ivčić bez toga krstio. I ispovijedaonice nije bilo, već je župnik protiv propisa ispovijedao u sakristiji. Bilo je za onda u opće malo crkvi, koje bi imale ispovijedaonicu. Kako je župnik arcidjakonu kazao, nalazila se u toj župi matica krštenih i vjenčanih, pisana glagoljskim pismenima (liber habetur aliquis glagolitice conscriptus). Crkva nije imala nikakvih stalnih dohodaka, jer je njezine nekretnine uživao župnik. Potrebiti popravci obavljali se brigom crkvenih starješina, pobožnim darovima i rasporezom župljana.

Crkva je bila zidana od starine. Kako razabiramo iz zapisnika vizite kanoničke od god. 1642., bilo je svetište nadsvodjeno. Crkveni krov bio je za onda već trošan, pa su pripravili potrebite daske, da se crkva na novo prekrije. Za veliki žrtvenik nabavljena je u to vrijeme nova lijepa slika. U crkvenom zvoniku visjelo je jedno zvono a groblje, koje je bilo oko crkve, bilo je dobro ogradjeno. Da se može crkva od svog imutka uzdržavati i popravljati, poklonila joj je plem. općina turopoljska 20 rali zemljišta (pro aedificio Ecclesiae data). Te su zemlje bile nekad svojina Petra Fabijankovića, pa su, pošto je on umro bez nasljednika, pripale plem. općini.

Iz zapisnika vizite kanoničke od god. 1653. vidimo, da je bila crkva dobro pokrita; jedino na svetištu i sakristiji bio je krov već slab. Pred crkvom bilo je drveno predvorje. Veliki žrtvenik bl. Dj. Marije, ukrašen slikom i kipovima, bio je posvećen, a tako i crkva. Na desnoj strani bio je pokrajni žrtvenik sv. Mihaela, a na lijevoj strani žrtvenik sv. Jurja. Oko god. 1653. napravio je po nalogu turopoljske općine neki Nikola Stančević iz »Torsacza« kod Vukovine novi drveni zvonik, u kojem su bila dva zvona, a podjedno je i crkvu na novo prekrio. To je on učinio i na župnoj crkvi u Dubrancima, pa mu je plem. općina dne 4. siječnja 1653. dopustila, da smije svoje svinje tjerati u Bunski lug, te kako on, tako i njegovi nasljednici, za svaku svoju gradnju, smjet će uzimati potrebito gradjevno drvo iz zajedničke šume.[1] Čini se, da je u crkvi bilo sve što je potrebno, jer je god. 1653. imala pet kaleža, krasnu pokaznicu, ciborij, jedanaest misnih odijela i ostale crkvene predmete.

God. 1668. obavljao je u goričkoj župi kanoničku vizitaciju, arcidjakon Ljudevit Vukoslavić. U svom zapisniku spominje on, da je župna crkva doduše zidana, ali dosta malena, tako, da je

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« sv. IV. str 143.

bilo predvorje veće od crkve. Rasvjetljivalo ju pet prozora, a imala je samo jedna vrata. Ladja imala je jednostavan, ravan strop. Tri žrtvenika bila su slikana. Crkveni tarac bio je dobar. I sakristija

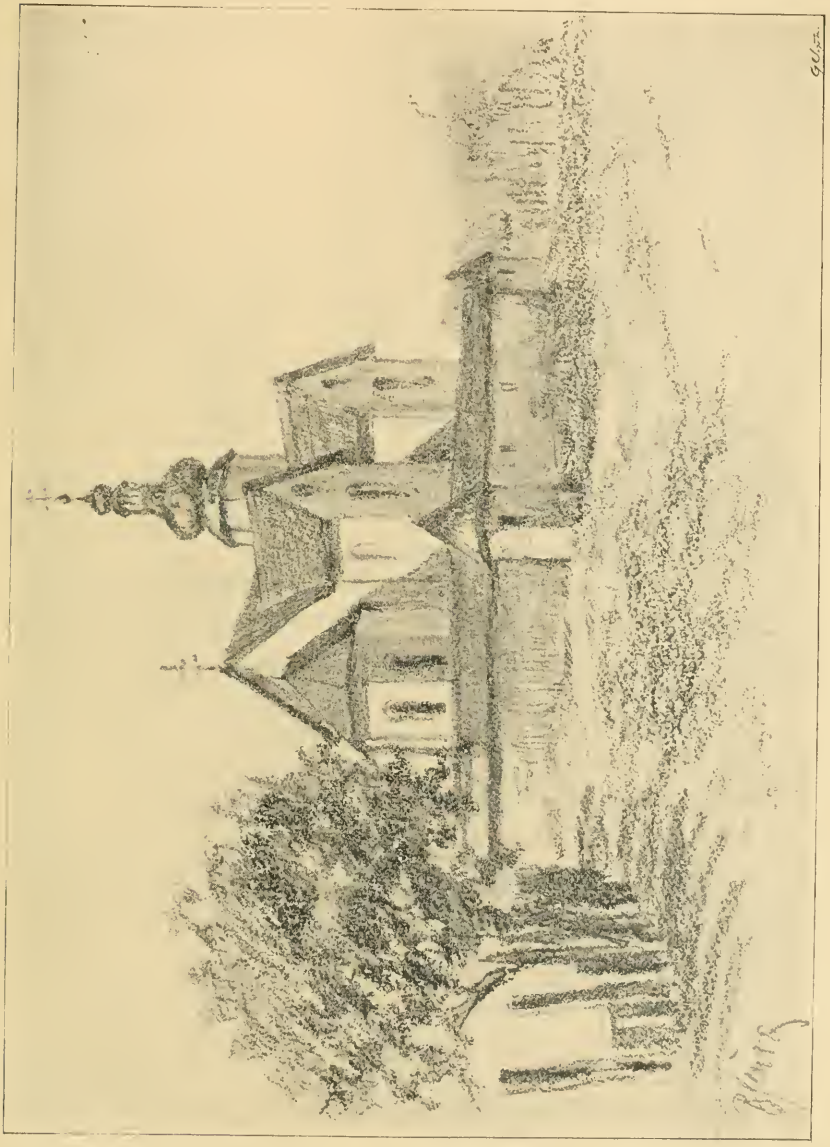

Župna crkva u Vel. Gorici prije obnove.

bila je malena, nadsvodjena, ali njezin svod bio je puknut, pa se bilo bojati, da se ne sruši. Medju crkvenim predmetima spominje se i božji grob, velika rijetkost u ono vrijeme. Vrijedan je spomena i prelomljeni kriz, kome je gornji dio bio je od suha zlata, a donji

od srebra. Križ bio je urešen s dvanaest većih i četiri manja rubina i četiri safira. Crkva imala je i jedan pjevnik (cantuale). Učitelja doduše nije bilo, koji bi pjevao pod službom Božjom, ali arcidjakon drži, da bi ga valjalo namjestiti radi proštenja (propter concursum populi). U sjednici plem. općine od 30. siječnja 1675. zaključeno je, da se ima crkveno žito prodati, a dobivenim novcem i ostalim glavnicama upravljat će plem. općina.

U viziti od god. 1678. potanje nam se opisuju žrtvenici župne crkve. Na velikom bio je kip bl. Dj. Marije medju kipovima sv. Ivana Krst. i Ivana Evangjeliste. U drugom predjelu bio je u sredini kip Boga Oca, a sa strane kipovi sv. Petra i Pavla. Na evangjeoskoj strani bio je žrtvenik sv. Jurja sa svečevim kipom i slikama sv. Lavrencija i sv. Barbare. Na strani epistole bio je opet žrtvenik sv. Mihaela sa slikama sv. Mihaela i sv. Jurja. I u predvorju bili su žrtvenici, ali nijesu bili ničim ukrašeni. Propovijedaonica i pjevalište bili su napravljeni na seljački način. Krstionicu su na novo nabavili. Groblje oko crkve bilo je slabo ogradjeno.

Već se u to vrijeme počelo misliti, da se sagradi nova župna crkva, jer je bila dosadanja za prostranu velikogoričku župu očito premalena. Da toj potrebi barem ponešto doskoče, sagradili su god. 1679. na hrastovim gredama novo prostrano predvorje, koje se gradilo već prema nacrtu za novu crkvu (proportionatae ad erigendam novam ecclesiam). Tadanji arcidjakon vizitator naložio je, da se moraju upravo radi gradnje nove crkve (cum parochia intendat noviter ecclesiam extruere) svi crkveni dugovi utjerati, kako bi se mogli radnici isplaćivati. No do gradnje ipak nije još tako brzo došlo. U viziti od g. 1681. spominje arcidjakon barun Aleksander Ignacije Mikulić, da je već mnogo kamenja dovezeno. I arcidjakon Ivan Josip Babić našao je za vizite od god. 1685. pripravljeno vapno i drugu gradju, ali se ipak još nije gradilo. Stara je crkva bila već ruševina. Arcidjakon napominje, da su bili župljani već kroz više godina opominjani, da počnu graditi. Zato on još po zadnji puta očinski sve i svakoga ozbiljno opominje, da pristupe k gradnji nove crkve, jer ako poslije tolikih opomena i vizitacija za godinu dana ne sagrade crkve, prisilit će se na to crkvenim kaznama. To je valjda pomoglo, te se počelo življe raditi oko gradnje nove župne crkve. Sačuvala nam se isprava tadanjeg župana Stjepana Poglediča Kurilovačkoga, od 10. lipnja 1686., koji svjedoči, da je tadanji župnik gorički Mijo Puceković s crkvenim starješinama Nikolom Diankovićem, Andrijom Puničićem i Jurjem Novakom sklopio ugovor s Ivanom Szreglierom, zidarskim majstorom o

gradnji nove župne crkve. Oni su majstoru obećali 1100 ren. for., što u gotovom novcu, što opet u žitu i vinu, što je on imao preuzeti po onoj cijeni, koja je bila na zagrebačkom tržištu, a on se nasuprot obvezao crkvu svu sazidati i dovršiti (ut ydem antelatus murarius . . . dictamque Ecclesiam totaliter muro extruere, aedificare ac ad finem deducere debeat et teneatur. Sitque adstrictus et obligatus). Ta se isprava pisala na goričkom župnom dvoru, a nazočan je bio onda i kanonik zagrebački Petar Stabarković, koji je valjada tom zgodom blagoslovio temeljni kamen nove crkve (qui quidem et benedixit lapidem). Gradnja nove crkve prilično je lagano napredovala, makar je bio već pripravljen potrebiti kamen, opeka, vapno i pijesak.

Do 24. kolovoza 1688. sagradili su tekar nadsvodjeno svetište, sakristiju i dio ladje. Do onda su crkveni starješine potrošili za gradnju crkve 750 ren. for. 17 groši i 2 dinara. Za zemlju, na kojoj su kopali kamen, dali su 46 ren. for. Tom su zgodom promijenili i naslov crkve u Narodjenje bl. Dj. Marije, jer je takav imao biti novi veliki žrtvenik. Crkva i dojduće godine nije još bila posve dogotovljena i od zvonika, podigli su do 1. rujna tri hvata. Iz računa crkvenih starješina Nikole i Andrije Diakovića, Franje Plepelića i Stjepana Paulakovića vidi se, da su oni izdali god. 1689. zidarima 193 ren. for. 10 groši i 2 dinara, drugim zanatlijama i radnicima 6 imperiala i 9 groši, za prozor na sakristiji 3 ren. for. i 10 groši, za željezo 27 ren. for. 5 groši i za čavle 20 ren. for. Taj su novac oni ubrali od crkvenih dužnika. Do 28. travnja 1690. bila je crkva već pod krovom. Iz računa za god. 1690. doznajemo, da je potrošeno 10 ren. for. za kamen, 7 ren. for. dobili su oni, koji su ga kopali. Za ručnike, što ih je imala crkva, dobili su crkveni starješine 8 ren. for., koje su potrošili na željezo i zid. Potrebiti kamen za gradnju dovažali su župljani ispod Okića[1]. Bit će da su crkvu gradili Talijani, jer se medju crkvenim dužnicima god. 1692. spominje i neki Matija Kasagranda, koji je crkvi dugovao 10 ren. forinta. God. 1692. bila je crkva već dogotovljena, jedino ladja još nije imala stropa i prozori još nijesu bili dovršeni. U prvo vrijeme ostali su u crkvi stari žrtvenici, tek su žrtvenik sv. Mihaela maknuli. Uz novu crkvu ostalo je i predvorje, sagradjeno god. 1679. Groblje, dakako nije moglo biti ogradjeno radi dovoza prigodom gradnje crkve.

God. 1695. spominje o crkvi arcidjakon Simon Juda Zidić, da je od temelja sva na novo sagradjena: »ex muro solido«. Sve-

[1] U crkvenim računima od god. 1692. spominje se, da je crkva imala cent željeza i nešto željeznog orudja »pro eruendo lapide sub Okich«.

tište je bilo već nasvodjeno, u ladji je još manjkao svod, a nije bilo u njoj niti pjevališta niti propovijedaonice. Svetište bilo je već popodjeno opekom, ali ladja ne. U sakristiji nije bilo još nikakovog ormara, jedino jedan stol, kod kojega se svećenik oblačio. Nad tim stolom bila je stara slika, koja je prije visjela nad pokrajnim žrtvenikom. Dogotovljen je bio već i osmokutni toranj i pokriven kao i crkva hrastovim daskama, koje su bile na tornju crveno bojadisane. Stara ura iz prijašnjega zvonika, nije bila još smještena u zvoniku, nego je bila pohranjena u crkvenoj klijeti. Niti crkva, niti zvonik nijesu još bili okrečeni, a i groblje oko crkve još nije bilo ogradjeno radi dovažanja potrebite gradje.

God. 1696. nadsvodili su takodjer crkvenu ladju, tako, da je bila sad čitava crkva nadsvodjena. U kongregaciji plem. općine turopoljske, držanoj u Lukavcu dne 17. prosinca 1698., poklonila je općina na molbu crkvenih starješina župnoj crkvi odredjeni broj dasaka, što ih je ona posudila prošlih godina (his retroactis annis) za popravak ili bolje za gradnju župne crkve. Tom su zgodom crkveni starješine spomenuli dug od 20 ren. for., što ih je crkva prije više godina u nekoj općenitoj potrebi uzajmila plem. općini. Zaključeno je, da će starješine sastavljajući račune morati pred županom i prisjednicima likvidirati taj dug[1]. Crkveni računi[2] spominju nam potanje, kakova je bila to općenita potreba. Kad je naime pok. turopoljski župan Stjepan Pogledić prije više godina putovao u Beč (occasione itineris Viennensis), posudila je crkva plem. općini 20 ren. for. valjada za namirenje putnih troškova.

God. 1700. dobila je crkva dva nova žrtvenika: veliki bl. Dj. Marije i pokrajni na strani epistole, što ga je dala na čast svetoga Trojstva sagraditi Dorotеja Vragović, udovica pok. Ljudevita Vagića. Na velikom žrtveniku bio je u sredini kip narodjenja bl. Dj. Marije, nad kojim su dva angjela držala pozlaćenu krunu. S desne strane bio je kip sv. Ane s Isusom, a s lijeve strane kip sv. Joakima. Isto tako bili su sa strane kipovi sv. Apostola Petra i Pavla. U drugom predjelu bio je u sredini kip sv. Apolonije, a sa strane kipovi sv. Barbare i Katarine, te angjela Gabriela i navještenja bl. Dj. Marije. U atici žrtvenika bio je kip Boga Oca, a sa strane bila su dva angjela s trubljama. Taj žrtvenik podignut je na trošak crkve, župnika i nekojih župljana. Napravljen je u Petrinji; za rezbarski posao plaćeno je 190 ren. forinata.

[1] »Gl. Acta politico juridica« str. 605. u turopoljskom arkivu.
[2] Gl. vizite kanoničke od god. 1696. i 1697.

Na žrtveniku sv. Trojstva bilo je u sredini sv. Trojstvo kako kruni bl. Dj. Mariju, a s prikrajka kipovi sv. Roka i sv. Sebastijana. U drugom predjelu bio je pako izmedju kipova sv. Franje Serafskog i sv. Antuna Paduanskog kip sv. Josipa, dok je na vrhu, bio kip sv. Mihaela. Na žrtveniku bio je dolje natpis:

G. D. DOROTHEA VRAGOVICH G. D. PLE
REM. QVON. LVDOVICI VAGICH DE NAGY
MLAKA, TVROPO. R. C. S. R. E. VID. ARAM
HANC AD HON. SS. TRINI. F. C. V. A. 1700.
M. E. MEAR.

Žrtvenik na evangjeoskoj strani bio je žrtvenik sv. Jurja još iz stare crkve. Na njem bio je stari kip bl. Dj. Marije s Isusom u naručaju.

Crkva god. 1704. nije još bila posvećena, već samo blagoslovljena. Uspomena na taj blagoslov (dies benedictionis) slavila se na nedjelju prije Male Gospe. Na povišem mjestu pred svetištem bilo je veliko propelo. U ladji imala je crkva osam prozora i tri okrugla prozora u svetištu. Popodjena još nije bila. Župnik Mijo Pucekovič dao je sagraditi jednu grobnicu za sebe i za ostale župljane. U crkvi bilo je pet klupa. Vrata su bila dvoja, glavna prema zapadu i pokrajna prema jugu. Pred velikim vratima bilo je predvorje na drvenim stupovima. U sakristiji, u kojoj je bilo mjesta za pet do šest svećenika, bile su pohranjene crkvene stvari i odijelo. Oko godine 1704. poklonila je udovica Pavla Ligutića lijep, srebni kalež, a crkva imala je četiri već od prije. Medju crkvenim knjigama spominje se god. 1704. i hrvatski kantual, u kojem su bile razne latinske i hrvatske pjesme. Crkva imala je i božji grob. U crkvenom zvoniku bila su dva zvona, veći s natpisom: A FVLGVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE i manji, posvećen u čast sv. Nikoli. U tornju bio je takodjer i sat, koji je udarao ure. Groblje bilo ogradjeno hrastovim daskama. Prema istoku i jugu nešto su ga proširili.

Osim pregjašnjih zemalja, dobila je crkva u to vrijeme još nekoje zemlje na dar. Tako je poklonila porodica Pogledić zemlju Donji Laz (1 ral), Matija Zidanić zemlju u Velikoj Gorici (1 ral), Matija Pogledić zemlju u Plesu, Marko Plepelić zemlju Vsranec u Plesu (2 rali) i Ivan Kralić zemlju pod Grmom Goričkem (pol rali). Nedaleko crkve prema zapadu bila je crkvena klijet, u kojoj se čuvalo žito i vino. U njoj je bilo jedanaest škrinja za žito, dvije bačve i kaca. Crkva imala je pravo u zajedničkom lugu; jednako pravo vinotočja i pravo druge stvari prodavati.

Kako je bila crkva sad lijepo uredjena, to nam vizite iz početka XVIII. ništa nova o njoj ne bilježe. Nešto više saznajemo o njoj iz vizite kanonika arcidjakona Stauka Pepelka od 23. veljače 1741. Crkva je bila sad popodjena opekom, ali je bio pod neravan, jer su u crkvi često ukapali mrtvace. U svetištu bile su dvije klupe za odličnije Turopoljce. Nedavno nabavili su na trošak crkveni veliko zvono, koje je bilo posvećeno u čast sv. Donatu, ostala dva zvona naručili su župljani. Crkva nije još bila posvećena. Za predvorje doznajemo, da je bilo obijeno daskama, koje su bile ukrašene raznim slikama, kao i druge crkve u Turopolju. U njem su bila dva malena žrtvenika i red klupa. Žrtvenik sa strane epistole poklonio je Ladislav Franjo Plepelić i na tom je žrtveniku bio i njegov grb. U sredini žrtvenika bila je slika sv. Ladislava, a njoj sa strane kipovi sv. Pavla Apostola i sv. Franje. Drugi žrtvenik u predvorju podignut je bio na čast sv. Ivanu Nepomucenskomu.

Plemenita općina zaključila je u svojoj sjednici od 22. prosinca 1750., da treba općinsku uru u tornju župne crkve očistiti i popraviti.

Žrtvenik na strani evangjeoskoj zamjenio je god. 1719. žrtvenik Angjela čuvara, što ga je podigao na svoj trošak Juraj Ferklić, kako je svjedočio natpis nad menzom, koji je glasio:

GENEROSVS DOMINVS GEORGIVS FERKLICH,
IVDLIVM COMITATVS ZAGRABIENSIS, UNIVERSI-
TATIS NOBILIVM CAMPI TVROPOLIA PRIOR
COMES TERRESTRIS SVB A. R. D. GEORGIO
BANICH, PAROCHO GORICZENSI F. F. ANNO 1719.

Nad zidanom menzom bio je drveni žrtvenik, u čijoj sredini bila je slika Angjela čuvara. S desne strane slike bili su kipovi sv. Ane i sv. Ivana Krst., a s lijeve sv. Doroteje i sv. Florijana. U drugom predjelu bila je u sredini slika sv. Mihaela arkangjela, a sa strane kipovi sv. kraljeva Stjepana i Ladislava. Nad tom je bio grb pokojnoga darovatelja i na vršku kip svetoga Jurja na konju, kako ubija zmaja.

Vrijedno je spomenuti i drveni kip bl. Dj. Marije, koji je stajao ukrašen raznim ukrasima, u južnom zidu, kraj žrtvenika sv. Trojstva. Kraj njeg su bila dva svijetnjaka i natpis:

AVXILIO VENIAS, PAVIDOS MISERATA CLIENTES,
CVM PEDE MORS NOSTRAS PVLSAT ACERBA FORES.
SEDVLA PERVIGILES NE QVID MALVS AVDEAT HOSTIS.
DEFFENDAS SERVOS VIRGO MARIA TVOS.

Čini se, da je ove natpise, kao i onaj na žrtveniku sv. Trojstva, složio tadanji župnik gorički Juraj Banić.

Na sjevernoj strani kraj zida u sredini ladje stajala je drvena propovijedaonica, urešena kipovima četvorice crkvenih naučitelja i lijepo bojadisana i pozlaćena. Nad njom je bio krović.

U crkvi bile su za ono vrijeme tri grobnice: župnička u svetištu, u sredini crkve porodice Paraminskijeve i pod korom Martina Mudića. Župnik Petar Petrinić htio je u crkvenoj ladji napraviti više grobnica, jer je bio pod neravan, pošto su tjelesa strunula, a prašina se legla na žrtvenike i na crkvene stijene, no neki plemići se tomu protivili, pa je od svoje nakane odustao.

Godine 1746. pokrili su kupulu crkvenog zvonika, koji je bio dolje četverouglat, a gore osmerouglat, limom. Niti crkva, niti žrtvenici nijesu bili još posvećeni. Spominje se, da je neki pobožni, gorljivi plemić htio podmiriti sve troškove za posvetu crkve, ali su drugi bez razloga to zapriječili. U predvorju bila je smještena nova propovijedaonica, a na koru smjestili su nove orgulje. U župnoj crkvi bila je utemeljena bratovština pod naslovom Angjela čuvara, te je imala i svoju maticu, u koju su se bilježili članovi te bratovštine.

Svetotajstvo izlagalo se na veće svetkovine, a ne na mlade nedjelje, jer je onda narod hodočastio k Majci Božjoj u Vukovinu. Pokojni gorički kapelan Juraj Kacjan ostavio je crkvi 12 srebrnih žlica, da se utemelji zaklada, iz koje bi se nabavljalo ulje za vječno svijetlo. Iz tih žlica napravili su srebrnu svjetiljku, koja je visjela pred velikim žrtvenikom, a svotu od 74 ren. for. koja je bila odredjena za ulje pozajmili su dne 12. prosinca 1748. Juraj pl. Brigljević i Stjepan Miloš.

Župna crkva i opet je postala premalena, jer je u njoj imala mjesta jedva polovica župljana. Na nedjelje i blagdane morala je često množina župljana ostati izvan crkve na groblju, što sigurno nije njetilo pobožnost u narodu. To je potaklo plemenitu općinu turopoljsku, da poradi oko proširenja crkve. Dne 25. travnja 1757. sastala se u tu svrhu skupština, kojoj su prisustvovali osim sudaca pojedinih sela i mnogobrojnih župljana, namjesni župan Pavao Mudić, pukovnik Juraj Pogledić, bilježnik Ivan Plepelić prisjednik Ivan Kos i mjesni župnik Petar Petrinić. Zaključeno je, da moraju svi župljani doprinesti za proširenje crkve. Župnik je na skupštini predložio nacrt ili »obris«, što ga je napravio zidarski majstor. Nacrt bio je primljen s tom promjenom, što su proširenju crkve pridodali na svakoj strani još po tri stope. Radnju valjalo je otpočeti odmah dojdućega tjedna, jer je bio kamen već pripravljen, a pijesak će se dovesti sutradan. Težake morala su sela podavati ovim redom: 1.) Velika Gorica, 2.) Mala Gorica, 3.) Kuri-

lovac, 4.) Gradići, 5.) Lomnica, 6.) Velika Mlaka, 7.) Pleso i Rakarje i 8.) Kobilić. Svaka kuća morala je dati po jednog težaka. Koji su imali vozne prilike, morali su dati troja kola, a koji su bili bez njih, za svaka kola dva težaka.[1] Sa svake strane prizidali su crkvenoj ladji po jednu kapelu, jednu prema sjeveru, drugu prema jugu. U sjevernu kapelu smjestili su žrtvenik sv. Ivana Nepomucenskoga, a u južnu žrtvenik sv. Ladislava, koji je u zadnje vrijeme stajao kod južne stijene u svetištu. Arcidjakon Juraj Gaal držao je, da bi se sad imalo porušiti crkveno predvorje, u kojem se čitale mise prigodom proštenja, jer to nije bilo više potrebno, otkako je crkva pokrajnim kapelama proširena. Isto tako je sudio, da bi trebalo zabraniti ukapanje mrtvaca u crkvi, jer se crkva nije mogla nikada valjano popločiti, te je pod bio neravan, a ujedno se prašinom, kad su kopali nove grobove, oštećivala crkva i žrtvenici. Groblje oko crkve nije bilo ogradjeno radi dovažanja gradje i zidanja kapela. U njemu su se ukapali svi župljani osim onih iz Petrovšćaka (Petrovine), koji su imali svoje groblje. Onoj svoti, koja je bila opredijeljena za nabavu ulja za vječno svijetlo, pridodao je pokojni župnik Petar Petrinić 130 for., pa je bilo nade, da će od sada svjetlo svaki dan gorjeti, a ne samo na nedjelje i blagdane.

Arcidjakon Franjo Popović našao je god. 1760. crkvu u lijepom redu i čistoći. Pregjašnji žrtvenik sv. Ladislava u južnoj kapeli zamijenio je sad nov, vrlo krasan žrtvenik, što ga je u čast toga sveca na svoj trošak podigla pok. Rozalija Domjanović udovica iza Ladislava Plepelića, koji je bio vrhovni zapovjednik vojske u banskoj krajini. Lijepo obnovljenu crkvu posvetio je dne 15. kolovoza god. 1781. u čast Naviještenja bl. Dj. Marije zagrebački biskup Josip Galjuf. Posvetilo se slavi treće nedjelje u listopadu. Vizita od god. 1799. kaže nam, da je bila crkva $11^3/_4$ hvati duga, a 4 hvata široka. Krov je crkveni bio onda već vrlo trošan, pa je skupština plem. općine od 27. siječnja god. 1796. dopustila potrebite daske za pokrivanje i 10.800 komada opeke. Glavni žrtvenik zove se sad snježne Majke Božje. To je bio još onaj stari žrtvenik, ali još dobro uzdržan. Na njemu je bila vrlo lijepa (eleganti Penicillo picta) slika Majke Božje, koja je bila izložena samo na nedjelje i veće blagdane, u obične dane bila je na žrtveniku prostija slika. Pokrajni žrtvenici bili su već dosta trošni, izuzevši žrtvenik sv. Jurja, koji je zamijenio žrtvenik sv. Ladislava u južnoj kapeli.

[1] »Decisio J. Universitatis N. C. T. de qualiter amplianda Ecclesia Parochiali« u župnom arkivu.

Žrtvenik sv. Ivana Nep. bio je gotovo već posve porušen. Kraj tog žrtvenika bile su dvije ispovijedaonice. Crkva je posjedovala moći sv. Lavrencija i komadić sv. križa u posrebrenim pokaznicama. Groblje u to vrijeme nije bilo više kod župne crkve, već onkraj ceste, dosta prostrano i dobro ogradjeno.

Bit će, da su u početku XIX. stoljeća opet mislili na proširenje župne crkve, no kongregacija plem. općine od 23. lipnja g. 1803. odredila je, da se to odgodi do boljih vremena. Mjesto žrtvenika sv. Ivana Nep. govori se god. 1824. u sjevernoj kapeli o žrtveniku sv. Petra apostola. Glavne svetkovine u župnoj crkvi bile su: klečanje na 4. nedjelju došašća, Blagovijest, Petrovo, Angjeoska nedjelja i posvetilo. Za župnika Marka Antonija Hegedića nabavljene su nove velike orgulje. U njegovo je vrijeme takodjer župna crkva s nova prekrivena.

God. 1851. imala je crkva u zvoniku tri zvona: veliko od godine 1736. (12 centi), srednje od god. 1646. (6 centi) i malo od godine 1631. (2 centa). Crkva je bila osobito na sjevernoj strani vrlo vlažna, pa je arcidjakon Ignacije Ročić naredio, da to valja odstraniti. Zapovjedio je, da se takodjer uredi cinktura oko crkve i poprave orgulje. To je i učinjeno.

Kad sam već napomenuo zvona, red je da potanje opišem sadašnja zvona. Malo zvono ostalo je još staro. Visoko je 55 cm., a u promjeru mjeri 63 cm. Na gornjem obodu stoji natpis:

A FVLGVRE ET TEMPESTATE LIBERA NOS DOMINE
ANNO 1646 ✠.

Na zvonu je otisnuta slika Majke Božje s Isusom u naručaju, žezlom u ruci i propelo. Ukrasi su samo na gornjoj strani, ali je radnja vrlo lijepa i čista. Šteta što nije označen zvonolijevac. Jaram zvona je još prvobitan, prilično zdepnast. Bat je vrlo dug, odebljina je okrugla, a ne sploštena, kao kod drugih batova, niti tuče s debelim, već s tankim drškom. Zvono je već jednoć okrenuto, pa će se morati opet domalo okrenuti, jer je već jako izudarano.

Srednje je zvono već preliveno. Ukrašeno je slikom sv. Trojstva, kako kruni Bl. Dj. Mariju. Na njemu je i slika sv. Mihaela i još jednog sveca. Visoko je 62 cm., a u promjeru mjeri 78 cm. Na njemu je natpis:

DEO VNI IN TRINITATE
ET TRINITATI IN VNITATE
DEDICAVIT ME PIA PLEBS PAROCHIAE

NAGY GORICENSIS CVRA DN̄I V. A.
DIACONI ET PC̄HI IAC. KOOSZ.
TRANSFVDIT HENRICVS DEGEN
ZAGRABIAE ANNO 1856.

Veliko zvono mjeri u visini 74 cm., a u promjeru 96 cm. Na njemu su slike bezgrješnog začeća bl. Dj. Marije, propetog Spasitelja i sv. Roka. Ornamentika na zvonu je vanredno bujna, na donjem rubu loza i pšenica. Na gornjem obodu je natpis:

TRANSFVDIT HENRICVS DEGEN ZAGRABIAE ANNO 1856.

Sprijeda pak stoji:

IN HONOREM B. S. V.
DEI GENITRICIS MARIAE
SINE LABE ORIG. CONCEPTAE
TRANSFVSA LARGITATE PIOR.
PAROCHIANOR. — CVRA VI. A: DON̄I ET
PAROCHI NAGY GORICENSIS IAC. KOOSZ.

Današnji vrijedni župnik Franjo Peterca već živo na tom radi kako bi ova zvona, koja su premalena za takovo mjesto, kao što je Velika Gorica zamijenio drugim većim, skladnijim.

Do temeljite obnove goričke župne crkve došlo je devedesetih godina prošlog vijeka. God. 1890. naložila je kr. kotarska oblast, da se gornji dio zvonika župne crkve poruši, jer se bilo bojati, da se zvonik, kako je bio raspucan, ne poruši i ne ošeteti crkve. Općina je to učinila, a kr. kotar. oblast odredila je za dan 25. travnja godine 1891. doprinozbenu raspravu za izgradnju tornja i drugih popravaka na župnoj crkvi. Veliki župan Stjepan pl. Josipovich pozvao je arhitekta Hermana Bollea, da napravi nacrt za popravak crkve. No kad je taj nacrt predložen u skupštini plem. općine, protiviše se skupštinari tomu, da općina išto doprinese za popravak, veleći: župljani dubranečki podigli su sebi sami župnu crkvu, pa tako mogu i župljani gorički. Oni nijesu računali na to, da je dubranečka crkva imala preko 60.000 for. imutka, a gorička jedva 800 for. U povodu predstavke župnika Josipa Kolarića zamolio je 11. ožujka godine 1892. tadanji kapitularni vikarijat županiju, neka bi shodno odredila, da se popravci i gradnja zvonika, koji je već treće godine stajao s porušenim gornjim dijelom, što prije kraju privedu. Sad je plem. općina ipak pristala na troškove, te u svojoj skupštini od 23. travnja god. 1892. jednoglasno zaključila, da se još iste godine iz-

vede izgradnja zvonika i popravak crkve uz proračunanu svotu od 34.000 K. Odšteta ručnih i voznih težaka, koju su se župljani obvezali platiti, iznosila je 15% nameta na poreznu forintu, a imala se platiti god. 1893. Iza toga započelo se odmah s obnovom crkve; ta je obnova po nacrtu Bolleovu u jednoj godini i dovršena. Gradnju je nadzirao tehnički vještak Kosta Tomac, a gradjevni poduzetnici bili su Andrija Colussi i Ivan Butazzoni. O nutarnjem uredjenju crkve

Župna crkva B. Dj. Marije u Vel. Gorici.

napominjem, da je gradnju klupa preuzeo Dragutin Junek, gradnju željeznih ograda bravar Šviglin, žrtvenike postavio je Slavoljub Wagmeister, a crkvu je slikao Marko Antonini. Dne 29. travnja g. 1893. obavljena je pohvala izvedenih radnja, pa je zaključeno, da se crkva poslije obavljenog blagoslova može predati svojoj svrsi.

God. 1894. naručio je kr. kot. predstojnik Dragutin Jagić za žrtvenik Majke Božje kip Majke Božje lurdske. Taj je kip isplaćen

dobrovoljnim prinosima župljana. Te je godine podignut i lijep križni put u župnoj crkvi.

Sadanje unutarnje uredjenje župne crkve vrlo se ugodno i skladno doimlje gledaoca. Veliki žrtvenik, koji je u lijepom suglasju s crkvenim slogom, ima u sredini krasan polurelief Navještenja bl. Dj Marije, dok su sa strane kipovi sv. Stjepana, prvog mučenika i sv. Josipa.

Župna crkva Bl. Dj. Marije u Vel. Gorici.

U kapelici na evangjeoskoj strani je žrtvenik sv. Antuna Padovanskoga. Svečev kip je u sredini žrtvenika, a sa strane su kipovi sv. Katarine i sv. Barbare. Nasuprot tomu žrtveniku je u izdabini već napomenuti žrtvenik Majke Božje lurdske. U kapelici je na strani epistole žrtvenik Srca Isusova. U sredini je kip presvetog Srca, a sa strane kipovi sv. Franje Asiškoga i sv. Lovre. Crkveni strop modro je obojadisan i ukrašen zlatnim zvjezdicama i crkvene

stijene lijepo su razdijeljene na plohe i urešene. Vrlo su slabe slike zadnje večere nad sakristijom, Isusova uskrsnuća u sjevernoj kapeli i Isusova narodjenja u južnoj kapelici. Nad crkvenim vratima kod glavnog ulaza kip je bl. Dj. Marije.

Vrijedno je zabilježiti, kako se je naslov župne crkve tečajem godina mijenjao. Crkva podignuta u čast bl. Djevice Marije u razno vrijeme razno se nazivlje. U starini dolazi s imenom: Pohoda bl.

Oltar kapelice u dvorcu »Pogledićevo« u Kurilovcu.

Dj. Marije, kasnije pod naslovom Narodjenja bl. Dj. Marije (Mala Gospa),[1] a pod završetak XVIII. vijeka nazivlje se crkvom snježne Majke Božje, dok se danas slavi u njoj Navještenje bl. Dj. Marije. Bit će, da su mnogo na to utjecale susjedne župe, gdje su takodjer proštenja na razne blagdane bl. Dj. Marije, poimence crkva vukovinska, gdje su glavna proštenja na Veliku i Malu Gospu (Uznesenje i Narodjenje bl. Dj Marije).

[1] U urbariju župe goričke od god. 1704. kaže se: »Beatissimae Virginis Mariae sub Titulo priori Visitantis, modo vero noviter et fundamentaliter aedificatae Natae...«

Župna crkva sv. Petra u Petrovini.

Jedna izmedju najstarijih i najznamenitijih crkvi u Turopolju bila je crkva sv. Petra u Petrovini. U povjesnim spomenicima spominje se ona već god. 1279.,[1] a navadja ju takodjer zbornik Ivana, arcidjakona goričkoga, od god. 1344. riječima: »item ecclesia beati Petri de Petrovina«. Iz izvještaja kaptola zagrebačkoga banu Detriku Bubeku od 22. studenoga godine 1396. o omedjašenju posjeda Petrovine saznajemo, da je bila ta crkva zidana i imala drveni pignaculum. Tom se zgodom govori i o župnom dvoru, u kojem je stanovao župnik.[2] Kad je u srijedu poslije bijele nedjelje g. 1622. arcidjakon Benko Vinković obavljao u toj župi kanoničku vizitaciju, pa vidio crkvu pustu i praznu, mora da ga je to vrlo potreslo, jer nije štedio oštrih riječi za one, kojih je krivnjom ta starodrevna crkva opustjela. Sam kaže, da je ta crkva prije provale Hasanpašine bila prva i glavna medju župnim crkvama u Turopolju. Ovamo je dolazilo svake nedjelje i većeg blagdana mnoštvo naroda (magnus hominum concursus) i to ne samo radi sajma, već takodjer radi službe Božje, koja se ovdje osobito svečano obavlja (tum etiam propter majorem et solenniorem divinorum celebritatem). Bit će da se to odnosi i na crkveno pjevanje, jer je petrovinski župnik redovito uzdržavao školu i učitelja i to kako radi naobrazbe djece, tako i radi crkvenog pjevanja (tum pro informanda juventute, tum etiam pro decantandis divinis laudibus in ipsa Ecclesia), a to u ono vrijeme znači vrlo mnogo.

Tako ugledna crkva bila je dakako imućna, jer je o prošteńjima mnogo dobivala, a sjetili se nje takodjer mnogi na samrti i zapisali joj svoje zemlje i posjede. Tako joj je dne 4. travnja go-

[1] »Ad viam publicam, qua itur ad ecclesiam sancti Petri transeundo quoddam potok Mozoch vocatum«. Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolje«, sv. I. str. 36.

[2] »In cuiusquidem litigiose porcionis possessionarie facie, quedam ecclesia murata seu lapidea ligneum habens pignaculum, nomine s. Petri, esset constructa. In qua eciam possessionaria porcione decem iobagiones et una curia in qua plebanus eiusdem ecclesie residerent; quamquidem possessionariam porcionem, sic ut premittitur, ad tria aratra se extendentem et in lite remanentem in valore novem marcarum, prefatam autem ecclesiam s. Petri in valore viginti quinque marcarum, memoratos vero decem iobagiones, quemlibet eorum in valore unius et singule marce, item annotatam curiam ipsius plebani in valore trium marcarum, in toto quadraginta septem marcas facientes monete videlicet pro tempore currentis, iidem vestri et nostri homines . . . estimassent.« Gl. Iv. Krst. Tkalčić: »Povjestni spomenici slob. i kr. grada Zagreba« sv. I. str. 368., 369.

dine 1461. kanonik zagrebački Franjo de Lompniczaet Otok nobilis, rodom iz Lomnice, ostavio sve svoje posjede u Lomnici, kako one, što ih je on baštinio, tako one, što ih je sam prikupio. Ti bi se posjedi imali prodati, a dobivenom svotom crkva proširiti. Još je on crkvi poklonio veliki kalež, novi misal i svoj brevijar, što je bilo za onda, prije iznašašća štampe, od velike cijene.[1] Nema dvojbe, da je imala crkva takovih dobročinaca više, pa je zato pojmljivo, što je bila ugledna i imala sve potrebno.

Sačuvala su nam se takodjer imena nekojih petrovinskih župnika. U zapisnicima sudbenih poziva grada Zagreba ističe se godine 1475. župnik Petar (plebanus de Petrovina).[2] Godine 1494. nalazimo u Petrovini župnika Dominika, dok je u vrijeme zagrebačke sinode od god. 1574. župnikovao glagoljaš Matija.[3] Sva je prilika, da je on bio zadnji petrovinski župnik. Poslije toga u brzo se zbila provala Hasan-pašina, poslije koje nije Petrovina bila više nikad samostalna župa. Još je danas u narodu predaja, da je bila u Petrovini župa, dok je nijesu Turci uništili. Pripovijedaju, da se je tu bogoslužje sjajno obavljalo i ta je župa bila vrlo prostrana. Svakako je pretjerano, kad kažu, da su na petrovinskom groblju ukapali nekad mrtvace ćak iz Jamnice i Pokupskog.

Crkva petrovinska, nekad u Turopolju prva, doživjela je poslije provale Hasan-pašine žalosan udes: postala je zadnja, odbačena i od svih ostavljena. Gorljivi arcidjakon Benko Vinković, razmatrajući njezinu pustoš, oštro izjavlja, da bi se morali stidjeti biskupi, arcidjakoni i župnici radi svoje tolike nemarnosti i nesmotrenosti, što su dopustili, da su razni svjetovnjaci učinili s crkvom ono, što ni sam Turčin nije učinio, makar je imao prilike. Više puta je naime opustošio i popalio kuće oko crkve, više puta je mimo nju prolazio, a ipak nije ni jedamput u nju dirao. Crkvu, koja je bila prije u krasnom redu, na novo pokrita i svim potrebnim opskrbljena, opustošili su nevaljani kršćani, u prvom redu patroni — naime obitelji Bedekovićeva i Petričevićeva, pa i neki župljani. Oni su crkveni krov skinuli, daske upotrebili za svoje kuće i odnijeli sve, što se je samo odnijeti moglo. Pače su i crkvene stijene i sakristiju s većeg dijela porušili, kamen upotrebili za svoje zgrade, a ciglu za peći. Nijesu poštedjeli ni triju žrtvenika, sagradjenih od rezanog kamena.

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv. I. str. 339., 400.

[2] Gl. Ivan Krst. Tkalčić: »Povjestni spomenici slobodnog i kralj. grada Zagreba«, VII str. 445.

[3] Gl. Ecclesiastica 8/15. u nadbiskupskom arkivu.

Nije čudo, što je arcidjakona zazeblo kod srca, kad je vidio, što je ostalo od nekad slavne crkve, pa je radi nehaja korio svoje predšasnike, pače i biskupe, koji su prepustili, te je tako daleko došlo. Crkva je bila sad bez krova i bez žrtvenika. Crkvene se stvari i predmeti poizgubili, ostalo jedino zvono, pohranjeno u župnoj crkvi u Velikoj Gorici.

Takav postupak dakako, pripovijeda arcidjakon dalje, nije mogao donijeti blagoslova. Kuće, na koje su upotrebili drvenu crkvenu gradju, domalo su izgorjele. Dapače je prigodom vizitacije čuo arcidjakon, kako je neka žena imala objavu, da će Bog toliko vremena pljesni uništavati žito, dokle se god crkva ne popravi. Arcidjakon veli, da je ta objava doista vjerovatna, jer je od onog vremena žito slabo rodilo. Sličnom kaznom prijeti takodjer Bog kod proroka Ageja.[1]

Župna crkva u Petrovini posjedovala je nekad vrt, oranice, sjenokoše, vinograd i kmetove. Nešto tih zemalja uživao je petrovinski župnik, drugo su obradjivali kmetovi. Još u vrijeme vizite od godine 1622. bilo je do sto rali oranica i livada na dvadeset kosaca. Te su zemlje davali crkveni starješine u zakup (ex censu, seu ex decimo manipulo ad excolendum tradunt). Što su crkveni starješine od tih zemalja dobili, davali su već kojih dvadeset godina crkvenim patronima, poimence Ladislavu Bedekoviću, da to upotrebe na crkvenu korist. Vizitator Vinković opomenuo je crkvene starješine, da polože crkvene račune. Oni su izjavili, da to lako učine, jer nemaju ništa, kad su sve, što su primili, morali predati patronima. Ako bi patroni sve ono položili, što su tečajem dvadeset godina od crkve primili, crkva bi se tim lako popravila i obnovila.

Bit će, da su odlučne riječi Vinkovićeve pomogle, pa su tu starodrevnu crkvu poslije god. 1622. temeljito obnovili. U vrijeme vizite od 14. ožujka god. 1634. bila je crkva već lijepo popravljena. U crkvi bio je na novo postavljen dosta ugledan veliki žrtvenik sv. Petra, a na desnoj strani ladje pokrajni žrtvenik sv. Pavla. Sakristija bila je nadsvodjena, a groblje oko crkve dobro ogradjeno. Crkva je imala već nešto crkvenog odijela i crkvenih predmeta, jedan srebrni kalež, a drugi je bio u Zagrebu u poslu. Zvono su prenesli opet natrag iz goričke crkve. Kod crkvenih starješina Jurja pl. Vitkovića i Pavla Arbanasa bilo je 24 kvarta raznog žita. Sv. sa-

[1] Gl. Agg. gl. I., 9.—11.: »jer moja kuća leži zapuštena, a svaki od vas trči u svoju kuću. Zato je radi vas bilo zabranjeno nebu, da ne spušta rosu, a zemlji da ne dade svoga ploda; ja bo sam prizvao sušu na ovu državu, na na planine, na pšenicu, na vino, na ulje i na sve, što niče iz zemlje, i na ljude, i na živinu, i na svako rukotvorje.«

kramente dijelio je u župi i na odredjene dane služio u toj crkvi župnik iz Velike Gorice. K župi su pripadala sela: Petrovina, Lomnica i donji Lukavec.

Vizita od god. 1642. upućuje nas, da su na južnoj strani crkve prizidali kapelu, u kojoj je bio drveni žrtvenik. Crkva sv. Petra još se uvijek vodila kao župna crkva, a župom je upravljao župnik velikogorički.

Zanimljiv je zapisnik kanoničke vizite od god. 1649., koji kaže, da je kapela sv. Petra bila nekad župna crkva, kako se još ljudi sjećaju. Prošlih godina je petrovinskom župom upravljao župnik velikogorički, a god. 1649. je podijelio tu župu grof Nikola Erdödy Jurju Poglediću, župniku u Odri (u viziti piše S. Georgii in Obres). K Petrovini brojila su se za onda ova sela: Kusanci (7 porodica), Šiljakovina (20 porodica, sada pod župu Kravarsko), Petrovina (9 porodica), Varaš (16 porodica i dvije plemićke kurije). Od tih porodica dobivao je župnik od svake po vagan žita. Još su bili pod tom župom selo Lomnica (bilo je tu 50 kuća sa doseljenicima) i donji Lukavec (11 porodica). U ta dva sela dobivao je župnik od plemenitaša kvartal žita, a od doseljenika kopuna ili vagan žita. Od crkvenih zemalja primala je crkva desetinu, a šest rali obradjivao je župnik. Livada na osam kosaca bila takodjer vrlo blizu crkve.

Crkva sv. Petra je bila zidana i imala na jednoj strani već star krov. Nad crkvom je bio stari, drveni zvonik, slabo pokriven. Crkvene stvari nijesu se čuvale u crkvi, jer je bila na samoći, već kod crkvenog starješine. Pošto je crkveni starješina Juraj Vidković umro, položila je crkvene račune njegova udovica. Arcidjakon je imenovao crkvenim starješinom Ivana pl. Senkovačkog. Te je godine držao petrovinsku kuriju (curiam Petrovina aliter Varos vocatam in eadem possessione Petrovina) Krsto Bedeković.[1]

God. 1668. spadala je Petrovina opet k Velikoj Gorici. U njoj su bile tada 24 kuće. God. 1678. bila je crkva sv. Petra u dobrom stanju; bila su u njoj već poznala nam dva žrtvenika. Sad se spominje i crkveno predvorje, u kojem je bio takodjer jedan žrtvenik. Služilo se tu na Petrovo i svake treće nedjelje u mjesecu. G. 1685. crkvu su na novo pokrili i sagradili novu klijet kraj kuće Matije Hunjadia. God. 1690. dobila je kapela novi pokrajni žrtvenik, podignut na čast sv. Barbare i sv. Antuna. Žrtvenik sv. Pavla se više ne spominje.

[1] Gl. »Acta politico-juridica Inclytae Universitatis Nobilium Campi Turopolja ab a. 1650—1702. str. 12. u turopoljskom arkivu.

U viziti od godine 1695. ta nam se dva žrtvenika potanje opisuju. Na velikom žrtveniku bio je u donjem predjelu pozlaćeni kip sv. Petra izmedju kipova sv. Pavla i sv. Andrije, dok je bio gore kip blaž. Djev. Marije s Isusom. Na strani epistole bio je žrtvenik sv. Barbare sa slikom svetice izmedju kipova sv. Andrije i sv. Ignacija. U drugom predjelu bila je slika sv. Antuna Padovanskoga i kipovi sv. Lucije i sv. Apolonije. Crkva je posjedovala vinograd u Šiljakovini i mnogo zemalja, od kojih je nekoje uživao gorički župnik, a ostale su obradjivali župljani i davali od njih crkvi desetinu. Sad se u toj crkvi služilo svake treće nedjelje, na Petrovo, na Andrijino na blagdan sv. Antuna Padovanskoga.

Oko god. 1709. crkvu su na novo pokrili Petrovinu zovu katkad i Petrovščak. God. 1741. bio je crkveni krov opet trošan. Crkva je imala drveni slikani strop, samo je svetište bilo nadsvodjeno. I drveno predvorje bilo je slikano, kako je bio običaj i drugdje u Turovom polju. Na sjevernoj strani bila je zidana sakristija, no bila tako vlažna i ruševna, te su oko godine 1758. sagradili novu. Da je bila crkva nekad posvećena, svjedočili su križevi na crkvenim stijenama. Sad se navodi i pokrajni žrtvenik sv. Petra na evangjeoskoj strani, tako, da su bila u crkvi dva žrtvenika sv. Petra. U crkvenom predvorju bio je žrtvenik žalosne Majke Božje. Na njem je bila u sredini njezina slika, a sa strana kipovi sv. Ivana Evangjeliste i sv. Marije Magdalene. Zvonik je bio još uvijek drven, a zvono, koje se u njemu nalazilo, bilo je puknuto.

Koncem XVII. vijeka mnoge se područne crkve napustile. Taj udes je stigao takodjer i starodrevnu petrovinsku crkvu, tim više, što je bila već ruševna i njezin namještaj već trošan. Selo Petrovina je bilo maleno (god. 1805. bilo je u njemu 5 kuća sa 73 stanovnika), pa se nije valjda nitko pravo zauzeo, da se ta stara crkva ne zapusti. U viziti od god. 1799. još je o njoj pomena, te se ističe da je njezin portatile posvećen god. 1619. Ali crkva je bila već onda napuštena, pa u viziti od god. 1805. posve iščezava.

Crkva sv. triju Kralja u Donjoj Lomnici.

Dok je postojala župa sv. Petra u Petrovini, spadalo je selo Lomnica k župi,[1] a kasnije je zajedno s Petrovinom priklopljena župi u Velikoj Gorici. Kad je sagradjena u Lomnici prva kapela, nije poznato, no stajala je svakako već u prvoj polovici XVII. vijeka. U po-

[1] U viziti od god. 1653., kaže se, da spada Lomnica pod Veliku Goricu, »licet antea ad S. Petrum spectabant.«

pisu zemalja naime, što ih je g. 1674. zapisao o. Juraj Habdelić isusovačkoj rezidenciji u Varaždinu, nabraja se takodjer zemlja kod Lomnice uz crkvene zemlje (apud Lomniczam penes terras Ecclesiae).[1] Možda, te je sagradjena u brzo poslije provale Hasan-pašine. To potvrdjuje i usmena predaja, koja se do danas medju narodom saču vala. Zvonar te crkve, sedamdeset i dvije godine star, Miko pl. Stepanić (kućni br. 56.) pripovijedao mi je, kako je Turčin zauzeo čitavo Turopolje i onda »ležal« oko Mlake. Ondje su rasla četiri bresta. Na njima su bile karike, o koje su turski časnici svoje konje privezivali. Narod je bježao u brdine prema Dubrancima, te se krio po šumama. Nakon duljeg vremena su se Turopoljci ipak ojunačili, pa se dogovorili, da će složnim silama udariti na Turke. Došuljali su se u tamnoj noći do turskog tabora i onda je svaki zapalio šopicu (snop) slame, što su ju sobom ponesli. Turci iznenadjeni u snu, preplašili su se, a kad je uza to počela još i krvava godina (kiša) padati, pobjegoše kao bez glave. Naši su ih tjerali prema Sisku, gdje je neki Lacković podrezao stupove na tamošnjem mostu, te su se svi u rijeci potopili. Kao uspomenu na onu krvavu godinu nose Turopoljke još i danas crvene košulje (rubače), a u Posavini izvezeni su samo neki ornamenti na košuljama, i čine se iz daleka kao crvene piknje. Kad su se žitelji spremali na Turke, učinili su zavjet, govoreći: »ako Bog da, da pobjedimo, bume sezidali svete tri Krale tute«. Taj su zavjet poslije pobjede ovršili i sagradili lomničku kapelu.

O lomničkoj kapeli govore i zapisnici turopoljskih kongregacija od god. 1665.—1667. God. 1665. doznačena su joj dva hrastova stabla, god. 1666. suho stablo za ogradu, a god. 1667. dva stabla za njezin popravak.[2] Potanje opisuje kapelu, koja je bila sagradjena od hrastova drva, zapisnik kanoničke vizite od god. 1678. U kapeli bio je žrtvenik sa slikom sv. triju Kralja. Veće od kapele bilo je drveno predvorje, u kojem je bio takodjer jedan žrtvenik. Nad predvorjem je bio drveni zvonik s jednim zvonom. Kapela posjedovala je kod žitelja raznog žita, od kojeg su morali dati za svaki vagan jedan kvartal u ime kamata, zatim soli i nešto novaca. Crkveni krov bio je god. 1685. dobar. Oko kapele bila je ograda. Crkva je imala sve potrebno za služenje mise, medju ostalim srebrni, pozlaćeni kalež, dva misala i tri misna odijela.

[1] Gl. »Liber literariorum instrumentorum Collegy Zagrabiensis Societatis Jesu« str. 231. u nadbiskupskom arkivu.

[2] Gl. »Acta politico-juridica Incl. Universitatis Nobilium Campi Turopolya ab a. 1650—1702.« str. 176., 233. i 249. u turopoljskom arkivu.

Oko god. 1692. crkvu su temeljito obnovili, postavili u njoj nov strop (tabulatum novum opere arculario factum). Postavljen je i novi žrtvenik, ukrašen raznim rezbarijama. Žrtvenik nije bio još bojadisan. Uza sliku sv. triju Kralja bili su na tom žrtveniku kipovi sv. Luke i sv. Bartolomeja, koji je dobio kasnije u crkvi posebni žrtvenik. Valja da se već onda opslužavala ovdje veća proštenja, pa je crkva kod tih zgoda davala svećenicima objed. God. 1699. dobila

Kapela sv. Triju kralja u Lomnici.

je crkva nov zvonik, a predvorje se popravilo. Crkva je već onda posjedovala drvenu klijet, u kojoj su bila dva ormara za žito. Oko crkve bilo je već od starine groblje, na kojem se sahranjivali žitelji sela Lomnice. Kad su god. 1862. gradili nov zvonik i popravljali crkvu, iskopali su na istočnoj strani jamu za vapno. Već napomenuti Miko pl. Stepanić pripovijedao mi je, da su ondje našli mnogo ljudskih kostiju. Te kosti bile su navodno vrlo velike, a lubanje čovječje bile

su navodno vrlo velike, a lubanje čovječje bile su kao »vedrena voža«. Dogodilo se više puta, da su žitelji bez znanja župnikova ukapali na tom groblju djecu. Arcidjakon Adam Antun Čegetek je to strogo zabranio i zaprijetio, da će biti crkva pod interdiktom, ako se to još koji puta zbudne.

Stara slika sv. triju Kralja u Donjoj Lomnici.[1]

Vizita kanonička od god. 1704. pripovijeda nam, da je bila ta kapela sv. triju Kralja dosta prostrana, tako te je narodu u njoj bilo mjesta i za kišovitog i zimskog vremena. U novije vrijeme prigradili su kapeli sakristiju od hrastovih greda. Služilo se ovdje na Bogojavljenje, na bijelu nedjelju, na Bartolovo i na Lukinje. Crkveni

[1] Taj bakrorez napravio je svršetkom XVIII. vijeka neki Renard u Beču. (Renard sc. Vien.) Možda se ta sličica prigodom proštenja prodavala.

starješine birali su se obično na Blaževo. God. 1726., dne 21. veljače, obavljao je vizitu kanoničku u župi Velikoj Gorici kanonik arcidjakon Matej Mužinić. Pred njega nijesu došli starješine lomničke kapele, kako bi po običaju morali, stoga je on odredio, da ima njihova kapela ostati zatvorena, tim više što su se u selu još uvijek zadržavale žene, koje su se bavile nepoštenim poslom.[1]

Potanko opisao je staru drvenu kapelu arcidjakon Stanko Pepelko u viziti od god. 1741. Krov je bio dobar, a na zvoniku bila je kupula. Kapela je bila okrenuta prema istoku, i nije bila baš velika, budući da je imala jedini prozor prema jugu. Iz kapele došlo se u dosta prostrano predvorje, koje je bilo jednako kao kapela i strop urešeno slikama na daskama. Na velikom žrtveniku bio je kip, kako dolaze k Isusu sveta tri Kralja, a sa strane su bili kipovi sv. Bartolomeja i sv. Marka. U predvorju bio je žrtvenik sv. Bartolomeja sa slikom svečevom i kipovima sv. Ladislava i sv. Mihaela, dok je u drugom predjelu bila slika sv. Ane izmedju kipova sv. Katarine i Elizabete. Treći žrtvenik bio je takodjer u predvorju, podignut u čast sv. Trojstvu. Groblje oko crkve bilo je dobro o gradjeno. G. 1749. nešto su kapelu proširili i na novo pokrili, a oko g. 1758. na novo su je slikali.

God. 1768. obavio je u župi Velikoj Gorici kanoničku vizitaciju arcidjakon katedralni Josip Mikinović. Selo Lomnica brojilo je tada 56 kuća. Kapela je bila u dobrom stanju i čista; jedino krov je bio na jednoj strani slab i ograda oko crkve potrgana. Arcidjakon je zapovjedio žiteljima, neka oboje do Duhova poprave, inače se ne smije u kapeli više služiti. I župnik se tužio, da nekoji, osobito siromašniji žitelji, ukapaju na tamošnjem groblju svoje mrtvace bez njegova znanja. Arcidjakon je zaprijetio, da toga više ne čine, jer će inače svima zabraniti ukop na groblju. Još se tužio župnik Josip Pogledić na neke svećenike, možda domaće sinove, koji su na nedjelje i blagdane u toj kapeli služili, te time odvraćali žitelje od župne crkve i od kršćanskoga nauka. Arcidjakon je naložio starješinama, da ne smiju na te dane nikomu kapele otvoriti, već mora biti ključ u župnika. Zamjerio je arcidjakon Lomničanima i to, što su Jurja Klaſurića i Miju Stepanića, kapeličine starješine, koji su vrlo marljivo utjerivali kapeličine dugove, bez svakog razloga i bez znanja župnikova i viših oblasti skinuli i druge postavili. Arcidjakon je stare starješine na novo potvrdio i odredio župniku, da mu odmah javi, ako bi ih žitelji u službi smetali, da može to prijaviti duhovnoj oblasti.

[1] »ideo Capella manet clausa, et potissimum eousque, quousque meretrices ex pago Lomnicza non fuerint expulsae, Domini nobiles ubi admonen tur respondent, si meretrices non fuerint, nutrices habere non poterimus.«

Stara drvena kapela sv. triju Kralja postala je s vremenom trošna, pa su počeli misliti na to, da se sazidje nova. Kod gradnje nove crkve znatno je žiteljima pomogla plem. općina turopoljska. U sjednici od 4. srpnja god. 1777. doznačila je općina za gradnju crkve 80 greda (robora), a u sjednici od 16. kolovoza god. 1777. potrebito drvo za pečenje opeke. Bit će, da su novu crkvu god. 1778. sagradili. Nova crkva bila je vrlo lijepa (eleganter ex muro exaedificata), kako kaže zapisnik kanoničke vizite od godine 1799. Duga je bila $9^1/_2$, a široka $4^5/_{12}$ hvati. Bila je nadsvodjena, taracana kamenom i imala na evangjeoskoj strani malu sakristiju. S prva je bio u njoj već preko sto godina stari žrtvenik, koji su kasnije zamijenili novim. Iz popisa zgrada u Turopolju od g. 1796. razbira se, da je bio krov na žrtveniku već trošan. Turopoljska općina je za to crkvi doznačila 350 for., pa je tom svotom za župnika Hegedića sagradjen na zvoniku nov krov u obliku kupule. Crkva imala je trošnu žitnicu i staru komoricu.[1] Kad su se pod svršetak XVIII. vijeka ustrajale u biskupiji nove župe, dotična je komisija predložila, da se u Lomnici utemelji lokalna kapelanija. No do toga nije došlo.

Kod crkve sv. triju Kralja bila su na godinu četiri veća proštenja, na koja su takodjer dolazili svećenici iz susjednih župa. Ta proštenja bila su na Bogojavljenje, na bijelu nedjelju, na drugi dan Duhova i na nedjelju poslije Bartolova. Tad se skupljalo ovamo najviše naroda. Od Badnjaka pa do Bogojavljenja boravio jedan svećenik neprestano u Lomnici, služio je svaki dan sv. misu i ispovijedao vjernike. Žitelji davali su mu u to vrijeme stan, hranu i neku novčanu nagradu.

U crkvi bila su tri žrtvenika, veliki: sv. triju Kralja i pokrajni sv. Bartola i sv. Trojstva. Slike na žrtvenicima bile su slikane godine 1846. U to su vrijeme žitelji na svoj trošak pokrili kupulu na zvoniku bakrom. God. 1851. izjavili su oni pred arcidjakonom Ignacijem Ročićem, da će crkvu, ako ne bi bio njezin imutak dostatan, na svoj trošak uzdržavati i popravljati.

God. 1862. porušio se crkveni zvonik — bili su mu valjda temelji preslabi — te je oštetio znatno i samu crkvu, tako da su morali gotovo pol crkve i zvonik iz nova zidati. I veće zvono je tom zgodom puklo. God. 1885. dali su žitelji lijevati novo zvono. Zvonolijevac uzeo je staro zvono u račun za 105 for. 50 novč., a pored toga morala je crkva platiti još 168 for. 20 novč. To zvono nosi natpis:

[1] Gl. Laszowski: »Povjesni spomenici plemenite općine Turopolja«, sv. IV. strana 381.

*

SV. IVAN KRST. M. Z. N. SV. FLORIJAN M. Z. N.
Br. 71. SALIO MATE MAJER v ZAGREBU. 1885.

Zvono važe 276 starih funti. Manje zvono ima natpis:

ZAGRABIAE ✠ 1805.

Sad se nalazi u zvoniku još i treće zvono tako zvani »cinkuš«. To je zvono bilo prije na Vernićevu imanju u Gornjoj Lomnici, a njim se dozivala družina k jelu. Prije nekoliko godina kupila je plem. općina lomnička to imanje za 120.000 K. i smjestila onda to zvonce u zvonik svoje crkve.

Crkva sv. triju Kralja, kakova je sada, služi na čast i ponos Lomničanima. Prostrana je, da bi mogla služiti u prvo vrijeme i kao župna crkva, gradjevni je slog skladan, a izvana i iznutra u lijepom je redu. Ukrasuju je tri nova žrtvenika, izradjena u Zagrebu. Uz veliki žrtvenik sv. triju Kralja na strani epistole je žrtvenik sv. Trojstva, a na strani evangjelja žrtvenik sv. Bartola. Stare oltarne slike, o kojima spomenuh, da su naslikane god. 1846., obješene su na stijeni kod pjevališta. Nove orgulje na šest registara, postavila je tvrtka M. F. Hefferera iz Zagreba.

Kapela sv. Lavrencija u Velikoj Gorici.

Ta kapela bila je isprva samo zidana stacija (mala kapelica) sa žrtvenikom sv. Lavrencija. Pripovijedaju, da je ta stacija podignuta na onom mjestu, na kojem je grof Zrinski dao objesiti deset turopoljskih plemića. U toj kapelici da su podigli žrtvenik sv. Lavrencija navodno zato, što su ovi plemići tako vjerno branili turopoljska prava, kao što je sv. Lavrencije branio crkvena prava. Kako je u narodu sve više rasla pobožnost sv. Lavrencija, to su župljani velikogorički podigli oko god. 1740. u čast tom svecu mjesto prvašnje stacije dosta prostranu drvenu kapelu. Kapela imala je ravan strop, koji je bio kao i njezine stijene iskićen raznim slikarijama. Jedna vrata vodila su u kapelu s istočne strane, druga s južne. Žrtvenik ostao je isti, jer je prvašnja stacija upotrebljena za svetište kapele. Na menzi nije bilo drvenog žrtvenika, već je bio na stijeni naslikan raspeti Isus, a pod križem Marija i sv. Ivan. Sa strane bio je opet naslikan u odijelu djakona sv. Lavrencije, gdje kleči i svoje oči upire u propelo. Kraj njegovih usta bile su napisane riječi sv. pisma: »Quicumque oraverit in loco isto, exaudi de coelis et propitiare«. (II. Paralip. 6, 21). Kapelica imala je drveni zvonik, u kom je visjelo zvono, teško 60 funti.

Kapela sv. Lavrencija udaljena je bila jedva sto koračaja od župne crkve, s kojom je imala zajedničku blagajnicu i iste starješine. Kad se ovdje služilo, a to je bilo svaki put, kad je bio u Gorici sajam, donesli bi potrebne stvari za služenje sv. mise iz župne crkve. Onda bi nadigli sa strana drvene kapke, tako da je i onaj narod, koji je bio izvan crkve, mogao pratiti službu Božju. Groblje oko kapelice bilo je dobro ogradjeno, ali se u njem za onda nije još nitko ukapao. Kapelicu su oko god. 1757. popločili opekom i podzidali.

U vrijeme Josipa II. dokinute su mnoge kapele, pa je i plem. općina dne 9. rujna 1785. zaključila, da se kapela sv. Lavrencija poruši, a njezina gradja proda i novac preda javnoj blagajnici. To je, sva je prilika, i učinjeno. Čudnovato je samo to, što je usprkos gornjem zaključku plem. općina dne 14. listopada 1802. pozvala župnika Hegedića, da izvijesti, zašto su bez njezina znanja (absque scitu universitatis) kapele sv. Petra i sv. Lavrencija dokinute. Vjerojatno je, da se je medju pučanstvom javljala želja, da se kapela sv. Lavrencija opet sagradi. Doista je već god. 1807. zaključila plem. općina, da se kapelica sv. Lavrencija prenese na župno groblje, te dojduće godine u svojoj sjednici od 8. travnja doznačila potrebnu gradju za gradnju nove kapele. Ujedno se pobrinula i za potrebiti nacrt, po kom će se kapela graditi. Kapela, mnogo prostranija od prvašnje, bila je sagradjena za župnika Hegedića god. 1816. I ta je kapela bila drvena, duga preko 6, a široka preko 4 hvata. U njoj su bila tri žrtvenika: veliki i pokrajni sv. Barbare na desnoj, a sv. Petra na lijevoj strani. Župnik Hegedić poklonio je toj kapeli srebrni kalež. Osim na sajmovne dane, služilo se tuj i na Dušni dan, pa onda, kad je tko želio, da bude s misom sahranjen. Za cijelo se nijesu u toj kapeli razni popravci za vremena obavljali, jer je bila kapela god. 1851. u takovom stanju, da se nije više ondje misa služila. Kasnije su ju god. 1867. opet popravili, pa je kapela stajala sve do svršetka prošlog vijeka. Već god. 1894. u svojoj sjednici od 13. travnja zaključilo je općinsko zastupstvo, da se ima ta kapela na temelju izvještaja kotarskog tehničkog izvjestitelja Koste Tomca porušiti.

Kapela bila je gradjena od drva i opeke, t. j. pročelni zid bio je zidan, a ostale stijene drvene i samo mortom nabacane. Taj pročelni zid, kako je bio osamljen i bez nastavnog veza, nagnuo se prema cesti, te je prijetila pogibao, da se ne sruši. Tako se bilo bojati, da se ne sruši i ne probije stropa kapele, i drveni, ožbukani zvonik, koji je bio posve truo. Radi slabe veze rastavile se stijene, pa bi se kapela kod najmanjeg potresa mogla porušiti.

Staro groblje, koje je bilo uz kapelu sv. Lavrencija, zatvoreno je 7. srpnja 1891., a novo sadanje groblje otvoreno 5. srpnja 1891. (prvi je mrtvac u njem pokopan dne 10. srpnja). Kako je na novom groblju sagradjena lijepa kapela sv. Filomene, to je kapitularni vikarijat nadbiskupije zagrebačke dne 18. srpnja 1894. (br. 2705.) privolio, da se stara trošna kapela sv. Lavrencija poruši, gradjevni materijal proda, a dobiveni novac uloži u korist župne crkve. Sad se kapela doduše napustila, no do njezina rušenja ipak nije došlo sve do god. 1904. Dne 14. travnja 1904. sastalo se opet mješovito povjerenstvo, da pregleda kapelu. Tehnički izvjestitelj Kosta Tomac konstatovao je, da se kapela doista nalazi u veoma lošem gradjevnom stanju. Pročelni je zid od temelja do vrha pukao, a pukotine su bile široke do 3 cm. Stupovi zvonika takodjer su popucali, pa je bilo bojazni, da će se doskora srušiti čitav trop i zvonik. Na osnovi tog izvida počeli su god. 1904. doista rušenjem kapele.

Kako je bila na novom groblju sagradjena kapela sv. Filomene, nije se s prva mislilo, da se kapela sv. Lavrencija opet na novo sagradi. No župljani su bili ipak naučeni već na tu staru kapelu i htjedoše, da se sačuva uspomena na staro groblje. I u narodu se opet pobudi želja, da se na starom napuštenom groblju iznova sagradi kapela sv. Lavrencija. Dne 2. kolovoza 1906. sastalo se u općinskom uredu u Velikoj Gorici nekoliko najodličnijih župljana sa svojim župnikom Franjom Petercom, da vijećaju o gradnji nove kapele. Odbornik Nikola Hribar izvijestio je, da je za prodanu gradju stare kapele, odbivši trošak za rušenje njezino (59 K 87 fil.), unišlo 1180 K 87 fil., a dobrovoljnim prinosima sakupljeno je 837 K 40 fil. Osim toga obvezaše se pl. sučije doprinijeti: Kurilovec 200 K., Lomnica 100 K., Mala Gorica 100 K. i Velika Gorica 20 K. Za prodanu travu na starom groblju unišlo je 1000 K., a bilo je nade, da će se medju župljanima sakupiti još 1000 K., što bi sve zajedno činilo svotu od 4438 K. 27 fil., čime bi bila gradnja donekle osigurana. Od predloženih nacrta izabran je onaj kapele u Dužici, za kojega izvedenje proračunano je 5000 K. Zaključeno je, da se izvedu temelji od betona, a ostalo od opeke. Godine 1907. isposlovana je gradjevna dozvola, pa je god. 1907. kapela sv. Lavrencija opet na novo sagradjena i god. 1909. svečano blagoslovena.

Kapela sv. Filomene na župnom groblju.

Dne 28. ožujka 1888. umro je u Velikoj Gorici neki Imbro Trupković, koji je u svojoj oporuci od 20. kolovoza 1882. medju

inim zapisao: 1000 for. kapeli sv. Filomene u mjestu Mugnano u nolanskoj biskupiji kod Napulja, 3000 for. za kapelu sv. Filomene,[1] koja bi se imala sagraditi na njegovom grobu i 100 for. za čitanje misa i popravak slike[2] sv. Filomene u crkvi sv. Ivana u Zagrebu. Državno nadodvjetničtvo prihvatilo je ove zapise pokojnikove, koji je bio, čini se, rodjeni Medjumurac. Pokojnik sahranjen je na starom groblju, na kojem je već bila kapela sv. Lavrencija, pa je odvjetnik njegovih baštinika predložio, da bi se ostavljenom svotom postavio na Trupkovićevom grobu pristojan spomenik, a uz to postavila u kapeli sv. Lavrencija dva pobočna žrtvenika sv. Filomene i sv. Emerika, pokojnika zaštitnika. Nadbiskupski duhovni stol nije na taj prijedlog pristao, nego je izjavio, da se ima ostavljena svota držati u pohrani, sve dok se ne riješi pitanje o novom groblju u Velikoj Gorici. Čim bi se otvorilo novo groblje, mogli bi se smrtni ostanci zakladateljevi prenesti onamo i ondje sagraditi kapela sv. Filomene. Time bi se želja zakladateljeva točno ispunila, a i župljanima pomoglo, što ne bi morali sami graditi kapelu na novom groblju.

Za Trupkovićev zapis odlučio je kr. banski stol dne 12. ožujka 1890. br. 5135., da se ima svota od 3000 for., opredijeljena za gradnju kapele sv. Filomene položiti kod kr. kot. suda u Velikoj Gorici, a svota od 1000 for., namijenjena za uzdržavanje i popravak kapele kod nadbiskupskog duh. stola. U to vrijeme dozrelo je takodjer pitanje o otvorenju novog groblja u Velikoj Gorici, za koju je urečena konkurencijonalna rasprava za dne 16. lipnja 1890. Na toj je raspravi odlučeno, da se za groblje nabavi zemljište na »Visokom bregu« u površini od 3 rali i 1292 četv. hvata, koje se je imalo nabaviti troškom od 1142 for. 25 novč., računajući ral po 300 for. Taj zaključak odobrio je dne 4. srpnja 1890. i upravni odbor županije zagrebačke, jer se uvjerio, da je zemljište iz zdravstvenog i tehničkog gledišta za groblje najprikladnije. Za sagradjenje mrtvačnice, stana grobareva i ograde bila je proračunana svota od 4606 for. 70 nč, no upravni odbor toga nije prihvatio, jer bi to bili preveliki troškovi. Do otvorenja novog groblja došlo je već dojduće godine, te je prvi mrtvac na njem ukopan dne 10. srpnja 1891.

Sporazumno izmedju Trupkovićevih baštinika i kr. kot. oblasti ustanovljeno je, da će se kapela sv. Filomene graditi na tom novom župnom groblju. Prema troškovniku stajala bi nova kapela 3800 for.

[1] Rimski martirologij ima dne 5. srpnja o toj svetici: »Apud Septempedanos in Picéno sanctae Philomenae Virginis.«

[2] To nije bilo potrebno, jer je bila to malena papirnata sličica, što ju je pokojnik na zid u crkvi objesio.

Od svote zapisane u tu svrhu po pok. Trupkoviću odbita je svota od 950 for., koja bi imala biti kao zaklada za uzdržavanje kapele. Župljani su zamolili, da im se i ta svota za gradnju dopita, a oni su se zapisnikom od 25. travnja 1891. obvezali, da će kapelu za vječna vremena uzdržavati i popravljati, u koliko se ona ne bi vlastitim dohotkom mogla uzdržavati. Žrtvenik i zvono obvezao se tadanji kr. kot. predstojnik Jagić nabaviti dobrovoljnim prinosima župljana. Tadanji kapitularni vikarijat privolio je, da se ta svota upotrebi za gradnju. Kako je bila gradja već pripravljena, to se je odmah pristupilo k gradnji kapele, te je ona bila do konca kolovoza iste godine već pod krovom. Dojduće godine bila je kapela posve dogotovljena, pa ju je podarcidjakon i župnik u Odri Juraj pl. Barabaš dne 1. svibnja — na drugu nedjelju poslije Uskrsa — svečanim načinom blagoslovio.

Kapela ranjenoga Isusa na Pleškom polju.

Pleso, koje s Rakarjem čini posebnu turopoljsku plemićku sučiju, spominje se prvi puta kao posjed crkve bl. Dj. Marije u Gorici god. 1377.[1] Ne zna se, je li već tada ovdje bilo selo, ali za nekoliko godina kasnije može se to već sigurno ustvrditi. Već pod konac XV. vijeka ističe se u Plesu plemićka obitelj Plepelić, koje svojina bio je i sadanji plemićki dvor u Plesu. Već god. 1757. radila je udovica pok. Ladislava Plepelića o tom, da sagradi na polju južno od sela kapelicu u čast ranjenomu Isusu. Već dojduće godine, kad je dobila potrebitu gradjevnu dozvolu, počela je ona kapelicu doista graditi, a kod gradnje pomagali su joj takodjer žitelji sela Pleso. Novosagradjena kapela od hrastovih greda bila je dosta prostrana. U njoj su bila tri žrtvenika, veliki, podignut u čast ranjenomu Isusu, i dva pokrajna žrtvenika. Na lijevoj strani bio je žrtvenik žalosne Majke Božje, a na žrtveniku na desnoj strani bilo je prikazano, kako Isusa trnjem krune. Nad glavnim ulazom kapele bio je drveni zvonik, u kom je visjelo zvono, teško trideset funti. Na zapadnoj strani bila je kapelici prigradjena sakristija.

U toj se kapelici obdržavala svake godine dva proštenja: prvo na petu nedjelju poslije Uskrsa, a drugo na nedjelju poslije uzvišenja sv. Križa. Na te dane dolazili su ovamo žitelji iz okolnih župa. Na te dane davala je gospodja Plepelićka svećenicima i drugoj gospodi objed u svojem dvoru.

[1] Gl. E. Laszowski: «Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« sv. I. str. 98.

Kapelice su se u svojim zapisima sjećali takodjer razni dobročinci. Tako je dne 2. veljače 1764. Katarina Črnko, udova iza pok. kneza Juraja Šipušića, zapisala 8 ren. for.: »na kapellu Ranyenoga Jesussa na Pleskom polju«. God. 1794. posvjedočio je kapeličin patron i njezin sindik Ivan Plepelić,[1] da njezin imutak, jedno s drugim, iznosi 150 for.

Vizita od god. 1799. pokazuje nam, da je bila ta kapelica dosta ukusno sagradjena od hrastovih greda i obijena daskama, koje su bile slikane kao i strop. Duga je bila $5^1/_2$ široka $2^1/_2$ hvati, a popodjena je bila kamenom. U svetištu imala je jedan prozor, a dva u ladji. Još i god. 1851. bila su u njoj već napomenuta tri žrtvenika. Uzdržavala se od milostinje, a ako je ta nedostajala (onda je imala samo 8 for. gotovine), popravljali su ju žitelji.

Kapela sv. Antuna u Maloj Gorici.

To je bila po svoj prilici mala kapelica, više kip, jer se u vizitama kanoničkim niti ne napominje. Sagradjena je godine 1774. Glavnu brigu oko te gradnje vodio je sudac općine malogoričke Juraj M..inić, a sagradio ju za 26 dana uz pripomoć svog djetića zidarski majstor Gašpar Palern. Spominje se, da su dne 11. svibnja god. 1774. u 11 sati prije podne počeli graditi: »fundus kapelice szvetoga Antona na piaczu gorichkom«. Majstor dobivao je od općine malogoričke na dan 13 groša, a njegov djetić 9 groša, ukupno je plaćeno zidaru 27 for. 57 novč.[2] Sada je na mjestu, gdje je prije ta kapelica stajala, stacija s kipom sv. Florijana.

Kapela ranjenoga Isusa u Velikoj Gorici.

Tu su drvenu kapelicu podigli župljani god. 1816. na goričkom trgu. Bila je prilično prostrana, jer je bila preko 6 hvati duga, a preko 4 hvata široka. U njoj su bila tri žrtvenika: veliki ranjenoga Isusa i pokrajni, na desnoj strani žrtvenik sv. Barbare, a na lijevoj strani žrtvenik sv. Petra. Toj kapeli nije bio dug vijek; već godine 1851. bila je tako trošna i zapuštena, da se u njoj nije više niti služilo.

[1] Obitelj Plepelićeva, koja se smatrala patronom te kapelice, spasla je kapelicu pod svršetak XVIII. stoljeća, kad je bilo predloženo, da se ta kapelica dokine.

[2] Gl. »Fundationes ecclesiasticae et schol.« u turop. arkivu.

Kapelica žalosne Majke Božje u Velikoj Gorici.

Izmedju god. 1750—1758. dao je kapetan Juraj pl. Pogledić uz javnu cestu na sjevernoj strani župnoga groblja sagraditi zavjetnu kapelicu (ex voto) u čast žalosnoj Majci Božjoj. Ta je kapelica bila četverouglasta i zidana, a imala je drveni zvonik i žrtvenik sa slikom žalosne Majke Božje. U kapelici se služilo, kad je koji župljanin ovdje misu naručio. Prigodom tijelovske procesije služila je ta procesija kao stacija. Kada je porušena, nije mi poznato.

Kapelica sv. Križa na trgu.

U viziti kanoničkoj od god. 1824. spominje se u Velikoj Gorici na trgu pod lipom kapelica sv. Križa. U njoj je bio dobro sačuvan žrtvenik sv. Križa.

Kapelica u Kurilovcu.

Selo Kurilovec navodi se prvi puta u listinama godine 1346. uz ime Petra Lapasa iz Kurilovca (Kurilowecz).[1] Već pod kraj XVII. stoljeća postojala je u tom selu kapelica ili kip sv. Rozalije. U spravišću od 5. siječnja 1683. doznačila je plem. općina jedno drvo radnicima, koji su kapelicu podigli.[2] Još danas postoji u selu stara kurija »Pogledićevo«, koja je vrlo zapuštena, te služi za hambar, a pripada turopoljskomu županu dru. Ljudevitu pl. Josipovichu. Jamačno je sagradjena god. 1750., jer je ta godina ubilježena na poprečnoj gredi u prostranoj dvorani u prvom katu. Naprotiv te dvorane uredio je, kako saznajemo iz vizite kanoničke, pukovnik Juraj pl. Pogledić privatni oratoratorij, u kom je bio žrtvenik sv. Florijana. Ta je kapelica prigradjena poput doksata i izvana poduprta čvrstim hrastovim stupom. Desno i lijevo su maleni prozori. Žrtvenik, providjen svim potrebnim za služenje mise, stajao je na neke vrste ormaru s ladicama, koji je nekoč služio za pohranjivanje misnog ruha. Prošle je godine taj žrtvenik prenesen u sakristiju novosagradjene kapele sv. Lavrencija u Velikoj Gorici.

Uz ovu kapelicu spominje se god. 1799. takodjer privatna kapelica u kuriji barunice Malenićke. Obje kapelice uzdržavali su gospodari dotičnih kurija, koje su pod konac XVIII. vijeka po kanoniku Ivanu pl. Josipovichu pripale obitelji Josipovićevoj.

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« I. str. 61.

[2] Gl. »Acta politico-juridica« od god. 1650.—1702. str. 516 u turopolj. skom arkivu.

Župni dvor.

Stari župni dvor bio je jamačno, kao i drugdje u Turopolju, drven. Sigurno je bio već u starini na kat. U spravišću od 13. prosinca 1614. zaključeno je, da imadu stube u župnom dvoru sagraditi sela Pleso, Rakarje, Kobilići i Gorica. Koje bi se selo tomu protivilo, moralo bi platiti 50 denara kazni.[1] Da su morali župljani župniku graditi i gospodarske zgrade, svjedoči to, što je spravišće od 22. travnja 1617. odlučilo, da ima selo Mala Gorica sagraditi župniku sušu. Tko ne bi htio graditi, imao je platiti svaki dan jedan for.[2] U viziti od god. 1692. opisuje se župni dvor, pa se izrijekom kaže, da je bio drven. Župnik stanovao je u prvom spratu, a prizemno je bila klijet i staja. Za družinu bila je sagradjena posebna kuća. To posvjedočava i župni urbarij od god. 1704. Osim tih zgrada bila su i tri malena koca i suša. Oko tih zgrada bio je vrt, mala livadica i zavrtnica — sveukupno oko četiri rali zemljišta. Već god. 1777. zaključila je pl. općina, da valja župni dvor popraviti, ali je do tog popravka došlo tekar oko god. 1780. Župni dvor i gospodarske zgrade opisuje nam podrobnije popis zgrada u Turopolju od 25. veljače 1796.[3] Župni dvor bio je tada prilično dobar, jedino pol krova trebalo je popraviti.

God. 1864. bio je stari župni dvor tako loš, da je zagrebačka županija odredila doprinozbenu raspravu za gradnju novog župnog dvora za dan 16. kolovoza. Na toj raspravi su se patron i župnik složili, da se novi župni dvor sagradi po nacrtu župnog dvora, koji se nalazio u Kupincu. Troškovi proračunani su na 4369 for. 58 nč., ne uračunavši gradjevni materijal, koji bi se po patronatu nabavio, a po župljanima dostavio; osim toga bilo je potrebno još 865 ručnih i 414 voznih težaka. Zastupnik patronata izjavio je, da je pl. općina voljna preuzeti trošak, ali je zamolio, da bi to izvela tekar u roku od 6 godina, jer je bila baš onda raznim drugim troškovima opterećena. Župnik se je tomu protivio, jer je bio župni dvor vrlo trošan, a županijska skupština odlučila je onda ovo: »Pošto je dokazom raspravnih spisah još preobstojavše žup. oblasti zagrebačke od god. 1857. naročito njezine odluke od 7. VII. 1857. br. 3054. neobhodno nuždno, da se u V. Gorici novi župni dvor sagraditi ima tako, da se to sagradjenje dalje odlagati ne može, što je obična Turopoljska svojimi

[1] Gl. E. Laszovski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« IV. str. 507.

[2] Ib. IV. str. 515.

[3] Ib. IV. str. 416.

gore navedenimi zaključci i sama priznala, to se ovime odredjuje, da se ima gradjenje novog župnog dvora polag gore navedene osnove bez svakog odlaganja odmah započeti tako, da se svakako do konca godine 1865. izvede, potriebiti trošak u gotovom novcu kao i gradjevni materijal podat će občina Turopoljska, kao priznani pokrovitelj upitne župe, a potriebite ručne i vozne težake dostavit će župljani polag prinadlezeće im dužnosti.« Još je pripomenuto, ako općina u odredjenom roku ne bi otpočela s gradnjom, da se ima to na trošak općine izvesti.[1]

Na temelju gornjih odluka je doista god. 1865. sagradjen današnji župni dvor.

Obveze o uzdržavanju župne crkve i župničkih zgrada.

Kako se više puta prigodom gradnje i raznih popravaka na crkvama i župničkim zgradama pojavi pitanje: tko je dužan gradnje i popravke izvesti, neka mi bude dopušteno, da iznesem, što o tom govori stari urbarij župe od 2. lipnja god. 1704. Sastavio je taj urbarij tadanji župnik Mijo pl. Puceković po nalogu biskupa Martina Brajkovića uza sudjelovanje drugih poštenih i u ove stvari upućenih ljudi. Za župni dvor se kaže: »Curia praefatae Parochiae est in loco Nagy-Gorica Campo et Comitatu quo supra, quam Parochiani tenentur tegere et reformare cum caeteris aedificys«.

Vizita opet kanonička od 23., 24. i 25. lipnja god. 1851. spominje o župnoj crkvi ovo: »Ecclesia in quantum peculium ejus non sufficit, conservatur et restauratur per Patronum ejusdem, utpote Nobiles Campi, cui nobili obligationi cum zelo hucadusque satisfaciebant, prout id novissime in reparatione tecti remonstrarunt«.

Nadalje se u zapisniku te vizite nabrajaju sve župničke zgrade, pa se onda izrijekom kaže: »Omnia praescripta aedificia erigere et conservare in statu bono ad suam obligationem primores et seniores populi parochiani retulerunt coram Archidiacono Visitatore.«

Tako su i sadašnje gospodarske zgrade župljani podigli i proti požaru osjegurali.

Župno groblje.

Kako u drugim župama bilo je i u Velikoj Gorici nekada župno groblje oko župne crkve. A odličniji župljani sahranjivali se u župnoj crkvi, premda ondje nije bilo grobnica. Iz kanoničke vizite od go-

[1] Gl. medju spisima nadb. duh. stola od god. 1864. br. 2197.

dine 1746. vidimo, da je bilo crkveno svetište i dio crkve potaracan, ali baš radi ukapanja mrtvaca bio je veći dio crkve nepotaracan, pa je radi toga sjedala prašina na žrtvenike i na crkvene stijene. Župnik je htio, da u crkvi sagradi prave grobnice, ali su se tomu protivili neki plemići. Kasnije je ipak na trošak Petra Paraminskia sagradjena grobnica za njegovu obitelj. Ta je grobnica imala pripasti crkvi, ako bi Paraminskieva obitelj izumrla. Osim te grobnice sagradjena je bila u svetištu grobnica za goričke župnike i grobnica Martina Mudića pod zvonikom. Još su bile dvije grobnice u crkvenoj ladji, od kojih se platila crkvi 2 for., ako je tko htio, da bude u njima sahranjen.

Po nalogu cara Josipa II. trebalo je, da prestane sahranjivanje u crkvi, a župna groblja oko crkve imala su prestati. Zato su god. 1785. odabrali veliki sudac Matija Kos i mali sudac Ivan Smendrović mjesto izvan Gorice, koje bi imalo služiti za župno groblje. Još iste godine počeli su tu sahranjivati mrtvace, pa su od 10. listopada god. 1785. do 1. veljače 1786. na tom groblju sahranjene 73 osobe.[1] No za novo groblje odabrano zemljište imalo je mnogo vodenih žila, pa se je bilo bojati, da bi bunari u Velikoj Gorici, ako su možda s tim žilama u savezu, postali neuporabivima. Na poticanje župljana obratio se tadanji župan Josip Adam Kos na prisjednika sudbenog stola zagrebačke županije Petra Apoku; on je došao osobno u Veliku Goricu radi novog groblja. Najprikladnije mjesto za novo groblje odabrano je župnikovo zemljište iza kapele sv. Lavrencija.

Plem. općina turopoljska zamolila je na to duhovni stol, da joj se za groblje ustupi to zemljište. O tome pisao je dne 23. prosinca god. 1785. tadanji bilježnik duhovnog stola Maksimilijan Vrhovac župniku Smendroviću, neka gleda da dobije župna nadarbina za to zemljište doličnu zamjenu. To su zemljište, kako saznajemo iz svjedodžbe Jurja Grdenića, »prisesnika szlavnoga Turovoga Polya« već prije župljani za groblje prisvojili. On je na zamolbu župnika Smendrovića izdao ovu svjedodžbu: »Ja zdola podpisani z ovem mojem Testimonialisem znano y veruvano vszem ij vszakomu chinim: kak naime letto predlainszko god. 1785. dan 30. y 31. Augustussa Meszecza pred menum po Commissie Goszpona substit. Comesa Josefa Adama Kosza na Velike Goriczè kakti Priszesnikom szlavne obchine Plemenitoga ovoga Turovoga Polya buduchem poleg fare Veliko-Gorichke plot za novi czintarom szpravlyajuche, da

[1] Gl. Maticu umrlih župe Velika Gorica sv. I. str. 123.

pache nyega zebirajuche y gradeche, vszi szudczi ove fare, da pache farniki onde vu gore szpomenute Poszle buduchi izebrali jeszu novi czintorom na zemlyi Goszpona Pleuanussa Velikogorichkoga z kukuruzom ono letto obszadyene, pred sz. Lovrencza kapellum na Piaczu Gorichkom lesechum, ter szpomenutu kukuruzu poszekli y z plotom novi czintorom zebran ogradili. Zverhu kojeh tak po szudcze ij farnike vchinyeneh ov moi Testimoniales van dajem na Velike Goricze vu farnom Dvoru dan 8. Jan. 1787.« Župnik se je radi toga nasilja pritužio plemenitoj općini, koja je u svom spravišću dne 13. prosinca god 1785. zaključila, da mu se ima šteta nadoknaditi. Dne 16. veljače god. 1786. došao je na poziv plem. općine u Veliku Goricu Petar Appoka, prisjednik sudbenog stola županije zagrebačke, da uredi stvar izmedju župnika i župljana. Na licu mjesta našli su se uz župana Josipa Kosa i župnika Jurja Smendrovića i suci pojedinih sučija: Petar Modić iz Gornje Lomnice, Matija Dianković iz Kobilića, Ivan Trumbetaš iz Velike Mlake, Pavao Plepelić iz Plesa, Nikola Pogledić iz Kurilovca, Juraj Šipušić iz Male Gorice i Juraj Istvanović iz Velike Gorice. Župnikova zemlja bila je prvog razreda i mjerila je 2 rali i 88 četvornih hvati, uz to je bila u Gorici i pšenicom zasijana. Župnik je tražio, da mu se dade u zamjenu druga zemlja ili opet 380 for. Kako župljani nijesu imali u Gorici druge pripravne zemlje, a novac im je bilo takodjer u onoj skupoj godini teško složiti, to su župniku ponudili zajedničku svoju zemlju, obraštenu grmljem, zvanu »Galženi grm« izvan Gorice. Ta je zemlja mjerila šest rali, a obećali su, da će ju iskrčiti i dva put preorati, a da ne bude moglo blago činiti kvara, povući će oko čitave zemlje pol hvata duboki jarak i taj jarak i u napredak sami čistiti i popravljati. Župnik je na to pristao i odstupio zemlju za groblje. Tako je došao župnik do one zemlje, na kojoj su nekada, kako samo ime »Galženi grm« svjedoči, vješali zločince (galge = vješala). Plem. općina kušala je još jedamput i to godine 1796. na toj zemlji podići vješala, ali je protiv toga prosvjedovao tadanji župnik Marko Antun Hegedić. Dne 28. travnja dovezli su u Goricu potrebno drvo za vješala, a kad je župnik saznao, da kane na njegovu zemljištu podići vješala, obratio se na župana i u svojoj predstavci naveo, da ne dolikuje, da su vješala u sredini župe, mimo kojih bi toliki ljudi prolazili. I zdravstveni razlozi ne bi toga dopustili, jer je Gorica jedva 500 koračaja od onog mjesta udaljena. U Gorici je na godinu šest velikih sajmova, više proštenja, na koja dolaze ljudi i iz drugih župa, tijelovski ophod na trgu, pa što bi bilo, da u to vrijeme vise mrtva tjelesa na vješalima i širé

svud na okolo gadan smrad? Čini se, da su nekada tjelesa zločinaca dugo vremena visjela na vješalima, jer su župniku stari žitelji pripovijedali, da njegovi predšasnici nijesu mogli radi gadnog i nezdravog smrada raspadajućih se tjelesa, niti u svoj vrt, niti su mogli prozore na svom stanu otvoriti. Ako bi tko dokazivao, da su nekada bila ondje vješala, pa mogu biti i sada, taj razlog takodjer ne bi vrijedio, jer je prije bila to općinska zemlja, a sad je to župnikova. Onda opet, kad ju je on zamijenio za svoje zemljište, nije bilo ondje nikakovih vješala. Držim, da su bili ti razlozi dostatni, te je plem. općina odustala od svoje namjere, da na onom izloženom i od svukuda vidljivom mjestu podigne vješala. Ne bi doista dolikovalo, da bude ondje stratište.

Groblje kod kapele sv. Lavrencija postalo je po vremenu premaleno, a kako se i Velika Gorica sve to više širila, počelo se raditi na tom, da se groblje premjesti izvan Velike Gorice.

God. 1855. sastalo se mješovito povjerenstvo, da poradi oko premještenja groblja. Tamošnji kirurg Maksimilijan Weizer izabrao je doduše zgodno mjesto za groblje, ali je to bilo gotovo pol sata udaljeno. Drugo mjesto predložio je provizor (director oeconomiae) pl. općine, a to je ležalo prenisko, te je bilo izvrženo poplavama. Tadanji župnik Jakov Kos radio je oko toga, da se za groblje uzme zemlja nadarbinska u površini od jedne rali i isto tolika zemlja Mije Šipušića. Župnik je htio da dade Šipušiću u zamjenu svoju zemlju: »prek grabe«, a njemu bi onda ostalo staro groblje. Do toga ipak nije došlo, jer su se župljani prigodom podjeljivanja sv. potvrde i kanoničke vizitacije, što ju je obavljao g. 1857. nadbiskup i kardinal Juraj Haulik, izrazili protiv toga i molili, neka bi se radije staro groblje proširilo. Na raspravi, koja se obdržavala dne 31. ožujka god. 1857. pred kr. kotar. oblasti zaključeno je, da se od strane državne ceste potegne zid u duljini od 21 hvata dublje u groblje i kapela sv. Lavrencija koja stoji na tom prostoru popravi, da se mjesto hrastova plota sagradi zid tako visok, da se sa ceste ne će vidjeti u groblje i da se za proširenje groblja kupe oranice župnikova i Nikole Sečnja. Ovako prošireno groblje mjerilo bi 3404 četv. hvata. Taj zaključak odobrila je dne 26. lipnja godine 1857. c. kr. županijska oblast pod br. 6981. i nadb. duh. stol dne 3. srpnja god. 1857. pod br. 1943., te je onda i došlo do otvorenja proširenog groblja.

U devedesetim godinama počelo se opet misliti o premještenju župnog groblja izvan Velike Gorice, pa je za to odabrano zemljište na tako zvanom »Visokom bregu« u površini od 3 rali 1292

četv. hvati. Zemljište nabavljeno je uz cijenu od 600 K po rali. Novo se groblje otvorilo god. 1891. i prvi je mrtvac u njem ukopan dne 10. srpnja. Podjedno se je ostavštinom pok. Mirka Trupkovića počela na tom groblju graditi i kapela sv. Filomene, koja je dne 1. svibnja god. 1892. svečano blagoslovljena.

Bratovštine.

Kako gotovo u svim župama po biskupiji u XVIII. vijeku, tako je postojala i u Velikoj Gorici bratovština kršćanskog nauka. Svrha joj je bila, da se neuki pouče u spasonosnim istinama vjere Kristove. Tu je bratovštinu utemeljio papa Pijo V. svojom bullom: »Ex debito pastoralis officii« od 6. listopada g. 1571. obdario ju raznim oprostima i preporučio biskupima kao: »opus sanctissimum«. Papa Pavao V. podignuo je tu bratovštinu svojim breveom: »Ex credito Nobis« od 6. listopada god. 1607. na nadbratovštinu, te ju i on obdario raznim oprostima i povlasticama. Ta je bratovština malo po malo radi velike koristi svoje i radi spasonosnih plodova svojih, što ih je donosila ništeći neznanja božanskog nauka, uvedena u raznim biskupijama i zemljama.[1] U Velikoj Gorici opstojala je ta bratovština pod naslovom Angjela čuvara, imala je svoju bullu i knjigu, u koju su se upisivali njezini članovi. Te se bratovštine sjetila u svojoj oporuci od 23. rujna god. 1721. velika crkvena dobročiniteljka Kata Novosel, udova iza Ivana Žilca. Ona je zapisala dvadeset renskih forinti, što joj je dugovao Ivan Čedneković: »bratouschine Gorichke Czirkue szuetoga Angela chuuara.«[2]

U oporuci Mije Jankovića iz Lomnice od god. 1751. spominje se još: »bratouschina Muke y szmerti Krisztuseve«. On je toj bratovštini ostavio 3 ren. for. i 8 groši, što mu ih je dugovao Mihina Barbarić.

Župnici velikogorički.

Dohotci župnika velikogoričkoga sastojali su u luknu, u štolarinskim podavanjima i koristi, što ju je on imao od župnih zemalja i livada. Uz to je imao župnik pravo vinotočja tečajem čitave godine i na župnom dvoru i kod svojih kmetova — kojih je

[1] Gl. Marko M. Majević: »Bratovština kršćanskoga nauka« u »Katolič. listu« god. 1909. str. 463.

[2] Gledaj »Paria Litterarium Instrumentorum Ecclesiae B. V. Mariae in Nagy Goricza fundatae«, str. 17. u župnom arkivu.

imao šest. Župnik je imao takodjer pravo ribarenja u svim vodama u župi te drvariju u turopoljskom lugu.

Od župljana dobivao je župnik na godinu po jedan, dva, pače i po četiri vagana žita, kako je bilo već komu propisano, a od kmetova dobivao je jednoga kopuna na godinu. U viziti od god. 1692. spominje se, da su plemići zaključili, da će, ako se plemićka zadruga, koja je prije davala na godinu 2 vagana žita, razdijeli, odsele davati svaka kuća po jedan vagan žita.

Župna štola bila je slična, kao i u drugim župama. Od ozova i vjenčanja dobivao je župnik 24 dinara, kad je išao k bolesniku 4 dinara, kad je bio sprovod iz daleka 10 groša, kad iz bliza 6 groša, kad samo od vrata groblja 12 dinara. Od uvoda rodilje zapao je župnika jedan dinar. Isto je dobivao, kad je išao o Božiću s križecom, a u to i jedno pleće ili kobasu. Za posljednju pomast kaže se u viziti od god. 1668., da ju je rijetko koji primao, pa zato i nije imao župnik od nje dohotka.

Nedaleko župnog dvora imao je župnik svoje oranice i livade medju kojima se spominje i livada na šest kosaca, koja pripada kapeli sv. Petra Apostola (vizita od god. 1668.). Te su mu zemlje obradjivali njegovi kmetovi, kojih je imao god. 1668. šest, a ti su bili: Petar Maršanić, Stjepan Masnec, Matija Besedić, Stjepan Postić, Matija Poturica i Antun Denčec. Oni su davali župniku na tjedan deset ručnih težaka, a o Božiću kopuna. Zanimljiv je ugovor, što ga je sklopio župnik gorički dne 20. siječnja god. 1620. sa svojim kmetovima, a prepisao ga dne 13. ožujka godine 1672. arcidjakon Pavao Kos. Pošto je taj ugovor pisan hrvatski, priopćujem ga ovdje doslovce:

»Anno Domini 1620. die 30. Januarii. Pogodisse se pred manum Jurijem Vagichem Turopolzkem Spanom, Mihekom Plepelichem, Martinom Bruchkom vicespanom, Kooszom Petrom, Stefanom Sidanichem sikutorom, Stefanom Mihalichem sikutorom, Stefanom Kanichkem sikutorom i pred manum Petrom Vagichem in praesentibus Notharium. Kmeti Gospona Plebanussa na Velike Goricze szuete Mariae uu Turouom Polliu sztoiechem i dokonchazmo on isti dan kakosze hochie dollie popiszano naiti, uusze redoma: da ih Goz. Plebanus niedan nema chez ouo dokonchainie goniti niti primariati, nego dayh ima uu uzeh oueh prauiczah kako szmo sze pogodili obdersauati, oni takaise da imayu uuthom pokorni biti i ako bi ne hoteli pokorni oue pogodbe illi dokonchaniu biti, kako szu szami proszili, da se imaiu kasstigati,

najperuo da uuzaki kmet bude moral dati uu uzakom lethe

sezt rali kada bude ureme orati naime pod zuob due rali, pod sitto due i pod ztern due: i kada mu Goz. Plebanus komu kmetu koigoder tiedan teh recheneh rali orat szapoue, da on tiedan zlobodan bude od pesichkoga tesaka i doklam bude oral teh recheneh sezt raly, da uzaki ima orati ob zuoiem ztrosku illiti hrane, ne ob Plebanusseue.

Drugo. Kada budu koszili, da imaiu szebe frostuklem i uecherium uszaki pripaschiti a obed daim ima dati Goz. Plebanus. Za napitek uina bude zprichan akoga ne bude imal Goz. Plebanus.

Tretye. Ako kada Goz. Plebanus possallie zuoye kmete kamogoder po uino za Tlaku, da imaiu poiti i da za on ieden Tiedan dua dni musze budu computuuali, ako bi na tak dalek put pozlani ne bili nego to bi sze moglo dua dni obuersiti ter bisze onda po priatleh goztili, da im sze nema za Tlaku uzeti.

Cheterto. Da uu zimszkom vremenu uzaki dan za Tlaku po obichayu za uzaki tiedan da ima ieden uoz deru douezti, a uu letnom dneuu duakrat i daye ima czepati on izti dan ako za dobe doide do uecher za Tlaku, ako bi hotomcze dan uu loze ztrossil i za dobe nehotel domom deru dopelliati, zbog drugoga domachega dela, ko bi mu sze zapouedalo delati, da ima Goz. Plebanus k tomu prigledati.

Peto. Da uuzaki od zvoih kermkou ima dati kerniaka nauadnoga i ako bi nemal tuliko marhe da bi ne mogel kerniaka dati, da sze ima z gozponom Plebanusem pogoditi i moliti kako zuomu zemelzkomu Gozponu.

Szezto. Da imaiu meimesnu[1] Jariczu illiti Pischenku, Bosichnoga kopuna, o Jurijeue obichne iaiacz duanadezte i tri noucze dati. Z kriseczem takaise z malem i z uelikem, da imaiu poiti i da im sze ne bu za Tlaku computuualo. Ob szemneh Goz. zlusiti Plebanussa, kadaih obnaide za zuoyu potrebochiu. Datum in Nagy Mlaka die et anno ut supra.[2]

Iz jednog popisa župa iz svršetka XVII. vijeka u nadbiskup. arkivu saznajemo, da bi župnik gorički samo od svoga gospodarstva slabo živio. Glavni dohoci njegovi bili su u zitnom luknu, što ga je on dobivao od svojih župljana.

S luknarskih podavanja bilo je kao i u ostalim župama više

[1] koja se je izvalila medju mašama t. j. u vrijeme izmedju Velike i Male Maše. (Gospojine).

[2] Gl. u knjizi vizita kanoničkih katedralnog arcidjakonata od god. 1668 1669. i u župnom arkivu.

puta neprilika, tako da župnik nije ono dobio, što bi morao. U Vel. Gorici dobivao je župnik većim dijelom lukno u novcu, po 1 for. od kuće, u drugim selima dobivao je žito i kopune. Žito je morao sam ubirati, a novac i kopune donašali su župljani na župni dvor.

I radi prava vinotočja imao je župnik Juraj Smendrović pravdu s plem. općinom. To pravo zajamčio je župniku urbar župe velikogoričke, koji je sastavljen god. 1704. za biskupa Martina Brajkovića riječima: »Item Parochus hujus Loci habet Ius Educilii apud se in Curia, apud Colonos et alibi pro toto Anno in sua Parochia quantum libet haberet«. Smendrovićev predšasnik, domaći sin Ladislav Šipušić, sagradio je u Gorici zgradu za vinotočje, a osim toga imao je župnik gorički u Gorici sedam kmetova, kod kojih je takodjer mogao vino točiti. Smendrović došao je na župu god. 1779., te je sve do god. 1786. nesmetano točio kod svojih kmetova vino. Na jedamput stala se tomu protiviti plem. općina. Čini se, da su to najviše isposlovali bivši župan Juraj Franjo Pogledić i Nikola pl. Ištvanić, koji su imali u Gorici svoje vlastite krčme. Smendrović iznajmio je dne 6. ožujka 1786., kako sam kaže; »kerchmu moju y mojega vremena pri kmeteh mojeh po mene y mojeh Predecessoreh imanu, po izminyenyu najmre dnevov opomenyenya vuchinyenoga Goszpode y Plemen. Szkup Ladavczem na Velike Goricze Jurku Poturichu mojemu kmetu na Velike Goricze sztojechemu za ran. 4.« K tomu Poturiću došli su dne 26. travnja blagajnik Petar Modić i fiškuš Bolto Pogledić s kapralom Pavlom Jakunićem i sedam vojnika, da zaplijene vino, ali su napokon ipak, ne obavivši svoj posao, otišli. Dojdućeg dana u 4 sata poslije podne, kako razabiram iz zapisnika malog suca županije zagrebačke Ivana Kamenjana, koji je došao na molbu žapnikovu, da stvar istraži, ta se stvar ali mnogo ozbiljnije ponovila. Pred Poturićevu kuću došli su kapetan plem. općine Mijo Vitković s napomenutima već Modićem i Pogledićem i s gotovo 50 vojnika i zahtijevali od Poturića, da im otvori dvorišna vrata. Taj je proti tomu prosvjedovao, no vojnici su svojim muškетama vrata nasilno otvorili. Najprije su Poturićevu ženu Baru, koja je kod komorice šivala, bacili na zemlju. Kad je to vidio domar Matija Poturić i došao, da brani svoju tetu, pograbili su vojnici njega za kosu, bacili ga na zemlju, gazili po njem, te ga onda svezali. Drugu ukućanku Jelenu, koja je došla u pomoć Bari, bacili su u mlaku i isprebijali joj ruku. Kad joj je htio da pomogne njezin sin, isprebijao je i njega po lijevoj ruci pandur župana Josipa Kosa po imenu Jakov. Starac Martin Poturić htio je da Jelenu izvadi iz mlake,

ali je i njega neki Matija Bužak iz Lukavca izranio na ruci. Tako su bili svi ukućani što isprebijani, što svezani, izuzevši jedinog Jurka Poturića, koji je neprestano prosvjedovao proti tom nasilju. Iza toga su vojnici prodrli u komoricu, u kojoj se nalazilo vino i izvadili dvije bačve, jednu u kojoj je bilo $10^1/_2$ kabala vina, a drugu, u kojoj su bila tri kabla i treću, u kojoj su bila tri kabla šljivovice, te sve to metnuli na kola i odvezli u kuriju županovu u Kurilovac, a odanle u Lonmicu k blagajniku Petru Modiću, gdje su dobili vojnici za nagradu za svoj posao na škafe vina. Župnik Smendrović je dakako proti tomu nasilju prosvjedovao i stvar je došla pred sud. Parnica se vukla još za Smendrovićeva nasljednika župnika Antuna Marka Hegedića, pa je tadanji ban grof Ivan Erdödy de Monyórokérek dne 9. prosinca 1793. naložio bilježniku banskoga stola Ignaciju Horvatu, da o župnikovu pravu vinotočja povede istragu i pod prisegom presluša svjedoke. Horvat je doista odmah na to pošao u Veliku Goricu i dne 11. prosinca i dojdućih dana preslušao na župnom dvoru 27 svjedoka. Svjedoci su imali odgovoriti: 1. Da li su poznali bivše župnike Petra Petrinića, Stjepana Dianeševića, Josipa Pogledića i Ladislava Šipušića; 2. da li su oni svoje vino i ono što su ga kupili ili zamijenjali za žito kod svojih kmetova, uvijek i nesmetano točili; 3. da li su za pravo vinotočja štogod u blagajnicu plem. općine plaćali i 4. da li su oni pravo vinotočja kojim kmetovima ili župljanima iznajmljivali? Svi su svjedoci jednoglasno potvrdili, da su župnici sve do župnika Smendrovića nesmetano kod svojih kmetova vino točili, da nijesu ništa u to ime u blagajnicu plem. općine plaćali i da su takodjer i kmetovi svoja vina točili i od svake bačve župniku podavali polić vina. Za predjašnjih župnika točili su kmetovi svoja vina »iz deszetoga«, a za župnika Jurja Smendrovića plaćali su kmetovi Juraj Poturić i Juraj Sečen župniku u to ime dukat na godinu. Ban je na to 15. prosinca 1793. župniku njegovo pravo potvrdio i izdao mu »titteras testimoniales — jurium eiusdem futura pro cautella necessarias.«

God. 1796. kupio je župnik Marko Antun Hegedić u Plesu od nekoga Mikulčića kuću (aedificium), koju je dao dovesti na nadarbinsko zemljište kraj goričkog trga. Čulo se, da župnik kani tu kuću ondje postaviti i otvoriti u njoj krčmu. Tadanji turopoljski fiškuš Ivan Evangj. Noršić opomenuo je župnika u ime plem. općine, da toga ne čini, te niti na onom niti na drugom mjestu ne otvori krčme, jer će mu u protivnom slučaju općina kuću porušiti.

U župi Velikoj Gorici bio je običaj, da odličniji plemenitaši nijesu podavali žuniku nikakova lukna, ali je zato župnik, kad je

koji takav plemenitaš umro, dobio od njega opremljena konja, a kad je umrla plemkinja, kravu, koju je on sebi izabrao. To potvrdjuje i list župnika Hegedića od 8. travnja 1816., što ga je pisao tadanjem županu. Pismo glasi od riječi do riječi: »Poniznosze preporucham dragome Goszponu Komessu, dabimi doztojali ali sub suo, ali sub Universitatis sigillo expedirati Testimoniales supra eo, quod, siquidem nobiles Curialistae nullos annuos Parocho praestent sapones, ideo post mortem talis honoratioris Nobilis Curialistae competat Parocho Nagy-Goriczensi phaleratus equus, a Domina autem vacca ad selectum D. Parochi, et hanc esse antiquam in Campo Turopolya praxim: quod probo hic advoluto de 1724. anno testamento Ferklichiano, in alia facie subductum. Za konya z G. Plebanussem najsze pogode: pro expeditione mitto 6 vigesimarios et Dominae spectabili mel pro placentulis festorum Resurrectionis Domini Paschalium«. Potvrdjuje to i nalog župana Josipa Grdenića od 6. prosinca 1814., koji glasi: »Comittujesze Goszonu Fiscussu Januss Trumbentassu, da pokehdob poleg sztarinszke navade od Dvorov, gde goszpa vumre, Plebanusse Gorichke krava ide — kravu jednu zmed Groffichinech Goszonu Plebanussu Gorichkomu Hegedichu, kojuszi goder izbere, preda«. To je razumljivo, da je dobio župnik na samrti plemenitaša ili plemkinje mjesto nepodavanog lukna naknadu, no ne znam, kada su počeli župani sebi prisvajati pravo, da ih ide poslije smrti župnika opremljeni konj. Već sam napomenuo kod župe Dubranci, da je poslije smrti tamošnjeg župnika Mije Žalca god. 1772. tadanji vicekomeš Ivan Grdenić tražio njegova konja. Navadjao je, da, ako vicekomeš prije umre, ide župnika njegov konj, ako pak umre prije župnik, pripada njegov konj vicekomešu. Tako je bilo i prigodom smrti veliko-goričkoga župnika Jurja Smedrovića god. 1787., kad je tražio tadanji župan Adam Josip Koos od izvršitelja župnikove oporuke, župnika Nikole Severa u Starim Čičama, župnikova konja s ormom. U svom pismu navadja župan, kako je stari običaj, da poslije smrti župnikove mora da dobije župan: »optimae qualitatis equum suis apparamentis instructum«; naprotiv ako umre župan u njegovoj župi, ima dobiti župnik od njega konja, a ako umre njegova žena, dobije kravu. Župan navadja nadalje, da je takav običaj i u dubranečkoj župi, pa da ne čini štete svojim nasljednicima, moli župnika Severa, neka mu pošalje Smedrovićeva konja. Župnik Sever obratio se radi tog zahtjeva odmah na duhovni stol, pa mu je tadanji prepošt i generalni vikar Franjo Popović odgovorio, da njemu nije poznat takav običaj, a da su i drugi, koji imaju u sličnim slučajevima iskustva, izjavili, da taj zahtjev nije

osnovan. U ostalom ako župan taj svoj zahtjev dokaže, neka mu dade konja ili opet onoliko, koliko konj vrijedi. Čini se, da je župan svoj zahtjev potkrijepio nekim dokazima, ali je ipak nastala radi toga parnica. I zagrebački sud dne 10. ožujka god. 1789. dosudio je, da mora izvršitelj oporuke, župnik Nikola Sever platiti 30 for. i 3 novč. za konja i troškove, koji su s te pravde nastali. Kakav je bio kasnije u tom običaj, nije mi poznato. Bit će, da su župniku i plemenitaši kasnije uskratili, da mu dadu konja. Barem prigodom smrti Petra Modića odgovara župniku Marku Antunu Hegediću god. 1816. neki Juraj Jagodić: »Lyzta Nyihovoga meni po Klaffurichu poszlanoga dobil szem, y zkupa razmel: da pervich Lukno, ali kojna jahacha od ztrani Goszpona pokojnoga Petra Modicha Nyih shlissajuchega dobiti .... seleli bi; kajsze pervessega dotiche, obznaniti, kuliko meni do szada znano je morem, da sela Nyihova vu ovom zpunyena nebude, niti lukno, niti nikakovoga jahacha Goszpa vudova za vezda Modych dati neche zato, kajti ova navada vre z szmertjum pokojnoga Goszpona ztaroga Zdenchaja je preztala, koteri Nyim tulikajshe jahacha dati bi bil moral, ali vendar dal ni.« Hegedić je očevidno baš za taj slučaj tražio od župana onu svjedodžbu, koju sam gore napomenuo; da li je uspio ili nije, ne znam.

God. 1793. pritužio se duhovnomu stolu Pavao pl. Krilčić iz Velike Mlake, pripadajući odranskoj župi, da traži župnik velikogorički Antun Hegedić od njega, pošto želi da se oženi iz goričke župe, za vjenčanje jedan šemnički dukat. Radi te štole bilo je pod prisegom preslušano devet svjedoka, medju njima inima i 75 godina stari zvonar župne crkve Juraj Sećen aliter Boltina, koji je službovao za župnika Petrenića, Dianeševića, Pogledića i Smendrovića, pa su svi posvjedočili, da je župnik za oživanje i vjenčanje stranog plemića, koji je uzimao njegovu župljanku bila ona plemenitašica ili ne, svaki put dobivao dukat ili njegovu vrijednost (4 for. 30. novč.). To je posvjedočio i župnik u Šćitarjevu Martin Debić.

I za luknarska podavanja imao je župnik Hegedić više puta s raznim župljanima neprilika. Župnik je takove župljane obično prijavio plemen. općini, koja je onda posredovala, da je dobio župnik svoje lukno. Evo za primjer jednog takovog poziva. »Plem. Stephan Haraminchich! Proti vam goszpon Plebanuss veliko gorichki Marko Antun Hegedich tusbu je posztavil, da vi kakti Executor ij Tutor Decze P. Mikule negda Haraminchicha od Hise rechene Decze ni jedno letto rechenomu goszponu Plebanussu Lukno, koje ga ide, dati hochete, zatho ako zrechenem goszponom Plebanussem do dojduchega chetertka za rečeno Lukno nenaredite, imate recheni dan k meni na

Szud y Praviczu vu Dvor moj Mlachki dojti. Datum Nagy Mlakae, die 26. Augusti 1799. Joannes Zdenczay, U. N. C. T. Comes Terrestris.«

Može biti, da je bilo i u novije vrijeme, kako drugdje, tako i u goričkoj župi, radi luknarskih podavanja izmedju župnika i župljana raznih trvenja. Sva su ta trvenja sad prestala, kad je godine 1907. upravo nastojanjem i marom sadanjeg župana dr. Ljudevita pl. Josipovicha i u goričkoj župi otkupljeno plemićko lukno na zadovoljstvo župnika i župljana. Ugovor, koji je o tom otkupu sklopljen izmedju župnika i plem. općine, priopćujem ovdje u cijelosti.

Ugovor,

koji je o otkupu plemićkoga lukna u župi Velika Gorica utanačen izmedju župne nadarbine blažene Djevice Marije u Velikoj Gorici, zastupane po župniku Franji Peterci i plemenite općine Turopolja, zastupane po županu i zakonitom zastupniku dru. Ljudevitu pl. Josipovichu.

§. 1.

Predmetom otkupa jesu sva luknarska podavanja, spojena u župi blažene Djevice Marije u Velikoj Gorici, s plemićkim dvornim mjestima, koja su unesena ili će u buduće biti unesena u temeljnu knjigu zemljišne zajednice plemenite općine Turopolja, bez obzira na to, da li su ova pl. dvorna mjesta podijeljena ili nepodijeljena, da li su nastanjena kućom (dim, domus), ili su nenastanjena, da li im je vlasnikom plemić ili neplemić.

§. 2.

Otkupni relutum iznosi godišnje 1900 K, slovi: jednu tisuću devet stotina kruna, te ga ima beneficijatu župe blažene Djevice Marije u Velikoj Gorici isplaćivati plemenita općina Turopolje, uz propisnu namiru kod svoje blagajne u Velikoj Gorici, u dva jednaka obroka: prvoga svibnja i prvoga studenoga svake godine.

§. 3.

Istodobno otkupljuje se i t. zv. zvonarsko lukno, koje su do sada podavali obvezanici plemićkoga župničkoga lukna (§. 1.) godišnjim relutumom od 450 K, slovi: četiri stotine pedeset kruna, koji se ima isplaćivati svagdašnjemu zvonaru u vrijeme i načinom, navedenim u §. 2. uz namiru, vidiranu po župniku.

§. 4.

Isplata cijeloga župničkoga i zvonarskoga paušala za g. 1907. dospjela je 1. prosinca.

§. 5.

Po sebi se razumijeva, da t. zv. stolarinske pristojbe nijesu sadržane u otkupnoj svoti u §. 2.

§. 6.

Ugovor ovaj stupa na snagu, kada ga za plemenitu općinu Turopolja prihvati skupština plemićkih ovlaštenika (§. 8. zakona od 1. svibnja 1895.) uz odobrenje kr. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, a za župnu nadarbinu blažene Djevice Marije u Velikoj Gorici, kada ga odobri kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu i nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu.

U vjeru toga slijede potpisi svih interesenata pred svjedocima.

U Velikoj Gorici, 28. prosinca 1907. (sedme)

L. S. Josipovich v. r. L. S. Josip pl. Puceković v. r.
župnik.

Svjedoci:

Dr. Ante Gašparac v. r. Josip Puceković v. r.

Br. 37./1908.

Na temelju zaključka zastupstva skupštine plemića ove općine od 18. siječnja 1908. br. 37. ovime se uredovno konstatuje, da je skupština ove pl. općine predležeći ugovor o otkupu župničkog lukna u skupštini navedenog dana pod §. 1. jednoglasno prihvatila i odobrila.

Plemenita općina Turopolje.

U Velikoj Gorici, dne 19. siječnja 1908.

Župan
L. S. Josipovich v. r.

Taj je ugovor odobrila zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove dne 24. veljače 1908., pod br. 9652., nadbiskupski duhovni stol dne 21. ožujka 1908. pod br. 1228. i kr. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu dne 3. travnja 1908. pod br. 6746.

Kako je plem. općina patron župe velikogoričke, to je takodjer ona novoga župnika biskupu predlagala na imenovanje. U kongregaciji od 14. kolovoza god. 1779. kaze se: »Parochorum candidatio

et electio dumtaxat Assessoribus competit«. Iza kako je biskup prihvatio prijedlog i novoizabrani župnik položio župničku prisegu, bio je onda svečano inštalovan. Kad se je »štalovao«, morao je župnik dati i svečani objed, na koji je morao pozvati 24 suca, 12 prisjednika, zač. prisjednike, koji su bili prisutni kod izbora i čitavi turopoljski magistrat. Zapisnik pako kanoničke vizite od god. 1851. kaže glede patrona ovo: »Patronus ejus est Universitas Nobilium Campi Turopolya, olim per suos Judices represantata, Parochique olim eligebantur per vota Judicum horum, mixtim cum assessoribus, ob nimias tamen dissensiones occasione electionis evenire solitas, Judices huic suae praerogativae renuntiarunt, solisque Assessoribus realibus id juris relinquerunt.«

Sada ću kronološkim redom nabrojiti goričke župnike, koliko sam mogao za njih saznati iz raznih povjesnih spomenika.

God. 1501. Bartolomej. Spominje se u popisu župa zagrebačke biskupije od god. 1501. U Petrovini onda nije bilo župnika, jer je bila župa vakantna; ipak se spominje ondje neki glagoljaš Juraj. U tom popisu nalazi se i neki: »Petrus, plebanus in Thuropolya«; njega ne znam, kud bi svrstao, jer druge župe u to vrijeme imadu svaka svoga župnika.[1]

God. 1533.—1538. Fabijan, nalazi se spomenut u bilješkama o desetini, što ju je u Turopolju ubirao zagrebački kaptol. Makar se za njega kaže samo »plebanus de Thuropolya«, nema sumnje, da se tu imade razumijevati Velika Gorica. Godine 1538. zabilježen je uz njega i kapelan Marko.[2]

God. 1574. Ivan, glagoljaš. On dolazi u popisu onih svećenika, koji su prisustvovali zagrebačkoj diecezanskoj sinodi, što ju je sazvao dne 8. ožujka god. 1574. biskup Juraj Drašković. Uz njega se spominje i župnik u Petrovini glagoljaš Matija. Vrijedno je spomenuti, da se za onda glagoljalo još po svim turopoljskim župama. Uz ta dva glagoljaša spominju se u tom popisu izrijekom još župnici glagoljaši: Matija u Jakuševcu, Vinko u Starim Čičama, Juraj u Vukovini i Grgur u sv. Klari.[3]

God. 1613. Pavlini. Za cijelo je u to vrijeme bila velika nestašica svećenstva, pa su neko vrijeme obavljali duhovnu pastvu u

[1] Gl. dr. Franjo Rački: »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501 godine«. — »Starine« sv. IV., str. 210.

[2] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«. III. str. 16. i 67.

[3] Gl. »Ordo et series cleri dioecesis Zagrabiensis 8. Martij 1574.« — Ecclesiastica 8/15. u nadb. arkivu.

goričkoj župi redovnici pavlini, koji su imali svoje imanje u Grdovšćaku kod Plesa, koje je sad svojina imovne općine Pleso. To se barem može zaključiti iz zaključka generalne kongregacije od 16. siječnja god. 1614., prema kojemu su tadanji župan, bilježnik Juraj Pogledić, crkveni starješine te Stjepan Arbanas i Nikola te Gašpar Plepelić imali ugovarati o plaći, što su ju oni morali dobiti za obavljanje Božje službe u crkvi bl. Dj. Marije »in praedicta Maiori Gorycza fundata«.[1]

U to vrijeme mogli bi staviti i župnika Trajana. Jamačno nije to bilo njegovo pravo ime. On se spominje u zapisniku kanoničke vizite od god. 1634., gdje se kaže, da mu je neka plemkinja Kata Vitežka ostavila neke zemlje u Plesu.

God. 1616. Matej Drugčić. On je postao župnikom na nedjelju poslije blagdana sv. Luke (23. listopada). Čini se, da je bio dosta siromašan, kad je došao na župu, jer je plem. općina u svojoj kongregaciji od 30. listopada godine 1616. zaključila, da ima dobiti polovinu crkvenog prosa. To proso imao je vratiti za crkveni inventar, ako bi župu ostavio. Ujedno je zaključeno, da mu se odmah i lukno podaje. Imao je dobiti od svake kuće pol kvartala prosa i pol kvartala pšenice. Još je odredjeno, da mu svaka kuća, jer je početnik (postquam esset novicius idem plebanus) dade kokoš ili pile. Ta pripravnost plem. općine, da novog župnika što bolje opskrbi, mogla bi se tumačiti time, da su bili veseli, što su opet poslije duljeg vremena dobili župnika (sravni ono, što je kazano o pavlinima). Sam tadanji župan poklonio mu je kvartal pšenice, a tako i Nikola Plepelić i Stjepan Arbanas, dok je od Luke Trninića dobio pol kvartala pšenice.[2]

God. 1622. Ivan Ivčić, glagoljaš. Arcidjakon Benko Vinković pitao je župljane za njegov život, no oni su mu posvjedočili, da je u službi marljiv i trijezan. Prigovorali su mu, što je češće izbivao iz župe. Arcidjakonu je sam priznao, da djecu »turmatim« ispovijeda, što se onda žali bože u mnogim župama dogadjalo.

God. 1630. Martin Bojneković. On je te godine tekar došao na župu. God. 1634. ne nalazimo ga više u Velikoj Gorici.

God. 1634. Krsto Martinković. On je došao iz Odre za župnika u Veliku Goricu. Kod sebe je imao svoju majku. O njem se nije čulo ništa zla. U vrijeme kanoničke vizite, koja se te godine

[1] Gl. E Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv. IV. str. 502.

[2] Gl. ib. sv. IV. str. 512.

obdržavala, ipak je župan arcidjakonu vizitatoru obećao, da će crkveni starješine već jedamput položiti crkvene račune.

God. 1642.—1649. Juraj Rajković. On je bio god. 1616. župnik u sv. Martinu pod Okićem.[1] Župljani se pred arcidjakonom nijesu tužili na njega. God. 1649. otišao je za župnika u sv. Mariju pod Okićem. Odavle se vratio natrag u Veliku Goricu da kupi lukno, ali arcidjakon mu je u ime biskupa zapovjedio, da se toga kani i da se vrati u svoju novu župu.

God. 1649. Nikola Hrvoj. O njem mi nije više poznato, osim da je dne 24. prosinca 1649. prisegao za goričku župu.

God. 1650. Juraj Pogledić spominje u zapisniku spravišća plem. općine medju sudbenim prisjednicima god. 1650. kao »parochus sanctae Mariae in Maiori Goricza«. Da li je on ista osoba sa župnikom odranskim ili s kasnijim kanonikom, nije mi poznato. Svakako je bio domaći sin.[2]

God. 1652.—1665. Juraj Šimunić. Župničku je prisegu položio dne 24. srpnja 1652. On je potpisan na okružnici, što ju je biskup Petar Petretić poslao svećenstvu radi obdržavanja jubileja. Taj se jubilej otpočeo na nedjelju sedamdesetnicu i trajao je trideset i jedan dan. Iz goričke župe imale se propisane procesije voditi k crkvi Majke Božje u Vukovini.[3]

God. 1665.—1674. Juraj Pogledić, rodio se po svoj prilici u Velikoj Gorici oko god. 1625. Za njega veli arcidjakon vizitator Ljudevit Vukoslavić, da propovijeda na nedjelje i blagdane i da rado dijeli sakramente. Župnu crkvu našao je prilično zapuštenu, pa je valjada on izveo najnužnije popravke. Njega ne smijemo zamijeniti s Jurjem Pogledićem, vaškanskim prepoštom i kanonikom zagrebačkim. Taj je god. 1660. postao čazmanskim arcidjakonom, a umro je dne 3. ožujka godine 1668. kao arcidjakon gorički.

God. 1674.—1678. Juraj Domitrović, rodio se oko godine 1635., a u svećenika je zaredjen god. 1671. God. 1674. postao je župnik u Velikoj Gorici. Arcidjakon ga prilično hvali. Tužio se na svoje župljane, jer su htjeli, da mu umanje lukno, a oni su mu opet prigovarali, što nije htio da na blagdane propovijeda. Umro je bez oporuke u Velikoj Gorici god. 1678. Njegovu ostavštinu uredili su Pavao Novoselić, župnik u Jakuševcu, Ivan Čuk, župnik u

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« sv. IV. str. 513.

[2] Gl. ib. sv. IV. str. 543.

[3] Gl. »Ecclesiastica« III. 8./126. u nadbiskupskom arkivu.

Starim Čičama i Lovro Leder, prisjednik turopoljskog suda. Za svotu, što ju je dugovao župnoj crkvi, zaračunali su oni dva konja s 26 for., pet ovaca sa 1 for. i 70 dinara, devet komada blaga s 26 for. i 20 dinara. Dvadeset i pet većih krmaka procijenili su na 14 for., a svećeničku halju, što ju je uzeo župnik Ćuk za 12 ren. for. Kapeli sv. Petra u Petrovini dugovao je pokojnik 11. ren. for. i 8 dinara; ta se svota namirila s luknom, što ga imao dobiti u selu Petrovini. Za dug od 7 ren. for. i 8 dinara uzeo je župnik Novoselić pokojnikov svileni pojas. Kako je on umro bez oporuke, dijelila se njegova ostavština na tri dijela: jedan je pripao crkvi, drugi roditeljima, a treći siromasima. Budući da su roditelji bili siromašni, pripao je s dopuštenjem arcidjakona Aleksandra Mikulića i taj treći dio roditeljima. Crkva je došla tako do vinograda od 15 kopača, što ga je Domitrović uz nešto zemlje i šumice nabavio u vukomeričkim goricama.[1]

God. 1678.—1708. Mijo pl. Puceković. On se rodio oko god. 1645. u Kućama, u župi Stare Čiče, a u svećenika je zaredjen god. 1670. Izabran po plem. općini za župnika, svečano je ustoličen na dan Male Gospe god. 1678. On je bio vrlo vrijedan župnik zaslužan za župu. Pazio je na čistoću u crkvi i rado je propovijedao Za njega je napokon i gradjena župna crkva. Marljivo je vodio matice krštenih i vjenčanih, no matice umrlih i staleža duša nije još imao. Po nalogu i uputi biskupovoj sastavio je takodjer župni našastar. S narodom živio je u lijepoj slozi. Arcidjakon Pavao Tuškan kaže za njega god. 1704., da je gorljiv za Boga, crkvu i povjereni mu narod, jednom riječi, da je u njega ono znanje i ona marljivost, koja se traži za dobrog župnika. Prema tadanjem običaju nosio je još brkove i bradu, a spominje se, da je imao dvije kubure i jedan mač. Dne 27. siječnja 1686. zaključila je u svom spravišću plem. općina pod predsjedanjem župana Stjepana pl. Pogledića, da ima župnik dobivati godimice od svake plemićke kuće dvoja kola drva, a od neplemićke jedna. Zvonaru župne crkve trebalo je opet o svakom sajmu iz općinske blagajne isplatiti 15 groša. Kako je bio Puceković zauzet za svoju župnu crkvu, svjedoči i to, što je od pape Inocentija XII. isposlovao potpuni oprost za sve one, koji će na blagdan Male Gospe pohoditi goričku župnu crkvu (Ecclesiam parochialem B. M. Virginis in Campo Turopoliensi sitam, loci Nagy Goricza nominati, zagrabiensis dioecesis — kaže se u pa-

[1] Gl. »Paria litteralium instrumentorum Ecclesiae B. V. Mariae in Nagy Goricza fundatae«, str. 1—4.

pinskom breveu). Dašto, dotičnici su morali ispuniti propisane uvjete: ispovjediti se i pričestiti. Papinsko pismo, izdano u Rimu: »apud S. Mariam Majorem 14. IX. 1695. sub annulo piscatoris«, kojim se daje taj oprost na sedam godina, pohranjeno je u nadbiskupskom arkivu.[1] To pismo poslao je Puceković dne 3. kolovoza 1696. biskupu Stjepanu Seliščeviću, koji je onda boravio u hrvatskom zavodu u Beču, da ga potvrdi i autenticira. U svojoj molbi navodi, da nema u nijednoj svojoj kapeli, niti na nijednom žrtveniku nikakovih oprosta.[2] Od župnika Pucekovića sačuvao se još i list od 11. studenoga 1697., pisan biskupu Seliščeviću. U tom listu moli biskupa, neka mu dopusti blagosloviti bratovu kuću i dva propela, što sa nedavna podignuta u župi. Ujedno ga moli za dozvolu, da smiju jedan ili dva svećenika u novo blagoslovljenoj kući čitati sv. misu.[3] Čini se, da se onda dozvoljavala misa i u privatnim kućama.[4]

God. 1708.—1711. Petar Zaverški; rodio se oko godine 1673. Bogoslovlje učio je u Bolonji i god. 1707. zaredjen je u svećenika. Arcidjakon Pavao Tuškan u svojoj ga viziti od godine 1709. vrlo hvali radi krjeposna života i marljivosti, te preporučuje biskupu Mirku Eszterhazyu, da ga promakne. To se doista zbilo god. 1711., kad je postao zagrebačkim kanonikom. God. 1723 postao je arcidjakonom varaždinskim i bio prepošt titilienski. Umro je dne 26. listopada 1734.

God. 1711.—1715. Lovro Maszan. Rodio se u Šćitarjevu oko god. 1681. Filozofiju učio je u Beču, a teologiju u Rimu. Prije je bio župnikom u Odri. Kako u Odri, tako i u Velikoj Gorici vršio je uzorno župničku službu i »se in omnibus gerit ut decet unum Pastorem animarum«. Bio je čedan, dobar gospodar za crkvu i za sebe, vrijedan, da se promakne.

God. 1715.—1720. Juraj Banić. Rodio se oko god. 1686., a zaredjen je god. 1701. Njega je prezentovala biskupu za župnika: »universitas Nobilium comes Terrestris Georgius Ferklich caeterique Nobiles Campi Turopolia, patroni ejusdem parochiae«. On je bio vrlo darovit, vrijedan svećenik, dobar propovjednik, marljiv župnik, gostoljubiv, tako da su ga ljubili svi, koji su ga poznavali. Kako saznajemo iz oporuke nekoga Marka Zdelara, bio je u kolovozu

[1] Gl. Ecclesiastica. Vol. VI. br. 304. u nadb. arkivu.

[2] Gl. Epistolae missiles ad Episcopos Zagrab. sv. XXV. br. 30.

[3] Gl ib. sv. XXVI. br. 49.

[4] Sravni ono, što je kazano kod župe Dubranci, da si je mogao vlastelin Kamenjan dati čitati misu, gdje god je htio u župi.

god. 1720. poslije Banića upravljateljem župe goričke Pavao Gregorević.[1]

God. 1721.—1723. Martin Svastović. On se rodio u Čazmi oko god. 1681., učio je u Zagrebu, a bogosloviju u Beču, te je u svećenika zaredjen god. 1707. U početak god. 1709. došao je za župnika u Nove Čiče, gdje se pokazao vrijednim župnikom i ondje ostao valjda do god. 1721., kad je dobio župu Veliku Goricu (gl. popis župnika u kanoničkoj viziti od god. 1824.). Arcidjakon Pavao Tuškan pohvalno ističe za njega god. 1799.: »arma praeter breviarium nulla habet, prout nec ornatum equorum saecularem«.

God. 1723.—1757. Rodio se oko god. 1697. Filozofiju učio je u Budimu, a teologiju u Budimu i u Zagrebu. Arcidjakoni ga hvale kao dobra župnika (»oves sibi creditas verbo et exemplo pascit — curam ecclesiae sedulam gerit.«) Za njega se sagradio god. 1726. nov župni dvor. Za cijelo je u Velikoj Gorici i umro, jer je ostavio zakladu od 130 for. za vječno svjetlo, u koju je svrhu zapisao takodjer i kapelan Ivan Koczian 70 for.

God. 1757.—1764. Stjepan Dianešević. Rodio se oko god. 1730. Filozofiju učio je u Beču, a teologiju u Bolonji; godine 1753. zaredjen je u svećenika. Bio je to vrlo vrijedan župnik, pa arcidjakon Juraj Gaal kaže o njemu: »Vir bene eruditus et exemplaris, hospitalitatem colens, verbo et exemplo populo suae curae concredito praeiens, ulteriori sua promotione dignus.« Za njega se veli: »1764. abiit ad sublectoratum«. God. 1767. bio je već »emeritus sublector Venerabilis Capituli Zagrabiensis.« Valjada je bio domaći sin, jer je njegov brat stanovao u Donjoj Lomnici.

God. 1764.—1779. Pogledić Josip. On je te godine i umro kao zupnik gorički. Prisegu je položio 12. veljače 1765.

God. 1779. Ladislav Šipušić, jamačno domaći sin. Izabran je za župnika kao kapelan gorički dne 14. kolovoza god. 1779.; položio je župničku prisegu 27. kolovoza iste godine. Bit će u brzo umro, jer ga ne nalazim više u popisu župnika i jer je već 14. studenoga iste godine izabran župnikom Juraj Smendrović. U isto vrijeme bio je župnikom u Stupniku valjada njegov brat ili rodjak Josip Šipušić.

God. 1779.—1787. Juraj Smendrović, rodom iz Velike Gorice. Dne 14. studenoga 1779. izabrali ga prisjednici plem. općine za župnika goričkoga; prisegao je za tu župu dne 10. prosinca god.

[1] Gl. »Paria litteralium Instrumentorum Ecclesiae B. V. Mariae in Nagy Goricza fundatae« str. 16.

1779. Za njega je posvećena župna crkva i tom zgodom obavljena sigurno sv. potvrda, jer sam spominje u svojoj oporuci od 18. ožujka god. 1787. da je pri toj prilici mnogo troškova namirio iz svoga. Za njega je odredila dne 13. prosinca god. 1782. plem. općina porez za popravak župničkih zgrada. On je imao parnicu s plem. općinom radi vinotočja, koju sam na drugom mjestu spomenuo. Na smrti ostavio je 100 for., da se čitaju sv. mise za njega i za njegove. Župnoj je crkvi zapisao 100 for. Njegov brat Mijo bio je »claviger« kod gospoštije Novi grad na Dobri. Smendrović umro je u proljeću god. 1787. u Velikoj Gorici.

God. 1787.—1828. Marko Antun Hegedić. On se rodio oko god. 1753. u Koprivnici, te je oko god. 1777. zarednjen u svećenika. Škole je učio u Varaždinu, Kaniži, Beču i Bolonji; govorio je takodjer talijanski i francuski. Dne 7. srpnja 1783. postao je župnikom u Trgu kod Ozlja, odakle je došao dne 29. svibnja 1787. za župnika u Veliku Goricu. Hegedić bio je veoma radljiv i okretan župnik, pa su s njegovim nastojanjem otvorene pučke škole u Ozlju, u Trgu i u Velikoj Gorici. I goričku crkvu je dva puta iznutra i izvana pobijelio, dao očistiti grobnice, nabavio orgulje i podigao novi krov na crkvi. Za njega je sagradjena kapela sv. Lavrencija. Kad su nastali francuski ratovi, bio je dušobrižnik pučkih ustaša, pa se je i u maticama potpisivao već god. 1800. kao: »parochus Loci et Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Militiae Insurrectionalis contra Gallos parochus campestris«. Kako je morao u tom poslu češće izbivati iz župe, to ga je u to vrijeme zamjenjivao kanonik makarski Nikola Norberto Ivulić, koji je u veljači god. 1802. postao župnik u Dubrancima. Već god. 1793. pozvani su župnici i kapelani na godišnje prinose, dok traje rat, i Hegedić se obvezao, da će svake godine uplatiti u to ime 35 for.[1] God. 1817. obratila se plem. općina na duhovni stol i zamolila je izaslanika, koji bi pregledao crkvene glavnice i račune, jer joj se činilo, da Hegedić zlo gospodari. U toj predstavci se navadja, da je imala župna crkva vrlo slab krov, a taj su god. 1814. popravili. Tužila se općina takodjer, da je nutrinja crkve vrlo zapuštena i da ima malo stvari, potrebnih za službu Božju. Ističe se, da su okolni župnici, kad su došli ovamo na crkvene svečanosti, donesli sa sobom potrebnu rubeninu. U povodu te predstavke otišao je u Veliku Goricu arcidjakon turopoljski Venceslav Veczelini, ter je sa županom Grdenićem i podarhidjakonom i župnikom odranskim Franjom Tuškanom

[1] Gl. Politicum 6/1135. u nadbisk. arkivu.

pregledao crkvene i altarijske glavnice. Nije pronadjen nikakav manjak, jedino svota od 897 for. 53 novč., izdana je za nabavu raznih crkvenih stvari, a župnik još nije to tačno u računima proveo. Pozvan je, da to uredi, jer će inače on morati da nadoknadi tu svotu. Hegedić umro je u Velikoj Gorici dne 28. kolovoza god. 1828. Poslije njegove smrti upravljao je župom neko vrijeme o. Amat Škerl, no i taj je umro već 14. siječnja 1829. u 10 sati na večer.

God. 1829.—1845. Franjo Domin. Rodio se u Zagrebu oko god. 1777., a zaredjen bi god. 1800. Škole je učio što u Pečuhu, što u Pešti i u Zagrebu. Kao mladomisnik došao je dne 4. listopada god. 1800. poslije smrti Ivana pl. Kankya za župnika u Nove Čiče, gdje je stekao zasluga za uredjenje lukna. Ovdje jo bio do 24. travnja 1829., kad je postao župnikom u Velikoj Gorici. Za njega je god. 1831. sastavio kapelan Juraj Hrvačić iskaz altarijskih glavnica i kod svake naveo, gdje je uložena. Sve glavnice zajedno iznosile su 5191 for. 37 novč. Župnik Domin umro je u Velikoj Gorici dne 15. ožujka god. 1845.

God. 1845.—1868. Jakov Kos rodio se dne 28. travnja god. 1805. u Dubrancima. Sve je škole svršio u Zagrebu i god. 1830. biskup A. Alagović zaredio ga u svećenika. Najprije je kapelanovao u Cvjetlinu, a onda je postao prebendarom čazmanskoga kaptola, što je bio sve dok nije postao župnikom u Velikoj Gorici. Kao župnik dao je napraviti kamene stube na pjevalište, popraviti orgulje, crkveni krov i popločiti kapelu sv. Lavrencija. Postao je župnikom baš u doba, kad je politički život jače uzgibao inače mirno Turopolje, pa je u tom životu i on kao rodjeni Turopoljac i turopoljski župnik živo sudjelovao. Kako je već dr. Velimir Deželić opisao,[1] pomagao je on god. 1848. županu Antunu Danijelu Josipovichu sakriti njegove dragocijenosti i spise (medju kojima su bila i pisma Košutova i Matačićeva) u raki kod žrtvenika župne crkve. U Veliku Goricu došlo je istražno povjerenstvo s komesarom G. Bornemisom Stolnikovićem na čelu i župnik je morao u crkvu, oko koje je bila postavljena straža. Premda je župnik zanijekao, da ima u crkvi što sakriveno, ipak je povjerenstvo našlo pohranjene ondje stvari. U župnom stanu nadjen je jedan bodež, a u magazinu dvije puške vjetrenjače i jedan turski štuc. Od naroda saznao je Bornemisa, da je župnik Kos jedan od onih, koji su narod »krivim' protunarodnim putem vodili.« Rekoše, da je on kriv, što

[1] Gl. »Povijest plem. općine Turopolja« sv. I. str. 216—218.

Turopoljci na prvi poziv bana Jelačića nijesu došli u Zagreb, pa je zato Bornemisa predložio, da valja Kosa što prije maknuti. I doista je dao župnika sredinom svibnja otpremiti u Zagreb, gdje je stavljen u zatvor. Kasnije odveo ga podzupan Al. Kralj duhovnoj oblasti, koja ga je stavila u svoj zatvor. »Farniki velikogorički« su kasnije dne 6. lipnja 1848. zamolili pismeno bana, neka bi milostivo oprostio bludnju njihova župnika, a tako je i sam župnik dva dana kasnije zamolio bana, neka bi ga pustio na slobodu. Ban je valjada o tome upitao duhovni stol, no taj mu je 27. lipnja odgovorio, da se je župnik Kos učinio krivcem i sporazumiteljem onih izdajnih pisama, koja su se medju sakrivenim spisima našla i koja otkrivaju crno izdajstvo, o kojem je radio župan Josipovich u sporazumku sa Košutom. Zato se ne može dopustiti, da se župnik Kos natrag pusti medju puk u Veliku Goricu, da ga buni. Nakon jedanaestnedjeljnog zatvora pušten je napokon ipak Kos na slobodu, te se povratio natrag kao župnik.[1] Župnik Jakov Kos obavljao je neko vrijeme i službu podarcidjakona odranskoga kotara, a umro je dne 3. lipnja 1868.

God. 1868. 1895. Josip Kolarić. On se rodio u Koprivnici 1. ožujka 1834., a u svećenika je zaredjen god. 1858. Kao mladomisnik poslan je za kapelana u Kravarsko, odakle je došao god. 1868. poslije smrti Kosove za župnika u Veliku Goricu. Za njega je god. 1892. i 1893. obnovljena i preradjena župna crkva. U tu svrhu doprinesla je plem. općina kao pokrovitelj 40.000 K., a župljani 12.000 K. Isto tako je u vrijeme njegova župnikovanja god.

[1] Zanimljivo je, kako je Kos sam taj dogadjaj opisao, pa ga ovdje riječ po riječ priopćujem: »Anno vero 1848. dum in Gallia et dein in Austria revolutio exorta fuisset, suscepit pars illirica duce excellentissimo Bano defendendum partes caesareas, quas, quamvis et haec nobilium Communitas Turopolitana cum reliquis Patriae suae filiis mox sequeretur; ex odio tamen aliquorum, cum eadem cum iis principia politica prius non prose queretur, penes Regni dicasteria tamquam rebellis et aliorum criminum rea false delata est. In sequelam hujus falsae criminationis ordinata fuit ab altiori potestate militaris executio tam apud me, quam apud omnes ferme hujus parochiae incolas. Tristis hujus falsae delationis sequela et ordinatae executionis erat illa, quod ego, tamquam plurium criminum reus, false incusatus, vinctus et sub militari custodia, quasi latro aut criminis laesae Majestatis reus Zagabriam ad domum comitatensem deductus, inde vero ad domum deficientium sacerdotum aeque sub custodia transpositus fuerim, ubi plures septimanas inclusus transigere debuerim. Alia tristis sequela hujus deplorandi eventus erat depaupertatio domus meae et meorum parochianorum. Post 11 septimanas per excellentissimum Banum ordine restituto, agente excellentissimo episcopo remissus sum qua pastor ad meam parochiam.« Bilješka u župnom arkivu.

1891. otvoreno novo skupno groblje i na njem iz ostavine Mirka Trupkovića podignuta kapela sv. Filomene. Kolarić je god. 1896. pošao u mirovinu i umro u Gorici dne 13. veljače god. 1901.

God. 1986.— .... Franjo Peterca, rodjen dne 8. travnja 1841. u Dravljama u Kranjskoj, a u svećenika zaredjen god. 1869. O njegovim zaslugama u župi Dubrancima već sam govorio, a i u župi Velikoj Gorici, kamo je došao god. 1896., bilo je njegovo djelovanje vrlo mnogostrano. S toga je postao zaslužan kako za crkvu i nadarbinu, tako i za plem. općinu turopoljsku. Za njegove uprave podignuta je god. 1908. na starom groblju kapela sv. Lavrencija. Za nadarbinu je svojom okretnošću i znanjem mnogo toga spasao.

Uza župana dra. Ljudevita pl. Josipovića zapada njega najveća zasluga, što je u turopoljskim župama otkupljeno plemićko lukno. Dobar poznavalac turopoljskih statuta i vrstan jurista, mnogo je pripomogao, što je ovo zamršeno i teško pitanje napokon riješeno na zadovoljstvo župnika i župljana.

Duhovni pomoćnici.

Kako nije bilo posebne zaklade za uzdržavanje kapelana, nastojali su razni zakladatelji duh. pomoćnicima svojim zapisima nešto pomoći. Tako je župan plem. općine i c. kr. savjetnik Franjo Pogledić Kurilovački god. 1793., jer mu je bilo predobro poznato, da nije bilo nikakove ili vrlo malena zaklada za uzdržavanje kapelana, zapisao svotu od 100 for. uz obvezu, da mora župnik svake godine čitati za ispokoj njegove duše jednu misu, a kamate od te svote davati kapelanu u ime plaće. Kapelana se sjetio god. 1803. i umirovljeni (jubilerani) kapetan druge banske regimente Matija Pogledić Kurilovački, koji je u svojoj oporuci ovo odredio: »Za vekovechnu Altariu, na moju farnu czirkvu sznesnu Majku Bosju uu Plemenitom Turovom polyu, szlavne zagrebechke varmedyie na Veliki Goriczi lesechu, osztavlyam Rajnichki zto, kajti chizto malu fundatiu za zdersavati potrebnoga Gozpona kapelana ima, koy po moje szmerti, imajusze na Interess poztaviti 6 na zto, da ov Interess za moju y vsze preminuche Familie Pogledichianzke Dusse, vszako letto 6 szveteh Mass szlusiti, ako ove ne bi bile potrebne, tak za one preminuche dusse, koje szu najpotrebnejsse«. God. 1794. imao je duhovni pomoćnik 30 forinti plaće na godinu. To saznajemo iz izjave kapelana Nikole Measkya. Kad su bili god. 1793. pozvani zupnici i kapelani, da doprinesu svake godine nešto u ratne svrhe, obvezao se je on, da će svake godine u to ime uplatiti 2 for. 30 novč., te je dometnuo, da

će to platiti »ex exiguo annuo salario meo florenorum videlicet tri ginta«.[1]

Priopćujem sada imena velikogoričkih duhovnih pomoćnika, koliko sam ih mogao pribilježiti iz matica i raznih drugih povjesnih spomenika.

God. 1538. Marko »capellanus ecclesie b. V. in Gorycza« uplatio je god. 1538. kaptolske desetine 43 dinara i jedan beč.[2]

Kasnije se ne spominju duhovni pomoćnici, jer je bila valjada nestašica svećenstva.

God. 1729. Ivan Basarović. Kapelanovao je prije u Mrežnici. Utemeljio je zakladu s glavnicom od 110 for. uz obvezu, da čita velikogorički župnik šest misa na godinu. Kapeli sv. Lavrencija zapisao je 10 for., a kapeli sv. Barbare na Brdovcu 6 for.

God. ..... Stjepan Juršić. Ostavio je 82 for. 50 novč. s napomenom, da čita župnik pet misa na godinu.

Prije god. 1746. Juraj Kocijan. Umro je kao kapelan i ostavio je župnoj crkvi 12 srebrnih žlica, da se napravi iz njih svjetiljka, koja bi gorjela pred velikim žrtvenikom. To je i učinjeno Jošte je i utemeljio zakladu s 74 ren. for., da se nabavlja ulje za tu svjetiljku.

God. 1745., 1746. Josip Smukavić. Rodio se oko g. 1715. u Karlovcu. Zaredjen god. 1739., otišao je za kapelana u Viduševac. Učio je filozofiju u Budimu, a ostale nauke u Zagrebu. Za onda nije bilo fundacije za kapelana u Vel. Gorici, već ga je župnik Petar Petrinić uzdržavao od svoga. Bio je vrijedan, te ga je župnik vrlo hvalio i volio.

God. 1747.—1751. Ivan Krstitelj Barle (Warlle). Rodio se po svoj prilici u Zagrebu oko god. 1719., a zaredjen je bio god. 1743. Nauke svršio je u Zagrebu. U Veliku Goricu je došao u rujnu god. 1747. i bio do kolovoza god. 1751. Lijepo je pisao, i perom je nacrtao lijep naslovni list u matici umrlih, koja počinje 12. lipnja god. 1751. Župnik Petrinić držao ga »ex suo beneplacito«, pa je bio s njim vrlo zadovoljan. Rado je administrirao sakramente, rado propovijedao i obučavao i umjereno živio.

God. 1757.—1761. Mirko Mogorić. Rodio se oko g. 1734., a škole je učio u Beču i u Zagrebu. Župnik Dijanešević uzdržavao

[1] Gl. Politicum 6/1135. u nadb. arkivu.

[2] Gl. E. Laszowsky: »Povjesni spomenici plem. općine Tr ropolja«, sv. III., str. 67.

ga na svoj trošak, da bolje unaprijedi duhovnu pastvu i bio je s njime vrlo zadovoljan.

God. 1761.—1764. Juraj Vedriš. Rodio se oko god. 1733. Bio je marljiv i tačan.

God. 1764.—1765. Juraj Radošević.

God. 1765. od srpnja do prosinca Mirko Mogorić po drugi puta.

God. 1765.—1767. Mijo Šipušić, valjada domaći sin.

God. 1767.—1772. Juraj Vedriš, po drugi puta u župi. Kasnije je postao župnik u Dubrancima.

God. 1772.—1779. Ladislav Šipušić, koji je u kolovozu god. 1779. postao velikogorički župnik.

God. 1779. Mijo Klenović.

God. 1779.—1781. Pavao Karlo, koji je postao župnik u Ludini.

God. 1781.—1782. Nikola Viroslavić.

God. 1782.—1784. o. Modesto Salern, franjevac.

God. 1784.—1785. Juraj Biličić.

God. 1785.—1787. Juraj Tustić.

God. 1787.—1788. Ivan Kanki, koji je postao župnik u Novim Čičama.

God. 1788. Matija Starašinić, koji je već u kolovozu otišao za duh. pomoćnika u Šćitarjevo.

God. 1788.—1790. bili su subsidijari o. Mulih, »missionariuš jesuitarum« i o. Vjenceslav Domitrović, ekspavlin.

God. 1790. i 1791. pomagali su župniku u duhovnoj pastvi franjevci iz zagrebačkog samostana.

God. 1791. Juraj Drug.

God. 1791.—1792. Juraj Lacković.

God. 1792.—1794. Nikola Mejaški, koji je koncem godine 1794. postao župnik u Rudama (in fodinis Samoborensibus).

God. 1794.—1798. bio je subsidijarom bivši župnik u Bučici Stjepan Juršić, koji je odavle otišao za subsidijara u Odru. Iz Odre se vratio opet god. 1799. u Veliku Goricu.

God. 1798.—1799. Janko Herlić.

God. 1800.—1802. Nikola Norberto Ivulić, zač. kanonik makarski, koji je iz Dalmacije u ove strane došao kao vojnički kapelan te upravljao župom Velika Gorica, dok je župnik Marko Antun Hegedić izbivao kao »insurectionis nobilium parochus castrensis«. Ivulić postao je god. 1802. župnik u Dubrancima.

God. 1802.—1804. bio je subsidijar Mirko Kulungjić, um. sesvetski župnik.

God. 1804.—1808. pomagali su župniku franjevci iz zagrebačkog samostana,

God. 1808.—1809. bio je subsidijar Marko Antonije Hrvatović, umir. župnik, koji je godine 1809. postao nadarbenik u Zagrebu.

God. 1809., 1810. Mirko Cuković, koji je postao g. 1810. župnik u Dubrancima.

God. 1810., 1811., Luka Koszak.

God. 1811., 1812. Pavao Bartolić.

God. 1812., 1813. do travnja umirovljeni župnik Dalmatinac Luka Mora.

God. 1813.—1817. Josip Janušić.

God. 1817.—1821. Antun Poljak. On je kapelanovao i od god. 1825.—1829. Onda su bila u Velikoj Gorici dva duhovna pomoćnika.

God. 1821.—1824. Juraj pl. Hrvačić.

God. 1825.—1829. Stjepan Bušić.

God. 1834.—1835. Ivan Krst. Trček.

God. 1835.—1836. Pavao Kušter.

God. 1836.—1837. Franjo Pracaić.

God. 1837. Mijo Baneković.

God. 1837.—1839. Ivan Bošnjak.

God. 1839.—1842. Marko Hrvoj.

God. 1842.—1844. Šime Stuparić, rodjen dne 28. listopada god. 1814. u Bukevju, a u svećenika je zaredjen god. 1838. Umro je dne 21. listopada god. 1892. kao župnik u Kamenskom.

God. 1844.—1845. Ivan Tehiraj.

God. 1844.—1846. Hinko Janda.

God. 1846.—1849. Janko Krstnik, rodjen u Krapini dne 14. svibnja god. 1813., zaredjen u svećenika god. 1839. Kasnije bio je župnik u Kamanju.

God. 1849.—1850. Franjo Mance, zaredjen je god. 1843. Odavle je otišao za kapelana u Gušće, a kasnije u Mrežnicu.

God. 1850.—1852. Mijo Fuchs, rodio se u Varaždinu dne 19. lipnja god. 1826., a u svećenika je zaredjen godine 1848. Prva stacija bila mu je u Markuševcu. U Velikoj Gorici dobivao je od župnika 30 for. na godinu, a plem. turopoljska općina doznačila mu je za katekizaciju 12 for. na godinu. Bio je vrlo sposoban i marljiv svećenik. Iz Velike Gorice otišao je za kapelana Gornju Stubicu.

God. 1853.—1854. Franjo Budicki, rodjen u Zagrebu dne 2. listopada god. 1825. Zaredjen je u svećenika god. 1849., bio je neko vrijeme vjeroučitelj kod milosrdnica i urednik »Katol. lista«. Iz Velike Gorice otišao je za kapelana k sv. Petru u Zagreb, župnikovao kasnije u Kupčini i Cirkveni, dok nije postao god. 1878. kanonik prvostolne zagrebačke crkve. Umro je u visokoj starosti dne 18. travnja 1908.

God. 1854.—1855. Mijo Očić, rodio se u Jezeru 11. rujna god. 1828., a u svećenika je zaredjen god. 1854. Domalo je postao župnik u Kravarskom, gdje je župnikovao sve do god. 1901. Sad živi u mirovini u Velikoj Gorici.

God. 1855. Ignacije Maretić, rodjen u Karlovcu dne 27. svibnja god. 1818.; svećenik postade god. 1843.; službovao je samo mjesec dana u Velikoj Gorici. Kasnije postao je župnik u Kuniću.

God. 1856. Josip Bogović, rodio se u Prosincu 15. svibnja god. 1830. Zaredjen u svećenika, kapelanovao je u Velikoj Gorici oko pol godine. God. 1859. nalazimo ga kao kapelana u Varaždinskim Toplicama, kasnije je postao prebendarom prvostolne crkve, zatim župnikom u Jaski, napokon župnikom u Bregima kod Ivanića, Tu je bio sve do godine 1909., kad je pošao u mir i živi sad u Zagrebu.

God. 1856.—1858. Matija Zvrhek, rodjen u Lupoglavi dne 2. srpnja god. 1828., zaredjen u svećenika god. 1855. Kasnije je kapelanovao u Stubici donjoj i Maruševcu.

God. 1858.—1861. Karlo pl. Matačić, župnik dubranečki, službovao je u Velikoj Gorici, kad je morao ostaviti župu, kao subsidijar. Od godine pak 1861.—1865. nije bilo redovitoga kapelana, već su župniku u duhovnoj pastvi pomagali razni članovi franjevačkog reda.

God. 1865.—1866. Stjepan Haramičić, rodio se u Zagrebu 6. studenoga god. 1834., a u svećenika je bio zaredjen godine 1864. Kasnije je postao župnikom u Kostelu, gdje je službovao do svoje smrti.

God. 1865.—1874. Janko Puškarić »mladi gospodin«, s kojim smo se već upoznali u dubranečkoj župi. U Velikoj Gorici službovao je kao subsidijar.

God. 1875.—1866. Antun Hercelj, rodio se u sv. Petru u Štajerskoj dne 21. prosinca god. 1845. Zaredjen god. 1871. u svećenika, poslan je za kapelana u Turnašicu, odavle u Veliku Goricu, dok nije pošao u Sv. Križ Začretje, gdje je postao župnik te ondje umro god. 1910.

God. 1879.—1881. Blaž Tomašić, rodjen u Gjelekovcu dne 28. studenoga god. 1845., zaredjen je u svećenika god. 1871. Prije je kapelanovao u Kalniku i Gjurgjevcu, a kasnije postao župnik u Molvama, gdje još i danas službuje.

God. 1881. Mirko Ptiček, rodio se u Varaždinu dne 18. rujna god. 1854., za svećenika je zaredjen god. 1878. Kao mladomisnik je poslan za kapelana u Gradinu, a kasnije je postao župnik u Pešćenici, gdje se i danas nalazi.

God. 1889. 1890. Jakov Šašel, rodjen u Karlovcu dne 13. travnja god. 1862., zaredjen je u svećenika god. 1884. Kapelanovao je u Petrovini, Kostajnici, a iz Velike Gorice otišao je za župnika u Mahićno, gdje je i danas.

God. 1890.—1893. Stanko Hitrec, rodio se u Krašiću dne 5. travnja god. 1861., a u svećenika je zaredjen god. 1886. Kapelanovao je u raznim župama u nadbiskupiji, a danas je župnikom u Pribiću.

God. 1894.—1895. Matej Gollek, rodjen u Požegi dne 14. kolovoza god. 1867. i god. 1890. zaredjen u svećenika, poslan je za kapelana u Bjelovar. Kasnije je postao župnik u Vetovu, a danas je u Pleternici.

God. 1896.—1897. Aleksander Čavlek, rodio se u Krapinskim Toplicama dne 18. ožujka god. 1869.; svećenik je od godine 1894. Kapelanovao je u Magjarevu, u Krapinskim Toplicama, a danas je župnik u Prišlinu.

God. 1897.—1900. Franjo Mihoković, rodio se u Bjelovaru dne 23. ožujka 1868., a u svećenika je zaredjen god. 1891. Kapelanovao je u Krapinskim Toplicama, u Čazmi, a danas je župnikom u Staroj Plošćici.

God. 1900.—1901. Gjuro Cenkić, rodjen u Zagrebu 4. travnja 1874., zaredjen je u svećenika god. 1897., poslan je za duhovnog pomoćnika u sv. Petar Čvrstec. Kasnije je bio vjeroučiteljem u Križevcima, a poslije postao župnikom u Kalniku.

God. 1901. Martin Kovačević, rodio se u Virju 5. studenoga 1897. Zaredjen god. 1895., kapelanovao je u raznim mjestima, bio kasnije župnikom u Kotarima, a danas je u svom rodjenom mjestu Virju.

God. 1901.—1904. Augustin Juretić, rodjen u Grobniku 29. prosinca 1867., primio je sv. redove god. 1894. Kapelanovao je u Stubici donjoj, u Nedelišću, a danas je župnik u Brckovljanima.

God. 1904.—1905. Juraj Lahner, rodio se u Frkljevcima 13. travnja 1878., a u svećenika je zaredjen god. 1901. Iz Velike

Gorice otišao na službovanje u zavod milosrdnica zagrebačkih, u kojem i danas djeluje.

God. 1905.—1910. Vladimir Boroša, rodio se u Stubici donjoj 9. rujna 1882. Zaredjen god. 1905. u svećenika, poslan je za duhovnog pomoćnika u Veliku Goricu, gdje službuje još do današnjega dana.

Svećenici, rodjeni u velikogoričkoj župi i u Turopolju.

Ivan Protulepec, župnik viduševački »et administrator Poseganus«, postao je god. 1761. poslije smrti Grgura Josipa Gasparića kanonikom zagrebačkim. Umro je 27. studenoga 1767. u 43. godini svoje starosti. U svojoj oporuci zapisao je svojoj sestri Bari iz Lomnice 200 for., da ona bere kamate, a poslije njezine smrti sin joj Lacko, a iza toga se mora ta svota upotrebiti kao glavnica misne zaklade, koja će se utemeljiti za ispokoj njegove duše kod goričke crkve.

Dr. Stjepan Šostarec rodio se oko god. 1747. u goričkoj župi. Kano župnik i podarcidjakon u Kašini postao je poslije smrti kanonika Stjepana Kolosvarya zagrebačkim kanonikom. Bio je doktor bogoslovlja. U kaptolu obavljao je razne časti; bio je prisjednik duhovnog stola, arcidjakon gorički, prvi biskupov penitencijar, učitelj obreda. Umro je 16. siječnja 1825., pa je sahranjen u stolnoj crkvi u kripti arcidjakonalnoj kod sv. Ladislava. Kronista kaže o njem ove pohvalne riječi: »vir de Dioecesi meritus, vitae inculpatae et spiritualis«. U svojoj oporuci ostavio je župnoj crkvi u Velikoj Gorici, u kojoj je kršten i u kojoj su njegovi roditelji sahranjeni, 100 for.

Nikola Pogledić rodio se oko god. 1691. Od god. 1715. do 1717. kapelanovao je u Starim Čičama.

Adam Stepanić, rodjen u goričkoj župi, postao je kao sublektor god. 1728. kanonik zagrebački. U kaptolu vršio je razne službe. Kako su ga držali za izvrsnoga gospodara, to je upravljao više godina Keglevićevim dobrima: Loborom i Krapinom, te Ratkajovim: Taborskom. Isto tako bio je kaptolski prefekt u Metlici, Varaždinskim Toplicama, Sisku i više puta ravnatelj pobožnih zaklada. God. 1737. postao je vrbovačkim (Urboc) arcidjakonom, god. 1751. katedralnim, zatim kanonikom pojcem i opatom sv. Trojstva od Petrovaradina. Kad je bila ispraznjena biskupska stolica, bio je i kapitularnim vikarom. Osobito je pazio na čistoću. Svi su ga vrlo ljubili i cijenili kao dobra čovjeka. Dobro je činio mnogima. Poslije požara od god.

1731. sagradio je iznova jednu kuriju, a dovršio je drugu na lijevoj strani novoveških vrata, koju je otpočeo graditi kanonik Stjepan Pucz. I u kantorskoj kuriji mnogo je toga sagradio i obnovio. Vrlo je volio oo. Pavline, te je bio njihov veliki dobročinac. Stolnoj crkvi poklonio je opatsko ruho i za života joj još darovao 1000 forinti. Isto tako je iznova podigao god. 1757. u stolnoj crkvi kameni žrtvenik sv. Elizabete. S bratom Nikolom utemeljio je kod goričke crkve altariju s glavnicom od 1000 ren. for. Pod zadnje trpio je na podagri, i kako je išao u kupke, malko je prizdravio. Dne 15. srpnja 1758. otslužio je u jutro misu, a kad se spremao na objed, pozlilo mu iznenada u $^3/_4$ na 12, te se srušio na stolac kod ormara. Udaren od kapi, mogao je još jedino kázati: Jezuš, kak mi je teško!« Metnuli ga u krevet, dali mu apsoluciju i zadnju pomast i u $^1/_4$ na 3 izdahnuo je. Sahranjen je u ladji bl. Dj. Marije u stolnoj crkvi.

Nikola Stepanić, brat pregjašnjega, rodio se u goričkoj zupi god. 1702. Župnikovao je u Sv. Iliji Obrešu i poslije smrti kanonika Mije Zlatarića postao god. 1738. kanonikom zagrebačkim. Mudroslovne i bogoslovne nauke dovršio je u Beču. U kaptolu obavljao je službe prefekta kaptolskoga u Metlici, bio kasnije kaptolskim dekanom, ravnateljem pobožnih zaklada, a najposlije arcidjakonom varaždinskim. Na obnovu svoje kanoničke kurije potrošio je 3000 for. Započeo je pisati »Memoriale Canonicorum et Episcoporum Ecclesiae Zagrabiensis ab Anno Domini 1647.«; taj se rukopis nalazi sad u pisca ovih redaka. U predgovoru stavlja na srce svim onima, koji će poslije njega tu knjigu dobiti, da nastave vjerno bilježiti životopise pojedinih kanonika. Poslije njega nastavio je taj rukopis Adam Baltazar Krčelić, iza njega Matija Juraj Asperger, zatim Stjepan Ledinski, iza ovoga Pavao Gugler. Krčelić kaže o Stipaniću, da je bio izvrstan pjevač i matematik (Cantor eximius et Aritmeticus fuit). Umro je poslije dulje bolesti dne 1. rujna 1753.

Juraj Stepanić bio je po svoj prilici rodjak pomenute dvojice Stepanića. Rodio se god. 1705., a bio god. 1729. zaredjen u svećenika. Valjada je u župi sv. Ilije naslijedio Nikolu Stepanića i župnikovao ondje do god. 1749. Te je godine postao župnikom i podarhidjakonom u Koprivnici.

Matija Stepanić bio je, sva je prilika, takodjer iz iste porodice, pa su ga jamačno njegovi rodjaci školali. God. 1753. bio je kapelan u Koprivnici kod svog rodjaka Jurja Stepanića.

Petar pl. Gerdenić de Jarebić rodio se po svoj prilici u Plesu, a umro je kao veliki predstavnik pečujskoga kaptola. On je

god. 1803. izdao u Pečuhu magjarskim pravopisom nedjeljne govore pod naslovom: »Govorijenja za sve nedilje kroz godinu«.

Janko pl. Brigljević, rodio se u Maloj Gorici god. 1831. Dvije je godine bio u zagrebačkom sjemeništu, a kasnije nastavio je svoje nauke u Djakovu. Zaredjen u svećenika, službovao je kao kapelan i vjeroučitelj u Zemunu, a umro je kao župnik u Andrijevcima oko god. 1905. Njega je, da je mogao nauke svršiti, znatno podupirao stric odvjetnik, koji je imao za ženu sestru pjesnika »Lijepe naše domovine« Antuna pl. Mihanovića.

Tu ću navesti i one svećenike, za koje se u raznim kanoničkim vizitama navadja, da su rodjeni u Turopolju (Turopolitanus), a ne spominje se izrijekom njihovo rodjeno mjesto.

God 1700. - 1704. Juraj Stipanić, župnik u Dragancu kod Čazme. Rodio se u Turopolju oko god. 1671. Nosio je još brkove i bradu (barbam, mixtaces decenter, prout natura eum ornavit). Budući da je služio u Krajini (quia in Confinio), nosio je i oružje, što je bilo ostalim svećenicima zabranjeno.

God. 1704.—1711. Mijo Fabečić, župnik u Zajezdi. Rodio se oko god. 1672.

God. 1708. Ivan Pinturić, kapelan u sv. Križu Začretju Rodio se oko god. 1683. Bio je marljiv i dobar propovjednik.

God. 1709.—1711. Matej Berković, kapelan u Desiniću Rodio se oko god. 1683.

God. 1715.—1716. Andrija Brigljević, kapelan u Belcu. Rodio se oko god. 1682.

God. 1726.—1738. Nikola Carek, župnik u Bedekovčini. Rodio se oko god. 1699.

God. 1733.—1750. Ivan Šipušić, župnik u Kutini. Rodio se oko god. 1707.

God. 1738.—1756. Luka Celić, župnik na Dubovcu kod Karlovca. Rodio se oko god. 1710. Bogoslovlje učio je u Gradcu.

God. 1746. Jakov Kozarić, kapelan u Tomašici. Rodio se oko god. 1714.

God. 1753.—1777. Andrija Dumbović, župnik u sv. Šimunu. Rodio se oko god. 1722.

God. 1743.—1753. Ladislav Kovačić, župnik u Topolovcu Rodio se oko god. 1716.

God. 1756. Jakov Rožić, župnik u Rečici. Rodio se oko god. 1714. Mudroslovlje učio je u Beču. Bio je dobar pjevač.

God. 1758.—1763. Mijo Šipušić, župnik u Konščini. Rodio se oko god. 1728.

God. 1760. -1777. Bolto Mulih, župnik u Brdovcu. Rodio se oko god. 1727.

God. 1765.—1777. Andrija Mulih, župnik u Šestinama. U svećenike je zaredjen god. 1757.

God. 1768. Juraj Lacković, kapelan u sv. Križu Začretju. Rodjen je oko god. 1740.

God. 1823., dne 17. siječnja umro je Ignacije Smendrović, župnik u Ravnu.

God. 1831., dne 27. studenoga umro je Josip Šipušić, župnik u Miholjancu.

God. 1832., dne 14. travnja umro je Pavao Smendrović, župnik u sv. Martinu pod Okićem.

God. 1834., dne 7. veljače umro je Franjo Smendrović, svećenik u miru.

Bit će, da je bilo još drugih svećenika, barem kako nam njihova prezimena posvjedočavaju, koji su rodjeni u Turopolju. No već ovi svećenici i oni, što sam ih naveo kod pojedinih župa, svjedoče nam, da je u predjašnje vrijeme, poimence u XVIII. vijeku razmjerno više turopoljskih sinova, nego li do najnovijega vremena, išlo na više nauke. Danas opet nastojanjem sadašnjega župana dra. Ljudevita pl. Josipovića 8—10 turopoljskih sinova potporom pl. općine polazi srednje i više škole.

Pobožni zapisi župljana.

Župljani gorički na smrti vrlo se često sjećali svoje župne crkve i rado ostavljali neke svote bud na korist župne crkve, bud za utemeljenje misnih zaklada za ispokoj svojih duša. Lijepo je to svjedočanstvo njihovog vjerskog osvjedočenja i nabožnosti; u tom su se odlikovali od mnogih drugih i većih župa. Iz raznih oporuka, pohranjenih u župnom arkivu, pribilježio sam razne izvatke, jer nijesu bez svake zanimljivosti, a nabožni darovatelji zavrijedili su, da im se sačuva spomen.

Ivan Stanko Paraminski, konjanički kapetan, probavio je dugo vremena u gornjim stranama carstva na raznim vojnama (fere continuis temporibus in superioribus partibus imperii in expeditionibus militaribus bellicis et seruiciis augustissimorum olim imperatorum et regum felicis et piae reminiscentiae Ferdinandi secundi et tertii), gdje si je stekao svotu od 2000 dukata. Za tu svotu kupio je god. 1636. od Jurja Malenića plemićku kuriju u Kurilovcu (aliter Urbanoza) sa svim posjedima i pravima. Kad mu je umrla prva supruga Kata Mikšić i kći Katarina, oženio se s Judi-

tom, kćeri Lacka Bukovačkoga, kapetana tvrdje Brkiševine. S ovom je živio više godina i rodio sina. Godine 1665. ostavio je pred županom Ljudevitom Vagićem kurilovačku kuriju i pol svojih posjeda svojoj ženi Juditi, a ostalu polovicu zapisao za ispokoj svoje duše župnoj crkvi u Velikoj Gorici, gdje je želio biti pokopan.[1]

Dne 19. svibnja 1711. ostavio je Ivan pl. Čedneković župnoj crkvi zemlju zvanu Šipkovčica od 30 slogova, a kapeli sv. triju Kralja u Lomnici zemlju »pri Poljaku« od 6 slogova.[2]

Godine 1713. predao je Juraj, sin pok. Petra Hrebića, župnoj crkvi neku zemlju u Plesu, da time ispuni želju svoga oca, koji je na samrti izjavio: »kay imam ral zemlie vu zalogu na Pleszu vu Turouom Poliu od Janka Terbicha za sezt dukat, zato recheni Terbich, kada pouerne rechenech sezt dukat zemliu nay ima nazad, a penezi pako recheni naisze dadu oszde kakti prieti peruo na czirkvu Blasene Deuicze Marie Gorichku«.[3]

Dne 31. lipnja 1713. pravila je oporuku Kata Smendrović, udovica iza pok. Stjepana Mudića. Ona je sa svojim siromaštvom ovako odlučila: »Nai peruo ono sto imam u Szomoboru na purgarszkom hisu, zemye y szinokosz y zeuszem prisztaialischem one hise osztavlyam patrom Franciscanom Szamoborszkem pod ranichkou oszemdeszet na messe, da zame y moieh sztereseh dusu szlusili budu, y potlam ako bi moi bratich hotel izkupleuati, tako dusen bude rechenem patrom sumu posztaviti imenuvanu. Ktomu takaisse robye moje, koie imam uu czirkve recheneh patrou Franciscanou, osztaulyam na czirkvu B. D. V., dasze zniega pomase na kuliko more . . . . Item dell moi oude vu Turouom Polyu, koga po pokoinom moiem gosponu imam Istuanu Mudichu, tojeszt zemlyah, szinokosah, terszyu, y drugom od togh duornoga meszta, tho osztaulyam za dusu moiu y moiega pokoinoga gore imenouanoga gospona Istuana pod summu Ranichkou szto y pedeszet, kojem osztaulyam tutora szina ili pasztorka moga Martina Mudicha, tak da izte summe szto talerou nai pervo na pokop vuzmu nesto, osztalo za dusu moju i pokoinoga nyhouoga ocza dadu . . . Kaisze pako drugoga imanya moga dosztoy, kai szem oude zakupila z moiem bratichem vu Turouom Polyu na Velike Mlake tak zalosno, kak uekouechno osztaulyam momu bratichu, tak akoje proda, pa za r. cheterdeszet uchini messe szlusiti

[1] Izvorna listina u župnom arkivu u Vel. Gorici.

[2] Ibidem, »Paria litteralium instrumentorum ecclesiae B. V. M. in Nagy Goricza fundatae« str. 13.

[3] ib. str. 10.

za moju dusu, akoli je pako obdersi, tako iz duse moje nai sze nezpozabi«. Medju svjedocima te oporuke spominje se takodjer odranski župnik Stjepan Zorinić.[1]

God. 1714. ostavila je Jelena pl. Plepelić zupniku Lovri Massanu zemlju zvanu »gnoinik Marenka« u Kobiliću na služenje sv. misa za ispokoj svoje duše. Župnik je tu zemlju dao iz trećine Simonu Juriniću.

Dne 10. ožujka 1714. pravio je Matija Gjuranić oporuku pred župnikom Lovrom Massanom »vu velikom y szmertnom betegu poszaulien, na telu kruto mlahau, pri pameti vendar iosche trezne i dobre, po milosche Bosie«, koji je želio, da bude pokopan »vu pokopu sztaresseh szuoieh pri czirkve B. D. Marie Gorichke«. On je imao u Kutelju na Rakarju dobre zemlje dvanaest slogova, koje je ostavio goričkoj crkvi »pod due skude«.

Neka Kata Barišić ostavila je goričkoj crkvi: »zemliu Gerdinschak zovuchu, mene zalosenu, y moiemu pokojnomu gospodaru Mateku Barissichu od Iuana Kopriuniaka za skudih pet i za due kuarte sitka, na zemlie szada pako ie iachmen poszeian, tako ma gospoda sikutori szlobodno nay iachmen poseniu, za czirkvu, kada pako da Iuan Kopriuniak pet skudi, y due kuarte sitka sikutorom gorichkem, tako bude niegova zemlia szlobodna«.[2]

Dne 10. studenoga 1715. pravila je oporuku Marijana Ligutić, žena Jakova Muhvića iz Kurilovca, »buducha na telu gingava, a drugach pri dobre pameti« i zapisala: »rk. 50 na czirkvu gorichku B. Deuicze Marie i za szuete maše«, a »Plebanussu Iuriu Bannichu za masse rh. 5.« Njezin se suprug po drugi put oženio s Margaritom Ligutich, pa kad je on 18. svibnja 1725. pravio oporuku, sjetio se takodjer goričke crkve riječima: »item osztauliam na czirkvu za dussu moiu sezt uilahnou sznasneh spiczami, kay me ie z pokoinum senum dopalo«; svojemu svaku Pavku Ligutiću ostavio je: »haliu z pozlachenemi gumbi y cherni pasz y uilahen, ako sze koy bude mogel naiti, y z ladiczum szkupa«.[3]

Dne 28. travnja 1716. zapisala je Doroteja pl. Komogovec iz Velike Lomnice »Gorichke czirkve iz szuoga terszja na Verhouie tri raniske penez«. 6. travnja god. 1723. isplatio je Matok Čednekovič taj legat sa četiri i pol ren. for.[4]

[1] Ib. str. 22.
[2] Ib. str. 11.
[3] Ibid. str. 5—7.
[4] Ib. str. 12.

Dne 1. travnja 1716. pravila je svoju oporuku Barbara pl. Sviličić rodj. Serblić, koja je zaželjela, da se ima njezino tijelo: »vu czirkue szuetoga Martina na Schitareuo vu obchinzku raku poztauiti«. Nadalje je sa svojim imutkom ovako raspoložila: »Pri brateh moieh nerazdelno ochinztuo y materinsztuo, za iednu ral moguche dabi uech moralo bitti, oztauliam pod szedem rhaniski, da bi platili na czirkuu gorichku, y akobi taki neplatili, dabi tretiu mericzu odszipali na czirkuu, doklam dadu rhaniskou szedem, item salua uenia, pri brateh na hrane imam iednu uolouzku mater (kravu), koteru ostauliam na gorichku czirkvu, a tele, na kapellu sz. Marie Magdalene«.[1]

Velika crkvena dobročinka bila je neka Kata Novosel, udovica iza Mihalja Žilca. Ona je sav svoj imutak ostavila u crkvene svrhe. Sa svojim »sziromastvum« ovako je raspoložila: »Naiperuo imam pri Thomasu Sirianu na dugu skud oszemnaizt, za koga je poruk Janka sikutora otecz Mikecz iz Gradich, item pri Iurku Kuinte rajn. deszet, oue ostauliam za masse; item pri Miheku Pezia, za koga ie poruk Jurko Kuinta rh. trinaizt, y oue za masse. Item pri Mihaliu Krapczu, za koga je poruk Andras Filipchich rh. oszem, y oue za masse. Item pri Mihaliu Fungieku rh. deszet, oue ostauliam na kapeliczu sz. treh Kralieu na Lomnicze. Item pri Mateku Silczu Rh. chetirinaizt, koie oztauliam czirkue sz. Petra vu Petrouine. Item pri Iurku Hagichu skud duanaizt, y oue za masse. Item pri Mihaliu Talkouiche rh. sezt, koie oztauliam na Czirkuu B. D. M. Gorichku z interessem dueh leth, uszako leto uedro mosta, za koga ie poruk Ianko Sipusich za onda sikutor. Item pri Iuanu Chednekouichu rh. duaiszet y ove ostauliam bratouschine gorichke czirkue szuetoga Angela chuvara... Vsze oue gore imenuvane dusnike bude terial gorichi g. plebanus cum assistentia d. comitis terrestris, qua patroni et protectoris dictae ecclesiae Goriczensis«. Jošte je od svote od 180 for., što je bila pohranjena u blagajnici goričke crkve, zapisala 10 ren. for. bratovštini muke Isusove kod zagrebačkih Isusovaca; 10 ren. for. kapeli sv. Barbare u Velikoj Mlaki; 40 ren. for. župnoj crkvi goričkoj; 10 ren. for. crkvi vukovinskoj; 20 ren. for. kapeli sv. Lavrencija na goričkom trgu (in area ecclesiae Goriczensis), a preostala svota, ako možda ona još za svog života što za sebe ne treba, ima pripasti takodjer goričkoj župnoj crkvi.[2]

[1] ib. str. 15.
[2] ib. str. 17.

God. 1718. 2. svibnja sjetio se goričke crkve Nikola Plepelić iz Kurilovca, na uspomenu svog zeta Matije Bencetića, koji je pao u bici kod Novoga. Dotična isprava glasi: »Nad zemliami Stringuvacheuemi ieszu polchetert rh., nad zemlium Janka Stringuvačha skude iedna i iedn rh. interesa, to czirkue Gorichke bude od sztrane pokoinoga Mateka Bencheticha, kie lani poginul od Turak«. Još su Plepelić i njegova kći, pokojnikova udovica, poklonili crkvi sedam vagana žita, što su ga imali dobiti od Pavla Mirinića.[1]

U veljači god. 1722. ostavio je Ivan pl. Čednković zvan Ivina goričkom župniku Martinu Švaštoviću zemlju na goričkom polju uz obvezu, da mora otčitati 30 sv. misa za ispokoj njegove duše.[2]

16. svibnja 1724. pravio je oporuku Mihalj Ferklić, koji je ostavio 100 talira, da se služe sv. mise za njega, za njegove roditulje i za one duše, kojih se ne bi imao tko spomenuti. Za tu svotu odslužena je 361 misa. Još je ostavio goričkoj crkvi »plachu jednoga letta vu penesse naime rajn. 34«, a kapeli na Lomnici polovicu te plaće, i crkvi sv. Jurja na Odri: »skudu S. Iuria« »klostrom fraterskomu y Kapucinskomu, ako bi mi sze smrt pripetila, vsakomu klostru praschi četiri na jeszen, zato da doidu na sprevot mertvoga tella moiega«.

Dne 7. siječnja 1730. zapisao je Martin Mudić, vlastelin u Brezju, prisjednik plem. općine i veliki sudac županije zagrebačke 200 for., da čita župnik gorički (medio capellani sui) svake godine 12 misa za ispokoj duše njegove i njegove rodbine. Za svoje tijelo želio je, da se sahrani u grobnici župne crkve, koju je grobnicu na novo sagradio (in crypta noviter per me ibidem extructa).

Dne 19. ožujka 1766. pravila je oporuku Barbara udova Stepanić, rodj. Ferklić iz Lomnice, koja je ostavila lomničkoj crkvi 50 for., odranskoj (na oderszku czirkvu) 50 for., dubranečkoj 14 for. i 190 for. na sv. mise.

Franjo Modić zapisao je god. 1776. svotu od 500 for., što ih je posudio Andriji Jelačiću, kad je ovaj preuzeo dobro Kurilovac, za utemeljenje misne zaklade. Od kamata imala se čitati polovica misa (računajući misu po 1 for.) za njega, a polovica za njegove pokojne roditelje Franju i Mariju.

Dne 13. prosinca 1792. pravila je oporuku Bara udova Jurka Poturića i odredila: »da po szmerti mojoj iz imetka moga za pokoi dusse moje imajusze dati rainiski trideszet, vszaku szvetu

[1] Ib. str. 20.
[2] Ib. str. 14.

massu rachunajuch à cr. 20, za pokoi takai dusse mojega tovarussa z jednakem nachinom fl. Rh. 30. Na farnu czirkvu Nagy Gorichku fl. rh. 10. cr. 30. Na duplere iszte czirkve rainiski trideszet. Na Vukovinszku Maiku Bosju Rh. fl. 10«.

Dne 4. ožujka 1801. zapisala je Bara pl. Šipušić svotu od 88 ren. for., »da sze imaju czirkvi posztaviti Blasene Devicze Marie Sznesne na Velike Goricze funduvani, dasze iz interesza za lampass pred velikem oltarom olije kupovalo bude«.

Velika crkvena dobročinka bila je takodjer Ana Terbić, rodjena Brigljević iz Velike Lomnice. U svojoj oporuci od 11. svibnja 1806. zapisala je iz svog babinstva »za sze i za szvoje sztareisse« kapeli sv. triju Kralja na Lomnici 150 for., zatim za altariju kod goričke župne crkve 100 for., župnoj crkvi u Odri 20 for. i kapeli sv. Barbare u Velikoj Mlaki 20 for. Zanimljivo je, što je ona posve izbaštinila svog muža Mateka Terbića, i to radi toga, što ju mrsko isprebijao. Ona kaže pod 6. točkom: »osztavljam menten musski na szvete messe, kojega mi je ov zaidni put vzel Matek Terbics y iztukel me je y mersko izmerczvaril, kaj mi i je krivo, kaiszem vu ovu nevolju opala, koj valja f. 43«. Isto tako kaže pod točkom 8.: »osztavljam polovicu iz szvojega ruha, koje je pri mojem thovarussu Mateku Terbichu, kuliko sze preczeni na szvete masse zbog thoga zroka, kaiti on meni je bil nelyubleu y meni je kriv, kaj moram vumreti«.

Dne 5. ožujka 1809. pravila je oporuku Bara, udova pokojnog Janka Briglјevića iz Vel. Lomnice, koja je zaželjela, da se njezino tijelo ukopa »vu czintoru farne czirkve Gorichke Majke Bosje sznesne«. Najprvo je od ovog imutka ostavila svotu od 140 for. 40 novč., što joj je dugovala kuća Arbanasova, zvana Boltekova »na altariu sznesne Majke Bosje Gorichke«. 50 for. »koje portiassi Svastovicheve portie izplatiti budu morali na szvete masse, koje sze za dussu« njezinu služile budu kod župne crkve. Osim toga je ostavila 30 for., što su joj dugovali Klafurićevi, polovicu kapeli sv. triju Kralja na Lomnici, a polovicu kapeli sv. Barbare u Velikoj Mlaki.

Zemlje, što ih je dobila kao svoje očinstvo, »pokehdob da takove po szmerti moje y onak na Deveriche nazad opazti bi morale, zato hochu, da za dussu moju, predi nego takove nazad dobe f. 100 gledech na rodbinsztvo kapelle szv. treh Kralyev plate«. A od svoga materinstva i babinstva Vitkovićijanskoga ostavila je 50 for. župnoj crkvi u Odri. — Tako je gotovo sav svoj imetak zapisala u svrhe crkvene.

Župljani.

Župljani su već i u starini stanovali u istim selima, kao i danas. U zapisniku kanoničke vizite od god. 1634. spominju se sva sela, koja i danas, a uz njih još selo Ilovenjak kod Rakarja i selo Kušanec. Selo Kušanec opstoji i danas, no pripojeno je selu Kurilovcu. Tamo nalazi se samo jedna kuća i živodernica. God. 1768. bile su u župi 253 kuće, a god. 1824. bile su 234 kuće s 2458 žitelja, od kojih su trojica bili grčko-istočne vjere.

Zapisnici vizita kanoničkih većim dijelom hvale župljane goričke. Bilo je dašto i medju njima pogrješaka, ali popreko bili su dosta nabožni, rado su polazili crkvu i primali sv. sakramente.

I turopoljske kongregacije su bdile, da se nekoje pogrješke i mane izmedju župljana uklone. Tako je n. pr. u kongregaciji od god. 1606. zaključeno, da se imadu rastavljeni supruzi opet izmiriti i u buduće živjeti po običaju i zapovijedi sv. matere crkve. Za bludnice je zaključeno, da se imadu u roku od 8 dana istjerati iz Turovog polja, a ako bi koji plemić koju kod sebe zadržao, bio bi kažnjen globom od 6 ugar. forinti, koje je morao platiti crkvi.[1] Na isti predmet odnosi se i zaključak kongregacije od 18. rujna 1614., koji glasi: »od kotheryh ye glaz, da zenskamy hode i barathayu, ad primam sedem domini terrestris citati erunt, rationem reddituri«.[2]

Bit će, da sve to nije pomoglo, jer kongregacija od 9. lipnja 1625. opet odredjuje, da moraju za to odredjeni ljudi protjerati iz svih sela prilježnice i bludnice, gdje god se one nalazile.[3]

Vizitator arcidjakon Benko Vincetić god. 1622. spominje, da su se medju župljanima, osobito medju plemićima, nalazili nekoji lihvari i lihvarice, koji su takodjer malo marili za crkvu. A medju župljanima bilo ih je takodjer mnogo, koji su se bavili praznovjerjem, što nam u ostalom sjajno potvrdjuju parnice proti vještičama, priopćene u turop. spomenicima. God. 1642. predbacuje se župljanima, da ne svetkuju blagdana, a nalazio se medju njima takodjer jedan, koji je počinio dvoženstvo, pa je radi njega biskup izdao shodan nalog turopoljskomu županu. God. 1678. ispovjedili se svi o uskrsu i nije bilo nijednog javnog grješnika, osim nekog Vidmića »quem dicuntur censuram canonis suadente diabolo commisisse (valjda je izlemao kojeg svećenika). Župnik se tuži, da mu se radi raznih dioba uma-

[1] E. Laszowski, »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja« sv. IV. str. 491.

[2] Ibid. sv. IV. str. 501.

[3] Ibid. IV. str. 523.

njuje lukno, a župljani se opet tužili na župnika Jurja Domitrovića, da im često na blagdane i u vrijeme sajmova ne propovijeda, kako bi to morao.

Godine 1746. pripovijeda se, da se neki župljani usprkos biskupskoj i svjetovnoj zabrani, usudili na sam uskrs voditi noćnu procesiju (nocturnam processionem instituere ausi fuere), pa su bili radi toga izgreda po županu osudjeni, da moraju crkvi platiti 12 ugar. forinti.

U viziti od god. 1768. spominje se jedan, koji je tukao svoju materi a premda opomenut po župniku, nije htio da pravi javnu pokoru. Arcidjakon Josip Mikinović dao ga je još jedan put po župniku opomenuti, da se dade na pokoru.

Kako se nekad nije rado vidjelo, da bi koji plemenitaš uzeo za ženu koju neplemenitašicu, svjedoči oporuka kapetana druge banske regimente Matije Pogledića Kurilovečkoga od 24. travnja 1803. On je ostavio zakladu od 3000 for. za školanje dječaka iz svoje obitelji. Od koristi te zaklade isključuje medju ostalima i »on odvetek obodvojega (mojega bratta Mikule Pogledicha) zpola, koteri szvojem roditelom, vszigdar vu vszem dobrom i hasznovitom navuku, dellu y poszlu, podlosen y pokoren ne bude, ovdesze pridaje oszebujno on odvetek, koy bi szuproti volye y hotenyu szvojeh roditelov, kervne rodbine, osztaleh dobreh y uffaneh priatelov y domorodczev vu hisni zakon ztupil illiti osenilsze, ali vudal bi, kakoti na priliku, koy bi jednu musiczu illiti neplemenitu vuzel, ali plemenitu sziromassku zlochesztu y zlocheztoga dersanya y glasza«. — Lijepe su riječi i dostojne plemenitog muža one, što ih kaže Matija Pogledić pod konac svoje oporuke: »kajti ja pako od moje mladosti vszigdar vu Kraine pri szoldachkom ztalissu szlusechi, ovde vu orszagu chizto malo z gozpodum zpoznan jeszem, niti je moja navada, da bi ja onoga od postenja y priatelztva jednoga gozpona zpitaval, ar verujem iztinzko y dersim, da vszaki koy posteno szerdcze ima, ima takajsse vu nyem postenu lyubav y mislenje proti drugomu«.

U Veliku Goricu se počeli naseljivati i stranci, osobito kad se je trgovina malko podigla. Mnogo doseljenika bilo je Slovenaca. Za župana Ivana Pavla Plepelića (god. 1772.—1776.) spominje se neki trgovac Andraš Zajec »Kraniecz«. Taj se potužio županu i plem. općini na fiskala i protektora plem. općine Ivana Galjufa. On je od njega »na veru y vu imenu nai blisnjega izplachenja pogodil y vzel je czukora funtov $7^3/_4$ po 16 gr., kaffe funtov 2 po gr. 15, lemoni parov 12 po cr. 5 vszaki par rachuna-

juch, koja vsza szkupa chine fl. 8 cr. 42«. Zajec ga mnogo puta opomenuo, da mu taj dug plati, pače je išao po novce i u njegov stan, no Galjuf ga je: »iz hise z paliczom harjech y z pistolom napetom pretiral«. Zato se trgovac Zajec obraća na župana i moli ga, da posreduje, kako bi došao do svojih novaca.

Mnogo su dolazili u Goricu, pa se neki ondje naselili Slovenci iz Goričke, koji su ovdje lovili pijavice, pa ih onda u Italiju razašiljali. U novije vrijeme naselilo se ovdje i više obitelji iz gorskog kotara.

U župi Velikoj Gorici bilo je god. 1793. 2179 duša. Kako je žiteljstvo zadnjih po prilici sto godina u pojedinim selima raslo, moći će se približno razabrati iz ove skrižaljke:

Selo	Godine 1799			God. 1848	God. 1859	God. 1890	God. 1900	God. 1910
	Kuća	Vjenčanih parova	Osoba ukupno					
Velika Gorica . .	18	33	146	343	544	687	833	1012
Mala Gorica . . .	17	41	164	250	223	303	320	460
Gradići	14	35	148	184	191	301	291	290
Kobilić	11	22	100	108	141	190	179	204
Kurilovac . . .	62	108	545	624	539	612	650	918
Lomnica	53	128	605	645	692	990	1000	1114
Petrovina	1	9	63	83	75	67	75	70
Pleso	24	67	289	234	241	325	320	475
Rakarje	6	13	69	61	57	91	70	75
Velika Mlaka . . .	18	37	187	137	130	180	150	250
Kušanec	1	1	6	—	—	—	—	—
Ukupno . . .	251	494	2322	2682	2831	3746	3888	4866

Razne bilješke iz župne povjesti.

Kao što u odranskoj župnoj crkvi, tako se i u župnoj crkvi u Velikoj Gorici često polagala prisega u raznim sudbenim parnicama. Ta je prisega bila uza svjedoke i pisma najvažnije dokazno srestvo. Polagala je takove prisege ili sama stranka (quilibet

*

sola una manu, sola sua in persona super sua innocencia), ili pako s tri ili više (15—25) plemenitih svjedoka (n. pr. ideo quilibet eorum sextus semet XV. die in ecclesia Gorycza iurabit, si iurabunt erunt liberi, si vero non, solvent florenos L, et potenciam florenos sex unus quisque). Ta se prisega polagala ili odmah ili na petnaesti dan iza prvog sudbenog ročišta. U sudbenim zapisnicima od g. 1555. imamo više takovih primjera.[1]

Crkveni starješine su morali polagati račune i pred plemenitom općinom. Na općem spravišću, koje se obdržavalo na Lucijino godine 1612. zaključeno je: »Lugary, voyvode, sekutori B. V. M. ac S. Catherinae i exactori wzakoyachky wzy jeden den bwdw rachwn dawaly, kada ym ze terminus praefigue«. Za pregledavatelje računa bili su izabrani tadanji župan Juraj Vagić te Nikola Malenić, Gabro Bukovački, Ivan Krušel, Stjepan Arbanas i Gašpar Pepelić.[2] Arcidjakoni vizitatori se često tužili, što nijesu mogli dobiti od starješina crkvenih računa. Ti se opet izgovarali na župana, jer da im je on zapovjedio neka ne pokažu vizitatoru crkvenih računa. I prigodom vizite od god. 1642. nije mogao arcidjakon da vidi crkvene račune, jer su bili ti valjada na pregledavanju kod bilježnika plem. općine Andrije Čednekovića. Na spravišću od 22. lipnja god. 1614. bio je izabran i potvrdjen crkvenim starješinom (vitricus) Stjepan pl. Puničić, koji je za tu svoju službu odmah i prisegu položio.[3] Na spravišću od 22. travnja god. 1617. odredjeno je opet, da mora zvonaru župne crkve dati svaka kuća na godinu pol kvartala žita. Ako bi se tko ustručavao, da to dade, morao je platiti dvostruko.[4] U ono ratno vrijeme i možda onda, kad nije bilo u Velikoj Gorici župnika (god. 1613.) valjada su otudjene, kao i u Petrovini, mnoge crkvene zemlje i livade. Upravo radi toga odredjeni su na istom spravišću Juraj Vogrinović, Stjepan Jurić, Blaž i Mijo Pogledić i drugi, koji to dobro znadu, da »sub nota infidelitatis« pred županom i drugim plemenitašima do 28. travnja imenuju crkvene zemlje i livade.[5]

Dne 26. travnja god. 1625. počastio je Veliku Goricu svojim pohodom tadanji ban grof Gjuro Zrinjski i za cijelo prenoćio kod župana Petra Vagića. Plem. općina je zaključila, da mu povodom tog posjeta »u ime čitave općine« pokloni dva ili tri kvartala

[1] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv. III., str. 487., 488., 495., 496. itd.

[2] Gl. ib. sv. IV., str. 495.

[3] Gl. ib. IV., str. 506.

[4] Gl. ib. IV., str. 515.

[5] Gl. ib. IV. str. 516.

zobi, a od živeža (victualia) po mogućnosti.[1] Mora da je visoki dostojanstvenik za svog boravka plemenite prisjednike svojom ljubežljivosti osvojio, jer su u svom malom spravišću, držanom u Lukavcu dne 9. lipnja god. 1625., jednoglasno zaključili, da se knpi nekoliko kopuna, gusaka i dva janjca, pa da taj »honorar« uruče »in persona totius communitatis« Juraj Svaštović i Mijo Mikšić banu, kada dodje u Zagreb na sabor.[2] I god. 1633. nosili su banu u ime općine »milošću« fiškuš Juraj Svaštović i Ivan Vagić, kad su išli posredovati, neka turopoljske plemiće ne šalje tako često u tvrdju Sredičko. Onda se imalo po Vrhovju skupiti nekoliko kopuna i gusaka, a po Polju dva janjca i nešto zobi za bana.[3]

U Velikoj Gorici kod crkve bl. Dj. Marije bilo je šest godišnjih sajmova. Čini se, da je plem. općina imala od njih malenu korist, jer se god. 1650. odlučila, da sajmarinu iznajmi onomu, koji će najviše za nju ponuditi. Dostao ju je Juraj Arbanas, zvan Benak za godišnjih 15. ug. forinta.[4]

Plem. općina takodjer je bdila, da se svetkuju blagdani. U svojem općem spravišću od 29. kolovoza zaključila je: ako se nadje koji budi plemić, budi kmet, da na blagdane radi težačke poslove, da mu se moraju stvari zaplijeniti i imaju pripasti što općini, što crkvi. Pa ako bi se tekar kasnije saznalo, da je tko na takove dane radio, ima se, iza kako mu se krivnja dokaže, kazniti globom od 6 ug. forinta.[5]

Makar je Turopolje ponajviše kraj, gdje lijepo rode razne žitarice, ipak su nadošle više puta nerodne godine, kad je narodu uzmanjkala najpotrebitija hrana. Jamačno su nestašici hrane doprinesle više puta nešto takodjer provale Turaka, koji su poharali i popalili ovaj lijepi predjel i sobom odnijeli sve, što se odnijeti moglo. U povjesnim spomenicima naglašuju se mnogo puta gladne godina, kad su morali žitelji u bescjenje prodavati ili zalagati svoje zemlje. Godine 1550. bila je već takova godina. Neki Toma Brigljević dao je onda Ivanu i Antunu Križaniću »hoc difficili tempore famis« za uzdržavanje 13 for. 25 dinara i dva blašćeta.[6] God. 1570. prodale su Jelena Vojtošić i Kata Bradač svoju zemlju Bre godernicu u Gornjem Lukavcu Ladislavu Bukovačkomu i ženi mu Kati za 17 ug. for. Učinile su to poimence radi nestašice kruha i

[1] Gl. ib. IV., str. 521.
[2] Gl. ib. IV. str. 522.
[3] Gl. ib. IV. str. 524.
[4] Gl. ib. IV. str. 537.
[5] Gl. ib. IV. str. 540.
[6] Gl. ib. III., str. 211.

žita, (pro arduis quibusdam et inevitabilibus earum et prolium ipsarum necessitatibus, ipsas ad presens in tam. famelicoso tempore summe urgentibus evitandis), da prehrane sebe, svoju djecu i svoje porodice.[1] Isto tako prodala je i godine 1591. Ursula Arbanas svoju pustoselinu Nikoli Pepeliću i Jurju Poglediću za 25 ug. for., jer nije imala čime da prehrani sebe i svoje, prisiljena »maxima et inevitabili necessitate famis«, koji je glad, kao što se spominje, tištio čitavu Hrvatsku (qua pronunc totum regnum Sclauoniae admodum premeratur).[2]

Osobito velik glad vladao je ne samo u Hrvatskoj već i u susjednim zemljama god. 1650. Bila je takova skupoća, da je jedan kvartal žita stajao 8 ug. for. Siromašni ljudi hranili su se onda raznim korijenima drveća i lišćem, trsovima, posijama, biljem i njihovim korijenjem, pa su mnogi od glada pogibali.[3] Kako je bio za onda silan glad u Turopolju svjedoči i to, što je u ono vrijeme (superioribus famelicosis annis) kupio župnik u Starim Čičama Andrija Cvetetić (od god. 1635.—1655.) za sedam vagana žita od braće Lučića iz Kuća vinograd na Bunskom vrhu.[4]

Silan glad vladao je u Turopolju takodjer godine 1677., kako saznajemo iz listine od 9. lipnja iste godine, pohranjene u župnom arkivu. U toj ispravi tvrdi tadanji župan Ivan Vagić, da su nekoji žitelji prodali svoja zemljišta tadanjem goričkom župniku Jurju Domitroviću. Oni su to učinili, prisiljeni stalnom, preteškom, gotovo neuklonivom nuždom, ponajpače radi pomanjkanja hljeba i nestašice žita, da prehrane sebe i svoje porodice (potissimum vero hoc famelicoso tempore propter penuriam panis et egestatem frumenti, in sustentationem suam et familiarum suarum). Tako je Jelena Vrbaničić, drugojačije Huzjak, žena Tome Srakoša prodala župniku za 30 ug. for. i pol vagana žita svoj vinograd od 19 slogova i šumicu kod Huzjakova zdenca uz cestu, koja vodi u Vrhovje, zatim Martin Lis, drugojačije Pravica, za 3 ug. for. i pol vagana žita šest slogova uz taj vinograd, njegov brat Nikola Vukač za 5 ug. for. 23 uža sloga, zvana »štrigli« i Juraj Munić, zvan Jurić, za 3 ug. for. i pol vagana žita šest slogova oranice. Sav taj posjed, koji je bio u Vukomeričkim goricama, pripao je kasnije župnoj nadarbini. God. 1854. prodao je zupnik taj posjed i župnik gorički je ostao bez

[1] Gl. ib. IV., str. 20.
[2] Gl. ib. IV., str. 64.
[3] Gl. ib. IV., str. 539.
[4] Gl. »Juridica«, vol. V. br. 1478/2324. u nadbiskup. arkivu.

vinograda. No i kupovnina, dobivena tom prodajom propala je, jer je ostavina Kosova bila pasivna.

I u početak XVIII. vijeka vladale su u Turopolju nerodne, gladne godine. Saznajemo to i iz oporuke Matije Gjuranića iz Kobilića od 10. ožujka god. 1714. On kaže u toj oporuci: »Zatem razluchuam y oztauliam moie usze imanie sene moie barbare rogiene Lakouichke, tak da usiua uszega rechenoga imania ij raduie nakup z szuoium ij moium dechiczum pod duadeszeti skud, buduch da gore rechena sena moia ie dala szuoie ochinztuo na odkupliauanie ouoga imania kobilichkoga y na potroske hise moie gotoveh trideszeti ieden Rhanichki y grossi 11 y nekuliko sitka uu oueh gladneh letah, s chim szmosze krepili szami szebe y deczu nassu.«[1] Već je i prije toga bilo više nerodnih godina od godine 1706.—1711. To nam posvjedočava oporuka Ivana pl. Čednekovića od 19. svibnja god. 1711. On je u toj oporuci ostavio sve svoje svojoj supruzi Juditi pl. Svaštović, koja ga je »per integerrimos quatuor aut quinque annos famelicosissimis et penuriosissimis temporibus in variis eiusdem fatentis infirmitatibus, necessitatibus et angustiis« hranila i odijevala.[2] Bijeda bila je u to vrijeme tako velika, da su se nekoji čak u druge krajeve selili. Tako je učinio na pr. Petar, sin Nikole pl. Diankovića. On je radi nestašice hrane (certis adactus necessitatibus, signanter quod in Partibus inferioris Sclavoniae locum habitationis suae fixisset et eatenus sibi elegisset, quia hic loci propter penuriam panis aliarumque certarum circumventiarum occursus, subsistere una cum sua familia nequivisset) otišao u donju Slavoniju, pa je tom prilikom za 6 ren. for. i 8 groši poklonio župnoj crkvi u Velikoj Gorici svoju oranicu u Kobiliću i površini od dvije po prilici rali. Učinio je to, da isprosi od Boga i bl. Dj. Marije za sebe i svoje potomke blagoslov u svojoj novoj postojbini (in praefatis Partibus Sclavoniae neolocatis et novam habitationem fundantibus necessariam benedictionem).[3]

God. 1682. nije se po običaju moglo držati na Lucijino opće spravišće plem. općine u Lukavcu, jer je u nekojim selima harala kuga (ob pestiferam in nonnullis pagis grassantem contagionis luem), već se to spravišće preneslo na dan 5. siječnja g. 1683.[4]

[1] Gl. »Paria litteralium Instrumentorum Ecclesiae B. V. Mariae in Nagy Goricza fundatae.« str. 11.

[2] Gl. ib. str. 13.

[3] Gl. darovnicu u župnom arkivu.

[4] Gl. »Acta Politico Juridica« od g. 1650—1702. str. 516. u turop. arkivu.

Dne 28. kolovoza g. 1789. u boju kod Mehadije oteo je neki vojnik Kraljičković Turcima vojnički barjak. Ban grof Ivan Erdödy poklonio je taj barjak plem. općini, pa mu je općina za to dobročinstvo izrekla javnu zahvalu. A u svom spravišću od 17. svibnja godine 1791. zaključila je plem. općina, da se na uspomenu tog junačkog Kraljičkovićeva čina služi dne 10. srpnja u goričkoj župnoj crkvi svečana misa s pjesmom zahvalnicom. Poslije podne tog dana odnesli su taj barjak u svečanoj povorci s glazbom u prisuću turopoljskih vojnika, plemstva i poglavarstva u grad Lukavac na čuvanje. Danas se taj barjak čuva u turopoljskom gradu u Velikoj Gorici.[1]

Kao prilog nazivima raznog narodnog odijela i rubenine navadjam izvadak iz oporuke pok. Bare Poturić od godine 1792. Medju ostalim ostavlja ona: »Mihaliju menten tovarussa moga pokoinoga (Jurka Poturicha). Maloga kotlichka za sgano vino hisi vszoi osztavlyam. Domachoi vdoviczi bari dajem vszu preju debelu vu predeneh Nro 14 ij jednu Rubachu, jeden oplechek ij jednu pechu. iszte vdovicze kcheri jednu Rubachu, oplechek y fertuh. Sztari Luczi vdoviczi jednu Rubachu tenku. Barichu[2] Boltinovki tri Rubache, dvi domachega platna, jednu kupovnoga item dva oplechka kupovnoga platna item dvi peche nai lepsse isztoi y fertuh shirokem spiczami finoga platna y dva ruchnika, item sztolnyak belem dellom koczkan, item villahen jeden, item klaruss gyungyeni item poplun, item szrednyu blazinu isztomu Barichu datisze imaju. Malom Janichu kcheri domache vdovicze jedan ruchnik piszani cherlyeni ij blazina nova izruchasze. Mihaliju domachemu blazina sztara dajesze. Katti vitezovki na Rakarju menten shenszki ij vanijkuss dobar item rubacha domachega platna dobra senszka. Item Katti Haraminchichki platno kuplijena na jeden fertuh. Deszet preden poveszmene preje item chetiri preden kudilne preje, item konopneh poveszem okolu 12 predatisze ima. Poplun pako novi Mihalij domachi nai vzeme tak, da za nyega da fl. 2 cz. 30. Barichu Boltinovki halija darovchena prikazujesze bolssa, gorssa pako domachem senam osztaje.«

5. ožujka god. 1809. pravila je oporuku udovica pok. Janka Brigljevića Bara iz Velike Lomnice, te je svoju rubeninu, blazine i druge stvari ostavila družini, izuzevši: »dve piszane y jednu prebiranu Rubache, dva fertuhna, dve opleche, Lajbechecz modri, Dolamu u menten, koja osztavlyam y hochu dasze imadu dati Deklicze Plemenitoga Janka Trumbetassa z Imenom Kathicze.«

[1] Gl. E. Laszowsky: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«, sv. IV. str. 619.

[2] Barić = Barica. Janić = Janica. Gl. oporuku u župnom arkivu.

Iz oporuke Mihalja Ferklića od 16. svibnja god. 1724. doznajemo, da je on ostavio svojim trim sestrama: »Palas y sabliu okovanu«, a Dorici imale su one dati »Moderch Haliu y snasno Rubie«. Još je ostavio sestri, koja je bila kod njega »Haliu onu srebernum spichum, koiaie pod Dug vszeta od Oszulina mladoga«. »Kopche sreberne na moderch ostavliam sestre naymlaie, gumbe pako dvoie na menten četveri za Haliu sestre nay raszdele«. Od četiri prstena ostavio je onaj, u kojem »ie Gemant Belli« najmladjoj sestri, a peti prsten »vu koiemie Rubint« imale su sestre podijeliti.[1]

Od 27. kolovoza do 5. listopada 1804. dijelio je biskup Maksimilijan Vrhovac sv. potvrdu u sisačkom, petrinjskom i odranskom kotaru. U Veliku Goricu došao je dne 2. listopada iz Šćitarjeva. Dne 3. listopada dijelio je sv. potvrdu u Velikoj Gorici, a poslije podne ogledao si je dobro Grdovčak. I dojdućeg dana dijelio je najprije sv. potvrdu, a poslije, jer je bio imeni dan kralja Franje, otpjevao je svečanu pontifikalnu misu s pjesmom zahvalnicom. Pod večer odvezao se u Nove Čiče, gdje je prenoćio u vlasteoskom gradu, a odavle se sutradan preko resničkog prijevoza odvezao na svoje dobro Prečec.

God. 1824. otpočeo je biskup Maksimiljan Vrhovac kanoničku vizitaciju i dijeljenje sv. potvrde dne 21. svibnja u Jakuševcu, posjetio župe sisačkog i petrinjskog kotara, a onda se vratio opet u odranski. Dne 15. srpnja odvezao se biskup iz Novih Čiča poslije podne u Veliku Goricu, gdje mu je spremljen bio vrlo svečan doček. Turopoljski plemići dočekali ga pod zapovjedničtvom kapetana Špišića pod oružjem i dali su počasne salve. Biskup je odsjeo kod turopoljskog župana Josipa Grdenića u Plesu, koji ga je već prije pohodio u Novim Čičama. Dojdućeg dana otpočela se vizitacija i sv. potvrda. Za župnu crkvu snježne Majke Božje kaže biskup, da je zidana i u lijepom redu, no odviše tijesna i malena za toliki narod. Župni dvor bio je drven, pa bi ga valjalo dobro okrečiti. Župnik Marko Antun Hegedić imao je onda već 72 godine, bio je melankolik, pa se posve povukao od svijeta. Kapelan Juraj Hrvačić bio je krotak i radljiv. Svečani objed bio je u Plesu kod župana. Poslije podne otišao je biskup u Grdovčak. I 17. srpnja je biskup potvrdjivao, a poslije podne otišao u Dubrance, gdje su ga opet dočekali turopoljski plemići u oružju i s pucnjavom. Za tamošnju župnu crkvu veli biskup, da je krasna i da je marom župnika Josipa Galovića dobila nov, lijep zvonik, kome je još manjkala kupula i veliko zvono. O župniku se spominje, da je radin,

[1] Gl. oporuke u župnom arkivu.

ali da živi u neprestanim razmiricama s turopoljskim poglavarstvima. Drugi dan padala je kiša, pa se potvrda dijelila što u crkvi, što u predvorju župnoga dvora. Po velikoj kiši i silnom vjetru odvezao se biskup poslije podne u Odru, gdje je bio radi ružnog vremena doček u crkvi. Biskup odsjeo je kod savjetnika Zdenčaja. Župna crkva i čistoća u njoj biskupu se jako svidjela, a to je bila zasluga župnika Franje Tuškana (in omnibus praeclarus et promotione dignus). U Odri ostao je biskup tri dana, a dne 23. srpnja u jutro odvezao se u sv. Klaru, gdje je dijelio sv. potvrdu, a poslije podne u 5 sati vratio se u Zagreb.[1]

U spravišću plem. općine turopoljske od 13. rujna 1804. odredjeno je, da starješine župne crkve ne smiju na sajmovne dane s križecom milostinju pobirati (cum crucula non mendicent). Sva je prilika, da su oni to činili na trgu pred župnom crkvom, gdje su bili sajmari, što je bilo svakako nedostojno. Ove štacije ili stražarnice bile su na svakom ulazištu na sajmište po jedna smještena. Sajmište nalazilo se i pred crkvom i diljem Gorice uz cestu vodeću iz Siska u Zagreb. Te stražarnice bile su god. 1874. porušene. Oko župne crkve bilo je šest stacija ili stražarnica (staczie, ztrasnicze — nundinalia tugoriola ili nundinales turriculae), u kojima su namještenici plem. općine ubirali sajmovne pristojbe.

Kako je poznato, imali su se kralj i kraljica na svom povratku iz banske krajine god. 1818. provesti i kroz Veliku Goricu. U spravišću od 13. svibnja 1818. zaključeno je, da se ima turopoljski grad (curia) tim povodom pobijeliti, a u sjednici od 20. lipnja stvoren je posebni program za primitak visokih gostiju.

U viziti kanoničkoj od god. 1851. ubilježeno je, da se nekada tijelovska procesija svečanije obavljala: »tum propter cohortem nobilium armatam, tum propter numerosam possessionatam nobilitatem«.

Dne 10 prosinca 1887. slavio je župan Stjepan pl. Josipovich dvadesetpetu godišnjicu svog županskog službovanja. Turopolje mu je onda spremilo lijepu proslavu, koja se otpočela u 6 sati u jutro s gruvanjem mužara u Velikoj Gorici i u Lukavcu gradu. Posebna deputacija otišla je po svečara u njegov dvor, u Kurilovac, a ostali ga dočekali u ½10 pred goričkim gradom, odakle se pošlo u crkvu, gdje je bila u 10 sati svečana služba Božja. Poslije svete mise primao je svečar čestitke oblasti i raznih korporacija, a zatim je bila restauracija Turopolja, a u 2 sata poslije podne svečani banket. Lijepu svečanost je završila na večer serenada pred turo-

[1] Gl. Dnevnik biskupa Vrhovca u nadbiskupskom arkivu.

poljskim gradom i zabava u narodnoj čitaonici. Na toj proslavi predložio je župnik Franjo Peterca, da se izdadu i objave turopoljski povjesni spomenici kao najdostojnija uspomena ove slave. Župan je obećao, da će nastojati, da se taj prijedlog u svoje vrijeme i izvede. Tadanja politička situacija nije prijala tomu naumu, jer ih je bilo, koji su zahtijevali, da se sasma u unionističkom pravcu napiše povijest Turopoljske općine.

Početkom god. 1890. izašla je nova naredba o razdiobi plemićkih zadruga. Zadruge imaju se dijeliti po lozama, a lozu predstavlja član, koji je početkom god. 1837. bio na gruntu.

Dne 3. lipnja 1890. obdržavan je prvi nedjeljni sajam na Velikoj Gorici.

O župničkim pravima govori urbarij, sastavljen god. 1704. po nalogu biskupa Martina Brajkovića ovo: »ius lignationis pro proprio foco, glandinationis, secationis arborum et aliorum lignorum pro usu et aedificiis huius Curiae habetur in maiori sylva Universitatis Nobilium Campi Turopolia: Bunzki lugh cognominata. Item Parochus huius loci habet ius aeducilii apud se in Curia, apud colonos et alibi pro toto Anno in sua Parochia, quantumlibet haberet. Similiter etiam ius piscationis in fluviis, ubique in Parochia existentibus« . . .

O obvezama, što su ih imali nadalje župljani spram župnika, govori se: «Domini Parocho circa Nativitatem Domini cum Cruce ambulanti, dant Parochiani pedem suinum bonum, vel scapulam, cistrum, denarium aut aliorum panem, si non habet horum quid tenetur dare grossum unum quilibet Parochianus. Circa vero festum Pentecostes quaelibet domus caseum unum, aut grossum, vel valorem condignum eius praestare tenetur.« . . . Apud Capellas quoties celebratur, ibidem etiam prandia parantur, quo saepissime convenire solent alii Ecclesiastici.«

Za luknarska podavanja važan je zaključak plem. općine od god. 1716., što ga je vlastitom rukom ubilježio u urbarij tadanji župan Ljudevit Vagić. Taj glasi: »In anno 1716. Communitas Campi Turopolya coram D. Perill. Lud. Vagich, qua Comite Terrestri conclusit: ut si quae domus nobilitaris dividetur in bifariam vel trifariam, tunc non dividuntur sapones, sed a qualibet domo cedat modius 1 Domino Parocho.

Remetski Pavlini i Turopoljci.

Red pavlinski što ga zasnovao u Egiptu pustinjak Pavao brzo se je raširio. U Ugarskoj zasnovao ga oko god. 1246. Eusebije kanonik ostrogonski, koji se posvetio pustinjačkom životu, te s nekoliko drugova živio u piliškoj špilji. Prvi Pavlin, o kom se priča, da je iz Ugarske došao u Hrvatsku, bio Iskvirin, koji je kao pustinjak živio oko god. 1272. baš tamo, gdje danas stoji crkva i bivši samostan remetski. On zamoli tadanjega gospodara te zemlje Miroslava sina Herkukova, da mu daruje zemlju, da na njoj sagradi samostan i crkvu. On mu ju darova. Tamo zasnova Iskvirin samostan i crkvu B. D. M. remetske. Već g. 1288. spominju pisma samostan remetski. Taj je samostan veoma mnogo kulturno djelovao u našem narodu. U našem narodu poznati su Pavlini pod imenom »bijeli fratri«, a tako su prozvani po svojoj bijeloj redovničkoj odori. Osim u Remetama bilo je Pavlina u Sveticama kod Ozlja, u Kamenskom kod Karlovca, u Lepoglavi, Strezi, i dr.

Remetski samostan proširio je tečajem vijekova svoje posjede. Ove je primio na dar od kraljeva i drugih pobožnih ljudi. Već u srednjem vijeku imao je remetski samostan lijepe posjede i u Turopolju, a poimence u Rakitovcu i Grdovčaku. Od tada stoje remetski Pavlini gotovo u neprekinom dodiru sa plemenitom općinom turopoljskom, s kojom žive čas složno, čas opet u razmirici. Bila su bo takova vremena, gdje su smetanja posjeda bila gotovo na dnevnom redu.

U članku o Rakitovcu[1] opisano je kako je taj zajedno s Petruševcem došao u posjed Grgura sina Stjepanova, koji je bio veliki nasilnik. Ovomu nekako prije god. 1387. nestaje traga, jer te godine bili su već posjedi njegovi u rukama kraljevskim.

Petruševac, posjed kraljev u pristojalištu grada Medvedgrada, šumu Rakitovac i livadu Grdovasela (Grdovščak) zvanu, darova kralj Sigismund u Zagrebu 22. jula godine 1387. izdanom poveljom samo-

[1] Povjest Turopolja sv. I . 382.

stanu i crkvi B. D. M. u Remetama i samostancima rečenoga samostana: Pavlinima.[1] Kralj naloži zagrebačkomu kaptolu, da Pavline remetske uvede u posjed, što i učini kaptol po svom izaslaniku kanoniku Ivanu iz Moravča, a u prisuću kraljevskog povjerenika Nikole Tota Susjedgradskoga. O tom izda kaptol povelju 1. augusta 1387., izvjestivši takodjer i kralja o provedenom uvedenju.[2] Svoje darovanje i uvodnicu kaptola potvrdi kralj Sigismund iste godine 4. decembra u Budimu na molbu fratra Ladislava, vikara i Blaža podpriora pavlinskog samostana sv. Lovre u Budimu.[3]

Pavlini remetski bili su doista uvedeni u posjed Petruševca, Rakitovca i Grdovih sela — Grdovšćaka, ali medje ovih posjeda ni-

Remete kraj Zagreba, nekadanji pavlinski samostan.

jesu bile uredjene. Zato su već slijedeće godine 1388. zamolili remetski Pavlini, bana Ladislava Lošonca da im dade omedjiti njihove gore spomenute posjede. Ban naloži kaptolu čazmanskomu iz Zagreba 27. jula, da to provede. I već 18. augusta izvijestio je kaptol bana, da je omedjašenje provedeno po kaptolskom izaslaniku prevendaru Pavlu, a u prisuću banovog povjerenika Ivana sina Ivana iz Brezovice.[4] Remetski Pavlini mirno su od tada uživali svoje nove posjede u Tu-

[1] Povjesni spomenici Turop. I. 108.

[2] I. 110. 111.

[3] I. 112. God. 1388. 20. maja, prepisao je budimski kaptol ovu povelju (doc. 116.).

[4] I. 117. 123.

ropolju, te su god. 1406. 20. aprila dobili na molbu svog priora Jurja ponovnu potvrdu za rečene posjede.[1]

Provale turske osjeti već za rana i Turopolje i posjedi remetskih Pavlina u Turopolju. Uslijed ovih provala znatno su opustošeni ovi posjedi, jer je mnogo ljudi odanle odvedeno u ropstvo, a tako nastalo tamo mnogo pustoselina. Nije onda ni čudo, da su ovako opustje i posjedi i sela Petruševec, Grdovščak i Rakitovac teško snašala podavanja, koja su imala podavati ubiračima kunovine i drugih kraljevskih dohodaka. Na to se potužiše remetski Pavlini kralju, koji poveljom izdanom u Devenu 2. maja 1422. oslobodi ove posjede remetskih Pavlina od dužnosti takova podavanja.[2]

Poradi zemlje Ograde onkraj Glosne u Rakitovcu, porodi se znatna razmirica izmedju remetskih Pavlina s jedne strane, i Jurja sina župana Egidija iz Kurilovca te sinova njegovih Brcka, Tome i Jakoba, pak oba Petra sinova Pavla sina Mirena iz Ograde s druge strane. Kad je već bilo dosta pravde i nesporazumka, odabraše obje pruće se stranke mirovne suce: Ivana župnika kravarskoga, Mihajla Velikoga iz Lomnice, župana Petra sina Ivana iz Mlake, Stjepana sina Petkovićeva iz Lukavca, Fabijana sina Mike iz Otoka, Andriju i Tomu sinove Ivana, plemiće Turopoljske, koji su prijepor medju strankama riješili i uredili. To bude učinjeno 30. marta god. 1444. pred zagrebačkim kaptolom, gdje je Pavline zastupao vikar Mihajlo. Juraj sin Egidijev otstupi Pavlinima svoju zemlju Ledinu kod Rakitovca, dočim su Pavlini njemu i njegovima otstupili prepornu zemlju Ogradu. Obje zemlje omedjio je notar Matej.[3]

I medju Turopoljcima našlo se ljudi, koji su darovali zemlje Pavlinima. Tako je god. 1452. 3. aprila došao pred zagrebački kaptol Pavao sin Mihajla iz Lomnice, kojega je kaptolu pretstavio župnik u Odri Stjepan, te je i u ime svog brata Nikole darovao samostanu remetskom dva kmetska selišta u Maloj Mlaki. Na jednom selištu živio je kmet Juraj Rehić, a na drugom Ivan Marčećić. 21. maja naloži ban Fridrik Celjski zagrebačkom kaptolu, da remetske Pavline uvede u posjed ovih dviju selišta. Kaptol to učini po svom izaslaniku, prebendaru Šimunu iz Rovišća, a u prisutnosti Klementa Maloga iz Mičevca.[4]

Pavlini remetski nijesu ali taj darovani posjed u Maloj Mlaki dugo držali. Poradi nekih silnih potreba, koje su ih zadesile, prodali

[1] I. 156.
[2] I. 181.
[3] I. 264.
[4] I. 301.—304.

su Pavlini 2. marta god. 1455. ta dva selišta po svom vikaru Mihajlu, a pred zagrebačkim kaptolom za 14 forinti Jurju sinu Mihajla iz Male Mlake i njegovom sinu Stjepanu.[1] Godine 1469. hotjeli su Pavlini taj posjed odkupiti, ali im ga Juraj sin Mihaljev ne htjede vratiti.[2]

Makar da su remetski Pavlini živili s Turopoljcima u slozi i prijateljstvu, ipak im se prohtjelo posvojiti posjed Ruču i neke zemlje, šume i livade, što sve bijaše svojina Turopoljaca. Uz Pavline vrebali su na te posjede još i Petar nadbiskup kaločki, brat njegov Matija i Ivan Henning Susjedgradski. Da ove težnje osujete, poslali su Turopoljci pred zagrebački kaptol župana Mateja iz Donje Lomnice, njegovog brata takodjer zupana Benka i Pavla Filipovića iz Donje Lomnice, koji su 3. juna 1483. svečano prosvjedovali protiv svakog darovanja kraljevskog i stečenja rečenih posjeda.[3]

Po remetske Pavline nastali su mučni dani, kad je herceg Ivan Korvin god. 1493. postavio Stjepana Berislavića iz Vrhrike za kaštelana u turopoljski grad Lukavec. Osvaldo, biskup zagrebački odredi 30. januara godine 1493., braniteljem prava Pavlina Jurja arcidjakona Bekšinskoga.[4] I već drugi dan na to (31. januara) naložio je na pritužbu Pavlina kralj Vladislav iz Budima Stjepanu Berislaviću, da otšteti nanesene štete Pavlinima, te mu se oštro zaprijeti, ne će li zadovoljštinu pružiti, i ako je zaista sva nasilja, na koja se Pavlini tužiše počinio, da će ga pritisnuti ban i podbanovi, koji već glede toga imadu kraljev nalog. Berislavić je najme s županom Benkom, Tomom i Martinom Mudićem, županom Petrom, Petrom Lackovićem, Antunom Volarićem, Matijom i Lukom Peperićem, Nikolom Babićem, Matijom Terbićem, Matejem Mudićem i Pavlom Pogledićem oružanom silom provalio u šumu Pavlina Rakitovac zvanu, te od onuda odnesao gotove daske pripravljene za remetski samostan, a još k tomu od onuda odagnao u grad Lukavac krmke pavlinskih kmetova, mnogo krmaka poubijao, te se smrću zagrozio ubogim kmetovima.[5]

Na pritužbu remetskih Pavlina izaslali su zagrebački župani Mihajlo Kerhen od Belošovca i Osvaldo od Poljane, suce Petra Imprića Jamničkoga i Vojka Klokočkoga, koji su pošli do Stjepana Berislavića, i našavši ga (14. februara) u Zagrebu opomenuli, da po-

[1] I. 334.
[2] III. 546.
[3] II. 29.
[4] II. 97.
[5] II. 98., 102.

pravi nasilja učinjena remetskim fratrima[1]. Nu Berislavić je slabo mario za kraljev nalog, a još manje za opomene župana. Zato je Gjuro iz Gjurgjevca, arcidjakon bekšinski upravio pismo na sve moguće crkvene oblasti, pak i na župnike u Jakuševcu (in Spinis), Šćitarjevu, obim Čičama, Petrovini i sv. Klari, da Berislavića i njegove drugove pozovu pred njega na sud, a ne budu li došli, da će ih pozvati javno pred vratima stolne crkve u Zagrebu, i upotrebiti sva prisilna sretsva, pače i svjetovni brakij (oružanu silu), da ih prisili, da dadu zadovoljštinu remetskim Pavlinima.[2]

To sada malo poplaši Berislavića i njegove ortake. Ovi zbilja dodjoše 19. marta god. 1493; pred zagrebački kaptol, kamo dodje i vikar Pavlina fratar Juraj. Ovi se tu naravnaše tako, da se izjaviše pripravnima podvrći sudu osmorice mirovnih sudaca, koji će se sastati u prisuću stranaka u kući Baltazara Mičevačkoga. I zaista u utorak iza bijele nedjelje dodje u kuću Baltazara Mičevačkoga izaslanik zagrebačkoga kaptola prebendar Klement iz Ivanića, te mirovni suci: kanonik Matej iz Gjurgjevca, Grgur iz Gornje Stubice, Stjepan Kašner iz Glavnice i Pavao gradjanin zagrebački sa strane Pavlina, pak kanonici Andrija (Tuškanić), Stjepan Hrastavički, Dinko Perović gradjanin zagrebački i Baltazar Mičevački sa strane Berislavića i njegovih gorespomenutih ortaka. Ove suce izabraše si stranke same. Pošto su dobro proučili pisma i prilike, te saslušali obje stranke, izmiriše stranke, a zatim urediše glede šteta tako, da Pavlini imadu pravo zajedno s Turopoljcima uživati šume u Rakitovcu pasti krme, dobivati odanle daske i drvlje i to samo za popravak samostana, a tako isto su smjeli i pavlinski kmetovi u Rakitovcu uživati te šume pasući u njima krme, dobivati daske i drva za kuću i prodju, dočim je onim 6 selištima pavlinskih kmetova u Grdovčaku dozvoljeno rabiti tu šumu lih samo za pašu vlastitih krmaka. Nu bude naročito dodana još i primjedba, da ako bi Turopoljci ikad imali kakovu parnicu radi tih šuma, to ovi kmetovi u Rakitovcu i Grdovščaku imadu takodjer nositi troškove. Prekrši li koja stranka tu obvezu, to ima, ako je Turopoljac, prije započete parnice platiti svom gospodaru 100 for. u zlatu, prekrše li to Pavlini bit će krivi potvore (calumniae), i gubit će svako pravo na te šume. Stranke se tom presudom zadovoljiše, i tako je riješena ta raspra izmedju Pavlina i Turopoljaca.[3]

[1] II. 99.
[2] II. 102. - 105.
[3] II. 106.—110.

Od toga vremena bio je lijepi mir i sloga izmedju Turopoljaca i Pavlina. Kad je poslije smrti Ivana Korvina zavladala njegovim imanjima (i Lukavcem) udovica njegova Beatrica Frankopanka, znali su ju Pavlini po svom vikaru Marku sklonuti, da je u prkos gornje presude izdala 11. decembra god. 1504. u Krapini povelju, kojom je pavlinskim kmetovima u Petruševcu i Grdovčaku — za spas duše svog muža i sreću svoje djece — dozvolila ista prava u šumi rakitovačkoj kakova su imali Turopoljci, koja da su prava imali ti kmetovi za kralja Sigismunda, kad su još potpadali pod grad Medvedgrad. Ujedno oštro naloži kaštelanima medvedgradskim i lukavečkim, da štite kmetove u uživanju te šume.[1] Da su taj spis Pavlini smatrali vrlo važnom tečevinom vidimo i od tuda, što su ga već 20. decembra dali po zagrebačkom kaptolu prepisati[2], a god. 1513. potvrditi po Jurju markgrofu Brandenburškom.[3]

Za vrijeme ovih razmirica nastali su i drugi prijepori izmedju remetskih Pavlina i Turopoljaca, a naročito glede medja pavlinskih posjeda Petruševca i Rakitovca te Marinca. Radi toga se Pavlini potužiše kralju Vladislavu, koji je godine 1506. naložio zagrebačkomu kaptolu (10. septembra), da u prisuću naročito za to ustanovljenog kraljevskog povjerenika sasluša susjede i medjaše o tom, koje su zemlje spadale k rečenim posjedima. Isto tako naloži županu, podžupanu i sucima zagrebačke županije, da kad bude trebalo pozovu one osobe — budi kojeg mu drago stališa — svoje županije, što ih označe Pavlini kao svjedoke u pitanju medja Petruševca i Rakitovca.[4]

Iz potonjih dogadjaja doznajemo jasno, koji su to bili Turopoljci, što su dirali u medje pavlinskih posjeda i nanijeli velike štete Pavlinima u Petruševcu, Marencu i Rakitovcu. Bili su to vlastelj vukovinski Baltazar Alapić, Gašpar Kišević iz Lomnice, Grgur, Blaž i Petar Čušić i Petar Gorušić iz Kuča.

O gluhoj nedjelji godine 1507. sastala se skupština plemića zagrebačke županije u Zagrebu u samostanu Franjevaca. Tu prisustvovaše protonotar kraljevine Hrvatske Mirko Hašag i podbanovi. Na toj skupštini potužiše se Pavlini na Alapića, Kiševića i ostale. Premda sakupljeno plemstvo nije bilo sklono Pavlinima, ipak su banovi Andrija Bot od Bajne i Marko Horvat od Kamičca odredili, da se taj spor imade mirnim putem i nagodom urediti. Alapić i njegovi

[1] II. 226.—7.
[2] II. 228.
[3] II. 301.
[4] IV. 230., 232.

drugovi obečaše na poštenu riječ i vjeru, da će sve štete Pavlinima nadoknaditi, a kao dan zadovoljštine odrediše ponedjeljak poslije bijele nedjelje. Nu kad su izaslanici Pavlina remetskoga samostana i susjedi došli na lice mjesta u Petruševac i Rakitovac na mjesto, da su Alapić i njegovi ortaci iskupili svoju riječ, navališe na njih oružanom rukom, te ih potjeraše pače i kraljevskog izaslanika, koji je imao provesti ovrhu. Na ovo nasilje potuži se pavlinski vikar Valentin pred kaptolom zagrebačkim dne 15. aprila, uloživši ujedno svečani prosvjed protiv toga nasilja.[1]

Konačno je bilo i Turopoljcima dosta ovih medjašnjih razmirica. Gašpar Kišević, Grgur i Petar Čunčić, Petar Peračić, Mihalj i Grgur Antolović i Matija Juratović iz Kuča, a ne manje remetski Pavlini zastupani po svom vikaru fratru Ivanu, zamoliše god. 1508. podbana Baltazara Baćana, da dade urediti medje pavlinskih posjeda u Turopolju, najme Rakitovca. Ban odredi za to suca plemića zagrebačke županije Petra Imprića iz Jamnice. Taj je došao 25. jula u Rakitovac i Kuče, te je pozvao susjede i medjaše, da pokažu medje. Iskaz svjedoka potpuno se je slagao sa medjama, koje su bile označene u pismima, što su ih Pavlini imali o posjedu Rakitovcu. Medja izmedju pavlinskog Rakitovca i turopoljskog sela Kuča počimala je na potoku Obdini na Starom mostišću, te je tekla uz taj potok prema istoku, i uz taj potok se opet vraćala k Starom mostišću. O tom izdade podban pisma, koja uruči strankama.[2]

Mjeseca januara god. 1509. prodao je kmet remetskih Pavlina Martin Mirinić iz Rakitovca svoju hrastovu šumu i neke zemlje Kneje zvane Gašparu Kiševiću i remetskim Pavlinima za 8 for. u zlatu.[3] Kad su se na to zadnjega decembra god. 1516. hotjeli dati Pavlini uvesti u posjed te šume i zemlje Kneje, naidjoše na odlučni otpor sa strane plemića iz Kuča, koji su tobož u ime Gašpara Kiševića prosvjedovali protiv uvedenja. Izaslanik zagrebačkoga kaptola Ivan Božjakovec i banski izaslanik Ivan Črnkovački, pozvaše odmah po Jurju Lončariću iz Kuča i njegovim ortacima, Kiševića na banski sud u osmici Bogojavljenja. Tada se istom podiže prava gungula. Kučani udariše strelicama na izaslanike, izbatinaše Črnkovačkoga, i poderaše banski nalog, što ga imao kaptol i Črnkovački glede uvedenja Pavlina u spomenute posjede.

U osmici Bogojavljenja dodje zaista na banski sud Kiševićev

[1] IV. 238.—239.
[2] II. 252.
[3] II. 254., 255.

zastupnik Petar de Hozijuhegj, dočim Kučani ne dodjoše. Pavline zastupaše Detrik Raić. Zastupnik Kiševićev dokazao je, da o nasilju Kučana nije Kišević imao ni pojma, i da je sasvim nedužan, jer se to dogodilo bez znanja i volje njegove. Banski sud osudi Kučane: Grgura, Valentina, Andriju i drugoga Grgura Čunčića, Petra Orešića, Petra Kušića, Mihalja i Valentina Antolovića, Matiju Lučića i Pavla Lončarića na gubitak imetka, dočim je Kišević imao iza 34 dana položiti svečanu prisegu sa još pedeset plemića, kojom bi dokazao svoju nevinost.[1]

Tako se je lako Kišević riješio te neugodne parnice. Ban Petar Berislavić naloži 9. marta kaptolu zagrebačkomu, da provede zapljenu imetka gorespomenutih Kučana, koji imade pripasti kr. fisku. 12. maja dodje izaslanik kaptola, prevendar Ivan iz Podbrežja i banski povjerenik Mihajlo Gjurgjeković iz Marinca u Kuče, gdje su sakupili oko sebe nekoliko susjednih plemića i proglasili bansku osudu. Aii kad su hotjeli provesti zapljenu imetka, podiže se Mirko Čunčić iz Kuča, te se u ime Mihajla Kiševića i svojih obitelji tvrdokorno opro, pače potego je i mač i navalio na izaslanike, i tako spriječio zapljenu. O tom neuspjehu izvijesti kaptol bana Petra Berislavića 16. maja.[2]

S Kiševićima imali su Pavlini i kasnije dosta neprilika. Dora, žena Mihajla Kiševića sa svojim ljudima otela je Pavlinima u šumi Kneji do 200 krmaka. Za to ju god. 1537. pozove duhovna oblast po župniku jakuševačkom, da pod pretnjom izopćenja u roku od 9 dana dade zadovoljštinu.[3] Za cijelo je Kiševićka zadovoljila pozivu.

Iz godine 1538. sačuvao nam se jedan popis crkvene desetine, u kojem su sadržana i imena pavlinskih kmetova u Rakitovcu i Grdovčaku. U Rakitovcu (župa Staro Čiče) spominju se slijedeća imena kmetova: Toma i Mato, Marko Vrbančić, Gjurko Kovačić, Bartol Keleminčić, Barbarić, Matej Turčinić, Pavao Ralčić, Blaž Burdelić, Grgur i Vrbek Šimunović, Toma Ferenčić, Mihalj Belčić, Imbro Miščinščak i udova Jelena. U Grdovčaku (župa Jakuševac) spominju se Domko Ferenčić i Ivan Pavleković.[4]

Izmedju Pavlina i Turopoljaca, naročito Kučana, pače i Kurilovčana, Mraclinčana i dr. bilo je dalje mnogo pravda, jer se je našlo uvijek ljudi, koji su pavlinske kmetove smetali u njihovim pravima,

[1] II. 257.—262.

[2] II. 368.—373.

[3] Acta monast. Remetensis fasc. IV. Nr. 45. prije u kr. zem. arkivu u Zagrebu, sada u držav. arkivu u Budimpešti.

[4] IV. 56. 58.

a naročito u uživanju šuma Rakitovec i Kneje, što bijaše zajedničko i Pavlinima i Turopoljcima. Prigodom ovakovih uznemirivanja događjala se i druga nasilja, otimanje krmaka, tučnjave itd. Zato i nalazimo medju spisima remetskoga samostana[1] mnogo spisa, koji se odnose na takove razmirice.

Kučani su još i polovinom XVI. vijeka tvrdili, da pavlinski kmetovi u Rakitovcu nemaju prava na uživanje cijele šume Kneje, već samo na dio, koji da je i svojedobno bio odijeljen od ostalog turopoljskog dijela. Tu razmiricu ispitivao je godine 1555. župan turopoljski Matija Slatinski, po odredbi bana Nikole Zrinskoga. Parnicu riješi Slatinski tako, da je Pavlinima i kmetovima njihovim dosudio prisegu, kojom će potvrditi svoje navode, da šuma nije nikada dijeljena bila i da su kmetovi Pavlina u Rakitovcu svoje krmke po cijeloj šumi pasli.[2]

Pošto su remetski Pavlini bili suposjednici turopoljskih posjeda (Rakitovac), doprinašahu i oni svoj dio u općinsku turopoljsku blagajnu. Tako razabiremo iz popisa turopoljskih poreza, da su Pavlini god. 1602. plaćali u opć. blagajnu 6 for. Pak i turopoljsko spravišće god. 1612. odredilo je Pavlinima porez od 6 for. godišnjih.[3]

Pavlini pomagahu takodjer uz neku nagradu u Vel. Gorici kop bogoslužja. Bili su neke ruke duhovni pomoćnici župnika veliko-gogoričkoga. God. 1614. odredilo je turopoljsko spravišće (naročito župljani veliko gorički), da imade župan Stjepan Arbanas, Nikola i Gašpar Pepelić te Juraj Pogledić ugovoriti s Pavlinima nagradu za pomaganje u vršenju bogoslužja, obećavši, da će njihov dogovor odobriti.[4]

U podavanju poreza znali su Pavlini po koji put i zaostati, pa s toga vidimo, da su god. 1618. porez od više godina dugovali.[5]

Mimoilazimo još česte razmirice izmedju remetskih Pavlina i Turopoljaca. Povodom bile su redovito šumske štete, počinjene po kmetovima pavlinskim, ili opet nasilja, što ih nanesli Turopoljci pavlinskim kmetovima. Još godine 1693. učinjena je pogodba izmedju općine turopoljske i remetskih Pavlina glede uživanja turopoljskih šuma (Bunski lug) sa strane kmetova pavlinskih u Rakitovcu i Grdovčaku.[6]

Inače je pl. općina turopoljska dosta susretljiva bila, te je re-

[1] Sada u drž. arkivu u Budimpešti.
[2] IV. 370.—375.
[3] IV. 88. 494.
[4] IV. 502.
[5] IV. 518.
[6] Acta monast. Remetensis fasc. VI. Nr. 63. u drž. arkivu u Budimpešti.

dovito svim molbama Pavlina zadovoljavala. Tako im je davala drva za ogrjev i gradnju. God. 1778. dala je primjerice općina turopoljska iz Velikog luga sve potrebno drvo za krov remetskog samostana[1] što nalazimo ubilježeno i u turopoljskom arkivu. Skoro na to ukinut je red Pavlina u Hrvatskoj, tako evo nestaje tog reda iz susjedstva Turopolja.

[1] Isto tamo. Nr. 68.

Isusovački posjedi u Turopolju.

Isusovci, pozvani u Zagreb god. 1606., u brzo su stekli u Hrvatskoj prostrana imanja. Oko samog Zagreba imali su više manjih posjeda, zatim Planinu u kašinskoj župi, te Tkalec, Dubovac i Glogovnicu u okolici križevačkoj. Pa i u Turovom polju imali su oni svoje posjede; zato ću o njima u kratko progovoriti.

Učeni pisac XVII. vijeka o. Juraj pl. Habdelić aliter Boros bio je član isusovačkoga reda, pa je svoje imanje zapisao tom redu. Iv. Kukuljević tvrdi[1], da se je Habdelić, sin Bolte Habdelića, vlasnika Male Mlake i Margarete Kraljićeve rodio u Starim Čičama g. 1609., a umro u Zagrebu dne 27. studenoga 1678. Kao mladić od 21 godine stupio je u isusovački red, polazio je učione u Gradcu i Trnavi, postao doktorom mudroslovlja i bio profesorom te ravnateljem varaždinskog i zagrebačkog kolegija. Bio je takodjer 20 godina ravnateljem zagrebačkog isusovačkog seminarija.

God. 1652. na Miholje, prigodom pregledavanja zemalja, koje se u popisu poimence navadjaju, a ležale su u Kutima, u Lakunama, u Lužama i u Bužinu (ukupno $59^1/_2$ rali i nekoliko livada, pripovijedao je Mijo čižmar (coturnarius), da je Nikola Košković kupio 6 rali zemlje za 50 ugar. for., koju mu je svotu godine 1654. kolegij vratio i zemlju opet primio u svoje vlasništvo. Osim toga imao je Habdelić u sv. Klari četiri kmeta: Jurja Kralja, Ivana Muravca, Bartola Župića i Martina Ivanušića, od kojih je imao svaki 12 rali zemlje.

Dobra u Maloj Mlaki kupio je pradjed Jurja Habdelića

[1] Gl.: »Arkiv za povjestnicu jugoslavensku« knj. IX. str. 184. i »Scriptores provinciae Austriacae Societatis Jesu«. I. str. 116., gdje se kaže »Croata in Valla Csiska 1609. natus«. U rukopisu: »Liber literariorum instrumentorum Collegy Zagrabiensis Societatis Jesu« (nadb. arkiv XI. D. voi I. 10.) priopćena je na str. 230. njegova genealogija, koju radi važnosti doslovce navadjam: »Anna Magdalenich duos maritos habuit, primus erat Georgius Kralych, ex quo genuit Thomam, qui mortuus erat, Gregorium, qui factus est Monachus et Margaretham, quam in uxorem duxit Balthasar Habdelich aliter Boros, ex qua genuit filium P. Georgium Habdelich, Jesuitam. Deinde eadem Magdalenich Anna habuit Gasparem Jankovich maritum, ex quo genuit Catharinam et Margaretham.«

Juraj Magdalenić god. 1571. za 67 ug. for. od Grgura Radinčića, uz obvezu, da ga on, žena mu Doroteja i kći Ana do smrti hrane. Isto tako je god. 1585. založio Nikola Alapić za 300 ren. for. djedu Jurja Habdelića Jurju Kraljiću 10 rali oranice u Maloj Mlaki, 6 kmetova, jedan zapušteni posjed (sesiju) i neke krčevine u Zaprudju. Te su se zemlje mogle odkupiti samo od Alapića i njegovih baštinika, nasljednika dobara imanja Vukovine. Alapićeva imanja došla su poslije u ruke grofa Tome Erdödyja, koji je one posjede, što ih je imao u zalogu Juraj Kraljić za njegovo vjerno službovanje god. 1623. darovao, dotično prodao za 800 ug. for. Nikoli Kraljiću. Te Alapićeve posjede založio je god. 1637. Matija Kraljić, brat Jurjev god. 1637. Matiji Iliašiću, a po njegovoj ženi rodjenoj Longenmantl dobio ih je kasnije kapetan Ivan Vojković. God. 1644. pogodio se s njim Isusovac Juraj Habdelić pred banom Ivanom Draškovićem tako, da će mu ih odstupiti za 200 ug. forinata.

Majka o. Jurja Habdelića Margareta bila je već godine 1614. pokojna, jer je njezin muž Bolto, postao njegovim naravnim štitnikom, pa se kao takav u njegovo ime dijelio god. 1614. s Matijom Kraljićem za dobra u Maloj Mlaki i Sv. Klari, što ih je majka kao svoje materinstvo ostavila svom sinu. Bolto Habdelić se opet po drugi puta oženio te s drugom ženom rodio sina Ivana, koji je bio prema tomu polubrat Jurjev. I taj je pošao na nauke. Da uzmogne nauke nastaviti (studiorum prosequendorum causa), uzajmio je od podbana Stjepana Berislavića i njegove supruge Judite Malenić 30 ug. for. te mu za to založio dva zapuštena kmetska selišta u Maloj Mlaki u površini od 6 jutara. Te su zemlje doduše pripadale bratu Jurju, budući da su bile »materno aviticae«, ali ih je kasnije o. Juraj Habdelić već kao rektor zagrebačkog kolegija ipak odkupio, te god. 1655. isplatio dužnu svotu Ivanu Berislaviću de Kiss Mlaka, podkapetanu pokupske tvrdje, sinu Stjepanovu.

Sve te svoje posjede (universa sua bona et jura possessionaria tam hereditaria, quam alia quocunque modo et titulo eundem concernentia, ubicunque in quibuscunque regni Comitatibus existentia, signanter autem possessiones suas in Kissmlaka, Zaprudje ad S. Claram et Perssinoviczin Comitatu Zagreb. existentia) darovao je o. Juraj Habdelić u srijedu poslije Martinja god. 1647. pred kaptolom ostrogonskim na vječna vremena isusovačkoj rezidenciji u Varaždinu.[1] Varaždinski sa-

[1] Sve sam te podatke crpao iz rukopisa: »Liber literariorum instrumentorum Collegii Zagrabiensis Societatis Jesu« u nadbiskup. arkivu u Zagrebu

mostan isusovački kasnije je te posjede, valjda za to, što su mu bili odviše udaljeni, uz neku odštetu predao zagrebačkom isusovačkom kolegiju. Taj je te posjede mirno posjedovao sve do god. 1739., kad je podžupan Stjepan Gudić prisvojio sebi »vi certis conditionibus a se confecti contractus« nekih 50 jutara zemalja oko Male Mlake te ih na štetu kolegija posjedovao sve do svoje smrti godine 1745. Njegov baštinik Gabriel Škrlec nagodio se s kolegijem, kojemu je za te zemlje položio god. 1646. 450 ren. for.[1]

Još je imao kolegij preko Save svoje kmetove i to u Mikševcu, Jakuševcu i Marincu, koje mu je sa stalnim teretima darovao, ispravom, izdanom pred čazmanskim kaptolom u subotu prije Bartolova god. 1654. Ivan Zakmardy de Diankoucz. Kmetove u Mikševcu darovao je grof Gašpar Drašković godine 1645. Miji Verniću, taj ih je založio Dori Vragovićevoj, supruzi križevačkog kapetana Ivana Vojkovića, a ova opet god. 1651. protonotaru Ivanu Zakmardyu. Kmetove u Jakuševcu darovao je već god. 1612. grof Tomo Erdödy zagrebačkom liječniku Danielu Rosenbergeru, a god. 1638. došli su oni u posjed Zakmardyjev. Od tih kmetova bilo ih je najviše, koji su imali samo posesije. Oni su morali kolegiju dati svakog tjedna dva dana rabotu s blagom te u Zagrebu ili gdje drugdje s volovima voziti ili orati. Osim toga morali su podavati kolegiju svake godine jednu kvartu (4 požunce) zobi, jednog kopuna, pile i pet jaja, a svake druge godine po jednog krnjaka. Kmetovi ovi imali su pravo na zajedničku jakuševačku šumu Predoru ili Banšćiću, koja je bila kod donjeg Čikulinova prijevoza. Tu su god. 1747. kušali Savu regulovati.[2]

U svojoj oporuci ostavio je već napomenuti Ivan Zakmardy svoje rakare pod Želinom takodjer zagrebačkom isusovačkom kolegiju. Dotična točka u oporuci glasi: »Cancricapos sub Selin mihi a Domino olim Comite Nicolao Erdödy sub Rhenensibus 300 inscriptos, lego Collegio Zagrab. S. I. et eosdem rogo, ut Apologiam meam pro parte ejusdem D. Comitis conscripta typo Zagrabiensi mandari curent«. Te je rakare, koji su se zvali Franjo Jakopić i Stjepan Gučić darovao god. 1653. grof Nikola Erdödy Zakmardyju za neke usluge, koje je on učinio njemu i njegovoj po-

[1] Gl. Directorium oeconomicum, strana 9. u arkivu jugoslavenske akademije. II.—C. 65.

[2] »intra trajectum modernum Chikulinianum inferiorem, ubi a. 1747. fluvium Savum fodiendo, ad partem deducere Regnicolares conabantur, quo tempore Collegium etiam iisdem laboratoribus ibidem vinum suum educillari curavit«. Gl Directorium oeconomicum.

rodici. Ti rakari stanovali su u Poljani ispod Želina, u župi Novim Čičama, a imali slobodan lov na cijelom Erdödyjevu posjedu. Svaki od ove dvojice morao je na tjedan donesti kolegiju 150 komada raka. Oko god. 1760. bio je takav rakar Juraj Cehovac, koji je donio redovito u četvrtak pod večer ili u petak u jutro kolegiju 150 raka te tom zgodom dobio po običaju hljepčić kruha. Kad je taj god. 1763. umro, kolegij je njegov posjed i pravo na rake vratio porodici Erdödyjevoj, koja mu je zato platila 150 ren. for.[1] Isto tako je već godine 1742. položio grof Ladislav Erdödy 550 ren. forinata za kmetove u sv. Klari, koji su bili »juris pignoratitii« porodice Erdödyjeve.

Dne 10. kolovoza godine 1764. opomenuo je pl. Modić — zagrebački kolegij, da mora platiti Martinšćinu za svoje prekosavske podanike — »nullo alio in admonitione expresso reluitionis titulo, quam saeculari«. Upravljatelj kolegija posavjetovao se radi toga s odvjetnicima grofova Draškovića i Erdödyja, jer su Mikševčani spadali pod Draškovića, a Jakuševčani pod Erdödyja. Grofu Draškoviću morao je platiti kolegij 200 ren. for. zato, da je kolegiju za 10 godina potvrdio, da ne smije ni Modić, ni tko drugi ništa od kolegija tražiti. Erdödyjev odvjetnik Mijo Blažekoviće pošao je opet sam na Martinje s isusovačkim prokuratorom u Jakuševac. Onamo je stigao iz Mlake takodjer Modić s malim sucem i s konjem, koji je nosio u vreći pobrani novac. U kući isusovačkog podanika Vrbanića pročitao je mali sudac opomenu. Na to mu je prokurator pokazao Draškovićevo pismo, a na dokazivanje Erdödyjeva odvjetnika morao je zašutjeti, pak je samo kazao: »Ako je tako, morat ću drugi put odabrati. Dečaki, uzmete novce, pak odhadjamo!« Tim je bila stvar dovršena i kolegij nije trebao ništa platiti.

Kako su se po vremenu mnoge zemlje otkupile te pošto si podžupan Stjepan Gudić već napomenutih 50 rali prisvojio, to kolegiju nije ostalo više mnogo zemalja u Turopolju. Malo prije svog dokinuća imao je red samo kojih 19 rali zemalja, koje su obradjivali tudji podanici »ex tertio manipulo«, što su ga morali dati kolegiju. Te su zemlje bile ispod Bužina uz cestu, koja je vozila iz Zaprudja na Odru.[2]

Na Isusovce u Turopolju sjećao je takodjer natpis, što je bio na kamenoj ploči nad glavnim vratima grada u Novim Čičama. Župnik

[1] Ibidem.
[2] Ibid.

Marko Rusak, kad je došao god. 1844. u Nove Čiče, našao je još taj natpis, te ga ubilježio u župnu knjigu spomenicu.[1] Taj natpis glasi ovako:

»1727. Deo, aeternitati, sibi, posterisque hanc curiam erexit — vestro maecenati haeredes fatis urgentibus piis precibus reponite — Illmus Dnus Emericus Georgius Erdödy de Monyorókerék, montis Claudii et Cottus Varasd. Perp. Comes, S. Caes. R. Majestatis Cons., Colon. Confin. Kostanicae ac Jasenovac, Commend. Praesidii Ivanich, Regni Croatiae Vice Capitaneus. Dignissimo fratri suo fecit Antonius Terzi, S. J. Presbyter«. Bit će, da je taj Isusovac bio prijatelj tog Erdödya, pa mu je sastavio tu spomen-ploču.

Jamačno su Isusovci u Turopolju i kao propovjednici djelovali držali ondje pučke misije. Posvjedočava mi to, što su u turopoljskim crkvama na žrtvenicima našli mjesta sveci iz isusovačkog reda i što su na proštenje, što su ga uveli Isusovci kod sv. Ksavera kod Zagreba, dolazili u velikom broju i Turopoljci. Pa i danas, kad se proštenje kod sv. Ksavera gotovo već zatrlo, ipak je medju pobožnim narodom u Turopolju ostala još živa uspomena na to proštenje, pa i danas na posvetilo crkve dolazi u lijepom broju pobožni puk iz Turopolja.

[1] Gl. Knjigu spomenicu župe Nove Čiče.

Posjedi zagrebačkih klarisa u Turopolju.

Prije nego progovorim o posjedima zagrebačkih klarisa u Turopolju, moram da nešto spomenem o njihovu dolasku u Zagreb i o razvitku njihova samostana, jer je i to u savezu s tim posjedima. Kako nemamo o tom mnogo vijesti, navest ću ono, što pripovijeda Baltazar Adam Krčelić.[1] Da se u Zagreb nasele klarise, najviše su o tom radili grof Gašpar Drašković i primas ugarski kardinal Petar Pazman. Grof Drašković dobro je poznavao rad klarisa, jer je bila u tom redu njegova sestra Ursula Cecilija grofica Drašković, pa je držao, da bi bio po Hrvatsku potreban ženski samostan, u kojem bi kćerke naših plemića mogle steći potrebitu naobrazbu. God. 1645. dne 5. travnja doista su došle klarise najprije na Draškovićevo imanje Klenovnik, a dojduće godine preselile se odanle u Zagreb. Iz Požuna došle su priorisa Elizabeta Marijana Nagy, sestre Ursula Cecilija Drašković, Marija Terezija Dobrosovszki, Beatrica Magasparti, lajika Elizabeta Hortulana Peršić i dvije djevice Katatarina Rozalija Keglević i Katarina Emerencijana Megjurečki. Kako vidimo bilo je medju njima i Hrvatica. S. Marija Terezija Dobrosovszki umrla je u Klenovniku, te je sahranjena u Ormužu. U Zagrebu su sestre stanovale ponajprije u kući Doroteje Vragovićeve. Dne 6. svibnja god. 1647. položen je temelj njihovu samostanu, koji je bio god. 1650. dovršen, pa su se sestre dne 15. srpnja u nj uselile. Crkvu su počele zidati 24. srpnja god. 1658. za biskupa Petra Petretića. God. 1669. bila je crkva sagradjena, pa ju dne 26. listopada godine 1670. biskup Martin Borković u čast presvetomu Trojstvu svečano blagoslovio. Pravi utemeljitelj samostana zagrebačkih klarisa bio je upravo grof Gašpar Drašković, koji ih je svim potrebnim opskrbljivao te im još dok je živio doznačio svoja dobra Vukovinu, Mikčevac i Kupčinu, tako, da ako bi tko od njegove porodice htio ta dobra otku-

[1] Gl »De regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae Noticiae Praeliminares«, strana 429.

piti, da bi morao klarisama isplatiti stanovitu svotu. Taj plemeniti dobročinitelj klarisa preminuo je dne 22. svibnja god. 1662. I njegov rodjak biskup gjurski (Jaurinensis) Juraj grof Drašković doznačio je klarisama, još dok je živio, 3000 for. Na samrti (26. studenoga 1650.) zapisao im je 30.000 ren. for., tako, da moraju klarise dobivati od porodice Draškovićeve godišnje kamate od te svote. Premda je samostan klarisa imao u obitelji grofova Draškovića velikih dobročinaca, ipak su ga stizale teške nevolje. Dne 25. lipnja god. 1674. izgorio je čitav samostan sa crkvom. Klarise lišene krova našle su prvo utočište kod župnika novoveškoga, gdje su ostale do 15. srpnja. Odanle su se preselile u franjevački samostan Remetinec. Tu su umrle dvije sestre Cecilija Vojković i Justina Orahoczy. Kad se je samostan opet popravio, vratile se klarise dne 2. svibnja god. 1675. opet u Zagreb. Ovakove nesreće su se dakako teško osjećale u mladom još zavodu, pa su bile klarise prisiljene pokucati na vrata dobrih ljudi. Još godine 1690. nije se samostan oporavio od šteta, što ih je pretrpio tim požarom, pa je te godine izdao biskup Aleksander Mikulić klarisama preporučno pismo za sabiranje milodara u kraljevini Hrvatskoj.[1] Teškom mukom su klarise ponovo svoj samostan i crkvu popravile, kad ih je zadesio nov udarac prigodom strahovitog požara od 14. lipnja godine 1706. kad je gotovo sav Zagreb izgorio. Savremenik kanonik Gjuro Paravić, koji nam je taj požar opisao, izrijekom ističe, kako je nastradao samostan klarisa i njihova crkva.[2] Lišene svog krova našle su klarise prvo utočište u franjevačkom samostanu. Odanle su za kratko vrijeme preselile na sjemenišni zaselak: »Zidanicu« na današnjoj Bijeničkoj cesti. Kasnije ih je primio kanonik Vukmerović u svoj dvor, koji je stajao kod novoveških vrata u blizini današnje kaptolske škole. Tekar početkom godine 1709. mogle su se klarise opet vratiti u svoj obnovljeni samostan. U tom samostanu uzgajale su se kćeri naših plemićkih obitelji i mnoge od njih postale redovnice. Klarise su primale kćeri plemićkih obitelji u samostan uz miraz od 500, kod siromašnijih i od 200 for. Više puta nijesu niti te svote dobile, pa je biskup Juraj Branjug odredio, da se mora prije svečanog za-

[1] Gl. regesta: »Monast. Clariss. Zagrabien.« u kralj. zemaljskom arkivu u Zagrebu.

[2] »Ibi sanctimonialium nobilis et nobili loco situatus conventus pariter cum ecclesia et altaribus, et magna rerum suarum suppellectilium jactura miserabiliter incineratus«. Gl. Vj. Klaić: »Savremeni opis zagrebačkoga požara od godine 1706.« u »Vjesniku kr. hrv. slav. dalm. zemaljskoga arkiva«. XII. strana 237.

vjeta za svaku redovnicu položiti 1000 ren. for., ili barem ta svota dostatno osigurati. Sad su mogle klarise na novo pokriti svoj samostan i mnogo toga popraviti. Kako su imale one mnoge parnice, pa su bile i mnogo puta prevarene,[1] odredio je sabor dne 12. travnja god. 1706., da u raznim parnicama ne trebaju prije odgovoriti, dok se ne posavjetuju s kojim poštenim, iskusnim pravnikom ili svojim sindikom.

Držim, da sam morao sve to spomenuti, prije nego prozborim o posjedima klarisa preko Save u Turopolju. Bit će i to dosta manjkavo, jer nijesam imao u ruci izvornih spisa, već samo popis njihov, koji je sastavljen po dokinuću njihova samostana.[2] Bilo je, kako iz tog popisa saznajemo, u arkivu klarisa mnogo spisa, koji su se ticali Vukovine i njihovih posjeda i parnica radi njih u Turopolju. Tako su bili u Fasc. sub A: Fundamentalszky Liszti za Vukovinu, y vsze kay pod Vukovinu szpada«, sub B: »Sztari Urbariumi y drugi Liszti nekoyi na Vukovinu szpadajuchi«; sub C i D: »Liszti zadersavajuchi Par Testamentuma Goszpodina grofa Juraja Draskovicha y Transactiu illiti pogodbu zbog Duga z Draskovichi; zatim: »Processus Transactionalis y drugi Liszti na Vukovinu szpadajuchi«, pod G: »Instantia k Ceszaru y vszakojachki Liszti zbog Vukovine y vszakojachkeh pregonov«, pod H: »Liszt zbog jedne Inquisitie radi sztanovitih Possesiih na imanyu Okuje pri Vukovine« itd.

Do turopoljskih imanja došle su klarise baš po svojim utemeljiteljima grofovima Draškovićima.

Grofovi Draškovići imali su takodjer u Turopolju svoja imanja, pa je plem. općina već 20. veljače god. 1570. po svom županu Matiji Slatinskomu-Zalathnoky-u pobratila (ad universa bona dictae communitatis C. Z. adoptat) grofa Jurja Draškovića, zagrebačkog biskupa, a po njem Gašpara Draškovića i njegove sinove Ivana, Petra i Jurja.[3] Za cijelo se već prije dolaska klarisa u Hrvatsku radilo o njihovu naseljenju, jer već god. 1634. piše kardinal Petar Pazman grofu Gašparu Draškoviću, da svoje imanje u Vukovini predade klarisama: »titulo fundationis«. Do te predaje došlo je tekar god. 1645., kad je grof Gašpar Drašković izjavio pred zagrebačkim kaptolom, da svoja dobra u Vukovini predaje klarisama uza stalne pogodbe. Čim bi naime red klarisa

[1] »in causarum processibus, ob sexus sui imbecillitatem nimium damnificatae fuissent.«

[2] Gl. ›Monast. Clariss. Zagrabien.‹ u kr. zemaljskom arkivu.

[3] Gl. E. Laszowski: »Povjesni spomenici plem. općine Turopolja«. sv. IV. str. 19.

u Hrvatskoj prestao, imaju ta dobra pripisati opet porodici Draškovićevoj. Isto tako, čim bi porodica Draškovićeva isplatila klarisama svotu od 6000 for., što ju je grof Gašpar Drašković klarisama zapisao, ima se Vukovina opet povratiti porodici Draškovićevoj. A ako bi Draškovići povratili grofu Tomi Erdödyu svotu od 6000 ug. for., za koju su mu svotu založili svoje dobro Leskovac, morale bi klarise primiti to dobro i porodici Draškovićevoj vratiti imanje Vukovinu. Čini se, da su Draškovići držali, da će im Vukovina doskora opet pripasti u potpuno uživanje, jer je napomenuti već grof godine 1651., da nagradi vjernu njihovu službu, oprostio nekim Vukovinčanima neka podavanja, potvrdio slobodnjacima stare pravice i neke iz kmetskog staleža podignuo u slobodnjake. To je valjalo za posjede u Vukovini, Kupčinu, Okuje i Mičevac. Ti su posjedi spadali onda pod vukovinsko imanje, ali uz tu pogodbu, da te povlastice i sloboštine stupe tekar onda u krjepost, kad klarise ne će više držati u svojoj vlasti vukovinska dobra. Dojduće godine piše opet grof Gašpar Drašković žiteljima na tim posjedima i ozbiljno ih opominje, da uobičajenu kmetsku službu podavaju duvnama (ut solita servitia colonicalia monialibus more solito inomisse praestent).

Kako saznajemo iz spisa zagrebačkih klarisa, zapisao im je godine 1650. biskup gjurski (jaurinensis) grof Juraj Drašković svotu od 17.000 for. bez svake obveze. Tu su svotu već dojduće godine zahtijevale klarise od rodjakinje biskupove grofice Barbare Turzo, kojoj je on ostavio 100.000 for. Grofica odgovara klarisama i priznaje im dužnu svotu, ali izjavlja, da ne može ništa platiti, dok joj kralj njenu baštinu na isplatu ne doznači. Ne znam, da li je ona došla do svog zapisa ili nije, no klarisama nije ništa platila, jer je kralj naložio god. 1657. grofovima Nikoli i Ivanu Draškoviću, pa oni isplate klarise. Oni su doista doskora položili 5000 forinata i 500 for. kamate, god. 1661. platili su dalnjih 6000 for., a g. 1662. preostalih još 6000 for. Time je taj zapis velikog dobročinca zagrebačkih klarisa njima potpuno isplaćen.

Žalim, što mi nijesu pri ruci izvorne listine, pa ne mogu pravo razjasniti, kako je bilo s vukovinskim posjedima, na koje su sebi grofovi Draškovići još uvijek svoja'ali neko pravo. To bi se moglo bolje saznati iz stanovite fasije, u kojoj je stajalo, kako su klarise došle do dobra Vukovine. Tu je fasiju dao dne 26. studenoga godine 1675. prepisati kaptol zagrebački. God. 1686. pritužili su se vukovinski podanici grofu Ivanu Draškoviću radi nekih stvari. Grof piše o tome zagrebačkim klarisama i napućuje ih, neka se osvrnu na te pritužbe i s podanicima postupaju po staromu običaju.

Makar su bile klarise u posjedu vukovinskih dobara, ipak su sveudilj tražile, da im se zapis grofa Gašpara Draškovića isplati. God. 1689. obratile se u toj stvari čak na kraljevskog palatina i onda na samoga kralja i zahtijevale, da im baštinici isplate tu svotu. Radi tog zapisa bilo je odredjeno za dan 7. lipnja god. 1693. novo ročište proti grofu Žigi Ratkaju. Čini se, da su baštinici grofa Petra Ratkaja grofovi Žiga i Franjo Ratkaj dobili parbu, pa bi Petar Antun pl. Prašinski morao izgubiti dobro Leskovac, a zagrebačke klarise dobro Vukovinu. Registrator sam ističe, da je Prašinski morao doista napustiti dobro Leskovac, ali ne zna, kako su klarise, premda osudjene, zadržale imanje Vukovinu.

God. 1740. spominju se dva lista grofice Magdalene Drašković, što ih je ona pisala klarisama radi otkupa dobra Vukovine. Dne 10. kolovoza godine 1763. opomenuo je opet grof Kazimir Draškovič klarise, da dignu novce, što im pripadaju za otkup vukovinskih imanja. Valjada je htio, da im isplati, što ih ide, pa da mu onda ta dobra vrate. Ipak je kraj svega toga ostala Vukovina u posjedu zagrebačkih klarisa, sve do njihova dokinuća.

I s plemenitom porodicom Orahoczy imale su zagrebačke klarise radi vukovinskih posjeda dugotrajne pravde. Toj su porodici pripadali posjedi: Gornji Čehi, Velika Obrijež, Demerje, Vukovina, Kravarsko, Mičevac, Jakuševac, Marinec, Okuje i Kupčina. Klarise su došle s porodicom Orahoczy u doticaj, kad je stupila u njihov red Judita Justina, kćerka Žige Orahoczya Poslije očeve smrti pripao je prigodom djelidbe njegovih imanja god. 1658. toj redovnici takodjer dio vukovinskih imanja. Kako saznajemo iz samostanskih spisa, bila je pozvana god. 1662. opatinja klarisa, kao štićenica djece Žige Orahoczya povodom molbe pokojnikove udovice Suzane Mrnjavčićeve na ispravak (rectificatio) djelidbe Orehoczyjevih vukovinskih imanja. Godine 1667. izjavila je redovnica Judita Justina Orahoczy pred zagrebačkim kaptolom, da se njezin dio vukovinskih dobara ne može za njezina života ničim otkupiti, a poslije njezine smrti, ako se položi svota od 1000 talira (valjada njezin miraz) i isplati neki dug od 177 for. i 60 denara. Ona je umrla, kako je već sprijeda kazano, god. 1674. u Remetincu.

Porodica Orahoczyjeva je dugovala i zagrebačkom kaptolu svotu od 1000 for. Godine 1667. izdana je kraljevska odluka o tom dugu protiv baštinika Žige Orahoczya, poimence pak protiv Justine Judite Orahoczyjeve. Još su iste godine kušali Petar Orahoczy, Matija Bučić i njegova žena Marta Orahoczy silom preoteti dobro Vukovinu. Tadanji ban grof Petar Zrinjski izdao je podžupanu

županije zagrebačke nalog, da tu stvar uredi i izvojšti zadovoljštinu. S tih dobara bila su neprestana trvenja izmedju klarisa i nasljednika Žige Orahoczya. Još god. 1678. bila je pred podžupanom zagrebačkim parnica, u kojoj su tužile klarise napomenutog već Matiju Bučića radi raznih nasilja, što ih je on učinio na vukovinskim imanjima. Tekar godine 1680. došlo je izmedju zagrebačkih klarisa i Petra Orahoczya do prijateljske nagodbe. Odvjetnik klarisa se obvezao, da će one platiti zagrebačkom kaptolu svotu od 1000 for., što ju je dugovao Petar Orahoczy no bez kamata. S protivne strane opet odrekao se je Petar Orahoczy u ime svoje te u ime svoje kćerke Marte i zeta Matije Bučića svih prava na Vukovinu. Podjedno je odstupio klarisama svoju očinsku kuriju u Vukovini sa svim pravima i koristima uz pogodbu: »ut si evoluto quinquennio is aut successores sui antelata bona rehabere vellent et moniales adhuc ad unum annum possessorium sibi extendi cuperent, alios fl. 500 adnumerare, evoluto sexennio tandem erga depositionem utriusque summae melliorationumque nonnisi ad conservationem sartorum tectorum extensarum beneficationem, remittere.« Klarise su se takodjer obvezale, da će njegove pokretne stvari po svojim ljudima iz Vukovine u njegovo sadanje prebivalište otpremiti. Ako klarise poslije pet godina ne bi više htjele Vukovine uživati, niti položiti napomenutih 500 for., tad će biti Orehoczyu slobodno Vukovinu natrag preuzeti, iza kako je isplatio klarisama 1000 for.

God. 1680. sudio je takodjer banski sud Petru Orahoczyu, što je istukao opatičkog vukovinskog podanika Jurja Korečića.

Usprkos nagodbi od god. 1680. čini se ipak, da porodica Orahoczyjeva nije mirovala. Godine 1691. spominje se, da je Stjepanu Orahoczyu glede klarisa uručen stanoviti kraljevski nalog. Isto tako je godine 1709. grof Stanko Orahoczy oteo nasilno klarisama vukovinska dobra, pa je bio onda sudbeno opomenut, da ih mora vratiti. God. 1733. odredjen je rok: »pro executione monialibus in bonis Vukovina faciendae« za stranu Barbare Garay, kćeri Barbare Orahoczy.

Klarise su se vazda smatrale pravim posjednicama dobra Vukovine, pa su kao takove i izvršavale razna prava, što su ih imale prema svojim podanicima. God. 1667. podijelile su svom podložniku Stjepanu Luketiću neki kmetski posjed u Vukovini. Taj isti je dobio od njih i god. 1674. neku sesiju s nekim pripadnostima. Godine 1678. priznaje njihov odvjetnik, da su za svotu od 6 for. prodale Miji i Petru Brckoviću tri rali oranice, zvane »Krčevina« i livadu na dva kosca, prozvanu »orna zemlja«. God. 1684. bila je parnica

izmedju opatičkih podanika iz sela Okuja i izmedju žitelja vukovinskih. Potonji su silom protjerali Okujčane iz njihove šume, zvane »Messina«. Sud je Okujčane opet uspostavio u njihovo pravo. Godine 1708. podignuo je odvjetnik klarisa parnicu protiv njihovih činženjaka, koji nijesu htjeli, da plate činža. Godine 1713. dozvolile su klarise svom podaniku Matiji Čelčiću iz Miševca, da kupi pol sesije od Pavla Rakarića. Godine 1749. oprostile su one svojim vukovinskim podanicima Petrasima jedan dan rabote u tjednu. Godine 1761. okrivio je Matija Bubaš, podanik bosiljevačkog vlastelina Ignacija Vojkovića, opatičkog podanika Matiju Zlodeja, da mu je ukrao kobilu. Kako nije bilo pravih dokaza, bio je Zlodej na sudu riješen.

God. 1772. zatražile su klarise od Antuna pl. Pucza i njegove supruge Terezije Modić, da vrate oteta dva vola njihovu podaniku Lovri Mikulanu. Naprotiv je Terezija Modićeva, kao suvlasnica dobra Vukovine, opomenula klarise radi raznih nasilja i tražila zadovoljštinu. Da su imali Modići takodjer neko pravo na Vukovinu, vidi se po tom, što su god. 1777. opomenuli klarise, neka nipošto ne kušaju porušiti staru kuriju u Vukovini.

God. 1777. povedena je na molbu klarisa istraga sa stanovnicima sela Čvetkovića, što su otjerali svoje svinje iz šume klarisa prije, nego što su platili ugovorenu žirovinu.

Radi žirovine sklopili su god. 1781. klarise i Antun pl. Pucz, kao suvlasnici dobra Vukovine sa svojim vukovinskim podanicima ugovor. Taj ugovor ima četiri tačke:

1) podanici obvezuju sebe i svoje, da će mjesto gotova novca podavati svake druge godine gospoštiji krmke bude li žira ili ne;

2) da ne će nijedan od njih pustiti svoje krmke u lug prije, dok ih gospoštija ne prebroji i popiše;

3) ako bi koji prigodom tog popisa dotjerao tudje krmke, imaju se ti jednostavno zaplijeniti;

4) isto tako imaju se zaplijeniti i oni tudji ili poslije popisa kupljeni krmci, koje bi tko pomiješao sa svojima i s njima zajedno tjerao ih u lug.

Da su klarise imale Vukovinu u potpunom posjedu, svjedoči i ugovor, što su ga one sklopile god. 1708. sa zagrebačkim trgovcima radi sajmarine u Vukovini. Klarise oslobodile su trgovce uz godišnju pristojbu od 7 for. od plaćanja svake sajmarine i izjavile, da ne će nitko drugi smjeti prodavati takove robe, kakovu su prodavali

zagrebački trgovci. Dakako da se time nije razumjevala turska, madžarska i vrednija roba kao sukno itd. Trgovci su se obvezali, da će svake godine točno plaćati ugovorenu pristojbu, u protivnom slučaju mogle su ju klarise na shodan način utjerati.

God. 1649. dao je grof Nikola Erdödy klarisama svoj vinograd u Branetini, spadajući na želinsko imanje, a klarise su se obvezale, da će mu podavati stalnu gornicu.

God. 1709. platio je Ljudevit Vagić klarisama 265 for. za dobro u Okujama.

Medju spisima zagrebačkih klarisa nalazio se je i stari urbarij vukovinskih imanja od god. 1656. Klarise dale su god. 1660. sastaviti novi urbarij. I god. 1727. sastavljen je cjelokupni popis vukovinskog imanja. Klarise imale su u Vukovini svoga špana ili upravljatelja[1], koji je svake godine klarisama polagao račune, sastavljao inventar i popis žita i drugih prirodnina, što ih je slao klarisama. Kad je god. 1758. zavladao glad u Hrvatskoj[2], dijelile su klarise medju svoje vukovinske podanike žito. Popis razdijeljenog žita god. 1758 nalazio se takodjer medju spisima zagrebačkih klarisa. Plem. općina turopoljska znatno je podupirala klarise. Već god 1661. dopustila im je, da mogu pustiti svoje krmke u njezine šume. Opstojale su dvije fasije plem. općine o puštanju 36 svinja u Bunski lug. Prvu izdala je plem. općina god. 1621. Nikoli Megjurečki-u, a drugu god. 1661. klarisama, kojima je Franjo Megjurečki svoje pravo u Bunskom lugu odstupio. Plem. općina dugovala je naime Franji Megjurečkomu 16 dukata, pa mu je radi toga podijelila pogodnost žirovine u svojoj šumi. Kada bi plem. općina tu svotu vratila, prestala bi ta pogodnost. Općina se htjela kasnije te dužnosti riješiti, jer je god. 1681. poveo njezin odvjetnik protiv klarisa i mnogih drugih parnicu, da im se zabrani žirovina u Bunskom lugu. Stvar nije lako išla, pa je došla i pred banski sud.[3] Čini se, da općina nije uspjela, jer je u svojem spravišću od 13. prosinca 1691. dopustila klarisama, da smiju 35 što većih, što manjih komada pustiti bez svake pristojbe u Bunski lug. Plem. općina učinila je to na molbu klarisa, a posredo-

[1] U viziti od godine 1695. spominje se kao takav Blaž Dvornković (spanus sanctimolialium.), a god. 1704. Marko Sabarić (provisor sanctimonialium). Prvi dugovao je vukovinskoj crkvi 5, a drugi 7 ren. for.

[2] Gl. Gj. Körbler: »Glad u Hrvatskoj i oslobodjenje Olomuca 1758. godine prema latinskoj jednoj pjesmi iz onoga doba«. — »Vjesnik kr. hrv slav. dalm. zemalj. arkiva« 1908. str. 21. i sl.

[3] Gl. za sve to: »Index Actorum Clarissarum Zagr.« u kr. zemalj. arkivu.

vanjem gvardijana zagrebačkih franjevaca o. Aleksija Buzjakovića[1]

Dašto to su morali biti njihovi krmci, a ne krmci njihovih kmetova. Dopušteno je to radi već napomenutih 16 dukata, što ih je Nikola Megjurečki uzajmio plem. općini.[2] Taj je dug kasnije prenešen na samostan klarisa, te valjda još nije bio isplaćen. Još je u tom spravišću zaključeno, da smiju klarise posjeći dva hrasta, što su ih trebale za žlijebove na svom mlinu u Vukovini. Isto tako odredila je plem. općina u svom spravišću od 22. prosinca 1694. klarisama, da smiju posjeći u lugu jedan mladi i jedan stari hrast, što će im trebati za daske.[3]

U vizitama kanoničkim našao sam malo spomena o klarisama. U viziti od god. 1678. spominje se, da su klarise dugovale vukovinskoj crkvi 10. ren. for. za vosak. God. 1699. dugovale su one 2 ren. for., a god. 1704. 7. ren. for. za vosak. Ako još kažem, da su bile god. 1750. klarise uz porodicu Erdödyevu i Orahoczyevu pokroviteljice župe u Jakuševcu, spomenuo sam sve.

[1] Klarise su življele po reguli sv. Franje, spadale su u provinciju sv. Ladislava i bile pod vrhovnim nadzorom provincijala. Za njih bila su katkad i po dva svećenika franjevca odredjena, koji su sestre ispovjedali, držali im propovijedi itd. Znameniti eksprovincijal o. Aleksije Buzjaković bio je imenovan njihovim inspektorom »quod directionem et inspectionem bonorum ad earum monasteriun pertinentium.« Naklonost braće franjevaca prema sestrama vidi se i otale, što su umrle sestre uvršćivali u svoj nekrologij, za njih se, kao i za ostale članove dnevno Bogu molili, dapače je jedno vrijeme svaki svećenik franjevac bio dužan služiti sv. misu za pok. opaticu, jednako kao i za drugu braću svoju. Gl. »Kratka povjest crkve i samostana franjevačkoga u Zagrebu« »Prosvjeta«. 1906. str. 325.

[2] Bit će jamačno radi toga, što je Katarina Emerencijana Megjurečki pripadala redu klarisa.

[3] Gl. Protokol: »Acta politico-juridica» od god. 1660.—1702. str. 553., 554. i 586. u turopoljskom arkivu.

570990
HG
L3499pov
Laszowski, Emilije (ed.)
Povijest plem. općine Turopolja nekoč
zagrebačko polje zvane. v.1-2

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

HAND BOUND
BY
UNIVERSITY
OF TORONTO
PRESS